LJUBLJANSKI ZVON

Ljubljanski

ZVON.

Leposloven in znanstven list.

Uredil:

Prof. FR. LEVEC.

VIII. leto.

1888.

V LJUBLJANI.

Tisek „Národne Tiskarne."

Imenik

dozdanjih gg. sotrudnikov „Ljubljanskega Zvona.“

1. *Apih Jos.*, profesor na deželni véliki realki v Novem Jičinu.
2. *Arko A.*, pisatelj v Ljubljani.
3. *Dr. Babnik Janko*, c. kr. avskultant v Ljubljani.
4. *Barle Janko* v Zagrebu.
5. *Bartel Anton*, c. kr. gimnazijski profesor v Ljubljani.
6. *Bedenek Jakop*, pisatelj na Dunaji.
7. *Belec Ivan*, župnik v Lahovčah.
8. *Berbuč Ivan*, c. kr. vélike realke profesor v Gorici.
9. *Bezenšek Anton*, gimnazijski profesor v Sredci v Bolgariji.
10. *Bezlaj J.*, učitelj na meščanski šoli v Krškem.
11. *Dr. Bleiweis vitez Trsteniški Karl*, primarij, dež. poslanec in mestni odbornik v Ljubljani.
12. *Borghi Josip*, c. kr. vélike realke profesor v Ljubljani.
13. *Brencè Matej †*, privatni uradnik v Ljubljani.
14. *Brezovnik Anton*, učitelj v Vojniku.
15. *Bric Simon*, notarski kandidat v Tolminu.
16. *Cajnko V.*, bogoslovec v Zagrebu.
17. *Dr. Celestin Fr. J.*, kr. gimn. profesor in vseučiliški docent v Zagrebu.
18. *Cimperman Jos.*, pisatelj v Ljubljani.
19. *Cilenšek Martin*, gimnazijski profesor v Ptuji.
20. *Cvetnič I.*, c. kr. poštni uradnik na Dunaji.
21. *Čuček Fran*, c. kr. dež. sodišča pristav v Ljubljani.
22. *Dr. Dečko Ivan*, advokaturski kandidat v Celji.
23. *Dr. Detela Fr.*, c. kr. gimn. profesor v Dunajskem Novem Mestu.
24. *Doksov T.*, privatni uradnik v Ljubljani.
25. *Dr. Dolenec Hinko*, c. kr. dež. sod. tajnik v Ljubljani.
26. *Dolenec Rihard*, ravnatelj dež. vinarski šoli v Rudolfovem.
27. *Erjavec Fran †*, c. kr. vélike realke profesor v Gorici.
28. *Eržén Viktor †*, pisatelj v Ljubljani.
29. *Fajdiga Ivan*, priv. uradnik na Dunaji.
30. *Fajgelj Danilo*, učitelj na Srpenici.
31. *Fékonja Andrej*, kaplan pri sv. Pavlu v Savinjski dolini.
32. *Frankè Ivan*, c. kr. gimn. profesor v Kranji.
33. *Freuensfeld Josip*, učitelj v Ljutomeru.
34. *Funtek Anton*, učitelj v Ljubljani.
35. *Gašperšič Aleksij B.*, kaplan v Rojanu.
36. *Gestrin Fr.*, modroslovec v Gradci.
37. *Dr. Glaser Karl*, c. kr. gimn. profesor v Trstu.
38. *Gorázd.*
39. *Goričljan A.* v Mariboru.
40. *Gregorčič Simon*, duhovnik na Gradišči.
41. *Guttman Emil*, c. kr. finančne prokurature adjunkt v Ljubljani.
42. *Hauptmann Fr.*, c. kr. profesor na učiteljišči v Gradci.
43. *Hlavka Fran †*, pisatelj v Ljubljani.
44. *Hribar Ivan*, glavni zastopnik banke »Slavije« in mestni odbornik v Ljubljani.
45. *Hubad Fr.*, c. kr. gimn. profesor v Gradci.
46. *Hudoklin Fr. †*, v Št. Jarneji na Dolenjskem.
47. *Hudovernik Aleksander*, notarski kandidat v Ljubljani.
48. *Dr. Ipavec Benjamin*, zdravnik v Gradci.
49. *Jarc Val.*, učitelj pri sv. Juriji pri Celji.
50. *Jelovšek Ernestina* v Ljubljani.
51. *Jenko Ivan*, c. kr. gimn. profesor v Gorici.
52. *Jeréb Gregor*, c. kr. brzojavni uradnik v Trstu.
53. *Jesenko Janez*, c. kr. gimn. profesor v Trstu.
54. *Jurčič Josip †*, pisatelj v Ljubljani.
55. *Kalan Janko*, c. kr. davčni uradnik v Radovljici.
56. *Kalčič J. K.*, v Ljubljani.
57. *Karlin Martin*, c. kr. gimn. profesor v Kranji.

58. *Kavčič Fridolin*, c. kr. nadlajtnant v 78. pehôtnem polku v Oseku.
59. *Kermavner Valentin*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani
60. *Kersnik Janko*, c. kr. notar, graščák in dežélni poslanec na Brdu.
61. *Klemenčič Fr.*, pravnik v Gradci.
62. *Dr. Klemenčič Ignacij*, c. kr. vseučiliški profesor v Gradci.
63. *Koblar Anton*, kaplan v Cerkljah
64. *Koder Anton*, c. kr. poštni uradnik v Inomostu.
65. *Dr. Kos Fran*, c. kr. prof. in okr. šolski nadzornik v Kopru.
66. *Kostanjevec Josip*, učitelj v Trnovem.
67. *Kragelj Andrej*, c. kr. gimn. profesor v Gorici.
68. *Križnik Gašpar*, trgovec v Motniku.
69. *Kržišnik Josip*, bogoslovec v Mariboru.
70. *Kuralt Fran*, pravnik na Dunaji.
71. *Lah Evgen*, tajnik »Matici Slovenski« v Ljubljani.
72. *Lapajne Ivan*, ravnatelj mešč. šoli in c. kr. okr. šolski nadzornik v Krškem
73. *Lazar Mihael*, c. kr. gimn. profesor v Čemšeniku.
74. *Leban Ignacij* v Gorici.
75. *Leban Janko*, učitelj v Avberu.
76. *Letnar Lovro*, nadučitelj v Moravčah.
77. *Levec Fr.*, c kr vélike realke profesor v Ljubljani.
78. *Levstik Fran* †, skriptor v c. kr. licejski knjižnici v Ljubljani.
79. *Ljudevit.*
80. *L—j.* v Ljubljani.
81. *Dr. Majaron Danijel*, advokaturski kandidat v Ljubljani.
82. *Markič M.*, modroslovec na Dunaji
83. *Martelanec D.* v Barkovljah pri Trstu.
84. *Mejač A.*, posestnik in trgovec v Komendi.
85. *Dr. Mencinger Janez*, advokat v Krškem.
86. *Mešiček Josip*, nadučitelj v Globokem.
87. *Dr. Murko M.*, prof. kandidat v Moskvi.
88. *Navratil Ivan*, načelnik pomožnih uradov pri c. kr. najvišjem sodnem dvoru na Dunaji.
89. *Nemanič Davorin*, c. kr. gimn. direktor v Sarajevu.
90. *Nenád* v Trstu.
91. *Nikdo* v Gorici.
92. *Oblak V.*, modroslovec na Dunaji.
93. *Obreza Anton* v Ljubljani.
94. *Orožen Fr.*, profesor na véliki realki v Ljubljani
95. *Pagliaruzzi-Krilan Josip* †, c. kr. poštar in posestnik v Koboridu.
96. *Pesjakova Lujiza*, pisateljica v Ljubljani.
97. *Pin Anton*, učitelj na Brezovici.
98. *Pintar Fr.*, učitelj v Stopercih pri Rogatci.
99. *Pintar Josip*, učitelj v Koprivnici.
100. *Pintar Luka*, gimn. prof. v Ljubljani.
101. *Pirc Karl*, realčni prof. v Ljubljani.
102. *Pirec Alfonz*, c. kr. konceptni praktikant v Logatci.
103. *Pleteršnik Maks*, c. kr. gimn. profesor v Ljubljani.
104. *Podgôrec Janko* v Gradci
105. *Podgornik Fran*, pisatelj v Gorici.
106. *Podgornikova Lucila* v Gorici.
107. *Podgoršek Josip*, kr. vélike realke profesor v Rakovci.
108. *Podkrajšek Fran*, načelnik železniški postaji na Savi.
109. *Podkrajšek Hinko*, učitelj v Radovljici.
110. *Podlimbarski* v Bosni.
111. *Pogačnik Ivan*, c. kr. avskultant v Celovci.
112. *Pogodin Ivan* v Ljubljani.
113. *Poljak Josip*, c. kr. konceptni praktikant v Logatci.
114. *Poznik Radivoj*, c. kr. inženir v Dunajskem Novem Mestu.
115. *Dr. Požar Lavrencij*, profesor na c. kr. véliki gimnaziji v Ljubljani.
116. *Poženel Anton*, c. kr. računski oficijal pri višjem sodišči v Gradci.
117. *Dr. Prevec Fran* pravni praktikant v Ljubljani.
118. *Radics pl. Peter*, historiograf v Ljubljani.
119. *Raič Anton* †, c. kr. vélike realke profesor v Ljubljani.
120. *Rahne Janko*, notarski kand. na Brdu.
121. *Rakež Josip*, medicinec v Gradci.
122. *Razinger Anton*, učitelj na II. mestni deški šoli v Ljubljani.
123. *Remec Fr.* †, c. kr. brzojavni uradnik v Ljubljani.
124. *Resman Ivan*, južne železnice uradnik na Brežini.
125. *Rozina Fran*, c. kr. avskultant v Rudolfovem.
126. *Rutar Simon*, c. kr. gimn. profesor in c. kr. okr. šolski nadzornik v Spletu.
127. *Seidel Ferd.*, c. kr. vélike realke profesor v Gorici.
128. *Dr. Semerád Emanuel*, zdravnik v Časlavi.
129. *Senekovič Andrej*, c. kr. gimn. direktor v Rudolfovem.
130. *Dr. Sernec Janko*, advokat v Mariboru.
131. *Dr. Simonič Fr.*, c. kr. skriptor v vseučiliški knjižnici na Dunaji.
132. *Solnce Ivan*, župnik v Owatonni v Severni Ameriki.

133. *Starè Josip*, kr. vélike realke profesor v Zagrebu.
134. *Stazinski Konrad*, kaplan v Ptuji.
135. *Stegnar Feliks*, c kr. učitelj in deželni poslanec v Ljubljani.
136. *Stritar Jos*, c kr. gimn. prof. na Dunaji.
137. *Sušnik Anton*, pisatelj v Ljubljani.
138. *Svetek Anton*, rač. oficijal pri c. kr. finančnem ravnateljstvu v Ljubljani.
139. *Svetič Fr.*, modroslovec na Dunaji.
140. *Šašelj J.*, župnijski upravitelj v Adlešičih.
141. *Dr. Škofic Fr.*, c. kr. okrajni sodnik v Škofji Loki.
142. *Dr. Štrekelj Karl*, vseučiliški docent na Dunaji.
143. *Šubic Ivan*, ravnatelj c. kr. obrtne strokovne šole v Ljubljani.
144. *Šubic Jurij*, slikar v Parizu.
145. *Dr. Šubic Simon*, c. kr. vseučiliški profesor v Gradci.
146. *Šuklje Fr.*, c. kr. gimn. prof. in državni poslanec na Dunaji.
147. *Šuman Josip*, c. kr gimn. direktor v Ljubljani.
148 *Šumi Fran*, urednik zborniku »Archiv für Heimatkunde« v Ljubljani.
149. *Schweizer J.*, pravnik na Dunaji.
150. *Dr. Tavčar Ivan*, advokat in mestni odbornik v Ljubljani.
151 *Tinea.*
152. *Tomšič Fran*, inženir v Lvovu.
153. *Tonejec Matej, Samostal* †, meščanski učitelj na Dunaji.
154. *Torkar Matija*, župnik v Košani.
155. *Trdina Janez*, kr. upokojeni gimn. profesor v Rudolfovem.
156. *Trinko J.*, duhovnik v Laškem Vidmu.
157. *Trnovec Matej*, c. kr. dež sodn. svetovalec v Trstu.
158 *Trstenjak Anton*, pisatelj v Ljubljani.
159. *Trtnik Ivan*, prof. kandidat v Gradci.
160. *Dr. Tuma Henrik*, pravnik v Trstu.
161. *Dr. Turner Pavel* na Dunaji.
162. *Ukmar Anton*, c. kr. pomorstveni adjunkt v Pulji.
163. *Ulrich Vojteh* †, modroslovec v Kranji.
164. *Valjavec Matija*, kr. gimn. profesor in akademik v Zagrebu.
165. *Valenta Vojteh*, mestne blagajnice kontrolor v Ljubljani.
166. *Velimir* v Ljubljani.
167. *Vesel Josip*, učitelj na c. kr. obrtni strokovni šoli v Ljubljani.
168 *Višnikar Fran*, c. kr. okr. sodnik in dež. poslanec v Ribnici.
169. *Vodušek Matej*, c. kr. gimn profesor v Ljubljani.
170. *Dr. Vošnjak Josip*, primarij in deželni odbornik v Ljubljani.
171. *Vrhovec Ivan*, c. kr. gimn. profesor v Rudolfovem.
172. *Vrhovnik Ivan*, župnik v Št. Gothardu.
173. *Wiesthaler Fran*, c. kr. gimn. direktor v Ljubljani.
174. *Dr. Zarnik Valentin* †, advokat in mestni odbornik v Ljubljani
175. *Zazula Josip*, davčni uradnik v Logatci.
176. *Dr. Zbašnik Fran*, c. kr. okr. komisar v Kamniku.
177. *Zorn J.*, učitelj pri sv. Križi.
178. *Zorec Fran*, kaplan v Trebelnem.
179. *Zupan Tomo*, c. kr. gimn. profesor, konzistorijalni svetovalec in ravnatelj knezoškofijskemu zavodu »Collegium Aloysianum« itd. v Ljubljani
180 *Župančič Vilibald*, c. kr. profesor na učiteljišči v Ljubljani.
181. *Žakelj Friderik*, c. kr. gimn profesor v Ljubljani.
182. *Železnikar Ivan*, urednik »Slov. Narodu« v Ljubljani.
183. *Žirovnik Janko*, nadučitelj v Gorjah.
184. *Žlogar Anton*, kaplan pri mestni fari sv. Jakopa v Ljubljani.
185. *Žnidaršič Jakob*, c. kr. gimn. profesor v Serajevu.
186. *Žumer Andrej*, mestni učitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik v Ljubljani.
187. *Žvab Lovro* †, urednik »Edinosti« v Trstu.

Kazalo.

I. Pesmi, balade in romance.

II. Pripovedni spisi.

III. Spis v dramatični obliki.

IV. Ukoviti spisi.

V. Domače stvari in razne novice.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Štev. 1. V Ljubljani 1. januvarja 1888. Leto VIII.

„Stara pravda."

Venec balád.

> »Hört wunder zu!
> Der baum unrue
> Thet sich so sehr auspraitten.
> — — — — — — —
> Aus irer gemain
> Thetn sy schrein
> Stara pravda.
> — — — — — —
> Le vkup, le vkup, le vkup,
> Le vkup, uboga gmajna!«
>
> (Pesem iz 16. stoletja.)

I.

Známenja na nebu.

(10. febr. 1515.)

Solnca tri med tremi mavricami!
Glejte na nebu, ljudjé!
Kdaj je videl kdo že čudo takšno?
Kaj to poméni, Bog vé?

»Solnce prvo ko zlató se svéti,
Drugo zelêno se zdí,
Solnce tretje in največje — glejte!
To pa krvavo gorí!«

Vró vaščani vkup na klic sosédov,
Sredi na selo vsi vró;
Tisoč ust zaréd boječe vpraša:
»Kaj li tam gôri je tó?«

»»Bog srdí se zarad grehov naših!««
Čuje pobožen se glas,
»»Šiboj mahnil bo nas težkoj svojoj —
Svetci, prosite za nas!««

»Kuga, slabo leto!« méni drugi,
»Kruh nam bo beda in glad!« . . .
»»Kaj to znači?«« — prórok kliče tretji —
»»Turki nas pridejo klát!««

»Nič ne veste, kaj vse to poméni!«
Glas zagrmí jim ko grom —:
Velikán čestit stojí med njimí —
Starec, odkód? Kje tvoj dom?

»Trikrat mesec bo še pomladíl se,
Mavrice pravijo tri;
V vesni bo — zeleno kaže solnce;
Solnce rudeče je — kri!«

»Kri bo tekla za svobodo zlato,
Solnca nam priča soj zlat;
Tresla se gospôda bo pred nami,
Tresel tiranov se grad.«

»Vidite v oblakih — tam gor! — vojsko?
Bog sám borí se za nas . . .
Angelje na konjih — glejte! z meči . . .
Skoro i naš pride čas . . .«

»Čija zemlja tá? Čegavi mi smo?
Smé se teptati naš ród?
Káj je kmet? Je on li tudi — človek?
Človek mar sam je gospód? . . .«

»V bòj za staro pravdo našo, bratje!«
Starcu zbor ves pritrdí;
Grádu v gôri črnemu nad selom
Tisoč pestij zapretí.

Gorázd.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

I.

Bil je lep pomladanski dan, v nedeljo dopóludne. Solnce je pri jazno sijalo in tudi toplo je bilo toliko, da je drevje že poganjalo zeleno pópje. Ljubljanska gospôda se je zatorej po cerkvenem opravilu rada še nekoliko mudila v »Zvezdi«, sprehajaje se po srednji poti semtertjà od gledališča do kazine, v tem ko so preprosti ljudje ob stranskih potih sedeli po klopéh in ograjah ter med seboj kramoljaje počivali od šestdnevnega truda. Vsakdo je bil po svoje zadovoljen in se dobro počutil v prijetnem sprehajališči, ki so ga jedni zvali »Zvezdo«, drugi pa »Kapucinski vrt«. Poslednje ime se je marsikomu zdelo čudno in jel se je zanimati za minulost ljubljanskega mesta sploh, zlasti pa za to njegovo središče, ki je v našem stoletji učakalo že več izpremememb. Prvi čas je tu še stal kapucinski samostan s cerkvijo in prostornim vrtom; potem so vse to podrli, poravnali svet ter z akacijami zasadili javno šetališče v podobi zvezde, ki je bilo kmalu središče ljubljanskemu življenju. Pripravna léža tega kraja je napotila gospôdo, da si je pri »Zvezdi« sezidala društveni dom ali kazino; na drugi stráni pa so v viharnem letu 1848. prav tikoma dvorskega vrta postavili s t r a ž á r n o národne garde.

Zdaj je »Zvezda« zopet izpremenila lice svoje; akacije so jeli sekati, a namesto njih so drevored zasadili z divjim kostanjem; stražárna pa je bila zapuščena razvalina in nihče se ni več oziral po nji, ki je bila še nedavno jako živahna po dnevi in po noči. Težek zimski sneg je udrl plošnato streho in utrl strop, da se je zrušil v prazne, zdaj nepotrebne prostore. Tem veselej je bilo na drugi stráni pred kazino. Tu je kar mrgolelo nižjih in višjih částnikov v belih prazničnih suknjah. Ponosni so bili ter se glasno in živo pomenkovali. Kakor bi trenil, ozrli so se vsi proti vshodu. Od gledaliških ulic sta stopala dva krepka vojaška hrusta v dotlej nepoznani obleki s svetlim

šlémom na glavi. Bila sta žandarja, kakeršne so ravno tedaj osnovali za novi državni red. Ljudje so s sprehajališča radovedni hiteli proti kazini, povpraševali drug druzega, različno ukrepali in si razlagali to novo znamenje nove dôbe. Lehko so si vojščaka do dobra ogledali, kajti višji částnik ja je sredi ceste ustavil in se dolgo menil ž njima.

V tem so zapeli zvonovi ljubljanskih cerkvâ in oznanjali póludne. Ljudje so se po malem razkrópili in bilo je prazno v »Zvezdi« in po ulicah. Tu pa tam si srečal hlapca, ki je z lončenim vrčem šel po hladne pitne vode na kakšen oddaljen vodnjak, ali pa strežaja v modri vojaški suknji, ki je nosil na jermenu nanizane skledice z obedom za gospoda svojega; časih je mimo tebe tudi še zašumela kaka gospá v težki svilnati obleki, ki se je zamudila v posetih, potem pa je za dobro uro bilo mirno in tiho po trdem mestnem tlaku. Drugače je tedaj bilo domá po hišah. Tu so se družine zbrale k obedu, in kolikor več jih je bilo za jedno mizo, živahnejši so bili pogovori; vsakdo je védel kàj povedati, kar je videl, čital ali od drugih čul. Malo jih je bilo, da bi bili razumeli izpremembe, ki so se godile v javnem državnem življenji. Poštene in delavne meščane je zanimalo, kar so videli in kar so mogli presoditi z zdravim umom svojim. Da bodo odslej žandarji lovili tatove, rokovnjače in razbojnike, to so odobravali; tudi to se jim je zdelo pametno, da jim ne bode več treba puščati opravil svojih ter hoditi na stražo in po težkem delu še vso noč prebijati na trdi klópi, namesto da bi počivali domá v mehki topli postelji; čemu bi se pač gospodje igrali vojščake, ko ima cesar dovolj pravih vojščakov. Pa kolike pomoči se je dežela mogla nadejati od »garde«, ki jo je vsak poulični razposajenec smel zasmehovati in s priímki obkladati in katero so trzinski fantje s koli pretepli, ko se je s pota za vajo o mraku vračala iz Mengiša.

Tako so umovali jedni, drugi pa so poudarjali drugo stran nove dôbe. Gospá Glovacka je bila povse zadovoljna, da je konec tistih burnih časov, ko je bilo vse zbegano in nisi več védel, kdo je gospod, kdo kmet, kdo sme ukazovati, kdo mora slušati. Bila je »plemenita« po rôdu in po móži, s katerim se pa nikdar ni ujemala, kajti tudi njemu so rojile po glavi slobodoumne »muhe«, akoprem je bil stari poljski »šljahtic«. Často je kar vskipévala od neke »stanovske« jeze, kadar je nje mož jel nove prevratne nazore razlagati nji, ki je bila tolikanj ponosna na nemško svojo kri in nemško svoje ime, dasi ni več védela, kdaj so se stari prednjiki njeni z Nemškega preselili na Kranjsko. Navzlic temu zdaj ne bi marala, ko bi ji soprog bil tudi

rdeč jakobinec; da bi le še živel. Toda umrl je in črno oblačilo njeno je pričalo, da še ni minilo leto in dan, kar je vdova. S hčerjo svojo, Vando, bivala je na starem dômu svojem, v hiši, kakeršnih ne pogrešaš od svetega Jakopa do svetega Nikolaja. Visoka na dva poda, imela je le troje óken vštric; dve lepši sobi sta bili na ulice, vse ostale na ozkem dvorišči pod Gradom.

Gospá Glovacka je bila sáma domá; zamišljena je po večji gostinski sobi hodila semtertjà, ali pa je skozi odprta vrata stopila v bližnjo spalnico in se takoj zopet vrnila. Ni imela pravega dela, saj je bila nedelja, in vendar je vsak čas imela kàj opraviti; zdaj je pobrisala lehki prah, ki je zopet padel po gladkem klavirji, zdaj je prilila čiste vode šopku ranih cvetlic, ki so v lični posodi stale sredi mize. Malo je pogledala čez okno, ko se je gospôda vračala iz stolne cerkve od póludvanajste maše, potem pa je obstala sredi sobe in gledala oljnate slike, ki so visele po zidu. Srednja je bila največja. Kazala je pred gradíčem trato, na kateri se je igralo četvero bujnih otrók, dva njena sina in dve hčerki. Spomini so to iz boljših časov. Prijazni gradič ima zdaj druge gospodarje; otrók ima samó še dvoje in tudi teh dveh je Žiga slabega zdravja, pa ga je zaradi tega poslala v Gorico, da bi se dobrovoljec pri bogatem trgovci brez napora slabih telesnih sil svojih po malem izuril v najpotrebnejših trgovskih znanostih. Poleg vélike slike sta bili na vsaki stráni še po jedna. Desna je kazala pokojnega gospoda Glovackega v črni suknji. Gosti, črni kodri so mu robili obriti podolgasti obraz z orlovim nosom. Mirne rjave očí so še na podobi pričale o dobrem mehkem srci. Na levi stráni pa je bila podoba njegove žene iz mlajših let. Takoj si spoznal ponosno plemenito gospó. Svetle, kostanjeve lasé je imela visoko spletene in spete z dragoceno iglo, in v nje sta bili zataknenì rdeča in bela rožica. Okoli vrata ji je visel niz biserov, a čez razkrite prsi si je prav ukùsno ovila rdeč šàl, kakor bi šla na ples. V resnih njenih očeh si videl neko odločnost, ki bi bolj pristájala móžu nego ženi.

Pred temi podobami se je gospá Glovacka zamislila in debela solza ji je stopila v očí, ko nekdo močno potrka na vrata. Gospá si hitro otrè solzo. Vrata se odpró in v sobo stopi mlad človek v črnem fraku. Čez levíco je imel vrhno suknjo tako zloženo, da se je videla svilnata podloga, v desníci pa je držal nov svetel klobuk. Globoko se nakloni gospé, pozdravi jo, odloží klobuk in suknjo, in v tem ko si je snémal gladke, rmene rokavice, séde v naslanjač, ki mu ga je ponudila gospá. Ta gizdalin je bil avskultant doktor Maček,

dober znanec v rodbini Glovackega. Njegov starejši brat je bil prvi trgovski pomočnik pri pokojnem gospodu, ki mu je zaupal, kakor samemu sebi; toda ko je nanagloma umrl za legarjem, podpiral je Glovacki iz hvaležnosti njegovega mlajšega brata, da se je lože izšolal. Tako se je bil sedanji doktor Maček po malem čisto udomačil v Glovackega hiši, in gospá ga je tudi zdaj še zmatrala svojcem, ko se je doktor vrnil z Dunaja, in bila ga je vesela, kadarkoli je prišel. Posebno po volji ji je bil tudi zato, ker je vedno le nemški govoril ter preziral národno napiranje rojakov svojih, v tem ko bi z gosposkim vedenjem najrajši zatajil kmetski svoj rod.

»Kaj je novega v svetu?« vpraša ga gospá, ko je sédel v naslanjač.

»Novega? — Mnogo, ali nič gotovega«, zavrne ji pomenljivo mladi gizdalin, kakor bi ji hotel razodeti kako prav imenitno stvar.

»Gospod doktor, to je preveč diplomatsk odgovor záme; meni Vam je smeti kar naravnost povedati, ali morebiti zopet kje vre tam na Ogrskem ali na Laškem?«

Maček se zadovoljno nasmehne in zavrača skrbno gospó:

»Kaj pa mislite, milostiva! Teh rovarjev se danes nihče več ne bojí; a po novem državnem redu niti za naprej ni misliti, da bi se še kdaj mogli povzdigniti tisti nevarni sanjači, kakeršnih je tudi že pri nas bilo videti. Nekaj druzega sem Vam hotel povedati. Na Dunaji iščejo zanesljivih in zmožnih uradnikov za Ogrsko in Hrvaško, zlasti takšnih, ki znajo kakšen slovanski jezik. Že se govorí o tem in ónem, ki ga bodo povišali v službi ter poslali v óne kraje; tudi mene imajo neki že v mislih. Malo prehitro bo prišlo; vsaj toliko časa bi rad še ostal v Ljubljani, da bi se rešila še druga usoda življenja mojega. Pa kaj hočem? Treba bo iti, to je naš poklic.«

Tako je govoril in ves čas je sam s seboj imel mnogo opraviti. Bil je plavih las, ki si jih je z dišečo mastjo namazal ter tako počesal, da sta mu dva zlepljena čopka molela do očij. Zdaj si je s prsti popravljal čopka, zdaj je iz žepa vzel lično ščetko in si naravnal redke brke, potem pa se je kakor slučajno ogledoval v malem zrcalu na ščetki. Gospá ga je zadovoljno poslušala, le pri zadnjih besedah se je malo zardela in vznemirila. Dobro je védela, kam méri, in prav zato bi bila rada besedo navrnila na drugo stvar; začela je torej:

»Pač srečni mladi ljudje, ki so se čému učili in zadnja leta niso izgubili vse pameti!«

»Tako je!« pritrjuje mladi doktor nekako oblastno, »kolikokrat sem na Dunaji to prerokoval tovarišem svojim in jih svaril, naj se nikar ne vtikajo v tiste neumne homatije. Marsikdo se bo kesal vse žive dni!«

»A drugi se niti kesati ne bo mogel,« dodala je gospá in globoko vzdihnila.

»Oprostite, milostiva, da Vam budim žalostne spomine; ali večkrat sem ugibal, kako je vendar bilo mogoče, da je Kazimir, Vaš sin, šel med upornike, in da je on, ki je vendar bil plemenite krví, na dunajskih barikadah dal življenje za stvar, od katere se ravno plemstvu ni bilo nadejati nobene koristi. Ne bi se čudil, ko bi bil Madjar. Ti ljudje se že od mladih nog odgajajo v nekakih domišljijah in se pozivajo na minulost svojo, ki pa nikakor ni bila tako slavna, kakor jo opisujejo. Ali, prosim Vas, kaj hoče ubog Kranjec, ki se najprej mora prekrstiti v Slovenca, da bi baje kàj več veljal v svetu. Kranjska je od nekdaj bila nemška dežela, vsekdar zvesta nemškemu cesarju svojemu. Da kmetje ne umó vsi nemški, to nič ne pomenja. Le dajte jim dobrih nemških šol, in v petdesetih letih ga ne bo več Slovenca med njimi, in hvaležni Vam bodo za to.«

»Prav od srca mi govorite, gospod doktor, prav tako, kakor Vi, sodila sem jaz od nekdaj o teh stvareh. Národnost je neumnost, rekla sem večkrat pokojnemu móžu svojemu, pa vse zastonj. Sprva je strašno vskipel in hudo sva se sporekla; sčasoma pa se je privadil ugovorom mojim in samó po stráni me je milo pogledal in dejal, da jaz tega ne umejem. To me je še huje bolelo, kajti videla sem, da me prezira in da se niti prepirati neče z menoj. In kaj imamo od tega? Kazimir je poginil žrtev tega sanjarstva, a Vanda še danes priseza na besede očetove, in akoprem je deklica, ki ji ne bi imelo biti mari takšnih stvarij, vskipéva, kadar ji le količkaj nasprotujem, vspnè se, kakor bi bila na gledališkem odru in mi prerokuje o nekakem solnci, ki zasije tudi še Slovencem.«

»Res čudno«, seže ji Maček v besedo, »da se je gospod Glovacki tolikanj trudil za slovensko stvar; saj ni bil Slovenec, ime je poljsko, in kolikor vem, Poljaki niso baš veliki prijatelji drugim Slovanom.«

»Jaz teh stvarij nikdar nisem prav razumevala. Bila sem še dete, ko je Glavacki prišel v Ljubljano k pokojnemu mojemu očetu. Nihče ni popraševal po njegovem rôdu; saj je bil plemenitaž in to je bilo dovolj, da ga nismo imeli, kakor navadnega prodajalniškega pomočnika. Z ličnim gosposkim vedenjem se je takoj znal vsakemu prikupiti in

kmalu je bil znan po vseh prvih hišah ljubljanskih ter vsekdar dobro došel gost. Pokojni oče moj pa je najbolj cenil trgovsko znanje njegovo; ljubil ga je, da svojega sina ne bi bil mogel ljubiti gorkeje, in ko sem jaz, jedinka njegova, jela odrastati, imel ni druge želje, nego da bi mu bil kdaj Glovacki zet in naslednik. Zgodilo se je po volji njegovi. Toda nikar ne mislite, da so me silili; niti prigovarjati mi ni bilo treba, saj je bil najlepši in najčislanejši mladi mož, kar jih je takrat imela Ljubljana, in nikdar ne bom zabila, kako zavidno so se ozirala druga dekleta po meni, ko sva prvikrat ženin in nevesta šla pod Turen na sprehod.

»Pod Turen?« čudi se Maček, »kje pa je to?«

»Vidite, kako sem se zamislila v davno minulost. Pod Turnom smo zvali sedanji Tivoli. Takrat seveda tam ni bilo tako lepo, kakor dandanes. Na konci Latermanovega drevoreda se je razprostirala zelena trata, a čéznjo je proti grádu držala steza. Tam kjer so zdaj široke kamenite stópnice, bile so slabe lesene, toda v samem grádu je bila gostilna. Pa kam sem zašla! Stara sem že.«

»Prosim, milostiva! Zdaj Vam moram ugovarjati. Pripovedovanje Vaše je prezanimivo; živahnost Vaša priča o čisto čem drugem, nego o starosti; ta ogenj prihaja iz mladostnega srcá.«

»Gospod doktor, Vi ste preljubeznivi. Vidi se, da ste na Dunaji bili v dobri šoli«.

»Nikakor ne, še nisem dosti oprézen; vse moram povedati, kar mi je na srci. Pa brez zamere. Ne vem sicer, koliko ste mi namenili razodeti iz lepih dnij življenja Svojega; vem, da nisem vreden tolike častí, ali presrečen bi bil, ko bi hoteli nadaljevati dogodbe Svoje.«

»Prav rada, če ste voljní poslušati. Povem kar môči kratko. Lepi dnevi so bili kmalu pri kraji. Dasi je Glovacki bil zvéden trgovec, trgovstvo le ni bilo veselje njegovo. Vedno je imel v mislih spomine iz otroških let, ko je domá na Poljskem njegov oče še imel svojo graščino. V tem je umrl oče moj in samá sva gospodárila. Zdaj Glovacki ni več imel mirú, dokler ni ob dolenjski cesti kupil gradiča, ki ga vidite tu-le na podobi. Trženje je vodil Vaš brat, mi smo se pa vozili semtertjà, vabili goste iz mesta in bili zmeraj veseli in dobre volje. Živeli smo sijajno, kakor prava poljska gospôda. Kmalu so rajnkemu mojemu tudi druge muhe jele rojiti po glavi. Sprijaznil se je s Koritkom in drugimi poljskimi prognanci in begunci, a po njih se je seznanil tudi s Preširnom, ki je zlagal ostre zabavljice ter jih po maškarah in kletaricah trosil po mestu. To ni bila druščina záme. Večkrat sem na samem premišljala naše stanje

in čutila sem, da smo hudo zavozili v stran. Žàl, da je strah moj bil upravičen. Kupčija je šla rakovo pot, zlasti po nagli smrti brata Vašega; otroci pa so jeli bolehati, in zdravniki so trdili, da je temu kriv mokri, nezdravi kraj, v katerem smo imeli svoje tolikanj hvaljeno posestvo. Kaj se je dalje godilo, Vam je znano. Preveč so nas težili dolgovi, pa smo v izgubo prodali gradič, opustili trgovino in le toliko smo rešili, da moremo zmerno in pošteno živeti. Huje nego vse to pa je bila prerana smrt dveh ljubljenih otrók. Naše grašaštvo nam je vzelo hčer Jadvigo, národna prenapetost pa sina Kazimira. Vanda je pač zdrava, ali sicer mi ni po volji; jedini Žiga se je vrgel bolj po meni, ali bolehen je, pa sam Bog vé, kaj še bo ž njim!«

Po drugi sobi je nekdo počasi in drobno stopal. Doktor Maček skoraj ni več čul zadnjih gospénih besed, kajti ves razmišljen se je nemirno oziral proti vratom, kjer se je zdaj pokazala deklica kakih dvajset let, v preprosti žalovalni obleki. Bila je srednje postave, podolgastega obraza, cvetočih rdečih lic, a črne lase je imela od témena na obe strani gladko razčesane. Bliskave njene modre oči so kazale duševni ponos, ki je omikanega človeka takoj prijetno očaral, plitkega gizdalina pa zmedel, da ni védel, kaj bi rekel, kakor bi čutil, da tu ničesar ne opravi s praznim besedičenjem.

Bila je Vanda.

Maček hitro vstane s svojega naslanjača, gre gospodični nekoliko korakov naproti in nakloni se globoko. Mati je v tem tudi vstala in šla iz sobe. Vanda séde na sofo in velí doktorju, naj zopet séde na mesto svoje. Mladi gizdalin je imel polno glavo uljudnih besed, toda zdaj se mu le nobena ni zdela prava za rabo, kajti dobro je védel, da z Vando ne sme karkoli blebetati. In vendar ni smel molčati ali kazati kake zadrege. Začel je torej:

»Gospodična, skoraj bi se moral srditi na Vas.«

»Náme!?« čudi se Vanda, »zakaj pa náme? Saj Vam vendar nisem storila nič žalega?«

»Žalega ne, to je res; ali Vi ste hudo izkušali potrpežljivost mojo.«

»Gospod doktor, ne zamerite, ali jaz Vas ne umejem.«

»Ali pa me nečete umeti.«

»To mi je pa celó uganka, Vi danes nekako skrivnostno govorite.«

»Hodil sem po »Zvezdi« semtertjà, srečaval sem skoraj ves mladi cvet ljubljanski, ali zastonj so se oči moje ozirale, kje bi ugledale ponosno gospodično Vando.«

»Kaj pa mislite, gospod doktor, to bi bilo vendar na vsako stran nespodobno, da bi jaz, ki še nosim znamenja velike žalosti, da bi jaz hodila v »Zvezdo« med srečne ljudi. Sicer pa tudi ne razumejem, kako morete Vi mene iskati na šetališči; saj Vam je hiša naša vsekdar odprta.«

»To redko odlikovanje si štejem v posebno čast, a ravno zato, ker to srečo znam ceniti, nečem, da mi postane vsakdanja. Prišel sem, ko je že davno póludne odzvonilo, ali še sem moral dolgo čakati, predno sem Vas dobil pred željne svoje oči.«

»V druščini matere moje ste mene pač lehko pogrešali, ona vé mnogo več povedati nego jaz.«

»Na to res ne vem, kako bi Vam odgovoril; skoraj bi rekel, da ste me v zanjko ujeli. To bi se pa le upal trditi, da Vaša duhovitost ne zaostaja za máterino dolgoletno izkušnjo.«

»Pazite, gospod doktor, da povzdigujé jedno, ne znižate druge.«

»Gospodična, ugnali ste me. Pokoravam se Vašemu svarilu, ali dovolite mi drugo vprašanje.«

»A to bi bilo?«

»Kam pa Vi ob nedeljah najrajša zahajate v cerkev?«

»To je pač vse jedno, jaz se na nobeno cerkev ne vežem. Kamor mi ravno kaže, tja grem.«

»Jaz bi pa rekel, da to ni vse jedno, vsaj záme ne.«

Vanda mu na to ničesar ni odgovorila. Kakor slučajno je pogledala stráni in se držala, kakor ne bi bila čula zadnjih besed. Ali do dobrega pritajiti se le ni mogla; čelo se ji je zmračilo in kazalo notranjo njeno nejevoljo, da je po družtvenih pravilih bila obsojena poslušati neslano dobríkanje neprijetnega gôsta. Maček je to zapazil, pa je hitro zopet izpregovoril.

»Veste, gospodična, da še zmeraj ugibam, zakaj Vas toliko časa ni bilo v gostinsko sobo, ko ste vendar morali védeti ali čuti, da je nekdo pri milostivi gospé, materi Vaši.«

»Zakaj me ni bilo? — Zato, ker me sploh ni bilo domá.«

»Ne vem, ali bi Vam verjel ali ne.«

»Kakor hočete; a da si ne boste dlje glave belili zaradi stvarí, ki je prav brez vsega pomena, povem Vam kar naravnost, da sem se bila zamudila pri gospé Dobravčevi.«

»Ze vem, to je tista stara gospá, ki vedno hvali francosko dôbo in francoske oficirje.«

»Vsakdo hvali dôbo mladih svojih let; a da je gospá Dobravčeva ravno za francoske okupacije bila mlada, to je slučaj, za katerega ona ničesar ne more.«

»Gotovo ne; jaz ji tega nikakor nisem mislil očitati. Le to bi se predrznil opomniti, da je ta gospá vendar nekoliko prestara in da tudi sicer ni za Vašo druščino.«

»Oprostite, gospod doktor, to so čudni nazori. Od starejših moramo se mlajši učiti; ali deklica, kakeršna sem jaz, hvaležna mora biti, če se stara gospá hoče ž njo pečati. Čisto brez napak pa ni nobeden, bodisi mlad ali star.«

Maček je hotel nekaj zavrniti, v tem stopi gospá Glovacka zadovoljno se smehljaje v sobo in napové, da je juha na mizi. Mladi gizdalin skoči kvišku in že je hotel desno roko ponuditi Vandi, da bi jo védel v obednico, ko ga mati nekaj vpraša ter tako odvrne od njegovega naklepa. Vandi se nehoté ukrade poreden smehljaj in bila je vesela, da se je tako zlahka iznebila sitnega doktorja. Pri obedu je največ govoril gospod Maček, ki je na tanko in prav okretno oponašal vse navade, katere je na Dunaji videl domač učitelj v grofovski hiši. Gospé se je s tem še bolj prikupil, in bil ji je povse tako po volji, da si ne bi mogla želeti boljšega zeta. Tudi ona je bila jako zgovorna, le to je kalilo njeno dobro voljo, da Vanda ni bila prav nič ljubezniva z gostom in da se je le toliko udeležila pomenkov, kolikor je zahtevala družtvena olika. Pa saj ni bilo mogoče, da bi deklica, ki je s plemenitim srcem svojim hrepenela le po vzvišenih idealih, da bi taka deklica marala za plitkega nečimerneža, kakeršen je bil doktor Maček, ki se ji je z zopernim nastavljanjem le še bolj omrzil. Kar odleglo ji je, ko je po obedu odšel. Tem teže je bilo materi pri srci. Da bi nekoliko popravila, kar je po njeni sodbi pokazila hči, bila je pri odhodu na vso moč ljubezniva z doktorjem in spremila ga je čez mostovž do stópnic; a vrnivši se ni proti hčeri, zinila niti besedice, ampak silno togotna se je zaprla v spalnico svojo, zagrnila okno in na divan lêgla k počitku.

Iz Bremna v New-York.

Spisal K. Pirc.

Dovršivši studije svoje dobim necega dné od svojega v Long Island City poleg New-Yorka v Severni Ameriki živéčega sorodnika vabilo, naj ga obiščem. Umevno je, da sem se takoj odločil sprejeti vabilo. Preskrbel sem si že v Ljubljani prostor v drugi kajiti na parniku »Oder« severno-nemškega Lloyda, ki je imel odpluti iz Bremna v New-York v nedeljo dné 23. majnika 1880. leta. Odpotoval sem dné 17. majnika čez Dunaj, Draždane, Magdeburg in Hannover v Bremen, kamor sem dospel dné 19. majnika zvečer. Drugi dan se takoj zglasim v Lloydovi agenturi, kjer mi naznanijo, da je za 23. dan toliko potnikov zglašenih, da bo treba odposlati tega dné še drug parnik, »General Werder,« na katerega so premestili vse kajitne potnike, tedaj tudi mene. V škodo svojo nisem pisal sorodniku précej o tej izpremembi, temveč šele tisti dan pred odhodom iz Bremna. Pismo je šlo z angleškim poštnim parnikom, in zatrjevali so mi, da pride pravočasno sorodniku v roko.

Do odhoda parnikovega so bili še trije dnevi, tedaj dovolj časa, da si ogledam starodavno mesto mogočne Hanse. Mesto je zeló napredovalo v teku zadnjih let. Po vsi deli mesta so pokriti z novimi stavbami, pri katerih je opazovati že transatlantiški vpliv. V stranskih ulicah, oddaljenih od trgovskega dela mesta, so hiše primeroma majhne, vsaka je prirejena za jedno obitelj. Na cesto imajo navadno verande in pred njimi kàj zelenega, kar jako prijetno vpliva na okó. Znamenitostij, katere sem imel priliko tu opazovati, ne bodem našteval. Omeniti hočem le izredno lepega mestnega parka od samih lip in sredi njih na nizkem gričku velikanskega mlina na sapo, čegar mogočne štiri véternice molé iznad zelenja proti nebu.

Mesto Bremen leží ob reki Weseri, nekaj čez 60 *km* od nje izliva oddaljeno. Do mesta vozijo po reki le manjše ladje, katere prevažajo potnike in blagó v B r e m e r h a v e n ob izlivu, kjer je velikansko pristanišče severno-nemškega Lloyda. Nas je pa prevel tja dné 23. majnika zjutraj poseben železnocestni vlak. Kraj ob železnici je peščén in pust, zanimivo je le videti véternice na mlinih, raztresenih po bližnjih hribcih. Obstali smo v pristanišči ravno pred parnikom.

»General Werder«, na katerem sem prebil ravno trinajst dnij, je precèj nove konstrukcije. Gonilna moč mu je viják, ki potrebuje

parni stroj devetih sto konjskih sil in pa jadra, razpeta na dveh mogočnih jamborih. Z jadri, katera ima vsak transatlantiški parnik, prihranijo veliko premoga. Prostor, katerega bi porabili za premog, uporabljajo lehko za blagó, kar prinaša mnogo dobička. Velikost parnikova je srednja. Po dolžini meri preko sto, po širokosti petnajst in v globino trinajst metrov. Stroj, ki goni viják, stojí pred zadnjo tretjino. Od njega drži ós po dnu ladije proti zadnjemu delu, kjer je nataknen viják. Nad vijákom in za njim je potem krmilo. Pred strojem v sredi je prostor za parne kotle, iz kojega se dviga mogočen dimnik.

Ravno pred dimnikom, dva metra nad krovom, napravljen je po ladjini širokosti vzvišen prostor, podoben mostiču, kjer biva službujoči pomorski oficir. Od tod drží električna vez do hiše krmilčeve, ki je na krovu ravno nad vijákom. Po tej sprejema krmilec povelja, kako mu krmiti ladjo. Takoj za strojem je véliki jambor in koncem prve tretjine sprednji jambor z rajnami in jadri. Pred sprednjim jamborom na krovu je motovilo za mačka.

Notranji prostor »Generala Werderja« je razdeljen proti dnu v tri dele. Prvi, vrhovni del je namenjen kajitnim potnikom, oficirjem in mornarjem; drugi del je takozvani medkrov; spodnji del je za večjo prtljago potnikov, za blagó in premog. Vožnja v zadnjem delu ladje, za strojem proti krmilu je najprijetnejša; zato so tudi potniki prve kajite tu nameščeni. Potniki druge kajite so pred dimnikom, prostori za mornarje pa spredaj, précej pod krovom. Oficirji imajo svoja prebivališča ob stranéh stroja in kotlov.

V prvi kajiti ima vsak potnik svojo kabino, katere nahajaš po obeh stranéh ladje. V sredi med kabinami so štirje saloni: jeden za splošno občevanje, jedilni in kadilni salon, jeden za dame. Kadenje je dovoljeno sploh le v kadilnem salonu in na krovu. Prostori druge kajite so isto tako urejeni, akoravno ne tako bogato kakor v prvi, vendar-le elegantno in pripravno. Saloni so nekaj manjši, v kabinah sta po dva potnika, ako pa prostora primanjkuje, celó po trije skupaj.

Za pot iz Bremna v New York se plačuje v prvi kajiti po petsto, v drugi po tristo mark. S tem je plačano vse, tudi zdravnik in zdravila; le vino, pivo, smodke in gorko kopelj je plačevati posebej.

Medkrov je odmenjen ónim potnikom, ki plačajo za to pot po stoindvajset mark. Ti ne dobivajo druzega kakor prostor za posteljo in manjšo prtljago in pa skromno, a precèj obilo jed. Posteljno opravo, navadno le vrečo s slamo napolnjeno in odejo ter jedilno opravo si mora preskrbeti vsak medkrovni potnik sam.

Takoj ko je obstal vlak, izstopili smo in bili v kratkem vkrcani z vso svojo prtljago. Večjo so spravili že dan poprej na parnik. Ko so nam odkazali naše prostore in smo spravili svoje reči, šli smo na krov, kjer smo opazovali živahno gibanje krog sebe. Priprave za odhod so bile kmalu gotove, točno ob jednajstih smo zapustili pristanišče. Viják je začel goniti stroj, in precèj hitro smo vozili iz Weserinega izliva v Nemško morje. Mornarji so ta čas spravljali ogromne kupe prtljage v podkrov. Pri tem delu smo jim bili potniki precèj na poti. Bilo nas je pa tudi nad jednajststo: v prvi kajiti sedem, v drugi dvainštirideset in v medkrovu nad tisoč. Gotovo na veliko veselje z delom preobloženih mornarjev, povabil nas je ob dvanajstih glas zvona k obedu in krov se je kar hipoma spraznil.

V jedilnem salonu smo sédli krog belo pogrnenih miz. Po mizah so ležale neke lesene priprave, ki so delile mizino površje v kvadrate. Vzvišene stranice teh kvadratov so imele nalogo, ko bi se ladja le preveč zibala, preprečiti, da ne bi zdričale posode z jedili na tla ali na obleko posameznih potnikov. Prepričal sem se, da ne zadoščuje ta naprava v vseh slučajih. Prostor, katerega smo zasedli pri prvem obedu, obdržal je vsak ves čas; zato so pa tudi óni zasedli najboljše prostore, ki so se vozili že večkrat po morji. Pravočasno so zapustili krov in si odbrali najboljših prostorov.

Po tem prvem obedu smo šli zopet na krov. Akoravno je bilo jedva opaziti, da se ladja ziblje, začeli so vendar sopotniki, posebno dame, glave povešati. Držali so se bolj ograje proti morju, in drug za drugim je izginil bledih lic v spodnje prostore. Morska bolezen je zahtevala svoje žrtve. Ob treh pri črni kavi ni bilo niti polovice potnikov več pri skupni mizi, k večerji ob sedmih sem pozabil priti tudi jaz; komaj peti del sopotnikov se je ubranil tej nadlogi. Drugi dan smo pa vstali večinoma zdravi. Bili smo že tako daleč v Nemškem morji, da nismo videli druzega nego nebó in vodo. Prvi dan smo se vozili še ves čas tako blizu obrežja, da je bilo zmerom vidno na horizontu.

Potniki smo se kmalu seznanili, kajti vsak je sprevidel, da prebijemo čas na ladji najbolje, ako pripomoremo vsak po svoje kàj k zabavi. To velja le o potnikih iste kategorije med sabo. Lloydovi oficirji morajo paziti, da se ne pomešajo potniki različnih kategorij. Krov je razdeljen v to zvrho na tri dele. Zadnja četrtina je za óne iz prve kajite, predzadnja za óne iz druge kajite in prva polovica za potnike medkrova. Potniki v kajiti smo imeli pa vendar to prvenstvo, da smo smeli prehoditi vso ladjo, kar je bilo strogo prepovedano ónim v medkrovu.

Prve dni je bilo morje jako mirno, valčki neznatni, in daleč nazaj je bilo mogoče opazovati progo v vodi — pot »Generala Werderja«. Lehka sapica je napenjala jadra in kadar je izpremenila svojo mér, bilo je lepo videti, kako so sicer okorni moški brzo plezali in balansirali po vrvéh, napetih ob jamborih in pod rajnami, in zavijali ali razpenjali jadra.

Čas na ladji pač ni bil tako dolg, kakor bi si mislil človek. Zjutraj ob sedmih nas je vzbudil koral, katerega so igrali postreščeki kajite. Ob osmih smo zajuterkovali skupno, seveda po angleškem običaji jako kompaktno; kavo ali čaj smo le pili, kakor pijemo pri nas vino pri obedih. Po zajuterku do kosila je počel vsak, kar se mu je zljubilo. Nekateri so bili na krovu, drugi v salonu. Na razpolaganje smo imeli precèj mnogobrojno biblijoteko beletrističnega obsega v nemškem, francoskem, angleškem in španjskem jeziku. Potniki v drugi kajiti smo občevali le nemški, kajti razen mene so bili vsi Nemci. Jeden izmed njih je bil že nad dvajset let v Chicagu; vračal se je iz Nemčije, kjer je obiskal sorodnike svoje. Mož je prodajal domá v Chicagu meso in klobase na debelo. Pripovedoval je veliko zanimivega o groznem požaru imenovanega mesta, kjer je bil takrat prisoten. Trženje mu je šlo gotovo dobro, ako je bilo vse to resnično, kar nam je povedal. Mož se je časih rad malo pobahal. Ako je hotel plačati smodko za dvajset »pfenigov«, snel je svojo kučmo raz glavo in izpraznil vánjo cele pesti amerikanskih zlatov, »eagel« imenovanih, od katerih je potem odbral v rečeni namen bornih dvajset pfenigov. Nikoli pa ni pozabil zabavljati na Nemčijo, kjer je še denar tako majhen, da ga človek stéžka najde v amerikanskem.

Po kosilu ob dvanajstih smo šli navadno v kadilni salon, kjer smo se različno zabavali. Tu so igrali »skat«, tam so zopet peli berolinske pesemce, spremljevani po gitari starega Berolinca, ki nas je s svojim dovtipnim vedenjem jako zabaval. Ob treh so nam postregli s kavo in ob šestih je bila skupna večerja — mrzla jedila s čajem. Po večerji smo ostali ob slabem vremeni v salonu, kjer smo si čas kratili z družbinskimi igrami. Ako je bilo pa vreme ugodno, imeli smo na krovu godbo. Mladi so plesali, starejši gledali. Obeč smeh je nastal, če se je dvema ponesrečilo in izpodrsnilo na nemirnih tleh.

Potniki iz prve kajite se niso udeleževali tega skupnega razveseljevanja. Znano je, da so v severnih državah ameriških nastale iz potomcev nekdanjih guvernerjev in drugih visocih dostojanstvenikov aristokratske družine, katere se imajo za boljše od navadnih ljudij; Amerikanci jih potrjujejo nehoté samí v tej misli. Višji dostojanstve

niki velike države so največkrat člani tacih obiteljij, naj bode že iz pijetete do imenitnih njihovih pradedov, ali iz kacega druzega vzroka. Običajno so ti potomci prvih naseljencev silno bogati. Taki aristokratje so bili menda naši sopotniki iz prve kajite. Življenje v prvi kajiti je bilo pa tudi sicer vse drugačno. Zajuterk ob osmih, ob jednajstih »lunch«, ob petih »dinner«, ob devetih zvečer čaj — prav po amerikanski šegi. Skupnim obedom je predsedoval kapitan sam.

Jako zanimivo, akoravno ne prijetno, imenovati je smeti življenje v medkrovu. Odpeljali smo se ravno ob času, ki je za izseljence najugodnejši; imeli smo v medkrovu nad tisoč sopotnikov. Ta ogromna množica različnih národnostij, večinoma Norvežanov, z različnimi šegami, bila je nakopičena na primeroma majhnem prostoru. Postelja do postelje, postelja nad posteljo, vmes razmetana prtljaga. Tu skrbna mati, ki se brezvspešno trudi pomiriti kričeče svoje dete, tu zamišljen oče, tam vesela mladina. Prve dni, ko razsaja morska bolezen, živeti je pač težko v teh tesnih prostorih, slabo razsvetljenih in premalo zračenih. Kdor ljubi čednost in svež zrak, biva prve dni skoraj le na krovu. Tu na prostorih, odmenjenih potnikom iz medkrova, vidi se pač živahno gibanje. Brezskrbna mladina se kratkočasi, ako je količkaj mogoče. Plavolasi mladenič zaigra na svojo harmoniko pesem iz domačih logov, précej slišiš ubran zbor; melodija se izpremení v poskočno, in že se vrtí rdečelična mladež. Okoli sprednjega jambora se zbira glasna množica. Kaj je to? Vse vre na to stran. »Rihtarja bijejo«. Smilil se mi je revček, ki pretepalca ni ugenil, kajti moral je toliko časa vzdržati, da se mu je posrečilo; držale so ga čile roke in udarci so bili za igro skoraj prehúdi. Drugi zopet so se pogovarjali o bodočnosti, o nepoznatih deželah, kamor jih tira usoda. Kdor je o teh védel kàj več, imel je obilo pazljivih poslušalcev.

Dné 24. majnika smo videli o polunôči na jugu luč svetilnega stolpa francoskega mesteca Calais. Prihodnji dan smo se približali belemu obrežju Angleške na pol ure in razločevali na poševno proti morju padajoči zemlji gozde, pólja in ceste. Ves čas smo srečávali ladje ter dospeli opóludne tega dné pred Southampton, kjer ostajajo navadno parniki severno-nemškega Lloyda, da vzamejo pošto s seboj. Mi smo se kar mimo peljali, ker je bil parnik »Oder« določen za vsprejem pošte. Dné 26. majnika, t. j. četrti dan zjutraj, videli smo zadnji kos Evrope, takozvane »needles«, igle, strme pečine najbolj proti zapadu ležečega Scillskih otokov.

Morje, na obalah Nemčije umazano-zeleno, v kanalu svetlo-zeleno, bilo je globokejše in globokejše in zarad tega tudi bolj temno-zeleno.

Bilo je tudi nemirnejše, tako da je bilo treba na ladji paziti in pozorneje semtertjà hoditi. Vozili smo se precèj dobro, kajti veter nam je bil ugoden. Zanimivo je bilo gledati, kako so vsak dan ob treh, kadar so pometáli ostanke kosila v morje, letale ptice okoli ladje in se pulile za jed. Sicer ni bilo videti skoro po ves dan nobene žive stvarce v zraku.

Kanal zapustivši smo srečávali le še redkokrat ladje. Dné 27. majnika nas je prehitel parnik »Oder«, ki je odplul dve uri za nami ter zamudil v Southamptonu štiri ure kot póštni parnik. Kako neznaten je bil velikan na tej neskončni ploskvi! Dné 28. majnika je postalo morje temno-višnjevo.

Ko stopim dné 31. majnika zjutraj na krov, ugledam prekrasen prizor. Vozili smo se sredi neštevilnih plavajočih ledenih gorâ, ki so se drevile od severa proti jugu. Počasi smo se pomikali dalje, da ne bi trčili v kacega velikana. Marsikateri se je dvigal do dvajset metrov iz morja. Veličastno pa je bilo, ko se je prikazalo solnce izza oblakov in zlatilo s svojimi žarki tajajoče se ledeníke. Čez noč smo imeli potem tako gosto meglo, da smo prevozili namesto navadnih jednajstih le po pet angleških milj na uro. Luč, goreča na sprednjem jamboru, ni se videla niti dvajset metrov daleč in nevarnost je bila velika, da ne bi trčili ob kako ladjo. Vsaki dve minuti je zabrlizgala drugim ladjam v svarilo parna piščalka, uravnana po nalašč v to zvrho priréjenem aparatu.

Dné 1. junija postalo je morje zopet zeleno, menj globoko, dà, skoraj plitvo. Vozili smo se čez južni del velike peščéne plitvine New-Foundlandske. Le še drugi dan je bilo morje višnjevo, potem je ostalo do New-Yorka zeleno. Število mimo vozečih se ladij, do sedaj majhno, narastalo je in dné 4. junija o polunočí smo videli prvo znamenje suhe zemlje. Svetílnik na otoku Long Island je razveselil s svojim svitom vse. Naveličali smo se že jednakomernega življenja na ladji, katerega ni pretrgal niti najmanjši vihar. Drugo jutro smo ugledali že na vse zgodaj obrežje Long-Islandsko.

Long-Island, dolg otok, razprostira se od vshoda proti zapadu do stopetindevetdeset kilometrov in je petnajst do šestnajst kilometrov širok. Do desete ure smo se vozili tako blizu otoka, da smo razločevali na obrežji posamezne hiše, in ravno ob desetih smo bili pred vhodom v New-Yorški zatok. Vhod drží med Long-Islandom na vshodu in Staten Islandom na zapadu. Obé straní sta zavarovani s trdnjavami. Zatok meri kacih tristo kvadratnih kilometrov; objet je

od vseh stranij s hribčki, in je radi tega izvrstno pribežališče ladjam. Malo pred jednajsto uro smo obstali v zatoku.

Iz Bremerhavena smo se odpeljali ob jednajstih dné 23. majnika, v New-York pa dospeli ob isti uri dné 5. junija. Potrebovali smo tedaj za vso 3520 angleških milj dolgo pot ravno trinajst dnij. V tem številu pa ni vračunjanih ónih pet in pol ur, za kolikor je ura v New-Yorku poznejša, nego v Bremnu. Vožnja ni bila posebno hitra. Povprečno potrebuje parnik za to pot jednajst do dvanajst dnij. Prevozíli smo vsak dan (t. j. v 24. urah in $25^1/_2$ minutah) po 270 in v jedni uri po 11 milj. Najhitreje smo se vozili zadnji dan, najpočasneje prvi dan, ko smo prevozili 320, oziroma 193 milj. Zaradi megle in ledenikov smo zamudili veliko. Prevozili smo časih celó le po pet milj na uro, največ pa po trinajst in pol milj.

(Dalje prihodnjič).

V snegu.

Zimska burja zunaj bije
Sneg po zemlji sipajoč; —
Daleč tu od domačije
Sanjam, burni metež zroč.

Kakor v zraku ti kosmiči,
Misli v glavi mi rojé,
In kot láhnokríli ptiči
Čez goré na jug hité.

Čez goré hité, doline,
Čez valove šumnih rek,
Do slovenske domovine,
Ob domače reke breg.

Ondu pot jim je završêna,
Vz hišo k oknu se popnó
In skoz stêkla porošêna
Radoznalo v sôbo zró.

Zró pri mizi devo milo,
Črnih las, temnih očij,
Vitko kakor gôzdno Vilo,
Lépo kot sèn mladih dnij.

Droben list devojka piše,
Droben list z rokó drobnó,
V njem skrivnostna čustva riše,
Ki ji v duši mladi vró.

Piše mi, da ji drhtelo
Tožno v prsih je srcé,
Ko slovó od mene vzelo
Do kedaj je — sam Bog vé!

Da ostavljena samíca
V bridki žalosti medlí,
Da le drobna golobíca
Krajša ji otožne dní.

Da povsodi, koder hodi,
Zrè po mêni slednji dan,
A da vedno in povsodi
Vse iskanje je zaman.

Da jo blaženost prešine,
Kadar vrata se odpró,
Čeś, da spet me iz tujine
K nji privêlo je nebó.

Da nikjer ji ni pokoja,
V šumu ne, v zatišji ne,
Da bo vedno moja . . . moja . . .
Da živeč le mêni — mrè! . . .

Fr. Gestrin.

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

I.

„Kakšne volje je ljudstvo?“

Komu more biti to vprašanje pač imenitnejše, nego li vladarju, móžu, čegar pravičnim rokam je izročila usoda srečo in blaginjo milijonov in milijonov ljudij? Srečni državljani, če navdaja to vprašanje dušo njih najvišjega gospoda, če je to vprašanje vodilo vsemu njegovemu početju! Saj se v njem izraža najvišja vladarska modrost in vsa milina in dobrotljivost vladarjevega srca.

Kakšne volje je ljudstvo? Kako se mu godí? Katera bremena je žulijo, katera neznosna téža mu upogiba hrbet njegov? In koliko bolje mora deti národom, če izgovorí te besede njih najvišji gospod v najhujših, najbridkejših časih! Prvi knez, ki je zahteval odgovora temu vprašanju, bil je Habsburžan, nemški cesar Franc II. Ukazal je županom vsak mesec poročati mu o tem, kako se počutijo njegovi državljani. Nekoliko tacih, na Dunaj pošiljanih poročíl sem našel v arhivu novomeškem ter jih objavljam kot priče, da so se naši predniki, navzlic največjim težavam, ki so jih stiskale, oklepali z neomahljivo udanostjo preslavnega prestola habsburškega. Zajedno nam naj pak ta kratka poročila tudi pojasnijo bridko stanje naših prednikov v početku tega stoletja.

Prvo poročilo je ohranjeno iz srede leta 1803. Že deset let je pretresalo francosko orožje zapadno in srednjo Evropo. Napoleon je pridrl s svojimi četami na avstrijanska tla ter v míru kampoformijskem in lunevillskem iztrgal habsburški rodovini najlepše dežele iz rok. Vojskina teža je ležala Habsburžanom in njih národom kakor huda môra na prsih. Davek za davkom, naklada za naklado se je zahtevala od podložnikov. Tisoči udanih sinov je prelilo svojo kri za blaginjo habsburške rodovine, in vendar niso postali podložniki nezadovoljni, ampak z zaupanjem v božjo pravico in milost so pričakovali boljših časov. Kako dobro je moralo deti pač cesarski rodovini, ko je čula s Kranjskega v teh bojevitih in groznih časih poročilo: »da je ljudstvu zaradi prevelike dragíne že upadalo srce, da pak se je zopet odobrovoljilo, ko je létina obetala, da se obnese prav dobro. Le to bi bilo želeti, da pride več denarja med ljúdi. Novemu Mestu bi posebno ugajalo, če mu pošlje cesar primerno garnizijo.« — Jednako se je glasilo poročilo meseca avgusta.

Septembra leta 1803. čitamo: »Ljudstvo je z vsemi državnimi in dežélnimi napravami zadovoljno.«

Novembra meseca t. l.: »Ljudstvo se povsod pritožuje o pomanjkanji denarja; zaradi tega se je zajézilo vse trgovsko gibanje in ves promet.«

Decembra meseca se je poprijela ljudstva že precejšnja malodušnost. Poročilo pravi: »Das Volk fängt an nicht nur mismuthig, sondern beinahe obstinat zu werden.« Le zastale davke za dežélnega kneza je še mogoče s silo izžeti iz ljudij, sicer pak so pri zaostalih davkoplačevalcih brezvspešni vsi opomini. vse svarjenje in vsako siljenje.«

Meseca januvarija naslednjega 1804. leta čitamo: »Sedaj, ko se pobira na novo naloženi porazrédni davek (Klassensteuer), je ljudstvo popolnoma poparjeno ter bridko toži, da ni nikjer zaslužka, da se vse draží od dné do dné, in da dvakrat že povišanega davka ne zmore nikakor.« Taka je bila volja ljudstva tudi v naslednjih mesecih. Majnika meseca je poročala gosposka na Dunaj: »Ljudstvo pričakuje sicer veselega srca dobre létine in, da bodo zaslužki boljši, a vedno višji in višji davki, vedno obilnejše doklade, delajo je zeló obupno. Zlasti pa je teží. da odnašajo mešétarji (Agiotierer) »s o l d e«, jedini denar, ki ga je nekoliko med ljudmí, ven na tuje.« Toliko pomanjkanje denarja je trajalo vse poletje in tožbe mestne gosposke so še meseca septembra ravno take: »Že davno je obljubljeno, da se skuje za več milijonov novega srebrnega denarja, a dosedaj ga ni bilo v naše kraje niti okroglega. Bankovce jemlje kmet zeló nerad in térja za svoje pridelke še jedenkrat toliko ceno, kakor če mu jih platiš s srebrnim denarjem. Zaradi tega se je trgovina ustavila in dragína je od dné do dné večja. Vse ljudstvo želí, da ne bi se mu samó obétalo, ampak tudi v resnici pomagalo.«

Tako se je počutilo ljudstvo leta 1804; kako pak li še naslednje leto 1805., ko je porinil Napoleon I. Avstriji nož prav do ročája v srce, sklepajoč ž njo požunski mir! Celó pobiti so postali ljudje, ko so se jele umikati preko Kranjskega avstrijanske zbegane in zdivjane čete iz izgubljenih in Napoleonu prepuščenih italijanskih dežel.

Kako se je veselil národ, čuvši, da se je v Požunu sklenil mir, a motil se je, trpljenje njegovo, namesto da bi pojenjalo, se je le še shujšalo. Po Kranjski gredoče čete so plenile in kradle ter drle ljudí huje od sovražnika in vendar čujemo decembra meseca 1805. leta: »Ljudstvo ne mrmrá, ampak kaže, pretrpevši toliko groze in vojskine nesreče, v e č p o t r p e ž l j i v o s t i, k a k o r b i j e b i l o p r i č a k o v a t i o d n j e g a.«

Pri tem je ostalo vse leto 1806. in majnika meseca 1807. l. zvemo, »da je ljudsko mišljenje, kolikor se dá opazovati, dobro ter priča o zvestobi in udanosti dobrih podložnikov, ki pozabijo (seveda krvavečega srca vendar pak) dobre volje revo svojo, če bi le mogli pomagati s tem državi.«

Prvikrat je pošla ljudem potrpežljivost koncem leta 1807. o priliki, ko je bilo Novomeščanom, že sicer z davki tako preobloženim, ukazano sezidati na svoje troške poslopje za okrožni urad in za stanovanje okrožnega glavárja.

Tu so vendar preveč zahtevali od ubozih ljudij! Uradniki so se izogibali neprijetnim poslédicam le s tem, da so se vedli proti ljudstvu kolikor mogoče pohlevno in popustno. Mestna gosposka jim ni mogla priskočiti na pomoč, kajti ljudstvo jo je natolcevalo, da je ravno ôna provzročila in svetovala ta novi davek. Zato jo je sovražilo prav tako, kakor davek sam. Ali sčasoma se je pozabilo tudi to. Naslednji dve leti 1808. in 1809. ne čujemo nikake tožbe; dokler niso prišli Francozi v deželo in je postala Kranjska del »Ilirskega kraljevstva«, mestna gosposka ni imela prilike, pritoževati se zaradi nepokorščine svojih podložnikov.

Da ne utrudimo bralcev s ponavljanjem istih stvarij, navedli smo ta poročila v obliki, kolikor mogoče kratki, dasitudi bi bilo morebiti umestno širše opisati udanost prednikov svojih za habsburško rodovino. Po tem, kar je mestna gosposka poročala na Dunaj, ravnala se je vlada ter se trudila olajšati podložnikom pretežka breména. Žal, da ji je bilo to v teh groznih in nesrečnih časih do dóbra nemogoče, saj je pretila Napoleonova sila Avstrijo uničiti popolnoma. Če je rešila kdàj neomejena udanost podložnikov vladujočo svojo rodovino pogube, gotovo so storili to avstrijanski podložniki v Napoleonovi dôbi. Od vseh stranij širih avstrijanskih dežel pošiljana zatrjevanja o neomahljivi, kot skala trdni zvestobi in udanosti podložnikov, bil je steber, na kateri se je opiral cesar Franc I., bil je zid, ob katerem so si sovražniki zastonj razbijali glave svoje. Le zaupanje v podložnike svoje je dajalo Francu I. vedno znova pogum, potegniti iz nóžnic na dan dasitudi tolikokrat nesrečni meč avstrijanski. Napósled se je Napoleonova srečna zvezda utrnila in Avstrija je končala grozni bòj ž njim s sijajno zmago.

A ne le iz ljudstva gori do najvišjega prestola so hodila pisma, sukajoča se ob udanosti in zvestobi državljanov; tudi cesar je ob vsaki priliki pokazal, kako vé ceniti neomahljivo ljubezen svojih národov ter poslal med ljúdi marsikateri poziv, naj ne omahujejo, ampak mu

skazujejo staro udanost. Kadar je bila nevarnost največja, sila najhujša, sklical se je na to zvestobo ter naročil gosposkam, naj opominjajo državljane, kako veliko mu je do tega in da vé ceniti njihova gorka srca. V ta namen so prihajala v deželo cesarska pisma vspodbujajoča národ, naj ne omahuje, dasitudi je cesarju nesreča v jedno mer za petami. Že leta 1799., ko so prišli Francozi za malo časa drugič v deželo, poslal je cesar novomeški gosposki jedno tako pismo z dostavkom, naj skrbí za to, da zvé vse ljudstvo njegovo vsebino. Pisma samega ni najti v novomeškem arhivu, a iz povelja, ki je pismo spremljalo, povzemamo vsaj, kakšna je bila vsebina njegova. Imelo je namreč namen, ljudstvo podžgati proti oderuštvu in krivicam v deželo pridrlih Francozov, zajedno pak národu razjasniti, kako mila in modra je dosedanja avstrijanska vlada.[1])

Kaj premore zvestoba in udanost národova, dokazali so l. 1809. Tirolci, ki so že štiri leta nosili francoski jarem. Takoj, ko so njih trde pestí pognale Francoze iz dežele, skrbel je Franc I. zato, da o njih pogumnih delih zvé ves avstrijanski svet. Zanimivo je, da vspodbujevalnega pisma, ki ga je poslal z Dunaja na Kranjsko, niso sestavili v cesarski pisárni, ampak prepisati so dali skromno, preprosto pismo hrabrega tirolskega krčmarja Strauba. To pismo je odposlal Straub cesarju na Dunaj dné 15. aprila, tri dni po slavni zmagi Tirolcev; a že dné 29. aprila ga je imela novomeška gosposka v rokah ter ga razposlala po vsem okraji, naj se objavi na lecah, pred cerkvami, na sejmih in pri vsaki ugodni priliki. Na Dunaji so bili prepričani, da bode preprosta beseda preprostega možá, ki je bil sam v tem bóji glavár tirolskim strélcem in duša pogumnega boja v Halu, segla Kranjcem bolj v srce, kakor pismo kancelijskega pisárja, ki morebiti še svoj živ dan ni slišal puške počiti. Josip Ignacij Straub, krčmar »pri kroni« (»Winkelwirt zur Krone«), stotnik strélcem in vodja črni vojski v Halu na Tirolskem je pisal cesarju:

»Njega cesarosti Francu I. in preljubljenemu očetu tirolske dežele!

Dné 12. aprila so zgrabili zvesti tirolski kmetje ob 6. uri zjutraj tu v Halu bavarske čete, kojih je bilo kacih 300. Začela je občina

[1]) »Die gegenwärtigen Zustände erfordern, dass das Publicum mit ungerechtem Willen gegen die Treulosigkeit der Franzosen eingenommen und demselben sichtbar gemacht werde, unter einer weisen gelinden Regierung zu leben.

Der Stadt (sc. Rudolfswerth) wird daher ein Abdruck einer zu diesem Zwecke verfassten Flugschrift zur Verbreitung in ihrem Stadtbezirk auf eine gute Art in der Anlage angeschlossen. 17. April 1799.«

Tauer s svojim vodníkom Romedi H., ki je tudi zvest Tirolec ter so s pomočjo vseh zvestih Tirolcev srečni zmagali za presvetlega cesarja in našo izžeto in nesrečno domovino.

Dné 13. aprila je prišlo iz Briksna zopet kacih 3000 bavarskih in francoskih čet v Bildau ter so hoteli delati silo. Toda Bog vsemogočni in ljuba Mati božja sta podpirala vse zveste Tirolce. Pobrali smo sovražniku orožje ter je pravilno po vseh vojskinih postavah odvedli k avstrijanskim četam.

Z božjo pomočjo je primarširal dné 14. aprila ob 1. uri popóludne c. kr. polkovnik pl. Taxis s kacimi 700 možmí v Inomost in upamo, da smo mi, izžeti Tirolci, odslej rešeni francoskih in bavarskih napadov. Male razpršene vojskine oddelke bomo pač še ugledali, pa naj le pridejo ti bogokletci, ti cesarski zabavljači, ti cerkveni lopovi, ti oderuhi in stiskači kmetov! Pozdravili jih bomo, polovili in poslali Vaši cesarosti.

V imeni vseh zvestih Tirolcev prosim Vašo cesarost na kolenih in najudaneje, podpirajte nas uboge tirolske hribovce in zastavili bomo za Vas, cesarost, za Vas, ljubega in pravega našega cesarja Franca I. kri in življenje.

Te obrambe v naši deželi še nihče izumel, a storil bom to jaz, pridno in zvesto, če Vaša cesarost dovoli in če hoče milostno verjeti tirolskemu krčmarju in kmetu.[1])

Če bodo Tirole uravnane po načrtu mojem in pod mojim vodstvom, potem naj Bonaparta le pride s svojimi tolovajskimi druhalimi; tam mu bomo že naložili njegove zmage na njegov ležnjivi hrbet. Vse Tirole hvalijo Bogá in Mater Božjo in vojskine bratce, da smo srečno zmagali in (tisočkrat bodi hvala Bogú) prišli zopet pod najmilostnejšo vlado Vaše cesarosti. Dajte nam zopet živeti, in dobili bomo že še Francoze v pest, če bi bili kateri med njimi tako predrzni, da bi se še kdaj prikazali pri nas. Toda jaz mislim, da jih je to veselje minilo in upam, da bodo imeli dosti opravka bežati z véliko vojsko domóv pred vélikim junakom nadvojvodom Karlom.

Fortunat Seitz, Josip Seitz, Josip Baumgartner, ti trije so bili moji zvesti ordinanckomandanti in moj najzvestejši je bil komandant Ivan Zimmer, ki ima to veliko srečo, da Vam sam izročí to pismo.

---

[1]) Straub je znal orožje pač spretneje sukati, kakor peró. Pisal je ta poslovenjeni stavek tako-le: »Diese Vertheidigungsanstalten in unserm Landl hat noch keiner erfunden, ich werde aber, wenn Se. Majestät allergnädigst zu erlauben geruhen, höchstdieselben fleissig und getreu sorgen und bewirken, wenn Sr. Majestät einem Tiroler Wirt und Bauern Glauben beizumessen zu geruhen allergnädigst belieben.«

Z najudanejšim in najpopolnejšim spoštovanjem uklanjam se plemenitemu varstvu Vaše cesarosti

zvest Tirolec

Josip Ignacij Straub.

Haal dné 15. aprila l. 1809.«

Na take in jednake načine se je avstrijanska vlada trudila vplivati na navdušenje národov svojih. Po tem avstrijanskem vzgledu so se ravnali tudi Francozje, dobivši l. 1809. kranjsko deželo v svojo óblast, kar nam dokazuje »svarjenje«, katero je dala francoska vlada objaviti po vsi deželi. Čutila je dobro, da so ji Kranjci tako malo prijazni, kakor Tirolci. V nekaterih krajih, zlasti na Dolenjskem, se je ljudstvo celó prav trdo spoprijelo z francoskimi vojaki. Zato je nova francoska vlada dala razklicati:

»Svarjenje!

Ljubi kmetje!

Oboji ministri, to je cesarski francoski in cesarski estrajski delajo mir, kateréga želimo mi in oni. Ravno ob tem času pa nekatere soseske naše dežele tako daleč gredo, da nam to lepo upanje mirú motijo s svojim samooblastnim dejanjem, sebe in celo deželo celó dozdevno v pogubo spravljajo, in celó v pravice svojega najboljšega za srečo vsakega svojih podložnih goreče skrbečega cesarja s tem sezajo, da sovražno delajo ravno zdaj, ko oboje vojske po sklenenemu prestanku od boja mirujejo.

Kaj bodo taka míru nasprotna gibanja posebnih sosesk čez obilne vajene množice primogle? kaj bo li takim ljudem njih nepremišljeno početje prida prineslo?

Prepustite vodenje ljudskih reči in razločenje kraljevih del Bogu vsegamogočnemu in vse vedočemu, in za Bogom tudi tem samobolastnikom, kateri sami so vstanu previditi in presoditi, kaj je prav za vse.

Spremislite se, ljubi kmetje! Poslušajte glas in svarjenje tiste deželne oblasti, katera z vami vred vojskne nadloge prenaša, in kateri pač verjamete, da goreče želje ima, težave celi deželi polahkati. Vrnite se tedaj na svoj dom, in bodite dobri gospodarji za naprej, kakor ste bili do sedaj. Ako bi še kdo gluh bil na ta glas svarjenja in odpuščanja, katero se za zdaj ponudi, taki bodo sami sebi pripisat imeli, da bo butara vsíh nadlog jih zadela, katero so hoteli celi deželi na glavo nakopat.

Deželno poglavarstvo sebi šteje samo za svojo dolžnost, vas posvariti, in tudi na lastno povelje njih ekscelence višjega generala grofa

Baraguja d' Hilliers vas opomni, da se varujte strašnih reči, ktere so vam sicer žugane.

Poglavarstvo je dolžno vas opomniti in vam na srce položiti, kakšne nesreče bi vi z vašim nevarnim dejanjem vaši materi deželi navlekli.

V Ljubljani 13. dan kozaperska l. 1809.

Temčasno deželno poglavarstvo.[1])«

V najoddaljenejše vasí so se pošiljali ti slavospevi, najtršim hribovcem so se razjasnovale ob nedeljah pred cerkvámi vojaške operacije Napoleonove, ki se je takrat bojeval z vso Evropo.

Zanimivo je, da je pošiljal Napoleon celó iz Moskve poročila v najneznatnejše kraje o tem, kako se mu godí. Sicer Novega Mesta nečemo imenovati najneznatnejšega kraja na svetu, a med mesta evropske veljave ga tudi ne vrivamo. Tu v Novem Mestu se je ohranilo tiskano poročilo, katerega je razposlala francoska gospóska po novomeškem okraji. Iz tega razglasa se vidi jasno, da se je Napoleon še v svojih zadnjih pojemljajih napiral podložnike svoje ohraniti dobrovoljne. Razglas, ki ga imamo v mislih, bil je pisan v Moskvi, dné 9. oktobra 1812. leta, torej v času, ko je bil vêlik del neštevilne francoske vojske na Ruskem ali že pobit in ujet, ali pak je od lakote poginil. Dné 14. septembra tega leta kakor znano, primarširala je francoska vojska po nepopisnem trpljenji pred Moskvo, ki je jela še isti večer goreti na vseh koncih in krajih; v petih dneh je pogorélo mesto skoro do tal. Napoleonov položaj je bil od tedna do tedna slabejši; pritisnil je sredi oktobra meseca grozen mraz, kakeršnega se celó Rusi že dolgo niso spominjali; živež, kateri so našli Francozje v početku navzlic strašnemu požaru v Moskvi v obilici, jel je pohajati, a najhuje je bilo, da je jel francoski vojski polagoma upadati pogum. Na tisoče vojakov so pobili Rusi Napoleonu; padlo mu je že sto in sto imenitnih in visocih oficirjev, a Napoleon pošlje v najhujši zadregi iz Moskve poročilo polno ležij, kakor bi bila vojska z Rusi igrača in kakor bi se francoskim četam ne bilo še nikdar godilo tako dobro. Ta zanimivi razglas slôve:

»23.me bulletin de la grande armée.

Moskva dné 9. oktobra l. 1812.

Avantgarda, koji je glavár kralj napolitanski (Murat) stoji pri Narvi, 20 milj od Moskve, sovražnikova vojska pa pri Kalugi. Vsak

[1]) To »svarjenje« je pisano slovenski; predrugačil sem le pravopis, sicer pak je pustil neizpremenjeno. Pis.

dan se po malem spoprimejo, a napolitanski kralj je povsod zmagovalec ter je pregnal sovražnika iz njegovih pozicij.

Ob naših krilih so se nahajali povsod kozaki, a med Moskvo in Kalugo je zagrabila patrulja stopetdeset dragoncev iz garde kozaške, skrite v nekem grmičevji ob cesti, posekala njih tristo ter si odprla pot. A tudi dragonci so izgubili dvajset mož in njihov major Martod je hudo ranjen.

Zastave, ki so jih odvzeli Rusi Turkom v različnih vojskah in mnogo druzih v Kremlji shranjenih zanimivih stvarij, poslali smo v Pariz, med njimi tudi neko podobo Matere Božje, z dijamanti bogato posuto. (Pridéli smo tudi statistiko Moskve, ki smo jo našli med policijskimi zapiski).

Zdi se, da je izgubil Rostopčin pamet. V Varonovem je zažgal svoj grad ter pustil naslednje pisanje, katero smo našli pribito na nekem kolu:

»Osem let sem vedno olepšaval ta grad; v krogu rodovine svoje sem živel tu srečno. Prebivalci, njih tisočsedemstoindvajset zapuščajo ga o Vašem prihodu. (Napoleon je dal dostaviti: A vrnili so se). Svojo domačijo sem dal zažgati, da je ne bi oskrunila Vaša navzočnost, Francozi! Prepustil sem Vam svoji dve palači v Moskvi, ki je vsaka z notranjo opravo vred pol milijona rubljev vredna. A tu ne boste našli druzega kakor pepel.« (Napoleonov dostavek: In res je dal zažgati svojo pristavo, na srečo pak ni imel nobenega posnemalca. Hiše okoli Moskve so vse nepoškodovane).

Sovražni general en chef Bagration je umrl za ranami, ki jih je dobil v bitki pred Moskvo. Rusi ne odobravajo požara moskovskega. Tisti, ki so ga provzročili, se jim studijo; Rostopčin jim je to, kar nam Marat.

Naš generalni štab daje tiskati obširna poročila o bitkah pri Smolensku in na Moskvi ter jih razpošilja, da se objavijo povsod; tudi tisti, ki so se odlikovali, omenjeni so v njih. Kremelj je oborožen s tridesetimi topovi. Vsi vhodi so zašpaljeni; podoben je trdnjavi. Sezidale so se v njem peči za peko in napolnili se magazini.

Z velikim trudom se je posrečilo iz bólnic in pogorelih hiš rešiti vsaj jeden del ruskih bolnikov. Bilo jih je kacih štirtisoč; število ónih pak, ki so se ponesrečili je zeló veliko.

Osem dnij sèm nam síje solnce in mnogo gorkeje je, kakor po navadi ob tem času v Parizu. Čisto nič ne čutimo, da se nahajamo na severu.«

Tako Napoleon, iz čegar razglasa ni nikakor čuti, da je bil ta čas že popolnoma prepričan o nesreči svoji. Deset dnij zatem cepali so mu, umikajočemu se iz Moskve, vojaki od gladú in mraza kar kúpoma ob cesti. Le malo jih je tako srečnih, ki so mogli svojim rojakom v Parizu pripovedovati, da je na Ruskem navzlic Napoleonovemu poročilu mrzleje, kakor v Parizu.

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gundulićevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. (* dné 6. januarja 1588. † dné 8. decembra 1638)

Spisal **A. Fékonja.**

Bih nikda dopàrla na vrime Marula
Latinkam do gàrla, glas njih taknula.
Opet sam padnula, zač jazik slovinski
Vas nauk od skula promini u rimski.
Gj. Baraković.

V jugoslavjanski literaturi nahajamo neko karakteristično posebnost, to namreč, da se národna knjiga do najnovejše dôbe ni ob jednem in ne povsod jednako razvijala, nego da se je pojavljala o raznih časih in na raznih krajih.

Prava svetska, ali bolje rečeno, pesniška pisana ali umna književnost (kajti cerkvenih in političnih pisem so Jugoslavjani imeli že od več vekov v velikem številu, v hrvaškem Primorji od XII. stoletja sèm, in národnih nepobeleženih pesmij gotovo, odkar živí národ) — torej pesniška pisana ali umna književnost je začela na slavjanskem jugu kliti koncem XV. stoletja, in to najprej v Dalmaciji. Tu je namreč od VII. veka počenši živel v večini národ slavjanski, a pleme hrvaško, pomešano z národom italijanskim, to posebno v mestih Zadru, Spletu, Šibeniku, Trogiru in Dubrovniku, pa na obližnjih otokih.

Ni dvojbe, da so že tedaj dalmatinski Slavjani imeli, kakor povedano, svoje národne pesmi, pripovedke itd.; toda slavjanskemu življu tam ni bilo prvenstva. Kar je bilo kulture, ta je prihajala tja iz Grške in Italije; a jezik pismeni je bil nekaj latinski, nekaj italijanski, v Dalmaciji uprav tako, kakor je to bilo takrat tudi v sosedni Italiji. Nego, kakor so Italijani začeli bili že v XIV. in XV. veku otresati se latinskega jezika pa povzdigavati národni svoj italijanski: tako so tudi dalmatinski Slavjani malo po malo zapuščali i latinščino i italijanščino, a so vse bolj in bolj negovali národni svoj govor hrvaški ter ž njim širili med rojaki kulturo vladajočo tedaj po vsi Evropi, rekše grško in

rimsko; ali pak so po duhu ónega časa sestavljali nabožne pesmi, legende in moralne spise.

Jezik, kateri so upotrebljavali najstarejši národni pesniki in pisatelji v Dalmaciji, bil je takozvano narečje čakavsko, baš jezik Hrvatov pravih. No že na konci XVI. veka so začeli uvajati v svoje umstvene proizvode narečje štokavsko, sicer le nekoliko po slovnici, ali blizu da nič po slovarji od ónega se razlikujoče, pa lepše, krepkejše in obširnejše, katero govoré razven mnogih Hrvatov tudi vsi Srbi. In tako je potem tekom XVII. stoletja v hrvaški knjigi povse nadvladala krasna štokavščina.

Imenovali pak so národni književniki v Dalmaciji in na otokih, kakor tudi óni v sosedni Bosni jezik svoj zvečine »slovinski«, [1]) in to od XVI. vse do XIX. stoletja. A zarad tega ima tudi navzočni sestavek, govoreči o tamošnjem onodôbnem pesništvu, naslov: »Vila Slovinska«.

In o tej hočemo v naslednjih vrsticah najprej na kratko preiskati, kaj je slovinske pisatelje bilo napotilo, da so se v knjigi poprijeli národnega jezika. Potem bomo nekaj omenjali o Dobrovniku kot najznamenitejšem mestu stare jugoslavjanske književnosti. Nadalje se bomo nekoliko seznanili z glavnimi Vile slovinske ljubitelji in ljubljenci, kakor so jo gojili ondešnji národni književniki. Nato čemo zaslišati prilično njih oznako z ozirom na njihova dela pesniška, kolikor se namreč kaže v njih zunanji, tuji vpliv. In nápósled še bomo naveli nekatere vzroke, zakaj je tam národna knjiga v obče oslabela in skoro tudi propala pesem slovinska.

Te, po raznih največ hrvaških spisih, osobito po S. Ljubića »Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske« knj. II. str. 349, 357, 365 nsl. sestavljene črtice pa naj bodo Slovencem, kateri nimajo prilike z ovo stvarjo pobliže seznaniti se, vsaj nekoliko v boljše poznavanje duševnega života bratov Hrvatov, ki uprav sedaj slavno slavijo tristoletnico rojstva najslavnejšega pesnika slovinskega, Ivana Gundulića. A gotovo se spodobi in dolžnost je, da se te slave ž njimi vred spominjamo tudi mi. Saj: »Nas je nĕgda jedna majka draga ródila; s jednim nas je, Bog joj plati! mlĕkom dójila«; torej: »Kako ćemo majki bolje sad zahvaliti? neg' da bud'mo jedne volje, svi sjediniti!«

[1]) t. j. slovĕnski — stslov. ѣ (ĕ) dijalekt. — i.

Povod národnemu pisateljevanju.

Sreča je bila za našo jugoslavjansko prosveto, da se je na zvršetku srednje dôbe vsaj Dalmacija nahajala v povse različnem položaji od svojih jugoslavjanskih posestrim ter se je tamošnji národ že dosti prej nego mnogi národi evropski otresel prirodne surovosti in je zarana stopil v prosvetno kolo, akoprav izprva le korak po korak, pótom národnega preporoda. In tako je uprav hrvaška Dalmacija postala ognjišče naobrazbi južnih Slavjanov.

V z r o k i pa, iz katerih je kultura najprej v Dalmaciji bila procvela, in ž njo tudi národna književnost, glavni so ti-le: Materijalno blagostanje, ta najpotrebnejši temelj vsakemu duševnemu delovanju; nadalje občevanje z inostranim omikanim svetom, zlasti s prosvetljeno Italijo, vzorno gojiteljico znanostij in umetnostij; zatem politična samostalnost, posebno mesta Dobrovnika, brez katere je itak vsak povoljni razvoj v veljavnih in velikih delih umstvenih zaman; a konečno še ugodni položaj slavjanstva, posebej hrvaštva v sosedstvu, osobito zopet v Italiji, in od tamkaj dohajajoča mu pomoč duševna in mnogo tudi gmotna.

Gospodska in bogata je bila nekdaj Dalmacija. Zemlja je sicer pusta in kamenita, a položaj nje je takšen, da je moral prebivalce že zdavna izvabiti na morje in t r g o v i n o. V kratkem času se je trgovstvo dalmatinsko širilo po Jadranskem, Črnem, Grškem in Atlantskem Morji. S tem so odnošaji med Dalmacijo in drugimi deželami bili vse to tesnejši in promet s tujim svetom je skoro postal jako živahen. Zarad trgovine so bili poimenoma Dobrovčani ustanovili naselbine po raznih in oddaljenih mestih, tako v Carjigradu, Drinopolji, Sofiji, Novem Pazarji, Silistriji, Belgradu, Smederevu, Sarajevu, Skoplji, Vidinu, Bukarešti, Trgovišti, Solunu, Brusi, Smirni, Aleksandriji, Kairu, Benetkah, Genovi, Florenci, Ankoni, Mesini, Sirakuzi, Palermu in drugod. Tudi so v isto zvrho sklepali ugovore posebno z bolgarskimi, bosenskimi in srbskimi vladarji. — Po trgovini je torej v Dalmacijo dotekala gmotna blagovitost.

Brodarèč po širem morji pa so Dalmatinci bili prišli tako v dotiko z raznimi národi, med temi z jako naobraženimi, kar jim je bilo na veliko korist tudi v duševnem oziru. Že učeni G r k i, kateri so po padu Carjigrada (l. 1453.) bili bežali v zavetje na zapad, navračali so se tudi v dalmatinska mesta, n. pr. Jos. Laskaris, Demet. Chalkokondylas idr., ter so tu širili grško znanost z dobrim vspehom i za knjigo slavjansko. Posebne znamenitosti za dalmatinske Slavjane pa je bilo njih občevanje z I t a l i j o, domovino najnadarjenejših

možev óne dôbe, kateri so še nadalje se naobražavali po vplivu klasičnih studij. Iz Italije so tedaj Dalmatinci dobivali učitelje, lečnike, beležnike itd.; a nasprotno so tudi oni svoje sinove pošiljali v prekmorsko državo, da so na tamošnjih učiliščih iskali duševne omike in si nabirali višjih znanostij. Ti pa so potem, vračajoči se domóv, tudi med svojimi rojaki razširjali óni isti duh znanja ter tako tudi po svoji domovini razplojávali nadaljne nauke.

No vse to občevanje s tujci dalmatinskim Slavjanom nikakor ni bilo na škodo, nè kar se dostaje národnega duhá, nè kar se tiče državne samostalnosti. Kajti Italijani pri tem niso upotrebljavali nasilja niti političnih namenov; a tudi Hrvatom inostranska učenost ni rabila na zator njih národnosti, temveč le na vse večji prospeh omike ljudske. In takó si je Dalmacija zmerom ohranjala politični svoj obstanek in državno slobodo. A uprav s tem so si naši Dalmatinci pridobili, vsaj posredno, vêlik vpliv na vse jugoslavjanstvo, kakor je baš ta okolnost tudi najbolj delovala na njihov preporod národni. Benečani so se sicer ugnezdili v dalmatinskem Primorji; vendar i oni niso povse prezirali tamošnje národnosti, nego so vsaj od začetka bolj gledali na to, da si zagotovijo prehod svoje trgovine po Jadranskem Morji ter so dovoljavali dalmatinskim mestom, tako slavjanskega kakor latinsko-italijanskega pokolenja, najširšo domačo avtonomijo. To pravično in jako pazno ravnanje beneške vlade je tudi za dalmatinske Slavjane postalo od rešilne važnosti, ker je skoro na to provzročilo njihov duševni preporod, in to po vsi pokrajini, a posebno v vlasti dobrovniški.

K vsemu temu pa je dalmatinskim Slavjanom dohajala še vspodbuja in pomoč iz inozemstva, národni njih razvoj izravno pospešujoča. Ista Italija je namreč osnavljala posebne tiskarne za slavjanske liturgiške, pa tudi druge svetopisemske in nabožne knjige. Takšne slavjanske knjigotiskarne so bile poimenoma v Rimu in v Benetkah in še tudi v Ankoni. Dà, negovala je celó Italija jezik jugoslavjanski ali takozvani ilirski, t. j. zaprav hrvaški, zlasti zopet Rim, a posebno še Florenca. V Rimu je papež Sikst V. po nagovoru odličnih Dobrovčanov l. 1589. iz nova pozidal krasni hospital ilirski sv. Jerolima; a že njega sprednik papež Gregor XIII. ustanovil je bil ilirski kolegij v Loretu, kakeršen je bil tudi v Boloniji. V Florenci pa, kjer so zmerom bivali mnogi učeni Dobrovčani, ali prijatelji uglednih meščanov ali učitelji njihovih otrók — isti dvor knezov Medicejev imel je večkrat kakega »Ilira« vzgojevatelja mladim kneževičem toskanskim — bil je slovinski jevik že od davna na glásu ter je bila tam utemeljena celó posebna stolica »jezika slovinskega«.

To so najpoglavitnejši činitelji, katerim ima Dalmacija zahvaliti svoj duševni in národni preporod. Materijalno blagostanje, občevanje s prosvetljenim svetom in politična samostalnost vzbuja v človeku ponos, kateri ga sili, da stopi čim trdneje na svoje noge. Tako je bilo tudi v Dalmatincih, krepko še tudi od zunaj za to podpiranih. Pisatelji, porojeni Slavjani, a služeči se v svojih književnih delih jezikom latinskim ali pa italijanskim, začeli so, čim so bili naobraženejši, tem bolj čutiti nepristojnost, da porojen Slavjan piše v jeziku tujem in največ tujcem na ljúbo, a takó zanemarja svoj národ, dà, celó prezira rod, s katerim ga veže jedna krv in jeden jezik, isti običaj in ista vera. Skratka: naobraženi ljudje v Dalmaciji, slovinski Hrvati, začeli so se spominjati dolžnosti svoje ter pisati v jeziku národnem za národ svoj. [1]

(Dalje prihodnjič.)

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil **Evgen Lah.**

Pred kratkim je izšla na Dunaji pri Geroldu knjižica pod naslovom: »Laibach. Statistischer Bericht über die wichtigsten demographischen Verhaeltnisse.« Verfasst vom Stadtmagistrate in Laibach. Ta knjižica je ponatisek poročila, katero je pisatelj teh vrstic sestavil po naročilu mestnega magistrata ljubljanskega za VI. mednarodni kongres za hygijenijo in demografijo na Dunaji. Omenjeni kongres je zboroval od 28. septembra do 2. oktobra 1887. leta. Udeležili so se ga učenjaki, strokovnjaki in zastopniki vseh omikanih držav in národov, skupaj do 2400. Pečal se je v prvi vrsti s splošnimi zdravstvenimi vprašanji ter ukrepal o sredstvih za zboljšanje sanitarnih razmer in za odpravo zdravju pogubnih in nevarnih nedostatkov. Tekom zadnjih desetih let so hygijeniki zborovali v Bruselji, Parizu, Turinu, Genfu in Haagu; v prihodnje so se namenili zborovati v Londonu in volili v ta namen stalni pripravljalni odbor, sestavljen iz zastopnikov vseh večjih držav. Na Dunaji sicer ni prišlo do veljavnih sklepov, vendar je bilo pa zdravstvenim uradom različnih držav podanega obilo poučnega gradiva, ki gotovo tudi za naše avstrijske in posebej kranjske razmere na sanitarnem polji ne ostane brez vpešnih posledic.

---

[1] Prim. Javor 1874. 16; Danica ilirska 146. 18–20; Vienac 1874. 12, 13.

Tudi Kranjska in posebej Ljubljana sta bili na kongresu zastopani. Ljudopisni ali demografski podatki, v tej knjigi označeni, namenjeni so v prvi vrsti ožjim, strokovnjaškim krogom, nahaja se pa v nji tudi marsikaj obče zanimivega. Zategadelj sem se namenil na tem mestu izpregovoriti o njeni vsebini splošno, o nekaterih oddelkih, ki utegnejo močneje zanimati, pa podrobno.

Knjižica govori najpoprej o velikosti mestnega površja, za tem o hišah in stanovanjih; o številu prebivalstva, o prebivalstvu po spolu, po prisotnosti, po domovinstvu, po veri, omiki, telesnih hibah, občevalnem jeziku, poklici, opravilu in pridobninah, starosti, stanu, zakonih, porodih, umrljivosti, ter razpravlja posebno zadnje oddelke obširneje z ozirom na različne posamične okoliščine.

Ljubljana pokriva 34 *km*² in obsega tedaj dobri tristoti del naše kranjske dežele. Od tega površja zavzemajo največ, dobro polovico ali 18·23 *km*² travniki; dobro četrtino ali 9·75 *km*² njive, 3 *km*² neproduktivna tla (voda, ceste itd.), 0·88 *km*² hiše in stavbe sploh, 0·855 *km*² vrtovi, 0·84 *km*² gozdi in gozdiči, 0·465 *km*² pašniki. Primerjajmo te razmere z razmerami pred petdesetimi leti. Površje z njivami se je podvojilo na škodo površju s pašniki; travniki so si ostali v bistvu jednaki; istotako neproduktivna tla in prostor za stavbe. Močno so se povekšali vrtni in gozdni nasadi. (Krakovo in Golovec.)

Ljubljana je imela koncem 1886. leta 1223 hiš, 1880. leta 1173, 1876. l. 1156, 1869. l. pa 1051. Zadnja in prva omenjenih dob sta tedaj najmočneje napredovali. Le mala peščica hiš ni obljudena (8—21).

Koncem 1886. l. je bilo 442 hiš pritličnih, 480 jednonadstropnih, 240 dvonadstropnih, 37 trinadstropnih, le 4 pa večnadstropne. Razmere se v tem oziru od zadnjih dob niso izpremenile skoro nič.

296 hiš ima po jedno samo stanovanje, 158 po dve, 146 po 3, 122 po 4, 117 po 5, 90 po 6, 69 po 7, 35 po 8, 28 po 9, 19 po 10, 14 po 11, 9 po 12, 11 po 13, 15 po 14, 3 po 15, 11 po 16, 3 po 17—20, 6 po več kakor 20 stanovanj.

Tri četrtine hiš je tedaj menj kot dvonadstropnih in neprimerno nizko je v primeri z drugimi jednako velikimi mesti število več kot trinadstropnih hiš. Tem večje pa je nasprotno število takozvanih najemninskih hiš (Zinshäuser) s po več kot 15 stanovanj. Največ velikih hiš gledé nadstropij in stanovanj imata Mestni Trg in Dunajska cesta.

Po domarini se razvrščujejo hiše tako, da znaša pri 167 po menj kot 10 gld., pri 107 po 10—20, pri 68 po 20—30, pri 60 po

30—40, pri 56 po 40—50, pri 39 po 50—60, pri 86 po 60—80, pri 65 po 80—100, pri 130 po 100—150, pri 81 po 150—200, pri 96 po 200—300, pri 39 po 300—400, pri 40 po 400—500 in pri 45 po več kot 500 gld. — Več kot polovica hiš plačuje tedaj po menj kot 100 gld. davka, petina po 100—200, petina po več kot 200.

Stanovanj je imela Ljubljana koncem 1886. leta nad 5500. Dobre tri petine stanovanj je malih, ki imajo po menj kot 100 goldinarjev letne najemščine; petina je srednjih s 100—200 goldinarji 456 večjih z 200—300 gld., 446 velikih s 300—1000 gld.; še vedno veliko, 39, je število največjih stanovanj z več kakor 1000 gld. letne najemščine.

Velika večina ljubljanskih hiš je krita z opeko, peščica s ploščicami, nekatere tu pa tam s slamo.

Ljubljana je štela brez priračunjene vojaščine stalne vojske 1857. leta 20.747 prebivalcev, 1869. l. 22.593, 1880. l. 24.618; sedaj jih utegne šteti 26.000. Prebivalstvo se je tedaj pomnožilo v teku 23 let za 3.871 ljudij ali za 18·7 %.

Po spolu se ljubljansko prebivalstvo deli zelo nejednako, ako pomislimo, da je Ljubljana štela koncem 1880. l. 11.185 moških in 13.433 ženskih prebivalcev, tako da je prišlo na vsacih 1000 moških ravno 1200 žensk. Veliko vplivajo na to število mnogobrojne delavke v tovarni za tobak, od katerih jih dosti stalno prebiva v Ljubljani. Zaradi primerjave bodi tu povedano, da pride v Dolitaviji sploh na 1000 moških le 1079 žensk, v Zalitaviji pa še menj, in da ima Erdeljska in nekatere vshodno-ogrske pokrajine več žensk kakor moških. Število moških rase od zahoda proti vshodu.

Le 790 (517 m. + 273 ž.) ni imelo l. 1880. v Ljubljani svojega stalnega bivališča. Zanimiva je razdelitev po domovinstvu. Le 8.301. prebivalec iz 1880. l. (3715 m. + 4.586 ž.) je bil ljubljanski domačin, tedaj še ne prav tretjina splošnega prebivalstva; 13.290 ali polovica (6.278 m. + 7.012 ž.) je bilo Kranjcev sicer; 3.233 ali slaba osmina (1.687 m. + 1546 ž.) Dolitavcev sicer, največ Štajercev, Primorcev, Čehov in Korošcev: 1.168 (1004 m. + 164 ž.) Zalitavcev (večinoma vojaki 26. pešpolka); 5 Bošnjakov, 287 (162 + 125) inozemcev, večinoma Nemcev in Italijanov.

Velika večina ljubljanskega prebivalstva, vendar še ne razmerno s kranjskim prebivalstvom sploh, namreč 25.767 ljudij ali 98 % je rimsko-katoliška. Od druzih veroizpovedeb pride v poštev le še protestantovska (354), židovska (74) in grška (50).

Gledé **omike** smo še vedno na slabem. Le 16.995 ljudij ali še ne prav dve tretjini, je znalo 1880. l. brati in pisati, 2.237 ali dvanajsti del le brati, 7052 ali skoro četrtina, niti brati niti pisati. Velik je v tem oziru razloček med moštvom in ženstvom. Moških je znalo brati in pisati 70 %, žensk le 58·9 %; samo brati moških le 4·8 %, žensk pa 12 %; niti brati niti pisati moških 25 %, žensk pa 29 %.

Ljubljana ima 29 slepcev, 24 gluhonemcev, 56 norcev in 21 bebcev.

Znana stvar je že, da je vpisalo 18.845 ali dobre tri četrtine ljudij **občevalni jezik** slovenski, 5.658 ali dobre dve devetini nemški, 172 italijanski, le 136 češki (češko-moravsko-šlesko domovinstvo jih ima 789), 7 poljski, le 5 srbo-hrvaški, 1 rumunski.

Zelo raznovrstna, toda splošno menj zanimiva je **razdelitev po poklici in opravilu**. Ljubljana združuje v svoji sredi vse poklice od višjih dostojanstvenikov do delomrznih postopačev. Mimo raznovrstne duhovščine imamo v Ljubljani zelo različne in mnogobrojne urade in učilnice, zdravniške zavode, časopistvo, dve gledališči (provizorni), zavode za javno varnost, dobrodelne in humanitarne zavode, denarne, trgovinske, obrtniške, transportne zavode, posestva, obilo kmetij; dalje veliko slug in dninarjev. Konečno naj bodo omenjeni še mnogobrojni, nepotrebni postopači. Največ je pa vendar obrtnikov, trgovcev, delavcev, uradnikov in posestnikov. Zelo malo ima Ljubljana zasebnikov, zelo veliko penzijonistov iz raznih stanov.

Močneje utegne zanimati razdelitev po starosti: α) splošna; β) med moštvom in ženstvom:

Doba	Število		Doba	Število		Doba	Število		Doba	Število	
	absolutno	relativno		absolutno	relativno		absolutno	relativno		absolutno	relativno
1—10 let	4076	15·5	30—40 let	3855	14·7	60—70 let	1657	6·3	nad 90 let	7	0·025
10—20 let	4637	17·65	40—50 let	3036	11·55	70—80 let	694	2·64	skupaj	26284	100.00
20—30 let	5768*	21 92	50—60 let	2432	9·25	80—90 let	122	0·465			

*) zaradi aktivne vojaščine.

Ako tudi 1000 vojakov odštejemo, vendar je tretja starostna doba še najmočnejša, za njo prideta druga in prva, potem pa zaporedoma višje in sicer s precej jednakim padanjem. Razmerno močne so tri najvišje dobe; najstarejši Ljubljančan je imel 94 let.

Precej drugačna postane razmera, ako jemljemo v poštev razdelitev med moštvom in ženstvom.

Doba	Število				Doba	Število			
	absolutno		relativno			absolutno		relativno	
	moštvo	ženstvo	moštvo	ženstvo		moštvo	ženstvo	moštvo	ženstvo
1—10 let	2036	2040	49·95%	50·05%	50—60 let	964	1468	39·6%	60·4%
10—20 let	2629	2008	56·7%	43·3%	60—70 let	624	1033	37·6%	62·4%
20—30 let	3404	2364	59·0%	41·0%	70—80 let	241	453	34·7%	65·3%
30—40 let	1682	2173	43·6%	56·4%	80—90 let	48	74	39·3%	60·7%
40—50 let	1219	1817	40·15%	59·85%	nad 90 let	4	3	57·14%	42·86%

Le v drugi in tretji dobi prevladuje tedaj moštvo, in sicer: v drugi zaradi dijakov srednješolcev, v tretji pa zaradi aktivnih vojakov. V prvi dobi sta si števili skoro do céla jednaki; večje je tudi število najvišje dobe, ki pa zaradi neznatnosti sploh ne hodi v poštev. Povsod drugod prevladuje ženstvo nad moštvom in sicer tako, da menjuje ženstvo med $^3/_5$ in $^2/_3$, moštvo pa med $^2/_5$ in $^1/_3$. Prvo, drugo, peto, sedmo, 11. — 26. (to pa iz že povedanih vzrokov), 83., 84., 93. in 94. leto imajo po več moških, kakor žensk; 10. in 91. jednako, vsa druga pa po več žensk, kakor moških.

Dve tretjini ljubljanskega prebivalstva, 17.678 ljudij (9.068 m. + 8.610 ž.) sta samskega stanu; 6849 ali dobra četrtina (3440 m. + 3409 ž.) zakonskega; 1720 (324 m. + 1396 ž.) vdovskega. 37 (19 m. + 18 ž.) prebivalcev živi ločenih. Število samcev prevladuje nad številom samic zaradi aktivne, le začasno tu bivajoče, prav za prav tuje

vojaščine, ki se večinoma še ne sme ženiti. Števili zakonskih in ločenih sta si, kakor naravno, gledé spolov zelo jednaki. Šele pri vdovskem stanu se pokaže ves razloček, razloček ki je vsakako pomenljiv. Število umrlih zakonskih moških je več kakor štirikrat večje od števila umrlih zakonskih žensk.

Zanimivo je, kako se delé različni stanovi po dobah in spolih. O tem nas poučita naslednji tabeli, ki govorita α) o številu sploh, β) o razdelitvi po spolu:

Doba	Število po stanu							
	absolutno				relativno			
	samci	zakonski	vdovski	ločeni	samski	zakonski	vdovski	ločeni
1—10 let	4076	—	—	—	100·00%	—	—	—
10—20 let	4628	9	—	—	99·81%	0·19%	—	—
20—30 let	4897	843	27	1	84·90%	14·61%	0·47%	0·02%
30—40 let	1661	2049	136	9	43·09%	53·15%	3·53%	0·23%
40—50 let	989	1756	282	9	23·35%	67·06%	9·29%	0·30%
50—60 let	709	1299	410	14	29·15%	53·41%	16·86%	0·58%
60—70 let	471	686	499	1	28·42%	41·51%	30·01%	0.06%
70—80 let	214	186	292	2	30·83%	26·81%	42·07%	0·29%
80—90 let	31	21	69	1	25·41%	17·22%	56·55%	0·82%
nad 90 let	2	—	5	—	28·51%	—	71·49%	—
Sploh	17678	6849	1720	37	67·26%	26·06%	6·54%	0·14%

Tej tabeli tedaj povzamemo, da prevladuje samski stan izključljivo ali pa vsaj prav močno v dobi od 1—30 let, zakonski precej v dobi od 30—70 let, vdovski precej v dobi od 70—80 let, močno pa v dobi več kot 80 let; ločeni niso nikjer v pomenljivem številu zastopani.

Sedaj še nekoliko v relativni razdelitvi stanov po spolu:

Doba	Stan (izražen v %)							
	samski		zakonski		vdovski		ločeni	
	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske	moški	ženske
1—10 let	49·95	50·05	—	—	—	—	—	—
10—20 let	56·82	43·18	—	100·00	—	—	—	—
20—30 let	62·76	37·24	38·56	61·44	18·52	81·48	100·00	—
30—40 let	40·10	59·90	47·89	52·11	22·80	77·20	44·45	55·55
40—50 let	29·42	70·58	49·78	50·22	17·02	82·98	66·67	33·33
50—60 let	28.00	72·00	52·67	47·33	18·30	81·70	50·00	50·00
60—70 let	24·00	76·00	62·40	37·60	16·63	83·37	—	100·00
70—80 let	23·37	76·63	71·50	28·50	19·51	80.49	50·00	50·00
80—90 let	35·48	64·52	71·43	28·57	31·89	68·11	—	100.00
nad 90 let	50·00	50·00	—	—	60·00	40·00	—	—
Sploh	51·29	48·71	50.23	49·77	18·84	81·16	51·35	48·65

Numerično razmerje med obema spoloma je tedaj, kakor iz povedanega razvidno, pri samskem, zakonskem in ločenem stanu splošno precej jednako, pri vdovskem močno različno. Posebej pa velja o samskem stanu to-le: Le v prvi in v najviši dobi sta si oba spola gledé števila precej jednaka, v drugi in tretji prevladujejo precej moški, povsod drugod pa, tu pa tam celo močno, ženske. Gledé zakonskega stanu pri prvih dveh dobah sploh ni govoriti; v naslednjih štirih dobah sta si števılki precej jednaki, v najviših prevladujejo močno moški. Pri vdovskem stanu prevladujejo skoz in skoz prav močno vdove nad vdovci. Najvišja doba, kjer je le slučajno nasprotna razmera, zaradi pičlega števila ne hodi v poštev, iz jednakega vzroka ne oddelek ločenega stanu. Ljubljana ima tedaj malo starih samcev in obilo starih samic; precej starih mož in malo starih žena; malo vdovcev in veliko vdov.

(Dalje prihodnjič.)

Na počitnicah.

Spisal **A. Planinec.**

Bilo je proti koncu meseca julija in pripékala je huda vročina, ki se je v tesnih mestnih zidovih čutila še mnogo huje. Želel sem se na kmete in tudi zdravnik moj mi je svetoval, naj se odtrgam za nekaj tednov svojim poslom ter se sploh kje v zdravem vzduhu odpočijem od telesnega dela in duševnega napóra.

Mlad odvetnik sem bil in vedno me je še kàj zadržavalo. Mislil sem si, ako sam ne preučim vsake pravde in pravdice in je ne predelam po dvakrat in trikrat, izgubil bodem že dobro svoje imé. Vendar sem napósled sklenil, da odidem kam na kmete, samó vedel še nisem, za kateri kraj bi se odločil. V kako letovišče, kamor si hodijo navadno mestni ljudje iskat mirú in dobrega vzduha, nisem nikakor hotel iti. Tu bi videl zopet le tiste puste obraze, kakor v mestu, in človek je prisiljen na kmetih, čeprav tega ali ónega komaj pozna od prej, pridružiti se jim, drugače ga imenujejo čudáka in samotarja. Hotel sem iti kam v kako samotno pogorsko vas, kjer ne bi našel znanih ljudij, a tudi ne pogrešal vsaj nekaj navajene ugodnosti.

Sedèl sem po vročem in soparnem dnevi sam na znanem mestnem gostilniškem vrtu za mizo pred kupico piva. Zapalil sem si smodko in gledaje za izgubljajočim se dimom, premišljeval sem, kako se pač razmotajo stvarí v Bolgariji in kako pač se zvršé volitve v češki dežélni zbor. Predelal sem v duhu že skoro vso politiko in že so se mi zopet silile v glavo pravde, ker sem nekaj miz od sebe videl svojega koncipijenta drugu svojemu razlagati menda kako zanimivo pravniško vprašanje.

»Còp!« tleskne me zdaj nekdo z mehko roko po rami in mi zakliče s prijaznim veselim glasom:

»Na zdravje, doktor! — Ej, Mirko Robin, kako se ti že kàj godí? Bog védi, koliko časa te že nisem videl!«

Ozrem se in vidim pred sábo skrbno obrit, širok obraz.

»Glej ga, zdaj me pa še ne poznaš več! Matevž Kotar sem, tvoj . . . .« reče.

»Matevž?« sežem mu v besedo. »Za vraga, da bi te ręs skoro ne bil spoznal. Saj si se pa tudi izpremenil, odkar si župnik. No, in minilo je menda tudi že pet let, kar se nisva videla.«

Sédeva za mizo.

Z Matevžem sva bila od mladih nog najboljša prijatelja in tudi pozneje se nisva odtujila. Ko sem bil še dijak na Dunaji, obiskal sem ga gotovo, če sem prišel skozi Ljubljano, in pozneje me je tudi on večkrat posétil v Ljubljani. A zadnja leta, odkar je Matevž postal župnik nekje ob hrvaško-kranjski meji, nisem ga pač že dolgo videl, ker ni premnogokrat prihajal v Ljubljano, kamor mu je bilo predaleč.

Povedala sva si kmalu to in óno, kar sva doživela v teh petih letih. Napósled se je zasukala govorica tudi na to, da bi šel rad kam na počitnice.

»Nikamor drugam ne pojdeš, ampak k mêni prideš. K mêni na Tolsti Vrh ne zajde nikdar noben turist, kajti dolenjske železnice nam nečejo narediti in peš hoditi se ti turisti kmalu naveličajo. Lep in prijazen kraj je pri mêni. Če se ti bode poljubilo iti kam v druščino, té tudi ni treba tako daleč iskati. V Metliko ali Črnomelj imaš z dobrim konjem debelo uro in z mojo kobilico se popeljeva zdaj k temu, zdaj k ónemu mojih tovarišev. Kuharica moja bode pa skrbela za tvoje telo, in da se ti ne bode godilo slábo, evo ti mene!« sklene smejé se.

Vesel sem vsprejel to ponudbo. Obljubil sem mu, da v jednem tednu gotovo pridem ....

Po ne baš prijetni dolgi vožnji sem dospel res nekega večera na Tolsti Vrh. Solnce je že zašlo in, ko se je voz ustavil pred župnikovim dvorom, bila je že tema, da nisem videl nič, kakšen je kraj.

Veselja prijatelja svojega vam ne morem opisati. Kakor v triumfu me je peljal v hišo, skrbel, da sem hitro dobil svojo prtljago v sobo ter se lehko preoblekel in otresel cestni prah dolge poti, in ko sem zopet prišel k njemu, čakala naju je že večerja. —

Izvrstno sem spal prvo noč. Zjutraj na vse zgodaj so me prebudili cerkveni zvonovi in zvončki govedi, ki je odhajala na pašo. Vstal sem in se počasi oblekel. Pogledal sem skozi okno in krasen je bil ta kos svetá, oddaljen od mestnega hrupa in prahú. Župnikov dom in župna cerkev sta stala na nevisokem holmu, ob vznožji in v dolini je bila vas in daleč na okoli po nizkih zelenih gričih sem videl bele hišice. V klanci sem ugledal tudi dvoje večjih poslopij. Obe sta bili zidani v dve nadstropji in kakor mi je povedal Matevž, bilo je jedno vaška šola, drugo od prvega kakih dvesto korakov oddaljeno, ob véliki cesti, katera je držala čez klanec, ležeče pa največja in najboljša gostilna daleč na okoli. Reklo se je tam »na Klanci« ali pa tudi »pri Vrabci«.

Na Tolsti Vrh sem prišel v ponedeljek zvečer. Dvakrat sva se peljala z Matevžem obiskat druga dva župnika, ostala dva dni pa sem

sam hodil okoli ali si vzel kako knjigo, ali kakšen časopis in šel v hladno senco na župnikov sadni vrt.

Na Klanci nisem še bil, niti »pri Vrabci«, niti v šoli, dasiravno sem takoj prvi dan sklenil iti obiskat rektorja tolstovrške akademije.

V soboto pri kosilu sem vprašal župnika, kdo je učitelj na Tolstem Vrhu.

»Učitelja in učiteljico imamo. Jutri po maši se bodeš lehko seznanil ž njima. — Ob devetih je vélika maša, katero bom služil jaz, ob sedmih pa je tiha, katero daruje upokojeni župnik Janez, ki se z Volčjega Potoka pripelje vsako nedeljo na Tolsti Vrh. Ti boš ob sedmih še gotovo spal.«

Razumel sem ga in mu takoj obljubil, da bom na vsak način pri véliki maši in pridigi.

Po kosilu je šel prijatelj Matevž v svojo sobo, pripravljat se za juteršnji govor v cerkvi, in pozneje, rekel je, ima izpoved. Bil sem navezan za danes popóludne sam na sebe in ko se mi je ležanje in čitanje v senci na vrtu že zdelo predolgočasno, sklenil sem iti na Klanec »k Vrabcu.«

Gospodar na Klanci mora biti bogat, mislil sem si, ko sem se bližal gostilni, ker ne le hiša je bila lepo zidana, tudi vsa gospodarska poslopja so bila velika in prostorna in sadni vrt za hišo je bil še večji od župnikovega.

»Dober večer, gospod doktor Robin!« oglasi se mi zdaj znan glas s hišnega praga.

Pogledam možá, ki me pozdravlja, in spoznam v njem svojega klijenta, gospoda Luka Petrovca.

»Ali ste Vi tukaj posestnik, gospod Petrovec?« vprašam ga.

»Jaz, gospod doktor, in jako me veselí, da ste me prišli danes počastit. Že ves teden vem, da ste župnikov gost in željno sem pričakoval, da bi Vas kje srečal, gospod doktor!«

»Davno bi bil že prišel sam k Vam, gospod Petrovec, a nì v sanjah bi si ne bil domišljeval, da najdem tu na Klanci Vas posestnika.«

Zdaj je prišla tudi gospodinja in stopili smo v hišo. Gospodar in gospodinja sta bila sáma prijaznost, in ko sem rekel, da pijem pivo rajši zunaj, pelje me gospod Petrovec na vrt v lôpo.

Lôpa je bila vsa v zelenji skrita in ko vstopiva, sedí s knjigo v roki za mizo mlado gosposki oblečeno deklè.

»To je starejšega mojega brata hči, moja netjakinja Milka, učiteljica tu v vasi.«

Poklonim se gospodični in se opravičujem, da jo motim tu v njeni samoti.

Gospodična Milka mi zagotavlja, da je le čitala in da je nikakor ne motim ter me je napósled prav prisrčno pozdravila.

Sedli smo vsi trije za mizo in vnel se je kmalu prav živahen pogovor. Čez nekoliko časa naju pustí gospod Petrovec samá in gospodična mi je povedala, da je bila prej pri sorodnikih v Ljubljani, ker sta ji roditelja pomrla že davno; da je že drugo leto tukaj učiteljica, odkar je prišla iz učiteljskega izobraževališča, in da je prav srečna tukaj pri svojem strijci, kateri ji je pravi oče.

Ko sem se okrepčal s pivom, sprehajala sva se po vrtu in zdajci naju zaloti noč. Poslovil sem se od prijaznega gospodarja in njegove gospodinje in pri slovesi prosil gospodično Milko, če smem priti še kdàj k nji v vas in se ž njo tako prijetno zabavati, kakor sem se danes.

»Prav veselilo me bode, gospod doktor, kadar nas obiščete,« rekla mi je in mi podala lépo belo rokó.

Milka je bila res lepó deklè. Nje prijazno smehljajoči obraz mi je bil vedno pred očmí, ko sem se vračal proti župnikovemu dômu. Pri večerji sem hvalil gospodu Matevžu Milko in tudi on je bil poln hvale o nji.

Prihodnji dan v nedeljo sem bil skoro ves dan z gospodično Milko skupaj. Seznanil sem se tudi z učiteljem in gospod Matevž je povabil gospoda Petrovca, njegovo netjakinjo gospodično Milko in gospoda učitelja na obed.

Po obedu je imel gospod Matevž opravilo v cerkvi in jaz sem šel z gospodično Milko proti Klancu. Sedla sva zopet v vrt in govorila in se zabavala, da sam nisem védel, kako mi je minil čas. Proti večeru je prišel prijatelj moj gospod župnik tudi »k Vrabcu«.

»Poglej, saj sem védel, kje naj ga iščem. Čakajte, čakajte, gospodična, Vi mi hočete prijatelja mojega sáma záse!« pretíl nama je šaljivo župnik.

Pogledal sem jo pri teh besedah župnikovih, tudi ona me je gledala, povesila oči in se zardela. Ko je pristopil še gospod Petrovec, pobegnila je, a mi smo sédli in zinili marsikatero pametno o politiki, letošnji létini in kupčiji.

Rêči pa moram, da sem bil jaz le nepazen poslušalec pri tem resnem zborovanji. Pušil sem svojo smodko in mislil, zakaj li se je zardela Milka in pobegnila.

Kmalu, ko se je zmračilo, šla sva z župnikom domóv in četudi sem prav še tako pazno gledal po vrtu in hiši, nikjer nisem mogel

zapaziti Milke, da bi se poslovil od nje. Ne vem, zakaj mi je bilo zaradi tega tako tesnó okoli srca.

»No, Mirko, ti si tako zamišljen, kaj ti pa je? Pa ne, da bi se zaljubil v Petrovčevo Milko, v učiteljico?«

»Jaz, zaljubil?« vprašal sem presenéčen. »Jaz sem že prestar za ljubezen.«

»No, no, prestar! Šestintrideset let imaš, kajti nekaj let si mlajši od mene. To še ni taka starost.«

»Ne vem, navajen sem že tako samskega življenja, da se mi kar čudno zdi, če mislim na ženitev. Sklenil sem že tudi davno, da ostanem tako, kakor sem,« odgovarjal sem župniku.

»Navadil se boš tudi še žene in prvi korak si že storil, kajti tega ne moreš tajiti, da ti Milka jako ugaja.«

»Ugaja mi, gotovo, saj je lepó in pametno deklè. Pa do danes še nisem bil zaljubljen in tudi ne vem, ali se sploh kdàj zaljubim.«

»Vsak človek je jedenkrat zaljubljen,« reče mi župnik prepričevalno.

Beseda dá besedo in razpravljala sva prav akademiško poglavje o ljubezni, dokler nama ne zastane beseda.

Jaz sem mislil na Milko in da sem mlajši, šel bi k nji pod okno in ji povedal, da jo ljubim.

Ljubil sem jo, čutil sem zdaj, kaj se pravi ljubezen, dasiravno do denašnjega dné še nisem véroval, da je sploh ljubezen, in mislil, da je to le izmišljetína pesnikov in novelistov.

Drugo jutro sva se peljala z župnikom v jedno uro oddaljeno vas in pot naju je vodila čez Klanec. Milka je ravno stopila iz hiše, ko sva se peljala mimo.

»Pójdite z nama, gospodična Milka!« rečem ji, pozdravivši jo.

»Prav rada, a jaz moram v šolo«, odgovorí mi ona.

Župnik je ustavil voz in rekel, da mora nekaj govoriti z gospodom Petrovcem. Tudi jaz sem skočil z vozá in Milki v pozdrav podal rokó.

»Zakaj ste se pa včeraj skrili, da se nì posloviti nisem mogel od Vas?« vprašam jo.

»Jaz sem bila na vrtu in dobro sem Vas videla, ko ste odhajali in zdelo se mi je tudi, da me iščete, a nalašč nisem prišla«, rekla mi je smejé se.

»Tako, tako, nagajali ste mi tedaj le,« rečem ji s prstom pretèč.

»No, pa saj niste hudí náme zaradi tega, gospod doktor?« reče mi in mi zvedavo pogleda v oči.

»Ali Vam je kàj na tem ležeče, če sém hud na Vas?« vprašam jo,

»Gotovo, gospod doktor, ali ste mi res zamerili zaradi tega?« izprašuje me skoro skrbno.

»Zakaj, gospodična Milka? Šalil sem se in še hud ne morem biti na Vas. — Danes po šoli pa smem zopet priti k Vam, kàj ne?« vprašam jo še, ko stopi župnik z gospodarjem čez prag.

Pokimala mi je le, podala mi roko, rekla, da se mora za šolo pripraviti in odšla v hišo. Poslóvila sva se z župnikom od gospoda Petrovca in zopet sedla na voz ter dalje drdrala po cesti.

Večer za večerom sem bil zdaj pri Petrovčevih na Klanci. Sprehajal sem se z Milko po vrtu, ali pa sva sedela v zeleni lôpi in si vedela vedno kàj zanimivega pripovedovati. Ljubil sem Milko od dné do dné bolj, a zdel sem se nji nasproti kakor mlad, neizkušen fant. Tolikokrat sem sklenil, da ji povem, kaj čutim v srci zánjo, a kadar sem bil pri nji, molčal sem o notranjih svojih čustvih in nisem ji mogel govoriti o ljubezni.

Mesec avgust se je bližal svojemu koncu in dasiravno sem prej hotel v jednem meseci biti zopet domá, vendar sem zdaj odlašal svoj odhod na negotov čas. Glavni vzrok je bil, ker sem gospodični Milki obljubil, da bodem še navzočen pri šolski veselíci o sklepu šolskega leta.

In konec šolskega leta je prišel!

Najprej smo bili vsi pri véliki maši, po maši smo šli v šolo, da so se tam pridnim in ubogim šolarčkom razdelila razna darila, in na to smo šli k Petrovcu, kjer je dobil vsak otròk nekaj krepčila. Opóludne pak smo imeli velik obed na Petrovčevem vrtu, h kateremu so bili povabljeni vsi vaški veljaki. Da so tam napijali in to osobito učitelju in učiteljici in županiku, ni mi treba praviti. Tudi mene sta počastila župnik in učitelj z napitnicama in se mi zahvalila za prispevek, katerega sem daroval v namen te slavnosti, da se je sploh le tako omogočila vsa slavnost, in zahvalila sta se mi za pogoščevanje, ker jaz sem jih namreč povabil vse denašnji dan k Petrovcu v gostí. Mislil sem že, da je konec napitnic, kar poprime še jedenkrat gospod župnik besedo in napije mêni in gospodični Milki. Govoril je v primeri in sklenil napitnico, dasiravno bodo mladina in roditelji Milko kot učiteljico in prijateljico vseh jako pogrešali, vendar on nama želí sreče v skupnem srečnem življenji. Splošno navdušenje se je oglasilo za temi besedami. Vsi so nama napijali, kakor bi bila ženin in nevesta. Jezen sem bil skoro, hud na svojega prijatelja, župnika Matevža, osobito ko sem videl, kako je s tem govorom v zadrego spravil Milko, ki je sedela poleg mene. Oprostila se je, da gre in šla je s Petrov-

čevo gospodinjo v hišo. Kmalu na to je bilo tudi obeda konec. Poslovili smo se in komaj sem čakal, da sem zadnjemu stisnil roko.

Župnik Matevž je šel z drugimi gospodarji, ki so ga spremili domóv, jaz pa sem šel čez Klanec v bližnji gozdič.

Ležal sem nekaj časa v travi in premišljeval svoje življenje. Čutil sem se samega in zapuščenega, spomnil se Milke in kako bi lehko srečen bil ž njo. Vleklo me je k nji. Vstal sem in šel na vrt, gotovo se nadejé, da jo najdem v lôpi.

Nisem se varal. Slonela je za mizo in zrla pred sé. Vstrašila se me je in se zardela, ko sem tiho prišel po mehki travi.

»Ali se me bojite, gospodična?«

»Ne, ali prikazali ste se tako nenadoma pred máno, da sem mislila, da vidim Vašo podobo le v živih sanjah.«

»Ali kdàj sanjate o mêni?«

»Res, gospod doktor, ravno danes po nôči se mi je sanjalo o Vas«, in začela se je prav srečna smijati.

»Kaj pa se Vam je sanjalo«?

»Tega ne povem nikdar!«

»Nikdar?« vprašam jo. In če Vas prav lepó prosim?«

»Tudi ne, ne morem«, smijala se mi je.

»Gospodična Milka, veste, da bi Vam jaz rad nekaj povedal?«

Vprašujoče je obrnila váme oko.

»Milka, ali me morete ljubiti? Jaz Vas ljubim od vsega svojega srca. — Govôri, Milka, ali me ljubiš?« in primem jo za róko.

Ni se genila in tudi roké ni mi odtegnila; zdajci ji vidim solze na licih, objamem jo ter pritisnem na prsi.

»Zakaj imaš solze v očeh, draga moja Milka?«

»To so solze sreče, Mirko!« reče mi in se mi sramežljivo nasmehne.

Poljubim ji solze z očij, poljubim jo na rdeče ustnice in čutil sem se srečnega, da nikdar prej tako.

Povedal sem ji, da jo ljubim od prvega dné, ko sem jo videl, in tudi ona me je zagotavljala, da je takoj prvi dan nekaj posebnega čutila záme, česar prej ni še poznala.

»In zdaj mi li hočeš povedati, kaj se ti je danes sanjalo o mêni?«

»Rada, dragi Mirko! Zdelo se mi je, da sem ležala v postelji in ti si k mêni stopil in me poljubil, jaz pa sem se oklenila tebe ter te pritisnila na svoje prsi, kakor te zdaj-le.«

Smijala sva se in poljubovala. Zdaj zaslišiva bližajoče se korake, hitro jo še poljubim in Milka je odhitela, pustivši mene samega.

»Kam pa tečeš, Milka?« kliče ji Petrovčevka, katera je prišla proti lôpi z gospodarjem Petrovcem.

Milka pa ni hotela ničesa slišati.

Povedal sem jima jaz, kaj se je zgodilo med náma in da mi nista odrekla Milkine roke, veste lehko, ker mati Petrovčevka mi je rekla, da je ona to že davno prej vedela in vedno pričakovala.

Zvečer je prišel še župnik Matevž in tudi on je bil vesel sreče moje. Šel sem iskat Milke in našel jo v njeni sobi.

»Kolikokrat sem mislila tu na tebe, če sem bila sáma«, rekla mi je. A že naju je klicala Petrovčevka, naj prideva doli, da naju hoče videti gospod župnik.

Jokal se je skoro od veselja prijatelj Matevž in prosil me je, naj se oženim tu na Tolstem Vrhu, da naju poročí on.

Rad sem mu izpolnil to željo. Rekel sem, da grem za kratek čas v Ljubljano, da tam uredim vse in se potem povrnem na Tolsti Vrh, kjer me poročí on z mojo nevesto, s predrago mojo Milko.

Konec je moje povesti.

Zdaj skoro vsako leto prihajam na Tolsti Vrh s svojo ženo Milko. Na Klanci je pripravljeno vedno za naju stanovanje. Tudi župnik Matevž, stari moj prijatelj, obišče naju vsakokrat, kadar pride v Ljubljano, in se vedno hvali:

»Ko bi mene ne bilo in bi te jaz ne bil pregovoril, da pridi na počitnice k mêni na Tolsti Vrh, vidva bi se ne bila nikdar našla in nikdar ne bila srečna.«

»In ko bi Tolstega Vrha ne bilo, ne bilo bi tudi ne tolstovrškega župnika in učiteljice Milke na Tolstem Vrhu in potem tudi mene ne«, sklepal sem jaz logiko župnikovo in objel svojo ženico.

Leto dnij potem pa smo imeli zopet veliko slavnost na Klanci. Milka moja me je obdarovala s prvorojencem Milčkom, sinkom mojim, in krstil ga je najboljši moj prijatelj, župnik Matevž.

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. **Karl** vitez **Bleiweis-Trsteniški.**

Da živali, družno živeče, umoré bôlne in slabotne tovariše, ki se v bóji za obstanek ne morejo več boriti, to je občeznano. In še dandanes nahajamo divja ljudstva, ki jednako ravnajo s trpečimi ljudmi v svojih občinah. Omikani Evropljani se temu čudimo ter mislimo, da nadkriljujemo take divjake! Pa li v resnici? Nedavno

se je zgodilo na Francoskem, da ubeží na umu bolan človek iz zavoda Clermontskega. Kmetovalci, ki ga ugledajo na polji, začnó ga dražiti in ko ga dohité, pobijejo ga s kolí. V necem drugem mestu — bilo je nekaj let poprej — ubeží umobolni strežajem, spleza na streho ter od tod na množico, ki ga zija, meče kamenje. Zatorej gosposka ukaže strélcem, naj ga ustrelé. In nikjer ni bilo čuti, da bi bila gosposka ali da bi bili óni kmetje pozvani na odgovor zavoljo tacega ravnanja.

Čeravno v lepi naši Kranjski ni tako hudó, vendar — le priznajmo, da se tudi pri nas proti ubozim umobolnim ljudem mnogo, mnogo grešéva. Umobolni človek ima za nezvedenca nekaj skrivnostno-nenavadnega, tujega, groznega, kar ga razločuje od vseh druzih bolnikov, četudi razum priznava, da je i pohabljeni um le telesna bolezen, kakor kaka druga.

Morda se ta žalostna izjema pri umobolnih ljudeh utemeljuje s tem, ker imajo prikazi na teh bolnikih za nezvedence nekaj neumljivega, skrivnostnemu bitju jednakega, česar ni môči razumeti. Česar pa ne umemo, kar je ugankam podobno, vzbuja nam neko skrivnostno grozo.

Če se mi posreči, velik del prikazov, ki jih nahajamo pri umobolnih ljudeh, razjasniti in približati razumu, morem gojiti tudi nado, da se zmanjša óni predsodek, ki je ubogemu umobolnemu človeku na svetu povsod na poti ter mu provzročuje táko težko trpljenje.

Kaj pa je bolezen uma?

Kdo ni imel v življenji že ure ali dneva, ko se mu nobena stvar ne posreči, ko ga vsaka reč razsrdi, vsaka muha ujezí, da napósled obupa nad svetom in nad samim seboj? Če narastó iz tacih dnij tedni in meseci, če postane človeku duša tako potrta, da se odteza občevanju z druzimi ljudmi, če dospè obupnost tako daleč, da se ima sam za nepotrebno stvar na svetu in če mu take tožne misli celó kratijo spanje, imamo že pred seboj podobo tožnega melanholika.

Toliko moremo iz prikazov, nam samim znanih, umeti dušno stanje tožnega, ki se pa precej še nahajajo na fizijološkem stališči. Moment pa, ki je nam zdravim srečnikom prihranjen, je ta, da z nesrečnikom ne moremo imeti jednakih čustev. To je dušna bolest, silna bridkost srca, ki se ne dá niti izraziti, niti popisati. To je najstrašnejši občutek. Bolniki, ko ozdravijo, spominjajo se ga tudi le z grozo, a nimajo izrazov, da bi óno dušno stanje mogli popisati. Taka srčna bridkost sili melanholika do samomora, ona ga zapelje, da konča življenje svojih ljubljencev, ker jih hoče obvarovati grozne svoje usode.

Ako taka toga traja dlje in ako ni vedno jednako huda, temveč časih nekoliko odjenja, jame nesrečnik tožiti samega sebe. Bolnik se obdolžuje sam zlobnosti, brezvernosti, nenravnosti. Tožbe se mnogokrat nakopičijo v stalne domišljije in zmote ter imajo vedno isti značaj, da pretí bolniku kaka nesreča, katera ga zadene v kazen zaradi njegove zlobnosti. To gorjé, misli bolnik, more priti neposredno od Boga, od usode, pa je tudi lehko odločeno s pomočjo človeške pravičnosti, v kazen za razna hudodelstva, katerih se bolnik obdolžuje. Bolnik si domišljuje, da ga preganja sodíšče. Vendar pa to niso takozvane domišljije preganjanja ali zatiranja, za kakeršne jih mnogi zmatrajo; te značijo blaznost in imajo vedno značaj krivice, pêčat nezakonitega preganjanja, v tem ko melanholik pričakuje kazen kot pravično pokoro za dozdevno krivdo.

Take tožbe melanholika morajo se umeti kot poskusi, s katerimi si moremo razlágati neobsežno bridkost, pa ne kot posledek premišljene preudarjenosti, ampak kot posledek neke notranje sile, kateri se mora umekniti zavednost. Tudi za te vrste bolezni imamo zdravi ljudje analogon, ki nam pomaga razumeti bolnika. Komu se še ni pripetilo v spanji, kakor bi mu ležale skale na srci? Iz čustev telesne bojazni, katere provzročuje slaba prebava ali nerodna léža v postelji, nastajajo fantastične sanje, ki nam to bojazen logično razlagajo, pa naša zavest ali naš preudarek nima pri tem ničesar opraviti.

Taka melanholija se le polagoma presuče v zdravje in hvala Bogú, da se navadno izide srečno; v redkejših slučajih more pa tudi ostati stalna in trpinčiti nesrečnika do konca življenja.

Največkrat vendar bolezen ne dospè do popisanih hudih prikazov, ampak že prej se tožnost prevrže ravno v neko nasprotno razburjeno veselost. Kakor je takšen prevrat sam po sebi umljiv in znan zvedenemu zdravniku, tako neumljiv je okolici bolnikovi. Včeraj še tako v žalost vtopljen in danes tako radosten! Veselí nas, da se je bolezen tako srečno obrnila, in majemo z glavo, ko nam svetuje zdravnik, naj brž vse pripravimo, da se brez odloga bolnik odpravi v kakov zavod. A kmalu spoznamo, da je bil svèt zdravnikov upravičen. Veselost se izpremení v razburjenost, bolnik ima opraviti noč in dan, ogovorom odgovarja srdito, oporekanje ga silno jezí in ako se bolnik ne izročí o pravem času strokovnjaški oskrbi, ne preostaja nam nič druzega, nego krotiti bolnika ter s tem iz veselo-vznemirjenega napraviti ljutega, besnega.

Ne morem dosti ponavljati: besni od narave ni hudoben ali nevaren človek, kakor tudi tisti nima tacih svojstev, kogar opijani alkohol.

Stavek, s katerim je v mojem času učna knjiga tretješolce uvajala v grščino: »Pijanost, mala blaznost«, ima popolno notranjo vrednost: znamenja bolestne psihične razburjenosti nam je najlože opazovati pri pijancih po gostilnah. Kakor bolestna razdražljivost možganov, tako tudi alkohol razveže jezik: zgovornost, ki dospè do ubežnosti idej, izraža se iz začetka v renomiranji, potem se prevrže v pričkanje in psovanje; ta razdražljivost pri pijanem ni drugačna, nego pri razburjenem umobolnem človeku. A pojdimo za upijanjeno družbo iz gostilne na ulice; nam li pride na misel, da bi glasno njih petje, s katerim se v resnici moti mirni meščan, imeli za hudobnost, ali pa za ljutost čustva, ki ga v resnici na malo prizanesljiv način izražajo nad napisi in svetilnicami po ulicah?

Ravno tako malo zlobnosti in ljutosti nahajamo v klasični besnosti, če nam tudi bolnik s petjem, vpitjem, razbijanjem moti mirne noči ali pa nam s pobijanjem posode in stekla dela škodo.

Razburjenega bolnika storimo samí besnega, ako ga hočemo s silo ukrotiti, in kar sedaj storí v taki umetno napravljeni besnosti, moramo si vpisati na svoj račun. Navaden človek, ki je videl bolnika prihajajočega v zavod in glasno kričečega, okoli sebe grizočega, z zvezanimi rokami in nogamina vso moč okoli sujočega, pač ne more umeti te čudovite izpremembe, ko pol ure pozneje vidi ležati istega bolnika mirnega v postelji, bodisi da je že zaspal, da se opočije od prebitih težav, ali pa da si ogleduje s povešenimi očmí rane, ki so mu jih ujédle brezozirne vrvíce v kožo. Vsiljuje se nam vprašanje: »Od kod to čudo?« Odgovor je legák. Čudo izvira od tod, ker smo ravnali previdno in človeško z bolnikom. Odvzeli smo mu vrvíce, skopali ga, preoblekli in déli v posteljo in tu sedaj leží, morda nekaj časa še osupel, kaj se je ž njim godilo. Pozneje bode zopet jel čenčati, peti, morda prilično skoči s postelje ter začne plesati po sobi, vendar gre sam zopet nazaj, ali se dá tja peljati brez sile. Dalje nam je skrbeti za dobro hrano, za spanje, za zdravila in če slučaj ni kompliciran, če je navadna besnost, obrne se v največ slučajih kmalu na bolje in napósled se bolniku povrne zdravje.

Prej smo premišljevali prikazni pijanosti, preskočili smo pa vrsto bistvenih simptomov, namreč telesne, ki se kmalu opazijo pri energičnejšem vplivu alkohola. Najprej se začne ustavljati govor, pijanec jeclja posamezne zloge, potem blebetá nerazumno; vrhu tega se mu trese roka in kar je pri vsaki večji pijanosti posebno karakteristično, hoja mu je negotova, in to okornost provzročajo noge, katerih ne

more premikati, kakor bi jih rad, pozneje pa pijanec tudi čuti, kakor bi se mu vrtelo v glavi.

Če se vplivu alkoholovega strupa kmalu ne storí konec, vzviša se taka omótica do nezavednosti in napósled do nezavesti. Popolnoma pijan človek se ne zaveda ničesar več, konečno nezaveden brez pomoči obleží, povse pohabljen, ne redko mehanično z zobmí škripaje zijá topo pred sé.

Če nahajamo pri besniku poleg psihičnih začetnih simptomov pijanosti, tudi znamenja telesne slabosti, če jezik na làhko zastaja, če se začenjajo tresti tudi roke, kar se najjasneje izraža v izpremenjeni pisavi, tedaj so to usodepolna znamenja. Če bi pri tem rasel še samočut do neizmernega, če se bolnik čuti srečnega brez konca in kraja in če to bolniku rodí domišljije vzvišenosti, n. pr., da si bolnik domišljuje biti knez, kralj, cesar in napósled Bog, da, celó nadbog, in si pri vsem tem še domišlja, da ima sto tisoč, ali cele milijone ali milijarde imenja, tedaj imamo podobo óne grozne bolezni, ki zaznamenuje denašnji čas sopara in elektrike z neugasnim svojim hlepenjem po sreči in zlatu: napredujoča hromóto blaznikovo, ali kakor jo zove ljudstvo: omehčavanje možganov.

Po telesnem ali duševnem prenaporu provzročena, zadene ta bolezen kakor strela z jasnega pohlepnega lovca, ki loví srečo, in trešči njega ob tla ter uniči neredko tudi zaradi vzvišenih domišljij in kolosalnih spekulacij, svoje in tuje imetje. Nade, da bi se ozdravila ta bolezen, nikakor ni, četudi se časih zdí, da se je ustavila, vendarle je to le navidezno; večkrat se povrne v podobi mrtvouda ter uniči in razdrè duh in teló, povse podobno prej omenjeni sliki hude pijanosti, dokler ji napósled prej ali slej v teku petih let smrt ne naredí konca. V tolažbo pa pustí bolniku čustvo sreče, s katerim se je bolezen pričela, do konca, še v smrtnem bóji nas blaznik zagotavlja, kako se dobro počuti, in poslednje jecljane besede so mu izraz nepopisne zadovoljnosti.

Čisto popolna besnost se pa redkokrat konča s smrtjo; le v ónih slučajih popolna besnost traja do smrti, kadar je notranji nemir tako silen, da bolniku na noben način, tudi le za kratek čas ne dá pokoja, ker mu divji nagon vednega gibanja celó za uživanje jedí in pijače ne pustí minute časa ter se v pravem pomenu besede bolnik upéha do smrti. To so slučaji, ki se pri taki močni vznemirjenosti odlikujejo s tem, da je zavest popolnoma preminila. Pri teh bolnikih pa besnost hipoma vzbruhne in kmalu dospè do popisanega vrhunca.

Ako navadna besnost ne preide v zdravje, zapušča duševno slabost s splošno zmedenostjo, ki polagoma konča z duševno smrtjo, tako-zvano terminalno topostjo.

Pa tudi ozdraveli ni vedno gotov, da bi se mu bolezen v krajšem ali daljšem času ne ponovila, četudi óno med svetom mnogo razširjeno mnenje ni povse upravičeno, da je tisti, ki je bil duševno bolan, a ozdravel, vedno v nevarnosti, da prej ali slej zopet ne obolí. Najne-varnejši v tem oziru so óni, ki so po rojstvu obteženi in v kojih družinah so se že prej nahajali slučaji pohabljenega uma ali bolnih živcev.

Táko ponávljanje se pa ne sme zamenjavati s perijodično pohab-ljenostjo uma, ko se po določenih odnehljajih bolezen zopet znova povrača. Največ napoveduje napad besnosti neka tožnost, redkeje kombinacija resne melanholije in besnosti, najredkeje osamljeni napadi melanholije.

Da se utrdi nedvojbena dijagnoza, mora se opazovati več posa-meznih napadov, vendar se značaj perijodične besnosti ne razločuje bistveno od prosto-tipične pohabljenosti uma. V obeh slučajih je raz-položenje bolnikovo povišano, vendar si prosta psihična razburjenost išče duška s petjem, plesanjem, skakanjem, z vednim gibanjem, zmeraj pa na bolj neškodljiv način; perijodično razburjeni bolnik pa povišano svojo razpoloženost in dozdevno duševno prednost dá čutiti okolici, renomira s svojo močjo, s stanom, z znanostmi, draži sobolnike, hujska jih zoper strežaje, sumniči jih ter ima v svojem bitji vedno na videz kàj zlob-nega. V nasprotji drugim razburjencem, ki le zato, ker jih to veselí, pobijajo stekla pri óknih, ima za vsak napačen čin po tisoč vzrokov, da se opraviči. Pravi namreč, da razbija ókna zato, da spušča zrak noter, trga posteljno perilo, ker nima žepnega robca in če juho vrže za stre-žajem, zgodí se le zato, ker mu ni bila dosti slana.

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

I.

V. Brandl a) Život Pavla Jos. Šafaříka. V Brně 1887, 8°, 141, b) Život Karla Jaromíra Erbena. V Brně 1887, 8°, 97.

Ko je izdal pred štirimi leti g. Brandl veren životopis Dobrovskega, smeli smo pričakovati, da pride za njim v kratkem tudi životopis vélikega češkega slavista Šafaříka v jedni celoti, kajti podal ga je bil že l. 1881.

češkim čitateljem v „Světozoru“. Nekoliko predelan dospel je nam letos v lični zunanji obliki v roke.

G. Brandl ni v tej knjigi samo verno in lepo naslikal učenjaka Šafaříka in ocenil njegovih res ogromnih zaslug za slovanske starine in za slavistiko sploh, nego načrtal je nam tudi Šafaříka človeka in podal pravi životopis — in baš to je zasluga pisateljeva, dasi je drugi del knjige, kateri je odmenjen opisu in oceni literarnega in znanstvenega delovanja tega češkega učenjaka, obširnejši od prvega, kjer se pripoveduje precèj podrobno njegovo življenje. Vidi se knjigi, da je pisatelj ni pisal samó z veseljem in navdušenostjo, in kdo bi tega ne, nego da je vestno porabil vse pristopne podatke, posebno pa obširno korespondenco Šafaříkovo s pesnikom Kollárjem, Pogodinom in Maciejewskim, v kateri je našel mnogo gradiva nakopičenega, kajti Šafařík je posebno v prvih letih svojega bivanja v Novem Sadu pridno dopisoval s Kollárjem in mu razodeval svoje misli, namere in nade. Tako pozvedamo iz jednega pisma do Kollárja Šafaříkovo mnenje o književnem jeziku za Čehe in Slovake.

Šele zdaj do dobra razvidamo, v kako neugodnih razmerah je živel pisatelj „Slovanskih starožitnostij“ mnogo let, kako rad bi bil zapustil Novi Sad in se preselil med svoje rojake, če bi le bil mogel dobiti v Pragi kako ponižno mestece z malo plačo. In ko je prišel v Prago, moral je sprva živeti ob podpori svojih prijateljev in nekaterih patrijotičnih čeških velikašev. V takih razmerah, boreč se skoraj neprestano z neprijetnostmi vsakdanjega življenja, podal nam je vendar še tako izvrstne in globoko v razvoj slavistike zasekajoče spise. Dasi njegove razmere niso bile najugodnejše, ni se hotel udati vabilu ruske vlade in prevzeti profesure za slavistiko v Moskvi, kakor je tudi odbil jednako ponudbo pruske vlade.

Na str. 9. čitamo, da je Köppen prigovarjal ruski vladi poklicati Šafaříka in Hanko na Rusko ter ja imenovati za akademika in njima izročiti spisovanje vseslovanskega slovnika. V istem času, ko ga je vabila ruska vlada na moskovsko stolico, ni bilo za njega, kakor to dobro omenja Brandl, mesta v Avstriji na kaki gimnaziji, da, celó policija je hotela pozvedeti, o čem živí! Bil je pri nji očrnjen kot panslavist; pa jedino to bi že bilo zadostovalo, da so ga zmatrali za sumnjivega, ker je bil iskren prijatelj Palackemu.

Večkrat se omenja v korespondenci Dobrovský; mladi Šafařík o njem ne govorí ravno spoštljivo, toda priznati moramo, da je bil slavni patrijarh slavistike v zadnjih letih svojega življenja res precèj diktatoričen in občutljiv. Če tedaj ne prizanaša Dobrovskemu, ne smemo se čuditi, da še ostreje govorí o Kopitarji, o tem „Mephistophelu“, kakor ga nekateri nasprotniki radi imenujejo. Dasi je res, da je bil Kopitar v zadnjih letih

svoje starosti premalo objektiven, dá, celó nekolikokrat nepravičen, vendar je sodba Šafaříkova, kakor danes vemo, v marsičem prestroga (prim. str. 25, 26, 40, 43—45).

Gospod pisatelj omenja tudi nekolikrat vprašanje o „Libušnem soudu“, gledé katerega se Šafařík ni strinjal z Dobrovskim in Kopitarjem in katero je bilo tudi prvi povod razdraženosti med njimi — toda govori o tem popolnoma mirno in trezno.

Menj ugaja drugi del knjige (67—141), t. j. popis pisateljskega delovanja Šafaříkovega in ocena njegovih zaslug za slavistiko. Res pozvedamo tukaj, kako se je moral Šafařík v Novem Sadu „boriti“ za potrebne knjige, kako je zánje pisaril prijateljem svojim na Češko in Rusko, beremo tudi, da je njegov ruski prijatelj Pogodin mnogo k temu pripomogel, da so se „Starožitnosti“ izdale že leta 1837. — poslal mu je v to zvrho 500 rubljev — toda važnost njegovih „Starožitnostij“ za ves poznejši razvitek slovanske etnografije, zgodovine etc. se veliko premalo naglaša. S tem, da nam pisatelj pripoveduje naslov posameznih poglavij in ob kratkem tudi njih vsebino, nismo zadovoljni Kako epohalno je bilo to delo, vidi se najbolje iz tega, da se v teku pol stoletja, kajti toliko je že preteklo od izdaje „Starožitnostij“, ni našel nobeden učenjak, kateri bi bil to delo mogel nadaljevati in končati v zmislu Šafaříkovem ali vsaj predelati nekoliko prvo izdavo. Res je sicer, da se je marsikatera hipoteza Šafaříkova morala zapustiti — toda to je usoda vsake hipoteze in sploh znanosti, katera vedno napreduje — vendar je še dandanes njegova knjiga podlaga vsakega raziskovanja starejše slovanske zgodovine. In kakšno bi bilo šele delo, ko bi je bil Šafařík dovršil! Ko bi ne imeli nobenega drugega dela od njega, tedaj bi jedino to zadostovalo, da ga stavimo med prvake slovanske znanosti, in če je pri kakem drugem vprašanji zabredel na krivo pot, tedaj to iz hvaležnosti in pijetete do tega velikanskega dela radi pozabljamo spominjaje se njegovih velikih zaslug.

Kar je gospod pisatelj na str. 110. o starih Slovanih povedal in nekoliko tudi o zvrhi „Starožitnostij“, je precej romantično, pa malo verjetno. Stari Slovani pač niso bili nič boljši od drugih svojih sosedov n. pr. Germanov ter so ljubili mir takrat, kadar so ga ravno ljubiti morali, inače pa niso bili ravno par excellence mirnoljuben národ, vsaj bizantinski pisatelji o tem ne vedó ničesa povedati, pač pa pripovedujejo o njih roparskih napadih.

Tudi o važnosti Šafaříkove razprave: „Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus“ bil bi lahko pisatelj malo več povedal, kakor čitamo na str. 123. Posebno se pa pogreša ocena njegove za isti čas res izvrstne razprave: „Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku“, v kateri je opisal najstarejšo starobolgarsko književnost točno in kritično.

Če pisatelj pravi na konci prvega dela: „Takovým mučedlníkom vědy byl také Šafařík; tělo jeho padlo v obět vědě, ale duch jeho žíti bude nesmrtelně ve vědě slovanské, kterou na vysoký stupeň dokonalosti povznesl," tedaj se v tem strinja ž njim vsakdo, kdor le količkaj pozna zasluge Šafaříkove in njegove spise, a njegov životopis iz spretnega peresa Brandlovega, bode bral tudi on z zanimanjem, kateri pozna podrobneje delavnost največjega češkega slavista, ker je v njem mnogo novega in ob jednem zanesljivega.

V drugi knjigi je opisal g. Brandl prav zanimivo in podrobno življenje nam iz ilirske dobe znanega češkega pesnika, zgodovinarja in etnologa Erbena. Tukaj se nam pripoveduje, kako je Erben nabiral svoje národne pesmi (Písně národní v Čechách), kako je prepisaval neumorno v raznih arhivih čeških stare listíne češke, latinske in nemške, važne za češko zgodovino ter je pri takih poslih bil Palackemu izvrsten sotrudnik, kateremu je n. pr. izpisal iz Pertzovih „Monumenta Germaniae" vse stvarí, ki so važne za češko zgodovino.

Razlikuje se pa ta životopis od prvega po tem, da nam pisatelj ne ocenjuje delavnosti Erbenove in njegovih jako mnogovrstnih spisov, nego da se je omejil na sam životopis; zato je pa ta tem obširnejši in vestnejši, ker se opira po večem na Erbenovo korespondenco. Kakor vemo, dopisaval je Erben pridno z našim Vrazom in g. Brandl je objavil tukaj marsikaj zanimivega iz teh pisem. Vendar bi bil gospod pisatelj morda dobro storil, ko bi nam bil povedal kratko nekaj o zaslugah Erbenovih v književnosti in slovanski znanosti in kratko ocenil njegove spise, kajti spisi, v katerih to nahajamo (Lavrovskij, Očerk žizni i dějatelnosti Erbena v Žur. Min. Nar. Pros. 1871, in nekrolog v XIV. knjigi Rada) niso vsakemu pristopni. Vsekako pa moramo biti hvaležni g. Brandlu za ta lepi životopis nam simpatičnega češkega pesnika in učenjaka. V. Oblak.

Čakavski drobec z l. 1554.

V videmski (Udine) semeniški knjižnici je zasledil g. D. Trinko jeden list obsezajoč rokopis, pisan s prav slabo latinico. Oblika in velikost lista je navadna 4⁰ (20·5 *cm* vis. in 15·5 *cm* šir.); popisani sta obe straní, toda zadnja ne popolnoma. List je pisan s črnilom, katero je že precèj obledelo, a tako nerazločno in slabo, da je res prav težko čitati. V jezikovnem oziru naš drobec nima nobene važnosti, v njem ne bereš nobene posebne oblike, nobenega arhajizma, jedino to prednost ima, da je *datiran,* kajti na konci rokopisa stoji: »*pisano na 1554 misica jugna na 28.*« Datiranih rokopisov v čakavskem narečji — da je tudi naš list v tem narečji pisan, to kaže nam že oblika *ča,* katero je gostokrat najti v njem, to nam kaže

refleks stsl. ѣ, ki je *i* in glasovna skupina *šć*, za katero ima štokavščina *št*, za to govorí tudi *j* m. štokavskega *dj* etc. — je prav pičlo števílce, no, radi tega pa vendar še ni naš fragment bogve kake važnosti in vrednosti, ker ne smemo pozabiti, da imamo od konca XV. stol. do sredine XVI. stol. že precèj tiskanih knjig, nekatere so celo dovolj obširne, o čemer se lehko prepričamo iz Kukuljevićeve Bibliografije hrvaške (posebno na str. 1—7). Kakor znano, ponaša se srbohrvaška književnost že z obširnimi pesniškimi umotvori iz te dôbe, semkaj spadajo v prvi vrsti dela čakavskega pesnika Marulića.

Da kaže pravopis našega fragmenta nekoliko italijanski in ne madjarski vpliv, temu se ne bodemo čudili pri čakavskem rokopisu, kakor tudi ne, da je v zaznamenovanje glasov č, ć, š in šć nedostaten in nedosleden. Najpoprej pa hočem omeniti, da se piše po italijanskem načinu *gn* za *nj*: ofquergnegna, zlamegnuje, jugna; za *lj* se piše *gl*: zemgli, umiglenftua; za *j* stoji *g*: giftinu, gimil, gimamo, priftogi etc. To pravopisno posebnost nahajamo tudi v najstarejši hrvaški knjigi tiskani z gotskimi črkami, v Lekcionariji Bernardina Spljećanina iz l. 1495, kjer čitamo n. pr. gospodgni, stuoritegl, poglih, in še v drugih starih tiskih n. pr. v Budinićevi knjigi Jzpravnik za jerei (1582). Za soglasnik *č* se piše *c* in *ch* n. pr. ca, ucinite, ucinih, uiche, za naš *s* stoji *ſ*: giftinu, grifi, fobom, bifmo etc., za glas *š* se piše *ſ*, *ſh* in *ch*: nafi, uflifhati, pouichj; za *ž* se rabi *z* in *ſ*: ziuitj, tufbu, flufbu. Za hrv. soglasnik *ć* se piše *ch*: odpufchujuchi, dariuajuchi; za *šć* pa stoji *ſch*: odpufcha, odpufchujuchi, pofuetilifchu, prafchujmo.

Najvažnejše glasoslovne posebnosti sem že omenil; stsl. ѣ odgovarja tedaj *i*: grih, gimil, di (= dě), mifica; refleks stsl. ą je pravilno *u* in tudi stsl. ѧ odgovarja *e*. Tudi mif*i*ca ni prava izjema, nego *i* m. *e* stoji radi analogije. Štokavskega *št*, kakor omenjeno, ni najti, nego vedno *šć*: prafchujmo, odpufchujuchi etc. in tudi štokavskemu *dj* odgovarja *j* n. pr. meu (= meju), kateri predlog v isti obliki nahajamo že v starih spomenikih (Miklos. Monumenta serb. spect. histor. Serb. 176). Pri zlamegnuje (= znamenjuje) spominjamo se takoj na znani prehod *l* v *n* v nekaterih skupinah n. pr. mlogo. Ta prehod nahajamo baš pri istem deblu že v prvi polovici XV. stol., čitamo namreč v listíni z l. 1434. (Miklos. Monum. serb. str. 378) zlamenitimь pečatomь in v listíni z l. 1498. (br. CDLXIV) zlameniem našimь. Krajni trdi *l* (stsl. лъ) je še ostal neizpremenjen: gimil, kar nahajamo n. pr. tudi v skoraj istodobnih spisih čakavskega pesnika Marulića; l = лъ se je ohranil v čakavščini še dandanes. V štokavskem narečji se je pa v tem času že bil vokaliziral лъ. Če ne nahajamo nobenega primera, da bi se krajni *m* nadomestil z *n*, tako se temu ne smemo čuditi, ker je to posebnost primorskih narečij.

Iz oblikoslovja mi je omeniti le malo, v prvi vrsti acc. pl. ъ-dekl.: grifi. Acc. pl. na *i* nahajamo v srbohrv. že v XIV. stol., posebno pa v XV. in XVI. stol., toda take oblike s prehodom predstoječega guturala v palatale nastopajo koncem XV. stol., osobito se pa pojavljajo v XVI. stol. (Daničić, Istorija oblika 106, 107.) Te oblike smemo prištevati posebnostim čakavskega narečja, v katerem je acc. pl. te deklinacije še dandanes na *i* (cf. Archiv V, 185, Strohal, Oseb. današ. riečkoga nar. 21—24 in Nemanić, Čakavisch-Kroat. Studien I, 28), toda brez izpremembe predstoječih guturalov; zdaj se tedaj v tem narečji govorí grehi (Mikuličić, Narodne pripovietke) 51, oblaki 128, vuki 18, traki 36 etc. Acc. pl. a-dekl. je v našem fragmentu na *e*: noge, zdaj je pa tudi v tej deklinaciji končnica *i* in mi čitamo v Mikuličiću nogi, ruki, divojki, suzi etc. — Instrum. sgl. oseb. zaimka je ſobom, pričakovali bi morda ſobum, ſobun, toda v Lekcion. Bern. Spljeć. se nahaja tudi mnom, tobom, sobom. To obliko si imamo na isti način tolmačiti iz soboją kakor ženom, rukom: o glasoslovnem prehodu *v* v *m* se ne dá tukaj govoriti. V acc. pl. nahajamo že naſi, kar se tudi zdaj govorí, izjednačeno z nomin. sklanjo. Tudi nom. pl., *ki* kaže nekoliko na zapad. — V sestavljeni deklinaciji je končnica gen. in dat. sgl. *oga*, *omu* (drugoga, drugomu), dandanes je pa v tem narečji navadno *ega*, *emu*, kar nahajamo že v XVI. stol. Dostavljam še to, da naš fragment rabi tudi aor. *dah*, *učinih*, *biſmo*.

O leksikalnih posebnostih našega lista tudi skoraj ne more biti govora. Omenim samó dve, tri stvari. V tretji vrsti čitamo ueche (veće), kar nahajamo že v starejših srbohrv. listinah, in sicer v pomenu plus, magis pa tudi iam (Daničić, Rječnik iz književnih starina srp. I, 112). Predlog, kateri slôve v našem fragmentu ſuprotiua, nahaja se v isti obliki nekolikokrat že v starih srbohrv. spomenikih, toda ima tudi drugo lice in slôve suprotivь, suprotěvь, suprotivu, suprotěvo; vse te razne oblike nahajamo že v starejši dôbi (Daničić, Rječnik III, 206). Besede umiljenstvo ne nahajam v Daničićevem slovarji, pač pa tej podobno in sorodno besedo umiljenije animi commotio, katero navaja Daničić (III, 367) že iz starejše dobe. Tako tudi v Daničići ni nobenega primera za samostalnik oskvernjenje, nahajamo pa v njem samó glagol oskvěrьniti, tega pa že v starejših spomenikih (Daničić II, 234). Glagol prostiti v pomenu condonare, ignoscere, je nam že tudi dobro znan iz drugih srbohrv. virov (Daničić II, 463).

Kateri vrsti cerkvenih spisov pripada naš fragment, ne dá se določiti, ker je prekratek in vrhu tega še v sredini pokvarjen tako, da v sredini še ugeniti ne moremo pravega zmisla. Najbrž je pisec pri prepisu prezrl jedno vrsto in tako je nastala omenjena nejasnost v zmislu. Prof. Jagić sodi, da je naš list morda epilog kake pridige, toda kàj gotovega, kakor sem rekel, se ne dá povedati pri tako malem odlomku.

V naslednjem podajem fragment v izvirnem pravopisu, izpremenil nisem nič.

Acho ugiſtinu on chi niedā grih nima / nie gimil niche gimiti moli za gri / ſi naſi: cholicho ueche mi meuſobom / za griſi naſi moliti gimamo: jacho / od puſcha nā on chomu nimamo / cabiſmo od puſtili: cholicho ueche / gimamo p̄ſtiti [1]) jedā drugomu me / unamj chi preſ gricha oude ziuitj / nemoremo: ca ugiſtinu uidiſe / uouuom poſuetiliſchu goſpodinomū [2]) / daſi zlamegnuje chada di prili / chu: ugiſtinu dah uā [3]) dachacho / ju ucinih nā tacho da ini ucini / te: nego ca odtuoreno di upuſt . l [4]) / od puſchujuchi meuſobō jedan dru / gomu: acho ſuprotiua chomu / gima chu tuſbu: chacho i goſpodin p̄ſti [5]) nā tako i mj meu / ſobom griſi praſchujmo: i ſanaſi griſi / meunamj molimo itacho pouichj / put jedan drugoga noge naſe / umijemo: nāſe priſtogi dariua / juchi goſpodin ouu ſluſbu ſlubu / uj iumiglēſtua iſpuniti a gnemu / ſe priſtogi uſliſhati inaſ od ſua / choga oſquergnegna gricha / ociſtiti po iſucherſtu i u iſucherſtu / ica ginim joſche proſtimo na zem / gli p̄ſtiſe inā ina nebi.

piſano na 1554 miſica jugna na . 28 . V. Oblak.

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Gluhomutec in nja obrazovanje, z navodom, kakó gluhoneme otroke domá izrejati in v domači šoli poučevati. Spisal Janez Koprivnik, c. kr. vadnični učitelj v Mariboru. Ponatisek iz »Popotnika«. Tisek tiskarne sv. Cirila v Mariboru 1888, 8, 55 str. Cena 35 kr. po pošti 5 kr. več.

— Didaktofon. C. kr. izklj. privileg. glasbeni instrument. Sestavil Alojzij Luznik, učitelj v Škrbini (pošta Komen na Primorskem). Samozaložba. Tiskala Katoliška Tiskarna v Ljubljani 1887, 8, 8. Knjižica se pošilja vsakemu gratis in franco, kdor se oglasi záujo pri g. izdavatelji.

— Pripovedka o vetru. Češka národna pravljica. Spisala Eliška Krásnohorská, z dovoljenjem pisateljičinim poslovenil H. Podkrajšek. S sedmimi podobami. Založila »Narodna Šola«, natisnila Klein in Kovač v Ljubljani 1887, 8, 66 str. Cena 50 kr.

— Šolske drobtinice. V petindvajsetletnispomin A. M. Slomšeka učiteljem, odgojiteljem in prijateljem šole spisal Fr. S. Jamšek, nadučitelj in bivši c. kr. nadziratelj v Reichenburgu. Natisnil in založil J. R. Milic v Ljubljani 1887, 8, 215 str. Cena brošuranemu iztisku po 1 gld., vezanemu v platno po 1 gld. 20 kr., s pošto po 10 kr. več.

— Pedagogiški letnik, obsezajoč »Občno vzgojeslovje«, katero je po dr. Jos. Michu poslovenil Fr. Gabršek, dalje »Pouk o črtežih« s podobami, katerega je

[1]) V rokopisu ima sicer ta beseda kratico, toda ne nad črko *p*, nego pri tej črki je okrogli rep mnogo podaljšan. — [2]) Morda goſpodinomę. — [3]) Morda nā. — [4]) Pred *l* je majhna lukujica tako, da se ne dá razločiti, katera črka je tam stala. — [5]) O tej kratici velja isto, kar je že bilo poprej povedano.

spisal Jos. Bezlaj in razne pedagogično-didaktične spise. Knjigo je izdalo Pedagogično društvo na Krškem, natisnil jo je J. R. Milic v Ljubljani 1887. Cena knjigi je 1 gld. 20 kr.

— Zgodovina deželne civilne bólnice v Ljubljani. Po naročilu deželnega odbora kranjskega sestavil P. pl. Radics. Založil deželni odbor kranjski, tisek J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani 1887, 8, 81 str. Ista knjiga je prišla tudi v nemškem jeziku na svetlo.

— Mabel Vaughan. Roman. V angleškem spisala Marija S. Cummins. Poslovenil J. Jesenko. Založil pisatelj. Narodna Tiskarna v Ljubljani 1887, 16, I. del 434 str., II. del 410 str. Cena 1 gld.

— »Popotnikov« koledar za slovenske učitelje s popolnim šematizmom etc. II. leto. Sestavil in založil M. J. Nerat. Tisek tiskarne sv. Cirila v Mariboru 1888, 8. XVII.. × 161. str. Cena 1 gld 20 kr.

„**Slovan**“ piše v svoji 24. št. l. l. takó: Denašnja številka je zadnja številka „Slovanova“. Želela sva ohraniti Slovencem prvi redno ilustrovani list, a ni nama bilo mogoče. Prva tri leta delovala sva oba marljivo pri listu, morebiti celó na škodo stanovskim svojim dolžnostim. Delovala sva rada, ker sva se trudila za idejo, katera nama je bila in nama ostane vse življenje zvezda-vodnica. Poleg tega truda pa sva imela tudi denarnih žrtev, kajti slike so stale ogromnega denarja. Dasi se „Slovana“ nikdar ni tiskalo izpod 900 izvodov, vendar niso zadoščevali dohodki, da bi se bili pokrivali troški in do danes, ko preneha izdajati list, naraslo nama je izgube 1952 goldinarjev. Večjih žrtev se od naju, katerima Rojenice niso sipale zlata v zibel, ne more zahtevati.

Jedno zavest pa imava: „Slovan“ ni izhajal zastonj. Seme, katero je vsejal, kalilo bode in rodilo stoter sad. Tudi stalna vrednost je gotova štirim letnikom „Slovanovim“, katerim po obliki in vsebini ni jednakih v književnosti slovenski. Na to sva ponosna midva, ponosna pa moreta biti tudi oba gospoda urednika — prejšnji in sedanji — ker sta se z nama vred vestno trudila za list.

Sotrudnikom „Slovanovim“, ki so brezplačno ali za neznatno nagrado pisali za list, izrekava najiskrenejšo zahvalo. Leposlovne sotrudnike prosiva, naj ne odložé peresa, temveč, ako še niso, stopijo v kolo sotrudnikov „Ljubljanskega Zvona“ in tako dalje pomagajo bogatiti našo književnost s proizvodi svojega duhá; ostali sotrudniki pa naj se blagovolé zbrati okoli novega lista „Slovanski Svet“.

Vsem, ki so spoznali, kako važen je Slovencem ilustrovan list in so naju podpirali z naročevanjem in s širjenjem „Slovana“ v krogu znancev svojih, bodi isto tako izrečena iskrena zahvala.

Naročniki, ki so plačali naročnino za naprej, dobivali bodo zánjo, dokler bode zadoščala, „Slovanski Svet“. **Ivan Hribar, dr. Ivan Tavčar.**

»Slovanski svet«. Z novim letom začne izhajati v »Narodni Tiskarni« v Ljubljani nov list z naslovom »Slovanski Svet.« Namen mu bode poučevati slovenski národ o vsem, kar se imenitnejšega vrši po širnem slovanstvu v prosvetnem in političnem oziru. Izhajal bode 10. in 25. dné vsacega meseca na šestnajstih stranéh vélike četvórke in veljal bode za zunanje naročnike za vse leto 3 gld., za pol leta 1 gld. 50 kr. in za četrt leta 75 kr. Za ljubljanske naročnike in dijake veljal bode vseletno 2 gld. 80 kr., poluletno 1 gld. 40 kr. in četrtletno 70 kr. Oni naročniki, ki plačajo naročnino takoj za vse leto, prejmó, ako položé še 5 kr. za poštnino, jedno ónih slik Ljubljane, katero je izdalo letos upravništvo »Slovanovo«. Naročnina pošiljaj se upravništvu, pisma pa uredništvu v Ljubljani. Natančnejša naznanila izidejo kesneje po slovenskih listih. —

Lastništvo in uredništvo »Slov. Svetá«.

Dvanajst večerov. Pogovori doktorja Junija z mladim prijateljem. Izdal in založil *dr. Anton Mahnič*, profesor bogoslovja. Tiskala Hilarijanska tiskarna v Gorici. 1887, 8⁰ VI + 194 str. Cena 70 kr. — Pisatelj nam je podal tu zbirko književnih razprav, katere je bil pod zgoraj navedenim naslovom priobčil poprej v »Slovenci«. Tedaj so se spisi sami zaradi efemerne svoje oblike odtegovali pravi kritiki; polemiki pak so dajali povoda dovolj, in če nas ne vara spomin, bilo je take tudi čitati. Danes stojimo pred knjigo, katera bódi po volji pisateljevi nekov temeljni kamen ali početek »slovstveno-kritične biblioteke — resnici v obrambo«. Lepa namera, in že zarad tega vredna, da si jo ogledamo natančneje. Le škoda, da nosi knjiga v sebi še vedno isto polemično seme, katero je v gori omenjeni prvi obliki rodilo prav takšen sad. Zato in ker se pisatelj peča tudi z našim listom in nekaterimi stalnimi njegovimi sotrudniki — zato nam je sila težko biti obširnim; kajti lehko bi zabredli v nasprotni greh, v neplodno protipolemiko — ali pa bi se nam očitalo, da govorimo preveč in propria causa ali pro domo Torej le kratko in stvarno!

Ni še dolgo, odkar se je zlasti med mladim narastajem katoliškega duhovenstva tako nekako »od zgoraj« jelo posebno priporočati modroslovje. Ne samó ozir na to, da se je zadnja desetletja notorično zanemarjala ta stroka po vseh srednjih in po drugih višjih strokovnih učiliščih, kamor prištevamo takisto štiri teologične tečaje, ampak tudi čut, da se le premnogokrat v duhovenskem stánu opazuje nekako ozko obzorje nasproti drugim posvetnim isto tako akademično izobraženim stanovom, katerim pa vedna dotika s širšim svetom in — le odkrito recimo! — tudi hujši boj za obstanek razširja vid, vplivala sta, da se je jelo »vedi vseh ved« posvétati večje število izobraženih mož duhovskega stanú, nego je bilo to še pred malo leti običnо. Posledki se kažejo tudi že v slovstvu našem, in jedna teh je knjižica, o kateri govorimo. Kot znamenje višjega, temeljitejšega izobraženja jo gorko pozdravljamo. Obžalovati pa je, da se knjiga v krogih, v katerih se je bode največ izvêdlo, ne bo tako umela »cum grano salis«, kakor bi bilo v interesu umetnosti sploh želeti. Zakaj? boste vprašali. I zato, ker se navadni čitatelj — tisti, ki se ni bavil niti z estetiko, niti z modroslovjem, ne bo brigal za to, da bi kritično čital v tej knjigi učeno razpravo o tem, kaj je lepo in pravo, ni o »različni enoti«, ni o »enotni različnosti«, kajti njemu je vse jedno, je li pisatelj jedenkrat »empiričen realist« [in to je(!)] ali pak nekoliko stranij pozneje pridiguje »asketično mrtvičenje« (in to stori on) — ampak naši ljudje se bodo od teh abstraktnih premišljevanj obračali, ali bolje, prečitavši jih, bodo počivali pri ónih konkretnih slučajih, katere navaja pisatelj tako pogosto, da je videti, kakor bi bil sam čutil potrebo, dati si mnogokrat nekoliko duška. Tu ga pa, žàl, zapušča vsa — filozofija!

V nas Slovencih je — tako smemo danes reči, že navada pri širših ocenah naših poetov ali pisateljev sezati v katero si bodi modroslovno sistemo, in s krepko pestjó potegniti na dan nekoliko fraz o realizmu in idealizmu, o svetožalji in o nirvani kakor čevljarsko kopito in po njem urezati si debel skorenj ter istega vleči ubogemu pesniku na noge. Da se le kakšen palec prileže, pa je dobro, in če ubozega Pegazovega *jahača* deset kurjih očes boli in muči (pardon — pa saj poetje vendar-le navadno hodijo *peš*) — vse to nič ne dé — kopito je pravo! To smo že mnogokrat doživeli, in sedaj zopet A to samó ob sebi ne — škodi. Prava, pristna individuvalnost zóri navzlic vsakemu kopitu, in hvala Bogú, da filozof koracá vedno *za* poetom. V tej knjigi pa ne hodi le modroslovec za njim, pridružil se mu je — čudno, pa naravno in pri nas Slovencih od prvega sèm tudi navadno — asketični teolog, in ta je zdajci potisnil modroslovca v stran — kakor smo že gori omenili, in sedaj teolog ni več izbirčen v

pomočkih, s katerimi pobija kužnega poeta. In to — škodi! Koga hočemo imenovati v dokaz? Preširna, Jenka, Levstika, Stritarja — in koliko drugih!

V dokazilo, kako tudi g. doktor Mahnič uporablja priliko za svoje namene, navajamo samó naslednje vrstice.

Na str. 150. i. d. piše:

Junij: Devištvo je bilo vedno in posebno čislano pri vseh národih.

Mirko: Ne pri »Zvonovcih«; vboge »stare device«!

Junij: Poslušaj dalje: Človeštvo je deviški stan vedno smatralo za nekaj junaškega ter obdajalo ga z nebeško glorijo. Drugim pa, ki se čuté poklicane v plojenje, se je dovolilo to, kakor sem že rekel, le s tem pogojem, da se javno družijo v zakon in da zunaj tega nemajo staviti plodivnega čina, zatorej pa tudi ne spolovno ljubiti se, ker ta ljubezen ni nič drugega kakor naravno pripravljavna onemu činu. Ljubezen ta je dovoljena kot *pričetna* in *uvodna* tudi onim, ki *resno* mislijo v *kratkem* skleniti zakonsko zvezo. Prostim pa in ki ne mislijo resno in kmalu v zakon stopiti, je prepovedana, zatorej pregrešna, ker ne služi svrhi, v katero je človeku vrojena, in tako nasprotuje naravnemu redu. A posebno pogubna je taka ljubezen nezreli mladini; ako se začne za njo vnemati, jame mladenču polniti domišljijo z nečistimi podobami, otrovi mu nepokvarjene živce, izsreblje živeljni sok. Zatorej pa mora vsak pravi odgojitelj pred vsem zapomniti si prevažno svarilo: ne dajaj mladini v roke zaljubljenih pesnikov, ni veče nevarnosti za mlado srce!

Mirko: Toda drugače razume to reč Stritar i glejte, kako piše: »»Ne bati se mladeniči! Pridigoval vam ne bodem; v kako razmero vam je stopiti s tem svetovnim čutom, učili vas bodo vaši roditelji, izpovedniki, verski učitelji, njih poslušajte! Moj svèt je ta: Ako že ljubite, ljubite na skrivnem, na dnu srca, tam naj gori večna lučica, katero ste prižgali svojemu angelu, svojemu idealu, skrivna ljubezen, najboljša ljubezen! Kaj treba vedeti svetu, kdo je vaša boginja, kake »laske« ima, oči in usta! Kako vas »peče bolečina«, kako zdihujete po noči in po dnevi . . . . Ako torej ljubiš, mladenič, ljubi záse; ne izpostavljaj svojih sladkih ali bridkih čutov v posmeh tujim ljudem, ki imajo vsak svoje potrebe in opravke . . . . .««

Tako podučuje Stritar mladino!«

Tako namreč piše in navaja dr. Mahnič.

Rêči moramo, da nam je prebravšim te vrste nekoliko gorko bilo v rokah, kajti stvar je tako — zasuknena, kakor tista znana trditev, da sv. Pismo uči črno na belem, »*da ni Boga*«. G. dr. Mahnič je namreč »pozabil« povedati, kje in v kaki zvezi piše to Stritar. V »Zvonu« leta 1876. v štev. 5. in 6., kjer po zasluženji biča óno zoperno in nezrelo »petošolsko« ljubezen, ki se skoro izključno javlja v neumnih bombastičnih ali pa sentimentalnih verzih, ki dohajajo tako pogosto iz mladeniških krogov na uredniško mizo.

Le čujte, kako piše Stritar dalje:

»Sme se peti tudi ljubezen, ako je poštena, globoko čutena; ako izvira iz krepkega moškega srca; zlasti, ako je ljubezen, tako rekoč podoba, simbol druzega čuta, kateremu je težko najti ime, podoba temnega svetozorja — svetobolja. Ali Bog nas varuj tiste blede, mlečnozobe, petošolske ljubezni! Težko je govoriti o tej nezdravi prikazni, da bi človeku ne ušla kaka morebiti preostra beseda; mislim, da umejo moji bralci, kaj menim, da tudi njim vže preseda to *nezrelo*, *osladno pesmičenje*. . . .«

Tako Stritar! Ali dr. Mahnič je s pravim »filozofičnim« mirom odkrhnil od njegovega znamenitega spisa samó prvi kos ter kaže tistega prestrašenim čitateljem: »Evo vam Stritarja — strupenega!« — Jeden bi rekel: tako ravnanje dr. Mahniča je — per-

fidno, drugi: to je — farizejsko; mi pa, ki smo v naših političnih bojih in literarnih kritikah že navajeni takih najnovejše-slovenskih zvijač in potvár, ne rečemo ničesar; zgodovina slovenskga leposlovja, žàl, je polna takih neveselih prikazníj in tudi ta Mahničev »coup d'état« gotovo ni zadnji.

Po drugih sličnih vzgledih v knjigi nečemo sezati, saj je tega dovolj. Tudi o tem se ne bomo pričkali, ali res Hegljev idejalizem in Schopenhauerjev panteizem (sic!) toli vplival na naše mlade pisatelje — omenjamo naj le, da se nam v zadovoljstvo naše vidi, da vlada v vsem modernem leposlovji in tudi v našem nekov krepak realističen veter, ki pa nosi, in to gotovo v nas Slovencih — s seboj še vedno lehko-sanjavo meglo zdravega idejalizma. Stališče pa, katerega si želi dr. Mahnič v svetovnem leposlovji, še nikdar ni bilo odločevalno in nikdar ne bode, kajti vélika republika duhov, ki se klanja v svojih delih zakonom lepega in pravega, ne vprašuje po nikaki modroslovski dogmi, in danes morda bolj kakor kdaj prej veljajo ob umetniku besede velikana Goetheja, ki jih polaga na skalo priklenenemu Prometeju na jezik, namenjene silnemu Zenu:

»Hier sitz' ich, forme Menschen
Nach meinem Bilde,
Ein Geschlecht, das mir gleich sei
Zu leiden, zu weinen,
Zu geniessen und zu freuen sich
Und dein nicht zu achten,
Wie ich!«

In pa ta nesrečna *ljubezen!* Gori smo je omenjali le, ker je prišla sáma ob sebi v óni napačni, ponarejeni in Stritarju podtikani citat. Tukaj se je hočemo dotekniti tudi le z jedno besedo. Kdor pozna razvitek našega leposlovja, ta vé, da sta bila že od nekdaj, ali recimo od Preširnovih časov sem, do denašnjega dné strogi naši duhovščini »zaljubljena pesem, zaljubljen roman« najhujši zločin. »Kamen okoli vratú in na dno morja ž njim'!« tako so kričali tudi za Preširnom, za Levstikom, za Jurčičem, za Stritarjem. Tako sodi tudi dr. Mahnič. Ako spišeš povest, novelo, roman ter govoriš ali slikaš poboj, tatvino, laž, nejevero, izdajstvo, sleparstvo, igro, pijančevanje in zapravljivost — vse, vse smeš! Odpusté ti tudi, ako opišeš plenitev in umor. Ako pa izpregovoriš dve besedi o kakem nežnem lici, o belih lakteh, o kodrastih lascih, o gorkem poljubu — anathema sis! — In ako zapoješ: »polno nédrije, vitka rast«, tedaj se ti odpira že dno žehtečega pekla. In pri tem je vse jedno, ako popolno ustrežeš leposlovnim zahtevam, ako primerno ali pa še preveč skrbiš, da se »dobro poplača in hudo kaznuje«, in da odnese čitatelj s seboj »čut zadovoljstva« — vse jedno — ti pohujšuješ mladino, ti potujčuješ književnost našo ... Toda stojmo! Potujčevalec književnosti naše! Tu stojimo pred besedo, v kateri se srečujeta dr. Mahnič in Stritar. Prvi trdi, da je po nemškem vplivu (Kant in Hegel) naša književnost potujčena, in med vrstami ni drugega remedija brati, nego — kristijansko-katoliško stališče. Stritar pa pravi: bratoljubje, humanitas — pravo kristijansko stališče. To je slovansko! Tu bi mi le rekli, da nì jedno nì drugo ni slovansko, namreč nobeno ne stoji na slovanski individuvalnosti, ampak mi mislimo, da je treba pri nas odločno kreniti, ako hočemo imeti pravo národno slovstvo, na pot ruskih in francoskih pisateljev. O tem pa o drugi priliki kàj več, če tudi ta trditev morda ne bo vsakemu ugajala.

V oceni nekaterih pesmij, katere navaja v podporo svojih estetičnih načel, je dr. Mahnič jako srečen, kakor se tudi razprava sáma tam, kjer se suče okrog stvarij in ne okrog oseb, tam, kjer govorí o poetih kot poetih, sme dijalektično izvrstno in jako pametno imenovati. Škoda, da gospod doktor ne more ali neče (pri njegovi izobrazbi moramo zadnje misliti) ločiti poeta od človeka. Kdo se sicer briga za to, kaj je počel

Goethe v privatnem življenji in ljubovanji; kdo se briga za »zasebnega filistra« Schillerja; kdo očita kdaj Shakespeareju znano pravljico, da je bil zarad tatvine zaprt; kdo Edgar Poeju, ko bere njegove srce pretresujoče povesti, da se je pisatelj sam razdejal in uničil v samem žganji; kdo misli na to, ko prebira ognjevite, z ljubeznijo in z jedino spolovno ljubeznijo napojene poezije Petrarkove, da je bil pesnik katoliški duhoven? A pri nas je drugače! Dr. Mahnič (in ne le on) Preširna ne more videti ali si misliti drugače, nego »pregrešni ljubezni vdanega, strastnega, do smrti strastnega, v ljubezni in vinu razdjavšega se, — obupanega« — torej: »mladina, čitaj, ljubi, pij, obupaj!« — To je pa vendar predebelo, da ne rečemo najmenj: nedostojno! A kaj hočemo? G. dr. Mahnič je že veliko pisal o Preširnu v latinskem in slovenskem jeziku in Preširnova popolna moralična propast mu je že *manija*. Nikdar ne more zapisati pesnikovega imena, da bi mu ne dodal nekoliko ostudnih pridevkov.

Prav odveč je tudi na str. 143., 144. premljevano in ponavljano vprašanje: Zakaj so »naši mladi leposlovci in pisatelji zapustili Stritarja in njegov dunajski »Zvon« ter obrnivši mu hrbet ustanovili brez njega novi »Ljubljanski Zvon«? Zgodovina tega ustanovljenja in vzroki, zakaj je Stritar opustil dunajski »Zvon« — vse to je dobro znano, zatorej moramo misliti, da tudi gospod dr. Junij vé o tej stvári; njegovo nekoliko po lisičje zastavljeno vprašanje nam je pa deti na rovaš istega svojstva, kateremu smo zgoraj pripisovali pokvarjeni citat iz Stritarja. Gospod dr. Junij povsod kaže, da mu je dobro znana vsaka vrsta v Stritarjevem »Zvonu«. Ali moremo tedaj misliti, da bi ne bil bral, kar je Stritar pisal v V. tečaji na 384. stráni svojega lista? »Jaz menim« — piše g. Stritar — »torej tako: Eno leto naj izhaja še »Zvon«, v tem času pa naj moji rojaki resno premišljujejo in prevdarjajo, kako je ustanoviti nov list, in o konci prihodnjega leta naj bode vse gotovo! Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendar le *Ljubljana* — sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba. In ko bodemo pisali — 1881 pozdravimo z veseljem in navdušenjem lepi novi leposlovni list slovenski, pravi »naše gore list«, rekoč: »Le roi est mort, vive le roi«, ali pa kakó drugače.« — To je menda dovolj jasno. In kdo more trditi, da so »naši mladi leposlovci in pisatelji« zapustili Stritarja? Ravno tisti pisatelji, ki so kumovali novemu listu, bili so do zadnjega vstrajni sotrudniki Stritarjemu »Zvonu«. A nekateri imenitni Slovenci so čudni možje — večni laudatores temporis acti! Ko je Stritar izdaval svoj list, vzdihovali so po pokojnem Janežičevem »Glasniku«, zdaj ko izhaja »Ljubljanski Zvon«, toži se jim po »Kresu« in dunajskem »Zvonu«. Toda vse te tožbe se nam zdé farizejske, kajti izhajajo od ljudij, katerim niti na »Glasniku«, niti na »Zvonu«, niti na »Kresu« niti na »Ljubljanskem Zvonu« ni bilo nikdar ničesar ležeče, kateri nikoli niso podpirali nobenega teh listov!

Ako je knjigi namen biti temelj »slovstveno kritični biblioteki«, potem prosimo, naj v naslednjih zvezkih sv. Avguštin ne vlada samó v teoriji, nego tudi »in praxi«, in ne samó »in dubiis« ali »necessariis«, nego »in omnibus«. Táko početje bo bolje ugajalo vsem, koristilo pa največ hvalevrednemu podjetju samemu.

Omeniti nam je še, da je pisava prijetna, zlog jedrnat. Kar se tiče besednega vsporeda in tudi nekaterih slovniških oblik, bilo bi treba tu in tam popravila. Splošna oblika — dijalog po klasičnem vzoru — ni prav srečna, ker pisatelj ravna ž njo preokorno, tako da časih kar nekako — najivno zazveni na uho. *B.*

Hrvaška književnost se v drugi polovici ravno minulega leta ni tako obnesla, kakor v prvi. Vzrok temu so takozvana dnevna literatura in književna društva, ki do dobrega poberó vse hrvaške pisatelje. V samem Zagrebu izhaja pet velikih dnevnikov, trije hrvaški in dva nemška, a sotrudniki vseh, tudi nemških, so sami Hrvatje, in med njimi prav odlični književniki. Zatorej je čudno, da sploh še prihaja na svetlo kaka

knjiga, ki ne spada med perijodične publikacije. Navzlic temu se je v drugi polovici minulega leta na beletrističnem polji pokazal nov, samostalen pisatelj, od katerega si smemo mnogo obetati. To je gospod *Stjepan pl. Miletić*, mlad, priden, darovit in na vse strani neodvisen mož, ki misli življenje svoje posvetiti lepi knjigi in umetnosti, zlasti dramatični. Doslej je anonimno pisal kritike o zagrebških gledaliških predstavah, in dasi še jako mlad, pokazal je dosti uma in ukusa. Zadnji čas pa je stopil pred svet s tremi deli. Prvo je »*Diogenes*«, velika zgodovinska gluma v šestih podobah, katero je spisal po znanem Šenovem romanu istega imena. Strokovnjaci sodijo, da bi se to delo z malimi izpremembami dalo prav dobro spraviti na oder. Drugo njegovo delo so »*Diletanti*«, burka v jednem dejanji, katero so igrali v zagrebškem gledališči z dobrim vspehom. Pisatelj v tej burki graja diletantizem, in ne sodi povse krivo; ali pri vsakem národu, zlasti pri malem, pride čas, v katerem je diletantizem koristen in celó potreben, da ugladí pot resnemu delovanju . Národni razvoj slovenski nam je za to najboljši dokaz. Tretja njegova knjižica ima naslov »*Iz raznih novina,* odabrani sastavci o kazalištu, umjetnosti in književnosti«, ki nam pričajo, s čim se je mladi pisatelj doslej največ pečal. Upamo, da bomo v prihodnje večkrat imeli prilike poročati o gospodu Miletići. Želimo mu mnogo sreče. — Za mladim začetnikom omeniti nam je starega, zaslužnega pisatelja, bosenskega frančiškana *Grga Martića,* ki si je nekdaj v »Osvetnicih« pridobil mnogo pesniške slave, zdaj pa je v Sarajevu začel izdavati skupna »*Pjesnička djela*«, katerih bo dvajset zvezkov po 5—6 tiskovnih pol. Cena vsakemu zvezku je 30 kr. Priporočamo najtopleje tudi Slovencem to delo. — Neimenovan pisatelj je pohrvatil Kremplerjevo pripovedko »*Maca i njezina majka*«, neutrudljivi gospod *Ivan Širola* pa je preložil Molierjevo komedijo »*Umišljeni bolestnik*«. Zadnja je tiskana v Senji, a prodaje se po 30 kr. — Učiteljsko društvo »pedagogičko-književni zbor« v Zagrebu je izdalo dve novi knjigi; prva je »*Emil ili o uzgoju*«, katero je po Rousseauu pohrvatil že omenjeni Širola, druga pa je »*Sielo za zabavu i pouku*« od Janka Tomića. Naj kdo sodi o »Emilu«, kakor hoče, dobrega zrnja našel bo dovolj v njem; hrvaška književnost pa se je ž njim obogatila za imenitno knjigo iz svetske literature. »Sielo« je namenjeno nežni mladini, kateri gospod Tomić v mičnih pogovorih pripoveduje povesti in črtice iz zgodovine in zemljepisa ter iz drugih virov. Isti mladini podaje gospod Ljud. Tomšić zabavnega in poučnega berila v III. zvezku svojega »*Djetinjega vrtića*«, ki se prodaje po 40 kr. Učiteljica Marija Jambrišakova je spisala II. del »*Znamenitih žen*«, v katerem ženski mladini postavlja na vzgled štiriintrideset slavnih žen grških, rimskih in slovanskih. »Hrvaška Matica« je to delce nagradila iz Draškovićeve zaklade. — Za hrvaško zgodovino zanimivih črtic podajata nam dve knjižici, namreč »*Gospa od Škrpjela*« od prof. Vulovića v Kotoru, in »*Carsko-turski namjestnici u Bosni*« (1463—1878) od oč. Antona Kneževića. — Naj omenimo še gospodarski spis »*Trsni ušenac*«, v katerem župnik Ivan Jagić vinógradnikom pripoveduje vse, kar zvedeni strokovnjaki vedó o tej žalostni prikazni, ki nam hoče pokončati vse vinógrade. — Od »*Koledarjev*« so vsi stari tudi za leto 1888. zopet prišli na svetlo. Gospod *Gjuro Dežclić* sam je uredel tri, od katerih ima največjo književno vrednost »*Dragoljub*«, ki je letos doživel svoj XXV. tečaj, a stoji po 1 gld. 20 kr. Druga dva: »*Hrvatski uredovnik*« (XIII. tečaj 1 gld. 40 kr.), in »*Hrvatski roćištnik*« (III tečaj — 50 kr.), namenjena sta za vsakdanjo porabo odvetnikom, uradnikom in drugim službenim osebam. Njim podoben je »*Zvonimir*«, ki ima tudi dovolj zabavnega in poučnega berila. Drugih koledarjev, ki so bolj za dotične domače potrebe po raznih manjših mestih prišli na svetlo, tu ne bomo navajali. — Tudi časopisi bodo v novem letu vsi izhajali, kakor doslej. Pridružil se jim je le »velik« zabavno-poučni list s podobami »*Dom i sviet*«, ki izhaja dné 1. in 15. vsacega meseca. Izdaja in ureja ga akade-

mična knjigarna L. Hartmanna (Kugli i Deutsch v Zagrebu,) a kot prvi sotrudnik podpisan je hrvaški pisatelj Nikola Kokotović. Založniki mnogo obetajo in prvi list je res lep ter ima jako raznovrstno in zanimivo vsebino. Prav veselilo nas bo, če se list vzdrži; ali žalostne dosedanje izkušnje so nas učile, da veliki listi s podobami pri nas ne morejo dolgo živeti. Bodimo iskreni, premalo nas je: Veliko domoljubje bi še zmoglo materijalne žrtve, ali odkod vzeti toliko duševnega kapitala, da bi po več beletrističnih listov mogli napolniti z dobrimi izvirnimi sestavki! Bog daj, da bi se motili! »*Dom i sviet*« stoji za vse leto po 6 gld., pa ga tudi Slovencem priporočamo. — »*Društvo sv. Jeronima*« šteje letos 7400 udov, katere je obdarovalo s četverimi knjižicami. Prva je »*Danica*«, koledar z lepimi podobami ter raznovrstnim zabavnim in poučnim berilom. Nobena knjiga hrvaška ni tako razširjena, kakor »*Danica*«, kajti tiska se v 27.000 istiskih, ki se vsi razprodajo. Ostale knjige so »*Svilogojstvo za puk*« od Mažuranića, »*Živinski liečnik*« od Jagića in drugi snopič »*Hrvatske poviesti*« od prof. Klaiča. Kar smo rekli o prvem snopiči te hrvaške zgodovine, to tu ponavljamo z dodatkom, da gospod profesor v drugem snopiči še mnogo zanimiveje pripoveduje. — V 85. knjigi »*Rada*«, glasila jugoslovenske akademije, priobčil je Adolf Veber filosofiški članek »*O istini*«, profesor Valjavec nadaljevanje »*o porabi rieči ‚črez' u novoslovenštini*«, prof. Nodilo peti del studije »*o religiji Srba i Hrvata*«, dr. Maixner pa »*pregled svih radnja u programima hrvatskih gimnazija i realaka od g. 1867 – 1886.*«

Matica Hrvaška v Zagrebu je dné 11. decembra 1887. imela prvikrat v svoji hiši letni svoj občni zbor. Predsednik presvetli gospod Ivan Kukuljević Sakcinski je ta imenitni dogodek posebno poudarjal v svojem govoru, in rekel, da bode »Matica« v svojem domu z vsemi močmi podpirala tolikanj potrebno združevanje književnikov, kolikor ji to dovoljujejo njena pravila. Potem se je med drugim zahvalil vladi za novčno podporo, ki jo je zopet naklonila »Matici«, a spomnil se je tudi rajncega Gvida pl. Klobučarića, ki je »Matici» zapustil 3000 gld. Iz obširnega poročila tajnika in blagajnika gospoda Ivana Kostrenčića podajemo tu le najimenitnejše stavke. Od »Matičnega« doma dozidani sta dve tretjini za 50.595 gld., torej prav za toliko, kolikor je občni zbor dovolil po proračunu. Ker je zagrebško mestno starejšinstvo prostor darovalo, nosi hiša že zdaj 500 goldinarjev več, nego je ista glavnica obrestno naložena prej nosila, a vredna je danes med brati najmenj 60.000 gld. Za notranjo uravnavo »Matičinega stana« darovali so zagrebške banke, hranilnice in umrvši rodoljub dr. vitez Mašek skupaj 700 gld. Za lanjsko leto je dala »Matica« udom svojim po sedem knjig, o katerih je »Zvon« že v 8. št. l. l. poročal. Razven teh knjig izdala je Matica tudi še 4. zvezek grških in latinskih klasikov ter hrvaško-slovenski slovarček, Za to leto je namenila udom svojim vsakemu po *osem* knjig! 1. Nadaljevanje »*o kukcih*« od dr. Kišpatića, 2. »*Poviest rimskih careva*« od prof. Manojlovića, 3. »*Crtice iz hrvatske književnosti*« od prof. Broza, nadaljevanje, 4. »*Životopis glasbenika Vatroslava Lisinskoga*« od Kuhača, 5. Zvezek »*Šenoinih pripoviesti*«, 6. jedno izvirno *pripovedko*, 7. in 8. *dva vzorna prevoda* iz tujih literatur. Za posledŋje tri stavke čuva »Matica« lepih rokopisov in sicer po jedno izvirno pripovedko od Jos Evg. Tomića in Šandora Gjalskega, črtice iz karlovškega življenja od našega rojaka Trstenjaka, prevod »Goetheove Ifigenije« od Vladislava Vežića, in Harambašićev prevod malo-ruskih »pjesničkih pripoviesti« od Tarasa Ševčenka. Kako »Matica« nabira národno blágo in koliko ima že nabranih národnih pesmij, o tem je »Zvon« tudi že lani obširno poročal. »Matica« je v ta namen pozvala v Zagreb na svoj dom zopet dva mohamedovska trubadura, a v kratkem pričakuje tudi katoliškega pevca iz Bosne. Za urednika klasične biblioteke je imenovala »Matica« rojaka našega prof. dr. Avg. *Musića*, ki je izvrstno preložil in za tisek priredil *Herodota*. Razven prevodov

»Matica« izda v tej zbirki tudi književno zgodovino grško in latinsko, mitologijo, starine in kar bi sicer bilo potrebno. V ta namen je »Matica« od vlade dobila posebno denarno podporo. Tudi »knjižnici za hrvatske trgovce« je vlada obljubila pomoči, a »Matica« bo vsako leto po jedno ali dve knjigi te zbirke dajala na svetlo. Delo je že razdeljeno med razne pisatelje, ki so zvedeni v teh strokah. Povejmo še to, da razni pisatelji pišejo za »Matico« knjige o astronomiji in fizikalnih prikaznih, nadaljevanje občne zgodovine, opis hrvaške zemlje, opis vsega sveta s podobami, črtice iz minulosti drugih Slovanov in druzega več. Tudi misli »Matica« izdati antologijo novejšega pesništva in nekatere starejše in novejše pesnike v sijajni zunanji obliki. Povoljno kakor literarno, je tudi gospodarsko poročilo »Matičino« za minulo leto. Udov šteje »Matica Hrvatska« 6.507, a od 46.000 tiskanih knjig jih je na pródajo pri raznih knjigarjih samó še kakih 600, vse ostalo se je razprodalo! Rednega dohodka je imela »Matica« 24.814 gld., a izrednega 3.000 gld. Za knjige je potrosila 19.791 gld., a v glavnico je uložila 7.550 gld. S hišo svojo in z ustanovami za nagrade pisateljem ima zdaj vsega imeenja 102.986 gld. V zadnjih desetih letih, odkar prerojeno »Matico« vodi novi odbor z neutrudljivim blagajnikom in tajnikom gospodom Ivanom Kostrenčićem, pomnožilo se je »Matičino« imetje za več nego 70.000 gld. Knjig je v teh desetih letih »Matica« izdala osemdeset v 350.000 iztiskih za 170.000 gld. Da je občni zbor to poročilo z nepopisnim navdušenjem odobril, ne trebamo posebej poudarjati; sklenil pa je, da je na pomlad »Matičin dom« dozidati, če bodo razmere ugodne. Bog daj srečo!

„Triglav". Slovenske pesni. Za samospev s spremljanjem klavirja. Uredil *Ant. Foerster.* II. zvezek. V Pragi, založnik Fr. Urbanek. Velika 8⁰. Cena 1 gld. 20 kr. (Pri skladatelji 80 kr.; po pošti 5 kr. več.) — Gledé obsega, oblike in namena te zbirke velja tudi o tem nadaljevalnem zvezku „Triglava", kar je poročal „Ljubljanski Zvon" našim čitateljem že o I. zvezku „Triglava". Vsebina II. zvezku pa je: 13. „Zagorska". 14. „Nekaj novega". 15. „Slovo". 16. „V planinsko vas". 17. „Vojaška". 18. „Tolažba". 19. „Zvonikarjeva" (besede in napev zložil Bl. Potočnik). 20. „Svarjenje". 21. „Vse mine". 22. „Veselja dom" (besede in napev zložil A. M. Slomšek). 23. „Dolenjska" (besede in napev zložil Bl. Potočnik). 24. „Pri luni" (besede in napev zložil Miroslav Vilhar). — Tudi v tem zvezku prevladuje národna pesem. Gospod skladatelj se je držal strogo národnih napevov, a obliko dal jim je tako ljubko in umetalno, da bodo ugajale te naše pesmi tudi najstrožjemu kritiku. V zadregi smo, katere bi imenovali najlepše, a preverjeni smo, da najde vsakdo izmed njih takih, katere je že od nekdaj rad popeval. Res veliko národnega blaga je v „Triglavu" nabranega. Prav živo priporočamo zbirko našemu muzikalnemu občinstvu in želimo, kar smo do sedaj pogrešali, da se národna pesem ne udomači le v zasebnih krogih, temveč tudi pri koncertih, besedah in drugih javnih produkcijah naših slovenskih pevk in pevcev. *A. R.*

Učenke v petih delih sveta. — Pod tem zaglavjem sta izšla dosedaj v založništvu Giontinijevem 1. in 2. zvezek tega dela, katero je spisala francoski pisateljica *Eliza Berthet,* in katero je na slovenski jezik prevel *Anton Sušnik.* Prvi zvezek s slikano podobo na prvi stráni, obseza dve mični povedki: „Darinka, mala Črnogorka" in „Dafna, mala Grkinja"; drugi zvezek pa: „Lori, mala Zamorka", in „Sita, mala Hindostanka"; tretji in četrti zvezek, ki pa stoprav izideta meseca februvarija ali marcija l. 1888., obsezala bodeta: „Izanami, mala Japonka", „Inana, mala Mehikanka", in „Ema, deklica z havajiških otokov". — Francoska akademija znanosti je odlikovala te spise, kateri so osobito namenjeni ženski šolskí mladini ter opisujejo in rišejo zanimljivim načinom kulturno stališče in položaj ženske in njene odgojevalne razmere pri raznih národih — z nagrado „Monthyon" v znesku 10.000 frankov. Tu bodi omenjeno, da je slavni pisatelj baron

Monthyon (1733—1810), državni svetovalec in kancelar grofije Artoaške, založil mnogo ustanov. Francoska akademija ima dve ustanovi od njega po 10.000 frankov, koji podeljuje za najboljše spise nravno-poučne. Monthyon, preselivši se na Angleško, razdelil je ondi *tri milijone* frankov za človekoljubne namene. Spisi Elize Berthetove so prevedeni doslej samó v češčino (od smihovskega učitelja g. Adolfa Potůčeka), in okrajni šolski svèt praški je odobril to knjigo za šolske knjižnice. „Slov. Narod" je pisal pred tremi leti: „Zeló bi mu bili hvaležni, ako bi se kdó lotil tega dela ter nam prevèl v slovenščino za žensko mladež te spise." Evo jih, sezite pónje. Davno že nismo dobili v roke za naše deklice takó mikavnega spisa, kakor je v jako lični opravi (tisek Kleinmayrjev in Bambergov) in razumljivem jeziku to delo, zaradi tega je roditeljem in šolskim knjižnicam, ki hoté učenke svoje obveseliti, priporočamo z najboljšo vestjo — kajti prelagátelj pošilja te spise med svet brez vsega hrupa in krika. —k.

Drobtinice. XXI. Letnik. Vredil dr. Franc Lampe. Izdala Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani, 1887. Tiskala »Katoliška tiskarna«. 295 str. 8⁰. Na čelu slika svetega očeta Leona XIII.

Katoliška družba za Kranjsko je izdajala do predlani »Glase«, drobne knjižice versko-poučne vsebine. Nanizalo se je XX zvezkov Namesto 21. letnika »Glasov« pa je izšel XXI. letnik »Drobtinic« po osemnajstletnem premolku. Urednik dr. Fr. Lampe posvečuje jih »Nj. svetosti Leonu XIII, zlatomašniku, ljubljenemu očetu národov.« Životopis njegov je spisal *A. Kalan.* Spredaj in zadaj ga spremljata slavnostni pesmi *Ivana Kreka.* Iz druzega predalca se usipa »Govorniško blagó« in med njim tri iz *nemškega* preložene cerkvene *propovedi Slomšekove* ter štirje nagovori rajnega knezoškofa A. M. Slomšeka, katere je imel l. 1862. v mariborski čitalnici Slomšekov spomin se ž njimi pač ni povelíčal. Čitajočim to žalostno ostalino pokojnega slovstvenega velikana zdelo se nam je, da nam je zašel v roke kakov kozmopolitiški pastirski list naših novejših »slovenskih« škofov. — Tretji razdelek »Ogledala bogoljubnega in spodbudnega življenja ali životopisi« stavi nam pred oči Italijana sv. Alfonza Ligvorijana; njegov životopis je oskrbel Slovencem iz »Slovana« znani prevajalec »Sazavskih letopisov« *Ivan Müller.* Potem je popisano življenje zaslužnega Nemca Adolfa Kolpinga. Kakšen domač slovenski „bogoljubnik" in „spodbudnik" ni našel mesta v životopisnem „ogledalu". — Zadnji oddelek „Berilo podučno in zabavno" namenjen je leposlovju. Najbolj nam ugajajo „Psalmi". Že l. 1872. podal je g. Ivan Vesel v Trstenjakovi „Zori", izvrsten metriški prevod 22., 102., 121., 130., 136 in 93. psalma. V „Drobtinicah" iznenaja nas z novimi divnimi proizvodi te vrste.

„Nas zatreti vsi hoté,
Naših znamenj ni in ni proroka;
Božji šotor je požgan;
Kdo pové, kdaj bode konec joka?

Bog, doklej naj psuje vrag?
Tvoje Ti ime preklinja v zlobi?
Kaj ustavljaš še roko?
Dvigni jo, sovražnike vgonobi!" (Ps. 73.).

Mogočno se glasé ti stihi; velečastneje ti poljejo v duši nego sam svetopisemski izvirnik. Razven citovanega 73. preložil je g. Vesel še 95., 45., 20., 83. in 21. psalm. —

Pomen nekdanjih „Drobtinic" v našem slovstvu je velikansk. Oné so uglajale pot naši „družbi sv. Mohorja". Obema je jednak namen: podajati slovenskemu ljudstvu tečne dušne hrane. Družba tiska knjige v 35.020 izvodih. V koliko izvodih pa morejo iziti „Drobtinice"? Slovencem je kàj malo mari literarnega gospodarstva! —n.

„Ljubljanski Zvon"

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani,* v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon

Leposloven in znanstven list.

Štev. 2. V Ljubljani 1. februvarja 1888. Leto VIII.

Vihing.

Iz nočne temôte poraja se dan
In zôra osvitlja prostrano raván.

Osvitlja sneženih Karpatov vrhé,
Osvitlja razsežno moravsko poljé.

Ob ôknu nitranski škof Vihing sloní
In tihoma v sebi takó govorí:

»Prekrasna ta zemlja je, večni Gospod,
A mnogo krasnejši nje vérni je rod!

V pritlíkavih kočah oskrômno živèč,
Pred Tébo se klanja, vdan Te čestèč.

Čestèč Te, a — v gòlku slovenskem samó,
To v dušo me peče, to v srce hudó!

Res pravo, a napačno zánas le pot,
Pokazal je ljudstvu ta grški Metod.

Odslej pa tako jih ne bo več učil,
In Nemca Slovenec bo nemški slavil!

Saj Vihing živí še, veleva nam Rim,
Umolkne Metod naj, slovenščina ž njim!«

Sovraštvo mu v srci vskipí in zavist
In séde za mizo, napiše mi list:

»Naš oče presveti, vest žalostno čuj,
Svoj ljud pomiluj in Metoda kaznuj!

Besedo je Ivanu papežu dal,
Da mašo v latinskem jeziku bo bral.

A dane besede mu malo je mar,
Slovenski vrší nekrvavi še dar.

Slovenski mašuje, slovenski učí,
‚Filioque' izpušča in ljudstvo gubí.

Zatorej, naš oče, vest žalostno čuj,
Svoj ljud pomiluj in Metoda kaznuj!«

Ko papež je Štefan bral pismo le-tó,
Iskrilo od jeze se mu je okó.

Poslance je svoje do sebe pozvàl
Ter v širno Moravo jih h kralju poslal:

»Mogočni kralj Svetopolk, pazno mi glej,
Da tega Metod ne vrši več odslej!«

Na Velegrad pelje kralj Svetopolk slè
In v cerkvi tam rakev jim tèmno odprè:

»Prepôzno!« — Tu glejte, v naročji mirú
Dobrotnik slovenskega spava rodú.

Bog spasil ga je, da za to, kar učil,
Ne bo se mu božji namestnik grozil!

* * *

Pepel je že Vihing, umolknil Metod,
Izginil s svetá, žal, ni Vihingov rod!

Klevet pa njegovih ne čuje nikdó,
Ne čuje jih národ, ne čuje nebó!

Zorislav.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

II.

Takrat je v Ljubljani že več let živel poljski izgnanec Tadija Sieminski. Nastanil se je bil v hiši ob »Zvezdi«, da mu je bilo krajši čas, in da ni imel daleč nì na sprehod, nì v kazinsko kavarno, kamor je vsak dan po večkrat zahajal, da je čital novine ali pa se ménil s tujimi vojaškimi častniki. Posebnega ni bilo ničesar na njem; z domačimi ljudmí ni imel znanja, celó ogibal se jih je, le s pokojnim Glovackim sta si bila dobra prijatelja. Sploh se je malokdo zmenil zánj. Tem bolj so se ljudje zanimali za njegovo ženo, ki je bila kakih dvajset let mlajša od njega. Bila je, kakor je trdila ljubljanska gospôda, prava »grška lepota«, srednje vitke postave, bledega, ozkega lica, ravnega nosa in gostih temnih las, ki jih je zadaj imela po grški v debel vozel zvezane. Črne njene oči so se bliskale, da nisi mogel zreti v nje, in vendar so znale človeka tako čudno milo pogledati, da se najrajši ne bi več odvrnil od njih. Kakor ona sama, tako je tudi njeno ime Smaragda v naših krajih bilo neobično. Ljudje so marsikaj govorili, pravega pa nihče ni povedal. Le to je bilo res, da se je porodila v Carigradu, da je bila grške vere in da je njen stari oče bil grški škof, ki je pozneje živel pregnanec v Gradci. To ni bilo neverjetno, kajti vsako leto o velikonočnem času je k Sieminskim prišel grški duhovnik z dolgo sivo brado in potem so vsi skupaj za nekoliko dnij izginili iz Ljubljane. Dobili so namreč dovoljenje, da so hodili v Trst opravljat velikonočno pobožnost. Več o tej skrivnostni gospôdi nihče ni mogel uganiti. Rajnki Glovacki je že védel, kdo so bili, ali stari poštenjak je znal molčati, pa niti ženi svoji ni razodel niti najmanjše stvarce ne. Pa kaj bi pravil, saj navadni ljudje niso razumevali, kaj je politična pregreha.

Še menj, nego mož njen, zahajala je Smaragda med ljudi, in večkrat se po cele tedne ni ganila z dôma. Najrajši je bivala v sobi svoji,

ki je bila opravljena, kakor ni bila bržkone nobena druga v Ljubljani. V jednem kotu je bil vedno odprt klavir, obrnen proti sredi sobe; v drugem kotu je povprek stala s pisano turško tkanino preoblečena zofa, pred njo nizka turška mizica, pa druga zofa brez naslonila, da si z vsake straní mogel sesti nánjo. Mehki naslanjači in mali okrogli stolčki so bili razpostavljeni po vsi sobi, a pred njimi si videl na ličnih mizicah raznovrstnega drobiža, malih spominov iz daljnih krajev in srečnih ur. Bilo je stvarij, ki so te silile na smeh in zopet drugih, ki so bile velike umetnijske vrednosti, in pa takšnih, ki so človeka zanimale zgolj po tuji obliki svoji. Mizice so bile vse pogrnene z umetno vezanimi prti, a po zofah in naslanjačih so ležale mehke svilnate blazine. Tu pa tam so v pletenih koških bili celi skupki vedno zelenih rastlin, od katerih so nekatere daleč od sebe molele široka peresa svoja, a med njimi je na posebnem stojalu bila za tanko verižico priklenena papiga, ki je takoj zakrožila naučeni svoj »dober dan«, brž ko je kdo stopil na vrata. Po stenah so visele slike in sličice, a vmes še kaka druga vredna stvar. Težka svilnata zagrinjala zadrževala so presvetle solnčne žarke, da je v sobi bilo po dnevi prijetno mračno, med tem ko je zvečer s srede stropa viseča ampola čarobno razprostirala rožasto-rudečo svetlobo.

Tu je bivala Smaragda po cele dneve. Navadno je na sebi imela modri grški jopič z zlatim robom in širokimi rokavi, da so se videle bele njene lakti. Malo je posedela v naslanjači ter čitala iz kake lepe knjige, malo je gledala čez okno ter zrla v tuji svet; časih je tudi zasmodila cigareto ter budna sanjala, kdo vé, o čem. Najmilejša zabava pa ji je bil klavir. Ni ga bilo v Ljubljani umetnika, ki bi bil znal táko spretno premikati prste svoje po koščenih tipkah, kakor lepa Smaragda; pa je vender nihče ni mogel pregovoriti, da bi kdaj igrala v drugi hiši ali celó v javnem koncertu. Predno je sedla h klavirju, zaprla je vselej okna, potem pa se je z umom in srcem zamislila v umetnost svojo, in večkrat ni odjenjala, dokler je ni kdo drugi premotil. Igrala je od klasikov najrajši poljskega umetnika Chopinskega ali Chopina, kajti rekla je, da bi bila presrečna, ko bi le jednega skladatelja do dobrega umela, nikar več njih. In dobro je sodila. Zato pa je poslušalca takoj začarala, kakor hitro je začela prebirati po jasno donečem glasovirji. Za gospodinjstvo male svoje domačnosti se Smaragda prav nič ni brigala, ampak vso to skrb prepustila je materi svoji, ki je stalno bivala pri nji, odkar ji je mož umrl.

Bilo je tisto nedeljo popoludne, ko je doktor Maček pri Glovackovih bil na obedu. Smaragda je bila sama doma in zopet je vsa za-

mišljena prebirala po klavirji. Kar zakroži papiga svoj »dober dan«. V sobo stopi Vanda in takoj na vratih se oglasi:

»Bog te sprimi, Smaragda!«

»O, Vanda! zdrava mi bila!« odvrne ji umetnica, poskoči od klavirja in veselo smehljaje stisne tovarišici obe roki. Na to uprè črne svoje oči v njene, goreče jo poljubi, in zopet zrè v njo, kakor da bi ji hotela pogledati na dno duše. Držé jo še zmeraj za obe roki jo naposled sočutno vpraša:

»Duša moja! Kaj ti je?«

»Meni?« sili se Vanda in jo debelo pogleda, »res ne vem, kaj da misliš s tem vprašanjem?«

»Vanda!« zavrne ji Smaragda z raztegnenim glasom, »tega jaz nisem zaslužila.«

»Jaz te ne umejem«, reče Vanda plašno, a videlo se ji je, kako je v zadregi.

»O, dobro me umeješ, kakor jaz tebe umejem,« odgovorí ji prijateljica malo razžaljena, ali takoj se zopet ljubko nasmehlja, izpustí njene roki in pravi:

»Daj, odlóži pa sedi k meni, da se zopet prav od srca kaj pomeniva.«

Vanda si sname klobuk, odloží plašček in ko je sedla na zofo, slekla si je počasi tudi rokavice ter jih položila prédse na turško mizico. Smaragda je sedia poleg nje na zofo in igráje se z dragocenim mahaljcem povzame prva besedo:

»Kaj pa mama, ali je zdrava?«

Namesto odgovora jame Vanda ihteti, vzame robec iz žepa ter si briše solzne oči.

»Za Boga milega, kaj se je zgodilo?« vpraša Smaragda vsa prestrašena.

»O draga moja! Ti ne veš, kako sem nesrečna!« začne Vanda najprej jecljaje, potem pa mirno tožiti, »zopet sem hudo razjezila dobro mater svojo, ki jo tolikanj ljubim, in vendar ne morem drugače ravnati. Saj sem ti že pravila, kako ji je tisti plitki Maček k srcu prirasel. Čisto zaslepel jo je in jaz bi imela biti žrtva te njene kratkovidnosti. To je grozno. Danes je bil pri nas na obedu, a bolj ko se mi je dobrikal, bolj sem ga odbijala. Ne moreš si misliti, koliko sva obe trpeli; mati zastran mene, jaz zavolj njega. Le on se je dobro počutil, kajti nečimerni gizdalin si celo upornost mojo razlaga sebi v korist. A po obedu? On je zadovoljen odšel, mati se je srdita

zaprla v svojo sobo, jaz pa sem pribežala k tebi, da ti potožim težave srca svojega.«

Roke križem držé je Vanda žalostno pobesila oči ter se globoko zamislila.

»Nikar se ne trapi!« tolaži jo Smaragda, »kdo bi si to stvar tolikanj k srcu gnal. Saj mama še ni rekla zadnje besede, a naposled boš vendar le ti odločila. Mogoče je tudi, da mama še sama sprevidi, da ta človek ni za te in da sploh ni to, kar ona misli, da je.«

»Mogoče«, odvrne Vanda in migne z ramami, ali jaz tega ne verjamem.«

»Zakaj ne?«

»Zato ker poznam mater svojo.«

»E, kaj to; mati je le mati, in če na svetu koga ljubi, ljubi dete svoje.«

»O ljubi me, ljubi; ali me ne umeje. To je moje največje trpljenje, da mati moja, ki bi mi vendar imela biti najbliža, da ona nima prav nič razuma za moje nazore, za moje idejale! Malo poznam moških, in tudi premlada sem, da bi mogla prav soditi, toda prepričana sem, da za človeka, kakeršen je doktor Maček, ne bom nikdar imela druzega čutja, nego zaničevanje. Rajši se takoj zaprem v samostan, nego da bi kdaj s takim možem stopila pred oltar.«

Smaragdi se zadovoljno zasvetijo oči, bistro pogleda deklico kraj sebe in ji dela srce.

»Vanda, zdaj si mi všeč! Tako govori junakinja, a ta ogenj le še bolj povzdiguje lepoto mladega tvojega obrazka.«

»Smaragda, nikar me ne draži!«

»Kaj bi te dražila,« zavrne ji Smaragda in se ljubko nasmehlja »le potrpi, prišel bo sokol, ki bo vreden sokolice svoje, a tedaj bova drugače govorili.«

»Naj le pride, ali plemenit mora biti, kakor je bil rajnki oče moj. Toda v Ljubljani ga ni več takšnega moža! Vse se mi nekako zdi, kakor da slovenski národ ni še »zrel«. Moj oče s svojimi nazori se je najmenj za petdeset let prezgodaj naselil med Slovenci. Saj je to naposled sam sprevidel, pa je skušal v otroke presaditi ideje svoje ter jih tako ohraniti za boljšo prihodnost. Ali niti to mu ni bilo sojeno. Jedini Kazimir ga je nekoliko umel, pa tudi on je umrl v prvem cvetu mladega življenja svojega.«

»A ti,« zavrača jo Smaragda,« ali ti mar nisi prava podoba svojega očeta? Ne morem si misliti deteta, ki bi bilo po vsem svojem bitji bolj podobno roditelju svojemu, kakor si ti.«

»E, kaj jaz! Jaz sem ženska, ki je odvisna od toliko in toliko slučajev; in ko bi tudi imela največjo samostalnost, v takšnih stvareh odločujejo vendar le moški.«

»V tem se jako motiš. Le kdor površno sodi v razvoji človeštva, bo ti pritrdil; kdor je pa bolj natanko prebiral zgodovino národov, bode ti znal povedati kolikokrat so ravno žene rešile usodo ljudstva svojega. Kakor je žena potrebna v domačem rodbinskem življenji, tako je imenitna v razvoji vsega národa, ki ni druzega, nego velika rodbina. Saj veš kako zopern in jednostransk je star samec; in prav tako bi bilo z národom, ki bi se ponašal z vrlimi zavednimi možmi, a ne bi imel rodoljubnih žen. Razloček je le ta, da v javnem življenji delovanje moža bolj vidimo, nego óno žene.«

»To je vse res, ali jaz si le ne morem misliti, kako bi v sedanjih žalostnih razmerah Slovenka mogla biti žena po tem vzoru. Saj vidim, kaka strašna duševna suša je okoli mene, a drugod tudi ne bo mnogo bolje. Žena more najprej imeti podporo v moži, če tega ni potem ona ničesar ne more.«

»Tudi to je res; ali kjer ni dobrih žen, ni dobrih mož. Žena mora moža vzpodbujati, ona ga mora utrjevati v njegovih idejalih; a mati mora vsa plemenita čustva zasajati v nežna srca svojih otrok. Vidiš Vanda, to je polje prihodnjega delovanja tvojega.«

»Mojega?« vpraša Vanda z zategnenim glasom in se bridko nasmeje.

»Prav tvojega,« poudarja Smaragda. Prišel bo nov čas, in treba bo novih ljudíj, kakeršni se morajo še le odgajati.«

»Draga moja! Mene tedaj ne bo več. Huda usoda nas preganja, kakor da je uklet naš rod. Moj oče je bežal pred njo daleč, daleč na zemljo slovensko, ali nesreči svoji ni ušel. Kar je začel, vse mu je izpodletelo. Niti v zakonu ni našel tiste sreče, po kateri je tolikanj hrepenelo ljubezni polno srce njegovo. Umrl je brez nade, da bi kdaj od njegovih otrok kdo mogel biti srečnejši od njega. Vse mi kaže, da bom morala preživeti tudi zadnjega brata svojega in da mi je usoda le za to dala večje telesne moči, da bom do zadnje kaplje izpraznila kupo trpljenja našega.«

»Vanda, Vanda! Kakšna si mi danes! Deklica v najlepšem cvetu, ki bi morala biti polna sladkih nad, pa tako obupava! Vanda, tebi treba leka in sicer brez odloga. Če ni drugače, pojdi za kak čas iz Ljubljane, med druge ljudi, da se malo zmotiš in razveseliš.«

V tem so se začuli na stopnicah moški koraki in živahen pogovor. Zvonček na hodniku zazvončka, in Sieminski odprè vrata ter

veli nekomu, da naj vstopi. Mlad častnik v beli suknji se pokaže na pragu in se globoko nakloni. Sieminski vstopi za njim, pozdravi gospo in tovarišico njeno ter ji seznani z novim svojim prijateljem rekoč:

»Gospod nadporočnik Bronislav Borovski, naš rojak; — moja soproga; gospodična Vanda Glovackova.«

Borovski poljubi gospé roko in reče spodobno nekoliko uljudnih besed. Ko je sedel v naslanjač, ki mu ga je ponudil Sieminski, obrne se k Vandi in jo vpraša:

»Dovolite, gospodična, odkod lepo Vaše poljsko ime, ali ste Vi tudi Poljakinja?«

Vandi je bilo čudno pri srci. Poleg nje je sedel mož, ki se je po zunanjih svojih lastnostih ujemal z vzorom domišljije njene. Na krepkem možkem tem telesi je stala lepa glava, kakeršno poljski umetniki radi slikajo izvoljenim junakom svojim. V podolgastem obrazu je bilo dvoje rjavih očij, ki so ob jednem pričale o blagem srci in plemeniti duši. Pod črnimi lasmi je bilo ravno čelo. Prijeten je bil njegov glas, prijetno je bilo gosposko njegovo kretanje, a kadar je ponosno povzdignil glavo, videl si le vojščaka junaka. Vanda je v prvi hip bila nekoliko v zadregi; čutila je, kako jo prehaja rudečica, ali hitro se ohrabri in pravi:

»Moj oče je pač bil Poljak, jaz pa sem Slovenka; toda ko bi po mojih žilah ne tekla poljska kri, ne vem, kakšen bi bil slovenski ponos moj.«

Borovski jo bistro pogleda, uganil je, da to ni navadna deklica, in jel se je čim dalje bolj zanimati za njo. Odvrne ji torej:

»Oprostite, gospodična, Vaš odgovor mi ni povse jasen?«

»Gospod nadporočnik, Vi menda še niste dolgo v Ljubljani?«

»Prišel sem prošli teden s polkom svojim; prej me še nikdar ni bilo tu.«

»Če boste delj časa tu, jasno Vam bo marsikaj, na kar zdaj niti ne mislite ne.«

»Verjamem; ali skazali bi mi veliko čast, gospodična, če bi me hoteli pripraviti ter mi že danes nekoliko razložiti tukajšnje razmere.«

Smaragda se nasmehlja in mu seže v besedo:

»Gospod nadporočnik, Vi bi želeli pogovor napeljati na stvar, katero sva z gospodično ravnokar obširno obravnavali.«

»Prijatelj!« oglasi se Sieminski, »to so ti stare tožbe in stare nadloge, ki jih le predobro poznamo iz domovine svoje Poljske. Le

pomisli, kakšno preteklost smo imeli mi, a kakšno so mogli imeti Slovenci, katerih zgodovina skoraj niti ne omenja; zdaj pa sklepaj iz naše sedanosti na njihovo, in gotovo pogodiš pravo. Prej bi utegnil predobro soditi nego preslabo.«

Tako so se dalje menili o národnih razmerah poljskih in slovenskih, primerjaje jedne z drugimi. Smaragda je poudarjala lepo slovensko petje, kako da je melodično in kako človeka spominja, da ni več daleč od laške meje. Govorili so na to o umetnosti sploh, o njenem pomenu za kulturni razvoj vsacega národa in kako da umetnost Poljake povzdiguje v žalostnem sedanjem stanji njihovem. Menili so se, koliko poljskih umetnikov mora na tujem iskati zavetja in kako je slavni Chopinski celo imenu svojemu dal francosko obliko Chopin. Pri tem imeni se je Smaragda tako razvnela, da je kar sama govorila. Vsi so zvesto poslušali, a ko je bila pri kraji, prosi jo Borovski, da bi jim na klavirji zaigrala kakšno Chopinovo skladbo. Hitro se oglasi tudi Vanda in se pridruži nadporočnikovi prošnji.

Smaragda sede k klavirju in jame prebirati po koščenih tipkah. Takoj prvi udarci so Ti pričali, da imaš pred seboj redko umetnico. Človek ni vedel ali bi se bolj čudil njeni izurjenosti, ali njenemu razumevanju divne »nokturne«, ki je poslušalca tako očarala, da mu je srce kar utripalo od nekega nadzemeljskega blaženstva. Zdaj se ti je zdelo, da čuješ sladko šepetanje ljubezni, zdaj so ti krepki glasovi oznanjali neko razburjenost in strast, ki se je kmalu zopet polegla, in tanki glasovi spominjali so te krasne deve, ki nedolžna plete vence in prepeva mlado srečo svojo. Nihče se ni ganil, nihče ni zinil besedice, ali vsakemu si mogel videti, kako mu čarobna glasba potresa dušo. Smaragdino bledo lice je kar gorelo od umetniškega navdušenja, a črne njene oči so se žarile, kakor da bi metale iskre. Tudi Vandi je igranje globoko sezalo v srce. Zdaj pa zdaj zabliskale so se ji oči, in vselej so se ujele z Borovskim, ki je neprenehoma strmel v njo kakor da bi ga bila uklela kaka tajna moč. Še jedenkrat je v dolgih oktavah bilo čuti, kakor da skušen mož opeva bedo ljudsko, a na to je umetnica čem dalje bolj počasi pregibala okretne prste svoje, dokler ni klavir do dobrega umolknil.

Borovski bi se bil gospé rad zahvalil ter izrazil začudenje svoje zaradi dovršenega njenega igranja, ali bil je tako zmeden, da na prvi mah ni mogel najti prave besede. Čutil je nekaj v svojem srci, kar si ni vedel tolmačiti; le to je vedel, da bi ta trenutek utegnil biti usodepoln za vse njegovo življenje. Še bolj razburjena je bila Vanda, ki ni vedela kam bi gledala, da ji ne bi kdo na obrazu videl dušev-

nega njenega nemira. Zamislil pa se je bil tudi Sieminski; ženino igranje obudilo mu je starih spominov, o katerih je že samo njegovo bivanje v Ljubljani pričalo, da niso bili vsi veseli. V tem stopi v sobo strežaj in postavi na mizo dva ročasta svečnika ter prižge tudi rudečo ampolo, potem zagrne zagrinjala in zopet odide. Pomudil se je bil ravno toliko, da so gospoda zbrali svoje misli ter mogli zopet začeti kak pomenek. Ko bi med njimi bil miren človek, mogel bi opaziti čudno spremembo, ki jo je napravila Chopinova »nokturna«. Pogovori niso več gladko tekli, vsak čas se je komu beseda zateknila ali pa je govoril tako, da je zatajil prave misli svoje. In vendar nihče ni mislil na odhod. Vanda se je počutila neznano prijetno, zlasti po nemilem dogodku o poludne; najljubše ji je bilo, če je kdo govoril, ona pa sladke sanje sanjala v čarobnem svitu rudečkaste ampole.

Že se je storila trda noč, ko se je Vanda spomnila, da bi že zdavnaj morala biti doma. Hitro vstane in se pripravlja na odhod. Smaragda pokliče hišno, da bi jo spremila, ali tu jame Borovski na vso moč ugovarjati, da je to njegova stvar, razven ko bi gospodična sama bila zoper to. Kdo bi bil rajši sam z Borovskim, nego Vanda! Le prehitro je vse to prišlo. Pa če bi bila tudi imela še kak pomislek, društveni zakoni so ji veleli, da mora sprejeti uljudno ponudbo ter se za njo kar najlepše zahvaliti.

Akoprem bi ji sicer ne bilo ljubo, da bi jo ljudje zvečer na ulicah videli samo s tujim častnikom, danes ni imela časa misliti na takšne obzire; preveč jo je prevzelo, kar se je v nji godilo od Chopinove »nokturne«. Pogovor med potjo jima ni gladko tekel. Borovski ji je zastavljal pretrgana vprašanja, na katera mu je Vanda še krajši odgovore dajala. Bilo je temno in če nisi človeka srečal prav pod katero izmed redko nameščenih svetilnic, nisi ga mogel spoznati. Pa saj po tistih ulicah že ni bilo ljudij. Pred pivarno »pri belem konjiči« poslavljala sta se nedeljska prijatelja, ali v skromnem zadovoljstvu jima za ves svet ni bilo mar. Ko sta pa Vanda in Borovski zavila okoli ogla proti frančiškanskemu mostu, zadela sta pod mestno svetilnico na starikasto žensko, ki je na glavi imela preprosto belo pečo, v roki pa držala s čisto ruto ovite molitvene bukve. Debelo ja je pogledala, na to obstala in se za njima obrnila ter sama s seboj zamrmrala nekoliko besed, ki jih nihče ne bi mogel razumeti. Prišedši pred hišo se je Vanda na pragu prav ljubeznjivo poslovila od Borovskega in mu pozabljivši podala roko, katero je on hitro poljubil. Ko se je v temi naglo obrnil, stopil je nehoté na nogo gospodu, ki je príšel od svetega Jakoba sem.

»Pardon!« prosi Borovski odpuščanja, tuji gospod pa se hudobno nasmeje ter doda nekoliko uljudnih besed, po katerih je Vanda v veži spoznala glas doktorja Mačka.

III.

Vanda je odslej še bolj pogostoma zahajala k Smaragdi nego poprej. Večkrat se je nji sami že nespodobno zdelo, ali vsako pot je vedela kak izgovor pred svojo vestjo, pa tudi pred materjo, ki pri vsi svoji ostrosti ni bila ne sitna ne natančna. Smaragda pa je kmalu uganila pravi vzrok, zlasti ker se je čemdalje tem bolj pogostoma pripetilo, da je ravno takrat tudi Borovski tjà prišel. Ni ju hotela motiti, ampak s prvine se je celo pritajila, kakor da ne bi bila ničesar zapazila, in večkrat je za kak trenutek stopila v drugo sobo, da sta bila sama. Nikdar ji ni prišlo na misel, da morebiti ne ravna prav; marveč se je brez vse skrbi v srci svojem radovala mladi ljubezni ter na tihem opazovala njen razvoj, kakor na vrtu opazujemo razvoj nežne cvetke. Tudi so ti »slučajni« sestanki bili prijetna sprememba v jednoličnem življenji njenem.

Sploh se nihče ne bi bil zmenil, zakaj Glovackova hči vsak čas leta k tisti tuji gospodi, ki ne hodijo ne med ljudi, ne v cerkev, ko je ne bi bil zalezoval zviti doktor Maček, odkar jo je oni večer z neznanim častnikom videl na vežnih vratih. Skrbelo ga je, da mu ta človek ne bi pokvaril lepih računov; rad bi kaj več zvedel o njem, ali zastonj je bil njegov trud; niti v kazini mu niso mogli povedati, kar je želel, kajti Borovski ni bil med tistimi, ki so se nastavljali pred kavarno, kadar so se ljubljanske gospé z nadepolnimi hčerami svojimi sprehajale iz Zvezde pod Turn pa zopet nazaj; na kazinskih veselicah pa ga celó nisi videl. Zdaj je Maček skušal dobiti veljavnejših dokazov za svoje slutnje. Če je le utegnil, hodil je ob nenavadnem času nemirno semtertjà ob zadnji vrsti Zvezdinih dreves, da so ga tovariši že dražili z lepo Grkinjo, pa poredno do dajali, da si tu zastonj trga podplate. Take besede so ga sicer ujezile, ali resnice le ni hotel povedati v opravičenje svoje, pa se je prav nerodno izgovarjal, da so se mu še bolj smejali. Ne bi maral, ko bi bil dosegel svoj namen, ali vse je bilo zastonj. Večkrat je sicer videl Vando, ko je šla k Smaragdi, ali to je itak že prej vedel. Časih videl je tudi častnika, ali to je bilo vse premalo dokazov, kajti tudi drugi so vedeli, da sta si Borovski in Sieminski dobra, saj so ja skupaj na sprehodu videli in si takoj mislili, da sta si rojaka in mo rebiti celó stara znanca, ki sta se po srečnem naključji v Ljubljani

zopet našla. Minilo je že nekoliko mesecev. Maček je ugibal to in ono, gotovega pa le ničesar ni uganil.

Bil pa je še nekdo drugi, ki se je tudi zanimal za Vando ter se celó s hudobnim jezikom svojim zaletaval v njo. To je bila Dobravčeva Jera, tista, ki jo je ono nedeljo zvečer z Borovskim srečala na konci gledališkib ulic. Tudi ona ni mogla ničesar gotovega reči, zato si je tem več izmislila, pa je skoraj vsako pot s pomenljivimi besedami zbadala Glovackovo kuharico, če sta na trgu ali v mesnici skup zadeli. »Vaša gospodična si je pa naročila kar vojaško stražo, kakor največja cesarska gospoda«, tako jo je znala dražiti, ali pa jo je vprašala: »No, ali bo kaj kmalu ženitovanje?« — Glovackova Neža se je malo zmenila za Jerine besede; dobro jo je poznala, kakor so jo poznali vsi mesarji in vse Krakovčanke, kar jih je dopoludne sedelo od Sv. Nikolaja do mestne hiše in še dalje doli. Zato je tiho šla mimo nje, časih pa ji je kratko zavrnila: »Menda te luna trka«, ali pa: »Jera, kaj te zopet jezik srbi?«

Bil je vroč poletni dan. Solnce se je nekoliko nagnilo, uradniki so zapuščali zakajane pisarne, nališpane gospe in gospodične pa so gizdavo stopale proti Zvezdi k vojaški glasbi. Tudi doktor Maček se je vzdignil, vrgel črez rame vrhno suknjo ter od Križevnikov smešno oblastno stopal črez Novi trg in črez Trančo naravnost k Glavackovi gospé. Po sosednih malih štacunah so ga že dobro poznali, kajti prihajal je skoraj vsak dan ob isti uri, in ker takrat že ni bilo več kupčije, postajali so gospodarji na pragu in si čez ulice namigavali za mladim doktorjem.

Akoprem je vsakdo vedel, da Maček hodi k Glovackovim zaradi hčere, ki je res bila lepa, da jih je v Ljubljani bilo malo takšnih, ob jednem pa plemenite krvi in ne brez dote, zdelo se je vendar vsakemu čudno, zakaj da vselej prihaja, kadar Vande ni doma. Če se ga ona nalašč ogiblje in nikakor ne mara zanj, potem bo ves njegov trud itak zastonj. Zatorej ako je količkaj bistroumen, moral bi to takoj sprevideti, in če je pošten, moral bi odjenjati. Isti Neži se je to čudno zdelo; nikakor ni mogla verjeti, da bi tak gospod mogel zarad južine zahajati v kako hišo, kakor so poredni jeziki rekali; celó neumno pa se ji je zdelo, kar so drugi trdili, da bi ponosna njena gospa sama bila rada v druščini z mladim doktorjem, kateremu bi bila lahko mati.

(Dalje prihodnjič).

Iz Bremna v New-York.

Spisal **K. Pirc.**

(Konec.)

Razgled po zatoku je bil krasen in veličasten. Ta množica jamborov in ladij, pisk neštevilnih vélikih in malih parnikov, vozečih se semtertjà! Na obrežji pa krog in krog velikanska poslopja, hiša do hiše, in vse to obrobljeno z zelenim vencem vrhov, v katerega so vdelane kakor biseri prekrasne vile. Kdo se bode čudil prebivalcu amerikanske metropole, ako ima svoj zatok za najlepši na svetu!

Nekaj časa potem, kò smo obstali v zatoku, približa se nam majhen parnik z amerikansko zastavo ter obstoji na naši stráni. Pripeljal je državne komisarje mestne luke. Stopili so na naš krov, prepričali se o dobrem zdravstvenem stanji potnikov ter pregledali ladji pisma. Našli so vse v redu in nas zapustili. Nas je pa vzel majhen transporten parnik na vrv in nas vlekel v pristanišče severo-nemškega Lloyda v Hooboken. Hooboken je mesto s štirideset tisoč prebivalci, ležeče na zapadni stráni New Yorka, onkraj reke Hudson, ki se izliva tu, jedno miljo široka, v New-Yorški zatok. V pristanišče smo dospeli kmalu po jedni uri. Kajitni potniki so tu izstopili, potnike iz medkrova je pa vlekel omenjeni parnik k »Batteri-ji«, najjužnejšemu delu New-Yorka. Tu stoji na obrežji velikemu cirkusu podobno poslopje: »Castell garden«. Izseljenci dobivajo tu vse potrebne navode, kako je priti najhitreje in najceneje v ône dele velike države, katere so si izbrali za bodoče svoje domovanje. V to zvrho so navzočni tu uradniki tako zvane »United-states-emigration commission.« Tistim, ki še nimajo gotovega zmotra ali ki mislijo ostati v New-Yorku, izkušajo omenjeni uradniki preskrbeti primernega dela. To je zadnji čas že nekamo težko, ker se tako močnó množí število izseljencev. Pa zapustimo jih: veliko jih je, ki brez gotovega načrta in zmotra iščejo sreče, zeló malo, ki jo resnično tudi najdejo.

V Hoobokenu, kjer smo izstopili, čakali so prišlece sorodniki in znanci. Tudi jaz sem mislil, da se bo godila jednaka z menoj, toda iskal sem zaman svojega sorodnika. Gotovo še ni prejel pisma mojega, v katerem mu pišem, da pridem z »General Werderjem«. Povpraševal sem po angleškem parniku, ki je imel moje pismo na krovu, in povedali so mi, da je prišel komaj jedno uro pred nami v zatok. Pisma mojega tedaj sorodnik še nima. Pričakuje me s parnikom »Oder«,

ki pa pride šele zvečer, kakor ravno brzojavljajo s svetilnika na Long-Islandu. Najbolje bi bilo res, ko bi bil šel takrat v bližnji hôtel ter počakal parnik »Oder«. Pa kaj, saj imam načrt novega svetá metropole in bližnjih mest in pa sorodnikov naslov. Le dalje, to mora zadostovati!

Dočakal in dobil sem svojo prtljago, dal jo pregledati carinskim komisarjem ter jo izročil po nasvetu prijaznega sopotnika Nemca neki transportni družbi, katera ima po vsi državi svoje zastopnike. Kovčeg moj je bil tako razmesarjen zaradi dolge poti, da se je komaj še držal skupaj; iz zaprtega bi bil lehko vzel, kar bi hotel. Prišlo je pa druzega dné na priloženi naslov vse v najlepšem redu. Ob štirih sem bil z vsem gotov, zamenjal nemški denar z amerikanskim ter zapustil pristanišče.

Predno pa nadaljujem, moram ob kratkem narisati situvacijo New-Yorških mestnih skupin. Mesto New-York pokriva od severa proti jugu dvaindvajset kilometrov dolgi in dva do tri kilometre široki otok Manhattan. Otok oklepa na zapadu reka Hudson, na jugu zatok, na vzhodu del morja, ki se imenuje East river, na severu Harlem, kateri veže Hudson in East river. Onkraj Hudsona sta mesti Hooboken in Jersey-City. East river loči Long-Island od kontinenta. Na zapadnem delu Long-Islanda je mesto Brooklyn, in proti severo-vzhodu od Brooklyna sta po vrsti mesti Williamsburg in Long-Island-City, kamor sem bil namenjen. Mesti New-York in Brooklyn sta, kakor je obče znano, zvezani po velikem mostu čez več ko miljo široki East river. Most visí na železnih vrvéh, razpetih na dveh med sábo petstoinosemnajst metrov oddaljenih stebrih, ki se vzdigujeta do triinosemdeset metrov iz vode. Od površja največje vode do mosta je še skoro sedemintrideset metrov, tako da jadrajo lehko največje ladje pod mostom. Navedena mesta, katera loči le voda, imajo skupaj do dvainpol milijona prebivalcev. Ta mesta in proti jugu Staten-Island, otok z mestom Richmondom, oklepajo New-Yorški zatok. V njem je več manjših otokov, med njimi Gvernons-Island in Beedloes-Island. Na zadnjem so postavili predlanskim francoskega národa velikansko darilo: boginjo svobode.

Zapustivši pristanišče Lloydovo zapazim, da sem poslal načrt New-Yorške okolice najbrž s svojo prtljago, kajti nisem ga imel pri sebi. Bilo je tudi res tako. K sreči mi je bilo vsaj površno znano, kje leži Long-Island-City, kajti pregledoval sem načrt večkrat že na ladji. Najprej je bilo treba priti iz Hoobokena v New-York. A tu je bil Hudson na poti. Mostú nisem videl, na vodi pa toliko semtertjà

prevažajočih parnikov, da sem bil takoj prepričan, da se poslužujejo praktični Amerikanci teh, ako hočejo priti suhim potem onkraj vode. Kako pa priti na pravi parnik? Povpraševal sem mimogredoče ljudí, toda razumeli me niso, akoravno sem govoril nemški, in, kakor sem vsaj mislil, prav dòbro ponovil angleški. Kupil sem si namreč že na Dunaji knjižico, s pomočjo katere se človek baje priuči v osmih dnéh lehko, v štirinajstih pa gotovo angleščini. Svoj čas sem porabil dobro. Gotovo bi mi bilo sedaj vroče prihajalo, da se ni zgodilo to že od prehude vročine. Razlika med temperaturo na morji in tu je bila pa tólika, da sem se je popolnoma zavedal v tem kritičnem položaji, ko nisem védel kam. Včeraj ni bilo prebiti brez vrhovne suknje, danes je pa že skoraj vse preveč. Bil sem v 3. dan junija na jedeninštirideseti stopinji severne širine, tedaj približno v isti dalji od ravníka, kakor laški Napolj, vrhu tega pa še v pokrajini s popolno kontinentalnim podnebjem.

Ko začnem ravno resno premišljevati, bi li ne bilo pametno poiskati kakega hôtela, ugledam ne daleč od sebe znanca sopotnika. Prijazno me poučí, naj grem do prihodnje ceste, katera drží do obrežja, potem ob obrežji do poslopja, na katerem je napisano: »To New-York.« A ko vstopim, pridem na ladjo, katera me popelje v New-York. Razložil mi je tudi kako dalje. Najprej moram iti čez New-York, pri štiriintridesetih ulicah zaviti čez East river na Long-Island in potem po železnici v Long-Island City. Žàl, poslušal sem ga premalo pazno. Železnico bi bil moral uporabljati že v New-Yorku pred štiriintridesetimi ulicami, ne pa še le na Long-Islandu. Naredim po nasvetu. Kmalu pridem do zaznamenovanega poslopja ter vstopim. Na vzvišenem prostoru zapazim gospoda, ki sem ga imel za blagajnika, pristopim in poprosim: »Ticket to New-York«. (‚Ticket‘ znači tóliko kakor biljet.) Mož nekaj zamrmra in se ne zmeni dalje záme. Mislil sem si, najbolje bode, ako položiš denar kar na mizico. Pomolim dolar. Pogledal me sicer ni, dolar je pa vendar le vzel ter mi naštel obilo drobiža. Ko denar spravim, čakam na ticket, toda ne dobim ga. Ponižno opomnim gospoda, da nisem še ničesa prejel. Pokaže mi nejevoljen na bližnja vrata, tako da sem brzo ubogal. Prišel sem okoli vretêna v čakalnico, od koder je hitelo ravnokar vse na ladjo. Pridružim se hitečim in komaj sem se zavedel, da sem na krovu, že smo zapustili brez vsakega signala pristanišče. Ker se ni zmenil nihče záme, bilo mi je takoj jasno, da kontrola po vretênu nadomestuje ticket.

Ves krov pokriva poslopje. Le na obeh koncih je nekaj praznega prostora, kjer so stali ljudje. Poslopje je deljeno od leve proti

desni v tri dele. Srednji odprti del je bil napolnjen z vozovi in kónji. Moram tedaj v jednega stranskih, ki sta imela napisa »for ladys« in »for gentlemen«. Šel sem v ónega »for gentlemen« (za gospode). Nasproti mi šine duh vsakovrstnega tobaka. Videl sem več gentlemenov, katerim pa ni pristojalo nikakor to ime. Marsikateri je spušal čez svoj časopis, brez kojega ni bil skoro nihče, rjav žarek, ki je bil gotovo v najožji dotiki s tem, kar ljudje pri nas zaznamenujejo s preprosto besedo »čik«. Vse to bi mi bilo vcepilo kmalu nekako čudne nazore o amerikanskih gentlemenih. K sreči vidim gospoda, ki je stopil ravnokar iz prostora ónkraj. Kar je dovoljeno njemu, ne more biti zabranjeno tebi; tedaj le na óno stran. Tu so bile gospé in gospodje. Kadil ni nobeden, še menj pa čikal; napis »no smoking« (ne kadi!) mi je bil precèj umeven. Prvi oddelek je bil preprost, ta pa jako eleganten. Uvidel sem, da napis »for ladys« opozarja le na to, kateri prostor je prikladen nežnemu spôlu, akoravno se mi ni zdela nikakor nežna óna dama na mehkem sedeži, oblečena v barvah, ki so me spominjale tako živo na mavrico, in z obrazom, ki je kazal nezmotno, da so bili njeni pradedje domá v vroči Afriki. Sédem in preštejem iz dolarja vrneni drobiž. Plačal sem za čez miljo dolgo pot le jeden cent, to je dvainštiridesetine krajcarja. Navzlic tej nizki ceni imajo pa lastníki teh parabrodov, angleških »ferry-bootov«, ogromne dobičke. Velikanski kolesi, kateri gonita paróbrod, premerita pot od brega do brega morebiti tridesetkrat na dan. Na parobrodu je prostora za dve tisoči ljudij in ogromno število voz. Zjutraj in zvečer je ves prostor večkrat natlačeno poln. Tacih parobrodov je v tem modernem Bablu, ako se ne motim, do dvajset.

Ko dospem na New-Yorško obrežje, hitim nemudoma dalje. Bal sem se, da ne pridem pred nočjo v Long-Island-Citi. Otok Manhattan je že skoro ves pokrit z New-Yorkom. Parceliran je ves, le slaba tretjina ni še pozidana. Znano mi je bilo, da je mesto jako pravilno zidano. Čudil sem se tedaj, ko sem stopal po ozkih in zavitih ulicah. Toda prišel sem v južni, stari del New-Yorka, kojega graditelji so stavili hiše še tako, kakor je nanesel ravno svet. Njihovi potomci se pa že klanjajo premim črtam in pravokotnemu presekavanju. To nam kažejo vsa moderna amerikanska mesta. Mesto, ali bolje otok Manhattan, delí od zapada proti vzhodu deset vsporednih cestà, »avennue« imenovanih, od katerih so jedne gotovo po blizu dvajset kilometrov dolge. Te ceste sêče dvestoinštirideset vsporednih ulic, »street« imenovanih, pravokotno. Poslednje se pričenjajo dva do tri kilometre nad Battery-jo, južnim delom New-Yorka, ter pri Harlemu

nehavajo. Popolnoma dodelanih je sedaj prvih, južnih stoinpetdeset ulic; v ostalih načrtanih stojí pa le tu in tam več ali menj hiš. Ulice, v starem mestu imajo svoja imena kakor pri nas, v novem pa od juga proti severu arabske številke od prve do dvestoinštiridesete. Ceste se ponašajo z rimskimi številkami od vshoda proti zapadu.

Po nasvetu prijaznega sopotnika sem izkušal priti sedaj na vshodno obrežje New-Yorka, na East river, in potem do štiriintridesetih ulic. Hodil sem kolikor mogoče po dijagonali in prišel tako po dobri uri hodá na East river. Moral sem biti že precèj daleč na severu, a nisem védel koliko, kajti iskal sem zaman imena ulic po óglih in drugod. V novejši del mesta stopivši zapazim šele na svetilni, stoječi na presečišči dveh ulic, napis 2th street (second street, druge ulice). Šel sem do tretjih in četrtih ulic in uvidel, da ne pridem tako kmalu do štiriintridesetih. Tramvay je bil res skoro v vsakih tretjih ulicah in v vsaki cesti, ali nisem ga znal porabljati. Tako pridem po prvi cesti v sedme ulice, ko ugledam na obrežji pristanišče z napisom »to Long-Island-City«. Vstopim brez pomisleka, pomolim denarničarju dolar ter dobim za šestindevetdeset centov drobiža. V »ladyroom« dospevši sem premišljal, kako dolgo se bode pač treba voziti za štiri cente, ako peljejo že za cent tako daleč. Skrbeti me je začelo, kajti v čakalnici je kazala ura že pol sedmih. Parobrod se je odpeljal šele čez četrt ure; na tem mestu se odpelje le vsake pol ure. Peljali smo se malo od brega, kar jo zdajci zapiha ladja severno po East river-u. Vozili smo se deset minut, četrt ure. Kesal sem se že, da sem stopil na to ladjo; kar se zavije parnik na desno ter obstane na Long-Islandskem obrežji. Ko stopim na suho, nisem bil gotov, sem se li peljal predaleč ali ne. Blizu pristanišča vidim hišo, podobno železniški postaji. Spomnim se železnice, o kateri je govoril sopotnik v Hoobokenu, ter vstopim. Nisem se motil. Blagajniku, ki je bil ravno prisoten, pomolim peták s pristavkom: »Ticket to Long-Island-City«. Dal mi ni ničesa, le dopovedoval mi je nekaj po angleški, česar pa nisem razumel. Čakal sem še malo časa, pogledoval me je nekako čudno, potem se je pa obrnil z ramami majaje. Ves večer nisem hotel ponujati svojega petáka; zapustim tedaj kolodvor ter krenem po cesti, na kateri je bila železna proga tramwaya. —

Ura je šla že na osmo; kaj početi? Hiše ob cesti so bile zeló neznatne, nobena ni bila podobna niti najskromnejšemu hôtelu. Skoraj bi bil vskliknil, ko ugledam zlat nadepolni napis: »Lager Bier«. Tu naletiš gotovo na prijaznega Nemca, ki ti povè, kako dalje — bila je moja prva misel. Vstopim v priprosto opravljeno gostilno, ki je bila

blizu takšna, kakor sploh navadne amerikanske. V vsi ne preveliki sobi sem videl le kakih šest stolov, mizico in pa ‚bar‘, to je kredenco, krog katere slonijo prišli gostje ter popivajo svoje mérice. Amerikanec nima navade posedati po gostilnah, njemu je čas denar. Na nemški svoj pozdrav dobim jednak odzdrav. Ko izpraznim kozarec piva, vprašam za pot v Long-Island-City. Glasen smeh mi je bil odgovor. Nekaj časa je potreboval gostilničar, da se je pomiril, potem mi pa pové, da sem že v Long-Island-City. Sedaj se mi seveda posveti, zakaj moj peták ni premotil blagajnika na kolodvoru. Tudi njegov pogled sem si znal sedaj raztolmačiti. Gostilničar mi ni védel povedati, kako bi dobil najhitreje stanovanje svojega sorodnika. Svetoval mi je, naj grem na pošto, katero opravlja lekárnar. Ako grem po cesti dalje, pridem pred hišo, pred katero bodem videl za zelenimi in rudečimi stekli luč. Tam naj vstopim, luči značijo lekárno. Lekárnar bode skoro gotovo védel, kar želim. Gostilno zapustivši sem bil kmalu v lekárni, katero sem spoznal po omenjenih steklih. Tu sem dobil povoljen odgovor, še celó natančen naslov so mi napisali. Še dve milji!

Cesta, po kateri sem korakal, bila je dobro razsvetljena. Hiše so bile redke bolj in bolj, kmalu ni bilo nobene več. Plin je sicer gorel ob cesti, tlak je bil tudi dober; le hiš sem pogrešal. Ako je presekala cesto druga cesta, seveda pravokotno, zapazil sem na svetilnici ime ónih ulic, katerim so mestni geometri odkazali tu prostor. Vse je bilo že v redu, le še hiše in ljudje, in mesto, ki ima sedaj trideset tisoč prebivalcev, imelo jih bode pol milijona. Čez dvajset minut pridem zopet do hiš, kjer zapazim redárja. Pokažem mu listek z naslovom. Redár se obrne ter me napoti na bližnjo hišo. Pozvonim in ravno ob pol devetih vstopim pri sorodniku, ki se ni mogel prečuditi, da sem ga našel brez načrta in brez znanja angleščine.

Kakor sem pozneje uvidel, pogodil sem slučajno pravo pot, akotudi je bila po sopotniku popisana krajša. Uporabljati bi bil moral óno železnico, ki drží od južnega dela New-Yorka po prvi cesti do Harlema, ves čas po velikanskem železnem môstu. Pri štiriintridesetih ulicah bi bil izstopil, prepeljal se čez East river ter prišel v Long-Island-City ravno tja, kjer sem ponujal tako brezvspešno svoj peták!

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

39. Razodetje.

Strastno in stanovitno je ljubil Ivan Slóbodin domovino svojo. Nastopile so zánjo jako nepovoljne politične in gospodarske razmere. Národni stranki se niso izpolnile niti najpohlevnejše želje. Zlasti pa so ubogega kmeta pritiskala bremena, kojih ni mogel nikakor več nositi. V vseh okrajih in župah so se mu prodajale hiše in zemljišča. Kupoma je jel preseljevati se v tuje dežele in celó v Ameriko. Slóbodina se je polastil strah, da zapusti, predno mine stoletje, zadnji seljak očetnjavo našo in da zamre potem poslednja domača beseda v rajskih gorah in dolinah slovenskih. Domoljubni žalosti so se pridružile pa tudi neozdravne srčne bolečine. Predraga Zálika je začela prezirati dolgo in iskreno njegovo ljubezen. Trpečo dušo okrepčati bi mu bila mogla vera, ali k nji se ni zatekel, ker so mu jo bili ozloglasili in zamorili suhoparni nemški modrijani in razbrzdani francoski romanopisci. V obupnosti svoji je sédel, dokončal »spomine« svoje ter jih zapečatil in dejal: »Ta spis razjasni žlahti in prijateljem mojim, zakaj mi se je pristudilo življenje.« Rokopis »spominov« položí v kovčeg, iz njega pa vzame nabit samokres in se napoti v Gorjance. Z višave nad samotno čuvarnico ozrè se še jedenkrat na sirotno krasotico, domovino svojo. Gorjé njeno ga tako prevzame, da se jame na ves glas jokati. Brzo pa mu se ustavi plač, brezbožna desnica seže po samokresu. Ta usodni hip položí mu nekdo gorko roko na ramo. Slôbodin se obrne in ugleda čestitega meniha, ki mu veli: »Mladenič, tebi je prevelika bridkost pomračila razum in pamet ali plemenito srce ti bíje v prsih. Ker ne ljubiš le sebe, ampak tudi brate svoje, prišel sem te tolažit, pojdi z menoj!« Slóbodin zaječi: »Pústi nesrečnika, za kojega ni nobene tolažbe na tem svetu.« Blagi redovnik ga pokara: »Ne žali sv. Duhá, vir milosti božje je neizcrpen.« To rekši ga prime prijazno za roko. Neka nevidna moč omami Slóbodinu uporno voljo, da gre za menihom pokoren, kakor malo dete za brižno materjo. Vodník koraka ž njim v skalno duplino in ga dovede po položnih stópnicah v podzemeljsko dvorano, ob koji so se videla brezštevilna zaprta vrata. Na prvih je bila zapisana létnica 1875., na drugih 1876. in tako dalje. Po dolgem potovanji prideta do vrat, na kojih je bila zabeléžena letnica 2175. Pred njimi se menih

ustavi in poslovi z besedami: »Dolžnost me kliče domóv, odslej ti bo hoditi brez tovariša. Idi skozi ta-le vrata in videl boš reči, ki se bodo nahajale in godile ob Gorjancih leta 2175., torej čez tristo let. Uverivši se, da slovenskemu národu in tebi ni namenjena nesreča in poguba, zahvali Bogá in pridi nazaj v Gorjance.« Ko prikazen izgine, odprè Slóbodin vrata, ali ne stopi v izbo, kakor je mislil nego na plano, v košat drevored, ki je šel ob gladki cesti nizdolu, proti Beli Krajini. Mimo njega so hiteli mnogi po národno oblečeni ljudje, ki so govorili vsi najčistejšo književno slovenščino. On jih pozdravlja po naše, toda nihče mu ne odzdravlja. Vprašal je ženo, če drží ta cesta proti Metliki, ona mu ne odgovori ničesar. Tako nepriljudno so se vêdli tudi vsi drugi, katere je obgovoril. Malo po malem je spoznal da ga ti popotniki niti ne vidijo, niti ne slišijo! Obhajala ga je groza, vendar se je privadil prav kmalu nevidnosti svoji. Zdelo mu se je celó prijetno, da opazuje lehko ljudi in okolico brez bojazni, da bi bil komu nadležen in zoprn. Kar strmèl je, kako čudovito so se Gorjanci izpremenili in polepšali v minula tri stoletja. Bujno so se zarasle vse nekdanje preséke in izséke. Púste goličave so jim pokrili povsod sočni travniki in plodno poljé. Mnogokrat je prehodil te kraje za prve mladosti svoje, itak ni poznal zdaj skoro nobene ceste in steze; bilo je kazno, da so jih deželani preložili poleg potrebe in koristi. Ob vseh potih je stalo krasno drevje, tod lipe, tamo kostanji, zvečine pa jablane, slive in hruške. Še veliko bolj razveseljevala so ga kmetska prebivališča, ki so bila naredna, snažna in očitna kakor nekdaj komaj grajske pristáve in gospôska letovíšča. Spodaj so imela kleti, shrambe in suše. Po dvojnih stópnicah se je šlo na pokrit, ličen hodník, ki so ga imenovali: krilca. Za hodníkom se je širila prostorna veža. Ob nji so stanovali domačini v svetlih, udobnih, poslikanih izbah. Najlepša se je zvala górnica. V nji so se šopirili zlikani predalniki. mehka, blazinasta sedála, svilna zagrinjala. V vsaki górnici je našel Slóbodin tudi hišno knjižnico, brez koje ni bila nobena, le količkaj imovita rodovina. Bogate vasí so se vrstile jedna za drugo s kratkimi presledki ob vélikih in stranskih cestah. V večjih selih je bila povsod šola, čitalnica in pevsko društvo, v mnogih pa tudi cvetoče tovarne, koje so vodili spretno kmetje samí. Slóbodin je motril korenito in natanko, kako mu živé in se ponašajo rojaki. Srce mu je kipelo in vriskalo od veselja, da so bili vsi gospodarji ne le marljivi in denarni, ampak tudi nravni in rodoljubni možje. Krčme ni bilo v nobeni vasi, doma pa so se gostili ljudje jako mastno in slastno. Jedli so mesó še ob delavnikih, ob nedeljah pa se je nato-

vórilo na mize toliko vsakovrstnih dobrót, kakor da bi praznovali v vseh hišah svatbo. Za žejo so pili najrajši pivo, koje so si samí kuhali. Tej zdravi, národni pijači so rekali kvasec. Z vinom se niso zalivali, dasi so ga rodile obilo goríce in ravnice. Devet desetin prodali so ga trgovcem, sami so ga uživali prav zmerno le o svečanih prilikah. Vsak dan so ga dajali po malem samó starcem, bolnikom in otróčnicam. Med vasmí in za hišami so se razprostirali zali vrti, senožéti in oraníce. Vsaka ped zemlje je izpričevala jasno, da jo obdelujejo oratarji na vso moč pridno in razumno, izpolnujoč vestno vse nauke znanosti in izkušnje. Pred tristo leti je strlelo iz vseh njiv in lok trdo skalovje, zdaj pa bi bil iskal človek zaman najdrobnejšega kamenčka. Rahla, več čevljev debela, črna prst je ležala na polji in zélnikih. Delavcem je rabilo orodje, ki je bilo kàj lehko in lično, ali trdno in držno, večinoma železno. Lesene pluge so opustili že tako zdavnaj, da jih v to dôbo niso niti pomnili. Isto tako so izpremenili vsi gospodarji starinske puste spašnike v bujne košeníce, koje so gnojili in namakali ob suši po vodotočih, navedenih iz potokov, kalóv, vodnjakov in celó iz Kolpe. Živina ni se pasla nikjer zunaj, krmili so jo brez izimka domá v hlevih in svinjakih. Na vrtéh se je skrbno gojeno drevje kar šibilo in lomilo pod težo žlahtnega sadja. Za noben denar ne bi bil dobil na njem suhe veje, mahú, goséničjega gnezda in drugih znamenj zanikarnega sadárstva. Mesto nekdanje gnile in razmetane lesene ograde ga je varovala gosta in visoka, čedno obrezana živa meja. Take prijazne séči so delile često tudi njivo od njive, travnik od travnika, vinógrad od vinógrada. Po mnogih dražestnih potih in ovinkih je dospel Ivan Slóbodin napósled do veličestnih, umetno zidanih, z marmornastimi stebri in bronastimi sohami okrašenih vrat, na kojih se je lesketal zlati napis: Mesto Semenič. Od čuda on obstane kakor okamenel, kajti dobro je védel, da je bila nekoč na tem kraji župna vas Semič, ki je imela prav pošten glas pri vseh sosedih ali kàj malo mestne podobe. Slóbodin je hodil po Semeniči očaran kakor za detinstva svojega po Ljubljani, ko je videl prvikrat slovensko stolico. Na vse strani se je obračal in upiral oči. Nikdar se ni mogel nagledati krasot, koje mu je razkazovalo mesto malone na vsakem koraku, po vseh glavnih in stranskih ulicah. Raztezalo se je pol ure daleč po višinah in pod goro. Prebivalo je v njem gotovo petnajst, morebiti celó dvajset tisoči slovenskih ljudij. Tuje besede ni slišal iz nobenih ust, niti tuje šege niso se mogle v njem udomačiti. Moški in ženske so nosili dragocene surke, sósebno lepo pristojale so gospodičnam baršunaste, z zlatom in biseri izpre-

vezene kapice. Semenič se je Slóbodinu tako priljubil, da je ostal v njem nekoliko dnij. Pohodil je skoro vsako hišo, vsak závod, vsako skupščino in veselico. Vse, kar je zapazil in čul, dokazovalo mu je prediven razvoj in podvig najčistejšega národnega življenja in izobraženja. V mestu so izhajale petere slovenske in jedne slavjanske novíne. Jezik tega slavjanskega časnika se je pisal s cirilico in ni bil jednak nobenemu sedanjih slovanskih narečij. Bil je polnoglasen, krepak in mogočen kakor rusk ali malone brez tistih inostranskih besed, ki kazé tako neprijetno in po nepotrebnem denašnjo pismeno ruščino. Po »slavjansko« so se razgovarjali Slovenci z drugimi Slovani, zlasti pa s tujci, ki so se učili temu jeziku v vseh višjih učilnicah svojih. Baš na sredi mesta se je vzdvigoval ponosno štirinastropni Národni dom, v kojem so se shajali ob nedeljah in zimske večere vsi meščani brez razločka stanú na duševne in telesne zabave. Razven njega je bilo v Semeniči še kakih deset inih národnih društev: Vsako je imelo svojo hišo s čitalnico, kuhinjo in pivnico. Kuhalo in točilo se je tu kakor tudi v Národnem domu samó udom in gostom. Kakor na deželi ni bilo niti v mestu nobene krčme. Slóbodin je našel res da dve veliki, jako ukusno opravljeni gostilni, ali v njih so ostajali samó tuji popotniki, nikoli ni se nameril v njih na domačina. Meščani niso marali dosti niti kavaren, dasi so bile prav udobne in gospôske. V jedni poslušal je Slóbodin Nemca in Italijana, ki sta se pomenkovala po slavjansko. Po večjem ja je razumel. Pogovor njijin ga je zanimal neznansko. Pretresala sta politiko. Nemec je pravil Italijanu, da je nekako pred tristo leti ugonobil nemško mogočnost neki minister, čegar ime je pozabil. Mnogi sijajni vspehi so napuhnili tega nesrečnega človeka, da je razžalil in razkačil vse sosedne národe. Napovedali so mu bòj in po večletni krvavi vojni so omagali hrabri Nemci in izgubili veliko zemlje in ugleda svojega. Itak morajo hvaliti usodo svojo, ker se zmagovalec ni maščeval prehudo. Zdaj res da ne morejo nikogar zatirati, ali niti njim ne sme delati nihče nič žalega. Na svetu je zavladala obča pravica in ž njo se je doselil na zemljo stalen mir, ki ugaja in koristi vsakemu narodu. Radi njega so se olajšala ljudem bremena, tožbe na presilne davke so potihnile po vseh deželah. V kavarni je prebiral Slóbodin često semeniške časnike, iz kojih je zvedel vse polno veselih novic iz vseh krajev slovenske domovine in slavjanskega sveta. Dopis iz Ljubljane mu je naznanil, da so našteli v nji o zadnji splošni popišnji dvestoinpetdeset tisoč domačih prebivalcev. Razven dvesto začetnih, strokovnjaških in srednjih národnih šol imela je tudi razne vélike, čisto slovenske učne zavode, ki so se

zvali akademije. Bilo jih je šest: zemljedelska, trgovska, leposlovna, pravoslovna, zdravniška in politehniška. Iz nekega drugega dopisa je povzel Slóbodin, da je dobila Ljubljana že pred stoinosemdeset leti najvišji upravni in sodni dvor za vse slovenske pokrajine. Iz kavarne je krenil često v mestno zbornico in v dežélske urade. V vseh pisarnah se je govorilo in uradovalo samó na **našem** jeziku, rodoljubnega opazovalca nikjer ni žalila nì tujčeva drzovitost nì birokratska okornost in pisárska besnost. Sósebno je zadovoljilo Slóbodina cesarsko sodišče. Razpravljalo se je v njem vse ustno, stvarno in brzo. Zapisovalo se je povse ob kratkem samó to, kar je segalo v bodočnost, n. pr. dolžna pisma. Za takove spise se je potrebovalo pred tristo leti marsikdaj po več pôl popirja, zdaj se je opravilo vse s tremi ali štirimi vrsticami. Slóbodin je zmatral po pravici za radostno znamenje jako nizke obresti, ki so se zahtevale v Semeniči. Za sto srebernikov sta se dajala samó po dva na leto. Hotel je tudi pogledati, kako se vedó in kaj se razgovarjajo kaznjenci v ječah, ali našel jih je prazne. V novínah je potem čital, da že dva meseca ni trebalo nikogar goniti v zápor. Slóbodin je prehodil mnogokrat vse mesto in obližje, pa se ni naveličal nikoli tega šetanja, ker je bilo povsod dovolj sence, narednih počivališč in vsakovrstnih inih ugodnostij. Vse trge so polepšavali drevoredi in cvetniki, brez lipovih in kostanjevih zasádov ni bilo nobenih ulic, nobene predmestne ceste. Na trgih, šetališčih in drugih večjih prostorih je dalo postaviti mestno starejšinstvo premnoge marmornate in rudne podobe slovenskih in slavjanskih junakov, izbornih pisateljev, miselcev, izumnikov. V Semeniči se je nameril Slóbodin tudi na nékaj posebnega, česar ni videl še nikoli v življenji svojem. Pod pečevjem za ječami je stala dolga vrsta nakaznih črnih stebrov. Ti stebri so bili spomeniki, toda ne častni. Izklesali in namestili so se tukaj na sramoto izdajalcem in inim národnim sovražnikom in v svarilo sedanjim in vsem bodočim rodovom. Na prvem stebru se je zvijal velik, pisan gad. Napis, izdolben v tem svitku, preklinjal je doktorja Šlebedra, ki je služil zatiralcem našim za dopisnika, vohuna in ovaduha. Drugi steber je doletel nekega Florijana Čičerko zato, ker je mesto vzvišenih naukov Kristovih oznanjal ljudem babje vraže, tercijalske čenče in rómarske bajke. Ta spominek omislilo mu je cerkveno glavarstvo, koje ga je opominjalo često ali zaman, da ne razširjaj glupega in pogubnega praznoverja. (Konec prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

II.

Jakob Schell pl. Schellenburg.

Tudi kranjska dežela je imela kdaj lepše, bogatejše čase ter se je štela lehko med najimovitejše avstrijske dežele.

V prvih stoletjih novega veka, v 16. in 17. in tudi še v prvi polovici 18. stoletja, premikal se je preko Kranjske velik del italijansko-nemškega trgovstva. A o nekdanji živahnosti trgovstva na Kranjskem nimamo nikacega pojma več. Le priletni možje se še spominjajo velikanskih, kakor bajta visocih voz, ki so jim dejali »parizarji«; toda ti so že davno izginili s cestá. Če nas kaj spominja še tistih lepih časov, ko so kranjski krčmarji merili petice in »cvancgarice« na mernike, to so košate, palačam podobne hiše ob vélikih cestah, zlasti ob dunajski, tržaški in karlovški, in pa krčmarski hlevi, kjer si videl prejšnja leta dan za dnem po več konjskih repov, nego v treh ali štirih največjih graščinskih hlevih. Danes leze to nekdaj tako bogato zidovje na kup; gospodarju ne prihaja več na misel, popravljati streho, zazidavati okrušene lise v zidu. Čemu neki? Z blagom obložen voz je na cesti sedaj redka prikazen in voznik pogleda najrajši stráni, ko privozi mimo gostilne, ki jo je poznal vsak količkaj po cesti kretajoči se človek od Ljubljane do Trsta. Malo dežel je bilo, kjer bi bile ceste tako žive, kakor na Kranjskem.

Med Italijo in nemškimi deželami ležeča je bila za trgovstvo ugodna, kakor malo katera, in skoro vse trgovsko blago, ki je bilo namenjeno proti Dunaju v ogrske in poljske dežele šlo je tod skozi. Seveda, Valvasorjevo slavno delo nam ne poroča o živahnosti kranjskih trgovcev po mestih in po kmetih skoro nič. Kdor sodi po teh knjigah, seveda ne bo čutil iz njih vtiskov, da se je po Kranjskem pomikalo kdaj toliko in tako različnega blaga. To je lehko umljivo!

Plemenitažu Valvasorju, vzgojenem v predsodkih svojega stanu, videl se je trgovec, péhajoči se za boljšim koščekom kruha, tako malenkosten, njegovi neviteški, materijalni trud tako nizek doli pod obzorjem plemenitaškim, da je zinil mož o kranjski trgovini le tu pa tam kako besedo in še to le mimogredé. A deželni arhiv in arhivi vseh kranjskih mest, pripovedujejo nam jasno dovolj, da so iz trgovine tekli skoro vsi dohodki kranjske dežele; meščan je živel zgolj in

izključljivo le ob trgovini in ob obrtu; a tudi kmet je uhajal v 16. in 17. stoletji tako rad na trgovsko pot, da je zanemarjal pri tem poljedelstvo in je sto in sto gruntov ležalo neobdelovanih. Plemič je kmeta pri tem prizadevanji na vso moč podpiral, saj je imel tudi on od kmetovega trgovanja boljši dobiček, nego od njegovega poljedelstva; ravno zaradi tega so se meščani večkrat prav hudo sporekli s plemiči, kajti trdili so, da je trgovina ravno taka prednost njih stanu, kakor je poljedelstvo in bojni posel viteški privilegij. Že v 16. stoletji je nastal trgovski boj med tema stanovoma jako vroč, a čim bolj je meščan porival plemenitaža doli s trgovske ceste v stran, tem krčeviteje si je pomagal zopet nánjo nazaj.

S sramoto bi bili izbacnili iz svoje srede v srednjem veku plemenitaži vsacega svojih vrstnikov, komur bi bilo prišlo na misel oskruniti si roko in grb z zaničevano trgovino; le meščan naj se je drgnil ob židih, usnjarjih i. t. d. in se bratil s trgovsko sodrgo, ki je drla vkup od vseh stranij sveta, vitezu je odločila usoda čistejše vire blagostanja, dala mu je širna zemljišča in kmete na njih, ustvarila je zanj in samo zanj imenitne civilne in vojaške službe. Konec 17. stoletja pak se pri trgovini dobljeni groš ni več videl tako umazan. Nazori v trgovanji so se tekom dveh stoletij tako presukali, da se celo cesarska pisarna ni več branila podeljevati imenitnim in obogatelim trgovcem plemenitaško čast.

S početka so gledali plemenitaži to novo po usniji in rozinah duhteče plemstvo pisano po strani: z njimi pajdašiti se jim nikakor ni prihajalo na misel. Cesarska diploma še ni nikakor zadostovala; šele v javnem deželnem zboru med plemenitaže vzprejeti novinec postal je v resnici vrstnik plemenitažem. Tudi do tega je s časoma prišlo in nekdanjim trgovcem, v srednjem veku tako zaničevanim meščanom, odpirati se je jela pot do vseh onih pravic, svoboščin in prednostij, s kakeršnimi so bile oblagodarjene najstarejše plemenitaške rodovine.

Tako se je rušil in vedno hitreje podiral zid, ki je ločil doslej ta dva stanova. Razrušil ga je oni vsegamogočni coprnik, ki mu pravijo denar. Njegova veljava je rasla od leta do leta; mnogo še sedaj prav odličnih plemenitaških rodovin kranjskih si je s trgovstvom kupilo plemenitaške diplome, kar dosti živo dokazuje, kako živahna je bila pač nekedaj kranjska trgovina in kako velik dobiček je nosila.

Prvi reprezentant ljudij, ki so na Kranjskem prav z nič pričeli ter si pridobili ogromno imetja, je nekov Tirolec Jakob Schell, ki se ga Kranjska, zlasti pa njeno plemstvo, spominja še danes z veliko hvaležnostjo. Trgovcem po navadi ne moremo podtikati, da bi jih

idealni napori in preplemeniti čuti preveč mučili, a Jakob Schell je bela vrana med njimi, mož, ki je vse svoje na Kranjskem pridobljeno imetje posvetil blaginji te dežele.

Doma je bil iz malega tirolskega mesteca Sterzinga ne dalečod Inomosta. Njegovi predniki so se pisali za Schelle; že v 16. stoletji so bili veljavni in spoštovani meščani, ki so si služili svoj kruh z usnarjenjem. Oče Jakoba Schella je bil hišnik in sedlar; potem kar je o njegovem imetji znanega, moremo le reči, da v zlatu ni tičal in da mu je dalo preskrbovanje njegove rodovine dosti posla. Koliko glav je štela, ni povedano nikjer, le toliko se vé gotovo, da je imel dva sinova in tri hčere. Nam je tu jedino le sin na mari, ki mu je bilo po očetu ime Jakob, ter je bil morebiti njegov najstarejši otrok.

Rojen je bil Jakob Schell dné 24. julija 1652. O njegovi mladosti se ne ve nič, ravno tako tudi ne, kje si je pridobil prvo imetje, s katerim se je spuščal pozneje v tako velike spekulacije in je tako čudovito pomnožil. Prvikrat ga srečujemo kot šestindvajsetletnega trgovca na Dunaji in kake tri mesece za tem v laškem Vidmu. Takrat je že ves vtopljen v trgovski posel. Kaj je imel opraviti na Dunaji in kaj v Vidmu, ne vemo; iz pisem, ki mu jih je pisal neki Augustin Codelli, praded še sedaj na Kranjskem živeče baronovske rodovine, posnemamo le toliko, da so ga gnali z Dunaja na Furlansko trgovski posli.

Za šest let nam izgine podjetni trgovec zopet izpred očij; kod je poskušal svojo srečo, ni znano. V početku leta 1684. pak se nam zopet pokaže; takrat je sklenil namreč z nekim pravdarskim doktorjem v Ljubljani dr. Albertijem pogodbo, po kateri sta naročila ta dva moža na skupne stroške in proti delitvi dobička šest danskih žebcev, po pet let starih. Namenjeni so bili kot jezdni konji za nekega kranjskega plemenitaža. Vsaj to leto, če ne že popreje, stopil je torej v trgovsko dotiko s kranjskimi plemiči in se odločil ostati na Kranjskem, kajti majnika meseca je sklenil trgovsko pogodbo z nekim tržaškim trgovcem, češ, da ga bode preskrboval s kranjskim blagom. Konec leta si je najel skladišče na Bregu in se prihodnje leto poročil s Kranjico Katarino Hofstätter.

Že tačas je bila njegova trgovina z različnimi domačimi pridelki neki velika. Leta 1686. se mu je zavezal nekov Schneditz preskrbeti mu žita, kolikor ga bo le mogel, Schell pak bo moral imeti pripravljenega toliko sukna, olja in druzega blaga, kolikor bi ga Schneditz potreboval.

Bržkone je Schell že takrat zalagal kranjsko vojsko v vojaški granici z žitom, sicer pak je trgoval že z vsemi kranjskimi pridelki,

zlasti s platnom, medom in siti, kojih si je o neki priliki naročil »700 Buschen Siebböden«. Še ne štiridesetletni mož pridobil si je že tako imetje, da se je mogel z dvema deželama spuščati v trgovske zveze. Leta 1691. je že zalagal s suknom vse koroške vojake, ki so jih pošiljali v granico. Schell je bil že tako na trdnem, da je smel odtegniti svoji trgovini precej lepo svoto denarja in izhajal je vkljub temu še vedno lehko. Spuščal se je v denarno trgovino z deželnimi stanovi. Neki Ullrich je imel namreč zahtevati od kranjskih deželnih stanov 5190 gld., a tem je šlo za denar jako trdo in odrivali so upnike od leta do leta. Ullrich je bil tega večnega odrivanja ali že sit, ali pak je sam potreboval denarja, skratka, prodal je Schellu to svojo terjatev do kranjskih stanov. Take denarne operacije posebno z deželnimi stanovi so bile takrat kaj dobre. Kdor je bil v 17. in v početku 18. stoletja z deželno blagajnico v dotiki, bodisi v kateri koli, temu ni bilo treba stradati kruha, posebno če je imel toliko pod palcem, da je mogel podpirati deželno blagajnico, ki je bila v jednomer v velicih denarnih kleščah. Deželni stanovi so jemali denar na posodo, kdor ga jim je le hotel posoditi. Jakob Schell je posodil deželi leta 1694. že 40.000 gld. Mož je bil torej takrat že zelo imovit, kajti po denašnji veljavi denarja bi plačala ta svota gotovo petkrat toliko, torej 200.000 gld. Obresti si je izgovoril Schell po 6%; a bržkone mu jih stanovi niso mogli plačevati. To smemo sklepati vsaj po tem, da so mu prepustili, namestu da bi mu jih plačevali, ves vinski dac za Ljubljano.

Leto za tem posodil je deželi zopet čez 26.000 gld. Pri tem pa ni nikakor opustil trgovine z domačimi pridelki, posebno s siti, platnom, medom, žeblji i. t. d. dasi je mogel tej svoji po mnozih deželah razpredeni trgovini na debelo odtegniti take velike vsote; ker je imel zajedno v Ljubljani še menično banko, bil je gotovo že ogromno bogat gospod. Dostaviti pa moramo, da je brez ozira na svoj dobiček koristil s tako velikansko trgovino v prvi vrsti deželi sami, ker je odpiral domačim pridelkom pota na tuje.

V pripoznanje njegovih zaslug ga je povzdignil cesar Leopold I. 22. majnika 1696. v plemenitaški stan podelivši mu pridevek »von und zu Schellenburg« ter ga zajedno imenoval svojim cesarskim svetnikom. Iz te plemenitaške diplome izvédamo tudi, da je bil ljubljanski svetovalec in da so že njegovi predniki pridobili si zasluge za avstrijansko državo.

Dasi poplemeničen, nadaljeval je trgovino in se zavezal s Petrom Codellijem pl. Fahnenfeld in pl. Geilbergom v neko podjetje, v katero je vtaknil vsakdo teh treh mož po 30.000 gld. Srečo je imel

gotovo pri vsem, česar se je lotil in kmalu zatem je mogel deželi l. 1698. zopet posoditi 14.062 in 70.000 gld. Obile vojske cesarja Leopolda I., posebno s Turki, nakladale so kranjski deželi grozne teže.

Kako bi si bili li kranjski stanovi pomagali, ko ne bi jim bila Schellenburgova blagajnica odprta v vsaki priliki! Odkar jim je jel posojevati pa do leta 1698., nakopičila so se njegova posojila na več kot na jeden milijon goldinarjev. Tacega moža je bilo treba gladiti in ga na rokah nositi; njegova naklonjenost je bila za kranjsko plemstvo neprecenljive vrednosti. Zato so ga pak tudi l. 1698. z veseljem in jednoglasno vzprejeli med se, to se pravi, podelili mu inkolat ter ga — ker je bil že nekaj let sem poplemeničen — storili deležnega vseh onih pravic, ki so jih uživali oni sami.

A tudi koroški deželi je priskočil Schellenburg marsikaterikrat na pomoč, zato so ga petnajst let potem l. 1713. tudi koroški plemenitaži vzprejeli med svoje vrstnike.

Že iz doslej navedenega ni težko spoznati, da je bil Schellenburg zaradi svojih mnogostranskih podjetij, velikanske trgovine z najrazličnejšimi kranjskimi pridelki in izdelki, in zaradi posojil, s katerimi je podpiral deželne stanove, velik dobrotnik deželi. A tudi kranjska duhovščina, v prvi vrsti ljubljanska, isti čas ni imela boljšega prijatelja mimo Schellenburga. Skoro vse ljubljanske cerkve ga imajo vpisanega med svojimi največjimi dobrotniki.

Leta 1685. dal je napraviti v frančiškanski cerkvi Marijinega nebovzetja, ki je stala na sedanjem Valvasorjevem trgu in ki so jo dali l. 1784. podreti, lep od črnega genoveškega marmeljna izsekan oltar. Takrat še ta mala cerkvica ni bila dodelana, dasiravno je že Valvasor dejal o nji l. 1689, da je »im besten Bauen beschäftigt«. Treba je bilo Schellenburgove pomoči, da je bilo leta 1703. vendar že cerkveno delo končano. Dal je cerkvico presnažiti ter napraviti še jeden oltar.

V sedanji frančiškanski cerkvi naredili so l. 1703. na njegove stroške v žagradi vse kostne od težkega lesa, in tudi podobo sv. Avguština na stropu napraviti je dal on.

Ravno isto leto je zmanjkalo v šentjakobski cerkvi blaga za nove zvonove. Schellenburg je daroval Jezuvitom v ta namen 2000 gld.

Za popravo cerkve sv. Nikolaja in žagrada dal je l. 1709. tadanjemu vikarju Thalnitscherju 1000 gld.

Izmed cerkvá in samostanov zunaj Ljubljane storil je Schellenburg kamniškim frančiškanom največ dobrega. Kamniški samostan je

postal do l. 1695. že tako slab, da je bil pravi podrtiji podoben. Za popravo njegovo je daroval Schellenburg 16.000 gld.

Najlepši spomenik svoje pobožnosti in darežljivosti pak si je postavil Schellenburg z ustanovljenjem uršulinskega samostana v Ljubljani.

Povod k zidanju tega samostana je dala neka baronovka Pillichgratz Marija Eleonora pl. Strobelhof, ki je poslala svojo jedino hčerko Evo Frančiško goriškim uršulinkam v odgojo. Mladi baronici se je samostansko življenje tako prikupilo, da se je odločila ostati v samostanu. Ker pak bi bila imela mati svojo hčer rada bliže in sicer v Ljubljani, ponudila je v sporazumljenji s svojim možem 10.000 gld., ko bi se ustanovil v Ljubljani uršulinski samostan. A to se ni zgodilo in sicer iz dveh vzrokov ne; prvič je bil ponujani dar premajhen, drugič pak je baronovka Strobelhofovka kmalu zatem osrečila svojega soproga z moškim potomcem.

Ker pak je ta misel provzročila med ljubljanskim plemstvom glasen odmev, potegnil se je Schellenburg zanjo ter jo tudi izvel.

V Rimu so praznovali takrat veliki jubilej in Schellenburg se je odločil popotovati tjekaj. Tako dolga pot pak je bila takrat kaj nevarna stvar; šlo je za življenje in smrt in nihče se ni odpravil od doma, da ne bi bil spisal poprej svoje oporoke. Tako je storil tudi Schellenburg. Za uršulinski samostan odločil je 20.000 goldinarjev, obiskal uršulinke v Gorici ter tam zvedel, da se je Strobelhofovka popolnoma skujala. Iz Rima domov prišedši se je ponudil predstojnici goriškega samostana, da podari on tistih prej obljubljenih 20.000 gld., če ga sprejmo kot ustanovnika ter obljubijo njemu in njegovi soprogi vse one milosti in dobrote, ki jih sicer uživajo ustanovniki.

Seveda je prišel iz Gorice pritrjilen odgovor in kmalu za njimi so odrinile od tam štiri uršulinke proti Ljubljani.

Schellenburg in mnogo odličnih ljubljanskih gospodov so se jim peljali po Ljubljanici nasproti. Stanovanja seveda zanje še ni bilo nobenega odločenega; ponujale pa so ga jim vse imenitne rodovine ljubljanske. Nune so sprejele Schellenburgovo ponudbo ter se naselile v zgornjem nadstropji njegove hiše, ki jo je dal Schellenburg prav po samostanski prirediti ter jo od drugih sob ločiti z železnimi vrati. Toda dolgo te žené niso ostale v Schellenburgovi hiši; ljubljanski zrak jim ni ugajal, obolele so in prepeljati so jih morali že čez pet mesecev v samostan sv. Klare v Mekinjah pri Kamniku.

Vendar pak vkljub Schellenburgovi darežljivosti uršulinke niso bile zagotovljene, da se bodo smele v Ljubljani stalno naseliti. Delali

so jim ovire nekje, od koder jih ni pričakoval niti Schellenburg niti ljubljansko plemstvo. Uršulinke bi si bile smele zidati samostan le tedaj, ko bi zadobile dovoljenja za javni pouk, a tega dovoljenja jim niso dali, dokler se ni cesarica Eleonora Magdalena sama prav živo zanje potegnila. Naposled je prišlo vendar le tako željno pričakovano dovoljenje z Dunaja.

Za šolo potrebne prostore so najeli v hiši znanega ljubljanskega meščana in bogataša Gabrijela Ederja, toda po odpravljeni prvi zapreki zavalila se jim je druga pod noge. V Ljubljani bivajoče štiri nune niso imele za pouk mladine ali ne veselja ali pa ne sposobnosti, skratka, poslati so morali v Gorico po tri druge nune: M. Cecilijo grofinjo Herberstein, S. Uršulo grofinjo Coronini in neko Frančiško Winin. Med tem je preteklo jedno celo leto in pouk ženske mladine se je pričel šele 2. julija 1703.

Zdaj šele je bilo bivanje nunam v Ljubljani zagotovljeno in šele od tega dne so jele teči obresti iz ónega Schellenburgovega kapitala 20.000 gold. S temi obrestmi se je plačevala najemščina za šolo in so se vzdrževale nune učiteljice.

Kaj pak zidanje samostana? Schellenburg je z obljubljenimi 20.000 gold. položil le temelj temu podjetju. Za zidanje samo ta svota ni mogla nikakor zadostovati, zlasti ker Schellenburg ni imel med plemstvom posnemovalcev, ki jih je morebiti pričakoval. Pomagal je zopet on sam obljubivši 24.000 gold. S tem denarjem je kupil vrt grofa Turjaškega za 12.000 gold. in vrt grofa Eggenberga za 7000 gold. Teh vrtov se je dotikalo deželno igrišče (Ballhaus) in zdelo se je to poslopje najbolj dostojno bivališče za nune. Po dolgotrajnem pogajanji z deželnimi stanovi so prevzele nune igrišče ter se zavezale, sezidati stanovom novo igrišče ne daleč od starega; s početka je bilo staro igrišče samostan, poznejе pa so ga nune odmenile za vnanjo šolo, kar je še dandanes. (Konec prihodnjič.)

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil **Evgen Lah.**

(Dalje.)

Za vsakdanje življenje jako poučne, praktično važne, ker v vse raznovrstne kroge posezajoče, so črtice o zakonih, porodih in umrljivosti v našem mestu: Z ozirom na razmerje zadnjih dvanajstih let pride v Ljubljani na vsako leto povprek po 186

do 187 zakonov, ali na vsacih 131 ljudij po jeden zakon. Posebej je bilo pa zakonov:

Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —	Leto	Število	Relativni + ali —
1875	231	–	1878	157	—13·74	1881	162	—11·95	1884	189	+ 7·39
1876	179	—22·51	1879	181	+15·29	1882	185	+14·20	1885	194	+ 2·65
1877	182	+ 1·68	1880	184	+ 1·65	1883	176	— 4·86	1886	218	+12·37

Sploh se tedaj lahko trdi, da se število zakonov v zadnjem desetletji množi; narastlo je za 39 ali za 21·8%, to je za 2·18% povprek na leto. Pomenljivi so le primankljaji iz 1875. na 1876., oziroma iz 1877. na 1878. in iz 1880. na 1881. leto; temu nasprotno pa tudi večji prirastki iz 1878. na 1879., oziroma iz 1881. na 1882. in iz 1885. na 1886. leto.

Zanimljiva je razdelitev ženinov in nevest po starosti. V tem oziru nas poučujeta iz zadnjih let sledeči tabeli:

α) Ženini:

Doba	1886 Število abs.	1886 Število rel.	1885 Število abs.	1885 Število rel.	1884 Število abs.	1884 Število rel.
do 24 let	16	7·38	18	9·28	16	8·47
24—30 »	102	47·00	77	39·69	71	37·56
30—40 »	55	25·35	65	33·51	62	32·80
40—50 »	25	11·52	17	8·76	24	12·70
50—60 »	12	5·07	8	4·13	12	6·35
nad 60 »	7	3·68	9	4·63	4	2·12

β) Neveste:

Doba	1886		1885		1884	
	Število		Število		Število	
	abs.	rel.	abs.	rel.	abs.	rel.
do 20 let	24	11·06	14	7·22	14	7·40
20—24 »	56	25·80	53	27·32	29	15·34
24—30 »	80	36·87	71	36·60	70	37·20
30—40 »	41	18·91	38	19·58	60	31·60
40—50 »	14	6·44	14	7·22	14	7·40
nad 50 »	2	0·92	4	2·06	2	1·06

γ) Sploh:

Doba	Relativno število povprek	
	Ženini	Neveste
do 24 let	8·33	31·67
24—30 »	41·67	36·83
30—40 »	30·33	23 17
40—50 »	11·00	7·00
nad 50 »	8 67	1·33

Z ozirom na konfesijo so bili zakoni v popolnem razmerji s prebivalstvom po konfesiji, katero je v ogromni večini rimsko-katoliško. L. 1886. so bili vsi zakoni rimsko-katoliški, leta 1885. vsi razven dveh protestantovskih, leta 1884. vsi razven jednega protestantovskega.

Gledé stanu so ženini v veliki večini samci, le deloma tudi vdovci. Leta 1886. se je poženilo v Ljubljani 176 samcev in le 42 vdovcev; leta 1885. samcev 158, vdovcev 36; 1884. leta 158 samcev in 31 vdovcev. Še večje je nasprotje pri nevestah: Leta 1886. se je pomožilo 205 samic in le 13 vdov; 1885. l. 180 samic in 14 vdov; 1884. l. 169 samic in 20 vdov.

Zanimati utegne tudi razdelitev ljubljanskih ženinov in nevest po rojstnih krajih in po domovinstvu ali pristojnosti. Leta 1886. je bilo od ljubljanskih ženinov rojenih Ljubljančanov 61, Kranjcev sicer 117, avstro-ogerskih državljanov sicer 33, inozemcev 7. Zelo podobno je

bilo tudi razmerje leto poprej s 53 Ljubljančani, 106 Kranjci sicer, 32 avstro-ogrskimi državljani sicer in s 3 inozemci. Leto 1884. je štelo 48 Ljubljančanov, 112 Kranjcev sicer, 27 avstro-ogrskih državljanov sicer in le 2 inozemca. — Nekoliko drugače je z nevestami: Leto 1886. je štelo 68 Ljubljančank, 130 Kranjic sicer, 20 sicer iz Avstro Ogrske, inozemke nobene. Leto 1885. je imelo le 58 Ljubljančank, 120 Kranjic sicer in 16 nevest iz Avstro-Ogrske sicer spet brez inozemke. V l. 1884. je bilo 57 nevest Ljubljančank, 111 Kranjic sicer, 19 iz Avstro-Ogrske sicer in 2 inozemki. — V obče se tedaj lahko reče, da je le tretjina ženinov in nevest rojenih Ljubljančanov, oziroma Ljubljančank, dobra polovica iz Kranjske sicer, šestina pa od drugod. Razloček je pri zadnjem številu le ta, da se ženini od drugod delijo še v Avstro-Ogre sicer in v inozemce, da je pa pri številu nevest od drugod število inozemk celo neznatno.

Pristojnost se precej močno ujema z razdelitvijo po rojstnih krajih, ne kaže je tedaj še jedenkrat podrobno razpravljati.

Oglejmo si zakone po mesecih Kakor popolnoma naravno, šteje najmenj zakonov zaradi adventnega časa december. Jednaka je sploh tudi s postnim časom; ker je pa le ta premakljiv in ker pada časih z jednakima polovicama v marcij in april, časih z jednakima v februvarij in marcij, največkrat pa z večjo polovico v marcij, zatorej so v tem oziru razmere raznih let zelo različne. To velja ravno o ónih treh letih, o katerih v obče tu govorimo, od katerih je imelo jedno izredno pozno, jedno srednjo, jedno pa zelo zgodnjo Veliko noč. Največ porok štejeta vselej predpustni februvarij in predadventni november; za njima prihajajo januvarij, maj in oktober; zadnji je, kakor že rečeno december, predzadnja marcij in april. Sicer je pa razmerje sledeče:

Leto	Število zakonov po mesecih																							
	Absolutno												Relativno											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1886	14	34	27	—	22	22	13	17	12	29	28	—	6·4	15·6	12·4	—	10·1	10·1	6·0	7·8	5·5	13 2	12·9	—
1885	16	44	1	8	17	8	13	12	13	26	35	1	8·2	22·9	0·5	4·1	8·7	4·1	6·7	6·2	6·7	13·4	18·0	0·5
1884	21	39	—	2	29	9	19	13	16	16	25	—	11·1	20·7	--	1·1	15·4	4·8	10·0	6·6	8·5	8·5	13·3	—
porp.	17	39	9	3	23	13	15	14	14	24	29	—	8·5	19·5	4·5	1·5	11·5	6·5	7·5	7·0	7·0	12·0	14·5	—

Omenjeno bodi še, da je preminulo 1886. l. 274 zakonov, vsi vsled smrti moža ali žene, ali obeh; noben vsled ločitve; 1885. leta 204, 1884. leta 225; povprek vsako leto po 234.

Knjižica govori dalje o porodih v vsakovrstnem oziru, pred vsem po številu sploh, katero se suče med 690 in 890. Podrobno razmerje iz zadnjih dvanajstih let je pa sledeče:

Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek	Leto	Število	Pomnožek ali pomanjšek
1875	792	—	1878	763	—5·45%	1881	788	+7·80%	1884	802	— 1·72%
1876	768	—3·03%	1879	690	—9·57%	1882	809	+2·67%	1885	890	+10·97%
1877	807	+5·08%	1880	731	+5·94%	1883	816	+0·86%	1886	842	— 5·40%

Vsako leto povprek je tedaj v Ljubljani rojenih 791 otrôk, to je na vsacih 33 ljudij po jeden.

Kako se delé ti porodi gledé zakonstva, življenja in spola?

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	zakonski	nezak.	sploh	zakonski	nezak.	sploh
1886	563	279	842	66·86	33·14	100·00
1885	603	287	890	67·76	32·24	100·00
1884	542	260	802	67·58	32·42	100·00

Na podlagi tega izkaza tedaj lahko rečemo, da sta dve tretjini novorojencev zakonski, jedna pa nezakonska.

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	živi	mrtvi	sploh	živi	mrtvi	sploh
1886	821	21	842	97·51	2·49	100·00
1885	855	35	890	96·07	3·93	100·00
1884	774	28	802	96·51	3·49	100·00

Število mrtvorojencev je tedaj prav neznatno.

Leto	Število porodov					
	absolutno			relativno		
	moških	ženskih	sploh	moških	ženskih	sploh
1886	454	388	842	53·92	46·08	100·00
1885	437	453	890	49·10	50·90	100·00
1884	421	381	802	52·49	47·51	100·00

Število porodov gledé spola ni tedaj v nobenem razmerji s številom prebivalstva sploh gledé spola; tu nadkriljuje moštvo, tam precej močno ženstvo.

Kako se delé porodi v vseh teh raznovrstnih ozirih po posameznih mesecih?

Leto		Število porodov v meseci											
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1886	absolutno	104	67	85	86	62	61	48	77	56	67	66	63
1885		82	78	88	67	71	70	80	79	66	62	70	77
1884		72	61	63	78	73	59	78	61	73	65	63	56
1886	relativno	12 35	7·96	10·09	10·21	7·38	7·26	5·76	9·02	6·68	7·96	7 84	7·49
1885		9·21	8·76	9·89	7·51	7·97	7·85	8·99	8·87	7·40	7·05	7·85	8·65
1884		8·98	7·65	7·89	9·70	9·10	7·17	9·70	7·65	9·10	8·13	7·89	7·04

Z ozirom na razmere zadnjih let smemo tedaj izreči, da je v Ljubljani porojenih vsako leto nad 800, vsak mesec po 70 otrok; vsak dan sta še po več kot dva krsta. V prvi polovici leta je bilo v obče več porodov, kakor v drugi: v prvi po 440, v drugi le po 400; v prvi po 74, v drugi le po 66 na mesec. Največ porodov imajo januvarij, marcij in april; najmenj junij, september, oktober in december.

Manjše važnosti je razdelitev po mesecih pri razvrstitvi med živo- in mrtvorojenci, manjše zategadelj, ker je število mrtvorojencev, kakor že omenjeno, v primeri s številom živorojencev, že samo ob sebi neznatno, na mesece porazdeljeno še neznatnejše.

Drugačno je že razmerje med zakonskimi in nezakonskimi porodi. Naslednja tabela nas poučuje, kako je v tej stvari s posameznimi meseci zadnjih let.

	Leto		Število porodov v meseci											
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
a) absolutno	1886	zak.	61	40	60	57	40	40	29	63	40	48	42	43
		nezak.	43	27	25	29	22	21	19	14	16	19	24	20
	1885	zak.	53	59	59	43	42	55	57	56	46	39	45	49
		nezak.	29	19	29	24	29	15	23	23	20	23	25	28
	1884	zak.	42	41	42	54	48	41	57	47	48	42	36	44
		nezak.	30	20	21	24	25	18	21	14	25	23	27	12
	sploh	zak.	52	47	54	51	44	45	48	55	45	45	41	45
		nezak.	34	22	25	26	25	18	21	17	20	20	25	20
b) relativno	1886	zak.	58·66	59·70	70·58	66·28	64 52	65·57	60·42	81·81	71·43	71·64	63·63	68·25
		nezak.	41·34	40·30	29.42	33·72	35·48	34·43	39·58	18·19	28·57	28·36	36·37	31·75
	1885	zak	64·63	75·64	67·04	64·18	59·15	78·57	71·25	70·89	69·70	62.90	64·29	63·63
		nezak.	35·37	24 36	32·96	35·82	40·85	21·43	28·75	29·11	30·30	37·10	35·71	36·37
	1884	zak.	58·33	67·21	66·67	69·23	65·75	69·49	73·08	77·05	65·75	64·62	57·14	78·57
		nezak.	41·67	32·79	33·33	30·77	34·25	30·51	26·92	22·95	34 25	35·38	42·86	21·43
	sploh	zak.	60·47	68·12	68·35	66·23	63·77	71·43	69·57	76·39	69·23	69·23	62·12	69·23
		nezak.	39·53	31·88	31·65	33·77	36·23	28·57	30·43	23·61	30·77	30 77	37·88	30·77

Ako primerjamo na podlagi te tabele mesečne povprečke z letnim povprečkom (67·40 : 32·60), tedaj najdemo, da ni razven januvarija in avgusta nikjer znatnega razločka in sicer pri prvem v neugodnem, pri drugem v ugodnem zmislu.

(Dalje prihodnjič.)

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gundulićevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. * dné 6. januarja 1588. † dné 8. decembra 1638.

Spisal **A. Fékonja.**

(Dalje.)

Dobrovnik pa slovinska književnost.

Prve národne pesnike v Dalmaciji nahajamo, kolikor se od tedanjih okolnostij zna izvestnega, najpreje v Spletu in potem v Starem Gradu na otoku Hvasu, kateri mesti se torej morata zmatrati zibelji jugoslovanske književnosti. Vendar mnogo znamenitejši v tem obziru je upravo slovinski Dubrovnik, nekdanja romanska Ragusa, potomek grškega Epidavra.

Cvetoče po trgovini in slobodno v politiki postalo je tó mesto središče omiki južnih Slavjanov ter je svoje krilo razprostrlo vsem življem naobraženosti in prosvete, tako da plod, ki ga je bil zbral Dobrovnik, malo da vseh ostalih ne prekaša. O trgovini dobrovniški smo že slišali. A Dobrovnik je znal tudi svojo nezavisnost obraniti si nasproti vsem neprijateljem: Grkom in Rimljanom, Benečanom in Ogrom, Turkom in istim slavjanskim sosedom, vladalcem srbskim in bosenskim. Tó slobodno mesto je bilo mnogemu mogotcu pribežališče pred nasiljem turškim. Semkaj so se zatekali celó slavjanski knezi in kralji bosenski in srbski, kjer so pred vražno silo nahajali gotovo brambo in ono slavjansko gostoljubnost, katere niso mogle predobiti ni besede ni pretnje ni vojske sovražne.

Lepo kakor resnično govori o Dobrovniku A. Šenoa (v »Vienci« 1874. 28): »Na vsem slavjanskem jugu ni znamenitejšega mesta od Dobrovnika, slavne glave davne slavjanske republike, katera je preživevši toliko vekov šele na začetku našega stoletja dovršila svojo dôbo. Nam Hrvatom je Dobrovnik čudno svetilišče, svetla zvezda na temnem obzorji naše minolosti, zelena oaza v puščavi neznanja in barbarstva preših časov«. — Dobrovčani so bili devicam modricam v obče postavili takšen hram, da je tó mesto po pravem bilo nazvano »slovinska Atina.« »Ali nikdar se ni ves duševni život starih Grkov tako usredotočil v Ateni, kakor našega národa v Dobrovniku« — pravi Ivan Kukuljević. »Književnost in umetnost, trgovina in obrt, národni značaj in običaj vseh južnih Slavjanov ustanovil je tu svoje

stalno sélo tečajem mnogih vekov« (»Vienac« 1872: Putne uspomene). In res mnogo znamenitih ljudij nahajamo v Dobrovniku, možev na glasu ne samo pri Slavjanih, temveč tudi v Italiji in po vsi Evropi slavnih učenjakov, pesnikov, umetnikov, državnikov, trgovcev itd.

Prevažno pak je tó mesto v národni književnosti. Pesništvo slovinsko je baš v Dobrovniku doseglo največjo stopinjo razvitka in vrhunec svoje slave; a vlastelji in meščani dobrovniški so dali celo vrsto najboljših pisateljev národnih, tako da književna dôba XVI. in XVII. pa nekoliko XVIII. veka, zlasti v pesništvu pravo zaslužuje ime dobrovniške literature. Zato mu primerno H. Lucić kliče: »Dubrovniče, časti našega jezika, ká cvateš i cvasti vazda ćeš do vika«; in Iv. Vidali o tem mestu pravi: »Svuda ga jes (t) puna slava, svud on slove, harvatskih ter kruna gradov se svih zove; Još dobro ima toj i dar taj Bogom dan, da slavnih sdarži broj spivalac neskončan«; a Ivan Gundulić mu v svoji »Dubravki« peva: »O liepa, o draga, o sladka slobodo, Dar u kom sva blaga višnji nam Bog je dó, Uzroče istini od naše sve slave, Uresu jedini od ove dubrave. Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi, Ne mogu bit' plata tvoj čistoj ljepoti.«

Da se je uprav v Dobrovniku pesništvo popelo na svoj vrh, da je tó mesto tako dolgo bilo središče znanostij in umetnostij: to se mora pripisovati največ političnim okolnostim. Ako tudi Benečani niso strogo cenzorski prečili razvitka národne književnosti po mestih sebi podloženih, to so vendar rože cvele le samo onim, kateri so italijanski živelj priljubljali in se trudili za blišč beneške republike, kar so mogli samo tedaj, ako so bolj pazili na gospodstvo svojih možnih gospodarjev, nego li se ozirali na slavjansko duševno rajo. A popolno nezavisnost in politično samostalnost užival je zopet, kakor rečeno, zmerom le Dobrovnik (kakor so tudi njegovo slobodo opevali mnogi pesniki domači in inostrani). In zato povse pravo veli dr. Rački v tem obziru o Dobrovniku: »Ta sloboda je rodila in uzgojila naše prvake, brez katerih bi nam preŝlost bila brez utéhe in ponosa« (»Vienac« 1875. 13).

V Dobrovniku — tako piše tudi naš Stanko Vraz (v Kolu IV. 81. nsl.) — »tu so se postavile stolice nauki klasikov rimskih in grških, in pod vplivom duha zajemanega iz pesnikov klasičnih rodile so se in odgojile umetne vile dobrovniške, a jezik naš (slovinski) se je vzpel na najvišnjo stópinjo izobraženosti . . . Dobrovčani naši so pravi biseri naše (»ilirske«) starine, zvezde predhodnice sedanje prosvete zapadne. Razven Italijanov in Španjolcev ni nijednega národa v Evropi, kateri bi se v oni dôbi smel ponašati z jednakim blagom

umetne poezije. Izmed Slavjanov so Dobrovčani prvi zaran pohiteli na tó polje. Drugi so bili Poljaki; todà oni so se prebudili, ko je književnost ilirska v Dobrovniku slavila že zlati svoj vek. Da so se Dobrovčani nagnili bolj za klasicizmom romantiškim, zanemarjajoči uzore národne, to je bila moda ali ukus, kateri je zavladal pri vseh národih onega in naslednjih vekov, kakor hitro so pomolili glave na polje duševno ali književno. Šele v sedanjem stoletji je književni duh národov krenil drugim pôtom, vračajoč se k svojemu pravemu čistemu izvoru, kateri udarja izpod korena živega domačega, izpod srca samega ljudstva ali prirodi puščenega národa (t. j. k národnim pesmim). Kar je med tem najznameniteje pri naših Dobrovčanih, moramo priznati. Oni so bili razložni in umnostni pisalci in osobito vrstni veščaki v národnem jeziku, da jim ni bilo drugóv v nijednem kraji prostranih naših (jugoslavjanskih) dežel ne prej ne poslej. Vsa je prilika, da je v XVI. veku, ko je v Dobrovniku jezik književni dospel na najviši vrh izobraženosti, prosti narod govoril še čakavski v onem preslavnem mestu in po vseh zemljah njegove države. Vendar pri vsem tem pisatelji niso mešali oblik čakavskih v književno štokavščino, razven za skrajno potrebo rime, a tudi to jako redko.«

Pesniki slovinski in njihovi proizvodi.

Slovinska književnost, proizvedena v Dalmaciji in na bližnjih otokih od konca XV. pa do začetka XIX. stoletja, obiluje v vsaki stroki pesništva. Navajajoč sedaj glavne njé obdelovalce in plodove njihove, deliti čemo stvar logično na poglavitne vrsti poezije po sostavu poetike, a to sledeči po največ razredbo Ljubićevo l. c. II. 357 nsl.

Na prvem mestu je v pesništvu slovinskem lirika. »Že v prvem razvoji hrvatskega književnega življenja dospela je tá do takšne sijajnosti, da jí tedaj razven Italije ni bilo para na svetu; a tudi v naslednjem ni prav nič popustila, dà, na začetku XVIII. veka posegla je do največje dovršenosti«. Med prvimi delavci na tem polji so bili že sploh prvi, t. j. najstarejši pesniki na konci XV. in tečajem XVII. stoletja, kakor Marko Marulić, v Spletu (umrl 1524), zlagajoč razne lirske pesmi, Gjore Držić, v Dobrovniku (umr. o. 1510), pesmi ljubavne, Šiško Menčetić, v Dobrovniku (umr. 1501 ali 1524), pesmi ljubavne pa elegije, Hanibal Lucić na Hvaru (umr. po 1532), pesmi ljubavne zlasti krasno »Uzor ljepote«, Nikola Dimitrić v Dobrovniku (umr. 1553), pesmi pobožne in ljubavne, Mavro Vetranić v Dobrovniku (umr. 1576), razne pesmi lirske. »V téh res da večkrat zastonj iščeš naravno razvijanje pojmov in razvrstitev delov z ozirom na skladno

jedinstva, a to se navadno združuje z razvitkom; ali nasprotno nahajaš v izobilje veličanstvenih mislij, jedrnatih izrazov, živih slik, krepkih in zanimljivih trenotkov kot brezdvojben dokaz njihovega izvenrednega uma. Obilno napojeni s klasicizmom leteli so ravno kvišku, ne pazeč na manjše zadéve, a ostavljajoč svojim naslednikom, da stezo od njih prokrčeno vse bolj razširijo in ugladijo.«

A to so tudi storili njihovi učenci istotake pesmi zlagajoči: Nikola Nalješković, v Dobrovniku (umr. 1587) pesmi ljubavne, Nikola Matulić v Spletu (roj. o. 1480) pesmi pobožne in ljubavne, Maroje Držić v Dobrovniku (um. 1580) pesmi ljubavne, Alviž Bafo v Šibeniku pesmi pobožne, Miho Bunić — Babulinović v Dobrovniku (umr. o. 1590) pesmi ljubavne, Savko Bobalić v Dobrovniku (umr. 1585) pesmi ljubavne, Maroje Mažibradić v Dobrovniku (umr. 1591) pesmi ljubavne, Petar Divnić v Šibeniku (umr. po 1587) pesmi pobožne, Dinko Ranjina v Dobrovniku (umr. 1607) pesmi ljubavne in duhovne. Dinko Zlatarić v Dobrovniku (umr. 1607) tudi pesmi ljubavne in duhovne. Po njih primeru so dalje napredovali v XVII. stoletji: Ivan Gundulić v Dobrovniku (umr. 1638) zlagajoč pesmi duhovne, posebno krasno »Suze sina razmetnoga«, Jerko Gučetić v Dobrovniku (umr. 1639) pesmi pobožne, Marin Gazarović na Hvaru (umr. po 1631) pesmi ljubavne, Paško Primović v Dobrovniku (umr. 1640) pesmi duhovne, Ivan Mrsić na Pagu (umr. po 1709) pesmi ljubavne, Ivan Bunić — Serafinov v Dobrovniku (umr. 1658) pesmi duhovne in razne druge, Petar Kanavelić na Korčuli (umr. 1690) pesmi ljubavne, in še mnogi drugi. V XVIII. veku naposled sta med ostalimi posebno znamenita: Ignjat Gjorgjić v Dobrovniku (umr. 1737) po pesmih ljubavnih in raznih drugih lirskih, in Andrija Kačić-Miošić iz Brista (umr. 1700) z mnogimi lirskimi mislimi v svojem »Razgovoru ugodnem« ali »Pjesmarici«. »Popolnjujoč svoja dela po blagem vplivu Petrarkove šole in čisteč jezik od prirojene otrebine do največje uglajenosti in miline« povzdignili so isti lirsko pesništvo slovinsko tedaj na najvišjo stópinjo dovršenosti v vsakem obziru, kar koli zahteva pesmoslovje.

Lepo je nadalje zastopana tudi epika. Najboljši pesnik té vrsti je že omenjani Ivan Gundulić v Dobrovniku (1588—1638). O njegovem velebnem delu, »Osman« naslovljenem a opevajočem carja Osmana II. ter boj med Turki in Poljaki l. 1621., že so mnogi rekli svojo. Ljubić piše: ‚Osman‘ ni pravi epos, ker mu je čin neznaten, kajti opisuje samo osebna dela Osmanova. Kar se govori o poljskem Vladislavu, to je rečeno mimogrede, kot spomin preslosti, a ne stoji

v činu pesmi. Mečta (fantazija) Gundulićeva je silna, a misli so izražene tako izvrstno, da bi mu teško našel druga v narodu. Stih je sicer gladek in blagoglasen; ali je osmerec bolj prikladen za spevanje ljubavi nego li epskih činov, dà te-le še oslabljuje. Tudi vpliv italijanščine ne redko se pokazuje na škodo osnove.« V novejših izdavah je »Osman« v 20 pevanjih, XIV. in XV. nadopolnjeni Iv. Mažuranićem. Vrlo priznanje zaslužuje v tej stroki tudi Gjono Palmotić v Dobrovniku (1606—1657). Njegova »Kristiada«, namreč življenje J. Krista, v 24 pevanjih, akoprav po tujem kroji obnarojena, »odlikuje se posebno s pravilnostjo jezika in stihov«; predelana pa je po M. Hier. Vida Kremoneskega latinskem delu: Christiados. Nadalje je Andrija Vitaljić na Otoku Visu (1642—1725), o čijega proizvodu »Ostan Božje ljubavi« v 10 pevanjih Ljubić veli: »Tá pesem je popolen epos, razgledaš li jo s katere koli strani, in pravo jo moreš nazvati Kristiado.« Zatem se mora imenovati tudi tukaj Ignjat Gjorgjić v Dobrovniku (1675—1737), kateri je zložil neke vrsti epos »Uzdasi Mandaljene pokornice« v 8 pevanjih, v uzornem jeziku in pravilnih stihih, akoprav v nekaj pokvarjenem ukusu one dôbe. Spomina vredna sta v epskem pesništvu še Petar Kanavelić z otoka Korčule (umr. 1090), napisavši »Ursiniado«, t. j. življenje sv. Ivana Ursina biskupa trogirskega, in pa Vladislav Menčetić v Dobrovniku (umr. 1666), s »Trubljo slovinsko«, posvečeno hrvatskemu banu Petru Zrinskemu, vendar v že dosta pokvarjenem ukusu.

Mnogo pak je epske vrsti pesnikov, čijih plodovi so »predmeta ponajveč lirskega ali junaškega, no osnova jim je takšna, da se dajo uvrstiti samo med pripovesti v stihih.« Tu se odlikujejo, dakakor z raznega gledišča, pesniki in njihovi spevi: Marko Marulić v Spletu: »Judita« (1521), Mavro Vetranić-Čavčić v Dobrovniku (umr. 1576): »Putnik« in »Remeta« t. j. puščavnik, Petar Hektorović z otoka Havra: »Ribarenje i ribarsko prigovaranje« (1555), Brna Karnarutić v Zadru: »Vazetje Sigeta grada« (1584) in »Smárt Pirama i Tisbe«, Gjorgje Baraković iz Kotara zaderskega: »Vila slovinska« (1614), »Gjarula« (stari in novi zakon 1618) in »Rabska pastarica«. Gjore Palmotić v Dobrovniku (Gjonov brat): »Aci i Galatea« in »Ero« plačoča za Leandrom, Ivan Tom. Maruavić v Šibeniku: »Život Magdalene od knezov Zirova — zastavnice redovnic i monastira s. Antona v Rabu« (1626), Ivan Bunić-Vučičević st. v Dobrovniku: »Mandaliena pokornica« (1630), Fra Ive Zadranin: »Historia od Filomene kćere kralja Pandonia« (7670) in »Rat pod Maltom«, Jaketa Palmotić-Dionorić v Dobrovniku: »Dubrovnik ponovljen« (1571), Nikolica Bunić

v Dobrovniku: »Erodiada«, »Grad Dubrovnik vlastelom u trešnji« (1667) in »Podignutje Dubrovnika« (?), Ivan Ivanišević z otoka Brača: »Kita cvića razlikova« (1642) posebno sedmi razdelek: Kako sam se naučio peti, Petar Kanavelić s Korčule: »Dubrovnik vlastelom u trešnji« (1667), »Oslobodjenje Beča od Turčina«, »Život Tobije« in »Tarstenko pastir u veselju«, Baro Bettera v Dobrovniku: »Piesan o trešnji Dubrovnika« (1667) in »Oronta iz Cypra« (prevod iz italijanskega), Ferko Kavanjin v Spletu (roj. o. 1640): »Povist vangelska bogatoga a nesrečna Epulouna, i ubogoga a čestita Lazara« v 32658 stihih opeva slavo hrvatskih junakov in kraljev ter vseh mest in zaslužnih rodbin dalmatinskih, a tehnika je slaba, Fran Lalić v Dobrovniku: »Beztužanstvo« (2704), P. Vuletić: »Josip pravedni« (1706), Ivan Dražić v Spletu: »Lipost duše« (1713), Gjorgje Ferić v Dobrovniku (umr. 1820): »Uzetje Očakova«, K. Ivanović: »Oliva kraljica«, P. Macukat: »Sv. Josafat«, Nikola Marči v Dobrovniku: »Život i pokora sv. Marie Egipatske«)1791). Iv. Nenadić v Perastu: »Šambek satarisan božjom desnicom«)1757); Iv. Fran Sorkočević v Dobrovniku: »Princ Eugen«, i. dr.

(Konec prihodnjič).

Misli.

1.

Ljubiti sobližnje uči nas pismo.
To bomo spodobno pošteno storili,
Prijatli, a tako nespametni nismo,
Da bolj bi od sebe pa nje ljubili. —

2.

Sumnja je v nizek kup,
A vendar mnozega vniči,
Hydra je in nje strup
Zavratno a smrtno piči —

3.

Kogar svojih nazorov je sram,
Kako naj ga nasprotnik čisla?
Kedor nizko se ceni že sam,
Da bi tekmec ga čislal, to nima zmisla. —
Kedor nima dovolj niti samozavesti,
Takšen ne more pogumno k rivalu prisesti.

Y.

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. **Karl** vitez **Bleiweis-Trsteniški.**

(Dalje.)

Ker se vzvišeni čut izraža pogosto v začetku napada v luksurijoznem nakupovanji in v zapravljivosti, ki mnogo preseza imetje bolnikovo, in ker so tudi pri perijodični besnosti kakor pri omehčanji možganov največ punčice krčevito skrčene, mogla bi se bolezen v začetku zameniti z začetnim omehčanjem možganov. Pozneje pa, če izostanejo vsakojaki prikazi hromote in če prevladajo popisani simptomi tako zvane »folie raisonante«, je bolezen lahko razločevati.

Pri perijodični pohabljenosti uma se vzdržuje besnost navadno več ali menj časa — po več mesecev — na popisani visočini, a precèj se vleče kake dni ali tedne dèlj, tako da je zavest bolj skaljena videti, besnost se izgublja večkrat počasi, semtertja pa tudi precèj naglo ter napravi prostor neki pobitosti, katera izhaja iz telesne slabosti in temnega zavedanja ónih neumnostij, katere je bolnik storil med napadom. Potem postane stanje bolnikovo bolj normalno in dotičnik more sedaj več ali menj časa — po več mesecev ali let — živeti svojemu poklicu, dokler ga nov, poprejšnjemu po vsem podoben napad ne privede zopet v zavod. Tako se vrtí v kolobarji, le z razločkom, da so v največ slučajih zdravi časi krajši in menj prosti, ker tudi te kalí neka dušévna slabost, takó da pozneje ni svetovati, da bi bolnika izpustili iz zavoda.

Le v redkih slučajih so napadi, ki so nesrečniku pokvarili mladost in moška leta, poznejši čas slabejši in redkejši ter more precèj mirno preživeti stara leta, sicer res da na troške duševne živahnosti.

V jednacem krogu se giblje tudi tako zvana ciklična pohabljenost uma, pri kateri se v pravilnih izpremembah vrsté melanholija, besnost in mir, vendar zadnji največ le malo časa. Največ tudi zdravi čas ni prost, ker pozorno opazovanje kaže vedno še ostanke vzburjenosti ali pa že sledove tožnosti, ki se hoče ponoviti. Posamezni napadi so krajši, pa tudi resnejši, nego pri perijodični besnosti. Napad vzburjenosti se odlikuje s tem, da je po vsem nasproten priprosti besnosti in da se apetit med razburjenostjo jako pomnoži; posledica tega je očividno vzvišanje telesne teže.

Med tem pa, ko nahajamo težje slučaje ciklične blaznosti v blaznicah, imamo ložje slučaje pogosto zunaj med svetom. Obstati moramo,

da je mnogo ljudij, pri katerih vidimo lahko nestalno razpoloženje, da so potrti in se jim nič ne ljubi, kar se dostikrat ne dá razlagati, časih pa so bolj živahni, delavnost je pomnožena in splošna vršitev mislij olajšana. Take slučaje imamo še zmeraj za duševno normalne. Kadar so pa nestalnosti tacih slučajev močnejše in očitnejše, tedaj je to karakteristično, da vprašajo zdravnika le zaradi napadov otožnosti, ker se óni časi povišanega razpoloženja sorodnikom zdé povse normalni in znamenje zdrave moči.

Zgodilo se mi je namreč v praksi, da nisem mogel prepričati očeta necega tako bolnega mladega moža tudi o nepravilnosti ali abnormiteti tako zvanih zdravih časov. Priznal mi je, da se mora zaradi melanholičnih napadov kaj resnega ukreniti in domenila sva se, da sina odvedemo v javni zavod za ozdravljenje živcev. Nekaj časa nisem nič več čul o tem slučaji, dokler se precej ne namerim na očeta, ki mi nekako v zadregi razodene, da so se bili premislili, da bolnik je odšel v Italijo ter se je tam toliko izboljšal, da se je zadnji čas tam celó zaročil. Brez dvojbe v začetku vzburjenosti! Vendar pa se je slučaj izšel dobro. Sin je srečno oženjen in, kolikor sem o njem zvedel, do zdaj se dobro počuti.

Splošno pa težki slučaji perijodične blaznosti dajó malo upanja ozdravljenju, kajti posamezni napad mine, pa le, da se prej ali slej zopet ponovi. Prej omenjeni slučaji, v katerih se v višji starosti doseže relativno ozdravljenje, so jako redki.

Zatorej se pa ciklična blaznost ne sme zamenjati z neko drugo, ki se more tudi perijodično povračati, ki pa podaja mnogo ugodnejše rezultate.

Da si pa te slučaje lože raztolmačimo, moramo seči po neki nervozni prikazni, o koji se je pred kratkim mnogo govorilo, in s katero se še zdaj pečajo strokovnjaki ter jo preiskujejo. To so prikazni namreč prej tako zvanega živalskega magnetizma, ali kakor ga sedanji čas z učenjaškim imenom zovemo: h i p n o t i z m a.

Pripravne in za to sposobne osebe je možno z nekimi procedurami, če jih pustimo gledati svetle stvari, ali če jih metodično gladimo, pripraviti v spanju jednako stanje. Zdi se jim, da izgube svojo voljo, tako da vzdržé, kakor kipi, najokornejše léže, koje jim dajo drugi. Ako v hipnotizovanega pihneš, prebudi se iz spanja in vrne se mu zavest.

Kar se tukaj zvršuje prostovoljno in mimogredé pri zdravih osebah, — tako otrpelost nahajamo pri velikem številu posebno mladostnih umobolnih obojega spola. Začetek te bolezni se v ničemer ne

razločuje od proste pohabljenosti uma, tudi ta se začenja z otožnostjo, ki se polagoma množi. Pa že besnost, ki prihaja za njo, ima bistveno drugačen značaj, kakor katerokoli do sedaj popisano stanje razburjenosti. Pri tej ni nič vesele radosti, kakor pri besnosti, nič prenagljenih, visokostnih domišljevanj, kakor pri paralitičnih bolnikih, tudi ni intrigantnega renomiranja, kakor pri perijodičnih slučajih. Glavna poteza, ki se vleče pri katatoniji, kakor se zove ta bolezen, ki jo obravnavamo, je patos. Sicer jo zakriva v težavnih slučajih ravno taka karakteristična nejasnost; kedar pa ta meglenost premine, prikaže se nam podoba patetično razburjenega. Če je razpoloženje verskega značaja, predstavlja bolnik pridigarja v puščavi, v druzih slučajih ima pa vse dejanje nekaj prenapetega, presiljenega, kakor pri gledališkem igralci, vedno je pa razpoloženje patetično-vzvišeno. Sicer se pa tak patos na zunaj še pomnoži s čudno robatim in neobtesanim gibanjem in postavljanjem, kar znači to bolezen. Kakor se prikaže pri navadni besnosti nagib vednega premikanja, pri perijodični pa nagib, kakor da bi hotel nalašč škodo delati ali nagajati, takó nahajamo pri katatoniji popolno neutemeljen in božjasti podoben, krčevit nagib premikanja. Bolnik tolče z rokami, bije z nogami, v težkih slučajih se vrti in valja z vsem životom, med tem pa vpije ali glasno deklamuje, vedno pa ponavlja iste besede, ali pa jednako doneče, brez misli nakopičene besede ali zloge. V takem stanji ne vé prav nič o sebi, agira in se vêde, kakor v spanji, ter se ne méni za okolico, tako da ga je tudi težko prisiliti, da bi se do dobrega najedel.

Ta vzburjenost traja dèlj ali menj časa in se neposredno umakne hipnotizmu jednakemu stanju, otrpelosti. Bolnik leži zdajci trd in brez glasu v postelji. Oči, na pol zaprte, imajo močno raz širjene punčice. Če ga vzdignemo, moremo ga obleči, kakor otroka. Obstoji, kamor ga postavimo, z nagneno glavo, z visečimi rokami, pa ne zaspano, temveč kakor kaka narejena punčika, ki ohrani ležo, kakeršno ji damo. Bolnik vstraja dolgo časa, skoraj neodvisen od zakona teže, veliko delj, nego bi mogli vzdržati mi, ko bi napeli vso energijo. Če ga postavimo, sprejme rad podobo egiptovskega Memnovega stebra, noge pravokotno sklonjene, roke vpreko života in stegen. Sam ne prične nobenega opravila, je nepremičen, ne govori ničesar, v tej tako zvani voščeni odrevenelosti se pa navadno pusti pitati, kakor otrok, ter se poskusom ne ustavlja posebno energično. V težjih slučajih pa iz voščene postane — krčna otrpelost. Takrat udje ne ubogajo drug drugemu, temveč se ustavijo vsaki izpremembi in skočijo kakor na vzmetih (peresih) v stari položaj, če jih izpustiš. Tedaj se

tudi pitanju veliko bolj energično brani, da se mu vsili komaj naj potrebnejše hrane.

Najvažneje pa je vedeti, da more bolnik v taki nepremakljivosti kar hipoma in neposredno zvršiti silna dejanja na hišnem orodji, kakor tudi na okolici in zoper samega sebe. Taki napadi so velike silnosti in store take bolnike jako nevarne sebi, kakor drugim; samomori in velika poškodovanja niso redki.

Tako trpljenje pa neha na različen način. V najtežjih slučajih preide otrpelost direktno v neozdravljivo terminalno topost. Otrpelost udov se polagoma razpusti, udje sami pa ohranijo še svojo ležo in bolnik ostane še v tem stanji slabosti ravno tako bebast ter se ne briga za nič.

V druzih slučajih postanejo bolniki bolj gibčni, vendar ostane tista čudna zarobljena odurnost v njihovem bitji, — vrne se pa patos, ki je označeval razburjenost. Pokaže se zopet ravno takó, če tudi sedaj zmreneje, nagib do premikanja in sicer takó, da se premikanje ponavlja ritmično. Taki bolniki hodijo po ves dan, ter dan na dan, podobno levom v zverinjaku, vedno ista pota, ter se obračajo na istem kraji na pêti, tako da po leti na vrtu, po zimi po hodniku popolnoma ugladijo pot. Povrne se ravno tako iz razburjenosti nagib do ponavljanja vedno istega govoričenja, pa zdaj ne več po svojem nagibu, ampak le na vprašanja. Tako je odgovarjal skozi nekaj časa tak bolnik na vsako vprašanje vedno z zaključkom: »Delj časa sem menj jedel, da bom pozneje, ko bom bolj jedel, mogel tudi bolj delati.« Tudi taki slučaji niso ozdravljivi, ampak bolniki pomrjo sčasom za plučnimi boleznimi.

Velik del katatonov pa, posebno onih, pri katerih otrpelost ni dosegla onega krčevitega značaja, ampak je ostala pri voščeni pregibljivosti, sčasoma še ozdravi; počasi se zopet obudé, vedó pa malo, kaj so doživeli med otrpelostjo, ter si priboré tudi redko kedaj čisto jasnost o bolezni. Iz otrpelosti se vleče večkrat krčevita napetost jedne ali druge vrste živcev še v daljno okrevanje. Tako je obdržalo mlado dekle, ko je že sicer dobro ozdravelo ter imelo biti izpuščeno, na obeh rokah zadnje tri prste krčevito v dlan upognene in čudno se je videlo, ko je le s palci in kazalci delalo ročna dela. Taki bolniki ostanejo pri vsem tem zdravi in morejo tudi ostati zdravi.

More se pa prej ali slej tudi ponoviti taka pohabljenost uma; more se tudi zopet znova ali ozdraviti ali pa pod neugodnimi pogoji izpremeniti se v neozdravljivo. Delj se more bolezen ponavljati popolnoma kakor perijodična pohabljenost uma, ali le z razburjenostjo in relativno dobrim zdravjem, ali pa kakor ciklična forma z razburjenostjo, otrpe-

lostjo in mirnimi prenehljaji. Posamezni napadi se ponavljajo, pa upanje do ozdravljenja v posameznih slučajih ni tako neugodno, kakor pri navadni perijodični formi brez otrpelosti. Tudi po večkratnih napadih morejo taki bolniki ozdraveti popolnoma.

S katatonijo zapuščamo one v širjem zmislu ozdravljive bolezni, ki v teku ozdravenja podajajo raznovrstne podobe, da prehajamo k bolj stalnim, polagoma rastočim boleznim. (Konec prihodnjič.)

Nova železnica.

Humoreska.

Spisala **Janko Kersnik** in **Janko Rahnè**.

Bolj žalostnega in bolj dolgočasnega gnezda ni kmalu, kakor je slovensko-nemški tržič Srobotišče. Če je resnica, da je svet kje z deskami zaplankan, tam doli je gotovo. Sicer ni v hribih, pa na ravnem tudi ne. Obdajajo ga dolgočasni griči in holmi, obrasteni s prékljastim fižolom in rumeno koruzo, v ozadji pa jih krožijo nizki bukovi in gabrovi gozdi. Tudi cesti, katera se vije med tem gričevjem proti trgu in dalje proti deželni meji, vidi se, da je niso gradili Rimljani. Železno cesto imajo sicer že davno; saj so že od nekdaj volili svojega poslanca v deželni zbor le pod tem pogojem, da jim izvojuje železno cesto. In njih prošnje in nade niso bile zastonj. Dobili so jo pred nekoliko leti, toda nič kaj niso zadovoljni ž njo: ker je še vedno le na popirji. Njenega zdelovanja pričakujejo, kakor judje novega Mesije, kakor otroci sv. Miklavža. Kadar o železnici govoré, razvnamejo se in oživé v družbi staremu lovcu jednako, kadar se o čudnih lovskih dogodkih in pripetljajih — laže.

A kakor ima vsaka stvar dve straní, ali kakor Ribničan pravi: »Anu je — anu nâj«, tako ima tudi ta železnica svoje pristaše in svoje nasprotnike, ki časih prav trdo trčijo vkup; a zadnji so vendar v silni manjini, zato pa tembolj zviti in zavratni. Toda o tem pozneje.

I.

Jedno posebnost ima trg Srobotišče, ki tiči sicer v tem, da nekaj nima: namreč uradov. Razven županstva, fare in pošte ni nobenega javnega urada v dokaj velikem trgu in črke: »c. kr.« stojé poleg dvoglavnega orla jedino še nad zalogo tobaka, s katero je združena tudi loterija. Vsi uradi so nastanjeni v dobro uro oddaljenem velikanskem

gradu nekega kneza, ki bi sicer moral zidovje podreti. Zato je tudi število gospôde silo majhno, in drugi tržani, skoro vsi kmetje, dasi se »purgarji« imenujejo, — gledajo jo malo po strani ter zaradi tega nazivajo »jaro gospôdo«.

Da se pa seznanimo ž njo, oziroma najprej z moškimi zastopniki iste, treba nam je na večer stopiti v Repencljevo gostilno, najimenitnejšo v trgu. Tam v kamrici se je že od nekdaj zbiral cvet srobotiške inteligencije. Redno, ko se je zmračilo, prihropel je gospod ranocelnik Repa, starikast, zamazan mož z veliko pipo porcelanko, na kateri se je svetil patron vseh lečnikov, slavno-znani Eskulap. Sicer je pa imel gospod Repa v desnem žepu svoje dolge suknje noč in dan veliko knjigo, staro farmakologijo, katero je oblastno, a ob jednem vestno pri vsakem bolniku vlekel na dan.

Z matematično natančnostjo je prihajal deset minut za gospodom ranocelnikom drug imeniten mož, sosed prejšnjega, gospod Kožuh. Strojar je; v mladih letih je potoval v »fremd« in si pri tem pridobil nekoliko meščanskega vedenja in obnašanja, ob jednem pa tudi malo privadil pijači. Bil je Repencljev najboljši gost.

Malo za njim nastopi gospod poštar. Šepast je nekoliko, kakor večina njegovih konj, sicer pa vesel mož in izvrsten pevec. S politiko se rad in mnogo peča in je celó naročen na »Weltblatt«, česar se pa o drugi gospôdi, razven župana, katerega pa še nismo predstavili, ne more trditi. Ker upamo, da gospod poštar teh vrstic ne bode dobil nikoli pred oči, smemo tudi njegovo ime povedati. Piše se namreč za Navratila. Znan je posebno zaradi velike sreče pri taroku, zato ni čudo da, predno je utegnil odložiti pokrivalo, že meša karte.

Toda deliti ne smé, kajti četrtega najimenitnejšega gospoda še manjka in ta je gospod župan Srp. Imovit trgovec je to in tudi brez županovega dostojanstva najimenitnejša, odločevalna oseba v trgu. To je pa tudi vedel, in način, kako je, k Repenclju prišedši, pozdravljal že navzočne ter potem sédel počasi na gorenji konec mize, polagama povprašujoč, kako se godi drugim — vse to je kazalo, da se mož — čuti in vé, da je v kaj višjega poklican Da ga bode čitatelj popolno poznal, bodi mu še povedano, da je bil župan Srp oženjen in je imel lepo sedemnajstletno hčerko, jedinega dediča svoji imovini. In še jedne lastnosti ne smemo zamolčati! Srp je sovražil od vseh božjih bitij samo jedno stvar, o kateri se sicer pravi, da je najzvestejša in najprijaznejša človeku, namreč — psa. Ni bil v stanu prijazno pogledati pasje živali, naj se že imenuje »tiger« ali »sultan«, bodi si koder ali prepeličar; nobeden ni našel milosti pred njegovim očesom. O

vzrokih tega sovraštva so ljudje mnogo ugibali; najbolj pa je bila razširjena vest, da je znana copernica, kratkorokava Špela z Gole Rti prorokovala Srpu, da ga bode jedenkrat ugriznil stekel pes. Gospod župan ni o tem nikdar govoril, a v zadnjih časih je bil že razburjen, če se je v njegovi navzočnosti govorilo o psih. Umevno je torej, da so imeli v Srobotišči strog in velik pasji davek in vsled tega malo »sultanov«, »šekov« in »fidelnov« v trgu, sploh pa menda nobenega »nepotrebnega« psa, kakor je nazival gospod župan one, ki spadajo pod pojem »luxus«.

Gospodje pričnó svoj tarok. Kjer pa štirji igrajo karte, gotovo ne manjka petega, kateri jim »komari« in ta posel opravlja že več let v občo zadovoljnost gospod učitelj Blažek. Blažek ima ženo že v grobu, majhno plačo in ne sedmero, ampak sedem otrok, samih deklet. Ne kadi, ne igra, pije pa rad. Da vedno toži in vzdihuje, kdo mu bode to v zlo štel; da govori vzorno slovenščino, kakoršna je v šolskih berilih, in da piše v slovenske liste dolge članke o izboljšanji učiteljskih plač, kdo mu bode to zameril? —

Taki so torej naši najimenitnejši tržani in taka je njih zabava pri Repenclji. Motiti se ne dadó. Vsak večer je podoben drugemu, le v soboto napravijo izjemo. Kar v tednu priigrajo, oziroma zaigrajo, to v soboto skupno zapijó. Ves teden spravljajo dobiček ter ga devajo v krasno majoliko, katero so podarili gospodu županu, ko je praznoval svojo šestdesetletnico, v soboto pa se izpremeni v Repencljevo kapljico, v rujnega bizeljanca. Takrat bajè gospod Blažek najbolj vestno komari, in klepetava fajmoštrova kuharica je pripovedovala, da je neko soboto domov gredé izgrešil svoja vrata in prišel k nji trkat. Tega seveda opravljivi ženski ne bodemo verjeli.

»Ultimo«! zakričal je nocoj gospod poštar Navratil ter zadovoljno iztegnil šepasto svojo nogo proti gospodu Blažku, kar se odpró vrata in vstopita dva mlada, tuja gospoda. Ker tujci v našem trgu niso bili posebno gosto sejani, vzbudil je prihod omenjenih gospodov občno pozornost. Poštar in učitelj sta z jasno radovednostjo ogledavala prišleca, ranocelnik Repa se je za pol komolca odmaknil od spodnjega ogla mize in pri tem obrnil svoje pipe sprednjo plat proti tujcema, češ, da bosta spoznala, kdo da sem, in strojar Kožuh je postavil svoj kozarec za pol pedí bliže svoji rujavi desnici. Jedini župan je ošabno vlekel ob svoji pipi ter se samo jeden pot ozrl proti tujcema, češ, take ljudi lahko vsak dan vidimo.

Mize ni bilo druge v kamrici, torej prišlecema ne kaže nič drugega, ko prisesti k igralcem.

»Oprostite, gospodje«, dé starejši od prišlecev ter se uljudno pokloni, »dovolite, da prisedeva k vam; jaz sem inženir Pajek in tu je moj asistent gospod Muha.«

»Prosimo, le sedite! Malo prostora bodeta imela, pa za nocoj bode že šlo«, dé župan, poštar pa skrbno tišči svoje karte, kajti dograli še niso njegovega gotovega ultima.

»O ne samo za nocoj, gospodje,« zavrne urno inženir, druge gostilne baje ní, kakor nama je povedal voznik, in ker bodeva ostala tu najmenj dva meseca, bodete že morali iméti potrpenje z nama. Poslana sva namreč sem, da pregledava terén, kjer bode tekla nova železnica . . . . . .

»Ah — ah — ah! nova železnica!«

Šestospevu jednako zadoneli so ti »ah« po kamrici, kajti šesti, krčmar Repencelj, bil je ravnokar nastopil ter tudi odprl usta.

Poštar je pozabil kart ter jih položil na mizo, nasprotnik njegov, strojar Kožuh, pa je porabil priliko ter jel mešati; tako je bil oni ob dobro igro, in ko se je tega zavedel, ni se mogel niti kregati, kajti že so važni in razburjeni »pro« in »contra« gledé železnice letali semtertja. Župan in ranocelnik na jedni strani, učitelj pokorno in indiferentno v sredi, in ž njimi vred strojar, kateri je imel svoje petice že na suhem ter se ni brigal za mogoćo konkurenco; na drugi strani, v hudi opoziciji pa krčmar Repencelj, kateremu je sedaj naglo priskočil poštar Navratil. Oba sta se bala, da zaradi železnice izgubita znaten zaslužek. Pošta ne bo več drdrala tri do štiri ure daleč; peš jo bo lahko prinesel z bližnjega kolodvora; in kolodvor ne bo mogel biti poleg Repenceljnove krčme, ne, ampak zunaj trga bo, — vrag si ga vedi, kje, — in kdo drug bo tam stregel potnim ljudem!

»Gospodje, umirite se!« posegel je inženir Pajek v živi razgovor. »Vsem se lahko ustreže. Treba le pametno trasirati. Če prva proga ni prava, tedaj jo pa sedaj popravimo! To se lahko zgodi!«

Vsem je bilo ustreženo, a vsi so takoj izprevideli, kako važna oseba sedi med njimi. Župan je bil prvi, ki je dal dušek temu ćutu, ter dejal: »Gospod inženir, tu v krčmi je jedna sama soba prazna. Morda ostane tu Vaš gospod asistent. Vi pa bodite moj gost! Ves čas, ako hočete!«

Pajek se je uljudno branil, vzlasti ko je Repencelj z divjim pogledom na župana trdil, da lahko še dve, tri sobe izprazni za gospoda inženirja; a Srp je bil trdovraten in Pajek, mlad, eleganten in lep mož, konečno privoli, da se nastani pri županu.

Razgovor potem ni mogel prav teči, in Srp je to porabil, da je opozoril inženirja, da bo zanj najbolje ogledati si pripravljene mu prostore — poslal je bil že prej domov potrebno naročilo — in odšla sta; kmalu za njima pa Kožuh in ranocelnik.

»Ti bodo nekaj skuhali!« godrnjal je poštar.

»Hm hm!« menil je učitelj.

»Bodo, bodo«! pritrdil je Repencelj.

»Pa nas ne bodo!«

»Hm, hm!«

»Ne bodo nas!«

»Opreznim nam je biti!« končal je poštar, in razšli so se.

II.

Položaj v Srobotišči se je za onega večera nekako skisal; postajal je celo akuten. Inženir Pajek je meril s svojim asistentom po ves dan zunaj po polji in po dolinah ter se zvečer vračal v gostoljubno hišo svojega prijatelja in protektorja, župana Srpa. Hudobni jeziki, in teh je bilo tudi v Srobotišči mnogo, trdili so, da še bolj, nego prijetno stanovanje, izvrstna postrežba, dobra kapljica, in kolikor je še tega telesnega komforta — še bolj in mnogo silneje je vlekla mladega, lepega moža — ljubezen v županovo hišo, ljubezen do nežne sedemnajstletne Mare, Srpove hčerke.

In nekaj resnice je moralo biti v tem; kajti tudi oče župan je silo ljubeznivo gledal, ako so šli v nedeljo ali v praznik, on s soprogo pred njima pa inženir Pajek in Mara na sprehod, in kar je bilo najbolj ćudno, k Repenceljnu je malokrat zahajal, rajši se je bavil doma z mladimi ljudmi. Samo ranocelnika Repo je vabil tja, in poštar, krčmar in celo Kožuh so postajali razdraženi, razburjeni, zlobni in opravljivi. Učitelj je pa navadno molčal. Tako je bil položaj v istini resen.

Akuten pa je bil, ko so se kôli, katere je postavljal inženir Pajek po nameravani progi, bližali Srobotišču. Krčmar je zvedel, da bo postaja in kolodvor tam zunaj nekje blizu Srpovega skladišča in prav v obližji sovražnega mu konkurenta, krčmarja Poklecina. Poštar Navratil pa je izvohal, da se bo tam ustanovila pošta ter zjedinila z brzojavom. To je bilo dovolj! O taroku ni bilo nì duha nì sluha, in Repenceljnova družba — kolikor je je še od nekdanjih zjedinjenih magnatov ostalo, sedela je na večer skupaj kakor tolpa skrivnih zarotnikov, ki dela najmènj z dinamitom in petardami.

»Temu treba konca!« zarohnel je nekega poznega večera šepavi poštar ter udaril ob mizo.

»Da, konca je treba!« pritrdil je srdito krčmar.

A nobeden ni vedel pravega svéta.

Le učitelj Blažek, ki je od onega dne, odkar je ponehal tarok, igral boljšo vlogo pri Repenceljnu, nego ono podredjenega »komarja«, nasmijal se je skrivnostno in prav po lisičje.

»Ka-aj — Blažek, — Vi veste, Vi bi morda —?« vprašal je naglo poštar.

»Morebiti!«

»Le povejte! Le brzo! Zastonj ne bo!« hitel je krčmar in tekel po liter vina.

Na to so stisnili vsi trije glave vkup, in učitelj je onima razodel svojo misel.

»Izvrstno, izvrstno, izborno!« klical je Repencelj.

»A — Vi, ste li znani toliko s Pajkom?« vprašal je Navratil malo skeptično.

»Sem! A to je moja skrb!«

»Če pojde po godu, na vedro vina ne bom gledal!« zatrdil je krčmar.

»Prosto vožnjo boste imeli na pošti!« hitel je Navratil.

»Dobro, gospoda; toda molčimo!«

Štirinajst dnij pozneje je bil županov god. Praznoval se je druga leta s streljanjem, z godbo in dobro večerjo pri Repenceljnu, za letos pa nihče ni prav vedel, kako bo; prej za to najbolj vneti Srpovi prijatelji se niso nič kaj brigali za to slavnost.

Kakih deset dnij prej pa je učitelj Blažek kar tako slučajno srečal inženirja Pajka pred trgom, ko je tam postavljal svoje z belimi deskami nasajene drogove. Razgovarjala sta se dokaj in naposled obrne Blažek besedo na bližnjo slavnost o priliki županovega godu. Pajek je postal takoj pozoren.

»Saj boste tudi Vi županu kaj podarili?« vpraša učitelj.

»Je li to običajno?«

»Seveda! Vzlasti, ker tam stanujete!«

»Pa kaj — vraga — to je najbolj sitno, pravo izbrati.«

»Oj, jaz vem, kaj bi možu najbolj ugajalo! Pa take stvari morajo biti tajne!«

»Kaj pa, kaj?« silil je inženir, ki je bil vesel, da prejme dober svèt. Vedel je pa tudi, da je učitelj mnogo občeval z županom in da torej lehko ve kaj o njegovih skrivnih željah.

»Prepustite meni to stvar. Preskrbim Vam pravo darilce. O pravem času, na godov dan Vam je izročim«, meni učitelj.

»Dobro, dobro! Vaš trud tudi ne bo zastonj!«

»Kakih deset do dvajset goldinarjev bo veljalo!«

»Ah, če tudi! Da bo le pravo!« —

Županov god je bil tu. Na predvečer je prišla sicer godba iz srednjega trga in godla pred Srpovim stanovanjem; a streljanja letos ni bilo, vesele družbe pri Repenceljnu tudi ne, in to je toliko vplivalo na zdravnika, da je bil jako slabe volje. odkar je izlezel iz postelje.

Pa nekaj ga je tolažilo. Zdelo so mu je, da hoče inženir Pajek govoriti ta dan odločilno besedo gledé Mare, in to mu je bilo jako po volji. Mladi mož je imel dobro službo, Mara ga je ljubila, — imetja je imel on, Srp, tudi dovolj, in v Srobotišči vendar ni bilo pravega moža za njo.

Istega dne okoli desete ure je stopil inženir Pajek v učiteljevo stanovanje.

»Imate li pripravljeno!«

»Imam«, deje ta zadovoljno ter pokaže na mladega, v kotu pri peči ležečega psička, pravcatega mopsa. »To je že mnogoletna, tajna želja županova, dobiti pravega mopsa, nepokvarjenega plemena. In to je. Z Nadloške graščine sem ga dobil, — dvajset forintov veljá, a veselje županovo bo več vredno.« —

Inženir je bil praznično opravljen in tudi lice njegovo je kazalo nekov slovesen izraz. Plačal je učitelja, zahvalil se kratko, — misli njegove so bile drugod, — vzel psa pod pazduho in odšel k županu, čigar hiša je bila kakih sto korakov oddaljena.

Srp ga je pričakoval v svoji sobi poleg prodajalnice.

»Oj, dobro jutro, dobro jutro, — tudi Vi, hvala lepa, hvala lepa, uverjen sem!« hitel je župan, ne da bi bolj natanko ogledal obiskovalca, in pomikal je par stolov pred mizo ter vabil inženirja, da sede.

Ta je bil nekako omoten.

»Dovolite, da Vam izrekam, kako srečnega bi me lahko storili!«

»Oh, zakaj ne, hm, hm, zakaj ne?« hitel je Srp, dasi sam v zadregi; slutil je, da óni namerava snubiti njegovo hčer, — a kakor mu je bilo to po volji, slučaj je bil vendar nov.

»Vaša hči . . .!« . . .

»Da, da, — moja hči . . .«, pritrdi župan in popravlja namizni prt, ne da bi dvignil oči.

»Pa . . . prej . . . predno govorim o tem, dovolite da Vam čestitam k denašnjemu dnevi . . .«

»Hvala, hvala!«

»In v znamenje mojega brezmejnega spoštovanja sprejmite to malo darilce!«

Rekši dvigne inženir svoj klobuk od desne podpazduhe ter pomoli z levico mladega, grdogledega, krmežljavega mopsa pred gospodarja.

Učinek je bil grozen.

Srp je planil s stola, prebrnil istega vznak, lovil se z rokama po zraku, in to, kar je prihajalo iz njegovih ust, bilo je podobno polnočnemu rjovenju leva v puščavi. Zagrabil je debel vatel, ki je slonel v kotu ob mizi, ter zamahnil proti psičku, katerega je inženir izpustil strahoma na tla. Pasje cviljenje in krik gospodarjev privabil je v sobo osobje iz prodajalnice, in ženo in Maro, ki sta že težko pričakovali, kako se zvrši pogovor med očetom in prihodnjim zetom. Vse je strmelo ob prizoru, ki se jim je kazal.

Srp je prišel prvi do besede; — pa kaj — beseda! — nezvok! krik, tuljenje je bilo zopet to.

»Ven, ven, ti nesrečni nesramnež, ti . . . lump . . . ti . . .«

Inženir je bil že zunaj, sam ni vedel kako, a pozneje se mu je dozdevalo, da ga je bil domači hlapec Marka porinil pred vrata. Za njim pa je pricvilil ob jednem nesrečni mops, gnan od nevidne sile, ki se je skrila takoj za zatreščenimi vrati.

III.

Epilog je kratek.

Inženir Pajek in asistent Muha sta se preselila še istega dne v jedno uro oddaljeni knezov grad, kjer so bili uradi vsega okraja, in še tisti teden so stali drogovi z belimi deskami, ki so kazali pot prihodnji železnici, po sosedni dolini pod knežjim gradom. Srobotiščani so izgubili železnico; šepavi poštar s šepavimi konji še vedno vozi po slabi cesti svoj starikav voz, krčmar Repencelj pa je še vedno prvi krčmar v trgu. Taroka ni več, in tudi Srp je odložil županstvo; učitelj Blažek pa je zaužil obljubljeno vedro vina in preselil se drugam poučevat nadepolno mladino. Navratil ga je brezplačno vozil. Mara je še samica, inženir Pajek meri drugod železnice, a tam doli je še vedno ne gradijo — niti proti Srobotišču, niti pod knežjim gradom.

A letos je neizprosna Nemesis zadela tudi hudodelnike. Trgovec Srp je izmoledoval brzojavno postajo na pošti, in ker je poštar Navratil prestar, da bi se učil te novotarije, oddati bo moral pošto in brzojav drugemu, ali pa drago plačevati — lepo telegrafistko. Na konci trga pa se je ustanovil nov, podjeten krčmar in Repenceljnovi dnevi so šteti.

Tako se na svetu vsaka hudobija poplača.

Književna poročila.

II.

Osebine današnjega stativskoga narječja. Napisao R. Strohal, 8⁰, 42, 1887.

Pisatelj, kateri je nam dobro znan po svojem dijalektičnem spisu („Osebine današnjega riečkoga narječja“) in razpravi „Najstarija hrvatska goticom štamp. knjiga“, opisal nam je natančno v zadnjem programu Karlovške gimnazije glasoslovje narečja stativskega, katero se govorí blizu mesta Karlovca. Pisatelj pravi, da je to narečje kajkavsko, meni se pa dozdeva, da je mešanica kajkavščine in čakavščine, v kateri prva prevladuje, kolikor morem to iz glasoslovja sklepati, kajti oblikoslovje spisal nam bode gospod pisatelj v letošnjem programu. Nadomeščenje stsl. poluglasnikov ь in ъ z *a* gotovo ni posebnost kajkavskega narečja, kakor je tudi *i* na mestu stsl. ѣ znak čakavščine, na katero tudi acc. pl. ь-deb. na *i* n. pr. vlasi (str. 13) oblike *manom, manum, kadi, va* za stsl. vъ, *malin* etc., kažejo.

V narečji je marsikaj zanimivega, kar nas nehoté spominja na jednake posebnosti v slovenščini n. pr. v 3. pl. praes. daljša oblika: odneseju, grebeju, budeju, mučijo (str. 11 in 15) etc., gen. in dat. sgl. sestavljene deklinacije na *ega, emu,* oblika pričnel (str. 35), kjer je *n* vzet iz sedanjika itd. Prav natančno sestavljeni spis (posebno se more še to omeniti, da pisatelj povsod mnogo primerov navaja) kvari jedino to, da zapazujemo v njegovi razpravi „vojaški red“, zaradi katerega bi se dalo marsikaj krivo razumeti. Če n. pr. med primeri, v katerih stoji za stsl. *e* samoglasnik *a,* nahajamo tudi pl. kamanje (str. 6) in če se pravi, da v zajac stoji *a* mjesto starobugar. glasa ѧ (str. 7), tako je to precej nejasno, kajti tudi gospod pisatelj tukaj najbrž ne misli na glasoslovni pojav; vplivala je analogija. — Priporočam ta spis vsem ónim, kateri se bavijo s slovensko dialektologijo, ker v njem bodo našli marsikatero paralelo.

Isti pisatelj izdal je tudi sledečo knjigo: *Hrvatskih narodnih pripoviedaka knjiga I.: narodne pripoviedke iz sela Stativa. Sabrao prof. R. Strohal. Na Rieci 1886.* 8⁰, str. 275. — Na to knjigo opozarjam vse one kateri se bavijo s slovansko tradicionalno literaturo, v nji bodo našli mnogo zanimivega. Knjiga dobiva se pri g. pisatelji (v Karlovci) za jeden goldinar.

III.

Сравнительная морфологія славянскихъ языковъ. Сочиненіе Франца Миклошича, перевелъ Николай Шляковъ подъ редакціей Романа Брандта. Выпускъ II. Языки словенскій, болгарскій и сербскій; 8⁰. str. 165—340.

S prevodom tretje knjige (oblikoslovja ali morfologije) Miklosicheve primerjajoče slovnice, katerega prvi zvezek (stslovenščina) je izšel že pred štirimi leti, zadnji pa pred kratkim, uresničil se je pium desiderium mar-

sikoga na Ruskem. S tem se pa ni ustreglo samo ruskim dijakom, kajti tem je gotovo namenjen v prvi vrsti prevod, nego segel bode po prevodu rad tudi strokovnjak, radi mnogobrojnih dodatkov in opomenj pod črto iz peresa prof. *R. Brandta*, v katerih nam marsikaj lepo razlaga in pojasnuje, kar je v Miklosichu le kratko omenjeno, časih celo prekratko in nejasno Posebno moramo biti hvaležni za obširne dodatke in pojasnila pri velikoruskem in maloruskem jeziku, kjer je najti dosti novega.

Najredkejši so dostavki pri *slovenskem* oddelku, kakor Slovenci sploh pri ruskih učenjakih nemajo posebne sreče (opozarjam samo na to, kako borno in nedostatno je v sicer izvrstnem delu Pypinovem zastopana in razpravljana naša književnost), toda temu so krive v prvi vrsti slabe književne zveze. Mi razvidamo iz prevoda, da je prof. Brandt porabil gotovo vse mu pristopne in znane vire in razprave, da se je oziral vestno na razprave Valjavčeve, objavljene v „Radu“, da je imel pri roki tudi Levčev spis o jeziku Truberjevem in lepo števìlce slovenskih slovnic, da celo Prešerna je točno pregledal (obžalovati moramo samo, da mu ni bila pristopna prva izdaja, nego ravno v jezikovnem obziru spremenjena, in tedaj za take svrhe nerabljiva druga izdaja) — vendar je škoda, da ni mogel porabiti Škrabčevih študij na znanih platnicah in še nekaj raztresenega gradiva po »Kresu« (v prvi vrsti Scheiniggov spis o rožanskem narečji) in »Slov. Glasniku«. Vendar je v prevodu najti lep napredek v tem, da je povsod zaznamenoval naglas, kar ga je gotovo stalo mnogo truda in posla; če ima beseda dva naglasa, zabeležena sta oba.

Če smo tedaj za ta dodatek prav hvaležni, tako se vendar ne moremo strìnjati z nekaterimi drugimi spremembami. Mislim tukaj na grški črki ε in ω, kateri rabi prof. Brandt za ozki *e* in široki *o*, kar je že grajal Jagić: »Zu solchen (namreč radicalen Aenderungen) zähle ich, namentlich bei der neusloven. Sprache, die Einführung der griechischen Buchstaben ε und ω, die im Original selbst nicht vorkommen. Ich glaube, dass dadurch die Sprache ein fremdartiges Bild gewinnt« (Archiv IX, 330). Če že hočemo tako natančno podati z diakritičnimi črkami in znaki izgovor našega jezika, moglo bi se še nekaj črk in znamenj uvesti, kakor bi se mogli posluževati istih črk tudi pri nekaterih drugih slovanskih jezikih n. pr. pri bolgarskem, če bi hoteli biti doslednji v tej natančnosti Nekolikokrat je pa tudi težko določiti, kateri glas ali bolje črka naj se zabeleži, ker je izgovor v posameznih narečjih različen in tako beremo tudi nekaj pomot v tem prevodu n. pr. mώjega m. mójega.

Nas zanimiva tukaj samo novoslovenski oddelek, kateri je v drugem zvezku str. 165—231, in hočemo si nekatere dostavke k novoslovenščini pobliže ogledati, posebno tam, kjer se ne moremo ž njimi strinjati.

Da se v gen. *peseka, sineka* nahaja *e,* temu je po Brandtu vzrok zmešanje suf. ъkъ in ikъ, katerim je v nom. jedna oblika, namreč ъk (str. 167, op. 6.). Neoziraje se pri tem na to, je li te oblike Vraz v svojih narodnih pesnih zabeležil verno po ljudskem izgovoru, kajti tudi Vraz je v marsičem spreminjal jezik v svoji zbirki, dozdeva se mi, da je tukaj bolje misliti na vpliv nom. sgl; ker je v nom. *pesek, sinek* se je obdržal *e* tudi v drugih sklonih, kjer bi se ne smel pojaviti. Isto nahajamo tudi v drugih slovanskih jezikih, tako čitamo n. pr. že v stpolj. *ocieca wienieca,* etc. — Na str. 169 bi bil Brandt k Miklos. besedam »Na zapadni strani novoslovenskega jezika se govori *am, ama* m. *om, oma*« gotovo napravil opazko, če bi mu bila dotična razpravica Škrabčeva dospela v roke; te besede tudi niso popolnoma natančne, ker se *am* govori tudi v mnogih krajih na iztoku slovenske zemlje (v jugoiztočni Štajerski). — S šesto opomnjo na str. 170, kjer se nam pripoveduje, da se gen. sgl. *nohtu* nahaja radi tega, ker se nom sgl. izgovarja jednozložno (noht), strinja se gotovo vsakdo.

Prepričevalna je tudi razlaga besede *stotnik* na str. 171, 3. op. Stotnik je m. *setnik* = sъtьnikъ nastalo, naslanjaje se na sto.

Nikakor se pa ne da odobravati razlaga nom. pl. *volcje.* Po mnenji Brandtovem je nom. pl. *volcje* očevidno nadomestil nekdanji **volčje* = *vlъčije.* Ta oblika je nastala vendar po analogiji i-dekl iz starejšega nom. pl. *volci* na ravno isti način kakor se je iz nom. pl. *sinovi* (ali morda celo *sinove*) po vplivu iste deklinacije izcimila oblika *sinovje.* Oblika **volčje* bi bila samo v tem slučaji verjetna, če bi ta beseda v nom. pl. že od nekdaj se sklanjala po deklinaciji i-deb. Če bi se res bila nekdaj taka oblika nahajala, bila bi se najbrž tudi ohranila kot *volčje.* Mi vendar tudi ne tolmačimo *sinovje* iz **sinovlje* in to je baš isto, kar **volčje, *volčije.* In res takoj v sledeči opazki (str. 172, 3. op.) čitamo pravo, da je nom. pl. *ovje* kombinirana oblika.

Dobro je razložil prof. Brandt (str. 172, 4. op.) do zdaj še nepojasnjen nom. pl. na *cke,* kateri se nahaja v prekmurskem narečji, kajti Miklosicheva razlaga je, kakor dobro omenja, neverjetna: na fonetičen prehod *j* v *k* v tem slučaji ni misliti, ker ga ni najti tudi drugod. Nahajamo sicer v prekmurščini prehod *h* v *j* n. pr. nojet in v loc. pl. ъ/o deb. (zadnje je celo nekoliko dvomljivo, ker so vplivali morda tudi drugi vzroki), toda *j* se nikoli ne spreminja v *k.* Oblika *cke* je sestavljena iz *cje* in *ki.* Tudi to je verjetno, da sta obliki *kostém, kostéh* (= kostemъ, kostehъ) porodili obliko *kostéma* m. *kostmà* (= kostьma) str. 181, 2. op.

Na str. 181, 3. op. pravi prof. Brandt: »Meni se dozdeva, da je *nocoj* se spreobrazilo iz **nocjó* = *noč sjo.*« To je gotovo pravo, toda ne novo, kajti že Štrekelj je to tako razložil (cf. Zvon VII, 625), pred njim

pa že prof. Gebauer v List. filol. Če Miklosich, Vgl. Gramm I², 219 uči: »das nsl. besitzt das jetzt als regel geltende *č* neben *c* und *k*: *noč* nox neben nicoj hac nocte«, tako je to več, nego dvomljivo. — K peti opomnji na str. 184 omenjam, da je v prvotni izdaji Prešernovih pesni na str. 132. res čitati: Od dvéh očésov čistiga plaména; če stoji tedaj v izdaji od l. 1866 kaj drugega, je to sprememba izdajateljev.

Po mnenji Brandtovem je v našem *jest* soglasnik *t* zaimek tъ, nsl. *ta* in *te*, pri tem lahko kažemo na rus. *totъ*, češ. tot (samo dialektično) in naš *toti*. — Mogoče, toda ne gotovo je *i* v *tim, vsim* nastal po analogiji mehkih debel (njim) str. 188, 3. op. To je odvisno od tega, je li v dotičnem narečji odgovarja *i* naglašenemu ѣ; če je to, potem se bodemo odločili za Miklosichevo glasoslovno razlago. K Miklosichevim besedam: »*e* geht im osten und süden in *o* über: *toga, tomu*« je opomnil Brandt (st. 188, 4. op.): „To je gotovo netočen izraz: oblike z *o* so nedvomljivo starejše, a *e* in ъ je nastal pod vplivom sestavljene sklanje«. S prvo polovico te opazke se bode gotovo vsakdo strinjal; da bi se *e* spremenil v *o* za to pač nimamo primerov, zadnja polovica t. j. pozitivna stran te razlage pa ne stoji tako gotovo, kajti najbrž so tudi v slovenščini kakor v drugih slovanskih jezikih bila odločevalna mehka debla, tedaj *tega, temu* ker *jega, jemu.*

Lepa je razlaga dialektičnega *ti* m. *ta* in *te* (= tь); *i* je izpodrinil *a*, po vplivu analogije sestavljene sklanje; tako tudi *toti*. — V drugi opomnji na str. 190 čitamo, da je instr. *kom* zabredel iz nominalne sklanje v pronominalno. To je morda mogoče, toda nejasno je, zakaj ne nahajamo *kam* v onih narečjih, kjer se instr. sgl. nominalne sklanje glasi na *am;* zato bi se dalo misliti — in to se mi dozdeva verjetneje — da to ni nič druzega nego loc. sgl. Primerov mešanja loc. in instr. sgl. deloma tudi dat. sgl. pronominalne in sestavljene sklanje imamo dovolj v naši slovenščini. Beremo že v Truberji v loc. sgl. navadno *tim*, jednako tudi v Kreljevi postili: II a, III a, 9 b, 10 b, 16 b, celo *teim* (loc. sgl.) se nahaja v tej knjigi: 39 a, 42 b; v Hrenovih evangel. čitamo *letim* 9 a, v Skallarji mimo *tem* (4 a, 6 a, 12 a etc.) tudi *tim* 11 a, 13 b, 15 a, b, 57 a etc. Isto velja o sestavljeni sklanji; semkaj spada instr. sgl. na *em* n. pr. *vunanem* v Truberjevem »Ta drugi deil tiga noviga test« (1567) 22, v Skallarji: *uelikem* 253 a, 399 b, *zhistem* 343 b, *boshiem* 206 a, 378 b. Kdo se ne spominja pri tem takoj, koliko papirnega boja je bilo potrebno v poljščini, da se je uvedel pravi razloček med loc. in instr. sgl. sestavljene sklanje; poprej je služila jedna končnica za oba sklona — *ym* in razloček delal se je po spolih in res ni v mnogih narečjih poljskih nobenega razločka med loc. in instr. sgl. promon. in sestavljene sklanje tako n. pr. v narečji lasowskem instr. ńém, tém in loc. ńém, tém, instr. nasém, grubém, loc. nasém, grubém

(Rozprawy i Sprawozd. akad. umiejęt. VIII, 78.), tako tudi v narečji brzezińskem (Rozpr. i Spr. VIII, 188), zebrzydowskem (Rozpr. i Spr. IX, 163 in 180) in zakopańskem (Rozpr. i Spr. X, 191). V maloruščini nahajamo jednako v loc. sgl. obliko dativa in v beloruščini se meša loc. z inst. Ogonowski, Studien auf d. Gebiete d. ruthen. Spr. 135. Da se v srbščini že od XIV. stol. mesto loc. rabi dat. sgl., vidimo iz mnogo primerov navedenih v Daničićevi knjigi Istorija oblika 184 in 185.

Če Brandt končnice 2. sgl. *sъ* ne smatra za slovensko, nego za praslovansko, tako se v tem radi strinjamo ž njim, kajti iz *ši* res ni lahko razložiti našega *š*, neozirajo se pri tem, da *ši* nahajamo samo v slovenščini. Jedina oblika *postedisi* v brizinskih spomenikih nas pri tem ne ovira, ker mimo nje nahajamo v tem spomeniku tudi domače oblike *zadenes*, *vzovues*, *prides*, *vuez*; zato smemo prvo obliko smatrati za cerkovnoslovansko, s čimer se sploh dobro strinja jezik tega spomenika. Če v kakem staroruskem ali starosrbskem spomeniku beremo razven domače oblike še drugo, katera se strinja s staroslovensko in če si prve ne moremo lahko pojasniti iz druge, tako vedno govorimo o vplivu staroslovenščine; ne vidim razloga, zakaj bi ravno pri naših brizinskih spomenikih postopali drugače, posebno ker pri mnogih končnicah nahajamo dvojne oblike. Da bi ravno v tem času bila v našem jeziku taka babilonska zmešnjava, dozdeva se mi malo verjetno, dasi rad pripoznavam, da je dragoceni spomenik še premalo študiran in pojasnjen. — Obliko *si* (stsl. jesi) je pa treba ločiti od *š*, šъ. V. Oblak.

(Konec prihodnjič.)

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Toplinske razmere Zagreba in Ljubljane. Spisal *Ferdinand Seidl.* Pretiskano iz »Glasnika hrv. naravoslovnega društva (Societas historico-naturalis Croatica)« Tiskarski zavod »Narodnih Novin« v Zagrebu 1887, 8, 49 str. — Isti pisatelj je priobčil v novinah »Meteorologische Zeitschrift«, Sept. 1887. tudi znanstveno razpravo: »*Temperatur-Vertheilung im Gebiete der Karavanken.*«

— Vrtnar. List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh in za sadjarstvo. Uredniška priloga »Kmetovalcu«. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske; odgovorni urednik *Gustav Pirc*, tisk J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani, 1886, 8, 4 str. Vsebina: Kaj hočemo? — Kmetu pomoči! (spisal Janko Žirovnik). — Vzgoja divjakov. — Deset pravil, kako je drevje rezati. — Raznotere vrtnarske stvari. — »Kmetovalec« z Vrtnarjem vred stoji vse leto po 2 gld. Udje c. kr. kmetijske družbe dobivajo list zastonj. Učitelji in šolske knjižnice plačujejo samo *polovico* naročnine. —

— Kočevsko okrajno glavarstvo. Zemljepisno-zgodovinski opis. S sodelovanjem nekaterih učiteljev kočevskega okraja opisala *St. Tomšič* in *Fr. Ivanc*, učitelja.

Založila in izdala okrajna učiteljska knjižnica v Kočevji. Natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani 1888, 8, 108 str. Cena 55 kr., po pošti 60 kr. Knjiga je posvečena velepoštovanemu prijatelju šole in učiteljstva, blagorodnemu gospodu *Danijelu Šuflaju*, c. kr. okrajnemu sodniku v *Velikih Laščah*.

— Slovenski Pravnik. Sodelovanjem odličnih pravnikov izdaja in ureduje *Dr. Alfonz Mosche*. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani 1888, 8, 32 str., IV. leto. »Slovenski Pravnik« izhaja prvi dan vsakega meseca ter stoji za vse leto 4 gld., za pol leta 2 gld. Št. 1 ima nastopno vsebino: 1. Svojim bralcem. — 2. Kakšen vpliv imajo določila § 2. post. z dné 10. junija 1887. št. 74 drž. zak. na prej pridobljene zastavne pravice. — 3. K obdačenju žganih pijač. — 4. Pravniški razgovori. — 5. Pravni pregled za leto 1887. — 6. Slovensko pravniško društvo. — 7. Pravosodje. — 8. Listek. — 9. Književnost. — 10. Drobne vesti.

— Slovanski Svet. Urednik *Janko Pajk;* izdajatelj in lastnik *Fran Podgornik*, tisk »Narodne Tiskarne« v Ljubljani 1888. Ta list izhaja po dvakrat na mesec, vselej 10. in 25. dné, in se plačuje in pošilja naročnina upravništvu »Narodne Tiskarne.« Naročnina znaša za celo leto 3 gld. za pol leta 1 gld. 50 kr., za četrt leta 75 kr., v Ljubljani pa 2 gld. 80 kr., oziroma 1 gld. 40 kr. in 70 kr. Vsebina 1. številke: Naš program. — Od spoznanja do dejanja (Fr. Podgornik). — Diplomacija, politika in narodi (P.). — Verska toleracija na Ruskem. — Ivan Gundulič (A. Fekonja). — Psoglavci. Zgodovinska slika; češki spisal A. Jirásek, poslovenil Vacerad. — Dopis iz Prage. — Pogled po slovanskem svetu.

— 24 fugiranih prediger in poiger v vseh tonovskih načinih dur- in moll-a. Za orglje ali harmonij zložil in slovenskim organistom za uporabo pri službi božji namenil *Danilo Fajgelj*, op. 29. Izdalo in založilo Cecilijansko društvo za goriško nadškofijo. V Ljubljani 1857. Tisk Blaznikovih naslednikov.

— Jos. Stritarja zbrani spisi. III. zvezek. Ig. pl. Kleinmayer et. Fed Bamberg v Ljubljani 1887, 8, 366 str. Cena broširanemu zvezku 2 gld. 50 kr., v platno vezanemu 3 gld. 10 kr., v polusnje vezanemu 3 gld. 45 kr. Ta zvezek obseza nasledne *pripovedne* spise: Sodnikovi. — Rosana. — Priletnega samca sveti večer. — Mož z mačico. — Odpusti!

— Jezičnik. Knjiga Slovenska v XIX. veku. C. Spisal *J. Marn*, XXV. leto. Natisnil in založil R. Milic v Ljubljani 1887, v. 8, 97 str. Cena 60 kr, — V tem zvezku je opisanih 81 pisateljev slovenskih — od Janežiča do Fr. S. Cimpermana poleg nekaterih pisateljskih veteranov.

— Dom in Svet. Zabavi in pouki. Izhaja po jedenkrat na mesec. Izdajatelj, lastnik in urednik dr. *Fr. Lampe*, tiska »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani, 1888, v 8, 16 str. Cena za celo leto 1 gld. 60 kr., za pol leta 80 kr. Prva številka prinaša te članke: 1. Naročilo (pesem) zl Fr. L. — 2. Lepi dol. Povest, spisal J. L. — 3. Iz burkaste preteklosti Mihe Gorenjskega, spisuje Tine Brdnik. — 4. Brat Pavel, zložil A. H. — 5. Izgovarjanje končnice opisovalnega deležnika. — 6. Kratkovidnost, spisal Fr. L. — 7. Slovstvo. — 8. Raznoterosti. —

Novi grobovi. Koroške Slovence — in ne samo teh! — ves narod slovenski je pretekli mesec zadela huda nesreča. Umrl je namreč, kakor poročamo na drugem mestu, dné 16. t. m. v Celovci v 75. letu dôbe svoje prečastiti gospod monsignor *Andrej Einspieler*, prvoboritelj koroških Slovencev, ustanovnik in voditelj družbe sv. Mohorja, ki je do zadnjega časa življenja svojega s kremenito besedo in ostrim peresom po javnih zastopih in novinah branil svete, a teptane pravice naroda našega v ponemčenem Gorotanu. Plodovito življenje in delovanje Einspielerjevo je že o njegovi sedemdesetletnici obširneje

opisal »Ljubljanski Zvon« leta 1882 (II. letnik na 755 str.). Bralce svoje opozarjamo na ta spis, dičnemu pokojniku pa za vstrajno domovinsko delo njegovo želimo nebeškega plačila! — A koroški Slovenci so izgubili še drugega, v mnogih ozirih nenadomestnega moža. Dné 24. decembra 1887. leta je nagle smrti umrl prečastiti gospod *Lambert Ferčnik*, konzistorijalni svetovalec, župnik in dekan v Žabnicah pri Trebiži, v 61. letu dôbe svoje Pokojnik je bil svoj čas priden sotrudnik Einspielerjevega »Slov. Prijatelja«, družbe sv. Mohorja in Janežičevega »Besednika«, v katerem je posebno mično opisal razna potovanja svoja. Iskreni rodoljub, ki zapušča na Koroškem veliko praznino za seboj, bil je tudi našemu listu od prvega početka do zdaj veren prijatelj in že več let zaporedoma *prvi poštni naročnik*, ki je komaj prejemši 12. številko, brž poslal naročnino za prihodnje leto. Lahka mu bodi zemlja! — Še drugega vernega podpornika je izgubil »Ljubljanski Zvon«. Dné 12. januvarija t. l. je v 44. letu dôbe svoje umrl v Trstu blagorodni gospod *Ivan Lavrič*, c. kr. preglednik namestniškega računskega oddelka v Trstu. Pokojnik je bil porojen v Dorencah pri Smledniku, srednje šole je zvršil v Ljubljani, potem pa ves čas služil v Trstu, kjer je, iskren domoljub in izvrsten telovadec, nad štiri leta bil »Tržaškemu Sokolu« za učitelja. Blag mu bodi spomin!

Dr. Gregor Krek, redni c. kr. profesor slovanskega jezikoslovja na vseučilišči v Gradci, bil je dné 27. decembra 1887 v slavnostni seji carske akademije v Peterburgu proglašen za pravega akademika. Izredno to odlikovanje, s katerim je ruska akademija počastila veleučenega rojaka našega in ž njim tudi mali narod slovenski, našlo bode vesel odmev po vseh pokrajinah domovine naše. Ako kdo, tedaj gotovo gospod profesor dr. Krek zasluži izrednega javnega priznanja, ki z znanstvenim svojim delovanjem tako častno zastopa slovensko ime v veliki republiki učenega sveta, ki je pa poleg tega tudi pravi očetovski prijatelj in podpornik slovenskim vseučilišnikom v Gradci. Bog živi novega akademika še mnogo let v čast in slavo znanstvu, domovini in državi!

Gundulićeva tristoletnica. — Dne 8. januvarja t. l. je bilo tristo let, odkar je bil v Dobrovniku porojen slavni srbsko-hrvaški pesnik *Ivan Gundulić*. Več o njem bode »Zvonovim« čitateljem povedal častiti gospod Andrej Fekonja v svojem članku »Vila slovinska«. To redko obletnico so dostojno praznovali Hrvatje in Srbi. Največje svečanosti so bile v samem Dobrovniku, potem v Zagrebu in Belem Gradu, na Dunaji, a na Hrvaškem po vseh večjih in manjših mestih, kjer so čitalnice in pevska društva v ta namen osnovale primerne koncerte in predavanja. Na Dunaji se je slavaost vršila pod pokroviteljstvom hrvaškega grofa Ivana Draškovića. Dopoludne je bilo crkveno opravilo, na večer pa sijajni koncert, ki ga je priredilo djaško društvo »Zvonimir« s pomočjo najslavnejših slovanskih umetnikov, bivajočih na Dunaji. V Zagrebu je dné 8. januvarija zvečer vseučiliška mladina v »Hrvaškem Domu« napravila besedo s plesom; dne 9. popoludne pa je v jugoslovanski akademiji profesor dr. *Fran Marković* čital etično in estetično oceno Gundulićeve pastirske igre »Dubravke«, v kateri slavni pesnik alegorično poveličuje slobodo republike dubrovniške, rojstvenega kraja svojega. Gospod Marković je znan najboljši hrvaški estetik ali v tej najnovejši razpravi je prekosil tako rekoč samega sebe. Lepo je v teku svojega čitanja pokazal, kako je Gundulić v »Dubravki« združil idejo zunanje slobode z idejo moralne slobode, kateri je živa in čista ljubezen ognjišče; kako da on idejo slobode polaga v krščansko idejo ljubavi. Ker se bo ta spis tiskal v akademičnem glasilu »Radu«, opozarjamo že zdaj nanj Slovence, ki čitajo hrvaško knjigo. Istega dne na večer pa so isto »Dubravko« igrali v zagrebškem gledališči. Dasi moderna drama ne pozna »pastirskih iger«, kakeršne so se kazale po evropskih gledališčih pred dvesto leti, vendar so zagrebški dramatični umetniki in umetnice »Dobravko« tako izvrstno predstavljali, da je občinstvo bilo kar očarano in le prehitro mu

je minul lepi večer. Gundulić je nam in vsemu omikanemu svetu najboljši dokaz, kako je srbsko-hrvaški jezik že v XVI. veku bil oglajen, kako se je tedanje pesništvo moglo dostojno postaviti kraj talijanskega in da torej Srbje in Hrvatje dalmatinski niti sploh po kulturi svoji niso zaostajali za drugimi evropskimi narodi. Gundulić pa nam tudi priča, da jezik, knjiga in omika lahko vežejo jeden in isti narod, če tudi nima državnega in verskega jedinstva.

Dramatično društvo je imelo 22. januvarija t. l. svoj občni zbor. Društveni predsednik g. dr. Tavčar je pričel zborovanje s pozdravnim nagovorom zbranih društvenikov, naglašal, da se društveno delovanje vkljub neugodnim razmeram mora imenovati vspešno, ter omenil, da za to gre hvala visokemu deželnemu zboru kranjskemu in ljubljanskemu mestnemu odboru, ki sta oba društvu naklonila lepih podpor, a tudi čitalnici, ki je po požaru deželnega gledališča priskočila društvu v pomoč ter odprla slovenski Taliji v svojih prostorih novo zavetišče, in potem tudi pri preobnavljanji in popravljanji dvorane pomagala društvu po svojih močéh. Predsednik je predlagal na to, da se izreče vsem trem javna zahvala in zbor je temu jednoglasno pritrdil.

Iz blagajnikovega poročila smo posneli, da zaradi velikih stroškov, ki jih je letos imelo društvo, kaže letni račun 270 gld. 87 kr. primankljaja. V proračunu pa se nam je pokazalo 1300 gld. nedostatka, kajti za preobnavljanje dvorane in napravo odra je društvo še mnogo na dolgu.

Za izvirno igro razpisuje društvo 150 gld. nagrade.

Ko je bilo zvršiti volitev novega odbora, oglasil se je za besedo g. prof. Levec ter naglašajoč g. dr. Jos. Stareta mnogoletno vstrajno in vspešno delovanje v društvenem odboru predlagal, naj zbor njemu, kakor tudi zaslužnemu gospodu predsedniku izreče svoje priznanje in iskreno svojo zahvalo za njijin trud ter naj oba per acclamationem potrdi tudi za prihodnje leto. Zbor je temu pritrdil ter jednoglasno izbral g. dr. Tavčarja za predsednika in g. dr. Jos. Stareta za blagajnika. Desetorico odbornikov volil je zbor pismeno.

Konečno se je spominjal g. predsednik z gorkimi besedami še onih odličnih članov, ki jih je v minolem letu pobrala nemila smrt: gg. Fr. Erjavca, Fr. Levstika in And. Einspielerja. Blag jim spomin! S tem je bil občnega zbora konec.

Pri preštevanji glasov se je pokazalo, da so izvoljeni v odbor sledeči gospodje: dr. Bleiweis-Trsteniški, Drenik, Hribar, Peregr. Kajzel, Levec, Murnik, Pintar, Pleteršnik, Raič in Trstenjak.

Predno končamo poročilo o tem občnem zboru, ne moremo si kaj, da ne bi razumništva slovenskega opomnili, da naj, ako jim je prospeh slovenske dramatike res na srci, prav mnogobrojno pristopijo k slov. dramatičnemu društvu kot udje ter naj tako dejansko pospešujejo društveno prizadevanje, da se sčasoma vspne slovenska dramatika do višje popolnosti. Hvalevredno je pridno zahajati k dramatičnim predstavam, a le o tistem, ki je ob jednem tudi ud dramatičnega društva, more veljati »omne tulit punctum« . . . . A ne samo z mnogobrojnim pristopom naj bi slovensko razumništvo podpiralo domačo Talijo, nego tudi z nasvetovalnim zanimanjem, a to v društvu, da se pokaže resnoba nasvetovalca, a ne samo prazno govorjenje.

Čemu, prijatelj, tvoja graja,
Če pa držiš roke navskriž, —
Tu prilika se ti podaja,
Da boljše vse nam dovršiš. —

Toda brez zamere, da v listu leposlovnem tako na široko propovedujemo; »facit« vsega je: Slovenci, pristopite k Slovenskemu dramatičnemu društvu ter podpirajte odbor vsak po svoji moči!

Y.

»Popotnikov« koledar za slovenske učitelje je prišel v II. tečaji za leto 1888 konec decembra l. l. na svetlo. Uredil in založil ga je g. *M. J. Nerat,* nadučitelj in »Popotnikov« urednik v Mariboru. Razven navadnih koledarskih stvarij obseza statistiko učiteljskih društev v slovenskih pokrajinah, iz katere posnemamo, da je na Kranjskem *najmenj* učiteljskih društev, zlasti pa razven »Pedagogiškega društva« v Krškem ni nobenega *okrajnega* učiteljskega društva; dalje obseza *imenik primernih knjig za šolarske knjižnice,* ki gotovo dobro dojde vsaki šoli in za tem šematizem vseh šolskih oblastev, vseh učiteljišč in ljudskih šol, vseh učiteljev in učiteljic na Slovenskem; temu je dodanih nekoliko nepopisanih listov za katalog in razne beležke. Koledar je jako spretno urejen in pregledno sestavljen ter v obče v mnogih ozirih točnejši, nego je bil I. letnik. Da tudi letos ni še vse popolnoma dovršeno, to je pri taki knjigi, ki stoji toliko truda in obseza toliko osebnih in statističnih podatkov, čisto naravno. Zlasti pogrešamo primerjajočega tabelaričnega pregleda učiteljskih plač po vseh slovenskih pokrajinah in statističnega pregleda o vseh šolah s slovenskim in slovensko-nemškim jezikom in o številu učiteljskih močij. Glavna napaka je pa ta, da je koledar prepozno prišel na svetlo. Svetovali bi g. izdavatelju, da bi redakcijo sklenil s 1. septembrom ter knjigo izdal zadnji čas z začetkom oktobra, ker drugače večini učiteljev prepozno dojde v roke. Dobro bi bilo tudi, ko bi se pri učiteljih ne dodajalo samo leto, odklej služijo, ampak tudi odklej so stalno umeščeni. Da bi se vsi pogreški odpravili iz knjige in popravile vse nenatančnosti v III. tečaji, bilo bi želeti, da bi vsak učitelj, ki gledé svojih osebnih podatkov v knjigi opazi kako napako, to kakor tudi vsako njega samega se tikajočo premembo med šolskim letom naznanil naravnost koledarjevemu izdajatelju. Le takó bode možno sčasom dospeti do dovršenega učiteljskega koledarja in šematizma. Knjiga stoji 1 gld. 20 kr. in naročati jo je pri upravništvu »Popotnika« v Mariboru, Reiserstrasse 8.

Deželni muzej »Rudolfinum«, ki je stal deželo in hranilnico kranjsko blizu 270.000 gld., dodelan je zdaj v stavbinskem oziru in tudi bogate zbirke njegove so do malega vse urejene. Z zbirkami starega muzeja je pa zdaj v novem poslopji združena tudi prelepa knjižnica nekdanjega zgodovinskega društva kranjskega, združene so tudi vse njegove listine in vse rokopisne zbirke. Vrhu tega se odslej hrani v novem muzeji vicedomski in starostanovski arhiv. Naravno je, da dežela in hranilnica kranjska za »Rudolfinum« nista žrtvovali ogromne svote samo zategadelj, da bi se v njem vse te znanstvene zbirke *hranile*, ampak da bi se *upotrebovale* v prid kranjski deželi in v korist znanstvenemu raziskavanju njenemu, bodisi v zgodovinskem, bodisi v prirodoznanskem oziru. Kako plodovito je nekdaj delovalo zgodovinsko društvo, kakó tudi muzealno društvo kranjsko! A vsa ta živahna delavnost je do cela prenehala zadnjih dvajset let. Vzrokov, zakaj se je to zgodilo na škodo domoznanstvu dežele naše, tukaj nečemo poudarjati; samó to željo izrekamo, da bi se zdaj, ko se je zgodovinskemu in prirodoznanskemu raziskovanju dežele naše v novem muzeji na stežaj odprl nov, lep dom, vsi, ki resnično in odkrito ljubijo domovino svojo, brez razločka narodnosti združili v složno delovanje, da preneha tista oduma tihota, ki je, provzročena po političnih bojih in osebni mržnji na obeh stranéh, zadnja leta vladala na razsežnem polji domoznanstva kranjskega. Hvaležni smo zategadelj upravi deželnega muzeja, da je tako nekako za poskušnjo na 24. dan preteklega meseca t. l. povabila v Ljubljani bivajoče prijatelje domoznanstva v »Rudolfinum«. Ob 6. uri se je zbralo okoli 70 gospodov raznih stanov in obeh narodnostij. Gospod Deschmann je pozdravil zbrano gôspodo ter kažoč na prelepo sliko profesorja Janeza Šubica, na kateri Carniolia pod svojim okriljem brani in blagoslavlja domovinsko umetnost, domovinski obrt in domovinsko znanstvo, povabil vse prijatelje dežele kranjske, da bi v prelepih prostorih novega muzeja bogate zgodovinske in prirodoznanske zbirke

porabili v novo veselo znanstveno delovanje. O preosnovi muzealnega društva ta večer še ni bil razgovor, vendar je mnogo gospodov prijavilo svoj pristop in kadar se doseže zadostno število novih članov, pride tudi to na vrsto. Nato je g. dr. *Milkovič* tolmačil znamenit, star, na pergament pisan koledar iz leta 1415., katerega hrani tukajšnja licejalna knjižnica, ter predaval o starih kalendarjih sploh, zlasti pa o onih nekdanjih samostanov kranjskih. G. *Deschmann* je pa razkazoval stare pastí, v katere so barjani v prazgodovinskem času baje lovili bobre ali vidre, ter je temu razkazovanju dodal še mnogo druzih zanimivih opazek o ljubljanskem barji, kakor tudi o lovi divjih mrjascev po Kranjskem. Od vsega srca želimo, da bi se taki znanstveni shodi nadaljevali vsak mesec in da bi se kmalu osnovalo novo muzealno društvo v prid in čast deželi naši!

Podpiralna zaloga slovenskih vseučilišnikov v Gradci je nedavno izdala poročilo o svojem delovanji leta 1887. Iz tega poročila posnemamo, da je imelo društvo v preteklem letu 1089 gld. 52 kr. dohodkov, a 780 gld. 88 kr. troškov, od katerih je 78 dijakom dala podpore 453 gld. Glavnica se je od 6200 gld. pomnožila na 6600 gld. Upravnemu odboru je predsednik g. prof. dr. Gregor Krek, njegov namestnik g. stud. phil. Fr. Gestrin, blagajnik g. vladni svetovalec prof. dr. H. Bidermann, tajnik g. cand. prof. Janko Bizjak, odborniki pa gg. stud. jur. Bogomil Krek, stud. jur. Dragotin Zotmann, stud. med. Peter Defranceschi, stud. med. Moric Neuberger. Poročilo završuje z besedami, katerim se pridružejemo tudi mi: »Odbor kliče starim prijateljem in dariteljem: Ostanite nam tudi za naprej zvesti in blagovoljni in prosi druge narodnjake: spomnite se uboge učeče mladine slovenske, podpirajte jo blagega srca, da doseže svoj zaželjeni cilj, da postane čvrsta podlaga tlačenemu narodu slovenskemu!«

Poziv. »Pedagogiško društvo« v Krškem bode izdalo tudi za leto 1888. »Pedagogiški letnik«, ki izide meseca aprila ali maja prihodnjega leta. Obsezal bode razen druzih pedagogično-didaktičnih spisov tudi: ukoslovje, črteže šolskih stavb s pojasnili, navod za risanje strojev i. t. d. Da bode vsebina knjigi tem zanimivejša in mnogovrstnejša, uljudno vabimo p. n. slovenske šolske pisatelje k prijaznemu sodelovanju. Primerni pedagogično-didaktični ali metodični spisi, pa tudi popularno-znanstvene razprave naj se blagovolijo doposlati do konca tekočega leta ali vsaj do 1. februvarja 1889. l. društvenemu odboru v Krško.

Od vsestranske in krepke podpore p. n. tovarišev in tovarišic je zavisno nadaljno razcvitanje »Pedagogiškega društva« in »Pedagogiškega letnika«.

Na slovenskem učiteljstvu pa je ležeče, da se povzdigne naše prvo šolsko-literarno društvo na stopinjo »Hrvatskega pedagogijsko-književnega zbora«, ki že od l. 1871. izdaja po 3 do 4 knjige z razno pedagogično vsebino in v novejšem času celó pedagogične klasike. Zato prosimo tudi vse nepisatelje, da pristopijo v polnem številu društvu in nabirajo novih udov, ker le vkupno delo rodi moč in napredek. Letnina iznaša samo 1 gld.

Odbor bode nadalje le tiste štel med ude, ki plačajo letnino pred izdajo »Letnika«. Pozneje bode cena knjigi večja.

V zalogi imamo še nekaj »Pedagogiških letnikov«, 1887, po 1 gld. 45 kr., nekaj »Občnih vzgojeslovij« po 85 kr. in nekaj »Poukov o črtežih« po 35 kr., s poštnino vred.

Tiste p. n. gospode pa, ki so prejeli in obdržali kako knjigo od »Pedagogiškega društva«, uljudno prosimo, naj nam najbrže pošljejo novce zanjo, kajti z novim letom je treba obračuniti tudi s tiskarjem.

Dragi tovariši in tovarišice! Delajmo vsak po svoji moči in vspeh bode časten za nas in za narod!

V Krškem, meseca januvarija 1888. **Odbor.**

Častitim udom družbe sv. Mohorja in narodu slovenskemu naznanjamo srce pretresujočo izgubo moža, nam vsem najdražjega. Po osemtedenskem bolehanju in hudem trpljenju izročil je svojemu Stvarniku krepostno dušo svojo prečastiti

Monsignor Andrej Einspieler,

častni kamornik sv. Očeta, kn. šk. duhovni svetovalec, zlatomašnik, dosluženi c. kr. profesor viših realnih šol v Celovcu, deželni poslanec, častni občan mnogih slovenskih srenj itd.

dné 16. januarja t. l. ob 9. uri zjutraj v 75. letu svojega prezaslužnega življenja, po večkratnem prejemu sv. zakramentov.

Družba sv. Mohorja žaluje za njim kot svojim očetom: blagi ranjci jej je bil dejanski ustanovnik, prvi predsednik, potem podpredsednik in blagajnik do sedaj.

Podrl se je z njim najmočnejši steber mnogim dobrodelnim napravam in družbam; odstopil je z bojnega polja neprestrašeni boritelj za »vero, dom, cesarja«; — s krvavečim srcem plakajo koroški Slovenci za svojim voditeljem.

Le blažilna misel na previdnost božjo, ki čuva nad nami, more nas tolažiti.

Bog mu daj večni mir in pokoj!

V CELOVCU, dné 18. januarja 1888.

Odbor
družbe sv. Mohorja.

„Ljubljanski Zvon“
izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani,* v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon

Leposloven in znanstven list.

Štev. 3. V Ljubljani 1. marcija 1888. Leto VIII.

„Stara pravda.“

- Venec balád.

»Sy schrayen ser,
ye lenger, ye mer
Stara pravda!«
(Ista pesem.)

II.

Pred cesarjem.

(1515.)

Sit sem že predstav in zaslišeb,
Teh tožeb in prošenj ves dan!« —
Car Makso vzdihuje v Avgsburgu —
»Sejm ta bo li dnes že končan?«

»»Še nekaj jih čaka pred vrati,««
Dé nadmaršal Ravbar na to,
»»Še té cesarost naj zasliši . . .««
»Naprej!« veli cesar krepkó.

Ustopijo v škornjih visokih
In v irhastih hlačah možjé,
Po prsih jim gómbi srebrni,
A plašči do gležnjev visé.

»Kjer Sava nam vrè iz Triglava,
Kjer v Adrijo Soča hití,
Kjer vije deroča se Drava,
Kjer Mura zelena šumi:

»Tam biva naš narod ti zvesti,
Od tam smo poslanci domá;
A žezlo mogočno nam tvoje
Tam, zdi se, že več ne veljá.«

»Karkoli se komu poljubi,
Počenjati z nami sme vsak:
Po hrbtu pretepa nas Turek,
A v lice nas bije graščák.«

»Kaj Turek! Morí nas, pa — ide,
In s plenom odnese peté!
A jastrebi z gnezd gosposkih
Deró nas in — ne odleté!«

»Mi sejemo — grad nam požanje,
Njegovo vse, naše pa — nič;
In zájuterk naš, to je — tlaka,
Večerja — beričev je bič.«

»Kak dolgo še zemljo to svojo
Kot sužnjiki orjemo naj? —
Gospôda nam vzela je pravdo,
Ti, cesar, nazaj nam jo daj!«

»»Podložniki, vi ste pobožni?!««
Nad irharje dvor zakriči,
»»Kaj? plemstvo, cesarju udano,
Črniti se upate vi!««

Ne zméni za dvor se car Makso,
Za hrup njegov nič mu ni mar;
Zrè resno v poslance slovenske,
Sočutjem deje jim car:

»Krivice, ki vam se godijo,
V nebo so vpijoče, zares!
Besedo zastavljam vam carsko:
To néhati mora — ni bes!«

»Ej, vitez preljubi moj, Lamberg!
Ki Pegama, hrusta si zmêl,
Bahaču si v Beču snel glavo,
Junak že povsod zaslovél;

»Kaj pravim ti, Krištof moj dragi:
Opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojezdi mi dol na Posavje
Gospôdo objestno krotit!«

Gorázd.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

(Dalje.)

III.

Da ni bilo tako, kakor so ljudje govorili, to je bilo res; ali vkljub temu je gospa Glovacka vselej bila nemirna in veselega obraza, kadar je imel priti doktor Maček, in takšna je bila tudi danes. S pletilom v roki je hodila po sobi semtertjà, a brž ko je kdo stopal po stopnicah gori, nastavila je uho, če ni on. Ni trebala dolgo čakati, natanko ob določeni uri je potrkal na vrata in bil v sobi. Bil je kakor doma, in gospa ga je iz gostinske sobe peljala v spalnico, odmaknila mizo in mu velela, naj sede poleg nje na divan. Doktor se ni obotavljal, ampak tiho je sédel na določeno mu mesto, kakor vsako popoludne. Danes je bil malo zamišljen in slabe volje. Gospa Glovacka poprime besedo in ga vpraša:

»Kaj pa Vam je, gospod doktor, da ste tako žalostni? V Vaših letih mora človek biti zmeraj vesel; zlasti če se mu kaže tako lepa prihodnjost, kakor Vam.«

»Res da nisem dobre volje, ali nikakor ne bi mogel reči, da sem žalosten. Sicer pa se jako motite, gospa, če misliti, da ima človek v mojih razmerah vedno le jasno nebo nad seboj.«

»Rada bi videla tiste oblake, ki bi mogli potemniti Vaše solnce; to bodo pač meglice, katere bi nežna gospodična z mahaljcem svojim mogla razpoditi.«

»Mogoče, ali ne vsaka!« kratko zavrne doktor.

Gospa Glovacka je dobro vedela, kam Maček meri; ali nič ni bila užaljena, celo želela je, da bi odkritosrčno o tem govorila. Na videz pa se je le pritajila, kakor da ga ne bi bila prav razumela, in smehljaje mu odgovori:

»No vidite, da sem uganila, kakšne so Vaše megle.«

»Dovolite, milostiva, da se malo bolj jasno izrazim.«

»Prosim, prav drago mi bode.«

»Kje je gospodična Vanda?«

»Ni je doma, šla je h gospé Sieminski.

»Ali zakaj je ravno takrat nikdar ni doma, kadar sem jaz tu, to je vendar čudno.«

»Prav nič ni čudno, ampak čisto jasno je. To je ravno najugodnejši čas, da se s prijateljico uri na glasoviru. Krivico ji delate, če trdite, da je nikdar ni doma, kadar ste Vi tu. Kadarkoli ste opoludne ali na večer bili naš gost, nikdar je niste pogrešali; popoludne pa ni gotovo, da pridete. Drugače bi bilo, da ste se napovedali in poudarili, da bi se tudi z Vando radi kaj pomenili.

»Naj bo!« reče doktor in żgane z ramami. Poznalo se mu je, da ni bil povse zadovoljen z gospenjim razlaganjem. Ko se je malo odhrkal, povzame zopet besedo:

»Še jedno vprašanje mi dovolite, milostiva! Zakaj gospodična Vanda vedno le k Sieminskega gospé zahaja, a ne tudi kam drugam; saj se v Ljubljani ne manjka deklic njene dobe in tudi odličnih dovolj, da bi se mogla ž njimi družiti.«

»Vsakdo hodi najrajši tja, kamor ga vleče srce. Da je moji hčerki lepa Smaragda nad vse druge k srcu prirasla, tega ji ne morem braniti, zlasti ker jo nánjo tudi nekoliko veže spomin na rajncega očeta, ki je z veliko ljubeznijo in redkim sočutjem bil udan tem nesrečnim ljudem. Razven tega ji je ta tovarišija od velike koristi, kajti pri nikomer drugem se Vanda ne bi mogla tako dobro vaditi na klavirji, kakor pri gospé Sieminski. Prav vesela sem, da se je našla tako lepa prilika; Bog ve, čemu bo to dobro.«

»To je vse lepo; ali milostiva ne bi smeli pozabiti višjih ozirov. Jaz ne poznam Sieminskih; cesarski uradnik niti ne smem imeti znanja ž njimi, kajti bilo bi slabo priporočilo záme, ko bi se družil z izgnanci. Vi ste neodvisna, to je res, ali v višjih krogih bi Vam le utegnili zameriti prezaupljivo prijateljevanje s to rodbino.

»Jaz se nikdar nisem pečala s politiko, ali plemkinja sem zmeraj bila lojalna ter obsojala vsako rovarjenje, bodisi slovensko, poljsko, ali madjarsko; toliko pa me je moj rajnki le prepričal, da ob času državnih prevratov večkrat trpé nedolžni. Sieminski so že več let v Ljubljani, a tako tihi in mirni ljudje so, da bi malokdo vedel za nje, če ne bi gospodje toliko govorili o lepi Smaragdi.«

»Tiha voda bregove trga«, rekel je doktor ter ponosno povzdignil glavo, v svesti si, da je izustil modro besedo.

»Pa ne vsaka«, zavrne mu mirno gospa Glovacka.

»Saj se ne bi zmenil za Sieminske, to ni moja stvar; hvala Bogu, za takšne ljudi imamo policijo. Toda milostiva boste sami sprevideli, da meni ne more biti prijetno, če gospodična Vanda tako pogostoma tja zahaja. Ljudje jo vidijo; ljudje vedo, da se jaz za njo zanimam, pa bi mi moglo škodovati zdaj, ko ravno pričakujemo toliko in tako imenitnih izpremememb, ki imajo tudi odločiti o mojem povišanji v službi.«

»Ali, gospod doktor!« čudi se gospa, »kdo bo vse tako črno gledal! Tako oster ta novi državni red le ne bo. Mladi ste in neizkušeni, kar pa nič ne dé; velika Vaša skrb in natančnost Vam bo le na korist. Do dobrega sem prepričana, da Vas čaka lepa prihodnjost in da boste prav kmalu povišani v službi, vkljub temu, da Vanda hodi k Smaragdi.«

»Trdno upam,« pritrdi Maček zadovoljen sam s seboj, potem pa bolj plašno doda, »ali brž ko pride imenovanje, moral bom odpotovati, a do tja bi nekatere stvari vsakako rad imel na čistem.«

»A kakšne stvari so to?« vpraša gospa čisto mirno, akoprem je dobro vedela, da se prav nje in hčere njene tiče, kar je Maček imel v mislih. Še se je nadejala, da se bo Vanda dala pregovoriti in omečiti doktorju nasproti. Zato se na nobeno stran ni hotela prenagliti, ampak vsako besedo je dobro premislila, predno jo je izustila.

Doktor se je ohrabril in nadaljeval:

»Vidim, milostiva, da mi je brez ovinkov govoriti. Nikdar nisem pred Vami tajil, kakšna čustva gojim v srci svojem za gospodično Vando. Ko sem se prvikrat bližal Vaši hčeri, želel sem, a danes želim bolj, nego kdaj prej, da bi naju združil srečen zakon. Vi niti trenutek niste bili zoper to, celó upanja ste mi dajali z ljubeznivostjo Vašo. Drugače me je sprejela gospodična. Ogiblje se me, kjer le more, a če sva skupaj in če začnem besedo napeljevati na svojo ljubezen do nje, kar preseče pogovor, in še nisem imel prilike, da bi ji razkril srce svoje. Niti toliko se ni mogoče ž njo meniti, da bi me bolje spoznala. Pravil sem ji, kar sem doživel na Dunaji, govoril o raznih drugih stvareh ali ona je vedno le molčala, a ne da bi kdaj kazala, da jo moje pripovedanje zanima, ali da bi sama začela kak pomenek.«

»Ravno to kaže,« opravičuje jo mati, kako je sramežljiva. Prav takšna deklica morala bi Vam biti po volji.«

»Ne bi maral, ko bi bilo res tako, kakor pravite; ali meni se zdi, da je to njeno ravnanje premišljeno; da je to očitno znamenje hladnosti, če ne še kaj druzega. Poznam gospodično od druge strani. Bilo je prilike, da me je tako odločno in brez strahu zavračala, da sem se ji kar čudil.«

»Jaz iz Vašega pripovedanja sklepam, da Vi Vando in sploh dekleta slabo poznate. Sicer me ta Vaš nepokoj veseli, zato ker mi je nov dokaz o veliki ljubezni Vaši do Vande.«

»Ne morem Vam reči, kako meni to Vaše priznanje dobro dé, ali zato nikakor ne sodim drugače o Vaši hčeri. Ne, ne, jaz se ne motim, marveč bojim se še vse kaj hujšega, kar gotovo niti Vam, milostiva, ne bi bilo drago. Pa kaj bi o tem govoril; premalo imam dokazov, zato rajši molčim.«

Gospa Glovacka ni mogla pritajiti jeze svoje; preveč so jo razžalile zadnje doktorjeve besede. Vsa razdražena mu ostro zavrne:

»Tako sumniti moje dete, tega si ne dam od nikogar, najteže pa to čujem iz Vaših ust, gospod doktor; kajti kdor o izvoljeni srca svojega sodi, kakor Vi o moji hčeri, ta je ni vreden.«

Maček je sprevidel, kako se je bil prenaglil, kesal se je svoje nepremišljenosti in jel je gospo tolažiti:

»Prav lepo prosim odpuščanja, milostiva, nisem se prav izrazil. Hotel sem reči, da ne bi smeli Svoje hčere tako zlahka puščati k Sieminskim; kdo ve, kdo tjà zahaja, kajti to so naposled vendar le sumnjivi ljudje.

»Da Sieminski niso ljudje po moji volji, to dobro veste, gospod doktor; ali če so tudi politično osramočeni, zoper privatno njihovo življenje nihče ničesar ne more in ne sme reči.«

»Gotovo, da ne; in niti jaz tega nikdar nisem trdil. Le to sem rekel, da se ne ve, kdo drugi k njim zahaja. Odkar je novi polk v Ljubljani, druži se Sieminski z nekim častnikom, ki je čisto drugačen, nego so ostali. Ne šali se s tovariši svojimi, ne postopa za dekleti, ampak le v časopisih tiči in s Sieminskim se sprehaja.«

»To vendar ni nič slabega; celó lepo je, če je častnik moder, kakor se možu spodobi.«

»Tega ne tajim; ali ljudje, ki niso taki, kakor drugi, so nevarni. Kdo ve, če v tem častniku pod belo cesarsko suknjo ne bije prevratno rovarsko srce.«

Gospa Glovacka je umolknila; preveč se ji je gadilo grdo natolcevanje. Prav živo se je spominjala ranjkega moža svojega; sprevidela je, kako modro in resnično je on sodil o takih stvareh. Zakaj ga ni več, da bi zavračal mladega doktorja! Čez nekoliko trenutkov pa zopet izpregovori:

»Pustiva to, gospod doktor, v tem se ne bodeva ujemala. Gledé Vande pa ponavljam, kar sem Vam prvikrat rekla, ko ste mi razodeli naklep svoj ter snubili mojo hčer. Načesar nimam zoper to, celó

prav srečna bi bila, ko bi se v tej stvari Vaša in — moja želja izpolnila. Toda v svetu ne gre vse, kakor bi želeli; večkrat treba čakati in potrpeti, in ravno Vam, gospod doktor, priporočala bi v tem malo več potrpljenja. Saj sta še oba mlada. Vam itak treba še nekoliko višje službe, a med tem izkusite, da si pridobite Vandino srce.«

Doktor Maček ni vedel, kaj bi na to odgovoril. Predobro je čutil, da ga Vanda ne mara; dozdevalo se mu je celó, da druzega ljubi, kajti če je sprva proti njemu bila hladna, zdaj mu ne more več prikrivati, kako ji je zopern. Ni vedel, kaj bi odgovoril gospé, ki mu je bila nagnena in ga je še zmeraj tolažila s praznimi upi. V tem pride Neža skozi zadnja vrata v sobo, pogrne mizo pred gospo in gostom njenim, razloži po nji potrebno posodo, a naposled odide in se povrne s kavo. Gospa natoči doktorju in sebi; dobro ve, kako črno in kako sladko da ima rad. On zopet hvali kavo, da boljše ni pil niti na Dunaji pri grofu, kjer je bil za domačega učitelja. Zdaj pa je ona jela zopet izpraševati po življenji v grofovski hiši, on pa je obširno pripovedoval, kar je vedel. Kadar je le mogel, vpletal je samega sebe, kolikanj so ga na Dunaji cenili, zlasti grofica; s kakimi visokorodnimi gospicami da je ondu občeval, in če bi bil le količkaj plemenite krvi, da se gotovo nikdar ne bi bil povrnil na Kranjsko. Toda grofova protekcija da mu bo ostala in mu pomagala, da bo hitro više stopal v državni službi.

Gospa je čisto pozabila, da sta se bila prej sporekla. Zopet je bila dobre volje, zlasti ko sta v pogovorih svojih čisto zašla v »visoke kroge«. Tudi Maček se je malo potolažil. Veselega obraza se je poslovil, da bi še o pravem času prišel v Zvezdo, predno jenja vojaška godba.

Bil je ravno pri vratih, ko je nekdo od zunaj na nja potrkal ter jih takoj tudi odprl.

»O, gospod doktor, Vi tu?« čudi se visoka stara gospa, »v »Zvezdi« kar mrgoli lepih deklic in mladih gospá, a nališpane so, da žena, kakor sem jaz, ne ve, kam bi se djala.«

»Nikar tako, milostiva, kdo bi sam sebe tako po nazasluženem nazaj postavljal!«

Stara gospa bila je nagluha, pa ni razumela doktorjevega odgovora, ali ker je videla, da odhaja, podražila ga je:

»Dobro pazite náse, da Vas ne zadene usodepolna pušica. Le smejte se, pa je le tako! Nečem Vas dlje zadrževati; polno žarečih očij se željno ozira, od katere strani pridete. Z Bogom! Dobro se imejte.«

Zgovorna mamica je bila gospa Dobravčeva, najstarejša in najzvestejša znanka Glovackega dóma. Z rajnko materjo gospe Glovacke bili sta nerazdruživi prijateljici, obe sta ob času francoske okupacije najbolj sloveli med vsemi dekliči tedanje Ljubljane, pa nista mogli pozabiti prelepih časov mladosti svoje. Dobravčeva gospa je pri vsaki priliki poudarjala, kako so francoski oficirji bili priljudni in okretni in da so se sploh tako lično vêdli, kakor da bi bili sami grofi in baroni. Nič ni zamerila, če jo je kdo podražil s francoskimi častniki, ampak dala mu je kak šaljiv odgovor, potem pa znova jela praviti, kar je že, Bog ve kolikokrat, povedala. Pa kdo bi ji zameril, saj je nobena stvar na svetu ni mogla tako razveseliti, kakor spomin na stare čase. Reva bila je že več let vdova po moži odvetniku, ki ji je zapustil toliko, da je mogla brez skrbi živeti. Stari njeni znanci so pomrli, a ker ni imela otrok, bila bi čisto zapuščena, če ne bi bilo gospe Glovacke, ki jo je spoštovala, kakor kako teto. Zato je Dobravka vsak čas k nji zahajala in bila je pri nji kakor doma. Dasi visoke postave in stara, držala se je še zmeraj po konci, in tudi črte na obrazu so še zmeraj pričale, da je nekdaj morala biti lepa. Nosila se je nekako bolj po stari šegi, zlasti si jo lahko spoznal po umetnih kodrastih zvitkih, ki so ji ob straneh viseli izpod klobuka. V roki je vedno nosila starinsko žametovo torbico, v kateri je imela robec, pletilo, molitvenik, ali kar je sicer trebala, če je šla od doma.

Ko je doktor Maček odšel, obrne se stara gospa h gospe Glovacki in ji zakliče:

»Brhek je!«

»Ni napčen«, pritrdi ji mirno Glovacka.

»Kaj pa Vanda?« vpraša Dobravka, kakor nekdo, ki natanko vse ve, kar se v hiši godí.

»Kaj?« ponavlja Glovacka in zgane z ramami, »čimdalje trdovratnejša je, kar nič neče slišati o njem.«

»Čudno!« reče stara gospa, sede na sofo kraj Glovacke in vpraša dalje:

»Kaj pa vendar pravi?«

Gospa Glovacka ji na to ničesar ni odgovorila, ampak pobesila je oči in molčala. Dobravka hitro zopet povzame besedo:

»Ali mar druzega ljubi?«

»Ne, da bi jaz vedela; saj razven doktorja Mačka niti ne pozna mladega moškega.«

»Ali res ne?« vpraša Dobravka sumnjivo in se poredno nasmeje.

»Odkod neki?« zavrne nejevoljno Glovacka, ali spomnila se je denašnjega pogovora z doktorjem Mačkom in se globoko zamislila.

»Odkod da bi ga poznala? — I no, saj vendar hodi v cerkev, v posete, na sprehod; a kolikor jaz vem, ne hodi nikamer z zavezanimi očmí.«

»Gospa Dobravka, Vi ste pač srečni, da se Vam v Vaših letih še ljubi tako šaliti.«

»E, mi iz francoske dobe, mi smo drugi ljudje.«

»Če so bili vsi takšni, kakeršni ste Vi, potem Vam rada verjamem. Ali pustiva to. Danes ste z Vašim govorjenjem v meni obudili nekako sumnjo o moji hčeri; draga gospa Dobravka, povejte mi odkritosrčno, ali res kaj veste?«

»Kakšno sumnjo? Saj to ni nič slabega, če namesto tega ljubi druzega.

»Kakor se vzame. Prav lepo Vas prosim, ne govorite tako od daleč, ampak kar golo resnico mi povejte.«

»Kdo ve, če je to resnica, kar jaz vem.«

»Tedaj mi recite to, kar veste, kar ste od drugih čuli, ali kar morebiti sami sklepate iz kakih znamenj.«

Stara gospa se nasmeje in pravi:

»Naj bo; ali nikar si po nepotrebnem ne delajte skrbij. Bog ve, če je vse res; in če je res, tudi ni nič hudega. Sama nisem še nikdar ničesar zapazila; ali moja Jera mi je že spomladi pravila, da je neko nedeljo zvečer videla gospodično Vando z nekim častnikom, ki jo je bržkone od Sieminskih domov spremljal. Meni se to ni nič nenavadnega zdelo, saj je to dolžnost vsacega kavalirja, pa se nisem dalje zmenila. Ali Jera trdi, da se ne moti, da isti častnik še danes zalezuje Vando in da se shajata pri »tistih čudnih ljudeh, ki niso naše vere.« Ona da je to že večkrat zapazila, ko je v Zvezdo šla po vode. No, to je vse.«

»Ali mar tega ni dosti?« vzdihne gospa Glovacka in kar vroče jo je prehajalo od nepričakovanega razodenja.

»E kaj bi bilo dosti; to vse nič ni. Mladi ljudje se bodo zaljubovali in dragovali, dokler bo svet stal. Katerim je usojeno, tisti se bodo vzeli, in zastonj bi bilo vsako odgovarjanje; katerim pa ni usojeno, tistim se vsaka zveza sama po sebi razdere. Čemu bi si torej glavo belili s stvarmi, ki niso v naši moči.«

»Te Vaše misli so menda tudi še iz francoske dobe.«

»Kaj bi bile iz francoske dobe; odkar svet stoji, bilo je tako in bo tako ostalo.«

»Mogoče; ali vselej se zaljubljene zaveze le ne razvezujejo tako gladko, kakor ste Vi povedali.«

»Gladko, gladko!« ponavlja stara gospa malo nejevoljna, »kaj pa se na svetu gladko razvija? Od zibelke do groba nam je vsem pot s trnjem posut; ali zato nismo Bogu nič menj hvaležni za življenje, katero nam je dal.«

»Gospa Dobravka, Vi bi nazadnje človeka še znali potolažiti. Veste kaj, pojdiva malo na sprehod, prav potrebna sem čistega zraka.«

»To je pametna beseda«, zavrne stara in kar obraz se ji je zasvetil od radosti, da je še kdo na svetu, ki si želi njene druščine.

(Dalje prihodnjič.)

Osapska dolina.

Spisal **Ivan Železnikar.**

Slaven in krasen je razgled z Opčin na amfiteatralično razprostirajoči se Trst, na rujavkasto-sinje obale istrske in na modrozeleno valovje Jadranskega morja; menj poznat, a jednako krasen, v marsičem morda celo krasnejši pa je razgled iznad starega grada v Sacêrbu (San Servolo), ki se kakor sokolovo gnezdo dviga med kršnim Krasom in tožno Istro, med Žaveljsko in Osapsko dolino.

Sacêrb je mala a slikovita vasica na visocem hribu nad Dolino, ležeča okoli skalne škrbine, na kateri stojé razvaline nekdanje trdnjave, znamenite izza bojev z Benečani. V Valvasorji nahajamo nje jako pristno podobo in v skalo vsekane stopnice, ki jih je narisal slavni kronist kranjski, ohranjene so še danes tako dobro, da po njih, dasi so nekoliko previsoke, z malim naporom dospeš v podzemeljske, iz naravnih skalnih otlin prirejene prostore, ki so bili nekdaj posadki v skrajnem slučaji zadnje pribežališče, ali kakor Valvasor pravi »receptaculum«. O jahališčih, narisanih v »Ehre des Herzogthums Krain«, dandanes ni več najmanjšega sledu, kakor tudi ne o slavi nekdaj ondu gospodujočih plemenitih gospodov, med katerimi so bili Petači (Petazzi) po ljudski pripovedki tako kruti, da so matere Brščice s svojim mlekom morale dojiti grajska pséta, kar je nekda tudi bilo vzrok, da je oholi ta rod popolnem izumrl.

Popotniku dospevšemu iz prijazne Doline po dobre polure hoda v Sacêrb in splezavšemu na starega gradú najvišje razvaline, odpira se v istini čaroben razgled. Tam v ozadji se vidi mesto Gradež in

njegova zlasti ob solnčnem zahodu kakor razbeljeno železo žareča se laguna, starodavni Oglej in vitki njegov »campanile« na desno ustje mnogo opevane Soče, dalje na strmi skali divni Devinski grad, bližje v polukrogu pa bogati Trst z belimi svojimi vilami, pristavami in krasnimi letovišči, naslanjajoč se na Skedenj in na opuščene Žaveljske soline, od katerih naprej se na gore naslanja mesto Mile (Muggia) ter vkupe z omenjenimi glavnimi predmeti kot krasen okvir obroblja sinje morje Jadransko, po katerem plovijo brze ladje z belimi jadri in mogočni parobrodi, puščajoč na morski gladini viden sled in bruhajoč iz sebe gost, črn dim v južni vzduh. Med zapuščenimi solinami Žaveljskimi in gledalcem se razprostira lepa in plodna raván, v katere ozadji leži že prej omenjena lepa vas Dolína, bolj na desno od nje pa slavni »Breg«, kjer se prideluje slovita »brežanka« in kjer je znamenita božja pot v Ricmanjih, prijazni Boršt, koder sedaj vozi Hrpeljska železnica, v dnu gorovja pa Boljunec, ob potoku Glinčici, ki goni veliko mlinov, redečih poleg mlinarjev še par stotin marljivih krušaric. Divna panorama pa s tem še ni završena, kajti na levo je odprta proti tožni Istri, za seboj pa imaš Kras v besede pravem pomenu, da si pristnejšega niti misliti ne moreš. Kakor okamnelo morje, brez vsacega grmiča, brez vsake vidne vegetacije pnè se gorko hrbtišče pred teboj in oko bi se utrudilo na tej tihotni jednoličnosti, ko bi si ne moglo odpočiti pri pogledu na širokoplečega Nanosa s cerkvico sv. Jeronima in dalje na krasne naše Planine, med katerimi gospoduje v vsi svoji veličini divni naš Triglav. Nad vsem tem čarobnim razgledom pa je razpeto jasno nebo italijansko, vzduh okoli tebe čist in vonjav, poln južne miline in toplote, boje pisanih pokrajin krepke in žive, vse vkupe pa divna slika, katero bi popolnem pogodil le slikar — genijalen kolorist, kateremu ne prija izključno le pokrajina, vseskozi zelena kakor špinača, marveč vsak kraj, odličen po svoji naravni in izvirni lepoti.

Ko si, nauživši se izrednega razgleda, začel mirneje motriti vso pred seboj razprostrto lepoto, opaziš hkratu neko posebnost. Od bajeslovnega Devinskega gradu, ki v motni daljini straži severno obalo sinjega morja, mimo Nabrežine, Kontovelja, Opčin, Bazovice, Ključa, do Sacerbskega stališča tvojega, mimo Ospa, Črnikala in dalje naprej vidiš na prvi pogled strogo določeno mejo razvpitemu Krasu. Strmo bregovje, deloma sivo-rudečkaste stene, podobne orjaškim navpičnim zidovom ločijo kraško planoto od južnega svetá in kjer je ta ločitev najmarkantnejša, ondu z vso gotovostjo lahko sklepaš, da je vode silna moč takó preobrazila skalovitega Krasa trdo lice. Tako je pri

Devinu, tako pri Boljunci, pri Sacêrbu, Ospu, Črnikalu, tako pri Zanigradu in naprej.

A to še ni vse. Oprezen pogled ti pove, da je morala ta Krasu strogo določena meja nastati vsled potresov, vsled pogrezanj, kakor jih je jako vrlo opisaval general Marenzi v svoji mnogo, a nezasluženo zasmehovani pogrezni teoriji (»Einsturztheorie«). Na Štajerskem, v vinorodnih Visovljah, videl sem nekoč po podzemeljskim studenci izpodkopan vinograd. Po dolgem dežji se je pogreznil del vinograda in nastal je jarek, ki je imel isto formacijo, kakor gori omenjena od Devina do Zanigrada raztezajoča se stena. Da, kjer se je odkrhnil trdi lapor, bile so celo boje, četudi nekoliko medlejše, vendar približno jako podobne slikovitim stenam pri Boljunci, Sacêrbu, Ospu, Črnikalu i. t. d. Zrušeno ozemlje pa je imelo isto lice, kakor ves Breg, vas Dolina, Osip, Gabrovica in druge vasi.

Velike zanimivosti pa je tudi to, da se z mejo, Krasu določeno, menja tudi geognostična sestava. Trst ni več na ozemlji z značajem kraškim, v Bregu začenja tudi že druga formacija, ki se dalje razprostira mimo Ospa, Tinjana, Plavij, do Kopra in dalje, katera je torej velezanimiv osrédek, sredi skalovitega in kakor morska goba luknjičastega Krasa.

Po teh opazovanjih ne bode odveč, ako se malo ozreš v najbližjo okolico. Sacêrbskega starega gradu razvaline nimajo posebnega interesa. Bil je to grad, utrjen po prirodi, a veliko premal, da bi se mogel braniti oblegovalcev velicemu številu. Zato so ga tudi cesarske čete 1511. l. z malim naporom odvzele lakomnim Benečanom. Mnogo zanimivejša, jedina te vrste, pa je menda podzemeljska cerkvica, dober streljaj od Sacêrbskega gradu. Stopajoč z voditeljem po zvenečem kraškem kamenji, ne vidiš niti sledu kaki stavbi. Zdajci pa se nagne jedva vidna steza nizdolu in skozi dobri lési podobna vrata prideš po kacih petdesetih stopnicah v cerkev, ki nima niti zidu, niti tramu, niti zvonu. Naravna podzemeljska duplina je dala prostora božjemu hramu, lepi kapniki so vsa draperija in olepšava in priroda sama je izklesala sarkofagu podobno skalo, na kateri je altar, na njem pa par prav siromašnih svečnikov, jedini nakit tej najpriprostejši cerkvici, kar sem jih kdaj videl. V tej duplini je živel nekda sv. Servolo, kateremu je tudi cerkev posvečena in kateremu na čast se vsako leto, če se ne motim meseca junija — daruje sv. maša.

Priprosta je ta cerkvica, — darežljiva priroda ji je naklonila samo jedno okno, skozi katero prodira dnevna luč baš pred oltar — a vendar ubogi istrski in kraški kmet ne zamuja prilike, da bi je ne obiskal ter

izpod kraškega površja z dna zdvojenega srca ne prosil Boga za milejšo usodo. In končavši svojo molitev z nekakim hrepenenjem stopa za oltar, kjer so iz kapnikov skozi stoletja padajoče kaplje izdolble latvici podobno globino, polno studene vode. Kaj je studena voda, to umeje le Kraševec. Zato pa jo tudi zaužIvajo slastno, kakor bi pili ohlajenega šampanjca; žal, da je vode le malo in da je naravna skalna latvica le prehitro prazna. Valvasor sicer pripoveduje, da je ta latvica toli čudotvorna, da je ni moči izprazniti; a njegova trditev dokazuje samo to, da on v Sacêrbu sam nikdar bil ni in da torej tudi ni poskušal izprazniti čudotvorne latvice. Iz rečenega bode vsacemu jasno, da se izplača pohoditi Sacêrb, zlasti pa podzemeljsko cerkvico, iz katere se na levo odpirajo velikanske podzemeljske jame, ki po trditvi prebivalcev sezajo par ur daleč, a žal, še niso preiskane.

Iz Sacêrba na levo proti jugovzhodu je razprostrta lepa Osapska dolina, kaki dve uri dolga, povprečno pa pol ure široka. Dolina ta je v marsičem zanimiva. Severna stran od Sacêrba do Črnikala ima pravi kraški značaj, vse druge strani pa imajo, kakor deloma že zgoraj povedano, drugo formacijo.

Ime ima dolina od glavne vasi, ki se na vseh zemljevidih, ne izvzemši Koslerjevega, napačno nazivlje »Ospo«. Pravilno ime je »Osip«, — domačini govore »Osèp« — prebivalcem njenim pa pravijo »Osapci«. Zidana je ob vznožji velikanske pečíne, katere del se je izvestno nekdaj odkrhnil in nasul breg, na katerem stoji vas, ki je po tem »osipu« dobila svoje sedanje ime. Tikoma nad vasjo, tikajoč se najviše stoječih hiš, dviguje se navpična rudečkasta stena, sredi nje pa zijá, kakor kiklopsko oko, široka otlina, iz katere po dolgem deževji pritaka majhen curek vode, kot znamenje, kako visoko stoji v osrčji hribovja vsled pretesnega ustja zajezena voda — Osapska Reka.

»Reka« je Osapske doline prva posebnost. Navadno ne zasluži niti imena potok, ob suši skoro do cela usahne, kadar pa na Pivki dežuje dalje časa, prihrumi v toliki obilici, da hitro stopi čez bregove in preplavi skoro vse travnike in njive do opuščenih solin pri Milah (Muggia) ter je vsa dolina podobna motnemu jezeru. Tej prikazni nasproti mora se človek nehotoma vprašati: Od kod toliko vode? Kras nad Ospom nima tacega reservoara, iz katerega bi moglo odtakati toliko vode, naravno torej, da treba to razlagati drugače. Ljudstvo govori in je trdno prepričano, da prihaja voda iz Škocijana, da je torej Osapska Reka odtok ali panoga svetovno znamenite Škocijanske Reke. Ime samó ob sebi že deloma na to napeljava, razne okolščine pa še določneje to potrjujejo.

Ne gledé na to, da je po ljudski pravljici nekdaj palo dvoje volov na Krasu v brezdno in da so se kosci jarma ulovili pri Ospu, (pravljice take pač niso redke), mora se naglašati, da tej vodi ni nobenega druzega izvora, da tako močno narasta le tedaj, kadar je na Pivki dolgo deževalo, da prihaja navzlic svoji podzemeljski strugi, jako kalna, ter prinaša s seboj celo *žaganje*, katerega bi med Ospom in Škocijanom zaman iskal.

A še drug razlog govori za mojo, na ljudsko mnenje oprto trditev. Ko se je 1883. l. na občnem zboru inženirjev in arhitektov Tržaških razpravljalo vprašanje, kako napeljati Reko in Bistrico v Trst, čital je inženir Friderik Angeli dotično poročilo, katero so sestavili veščaki. V tem izvestji pripoveduje se tudi, kako so merili kolikost Reke. Pri Gorenjih Vremah konstatovali so 260.070 m^3 vode na dan, pri Škocijanu pa samo 180.000 m^3. Med Vremami in Škocijanom se izgublja torej 80.070 m^3 vode na dan. Kam odhaja toliko vode? Brez velike bistroumnosti se lahko sklepa, da mora tolika množina kje drugje na dan. Jaz za svojo osebo sem trdno preverjen, da je precejšen del, če ne vse, dobiva Osapska Reka, *zelo verjetno* pa je tudi, da treba v poštev jemati Rižano, in to bi bilo za vprašanje o napeljavi Reke in Bistrice v Trst eminentne važnosti. Osapska Reka bi Tržačanom ne delala velike preglavice, ker goni samo jeden jako primitiven mlin, ob Rižani pa je nad trideset vélikih in deloma jako lepih mlinov.

Ko bi namreč Tržačani, kakor so načrti, zajeli vso vodo med Vremami in Škocijanom, prenehali bi odtoki v Osip in morebiti tudi v Rižano, posestniki in mlinarji pa bi za suhe struge zahtevali primerno odškodnino. Zeló potrebno bi torej bilo gledé dotičnih pravic, nič menj pa tudi v znanstvenem oziru, da bi se ta zastavica razrešila. Na Nemškem so bili pred par leti v jednakem položaji. Domnevalo se je o Dunavu, da po nekem podzemeljskem odtoku Reni v Bodenskem jezeru oddaje velik del svojih vodâ. Da se ta »bifurkacija« dožene, potopili so v dotično reko nad 100 stotov soli in po kratkem opazovanji bila je stvar stalno gotova. Kaj jednacega naj bi se storilo tudi glede Škocijanske, oziroma Osapske Reke in Rižane, o katerih bi se tem potem neovrgljivo dognalo, nista li bili že Rimljanom znani pod skupnim imenom »septem fontes Timavi«.

V predstoječih vrstah sicer ni z matematično točnostjo dokazano, da je Osapska Reka res Škocijanske Reke odtok, torej prava sestra onih rék, ki prihajajo pri Št. Ivanu deloma že kar plovne na dan, vendar pa mislim, da je moja trditev in ljudsko mnenje več nego hipoteza in da se prej ali slej tudi v tej stvari izreče konečna beseda.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

39. Razodetje.

(Konec.)

Več takih črnih stebrov so si prislužili profesorji, ki so prepovedovali mladini naši dobre in poštene slovenske časopise in knjige z nesramno pretvezo, da jo pohujšujejo. Brez zapreke pa je smela prebirati vse tuje spise, dasi so bili mnogi strašansko nespodobni in nenravni ali pa popolnoma nekrščanski in brez verski. — Cesarska vlada, mestni odbor in posamezni domoljubni in bogati podjetniki preskrbeli so Semenič obilo z brezbrojnimi občekoristnimi ustanovami, napravami in zavodi. Železnice so šle iz njega na tri strani, proti Ljubljani, Karlovcu in Ogulinu. Zračna pošta Samolet je nosila vsak dan blagó in potnike v Ljubljano, Zagreb, Trst, Reko in Celje. To pošto je izumil pred sto leti neki Ljubljančan. Vozila je visoko nad zemljo, često nad oblaki brez najmanjše nevarnosti. Velikansk vodotoč je dovajal mestu vodo iz daleke Kolpe, po drugem vodovodu je dobivalo iz hrihov bistro studenčino. Umno zemljedelstvo, trgovina, tovarne in premnoge ine delavnice so naklonile vsem stanovom znatno imovitost in splošno zadovoljnost. Starodavna borna »Purga« preimenovala se je po dobrem razlogu v »Milijonarski trg«, kajti stanovali so ob njem v palačah svojih sami težki bogatini, ki denarcev svojih niso šteli, nego jih merili na vagane. Najrajši in najdlje se je mudil Slóbodin vsak pot v prvi mestni ulici v gimnaziji, ki se je razlikoval v marsičem od denašnjih šol tega imena. Vsi predmeti so se razlagali po slovensko. Poleg domačega jezika učil se je najbolj »slavjanski«. Vsi dijaki so ga govorili tako gladko kakor materinščino svojo. Dajala pa se jim je prilika, da so se izurili lehko tudi v drugih slovanskih narečjih in v glavnih tujih jezikih. Jako mnogo ur je bilo odločenih računstvu, fiziki, prirodopisju in zemljepisu, grščini in latinščini pa — nobena! Čas, ki se je s tem dobil, upotrebljeval se je velekoristno za glasbo, zdravoslovje in v višjih razredih za državoslovje. Glasba je bila zapovedan predmet za vse učence. Slóbodin se je uveril, da so si semeniški dijaki čvrsto zapomnili pravila, kako jim je živeti, da si ohranijo zdravje. Dasi je bistro pazil, ni našel v vsem mestu nobenega mladega človeka, ki bi bil pijančeval, žgal smodke, ponočeval, ali čepel skljućen po vse ure

pri vražjih kvartah. Dečaki so se dobrovoljili v prostih urah z dobrim berilom, duhovitim šahom, biljarjem, žogo, telovadbo, prijetnimi izprehodi na deželo i. t. d. Učitelj državoslovja je razkladal poslušalcem ustroj države in državljanske pravice in dolžnosti. Odraslim mladeničem je bilo torej politikovanje dovoljeno, kar se je zdelo Slóbodinu jako pametno in potrebno. Zabeležil si je v listnico besede, s kojimi je končal profesor tega predmeta predavanje svoje. Dejal je s povzdignenim glasom: »Dragi prijatelji in slavjanski bratje moji, prosim in zaklinjam vas, da nikdar ne pozabite, da smo tudi mi prevažna veja tistega orjaškega drevesa, v čegar blagodatni senci počivajo in se radujejo vsi omikani národi starega svetá«. V gimnaziji je bila nameščena izvrstno založena knjižnica in dijaška čitalnica, v koji je ležalo na mizi do štirideset slovenskih in drugih slovanskih časnikov. Krščanski nauk so učili se gimnazijci obširno in temeljito ali ne za red v izpričevalu in ne v šolskem poslopji, polnem dijaške lehkomiselnosti, nego v stólni cerkvi pred vélikim oltarjem, za popotnico in vodilo po nebeških vzorih hrepenečemu duhu. Po službi božji, ki je bila slovenska od konca do kraja, razlagal ga je veleučen duhovnik z milim glasom in tako preverljivim čutom, da mu je moral poslušalec potrditi hoté ali nehoté slednjo besedo. Slóbodin ga je čul, ko je govoril baš o istinitosti krščanske vere. Rekel je: »Prvi dokaz resničnosti njene nosimo v sebi, kajti se ujemajo vsi bistveni nauki krščanske vere s srcem, pametjo in vestjó vsakega poštenega človeka.« Slóbodin ostrmi, da mu zastane sapa. Dejal je sam v sebi: Ta dokaz je tako naraven, prost, jasen in neovržen, da mora pregnati najtrdokornejšo nejevero. Kako je to, da mi ga niso povedali nikoli v šolah in da se ga nisem niti sam domislil! Verske sumnje, ki so ga mučile dolgo in neusmiljeno, izginile so zdaj brez sledú, kakor se razhlapi zadušljiva, siva megla na žarkem solnci. Razburjeno srce mu ublaži zopet sladek mir; do smrti svoje se bo spominjal hvaležno svetega možá, ki mu je v semeniški cerkvi oživil z jednim samim kratkim stavkom mrtvo vero. V nedeljo popóludne se je hotel Ivan Slóbodin vsekako udeležiti zabave v Národnem dômu že zato, ker so naznanile vse novine, da bo čital njega predsednik, Janko Slóbodin, jako mične, tristo let stare »spomine« od pradeda svojega. Mislil si je: »Kaj ko bi bil ta Janko sorodnik moj v desetem ali dvanajstem kolenu, in bo razveseljeval občinstvo morda baš z mojimi zapiski?« Kar je slutil, potrdilo se je popolnoma. Janko je opisal najprej pradedovo življenje. Povedal je tudi zgodovino ljubezni njegove, ki je vzbudila v dvorani precèj glasno veselost. Pravil je, da je Ivan vzdihoval in lazil

za Záliko dve leti. Zaklinjal se ji je vsak dan, da jo ljubi stokrat bolj nego vse íne ljudí in vse zaklade in slastí tega sveta. Ona mu je verjela in mu podarila srce svoje, kajti bil je Ivan nepokvarjen in jako čeden dečko. Zdel se ji je res da močno fantastičen, ali mladenke opraščajo take slabosti kàj rade ljubimcem svojim. Toda Zálika je bila krščansko in pametno dekle. Hotela je biti Ivanova žena ne pa ljubica. Da ji je rekel: »Vzemíva se!« — oklenila bi se ga bila okoli vrata in ga obsipala s poljubci. Ali njemu ni mogla zdrkniti z jezika beseda: »zakon«, ne zato, ker je imel morda nečiste namene. Bog varuj! On bi se bil rad pozakonil z njo že prvi dan, ko jo je spoznal. Zadržavala ga je prazna bojazen, da ga deklica ne usliši. Najprej se je hotel uveriti, da ga ljubi, šele potem dejàl bi ji bil: »Draga Zalka, dosti dolgo se že gledava, čas je, da se poročiva.« Po takem ni čudo, da je prišla zmešnjava. Oba sta čakala zaman, ona snubitve njegove, on pa priznanja njenega, da ga ljubi. Brez odločenja so tekli tedni za tedni, meseci za meseci. Dekleta zgrabi napósled nejevolja. Ko ji je začel zopet ponavljati, kar je že tolíkokrat čula, bleknila je, da je sita tega zaljubljenega čvekanja, naj jo pústi na miru. Bilo ji je précej žal, da so ji ušle take nepremišljene besede. Revica vso noč ni mogla zaspati. Da je prišel Ivan drugi dan k nji, prosila bi ga bila za zamero. Toda on se ni prikazal, ker ni poznal ženske trme. Bil je taka mila Jera, da se je imel za najnesrečnejšega človeka na zemlji. Razven ljubezni ga je trla tudi rodoljubna žalost. Slovenski národ je trpel takrat grozne bede in ni bilo nobenega upanja, da se politične prilike in razmere skoro zboljšajo. Ivana je ta dvojna bridkost tako zmešala, da se je nakanil ustreliti. Nebeški oče pa se je usmilil izgubljenega sina ter mu poslal skrivnostno razodetje, koje ga je potolažilo. Zameknil se je iz devetnajstega v naše dvaindvajseto stoletje in gledal blaženo in slavno bodočnost slovenskega národa in tudi mesta Semeniča. »Spomini« njegovi dokazujejo, da je došel poslušat baš nocojšnjo našo zabavo v Národnem dômu in da je zvedel iz m o j i h ust, zakaj mu Zálika ni priznala ljubezni svoje. To se vé, da mu se je zdaj na vso moč mudilo domóv. Uboga Zálika je bila skoro zblaznela, ko je slišala, da je izginil Ivan brez slovesa. Našel jo je vso objokano in obupano. Ali toga njena izpremenila se je hitro v radost in smeh, ko jo je pritisnil na srce in jo imenoval »sladko svojo nevesto.« Poročila sta se še tisti mesec in odslej jima usoda ni grenila več življenja. Po tem kratkem vekopisu je jel govornik Janko Slobodin čitati Ivanove »spomine«, ki so naštevali na tanko vse nadloge in težave, koje so pritiskale slovenski národ, zlasti slo-

venskega kmeta v devetnajstem stoletji. Ivan je poslušal zvesto življenje svoje, »spomini« pa ga niso nič mikali, ker so mu bili znani. Zbodla ga je bila marsikatera opomnja Jankova in ko se je občinstvo smijalo neokretni njegovi ljubezni, šinila mu je vsa kri v glavo od srama in jeze. Ali to razžaljenje je precej pozabil radi preveselih poročil, koja je čul v Národnem dômu o ljubljeni Záliki. Zdaj je védel za trdno, da ga ljubi in da mu je namenjena za ženo. Ves zamaknen je hitel v cerkev in zahvalil Bogá za rešenje in dobljene tolažbe. Iz cerkve je tekel na vso sapo v Gorjance. Na vrhu opešajo mu noge in poloti se ga težka dremota. Legel je na mehko trato in zaspal. Vzbudivši se vidi pod sabo samotno čuvarnico, kamenite rébri in golo bregovje. Ta pogled ga uveri, da se je preselil iz solnčnega dvaindvajsetega nazaj v viharno in pusto devetnajsto stoletje. Čile noge ga prinesó v treh urah domóv. Zgodilo se je vse tako, kakor je pripovedoval semeniški gospôdi Janko Slóbodin. V treh tednih sta bila Ivan in Zalika mož in žena in živita še zdaj prav zložno in srečno. Ivan se bavi mnogo s politiko. Domače časnike (tujih ne mara) prebira od prve do zadnje črke, mične članke in dopise še po dvakrat. Ker vé, da je bodočnost naša, ne delajo mu preglávice hude neprilike, v kojih se nahaja često národna stranka. Kadar zvé kako krivico, ki se je storila národnosti naši, zakliče zmagoslavno: Vsaka sila je minljiva! Preširen je prerokoval resnico, da se bodo »vremena razjasnila« tudi nam Slovencem, zato: Ne udajmo se, ne udajmo se! —

Misli.

4.

Kdor prid in zabavo prav druži,
Ta splošno priznanje zasluži,
Kdor jednega preveč primeša,
Ravnotežju pretežo obeša.

5.

Koj, ko je zavrelo, nikar ne jej,
Počakaj, naj se počuha poprej!
Kedor pa malo počakati neče,
Ne čudimo se, če se dobro opeče.

6.

Imej tudi dober namen,
Prenaglo vendàr še ne sodi,
Najboljši namen je gotovo skažen,
Če naglica slepa ga vodi; —
Le tistega čin mi je v čisli,
Ki tud' na nasledke pomisli. —

Y.

Pri národnih pevcih.

Pomladij jedva štirinajst
Ti zrlo je življênje,
A že poznaš kopnênje,
Poznaš ljubezni strast.
Oblastno z odra dôli zreš,
V zavesti si krasôte
In čárovne milôte,
Ki diči vitko rast.

Dovtipom národ se smeji
In ploska ti z rokami,
Jaz pa tešim s solzami
Za tebe bridek jad.
Kaj bi pač grenkih solz ne lil:
Jedvà ti je vzbrstela,
In skoro bo odcvela
Cvetoča ti pomlad.

A ti ne vidiš mojih solz,
Le poješ in razgrajaš,
Da s strupom se napajaš,
Kaj tega tebi mar?!
Življênja bodo te megle
V svoj mračni plašč zavile . . .
Da ti sramôto krile,
Oh krile bi vsegdár! —

Fr. Gestrin.

Na Silvestrov večer.

Vè družbi veseli smo včeraj se zbrali,
Navdušen nam spev je iz prsij donel,
Vsi mladega leta smo pričakovali;
Da srečno bi bilo, si vsak je želel.

Med smehom radóstnim nam čas je potékel,
Polnóčna se ura približala je;
Vsak »z Bogom« je letu še staremu rekel;
Že s stolpa dvanajsta se slišala je.

Tedàj izmed družbe predsednik ustane,
Vè roki naliti kozarec držèč,
Z besedo iskreno pozdravi nas zbrane
Prijazno in srečno nam leto želèč.

In polni kozarci so zdaj zazveneli,
Dnij vrsto veselih si želel je vsak,
Radóstnih obrazov smo čvrsto zapeli:
Domovju glas slave donel je krepak.

Nasproti pa meni je deva sedela,
Tej srcem gorečim sem zdajci napil:
Da v dobi mladostni bi vedno cvetela;
Na zdravje napolnjen kozarec izpil.

In ona leskečim pogledom odvrne
Ter trkne ob kupo jednako želèč:
Na nebu pa zvezda mirú se utrne . . .
Vè srci nesrečnem pokoja ni več!

Bolislav.

Um in čut.

Boginj najhujša je Morana,
V rušenji, klanji neugnana,
Cvetičic stebla, hrastov debla
V globine zemlje je zagrebla.

Kaj ko bi i po moji sreči,
Nje grešna pest hotela seči,
Ko bi na sladko vez ljubezni
I meni déla srp železni? —

Neštetih vtiskov klic oblastni,
Nemirnih žil udari strastni,
In žar, ki mi obraz užarja,
Vse mi nedvomno odgovarja:

Da prej na nebi noćce jasne
Blesteča vojska zvezd ugasne,
Nego ljubezni krasni cveti
Bi mogli meni docveteti!

M.

Gospodična.

Slika iz življenja.

Spisal **Velimir**.

I.

Besede »gospodična« stari slovarji naše vasi ne poznajo. Šele najnovejša izdaja ima v svojih predalih tudi »gospodično«. To pa je prišlo tako-le:

Slamar je imel svojo hišo tam na kraji vasi. Stavbinskega zloga ravno ni bilo najti na nji. Polovica je bila lesena, polovica pa zidana s surovim kamenjem, spominjoča še na kiklopske stavbe. Na zid je bilo še naslonjenega nekaj hlevu podobnega, koder je dimlja prodajala dolgi čas, kadar ni trave mulila na občinskem bregu. Proti jugu se je vlekla mala njiva in poleg nje še manjši zelnik, kjer je Slamar pridelaval pridelke za domačo reč.

Tudi nekoliko sodarstva se je izučil za svojih mladih let, da je za silo postavil kako kad ali obroče nabil na kak škaf.

Na hišo svojo Slamar ni bil ponosen. Še menj na svojo sodarsko umetnost — bore malo mu je nesel ta posel. Pač pa je rad pritrkaval na troje zakladov, zakopanih v njegovi bajti. Kdor vzdigne katerega — živi so bili — teh zakladov, ta ga bo imel dosti vse življenje: tako je sam večkrat rekel.

Ti trije zakladi Slamarjevi so bile njegove tri hčere. Tako lepo so vzrasle kakor gorske jelke in njih obrazi so bili kakor uliti iz voska. Celó poletno solnce ni vrezalo nanje svojih znakov ogorelosti — preveč so se ga znale varovati. V Slamarjevo zakočeno hišo — vsa je bila obkoljena z drví in okna so bila majhna — niso tako kmalu pokukali zvedavi solnčni žarki; in kadar so se Slamarjeve vile sukale pod streho milega neba, takrat so že umele ceniti dobroto košatih dreves. To se pa tudi vé, da ženske že celó rade časih pomaknejo robec malo čez čelo: ali iz bojazni pred solncem ali iz sramežljivosti, kdo ve?

Matere Slamarjevi otroci že veliko let niso imeli. Umrla je, ko je bila Uršica še majhna. Zdaj pa šteje Uršica že dvanajst let, Marijanica gre v sedemnajsto leto in Rotijica jih je izpolnila dvajset. Rotija je gospodinjila. Šivilja je bila in presedela je po cele dneve in tedne pri mizi poleg okna in zbadala zdaj s šivanko v platno, zdaj z očmi skozi okno. Le po kake trikrat na dan je odhitela v kuhinjo, pripravit jedi in v hlev utešit dimljo. Na polje ni šla nikoli. Dejala je,

da ji škodi delo na polji. In stari, a žiljavi Slamar je tudi ni silil, saj je zlahkoma obdelal leto in dan svojih dvajset krajev njive in širokokrajnati zelnik. Pa še vsak dan se je lahko položil popoludne tjà na mehko travo pod oreh in raztegnil svoje skrčene ude in mislil to in óno, kakor je že naneslo. Kar pa ravno okorna pleča Slamarjeva niso zmagala, to je naredila njegova ljubenka Uršica. Kakor skakonoga srnica je skakala okrog hiše, okrog njive in okrog zelnika. Slamar pa je ležal v orehovi senci in dobrovoljno pohrkoval:

— . . . Moja dekleta! . . . Mhè! . . . moja! Pa jih ni, pod našim zvonom . . . jih ni!

Marijanice pa ni bilo doma tisto leto. Služit je šla k Vrvarju. Dejala je, da jih je že tako preveč doma za kruh jesti, in da bi si rada kak krajcar prislužila. In oče ji ni branil.

— I, le pojdi, boš vsaj kaj izkusila pri ljudéh in kaj prihraniš si lahko — jaz nimam drugega kakor to bajto. Vse tri je ne boste mogle imeti.

Marijanica je torej služila.

Taka je bila s Slamarjevimi. Stradali ravno niso, a ostajalo jim ni nič. In kadar je sneg ležal po zemlji in se je ivje obešalo po drevji, takrat je nesla velikokrat Uršica po polič moke ali pšena iz sosedove hiše. Res da je Rotija šivala poleti in po zimi — a majhen je tak zaslužek na kmetih. Druge vaške šivilje so poleti zamenjavale šivanko tudi s srpom — kadar je bilo veliko dela in se je mudilo na polji. Tudi Slamar je pritrdil obroč na kak škaf ali popravil kako kad, a bogatel ni s tem.

Nosile pa so se Slamarjeve dečle, kakor gruntarske hčere. Kadar so šle ob nedeljah ali ob velikih praznikih v cerkev, kar vse je šumelo za njimi. Fantje so se ozirali po njih in dekleta so jih zavidljivo pozdravljale in ogledavale. Malodane vsak večji praznik so imele nova krila na sebi ali nove rute na glavi. Gruntarske so pa doma matere nadlegovale:

— Saj vidite, da imajo še Slamarjeve, ki so iz bajte, tako ruto, Vi pa mi je nečete kupiti.

— Slamarjeve se že lahko izmišljujejo, kar hočejo, ker ne vedó, kje se denar jemlje in nimajo nobenega, ki bi jim povedal, kaj je prav in kaj ni prav.

A kdo more brzdati to silno domišljijo domišljavih deklet? Kakor opice so, imeti morajo, kar na drugih vidijo!

Toda Slamarjevih vendar ni nobena prekosiia!

II.

Ko zima prikima in se božič odgrne, takrat pride tudi sv. Janez, selivni dan poslov. Tisti dan je prišla zopet domov tudi Slamarjeva Marijanica. Povitico je prinesla v robci in skrinjo pripeljala na koléh — denarja pa ni kaj prinesla, kakor si je mislila ona in kakor si je njen oče mislil. Za obleko je treba zmerom toliko. Pri delu se raztrga mnogo oblačil in mlad človek že tako ne sme zamazan in posmoljen hoditi. Kako bi mogla kaj takega Slamarjeva Marijanica, katere je bila sama mladost, lepota, čednost in pridnost.

Nekako nejevoljno vrže robec s povitico na mizo, stopivši v hišo.

— Na kmetih že ne bom več služila.

— A ne, Marijana? Kako pa da ne? oglasi se izza peči stari Slamar.

— Zato, da ne!

In pogovor je bil pri kraji. Dekle je ostalo doma. Šivanke res ni znala Marijanica tako vrteti kakor Rotija, a kaj malega je že pošila in zakrpala, da se je dobila kaka latvica mleka in kak kos kruha. Saj ni bilo treba doma peči in moke kupavati. Za denar pa je tako hudó. —

Ko pa je prešla neljuba zima in prišla vesela pomlad, takrat je oživela v Marijaničinem srci stara misel iz prejšnjih časov.

Sami sta sedeli v izbi nekega popoludne, Rotija in Marijana, ko je ravno zgodnje pomladansko solnce usulo nekaj skromnih žarkov skozi malo okno.

— Rotija, jaz pojdem pa v Ljubljano!

In Rotijino belo čelo se raztegne, kolikor se je skrčilo v tistem trenotji Marijanino.

— V Ljubljano? Služit?

— Ne, službe imam že dovolj.

— I, kaj pa? V šolo menda ne pojdeš kakor Zorčev študent?

In obema se odpro resne ustnice na mah, kakor rožnati popki. Marijanici so se tudi usule rdeče rože po licih. Meseca srpana sta se spomnili, ko pride Zorčev študent domov . . .

A hipoma nastavi mlajša resnobno:

— V fabriko pojdem.

— Pa ne tjà, koder cigare delajo?

Marijanica namigne. Rotija pa hiti zbadati s šivanko v platno. Nato priropoče Uršica v izbo.

— Uh, vidve ne vesta, kako je še mraz zunaj!

Tako govori, vrže očetove coklje pod peč in zleze za peč.

Slamar pa je pribijal zunaj obroče na velik sod.

— Kaj pa se tako držiš, Rotijica, kakor bi ti kure malico pojele?

— Uršica, ko bi ti vedela, kar jaz vem, tedaj bi se tudi ne smijala.

— I nu, kaj pa je takega?

— Uršica, jaz te bom zapustila, reče Marijana.

— V Ljubljano misli iti, pristavi Rotija.

In Uršica skoči izza peči ter sede poleg Marijanice.

— Kam pojdeš ti? V Ljubljano? Po kaj? Saj ne pojdeš, kaj ne, da ne pojdeš, Marijanica? Rotija mi nalašč nagaja.

In oklene se Marijaninega vratú.

— Nič se ne boj, Uršica, pojdeš pa še ti z menoj, kadar bodeš tako velika, kakor sem jaz.

— Marijanica moja, kaj ne, da nalašć praviš?

Solze so zalesketale na licih Slamarjevih deklet. In še večkrat so jokale tiste dni in tarnale. Tako rade so se imele. Toda Marijanica je vendar le ostala pri svojem sklepu. Solze ženske — te so pač po ceni! —

In oče je moral tudi zvedeti to novico.

— Oče, jaz pojdem vendar le!

— No, ali si se premislila, Marijana?

— Sem se, oče!

— Ali greš k Vrvarju nazaj?

— O ne, oče, daleč pojdem.

— Hi, daleč? Pa ne celó iz fare?

— V Ljubljano.

— Ka-aj?

— V Ljubljano. Nožarjeva Tona mi je že vse preskrbela.

— Tega si ne bi mislil. No, pa le poskusi svojo srečo! Kruh si boš morala tako služiti; če ga misliš v Ljubljani lože, pa ga!

In Marijanica je šla v fabriko.

III.

Počasi tekó dnevi, če človek česa pričakuje. Tako sta trpela Slamarjevim dva meseca kakor cela večnost. Stari ni bil ravno tako radoveden, kako se godí njegovi hčeri. Toliko bolj pa Rotija in Uršica. Kolikokrat sta hodili nadlegovat zdaj poštarja, zdaj potovko, če je kaj pisma nánji.

Napósled je prišlo pismo. Na Rotijo se je glasil naslov.

Ljuba sestra!

Nikar ne zameri, da tako dolgo molčim. Toliko sem imela opravila ves čas, da kar nisem nič utegnila. Nožarjeva Tona mi je preskrbela zastonj stanovanje pri neki stari gospé, samo da časih vode prinesem ali kaj druzega takega, po kar sama ne more. Prav dobra gospa je: dala mi je že neko svoje krilo in dve ruti, taki, kakeršne tukaj nosijo. Tukaj se vse drugače nosijo. Jaz sem si že tudi kupila nove čižmice in krila sem si vsa prenaredila. Tudi govoré tukaj bolj flétno, kakor doma. Skoro vsak mi pravi ‚gospodična‘ in vsak me viče. Ob nedeljah in praznikih hodim s prijateljicami na sprehod v Šiško ali kam drugam, in potem gremo v kako krčmo in se nam jako prijetno godi. To se smejemo! In káj so tukaj fantje prijaznejši kakor doma! Še soldatje se tako uljudno vedó, da jih je kar veselje gledati. In še nekaj imam na srci in na jeziku, pa ne maram povedati. Saj veš, kaj, Rotijica? Tako je dober in zál in dve zvezdi ima pod vratom, na vsaki strani jedno. Zorčevega študenta sem tudi že jedenkrat srečala; to je moški v Ljubljani, še videti me ni hotel. Doma pa je bil tako sladek, kakor med, kaj ne, Rotijica?

Drugega posebnega Ti nimam pisati za danes. Samo toži se mi časih po Tebi in po Uršici. Če bom mogla, pridem morda na jesen kaj domov pogledat. Pozdravljam vse stare prijateljice, posebno pa očeta pa Tebe in Uršico in ostanem do mrzlega groba

Tvoja zvesta sestra
Marijanica.

Samega veselja solze so se utrinjale pod črnimi očmi Rotije, beroče to pisemce. Stoži se ji po oddaljeni sestrici in letela bi bila najrajša čez hribe in doline in položila svojo glavico na rame sestrine.

— Oh, zakaj ne morem tudi jaz v Ljubljano?

Tako je popraševala in ponavljala. A otožna senica v kletki na steni ji ni mogla odgovoriti na vprašanje.

Prihiti pa sestrica v hišo. Strastno seže Uršica po pismu na mizi in bere. — Obrazek se ji topi v radosti, čitajoči pisemce od drage sestre iz bele Ljubljane.

A ni vsega razumela, kar je sestra pisala.

— Kaj pa ima Marijanica na srci, Bog vé? Nemara je bolna? Ali ne, Rotijica?

— Nemara, odmeva iz ust Rotijinih. A žal ji je, da je dala brati pismo sestrici. V nedrije spravi pisemce in poboža Uršico po nežnih ličecih kakor malo dete.

— Še očetu je preberem, čaj, Rotijica!

— Bom že jaz, Uršica!

In Rotija bere očetu pismo, prišedšemu v izbo, a vsega ne prebere, nekaj je izpustila.

Stari pa je kimal ves čas zadovoljno z glavo in dobro se mu je zdelo. Celó nasmehnil se je nekaterikrat, kolikor je to takim mogoče.

— Pa nekaj ima na srci, oče! Tega še Rotija ni brala.

A oče se je le še nasmehnil in Rotija mu je pomagala.

IV.

Listje je že padalo raz drevesa, ko dobé Slamarjevi drugo pismo. Marijanica je naznanjala, da pride domov za dva dni. Stari je zadovoljno mel roki, hčeri pa sta se pomenkovali, kako postrežeta sestri. Semenj ali »žegnanje« je namreč imelo biti tisto nedeljo, ko so pričakovali Marijanice.

— Naša Marijanica pride po bob v nedeljo.

— To mora biti gosposka!

— O pa seveda da je!

Tako je pritrjevala Uršica svojim tovarišicam. Dekleta pa so ugibala, kakšna bo, ker so čule, kako je že gosposka, kakor kaka mestna gospodična. Kaj pa da ni bilo tudi brez zasmeha in pikrih pa trpkih opazek. —

Napósled pride tista sobota pred smajnim dnevom. Iz vaških dimnikov se je valil gost dim, iz kuhinje se je čulo vrenje in crenje in ženske so se vrtele v vsaki hiši, kakor bi bil sodni dan. Gorje moškemu, ki zaide na tak dan med nje! In komaj je udarilo trikrat na veliki zvon tisto popoludne, že so jeli pokati topiči, da se je cesta tresla in v zvoniku so pritrkavali celo uro na ušesa zvonov, slovesno oznanjujé, da je kaj takega le jedenkrat v letu.

In v tistem času je stopala po cesti proti vasi ženska postava. Malone po tleh se ji vleče dolgo krilo od svetlega sukna in beli obrazek ji kroži rumen, kockast robec. Izpod robca pa zvedavo gledajo skrbno počesani in nafrljeni lasje, pokrivaje na lahnem obe strani čelu, kakor dve ptičji peroti. Rame in pleča ji leno objema črnomaljasta ogrinjalka, stikajoča se na prsih z dolgo. zlatu podobno iglo. Kadar pa dvigne mali podbradek, takrat se zažari pod vratom velik, jajcu podoben medaljon. V jedni roki nese malo torbico, v drugi pa vrti ličen solnčnik s širokimi mrežami po kineškem zlogu. A bila je takrat že jesen in solnce je nudilo zemljanom le toliko toplote, kolikor je privošči po zimi skopa gospodinja svojim dijakom.

To je Slamarjeva »gospodična«, kakor so jo zbadljivo klicali. Skozi vso vas je morala iti, ker je bila Slamarjeva hiša na kraji vasi. Prijazno se nasmeje vsakemu, kogar sreča, in časih tudi nekoliko glavo upogne, prav tako, kakor znajo gosposka dekleta.

— Dober dan, fantje! Ali vam dobro »špilajo«?

Tako nagovori fantine, streljajoče s topiči.

— Ahà! odgovori jeden. Skrivaj pa se posmehujejo med seboj in jednemu celó na glas uide, kar Slamarjevi nič kaj prijetno ni božalo ušes.

— Prav po ‚gosposki' govori: »špilajo« je rekla.

— To bi ji človek pokazal, da bi videla ‚špil'! Kaj se spakuje?!

— In kako je prežeta čez pas, kakor mravlja.

— I, kaj češ, »gospodična« je!

Tako so govorili strelci in se smijali.

Pri vežnih vratih in pri oknih pa so kukale zvedave ženske glave in klepetale:

— Slamarjeva gre domov! Oh, kakšna je! Vse se za njo vleče!

— Taka je, kakor grajska hišina. Stari pa hodi okoli z rjavimi hlačami in zakrpano srajco.

Kdor more, pa more!

Pri Slamarji pa je bil že bob in ocvrtje na mizi. Okrog nje pa je sedela Slamarjeva družina z Marijanico v sredi. Toliko so si imeli povedati.

Drugi dan pa je bilo cerkveno opravilo. Pred cerkvijo so stali možje, pod sosednim zidom fantje in pod zvonico dekleta.

Pri fantih se je sukala govorica okrog Slamarjeve »gospodične«:

— Oh, glej Slamarjevo gospodično! Odkrij se! zakliče jeden.

— Kočemajko ima na škrijce urezano!

— In marelico za solnce!

— In ziblje se, kakor mlaj!

Smejali so se in norčevali, kakor je to fantom navada.

Pod zvonico so dekleta ogledovale Slamarjevo Marijanico. A najdljè se je ne moreta nagledati njeni sestri. Rotija pripoveduje, koliko ima Marijanica obleke in kakšno. Uršica pa hiti pravit svojim prijateljicam, kako dobro jedó v Ljubljani, kako jo Marijanica naganja, da bi šla ž njo in koliko se zasluži v mestu. Marijanica pa stoji v sredi med njimi kakor solnčna kraljica, maha z mrežastim solnčnikom, prijema svetli medaljon in govorí žlahtni ljubljanski dijalekt. Dekleta pa jo izprašujejo kakor Šembiljo in hvalijo, a za hrbti se muzajo in doma so potlej marsikaj povedale, kar so takrat samo mislile.

In možje so imeli med seboj starega Slamarja, ki jim je pravil, kaj vé povedati njegova hči, koliko zmore in kakšna je in kako se ji godi.

— E, moja dekleta imajo prebrisane glavice, pa vse tri jih imajo, moja dekleta!

Tako završuje svoje perijode.

— Aha, Tvoja dekleta! Pa na videz tudi niso kar tako, kakor bi rekel. Čednega obraza so, Slamar! In ti imaš še vrhu tega par šmarnih tolarjev spravljenih, pa seveda, da jih jim boš privoščil.

— Teh pa nimam! Čednega obraza pa so, moja dekleta, to je res!

— I, pa saj imajo najbrž dekleta same že veliko na posojilih.

In možje so se potezali z rokami po bradi in ustih.

— Tistega ravno ne mislim! Pa saj jim treba ne bo velike dote. Za taka čedna in pridna dekleta, kakor so moja, ni treba bogvé koliko popirjev. Saj bodo denar delale same — gospodinje.

Tako imenitna je bila Slamarjeva Marijanica. Vse je govorilo le o nji.

In vendar je tožila popoludne doma svojima sestrama:

— Oh, nič več bi ne mogla doma ostati. Tako sem se odvadila. Že celó govoriti ne znam več tako, kakor tukaj govoré. In ljudje so tako čudni. Fantje se mi zdé najbolj odurni. V Ljubljani pa so tako prijazni in še odkrije se mi nekateri, če me pozna, posebno ob nedeljah. Tudi dekleta niso več taka, kakor so bila. Ne ostanem doma, če ne vem kaj! —

In ob tla udari z nogo »gospodična«; tako se je ujezila. Rotija in Uršica pa jo pogovarjata in tolažita:

— Le ostani, Marijanica, saj ni tako hudo, kakor si ti misliš!

A drugi dan se je Marijanica vrnila v Ljubljano.

V.

In Marijanice res ni bilo domov celo leto in še dljè. Premalo so jo menda doma častili.

Drugo leto pa, ko je že zgodnje sadje zorelo in ajda cvetela, takrat je vendar le prišla. Dejali so, da je zbolela.

Legla je. Zdrávila jo je Turkova mati, ki je zdrávila vse žene vse fare. Rotija in Uršica ji strežeta na vso moč. Slamarju pa ta bolezen ni po volji:

— Mladi ljud je nespameten. Kaj je še tega treba? dejal je nekaterekrati. Ko pa je govoril o svojih hčerah, ni jih imenoval nič več »naša dekleta«, ampak samó »naše ženske«. —

Turkova mati je ozdrávila tudi Slamarjevo Marijanico.

A po bolezni je bila »gospodična« zopet nekdanja Slamarjeva Marijana. Krila ji Rotija nabere v gube, da so bila kratka kakor nekdaj; kočemajčici odstriže dolge škrijce in jih všije na drugem kraji ob pasu. Kadar pa je deževalo, takrat je vzela Marijanica namesto svojega solnčnika očetov rdeči dežnik.

A »gospodične« vendar le ljudje niso mogli pozabiti.

Uršica pa je zdaj razumela, kaj se pravi »nekaj na srci imeti«.

V hiši ob steni pa je stala podolgasta, lesena, koritasta stvar, ki se je zazibala, kolikorkrat je potegnil Slamar za dolgi motvoz, sedèč pri peči in mrmraje samemu sebi:

— Te naše ženske!

In ko so se začeli glasiti iz tiste prožne stvari ob steni nepokojneža neartikulovani glasovi, takrat je Slamar hitreje potezal za dolgi motvoz in pojóč govoril, kar že ni govoril svojih petnajst let:

— Aja-tutu, aja-tutu!

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gundulićevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. * dné 6. januarja 1588. † dné 8. decembra 1638.

Spisal **A. Fékonja.**

(Dalje.)

Jako razvita je v slovinskem pesništvu one dobe bila tudi še d r a m a t i k a. Že v XVI. veku so v hrvatskem Primorji bile po mestih osnovane takozvane d r u ž i n e k a z a l i š k e, sestavljene posebno od mladih plemičev, katere so se ravnale po določenih pravilih ter so imele svojega pisatelja iger in ravnatelja predstav. Sosebno D o b r o v č a n i so dramatsko poezijo vrlo gojili ter so predstavljali razne igrokaze ali drame na javnih krajih in trgih, pred cerkvijo, v véčnici (svetovalnici) itd., a to zlasti o pustu. Znane so nam take »družine« n. pr.: Pomet družina, družina Tudisijeva, družina složnih, družina izprazna (1632), družina orlova (1639), družina razbornih (1696), družina smetanih (1700), družina nedobitnich, družina sjedinjena, družina hrabrih, in še druge.

Prvi se je v slovinski dramatiki bil poskusil Gjore D r ž i ć v Dobrovniku (1460—1510), spisavši nekak »Pirni igrokaz« pastirskega

predmeta, ki pa se je izgubil ter mu dan danes ni nikjer sledú. Za njim je Hanibal Lucić iz Starega Grada na otoku Hvaru (1480— o. 1534), čijega dramatski spis »Robinja« v 1 činu je najstarejši do sedaj znani igrokaz hrvatski, a predmet mu je vzet iz domače povestnice, kako je namreč sinovec bana Ivana Derenčina rešil nečakinjo bana Majerja Blaža (1481) iz turškega robstva. Naslednji obdelovalci dramatskega polja jemali so za predmete svojim igrokazom gradiva iz Svetega Pisma in drugih pobožnih pripovestij, tako: Mavro Vetranić-Čavčić v Dobrovníku (1482—1576), spisal (»Posvetilište Abramovo«, »Čisto Sužano« in »Uskrsnutje Isusovo«, Petar Hektorović iz Starega Grada na Hvaru (1487—1572): »Mučenje sv. Lovrinca« s spevi in »Posvetilište Abramovo«, pa Maroje Držić v Dobrovniku (Gjorev vnuk 1520—1580) tudi »Posvetilište Abramovo«, »Porodjenje Isusovo« igrokaz v stihih in nekaj v prozi, ter osem raznih komedij v prozi. Malo pozneje so dva, trije prevodi té vrsti dramatske poezije iz italijanskega, in to je pohrvatil Dinko Zlatarič v Dobrovniku (1556—1607) Tassovega Aminta pod naslovom »Ljubimir«, pripovest pastirska (1597), Fran Lukarević v Dobrovniku (ok. 1592) in za njim Petar Kanavelić na Korčuli pa Guerinijev pastirski igrokaz »Vierni pastir« (1684).

Do največje dovršenosti pak sta starohrvatsko ali slovinsko dramo povzdignila v Dobrovniku že omenjena Ivan Gundulić (1588—1638) in Gjono Palmotić (1606—1657). Uvidevši, da je gledališče pravo naobrazilišče národa, sestavljal je v tó svrho i Gundulić i Palmotić drame, katere so »kazalištne družine« javno igrale pod vodstvom pesnikov samih. A po ukusu one dobe jemala sta obadva predmete za to največ iz starih klasikov ali historikov grških in latinskih, pa sta gradivo po svoje uredila, pomnožila in pripravila za pozorišče. Takć je Gundulić sestavil do 11 igrokazov ali dram po naslovih: »Ariadna«, »Proserpina ugrabljena«, »Dubravka«, »Diana« in »Armida«, potem »Galatea«, »Posvetelište ljuveno«, »Cerere«, »Kleopatra«, »Adon«, »Koraljka«, a iz italijanskega je prevel »Filida od Skira« ter je še menda tudi on spisal tragikomedijo »Sunčanica«. No od vseh teh so se ohranile samo prve tri in ulomki od dveh naslednjih, dočim so se za ostale sedaj nikamor ne zna, izvzemši Sunčanico(?). A Palmotić, tá izvenredni um dramaturški, spisal je na povedani način ter še po uzorih italijanskih te-le drame: »Akil«, »Natiecanje Ajača i Uliša za oružje Akilovo«, »Alcina« (iz Tassa), »Atalanta«, »Armida«, »Ariodanto« (iz: Orlando Furioso), »Bisernica«, »Enea« (hod v Elizej k Anhizu, po Virgiliji), »Enea i Didone« (po

Virgiliji), »Elena ugrabljena« (tragikomedija, po Ovidiji), »Edip« (po Sofokleji), »Gomnaida«, »Ipsipile«, »Kolombo«, »Lavinja« in »Svevia« (prevod iz latinskega Aleks. Donata). Tudi téh je več propalo, a še več jih je le v rokopisih. Iz domače povestnice pak je Palmotić sestavil drame: »Pavlimir«, v katerem je vplel na kratko utemeljitev slavno prešlost Dobrovnika, potem »Captislava«, s katero tudi poveličuje spomin starega Dobrovnika, t. j. Epidavra ali hrvat. Captata, in naposled »Danica«, kjer slavi bosenski dvor kralja Ostoje (zač. XV. stol).

Poleg té dvojice, Gundulića in Palmotića, in za njima zlagali so igrokaze; toda slabše: Fran Radalja v Dobrovniku, Visko Soltanović, Ante Krivonošić v Dobrovniku (pr. 1638): »Paridov sud«, Maria Gazarović na Hvaru: »Ljubica« pastirski igrokaz (1623) in več »Prikazanij« pobožnega predmeta, Sabo Mladinić, Ivan Gučetić Jerkov v Dobrovniku (pr. 1667): »Io« tragikomedija, Ivan T. Marnavić v Šibeniku: »Osmanšćica« drama (1631), Ivan Gundulić Šiškov (vnuk slavnega Iv. Gundulića Franovega) v Dobrovniku (pr. 1721): »Radmia i Radklica« pastirski, in »Oton« povestni igrokaz, Visko Počić Soltan v Dobrovniku: »Ljubica« (1656) in »Sofronija i Olinto« (iz Tassovega Gierusalema II.), Šiško Menčetić Vladislavov v Dobrovniku, in Ante Gledjević v Dobrovniku (umr. po 1728): »Porodjenje Isusovo«, »Historia udovice Judite i Oloferna«, »Olimpia osvećena«, »Samira smirena«, »Zorislava«, »Ermiona«, »Danica«, »Belizar« (nedovršen). — Dramatika je začela propadati. Nekateri so jo pozneje še poskušali oživiti po prevodih iz francoščine in italijanščine, kakor Dobrovčani: Ivan Bunić ml. (pr. 1712) preloživši nekatere komedije iz francoskega, Timotej Glegh nekoliko igrokazov Metastazijevih, in Iv. Fr. Sorkočević (pr. 1771) igrokaze: »Zazivanje sv. Alojsia Gonzage« od N. Ptolomeja, »Demetrije«, »Artažers«, »Kralj pastir i Didone« od Metastazija, »Psike« od Molièra in tragedijo »Merope« od Maffeja, pa še Marin Tudisič, sestavivši mnogo igrokazov po Molièrovih.

Pri tolikem izobilji dram ali igrokazov pa je razmerno jako malo izvirnih tragedij. Pisalci in njihovi plodovi té vrsti so: Šimun Zlatarić, sin Dinkov: »Euridica« (1617), Jaketa Palmotić (poslednji té rodbine): »Didona« (1646), Petar Kanavelić: »Muka Isukàrstova« (1663), a Fran Lukarević (ok. 1563), čijega »Atamanta« je bajè izvirno delo. Tà nedostatek izvirnih žaloiger so nekoliko nadomestili prevodi in to zopet iz grških klasikov. Takšne so podali v Dobrovniku: Mavro Vetranić-Čavčić (pr. 1576) Evripidovo »Hekubo«,

Dinko Zlatarić Sofoklejevo »Elektro« (1597), Miho Bunić Babulinović »Jokasto« (morebiti slobodno po Evripidovi tragediji Φοινίσσαι) in Gjono Palmotić že omenjenega Sofoklejevega »Edipa«.

Bolj je zastopana komedija. To so gojili posebno: Nikola Nalješković (pr. 1587) zloživši tri komedije iz pastirskega in štiri iz domačega življenja, Maroje Držić (ok. 1551) napisavši: »Tireno« nekak pastirski igrokaz šaljiv, »Pripovist, kako se Venere božica užeže u ljubav lipoga Adona«, in »Novelo od Stanca«, pa še osem raznih komedij v prozi, Petar Kanavelić (pr. 1690) pa med ostalimi komedijo »Andro Stitikeca« v ljudskem narečji dobrovniškem, kjer podaje živo sliko tedanjih dobrovniških plemičev, naposled Ante Sašić in Luka Antica (pr. 1688) v Dobrovniku, a njijini dotični spisi so zvečine propali. V prešlem, XVIII. stoletji pa je tudi izvirne komedije povse nestalo. Vredni so vendar spomina prevodi, katere sta v Dobrovniku po svoje prenarejala Joso Betondić (um. 1764) in Marin Tudisić; zlasti poslednji je »vse svoje sile stavil na to, da povzdigne že zelo oslabljeno národno kazališče, ali vse zaman; kajti po njegovi smrti sta hrvatska Melpomene in Talija povse umolknili.«

(Konec prihodnjič.)

Kaj imenujemo bolezen uma?

Spisal dr. **Karl** vitez **Bleiweis-Trsteniški.**

(Konec.)

Kaj storimo, če se udarimo na komolec, t. j. če razzdražimo skupino živcev, ki leži na površji komolca in preskrbuje mazinec? Drgnemo si kraj, kjer nas boli, mazinec namreč, ker čutimo, da nas neprijetno skeli. Udamo se pa s tem pri zdravem razumu in čisti zavesti neki zmoti, varajo nas namreč čuti. Po zakonih fizijologije mora živec vsak vtisek, ki ga zadene v teku, lokalizovati na poslednji organ, njegova krivda pa ni, da prenese na komolec prejeti udarec na poslednji organ, na mazinec namreč; — pa ne smeli bi se dati od njega preslepiti, in če smo prisiljeni na bolečino reagirati, ne smeli bi si drgniti mazinca, ampak komolec, ker komolec se je bil udaril!

Mislimo si pa sedaj, da se ne rani ali ne vznemiri kak živec, ki se lahko nadzoruje, ampak komplikovani potje živcev. Rezultat je isti,

tudi tukaj odgovarja razdraženi živec, kakor poslednjemu organu, očesni živec s prikaznimi svetlobe in vida — da se pri udarci na oko prikažejo iskre, je občno znano — ušesni živec z občutki zvoka in posluha. Čim dalje od poslednjega organa se obudi čut, tem bolj so komplikovane prikazni, ki jih vzbuja, tako da se več ne čutijo iskre in ropot, ampak se vidijo podobe in slišijo besede, nastopijo strahovi in glasovi. Kako se godi vse to, tega véda še ni razjasnila, da se pa nahaja pogostoma, o tem se moremo prepričati v katerikoli blaznici.

Ako preudarimo, kake veljave za našo zavest je to, kar vidimo s svojimi očmi, ali slišimo s svojimi ušesi, tedaj moremo preceniti, kako se godi tistim nesrečnim, katere čuti slepé, da niso zmožni razločiti resnice od dozdevnosti.

Če tedaj prevara čutov ne nastopi v divjem tiru, kakor precej pri besnosti ali tudi pri deliriji vročnice, ampak če se priplazi počasi, preplaši se v začetku napadeni, ker si ne more razložiti novih prikaznij; trudi se, da bi se jih iznebil, da bi jih prevladal. To se mu pa ne posreči. Tedaj se ga polasti bojazen pred takimi neznanimi rečmi, odteguje se družbi, postane nezaupljiv proti vsemu svetu. Na ulici čuje mimogredoče njemu zabavljati, sliši, da se mu posmehujejo, sliši, da ga dolže rečij, ki jih nima na vesti. Tedaj nastopijo tudi v obsegu občnih čutil senzacije, ki se po vsem ločijo od druzih občutkov in si jih zarad tega ne more razvozljati bolnik. Če sta sluh in ukus tudi udeležena, potem ukušajo in duhajo bolniki neprijetne stvari. Jed ima ukus po kovinah, diši pa po mrtvacih in gnilih stvaréh. Da je globoka pobitost (potlačenost, depresija) duha prva posledica tako oslepelih čutov, ki se počasi priplazijo, razume se ob sebi. Bolni napravljajo v začetku bolezni po vsem vtisek melanholičnega, le da je pri njih otožnost sekundarna, pri pravi melanholiji je pa ta sama prvotna, iz koje se razvijajo stalne domišljije in zmote, kot mehanični nasledki poskušanega razmotrenja.

Razume se pa samo ob sebi, da tudi halucinacije blaznim, kakor hočemo take nesrečnike imenovati, ne smejo ostati mrtvo gradivo v spominu, temveč morajo se po svoje vedno dalje predelavati, in sicer v stalne domišljije in zmote. Glasov, koje slišijo in katerih sedaj dolžé memogredoče ali najbližnje domačine, ne morejo si drugače tolmačiti nego obrekovanje, senzacije prihajajo po vplivu tega ali onega vzroka, neprijeten ukus ali duh jedi prihaja od tod, ker menijo, da so dotični primešali druzih rečij, ki imajo namen, ali otrovati direktno bolnega ali pa mu vsaj pristuditi jedi.

Iz vsega tega se razvije logično domišljija zatiranja. Bolnik se meni žrtev vsestransko krivičnega obdolženja, prikrajševanja, preganjanja.

Najprej se mu je braniti zoper natolcevanje, zagotavljati mora svojo nedolžnost ter boriti se s pretečimi silami. Pričujočega opazovalca, ki ne more niti pomagati, niti svetovati, silno gane in pretrese, ko mora gledati brezvspešni boj blaznega z zaslepelimi čuti ter stalnimi domišljijami in zmotami, iz česar postane boj do obupnosti, če precej napadejo bolnika halucinacije z vso silo; tako n. pr. se spominjam slučaja, da sem bil pozvan k mladi dami, ki je glasno kričé okoli letala, ker je imela strašni občutek, kakor da bi ji sedel ptič v možganih, ki s peroti bije in kljuje s kljunom po možganih. Da se umemo, dama ni rekla, da ji sedi v resnici ptič v glavi, ampak le, da ima tak občutek, ki jo trpinči. V takem bojnem stanu se trudi še zdravi ostanek duha, da bi odstranil in premagal, kar je tujega in bolnega.

Mislimo si, da plavé led. Nekdo pa skuša doseči breg ter skače in leti od plošče do plošče, pa si ne more pridobiti tudi stopinje ne, ker drví tok reke vedno hitreje, nego njegove noge. Temu podoben je bolnik. Boj traje najmenj jedno do dve leti, konča pa za bojevalca pogubno. Pogostoma pa nastopi nagla izprememba pri bolniku; tisti, ki je še včeraj z žugajočim obličjem protivil se mukam, katere mora prebiti, smehlja se danes prekanjeno ter zaupljivo miga, da vé sedaj vse, ali da si je vso reč razjasnil. Popustil je boj s ploščami, ki so ga drvile, uravnal se je na njih in pelje se ž njimi brezvoljen po reki in je prepričan, da mirno stoji, da se pa vrti ves svet okoli njega, kakor leteči bregovi, pokorni njegovemu migljaju. Njegovo stališče stalnim domišljijam in zmotam nasproti, postalo je drugo, in ko se je premeknilo to stališče, postal je iz prvotno blaznega sekundarno zmešan!

Še vedno ga preganjajo, pa sedaj vé, zakaj, zato namreč, ker je n. pr. visocega rodú, knezov, kraljev sin, katerega so zamenjali v mladosti. Misli, da ga preganjajo vsi, ki so bili prikrajšani po njegovih pravicah, toda ker so mogočni, vplivni, pomaga jim policija, sodišče ali tudi duhovniki in časopisi.

Vendar je gotov, da naposled le zmaga! Bolnik uredi prevaro čutov ter stalne domišljije večkrat v grandijozen sestav zmot, ki je jednak pajčevinam, kojih niti segajo od jednega kraja sveta do druzega, med tem ko v sredini tako umetno napredene pajčevine sedi on sam, bolnik, h kateremu se stekajo vse tisočere niti.

Ako sliši sedaj glasove, vé od kod prihajajo; ali so skrivni telefoni v stenah, ki mu posredujejo občevanje s svetom, ali pa so trobila, ki vodijo pod zemljo od jednega kraja do druzega. Prevaro kožnih čutov pripisujejo dan danes navadno električnemu in galvaničnemu vplivu, med tem ko so v prejšnjem času to nalogo imeli co pernice in coperniki.

Karakteristično je, da tudi po blaznicah svet ne ostane zabit s plankami in da posebno taki bolniki, zmešani, v besede znanstvenem pomenu, ne pusté v nemar nobene nove iznajdbe, nobenega napredka ved, ampak vse jim služi v razmotrenje zaslepelih čutov.

Navadno pa je, da pogrešajo za marsikateri dogodek v notranjem življenji, če tudi porabijo vse znane naravne sile, še vedno ključa, in tedaj si izmislijo za absolutno nove pojme tudi nove izraze, ki pa ostanejo vsacemu drugemu neumljivi. Tako sem zdravil staro damo, koja si je izmislila besedo »legál«. Če je čutila bolečine v križi, bil je po ložen »legal« na križ, in če je zmerjala pôslc z nedostojnimi izrazi, bila je sama povse nedolžna, sovražnik je bil, ki ji je položil »legal« na jezik, globoko notri v vrat, ter izvlekel vse hude besede, kojih se je sramovala sama.

Taki bolniki imajo tudi za bolezni, kojim smo podvrženi drugi ljudje, poseben govor: ako jih bole zobje, tedaj je zopet sovražnik, ki vleče za živec v zobu, tako n. pr. tožil mi je neki bolnik, ki je imel bolečine v trebuhu, da so po noči prêparirali zdravniki njegove trebušne živce. Skupina domišljij in zmot ne pusti nikjer prostorčka, tako da še celo občutke, ki bi jim morali biti znani iz zdravih dnij, ulove v penklje in jih predelujejo.

In kakšen je konec tacih bolnikov? Navadno dosežejo normalno starost ter ne umrjó za možgansko boleznijo, če tudi ni ozdravljiva, ampak za kako drugo. V prejšnjem času, ko so se tudi taki, posebno če so precej bili preglasni in robati, za delj časa osamili, zapletli so se vedno gosteje v mrežo stalnih domišljij in zmot in posedali so kot pravi norci po hiralnicah.

Dandanes pa, ko so zdravniki prepričani, da umobolnemu za delj časa nobena družba ni menj ugodna, kakor lastna in ko se osamelost omeji na najkrajši čas, ker je izvrstni vpliv telesnega delovanja, posebno na prostem, na vrtu, na polji, travnicih, obče znan, obvarujejo se tudi taki bolniki duševnega propada. Skupina stalnih domišljij in zmot ostane pač neizpremenjena, pa veselje do vrtnega in poljskega dela jim ne pusti časa, da bi dalje premišljevali ter denejo ves sostav, ko zgubi mičnost novosti, takorekoč ad acta. Le če jih katerikrat ta

ali ona halucinacija trpinči močneje, izvlečejo ga zopet na dan ter na njem dalje predejo.

Razven te blaznosti, ki se presnuje iz prvotne, nahaja se še drug izviren (originalen) način zmešanosti, ki se opazuje posebno pri onih, ki so po rojstvu močno za to usposobljeni. Ta se le počasi priplazi, pa zdi se, kakor bi halucinacije ne imele take vzročne vrednosti, kakor pri oni formi. Med tem, ko daje po prejšnjem popisovanji stroj, imenujmo ga možgani, le zató takó pokvarjene obrodke, ker je surovi materijal — to so čutila — po halucinacijah popačen in izprijen, zdi se nam tukaj, kakor da bi stroj sam ne bil v redu in tudi iz zdravih vsprejetih čutov producira napačne misli in neosnovane sklepe; tako n. pr. se blazni pritožuje o jedi, ker neprijetno diši, ker je slabega ukusa, morda tudi, ker ga svari glas pred otrovanjem, katero mu preti. Originalno zmešaní pa povžije večerjo z apetitom, po noči pa ga napada kaka nezgoda, kmalu za gotovo sklepa, da so ga z večerjo otrovali. Ta sklep je zanj tako dobro zložen in trden, da bi bilo nemogoče ga omajati. Tudi pri njih se precej opazujejo halucinacije, katere pa niso temeljni stebri poslopju domišljij in zmot, ampak služijo bolj v lepšavo, k večjemu jih porabijo za podporo, da vso konstrukcijo bolj utrdé. Od mladosti ekscentrični, morejo taki bolniki še v začetku plazeče se bolezni čudne čine tako zvito utemeljiti z logičnim pametovanjem, da preslepé marsikoga in ga prepričajo o svojem pravu in o krivici druzih. Tudi takrat, ko je že bolezen nedvojbena, razumejo prikazni prikrivati in z duševnim zdravjem slepiti, do katerega jim je še daleč. In tem je prištevati tiste bolnike, ki tožijo, da jih drže ali ali so jih držali, kakor pravijo, po krivici zaprte po blaznicah in ki tožijo o tej ali oni krivici, ki jih zadene, precej pa še vedno dobe vernega poslušalca.

Njih bolezen je ravno tako, kakor óni način zmešanosti, ne ozdravljiva.

Pripeti se pa tudi, da se nam predstavi bolnik, ki se meni otrovanega in preganjanega, s skrivnostnimi izreki in namigljaji, na kratko z znamenji, ki nas spominjajo na stadij, ko se blaznost začne stekati v zmešanost. Izpovedbe sorodnikov sprejmemo z nezaupljivostjo, da bi bil obolel šele pred kratkim; komaj pol leta je, pravijo, kar so se prikazali prvi sledovi, a vendar vemo bolje, koliko časa traja blaznost, da oslabi um do tega stadija. Uverjeni smo, da je ostal skrit prvi pričetek dotičnim bližnjim ter jih opozorimo, da je malo nade, da se bolnik kedaj ozdravi. Nekaj časa ga opazujemo; bolnik je najrajši sam, bolj molčeč; pa to se strinja s podobo, ki jo imamo pred očmi; nas vse meni zamotane v komplot, ki se kuje zoper njega, in zavoljo

tega se odteguje in samotari. Necega dné pa ga ugledamo na nagloma v kacem kotu v čudni, nenavadni postavi: če mu vzdignemo roko, ostane v leži, ki jo ji damo, ravno tako glava, život in noge. Sedaj pa bolezen kaj naglo napreduje; bolnik povse utihne, brani se hrane, otrpne splošno, znana podoba stuporja in prej popisane katatonije. Otrpelost se razveže čez delj ali menj časa, tudi mišice postanejo voljne, takrat pa izginejo tudi stalne domišljije in zmote in bolnik zapusti ozdravljen zavod.

To tedaj ni bila prosta prvotna, ampak nova katatonična zmešanost in ta ima srečno lastnost, da je ozdravljiva.

To pa sega tako daleč, da se more ozdraviti celo topost, ki smo jo do sedaj poznavali kot žalosten, neozdravljiv konec vseh duševnih boleznij, kot duševno smrt. Ozdravljiva je pa le takrat, če nastane kot direktna kopija katatonične terminalne toposti znova in prvotno in če se zdraví pravočasno, skrbno ter razumno.

Predstavljal sem tukaj bralcem dolgo, morda utrudljivo dolgo vrsto duševnih boleznij. Opazili ste, da je bila nada ozdravljenju povsod ugodna — če izvzamemo napredujočo paralizo, tako zvano razmehčanje možganov — posebno tam, kjer pridró prikazni nagloma in so silne, — da je pa malo ali prav nič nade bistvenemu zboljšanju, kedar se bolezen priplazi in počasi razvija. Upanje do ozdravljenja manjša se pa tudi pri novih, ozdravljivih slučajih z vsacim tednom, kateri mine brez pomoči, ker zakasni ozdravljivi slučaj. Tedaj moramo poklicati tudi pri tacih strokovnjaško zdravniško pomoč kar najhitreje in če je potrebno, izročiti bolnika kakemu zavodu.

Kaj pa tedaj koristi zavod? vprašate. Jaz pa vprašam: Kaj pa koristi zlomljeni nogi obveza od gipsa? Gips ne ozdravi zlomljene kosti, ampak priroda, če se ji le pusti čas in mir in če se odtegujejo vsi škodljivi vplivi. Da se preprečijo škodljivosti, katere bi ovirale ozdravljenje, to je namen gipsove obveze in to je tudi misel in prizadevanje strokovnjaške oskrbe umobolnih v blaznici.

Če pomislimo, kako daleč je dospela dandanes kirurgija in kako lepi so vspehi, ker se odstranjujejo one male, našemu očesu nevidne, v zraku raztresene škodljive kalí, ki provzročujejo ostrupljenje ran, torej tudi ne smejo upešati zdravniki blaznih v prizadevanji, od umobolnih odvračati vedno skrbneje vse večkrat za našo zdravo dušo komaj opazljiva dražila, kar bi jim moglo iznemiriti dušo in s tem zakasniti ozdravljenje.

Zato potrebuje pa zdravnik blaznih pomoči občinstva, katero naj mu izroči pravočasno bolnika v ozdravljevanje.

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

II.

Jakob Schell pl. Schellenburg.

(Konec.)

V tem malem samostanu napraviti je dal Schellenburg kapelico, ki so jo leta 1710. blagoslovili. Ravno isto leto je kupil Schellenburg še Fabijančičev vrt za 2000 gld. ter s tem položil temelj poznejšemu velikemu samostanu.

A še pozneje je primaknil temu velikemu daru marsikak tisočak. Želel je biti pokopan v bodoči nunski cerkvi ter volil v svoji oporoki v ta namen' 3000 gold. Beneficijatu pa je zagotovil 400 gold. letnih dohodkov, ako bode bral zánj vsak teden štiri sv. maše. A večino svojega imetja je odločil dobrodelnim ustanovam.

Djali smo, da je Schellenburg položil, darovavši 24.000 gld., temelj sedanjemu uršulinskemu samostanu in nunski cerkvi. Seveda se je skoraj vsa ta vsota morala izdati za nakup zemljišča, na katerem naj bi stali imenovani poslopji; Eggenbergov in Turjaški vrt sama sta požrla 19.000 gld.; poslej so dokupili še Fabijančičev vrt za 2000 gld. Torej je ostalo za zidanje le še 3000 gld. gotovega denarja.

S tem in — seveda še drugim denarjem, o katerem pa ne vemo povedati, odkod so ga dobili — jeli so zidati že l. 1710. Zidanje je napredovalo kaj hitro. Že 11. junija 1713. darovali so v novi kapelici novega samostana prvo sv. mašo. Ko je Schellenburg umrl (2. febr. 1715) volil je v svoji oporoki uršulinkam 3000 gld. za svojo rakev v prihodnji uršulinski cerkvi, mimo tega pa še 10.000 gld.; ob jednem je ustanovil z druzimi 10.000 gld. beneficij pri uršulinski cerkvi z letnim dohodkom 400 gld.

Tri leta po Schellenburgovi smrti so se mogli že tudi lotiti zidanja cerkve same, ki so jo blagoslovili 18. oktobra 1726. leta ter prenesli Schellenburgove kosti iz samostanske kapelice vánjo. O tej priliki so odprli krsto; pravljica pripoveduje, da je ves život do takrat že strohnel — saj je ležal že nad deset let v zemlji — le desna roka je neki ostala cela, kakor bi bil Bog storil čudo s to roko, ki je delila kdaj tolike dobrote.

Ali dogotovljena, popolnoma dozidana cerkev takrat še ni bila; pogrešali so v nji velicega oltarja, najlepšega umotvora v tej cerkvi.

Takrat je Schellenburgova vdova še živela, za veliki oltar je obljubila 6000 gld. Delo je prevzel sloveči kipar Francesco Robba, hišnik in svetovalec ljubljanskega mestnega zbora. Ves izdelan je bil oltar še le l. 1744. ter veljal je 11.136 gld. 39 kr. Popolnoma dogotovljena je bila cerkev šele l. 1748. Tako je dobila dežela kranjska cerkev, katero štejejo zvedenci med najkrasnejše cerkve vse dežele, seveda pak je tudi stala 93.547 gld. Z njo si je postavil Schellenburg veličasten spominek, ki bo oznanjal še poznim rodovom njegovo radodarnost in gorečo pobožnost. Schellenburgovo ime si je duhovščina kranjska zapisala z zlatimi črkami v svojo kroniko, kajti mimo uršulink spomnil se je v svoji oporoki obilice duhovskih zavodov v Ljubljani in tudi drugod po deželi, ter volil n. pr. 1) za alumnat v jezuitskem kolegiji 5000 gld., sicer pa je daroval že poprej 21.000 gld. v ta namen. 2) ljubljanskim frančiškanom 6000 gld.; 3) kamniškim frančiškanom 2000 gld.; 4) elizabetinkam, če bi prišle v Ljubljano, hišo in vrt zraven samostana discalceatov (sedanje civilne bolnice) 25.000 gld.; 5) ljubljanskim ubožcem 200 gld.; 6) beračem je velel pri pogrebu razdeliti 300 gld.; 7) cerkvi sv. Roka v Dravljah, koje komornik (blagajnik?) je bil, 100 gld.; 8) za kapelico pri frančiškanih v Ljubljani 150 gld.; 9) bratovščini »Corporis Christi« 50 gld.; 10) za beneficij pri uršulinkah na leto 400 gld. ali glavnico 10.000 gld.; 11) avgustincem pred špitalskimi vrati (sedaj so tam frančiškani pred frančičkanskim mostom) 100 gld.; 12) bratovščini neomadeževanega spočetja Marije 150 gld.; 13) frančiškanom v Novem Mestu 50 gld.; 14) kapucinom v Novem Mestu 50 gld.; 15) kapucinom v Ljubljani 50 gld.; 16) discalceatom v Ljubljani 100 gld.; 17) frančiškanom v Trstu 100 gld.; skupaj tedaj 49.400 gld. Ako doštejemo tej vsoti še onih 24.000 gld., ki jih je daroval že popreje uršulinkam in 10.000 gld., ki jih je volil v svoji oporoki za nadaljevanje cerkvenega zidanja in še za svojo rakev v uršulinski cerkvi 3000 gld., daroval je cerkvenim zavodom 86.400 gld. Pri tem pa ni vštetih nekoliko tisoč goldinarjev, ki jih je odločil za maše, kajti darovalo se jih je med tem, ko je ležal na mrtvaškem odru in med pogrebom in po pogrebu ne menj kakor 4000. Več ko sto tisoč goldinarjev je zapustil samo raznim cerkvam.

Le-te vsote pa so bile le majhen del njegovega ogromnega imetja, ki ga je zapustil svoji soprogi, ali bolje rečeno, vdova je bila le njega uživateljica, kajti po nje smrti naj bi se vse porabilo za dobrodelne ustanove v deželi. Upraviteljema tega imetja imenoval je tedanjega asesorja gosposkega sodišča, deželnega tajnika Henrika Raaba pl. Bauenhaimba in priseženega advokata dr. Ivana Baptista Felberja.

Po njiju smrti naj bi prešel ta posel v roke deželnih stanov, kajti po največ, dejal je sam v svoji oporoki, vsled trgovskih zvez z deželnimi stanovi, pridobil si je te vsote. To upraviteljstvo so prevzeli deželni stanovi že v nekaterih letih po Schellenburgovi smrti; Raab je umrl namreč že l. 1719., Felber pa je odložil ta bržkone težavni posel l. 1721.

Že leto poprej pak je vdova Katarina Schellenburgova nekaj storila, o čemer je menila, da se je zgodilo popolnoma po željah umrlega soproga. Boječ se namreč, da stanovi ne bodo porabili zapuščine tako, kakor bi jo bil odmenil Schellenburg sam, poslala je naravnost na Dunaj cesarju 100.000 gld., proseč ga, naj napravi iz tega kapitala 100 štipendij za kranjske in hrvaške invalide, drugo imetje pak je volila svoji sestri, nuni v ljubljanskem samostanu. Zaradi tega se je vnela med njo in deželnimi stanovi dolgotrajna pravda, s katero niso dosegli stanovi čez dolgih šestnajst let nič druzega, nego da se je vsa pravda razdrla in so jo smeli znova začeti. Vdova Schellenburgova je bila takrat že umrla in deželna gosposka, bržkone obupavši, da se pravda kdaj konča, jela se je z nunami pogajati. Stanovi so se v tej pravdi potegovali za 49.244 gld. 4 kr., o katerih so zahtevali, da smejo ž njimi razpolagati v zmislu Schellenburgovem. A ta vsota se je tekom dolge pravde zelo skrčila; pravda je požrla celih 43.328 gld. 25 kr. Za ostalino in med časom narasle obresti (8835 gld.) pogodili so se deželni stanovi z nunskim samostanom tako, da se ustanovi s tem denarjem ustanova za dve dekleti v uršulinskem samostanu. Pravico, oddajati obe mesti, pridržali so si deželni stanovi.

Leta 1732. je umrla Ana Katarina Schellenburgova ter v svoji oporoki le omenila onih 100.000 gld., ki so bili naloženi na Dunaji v cesarski blagajnici. Predno pak se je ta ustanova res napravila, preteklo je še mnogo let in šele leta 1750. je izdala Marija Terezija ukaz, kako naj se razdeli vsa zapuščina na posamezne ustanove.

Obresti 100.000 gld. in kupnine prodanih Schellenburgovih hiš so vzrastle do l. 1750. na 140.000 gld. tako, da je bilo pripravljenih za štipendije 240.000 gld. brez one vsote, o kateri so menili deželni stanovi, da imajo pravico do nje in ki se je naposled skrčila na onih 8835 gld. Cesarica Marija Terezija je razdelila imetje tako-le:

100.000 gld. je odločila za invalidni zavod, v katerem naj bi dobivalo vso potrebno postrežbo 100 invalidov, kojih dve tretjini naj bi bili Kranjci, ali če bi teh ne bilo, Štajarci in Korošci, jedna tretjina pa invalidi iz varaždinskega in karlovškega generalata. —

75.000 gld. se je odmenilo za vzgojo 8 dijakov iz ubožnih plemenitih rodovin kranjskih, ki se bodo šolali v Terezijanišči na Dunaji.

40.800 gld. je bilo prisojenih štipendijam za 24 dečkov karlovškega in varaždinskega generalata.

24.000 gld. pak za 12 ustanov ubogim oficirskim vdovam kranjskih rodovin.

Ker so imele pak te ustanove prebiti kaj nesrečno usodo, zato si jih hočemo natančneje ogledati.

Schellenburgove ustanove.

I. *Schellenburgova ustanova za 12 dijakov.* To ustanovo je ustvaril Schellenburg, dokler je bil še živ, 17. aprila 1713. leta. Ljubljanska gimnazija je bila takrat v rokah jezuitov, ki so imeli svoj samostan, jezuitski kolegij, na sedanjem šentjakobskem trgu. Njemu nasproti je stalo tam, kjer je sedaj reduta, gimnazijsko poslopje. V jezuitskem kolegiji so stanovali mimo jezuitov tudi dijaki. Ta oddelek se je zval jezuitski alumnat, primerjati ga je nekako denašnjemu Alojzijevišču, toda le s tem razločkom, da so vzgojevali v tem zavodu tudi dijake, ki niso bili odmenjeni za duhovski stan. Posebno radi so izročali kranjski plemenitaži svoje sinove v vzgojo, kajti metoda jezuitov je bila vsaj gledé vspehov izvrstna.

Deželna blagajnica je bila takrat Schellenburgu mnogo tisoč goldinarjev dolžna; 18.000 goldinarjev tega 6% nosečega dolga odmenil je Schellenburg za 12 dijaških ustanov v jezuitskem alumnatu.

S tedanjim predstojnikom jezuitskega samostana, rektorjem Andrejem Mögerlom določila sta stroške tako-le: za stanovanje, posteljo in hrano vsacega stipendijata po 70 gld. na leto, za hrano in plačo dijakom stregóčega služabnika 40 gld. na leto in za postarno postrežnico 30 gld.

Vsaka tri leta naj bi dobil vsak dijak nov plašč; ker sta bili dve stipendiji odločeni za dva dijaka, pripravljajoča se za duhovniški poklic, napravili so razloček med plašči; tema dvema so dajali plašča od finega črnega sukna, drugim desetim pa od višnjevega grobega sukna z rudečimi našivi in rudečim ovratnikom. Ti plašči naj bi veljali 180 gld. ali 60 gld. za leto. Vso drugo obleko so si morali preskrbeti dijaki sami. Za sveče pri črnih mašah za Schellenburga in njegove sorodnike sta odločila 10 gld.; teh maš so se morali udeleževati dijaki z gorečimi svečami. Od obrestij (1080 gld.) je preostajalo še 100 gld. na leto; ti so bili prihranjeni za nepričakovane potrebe n. pr. bolezni itd.

Obresti 1080 gld. pak so bile premajhne, zato je primaknil Schellenburg l. 1714. še 3000 gld. in l. 1715. v svoji oporoki še 5000 gld.;

vsa glavnica za te ustanove je narasla napósled torej na 26.000 gld. Nadzornikom teh ustanov in preskrbljevanja dijakov imenoval je Schellenburg deželno gosposko ter ji dal pravico odločevati, komu naj se podeljujejo te štipendije; seveda naj bi imeli njegovi in njegove soproge sorodniki prednost pred vsemi drugimi. Vrhu tega pak jim je dal še, kakor bi jezuitom ne zaupal popolnoma, pravico, vzeti celó jezuitom te štipendije, ko ne bi se ravnali v vsem po njegovih zahtevah ter jih oddati kacemu druzemu zavodu.

Teh pravic so se deželni stanovi prav pridno posluževali; poročati so si dajali, kakšna je hrana, stanovanje, obleka itd. v jezuitskem samostanu. To prestrogo nadzorovanje pak jih je spravilo v hud prepir z jezuiti, ki so jim postali deželni stanovi sila nadležni. Jezili so se toliko, da so dejali: rajši nimajo štipendijatov, nego da bi se vtikala posvetna gosposka vedno vmes.

Le-tá se je zaradi tega jela pogajati s škofijskim seminarom, kajti tudi ta zavod je imel dijake v stanovanji in hrani in to ne le za duhovski, ampak tudi za posvetni stan namenjene. A tudi tu si ni deželna gosposka dobro izbrala. Sicer je ostalo pri pogodbi nad šestdeset let, a pritoževali so se oboji; deželna gosposka, da se v škofijskem seminaru ne ravnajo po željah ustanovnikovih, škofijski seminar pak, da so se obresti znižale od 6% na 4% in da se je vse podražilo. Leta 1781. pak je dejal tedanji škof grof Herberstein, naj oddajo deželni stanovi dijake, kamor hočejo; pod dosedanjimi pogoji jih ne more več vzdrževati. Deželna gosposka se sedaj ni vedela nikamor več obrniti, kamor bi oddala dijake, zato je izpremenila ustanove v ustanove na roko (Handstipendien). Dve štipendiji za duhovniška dva dijaka sta ostali pri škofiji, druzih deset pak je oddajala gosposka in sicer po 79 gld. Pri tem je ostalo do l. 1809. do prihoda Francozov v deželo; dokler niso bili le-ti zopet iz dežele pognani, bile so ustanove ustavljene; l. 1813. pak jih je jela avstrijska vlada zopet oddajati.

Do danes se je kapital za te ustanove vsled ugodnega srečkanja in dveh interkalarij povekšal na 14937 gld. 27 kr., vsaka štipendija znaša po 49 gld. 94 kr. in vživa jih 12 ljubljanskih dijakov.

II. *Ustanova za dve gospici v uršulinskem samostanu.* Za to ustanovo se je porabilo onih 8855 gld., za katere so se deželni stanovi pogodili z nunami. Iz dohodkov tega, pri deželni gosposki naloženega kapitala so plačevali stanovanje in hrano za dve dekleti v samostanu. Pri oddajanji teh dveh ustanov so dajali stanovi prednost seveda hčeram iz plemenitih rodovin, a tudi neplemenitnice so prišle na vrsto, če onih

ni bilo. Dobivale so vso tako hrano in obleko, kakor one rejenke, za katere so plačevali roditelji. V samostanu so ostajale od 7. do 16. ali tudi do 18. leta, sicer pak so jih pridrževale nune lehko tudi delj, ako se jim je ljubilo; take pak, ki se niso vêdle, kakor se je zahtevalo od njih, so najprej posvarili, potem jih kaznovali in četudi to ni pomagalo, poslali jih iz samostana. Le dvakrat v letu so smele te gojenke iz samostana iti in to ne v samostanski, ampak svoji obleki, ob šestih zvečer pak so se morale vračati v zidovje, zunaj prenočiti jim je bilo ostro prepovedano.

Do leta 1770. nosila je v deželni blagajnici naložena glavnica po 6%, odslej dalje pa le po 4%, vrhu tega so tudi vse potrebščine v ceni poskočile, tako da obresti niso več zadostovale; zato so tudi te dve ustanovi premenili v ustanove na roko. Danes uživata to ustanovo dve gospici, namreč Ema pl. Neugebauerjeva in Ludovika pl. Pilpachova, kojih vsaka dobiva po 114 gld. 44 kr. na leto.

III. *Ustanova za sto invalidov.* V ta namen je odločila Schellenburgova vdova 100.000 gld.; dunajska gosposka je to željo le toliko predrugačila, da naj bi le dohodke 75.000 goldinarjev uživali Kranjci, 25.000 gld. pa Hrvatje. Le-ti so uživali ustanovo, kjer so hoteli, kranjski invalidi pak so morali prihajati v zavod za invalide (Invalidenhaus) na Dunaji. Dokler je nosila glavnica po 5%, prinašalo je onih kranjskim invalidom namenjenih 75.000 gld. po 3750 gld. na leto in preskrbovali so ž njimi res po 75 invalidov.

A na Avstrijo so prišli hudi časi, Napoleonove vojske in ž njimi grozni denarni polom. Da si preskrbi država za vojno potrebni denar, poskusila je vse, kar je mogla, prodajala obligacije, jemala na posodo, povišavala davke in pristojbine, uvela razredni davek, ustavila izplačevanje obrestij itd. Leta 1806. so morali ljudje dati vse zlato in srebro proti taksi prebeležiti, konec leta 1809. je bilo celó zaukazano, prinesti vse, kar ima kdo zlatnine in srebrnine do 1. majnika 1810. gosposki. Finanćni minister je bil ves vrtoglav, kaj početi; sicer je dal narediti grozno veliko papirnatega denarja, a nihče ni maral zanj, z desetaki so si ljudje tobak prižigali. Srebrni denar je izginil med ljudmi, kakor bi ga bila sapa odnesla; kdor ga je imel, ni ga dal več iz roke. Dné 4. decembra 1810. leta je znašala ažija 1240 gld., to se pravi: kdor je hotel kupiti 100 gld. v srebru, plačati je moral zanje 1240 gld. v papirji. Ministri si niso vedeli več pomagati in 15. marcija 1811. leta so dali oklicati po vseh mestih in vaseh avstrijanskih dežel v tisti uri, da je prišla država na boben in da je dosedanji papir izgubil štiri petinke svoje veljave. To je bil velikanski denarni polom, ki je zadel seveda

tudi Schellenburgov za razne ustanove naloženi kapital. Invalidska ustanova s 100.000 goldinarji se je znišala na 20.000 gld. ter nosila odslej mesto prejšnjih 4000 gld. le 800 gld. na leto.

IV. *Ustanova za vzgojo osem plemenitih dijakov na dunajskem Terezijanišči.* Ta ustanova je bila iz onih v cesarski blagajnici naloženih 240.000 gld. najprej uravnana. Že leta 1746. so prosili deželni stanovi, naj bi vlada ustanovila iz Schellenburgove zapuščine osem štipendij za sinove ubozih kranjskih rodovin plemenitaških. Tej prošnji so na Dunaji l. 1748. sicer ustregli, toda dali so štipendije le šestim dijakom. Prvi stipendisti Schellenburgovi na Terezijanišči so bili: dva barona Raunacha, Karol pl. Posarelli, Anton Dinzl pl. Angerburg, baron Gallenfels in baron Rain. Teh šest štipendij so ustanovili le začasno, dve leti za tem pak je objavila cesarica njih definitivno organizacijo. Odločila je zanje 75.000 gld., ki so nosili 5%, torej 3750 gld. Od teh pak so porabili za štipendije le 3000 gld. in jih razdelili na šest delov po 500 gld.; 350 gld. je računil zavod za stanovanje in hrano, 150 gld. pa za obleko in druge potrebe štipendijatov. Ostalih 750 gld. pak so pridevali h glavnici 75.000 gld.; to so nameravali delati toliko časa, da bode narasla na 80.000 gld.

A to se ni zgodilo. Leta 1753. je bilo treba k Terezijanišču prizidati mnogo poslopij. Cesaričin odlok je velel, da je vzeti za to zidanje potrebni denar iz kapitalov, ki so naloženi za štipendije na Terezijanišči. Ta odlok je zadel torej tudi Schellenburgovo ustanovo. Štiri štipendije so ustavili vsled tega za petnajst let ter oddajali le po štiri. Pa prišle so kmalu še druge nesreče na to ustanovo. Leta 1770. so znižali obresti njenega kapitala od 5% na 4% in ko je Jožef II. tako temeljito prestvarjal stare razmere ter skoro vse podrl, kar je stari svet sezidal, zaprl je tudi Terezijansko akademijo. Dijaki so morali iti iz nje ter so dobivali štipendije izplačevane v denarjih.

Leta 1797. pak je cesar Franc II. akademijo zopet odprl ter ji naklonil zopet vse prejšnje njene ustanove.

Oni denarni polom in njemu sledeči finančni patent od l. 1811. zadel je tudi Schellenburgovo ustanovo kaj zeló; izgubila je toliko, da so mogli vzdrževati z njenimi dohodki le dva dijaka. Pri tem je ostalo do l. 1831. Takrat pak so zadele nekatere obligacije Schellenburgove precejšnje vsote; zatorej je bilo že l. 1833. mogoče, mimo onih dveh štipendij ustanoviti še pet drugih, vsako po 500 gld. Obresti so se tako povikšale, da je še nekoliko denarja preostajalo. Ta prebitek so dodajali h glavniškemu kapitalu in napravili l. 1838. še osmo ustanovo s 337 gld. 50 kr. Prvi jo je dobil Avgust pl. Fichtenau.

Sedaj je število ustanov, kakor so jih želeli deželni stanovi, polno; sedem jih je po 500, jedna pak ima le 337 gld. 50 kr. Ker se potroši vseh 500 gld. za stanovanje in hrano, zato morajo gojenci terezijanisti skrbeti za obleko sami. Tisti, ki uživa osmo štipendijo, mora seveda vrhu tega še dopolniti, kar manjka njegovi štipendiji (337 gld. 30 kr.) do 500 gld. A tudi ta štipendija ima upanje, da bode kdaj popolna, če zadenejo Schellenburgove obligacije kdaj kak dobitek.

Sedanje imetje te ustanove znaša 97.940 gld. To ustanovo je doslej uživalo premnogo plemenitih gojencev iz Kranjske.

V. *Ustanova za vzgojo 24 dečkov iz karlovškega in varaždinskega generalata.* Leta 1750. odločila je Marija Terezija za to ustanovo, 40.800 gld. Schellenburgovega imetja ter velela, da je iz teh dohodkov štiriindvajset sinov zaslužnih, a ubožnih oficirjev katoliške vere na Dunaji vzgajati ter neprenehoma v nemškem jeziku, pisanji in računjanji vaditi; nekatere izmed teh naj vpeljujejo tudi v vojaško ženijsko akademijo, da se privadijo tem vojaškim poslom »za katere ima ta narod že sicer dobre lastnosti.« Dečki so morali imeti, ko so vstopili, najmenj po štirinajst let; čez 18. leto pak niso smeli obdržati v zavodu nobenega.

Taka je bila stvar leta 1751., a že 1755. so skrčili število gojencev na 18, ker se je življenje med tem zeló podražilo. Še slabeje se je godilo leta 1809., ko je bilo le osem gojencev na stroške Schellenburgove ustanove v vojaški akademiji, pozneje le še samo štirje in to do l. 1832. Stroški za vsacega gojenca so med tem sila poskočili kajti ženijska akademija je računila po 400 gld. za vsacega.

Schellenburgov za to ustanovo odločeni kapital, pa še 400 gld. ni nosil, ampak od nesrečnega l. 1811. dalje le po 326 gld. 40 kr. Vsako leto je zmanjkalo torej že za jednega gojenca; a vendar so oddajali štipendije štirim ter delali dolgove, ki so tekom trinajstih let zrastli na 18.116 gld. 48 kr. Ali kam bi prišli po tem poti? Napósled so leta 1832. vendar jenjali delati nadaljne dolgove in omejili so štipendijo samo na jednega gojenca. Vsled ugodnega srečkanja je ta ustanova zdaj spet nekoliko zrastla in uživa jo več kranjskih gojencev vojaške akademije na Dunaji.

VI. *Ustanova za podporo 12 oficirskih vdov kranjskih rodovin (12 Offizierswittwen krainischen Nation).* Prvotna glavnica je znašala 24.000 gld. ter nosila 1751. l. 1200 gld. Dvanajst vdov imelo bi dobivati podpore po 100 gld. na leto. Te obresti so se pa skrčile l. 1811. na 192 gld. Kaj so hoteli početi s tem denarjem? V dvanajst delov ga vendar niso mogli razdeliti! Znižali so za to število štipendij na šest.

Vsaka vdova je dobivala odslej le po 32 gld. na leto; s to podporo jim je bilo seveda kaj malo pomagano, zato so naredili l. 1831. iz vseh teh šestih štipendij samo jedno; potem pa, ko je umrla ta jedina štipendistovka, ustanove sploh več razpisali niso in to nekoliko let, dokler se niso kranjski stanovi za to stvar potegnili. Med tem časom so prihranili 3133 gld. 14 $^{c}/_{8}$ kr. Ustanova je bila torej popolnoma zanemarjena. Da se dene zopet v potrebni red, nasvetoval je c. kr. dvorni vojinski svet, naj se nakupijo za prihranjeni denar obligacije, obresti naj se pak oddajajo po 100 gld. toliko vdovam, kolikor bo šlo. Ostalina pa naj se prideva glavnici, dokler se je bo nabralo zopet za jedno ustanovo. Tako bode počasi zopet doseženo s početka nameravano število dvanajstih ustanov. Največ upanja je dajalo seveda ugodno srečkanje obligacij.

Te predloge je cesar l. 1840. potrdil ter še naročil, naj se upravlja ta ustanova kar najvestneje.

Toliko o Schellenburgovih ustanovah. Naj bi ne bilo onega nesrečnega leta 1811., uživalo bi danes 146 Kranjcev in Kranjic sadove neutrudljivega in za deželo tako vnetega moža, ki sicer tujec ni nikdar pozabil, da si je vse svoje imetje pridobil v deželi kranjski. Zato jo je častil in spoštoval in od vsega njegovega velikanskega imetja romalo je le nekoliko tisočakov iz dežele. Svojemu bratu Tomažu Schellu, duhovniku v tirolskem Sterzingu, dal je namreč najprej 10.000 gld., ter mu pripisal v svoji oporoki še 25.000 gld. Vse drugo pa je odmenil deželi, ki si je zapisala njegovo ime z neizbrisljivimi črkami v svojo zgodovinsko knjigo.

Književna poročila.

III.

Сравнительная морфологія славянскихъ языковъ. Сочиненіе Франца Миклошича, перевелъ Николай Шляковъ подъ редакціей Романа Брандта. Выпускъ II. Языки словенскій, болгарскій и сербскій; 8°. str. 165—340.

(Konec.)

Da je *ma* v 1. du. nastalo iz *va* pod vplivom 1. pl. *mo*, to je gotovo. Končnica *ma* nahaja se tudi v moravskem in slovaškem narečji (Šembera, Základové dialektologie československ. 44, 78) in v nekem ruskem (Kolosov, Obzor zvukovyh i form. osobennostej 248).

Zakaj Brandt v prvi opomnji na str. 206 beneški *cjon* (1. sgl.) primerja z ruskim ititь in tedaj misli, da je k prvotnemu *cjo* pristopila še jedenkrat končnica prve osebe, ni mi jasno. Naravno je vendar tukaj misliti, da se je rinezem ohranil, kakor imamo za to v istem narečji nedvomljivi primer *venči* (Klodičъ, O nareč. venec. Sloven. 4). V tretji opomnji iste strani se nam tolmačijo oblike kakor *gnetejo, govorijo,* v katerih se je *e* in *i* radi vpliva vseh drugih oseb obdržal tudi v 3. pl. in se je potem po analogiji glagolov kakor del*ajo* pojavilo tudi gnet*e*jo. Najbrž pa tudi Miklosich isto misli.

Particip. kakor *bodeč, slišaječ* tolmači Brandt str. 210, 2. op. po analogiji part. kakor *boječ, ležoč* pa po analogiji *nesoč.* K tej razlagi opomnil je prof. Jagić (Archiv IX. 332) „Wenigstens einige Wortbildungen auf—*eč,* wie *bodeč, grizeč, dereč* könnten gleich dem Adjectiv *domači* ihre Erklärung darin finden, dass man an die 3. pers. sing. als Anknüpfungspunkt dachte, also *boječi* weil *bode grižeči,* weil *grize, dereči* weil *dere.*“ Zadnji razlagi nasprotujejo oblike *mislejoč, hvalejoč,* kjer bi imeli po tej razlagi pričakovati *hvalijoč;* pri *ležoč* in jednakih partic. je res najbolje na vpliv oblik kakor *nesoč* misliti, pri *bodeč* pa najbrž ni vplivala samo analogija particip. kakor *boječ,* nego te oblike so postale naslanjaje se tudi na part. na *e* stsl. ę, prim. V. Oblak, Trije sloven. rokopisi str. 19.

Najdel in *našel* govori se ne samo na Štajerskem, nego tudi na Kranjskem; prvi particip je zanimiv primer vpliva sedanjikovih oblik; kakor je od pletem, pleteš, plete etc. part. pletel, tako tudi najdem, najdeš — najdel. — Na str. 218, 1. op. beremo čudno misel, da stoji *obuven* mesto *obven (stsl. *obъvenъ). Stsl. *obъvenъ bi pač v novoslovenščini odgovarjalo *obaven* ali pa *oven* (kakor *oviti, ovezati* iz *obviti, obvezati*). Toda glavna stvar je, da v odprtih zlogih v slovanščini slovan. samoglasniku *u* odgovarja *ov* in nikoli *ъv,* katera glasovna skupina odgovarja jedino *y* bodisi onemu, ki je nastal iz *ū* ali onemu, ki se je monoftongiral iz *eu,* zato imamo jasen primer v crъky — crъkъve, zabyti — zabъvenъ (cf. J. Schmidt K Z, XXVI, 366), In tako odgovarjajo v stsl. pravilno otъkrъvenъ, umъvenъ sedanjikoma otъkryti, umyti in ne — kruti, — muti.

Na str. 222. zagovarja prof. Brandt velevnik *viži* z besedami: „Meni se ta *viži* preveč tuj in nepravilen dozdeva, da bi mogel biti izmišljen Jaz bi ga tako razložil: *viži* stoji za *viž,* a *viž* stoji m. *vij* = stsl. *viždь,* po obrazci *vižmo* in *vižva,* kateri obliki sta se mogli fonetičnim potem razviti iz виђмо, виђва.“ Prvo vprašanje je pri tem, če je odnošaj med *viž* in *viži* isti, kakor med *pec* in *peci,* t. j. če smemo res iz sedanjega *viž* sklepati, da se je nekdaj govorilo *viži* s polno končnico velevnikovo. Meni se to več nego verjetno dozdeva. Res se govori v mnogih krajih *viš, vič*

in pred sledečim glasnim soglasnikom *viž* n. pr. *viž ga* radi asimilacije. Toda v naših starejših pisateljih, v katerih se je še velevnikov *i* ohranil, ni najti, kolikor je meni znano, nobenih takih oblik, one so čisto sekundarne in nove tvorbe. Sicer je že Levstik v Slov. Glasniku od l. 1860. str. 46 pisal, da se velevnik *vъžъ* iu *vъžъte* govori na Notranjskem in v Laščah in da ni treba misliti, da jo *viž ga* skrčeno iz *vidiš ga*, temu nasprotujeta omenjeni obliki *vъžъ* in *vъžъte*. — Ipak še zdaj mislim, da je *viž, vič* skrčeno iz *vidiš, vidš* po asimilaciji *vitš* t. j. *vič* ali pa tudi *viš*. Če se sliši po *ž, š* še kak poluglas *ъ*, kateri nadomestuje najbrž *i*, tako se je pojavil po analogiji vseh ostalih glagolov; plur. *vižite* (vъžъte) se je pa izcimil po sgl. Glasoslovno si *viž* nikakor ne morem tolmačiti, še menj pa *viši* in *vižiti*, ker zadnjemu odgovarja že v stsl. *vidite* in ne *viždite*. Stsl. velevniku more v naši slovenšč. odgovarjati jedino *vij* in mi imamo tudi *po-vej* za stsl. — *věždь*, kajti refleks stsl. *žd* je samo *j* in če se nam ni ohranil velevnik *vij*, tako se temu čisto nič ne čudimo; spodrinile so ga vse ostale osebe dvojine in množine in to tem laglje, ker je razlika med *vij*, in ostalimi oblikami glagola, katere imajo samo jasno deblo *vid* — prevelika bila. Organičen velevnik nahajamo pri kajkavskih Slovencih v obliki *vidj*, ker v tem narečji sploh *dj* odgovarja stsl. *žd*, zato je *vidj* popolnoma »pravilna« oblika, za ostala sloven. narečja bi pa bila »nepravilna« in ta tudi gotovo niso nikoli imeli velevnika *vidž*, ker tudi nimajo *rodžen*, *medža* in zato bi tudi hipotetičen *viž* ne mogel nastati iz *vidž*.

Pri *vejo* mimo *vedô* seveda ni misliti na glasoslovni prehod *d* v *j*; *j* je po analogiji ostalih glagolov nadomestil *d*. Ravno tako je pri 3. pl. *sojo*, kar se govori v prekmurščini in nekaterih iztočnih krajih Štajerske m. našega *so*, po obrazci vseh drugih glagolov k organičnemu *so* pristopila še jedenkrat končnica *jo* (seveda prav za prav ni celi *jo* končnica, toda jezik to glasovno skupino smatra za tako, ker je razlika med 3. pl. *so* in navadnimi oblikami 3. pl.. katere se v tem narečji končujejo vedno na —*jo*, prevelika bila.

Oblike kakor *delasta, igrasta*, katere so tudi po nazoru Brandtovem po obrazci *dasta* etc., niso toliko posebnost štajerskih narečij (v zapadni Štajerski jih še nisem slišal), nego notranjskih in primorskih narečij; cf. Zvon VII, 627.

Miklosich uči (III^2, 176): „Dass nicht alle verba perfect. durch ihr praes. das fut. bezeichnen, ist dem einflusse des deutschen zuzuschreiben, welcher sich im XVI. jahrh. selbst bei den sonst so arg und meist ohne not germanisierenden schriftstellern jener Zeit noch nicht so geltend machte wie heutzutage“. S tem se prof. Brandt ne strinja ter zagovarja v prvi opomnji str. 230 domači izvor našega prihodnjega časa v sedanji obliki:

„Ne mislim, da bi navadni prihodnji čas glagolov dovršnikov *bôm ispil*, *bôm postlàl* i. t. d. bil germanizem: 1) sploh je neverjetno, da bi se tuji izraz bil sprejel ne samo od pisateljev in po njih tudi od omikanega sveta, nego od celega naroda, b) *bôm ispíl* ni nikakor prevod nemšk. ich werde trinken, kateri bi se moral glasiti (jaz) *bôm* ispiti. (Da celo *bôm* ispiti bi morda ne bil germanizem — prim. rus. ja budu pitь = nem. ich werde trinken). Sestavljene oblike *bądą ispilъ*, bądą *postьlalъ* i. t. d. ohranile se so iz praslovanskega jezika in so lahko spremenile svoj pomen ter postale iz predprehodnega časa prosti prihodni čas. Tudi od samega Miklosicha tukaj navedena posebnost starih, nemščujočih pisateljev govori proti njegovi razlagi«.

Še o mnogih drugih vprašanjih bili bi se radi poučili, tako n. pr. bi radi vedeli, kako je razložiti dat. pl. *tatém*, jeli to po analogiji sklanje i-deb. ali je vplival loc. pl. *tatéh* na dat. pl. in se je v tem sklonu *é* pojavil m. *o*; toliko je gotovo, da loc. pl. na *ch* pri ъ/o-debl. prej nahajamo, nego dat. na *ém*. Ravno tako smo radovedni pozvedeti gledé gen. sgl. rok*i*, nog*i* (v belokranjskem narečji), so to arhaizmi in odgovarja potem *i* stsl. ы ali pa nove tvorbe po obrazci i-dekl. Tudi o »mnogo snubljenem« gen. pl. a-deb. na *á* (solz*á* etc.) bi bili radi kaj slišali, posebno ker so o razlagi te oblike različna mnenja (Jagić v Radu IX. 122, 146, Baudouin de Courtenay v oceni Jagićeve razprave „Pomladj. vokalizacija« str. 16. 17, Maretić, Rad 67, str. 8). Te oblike nahajamo v slovenščini samo tam, kjer je naglas na končnici in v onih krajih, kjer nadomestuje stara poluglasnika samoglasnik *a*; pri nekaterih beneških Slovencih (v distretto di S. Pietro), kateri nadomeščujejo tudi ъ, ь z *e* se sliši v gen. pl. sestré, goré, glavé (Bauduin de C. op. cit. 17) in zato misli prof. Baudouin de C., da se je iz gorъ́, glavъ́ z naglašenim poluglasnikom ъ razvil gen. na *á* na ta način, da je fonetičnim potem nadomestil *a* stari ъ. To bi bilo popolnoma verjetno, če bi mi te gen. pl. le nekoliko poprej našli; toda nahajamo jih — kolikor meni do zdaj znano — prvokrat v Skalarji, tedaj v sredini XVI. stol. in zato ne vem, se bode dalo tukaj govoriti o tem, da je *a* stopil na mesto nenaglašenega poluglasnik ker o tem ni lahko misliti, da bi se bil obdržal, če tudi naglašeni ъ do prve polovice XVII. stol., če se pa ni, ga tudi ni mogel *á* nadomestiti. Toliko se mi dozdeva gotovo, da je pri tem delovala simetrija; jedin gen. pl. je bil jednosložen v sredini samih dvosložnih oblik, dá ta gen. pl- je bil celo krajši od nom. sgl. in v nekaterih slučajih precej težko izrekljiv, in zato se je jezik tem izognil, kakor je to storil n. pr. tudi v gen. pl. ъ-deb., kjer je dostavil *ov* po analogiji u-deb. Pri tem je pa bil odločevalen ves fonetični značaj dotičnega narečja in ostale oblike množine; á se je pojavil tedaj v gen. pl., ker je v dat. pl. končnica am, v loc. ah, v instr. ami in ker v

dotičnem narečji prevalira samoglasnik *a*; morda je á celo stopil na mesto naglašenega ѣ.

Če bi tedaj tudi v naši radovednosti bili radi še marsikaj v opomnjah našli, vendar smo prof. Brandtu za podano jako hvaležni, ker je nam pojasnil marsikaj dozdaj nejasnega, tako da bode vsakdo rad segel po tem ruskem prevodu radi omenjenih dodatkov.

V. Oblak.

IV.

Jezičnik.

Knjiga Slovenska v XIX. veku. C. Spisal J. Marn. XXV. Leto. Natisnil in založil Rudolf Milic v Ljubljani. 1887. v 8°. Str. 97. Cena 60 kr., po pošti pod križnim zavitkom 65 kr.

Ponatisnen po lanskem „Učiteljskem Tovariši« in uravnan po metodi svojih prednikov popisuje nam XXV. letnik „Jezičnikov« v kratkih, semtertam žal prekratkih obrisih življenje in slovstveno delovanje 82 književnikov slovenskih v XIX. veku, počenši z Antonom Janežičem in sklepajoč s Franjem Ser. Cimpermanom. Poleg slovitih mož (Ant. Janežič, dr. J. Kr. Pogačar, dr. J. R. Razlag, J. Šolar, Božidar Raič, Janez Parapat) razpravljajo se tudi pesniki menj znanega ali celo pozabljenega imena, katerih mične, v priprostem narodnem duhu zložene pesemce so se tako udomačile, da imajo skoro veljavo narodnih proizvodov; saj jih prepevajo Slovenci povsodi z isto radostjo in navdušenostjo, kakor prave národne, ne brigajoč se za pesnikovo ime; (prim. Strelovo: »Popotnik pridem čez goro«, Uršičevo: „Popotvanje, bratje! je naše življenje«, Hueberjevo: „Otok Bleški — Kinč nebeški«). Ker smo že večkrat razslavljali vrline Marnove »Knjige Slovenske«, ocenjajoč posamezne razdele njene, bodi nam dovoljeno, zavrniti č. bralce na dotična poročila v „Ljublj. Zvonu«, da se tako izognemo nepotrebnemu opetovanju. Opazili pa smo v tem letniku tudi nekaj nedostatkov, katere dajemo na vedež velezaslužnemu g. strokovnjaku, nadejé se, da ga s tem ne žalimo.

Ker Marnova »Knjiga Slovenska« itak ni »književna zgodovina« v besede pravem pomenu, ampak le nekak obširen knjigopis ali biblijografija, upravičeni smo zahtevati od nje, da nam razoznanja vse knjige in vsaj vse večje spise dotičnih književnikov. Tega pa g. pisatelj ni povsodi storil. Kajti časih podaja nam le „knjige Slovencem bolj zanimljive« (prim. str. 62., Iv. Macun), ali pravi: »da si ne drzne reči, da je popisal vse spiske« (prim. str. 93., Lav. Gorenjec Podgoričan); tako n. pr. prezrl je (na str. 86.) od duhovnikov zelo čislani spis: „*Tercijari ali tretji red sv. Frančiška Serafiškega*«. Pastirjem in ovčicam nekoliko pojasnil V. Lah«,

delce, obsezajoče 34 str. v 16⁰, ki je izdano po družbi sv. Mohorja izšlo l. 1881. kot dostavek B. Bartola knjižici: »Hoja za Marijo Devico«. Nasproti pa nam je nedoumno, kako je zašel med književnike slovenske »prvi sloveči župan Ljubljanski«, Janez Nep. Hradeczky (str. 35.), ako ni nič slovenskega pisal; vsaj pisatelj nam ne vé nič povedati o književnem delovanji njegovem.

Od biblijografije res da ni pričakovati vseobsežnega životopisja; a semtertam hoče se nam dozdevati »Jezičnikovo« besedovanje v tem obziru vendar le preskopo. Ta nedostatek skuša sicer g. pisatelj poravnati s tem, da nam pri posameznih književnikih navešča vse vire, po katerih se more bralec natančneje poučiti o dotičnikovem življenji in delovanji. Jednoč (na str. 12.) popravlja pri tej priliki knjigopisno pomoto, ki se je vrinila v Janežičeve »Večernice« l. 1870., str. 31. (o »*Zarnici*«).

V jedni svojih prejšnjih ocen smo imenovali g. pisatelja zlog »*lapidarcn*«, kar se nam je vrlo slabo obneslo, akopram s tem nismo nameravali izreči nikake graje. Opirajoč se na zadnji „Jezičnikov" letnik moramo to sodbo ponoviti, resnici na ljubo, žal z dostavkom, da je pisateljev „lapidarni« zlog s svojo kratkorečnostjo ali malobesednostjo češče razumljivosti na kvaro; kajti pogostokrat more bralec pisateljevo misel le težko, t. j. šele po daljšem premišljevanji pogoditi, ali je pa sploh ne ugane. Kaj pomenjajo n. pr. besede na str. 81.: „V naslednjem listu stavi se po njem zastavici vganjka: „Zgodnja danica" — ostalo bode vsakemu čitatelju dolgo časa — „vganjka". Str. 51.: „V rokopisu je izročil (Melcer): „Die ältesten bekannten Umschiffungen Afrikas" — komu je to izročil? Str. 70.: „Nasprot pohvali (Razlagove Zore) v Bčeli itd. oglasila sta se Cegnar v Ljublj. Časniku 103., 104 in v „Novicah" l. 1852. Podgorski z Bleiweisom vred deloma zoper vsebino, največ zoper jezik „lunin", zoper obliko itd., kar je pomagalo" — kako ali v katerem obziru je to pomagalo, ostaja nam popolnem nejasno. Isto tako pogrešamo na str. 66. marsičesa, kar ne more biti vsakemu bralcu samo ob sebi umevno, n. pr. na katerem gimnaziji da sta toli vspešno delovala Globočnika (Anton in Jožef); pri zadnjem navaja se sicer „Izvestje gimn. 1858, str. 25., l. 1863., str. 34.", a zopet ni povedano, katerega zavoda izvestje je v misel vzeto. Tudi Ant. Lesar (ibid.) je le profesor na c. kr. realki (dostavi: ljubljanski!). Str. 81.: „Životopis njegov (Šrolov) gl. 1886 št. 4. (namreč lista „Slov. Gospodar", kar se ne da tako meni nič tebi nič posneti iz prejšnjih vrst). Isto velja o citatih: na str. 83; „Vojtehov brat — čast, katera mu gre itd. (1887 str. 632)", kjer mora bralec uganiti, da je imel pisatelj v mislih najbrž „Ljublj. Zvon"; na str. 57., kjer moti posebno pomišljaj (—) pred citatom: „O smrti gl. 1883 str. 119 in 123" (namreč „Zgodnje Danice,

l. 1872.); na str. 82: „pravijo Novice“ in 83: „Bravci Novic — da je veselje (str. 7.)“ — dostavi: „Nov. l. 1860! — Grajana malobesednost zakrivila je tudi nekaj napačnih sintaktičnih skladov; prim. str. 75.:, Božidar Raič .... šolal se v Varaždinu in v Zagrebu, bogoslovja v Gradcu«; izraz „šolati se česa pač menda ni pravilen. Str. 48. (in češče drugodi): „Slovenski je sodeloval a) v djanje Svetnikov itd.“ mesto „sodeloval je a) v knjigi: Djanje Svetnikov“; str. 64.: „Pomagal je Slomš*e*ku v „Djanje Svetnikov“ — m. „Pomagal je Slomšku v (pri) knjigi „Dj. Svetn.“ Mesto: „dopisoval je v Novice“ (str. 24., 88. in dr.) reklo bi se bolje: „dopisoval je Novicam“. Izmed drugih slovniških (ali tiskovnih) hib omenjamo: „V vseh strok*i*h slovenščine (str. 2., m. strok*ah*“); „pri tisko*vih* popravah“ (str. 46., m. tisk*ovn*ih“); „Značaj njegov je ves povedan v knjigi. Pridige itd.“ (str. 18., m. „ ... v knjigi: Pridige itd.“); „v Novomestu“ (str. 51. in 78., m. „v Novem Mestu“); „v Zalilogu“ (str. 48, in 52., m. „na Zalem Logu.“). Pisava kaže tudi nekatere nedoslednosti; prim. str. 79., 80. in dr.: „vže“, str. 81. pa „že“; str. 32.: „kaplan“, str. 75. pa „kapelan“; str. 51. in 78.: „v Novomestu“, str. 83. in 91. pa: „v Novem Mestu.“

V obravnavanem „Jezičniku“ je ocenil sicer g. pisatelj semtertam veljavo in vrednost posameznih književnikov ali njih del — češče s tujimi, redkeje s svojimi besedami — v obče pravično, časih pa vendar le jednostransko ali celo krivično. Tako n. pr. bi se morala na str. 83. (Vojteh Kurnik) zgolj hvalečim besedam Bleiweisovih „Novic“ pridejati bolj objektivna sodba o Kurnikovem „pesnikovanji“, izražena n. pr. v zasebnem pismu, pesniku l. 1856. od Bleiweisa poslanem (gl. „Zvon“ 1887 str. 633.). Kajti pravo podobo pesnikovo podati more čitatelju le popolnem nepristranska ocena njegovih del, ki hvali, kar je hvalnega, in graja, kar je nedostatnega. Na str. 77. imenuje se Raičevo „Životopisje“ (o Debeljaku in Kosu) „*malo razborito*“ — in to gotovo po krivici! Popolnem pa se strinjamo z gosp. Marnom v njega sodbi o istega pisatelja zlogu, ki mu je bil „bujen, prenakopičen“, preveč pomešan z besedami, vzetimi (brez potrebe) iz staroslovenščine in drugih slovanskih jezikov; izvzemši „prenakopičenost“ velja vse drugo tudi o pisavi Lavoslava Gorenjca, dasi „Jezičnik“ tega ne omenja. Ali bi se bil Stritar res kaj „poboljšal“ (str. 72.), da se je izneveril svojim v (Dunajskem) „Zvonu“ zagovarjanim načelom in poprijel „Kalophronovih“, v „Zgodnji Danici“ l. 1870. razglašenih naukov, o tem nam ne kaže prickati se z gosp. profesorjem, ker so si njegovi in naši leposlovni nazori preveč — navskriž.

Ako se ne motimo, hoče „Knjiga Slovenska“ označiti pomenljivost posameznih književnikov nekako „po vnanjem“ s tem, da se tiskajo imena znamenitejših pisateljev z debelimi, menj znamenitih pa le z razprtimi

črkami. Potem pa ne razumejemo, čemu je privoščil g. profesor tolste črke književnikom, kakeršni so: Jožef Stibiel (str. 18.), Frančišek Kosmač (str. 53.), Jožef Premru (str. 39.) in dr., dočim se morajo dokaj veljavnejši pisatelji in celo pesniki zadovoljevati le z razprtimi; n. pr. Jožef Virk (str. 41.), Matevž Hladnik (str. 32.) in celo toli pohvaljeni V. Kurnik (str. 82.).

V uvodu, knjigi na čelo postavljenem, izraža g. pisatelj svoje veselje o tem, da „so tudi v pričujočem stoletju vprav svečeniki našemu narodu vedno najzvestejši književniki." Kdo bi hotel ali mogel temu oporekati? Radi pritrjujemo i mi — tudi brez poziva: „bodimo iskreni", ki meri najbrž na nas. V lanskem letu se namreč g. profesor ni bil tako previdno izrazil, trdeč, da so narodu njegovemu vprav svečeniki (umevaj: katoliški!) vedno bili najzvestejši književniki. Kažoč na dobo [1]), v kateri je bila baš katoliška duhovščina književnosti naši najhujša nasprotnica, skušali smo to njegovo presplošno trditev le pristojno omejiti. A nikdar nam ni bilo na mislih odrekati ali kratiti katoliškemu svečeništvu neprecenljivih in nedosežnih slovstvenih zaslug njegovih. Zato z vso spodobnostjo odklanjamo oni pikri in, kolikor se nas tiče, neupravičeni opomin.

V istem uvodu izreka g. pisatelj nadejo, „da mu (národu) bodo duhovni i v prihodnje — buditelji v veri in omiki — zvesto tudi po knjigah kazali pot, po kateri se ne zajde v novo poganstvo, ki bi bilo mnogo hujše od nekdanjega." Ta nada, ki naudaja g. profesorja z veseljem, napolnjuje nas s strahom, ako naj se tako uresniči, kakor bi bilo njemu ljubo. Duhovnih buditeljev v omiki, kakeršni so bili: Valentin Vodnik, dr. J. Zupan, škofa A. A. Wolf in dr. J. Kr. Pogačar, Bož. Raič, Lav. Gorenjec, J. Šolar, Andrej Einspieler, Dav. Trstenjak in dr., ne branimo se, marveč pozdravljamo jih vsekdar in povsodi z radostjo ter častimo blag njih spomin sijajno in navdušeno, kar dokazuje nedavna preteklost. A Bog ne daj, da bi v slovstvu našem „zvonec nosili" svečeniki kakor dr. Mahnič, Kalophron christianus (dr. J. Ulaga) ali celo pisci znanega »lista«, koji so ožigosali mlado leposlovno književnost našo s sramotilno znamko, da pači mladino „durch Schlüpfrigkeiten in verführerisch schöner Sprache". Mesije te vrste ne hotí nakloniti previdnost božja nam, niti njegove „innigste Theilnahme" slovstvu našemu! Take besede bile bi morda umestne pri národih, ki so rodili pisatelje in pisateljice a la Boccaccio, Casanova, Ch. P. de Kock, Eugène Sue, Emile Zola, George Sand; a pri pohlevnem narodiči slovenskem in

[1]) Glej „Ljublj. Zvon" 1887., str. 571—573., kjer blagovoli č. bralec popraviti dva neljuba nam tiskovna pogreška ter čitati: „ni snoval *po dobah*" (m. „po *po*dobah") pa „konec srednjega veka in 16. in 17. stoletj*e*" (m. . . . „stoletj*a*", kar je nezmisel).

Pis.

nedolžni njegovi literaturici niso nič drugega nego „velik ropotec, ki malo melje“. Opevati in poveličevati jeden najblažjih čutov človeških, ljubezen (umevaj: čisto, idealno), je torej pregrešno, pohujšljivo! Da so taki nazori po pravu veljavni pred vesoljnim svetom in pred sodnim stolom božjim, potem na grmado s „pohujšljivimi“ deli vašimi, Shakespeare in Scott, Molière in Racine, Petrarca in Ariosto, Schiller in Goethe, Kraševski in Turgénev, Preširen in Stritar! Vaših duš pa se usmili sam pravični Bog! Gorje tudi tebi in tvoji kolikor „visoki“, toliko erotični pesni, o modri Salomon! Iz šol pomedimo „opolzle“ pesnike Homerja in Sofokleja, Ovidija in Vergilija, na njih mesto pa postavimo Mahničeve uzorne sestavke latinske — o pijanci Preširnu! Potem šele se je nadejati one blažene, idilske dôbe, v koji bodo peli pesniki:

»Gosence kaj na repo varje,
Kak perdeluje se krompir nar bolji;
Kako odpravljajo se ôvcam garje,
Preganjajo ušivim glavam gnjide« itd.,

ali k večjemu popisovali v „nesmrtnih“ spevih življenje kakega puščavnika ter zaznamenjevali nesrečno besedo „ljubezen“, ako se ji ne bode dalo izogniti, takole: „lj . . . . . .“ ![1]) Ta doba res ne bo dišala po klasičnih „poganskih“, ampak smrdela bo po „rovtarskih Atenah“. A bodimo resni! Izpodriniti hočete leposlovju splošno veljavna estetična načela in jih nadomestiti z jednostranskimi, verskimi; zatreti hočete poezijo, ta dar nebeški, podeljen človeku, da mu blaži in povzdiguje srce ter olajšava in sladi bedno življenje; izpodbiti hočete omiki jeden glavnih stebrov. Boječ se, da ne bi se popačilo po naših baladah in sonetih, novelah in romanih nedoraslo detinstvo, kličete leposlovstvu našemu svoj „anathema sit“, in vendar vam ne more neznano biti, da leposlovni listi naši niso namenjeni mlečnozobi mladini, marveč „razumništvu slovenskemu“, torej odraslim ljudem! Saj so to že večkrat naglašala posamezna uredništva, imenoma „Zvona“ (Dunajskega in Ljubljanskega). Ako pridejo „gewisse belletristische Blätter“ slučajno v roke kakemu nezrelemu dečku ali dekletu, kdo more za to! Brez „pohujšljivih“ mest ni niti sv. Pismo, da, celo v katekizmu za prve razrede narodnih šol nahaja se marsikaka otroku zavjetljiva beseda; a pri vsem tem ni še nobenemu škofu ali papežu na um prišlo, preklicati te dve knjigi zavoljo njiju kjekodi spodtakljive vsebine.

Ako večina katoliške duhovščine, ugodivši časovnemu duhu po vzgledu sedanjega, ne samo v cerkvenih, ampak tudi v posvetnih rečeh v resnici

[1]) Kakor l. 1856. neki pisatelj neduhovnik, ki je, navajajoč kitico kranjske narodne pesni, dobro vedel, kako se pregreši Slovence, ako le omeni besedo „ljubezen“. Pis.

razsvetljenega papeža Leona XIII., popusti svojo ozkosrčno in jednostransko literarno stališče, podvržemo se brez pomisleka njenemu vodstvu v omiki, torej tudi v književnosti. Dokler pa vsiljuje slovstvu našemu svoje prečudne nazore, prepuščamo ji sicer „buditeljstvo“ v veri, v leposlovji pa moramo vodstvo njeno odbijati z vso odločnostjo ter hoditi svojo pot, služeč jedino le ideji lepote in resnice. —

Pred pisateljevim uvodom beremo mično čestitko, s katero pozdravlja naš pesnik Ant. Funtek v imeni „Učiteljskega Tovariša“ »Jezičnik« o petindvajsetletnici njegovega delovanja. Četrt stoletja! Lepo število let v dôbi človeški! Blagor mu, kdor jih je preživel delujoč tako koristno in vspešno, kakor „Jezičnik“ in učeni, domoljubni pisec njegov, g. prof. Marn! Njemu se pač ni bati trpkega očitanja: Floruit sine fructu — defloruit sine luctu! Kajti s svojim „Jezičnikom“ [3]) si je pridobil nevenljivih zaslug o slovstvu

[3]) V prvih 8 letnikih (1863–1870) razpravljal je „Jezičnik“ v dialoški obliki jezikoslovne stvari, le tu pa tam vpletajoč kaj knjigopisnega. Res, da je marsikak ondi razglašen nauk dandanes zastarel in neveljaven; a v svoji dobi so ti letniki neizmerno hasnili, goječ ljubezen do mile nam materinščine, šireč znanje njenih posebnostij in vzbujajoč ob jednem na slovstveno delo. Letniki 9.—20. prinašali so vestno in natančno posnete životopise znamenitih književnikov slovenskih in sicer:

Letnik 9., 10., 11., (1871–1873.): Metelko v slovenskem slovstvu.
„ 12. (1874.): Peter Hitzinger v slovstvu slovenskem.
„ 13. (1875.): Jan. Nep. Nečásek pa Anton Umek Okiški.
„ 14. (1876.): Otec Marko Pohlin pa Val. Vodnik.
„ 15. (1877.): A. Kranjska Čbelica s Čbeličarji. B. Dr. Jakob Zupan. C. Vladika Matej Ravnikar. D. Dr. J. Zupan in dr. Fr. Prešern.
„ 16. (1878.): A. Matej Ravnikar Poženčan. B. Matija Vertovec. C. Mihael Verne.
„ 17. (1879.): A. Juri Kobe. B. Juri Varl, C. Anton Žakelj. D. Anton Oliban, E. Andrej Likar. F. France Jeriša. G. Dr. Leon Vončina.
„ 18. (1880.): A. Jernej Kopitar. B. Matija Čop. C. Dr. France Prešern.
„ 19. (1881.): A. Jožef Žemlja. B. Bernard Tomšič. C. France Malavašič. D. Dr. Simon Klančnik. E. Dr. Jožef Rogač. F. Janez Bonač. G. Matevž Lotrič. H. Leon Engelman Nožarjev. I. France Svetličič.
„ 20. (1882.): „Novice“ pa Dr. Janez Bleiweis.

Tečaji 21.—25. (1883—1887.) razglašajo „Knjigo Slovensko“, t. j. zvezno in kronološko urejeno knjigopisje s pridejanimi kratkimi životopisi, in sicer:

Letnik 21. (1883.): Knjigo Slovensko v dobah 16., 17. veka.
„ 22. (1884.): „ „ v 18. veku.
„ 23, 24., 25. (1885—1887.): Knjigo Slovensko v 19. veku (A. B. C).

Za *tekoče* leto se nam obeta „Knjiga Staroslovenska“; potem pa pričakujemo od spretne roke pisateljeve še popisa onih doslej ne razpravljanih pisateljev živečih ali že zamrlih, s katerimi se bode popolnem zadelala vrzel med knjigopisjem Čopovim in Costovim. Pis.

našem, zgradivši zanesljivo in trdno podlago toli zaželeni in potrebni „književni zgodovini slovenski.“ Te zasluge njegove ve ceniti vsak, kdor se bavi s književnostjo našo bodi si kot njen prijatelj in branitelj, bodi si kot učitelj v šoli ali kot pisatelj o slovstvenih stvareh. Brez oprezovanja pripriznaval in poudarjal jih je vsako leto i „Ljubljanski Zvon“ in če je tudi časih „Jezičniku“ kaj malega opočital ali popravljal, vodil ga je pri tem vselej dober namen: koristiti stvari, nikdar zlobna volja: žaliti osebo. Nadejé se, da je i gospod profesor sam prepričan o odkritosrčnosti naših besed, izrekamo o srebernem jubileji „Jezičnikovem“ presrčno željo: Bog nam ohrani marnega Marna (nomen est omen!) in čile njegove moči še dolgo vrsto let slovstvu slovenskemu v korist, domovini v čast in slavo, nam in njemu samemu na veliko radost! Fr. Wiesthaler.

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Katoliško društvo detoljubov, poseben pripomoček za vzgojo in rešitev mladine. Založilo »Kat. društvo detoljubov« -- Tiskala »Katoliška Tiskarna« v Ljubljani, v mali 8. 16 str.

— Krščanski detoljub. List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. — Vreduje *Ant. Kržič*. Ljubljana, 1888. Tisk »Kat. Tiskarne«. — Založba »Kat. društva detoljubov«, v mali 8. 32 str. Prvi zvezčič prinaša: Zakaj so pričele te knjižice izhajati? — Zakaj morajo krščanski detoljubi otroke radi imeti (sic!)? — Ne kliči me stvarnik od tod! (Molitev bolne matere.) (Pesem) zložil Rad. Silvester. — Najimenitniši dan v otroškem življenji (Opomin starišem) — Sedem poglavitnih grehov pa otroška vzgoja, spisal Dr. J. Lesar. — Kazalni poduk v izreji. — Šiba novo mašo poje. — Molitev pred jedjo in po jedi. — Materna solza od Krištofa Šmida. — Otroci — žganjepivci! — Kaj je bolje: tikati ali vikati? — Iz otročjih ust. — Zadeve »kat. društva detoljubov«. — Ovoj prinaša: Priporočilo. — Cena 40 kr. na leto. I. štev. podaje »Priloga za otroke«:

— Ali znaš? Zbirka krščanskih resnic in molitev, ki naj bi jih vsak kristjan znal na pamet. V Ljubljani 1888. Založilo »Katoliško društvo detoljubov«. — Tiskala Katoliška Tiskarna v Ljubljani. v mali 8. 32 str.

— Koroške bukvice. Slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas 5. in 6. snopič. Izdaja in zaklada *Filip Haderlap Jurjev* v Celovcu. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. Vsak zvezek stoji po 10 kr. Naročnina na 6 zvezkov znaša po 60 kr. in pošilja se g. pisatelju v Celovec.

— Stric Tomova koča ali življenje zamorcev v robnih državah svobodne severne Amerike. Angleški spisala Henrieta B. Stowe. Iz nemškega poslovenil *Fr. Malavašič*. Drugi popravljeni natis. Založil in izdal Janez Giontini v Ljubljani, 1888, m. 8, 228 str. S štirimi lesorezi. Cena v polplatno vezani knjigi samo po 70, s pošto po 75 kr. —

Nove knjige za slovensko mladino. 1. Narodne pripovedke za mladino, spisal *Dominicus* (2. zvezek). — 2. Naselnikova hči, cvetlica pustinje. — 3. S prestola na mo-

rišče ali nesrečna kraljeva rodbina, zgodovinska povest, obe knjižici iz nemškega prosto poslovenil *Dominicus*, a vse tri knjižice založil in izdal Janez Giontini v Ljubljani 1887. Cena po 20 kr. — Kakor vselej, tako tudi sedaj z veseljem pozdravljamo to pomnožitev slovenske knjižnice za mladino, kajti če hočemo imeti kedaj zaveden domač narastaj, moramo ga tudi gojiti in vzgajati. Mladina pa hoče imeti poleg pouka tudi zabavo in kdor primerno skrbi za to, zasluži naše popolno priznanje. — In tega priznanja gospodu Dominicusu nikakor ne kratimo, vendar hočemo omeniti nekatere malenkosti, ki nam ne ugajajo. — Naštete knjižice imajo pred naslovnim listom na zavitku tudi podobice; to bi bilo samo ob sebi hvalevredno; saj vemo, da imajo za mladino podobice posebno mikavnost; kar čita, to vidi rada tudi upodobljeno. Da te podobice niso izvirne, to je razumno: poslovenjeni knjižici ni treba izvirne ilustracije, od koder je prestavljena, od tam ji vzamemo tudi podobe. Da podobice niso bogvedi kako ukusne, to je sicer res, — a to ne dé toliko. Pač pa bi se morale dobro ujemati s pripovestjo, sicer bi bilo bolje, če jih ni. Čemu podobice, če se s povestjo ne strinjajo? — Realnosti založnikovega postopanja na korist si mislimo, da vendar nimajo služiti samo kot mamilo mlademu kupovalcu. — Tako n. pr. se pri drugi izmed naštetih knjižic prednaslovna podobica nikakor ne ujema s pripovestjo. Ugibali smo, da bi jo bilo uvrstiti nekako med 50. in 51. stran, toda besed, ki stojé pod podobo: »Strel pokne . . . i. t. d. smo na rečenih stranéh zastonj iskali. Pa še nekaj! Na tej podobici je kapitan Henri popolnoma civilizirano oblečen kakor Flij, a povest nam na 31. in 32. strani pripoveduje, da se je kapitan, predno je poskusil drzno rešitev Amelunge, preoblekel in pobarval, da je bil popolnoma Indijancu podoben. Na podobici ima kapitan rešeno Amelungo pred seboj na svojem konji, a v povesti jašeta vsak svojega konja. — Soglasje torej, ali pa nič! — Tudi prva knjižica ima prednaslovno podobico. Od kod da je vzeta, ne vemo reči, toda zvirna bo pač težko; — in vendar je baje knjižica izvirna. Tudi to se po kaj čudnem naključji ujema. — Izvirna ta knjižica obseza pripovedke iz naroda nabrane, skratka blago, »katero nam kaže zvesto podobo naroda našega, njegovo življenje, mišljenje in govorjenje«; ta knjižica »budila bode narodu narodno zavest, čistila pokvarjeni ukus« i. t. d. Tako propoveduje predgovor. Nam pa se zdi, da tiči v teh besedah nekoliko pretiranih fraz. Predgovor torej to knjižico najbolj kazi.

Jezik v teh knjižicah je precej gladek, vendar bi bilo še mnogokaj pripomniti. Omeniti hočemo le nekaterih stvarij. Kjer je brez vsake dvojbe ustanovljena prednica *u*, pisati je dosledno tudi *u*, a ne *v* n. pr. ubežati, uiti, ubog, umiriti, ustaviti, utruditi, ubiti, utihniti, utrgati i. t. d. Prednica *u* pomeni ali odstranitev ali dokončalnost in bi se imela točno ločiti od prednice *v*, ki pomeni prodiranja v notranjost (hinein) ali pa je postala iz predloga *vz* auf (n. pr. *v*stati *vz* + stati). Res je sicer, da se té dve prednici v izgovoru pogosto mešata, tudi v vezani besedi utegne metrum provzročiti kako nenatančnost v tem oziru, a *proza* ne sme imeti toliko prostosti.

V narodnih pripovedkah smo našli dokaj ponesrečenih zaimenskih oblik: *kam njiju* mesto *kamor ju* (4), *pri svojemu* m *pri svojem* (5), *ju* m. *ji* (44), *ji* m. *ju* (47), *je* m. jo (56), *je* m. *njo* (63). — Na neverjeten način zamenjen je (str. 56) svojilnik s svojilnikom *njegov:* »Goljufni krčmar reče nekdaj sosedu, da bo svoje(!) novorojeno dete prej videl nego on sam«.

Neprimeren in z ozirom, na našo sedanjo slovenščino tudi neupravičen zdi se nam oni infinitiv, ki ga je nadomestiti ali s časovnim stavkom istodobnosti ali pa s participom n. pr. »Grof to videti se prestraši« mesto »Ko grof to vidi, prestraši se« ali pa »Grof to videč (videvši) se prestraši« (I, 12, 27, 29, 70. II, 69.). Res je, da to rabo infinitiva

srečujemo že po Ravnikarji in pri Metelku, a sedanji slovenščini je neznana in ne priporočali bi je v posnemanje.

Mesto »*pol in četiri let*« (III, 53) je reči »*štiri leta in pol*« ali pa »*polpeto leto*«; mesto »*mojih sovražnikov ni duha ne sluha*« (I, 57) »o mojih sovražnikih« . . . . Instrumental brez prepozicije v novi slovenščini tudi ne velja več n. pr. svojim življenjem igrati (II, 7), redkimi drevesi obrasten (II, 27), Indijanci so se kratkočasili deloma kadenjem, deloma govorenjem (recte govorjenjem II, 37) i. t. d. Particip »*izvedli*« (III. 50) je od *izvesti* a ne od *izvedeti* (naglasa ni nič zaznamenanega). *Počivati* ima v sedanjiku *počivam*, a ne *počivljem* (I. 9). – Tudi v samostalniški deklimaciji je nekaj hib: *nevarnosti* m. *nevarnostmi* (II. 7), *vratami* m. *vrati* (I. 3), *mustači* (I 18). Tvorno-preteklemu deležniku na-*ši* je treba rabo zelo omejiti, prvič ker se med narodom ta deležnik poizgublja (zvečine se je že poizgubil), drugič ker se malokdo do dobra zaveda s tem participom združenega pomena. Ravnikarju se je bil ta deležnik zelo priljubil, zaradi česar ga je potem Preširen ne brez upravičenosti piknil z znanim sršenom: »Gorjancev naših jezik *poptujčevavši* . . . . Namesto »*brez prenehanja je dalje dirjal ne privoščivši si počitka*« (II. 23) velja reči: »*brez prenehanja je dalje dirjal ter si ni privoščil počitka*«.

Vse te opomnje se bodo zdele morda komu odveč, toda pomniti je, da pri spisovanji knjig za mladino nismo nikdar dovolj natančni, kajti dovzetna mladina se prinavadi pri čitanji negladko pisanih spisov kaj kmalu tudi hib in napak, katere je potem težavno iztrebiti. Ne hoteli bi pa tudi ne, da bi bile te opomnje razpečavanju omenjenih treh knjižic na škodo, kajti knjižice so pri vsem tem hvale vredne (sosebno dokler boljših ni), in nádjemo se, da bode mladina pridno sezala po njih ter jih z zanimanjem prebirala. — Y.

Šolske Drobtinice. V petindvajsetletni spomin smrti A. M. Slomšeka učiteljem, odgojiteljem in prijateljem šole spisal *Franc S. Jamšek*, nadučitelj in bivši c. kr. okrajni šolski nadzoritelj v Reichenburgu. — Pod tem naslovom je pred nekoliko meseci iz tiskarne J. R, Miličeve v Ljubljani prišla na svetlo knjiga, ki je bila zlasti v učiteljskih krogih z veseljem vsprejeta. Znani vrli šolnik in marljivi pisatelj slovenski, gospod učitelj Jamšek, izdal je s to knjigo svoje spise, katere je poslednja leta priobčeval v »Učiteljskem Tovariši« in v »Popotniku«, da so kakor sam pravi — po želji nekaterih navdušenih mož sedaj v jedni posodi.

Prvo mesto te krasne knjige polni, kakor že nje naslov kaže, životopis A. M. Slomška ter opis njegovega delovanja kot pedagoga, domoljuba in rodoljuba slovenskega. Blagi knez vladika Slomšek si je pridobil ne le kot buditelj narodne zavednosti sploh, temveč tudi kot pedagog slovenski neminljivih zaslug, četudi — da odkritosrčno govorim — zdi se mi malo drzno, primerjati ga na pedagogiškem polji z velikani, kakor je n. pr. Komensky, Pestalozzi, i. dr., kar si je neki slovenski učitelj lani na drugem mestu prizadeval izvesti. Da se zasluge Slomškove kot pedagoga po vrednosti ocenijo, izrekla se je med národnimi učitelji slovenskimi že večkrat želja. G. Jamšek se je tega dela z vspehom lotil. V »Šolskih Drobtinicah« nam kaže rajnkega Slomška kot moža, ki je iskreno ljubil narod svoj, ki je pa tudi z redko bistroumnostjo spoznal, da je sreča národova večinoma zavisna od odgoje otrok. Na podlagi mnogih citatov označil je spretni pisatelj potem načela Slomškova o domači in šolski odgoji.

Za to hvalevredno oceno Slomškovega delovanja se vrste strokovnjaške razprave: 1. Učitelj začetnik. 2. Za koliko podpira šolska ustrahovalnost ali disciplina podučevanje neposredno? 3. Avancement ljudskih učiteljev. 4. Pospešujmo branje dobrih bukev med Slovenci. 5. Učitelji slovenski, zjedinimo se tesneje!

Posebno važna se mi vidita spisa: »Avancement ljudskih učiteljev« in pa zadnji, ki govori o združenji slovenskih učiteljev. V prvem kaže pisatelj, koliko bi šolstvo kake dežele pridobilo, ko bi bile učiteljske osebe po zaslugah, starosti in značaji svojem, ne pa dotične šole v plačilne razrede razvrščene Potem bi šolstvo zadobilo več stalnosti, katere mu je pred vsem potreba. Največ učiteljev prosi le zato na druga mesta, da bi si svoje plače zboljšali. To vedno preseljevanje bi pa prenehalo, ko bi se plačni razredi po učiteljskih osebah namesto po raznih krajih razvrstili, kajti potem bi vsak učitelj po zaslugah in starosti avanzoval, in ne bilo bi treba na kak večji kraj ali na večrazrednico prositi. V poslednjem spisu pa našteva pisatelj koristi, ki bi prirastle po združenji slovenskih učiteljev njim samim, šoli slovenski in ž njo vsemu národu. »Da bi se s tem korakom širila v večji meri sedaj med slovenskimi učitelji pogrešana bratovska vzajemnost, zavednost, samosvest, odločnost, ponos in značajnost — ni mi treba še posebej naglašati . . . G. Jamšek tu tudi nasvetuje, naj bi se v slučaji osnove učiteljskega društva za vse slovenske pokrajine »Učiteljski Tovariš« in »Popotnik« stopila v jeden strokovnjaški list, ta list bi bil potem glasilo slovenskega učiteljskega društva. Mesto druzega šolskega lista pa naj bi izhajal »Šolski letnik,« podoben nekdanjim Slomškovim »Drobtinicam«.

Drugi del »Šol. Drobtinic« obseza pod naslovom »Iz šole za šolo«: A. Naloge v izobražbo prostih stavkov. B. Slovenski pravopis. O tej z veliko marljivostjo nabrani tvarini izrekel je že neki odlični ljubljanski učitelj jako pohvalne besede; imenuje jo »izredno praktično in instruktivno«.

Zlasti s »Slovenskim pravopisom« je g. Jamšek nam učiteljem jako ustregel, kajti do sedaj smo pogrešali učnega pripomočka, kjer bi bilo dovolj vaj za pouk v pravopisji slovenskem nabranih in metodično urejenih. Vsak učitelj, ki je hotel ta predmet vestno obravnavati, moral si je take vaje sam sestavljati; kajti óne po slovnicah nikakor ne zadostujejo. »Šol. Drobtinice« pa jih nam sedaj podajejo na izbiro.

Konečno le še omenjam, da je knjigi pridejana lepa podoba rajnkega Slomška in da je tudi zunanja oblika knjige prav lična. Priporočamo jo torej č. slovenskemu občinstvu, zlasti pa učiteljem slovenskim.

Cena »Šol. Drobtinicam« je v platno vezanim 1 gld. 20 kr., broširanim 1 gld., po pošti 10 kr. več in dobivajo se pri založniku J. R. Milici v Ljubljani. M.

Pedagogiški letnik. I. leto. Uredil *Fran Gabršek*. Izdalo in založilo »*Pedagogiško društvo*« v Krškem. Natisnil J. R. Milic v Ljubljani 1887, 251 str. s prilogo. Cena 1 gld.

Pedagogika je važna znanstvena panoga. Dokaz temu so stolice za pedagogiko na nekaterih vseučiliščih. Na novem češkem vseučilišči v Pragi n. pr. je bil docent pedagogiji dobro znani šolnik *Dr. Lindner*, ki je lani umrl. Poprej je bil ravnatelj učiteljišču v Kutni Gori, in svoje dni tudi profesor na celjski gimnaziji, kjer si je, vrl šolnik in zvest sin češkega naroda, pridobil tudi simpatije bratskega slovenskega naroda.

V Slovencih je pedagogiško slovstvo še v povojih, le malo razvito. Veliko avstrijskih narodov nas je v tem že prekosilo, tudi Hrvati so na tem polji najmenj za deset let pred nami. Vendar šolska literatura naša ni šele od včeraj. Vsaj bode skoro štirideset let, kar je začel pokojni Einspieler izdajati svojega »Šolskega Prijatelja« v Celovci (4 letniki), tudi bode kmalu že trideset let, kar izhaja »Učiteljski Tovariš«. In če tudi sta dva slovenska šolska lista (»Slovenski Učitelj«, »Šola«) že prenehala, prinašata perijodično »Učiteljski Tovariš« v Ljubljani in »Popotnik« v Mariboru še vedno veliko tečne vzgojeslovne in v obče šolske tvarine. Navzlic temu je bilo pazno motrečemu slovenskemu šolniku jasno, da so v pedagogiškem slovstvu našem še veliki nedostatki, velike praznine.

Čisto naravno. Slovenski profesorji pečajo se bolj z znanstvenimi predmeti in z leposlovjem; na učiteljiščih, ki so večinoma še nemška, pa redko nastavljeni domoljubni profesorji niso čutili še potrebe, da bi svoje predmete prevajali na slovenski jezik. Ljudski učitelji slovenski pa do najnovejšega časa niso kazali tiste vstrajnosti, tiste znanosti, katere je treba pri spisovanji težjih pedagogiških knjige. Za ložje predmeti se je že še našel pisatelj; tako je n. pr. pisec teh vrstic preskrbel nekaj ložjih navodov za slovenske učitelje, kakor so n. pr. »Praktična metodika«, »Prvi poduk«, »Zgodovina pedagogije« in druge.

Prve pedagogiške knjige so vendar-le *vzgojeslovje* in *ukoslovje*. In teh do zdaj nismo še imeli. Bralo se je sicer po novinah, da g. dr. Kos v Gorici (Kopru) spisuje knjigo te vrste, da piše g. profesor teologije A. Zupančič »pedagogiko,« ki izhaja kot priloga listu »Duhovni pastir«, a teh napovedanih knjig ni še, pa ni še na dan, in po vzgojeslovji v slovenskem jeziku bi še vedno zdihovali, ako nas ne bi bilo iz te zadrege rešilo »Pedagogiško društvo« v Krškem. Pod tem imenom je namreč v Krškem združil l. 1886. ondotni nadučitelj g. *Fran Gabršek*, že več let dobro znani sodelovec v »Učiteljskem Tovariši«, ki prinaša iz njegovega peresa jedrnate vzgojeslovne in ukoslovne spise, bližnje in daljne tovariše svoje, ki so se zedinili v izdavanje pedagogiških spisov v letnih knjigah. Tako delo leži pred nami. Ima pa to-le tvarino: I. Občno vzgojeslovje iz peresa omenjega društvenega predsednika; poslovenjeno po dr. Jos Michu; II *Žavski:* Vzroki zasurovelosti mladine šoli odrasle in sredstva, kako pomoči tej žalostni prikazni; III. *J. Ravnikar:* Komenski-Slomšek; IV. *Tone Brezovnik*: Učne slike iz somatologije; V. *J. Bezlaj:* Pouk o črtežih II. del *A.* posamezni hišni deli. *B* Najvažnejše določbe iz stavbenega reda za Kranjsko. *C.* Terminologija. O perspektivi. VI. *Gabršek:* Poročilo o delovanji Pedagogiškega društva; *Fr. Lunder:* Vplivanje učitelja na kmetijsko gospodarstvo. *L. Abrami:* O čebeloreji; *Ganrar:* O domačih nalogah.

Od teh spisov sta izšla dva v posebnih odtiskih na svetlo, namreč Mich-Gabrškovo »Vzgojeslovje« (cena 80 kr.) in Bezlajev »Pouk o črtežih« (cena 30 kr.).

»Vzgojeslovje« nam dela največje veselje. Za učitelja mora namreč ta knjiga (poleg ukoslovja) biti sv. Pismo, na katero se mu je pri pedagogiških spisih sklicevati tako, kakor navaja pridigar besede biblije; še več je pa učiteljeva dolžnost, da se pri pouku djansko ravna po naukih pedagogike in metodike. Kakor smo slovenski učitelji do najnovejšega časa pogrešali slovenskih učiteljišč, tako tudi slovenske knjige za-nje Uporabljevati smo morali nemške, n. pr. lahko umevno Hermanovo »Erziehungs- und Unterrichtslehre« ali Michovo, Lindnerjevo ali Dittesovo „Erziehungslehre.“ Po Basaričkovem vzgojeslovji v hrvaškem jeziku so slovenski učitelji le malo segali. Na podlagi navedenih knjig bi bil zmožni šolski pisatelj Gabršek lehko samostalno spisal slovensko vzgojeslovje, zlasti ker na tem polji ni bil novinec in ker je po slovenskih šolskih listih bilo raztreseno veliko tvarine, ki se bi bila dala nekoliko porabiti. Ali knjiga bi morebiti ne bila toliko pregledna*). Zato se je bil odločil posloveniti tako nemško vzgojeslovje, ki je od ministerstva za rabo na učiteljiščih potrjeno. Taka knjiga je poleg težavne dr. Lindnerjeve »Erziehungslehre« vzgojeslovje šolskega ravnatelja v Opavi, dr. Micha. Pri prevajanji je moral sicer g. pisatelj ledino orati, a delo se mu je posrečilo in dobro obneslo. Preložil je nemško delo v prav dobro slovenščino. To ni bilo lehko početje, knjiga ima vse polno abstraktnih izrazov in težkih terminov, katere je bilo

*) Pisatelj si je mislil, kakor pravi v predgovoru, da doseže prej svoj namen, ako preloži na slovenščino kako drugo že uvedeno in obče spriznano učno knjigo. Tudi je morebiti upal in upa še in upamo mi, da utegne takov prevod prej biti odobren od ministerstva in prej v šole uveden.

težko pretolmačiti. Izraze slovenske je sicer dala največ gibčna in bogata naša materinščina in našel jih gosp. pisatelj semtertja (morebiti v Koščevem uravoslovji ali v Križanovi logiki, ali pa v Cigaletovi terminologiji, v hrvaškem vzgojeslovji in dr.) S kratka: postavil jih je v sistematično celoto, kjer se tako lepo prilégajo, kakor v nemškem originalu, in moramo se kar čuditi, da je prvi prevod tako dovršen. Pomote človek v knjigi zastonj išče, in kar jih najde, niso tolike, da bi škodovale skupni lepi vrednosti knjige. N. pr. stavki sicer odgovarjajo brez izjeme logiki in slovniškim pravilom, a vendar so radi tega kaj težko umljivi, ker je v njih vse polno abstraktnih izrazov, kar pa drugače biti ne more. Nemec se pač izrazuje s samimi substantivi, kedar piše znanstveno, in Slovenci ga le preradi posnemamo.

Pohvalno je pa od pisatelja, da je tu pa tam uvrstil na primernih mestih zlate izreke našega prvega pedagoga *A. M. Slomška*. S tem je — kakor je pisatelj slutil — dobila knjiga res večjo veljavo. Jednako zasluži g. pisatelj za to vso hvalo, da je obogatil slovensko slovstvo s kaj krepkimi izrazi n. pr. že samo pri poglavji »*afekti*« je velika kopa čvrstih samostalnikov, ki so si v pomenu ali sorodni ali nasprotni. In tako je skoro pri vsakem poglavji pokazal, kako bogata je slovenščina gledé dobrih besed. — Drugi spis v „Pedagogiškem letniku“ je iz peresa odličnega slovensko-štajerskega šolnika g. Fr. Jamška, bivšega c. kr. okrajn. šolskega nadzornika, sedaj učitelja v Rajhenburgu, ki je bil lani izdal pri Milici tudi kaj lepo knjigo pod imenom »*Šolske Drobtinice*«. V spisi priobčenem v tem letniku odkriva sicer dosta znane napake med mladino, a slika jih kaj plastično in z velikim sočutjem, kar kaže šolnika, ki v resnici ljubi slovensko deco in nje roditelje. Jezik mu teče tudi lepo gladko, kar se ne more reči o slehernem štajerskem učitelji. O ko bi le veliko voditeljev bralo ta spis, ki je njim največ namenjen. »Pedagogiško društvo« ima menda med svojimi udi nekaj očetov neučiteljskega stanú, škoda, da jih ni desetkrat toliko. Tretji spis v letniku je iz peresa g. učitelja *Ravnikarja* in ima naslov „Komenski — Slomšek.“ To je paralela, spisana na podlagi životopisov teh pedagogiških velikanov. Tudi v tem spisu je gladek jezik in krepka pisava; priznati moramo, da je študija lepo dovršena. — Četrti spis so učne slike iz somatologije, za višjo skupino narodne šole spisal *Anton Brezovnik,* ki je že marsikatero prav rabljivo knjižico priobčil Tudi ta kratki spis je jedernat in brez hib. »Slika« je seveda težka; učitelj jo mora dobro sam umeti; potlej bode gotovo dobro razložil otrokom posamezne organe človeškega telesa. Dolgočasna pa bode otrokom, tudi velikim otrokom vsa ta slika, ako je učitelj ne *oživi* s poukom o zdravji ali s kakšno basnijo (n. pr. z ono o želodci in udih). Nekaj kratkih naukov o zdravji podaje tudi g. pisatelj. Jako veliko veselje nam dela poslednji spis v letniku namreč »Pouk o črtežih z 51 podobami« II. del. Sestavil g. Jos. Bezlaj, meščanski učitelj v Krškem. Do zdaj še nismo imeli Slovenci pisatelja, ki bi bil pisal o teh strokah (namreč o prvotnem risanji, z ozirom na stavbarstvo) in navoda za raznovrstno risanje (v ljudskih šolah in druzih učilnicah) v slovenskem jeziku še vedno pogrešamo Kar je pa g. Bezlaj izdal (seveda se to z velikanskim delom Flisovim: »Stavbinski slogi« nikakor ne dá primerjati), to je velike vrednosti za učitelje obrtno-nadaljevalnih šol in za napredne zidarje, stavbarje in dr. Po takih knjižicah bode seči tudi učiteljem in učencem na novi obrtni šoli v Ljubljani, ki bode menda vendar slovenska. Gospodu Bezlaju svetujemo, da se tu li v bodoče še bavi z jednakimi spisi, po katerih seže časih tudi slovenski zidarski in tesarski mojster. S takimi knjižicami nadomestuje nekoliko knjigi, »Slovenski zidar« in »Slovenski rokodelec«, o katerih se je pred leti govorilo, da jih nameravata na svetlo spraviti »Matica Slovenska« (prvo) in »Družba sv. Mohorja« (drugo) Konec »Pedagogiškega letnika« je pridejano obširno poročilo o delovanji »Pedagogiškega društva« v prvem letu iz peresa g. Fr. Ga-

bršeka. To poročilo, ki je sicer kaj dobro sestavljeno in ki obsega tudi lepe govore učiteljev (gg. Lunder, Abram, Gantar), je sicer odveč; kajti že po časnikih je zvedelo občinstvo o vsem tem marljivem delovanji odbora in društvenikov; in vsaj že letnik sam dosta jasno hvali, in dela osobito čast društvenemu predsedniku in njegovim sotrudnikom. Vprašamo samo: Ali bode »Pedagogiško društvo« doseglo svojo svrho? Ali bode »Vzgojeslovje« prišlo v tiste roke, katerim je namenjeno? To so roke profesorjev, učiteljev in pripravnikov na učiteljiščih v Ljubljani, Mariboru, Gorici, Kopru, Celovci, Gradci. Ne vemo. Znana pa nam je odredba naučnega ministerstva, po kateri se terja od učiteljskih pripravnikov in bodočih učiteljev znanstvena terminologija v obeh jezikih, naj se že predmeti predavajo v šoli v tem ali onem jeziku, in da se je »Vzgojeslovje« visokemu ministerstvu predložilo v potrjenje. Iz tega naj se blagovoli posneti, da se je »Pedagogiško društvo« v Krškem poprijelo svoje naloge, kakor malo katero slovensko društvo in da je z malimi denarnimi sredstvi storilo veliko dela. Društvo je prosilo podpore tudi pri kranjskem deželnem zboru, a naklonilo se mu je samih 50 gld. Išče še tu in tam — a najde malo. Tudi se na *visokem* mestu premalo ozirajo na tako in jednako delovanje slovenskih učiteljev. Naj bi se pa slovenski domoljubi spomnili krškega »Pedagogiškega društva«, ki pripravlja že *drugi* letnik z obširno tvarino, n pr. z ukoslovjem, z vzornimi načrti za stavbe šolskih poslopij itd. J. L.

Toplinske razmere Zagreba in Ljubljane. Spisal *Ferdinand Seidl.* Pretiskano iz »Glasnika hrv. naravoslovnega društva (Societas historico-naturalis Croatica).« Tiskarski zavod »Narodnih Novin« v Zagrebu. 1887, 8°, 49 str. 2 podobi.

Pisatelj nas prepriča, da je osnovna, motenj oproščena toplina funkcija časa. Podaje nam Lambert-Besselovo formulo, ki izraža matematično to vzajemnost. Določi potem s pomočjo podatkov tridesetletnega opazovanja v Zagrebu in Ljubljani konstante (stalnice) te jednačbe z ozirom na navedeni mesti ter nam podaje po jako preglednem računu analitska izraza za toplinska tira Zagreba in Ljubljane. V prvi podobi vidimo krivulji, geometrijski podobi teh dveh jednačeb. Po tej podobi vidimo že, kako zelo se ujemata toplinska tira obeh mest. Nadalje primerja pisatelj oba tira z ozirom na vse okolišćine, kakor zahteva v resnici znanstvena razprava. Tako nam podaje tudi po njem zračunjene formule, ki nam pripovedujejo, kako se toplina po Karavankah, ob jugu in vzhodu po Kranjskem, po spodnjem Štajerskem preminja z nadmorsko visoto in zemljepisno široto. Druga podoba kaže nam normalni toplinski tir in krivulje mesečnih maksimov in minimov toplote v obeh mestih.

Pisatelj nam razjasnuje in opravičuje razlike in strinjanje toplinskih razmer Zagreba in Ljubljane tako, kakor je mogoče le pisatelju, kojemu so v obili meri znana in pristopna vsa literarna sredstva meteorogije. — te moderne vede. Vsebina je jako primerno urejena, povsod z obilimi literarnimi podatki — v gladki slovenščini.

Gospodu pisatelju moramo tembolj hvaležni biti, ker je dala ta strogo znanstvena razprava ogromno veliko dela, kar bode vsakomu jasno, kdor to delo pazno prebere in razume. Ne bode mu žal, kajti vsebina je tolikanj poučna, in kar je navedenega, tako razjasneno in zanimivo povedano, da bode vcepilo marsikateremu bralcu veselje do opazovanja prirode. To bode pisatelju — prirodoznancu gotovo najlepše plačilo.

Gospod pisatelj je bil že pred leti prvi, ki je začel v Slovencih orati to ledino. Pričakujemo, da bode priobčeval svoja opazovanja tudi nadalje v materinščini, naj si bode v »Glasniku hrv. nar. dr.« ali v »Letopisu Matice Slovenske«; vspodbujal bode s tem, druge k posnemanju, k delu — domovini v čast. — —r—

O pegamih. Po časnikih se je čitalo pred tedni, da so se letos pegami (Seidenschwanz Bombycilla garrula) prikazali v posebno velikem številu na Kranjskem. Pegam

tudi sicer v nas ni nenavaden tič, pripovedujejo se o njem razne pravljice, posebno pa se zagotavlja, da je v njegovem gnezdu *skrivnostna koreninica,* ki stori *nevidnega* človeka in sploh vsako stvar, ki se koreninice dotakne Zaradi tega je tudi pegamovo gnezdo nevidno. V tem oziru sem čul na Kriški planini nastopno pripovedko: Kriški »majar« je opazoval dljè časa, kako sta dva pegama, on in ona, letala in se sukala vedno okoli jedne in iste smereke ter zdaj pa zdaj izginila med vejami. Iz tega je sklepal, da mora na tej smreki biti pegamovo gnezdo. Ker je vedel, da je gnezdo sicer nevidno, in da se le v vodi vidi, vzame škaf vode ter ga nese pod omenjeno smreko. In res v zrcalni vodi kmalu zagleda skrivnostno gnezdo. Da bi se ne zmotil, skrbno prešteje veje ter potem spleza na smreko, kjer je na dotični veji kmalu otipal gnezdo ter je snel. Ker je pa plezanje po smereki bilo težavno in je za oporo potreboval obeh rok, spustil je gnezdo ob deblu na tla, češ, da je potem poberem. A prišedši s smereke je iskal in iskal, toda gnezda in čudesne koreninice ni bilo nikjer. — Jednako pravljico ima tudi Jakob Grimm. Ž.

Prva slovenska stalna razstava učil. Šolstvo inih národov napreduje iz raznih vzrokov bolje od slovenskega. Poleg drugih prednostij imajo nemške, češke šole tudi več učil nego slovenske. Po večjih mestih, na pr. v Gradci, na Dunaji, prirejajo celo učitelji cele muzeje učnih pomočkov ali tako zvane permanentne razstave učil. Jednako učilsko razstavo namerava ustanoviti »Pedagogiško društvo« v Krškem za slovenske šole in učitelje. Nabiralo bode po naši ožji in širji domovini in v obče pri založnikih po svetu raznovrstnih učil: knjige za šolo in učitelje, karte, slike, kalupe, aparate, prirodnine in drugo, vse pač, kar šola rabi, kar šoli koristi. Vse nabrane predmete zbiralo bode »Pedagogiško društvo« v Krškem v lepih prostorih tukajšnje ljudske in meščanske učilnice, kjer bodo stalno razstavljene vsem slovenskim učiteljem in šolskim prijateljem na ogled. Došla darovana učna sredstva se bodo razglaševala in opisovala v društveni knjigi, v »Pedagogiškem letniku« in v šolskih listih: v »Učiteljskem Tovariši« (v Ljubljani) in v »Popotniku« (v Mariboru). S tem si dovoljujemo torej na to novo važno podjetje opozarjati slovensko občinstvo, osobito učiteljstvo slovensko, založnike šolskega blaga in šolske prijatelje pa prositi, da bi blagovolili brezplačno in franko pošiljati primernih predmetov v »prvo slovensko stalno učilsko razstavo«.

V Krškem, dné 16. februvarija 1888.

Odbor »Pedagogiškega društva«.

Frančišek Ksaver Zajec †, akademični kipar, umrl je 8. februvarija t. l. v Ljubljani ob 12. uri opoludne v 66. letu dobe svoje. Porojen je bil kipar Zajec v Sovodnjem št. 12, v vasi, pripadajoči k občini Oselica na kranjsko-goriški meji, sin malega zemljiškega posestnika. Brate je imel pokojni Zajec štiri: jeden je bil kovač, drugi trije pa kiparji. Prvi, Anton Zajec, umrl je kipar v Podlipniku na Hrvaškem; bil je jako nadarjen, dasi ni obiskoval nobene akademije. Drugi brat, Valentin Zajec, kateri je umrl pred tremi leti (14. marcija 1884) v Cologni veneti na Beneško-Italijanskem, pa je bil sloveč kipar na Laškem in je dovršil kiparsko akademijo v Benetkah ter tam dobil za svoje izvrstne zdelke zlato svetinjo, katero so mu prisodili profesorji akademije. Po dovršenih študijah se je naselil kiparski mojster v Cologni veneti in zvršil je mnogo krasnih kiparskih del, tako na pr. dvanajst apostolov za župno cerkev v Skiji pri Vincenci od kararskega mramorja v človeški velikosti, dalje podobo Garibaldijevo in več drugih znamenitih del. Kakor prej imenovana, je tudi tretji brat Marka Zajec podobar in še živi. — Pokojni Fr. Zajec se je od 1 1843. do 4. junija 1847. učil kiparstva pri kiparji Luki Čeferinu v Idriji, kateri mu je dal jako laskavo spričevalo. Leta 1848. 22. marcija vstopi

Fr. Zajec s šestindvajsetimi leti v c. kr. akademijo obrazovnih umetnostij na Dunaji, na kateri je ostal tri leta, potem pa odšel v Monakovo na kraljevo bavarsko akademijo obrazovnih umetnostij, kjer je dobil 7. junija 1852. l., od slavnega profesorja Maksa Widmana in akademijskega ravnatelja Kaulbacha spričevalo, da je monakovsko akademijo »mit ausgezeichnetem Fleisse besucht und vorzügliche Fortschritte gemacht und sich ausgezeichnet gut betragen hat.« Leta 1854. pride Fr. Zajec v Ljubljano ter prosi mestni magistrat, naj mu dovoli v Ljubljani zvrševati kiparsko umetnost, zlasti ker te umetnosti v Ljubljani ni še nikoli zvrševal nobeden domač umetnik, ki bi bil prej zvršil kiparsko akademijo. Dné 6. novembra 1854. l. bila je prošnja Fr. Zajčeva po tedanjem ljubljanskem županu dr. Burgerju odobrena, a s tem pridržkom, da Zajcu s to dovolitvijo nikakor ni združena domovinska pravica v ljubljanskem mestu. Sedaj je pričel Fr. Zajec svoje delovanje. Sreča mlademu umetniku takoj iz početka ni bila mila in pozneje, ko si je sezidal seveda nekoliko na dolg, nekoliko s svojimi skromnimi prihranjenimi novci hišo na Vožarski poti št. 3 (sedaj posestvo g. Czermaka), moral je isto kmalu prodati. Sploh se je vedno do smrti svoje boril z bedo in togo.

Glavna dela njegova, kolikor jih je bilo možno zabeležiti, so ta: podoba knezoškofa Anton Alojzija Wolfa od kararskega marmorja na levi strani presbiterija stolne cerkve ljubljanske; na iste cerkve vnanji strani na stolnem trgu kipa sv. Hermagora in Fortunata v nadčloveški velikosti. Velika podoba knezoškofa Anton Martina Slomška za stolno cerkev v Mariboru od kararskega marmorja, katero je naročil po naročilu dotičnega odbora v Mariboru ranjki dr. Bleiweis. Dalje doprsna podoba tržaškega škofa Legata od kararskega marmorja za župno cerkev v Naklem. Potem dva krasna angelja za novomeško frančiškansko cerkev; lepe podobe za veliki oltar župne cerkve v Štangi (okraj Litija). »Zadnja večerja« od istrskega kamena po Pavlu Deschwadenu za župno cerkev v Naklem pri Kranji. Podoba Vincencija Pavljanskega na ljubljanskem pokopališči nad grobom usmiljenih sester in več druzih podob na pokopališči. Prvi je Fr. Zajec napravil tudi velik doprsni kip Preširnov, ki je rabil v deželnem gledališči, ko je priredil Henrik Moric Penn, tedaj glumač, prvo Preširnovo slovesnost v deželnem gledališči, pri kateri je v »Krstu pri Savici« sodeloval prvikrat Josip Nolli. Razven tega je zdelal Fr. Zajec mnogo manjših kipov slavnih mož kranjske dežele in slovenskih pesnikov, kateri so tudi shranjeni v deželnem muzeji, tako: škofa Wolfa, Vodnika, Preširna, misijonarja Knoblecharja, Bleiweisa, Slomška, Barago, dr. Tomana, dr. Costa, Stritarja, sv. Cirila in Metoda itd. Fr. Zajec je bil iskren prijatelj ranjcega slikarja Johannesa Wolfa in tudi Jurija Šubica. Pred kratkim mu je umrl jako nadarjeni sin Fr. Zajec, ki je imel šele 22 let; od tega hrani frančiškanska cerkev ljubljanska v kapeli sv. Frančiška na desni strani jako krasno delo, namreč v relikvarji, postavljenem na oltarji, miniaturne podobe sedem glavnih čednostij. Tudi jedini še živeči sin Ivan Zajec je jako nadarjen kipar in bode, ako ga ne zapusti pomoč prijateljev očetovih, šel na Dunaj in v Monakovo, da se tam priuči lepi očetovi umetnosti.

A. A.

Poziv slovenskim skladateljem! Odbor »Glasbene Matice« v Ljubljani razpisuje v zmislu § 2. društvenih pravil sledeče nagrade:

1.) *Trideset goldinarjev* za najboljšo skladbo, prirejeno na podlagi národnega napeva za igro na klavirji v obliki varijacije, fantazije ali parafraze.

2.) *Petindvajset goldinarjev* za najboljši komični ali resni dvo- ali trispev s spremljevanjem klavirja.

Skladbe, katerim je priložiti ime skladatelja v zapečatenem ovitku, pošljejo naj se do 1. maja t. l. »Glasbene Matice« odboru v Ljubljani.

Odbor.

Izjava »Glasbene Matice«: Iz mnogih stranij nam prihajajo pritožbe, da vsi udje »Glasbene Matice« niso še dobili izišlih družbenih muzikalij za leto 1887. Na novo sestavljeni odbor želi to stvar urediti in prosi vse tiste gospode, katerim se je ta nam gotovo neljuba neprilika pripetila, naj se blagovolé pismeno ali ustno oglasiti pri našem predsedniku Fran Ravniharji v Ljubljani. **Odbor.**

Levstikova slika. Gospod knjigar J. Giontini v Ljubljani je dal pri fotografu Lainerji napraviti jako lepe fotografije umrlega slovenskega pisatelja Fr. Levstika. Cena tem fotografijam, ki nam kažejo pokojnega Levstika v dobi 40 let, je v kabinetnem formatu po 90, s pošto po 95, v vizitničnem formatu po 45, oziroma po 50 kr. Vse čestitelje in prijatelje Levstikove opozarjamo na te slike.

J. R. Millitz †, znani tiskar v Ljubljani, umrl je dné 21. februvarija 1888 v 72. letu dôbe svoje. Gospod Millitz je bil lastnik in izdavatelj »Učiteljskega Tovariša«, kateri je svoj čas zahteval nekoliko žrtev od njega, zalagal je v slovenskem in hrvaškem jeziku vse tiskovine, ki se rabijo pri ljudskih šolah ter je sploh rad podpiral vsako literarno podjetje, ki je bilo z našim šolstvom v kaki zvezi. Vrlega moža, ki je bil tudi svojemu tiskarskemu osobju ljubezniv gospodar, spoštoval je zaradi njegovega mirnega in poštenega značaja vsak, kdor ga je poznal. Blag mu bodi spomin!

Anton Bonač †, črkostavec v Bambergovi tiskarni in predsednik društvu tiskarjev, kamenopiscev in kamenotiskarjev za Kranjsko, umrl je dné 23. februvarija t. l. v Ljubljani za osepnicami, šele v 29. letu dôbe svoje, zapustivši vdovo in troje nepreskrbenih otročičev. Pokojni Bonač, v vsakem oziru jeden najodličnejših tipografov ljubljanskih, bil je šest let in pol, dokler je delal v »Narodni Tiskarni«, prvi stavec in metteur-en-pages »Ljubljanskega Zvona«, ter je, listu posebno udan, z veliko ljubeznijo vedno skrbel za to, da je izhajal v dostojni tipografični opravi. Tudi sicer je bil pokojnik vrl človek in nastopal je prejšnje čase večkrat vspešno v slovenskem gledališči. Lahka mu bodi zemlja!

Ivan Antunovič †. Dné 2. januvarija t. l. umrl je v Kaloči na Ogrskem ondotni kanonik in naslovni škof *Ivan Antunovič*. Pokojnik je bil porojen dné 15. januvarija 1815. l. v Kunbaji blizu Almaša v Bački od bunjevskih roditeljev. Bunjevci i Šokci se namreč imenujejo katoliški Hrvatje, ki ločeni od svojih rojakov in obkoljeni od Nemcev in Madjarjev prebivajo v Bački. Leta 1838. je bil Antunovič posvečen v duhovnika in že štiri leta na to ga nahajamo v Almašu župnika, odkoder je l. 1859. prišel v Kaločo za kanonika. Tam je leta 1876. dobil naslov vladike in po osvojenji Bosne leta 1878. so mu ponujali celó dostojanstvo katoliškega nadškofa v Sarajevu, a je to čast odklonil. Pokojnik je bil jeden onih redkih Bunjevcev, ki je med Madjari dosegel odlično mesto, a navzlic temu ohranil svojo hrvaško národnost ter ves čas življenja svojega vse svoje duševne in telesne moči posvetil osirotelim in zapuščenim Bunjevcem in Šokcem. V ta namen je prejšnja leta izdaval več hrvaških listov za rojake svoje, tako na pr. »Bunjevačka i šokačka Vila« i. dr., spisal je več knjig cerkvene vsebine in njegovi molitveniki se nahajajo v vsaki bunjevski hiši. Vse te liste in knjige je izdaval ob svojih troških ter jih brezplačno delil med siromašni národ. Za širše kroge je spisal zanimivo delo: »Razprava o podunaskih i potiskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. U Beču 1882.« — Vrhu tega je izobrazil nad 200 mladih Bunjevcev in Šokcev ob svojih troških, tako da je navzlic lepim dohodkom svojim umrl brez imetja. Bog zna, če kateri izmed teh mladih gojencev njegovih poprime zastavo, katero je Antunovič ves čas življenja svojega tako krepko vihtil, boreč se za duševno in telesno srečo rojakov svojih?

Š A H.

Ureduje JANKO KALAN v Ljubljani.

Rešitve

šahovih nalog v 8. in 10. zvezku »Ljubljanskega Zvona« za 1887. l.

XXXV. naloga.

(Jana Dobruskega.)

	Beli.	Črni.
1.	Dc7—a7	Ke5—d4
2.	Da7—a1†	Kd4—d3 ali c5
3.	Sh5—f4† ali Tb6—c6†	mat.

a.

1.	....	b4 b3
2.	f2—f4†	Ke5—d4
3.	Tb6×b3†	mat.

b.

1.	....	Sd6×c4
2.	Tb6—e6†	K×L
3.	Sh5—f4†	mat.

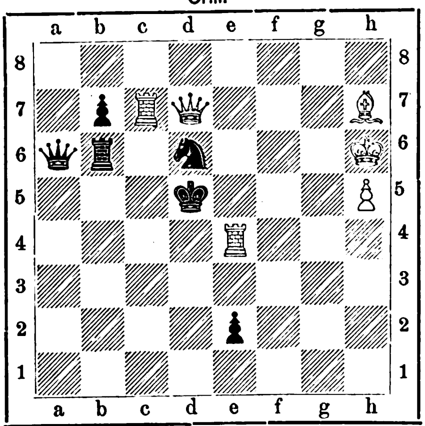
Druge varijante je lehko najti.

XXXVI. naloga.

(R. Braune-ta.)

Ta naloga je bila pogrešno natisnena, zatorej jo priobčamo tu še jedenkrat kot diagram:

Črni.

Beli.

Beli začne in prisili črnega, da ga naredi z 2. potezo mat in hkrati tudi rešitev:

	Beli.	Črni.
1.	Dd7—d8	Da6—a1
2.	Dd8—g8†	Sd6—f7† in mat.

a.

1.	....	Kakorkoli.
2.	Dd8—g5†	Sd6—f5† in mat.

XXXVII. naloga.

(J. Chocholouš-a.)

	Beli.	Črni.
1.	Da5—a6	K×T
2.	Sc6—e7††	Kg6—g7
3.	Da6—a1†	mat.

a.

1.	....	L×T
2.	e2—e4†	f4×e3 (e. p) ali Kf5—f6
3.	Da6—f1 ali a1†	mat.

b.

1.	....	c5—c4
2.	Sc6—e7††	itd

c.

1.	....	L×S
2.	Da6—d3†	itd.

Fina prva poteza, pikantne varijante — jako dobra naloga v zlogu »češke šole« !

Končica.

V neki partiji, igrani v Liverpool-skem šahovnem klubu je nastala proti koncu igre nastopna pozicija:

Beli: Kg1; Dh5; Tf1; k. b2, g2, g7, h3.

Črni: Kg8; Dd7; Ta8; k a6, b5, h7.

Beli: (O. H. Labore) potegne in zmaga

Storil je namreč nasleduje poteze:

1. Tf1—f8†, Ta8×f8; 2 Dh5×h7†, Kg8×h7; 3 g7×f8S† in zmaga, ker vzame s 4. potezo črnemu damo.

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**

Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon

Leposloven in znanstven list.

Štev. 4. V Ljubljani 1. aprila 1888. Leto VIII.

„Stara pravda."

Venec balád.

III.

Zmaj.

Káj bliska se tam in grmí?
Káj zemlja se trese, bobní?
V višavi se krešejo strele,
Ko sodnji dan vžgati bi htele!

»To dela veliki pozój,
Sin moj, pod Konjiškoj gorój;
Sred gore ti jézero plava,
A zmaj na dnu jézera spava.«

»Železnimi lanci pripét
Tam biva že bogvekaj lét;
Glav strašnih ima devetéro,
Očíj imá osemnajstéro.«

»Glav srednja mu nosi zakládj
To krona je, dijadem zlat,
V njem demant ogromen iskrí se,
Ko solnce to v gori žarí se!«

»A časih pozój se vzbudí,
In takrat po gori bobní:
Grom dela zvenčeča veriga,
Blisk pa mu iz demanta šviga.«

»Zmaj sanja o starih ti dnéh,
Ko prežal po hostah je téh,
Golt večno je lačni odpiral —
Otroke slovenske požiral.

»Oh, mêtal mu jih je vsak dan
Brezsrčni in tuji tirán;
Naš národ je zmaju žrtvóval,
Graščák nam trdo gospodóval.«

»Priklênil pošást je Krsník,
Spasitelj naš, močni svetník,
In da iz goré ne prihruje,
O Jurjevem mašnik mašuje« . . .

»Unuki nas tujčevi spet
Veliko že davijo lét;
Vse radi bi nas pokončali,
Pozóju nas vse darovali.«

»Ko sila do vrha vskipí —
Ti videl te hude boš dní —:
Zmaj v gôri se znova vzbudíl bo,
Verige jeklene zdrobíl bo!«

»Ko sodnji dan grom bo grmél,
In zmaj bo na svetlo drvél;
Pomagala več ne bo maša,
Ne prošnja, molitev ne naša.«

»Nad nas ne — nad vrage pozój
Z vsoj svojoj bo planil močjoj,
Z vsem jezerom nádnje prihrul bo,
S Konjiškoj goroj jih podsúl bo!«

Gorázd.

Vanda.

Povest.

Spisal Josip Starè.

IV.

Kdo vé, kolikokrat že je Vanda trdno sklenila, da bo v prihodnje o pravem času hodila domov, ali godilo se ji je, kakor drugim ljudem; sklep je ostal sklep, in brez premisleka je vselej obtičala, kamor jo je vleklo mlado srce njeno. Tudi danes se je predolgo zamudila pri Smaragdi. Že se je večkrat hotela vzdigniti, ali vsak pot jo je zopet in zopet zadrževala neka tajna moč. Presladko se je dalo šepetati z Bronislavom vpričo lepe Grkinje, ki je v tuji svoji opravi kakor žrica boginje ljubavi netila skrivnostni ogenj ter kakor kaka zavetnica bdela nad zaljubljenima, da ju ničesar ne bi motilo v tihi sreči. Šele ko se je naredila noč, vzdramila se je Vanda iz blaženstva svojega in se hitro napravila k odhodu. Toda še nikdar se ji ni bilo tako težko ločiti od tega zavetja mladostnega dragovanja; čuden strah ji je stiskal srce; zdelo se ji je, da jo že čaka sovražna sila, ki ji podre preveliko srečo njeno.

Prišedši domov ni se mogla Vanda načuditi, da je mati z Dobravčevo gospo šla na sprehod. Očitala si je, da je zanemarila dolžnosti, ki jih ima vsako dete do roditeljev svojih. K raznim občutkom ki so ji potresali dušo, pridružili sta se še žalost in graja, da vedno znova grení življenje predobri materi svoji, katero vendar tolikanj ljubi, da jo bolj ljubiti ne more. Vsa potrta je slonela na oknu in zrla v temno noč. Da je mati ne bi našla v takem stanji, užgala je luč in sedla h klavirju. Sprva je bilo videti, da je razmišljena in da morebiti niti ne vé, kaj vajene njene roke prebirajo po koščenih tipkah; ali kmalu je igranje postalo bolj premišljeno, ubrani glasovi so se jeli čimdalje bolj vezati drug z drugim, a nапósled je mrtvi stroj izražal čustva iz dna duše njene, da jih mlada umetnica z besedo nikdar ne

bi mogla povedati bolje. Toda nič si ni olajšala hudih bolečin, kajti neusmiljeni glasovir ji je vsak poverjeni občutek takoj povrnil ter znova paral ranjeno srce. Igrala je zdaj to, zdaj ono, a ko je prešla na usodepolno nokturno, ni mogla več odjenjati. Sama je čutila, da te skladbe še nikdar ni tako dovršeno igrala in vedno jo je ponavljala od kraja.

Gospa Glovacka se je mirna in potolažena vrnila s sprehoda. Ko je čula klavir, šla je v gostinsko sobo, ali kar na pragu je obstala in strmela. Tako še ni čula igrati hčere svoje; srce se ji je začelo tajati od veselja in sama s seboj bila je zadovoljna, da Vandi ni branila hoditi k Smaragdi. Kakor le mati more, tako zaljubljeno je gledala dete svoje in skoraj bi bila pozabila vse, kar sta ji neprijetnega razodela Maček in Dobravka. Toda skušeno materino oko je le prehitro videlo še drugo izpremembo; zapazilo je, s koliko strastjo je hčerka udarjala po nedolžnih tipkah, kakor da bi se nad njimi hotela znositi. To ni bila več prejšnja Vanda. In kako so se ji žarela lica; kako se bliskale njene oči; hitro so se ji vzdigovala mlada njedra. Vse to je videla skrbna mati, in čelo se ji je zopet zmračilo. Ni mogla dalje gledati to besno strast na svojem deteti, v srce se ji je smililo. Pozove jo torej:

»Vanda!«

Hčerka je ni čula; preveč se je bila zamislila v divno skladbo, pa je kar v jedno mér drobne prstke podila po blagoglasnem stroji.

»Vanda!« zakliče mati s krepkejšim glasom.

»O, mama!« vzklikne Vanda, skoči urno s stola in poljubi materi roko. Na to jo zaupljivo pogleda v oči in jo prosi odpuščanja:

»Mama, nikar mi ne zameri, da me toliko časa ni bilo domov; saj mi je bilo dosti hudo, ko mi je Neža rekla, da si šla z Dobravčevo gospo.«

»Zakaj bi ti bilo hudo. Mi stari gremo skup.«

»Mama, nikar me od strani ne zbadaj; kar naravnost me pokaraj, saj priznavam, da sem kriva.«

»No, no, odklej si pa tako občutljiva? Nisem te mislila žaliti. Mari jaz nisem tudi stara?« tolaži jo mati.

»Stara in stara, to je velik razloček; z Dobravčevo gospo se ti nikakor ne moreš postavljati v jedno vrsto.«

»Vanda, odkod tebi zadnji čas ta prevzetna visokost?«

»Jaz nisem ne visoka, ne prevzetna, pač pa sem ponosna, kakor mora biti vsakdo, kogar ni treba biti sram, da je človek.«

»Draga moja, to je záme preučeno. Ranjki papa, Bog mu daj dobro, je tudi časih znal take nerazumljive odgovore dajati, pa kaj je imel od tega?«

»Imel je zadovoljstvo v samem sebi, a da ni umrl, bil bi se tudi še prepričal, da so njegove besede pale na rodovitna tla.«

»A videl bi, da plod, ki ga je obrodilo njegovo seme, nam tako malo koristi, kakor njemu,« ujedljivo doda mati.

»To bi samo s tvojega stališča mogel videti.«

»Za to ne treba človeku posebnega stališča, ampak samo zdrave pameti. Če ti ne bi bila tako visoka, ali po tvojem ponosna, ne bi jaz imela toliko skrbij za tvojo prihodnjost.«

»Za mojo prihodnost ti ni treba imeti prav nobenih skrbij.«

»A kdo jih bo imel, če ne jaz; in ne bom se jih odkrižala, kakor kažejo najnovejša znamenja.«

»Rada bi vedela, kakšna so ta znamenja,« odgovorila je Vanda, ali ne več s prejšnjo odločnostjo. Ugenila je, kam hoče mati napeljati besedo, pa jo je na prvi mah minul pogum.

»Ta znamenja ti bolje poznaš, nego jaz,« zavrne ji mati in se postavi pred njo radovedna, kaj ji poreče na to.

»Res ne vem, kaj misliš,« pomaga si Vanda iz zadrege.

»Čudim se, da imaš v nekaterih stvareh tako slab spomin. Kako se vedeš proti doktorju Mačku?«

»Kako?» ponavlja hči, da si izmisli pravi odgovor, potem pa se na kratko odreže: »Prav tako, kakor mu gre.«

»Vanda, Vanda! Jaz te skoraj ne poznam več. To ni ponos, to je sama prevzetnost. Kaj ti je doktor naredil, da si tako neuljudna in neljubezniva ž njim? Prav bridko se mi je potožil.«

»Kako bi mogla biti ljubezniva s človekom, ki je tako siten in zopern.«

»Saj mora biti siten, ker ga ti z odurnim vedenjem od sebe odganjaš, on se pa ne da. Le malo mu daj upanja, in takoj bo drugačen.«

»Upanja? Kakšnega upanja?« vpraša Vanda čisto nedolžna, kakor da ne bi umela materinega sveta.

»A ti še vprašaš?« čudi se mati, saj vendar nisi več otrok, da ne bi vedela, kakšnega upanja more deklica dati neoženjenemu možu.«

»Neoženjenemu!« ponavlja Vanda z zategnenim glasom, pa se nasmeje in pravi: »Ali si mar domišljuje, da bi jaz mogla biti njegova žena?«

»To ni nobena domišljija. Na vsak prst jih dobi, kolikor jih hoče!«

»Naj jih le dobi, ali mene ne bo med njimi.«

»Boga bi morala hvaliti za toliko srečo, ne pa s prevzetnostjo odbijati jo od sebe.«

»Sam Bog bi mi zameril, ko bi v zakon vzela moža, katerega ne ljubim.«

»Bi ga že ljubila, če bi ga bolje poznala; pa saj si niti toliko truda ne daš, da bi le jedenkrat pogledala v dušo njegovo.«

»To plitko glavo, da bi jaz mogla ljubiti! Mama, v tem ti mene slabo poznaš.«

»Doslej te menda res nisem poznala; ne vem, ali si se mi pritajila, ali si sploh bila drugačna. Gledé Mačkove glave pa si se prepozno oglasila, o nji so že drugi izrekli svojo sodbo, ko so ga povzdignili v doktorja.«

»To je samo dokaz, da je storil svojo dolžnost in se pridno učil, a nikakor ne priča, da bi bil bistroumen ali duhovit.«

Gospo Glovacko je hčerino ugovarjanje tako razkačilo, da ni več mogla mirno stati. Vsa togotna je začela po sobi hoditi semtertjà, v očeh pa si videl, da nekaj snuje. Napósled se zopet ustavi in uprè hude svoje oči proti hčeri, rekoč z ostrim glasom:

»Vanda! S teboj človek ne pride več na kraj; ti hočeš zmeraj imeti zadnjo besedo. To je grdo in nespodobno za deklico tvojih let, zlasti meni nasproti. Če tudi nisi več dete, vendar si le moja hči, a jaz mati tvoja, ki od svojih otrok terjam pokorščine do smrti. Tega ne smeš pozabiti nikdar! Ali si razumela?«

Tako odločne besede Vanda ni čula iz materinih ust, odkar je oče umrl. Bila je čisto osupla in po vsem telesi jo je vroče prehajalo. V prvi hip ni vedela, kaj bi rekla; napósled se ohrabri in odgovori malo plašno:

»Nikar se ne jezi, mama, ali jaz res ne vem, kdaj bi se bila pregrešila zoper detinske svoje dolžnosti; kdaj te ne bi bila slušala, kakor je dolžnost vsakemu detetu; ne spominjam se, da bi bila kdaj ravnala zoper tvojo zapoved.«

»Naravnost zoper mojo zapoved nisi grešila, to je res; ali ti si stara dovolj in tudi pametna si dosti, da bi mogla sama izprevideti, kaj je dobro, kaj ne; kaj se spodobi, a kaj ne. Malo prej si meni nauke dajala, in vendar si jih sama najbolj potrebna.«

»Mama, jaz te ne umejem,« odgovorila je Vanda odločno in brez straha; »nauke tvoje sem zmeraj slušala, in tudi danes in v prihodnje ti bom vsekdar hvaležna zánje. Ali v srčnih stvareh, to je čisto kaj druzega; tu jenja materina oblast nad hčerjo.«

V bistrih njenih očeh mogel si videti, da je pripravljena na vse, naj pride čez njo, kar hoče.

Gospa Glovacka je to izpremembo na hčeri svoji takoj zapazila, pa je malo odjenjala od svoje ostrosti ter bridko rekla:

»Kaj sem stara morala doživeti! Hči moja mi je odpovedala pokorščino!«

»V srčnih stvaréh,« popravlja Vanda.

»To je v stvaréh, v katerih je mladina najrajša slepa in ko bi bolj nego kdaj trebala dobrega sveta starejših izkušenih ljudij.«

»Mogoče, da bi ga trebala; ali ni verjetno, da bi v takšnem stanji kdo sprejemal pouke drugih.«

Ta odgovor je mater zopet močno razdražil; skrb in strah, da bi le utegnilo biti res, kar je danes čula iz dvojih ust, razburila sta jo zdaj do dobrega. Hudo je pogledala nepokorno hčerko in skoraj brez sape jo z mogočnim glasom vpraša:

»Dekle, odkod pa tebi to grešno spoznanje? Ali si mar ti tudi že v tem zavednem stanji?«

Vanda je bila pripravljena vse po pravici povedati, ko bi bila mati vprašanje drugače zastavila; ali priznati »grešno spoznanje«, tega ob kratkem le ni mogla. Molčé je pobesila oči in se zamislila, da bi zbrala prave besede. Mati ni vedela, kako naj bi si to molčanje razlagala in grozne podobe so ji rojile po razvneti domišliji. Zopet se obrne proti hčeri in jame jo zasmehljivo ujedati:

»Tako znaš ti mene slepiti! Klavir in Chopin, pa zopet Chopin in klavir, to te je povzdigovalo, to te je vleklo k Smaragdi in te do poznega večera zadrževalo pri nji. Ali je mar bil tudi Chopin, ki te je po temnih ulicah domov spremljeval? Moj Bog, moj Bog! kaj morem čuti, kaj moram doživeti!«

Kakor da obupava, trapila se je gospa Glovacka ter si z obema rokama stiskala vroče čelo. Vanda stopi tedaj hitro k nji, presrčno jo objame in milo prosi;

»Dobra mama moja! Nikar me ne sodi, dokler nisi tudi mene čula.«

»Dosti vem, ne treba mi več čuti,« brani se mati in zmaje z glavo, le to mi povej, če res koga ljubiš.«

»Ljubim«, odgovori Vanda mirno in odločno.

»A kdo je tako srečen, da mu ti brez materinega znanja in dovoljenja daruješ srce svoje?«

»Vojaški častnik Bronislav Borovski.«

»Glej, glej!« grize jo mati, »kako gladko ti to ime teče iz ust in koliko ponosno ga izgovarjaš.«

»Saj sem pa tudi ponosna nánj.«

»Tako! Hči moja je ponosna na čisto tujega človeka, ki ga nihče ne pozna, ki je danes slučajno v Ljubljani, jutri pa pojde, kdo ve kam, in zopet si bo našel trapasto deklico, ki bo ponosna nánj.«

»Nikar se ne prenagli, mama! Najprej moraš človeka poznati, potem sodi o njem. A kar se tiče stanu njegovega, mislim, da je cesarska suknja častna suknja, kateri so odprta vrata v najvišje kroge. Sicer pa je Borovski poljski plemenitnik, kakor ranjki naš papa.«

Gospa Glovacka se je malo zamislila, potem pa besedo drugače obrnila in rekla:

»Naj bo ta tvoj Borovski, kdor hoče, mož tvoj ne bo! K vojščakom možiti se, to v naših razmerah ne gre.«

»Jaz pa le njega ljubim in nobenega druzega ne.«

»Kakor hočeš. V srčnih stvaréh si mi itak pokorščino odpovedala, zatorej ti ne morem nikogar posiliti, da ga ljubiš. Toda dobro si zapomni: ljubiti in možiti se, je dvoje. Drugo brez mojega dovoljenja ne gre, zlasti v tvojih letih ne. V doktorja Mačka privolim kar takoj, njega in rodovino njegovo dobro poznam. Na njegovi strani bi tebi bilo zagotovljeno lepo brezskrbno življenje. Če njega nečeš, pa čakaj na mojo smrt, saj s takšnim ponašanjem ti ne bo treba dolgo čakati.«

Vandi je bilo neizrečeno žalostno pri srci. Ljubila je Borovskega, da bi življenje dala zánj, a na vso moč ljubila je tudi mater svojo. To dvojno čustvo bilo si je v nasprotji in je potresalo vso njeno dušo. Poznala je mater in vedela, da ona ne odjenja, in vendar se ni mogla udati v trdo njeno voljo. Razne misli so ji sedaj rojile po glavi, in podile druga drugo. Napósled ji je prišlo tudi to na misel, da bi bolehna mati mogla umreti. Zdaj se Vanda ni mogla več premagovati, ampak presrčno je objela mater svojo in se bridko zjokala. Ko ji je nekoliko odleglo, poprime besedo in milo prosi:

»Mama! Predobra moja mama! Ne sili me možu, ki ga ne morem ljubiti.«

»Silila te ne bom; ali to pa tudi rečem, z Borovskim shajati se ne smeš več.«

»Obetam ti, sladka mama moja, zvesto ti obetam pri vsem, kar mi je sveto,« rotila se je dobra hčerka, goreče poljubila in zopet poljubila skrbno mater in jo potolažila, kakor je vedela in znala.

Gospa Glovacka je za zdaj s tem bila zadovoljna, a nadejala se je, da čas tudi še drugo stori. Zatorej nikakor ni hotela čisto pretr-

gati prijateljstva z mladim doktorjem, ki je še zmeraj zahajal v hišo, in vsekdar ga je bila vesela, kakor prej. Maček je s tem bil zadovoljen, vendar pa mu je zarad drugih ljudij bilo neprijetno, da se ga je Vanda tako očitno ogibala in da mu od tistega usodnega večera ni več prišla pred oči. Pogostoma jel je izostajati in večkrat je že naprej povedal, da ga jutri ne bo, kajti da je drugam povabljen, ali pa se je izgovarjal s silnimi službenimi opravili. Vanda je le malokdaj hodila k Smaragdi in vselej le dopoludne na nekoliko trenutkov, ker je vedela, da Borovski takrat ne utegne hoditi v posete. Prav na kratko je Smaragdi razodela vzrok, zakaj da se ne more več ž njo vaditi na klavirji, ali povedala ji je dovolj, da je prijateljica ostalo mogla sama uganiti. Od Smaragde je tudi Borovski zvedel usodo Vandino. Ni je obsodil, ampak ohranil ji je v srci svojem vsa čustva, ki jih je tudi ona njemu čuvala; saj je o tem bil do dobrega prepričan, kajti kadarkoli jo je slučajno srečal na ulicah, vsako pot ga je tako milo, blago pogledala, da ji je v očeh videl, kako mu je zvesta in udana. Najrajši pa je Vanda doma tičala, in če je bila sama, odprla je klavir in strastno je tedaj izpod drobnih prstkov njenih donela usodepolna Chopinova nokturna.

V.

Žalostno je Vandi potekalo poletje; na svojem domu pod gradom živela je kakor redovnica v samostanu, k nikomur ni hodila, a tudi k nji ni bilo nikogar. Gospoda so se iz mestne soparice razšli po kmetih in toplicah, in od vseh Glovackovih znancev je samo Dobravčeva gospa ostala v Ljubljani. Ona je pač časih prišla tolažit mater in hčer ter ji izkušala razveseliti s svojimi zastarelimi šalami. Vanda je bila ljubezniva z dobro starko in tudi smejala se je, ali vsa ta dobra volja bila je samo na videz in ni segla do srca. Nič se ni zmenila, kaj se godi v svetu, niti kakšno je vreme, ali je lepo ali grdo, to je nji bilo vse jedno. Vesela pa je bila, če se je nagnil dan in se je bližala ura, ko je bilo treba iti k počitku. Tedaj je zatisnila oči in sanjala o drugem lepšem svetu, v katerem ji nihče ni branil, da v polni meri uživa srečo svojo. Videla je njega in menila se je ž njim, in če bi bila mati tisti trenutek stopila v sobo, bila bi okoli ustnic speče hčerke zapazila zadovoljen smehljaj, kakoršnega po dnevi še nikdar ni videla.

Poletje je minulo in začeli so se hladni jesenski dnevi. Od štajerske strani je pihala mrzla sapa in prazne so bile klopi po lepih ljubljanskih drevoredih, kjer so zdaj otroci kostanj pobirali, težaki pa listje grabili. Tudi glasba je v Zvezdi potihnila, zato pa se je za gospodo začelo

nemško gledališče. Vanda vse te izpremembe skoraj da niti zapazila ni, kakor da za njo ne bi bilo letnih dôb; in akoprem je časih proti večeru šla z materjo na sprehod čez Vrtače proti Rožniku, njeno oko se ni, kakor nekdaj, oziralo po prijazni okolici. Rada je potožila Bogu težave svoje ter v goreči molitvi iskala leka; če je le mogla, šla je k svetemu Nikolaju k deveti maši in vselej se je potolažena vrnila iz lepega svetišča. Ko se je nekega dne vračala iz cerkve, stopi za njo častniški strežaj, a pod škofijo ji izroči mal listič. Vanda se hitro ozrè, ali vojščak je že izginil okoli ogla. To je Vando še bolj osupnilo in od upa in straha ji je utripalo srce. Listič je uteknila v žep in hitela domov; ali danes se je pot strašno vlekla in vsak čas se ji je spoteknilo. Prišedši v sobico svojo, zabrnila je ključ in kar roka se ji je tresla, ko je segla po skrivnostnem pisemci. Bilo je od njega. Poroča ji, da mora nanagloma oditi iz Ljubljane; še jedenkrat da bi rad govoril ž njo ter da bo zato popoludne ob nekdaj navadni uri pri Smaragdi. Vandi je od velike razdraženosti kar kri zastajala v žilah in bila je bleda kakor smrt. Da bi zatajila duševni svoj nemir, lotila se je dela; toda nič ji ni šlo od rok, kajti vedno je mislila in snovala, kako bi popoludne mogla iti na določeni sestanek.

Istega dne ob poludvanajstih predpoludne je doktor Maček prišel v posete h gospé Glovacki.

»Dobro došli, gospod doktor,« pozdravi ga gospa, »prosim Vas, kaj pomeni svečana Vaša oprava?«

»Prišel sem po slovo, milostiva!«

»Po slovo?«

»Prav po slovo,« ponavlja Maček in se zadovoljno nasmeje, »ali se Vam to čudno zdi? Saj sem Vam pravil, da bo kar nanagloma prišlo in moral bom iti. Imenovan sem za adjunkta na Hrovaško.«

»Vi morate iz Ljubljane?! Pa zakaj ravno na Hrovaško?«

»Zato, ker znam slovenski; prav to je pospešilo moje imenovanje, sicer bi še kako leto moral avskultant čakati na povišanje.«

»Prav od srca Vam čestitam, a le to še želim, da bi se v kratkem v višji časti povrnili nazaj na Kranjsko.«

»Kdo rajši nego jaz; toda kako leto bom že moral doli ostati. Ne gre vse tako, kakor bi človek hotel.«

»Ne gre, ne gre,« pritrdi mu gospa Glovacka in globoko vzdihne.

Maček je dobro vedel, kaj je tolikanj težilo njeno srce, pa hitro zopet povzame besedo:

»Še drugo novico Vam imam povedati, ki Vas bo gotovo še bolj razveselila, nego moje imenovanje.«

»Ne vem, kaj bi me ta trenutek moglo bolje razveseliti, nego sreča Vaša.«

Gizdavemu doktorju je srce radostno zaigralo. Globoko se nakloni in hvaležno zavrne:

»Milostiva ste preljubezniva; Vi mi skazujete preveč časti. Vzlic temu je druga novica le prezanimljiva za Vas.«

»Gospod doktor, Vi predolgo skušate mojo potrpežljivost; zdaj sem res radovedna, kaj mi boste povedali.«

»Nadporočnik Borovski mora neutegoma odpotovati. Premestili so ga v Verono.«

»V Verono!« čudi se gospa in oči so se ji od veselja zasvetile. »Pa neutegoma, kako je to?«

»Ne vem«, odgovori Maček in zgane z ramami, »bržkone zato, ker se je preveč zaupljivo družil s Sieminskim. Tako so gospodje sinoč ugibali v kazini, pravega pa nihče ne vé.«

Gospé je bilo, kakor da bi se ji bil težek kamen odvalil od srca, kar odleglo ji je. Skušala je sicer, da bi zatajila veliko radost svojo, ali ni ji bilo mogoče. Da ne bi molčala, rekla je vsa razmišljena, kakor sama s seboj:

»Torej premeščen; pa zaradi Sieminskega!«

»Gotovo da bo tako. Nisem se motil, ko sem Vam spomladi o neki priliki rekel, da so Sieminski nevarni ljudje. Policija je vedno budna in če bi se Sieminski le količkaj družil s tukajšnjimi narodnjaki, prepričan sem, da bi tudi on kar čez noč moral iti iz Ljubljane. Zdaj je drug red, nego zadnja leta, ko je bilo vse zbegano. Verjemite mi, če bi gospod Glovacki še živel, bila bi policija Sieminskega že davno poslala, Bog ve kam.«

Gospo je bilo kar groza od doktorjevega pripovedovanja, akoprem ni mogla prav verjeti, da bi se bili državni zakoni zadnji čas tako poostrili. Vendar mu ni ugovarjala, ampak rekla je:

»Prav vesela sem, da Vanda tako malokdaj hodi k Smaragdi. Najljubše bi mi bilo, če ne bi nikdar tja šla, ali to ni mogoče, kakor sami veste.«

»Ničesar se ne bojte, milostiva. Gledé gospodične Vande je stvar čisto drugačna, zlasti ko bode Borovski odšel. V drugih razmerah ne rečem, da ne bi mogel prav po Sieminskih pismeno ostati v zvezi z gospodično; ali zdaj mu to nikakor ne bo mogoče, kajti dve straži bosta ostro pazili nánj, policija in — jaz.«

»Vi?!«

»Prav jaz, milostiva! Bil bi strašna šleva, a milostiva bi me morali zaničevati, ko bi si tako zlahka od tega dotepenca dal vzeti, kar mi je najdražje pod solncem. Nikar ne mislite, da sem se odrekel gospodični Vandi. Nikakor ne. Vem, da mi ni nagnena, ali zato le nisem obupal, marveč prizadeval se bom na vso moč, da bo sčasom drugače sodila o meni in da bo napósled uslišala prošnjo mojo.«

Gospa Glovacka ni vedela, kaj bi od veselja. Po vsem, kar je skusila, ni si upala verjeti, da bi jo kdaj mogla doleteti tolika sreča. Rekla je torej:

»Gospod doktor, če bi se to zgodilo, izpolnila bi se mi jedina in najbolj goreča želja, ki jo še imam na tem svetu. Če bi to doživela, potem ne bi nič marala, ko bi me Bog k sebi poklical; z mirnim srcem bi stopila pred Njega in pred moža svojega.«

»Nikar tako otožno, milostiva! Tudi Vašim težavam mora biti konec, a potem se bo na večer Vašega življenja zjasnilo, in čarobna zarja zahajajočega solnca Vas bo še mnogo let obsevala v sreči in zadovoljstvu.«

»Nisem vedela, gospod doktor, da Vam tudi pesniška žila bije. Ne bi se čudila, ko bi izvoljena srca Vašega sama pred Vami sedela.«

»Materi njeni gre isto spoštovanje ter čustvo hvaležne udanosti.«

Gospa se zadovoljno nasmehlja in reče:

»Odkritosrčno Vam rečem, gospod doktor, prav težko Vas bom pogrešala; Vi ste me jedini znali tolažiti in me ohrabriti, ko sem že vse upanje izgubila v življenji. Ni ga, ki bi mogel Vas namestovati.«

»Saj ga niti treba ni. Jaz vem, kaj je Vaša hiša bila meni in bratom mojim; in ko bi se mi tudi ne izpolnila posebna želja moja; sreča Vaša mi bode vedno na srci. In to drugo čustvo hvaležnosti je, kakor prvo odločilo, da sem sklenil ugonobiti sovražnika mira Vašega!«

»To je zopet jako ljubeznivo, ali nekoliko skrivnostno.«

»V mislih imam nadporočnika Borovskega. Najrajši bi poiskal prilike, da ga pozovem na dvoboj; ali cesarski uradnik sem, pa mi ni dovoljeno posluževati se pomočkov, ki jih zakon ostro prepoveduje. Zato mi le ne uide maščevanju mojemu. V Veroni pri policiji služi dober prijatelj moj z Dunaja, on mi bo pomogel, da do dobrega pretrgava vsako vez med Borovskim in prevredno gospodično Vašo hčerko.«

»Vaša stvar je, kakšno bo to maščevanje; a kar se mene tiče, bodite prepričani, da Vam bom do hladnega groba hvaležna, če zatarete sled nesrečne ljubezni, ki je hčer mojo navezala na čisto tujega človeka.«

»Nič se ne bojte, milostiva, vse je dobro napeljano; kakor hitro dosežem svoj namen, poročim Vam; a če bi bilo treba Vaše pomoči, preverjen sem, da mi je ne odrečete.«

»Gotovo da ne; vedno bom pripravljena, da slušam Vaše ukaze.«

»Hvala Vam, milostiva!« nakloni se Maček. »Zdaj pa mi nikar ne zamerite, da se ne utegnem dlje pomuditi pri Vas; nekoliko prav nujnih posetov mi je še danes opraviti. Pred odhodom se še oglasim.«

»Nadejem se Vas prav za gotovo.«

»Gotovo da pridem«, obljubi znova mladi doktor, poljubi gospé roko in odide.

Med tem, ko se je Maček ustil v gostinski sobi, kako bo uničil tekmeca svojega, imela je Vanda drugih skrbij. Še zmeraj je tičala v svoji spalnici ter si s šivanjem dala opraviti, kakor da se ne bi bilo ničesar pripetilo. Toda misli njene bile so drugje in vsak čas se je z iglo zbadala v prste. Snovala in snovala je, kako da pojde ob določeni uri od doma, da ne bi v materi obudila sum, ali kar ničesar si ni mogla domisliti. Potem se je tolažila, da se še ne mudi, pa je pustila to skrb ter rajša mislila, kaj da mu bo vse rekla v tistih kratkih trenutkih, ko bosta skupaj. Tako je potekal čas in tudi poludne je minulo, a ne da bi mati, ki je sama bila razmišljena, zapazila duševni nemir svoje hčerke. Popoludne pa gospe Glovacke kar ni doma držalo, trebala je nekoga, da bi mogla brez ovinkov ž njim govoriti. Hitro se je oblekla, a pred odhodom oglasila se je pri Vandi:

»Malo grem pogledat k Dobravčevi gospé. Nič je ni k nam, mogoče, da se je kaj prehladila, pa ne sme iz sobe. Ko bi me kmalu ne bilo nazaj, vedi, da me do večerje ne bo. Morebiti najdem koga tam, pa bomo malo tarokirali.«

»Dobro, mama! Ali naj morebiti póte pridem?«

»Ni treba. Z Bogom!« poslovi se mati in vroče poljubi hčerko, za katero je zopet po svoje delala osnove za prihodnost.

Brž ko je mati bila iz hiše, imela je Vanda sama s seboj polne roke opravila. Najprej stopi pred zrcalo ter si naravna lase, kakor je mislila, da se ji bolj prilégajo. Na to se preobleče v lepšo opravo, zbira zavratnike, poišče dragoceno iglo, zlato zapestnico in kar druzega treba, a napósled si natakne gladke rokavice. Vsa nemirna in razdražena sama ni vedela, zakaj da se zamuja s takšnimi stvarmi, in vendar je dobro vedela, komu so vse te priprave namenjene. Nič ni povedala Neži, kam gre, ne kdaj se vrne, ampak kar hitro je izginila z doma. Prišla je do Sieminskovega stanovanja, a ne da bi koga znanega srečala. Stopivši čez prag bilo ji je nekako čudno pri srci; čutila je, kako

da greši zoper materino prepoved, in vendar ni mogla nazaj. Druga moč gnala jo je dalje gori po stopnicah in že je zazvončkal glasni zvonček. Še korak in bila je v sobi. Smaragda jo veselo pozdravi in presrčno poljubi ter odnese njen klobuk in plašček v drugo sobo. Zdaj šele je Vanda zapazila Borovskega, ki je že čakal nje. Prvi trenutek je bila čisto zmetena in ni vedela, kaj bi mu rekla; niti jedna besedica ji ni prišla na misel. Pa že je on poprijel besedo rekoč:

»Gospodična, odpustite mi predrznost mojo, da sem Vam pisal listek in ga Vam poslal po tako nenavadni poti.«

»Jaz da naj Vam odpuščam!« čudi se Vanda. »Gospod Borovski, Vi ste storili, kar je bila Vaša dolžnost. Če se že morava udati v trdo usodo, naj vsaj nobeno nesporazumljenje ne kalí najnih čustev. Ločitev brez slovesa bila bi záme najhujši udarec.«

»Gospodična, tega ne bi bil nikakor storil. Če ne bi bili danes tu, našel bi si bil drug pot do Vas. In če tudi Vas zdaj moram zapustiti, vendar trdno upam v srečnejšo usodo, ki naju zjedini, in da je potem ne bo več sile, ki bi mogla podreti najino zavezo.«

»Dobro! Če je to Vaša živa vera, potem niti jaz ne bodem obupavala, ampak deležna hočem biti lepe vere Vaše.«

V tem se je Smaragda vrnila iz druge sobe. Sedla je k njima in zopet so se vsi trije menili in kratkočasili, kakor nekdaj. Ali ni je bilo več nekdanje živahnosti; vsi so bili potrti, kakor ljudje, ki se zopet snidejo po kakšni prestani nesreči. Ni bila niti zdaj podoba, da bi se jim zvedrila najbližnja prihodnost; ali mladi so bili, pa jim ni upadlo srce. V takih občutkih in pomenkih se je hitro nagnil kratek jesenski dan in zopet jih je prehitela noč.

»Rad bi Vas spremil, ali ne vem, kako Vi o tem sodite po vsem, kar Vas je zadnji čas zadelo,« rekel je Borovski, ko se je Vanda pripravljala na odhod.

»Ne bila bi Vas vredna, če bi Vas tako hitro mogla zatajiti. Zatorej danes celó zahtevam, da greste z menoj.«

Tako odločno mu je Vanda zavrnila, da bi ga do dobrega prepričala o iskreni svoji ljubezni, pa tudi zato, da bi še nekoliko trenutkov mogla biti sama ž njim.

Med potjo nista molčala, kakor tisti večer, ko ja je Dobravčeva Jera srečala, ampak mnogo in mnogo sta si imela povedati. Nič se jima ni mudilo in prav počasi sta stopala, da sta dlje bila skupaj. Ona je posebno poudarjala, zakaj da je tako neutegoma jenjala hoditi na sestanke k Smaragdi. Morala je umiriti skrbno in bolehno mater svojo; a nadejala se je, da bo Maček na jesen premeščen in potem

da se bo čez zimo vse dalo na bolje ukreniti. Prvo se je zgodilo, druga nada pa se je podrla, ker neznana usoda tudi Borovskega goni iz Ljubljane.

Že sta bila pred hišo. Borovski je spremil Vando še skozi temno vežo do pod stopnic, tu pa se je moral posloviti od nje, morebiti za zmeraj. Dasi je bil junak, ta misel mu je parala srce. Z vso strastjo prime Vandi roko, goreče jo poljubi in pravi:

»Gospodična, zadnjikrat morebiti stojim pred Vami. Ni je besede, ki bi mogla povedati, kolikanj Vas ljubim. Le jedno mi povejte, ali ste si po zadnjih dogodbah kdaj želeli nazaj slobode Vaše?«

»Ne, ne! Te slobode nočem nikdar več. Tvoja hočem ostati do groba! Le záte bìlo bo srce moje, če tudi se nikdar več ne bi videla!«

Izpregovorivši zadnje besede, objame Vanda Borovskega in ga prvikrat poljubi, potem pa ga tako presrčno pritisne k sebi, da mu sablja zarožlja.

V tem nekdo v veži grozno zakriči in se zgrudi na tla. Gospa Glovacka se je bila od Dobravčeve gospe domov vrnila in ravno je stopila čez prag, ko je Vanda Borovskemu zvestobo prisegla. Spoznavši v temi glas hčere svoje, ustavi ji neznana moč nogo, rožljanje sablje pa ji tako presune razdražene živce, da pri tej priči omedli.

»Pomagajte, pomagajte! Luč, luč, pomagajte!« klicala je obupno Vanda ter tavala po temi, da bi vzdignila nesrečno mater svojo. Borovski ji skuša pomoči, ko je Neža brez sape pritekla z lučjo, za njo pa kuharica iz prvega nadstropja.

Zbegani ženski nista vedeli, kaj bi počeli; zdaj sta se debelo pogledali druga drugo, zdaj sta plašno zrli v klečečo gospodično in tujega častnika, ki je omedlelo gospo prijel izpod pazduhe ter jo toliko po konci držal, da ji ni kri silila v glavo. Tu se oglasi Borovski in jame odločno ukazovati, kakor da bi vojščake imel pred seboj. Vanda je svetila, dekli pa sta mu morali pomagati, da so vsi trije gospo nesli gori čez stopnice in jo položili v posteljo. Zdaj je Neža morala iti po zdravnika, Borovski pa se ni ganil od postelje in vse je poskusil, kar je vedel, da v takšnem slučaji treba storiti. Rad bi bil tudi počakal, da bi se gospa Glovacka toliko zavedla in umirila, da bi jo mogel prositi odpuščanja in ji razodeti poštene namere svoje. Ta želja se mu ni izpolnila. Zdravnik je takoj izprevidel, da ni nevarnosti, ali rekel je tudi, da gospé treba največjega mira in da bo še dolgo časa odvračati od nje vsako stvar, ki bi utegnila razdražiti občutljive živce njene. Borovski je tedaj odšel, a ko so drugo jutro solnčni žarki slabo svetili skoz gosto jesensko meglo, ni ga bilo več v Ljubljani.

Osapska dolina.

Spisal **Ivan Železnikar.**

(Dalje in konec.)

Osapska Reka navzlic kratki vidni strugi znamenita, zanimiva je tudi gledé izvora svojega pri Ospu. Izpod orjaške pečine, naprej viseče za nekoliko sežnjev čez navpično črto, prihaja iz tesnega vodotoka, v teku časa izdolbenega iz žive skale. Vodotok je pretesen, le upognen moreš vniti vanj, zatorej voda ne more sproti bruhati na dan in zastaja v notranjih otlinah, in sicer v toliki množini, da časih prične curiti iz prej omenjenega »kiklopskega očesa«. Izvor Osapske Reke je zelo romantičen, naravno zavetje, ki nekoliko spominja na slavni grad »Pred Jamo«, zlasti njega prvotni del. Tudi tu ni trebalo strehe, kajti silovita naprej viseča pečina dela naravno krov in varuje pred vsemi darovi, ki bi utegnili priti zviškega.

Osapci so si naravno to zavetje pred stoletji obrnili v prid. Potegnivši zid od stene do stene, bila jim je trdnjava gotova, ki je zadostovala terjatvam tedanje bojne tehnike, imela pa še to prednost, da se je po njeni sredi pretákala živa voda. To bil je »Osapski grad« (Jama), o katerem je v bojih z Benečani čestokrat govor (1511. l. vzeli so ga pa cesarski vojaki), ki pa v istini ni imel več nego samo jeden zid, a je, ako se sme verjeti raznim pripovedkam, izvrstno služil proti Turkom. Dandanes je tudi ta zid že močno razrušen, oglodal ga je časa znani zob, ž njim pa uničil nekdanjega Grada pomen. Dandanes pa nihče ne išče več zavetja v velezanimivem in slikovitem tem zakotji, izvzemši jedino divje golobe, ki v mnogobrojnem številu gnezdijo po raznih skalnih razpoklinah in robovih ter s svojimi gostimi jatami nekoliko spominjajo na slavno »Golubino« na otoku Krku.

Od izvora Reke in nekdanje trdnjave preidimo k novi zanimivosti, ki je izredne zgodovinske važnosti in to je rimsko mesto »P u c i n u m«, ki je stalo baš v Osapski dolini. Vidnega sledú mu ni nikjer in le takozvani »najstarejši ljudje« še pripovedujejo, da je nekdaj v tej dolini stalo lepo in cvetoče mesto, toda če vzamemo v poštev vse okoliščine, preverimo se lahko, da je temu res tako.

Poleg ustnega sporočila imamo tudi kamenitih dokazov. Na oba kraja ceste, držeče od Oreha v Osip, pod vasjo Prebenek, nabirali so se še pred par desetletji otroci kocke, iz kakoršnih so Rimljani sestavljali svoj krasni mozaik. Šestdeset tacih kocek plačevali so tržaški antikvarji po krajcarji starega denarja. Tudi debelih kame-

nenih stebrov so našli po njivah in vinogradih in tisti štirje nastavki, ki krasijo sedaj Osapski zvonik nad linami, bili so nekdaj deli starorimskega poslopja v mestu Pucinum. Isto tako je steber, podpirajoč izvrstni vodnjak pri Pilu ob cesti pred Ospom, nedvomno rimskega izvora, živa voda v tem vodnjaku je sicer majhna, a tako izborna in ob največji suši tako jednakomerna, da brez velike domišljije prav lahko zaključujemo, da je ta vodnjak ostalina rimskega vodovoda. Izkopalo se je tudi mnogo zlatega in srebrnega denarja, čul sem celo o srebrnem tiči, a vse take najdbe se prikrivajo iz lahko umljivih vzrokov in ni se mi posrečilo, kaj jednacega dobiti v roke.

Že po teh premisah sme se sklepati, da je v Osapski dolini nekdaj stalo rimsko mesto, a ohranil se je še drug dokaz. Potok prihajajoč po deloma globoko razjedenem jarku iz Sacêrba, nosi še dandanes ime »Zazid« in moj prijatelj prof. Müllner je v svoji »Emoni« dosti točno dokazal, da so vsa krajevna imena z osnovo »zid« jasne priče za nekdanje navzočnost Rimljanov. O istinitosti Müllnerjeve te trditve sem se na več krajih prepričal in tudi tu na pucinskega mesta razsipu zdi se mi popolnoma umestna. Potok »Zazid« tekel je pod pucinskim obzidjem, kakor druge reke pri drugih rimskih mestih, o katerih poje Vergilij »Fluminaque antiquos subterlabentia muros«; od te svoje struge dobil je izvestno svoje ime.

V navadnem zemljevidu bi imena temu potoku zaman iskali, saj pa tudi ni navaden potok, ampak pravi hudournik, čegar struga je večji del leta suha, kateri pa ob nalivu naraste v reko tako silno deročo, da so mu Italijani nadéli ime »Fiume di diavolo«, katero ime pa se ni posebno udomačilo.

Poleg navedenih imamo pa še drugih razlogov, podpirajočih mojo trditev, da je mesto Pucinum stalo v Osapski dolini. Plinij n. pr. piše: »Julia Augusta octoginta duo annos Pucino retulit vino, non alio usa«, o pucinskem vinu samem pa pravi: »Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul a Timavi fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras«. — »Pucina vitis omnium nigerrima« in drugje zopet: »Amnis Timavus, castellum nobile vino Pucinum; colonia Tergeste, ultra quam VI M. P. Formio amnis, antiquus auctae Italiae terminus, nunc vero Istriae«.

Iz tega citata sme se izvajati, da je mesto Pucinum bilo blizu jednega izvira reke Timava, recimo denašnje Osapske Reke. Pucinsko vino bilo je jako črno. Dandanes prideluje se v Gabrovici, med Ospom in Črnikalom najčrnejši in najboljši refoško, a malo ga je tudi sedaj, ne veliko nad par amfor, kajti le dva ali trije posestniki

imajo tako izvrstnih trsov v vinógradih svojih. Če se drugi stavki Plinijevi popolnoma ne ujemajo z léžo mesta Pucinskega v Osapski dolini, tolmačiti si moramo to s tem. da Plinij sam ni bil nikdar na lici mesta, da torej njegovih besed ne smemo polagati na preveč občutno tehtnico. Sicer pa, ako si mislimo, da je Osapska Reka bila Rimcem znana pod imenom »Timavus«, tedaj so nam prej omenjene besede Plinijeve precèj jasne ter postaje trditev moja jako verodostojna. Schönleben sam je domneval, da je mesto Pucinum bilo blizu Črnikala, zmotil se je torej samó za jedno uro hodá.

Toda recimo, da je trditev moja slábo podprta, da ni druzega nego hipoteza, vendar se po vsem, kar sem povedal, skoro ne more zanikavati, da je na osapskih tleh nekdaj res stalo rimsko mesto. In ker ondukaj nobenemu drugemu ne vemo imena, z dobro vestjo lehko sklepamo, da je to res bilo Pucinum, ker se baš o njem strinjajo razne najdbe, ljudske pripovedke in mnenja mnogih pisateljev. Absolutna gotovost bi se pa ob malih troških lehko dognala, žàl, da je v nas celó za take stvarí premalo zanimanja in skoro nikake požrtvovalnosti, akoravno se povsod, kjer se le malo koplje in rahljá, dobivajo na dan ostanki velike zgodovinske vrednosti, akoravno je pod površjem slovanskih pokrajin toliko starodavnega blagá in so naša domovja skoro brez izjeme vsa na klasičnih tleh.

Pokojni moj strijc, ki je več let v Ospu duše pasel, bil je trdno preverjen, da se je prav blizu sedanjega Ospa razprostiralo rimsko mesto. Imena mu sicer ni znal, a svojo trditev podkrepljal je jako rad z jezikoslovnimi dokazi. V »komuni« (občinski hiši) osapskem bila je — morebiti je še danes — »torkla«, kjer so se oljke mastile (mastiti = stiskati = pressen). »Kaj je to druzega«, nego starorimska »torquula«? dejal je pogosto. In »fovč«, (ime zakrivljenemu nožu, ki se mu pravi tudi »kosír«), ali ne spominja na rimsko »falx«, kakor »konop« (vrv) na »canabis« i. t. d.? V Mačkovljah (Caresani) našel je rodbinsko ime »Tull«, o katerem je trdil, da je to novodobna oblika za nekdanje ime »Tullij«, kakor »Grahonja« za starorimske »Gracche« i. t. d.

Takim in jednakim izpeljavam ni smeti pripisavati absolutne vrednosti, kajti če kje, treba je pač v etimologiji izredne opreznosti, a tudi drobtine kažejo pogosto pravo sled. In taka drobtina je mimo napominjanih tudi vas Kastelec nad Ospom. O nji so bile v »Novicah« pred leti čestokrat razprave, ne da bi se bilo dognalo kàj gotovega. Skoro naravno pa je, da je rečene vasi imé izvajati iz latinskega »castellum«, da je Kastelec bila nekdaj mala trdnjava, ki je

zastavljala zgoraj na Krasi pot proti morju, kakor v Osapski dolini, mesto Pucinum.

Osapske doline zanimivosti pa s tem še niso pri kraji. Na levo od kamenite steze, držeče iz Ospa po precèj strmem hrbtišči v Kastelec, videti je navpična stena, sredi nje pa lini podobna zijalka, skozi katero je vhod v še nepoznane otline. V tej proti jugu obrneni otlini je naraven čebelnjak. Kar ljudje pamtijo, živé v nji čebele. Ni jih sicer toliko, da bi zatemnjevale solnce, kakor radi trdijo domačini, vsekako pa jih je pošteno število panjev, ali »krlov«, kakor pravijo Osapci, in trditi je smeti, da so vse čebele, kar jih je v Osapski dolini, kot roji prišle iz tega skalnatega ulnjaka. Kadar rojijo čebele, vidi se skoro dan na dan na kakem drevesi čebelni roj. Kdor ga ogrêbe, ta ga ima. Kadar pa ni nikogar, da bi ga ogrebel, poiščejo si čebele najrajše kako otlo oljko, kjer si prirede novo stanišče, ali pa poginejo, mnogo pa jih odletí dalje proti Tinjanu in Plavijam, kjer so večinoma vsi panjevi istega izvora. Osapci cenijo, da je v naravnem tem ulnjaku par sto panjev; je li res tako, ne vem, kajti nihče doslej še ni poskusil, prepričati se natančneje, kar bi morda ne bilo niti brez gmotnega dobička, ako je le tretjina ali četrtina vsega res, kar se pripoveduje.

Na Osapske doline osojni stráni, kjer drží pot v Plavije, in kjer je pokopališče, vidijo se razvaline, znane pod imenom Pri fari in tudi Pri stari fari. Ondu je stala še začetkom tega stoletja lična cerkev s farovžem in mežnarijo. Ondu se je zvršil zločin, ki je daleč na okoli brez primere. Tjakaj je prišel za župnika Italijan z onkraj mórja, mož, ki je v sebi združeval vsa slaba svojstva italijanskega rodú. Kuharico pa je imel Nemko, porojeno v Lipskem, nekda iz jako imovite rodbine, kajti imela je dve nogovici polni tolarjev in cekinov. Prava italijanska lakomnost se je polotila župnika, ko je začutil toliko novcev pri svoji kuharici. Izkušal je baje s sladkimi besedami izvabiti ji denar, toda ko besede niso izdale, sklenil je siloma polastiti se njenega imetka. Najel je dva Tinjanca, katerima je svetil, da sta kuharico zadavila. A zločinska trojica s tem umorom ni dosegla, kar je nameravala. Ne le, da nogovic s tolarji in cekini niso dobili, prijela jih je posvetna pravica — bili so takrat Francozi v deželi — in vse tri so obesili v Kopru, najprej oba Tinjanca, napósled pa župnika.

Po tem nečuvenem zločinu se je opustila cerkev Pri fari, opustil farovž in vsa poslopja, katera so polagoma začela razpadati in so danes le še groblja, pod katero so nekje še vedno skriti trdi tolarji in cekini umorjene kuharice. Osapci pa so dobili župnika v vas, kakor tudi cerkev, pred katero so postavili jako primitiven zvonik.

Na štirih močnih hrastovih stebrih naslonjen je bil oder, na njem pa so pod oskromno streho viseli zvonovi. To je bil ves zvonik, nadkriljeval ga je v obližji samó zvonik v Plavijah, o katerem se je po pravici rekalo, da rase, ker je visel na treh živih hrastih. Osapcem leseni zvonik ni bil dolgo po godu, prenizek in preneznaten je bil. Sklenili so, sezidati si nov zvonik, ki bi se videl že od Oreha na koprski cesti. Novi zvonik je jako lep, ves od rezanega kamena, znotraj ima samonosne stópnice in razgled iz lin seza do Oreha in do Milj, a razgleda na nekdanji hrastov osapski gozd ni več, kajti gozd je moral pasti, da se je sezidal zvonik in kar je v gozdu dreves, so še sáma pritlíkovina.

S tem so omenjene glavne znamenitosti osapske, nahajajoče se vse v tesnem okviru ne baš prevelike občine. Skoro v jedni uri obhodijo se vse, ako se pa žrtvuje malo več truda in časa, možno je seznaniti se še z drugimi. Tako n. pr. se vsakdo po kratkem pogledu lehko osvedoči o rečene doline izredni rodovitosti, o sočnem lepem ovočji in grozdji. V Osapski Reki lové se poleg rakov izvrstne jegulje (»bižati«), na skalovji rastó delikatni divji špargeljni, po vinógradih cvrčé preglasni škrgati (Cicade), po mejah in po grmovji pa vse gomazi guščarjav, modrasov in črnih kač, katerim pravijo »mišnice«. Ob vročih dnevih in poletnih nočéh je vse živo in za prirodoznanca raznovrstnega plena v izobilji.

Spisu svojemu sem sicer dal naslov »Osapska dolina«, vendar ker za sedaj ne bodem opisaval raznih šeg in navad, lepe in prilične noše in jezikovnih posebnostij, naj dodam še nekoliko vrstic iz bližine osapske. Med Ospom in Gabrovico na levi je takozvana M i š j a p e č, to je gozdnat polukrog, objet okoli in okoli z navpičnimi stenami. O Mišji pêči se pripoveduje, da je bila nekdaj s samimi hrasti tako zarastena, da visokih strmih sten niti videti ni bilo. A prišli so Benečani in takrat je bilo »ben dobro«. Ni bilo treba plačevati štibre, šli so samó v gozd in »štampali so dreva«. To je spomin na Benečane in njih štibro, katero še pozni rodovi plačujejo s svojimi goličavami in pustinjami.

V Črnikalu je bila tudi krepka trdnjavica, podobna nekoliko óni v Sacerbu Zgrajena na posamič stoječi, po globokem prepadu od kraške celine ločeni skali, imela je glavne shrambe in staníšča v naravnih in z malim trudom prirejenih skalnatih jamah, kakor tudi trdnjava onkraj Loke, v Podpeči, kjer še dan danes stojí ogromen, okrogel stolp.

Mimo Loke, ki ima samó to zanimivost, da je v svojem italijanskem imeni »L o n c h e« ohranila še starodavni nosník, drží dalje

pot v Kubed, kjer je bil pred leti znani tabor. Kubed je bil nekdaj tudi trdnjava, zidovje je še dan danes večinoma ohranjeno, posebna znamenitost pa je na desno pred vhodom v nekdanjo trdnjavo »žestilovo drevo«, rastoče iz navpične skale in moleče nad cesto. Zatorej pravijo Kubedci, da tistega nikdar zobje ne bolé, kdor pride okoli tega drevesa. Dasi je to nemožno, vendar napominjano drevo jako dobro služi drznim Kubedskim fantom. Kadar jim ženin »préže« ne plača, izmaknejo mu čez noč kako poljedelsko orodje in je obesijo drevesu na vrh, od koder se more le z nevarnostjo dobiti nazaj. Jedenkrat so nekda cel voz razobesili po raznih vejah močnega drevesa.

Bäš v Kubedu sem videl tudi velezanimiv, nepozaben prizor. Namenjen k Mahoretiču, ki ima svoj priímek od nekdanje, a že davno zrušene sv. Mohorja cerkve, čujem hkratu nenavaden šum. Ozrši se na stran, od koder je prihajal šum, ugledam velikansk slap. S Krasa izpod Slavnika, kjer je vihrala nevihta, pridrevila je silna blatna voda in v ogromni množini, pomešana z debelim kamenjem in raznimi poplavki, padala pri Zanigradu čez pečino, gotovo 150 metrov visoko. Šum in ropot je bil tolik, da bi ga v Kubedu, v premi črti jedno uro oddaljenem, razločeval lehko tudi človek, ki debelo čuje, ali, ki je na pol gluh.

Omenjeni slap se vidi skoro vsako leto, časih tudi po večkrat; sila njegova pa je zaznamenovana v globokem kotlu, ki si ga je z viškega padajoča voda izglobila. Prikazen ta me je zanimala in šel sem drugo jutro gledat slikovito Zanigrajsko steno. Jedva dospem pod njo, pridruži se mi kmet ter me po kratkem pogovoru opozori na kraj, kjer je po ljudskem mnenji skrit velikansk zaklad. Sredi Zanigrajske stene je iz žive skale izdolbena, nekako dimniku podobna otlina, v nji povprek pa se vidi drog. Je li železen ali lesen, ne dá se razločiti. Na ta drog pravijo da je bila nekdaj privezana vrv, po kateri se je plezalo v sicer nepristopno pribežališče, v katerem so neizmerni zakladi.

Da je bilo res tako, potem bi to zavetíšče bilo »unicum« v sicer jako mnogovrstni Istri, a kakor sem s prostim očesom presodil, je vsa pravljica ničeva, neosnovana hipoteza. Radovednejši pa sem bil na Hrastovlje, kajti omenjeni kmet me je napósled opomnil, da je ondu napis, ki ga je jedino škof tržaški znal čitati.

Hrastovlje so oskromna vasica, poleg vasí pa ostanki starega čveterokotnega gradú z obligatnimi stolpiči na oglih. Vrata so bila takrat še dobro ohranjena, nad njimi pa sem čital v kamen vsekan nastopni napis:

»Castrum hoc Cristoviae rusq. ipsum adiacens cum iurisdictione, redditibus et privilegiis suis Leander Zarotus Ar. et Medicine Doctor a Familia Neauser nobili Germanica emit MDLXXXI.«

S tem sem omenil dveh dolín glavne znamenitosti, ležeče tako blizu vkupe, da se morejo obhoditi v jednem dnevi. Kdor pa bolj utegne, storí dobro, da se dlje bavi v teh krajih. Z malimi troški in z nekoliko poguma preišče lehko vse podzemeljske, nedvojbeno med seboj zvezane otline ter nam razkrije mnogo še nepoznanih čudes. Ako si pa pod zémljo ne upa, opazuje naj površje, povsod bode našel kàj zanimivega, kajti ondu se ponuja v izobilji tvarine, kar se tiče jezika, originalne noše, šeg in navad in kar se dostaje zgodovine in to med národom toli prijaznim in ljubeznivim, da mu ni kmalu jednacega. Osapska dolina z okolico bodi torej priporočena preiskovalcem našim! Veselilo me bode, ako bodo oní stalno dognali in opisali, kar sem jaz deloma le hipotetično opazil.

Misli.

1.

Vsak sam vé, kje ga čevelj žuli« . . .
Kaj pa tisti, ki je bos? — —
Malo nesrečni koj se naštuli,
A drugi je revež skoz in skoz.

2.

»Kaj neki ta zna? — kaj je že skusil?
V Ameriki bil ni, ne vé za Kitaj . . .«
Prijatelj! z neslanostjo nas ne pitaj,
Četudi po svetu že pête si brusil.
Izkušenj na tujem iskati ne treba!
Če si razborit, ne neslana beba,
Domá si nabereš jih dosti — kajti
Izkušnjam je prilik povsodi najti.

3.

Pijancev ne dela nì vino nì pivo,
Le pitje brezmerno je vsega krivo

4.

Na vele rože ne seda čebela,
Kjer vspeha ni, ne jemlji si dela!

5.

Voda brez stén se prosto razlije,
Posoda jo stiska — a dá ji obliko.
Brez zakonov volja se v prazno razbije,
A volja z zakoni moč íma veliko.

6.

Otroci in norci
Resnice govorci.

7.

Takisto mladíči ščrlé,
Kakor jih starci učé.

8.

Pomisli, »laudator temporis acti«,
Ki hvališ nam vedno le »njega dni«,
Da svet se ni zdel takrat tak ti,
Ker nisi imèl še matorih očij. —
Mladim, veselim, živahnim očem
Vse lepši je in boljši in veči,
A starim, nadložnim, matorim ljudem
Že neče biti nič več po všeči.

Y.

Dva adjunkta.

Humoreska.

Spisal **Janko Kersnik.**

Vsak vé, kako živimo po naših malih mestih in trgih, kjer poleg domačih meščanov in tržanov, poleg stolnega župnika, odvetnika in notarja, menjavajo skoro vsako leto drugi odlični in neodlični zastopniki uradniške hirarhije odgovorne ali neodgovorne svoje službe in kjer niti dacar ali mitničar ob uhodni cesti ne prebije vseh dvanajst mesecev na svojem mestu. Kar je prirastenega, to ostaja; drugo pa je v vednem teku, in te menjave v osebji so najmenj tako važne tržanom kakor županova volitev, ali pa izpremembe štirih letnih časov. V prvem tednu, v prvih štirinajstih dneh poznajo vsacega; vedó, ima li penez ali dolgove; znajo, kolikokrat si preobleče srajco na teden, ali celó — po navadi ali dostojanstvu — na mesec; ugibljejo že, ako je novi prišlec samskega stanú, kdaj in kje se bo ženil, dasi natanko vedó, kje ima svojo staro, zapuščeno ljubico; prerokujejo — ako je novinec oženjen — kako se bo vêdla njegova soproga, katera še, Bog zna kje — perilo in posódo za selitev v zaboje spravlja; vedó celó, po koliko mesá se bo v tej novi rodbini na teden kupovalo in zauživalo in eventualno, koliko se ga bo plačevalo, koliko pa na upanje jemalo. Najtajnejše stvarí niso več tajne, življenje vsacega leží v nekolikih dneh kakor odprta knjiga pred občinstvom. Za ónega pa, ki odhaja, ne menijo se mnogo; dva rečeta morda: »Škoda zánj!« a vsi drugi gotovo: »Bog ga nesi!« In tako se suče svet povsod jednako in povsod že stoletja in stoletja; vsaj misliti si ne moremo drugače!

A kdor pride, vsak najde nekaj sorodnega, vsak se udomači kakor »vinska trta«, po izrazu pesnikovem:

»Umni se privadi vsacega svetá,
In veséli najde veseljáke,
Bodi sto milj daleč, bodi si domá.«

Vse to velja o trgu Osredku, katerega nam iz gole pisateljske diskretnosti ni smeti imenovati s pravim imenom, o katerem pa vendar lehko povemo, da leží nekje v tesni naši domovini, in da ima vse vrlíne, a zajedno tudi vse slabosti, kolikor jih more imeti slovensko-kranjski trg.

Tukaj se je torej godilo, da sta lepega poletnega opóludne sedela dva gospoda na prostornem gostilniškem vrtu »pri Majarončku«,

kakor se je nazivala krčma, ter zauživala svoje mésečno naročeno kosilo. V nedeljo je bilo, in če bi že nova, elegantna oprava obeh gospodov ne bila pričala tega, nedvojbeno bi bilo to vendar sedaj, ko je točajka po govédini postavila pred gosta še krožnik z dvema kosoma lepe obistne pečenke in skledico sveže salate. To je bilo samó v svetek tako!

»Marijanica, mêni četrtinko cvíčka!« velel je starejši izmed gospodov; »danes je nedelja! Zakaj bi si človek v nedeljo ne privoščil vinske kapljice?«

»Mêni pa — še jedno!« oglasil se je drugi, mlajši, in pomolil prazno steklenico točajki. »Prav pravite, gospod adjunkt, v nedeljo si tudi jaz rad kàj priložim«.

V tem je bil starejši segel po pečenki, preobrnil oba kosa ter lepšega položil na svoj krožnik, ostalega pa porinil tovarišu.

Iz navedenega je čestiti čitatelj že gotovo ugenil, da je bil starejši gospod imenitnejši, nego mlajši, ker je boljše kóse izbiral, in da si je on samó v nedeljo privoščil četrtinko vina; da pa o mlajšem ne bo mislil, da je vsak dan pri obedu izpil pol litra, treba povedati, da je to storil samó v nedeljo in praznik, ob delovnikih pa je bil zadovoljen s četrtinko.

Vendar to ravnanje ni bilo v pravem razmerji z dohodki in z dostojanstvom obeh gospodov in da se bo vse prav umelo, predstavimo takoj oba gosta čitatelju.

Starejši, katerega je bil tovariš prej nazval »adjunktom«, bil je res adjunkt, in sicer sodni adjunkt Zgaga, ki je v Osredku opravljal težavno in odgovorno službo kazenskega sodnika, ali kakor so kmetje: dejali »političnega dohtarja«. Mož ni bil več mlad, a velik, suh ter je nosil naóčnike nad dolgim, malo krivim nosom, in gosto, svetlorjavo brado, katero je v jedno mer z desnico delil in gladil na desno in levo. Ako je bil v družbi denašnjega svojega tovariša, in to je bilo skoro redno, ni se dal nazivati od drugih kar tako »adjunktom«, nego je vedno popravljal nazivatelja: »sodni, prosim, sodni adjunkt«, kajti tovariš njegov je bil tudi adjunkt, toda samó — »davčni«. Ta gospod — davčni adjunkt Oreh — pa je bil popolnoma nasprotstvo ónega sodnega adjunkta: mnogo mlajši, male, gibične postave, okroglega nežnega lica z majhnimi temnimi brkicami pod nosom. Tudi v značajih si nista bila slična; ali omenjamo naj samó jedne strani, katero je iz prizora pri obedu že vsak lehko sam ugenil. Sodni adjunkt je bil skop, tovariš njegov pa nič menj, kakor to. O prvem so po vsem trgu govorili, da nosi dve tretjini svoje plače in še več v

ljubljansko hranilnico, drugi pa je s svojo, prav za polovico manjšo plačo še jedenkrat tako dobro živel, nego óni, toda prihranil ni — niti vinarja.

A kakor povsod, tako tudi tu! Ta dva v marsičem tako nasprotna si možá sta se izvrstno razumevala in ljudje so govorili, da sta iskrena prijatelja.

»Kaj bomo pa večerjali, Marijanica?« vprašal je sodni adjunkt po končanem obedu, vrtèč zobotrebnik med prsti.

»Zrezek, bržolo — oh, srno imamo danes, srno!«

Zvečer gospoda nista bila stalno naročena, plačevati je bilo posebej in sproti, torej tudi dražja jed.

»Oh, srno, srno! Pojdite, pojdite, gotovo jo imate že tri tedne v polivki!«

»Ne, gospod adjunkt!«

»Sodni — adjunkt, Marijanica!« omenil je s srepim pogledom Zgaga.

»Prav sveža je, gospod sodni adjunkt!«

»Ali imate kàj drugega — za večerjo?«

»Ledvíce, jetra . . .«

»To ni nič, nič . . .«

»Klobase, suhe klobase . . .«

»Seveda! Vse leto stare! Béži, béži!«

»Vampe . . .«

»Oj, teh sem že sit!«

»Malo sira?«

»Črvivega — kaj ne?«

»Potem pa ne vem več!« deje Marijanica ter se šegávo namuzne.

»Morda imate kàj mrzlega — fižola?« — nasmehuje se Oreh.

»To bi bilo nekaj!« pritrdi Zgaga; »z jesihom in oljem«.

»Nimamo!«

»Prekleta krčma! Še jesti ne dobí človek za svoj, za drag denar!« zarohní sodni adjunkt.

»Kaj pa krompirja? Krompirja skuhajte!« sili Oreh.

»To se lehko zgodí!« pritrdi Marijanica.

»Izvrrstno! Izvrrstno!« deje Zgaga naglašujoč in zategujoč drugi zlog te besede. »Skuhajte mi deset krompirjev — nič menj — pa lepí, veliki morajo biti«.

»Kakor buče!« nasmeje se déklica.

»No, no, lej jo, sedaj se bo še posmehovala? Torej krompirja, da veš, Marijanica!«

»I Vi, gospod Oreh?«

»Oh, jaz bom pa srno jedel!« smeje se davčni adjunkt.

»Le kvarite si želodec!«

»Ni me skrb!«

Oreh si je pri tem vil svojo cigareto ter čakal, da ga tovariš tudi pobara za jedno, kar se je redno zgodilo.

Tako so tekli dnevi tema možema. Žal besede ni bilo nikdar med njima, dobrosrčnost in radodarnost mlajšega se je že dolgo oklepala skoposti starejšega, kakor mehko vapno trdega kamena.

A denašnja nedelja je imela biti usodepolna temu prijateljskemu razmerju!

Kratek popóludan, žgolenje ščinkovcev po košatih kostanjih na gostilničnem vrtu, par vóz napolnjenih z znanci, ki so drdrali po cesti mimo vrta, namenjen v bližnjo večjo vas na nedeljski izlet, vse to je vzbudilo v gospodu Zgagi nenavadno misel.

»Gospod Oreh, peljiva se kam!« dejal je hipno, in vlekel z desnico brado na desno in levo — v levici pa skrbno tíščal na klinček natakneni zadnji ostanek tovariševe cigarete.

»Peljiva se! Majarонček nama posodi voz in Cilo!«

»Voz in Cilo! Voznika ni treba; ta preveč zapije!« deje Zgaga.

»Troškov pa plačava vsak polovico!«

»To se pravi troške za voz in konja. Kar zapijeva, zapijeva vsak sebi,« hitel je Zgaga. —

Pol ure pozneje sta drdrala z veselimi srci po prašni cesti iz trga proti jedno uro oddaljeni veliki vasi S v e t j e. Majarončkova kobila »Cila« je sicer malo šepala, a iskra je bila navzlic starosti svoji; in še jedno čudno svojstvo je imela: velikih belih kamenov ob cesti ali kupov gramoza ni rada videla; v velikem ovinku se je ogibala tacih stvarij, in ker je tekel ob cesti na obeh krajih globok in širok jarek, to kobilino svojstvo ni bilo baš prijetno. Toda Oreh, ki je vozil, poznal je Cilo že dolgo, zato je sodni adjunkt popolnoma mirno prepustil usodo svojih kostij tovariševi izkušenosti.

V Svetji pri K l i n a r j i sta našla večjo družbo, večinoma znancev, ki se je gostila z izvrstnim krčmarjevim vinom in ukusno ocvrtimi piščanci. Gostje so sedeli na vrtu ob nerodnih mizah in adjunkt Zgaga je pazno pregledoval vso družbo, predno je sédel in celó sedaj je zopet odmeknil stol ter planil kvišku: tam v ozadji je bil zazrl znano lice iz stolnega mesta, očito dobrega prijatelja, in hitel je tja.

»Oj, gospod R u s, Vi tukaj! To je lepo, to je izvrrstno!« Tudi óni je naglo vstal in stisnil adjunktu roko.

»Dà dà, pa samó nekoliko uric! Obiskal sem tu gospó Skalétovo in njeni dve gospodični«.

Rekši se obrne k trem damam, pri katerih je sedèl in katere je bil Zgaga komaj opazil.

Predstavljanje se je hitro zvršilo in adjunkt se je v malo trenutkih čutil kakor karp v mlačni vodi. Ker je hitro prezrl situvacijo in uvidel, da sam pri vsi gostobesednosti, kakor mu je bila v taki družbi lastna, vendar ne bo zmagoval zabave vsem trem damam, izprosil si je dovoljenja, da predstavi še svojega tovariša. Predlog je bil z veseljem sprejet in družba je bila za ves popóludne spárjena: gospod Rus, najstarejši izmed gospodov, z gospó Skalétovo, sodni adjunkt z mlajšo gospodično Milko, hčerko prej imenovane, in davčni adjunkt z njeno sestrično, že skoro malo póstarno gospodično Sabino. Zgaga si je bil izbral zopet najboljši del, in Oreh je pobiral ostanke.

A zabava je bila »izvrrstna«, tako da se je že mračilo, ko še sodnemu adjunktu niti na misel ni bilo prišlo, da bi se povrnil. Izpil je v svoji navdušenosti za mladega lepega dekleta poleg sebe celó dva vrčka piva, in to, ali kdo vé kaj, storilo ga je popolnoma gluhega in slepega ob opomnjah Orehovih, da bo noč, da nocoj ni meseca, da nimata svetilk, da se je treba vrniti. Šele ko so vstale dame, omajal se je tudi Zgaga. Ločili so se jako prijazno, in sodni adjunkt je obljubil, da kmalu obišče gospôdo, ki se je bila za poletni čas nastanila pri Klinarji. Predno sta sedla s tovarišem na voz, prijel je gospod Rus Zgago pod pazduho in mu jovijalno in dobrovoljno šépnil na uho: »Držite se je, držite, gospod adjunkt! Ta ima groš — »dvajset do trideset, to je kar gotovo!«

»Oh — oh!« začudil se je óni: »Izvrrstno, izvrrstno!« ponavljal je potem, naglašujoč in zategujoč zopet drugi zlog.

Temno je bilo, ko sta se odpeljala; Oreh, sicer dobre volje, ali vendar malo v skrbeh zarad cestnih kamenov in kupov gramoza, Zgaga pa ves vtopljen v sladke spomine in še slajše nade.

»Izvrrstno izvrrstno!« mrmral je časih.

»Kaj pa? Se li že veselite tistih deset krompirjev?«

»Ej, krompir, krompir! Kdo misli nánj? Zabava je bila izvrstna!«

»Vaša pač! Pa — krompir bo tudi dober! Škoda — premalo jih bo — deset!« roga se Oreh hudomušno.

Namesto odgovora ga Zgaga na pol nejevoljno, na pol prijateljsko dregne s pestjó pod rébra; a Oreha je silno šegetalo, če se ga je kdo doteknil, in tako je tudi pod vplivom tega sunka kar v stran strepêtal ter nehoté krepko nategnil vajeti na »hot«. Nesreča je ho-

tela, da se je v istem trenutku posvetil na levi stráni ceste širok kup vapnenega peska, in učinek vsega tega je bil, da je Cila s krepkim skokom zavila na desno in z glasnim treskom se je voz prekopicnil v jarek; Oreh je pobiral kostí svojega rojstva na óni stráni širocega grabna, Zgaga pa je visel kobili na vratu, otepal z nogama po zraku ter glasno klical na pómoč: »Oreh, Oreh, za božjo voljo, kje ste? Primite Cilo, držite Cilo, da zlezem ž nje. Vrag me bo ugriznil ali pa ubil!«

Pa Cila ni čakala pomóči. Spela se je še jedenpot kvišku, potem pa skrivíla hrbet, urno uteknila glavo med prvi nogi in Zgaga je bil rešen svojih skrbij. Ležal je v mokrem, blatnem jarku poldrug seženj pred kobilo; glasen cmok in tožen stok je bilo jedino, kar je pričalo o tem naglem dejanji stare Cile. Napósled je Oreh izvlekel tovariša iz blata, in potem sta jela ogledavati voz in premišljati, kako bi ga spravila zopet na trdo cesto. A vspeh pregledovanja je bil žalosten: desno peró in ojé je bilo strto! Zatorej ni bilo možno spraviti vozá domóv.

»Kako pa tudi vozite!« zarôhnel je Zgaga.

»Vrag! Vi ste krivi, zakaj ste me sunili!«

»Kdo Vas je sunil? Se Vam li sanja?«

»Vam se je menda sanjalo o — o — krompirji?«

»Mêni nič mari; kdor vozi, je odgovoren, kdor kaj poškoduje, mora tudi odškodovati. Mêni nič mari! Še mojo obleko mi boste plačali!«

»Oj — ta je lepa! Ali ne veste, kako sva zmenjena? Vsak pol — kakor v Kranji!« zavrnil je jezno in vendar malo boječe Oreh.

To bi bilo strašno, ko bi moral on sam škodo plačati. In proti vsi pogodbi in pravici!

»Meni nič mari do tega,« odreže se Zgaga; »le glejte, kako boste voz in konja spravili domóv, jaz grem peš!«

Rekši je odhajal v temno noč.

Oreh je poslal par robatih za tovarišem, potem pa ni dolgo premišljal. Izpregel je Cilo, zajahal jo in pustivši voz v jarku, oddirjal domóv. Sodnega adjunkta bi bil še kmalu pohodil. . . .

Druzega opóludne sta sedela zopet na Majarončkovem vrtu pri obedu. Danes ni bilo pečenke, in Zgaga ni pil vina, Oreh pa navzlic sinočni nesreči četrtinko.

»Majarонček je poslal po voz in ga izročil kolarju in kovaču!« omenil je davčni adjunkt; »vsak — polovico!« pristavil je osorno.

»To bi bil têpec!« odrezal se je sodni adjunkt. »Tožite me, če hočete!«

»Ste li pametni? Ta stvar velja najmenj petnajst goldinarjev! Menite li, da denar kradem?«

»Jaz ga tudi ne! Kdor je kriv, je kriv pa pomirite se, zabava je bila vendar — izvrrstna, izvrrstna!«

Pri tem je gladil kar krčevito svoje kotelete.

V srci davčnega adjunkta je kipel silen srd, ali mladi mož se je premagoval.

»Počakajmo!« dejal je sam v sebi, izpil zadnjo kapljico četrtinke cvička ter odšel v urad.

— — — — —

Štirinajst dnij potem je pomólil krčmar Majarónček bel listek popirja Orehu, lakonično menèč: »Tu-le je račun!«

Oreh ni zinil besede, niti popirja razgenìl; ampak vteknil ga je v žep. Da se račun poplača — bilo je še časa dovolj, kajti Majarónček ni bil siten; pobotal se je navadno sam z rokodelci in gospodom dajal odloga.

Oreh pa je le čakal prilike, da pripravi Zgago do plačila. Težko pojde, to je znal, toda upanja ni izgubil; vsak človek ima svoje slabe ure ali trenutke, zakaj bi se torej Zgaga ne omajal o priliki.

In slučaj, ta čudni, neumevni gospodar v dejanjih naših, nanesel je, da je v tistem času obólel sodni sluga Kveder. Adjunkt Zgaga je bil pozvedevši to, neznano zamišljen in malobeseden.

Tri dni, ko Kvedru nikakor ni hotelo odleči, ni zinil niti jedenkrat besedice: »izvrrstno«, in zvečer še krompirja ni maral. Samó suh kruh je jedel.

Oreh pa ni hotel povpraševati po vzrokih te čudne izpremembe.

Napósled se je Zgagi odvezal jezik.

»Ljubi gospod Oreh!« pričel je nekega večera. »Ali mi hočete storiti veliko uslugo? Vi znate molčati, spreten mož ste, lehko mi storite to ljubáv!«

»I, kaj pa?« deje Oreh radovedno.

»Glejte, od ónega za Vas tako nesrečnega večera« — Zgaga je naglašal besedo: Vas — »sem jaz jako srečen. Z gospodično Milko sem v tesnem, ljubezenskem razmerji in malo manjka, da nisem ženin njen«

»Oh, oh!« odprl je Oreh usta — »saj ne hodite nikdar tja!«

»Seveda ne — pa prihodnjo nedeljo pojdem! Ali védite, to je vse tajno, silno tajno; nihče ne vé o tem; jedini sluga Kveder vé — on je nosil, ko je vročeval strankam v Svetji sodne odloke, gospodični Milki moje šopke — vsak teden po jednega; in Kveder zna molčati, zato še nihče ni zvedel o tem. Sedaj je pa obôlel in jaz moram poslati jutri važen šopek tja — jako važen, pisemce bo v njem — in v nedeljo pojdem jaz za njim tjekaj! Ali razumete?«

»Razumim! Vi torej hočete, da bi jaz nesel šopek tja?«

»Vi ali ne Vi! To je vse jedno; samó tjakaj mi spravite šopek v roke gospodični Milki!«

Zgaga je bridko vzdihoval, Oreh pa premišljujé zmajeval z glavo.

»To se lehko zgodí! Naš eksekutor pojde jutri v Svetje; to je zanesljiv, molčèč mož, pa čemu molčati, če bo v nedeljo po — Vašem mnenji — že vse jasno, vse očito?«

»V nedeljo — dà, a danes, jutri se mora molčati!«

»Dobro! Toda usluga, za uslugo! Vi plačate polovico troškov za popravo Majarončkovega vozá, in jaz polovico! Saj veste?«

»Gospod Oreh, Vi ste grozni! Nili to dovolj, da ne zahtevam od Vas odškodnine za novo svojo nedeljsko obleko? Ste li pozabili? Jaz ne! Torej Vam bodi odpuščeno — kar se pa tiče vozá — to je Vaša stvar! Jaz obžalujem, pa to nasprotuje pravnemu mojemu prepričanju. Jaz Vam pokažem razsodbe najvišjega sodišča, ministerijalne odredbe. državni zakonik, kazenski zakonik, celó govor o takih slučajih, toda molčiva! O obleki ne bom govoril, to Vam odpuščam, ampak voz — voz je Vaš! Pomislite sicer, koliko troškov imam že s šopki!«

Oreh je poslušal iz početka s srditim licem zgovornega tovariša. A proti koncu njegovega sermona se je davčnemu adjunktu zvedrilo lice, le nekaj zlobnega, hudomušnega se mu je posvetilo iz očij.

»No, hvala lepa; jaz Vas ne bom več nadlegoval! Kje imate šopek in pisemce?«

»Vse je pripravljeno!«

Odšla sta v Zgagino stanovanje, in od tam je Oreh odnesel lep, svež šopek, v katerem je tičalo drobno pisemce, na svoj dom. Tam se je mudil nekoliko časa, a kmalu odšel s cveticami k eksekutorju, kateremu je zabičil, kako mu je ravnati, in komu mora oddati šopek.

Istega večera sta prijatelja sedéla skoro do polunočí skupaj, in Zgaga je dal celó za pol litra vina.« —

Pošta je prihajala v Osredek prav opóludne in pismonoša je samskim gospodom vročeval pisma kar po krčmah, kjer so sedeli pri obedu. Zato se je prikazal drugega dné po zadnjih dogodkih kar nenadoma na Majarončkovem vrtu ter izročil sodnemu adjunktu lepo kuvertirano in izborno parfumovano pisemce.

Zgaga je ostrmel, a takoj je védel, kaj in od kodi; v svoji sreči je podaril pismonoši bakren tolar za štiri krajcarje.

»Je že tu, odgovor je že tu!« šépnil je proti Orehu ter niti ni zapazil, kako čudno se vêde mladi prijatelj. V jednomer je namreč gledal na desno in levo, kje bi bilo bliže do izhoda. Tudi klobuk je pomeknil pred sé in hitro natočil ostanek vina v kozarec; a izpiti ga ni mogel več.

Dva grozna, rjovenju podobna »ha! — ha!« zagrmela sta sodnemu adjunktu iz grla. Dve kokoši, ki sta se poleg mize kopali v pesku, vzleteli sta z glasnim krikom čez ograjo, in na dvorišči pred hlevom je zatulil prikleneni sultan.

Tudi Oreh je skočil kvišku ter v tem prebrnil svoj kozarec.

»Torej to ste deli v šopek — to, Vi — Vi —« Zgaga ni mogel dalje, ali pa ga je zavrnila misel, da je kazenski sodnik.

»Kaj? Pokažite!« deje nekako nesramno davčni adjunkt.

Oni vrže kos popirja prédenj; v tem mu je pa iz zavitka palo nekaj bankovcev, katere je hitro pobral.

Oreh je urno pogledal popir — Majarončkov račun o potrtem vozu, ki je zahteval petnajst goldinarjev. Spodaj pa so stale s ponarejeno Zgagovo pisavo, česar pa Oreh niti prečital ni, saj jih je bil sinoči sam napisal naslednje vrstice: Zajedno si usojam pokazati Vam račun o hudi nesreči, ki me je zadela ónega večera, ko mi je zasijala tudi največja sreča; — da sem videl in spoznal prvič — Vas!«

A pod temi vrsticami je stalo v nežni ženski pisavi, kar je Oreh tem pazneje čital: »Ker se bojim, da mi prihodnjič pokažete še račun o poslanih šopkih, usojam si istega tu poravnati. Trije šopki à pet goldinarjev — skupaj — petnajst goldinarjev. S tem je morda tudi nesreča pobotana! Milka.«

»Oj — Vi — Vi —« kričal je Zgaga.

»Sedaj boste vendar plačali polovico računa!« deje s prejšnjo nesramnostjo davčni adjunkt, odmeknivši se nekoliko od mize. »Kje je pa poslani denar?«

»Tu, tu je, tu v žepu ga imam, Vi — slepar!« zadnjo besedo je le šepetal in potem sikal: »Vidite, šopki me veljajo samó po goldinarji jeden — jaz znam in umem kupovati — torej imam še vedno

dvanajst goldinarjev dobička! Pa — dvajset — trideset tisoč — o ti — nesramna duša! No, pa čakaj! Voz — samí plačajte, nì vinarja ne dobite in za obleko, za obleko se bodeva še srečala!« —

Od tistega dné naša dva junaka nista več skupaj obedovala, niti večerjala. Sodni adjunkt se je preselil v drugo krčmo, ker mu pa zvečer niso hoteli krompirja kuhati, zato se je dal premestiti v drug kraj. Davčnega adjunkta pa so tudi drugam poslali; z računom za voz je ostal na dolgu, kar mu je pa Majarónček z ozirom na to, da je bil »dober gost«, radovoljnim srcem odpustil.

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gundulićevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. * dné 6. januarja 1588. † dné 8. decembra 1638.

Spisal **A. Fékonja.**

(Dalje.)

Razven lirskih, epskih in dramatskih proizvodov zaslužujejo v slovinski književnosti častno mesto še šaljive in vzbadljive pesmi, »v katerih se često kaže prava slika národnega života in običaja.« Početnik v tej stroki pesništva je že M. Marulić s smešno pesmijo svojo »Borba fratrov«. Mikša Pelegrinović z otoka Hvara zložil je (pr. l. 1557) šaljivo pesem »Jegjupka« t. j. Egipčanka = Ciganka; in drugo takšno z istim naslovom: »Jegjupka« Andrija Čubranović v Dobrovniku (l. 1527) na neko gospó, katera ga je, nemarajoča ga, bila bajè imenovala Egipčana (= Cigana). V Čubranovićevi »Jegjupki« se »sveti čistota in uglajenost jezika, a misli so vzvišene in nežne tako, da Gj. Palmotić in Iv. Gundulić nista se sramovala iž nje po cele rédke uvrstiti v svoje pesmotvore.« Stjepan Gučetić v Dubrovniku zložil je šaljivo pesem z imenom »Dervišiada« (ok. l. 1523.) in to slučajno zaprt v ječi, kjer ga je nekoč kneževa hči ugledavši ga imela za derviša (= turšk. meniha). V duhu »Jegjupke« je pozneje Ivan Parožić na Hvaru zložil povečjo pesem pod naslovom »Vlahinja« (= Valahinja), o kateri je bil N. Nalješković sodil: »Take je prilike, takoga uresa, rekal bih nje dike da su zgor s nebesa.« In napósled je še benediktinec Ig. Gjorgjić zložil krasno šaljivo pesem »Marunko oliti piesan verh jednoga Mljetćanina zatravljena u ljubavi s prigovorom«,

v kateri živo opisuje običaje otoka Mljeta v tamošnjem govoru. — V tem predmetu so še se mnogi odlikovali s svojimi maskaratami, začinkami in satirami, kakor: M. Vetranić, N. Nalješković, Mario Kaboga, Val. Vlahović, Paško Primović, Gjono Palmotić, Petar Kanavelić, Vlaho Squadri, Iv. Mrsić, Joso Betondić, Ante Gledjević, Iv. Fr. Sorkočević in Marko Bruerè-Dériveaux (roj. Francoz, od 1774 franc. konzul v Dobrovniku), »v katerih se plemenitost namére in živahnost govora tako skladno rokujeta, da, ako te tudi pekó, vendar jih oberoké prijemaš in k srcu privijaš.«

Tudi bukolika je našla v slovinskih pesnikih vrlih obdelovalcev. Razven že omenjanih igrokazov in šaloiger pastirskih ima starohrvatska knjiga dosta eklog in idil, »katere jo lepó krasijo in povelićujejo«. Krasno zbirko té vrsti je sestavil Petar Zoranić, minorit iz Nina, pod naslovom: »Planine, ke zdarže v sebi pisni pete po pastirih, prípovisti i pritvori junakov i deklic i mnoge ostale stvari« (l.1536.) v 24 poglavjih. Lepe so Dinka Ranjine »Piesni« pastirske (l.1563.), Dinka Zlatarića pastirska pripovest »Ljubmir« (l.1597), njegovega sina Šimuna Zlatarića »Vila ostarana« pesem v hvalo Ivana Gundulića, Vladislava Menčetića pastirske pesmi »Zorka i Radonja«. druga nazvana tudi »Seljak dalmatinski«; toda vse v idilah daleč prekaša Ivan Bunić-Serafinov s svojimi »razgovori« pastirskimi, in pa Ig. Gjorgjić s svojimi eklogami, med katerimi se zlasti po izvirni domišljiji odlikuje ženitev »Rumenka in Miline«.

Nadalje se v slovinskem pesništvu nahaja mnogo poslanic, »katere so nam v isti dôbi živi svedoki davno obstoječe znanstvene uzajemnosti med istimi pisatelji. One tekó lahno in bistro, a mogle bi tudi danes biti za uzor iskrenosti in zdušnosti.« Najboljše poslanice v stihih so pisali Petar Hektorović in Dinko Ranjina. — Potem so še pohvalnice in nadgrobnice, kakeršne so zlagali najkrasneje: H. Lucić, Dinko Ranjina, Nik. Gazarović, Dinko Zlatarić in posebno zopet Ig. Gjorgjić. — Napósled še pričice (prilike), katere sta pisala zlasti Nik. Dimitrić (pr. l.1353.) in Gjuro Ferić (l.1794).

Konečno nam je tu omeniti, da so tudi žene národno književnost slovinsko v óni dôbi ukrasile z mnogim vencem. To so: Gracijoza Lovrinčevićeva z otoka Hvara zač. XVI. stoletja; potem Dobrovčanke: Flora Zuzerićeva (l. 1555 — o. l. 1600) pa ž njo Nikoleta Restićeva, Julija in Nadalica Bunićeva, Marija Gundulićeva (žena Nik. Gučetića) in Margita Menčetićeva; nadalje Jelena Ohmučević-Grgurićeva (umr. l.1610.), Marija Betera-Dimitrička) hči Bart. Betere, umr. 1765), Anica Boško-

vićeva (nuna, umr. 1804), Lukrecija Bogašinovićeva-Budmanička (umr. 1800. l.), Marija Faccenda-Righićeva (umr. l. 1795.), Kata Sorkočević-Basseglieva, Sara Vučevićeva in Srećka Fantastić (zač. XIX. veka) poslednja pisateljica dobrovniška. No žàl! da večim njim sedaj ne znamo za nikakšne pismene spomine – kakor nam tudi od mnogih pesnikov ni preostalo ničesar nego li samó ime. Zla kob, huda usoda, zakopala nam je toliko množino književnega blagá slovinskega, katero je ali povse propalo ali pa še morebiti kje skrito leží v pozabljenosti. [1])

[1]) Govoreč o plodovih slovinskega pesništva treba je poleg izvirnih del omeniti še tudi prevodov. Kajti »prevodi, kedar so veščo izvedeni, namreč kedar si prevoditelj tuje misli usvoji tako, da jih čitatelju predstavlja kot svoje, velike so vrednosti; a morejo celó samó izvirno prekositi.« In takih je ne malo v starohrvatski književnosti, a to ne samo iz „klasičnih" nego tudi iz živóčih ali recimo „modernih" jezikov.

Odlikujejo se v književnosti slovinski zlasti prevodi Davidovih Psalmov, katere so preložili v stihih, in to posebej spokorne: Nik. Dimitrić (l. 1549.), Šim. Budinić (l. 1582.), Iv. Gundulić st. (l. 1620.), Stiepo Gjorgjić (l. 1686.), B. Betera (l. 1702.). Pojedine druge: M. Marulić, M. Kaboga, P. Primović, J. Ivanišević, J. Betondić, Š. Zlatarić, S. Bunić ml., Bart. Kašić (v Pagu, prvih petdeset, l. 1634.), T. Babić (iz Bosne, l. 1726). A ves psaltir sta na slovinski prevela in to v verzih: Andrija Vitaljić: „Istumačenje pisnî Davidovih" l. 1703., 1713. in Ignjat Gjorgjić: „Saltier slovinski" l. 1724., 1729. (nov natis v Zagrebu l. 1851.).

Več dramatskih komadov, prevedenih iz grškega, bilo je že preje omenjenih. Razven teh pa še moremo imenovati od D. Ranjine prevod Filemona in Moska, ljubavi Priama in Tisbe od D. Zlatarića in nekaj od L. Bunića. Herojide Ovidijeve so posamezne iztolmačili H. Lucić, J. Betondić, P. Bosković, Ig. Gjorgjić, G. Ferić, P. Bašić in Iv. Altesti. P. Hektorević je prevel spev Ovidijev: de remedio amoris, a Ig. Gjorgjić mnogo iz njegovih Metamorfoz. Katonove izreke modre sta v pesmi predelala M. Marulić in M. Borešić; pesmi Tibula, Propercija in Marcijala pa D. Ranjina; nekatere speve iz Vergilijeve Enejide Iv. Tanzlingher in Ig. Gjorgjić; a Gj. Higja vso liriko Horacijevo in Vergilijevo. Dober je še prevod Tomaža Kempčana knjige o nasledovanji Kristovem od Atan. Gjorgjičevica, in delo B. Betere o razmišljanjih sv. Avgustina. — Tassov Jeruzalem oslobojen je našel vrla tolmača v Iv. Gunduliči in v V. Petroviči, a idile Gessnerjeve v M. Zlatareviči D. in v Iv. Salatiči (Ljubić l. c. II. 362). — A tudi tega se je več poizgubilo.

(Konec prihodnjič).

Golóbec.

Kakor z listom bel golóbec
Poletí čez brda snežna
In na okna séde róbec,
Da odprè mu roka nežna:

Oj, tako ljubezen moja,
Srca mi golóbec prvi,
Prišla je na ustna tvoja
Po poljuba cvetni brvi.

Mêhko ji trepeče krilo,
Kakor listek mladolétja,
Da bi deklico genilo,
Naj ji v srci dá zavétja . . .

L—j.

Ljubljana v ljudopisnem oziru.

Sestavil **Evgen Lah.**

(Dalje in konec.)

Kakšna je razvrstitev porodov po mesecih v zvezi s spolom? O tem jako poučnem predmetu pozvedamo iz naslednje tabele, ki nam to pojasnuje v absolutnem in relativnem oziru.

	Leto	Spol	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Sploh
absolutno	1886	moški	54	37	48	48	30	39	28	36	32	38	32	32	454
		ženski	50	30	37	38	32	22	20	41	24	29	34	31	388
	1885	moški	40	37	46	35	34	32	36	40	31	31	38	37	437
		ženski	42	41	42	32	37	38	44	39	35	31	32	40	453
	1884	moški	45	30	32	47	38	25	48	29	31	32	30	34	421
		ženski	27	31	31	31	35	34	30	32	42	33	33	22	381
	sploh	moški	46	35	42	43	34	32	37	35	31	34	33	34	437
		ženski	40	34	37	34	35	31	31	37	34	31	33	31	407
relativno	1886	moški	51·92	55·22	56·47	55·81	48·39	63·93	58·33	46·75	57·14	56·72	48·49	50·79	53·92
		ženski	48·08	44·78	43·53	44·19	51·61	36·07	41·67	53·25	42·86	43·28	51·51	49·21	46·08
	1885	moški	48·78	47·43	52·27	52·24	47·89	45·71	45·—	50·63	46·97	50·—	54·29	48·08	49·10
		ženski	51·22	52·57	47·73	47·76	52·11	54·29	55·—	49·37	53·03	50·—	45·71	51·92	50·90
	1884	moški	62·50	49·18	50·79	60·26	52·05	42·37	61·54	47·54	42·46	49·23	47·62	60·71	52·49
		ženski	37·50	50·82	49·21	39·74	47·95	57·63	38·46	52·46	57·54	50·77	52·38	39·29	47·51
	sploh	moški	53·49	50·72	53·16	55·84	49·28	50·79	54·41	48·61	47·68	52·32	50·00	52·32	51·78
		ženski	46·51	49·28	46·84	44·16	50·72	49·21	45·59	51·39	52·32	47·68	50·00	47·68	48·22

(Column heading over months: Število porodov v meseci)

Ako si to tabelo natančneje ogledamo, zapazimo sledeče: Porodi gledé spola niso v nikakem razmerji s prebivalstvom sploh gledé spola. V obče in večinoma tudi posebej je bilo v Ljubljani v zadnjih letih porojenih več dečkov kakor deklic, in vendar hodi v Ljubljani, kakor že preje omenjeno, na 10 moških 12 ženskih prebivalcev. Vsled precej ekstremnih razmer 1886. in 1884. l. na jedni in 1885. l. na drugi strani, pokaže se za občno razmerje precej jednaka razdelitev med obema spoloma. Vendar prevladuje tudi v obče moštvo nad ženstvom. Ako primerjamo letni polovici med sabo, bomo našli, da sta si števili v posameznih mesecih prve letne polovice (posebno januvarij, marcij in april) veliko različnejši, kakor v raznih mesecih druge polovice (izvzemši julij).

Dvojčki so bili porojeni: l. 1886. šestkrat, l. 1885. devetkrat, l. 1884. jednajstkrat; bili so pa jednajstkrat različnih spolov, sedemkrat moškega, osemkrat ženskega spola. Trojčki so bili porojeni le jedenkrat 1885. l. in sicer vsi trije moškega spola.

Nezakonskih otrok je bilo 1886 l. legitimovanih 23, in sicer 16 dečkov in 7 deklic; 4 v prvem, 5 v drugem, 2 v tretjem, 1 v četrtem, 1 v petem, 10 v več kot petem letu svoje starosti.

Jako poučni, in sicer posebno z ozirom na dogodke najnovejšega časa, so podatki o umrljivosti*) ljubljanskega prebivalstva. Takoj tu bodi pred vsem povedano, da ljubljanske razmere v tej zadevi nekateri rišejo preugodno, drugi zopet prečrno. Kakor se največkrat zgodi: nobeni nimajo prav, ampak le tisti, ki bi šli srednjo pot in ki bi ne pretiravali niti na jedno niti na drugo stran. Ako namreč pomislimo, da so v Ljubljani koncentrovani skoro vsi, deželi sploh namenjeni bolniški, hiralniški in podobni zavodi, dalje da se ravno zategadelj hodijo semkaj ljudje zdravit, ki ne pripadajo rednemu ljubljanskemu prebivalstvu, da veliko tacih tu umre, ki se jemljó pri splošnem številu umrlih v poštev, ki bi se morali pa kot tujci pravo za pravo odštevati, priti moramo do precej ugodnega rezultata. Tacih ljudij je v Ljubljani redno vsako leto četrtina. Ako jih odštejemo, kakor jih odštevajo tudi drugod, uvrstiti moramo Ljubljano med srednje-zdrava mesta, ne pa med posebno nezdrava, kakor se v javnosti to le prerado godi.

Ljubljansko umrljivost zadnjih let nam kaže naslednja tabela:

---

*) V tej stvári sem se deloma oziral tudi že na podatke 1887 leta.

Leto	Število umrlih	Leto	Število umrlih	Leto	Število umrlih
1875	964	1880	956	1885	1086
1876	854	1881	968	1886	1276
1877	936	1882	1060	1887	1172
1878	997	1883	1124	Sploh	1041
1879	1067	1884	1078		

V Ljubljani pride tedaj vsako leto povprek na vsacih 26 prebivalcev po jeden mrlič, ako pa tuje umrle odvzamemo, na vsacih 36—37 prebivalcev.

Kako se delé ljubljanski umrli zadnjih let po spolu, stánu, pristojnosti ali domačinstvu, po rojstvenem kraji in po kraji, kjer so umrli?

α) po spolu:

Leto	Število umrlih sploh	Število umrlih moških	ženskih	moških	ženskih
		absolutno		relativno	
1887	1172	634	538	54·09	45·91
1886	1276	624	652	48·90	51·10
1885	1086	550	536	50·64	49·36
1884	1078	589	489	54·64	45·36
Sploh	1153	599	554	51·95	48·05

Sploh se tedaj sme reči, da je v nasprotji z razmerjem prebivalstva po spolu v obče število umrlih moških večje, kakor pa umrlih ženskih, dalje, da je bilo lani in 1884. l. posebno veliko, 1886. l. pa še za spoznanje manjše, kakor število umrlih ženskih. Konečno bi bilo omeniti, da se ravno omenjeno leto še najmočneje približuje normalu prebivalstva po spolu.

β) po stánu:

Leto	Število umrlih sploh	Stan: samski	zakonski	vdovski	samski	zakonski	vdovski
		absolutni			relativni		
1887	1172	809	196	167	69·03	16·72	14·25
1886	1276	841	274	161	65·91	21·47	12·62
1885	1086	743	204	139	68·42	18·78	12·80
1884	1078	702	225	151	65·12	20·87	14·01
Sploh	1153	774	225	154	67·13	19·51	13·36

Sploh smemo tedaj v tem oziru trditi: Dve tretjini umrlih (seveda zaradi obilega števila umrlih otrok) pripadata samskemu, petina zakonskemu, sedmina vdovskemu stánu. Razločki med posameznimi leti so le neznatni.

Leto	Število umrlih sploh	Pristojnost			
		ljubljanska	zunanja	ljubljanska	zunanja
		absolutno		relativno	
1887	1172	304	868	25·94	76·06
1886	1276	313	963	24·53	75·47
1885	1086	259	827	23·85	76·15
1884	1078	242	836	22·45	77·55
Sploh	1153	279	874	24·20	75·80

γ) Po pristojnosti ali domačinstvu:

Četrtina umrlih le ima ljubljansko domačinstvo; tri četrtine so zunanje. Razloček med posameznimi leti je tudi tu le neznaten.

Leto	Število umrlih sploh	Umrli			
		mestni	zunanji	mestni	zunanji
		absolutno		relativno	
1887	1172	479	693	40·87	59·13
1886	1276	535	741	41·93	58·07
1885	1086	448	638	41·25	58·75
1884	1078	410	668	38·03	61·97
Sploh	1153	468	685	40·59	59·41

δ) Rojstveni kraj:

Tej tabeli tedaj povzamemo, da sta v obče po dve petini umrlih rodom ljubljanski, tri pa so zunanje in da zopet razloček med posameznimi leti ni velik.

Leto	Število umrlih	Število umrlih			
		v zavodih	drugod	v zavodih	drugod
		absolutno		relativno	
1887	1172	529	643	45·14	54·86
1886	1276	570	706	44·67	55·33
1885	1086	512	574	47·14	52·86
1884	1078	503	575	46·66	53·34
Sploh	1153	528	625	45·79	54·21

ε) Ali v zavodih ali zunaj zavodov?

Nepričakovano visoko število ljudij umre tedaj po raznovrstnih humanitarnih zavodih, namreč skoro polovica vsega števila sploh. Razločki med posameznimi leti so tu še neznatnejši.

Kakšna je razdelitev umrlih po mesecih in po starosti?

α) po mesecih:

Razmerje	Leto	Število umrlih v meseci												Skupaj
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
absolutno	1887	103	113	121	100	111	98	85	93	69	83	80	116	1172
	1886	103	91	138	108	112	113	116	99	96	110	101	89	1276
	1885	87	83	107	99	93	85	105	97	77	74	87	92	1086
	1884	95	92	97	112	109	98	77	76	70	94	71	87	1078
	Sploh	97	95	116	105	106	98	96	91	78	90	85	96	1153
relativno	1887	8·79	9·64	10·24	8·53	9·47	8·36	7·25	7·93	5·89	7·08	6·83	9·99	100·—
	1886	8·07	7·13	10·80	8·46	8·78	8·86	9·09	7·76	7·53	8·63	7·92	6·97	100·—
	1885	8·01	7·64	9·73	9·03	8·51	7·81	9·55	8·85	7·30	7·14	8·01	8·42	100·—
	1884	8·81	8·53	8·99	10·42	10·08	9·08	7·15	7·06	6·50	8·72	6·59	8·07	100·—
	Sploh	8·43	8·23	9·94	9·11	9·21	8·53	8·33	7·90	6·81	7·89	7·34	8·28	100·—

V obče se sme tedaj na podlagi te tabele izreči, da umre, bodisi že povprek ali pa tudi v posameznih letih, največ ljudij spomladi, najmenj jeseni; zeló jednako v zimskem in v poletnem času, največ marcija, najmenj septembra meseca.

β) po starosti:

Starost	Absolutno število umrlih				Relativno število umrlih			
	1887	1886	1885	1884	1887	1886	1885	1884
do 1 leta	243	243	262	212	20·73	19·04	24·13	19·67
1 — 5 let	131	155	83	84	11·18	12·15	7·64	7·79
5 — 10 let	37	39	24	35	3·16	3·06	2·21	3·25
10 — 20 let	56	70	46	53	4·78	5·47	4·24	4·92
20 — 30 let	126	104	105	108	10·75	8·15	9·67	10·02
30 — 50 let	210	232	212	215	17·92	18·18	19·52	19·94
50 — 60 let	111	117	97	119	9·47	9·17	8·93	11·04
60 — 70 let	125	154	123	130	10·67	12·08	11·32	12·06
nad 70 let	133	162	134	122	11·34	12·70	12·34	11·31

Na podlagi zadnje tabele smemo tedaj izrekati: Mladostni maksimum umrljivosti pripada izključljivo najnižji mladostni dôbi, pri kateri so všteti seveda tudi mrtvorojenci in katera sama vzame petino umrlih ljudij. Starostni maksimum pripada pa v obče in razven 1884. l. tudi posebej najvišji starostni dôbi več kot 70 let, v kateri umre osmina umrlih. Najmenj ljudij umre v dôbi od 5 – 10, oziroma od 10—20 let, zelo jednako v naslednjih desetletnih dobah do najvišje, namreč vselej blizu desetina ali devetina.

Konečno bi bilo še dobro nekoliko natančneje omeniti, za kakšnimi boleznimi in v kolikem številu za različnimi boleznimi posebej je umiralo v zadnjem času ljubljansko prebivalstvo. Za primerjavo si v ta namen nisem izvolil treh zaporednih let, marveč zaradi natančnejšega povprečka tri med sabo precej različna leta v jednakih odmorih. Vse natančnejše nam pove naslednja tabela, v kateri so posebej ločeni mrtvorojenci, za slabostjo, za otrovnimi (nalezljivimi) boleznimi, za sušico, starostjo, za samomori, slučajno in silovito umrli, konečno skupno še za drugimi boleznimi umrli.

Leto	Število umrlih	Uzrok smrti — absolutno število: mrtvorojenci	prirojena slabost	otrovne bolezni	sušica	starost	samomor, slučajna, silovita	sicer	Uzrok smrti — relativno število: mrtvorojenci	prirojena slabost	otrovne bolezni	sušica	starost	samomor, slučajna, silovita	sicer
1886	1276	25	30	93	299	115	11	703	1·96	2·35	7·29	23·43	9·01	0·86	55·10
1882	1060	40	29	120	307	97	11	456	3·78	2·74	11·32	28·97	9·15	1·04	43·00
1878	997	28	20	40	304	73	22	510	2·81	2·01	4·02	30·43	7·32	2·21	51·20
Sploh	1111	31	26	84	303	95	15	556	2·79	2·34	7·56	27·27	8·55	1·35	50·14

Gledé bolezni smemo tedaj v obče reči: Največ ljudíj vzame sušica; vendar so se glede te bolezni razmere v zadnjem času vidno zboljšale. Število mrtvorojencev, samo ob sebi ne ravno visoko, bilo je primeroma visoko l. 1882. Precej visoko je število za otrovnimi ali nalezljivimi boleznimi umrlih, posebno zopet l. 1882., v katerem jih je samo za osepnicami umrlo 72. Za prirojeno slabostjo jih umre kaj malo, precej veliko pa za starostjo ali splošno oslabelostjo. Nenaravne smrti jih umre v Ljubljani zelo malo; le 1878. l. jih je bilo nekoliko več. Pod zadnjo rubriko so posebno v poštev vzeti razni katari, vnetice, mrtvoudi, rak, bolezni na jetrih, obistih, možganih, i. dr.

Samôtni dol.

Od júga prihája zefirček,
Poljublja še spečo zemljó,
Čez noč na poljúbih njegôvih
Cvetôvi dehteči vzrastó . . .

Kaj právim ti, véterček nežni,
Glej, ondu samôten je dol,
A v dôlu še mràz je — stoletni,
Stoletna je žálost in bol.

Pohíti še tja mi, pohíti,
Poljúbi livádo in gaj,
Oživi pozábljeni dol mi,
Ožívi pomládni mu raj!

Rádinski.

Čegava bode?

Vesela igra v dveh dejanjih.

Spisal **A. Planinec.**

Osebe:

Ljudmila Podgorska, mlada vdova.
Milan Vesel, njen brat.
Ana Veselova, njegova soproga.
Dr. Vladimir Stojan, odvetnik.
Stanko Zavodnik, profesor.
Vojteh Ljubič, gospe Veselove netjak, slikar.
Janez, sluga pri Veselovih.
Zalika, hišna pri Veselovih.

Obe dejanji se vršita v hiši Veselovi. Drugo dejanje se godi dva dni po prvem.

Prvo dejanje.

Salon pri Veselovih.

Prvi prizor.

Dr. Vladimir Stojan in profesor *Stanko Zavodnik* vstopita s slugo *Janezom* pri srednjih vratih.

Janez. Prosim, gospóda, sédita, takoj javim gospôdi, da je obisk v salonu. (Odide na levo.)

Drugi prizor.

Dr. Stojan in prof. *Zavodnik* samá (Stopita nekaj korakov proti sredi odra.)

Dr. Stojan (záse). Kaj neki ta tukaj hoče? Jaz ga še niti ne poznam.

Prof. Zavodnik (tudi záse). To je odvetnik dr. Stojan. Kaj ta tudi hodi za gospo Ljudmilo Podgorsko?

Dr. Stojan (stopi proti profesorju Zavodniku in se mu predstavi). Odvetnik dr. Stojan.

Prof. Zavodnik. Profesor Zavodnik. (Podasta si roké).

Dr. Stojan. Vi gotovo še niste dolgo v Ljubljani, kajti ne spominjam se, da bi Vas bil že kdàj videl.

Prof. Zavodnik. Prav imate, gospod doktor, premeščen sem šele letos na tukajšnje učilišče. Poprej sem bil v Trstu.

Dr. Stojan. Pa ste vendar že znani z Veselovo rodbino, gospod profesor?

Prof. Zavodnik (záse.) Kako me izprašuje, kakor bi bil pred sodiščem. (Glasnó) Jaz sem rojenjá Ljubljančan, gospod doktor, in z Veselovimi sem se seznanil letos v Rimskih Toplicah.

Dr. Stojan. Kako Vam ugaja gospa Veselova, gospod profesor?

Prof. Zavodnik (záse.) Oj, ti zvita kača! (Glasnó.) Prav izvrstna gospa je.

Dr. Stojan. In gospod Vesel?

Prof. Zavodnik. Oba, gospod in gospa, ugajata mi zelo in z gospodom Veselom sva prav dobra prijatelja. Najbolj seveda mi pa prija gospa Podgorska.

Dr. Stojan (záse). Tako? Zdaj sem ga dobil. On je Ljudmilin čestilec.

Tretji prizor.

Prejšnja. Sluga *Janez* in gospod *Vojteh Ljubič.*

Janez. Prosim, gospod, da tukaj malo potrpite. (Proti dr. Stojanu in prof. Zavodniku:) Oprostite, da toliko časa čakate, gospôda je pri zajtrku, a takoj pride (odide).

Četrti prizor.

Dr. Stojan, prof. *Zavodnik* in gospod *Ljubič.*

Ljubič. Dovolita, gospóda, da se predstavim! Ime moje je Ljubič.

Prof. Zavodnik. Profesor Zavodnik. (Podá mu rokó.) Jako me veselí, da Vas spoznam. Vi ste slikar, gospod Ljubič? Bral sem Vaše ime že v časopisih.

Dr. Stojan (podá gospodu Ljubiču rokó.) Odvetnik dr. Stojan. (Tiho.) Gotovo zopet nov čestilec Ljudmilin! Moram pozvedeti. (Glasnó.) Vi navadno ne bivate v Ljubljani, gospod Ljubič?

Ljubič. Ne.

Prof. Zavodnik. (Tiho.) Ahà, zdaj je pa ta na vrsti!

Dr. Stojan. Pa mislite dolgo tukaj ostati?

Ljubič. Ne.

Dr. Stojan (záse.) Ta je pa kratkih besedij. (Glasnó.) Ali ste z z Veselovimi le znani?

Ljubič. Ne.

Dr. Stojan. Tedaj v sorodu?

Ljubič. Ne. — Ha, ha, gospod doktor, Vi me pa tako izprašujete, kakor bi prišel kakemu inkvizitorju v roke. Vendar prav delate! Rad ustrezam radovednosti Vaši. Ime moje je Vojteh Ljubič, slikar, šestindvajset let star, neoženjen. Prihajam z Norveškega, kjer sem po leti slikal in čez zimo sem namenjen v Italijo. Jaz sem netják gospé Veselove in —

Peti prizor.

Prejšnji. Gospod *Vesel,* gospa *Veselova* in gospa *Ljudmila Podgorska* (vstopijo pri stranskih levih vratih).

Gospod Vesel. Klanjam se gospodoma. (Podá dru. Stojanu in prof. Zavodniku rokó.) Pozdravljen, Vojteh! (Objameta se in poljubita.)

(Gospod Vesel pelje dra. Stojana in prof. Zavodnika k večji mizi na levo plat, kjer sedejo, ko sta gosta prej še pozdravila gospé.)

Gospa Veselova. Pozdravljen, Vojteh! Dolgo smo te morali prositi, da si prišel.

Gospa Podgorska. Pravo za pravo bi morala huda biti na Vas, gospod Vojteh! Toda odpuščam Vam, ker ste vendar zdaj prišli. (Podá mu roko, katero on poljubi.)

Ljubič. Tudi Vi ste veseli, gospa Ljudmila, da sem prišel, in vendar ste le Vi krivi, da sem šel pred dvema letoma po sveti.

Gospa Podgorska. Kaj ste še vedno stari porednež?

Ljubič (záse.) Nečem biti sentimentalen. — Ali lepa je, lepša kakor kdàj prej! (Glasnó.) No, gospa Ljudmila, nekaj me je že svet premenil, samó ne vem, ali na bolje, ali na slabše.

Gospa Podgorska. Povedite no, Vojteh, kako Vam je prijala Norveška dežela in tamošnji ljudje in kaj ste prebili tam? Gotovo ste prinesli prav lepih skic s seboj. (Sédeta za manjšo mizo na desni stráni.)

Gospod Vesel. Gospod profesor, ali ste čuli, kako eleganten je bil v Toplicah ples v kurnem salonu? Zakaj se niste dali pregovoriti, da bi ostali še nekoliko dnij?

Prof. Zavodnik. Bral sem o tem plesi v časopisih, in res jako žàl mi je, da nisem bil več navzočen, vendar nisem se utegnil še dlje mudíti. (Vedno gleda gospó Podgorsko in gospoda Ljubiča. Sam záse:) Kako je srečen, da sme sedéti tako blizu nje!

Gospa Veselova. Pa Vi, gospod doktor? Ali se niste mogli letos prav nič odtegniti svojim klijentom ter za nekaj tednov iti kam na počitne?

Dr. Stojan. (Tudi gleda gospó Podgorsko in gospoda Ljubiča.) Mogoče bi že bilo, a mislim letošnjo zimo iti za nekaj časa na jug in tako sem rajši prežíl poletje v Ljubljani, saj tudi ni tako hudó. (Samó

záse.) Ta slikár je pa zelo nevaren konkurent. (Glasnó.) Saj veste, milostiva, odvetniki smo kolikor toliko tudi trgovci in konkurenca je dan denašnji čas velikanska.

Gospa Podgorska. In kam greste letošnjo zimo, gospod Vojteh?

Ljubič. V Italijo, gospa Ljudmila!

Gospa Podgorska. V Italijo? Kako bi bila jaz srečna, ko bi mogla videti jedenkrat rimsko Kampanijo ali krasni Napolj!

Ljubič. Jaz upam, da bodem v nekoliko dnéh že --

Gospa Podgorska. V nekoliko dneh? Jeden mesec ali pa še več mi morate obljubiti, da ostanete tukaj.

Dr. Stojan. Kakor vidim, gospa Podgorska, zanímate se Vi prav zeló za umetnost. (Tiho.) Za umetnika pa še bolj. (Glasnó.) Zanimalo Vas bode tedaj gotovo, milostiva, če Vam povem, da sem kupil óni znani portrêt našega domačega kronista Valvasorja od neznanega slikarja, ki je bil lansko zimo nekaj časa tukaj razstavljen.

Gospa Podgorska. Res? Čestitam Vam k tej akviziciji, gospod doktor! Kritika se je izrekla prav pohvalno o sliki in slikarji.

Prof. Zavodnik. In jaz moram pristaviti, da sem čul včeraj, da ste Vi, gospod doktor, podarili to sliko deželnemu muzeju.

Vsi (hitro drug za drugim.) Zeló lepo je to od Vas, gospod doktor! Kaka izredna radodarnost! To je domoljuben čin!

Dr. Stojan. Ali Vi, gospod Ljubič, morda poznate slikarja tega portrêta? Vedno se še skriva pod oskromnim pseudonimom.

Ljubič. Poznam ga, gospod doktor, toda obljubil sem, da molčim.

Prof. Zavodnik (vstane in se poslavlja.) Priporočam se gospôdi. Klanjam se Vam, gospod Vesel! Priporočam se. (Podaja gospodom rokó.) Poljubljam rokó, gospa milostiva! (Prikloni se gospéma in odide.)

Šesti prizor.

Prejšnji brez prof. Zavodnika.

Dr. Stojan (záse.) Ta že gre? Danes se je ta profesor védel jako platonično. Ali Ljubič, ta slikar, vidi se mi nevarnejši tekmec. Ha! Snubil bodem Ljudmilo, predno še ta umetnik poskusi vzeti to zláto trdnjavo! (Glasnó.) Tudi jaz se priporočam, gospôda! Sluga sem pokoren. (Podá gospodu Veselu in gospodu Ljubiču rokó.) Upam, da se káj kmalu vidimo v gledališči. Letošnje osebje zeló hvalijo, posebno dobro igrajo vesele igre. -- Klanjam se. Poljubljam rokó gospéma. (Odide za prof. Zavodnikom.)

Sedmi prizor.

Gospa *Veselova* in gospa *Podgorska*. Gospod *Vesel* in gospod *Ljubič*.

Gospod Vesel. Ti, Vojteh, si seveda naš gost. Zeló hud sem celó, da nisi takoj včeraj zvečer prišel k nam.

Gospa Veselova. Na vsak način, Vojteh, ti ostaneš pri nas. Tukaj na desno je tvoja soba, in upam, da se počutiš v naši hiši, kakor bi bil domá.

Gospod Vesel. Takoj pošljem k tebi, da gre po tvoj pratež v hôtel. Z Bogom ta čas! (Odide pri srednjih vratih.)

Osmi prizor.

Gospa *Veselova*, gospa *Podgorska* in gospod *Ljubič*.

Gospa Veselova. Tudi midve, kàj ne, Ljudmila, imava še posla. Z Bogom, Vojteh!

Gospa Podgorska. Na svidenje! (Odideta na levo.)

Ljubič. Z Bogom! Na svidenje!

Deveti prizor.

Gospod *Ljubič* sam.

Ljubič. Kako lepa je! — Mislil sem, da jo pozabim v tem dolgem času, kar je nisem videl. Ljubil sem jo še kot soprogo gospoda Pod gorskega. Tudi ona je védela, da jo ljubim. Bežal sem pred njo in hotel sem pozabiti ljubezen do nje v tujini. — (Hodi premišljujé po salonu gori in doli.) Zdaj je prosta in voliti ji je smeti, kogar hoče. — V prvem zakonu, govorí se, da ni bila srečna. In vendar je to nebeško bitje vredno vse sreče! Srečen tudi óni mož, kogar ona osreči! — Pa tudi nima malo čestilcev. Ta dva sta bila oba. Saj sta me pa tudi prav pisano gledala. Jeden profesor, drugi odvetnik in jaz ubog slikar brez imena! — Ona pa tako krasna in celó — bogata! Čegava pač bode?

Deseti prizor.

Gospod *Ljubič* in sluga *Janez*.

Janez (vstopi pri srednjih vratih). Prosim, gospod, da razpolagate z menoj.

Ljubič (vzbudí se iz premišljevanj). Takoj, takoj!

Zavesa pade.

Drugo dejanje.

Salon kakor v prvem dejanji.

Prvi prizor.

Gospa *Podgorska* in hišna *Zalika*. Zalika je ravno s pospravljanjem gotova. Gospa Podgorska sedí na divanu in gleda mapo, napolnjeno z Ljubičevimi slikami.

Zalika. Kako lépe podobice umeje delati gospod Ljubič.

Gospa Podgorska. Ali si jih morala tudi ti, radovédnica, že pogledati?

Zalika. Samó tako, kar se na hipec vidi.

(Gospa Podgorska zopet ogleduje slike v mapi in, ker Zalika še ne odide, pogleda kvišku.)

Gospa Podgorska. Ali česa želíš od mene, Zalika?

Zalika. Oh, milostiva, ko bi Vam smela nekaj povedati?

Gospa Podgorska. Kaj? Le povej!

Zalika (hitro in najivno.) Ali že veste, gospa, da ima gospod Ljubič v svoji sobi Vašo sliko jako dobro pogojeno? Gotovo jo je Vam naredil.

Gospa Podgorska. Ne. (V zadregi.) To se pravi, govoril mi je že gospod Ljubič o tem.

Zalika. Jaz sem jo videla, ko sem včeraj pospravljala njegovo sobo. In danes, ko sem mu zjutraj prinesla zajutrk, držal je sliko v rokah in se Vam, to se pravi, podobi Vaši jako ljubeznivo smehljal.

Gospa Podgorska. Béži, béži, Zalika, ne govori tako!

Zalika. Ne zamerite, milostiva! (Tiho.) Saj vem, da se ji dobro zdi. (Glasnó.) Ali smem prositi še nekaj? — Ali me bodete s seboj vzeli, gospa milostiva, kadar pojdete v Italijo? Jaz bi tudi rada videla nekaj svetá.

Gospa Podgorska. V Italijo? Saj jaz ne pojdem v Italijo.

Zalika. No, če bodete gospoda Ljubiča soproga, gotovo pojdete.

Gospa Podgorska. Oj, ti grda klepetulja! (Jezno.) Idi na delo! (Zalika odide na levo.)

Drugi prizor.

Gospa *Podgorska* in gospod *Ljubič.*

Ljubič. Najkrasnejše jutro Vam želí udani Vaš sluga. (Gospa Podgorska podá mu rokó in on jo poljubi.)

Gospa Podgorska. Prav zanimive rečí ste videli in res srečnega Vas moram imenovati, gospod Vojteh, da ste videli in prehodili že toliko lepih krajev. In zdaj greste zopet v Italijo. Kolikokrat sem si jaz želela iti v Italijo!

Ljubič. Zakaj pa ne greste, Ljudmila?

Gospa Podgorska. Sáma vendar ne morem in moj brat Milan in Ana sta prepraktična. – Prav za prav res tudi Milan ne more iti, kajti on oskrbuje sam svoja posestva in zdaj po smrti soproga mojega tudi moja. — Bog védi, kdaj bode meni prilika dana, da vidim divno Italijo!

Ljubič. Jaz, milostiva, ponujam se Vam za spremljevalca kot Vaš najudanejši sluga.

Gospa Podgorska (vstane.) Ne šalite se, gospod Vojtch!

Ljubič. Ne šalim se, prav resno govorim.

Tretji prizor.

Prejšnja. Gospod *Vesel* in gospa *Veselova* (vstopita hitro pri vratih na levi strani.)

Ljubič (záse.) Da bi vaju vrag vzel! Najlepša prilika je bila, da bi ji povedal, da jo ljubim.

Gospa Veselova. Ljudmila! Jako zanimivo novico Ti imava povedati.

Ljubič. Ali jo smem tudi jaz slišati?

Gospa Veselova. Ne vem. Pozneje Ti jo povó morda Ljudmila sáma.

Ljubič. Zdravstvujte tedaj! Nečem motiti. (Odide na desno. Gospod Vesel ga spremi do vrat.)

Četrti prizor.

Gospa *Veselova* in gospa *Podgorska.* Gospod *Vesel.*

Gospa Veselova. Profesor Zavodnik je snubil Tebe ravnokar pri nama.

Gospa Podgorska. Profesor Zavodnik? In kaj sta rekla vidva?

Gospa Veselova. Naj Tebe sámo vpraša.

Gospa Podgorska. Jako žal mi je. Jaz sicer gospoda profesorja zelo čislam, a ljubim ga ne in soproga njegova ne morem biti.

Gospod Vesel (pristopi.) No, kaj porečeš k tej snubitvi, Ljudmila?

Gospa Veselova Ne mara ga!

Peti prizor.

Prejšnji in gospod *dr. Stojan* (črno oblečen s frakom.)

Gospod Vesel (záse.) Menda že zopet snubec. (Glasnó.) Dober dan, gospod doktor, zakaj pa tako praznično danes?

Dr. Stojan. Danes se odloči usoda moja! (Stopi priklonivši se gospé Veselovi h gospé Podgorski.) Dovolite mi, gospa milostiva, da se osmeljujem in Vas vprašam, če se mi hočete zaupati za vse svoje življenje? Ali me morete ljubiti in biti soproga moja?

Gospa Podgorska. Spravili ste me prav res v zadrego, gospod doktor! Sáma ne umejem, kako sem vredna tolike čestí.

Dr. Stojan. Prosim, milostiva! Ali smem torej upati?

Gospa Podgorska. Vi me ne umejete prav, gospod doktor! Jaz ne morem biti soproga Vaša.

Šesti prizor

Prejšnji. Gospod *Ljubič* (pomolí glavo pri desnih stranskih vratih.)

Ljubič. No, ali ste že gotovi s svojimi skrivnostimi? (Ugleda dr. Stojana.) Pardon, gospod doktor, Vi tukaj? Klanjam se Vam.

Dr. Stojan. Ne smem torej gojiti prav nič upanja več, gospa?

Gospa Podgorska. Odgovorila sem Vam že. Jaz ne morem drugače. — Ne zamerite mi, da grem. (Odide skozi leva vrata.)

Sedmi prizor.

Prejšnji brez gospé *Podgorske.*

Gospa Veselova. Ne zamerite ji gospod doktor! — Tudi gospod profesor Zavodnik jo je snubil danes ravnokar, ali tudi njega je odbila.

Dr. Stojan. Tudi njega?

Ljubič (záse.) Tedaj mene ljubi morda. Jaz jo ljubim takó in tudi v njenih očeh odseva mi ljubezen. (Odide za gospó Podgorsko.)

Osmi prizor.

Gospa *Veselova*, gospod *Vesel* in *dr. Stojan.*

Gospod Vesel. Res. ne zamerite tega sestri moji, gospod doktor! S prvim svojim soprogom ni bila srečna. Tožila mi je že večkrat in pred nekoliko dnevi šele mi je rekla, da, če se drugič omoží, mora biti zagotovljena, da jo bode prihodnji soprog ljubil in tudi ona ga mora ljubiti. Ona hrepení po nekakem idejalu.

Deveti prizor.

Prejšnji in prof. *Zavodnik* (črno oblečen, kakor dr. Stojan.)

Gospod Vesel. Dovolite, gospod profesor, da Vam jaz zdaj odgovorim na prejšnje Vaše vprašanje. Žàl, da Vam ne morem drugačnega odgovora dati, kakor zanikalnega.

Dr. Stojan. Tolažite se, gospod profesor, s tem, da sem tudi jaz jednako nesrečen, če je to kaka tolažba v nesreči imeti sonesrečnike.

Prof. Zavodnik. Tudi Vašo snubitev je odbila?

Dr. Stojan. Žal, da res, gospod profesor! (Ozira se.) Kje pa je gospod Ljubič? (Tiho.) Gotovo je izginil za Ljudmilo. (Glasno.) Včeraj sem zvedel iz dobrega in zanesljivega vira, da je on slikar tistega slovitega Valvazorjevega portreta. — Vendar, kje pa je?

Deseti prizor.

Prejšnji. Gospod *Ljubič* in gospa *Podgorska* (vstopita pri levih vratih, takoj za njima pri srednjih) *Zalika* in *Janez.*

Dr. Stojan (záse.) Zdaj je našla svoj idejal!

Ljubič. Usojam se, spoštovana gospôda, predstaviti Vam svojo nevesto.

Vsi (zavzeti). Nevesto?!

(Gospa Podgorska objame gospo Veselovo.)

Gospa Podgorska (gospé Veselovi). Kako sem srečna, Ana!

Gospod Vesel. No, sestrica, ali je tretji šele pravi?

Gospa Podgorska. Ah, Milan, jaz sem ljubila Vojteha že dlje, nego ti veš.

Ljubič. In jaz njo. (Objameta se in se držita objeta.)

Zalika. (Veselo.) Zdaj pa pojdem tudi jaz ž njima v Italijo.

Janez. In mene nimaš več rada? Kar tako me zapustiš?

Zalika. Počakaj, morda Te maram, ako pridem iz Italije nazaj — vdova!

Zavesa hitro pade.

Književna poročila.

V.

Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Tom I. Warszawa 1885 i 1886, 8°. 818 i tom II. — zeszyt. I.

Nikjer niso v zadnjem desetletji slovanske studije bolj napredovale, nego pri Poljakih. Ne izdajajo samo pridno starih spomenikov in preiskujejo znanstveno, nego študirajo tudi z veliko marljivostjo poljska narečja. Vsem tem svrham ne zadostujejo več publikacije krakovske akademije in

razni več ali manj strokovnjaški časopisi, osnovali si so Poljaki nov znanstven organ, pri katerem sodelujejo najboljši poznavatelji poljščine, tako da nam svedoči že ime izdajateljev o znanstveni vrednosti tega zbornika. V njem ne nahajaš samo razprav o slovanski filologiji, nego tudi o splošnem jezikoslovji, in s posebnim zanimanjem se čitajo ocene in poročila o raznih knjigah in razpravah, večinoma iz peresa Hanuszevega.

V dozdaj izdanih zvezkih (izšel je prvi letnik in od drugega prvi zvezek) je objavljenih precej poljskih spomenikov, seveda po večem manjših. Najvažnejši je oni, katerega je prof. Malinowski opisal in znanstveno preiskal (str. 345—391 in 467—541, II. 85—119). — Omeniti hočem samo nekaj važnejših razprav. Nehring razpravlja str. 1 13 prav lepo »o wyrazach z wątłą samogłoską obok r, l.« ter se pri tem ozira posebno na poljska imena nahajajoča se v lat. listinah; če pri tem misli, da je med *dědъ* — *dziad* *bъrdo* — *bardo* nedvomljivo neka zveza ali odnošaj, tako je to dvomljivo. L. Malinowskega studije o ljudski etymologiji (I, 134 159, 269—318, II, 240—262) so jako poučljive in čital jih bode z velikim zanimivanjem tudi slovenski filolog, ker najde v njih mnogo prav jasnih in nedvojbenih primerov, iz katerih razvidi, v koliki meri je ljudska fantazija preustrojila marsikateri izraz in marsikatero besedo. Tako se je n. pr. iz telegraf pod vplivom izrazov cel, celować izcimila beseda celigrafować, celigrama, iz patent postalo je pakent naslanjaje se na paket, m. rewizyja govori se v nekaterih krajih raduzija naslanjaje se na rada, radzić i. t. d. Od istega pisatelja imamo na str. 180—191 jedno razpravo o litavskih besedah v poljščini, v kateri je pa mnogo dvomljivega, tako n. pr. je težko misliti, da bi pol. dziegieć, bilo iz lit. degùtas; beseda je preveč razširjena med Slovani. O drugih besedah je zopet bolje misliti na ruski vpliv; sploh je težko priznavati, da bi litavščina, katera se nikjer ne more smatrati za kulturni element, imela toliko vpliva na sosedne jezike. — V zadnjem zvezku str. 119—143 govori J. Loś o dolgih samoglasnikih v poljskem jeziku pred XVI. vekom, katerega dodatka k znani Semenovičevi razpravi bode vsakdo vesel.

Prof. A. Kalina razpravlja obširno o zgodovini slovanske konjugacije. Čitamo tukaj marsikaj novega, toda ne vse, kar je novo, je tudi dobro, in o tej razpravi mora se reči, da ima precej neverjetnih nazorov. Po mnenji Kaline ni imela stsloven. v 1. in 3. sgl. praes. samo končnici mь in tь, nego tudi mi in ti. No zadnja trditev ni nova, izrekel jo je že temeljiti poznavalec staroruščine prof. Sobolevskij (Izslědovanja vъ oblasti russ. gramm. 87—90.) ter je navedel tudi nekaj takih primerov iz starorusk. spomenikov. Toda med Sobolevskega in Kalinovim mnenjem je velik razloček; prvi postopa mnogo previdneje, njemu ni mi in ti starejši od mь in tь (tъ), in njemu te oblike sploh niso v nobeni genetični zvezi; on smatra mi in ti

za medialni sufiks, gr. μαι, ται. Po Kalinovem nazoru sta pa mь in mi, tь in ti isto in sicer zadnji obliki sta prvotni in polni in zato citira primere iz Mikl. III², 63, 64. Jedina oblika, katero Mikl. za -mi tamkaj navaja pa ni iz stsl. nego iz srbskega, in sicer dovolj kasnega spomenika. V naglici je tudi prezrl, da so oni primeri, katere Lamanskij (O někotorychъ slavj. rukopis. vъ Bělgr. etc.) str. 53 navaja baš isti, katere nam podaje malo vrstic niže še jedenkrat iz zbornika Svjatosl. (1073). Pregledal je tudi, da je Lamanskij glede primerov 3. sgl. na -ti izrecno dostavil, da se nahajajo pred sledečim *i*.

Da bi 1. in 3. sgl. na mi in ti odgovarjala naravnost gr. μι, τι, to je seveda nemogoće, ker nasprotuje vsakemu dozdaj znanemu glasoslovnemu pravilu. Kaj takega bi se ne dalo verjeti, če bi se tudi te sporadične oblike ne dale nikakor razložiti.

Suf 3. sgl. na *ti* je posebnost južnoruskih spomenikov, kjer je mnogo takih oblik najti, ne samo v zboru. Svjat., iz katerega je Kalina dve navedel, nego tudi v vseh drugih n. pr. v evangeliji iz l. 1092, v dobrilovskem etc., toda oblika *ti* se ne sme morfologičnim potem razlagati, nego je čisto navaden fonetičen pojav; iz *tь* se je pred sledečim *i* razvil *i* na isti način kakor v nekaterih stslov. spomenikih tы iz tъ, če mu je sledil *i*. To je prav lepo razložil že Schachmatov, Arch. VII, 67, 74—75. Kdor smatra ti v takih slučajih za morfologičen pojav, mora dosledno isto trditi o tы v 3. sgl., ter jo bode izvajal iz *tōm* ali *tūn* ali *tū*. [1]) Kalina navaja v dokaz praslov. ti tudi staročeš. *jesti*, toda te oblike ni najti v nobenem nedvojbeno pristnem spomeniku.

Kaj je pa s 1. sgl. na mi? Kalina se opira na same poznejše spomenike, in še v teh skoraj ni najti primerov, jedini primer je *jesmi*, katerega pa nikjer pred XIII. stol. ne najdeš. K temu primeru hoče pridružiti tudi še hrv. obliki *vime, spovime* iz XVI. stl. ter se ne strinja z Daničićem, kateri trdi, da je *e* dodan. Ta izraz ravno ni dober, vendar toliko je gotovo, da je *vime* iz starejšega *věmь*, na isti način postalo kakor *time* iz *těmь*. Da bi se me bilo iz mi razvilo, kakor Kalina misli, o tem je jako dvojiti v srbohrv. Sklicuje se še na sme v narečji Huculov ter je zabredel na ta način baš v isto napako, pred katero je svaril prof. Jagić: »Es würde nur Mangel an Kritik beweisen, wenn wir uns von solchen Formen wie esmì (bei den Huzulen sogar noch sme) bestechen liessen.« — Tedaj oblik 1. sgl. na *mi* ni drugih, kakor jedini *jesmi*, kateri se nahaja v rusk. spomenikih še le v XIII. stol. (toda jako redkokrat) in jedenkrat v poznejšem srbskem

[1]) Ravno tako stoji tudi z 3. pl. impf. na — *hutь*, m. katere oblike mnogokrat čitamo v južnoruskih spomenikih pred sledečem *i*: *huti i*; Jagić, Četyre kritikopaleograf. statьi 95, 96.

spomeniku. Pritrjujem tedaj rad Schachmatovu, kateri uči, da se taka oblika (jesmi) ni nikoli govorila, ter mislim, da je to samo pisateljska eleganca. Mogoče je tudi, da je pri tem, kakor Brandt (Grammatičeskija zamět. str. 8) misli, nekoliko vplivala 1. os. pl. na — мы n. pr. jesmы.

Težje je vprašanje o 2. sgl., ker se sedanji slovan. jeziki ne strinjajo s stsl. in ker se dalje stsl. suf. na *si*, *ši* ne da v sklad spraviti z indoevropskim suf. *si*. Kalina misli, da stsl. *si*, *ši* ni nič drugega, kakor najstarejši korespondent indoevrop. *si*, kateri še ni oslabel v *sь*. Tukaj nastane vprašanje, so li imeli razven stsl. tudi drugi slovanski jeziki nekdaj končnico — *si*, *ši* v 2. sgl., ne samo v *jesi*, nego splošno. To vprašanje je laglje staviti, nego rešiti. O slovenščini se bode pač smelo reči, da je ona že v najstarejši dobi, iz katere imamo sploh spomenike, samo končnico *šь* = *š* imela. To se da sklepati iz brizinskih spomenikov, kjer nahajamo tri glagole s sedanjo končnico in samo jednega z stsloven., kar je pa vpliv cerkvenega jezika. V srbhrv. nahajamo že v najstarejših spomenikih šь (Daničić, Istorija 268); če se mimo tega še nahaja *ši*, tako se sme to smatrati za stsl. obliko, kajti srbohrv. „pismeni jezik“, kakor ga nahajamo v starosrb. spomenikih, se dolgo ni mogel popolnoma emancipirati cerkovnoslov. jezika. Kako pa v tem obziru stoji z ruščino, je nekoliko dvomljivo. Pred XIII. stol. ni najti 2. sgl. na *-šь*, nego samo *-ši*, toda vsi spomeniki te dobe so cerkvenega značaja ali pa takega, da je gotovo cerkovnoslov. jezik nanje mnogo vplival, skratka oni so ruskoslovenski. Takoj v prvih ruskih listinah pa bereš *-šь* in ne *ši*. Vprašanje je tedaj, so li staroruske oblike na *-ši* se res nekdaj govorile v narodnem ruskem jeziku ali so pa samo cerkvenoslovenske oblike? Pritrdim rad Sobolevskemu, kateri misli, da je jedina staroslovenščina imela take oblike, in da je, če se nahajajo tudi v drugih starih spomenikih, to samo vpliv stsl. Izslědovanja str. 86; prim. tudi Schachmatov, Archiv VII, 63. Radi razlage 2. sgl. *-si* (*ši*) in *šь* je znanost nekoliko v zadregi, kajti stvar ni tako jasna in ne gre vse tako gladko, kakor se to pri Kalini čita (str. 16). Prvo je, da se loči končnica *-si*, *-ši* od *šь*, in mislim da ima pravo Sobolevskij, če trdi (Russ. filol. věst. X, 147), da *šь* ni moglo nastati iz *ši* vsled krajšanja. Indoevropskemu *-si* v slovanščini glasoslovno odgovarja samo *šь* in zato se mora ta oblika smatrati za pravo končnico 2. sgl. praes. Kaj je pa *ši*? Nekateri učenjaki mislijo, da odgovarja gr. σαι, da je tedaj to medialni sufiks 2. sgl.; toda že Miklosich je opozoril, da bi potem samo *si* a ne *ši* pričakovali. Prof. Jagić misli (Arch. X. 172), da je *ši* kombinacija sedanjika **jesь* in optat. **si* ali *jesi*. Nekaj jednakega je že izrekel Sobolevskij (Izsl. 86), samo, da je njemu *-si* medial. suf. Slovan. *jesi* ali *si* bi bil tedaj optat. in njegov *i* bi odgovarjal *oi*. Temu bi se dalo ugovarjati in reči, da bi v tem slučaji ne imeli **si*, *jesi* nego, kakor lat. *sīs* iz *s-iē-s*

kaže, obliko **ši* ali morda **ša*. -- Nastavek opt. v indoevr. jezikih je v sgl. iē v pl. pa ī (prim. Schmidt v KZ. XXIV, 305). Kakor je v grščini sgl. vplival na pl. in v latinščini pl. na sgl., tako je tudi lahko v slovanščini se sgl. ravnal po pl. in dualu; samoglasnik ī, slov. i je tedaj v tej obliki v slovanšč. iz plur. v sgl. prenesen. Če si pomislimo, da se je *si* prvotno nahajal samo pri glagolu *jesmь* (tedaj *si* ni končnica, nego samo *i*), in se šele potem dalje razprostrl in vplival na 2. sgl. *šь* ter bil vzrok, da je iz *šь* nastalo po atrakciji *ši*, je jasno, da se je v slovan. jezikih baš ta si, jesi tako dolgo in trdo ohranil.

Kar se 1. sgl. na ą tiče, tako je Brugmannova razlaga skoraj splošno sprejeta, ker se dozdaj res še ni nič boljega moglo povedati: ą je tedaj iz ām in je prav za prav conjunktiv. Vendar ostane pri tem nekaj nekoliko nejasno; iz ām, ōm bi pričakovali ne ą, nego ы, kakor imamo kamy iz *kamōn, nesy iz *nesōn; toda o razmerju ą : ы je še marsikaj dvomljivega. — Slovanski praes. bi bil tedaj čuden »mixtum compositum«: 1 sgl. bi bila conjunctiv, 2. sgl. opt. in 3. sgl. injunctiv! —

Če str. 12. Kalina aor. *věsъ* iz **ved-s-ъ* izvaja, tako je to zastarelo mnenje in je prezrl, da je že Jagić (Cod. marianus 452) dolžino na drug in sicer prepričevalni način tolmačil, v katerem sta mu sledila Brandt (Gram. zamět. II. 2) in Wiedemann (Beiträge 104).

Glede razlage različnih končnic 1. pl. praes. se strinja Kalina z Brugmannom (str. 24, 25), kateremu se je pridružil tudi prof. Brandt (Gram. zam. 11—12). Po tem nazoru je prvotna slovanščina poznala tri končnice, mъ, me, mo. Da *me* lahko odgovarja grš. μες in *mo* latin. *mus* (= mos) o tem ni dvojiti; teže je z razlago oblike *mъ*. Reči bi se sicer dalo, da v tem suf. odgovarja ъ na isti način indoevrop. *os*, kakor v nom. sgl. ъ o-dekl. ъ indoevrop. *-os*; pa s tem nismo še nič dosegli, substituirali smo samo x mesto y. Že Leskien je na to opozoril, da -mъ ne more drugemu odgovarjati kakor **mom*, **mon*. (Die Partikel -am in d. Decl. Berichte d. k. sächs. G. d. W. 1884, str. 101.); najbolje je tedaj, če se reče: naš *mъ* odgovarja tako grškemu μεν, kakor lat. *mos* nasproti grš. μες (mъ : μεν = mos: μες), — tako uči prof. Jagić pri svojih predavanjih.

Pri Brugmannovi sicer prepričevalni razlagi ostane samo nekaj malega nekoliko nejasno. Omenjene tri končnice niso razdeljene, kakor bi se to pričakovalo, po različnih jezikih, nego nahajamo v jednem in istem jeziku časih dve, da celo vse tri. Tako ima velikoruščina mimo navadnega *-mъ*, v nekaterih narečjih tudi *mo* (Kolosov, Obzor 244) in v maloruščini nahajajo se celo vse tri končnice (Ogonowski, Studien 141), v slovaškem narečji bereš razven *me* tudi *mo* (Šembera, Základové 76, Pastrnek, Beiträge zur Lautlehre d. slovak. Spr. 14.) Reči bi se tedaj moralo, da so vse te

tri končnice bile nekdaj popolnoma pomešane, da se niso nikóli tako konsolidirale, da bi se jedna bila omejila na to, druga pa na drugo narečje. Tako „mešanje" pa ni prav verjetno; če je imel prajezik za isto funkcijo več oblik, ohranila se je jedna v tem, druga pa v onem jeziku. Pri tem se tudi ne sme pozabiti, da je v brizinskih spomenikih več nego deset prvih oseb pl., pa vse se končujejo brezizjemno na *m*, in zato se ne da misliti, da bi to bile v tem spomeniku samo stsl. oblike (tedaj vpliv cerkovnosl. jezika); temu nasprotuje značaj vsega spomenika; če bi bila slovenščina že takrat imela denašnjo končnico *mo*, gotovo bi nekaj takih primerov našli v briz. odlomkih. Brizinski spomeniki nam tedaj svedočijo, da je naša slovenščina še v X. stol. imela v 1. pl. *m* (= *mъ*) zdaj pa ima *mo*, in tako bi se dalo morda misliti, da se je naš *mo* razvil iz starejšega *mъ*; kako, to je seveda drugo vprašanje. — Dobro je pa pojasnil g. pisatelj (str. 19—22) *-tъ* v 3. sgl. in pl. stsl. spomenikov ter se uprl — kakor so to že drugi storili — Brugmanovi razlagi. Tudi on ne misli v tem slučaji na morfologično razliko med *tъ* in *tь*, ter razlaga zadnjo obliko iz prve fonetičnim potem. —

Še marsikaj bi se dalo o tem znamenitem poljskem zborniku poročati in opozoriti na to ali ono razpravo, toda to bi presezalo meni tukaj stavljene meje, in zato priporočam samo še jedenkrat ta zbornik slovenskim jezikoslovcem. V. Oblak.

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Jos. Stritarja zbrani spisi, **IV**. zvezek, pri Ign. pl. Kleinmayrji in Fed. Bambergu v Ljubljani 1888, 8., 402 strani. Cena v platno vezani knjigi gld. 3·10, v polusnje elegantno vezani gld. 3·45, po pošti 10 kr. več.

Ta knjiga obseza *prizorne* spise, in sicer: »Pismo«. — »Oderuh«, podoba iz kmečkega življenja. — »Zapravljivec«. podoba iz kmečkega življenja. — »Najemnina«, podoba iz mestnega življenja. — »Rejenka«, podoba iz kmečkega življenja. — »Iz Bosne«. — »Očetov god«. — »Kosana« — »Klara«, podoba iz življenja velikomestnega. — »Zorko«, podoba iz dijaškega življenja. — »Po velikem požaru«, slika iz življenja domačega. — »Nedolžen!« — »Pravo junaštvo«, podoba iz kmečkega življenja. — »Klasične podobe«: I. Dijogen pri Sokratu. II. Sokrat pri Dijogenu. — »Apostrof«. — »Ljubezen«. — »Živalski pogovori«: I. Konja. II. Penica in kanarček. — »Zimske podobe«: I. Vrabci ponoči, II. v gozdu. —

Odveč in prevsakdanje bi bilo, ko bi Stritarja hoteli priporočati Slovencem, vendar pisatelje slovenske danes opozarjamo zlasti na ta zvezek. Duhovit dijalog je v slovenskih prozajičnih spisih jako redka stvar. Kdor se ga hoče učiti, v Stritarjevih prizornih spisih ima prilike za to na izobilje

— Spisje, priredil *P. Miklavec,* 24. snopič »Narodne biblioteke«. Natisnil in založil J. Krajec v Rudolfovem 1888; 8., 67 str. Cena po 15 kr. Vsebina: Na starega leta dan. — Ne zametuj darov božjih! — Drevesa v jeseni. — Slabo vreme. — Ne odlašaj dela! — Ptičice po zimi. — Cvetje sadnih dreves. — Janko muzikant. — Iz spomeniške knjige poljskega učitelja. —

— Beatin dnevnik. Roman. Spisala *Lujiza Pesjakova.* 25. in 26. snopič »Narodne biblioteke«. Natisnil in založil J. Krajec v Rudolfovem 1888, v 8., 164 str. Cena po 30 kr.

— Razne pravljice in povesti. Tisek in založba J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani 1886, m. 8., 54 str. Cena po 15 kr. — Vsébina: Predobri sin. — Lahkomišljeni potnik. — Mladi drvar. — Kmet in kuga. — Oženjeni peklenec. — Večje plačilo. — Delitev dedovine. — Žejnikova sodba. — Mož in kača. — Nimrod pa Abraham. — Mož in kača. — Trije nevoščljivci. — Ženska in lev. — Vrana in slon. — Prepameten služaj. — Sita vrana in flamingo. — Obotavljavka. — Želva in lisica. — Tiger in brahmanec. — Sokol iz kokoš. — Složni klunjači. — Lomas in Palita. — Lisica in lev. — Iz malega raste veliko. — Labud in krokar. — Črepaha in ščinkovec. — Mrtvečeva plača. — Kraljevski uradnik. Knjiga razodeva jako veščega in razboritega pisatelja.

— Razne povesti. Tisek in založba Blasnikovih naslednikov v Ljubljani 1888, m. 8., 39 str. Cena po 15 kr. — Vsebina: Abel. — Očetov maček.

— Slovenske pesmi za mešani zbor, III. zvezek, izdal bode še tekom tega meseca g. dr. *Benjamin Ipavic.* Pesmi se tiskajo na Lipskem in bodo se dobivale pri g. izdavatelji (Gradec, Karl Ludwig Ring, 4) po 70 krajc. zvezek. Ta vest bode gotovo razveselila vse prijatelje domače glasbe in vse čestitelje genijalnega našega skladatelja, ki je Slovencem podaril že toliko krasnih skladeb.

— Teoretično-praktična pevska šola. Zložil *Anton Förster.* Tiskal in založil J. R. Milic v Ljubljani 1888, v 8. 107. str. *Tretji* pomnoženi natisek. Cena samo 75 kr.

— Poročilo o delovanji cesarjevič Rudolfovega sadjerejskega društva za Spodnji Štajer. m. 8., 16 str. Tiskar? Založnik?

— Račun in poročilo delavskega podpornega društva v Trstu pod pokroviteljstvom Nj. c. vis. cesarjeviča Rudolfa. Tiskarna Dolenčeva v Trstu 1888, 8., 32 str. Poročilo. prinaša tudi životopis Viktorja Dolenca z njegovo podobo.

— Pesmi. Zložil *Jos. Cimperman.* Tiskala Kleinmayr in Bamberg, založila knjigotržnica J. Giontinijeva v Ljubljani 1888, 8, 190 str. — Cena nevezani knjigi po gld. 1·20, elegantno vezani z zlatim obrezkom gld. 2·—.

Ravno ko smo sklepali denašnji list, prišla nam je v roke lična knjiga Cimpermanovih poezij. Obširnejšo oceno si zatorej pridržujemo za prihodnjo številko, vendar že danes opozarjamo vse prijatelje slovenskega pesništva na prelepi ta velikonočni dar. Gospod Cimperman je markantna pesniška osebnost v slovenskem pesništvu. Proizvodi njegovi so polni jedrovitih mislij, plemenitega čutja, krepko-zvenečih stikov in sploh dovršene tehnike, in »Pesmi« njegove so zatorej v našem slovstvu v vsakem oziru znamenita knjiga, katere ni treba še posebej priporočati Slovencem, ki vedó, kaj je umetnost, kaj pesništvo. Preverjeni smo, da Cimpermanove »Pesmi« najdejo glasen odmev po vsi Sloveniji. Ako je narod slovenski kateremu pesniku dolžan občnega priznanja, dolžan ga je gotovo gosp. Cimpermanu, kateremu je usoda z ostrim trnjem posula življenja pot, kakor nobenemu drugemu pisatelju našemu. Založnik Giontini se je tudi pobrinil, da je knjigi dal lepe vsebine dostojno opravo, kajti tiskana je tako izborno-ukusno, kakor smo vajeni knjige prejemati iz Bambergove tiskarne.

Janez Volčič. † Dné 14. decembra m. l. zatisnil je na veke svoje oči *Janez Volčič*, župnik v *Šmarjeti* na Dolenjskem v 64. letu dôbe svoje.

Ni ga menda izobraženega čitatelja, kojemu ne bi bilo znano ime Volčičevo; zlasti se ga izvestno spominjajo udje »Družbe sv. Mohorja«, po kateri je pokojnik izdal več knjig. V novejšem času je za »Družbo sv. Mohorja« spisoval obširno delo: »Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina, svetega Jožefa.« Tega dela je izšlo že 6 snopičev; žàl, da nemila usoda pisatelju ni dovolila, da bi bil to delo dovršil!

»Učit. Tovariš« v svojem 1. letošnjem listu pokojnika hvali kot »marljivega pisatelja, spretnega pesnika, blagega šolskega prijatelja in sploh vzgledno-gorečega duhovnika« in g. urednik dostavlja, da je bil blagi pokojnik star, zvest prijatelj in podpornik »Učiteljskemu Tovarišu«.

Vredno je torej, da o vrlem moži napišem nekoliko životopisnih črtic. Prav za prav so nastopne vrstice *avtobiografija* g. Volčiča. A kako sem prišel do nje, hočem takoj pojasniti!

Bilo je l. 1884., ko sem iskal in zbiral snoví za svojo »*Slovstveno zgodovino v slovenski ljudski šoli*«, o kateri knjižici je kesneje gimnazijalni direktor, g. Wiesthaler priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« obširno oceno. Ker sem si bil postavil za nalogo opisati ljudsko-šolskim učencem primerno vse óne pisatelje, ki so podpisani v naših berilih (v II., III. in IV. Berilu) pod dotičnimi svojimi sestavki: — naravno je, da sem v svoji »Slovstveni zgodovini« moral pisati tudi o župniku Volčiči, čegar sestavek »*Zdravje*« se nahaja na 205. strani »Tretjega Berila«. A baš zaradi tega sem bil v nemali zadregi, ker mi je nedostajalo životopisnih črtic o pisatelji. Zategadelj se obrnem pismeno naravnost do njega, pojasnim mu svoj namen ter ga prosim, naj mi pošlje nekoliko životopisnih črtic o samem sebi. Žàl, moja prošnja ni našla nobenega odziva; ponovil sem jo, a tudi zaman. Napósled pišem prijaznemu g. ravnatelju I. Lapajnetu in ga prosim, naj vpliva na g. župnika, da bi mi izpolnil željo, kar se tiče životopisa. In res, po posredovanji g. Lapajneta kmalu potem dobim od g. župnika Volčiča naslednje pismo, koje tukaj podajam doslovno tudi v jezikovnem oziru:

»Preljubi g. Leban!

Ne mislite, da bi bila prevzetnost kriva, da na Vaše prijazno pismo nisem odgovoril. Nekaj zdaj res časa nimam; nekaj je pa tudi tehtni uzrok, ker moje čečkarije pač niso vredne, da bi me zato pisateljem prištevali. Tudi do zdaj nisem vedel, še mislil ne, da me je kdo celo v »Berilo« djal. Da Vaši želji postrežem, naj to malo zadostuje:

Rojen v Gabrovem, mestne župnije v Škofjiloki — 27. aprila 1825. — sem hodil uro dalječ vsak dan, po zimi in po leti z doma v Loko v šolo, kjer sem dovršil takratne »klase«. Ker so iz prve latinske šole v Ljubljani več Ločanov bacnili, rekoč, da imajo druzih zadosti, smo jo 3 Ločani v Novomesto mahnili, kjer sem 3 leta se šolal; potem sem bil v Ljubljani, kjer sem prav velikrat hudo stradal, ker mi od doma niso mogli dosti pošiljati, ker so imeli polno hišo otrok in majhen grunt. 1849. v mašnika posvečen sem — ker nas je bilo takrat veliko novomašnikov — celo leto čakal na službo. Potem so me začasno poslali v Šmarjeto, kjer je g. kaplan bolehal. Čez 11 mesecev sem šel v Horjulj. In tu, ker nisem imel dosti opraviti, sem se pisarije lotil ter sem nekaj revnih pesem skoval, kterim je ranjki slavni g. Rihar napeve napravil.

Ker so Horjuljci preveč žganje pili, sem jim vojsko napovedal in takrat sem spisal »*Žganju vojskó, slovó!*«

Tudi prve »*Šmarnice*« sem takrat nabral in s tem sem dal ime prelepi Marijini pobožnosti v njenim mescu. In to ime se je ohranilo, vkoreninilo.

Tisti čas sva z g. Kerčonom, župnikom v Predosljeh, spisala »*Lavretanske Litanije*«.

Zavoljo nekega spisa v »Danici«, po kterem so bili kazinci (ne po moji volji) razžaljeni, sem bil 1855. prestavljen pod Semič, ker so svetovali mil. kn. škofu, naj me denejo dalječ od Ljubljane na veliko faro, da ne bom imel časa pisariti. Pod Semičem sem, zavoljo preobilnih potov hudo in nevarno zbolel in bil prestavljen zopet v Šmarjeto. — Tu sem spet za pero prijel in sem pisal: »*Gecemani in Golgota*«, »*Vrt nebeški*«, »*Vrtec nebeški*« in »*Ura, moliti Jezusa v presv. Zakramentu*«.

Šel sem 1863. v Dragatuš za župnika. Tu sem načečkal: »*Sv. Ura*«, »*Nove Šmarnice*«, »*Misijonski spomin*«, »*Jezus Marija*«, »*Pesme nabrane s privoljenjem nekterih pesnikov.*«

L. 1870. sem šel v Podgrad; tu sem pisal: »*Misijonski križ*«, nadaljeval sem: »*Kerš. nauke*«, ktere je pok. g. J. Škofic pričel Zložil sem za 25letnico pesem »*Sv. Hermagora*« — spisal »*Naša ljuba Gospa presv. Srca*«, »*Devetdnevnico*«; na prošnjo sl. družbe sv. Hermagora »*Domačega zdravnika*«, »*Petdeset zdihljajev* — pesmi«, »*Kratke molitvice pobožnih otrok*«.

1875. sem prišel v tretje v Šmarjeto. In tu sem pisal: »*Božja pot k našej lj. Gospej presv. Srca*«, »*Šmarnice Naše lj. Gospe*«, »*Zlata šola*«, »*Vijolice sv. Jožefa*«, »*Pas sv. Jožefa*«, »*Marija, Mati milosti B. ali Zgodnja Danica*«, »*Hoja k popolni ljubezni B.*«, »*II. Šmarnice naše lj. Gospe*«, ktere bo drugo leto na svitlo dala družba sv. Hermagore in »*Življenje Device M. in sv. Jožefa*«, ki bo 9 snopov imelo. —

Vse to sem le začečkal, da Vas ne žalim. Ni pa vredno, da bi o meni kaj pisali.

Bog in Marija z Vami!

V veliki naglici Vam udani

Šmarjeta, 15. decembra 1884.« Jan. Volčič.

Iz tega pisma je razvidno, da je blazega pokojnika dičilo lepo svojstvo — *ponižnost* ter da smo v njem izgubili neumornega, plodovitega — asketičnega pisatelja. Bog mu daj nebesa! Janko Leban.

Nova slovnica slovensko-nemška prišla je na svetlo pod naslovom: »*Grundriss* der slovenischen Grammatik mit Uebungsbeispielen, Gesprächen und deutsch-slovenischem Wörterverzeichniss. Von Dr. *Jakob Sket*, k. k. Professor,« Druck und Verlag der St. Hermagoras-Buchdruckerei, Klagenfurt 1888, 8., 184 S. Cena? — Gospod profesor dr. Jakob Sket je pred nekoliko leti dal na svetlo knjigo „Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch“, ki je osnovana po znanstveni metodi ter rabi zdaj že v drugem natisku za učno knjigo po tistih učilnicah, kjer se dijaki slovenščini učé z nemškim poučnim jezikom. A čutila se je že več let potreba, da bi kdo za praktične namene spisal kratko slovnico slovenskega jezika, da bi jo rabili tisti Nemci, katerim ni toliko ležeče na tem, da bi si popolnoma osvojili jezik naš, ampak kateri se zadovoljujejo s tem, da se naučé toliko slovenščine, da morajo v vsakdanjem življenji občevati s Slovenci. In tej potrebi je ustregel zdaj g. prof. Sket! Njegov „Grundriss der slovenischen Grammatik“, kateri se naravno ne sme meriti z znanstvenim merilom, popolnoma ustreza namenom, katerim je odločen. Poleg osnovnih slovniških pravil, deklinacijskih in konjugacijskih tabél, praktičnih vaj in pogovorov iz vsakdanjega življenja podaje nam knjiga nemško-slovenski slovarček, zbirko 3600 slovenskih besed, ter spisek najnavadnejših osebnih in zemljepisnih imen. Knjiga je praktično osnovana, pregledno sestavljena, dobro pisana, in lično tiskana. G. dr. Sket, ki si je za šolsko slovstvo naše pridobil že toliko zaslug, zadelal je s to knjigo v slovstvu našem široko vrzél, in za to mu mora hvalo vedeti vsak Slovenec.

Nove muzikalije *I. Slovenski napevi* za čvetero in petero mešanih glasov, zložil *Anton Foerster.* 1. „Ah, ni le zemljica krasna?“ 2. „Domovina.“ 3. „Naše gore“ Partitura. Zvezek XVIII. V Ljubljani 1887. Cena? Na svetlo dala in založila „Glasbena Matica“. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji.

Takšen je naslov krasno tiskanemu zvezku, v katerem se nahajajo trije napevi k zgoraj navedenim tekstom. Ime g. skladatelja je tako slavnoznano, da že popolnoma zadoščuje vsaki njegovi skladbi njegovo ime. Prijetna dolžnost pa nam je izpregovoriti posebej o teh skladbah: Harmonizacija je tako vzgledna, da si boljše misliti ne moremo. Osobito nam je poudarjati živahnost v izpeljavi glasov, katerih vsak záse postopa samostalno; v skupnosti pa se skladbe take glasé nenavadno lepó. Najlepši, a tudi najtežji je tretji napev. Glasovski postopi v basu imajo tu velik pomen; sploh pa je v tem napevu nakopičene mnogo krasne glasbe, katera spričuje, kako prosto se sloveči skladatelj giblje v vsaki glasbeni stroki. Kar pa se tiče glasbenih motivov, zdi se nam, da je vir, iz katerega g. Foerster zajema, neusahljiv Glasbo v napevih odlikuje posebno še to, da je tekstom tako prikladna, kakor bi bila iz njih izrastla, t. j., povsem je slovanskega duha. G. skladatelj se celó ne boji uvesti akordov, ki se rabijo v cerkveni glasbi, kajti njemu je dobro znano, da posamezni akordi ali pa celi takti ne določijo napevu značaja, marveč le skupnost in celotna oblika. Komur je ležeče na tem, da se glasbeno izobrazi, naj nikar ne zamudi študirati glasbe Foersterjevega veleuma; iz svoje iskušnje zatrjujemo, da nikomur truda ne bo žàl. Pevskim zborom pa resno priporočamo, naj se vadijo takih napevov, ki imajo v sebi kàj glasbe, ne pa samih pén. Vzgledni zvezek naj si torej omisli vsak glasbenik.

II. Slovenski napevi za čvetero in petero glasov, zložil *Anton Nedvěd* 1. „Oblakom“. 2. „Na goro“. 3. „Nazaj v planinski raj!“ Partitura. Zvezek XVII. V Ljubljani 1887. Cena? Na svetlo dala in založila „Glasbena Matica.“ Natisnila Jož. Eberle in dr. na Dunaji.

Harmonizacija g. skladateljeva je bistveno drugačna od Foersterjeve V tem, da išče zadnji množino akordov v pravilni sestavi, postopa g. Nedvěd rad tako, da harmonijo stavi nad ležečim basom in si v preslednosti harmonične máse dovoljuje več prostosti. V obče pa moramo trditi, da je harmonizacija v tem zvezku pristna in umetna. Za harmonizacijo v mešanem zboru preostaja skladatelju več prostora med posameznimi glasovi; zatorej se tu skladatelj prosteje giblje ter glasovom lože več gibčnosti da. Pozna pa se tudi, da vpliva na slovečega g. skladatelja glasba starih klasikov, ker uvaja v napevih lep zadržek terce, potem množino lepih akordov, kakeršnih ni rabil do zdaj. Najlepši napev ima št. 3. Značajno poudarjena je tukaj beseda „zakaj“. Žàl, da se tekst prilega bolje samospevu, kakor mogočnemu zboru, ker opeva zgolj želje j e d n e osebe, a glasbi, ki se mogočno vije pa tekstu, vendar ni v kvaro. Iz skladateljevih napevov veje nam prijetno tako zvani „ljudski ton“; zatorej se nam njegove skladbe rade prikupijo in pri nas udomačijo. Zvezek priporočamo preiskreno.

III. Slovečemu skladatelju, gospodu Antoninu Dvořaku posvečeno. Milotinke. Besede dr. Gr. Krekove. Samospevi za visok glas, zložil Fran Gerbič. Op. 28. 1. „Skupaj sva pri oknu stala“. 2. „Sklepala roke si bele“. 3. „Želel bi, da bil bi ptica“. Izdala in založila „Glasb. Matica“ v Ljubljani 1887. Natisnila J. Eberle in dr. na Dunaji.

Sloveči glasbeni vodja hamburški, Telemann, je rekel: „Ein rechter Musiker muss auch den Brot- und Fleischtarifzettel in Musik setzen können“. Te besede so nam hodile na misel, ko smo pregledovali lepi zvezek samospevov in smo videli, da se je naš slavni glasbenik za zaljubljene tekste tako ogrel, da jim je dal kàj primerne in lepe napeve. Glas se spremlja na klavirji, kar pa niti v naslovu, niti v začetku napevov ni zabeleženo.

G. skladateljeva glasba, katero poznamo kot dovršeno v obliki in fakturi, priporoča se vrlo že sáma.

IV. Slavnostna himna zlatomašniku svetemu Očetu, Papežu, Leonu XIII. Za mešani ali moški zbor s spremljavo orgelj, zložil *Ig. Hladnik*. Op. 8. Čisti dohodek je namenjen „študentovski kuhinji" v Ljubljani. Založil skladatelj. Tisek Blaznikov. V Ljubljani 1887. Cena 30 kr.

Ne zlagamo se z ónimi, ki so tej himni vrednost odrekli. Koliko pa neki velja izjava glasbenikov, katerim vsa glasba obstaje v toniki in dominanti dur-tona, iz katerih se kàj lehko napravi novošegni „didldumdaj", katerega nam bi radi vrinili naši fanatiki v cerkev, šolo in dom? — Himna je v vsacem oziru dobra; ne pomanjkuje ji niti umetnosti, niti značajnosti. Orglje imajo obligatni pedal; zatorej pa je spremljevanje na orgljah precèj težavno in zahteva vrlega organista. Da bi postala himna vsem glasbenim krogom pristopna, svetujemo g. skladatelju, naj bi jo priredil v ložji obliki in za spremljavo na klavirji. Radi pripoznavamo g. skladatelju redek glasbeni talent ter mu čestitamo na lepi himni. D. Fajgelj.

»Gorski odmevi«, čveteroglasne pesmi, zložil *H. Volarič*, op. 6. Založil skladatelj. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki v Ljubljani. Cena 70 kr. (po pošti 75 kr.). Takó je naslov lični zbirki skladeb, koje so prišle na svetlo pred nekoliko tedni. O Volariči je le jeden glas: da je za glasbo *izredno nadarjen*. Jaz pa za svojo osebo trdim — in menda se ne motim — da, kar je bil rajni Pagliaruzzi na pesniškem polji, to nam je vrli njegov krajan na *glasbenem*. Žàl, da dičnemu mlademu skladatelju ni dano, da bi živel v kakem mestu, kjer bi se mogel v svoji stroki popolnjevati; in kjer bi morda našel strokovnjaškega pravega prijatelja, kateri bi ga vodil po poti, ki mu jo je odmerila — Evterpa. A kaj se hoče! Volarič je učitelj, učitelj na — *Primorskem!* In, ker je tudi g. Volarič rojen „pod nezgodno zvezdo", vidimo, da se vrli ta talent nalik nekaterim drugim prav zmožnim tovarišem izgublja v mali vasi, kjer mu materijalno stanje ni ugodno, niti se mu ne nudi prilika, da bi se njegov talent takó razvijal, kakor bi se lehko v veselejših razmerah.

Toda pustimo te jeremijade ter poglejmo nekoliko pobliže najnovejše njegovo delo! To obseza na 21. straneh nasledpje skladbe: A) Moški zbori: 1. *Trobojnici* (besede J. Kržišnikove); 2. *Kukavica* (besede Stritarjeve); 3. *Za dom* (besede Bojanove); 4. *Njen venček* (besede Baptistove); 5. *Izgubljeni cvet* (besede S. Gregorčičeve); 5. *Briska budnica* (besede Jakoslavove). B) Mešani zbori: 1. *Le pevaj, ptičica* (besede A. Kodrove); 2. *Rožici* (besede Baptistove); 3. *Slovan na dan!* (besede —?—) 4. *Pri zibeli* (besede A. Pinove); 5. *Lehko noč!* (besede —?—).

Skladba „Izgubljeni cvet" je posvečena „slavnemu pevskemu zboru v Privačini"; „Briska budnica" veleč. gosp. Andreju Žnidarčiču, „Lehko noč" pa gosp Ivanu Kranjcu.

Znana umeteljnica, gospá Lucila Podgornikova, trdi o teh skladbah, da so zvršene v obče marljivo, pa da nekatere niso primerne podstavljenemu tekstu. Ne oporekam povsem velecenjeni umeteljnici; vendar zdi se mi, da čestita gospá v takem oziru sploh sodi preozkosrčno, kar je pokazala tudi s svojo sodbo o večnolepem in vedno navdušujočem Jenkovem „*Naprej!*", kateremu je očitala isto nedostatnost. Opomniti moram vendar, da iz nekatere teh Volaričevih skladeb veje nekaj cerkvenega.

A naj označim vsako skladbo posebej!

„*Trobojnici*" je jako lep, krepak in tekstu primeren zbor, ki bode povsodi ugajal. Pohvalno se moram izraziti tudi o „*Kukavici*", v kateri skladatelj mojsterski izraža kukavičino kukanje. Istinito, človeku poslušajočemu to skladbo, zdi se, da je v gozdu ter mu na uho zvenì kukavičin „ku-ku!" — Ognjevit in krasen zbor je „*Za dom*", véren tolmač pesnikovih čutov. — „*Njen venček*" pa mi ne ugaja, dasi je muzikalno-pravilen;

baš takó se ne morem ogreti za „*Izgubljeni cvet*“, ki se mi zdi nekoliko — prisiljen. — „*Briska budnica*“ pa je zopet prav dična skladba. — Mešani zbor: „*Le pevaj, ptičica*“ je nekako preveč cerkven in tekstu ni povsem primeren. Isto tako je „*Rožici*“ tekstu neprimerna skladba, katera bode težko tekmovala z napevom, ki ga je pokojni Avgust Leban zložil istim besedam „Doli v kraji sama zá-se.“ — „*Slovan na dan!*“ pa je skladba, pred kojo se je treba odkriti — izborna! Jako nežna, srce božajoča pesemca je tudi „*Pri zibeli*“, ki bode povsod naredila efekt, ako se bo pela precizno. Krasna je tudi „*Lehko noč*“. Posebno takti, ki izražajo voščilo: „lehko noč!“ izborno so pogojeni. Z neskončno milobo ti objemata dušo zadnja dva takta, kjer voščilo „lehko noč“ s svojim *pp.* in *rit.* nekako odmira na pevčevih ustih.

Ako še omenim, da so pričujoče skladbe v obče melodijozne, pravilno harmonizovane in ne težke, povedal sem o njih vse, kar sem imel povedati.

Iz dna srca čestitam vrlemu mlademu skladatelju, da se z gotovimi vspehi kaže svetu slovenskemu, ki sme od njega pričakovati še mnogo krasnih glasbotvorov! Želim pa tudi iskreno, da ga národ slovenski podpira z obilim naročevanjem. Učitelju z letnimi 400 gld. je plača itak takó skopo odmerjena, da mora biti v vednem bóji za eksistencijo svojo. Če pa takov za glasbo nadarjen mož sam še svoje skladbe zalaga, to je vendar naša rodoljubna dolžnost, da ga podpiramo, da si s tem ne poslabša, temveč da si poboljša materijalno svoje stanje! Kakor smo dognali iz gotovega vira, g. Volarič je do zdaj pri svojih izdavah še vselej — *izgubil*, in tudi pri sedanji izdavi se mu kaže — *izguba!* Ni li to sramota za nas? Národ slovenski! podpiraj nadarjene umeteljnike svoje, drugače se kažeš nevrednega, da ti jih je dalo nebó! — „Gorski odmevi“ se dobivajo pri g. skladatelji, H. Volariči, učitelji v Kozani (p. Cormons bei Görz). Janko Leban.

Za Levstikov nagrobni spomenik je nabralo pisateljsko društvo doslej 489 gld. 84 kr. Predavanje prof. Fr Levca o Levstiku in njegovem pomenu v slovenskem slovstvu dné 26 marcija t. l. v dvorani ljubljanske čitalnice dalo je 90 gld. čistega dohodka. Pri predavanji so bili navzočni tudi preblagorodni gospodje deželni predsednik Andrej baron Winkler, deželnega sodišča predsednik Fr. Kočevar, župan ljubljanski Peter Grasselli, mnogo duhovnikov in veliko druge odlične gospôde ljubljanske — vseh skupaj nad 250 oseb, da je bila dvorana vsa polna. Ta živahna udeležba nam je lep dokaz, da se vedno bolje spoznava, kako velike in važne so zasluge Levstikove za slovensko jezikoslovje, za pesništvo slovensko in za ves splošni razvoj književnosti naše.

V. Mandelcu v spomin. Kolikor je meni znano, bilo je 1856. leto prvič, da so dijaki ljubljanski ob počitnicah v večjem številu pohodili naš rajski, takrat še skoro popolnem nepoznani Bled. Cveterospev (oba Klinarja, Razboršek in Böhm) pel je v Malnerjevem novem salonu poleg nemških tudi več slovenskih pesmij ter si pridobil veliko pohvalo sicer ne mnogoštevilnega občinstva.

Poznejša leta pa je bilo potovanje na Bled že tradicijonalno. Na Velikega Šmarijina in prihodnji dan bilo je vse polno slovenskih dijakov od blizu in daleč, izmed katerih se je vsako leto odločilo manjše krdelce »v Bohinj, v Bistriško dolino« Tako je bilo tudi 1858., ko smo nekoliko prekrasnih dnij prebili v idilični krčmi »Pri Tončku«, a se pri tem seznanili tudi z neko ljubljansko gospôdo, ki se je tedaj hladila na Bistrici.

V rečene gospôde prepijetni družbi obiskali smo dné 19. avgusta Bistrice prekrasni slap, katerega naj bi pač noben turist ne pustil na strani, potem pa čudovito Savico, od katere smo se popoludne vrnili na svoj glavni stan, k Tončku na Bistrico, kjer se nas je zbralo prav prilično število. Bili so v naši družbi pokojni *Mandelc, Tušek, Erjavec*, poleg njih pa mnogo drugih, še sedaj živečih gospodov. Zabava je bila uprav

dijaški živahna, med raznimi kontroverzami, petjem in pitjem potekel nam je hitro čas. Po 9. uri zvečer se odpravi gosp. L. na odhod, vabeč nas, se li hoče kdo peljati ž njim.

Noč je bila jako jako temna, zatorej smo, izvzemši Mandelca, vsi drugi prijazno vabilo odklonili, deloma zaradi tega, ker smo bili namenjeni drugam, nekaj pa tudi zato, ker je bil gospoda L. konj »Turek« jako isker. Mandelc pa se je ponudbe slastno poprijel, njegovi romantični naravi je prijala vožnja skozi *Štenge* in kmalu sta se poslovila od nas ponočna potovalca.

Vožnja do Bleda je bila vseskozi srečna. Oudu pa sta se ustavila v slavni gostilni pri *Petranu*. Okoli polnoči je že bilo, ko sta dospela tjakaj in samo jedno pritlično okno je bilo še razsvetljeno. Na njijino trkanje se jima je kmalu odprlo in nekoliko zaspana točajka jima je prinesla vina, da se okrepčata za nadaljno pot. Kar v postranski sobi mimo švigne neka belo oblečena prikazen. „Primi jo!" g. L. zakliče Mandelcu. Ta hiti za belo prikaznijo skozi vežo po stopnicah v gorenjo nadstropje. Iz sobe v sobo jo zasleduje, naposled mu prikazen v zadnji sobi izgine, zdelo se mu je, da se je v oknu kar v tla udrla. Brez pomisleka skoči za njo, popné se čez okno hoteč jo objeti, a obleži teško ranjen na trdem kamenji pred pragom Petranove hiše.

Padec s prvega nadstropja mu je prizadel hude rane. Razbil si je glavo, pobil se na rokah in nogah, pretresel si možgane in mislili so, da je po njem. Drugo jutro so mu tudi v tem zmislu prigovarjali, a Mandelc o smrti niti čuti ni hotel. V dokaz, da se njegove duševne zmožnosti vedno še normalne, zložil je pesem, katera nikakor ni završena, temveč ima mnogo hib in nedostatkov, a je vendar zanimiva zaradi tega, ker je zložena takorekoč na smrtni postelji. Rečena pesem pa slôve tako:

Blejski strahovi.

Kjer Sava Bohinjska med hribi šumi
In cesta po ozkih bregovih se vije,
Voz majhen po noči črni drči,
Na nebu ni zvezde in luna ne sije.
Na vozu sedita popotnika dva,
Molčé se ozirata v tmíno nebá,
Molčé poslušata bučenje valov;
Kot veter gre konj, glásno bije podkov.

Kar v temni daljavi pokaže se svit,
Kot zvezdica majhna leskeče se, trese,
A koča prijazno pa vabi k nji prit',
Al veše neizmerne nad vódo drvé se!
Pa bliže in bliže se vedno svetli,
Neznana moč konja za svitom podi
In spet gre kot veter skoz skalnato plan,
Pri luči se vstavi, ves v potu kopán.

Glasno zarezgeče, pobrska z nogo
In z glavo pomaje, si pene otrese.
Začudeno gleda voznik vse to,
Pa kmal' se nasmeje, mu lica zvedré se,
»To krčma je«, kliče, »moj »Tur'k« jo pozna,
Popotnika vabi svetloba le-tá,
S'cer prav'jo, da tukaj derejo ljudi,
Pa človek pogumen se vraž ne boji.«

To reče in naglo poskoči z voza
In trudnega »Turka« k drevesu priveže,
Prijazno pogladi in krme mu dá,
Ker vroč je, pa s plahto ga gorko prepreže.
K prijatlju potem gre, mu roko podá
Za svitom ga v krčmo poročno peljá.
»Kaj, kliče, utrujene žile oživi,
Mar vino ni to, al' so druge moči?"

Zaspana si famula briše oči
In kima z glavó, se iz kota dviguje,
Pa tava po hiši in kljuko loví,
Si ruto popravlja, predpas privezuje.
Jaz slišal sem praviti modrih ljudi,
Da slepa kokoš tud' čas zrno dobi.
Skazala resnico je famula to,
Ker našla je vino, zlod vedi kako?

Pa v kotu je dobro, spet spravi se vanj.
Zadremlje sladkó in smrči tako milo.
Ker tiha sta gosta, deviških je sanj,
Ni druz'ga kot srkanje vina budilo.
Medló že utrinkasta sveča gori
In stena za steno zmir bolj se stamni.
Iz turna razlega pa kladva se glas,
Naznanja čas pozni, že spava vsa vas.

Kaj gleda skoz vrata pač gost tak' strmó,
Kaj zvunaj v veži črni mu kaže?
To v beli obleki je belo telo!
Pa roka naj skaže, da oko mi ne laže.
Če duh si, le beži, kamor poželiš,
Če si človek, se druš'ne gotov ne bojiš!
To reče in steče za belo ženo,
Ta giblje naprej se skoz vežo tamnó.

In vedno se giblje in mota naprej,
Zdaj kvišku po stopnjah gre v gornje nad-
stropje,
Pa oni ne jenja, bit' hoče hitrej,
Pa ko se lovita skoz celo poslopje,
Kar zgine podoba! On krog se ozré,
Pri oknu mu zopet pomignila je.
Z razpetim rokama on k oknu hiti —
Z razbito glavó pred Petranom leži.

V. Mandelc.

Drugi dan so dobro jutro mi vošili
Za povrh razbito glavo mi zašili.
„Lepa hvala!" sem jim rekel ves vesel,
Za povrh pa to pesem jim zapel
V spomin 19. velkiga srpana 1858."

Še jedenkrat o Jakobu Petelinu (Gallusu). Ko sem v 5. listu predlanskega »Ljub. Zvona« pisal razpravico o *Jakobu Petelinu (Gallusu)*, izrekel sem srčno željo, da bi se strokovnjak potrudil, podati nam obširen životopis in vredno oceno vélikega tega glasbenika slovenskega. Žalibog, moje besede so bile glas vpijočega v puščavi, in le trudoljubivi g. L. Žvab je v 8. listu predlanskega »Ljub. Zvona« o Gallusu priobčil nekoliko vrstic, ki jih je našel v nekih leksikonih, koje pa ne pripovedujejo veliko novega. Vendar: hvala lepa vrlemu rojaku na trudu njegovem!

Ko sem moral spoznati, da je bil moj poziv v »Zvonu« zaman, nisem hotel držati križem rok. Vedoč, da je bil Petelin svoj čas kapelnik pri škofu Stanislavu Pavlovskem v Olomuci, pisal sem tamkajšnjemu konsistoriju, proseč ga, če bi mi mogel poslužiti s kakšnimi podatki o našem Petelinu. Kmalu na to dobim iz Olomuca naslednje pismo:

»Vom Olmützer F. E. Consistorium.

In Erwiederung des geschätzten Schreibens de dto 7. Juni 1886 betreffend die biographischen Data des Jakob Hänel beehren wir uns zur geneigten Kenntnis zu bringen, dass im fürst-erzbischöflichen Ordinariats-Archive keine diesbezüglichen Schriftstücke zu finden seien. Fürst-erzbischöfl. Consistorium

Olmütz am 16. Juni 1886. *Emanuel Graf Pötting,* Generalvicar."

(Podpisan je tudi knezonadškof. kancelar).

Iz Prage, kamor sem se tudi obrnil bil do vplivnega gospoda, pa nisem dobil nobenega odgovora.

Vrli naš glasbenik, g. Danilo Fajgelj, pisal mi je v dan 2. julija 1886. nastopne vrste: »Veseli me, da se zanimate za Gallusa. On je bil bržkone rojen v *Idriji*, kjer je tudi *učiteljeval* v družbi z bratom, a potem nekam priginil. Žlahto Petelinovo sem jaz še poznal. Najprej bodete njegov rojstveni kraj iztaknili v *Spodnji Idriji* ali celó na *Št. Vidski Gori.*« —

To je bilo mêni lepo oporišče! V dan 21. julija 1880. pišem g župniku v Spodnjo Idrijo in na Št. Vidsko Goro. Že dné 28 julija dobim od spodnje-idrijskega gospoda župnika ta-le odgovor:

»Tukajšnje matrike ne sezajo čez l. 1600. nazaj, ker so pred več kakor 200 leti vse župnijske knjige tu pogorele. Obžalujem tedaj, da mi ni mogoče, Vaši blagi želji ustreči. Kaj pa, ko bi se obrnili do škofijske pisarne v Ljubljani, kjer se hranijo kopije farnih matrik? — S posebnim spoštovanjem M. Horvat.«

Ker se gospod župnik šentvidsko-gorski na mojo prošnjo ni odzval, obrnem se do prijaznega g. Grbca, knezonadškofovega takratnega kaplana (zdaj tajnika) v Gorici s prošnjo, da bi blagovolil pogledati v matrike pri tamkajšnjem škofijstvu ter mi naznaniti, če najde v njih kaj tacega, kar bi moglo služiti namenu mojemu.

Na to dobim od g Grbca naslednje pismo:

„Žàl mi je, da Vam ne morem postreči, ker v tukajšnem arhivu ne sezajo prepisi matrik tako daleč nazaj.

Da sem jaz vedel za Vašo prošnjo pred enim mesecem, pogledal bi bil lehko sam v šentvidsko-gorske matrike, saj sem bil s premil. knezonadškofom štiri tedne v tolminskih in cirkniških gorah. To — kanonična vizitacija — je bržkone tudi zakrivila, da nemate še odgovora z Gore. Svetujem Vam, še enkrat pisati g. župniku in morda tudi tamošnjemu učitelju, saj sta oba prav dobra in uljudna gospoda, in *ker je gorska fara najbolj stara ter je Spodnja Idrija omenjenega časa spadala pod Goro, utegne se kaj najti*".

Žàl, ostala je tudi ponovljena moja prošnja, ki sem jo poslal na Šentvidsko Goro, brez vspeha.

G. Koblar, bivši tajnik pri škofiji v Ljubljani, do kogar sem se obrnil bil na nasvet spodnje-idrijskega župnika, pisal mi je dné 7. septembra te-le vrste:

„Jaz že dve leti nisem več pri škofiji v Ljubljani, in torej Vam ne morem služiti s podatki o Petelinu. Sicer pa tako, kolikor je meni znano, na Kranjskem matice nikjer ne sezajo mnogo čez leto 1600 nazaj in v škofiji starejših matic celó nič ni najti."

Pripis. Ta sestavek je bil že dogotovljen, ko mi pride na misel, obrniti se do šentvidskega organista in skladatelja, *g. Laharnarja* s prošnjo, da bi mi izkušal pri ondotnem g. župniku pozvedeti, česar sem si želel o Petelinu. Res mi prijazni rojak kmalu postreže s tem-le odgovorom:

„Rad Vam odgovarjam na Vaše čestito vprašanje. Šel sem k g. župniku in sem ga vprašal po omenjeni stvari. Rekel je, da šentvidsko-gorska fara *nema od tistega časa krstnih bukev* ter tudi ne ve, kam so prišle. Bil sem pa pri g. Kokošarji v Cerknem in sva pogovor imela tudi o tem. G. Kokošar méni, da se je moral Gallus (J. Petelin) roditi v *kanálski okolici*. . . ."

Kakor kaže, bode težko dognati, kdaj in kje se je rodil véliki glasbenik Petelin, kar mora močno obžalovati vsak slovenski rodoljub! — Janko Leban.

Drobtinica slovenskega liturgijskega jezika na Slovenskem. Čimbolj se zavedamo slavjanske národnosti svoje, tembolj nas zanima vse, kar je *našega*. Da je tudi liturgija po naših cerkvah bila nekdaj *naša*, t. j. slovenska, priča zgodovina. Zgodovina se sicer dá popačiti za nekaj časa – resnica pa mora napósled na dan. Mi ljubimo samó le resnico, ako še dandanes reklamujemo slovensko liturgijo záse, dobro vedoč, da zató še nismo — „razkolniki"; kajti sv. brata Ciril in Metod bila sta katoličana. Pravico do slovenske liturgije, tote vélike kulturne dedščine naših blagovestnikov, pa imamo tudi mi Slovenci – to vé itak vsak izobraženik med nami — prav zató, ker smo — Slavjani. Naredbe papežev Hadrijana II., Ivana VIII. in dr. veljajo še dandenašnji. Nisem pa hotel govoriti cenj. čitateljem „Zvonovim" o slov. liturg. jeziku v obče, nego podajem jim samó na videz sicer neznatno, ali na vsak način zanimivo drobtinico takega našega cerkvenega jezika.

Na Sladki Gori, znani romarski cerkvi pri Poličanah, bila je navada, da so se pri slovesnih obhodih, o Telovem in v Véliki Maši (Vnebovzetji) *popevala* štiri evangelija v jeziku *novoslovenskem!* To vam potrjuje n. pr. č. g. M. Ivanc, sedanji kanonik in dekan v Šmariji pri Jelšah, kateri je bivši kaplan ponkovski sam hodil na Sladko Goro popevat slovenska evangelija. Kako stara je bila ta navada, kdo je prvi jo uvedel? — o tem ti

ne vé nikdo ničesar zanesljivega povedati. Nekateri mislijo, da se je to začelo šele viharnega l. 1848., kar pa ni verjetno. Prav tako se ne vé, kdaj se je *opustil* ta sveti običaj: ga je li odpravil svojevoljno novi domači župnik (Veres?), ali pa je prepoved prišla od višje cerkvene oblasti? — nikdo ne vé povedati. Gotovo je, da se že dobrih dvajset let sv. evangelija ob imenovanih praznikih *ne* popevajo več slovenski.

Ali to ti poreče vsak star Sladkogorčan, ka „je bilo *lepo* in *veselo* slišati sv. evangelj v našem jeziku, ker smo — *vedeli*, kaj pravo za pravo gospod pojó . . . ."

Kdor vé kaj več o tej stvari, naj se oglasi. „Poberite drobtine, da . . ."

Josip Kajetan Tyl. V 4. dan febr. t l. preteklo je osemdeset let, odkar se je národu češkemu narodil jeden najnavdušenejših njegovih sinov — Josip Kajetan Tyl (r. 1808. l.). Zasluge tega moža za vzbujenje národa češkega, za njega literaturo in gledališče zapisane so z neizbrisnimi črkami v zgodovini češke prosvete, njegovo glasovito pesem: „Kde domov můj?" pa popevajo že vsi rodovi slovanski.

Še predno je dokončal svoje nauke, izdal je Tyl prvi svoj roman: „Statný Beneda" l. 1830. Za ta roman je dobil od založnika v nagrado — staro obrabljeno suknjo. Pozneje se je posvetil gledališču, za koje je deloval kot glumec, režisêr in dramatični pisatelj. Nad štirideset izvirnih in preloženih iger je zapustil češkemu gledališču. Večina teh je seveda že zastarela, ali še sedaj je polno gledališče do zadnjega prostora, kadar igrajo njegove igre: „Strakonický dudák", „Jiříkovo vidění" ali „Jan Hus". — Ker je prehitro pisal, izvirne njegove igre nikakor niso dovršene, ali ostane mu jedna zasluga: Tyl in pa Klicpera sta oslavila šele češko dramatiko, ki so jo koncem 18. veka obudili brata Dragotin in Venceslav Tham in Jan Štěpánek. — Poleg tega je urejal razne časnike, med njimi tudi leposlovni list „Květy". — Med vsemi njegovimi spisi pa so estetično največje vrednosti njegovi romani, osobito zgodovinski, čeprav tudi ti niso prosti napak. Kritika najbolj hvali njegov: „Dekret Kutnohorský", roman iz časa husitskih bojev. — Njegove spise odlikuje lehka pisava; ali naglica, s katero je pisal in pa raznovrstnost literarnih strok, s kojimi se je bavil, niso mu dale, da bi dosegel dovršenost.

Časi „svete alijance" udušili so vse politično življenje in domoljubi so skušali potom literature probuditi med Čehi národno zavest. Tudi iz vseh Tylovih spisov veje nam naproti topla ljubezen do národa in domovine, ki ga je zapeljala večkrat celó do anahronizmov. — Umrl je Tyl l. 1856. — Zbrani njegovi spisi so izšli prvič v Pragi 1844. l., drugič so izhajali v istem mestu od l. 1857. do 1859.

Dostojno je praznoval národ češki dné 4. februvarja t. l. v národnem gledališči osemdesetletnico Tylovo. Igrali so njegovo najboljšo igro: „Strakonický dudák". Predno so pa pričeli igrati, deklamoval je g. Seifert pred podobo Tylovo, ki je bila s cvetjem ukusno okrašena, A. Mužikov „Prolog" in godba je igrala Dvořakovo overturo k Šamberkovi igri: „Jos. Kaj. Tyl". — Sch.

„Ljubljanski Zvon"
izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon

Leposloven in znanstven list.

Štev. 5. V Ljubljani 1. maja 1888. Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

IV.

Stava.

(1573.)

»Wir wollens frischlich vahen an,
Khainen darin leben lân.
(Ista pesem.)

1.

Vino pije Oger Fêrenc Tahi,
Vino pije na graščini svoji,
Na Sosedu, grádu na Posavji.
Ž njim ga pije svetlih gostov družba:
Grofov sedem, vitezi četirje,
Vsi sinovi vójvode Arpáda;
In barón med njimi jeden nemški,
Jožef Turen, vlastelín na Krki,
Vlastelín in stotnik čet uskočkih.
Teče gladko v grla vince sladko,
In skoz grla stopa vince v žile,
In po žilah stopa gostom v duše,
Stopa v duše, v srca jim junaška.
Čudodélnik duh si vinski divni!
Prideš v žile, kri se nam segréje,
Prideš v srce, bije nam hitreje,
Prideš v dušo, pa nam oživí se,
Razvedrí se in razveselí se:
Čudodélnik duh si vinski divni!
Čuda delaš dnes i na Sosedu.
Omečila srca so se gostom
Pa v junaška ljubijo se lica,
Ljubijo se in objemajó se.
A ustane mi za mizoj Turen,
Jožef Turen, stotnik čet uskočkih,
Dvigne čašo rujnega bizeljca,
Dvigne čašo, začne govoriti:
»Krasno smo pri tebi se sestali,
Ljubi sósed ti naš, Fêrenc Tahi!
Bógme, tu je pravo še življenje,
Tu pri tebi! Skoro sem pozabil,
Od kedaj že gost sem tvoj presrečni. —
Ali, prašam vas, gospôda slavna!
Kdo dandánes treba lepše zloge,
Nego plemič stiskani povsodi?!
Hudih časov, oh, smo doživeli.
Plemstva stari májejo se stebri.
Kdó jih maje, kdó podreti hoče?
Ha-ha, bratje, sram me je, a res je!
Kmetje to so, délavci, seljaki,
In slovenski in hrvaški kmetje;
Ljud umazan krati nam pravice,
Posvečene od stoletij šege.
Člověk kmečki in plebéj — povéjte! —
Kakšno pravdo naj imá neplemič?
Mi vsi vemo to, gospôda draga:
Člověk pravi, to je sámo óni,
Ki ga diči — grb na pergaménu!
Mi vsi znamo, kaj je volja božja:
Jeden rojen je, da gospoduje,
Drugi pa, da prvemu hlapčuje;
Jeden delaj, drugi tam počivaj!

Jeden stradaj, drugi pa užívaj! . . .
Pa ukaži kmetu danes tlako:
Koj zagóde pesem ti o pravdi,
Takt pa bíje s cepcem ti po hrbtu.
Zagrozí ti še z Matijem Gubcem,
Kraljem novim, kmečkim kraljem svojim,
Ki gradove nam podere naše! . . .
Nekrščansko se postopa z nami,
Oh, krivice nam godé se težke! . . .
Ne, ne! Tebi, mili Fêrenc Tahi,
Tebi bati ní se roke selske
Tí brzdati znaš jih in krotíti,
Tepeš jih in bičaš temeljíto,
Oslavíl si daleč se po svetu.
Občudujem plémiški tvoj pônos,
Posvečujem polno to ti čašo!«

»»Vivat! Eljen!«« — in poljubi vroči
In objemi in junaške sòlze!

Čašo novo si nalije Turen,
Nadaljuje govor v sveti jezi:
»Mojster res si v strahovanji, Tahi!
Ali, bratec, — čarodéj še nisi!
Čarati zná sámo Jožef Turen,
Tvoj prijatelj, stotnik čet uskočkih.
Bistra teče mimo tebe Sava,
Ali predno mine teden tretji —
Hôdi gledat mi na breg valove! —
Predno mine dnij ti trikrat sedem:
Voda bode Sávina rudeča!
Vso prečaral bodem reko čisto;
Čudesu se mojemu boš čudil:
Jožef Turen, moj prijatelj nemški,
Čarodéj je pravi, mi porečeš!
Stáviva dnes pred svedoki stavo,
Vádljajva se, brate, Fêrenc Tahi:
Ako mêni se posreči čara,
Ako Sava tekla bo rudeča,
Tí mi pošlješ v stavo sivca konja,
Da ga jezdim po ravninah krških.
Ako pak se čara ponesreči,
Sava teče ob obroku bistra,
Onda, sósed, tí dobodeš stavo.
Pošljem tebi stavo jaz še lepšo,
Pošljem tebi, kar imaš najrajši:
Rožo bélo in napól razcvélo,
V vrtu kmetov mojih tam ubrano,
Pošljem v stavo ti — deklè slovensko!«

Ko je Tahi razumèl zdravíjco,
Razumèl, kar pravi Jožef Turen,
Plane kvišku kakor ogenj žívi:
»Mož-beseda, ljubi sósed Turen,
Mož-beseda, stavo to vsprejemam!
Vse omizje slavno nama priča.
Težko čakal čarovníj bom tvojih,
Rad bi videl, kako hočeš, bratec,
Savo našo nam porudečíti;
Rad ti pošljem tudi sivca konja,
Da ga jezdiš po ravninah krških:
A še rajši jaz bi videl vendar —
Naj v uhó ti željo pošepečem —,
Da umétnost se ti — ponesreči!«

»»Vivat! Eljen! Stava je veljavna!««

Seže v roke Tahi gostu Turnu,
V roko seže, da se vadlja zveže;
V roke seže Turen vsem po vrsti,
Za slovó še vse poljubi gorko,
Vse poljubi gôste in objame;
V pôzni nôči se od njih razloči,
Jaše prémo na svoj grad na Krki.

2.

Vsak dan jaše Tahi z gôsti k Savi,
Hodi gledat Sávine valove,
So li bistri, ali že rudeči.
Jaše gledat Tahi teden prvi:
Sava teče bistra, ko popréje.
Jaše gledat Tahi teden drugi,
Od nedelje do nedelje druge,
Radoveden tam stojí na brégu,
Radovedni vsi zró v reko pód-se:
Sava teče bistra, ko popréje.
»Čarovništvo«, reče Fêrenc Tahi,
»Čarovništvo menda ní baš làhko,
Savo vodo to porudečíti,
Ali pa se šali z nami Turen!
Ceterum, če stvar se izjalóvi,
Mêni, bratje veste, — to tém ljubše!«

»»Sedem dnij še čakajmo, prijatelj!««

Jaše Tahi zopet z gôsti k Savi,
Hodi gledat reko teden tretji;
Vsak dan tam na pródu mi stojíjo,
Vsak dan, vse od jutra do večera.
Kólne Tahi, kolnejo tovarši
In na Turna se hudó jezíjo:
»Ha, za nos nas vodi Nemec zviti!«

Dan napóčil jim je trikrat sedmi.
Jaše Tahi k Savi dan poslednji,
Spéje k reki z gôsti na vse zgodaj,
Baš na praznik Agate svetníce.
Pod kopiti škriplje sneg konjíčem,
Z véj srebrno se leskeče ivje,
In pod nébom kroka gavran lačni . . .
A junaki dirjajo mi k Savi.
Gor in dol po pródu jaše Tahi;
Hudomušno suče vranca konja,
Suče ga in tepe brez potrebe,
Hudomušno zbáda ga z ostrogoj
Zdaj na desni, zdaj na levi v trébuh.
Jašejo ž njim gostje radovedni,
Gledajo in vôdo vsi motríjo,
Čakajo od jutra do poldnéva:
Sava teče bistra, ko popréje!
Divje škriplje že z zobmí mi Tahi,
Brke viha in od jeze piha,
Kólne Turna, v peklo ga proklinja:
»Dan poslednji . . . . zlágal je baron se!«

»»Do večera vstrájajmo še, sósed!««

Gor in dol po pródu jaše Tahi,
Zróč nestrpno v Savino vodóvje
In kolnóč skoz zóbe kletve grde.
Jašejo ž njim vitezi in grofi,
Tahija na glas pomilujoči,
A na tihem — se posmehujoči.
Gleda solnce zimsko skoz oblake,
Gleda ne, mežíka le zaspáno.
A razgrne se zavésa siva,
Z jasnega se solnce ózre dóli,
Gleda z néba toplo in prijázno,
Gleda svetlo v Savine valove:
»Kaj je to? Ne vidite li, bratje?«

»»Dà, kalí se Sava, brate Tahi!«

»Vidim prav? Ha, prek in prek se barva!
Torej vendar — čarodéj — si — Turen? . , .
Ne, ne! Vára luč očíj me mojih! —
Zájmimo si, bratje, Save v čaše!«

Zájme v kupo vode rečne Tahi,
Zájme gost je vsakter v kupo svojo.
Proti solncu kupe vsi držíjo:
»Voda v kupah je zarés rudeča!«
Zájmejo iz Save vode drugič,
Proti solncu kupe vsi držíjo:
»Voda v kupah je zarés rudeča!«
Zájmejo iz Save vode tretjič,
Proti solncu kupe vsi držíjo:
»Voda v kupah je zarés rudeča!«

Ne počaka, da domóv prijaše,
Kar na pródu piše Tahi Turnu,
Piše pismo, lépo ga pozdravlja:
»Slava ti! Do zêmlje se ti klanjam!
Mislil sem že res, da si — Pavliha,
A ostal si, sósed, mož-beseda!
Čarodéj si; rad ti čast priznávam.
Ali predno pošljem sivca konja,
Děj, pověj nam in razloži, bratec:
S čím prečaral si nam Savo bistro,
S čím pobarval reko si rudeče?
Mar črnine imaš prêveč v kleti,
Pa si v Savo jo iztočil danes?
Ali črešenj si nakuhal suhih,
Pa si v Savo sók izlil čaróvni?
Ali pa si bržčas bil na lovu,
Tam nastreljal zajcev brez števila,
Brez števila srn, volkóv, medvedov,
Pa si v Savi plenu kri izpiral? . . .
Děj, pověj in razodeni tajnost,
Predno pošljem tebi sivca konja!«

3.

Vino pije Oger Fêrenc Tahi,
Vino pije na graščini svoji,
Na Sosedu, grádu na Posavji.
Ž njim popiva svetlih gôstov družba:
Grofov sedem, vitezi četirje,
Vsi sinovi vójvode Arpáda.
Hej, to bil je zopet vaš dan, godci,
Fantje črni, vi ciganski fantje!

Niso gosli jókale zastónj vam,
In zastónj ne vrískale veselo:
Koljkor pesmij, tóliko cekínov! —
Pili vince ta gospôda svetla,
Vse od jutra do nočí ga pili,
Čaš brez broja od zdravíjc pobili.
V nôči pôzni že razhajali se,
Za slovó že brat poljublja brata:
Dôspe pismo od barona Turna
Baš na róke Tahiju, graščaku!
Čita pismo Tahi gôstom svojim,
V pismu Turen Tahiju poroča:
»Ne budáli, ljubi bratec Tahi,
Ne budáli ter se mi ne šali!
Nimam v kleti preveč jaz črníne,
Da bi Savo barval ž njoj globôko;
Tudi črešenj nisem kuhal črnih,
Da bi s sokom Savo bil prečaral;
Pač pa bil sem v ístini na lovu!
Nisem streljal zajcev za zabavo,
Ne volkóv, ne srn in ne medvedov,
Nego kmete puntarske lovíl sem,
Té slovenske in hrvaške kmete!
Slavno jih pri Krškem sem premagal
In Krščane ž njimi vred uporne!
Vse pobíli moji so Uskoki,
Vse pobíli, kar so jih dobili,
Vse poklali, ki se jim udali!
Kri človeška tekla je v potokih,
Tekla v Savo pa ti jo skalíla,
Jo skalila in porudečíla.
To je, bratec, vsa umétnost moja.
Rad bi prišel sám na Sosed k tebi —
Truden sem od čarovníje klete! . . . .
Pôšlji skoro mojega mi sivca!«

Gorázd.

List iz dnevnika.

Zamišljen potnik sam sedim v kupéji,
Skoz okno se upira pôgled moj,
Kjer na drevesi vsakem, vsaki véji
Mrtvaški list priroda piše svoj.

Meglà otožno lega po dolinah,
Studéno ivje krije mrtvi breg,
Pod mračnim nebom gôri na planinah
Vrhove venča večnobeli sneg.

A jaz zamišljen sam sedim v kupéji,
Od dóma stráni vlak z menój hití,
Hití z menój in s sliko, ki v aléji
Motrile nekdaj so mi jo očí.

Nikdar poprej še niste príšla sáma
Na klópico v popoludnévni hlàd,
Gotovo vselej stara garde-dama
Hodíla Vas je skrbno varovàt.

A danes ni je bilo. — Kako žívo
Vzdrhtélo v prsih mojih je srcé,
Ko gledal sem Vas, v rôkah Vam vezívo,
Na lici bile rože so cvetné.

Sanjavo tèmno Vam okó je zrlo
Na nežno delce nežnejših še rok;
Nad Vami pa poletje razprostrlo
Zelenih vej je slikovìt obok.

Pogosto skoz košato se je drévje
Potajno solnčen prámen k Vam prikràl,
In z modro pentljico njegov se sév je
Na črnih Vam laséh ljubó igràl.

Da stopim k Vam srcé mi je velélo,
A koj umolknilo je od strahú:
Na drevji listje tajno je šumélo:
‚Ne kâli devi srčnega mirú!‘

Na drevji listje tajno je šumélo,
Ob deblu sem ostàl motrèč Vaš lik,
In v srci mojem tiho je zvenélo:
»Ostani srečna, dika ženskih dik!«

Fr. Gestrin.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

VI.

Kadar lačen pes nima druge hrane, gloje kost, ki jo je izteknil za kakšnim plotom. Tako so ljubljanske klepetulje po ves teden obirale mali dogodek v Glovackega veži. Pravega itak nobena ni védela, zato pa si je v hudobni domišljiji svoji tem več izmislila; vsaka druga je nekoliko dodala, a napósled so se pripovedovale po mestu tako grozne stvarí, da so se pobožne samíce kar križale, stari ljudje pa so majali z glavo in tožili, da ne poznajo več stare Ljubljane svoje. Toda kmalu so tudi najhudobnejši jeziki umolknili; le tu in tam je še kdo rekel kakšno besedo, ali zastarelo blebetanje ni več nikogar zanimalo in bilo je konec neprijetnemu govorjenju.

Drugače je bilo na Glovackega dômu pod gradom. Tu se kar ni in ni hotela zaceliti globoka rana, ki jo je Vanda s »prvo ljubeznijo« usekala materi svoji. Šele pred božičem je gospá toliko okrevala, da je mogla vstajati, iz hiše pa ni smela iti vso zimo ne. Vanda ji je stregla, kakor le dobro dete more streči roditeljici svoji. Mati je znala ceniti veliko njeno skrb in ni védela, kako bi ji pokazala, da je zadovoljna ž njo. Nikdar se niti z najmanjšo besedico ni doteknila dogodeb pred boleznijo; a če je videla, kako vene lepa njena hčerka, milo jo je pogledala in debele solze so ji zalile trudne očí. Bila je zopet tista dobra mama, ki je sodila po srci svojem, ne po prigovarjanji zvitih kovarjev in sebičnih lizúnov. Z materjo se niti Vanda skoro ni genila iz hiše in kadarkoli je mogla, naprosila je Dobravčevo in še kako drugo gospó, da so za kratek čas prišle malo tarokirat. Stara Dobravka je posebno rada kvartala in ni mogla zatajiti veselja svojega, če jo je Vanda prišla vabit. Zadovoljno se je nasmijala skozi

velike svoje naóčnike in jo na ves glas vprašala: »Ali bomo kralja dali?« To so bile pri taroku stalne njene besede in bile so zmeraj slovenske, tudi če je nemški govorila. Takšni sestanki so pač bili za stare ljudí in bolni gospé so prikratili marsikak dolg zimski večer, ali Vandi je trebalo druge zabave, druge druščine. V tem, ko so deklice v njenih letih hodile na ples, na led in v gledališče, bila je ona vedno domá, in prav malokdaj, da je ob nedeljah iz cerkve gredé na kak trenutek skočila k Smaragdi, seveda vselej skrivaj, kajti mati bi se takoj bala, da ne bi pri Sieminskih dobivala poročil od Borovskega. Ni se manjkalo odličnih gospij, ki so s hčerami svojimi dohajale v poséte h Glovackovim; ali to je bilo zmeraj le predpóludne, a ni bilo po domače, odkar je gospá Glovacka po smrti svojega možá živela bolj sáma záse.

Pa saj bi bila Vanda lehko pogrešala vseh tistih veselic, ki so jih druge deklice uživale v polni meri, ko bi le imela koga, da bi se ž njim mogla pomeniti o srčnih svojih stvaréh. Ne bi bila marala, ko bi jo mati kdàj pokarala zaradi Borovskega, čula bi vsaj njegovo ime. Neža je bila jedina, ki ga je jedenkrat vzela v misel. Gospodična se ji je smilila, pa jo je mislila malo potolažiti s tem, da bi besedo napeljala nánj. Že večkrat je hotela vprašati po njem, ali nikdar se ni prav upala. Ko se je pa Vanda nekega dné delj časa mudila v kuhinji in bila zgovornejša, kakor po navadi, ohrabrí se Neža in začne:

»Gospodična, tisti častnik, ki nam je takrat pomagal našo gospó čez stópnice nesti, je pač čisto drug gospod, nego doktor Maček. Nikar mi ne zamerite, ali kàj veste, kaj je ž njim?«

Vanda se nejevoljno obrne in gre iz kuhinje, ne da bi le jedno besedo odgovorila. Neža je bila čisto poparjena in nikdar več ji ni prišlo na misel, da bi vprašala gospôde, kar ji niso razodeli samí.

Zima je bila pri kraji, sneg je skôpnel in že so se pokazale prve cvetke, beli zvončki in rmene trobéntice. Minil je tudi že predpust; pobožni Ljubljančani so pridno hodili k pôstnim pridigam, in če je bilo lepó vreme, sprehajali so se popóludne radi proti Bóžjemu Grôbu. Gospá Glovacka se je tudi že veselila, da bode kmalu smela zapustiti tesno zidovje, pa se naužiti čistega zraka v prebujeni prirodi. Od dné do dné je teže prenašala neprijetni zápor, kajti delati ni smela mnogo, zmeraj čitati pa tudi ni mogla, dasi ji je to bila najljubša zabava. Ravno se je bila zopet čisto zamislila v lépo knjigo, katero ji je poslal gospod Jurij, izpovednik njen in stari prijatelj Glovackega rodbine. V tem nekdo potrka, vrata se odpró in — gospá ni verjela svojim očém — pred njo sta stala Sieminski in žena njegova, Smaragda.

Gospá Glovacka je bila tako iznenadena in zmedena, da précej ni védela, kaj bi rekla. Šele ko so vsi trijé sédli, nasmijala se je prijazno in vprašala:

»Kakšni sreči se mi je zahvaljevati, da tako redke gôste zopet vidim na dômu svojem?«

»Dobro ste rekli; v naših razmerah smemo to pač imenovati srečo,« odgovorí Smaragda in žalostno povesi očí.

»Srečo, srečo!« bridko naglasi Sieminski, »prav tako srečo, kakeršna doletí drobnega ptička, če ga iz male kletke denemo v veliko.«

»Gospôda danes kar v podobah govoré,« pristavi gospá Glovacka, »jaz sem prikrite besede zmeraj težko umevala.«

»Odpustite, milostiva,« opravičuje se Sieminski, »ljubeznivo Vaše vprašanje nas je zapeljalo v stran. Prišli smo po slovó.«

»Po slovó?« seže mu gospá Glovacka v besedo, kakor ne bi bila dobro čula.

»Po slovó!« potrdi Smaragda. »Odpotovali bomo v Trst.«

»Čez praznike?« zopet vpraša gospá Glovacka, ki kar ni mogla dočakati, kaj je te »čudne ljudí« pripeljalo k nji.

»Za zmeraj!« kratko zavrne Smaragda.

»Za zmeraj?« čudi se domača gospá; vendar ni mogla skrivati velike radovednosti svoje in nekega tajnega zadovoljstva.

»Dobili smo najvišje dovoljenje, da se preselimo v Trst, kar nam bo v toliko olajšalo naše stanje, da bo tudi stari oče žene moje smel bivati pri nas,« pojasnuje Sieminski.

»Prav od srca Vam čestitam! Vém, da ni, kakor bi si želeli; ali komu pa gre vse po volji?« mirno je rekla Glovacka ter stisnila roko Smaragdi. Ta bi bila rada besedo navedla na drugo stvar, pa hitro vpraša:

»Kako pa zdravje Vaše?«

»Ne vém, kaj bi Vam rekla. Zdrava nisem, to vém, in niti ne verjamem, da bi kdàj do dobrega okrevala.«

»Milostiva bi poleti morali iti kam na kmete, v čist gôrski zrak. To Vas bo gotovo okrepčalo; saj je na Kranjskem dôkaj prelepih krajev, v katerih mora človek znova oživeti na duhu in na telesi.«

»Hvala Vam, gospod Sieminski, za Vaš svèt. Takisto mi naročajo zdravniki, ali jaz nimam upanja.«

»Nikar tako«, graja jo Smaragda, »najprej mora človek vse poskusiti, a potem še ne sme obupati.«

»Lahko Vam govoriti, ko ste zdravi in mladí. Sicer pa tudi jaz ne zametujem dobrih svetov in pokorila se bom odredbam zdravnikov. Bržkone pojdeva z Vando na Záprice. To Vam je prijazen gradič nad Kamnikom. Tam imam stare dobre znance iz srečnejših časov. Ravno danes mi je pisala gospá in me vabi, da bi čez poletje k nji prišla z Vando.«

»Tako lepe ponudbe pač ne boste odbili, milostiva,« prigovarja Sieminski, »saj si kàj ugodnejšega niti želeti ne morete, kakor bivati pri dobrih prijateljih in se ž njimi spominjati nekdanjih časov.«

»Res je tako; ali sáma se le ne odločim. Vèdeti moram, kaj poreče Vanda moja na to.«

»Vanda bo gotovo v vse privolila, kar bi Vam moglo povrniti zdravje Vaše,« pravi Smaragda. »Kje pa tičí, da je ni blizu?«

»Ni je domá. Lep je dan, pa sem jo poslala, naj namesto mene nekoliko pohodov povrne ljubeznivim gospém, ki so me hodile tolažit v bolezni moji. Prav žàl ji bo, da je zamudila tako redke goste. Pa saj se boste še videli, še danes pride k Vam. Meni pa ne boste zamerili, če me ne bo; saj veste, da po bolezni svoji še nisem bila z dóma.«

»Kaj pa mislite!« pravi Smaragda. »Za Vas še nikakor ni čas, da bi začeli na zrak hoditi; vreme je preveč izpremenljivo. Bojim se, da smo Vas že predolgo zadrževali.« Na to namigne možu svojemu, da je čas k odhodu, in oba se poslovita pri gospé, o kateri sta dobro védela, da jima nikdar ni bila nagnena.

Šele ko sta Sieminski in žena njegova odšla, mogla se je Glovacka z vso dušo veseliti nepričakovane novice, da tudi tadva izgineta iz Ljubljane. Za Vando tedaj ne bo več nobene nevarnosti, nji pa se ne bo več treba siliti in hliniti prijateljstva, od katerega v njenem srci nikdar niti iskrice bilo ni. Takoj je zopet jela misliti na Mačka in obžalovala, da ga ni več v Ljubljani. Vse bi se dalo poravnati in hčerka njena bi mogla v kratkem biti srečna in preskrbena. V tem stopi Vanda v sobo.

»O, Vanda! Ali si že domá? To si res hitro opravila.«

»Kaj pa hočem, saj veš, da je meni kmalu dosti tistih poklonov iz sáme uljudnosti in pristojnosti, pri katerih je srce prazno.«

»Draga hčerka moja, to ti je svét. Kdor hoče živeti v svetu, mora se pokoravati njegovim šegam in zakonom.«

»Hvala ti za takšen svèt; ne maram ga, rajša se ga popolnoma odrečem, pa se zadovoljim sámo z jedno tovarišico, ki mi bo iz srca govorila in me iskreno ljubila.«

»Pustiva to; skoro bi ti bila pozabila povedati, kdo je bil pri nas.«

»Kdo?« vpraša Vanda hladno.

»Sieminskovi.«

»Sieminskovi!« ponavlja hči z zategnenim glasom in se čudi.

»On in ona«, poudarja mati, »prišli so po slovó. Dobili so dovoljenje, da se preselijo v Trst in da bo tudi stari oče smel bivati pri njih.«

To kratko poročilo je zadelo Vando kakor strela z vedrega nebá. Na vso moč se je premagovala, da ne bi izdala strašne žalosti, ki je potresala vso dušo njeno. Izkušena mati je to takoj zapazila, a ker je poznala hčerko svojo, kako je v tej stvári občutljiva, pritajila se je ter mirno zopet poprijela besedo:

»Vanda, tebi sámi bode iti, da se posloviš od njih. Pa kar danes pojdi, kajti jutri se utegnejo že pripravljati na pot, pa bi jih motila.»

Dobro, mama,« odgovorí Vanda in odide v svojo sobo, kjer se je bridko zjokala, da bi si olajšala hude bolečine. Srce ji je plâlo od bolečine, ko je pomislila, da je zdaj pretrgana zadnja véz, da je splaval po vodi prav vsak up, da bi se kdàj mogla zopet sniti z Bronislavom. Nič ji ni odleglo, ko je popóludne šla k Smaragdi; še huje ji je bilo, ko jo je vsaka stvar le še živeje spominjala nánj, na tiste lepe ure, ki so ji onda tako hitro potekale. Zdaj se bo do dobra zatrla vsaka sled kratke sreče njene. To je bilo grozno in kar ni se mogla ločiti od milega ji kraja. Smaragda jo je tolažila, kakor je najbolj védela in znala; kako so čudna pota modrosti božje, da se lehko vse na bolje obrne in morebiti prej, nego mislimo. Ali to je bilo premalo gotovega in ni moglo zadovoljiti deklice, ki je v kratkem svojem življenji izkusila že toliko bridkega.

Bila je Velika noč in vsakdo se je po svojem veselil prelepega praznika, s katerim krščanska cerkev tako umno slaví vstajenje Gospodovo in odrešenje naše ravno tačas, ko se vsa priroda vzbuja in tako rekoč veselí odrešenja svojega od zimskega spanja in mraza. Vanda niti tega veselja ni poznala, njeno srce je otrpnilo za vsak radosten občutek, a da bi beda njena bila še večja, oglasil se je zopet doktor Maček. Ni pozabil, kar je obétal gospé Glovacki, in res je pisal v Verono svojemu prijatelju ter mu razodel sovražne naklepe svoje zoper nadporočnika Bronislava Borovskega. Toda navzlic najboljši volji prijatelj v Veroni ni našel pičice, da bi na nji mogel razpresti kako proganjanje imenovanega částnika. Borovski se je tako vzorno vêdel ter

bil tudi v službi tako natančen, da je tovarišem svojim bil za vzgled. Niti na pošti ni bilo najti, da bi si dopisoval z ljudmí, ki so nevarni novemu državnemu redu. Le to je zvedel prijatelj, da stanuje pri mladi, bogati vdovi, ki se zanima zánj; ali to da ni nič slabega, ker sta oba neoženjena in imata vse pogoje, da bi mogla skupaj stopiti v zakon.

»Imam jo!« vskliknil je zviti doktor in se škodeželjno nasmejal sam v sebi, ko je čital o mladi vdovi, da se zanima za Borovskega. Ta neznatna stvarca je nesramnemu spletkarju bila dovolj, da si je izmislil grdo laž ter na nji osnóval svoje kovarstvo. Napisal je sam sebi pismo, poslal je prijatelju v Verono prosé ga, da mu prav tak list piše, kajti to da bo odločilo srečo njegovo. Prijatelj se je smijal »zaljubljenemu« tovarišu, pa mu je tem rajši izpolnil željo, ker v takih stvaréh tudi on ni imel tanke vestí. Mačku je naročeno pismo ravno še o pravem času došlo, ko je čez praznike šel na Kranjsko na kratek dopust k svojcem. Nazaj gredé se je pomudil dva dni v Ljubljani in oglasil se je tudi pri gospé Glovacki. Drug druzega sta bila vesela. On ji je moral obširno povedati, kako se mu godí na Hrvaškem, kaj je po zimi počel, kakšna so hrvaška gospôda, kakšna dekleta in če ima kàj upanja, da bi se skoraj povrnil na Kranjsko. Ona mu je zopet pravila, kako so se Sieminskovi preselili v Trst; da Vanda še zmeraj močno žaluje po Smaragdi, ali polagoma da se že potolaži in pozabi vsaj tistega Borovskega.

»Mislite?« vpraša jo lokavi doktor in jo zvedavo pogleda.

»Prepričana sem, saj nima, da bi se s kom menila, nikar da bi ji kdo nosil poročila o njem.«

»To je res; ali to še ni, da bi ga morala pozabiti v srci svojem. Dokler gospodična Vanda ne bo imela gotovega dokaza, da se ji je Borovski iznevéril, dotlej ni upanja, da bi se ga odrekla.«

»To bo težko.«

»Nikakor ne«, seže ji doktor Maček v besedo, »takoj Vam lehko izpričam njegovo nezvestobo.«

»Gospod doktor, tega se skoro ne upam nadejati; povejte mi kar naravnost, kar veste,« prosi ga gospá vsa nemirna in radovedna.

»Vojščak je vojščak; podobni so si vsi, kakor jajce jajcu.«

To rekši seže v žep po listnico, vzame iz nje pismo, katero si je iz Verone naročil, in je ponudi gospé:

»Náte, čitajte samí!«

S tresočo roko prime gospá list, razgane ga in čita:

»Dragi prijatelj!

Nadporočnik Borovski tvoji sreči ne bo več na poti; tolaži se pri lepi mladi vdovi, pri kateri stanuje. Ona sili, da bi se ž njo poročil, on pa se obotavlja. Pravijo, da ga nežne vezí iz prejšnje garnizije zadržujejo; ko bi mu kdo te spone pomagal pretrgati, takoj da bi ž njo stopil pred oltar. Kolikor sem jaz imel prilike opazovati tvojega tekmeca in mlado njegovo gospodinjo, rekel bi, da so omenjene vezi že pretrgane. Ob jednem ti čestitam k izvoljeni tvoji nevesti. Če je res tako plemenito bitje, kakor mi jo v svojih pismih s tolikim navdušenjem opisuješ, vredna je, da se nekoliko trudiš in da tudi kàj trpiš zánjo, predno jo srečen ženin popelješ pod streho svojo. Piši mi, če je trud tvoj zadnji čas obrodil kàj boljšega sadú. Od srca te pozdravlja iskreni tvoj

V Veroni dné 25. sušca 185*. Vilko.«

Iz očíj gospé Glovacke je sijalo zadovoljstvo, kakeršnega že davno ni bilo videti na nji. Krčevito je držala ležnjivo pismo v suhi roki svoji, v mislih pa je iskala besede, kako bi Mačku razodela silno željo. Napósled vpraša:

»Gospod doktor, ali trebate to pismo?«

»Ali Vam je mari kàj ležeče na njem?«

»Mnogo, mnogo,« odgovorí mu gospá s pomenljivim glasom.

»Ne bi li smel védeti njegove cene?«

»Nadejem se, da Vam s tem pismom odprem srce hčere svoje.«

»Če ima takšno moč, obdržite in čuvajte je, kakor najdragocenejši zaklad. Usoda moja je odslej v rokah Vaših.«

S temi besedami je Maček prepustil list gospé in zopet je upal. Od veselja ni védel, kaj bi počel in kako bi se dobríkal dobrotnici svoji, s katero se je tako popolnoma ujemal v svojih mislih in željah. Zadovoljen se je vrnil na Hrvaško in sam se je čudil zvijači svoji, s katero ga tako zlahka izpodrinil neprijetnega tekmeca.

Gospá Glovacka je še tisti dan izkušala moč usodnega pisma. V kotu spalnice svoje je sedela v naslanjači in hitro je z okretnimi prsti sukala pletivo, v tem ko je hči njena pri oknu šivala. Zamišljena vsaka v svoje delo, sta precèj časa molčali, kar vzame mati list iz žepa in ga podá hčerki.

»Ná, Vanda, čitaj to pismo!«

Vanda čita, prebledí in položí pismo na stran rekoč:

»To ni res!«

»Kaj ni res?« vpraša mati.

»To, kar v tem pismu neki Vilko blêde o Borovskem.«

»Od kod pa ti to véš? Ali imaš mari druge dokaze v rokah, da si upaš tako predrzno tajiti, kar tu stojí črno na belem?«

»Jaz ne trebam pisanih dokazov«, zavrne nejevoljno razžaljena hčerka.

»Glej, glej, to je čudno! Ti imaš torej druga pota, po katerih za máterinim hrbtom dobivaš poročila od njega. Potem že verjamem, da se gospod Vilko moti, ko piše, da so pretrgane vezí.«

»Mama, nikar me tako po krivici ne zbadaj! Odkar je Borovski šel iz Ljubljane, nisem čula besede o njem, ali srce svoje mi pravi, da se mi ni izneveril in to je dovolj.«

»Ha, ha, ha!« smeje se mati na ves glas. »O, Vanda, Vanda, kako si še nedọlžna. Če boš toliko izkusila, kolikor sem jaz, sodila boš drugače o moških. Jaz nisem trebala tega pisma, jaz sem že prej bila do dobra uverjena, da Borovski ne misli več na tebe; da si je poiskal druge ljubice, kakor hitro je stopil na italijanska tla.«

»Če si bila že prej uverjena, čemu ti je Maček dal to neumno pismo?«

»Saj mi ga ni rad dal.«

»Tedaj si ga morala lepó prositi zánje? Pač bi rada védela, čemu?«

»Čemu?« zavrne mati srdita, »zato, da bi neposlušno hčerko svojo prepričala, kako po nepotrebnem sebe in mene trapi zarad človeka, ki nikdar ni bil vreden, da bi se nedolžna deklica zaljubila vánj.«

»Nikar tako, mama; ne sodi človeka, ki ga ne poznaš!«

»Jaz, da ga ne poznam!« huduje se gospá, »ali mari ne vém, ali mari ne vé vsa Ljubljana, kaj je mene spravilo na kraj groba? Ali si že vse pozabila?«

»Ničesar nisem pozabila. Ravno zato, ker nisem pozabila, odrekla sem se vsake nade za prihodnost; odrekla sem se svetu ter sem le tebe imela na skrbi, da bi mi zopet ozdravela in da bi kraj mene še dolgo, dolgo zadovoljno in srečno živela.«

»Ničesar mi nisi storila, dokler mi nisi izpolnila jedne želje.«

»A ta bi bila?« vpraša Vanda v stráhu.

»Da za zmeraj odpišeš Borovskemu.«

»Kako naj mu odpišem, ker mi on še nikdar pisal ni. To bi bilo nespametno in nespodobno.«

»Piši mu, da se ga odrekaš.«

»Kako se morem odreči kake stvarí, ki niti moja ni! Saj stojí črno na belem, da ga ima druga.«

»Ali ravno tam tudi stojí, da ga ima le na pol.«

»Mama, saj sem ti že rekla, da sem se vsemu svetu odpovedala. Pústi mi vsaj čustva srca mojega, ta nikomur niso na poti. To je jedino, kar sem si obdržala, druzega ne zahtevam.«

»Če si se vsemu odpovedala, ne brani Borovskemu, da bi z drugo bil srečen.«

»Saj mu ne branim.«

»Ali on tega ne vé; moraš mu pisati.«

»Mama, to je preveč! Tega zahtevati nimaš pravice!« zavrne Vanda vsa razdražena.

»Že sem na kraji groba; a prav tvoja svojeglavnost in tvoja neposlušnost me bosta pred časom spravili pod zémljo. Dosti sem imela ozira s teboj, marsikaj sem ti spregledala, zdaj pa je potrpežljivost moja prikipela do vrha.«

Vanda se je tresla na vsem telesi; videla je materi v očéh, da se pripravlja na nekaj odločilnega. Rada bi jo bila potolažila in že je hotela izpregovoriti, da bi zabranila zadnjo besedo. Ali mati jo hitro preséče in se srdito zadere nánjo:

»Nobenega ugovora več!«

Na to se gospá Glovacka vzdigne, odpre míznico, vzame iz nje list belega popirja, pomoči peró in je posili hčeri:

»Tu podpiši!«

»Kaj naj podpišem?« vpraša Vanda plašno, a bila je bleda kakor smrt.

»Piši, kar hočeš; samó piši!«

»Mama!« milo prosi Vanda in hoče objeti razkačeno mater. Ali ta jo sune od sebe in znova zagrmí:

»Piši!«

Vandi je srce pokalo. Vsa zbegana ni védela, kaj bi storila. Vest ji ničesar ni očitala; bolj nego kdàj je bila prepričana, da je vse storila, kar dete more storiti roditeljem svojim. Toda gledati bolehno mater v takem razburjenem stanji, tega blágo njeno srce le ni moglo dolgo prenašati. Čisto obupano napiše:

»Slobodni ste! Vanda«,

in vrže peró ob tla, da se je kar razklalo. Na to se je zaprla v svojo sobo in se bridko zjokala, mati pa je popir zložila v pismo, zapečatila je in poslala na pošto.

VII.

Pred Kamnikom prav nad mestom se ob gorskem pobočji belí prijazen grad Záprice, sezidan na strmi pečini, da so ga v starih časih lože branili proti sovražnikom in bojaželjnim domačim nepokojnežem. Toda časi so se izpremenili in tudi Záprice nimajo več nekdanjega lica. Stolpe in druge utrdbe so podrli, a namesto njih so okoli grada sezidali prostorne konjske in kravje hleve in druga poslopja, kakoršnih treba pri velikem graščinskem gospodarstvu. Tudi lepa zložna cesta, ki nas pelje prav pred grad, je znamenje nove dôbe in nam priča, da so minuli časi, ko se je plemenita gospôda na nepristopnih krajih zapirala drugemu svetu. V tako prerojeni in pomlajeni obliki so Záprice ušle žalostni usodi Malega in Starega grada kamniškega, o katerima le pravljice še govoré. V tem ko je na Zápricah do najnovejših dnij bilo dosti življenja, stojé na Malem in Starem gradu že zdavnaj samó še gole razvaline kakor grobni spomeníki propale ljudske moči in slave. Danes pa so tudi Záprice jele hirati. Od nekdanjega graščinstva ni ostalo toliko zemlje, da bi se graščak ob nji preživíti mogel; grad je prazen in le po leti prav malo časa bivajo v njem njegovi gospodarji, ki se hitro menjavajo drug za drugim, odkar je pomrla stara zápriška gospôda.

V polovici našega stoletja sta živela na Zápricah gospod in gospá brez otrok. On je bil bolehen uradnik v pokoji, ona pa je bila odlična gospá stare šege, duhovita in izobražena kakor malokatera njene dôbe. Po duševnih darovih svojih prav podobna ji je bila njena sestra, ki je slepa sirota tudi bivala na Zápricah. V lepi zlogi so živeli vsi trijé skupaj in prav radi so imeli, če je kdo k njim prišel v gostí, saj so imeli prostora dovolj, in graščina je tudi bila velika, da ni bilo skrbí za vsakdanje potrebe. Z Glovackimi so bili stari znanci, in vselej so pri njih ostajali, kadar so za kak dan prišli v Ljubljano. Zadnja leta pa niso več hodili z dóma nekoliko zaradi bolehnega gospoda, nekoliko zavoljo slepe sestre, katere ni bilo mogoče povsod jemati s seboj. Ko so čuli, kako hudo je zbolela gospá Glovacka in da ne more okrevati, povabili so jo, naj takoj v prvi pomládi pride k njim na Záprice, in v vsakem pismu so ponavljali prijazno ponudbo. Gospá Glovacka je nameravala šele po leti iti na kmete, ali zadnje dogodbe so njeno in hčerino zdravje znova pohabile in pospešile odhod iz Ljubljane.

Kamniški voznik je že dopóludne naložil vrhovàt voz zabojev, posteljine, kuhinske posode in kar druzega treba za daljno bivanje na kmetih; popóludne pa so se v najeti kočiji odpeljale gospá Glovacka

s hčerjo in kuharico. V Kamniku je ravno zazvónilo angeljsko pozdravljenje, ko so prispele na Záprice in skozi vélika vrata prednjega poslopja zavozile na ograjeno dvorišče pred grad. Prvi, ki jih je pozdravil in napovedal gospôdi svoji, bil je Sultan, ki je kakor blisek šinil iz pasje luknje svoje ter lajal in se zaganjal proti kočiji, dokler je sezala železna veriga, za katero je bil priklenen. Takoj so hlapci in dékle priskočili na postrežbo, a kmalu so tudi grajski gospod in gospá ter celó slepa sestra opiraje se na palico prišli pozdravit dobro-došle goste. Pripravili so jim dve sobi in kuhinjo v postranski hiši, kjer so mogli biti čisto záse; vendar imeli so le nekoliko korakov do stanovanja domače gospôde, da so ob vsaki uri in o vsakem vremeni mogli priti k njim v druščino, če bi se jim ljubilo. Prvi večer so morali biti v grádu pri večerji in zápriška gospá je Glovacko kar takoj vzela izpod pazuhe in jo peljala k sebi, v tem ko sta Vanda in Neža izložili najpotrebnejše stvarí in jih v naglici pospravili v novem stanovanji, da je bilo za čez noč.

Drugo jutro je bila Vanda prva na nogah. Kar strmela je ko je odprla okno spalnice svoje in odmeknila lesene okníce. Vshajajoče solnce jo je poljubilo z zlatimi svojimi žarki in ji prijazno razsvetilo kraj, ki se je pokazal njenim očem. Takoj pod gradom se je razprostiralo ravno poljé podobno veliki pisani preprogi, a okoli in okoli ob širokem obzorji so stali zeleni hribi in sive goré. Tu in tam so se belíle večje in manjše vasí opásane s sadnim drevjem, in med njimi so premnoge cerkve in cerkvice pričale o pobožnosti pridnega národa slovenskega. Bilo pa je še nekaj, kar nam ne more povedati nì pisateljevo peró, nì risati slikarjev čopič, in to je tista tiha sreča, tisti blagodejni mir, tisto zadovoljstvo, ki človeku tako neznano dobro dé, kadar iz mestnega hrupa in šuma pride v lep gôrski kraj. Tudi Vanda je uživala to srečo, od katere ji je kar utripalo mlado srce njeno, a ko so se ji od čistega jutranjega zraka širile prsi in se polnile z novo močjo, ni vedela, kaj bi od samega veselja. V tem je visoko pod jasnim nebom zažvrgolel drobni skrjanček, s Podgorja pa zapél zvon ter budil na delo in k molitvi. Tedaj je Vanda v velikem blaženstvu sklenila roke, povzdignila oči k nebu in v zahvalni molitvi slavila Stvarnika vsemogočnega. —

Bivanje na Zápricah je gospé Glovacki povsem ugajalo in kmalu se je čutila pokrepčano na duhu in na telesi. Navadno je s pletivom v roki posedala na vrtu ter gledala doli na prijazni Kamnik ali pa se ozirala po visokih planinah; časih je šla s hčerjo kam na sprehod, časih pa se je z zápriško gospôdo peljala v črno ali tuhinjsko dolino

ali pa na dolenjo stran proti Mengšu in Vodícam. Po večerji pa so se vsi skupaj zbrali v grádu pri bolehnem gospodu in ž njim igrali tarok. Vanda se je v vse voljno udala in v veliki skrbi za mater svojo ni nič pogrešala mlade druščine. Z lepim in ljubeznivim vedenjem se je zápriški gospôdi tako prikupila, da so jo imeli kakor svojo. Pa saj je človeka morala geniti, če je videl koliko vstrpljenja je imela s slepo siroto in kako se je potrujala, da bi jo kratkočasila in ji saj nekoliko olajšala žalostno njeno stanje. Toda najrajša je bila Vanda sama. Če je bila mati v grádu ali če se je odpeljala na sprehod, tedaj je vzela lepo knjigo ter šla v zápriški gozd, kjer je sedla na klop in čitala ali pa se zamišljena šetala po ozkih stezicah. Malokdaj da bi bila koga srečala na teh samotnih sprehodih; tu in tam kako staro ženíco, ki je pobirala suhljad, ali pa otroke, ki so brali jagode. Kadar bi jo tudi ti reveži motili v njenih mislih, šla je više gori na Vrtaljco. Tako se na najvišjem vrhu zápriškega gozda zove raván okrogel prostor, ki je v prejšnjih časih Kamničanom bil javno plesíšče. Nikjer se Vandi ni dalo tako sladko sanjati, kakor v tem kolobarji, obrastenem okoli in okoli od tankih smrék, ki so ji na vse straní zapirale razgled, da ni videla druzega, nego visoko nad sábo modro nebó.

Neko popóludne je bila Vanda zopet na Vrtaljci in kar ni se mogla ločiti od nje. Malo je čitala, potem pa knjigo odložila in se zamislila. Že se je solnce nagnilo v zahod in zadnji žarki so zdaj med spodnjimi débli zasijali tudi na Vrtaljco. Vanda je kar strmela in se čudila krasoti zahajajočega solnca. V tem je dan ugasnil in ves gozd se je proti zahodu zasvetil v čarobnem rdečem svitu večerne zarje, Vande je bilo groza od te čudne krasote; plaho se ozre na drugo stran, ali povsodi je že temni mrak légal na zemljo; pogleda kvišku in vidi, da so prve zvezde že migljale na nebu. Predolgo se je bila zamudila. Še jedenkrat pogleda proti zahodu in »o joj«! zakričí na ves glas ter odskoči nazaj. Prav pred njo je v rdečem svitu stala mlada ženska z razgaljenimi prsi in razpletenimi lasmí. Iz temno-rjave poltí se je blisketalo dvoje črnih očij, a med rdečimi ustni sta se pokazali dve vrsti belih biserjev. Bila je ciganka, ki je prva izpregovorila.

»Ne bojte se, gospodična lepa, ne bojte se!«

»Stráni od mene!« veleva ji Vanda stisnena med dve smreki, kakor bi za njima iskala zavetja.

»Ne bojte se, gospodična lepa,« ponavlja ciganka s prosečim glasom, »nič hudega Vam nečem.«

»Stráni odtod! Tu nimaš ničesar iskati!« znova veleva Vanda nekoliko ohrabrena in stopi za korak iz tesnega svojega zavetja.

»Gospodična lepa! Nikar me ubožice ne odganjajte kakor psa. Le majhen dar mi dajte, pa Vam bom prerokovala srečo.«

Vanda se je zamislila. Dasi ni vérovala v vraže, vendar se ji je obudila silna želja, da bi si na tem čarobnem kraji, ob tej uri dala po ciganki prerokovati srečo. Še je preudarjala in mirno rekla:

»Kakšno srečo bi ti mêni mogla povedati? Saj me ne poznaš.«

»Morebiti Vas pa poznam, gospodična lepa! Velika negotovost teží Vam blágo srce. Dajte mi drobno ročíco Svojo, da Vam z dlaní čitam, kar bi radi védeli.«

»Ti da bi z dlaní čitala?« čudi se Vanda.

»Vse znam z dlaní čitati«, zagotavlja ciganka »ali — ponižno prosim za kakov darek.«

Vanda seže v žep in ji podá nekoliko drobíža. Ciganka ga hlastoma zgrabi in hitro vtakne nekam za razdrapano krilo svoje, potem poljubi darežljivo roko in jame po dláni delati čarovniška znamenja in šepetati nerazumne besede. Na prvi hip je Vandi ciganska roka bila neprijeten občutek, ali kmalu ji je vsa ta šala delala veselje. Napósled se oglasi ciganka in začne prerokovati:

»Lep, mlad gospod vzdihuje za Vami. Daleč je, pa Vas ne more videti. Hudega sovražnika ima. Gore, morje in drugi zadržki so mu na poti. Gospodična draga, velika sreča Vas čaka, ali kratka bo!«

Poslednje besede so Vando čudno pretresle. Molčé je šla za odhajajočo ciganko ter počasi tavala po temnem gozdu nazaj proti grádu. »Ali kratka bo!« zvenelo ji je ves čas na ušesa, dokler je prišedše na dvoríšče ni Sultan vzdramil iz tožnih mislij. Čisto zvédrilo pa se ji je čelo, ko je v sobi pri materi nenadoma našla brata Žigo. Bil je nekoliko let starejši od Vande in tudi visoke rastí. Iz mirnih njegovih očij je sevala neka odločnost, ki se nikakor ni strinjala s slabimi telesnimi močmí. Nadušljiv je bil, pa zato ga je rajnki oče poslal v Gorico; toda milo podnebje ni vse; človek mora tudi sicer živeti po tem, kakeršno je splošno njegovo zdravje. Ravno na to pa Žiga prav nič ni pazil, nekoliko je precenjeval svoje močí, nekoliko pa se mu je za malo zdelo, da bi sam s seboj imel toliko opraviti, kakor so mu naročali zdravniki in roditelji. Če ga je kdo posvaril, zavrnil mu je nejevoljno: »Bolje umreti, nego li tako dolgočasno živeti!«

Gorski zrak na Zápricah mu je neznano ugajal in tudi kraj mu je bil tako po všeči, da se kar ni mogel ločiti od njega, in od tedna

do tedna je odlašal odhod svoj. Dasi je po duševnih svojstvih svojih bil bolj po materi nego po očetu, bila sta si z Vando vendar tako dobra, kakor le malokdaj brat in sestra. Žiga je bil oprézen mož, ki je pustil vsakemu svoje, a ni mislil, da se mora ves svet ravnati po njem. Kakor sam ne bi nikdar popustil prepričanja svojega, tako je spoštoval osebnost in misli vsakega druzega in se po tem ravnal, kadar mu je bilo s kom občevati. Vandi nikdar ni podiral njenih idejalov, in četudi ni poznal Borovskega, vendar mu je po vsem, kar je čul o njem, bil ljubši, nego dr. Maček, o katerem je prav tako sodil kakor sestra. Popolnoma sta se torej razumela in odkritosrčno sta drug drugemu potožila težave svoje. Ko sta nekega dné zopet sedela v senci pred zapriškim gozdom in gledala na okoli, tedaj je Žiga nehoté globoko vzdihnil in rekel:

»Kako je vendar lep ta kamniški kraj!«

»Lep je, lep!« pritrdi mu Vanda ter ga začujeno pogleda in vpraša: »Káj ti je, Žiga, da si zdajci tako tožen? Ali imaš še káj na srci, česar mi nisi povedal?«

»Káj bi ti pravil, saj to vi vsi bolje veste, nego jaz.»

»Ne da bi védela, káj imaš v mislih.«

»No, bolezen svojo.«

»Bolezen svojo!« nasmeje se Vanda. »Za to me pač ni več strah.«

»Káj strah!« zavrne Žiga malo nejevoljen. Strah mene tudi ni. Ali če človek gleda ta lepi svet, potem se mu le milo storí mislečemu, da ga bo moral tako kmalu zapustiti. Zdí se mi, kakor bi v tem lepem kraji moral ozdravéti na duši in na telesi. O zakaj ne morem zmeraj ostati tu!«

»A káj bi tu počel?«

»To je, česar ne vém. Ko bi se tu našlo záme kako pripravno podjetje, ne bi dolgo preudarjal, ali prav brez dela ne morem biti, vsaj nekoliko ga moram imeti.«

»Žiga, to vse nič ni. Za tebe je le mesto in prav Gorica; toda nekoliko bi le moral odjenjati, pa ne vse storiti, kar je večkrat celó zdravim ljudem v škodo.«

»To ne gre. Ne govorim rad o telesnih počutkih svojih, nikar da bi se tako čuval ter varoval, da bi ljudje s prstom za menoj kazali in me milovali. Ne vém, kaj je danes čézme prišlo, ker sem tako mehák in gostobeseden. Zapeljala me je ta rajska okolica, ki nas objema.«

»Ali ti je mari žàl, da si bil jedenkrat zopet iskren sestri svoji nasproti?« očita mu Vanda.

»Saj me vendar poznaš, da vam ne pravim rad, kar bi vas žalostilo. Ne vem, kdo je uklel naš rod, ali taka je usoda naša, da ima vsak svoje trpljenje, ali ne, da bi imel tudi jasnih dnij v življenji svojem. Čemu bi vam torej k vašim težavam nakladal tudi še svoje?«

»Drug drugemu olajšali bi breme.«

»Motiš se, če tako sodiš. Glej matere naše, kako se je na Zápricah upokojila, odkar ne misli in ne čuje vedno le o nadlogah naših. Nì moje, nì njeno zdravje je ne skrbí, in vendar« . . . Žiga ni izgovoril, kar je imel na jeziku, a globoko se je zamislil. Vanda je to takoj zapazila in čisto prestrašena sili vánj.

»Ničesar mi ne zamôlči; kar ti veš, smem védeti tudi jaz. Govôri!«

»Saj sem itak že preveč govoril.«

»Pri vsem, kar ti je sveto, rotim te, ne muči me delj!«

Žiga se ozre in upre oči svoje v sestro, ki je tako silno vskipela, potem jo tolaži:

»Umiri se, Vanda, hotel sem rêči, kako bi bilo neusmiljeno in okrutno, ko bi s tarnanjem svojim materi jemal še tisto trôhico pokoja, ki ga uživa tu.«

»To ni vse, kar si imel v mislih,« zavrača ga sestra. »Žiga, reci mi odkritosrčno, káj sodiš o materi, káj o sebi?«

Žiga jo milo pogleda in kratko odgovorí:

»Vanda, ti nas boš vse preživela.«

»Nikar tako, Žiga, ne obupavaj tako hitro; še se bo našla pomoč.«

»Za mater in záme je ni več pomoči.«

»Od kod to tako za gotovo véš?«

»Zdravnik v Ljubljani mi je rekel, da za mater ni dosti upanja. — In jaz, jaz sem mlad, pa se lehko še kako leto vlečem, ali dolgo se ne bom. Tja pojdem, kjer je ves naš nesrečni rod.«

»Jaz pa le ne obupam. Zdravniki so se že večkrat zmotili.«

Žiga ji na to ničesar ni odgovoril, le z ramami je zgenil in vstal. Bil je čas, da sta se morala vrniti v grad, kjer so ja že čakali z južino. Tiho sta stopala drug kraj druzega; le časih je brat obstal ter sestri pokazal kakšen lep prizor, ki so ga zapazile bistre in zvédene njegove očí.

Nekoliko dnij potem se je Žiga vrnil v Gorico, mati in Vanda pa sta še dolgo ostali na Zápricah. Bila je lepa jesen in kar ni se jima

dalo iti v mesto, in če je tudi bil kakšen dežéven dan, bilo je še zmeraj prijetneje iz zaprte sobe gledati na plano proti prijaznemu Holmcu in ponosnemu Mengišu, nego tičati v vednem sómraku domá v Ljubljani. Šele pozno po Vseh Svetih, ko je po gorah že zapadel mrzel sneg in je jela pritiskati zima, vrnila se je tudi gospá Glovacka s hčerjo v mesto. Toda nič se ga nista mogli privaditi, obema se je tožilo po Zápricah in vedno sta se pogovarjali o priprostem bivanji na kmetih, kakor da sta ondu, kdo vé koliko doživeli. Gospé, ki so bile v Rogatci in v drugih štajerskih toplicah, kjer so videle mnogo tujega svetá ter se udeležile raznih veselic, té so se jima kar čudom čudile in niso védele toliko povedati. Tudi sáma se je Vanda rada zamišljala na Záprice in v zápriški gozd, le kadar se je spomnila ciganke, bilo ji je tesnó pri srci, kajti vselej so ji na ušesa zvenele besede »kratka bo!«

Razven teh spominov gospá Glovacka in njé hči nista imeli, kar bi jima kratilo dolge zimske večere. Mati je jela kmalu zopet bolehati in vsak čas je po več dnij ležala v postelji. Bila je čimdalje slabša, zlasti odkar ji po novem letu nobena jed ni več dišala. Vanda je tedaj zeló pogrešála stare Dobravčeve gospé, ki je prejšnjo zimo vsak čas rada prihajala in znala vse spraviti v dobro voljo. Reva ni bila več med živimi; ker je bila gluha, prišla je o češpljevem semnji pod voz in staro pohabljeno teló se ni več dalo zaceliti. Mnogo je trpela, in umrla je, še predno so Glovackovi prišli v mesto. Zdaj je Vanda čisto sáma morala stréči bolni materi in ji kratiti čas, kajti gospôda, ki so iz uljudnosti in zarad starega znanstva dohajali v hišo, mudévali so se le po nekoliko trenutkov in ji niso nič olajšali njenih skrbij. Toda Vanda je bila dobra hči in nikdar se niti v srci svojem ni potožila, ampak le jedno je prosila Bogá, naj bi mati do pómladi vsaj toliko okrévala, da bi mogla zopet iti na Záprice.

(Dalje prihodnjič.)

Moj grob.

Oh, v daljnem, daljnem tujem kraji,
Kjer pnè krasnejše se nebó,
Kjer zemlja lepa je kot v raji,
Počílo trudno boš teló.

Nad máno mirta bo šumela,
Pod mirto jaz bom trdno spal,
V naróčaj tuja zemlja vzela,
Pokoja tuj mi svet bo dal . . .

L — j.

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

III.

Vojaška nastanitev.

Težko da je država nakladala v prejšnjem stoletji podložnikom svojim dolžnosti, katere bi bile teže prenašati, nego je bila nastanitev vojakov. Strah in groza sta šinila čez mesto, kadar je došlo poročilo, da se mu bliža krdelo divjih in zdivjanih vojakov, kojim bodo morali dati meščani za daljši ali krajši čas podstrešja. Ko sta Karl VI. in Marija Terezija preosnovala avstrijansko vojaštvo, ko se je uvedla takozvana vojaška konskripcija ali vojaški nábor, in se s tem povišalo število avstrijanskih vojakov, pričeli so se za prebivalce po avstrijanskih mestih hudi, hudi časi, skoraj taki, kakeršne je bilo živeti bivalcem nemških dežel v nesrečni óni tridesetletni vojski. Zlasti preko Kranjskega so bile vojaške čete vedno na poti, bodisi na Italijansko, bodisi proti turški meji. Surove in divje vojake je usoda menda prav zató zgnetla skupaj, da so do krví mučili miroljubnega meščana. Kaj so pomagale vse njih pritožbe, če bi bile tudi še tako zeló hotele, gosposke niso mogle pomagati. Izdajale so sicer povelje za poveljem in olajšávale meščanom to težo, a vse z ramen je vzeti vendar le niso mogle. Kolikor so mogli, pomagali so si meščani samí; z napôrom vseh svojih močij so gradili vojašnice, praznili nalašč za to odmenjene hiše in mestna poslopja in jih odkazovali došlim vojakom za stanovanja, vendar je dostikrat pridrlo toliko vojakov v mesto, da so jih morali radi ali neradi potekniti po hišah svojih.

In kakšna sódrga se je bila v regimentu (polku) skupaj natekla! Da se je Bog usmili! Saj je bil vojaščine prost, kdor je imel le količkaj, o čemer je mogel rêči: »To je moje!« Prost je bil ves stan plemenitnikov, razven če se niso oglašali samí, prost ves duhovski, meščanski in celó kmetski stan za posestnike bodisi s še tako majhnim posestvom. Vojaštvo je iztezalo torej grabežljive svoje roke le po tujih rokodelskih pomagačih, (kajti domače so znali mojstri dostikrat na kàj premetèn način izviti iz rok vojaške gosposke), po dninarjih, nesvobodnih ljudeh, potepuhih, zanikernih dijakih itd., skratka, vtikali so med vojake po največ ljudi, o katerih ni živa duša rekla: škoda zánje. Kako naj bi se meščan ne bil vstrašil, če so mu porivali dan

za dnem take ljudí čez prag v hišo in med njegovo mirno in pošteno rodovino. A tudi potepuh, potisnen med vojake, bil je res milovanja vreden človek; saj ga v prejšnjem stoletji ni mogla zadeti človeka večja nesreča, nego če so mu po sili oblekli vojaško suknjo in . . . to ne za tri leta, kakor dandenašnji, ampak za vse življenje njegovo. Ni čuda, da je mikalo nesrečnega vojaka, znositi se s svojo trpkostjo nad meščanom, ki ga je milejša usoda obvarovala te nezgode. Čimbolj je meščan jadikoval, tem lože je prenašal vojak bridkosti svojega stanú. Zaradi tega se je rodila med nevojaki óna odurnost, ki po nekoliko v ljudstvu še sedaj ni popolnoma pozabljena.

Uradni zapiski minulega stoletja nam pripovedujejo o marsikateri hudi »rabuki«, ki je časih počila med meščani in vojaki. Mnogo nočij je bil na nogah ves kraj, kjer so »ležali« vojaki; hrupa in vrišča se ni manjkalo. Dostikrat so se za trda spoprijeli in zjutraj so bile videti krvave luže po ulicah. Domá so bili vojaki tiráni, a gospodarji in óni, ki so jih morali imeti v stanovanjih, njih črni sluge.

Celó neznosno je postalo stanje meščanov o dôbi francoskih vojskâ, ko je bila Kranjska velika veža, skozi katero so se vojaške čete v jednomer prerivale na Laško in od tam nazaj. Leta 1799. na pr. Novomeščani niso pač bili posebno oveseljeni s poročilom, katero jim je poslala višja gosposka, da je na poti proti Novemu Mestu 352 vojakov, vrhu tega še prostovoljcev, ki so se nosili posebno ošabno. Take čete so se meščani vselej najbolj bali. Prostovoljci, ljudje torej, ki so nesli radovoljno kožo svojo sovražniku v bòj na pródajo, dovoliti so si smeli še več, ko njih drugovi, ki jih je le sila in zvijača vteknila v vojaška krdela. Prostovoljci minulega stoletja so bili vselej in vsi izmeček človeške družbe, ljudje, kateri so skrivali pod vojaško suknjo zločine, za katere so človeški in božji zakoni odmenili vêšala.

Take sódrge je bilo, kakor že rečeno, l. 1799. napovédane v Novem Mestu 352 glav. Vojaška gosposka, ki jih je meščanom napovedala, pridela je pač nepotrebni dostavek, da so to po večjem ljudje, »die einer besonderen Beaufsichtigung bedürfen«. Zato je ukazala, da morajo biti vsi meščani vse noči, dokler bodo ti ljudje v mestu, z orožjem v roci po konci, kajti bati se je nereda, hrupa in celó ognja. Vrhu tega bi jim utegnilo tudi na misel prihajati, kako bi ubégnili od vojakov. Gosposka je storila meščane odgovorne zato, da ne zmanjka nobenega, in da se to ne bi zgodilo, morajo hoditi vse noči močne meščanske patrulje po mesti in imeti zlasti mestna vrata dobro zavarovana.

Po takem poročilu meščanom seveda ni bilo pričakovati najprijetnejših dnij. In res, takoj prvi večer je nastal med njimi in došlimi

prostovoljci pretep, v katerem so meščani pobili tri prostovoljce, več pa jih hudo ranili, ali tudi marsikateri meščan je nosil drug dan obézano glavo.

Takih gostov se je seveda vsakdo branil pod svojo streho; ker pak je zakon strogo zapovedoval, da ni nastanitve nihče prost, iskali so meščani najrazličnejših ovinkov, po katerih bi se izognili tej neprijetni dolžnosti. Potiskali so si vojake drug drugemu v hiše in pritožeb na to stran ni bilo nì konca nì kraja.

Leto 1800. je dobila n. pr. gosposka brezimno ovadbo, da predstojnik novomeške občine kàj nepravično pošilja ljudem vojake v hišo; nekateri so po vse leto brez njih, pri drugih pak si le kar vrata podajejo. Višja gosposka je gospóda, ki je imel razdeljevati vojake po hišah, takoj pokarala in mu svetovala, naj postopa v prihodnje bolj nepristransko. Mož je bil zaradi tega grozno razburjen ter ji je poslal natančno poročilo o tem, kako je razvrstil vojake po hišah. Po vsem, kar je v aktih o njem pisanega, bil je pošten in obče spoštovan človek. Zgrabilo ga je tembolj, da se je predrznil zanikern potepuh črniti ga v takih malenkostnih stvareh. Res je bilo, da je nekoliko hiš izpustil ter ni poslal vojakov vánje, toda zato je imel tehtnih vzrokov. Že pet let je opravljal ta neprijetni posel. Hvale ni žel zánj nikoli nobene, celó nasprotno, strupen jezik ga je še pri gosposki ovadil, češ, nekaterim dela krivico s tem, da streže drugim v roke. Zato je mož konec svojega pisma, v katerem je opravičeval postopanje svoje, prosil gosposke, naj naročí ta posel komu drugemu, zajedno pa vzame na znanje, da neče biti več župan novomeški.

Iz tega pisma si hočemo nekatere stavke ogledati, in to iz dveh razlogov: prvič posnemamo iz njih, da so bili vendar nekateri meščani vojaške nastanitve prosti, bodisi, da so se pri tem opirali lehko na določbe višjih gosposk — a teh določeb se nam ni posrečilo najti — bodisi, da so se naslanjali na staro navado; drugič pak se dá iz tega pisma tudi povzeti, da je treba v Novem Mestu več nego sto let, predno se kaka nedostatnost odpravi. Ko čita človek óno županovo pismo, zdi se mu, da je imelo nekatere kolibe v mislih, ki so iz posebne pijetete ostale do denašnjega dné v tisti slikoviti interesantnosti, kakeršno so imele na sebi leta 1800.

V nekatere hiše res ni poslal vojakov, dejal je župan, to pa iz prav tehtnih vzrokov, kajti take so, da bi se človek pomišljal, ali bi zaprl vánje svinjski rilec, ali psa, kako bi jih odkazal šele za stanovanje branitelju domovine! »Viele Häuser sind so elend, dass es kein Zweifel ist, dass man Bedenken tragen kann, diese vorgebliche

Häuser zu einem Borstenvieh- oder Hundestall zu verwenden, geschweige denn einem Vaterlandsvertheidiger darin ein Quartier anweisen zu wollen.«

Denašnjikom je pač prav dobro razumno, da je izpustil župan pri nastanitvi take hiše, toda izpustil je tudi nekoliko drugih, tacih, ki bi bile prav lehko vsprejele vojake pod streho. Opravičeval se je, da so jih že njegovi predniki oproščevali nastanitve in kar se je prednikom zdelo prav in dobro — tega on neče rušiti. Nastanitve proste so bile vse hiše mestnih očetov. Županu se je videlo to popolnoma pravično. To prepričanje svoje je utemeljeval, češ: saj je vendar prav in več kakor dostojno, da se privošči možem, ki se žrtvujejo (mestni očetje) občni blaginji, takšen pač dosti majhen priboljšek, kajti časi, v katerih je kdo samó zarad ljube svoje častihlepnosti pozabil svoje koristi, minili so že davno; vrhu tega pa se godí to povsod in tudi v Ljubljani, ki je vendar v vsem vzgled.

Za tem imenuje župan nekatere nastanitve proste hiše še posebej in dostavlja tudi razlog, zakaj so proste; najprej hišo neke Marije Papeževe na Bregu h. št. 105. Brezimni ovadúh mu je namreč podtikal, da je opróstil to hišo, ker je bil krstni kum otrók Papeževe netjakinje Cecilije Zieglerjeve. Ne zato, dejal je župan, je hiša oproščena, ampak zato, ker je tako nizka, da ne more v nji po konci stati niti najmanjši vojak.

Oproščena je bila tudi hiša neke Marije Kóžarjeve. Umevno nam je, da v nji ni bilo prostora za vojaško nastanitev. Hiša je imela le dve sobi; v jedni je stanovala Kóžarka sáma, v drugi pak neka osebénka (Innwohnerin), ki je imela dijake v stanovanji. Iz istega razloga je bila oproščena tudi vdova Kastêlka, po domače Začevka, ki je imela tri dijake v stanovanji. Takisto Josip Unterlokauer, ki je imel dve sobi in 4—5 dijakov, bil je prost. Iz tega smemo morebiti sklepati, da so bili hišniki, ki so dajali dijakom podstréšja, bodisi za plačilo ali ne, nastanitve prostí.

Drugi so bili prostí, ker za vojake res ni bilo prostora v njih hiši. Tako n. pr. je imela neka Helena Papež in neka Neža Ganzerica jedno sobo in tri osebénke pri sebi. Neka Kordula Šlajpoh je imela sicer svojo hišo, a živela je ob milodarih.

Dva ali tri izmed someščanov svojih pak je župan prav hudomušno po stráni brcnil ter pri tem celó pozabil, da je jednemu prav isti razlog oproščenja očital, zarad česar ga je njegov brezimni sovražnik pri višji gosposki natolceval. Dejal je namreč: tudi Mihael Čednik je oproščen, to pa zato, ker je gospod Schrott njegovim otrokom krstni

kum. Kdo je bil ta Schrott, ne vemo, najbrž pa kakov mestni oče. Neko Marjeto Žugljevo so morali oprostiti nastanitve, kajti pri nji je bilo tako nečedno, da ni mogel nihče shajati. Miha Kastêlca so morali oprostiti zavoljo njegove vedno bolne soproge, ki pa je bila kàj »rodovita,« dostavil je župan malicijozno.

Celó hudi časi pak so prišli za meščane, ko so se ugnezdili Francozi v deželi. Poprej pod avstrijansko mehko vlado so se ljudje po mestih in trgih z izgovori in jadikovanjem izognili marsikateri sitnosti. Gosposke so sicer dobro védele, kdaj je pritožbam verjeti, kdaj ne, a teže podložnikov so bile res tolike, da so jim jih rade spregledovale, če je bilo le količkaj mogoče. Trda francoska vlada pak ni hotela o popustljivosti ničesar védeti; poznala je jedino le ostro zapóved, kateri se ni izmuznil nihče, naj se je zvijal, kakor si bodi. Zato so že v prvem letu francoske vlade ponehale popolnoma tožbe meščanov zarad prehudih bremén, ki se jim nakladajo. Za take tožbe, ki so bile posebno spočetka kàj obile, imeli so Francozi zamašena ušesa. Mnogo jim je v tem oziru koristilo, da so bili ravno tako brezozirni proti svojim ljudem, kakor proti Kranjcem, in da celó dostojanstvenikom svojim, ki se niso strogo vedli po dolžnostih svojih in propisanih jim poveljih, niso prizanašali z ukori. Zanimiv takšen dogodek, tičoč se nastanitve vojakov, vršil se je v Novem Mestu l. 1812.

Matschig, prvi adjunkt novomeškemu županstvu, dobil je dné 25. novembra l. 1812. naslednje na jako grdem popirji in še grše pisano pismo francoskega v Novem Mestu službujočega komandanta (Platzkommandant) Pietragrassa: »Ukazal sem, da se moštvo nastani le v mestu in predmestji Kandiji, a nejevoljen čujem, da je bilo proti povelju mojemu poslano v vasí; za prihodnje si prepovedujem take samovlastne odredbe, kajti naznanim jih brez daljšega govorjenja višji gosposki in vojake po vojaški nastanim. Pietragrassa.«

Prvi adjunkt Maček se je čutil po tem pismu razžaljenega ter poslal Taufferer ju, ki je bil takrat délégué na Dolenjskem, naslednje poročiló:

»Gospod délégué!

Ko včeraj gospóda župana ni bilo domá, poslal mi je gospod komandant tukajšnjega kraja na popirji, v katerega je menda zavijal sir, ukaz o nastanitvi pričakovanega vojaškega oddelka, ki bo imel jednega stotnika, štiri částnike, jednega adjutanta, šest seržantov in 253 móž. Ker je gospod župan nastanitev vojakov méni prepustil in celó naročil, zdelo se mi je, da storim z ozirom na to, ker so posojali meščani postelje svoje in pósteljno perilo že vse leto za tukajšnjo

garnizijo, za žendarmerijo pa celó še delj in to zastonj — zdelo se mi je pravim, da storim najbolje, če nastanim to pot v mesto le gospoda stotnika in tri částnike s 35 možmí, v Kandijo jednega částnika in 100 móž, v Gotno vas [1]) ravno toliko, v Šmihel [2]) pa 24 móž.

Tako sem storil samó za to, da ne bi se nikomur godila krivica, nikakor pa ne morebiti iz kake pristranosti. A na to mi pošlje gospod komandant svojo ordonanco s priloženim lističem in zagroženim ukazom, ki se zadeva najbrže óbme, ker je v njem govorjenje o nastanitvi.

Zarad tega se čutim razžaljenega v svoji časti in to tembolj, ker sem pri nastanitvi postopal vedno le najpravičneje ter nikdar nikogar ne preskočil kakor sebe, ker sem kot nastanjevalec (Quartiermeister) oproščen, in poštni urad, ki so ga tudi opróstili zakoni.

Prosim Vas torej, gospod délégué, gospoda komandanta zaradi tacega, čast in veljavo javnega urada izpodkopujočega vedenja odločno pokarati posebno še zato, ker sem ta oddelek razvrstil po takih stanovanjih, ki ležé ob njegovem poti in ker nisem dobil nikakega višjega povelja, nastaniti ga po mestu.

Priporočam se ter sem z vsem odličnim spoštovanjem

prvi adjunkt novomeške občine
Jos. Matschig.

Rudolfovo 26. novembra 1812.«

Dandanes bi bil težko kateri civilni uradnik o vojskinem času tako pogumen proti vojaški oblasti tako odločno postopati ter jo tožiti.

Najbrž se je pritožil tudi župan, ko je prišel domóv, a iz odgovora, ki ga mu je poslal komandant Pietragrassa, vidi se, da župan ni bil tako energičen mož, kakor njegov prvi adjunkt. Pietragrassa mu je odgovoril dné 29. novembra:

»Gospod župan!

Prejel sem Vaš cenjeni dopis z dné 27. tega meseca ter sem prepričan, da se je Vam kot čislanemu in red ljubečemu mestnemu predstojniku nerodno vedenje Vašega gospoda nastanjevalca, ki je nastanil částnike v mestu, moštvo po vaseh, bolnike pa na javnem trgu, prav zeló zamerilo. Čisto nepričakovano pa je záme čuti, da se je poslalo zarad treh mož, ki so jedno dobro uro na trgu ležali, in ki sem jih dal jaz sam, da jih branim mraza, nastaniti v mestu, naznanilo do tukajšnje gosposke. Usojam se zagotávljati Vas, da se ne bom nikdar

[1]) Pol ure od Rudolfovega.

[2]) Četrtinko ure od Rudolfovega.

oddaljil od pravil, ki jih je določil generalni guvernêr ilirskih provincij ter Vam prilagam prepis dveh paragrafov v pojasnilo. Če mi privoščite čast svojega obiska ali mi poveste, kdaj Vas dobím domá, pokazal Vam bom reglement, ki mi daje kot vojskinemu komisarju pravico, nastaniti vojake, (izvzemši poštni urad) v vse hiše v mestu in tudi v óne mestnih uradnikov.

Dovoljujem si čast, pozdravljati Vas z odličnim spoštovanjem

Pietragrassa.«

Pietragrassa je pač sam spoznal, da je nasproti Mačku z izrazi svojimi malo prelehkomišeljno skočil čez ójnice, sicer bi ne bil pisal županu tako pohlevnega in prijaznega pisma. To ni bila njegova navada, dasitudi so se držali francoski uradi pravila, izdajati kar najuljudnejše dopise iz svojih pisaren. Vsi njihovi akti, ki so vselej adresovani ne na urad, ampak na njegovega predstojnika samega, končujejo se z najuljudnejšimi izrazi, n. pr. čast mi je, Vas z odličnim spoštovanjem pozdravljati, ali: sprejmite zagotovilo mojega odličnega spoštovanja itd. Francoski akti se v tem oziru kàj prijetno ločijo od prejšnjih avstrijanskih. Ko so Francoze izgnali iz dežele in so se Avstrijanci vrnili, rabili so še par let ta uljudni zlog; toda ko je minil francoski strah, pozabili so ga hitro.

Da je v ónem pismu, poslanem županu, céló Pietragrassa proti svoji osorni vojaški navadi, postal uljuden, vzrok temu je bil najbrž ta, ker je morebiti že zvedel, da delajo zánj v pisarni délégué́jevi prav vêlik »nos«. In ta mu je res kmalu došel. Že dné 1. decembra dobil je od délégué́ja Taufferja naslednje pisanje:

»Gospod komandant!

G. Maček, prvi adjunkt, poslal mi je dva dopisa, ki ju je dobil v županovi odsotnosti od Vas in ki se tičeta nastanitve vojaškega oddelka, ki se je pomikal pred par dnevi tod skozi. Zajedno se je pritožil zarad Vaših besedij v teh pismih. Ravno tako, kakor odgovarjam gospodu adjunktu, da Vas je napotila k tako nenavadnemu stilu najbrž nejevolja, da je brez Vaše védnosti stvar drugače uravnal, in ga zarad tega karam, prisiljen sem pa zajedno tudi Vas, gospod komandant, prositi, v prihodnje v jednakem slučaji ozirati se na razmerje tukajšnjih prebivalcev ter premisliti:

1) Da je kraj majhen ter ima skoraj zgolj uboge kočice;

2) da posojajo hišniki že več mesecev 50 postelj vojakom v porabo;

3) da so meščani doslej še vselej skozi mesto pomikajoče se vojake pod streho vzeli in

4) da želí guvernêr sam, da se take teže s primerno razdelitvijo kolikor mogoče olajšajo in se odpravi vsako samovoljno pestenje. (Zadnji dve besedi je délégué debelo podčrtal. Dostavek pis.).

Prosim Vas sprejeti zagotovilo odličnega spoštovanja

délégué za Dolenjsko:
Taufferer s. r.«

To pismo nam dokazuje, da so se tudi v tem oziru bližali za meščane ugodnejši časi, in da jim več ni bilo treba trepetati, kadar se je bližal mestu vojaški oddelek.

Drvár.

Slika iz mestnega življenja.

Spisal **A. Planinec.**

Ravno vojake je doslužil Lovro. Bil je lep mladenič, priden in krepak, da je delal za dva, če je bilo treba. Drvár je bil in cepil je drva po mestnih hišah. Zaslužil si je vsak dan dokaj denarja, in ker ni bil niti zapravljivec, niti pijanec, imel je tudi za óni čas svoje prihranjene krajcarje na stráni, za óni čas, ko ni bilo dela in zaslužka.

Kako veselo mu je pela danes sekira! Zmračilo se je in skoro gotov je že bil z denašnjim svojim delom; le dve ali tri grče so mu ostale še napósled in te je zdaj obdeloval.

Sekal je danes na Spodnjih Poljanah pri nekem branjevci. Že med dnevom je opazoval brdko branjevčevo déklo, ki mu je jako prijala.

Zdaj je prišla na dvoríšče pospravljat za drvárjem.

Na tnalo je položil Lovro sekiro in nagovoril rdeče-lično mlado deklico:

»No, če bi človek ves dan imel takšno pomagálko, kakor si ti, potem bi pa res šlo delo trikrat hitreje izpod rók.«

»Ni videti, saj zdaj stojiš in ne delaš nič!« deje mu ona.

»Oj, ti spaka, kakov jezik imaš!« ujezí se on.

»Spaka pa nisem!« odgovorí mu ona naglo in ga pogleda, češ, poglej me, da sem gorša od marsikake druge.

Lovro se ji nasmeje in minila ga je že jeza.

»No, kako ti je pa ime, da te bom védel vsaj klicati?« vpraša jo.

»To te prav nič ne briga!« odgovorí mu ona, še vedno menda jezna.

»Micika, kje pa si?« čuje se zdaj v hiši gospodinjin glas.

»Ha, ha, vidiš, Micika si, če mi prav nisi hotela sáma povedati,« nagaja ji hudomušno Lovro.

»Na dvorišči pometam,« zavpije najprej Micika v hišo in reče potem, tudi smejé se Lovretu: »No, saj to ni nobena skrivnost. Micika, Micika, to kričé ves dan po hiši in ako bi se razpolovila, še ne bi mogla vsem ustreči.«

Lovro je bil v tem s svojim delom gotov ter je gledal, kako si je Micika naložila velik verbas drv, da jih nese v hišo.

»Kam pa to neseš?« vpraša jo Lovro.

»Gôri v prodajalnico. Pri nas namreč prodajamo tudi razcepljena drva,« reče mu in hoče vzdigniti naloženi verbas.

»Počakaj!« reče hitro Lovro, steče k nji in s krepko roko prime breme in prosi Micike, naj mu pokaže, kam naj nese verbas.

Tako se je začelo znanje med Lovretom in Miciko.

Večkrat po tem dnevi je Lovro še cepil drva pri ónem branjevci na Spodnjih Poljanah, kjer je bila Micika v službi. Ugajalo mu je vedno bolj in bolj lépo deklè in jel je misliti, da pač dovolj prisluži in da ima tudi že dosti let, da bi se oženil.

Tudi Miciki ni se zdel napačen mladi Lovro. Saj pa je bil tudi res lep fant in zeló rada ga je imela, ker je bil tako dober in ji je vedno rad pomagal, kjer je mogel. In če bi jo kdo vprašal, ali ga mara, gotovo bi se ga ne bila branila.

»Imetja sicer nima ali ima dvoje krepkih rók in priden je in zál. Pa saj jaz sáma tudi nič nimam, in če sta mož in žena pridna in se imata rada, že gre z božjo pomočjo,« mislila si je večkrat Micika zvečer, ko je bila sáma sebi prepuščena in je mislila, dokler je ni premagal spanec. Sanjala pač ni ob idejalu svojem, kakor kaka gospodična, kajti bila je zdelana in utrujena od dnevnega dela in spala je spanje brez snà.

Tako je prišlo, da sta bila Micika in Lovro spomládi mož in žena. V nedeljo popóludne je bila poroka in prihodnji dan se jima je začelo takoj resno delo. Vendar je bil Lovro vesel; zdaj šele je védel, čemu živí in zakaj dela. Ljubil je v resnici ženo svojo.

Tudi Micika je bila vsa srečna.

Pridno sta delala dan za dnevom. Dopóludne je bila Micika večinoma domá, kajti morala je skuhati záse in za Lovreta kosilo, katero

je nesla potem tja, kjer je mož ravno delal, da sta je skupno zaužila. Popóludne pa je Micika pomagala možu pri delu in zadovoljna sta šla oba zvečer domóv, dasiravno sta bila trudna.

Kako sta bila vesela oba svojega prvega deteta! Srečnejših ljudij si pač ne moreš misliti.

Za prvim detetom je prišlo drugo. Prvorojenec je bil deček in za njim je prišla deklica. Tudi te sta bila jednako vesela.

Sčasom je narasla družinica na sedmero oseb: Lovro in Micika in petero otrók.

Zdaj je bilo pa že teže Lovretu skrbeti za toliko vedno lačnih želodcev. Micika ni bila več tako vesela, kakor prejšnje dni, saj je imela dosti skrbij z otroki in minil ji je smeh, katerega se je Lovro prej vedno tako veselil, da mu je kar srce zaigralo. Tudi mu žena ni mogla več niti popóludne pomagati pri njegovem delu. Koliko je imela vedno posla samá domá, no, pa saj petero vrabcev v gnezdu tudi vrabulji napósled kar preseda.

Zaslužek, katerega je Lovro prinašal domóv, bil je jedva za najvsakdanejše potrebe.. Da bi se moglo kdaj kàj obleke ali kàj za poboljšek kupiti, ni bilo niti misliti, še menj, da bi se delo kàj na stran za slabše čase. Še óni krajcarji, katere sta si prihranila v prejšnjih letih, izginili so kakor sneg, če posije solnce nánj spomládi.

Če pa je prišel kak dan, ko je Lovro po ves dan zastonj prestal čakaje dela in ni nič pričakal ter, ko je prišel domóv, ni imela žena kàj dati na mizo, bilo jima je obema hudo, a še huje je bilo, ko so začeli otroci gladni prositi kruha in jim ga roditelja nista imela dati.

Lovro ni bil nikdar pijanec, niti zapravljivec. Tudi takrat ne, ko je bil še neoženjen in malo se je brigal, če so se mu smijali njegovi tovariši. Ko se je oženil, rekali so mu, da ga pač žena ne pustí, da ona domá hlače nosi, vendar on se ni zmenil nì prej nì slej za te neslane opazke. —

Toda bolj in bolj sta zagazila v revščino Lovro in Micika navzlic pridnosti in varčnosti. Zgodilo se je celó, da Lovro tudi takrat ni dobil ničesa jesti domá, ko je trdo delal po ves dan Ali s praznim želodcem delati je hudo, dà, celó nemogoče. Če mu ni žena ali kateri izmed otrók — najstarejši, Francek, hodil je že v šolo —, opóludne prinesel nič kosila, kupil si je kruha in ker se suh kruh le težko jé, in voda ni taka, da bi se pila, razven za žejo, vino ali pivo pa je predraga pijača, kupil si je za par krajcarčkov žganja. Tako se je privadil žganju.

Opíl se vendar nikdar ni še in zaužil je žganja vselej le za potrebo. A prišli so mrzli zimski dnevi brez dela, brez zaslužka. Domá ni mogel ostati, saj tam še bolj gotovo ne bi dobil nič dela. V Kurjo Vas, kjer je stanoval, ga pač ne pride nikdo iskat. Na cesti pa tudi ne more prestati od jutra do večera, ne da bi po zimi človek moral zmrzniti, osobito če nisi ves dan ničesar jedel.

Šel je tedaj, da se ogreje, v žganjarno, če je tisti dan zaslužil le nekoliko. Prvič ga je bilo skoro sram; kajti sicer je navadno izpil svoj kozarček žganja kje v kaki specerijski prodajalnici hitro, kar mimogredé. Danes pa je sédel, imel je revež vse otrple ude in od včeraj opóludne ni jedel še ničesa. Ko je stopil v žganjarno, ni bil sam. Trije možje so sedeli že tam: Cibrov Jaka, sladki Janez in Herodež. Pod temi imeni so bili sploh znani. Bili so vsi trije — no, káj? — barabe!

Ali veste, kaj je to — baraba, ljubljanska baraba? — Ljubljanske barabe so pravi in pravcati bratje napolitanskih »lazzaronijev«. Seveda ne ónih idejalnih lazzaronijev, kakor jih slika Goethe ali kakor jih za Goethejem opisujejo vsi nemški novelisti in še rajše novelistinje. Baraba se nobene rečí bolj ne bojí, nego dela. Najljubše bi mu bilo, da je Bog svet ustvaril takó, da bi ne bilo nič treba delati, in v kaki deželi — baje je tako v deveti deželi —, kjer se ne seje in ne žanje in vendar Bog za vse skrbí, bil bi baraba najsrečnejši človek. To bi bila zánj izvoljena dežela, pravi eldorado. »Dolce far niente« je tudi njemu, kakor njegovemu južnemu bratu, najvišji idejal. A »dolce far niente« postane sčasom tudi sicer brezbrižnemu barabi vendar le predolgočasna reč. In ker denar ne rase kar na drevesih, da bi ga treba bilo le sklatiti, prisiljen je baraba vendar le delati. Bog obvaruj, da bi tedaj komu rekel, da je baraba. Ne, on je delavec brez dela, ki čaka vedno na delo, a mu je vendar ljubše, če mu ni treba delati. — Baraba pa ljubi tudi žganje. To mu je najljubša pijača in to ga tudi razločuje od lazzaronija. Lazzaroni je, kakor sploh Italijan, trezen in le malo potrebuje. No, temu je vzrok podnebje. Lazzaronija peče in greje solnce, pri nas brije časih le premrzla burja, sneg se vsiplje z néba in vse zmrzne po tleh, da kar škriplje pod nogami. Tu je treba ogrevajoče in žgoče pijače, da človek vé, káj pije. Brez žganja si baraba še življenja misliti ne more. Če ima tedaj le kàj okroglega v žepu, sedí najrajši v žganjarni, igra kako igro, ne baš »moro«, kakor v blaženi Italiji, no pa »fuca« ali pa, če je inteligentnejši, igra karte in sicer »cvik« ali »anjs«.

Med takimi možmí je sedèl Lovro. Pridnemu delavcu je ime baraba razžaljivo in skoro psovka.

Nič kàj se ni tedaj Lovro zmenil za óne tri, ki so sedeli pri pêči, zrli v na pol prazne »fraklje« in s pijano zaspanimi očmí pogledali novega gosta ter se zopet zamislili v pijačo svojo. Lovro je sedèl takoj pri vratih za svojo mizo.

»No, Lovro, kàj ne maraš k pêči?« deje mu Cibrov Jaka.

Lovro molčí in privzdigne stekleničico žganja, katerega mu je prinesel tudi sam vedno pijani krčmar Potočnik, in ga izpije na pol.

»He, káj se boš tako imenitno držal, kàj si grof ali káj?« pikne ga Herodež.

»Le pojdi sem, le pojdi, Lovrenček, ljubi Lovrenček moj, tu je gorkeje, nego tam pri vratih«, nagovorí ga še sladki Janez, ki je menda ravno radi svojega sladkega jezika dobil ta priímek. Nekateri so celó trdili, da je, ko je bil nekoč na Žábjaku tožen zarad tatvine, še samega sodnika vsega omamil s svojim sladkim jezikom, a »cesarski dohtar« se pa ni dal in tako je moral le sedeti na Grádu menda tri leta.

Prijaznemu ogovoru Janezovemu se tudi Lovro ni mogel ubraniti in pihalo mu je tudi res skozi slabo zaprta vrata v hrbet, da ga je skoro tako zeblo, kakor prej zunaj v snegu. Prisédel je tedaj k ónim trem.

Pametno so se pomenkovali ti modri možje. Za prvim »frakljem« je prišel drugi, in kjer sta dva, spravi se tudi še tretji in tako dalje, osobito če je zunaj tako prešmentano mraz.

V kratkem je bil Lovro popolnoma »trd«. Zapíl je ves svoj denar in ko je krčmar videl, da ga nima več belíča, porinil ga je skozi vrata.

Ha, kako je bil dobre volje zdaj Lovro! Pel je in vse je kar plesalo okrog njega. Skrbí pa, ki so ga prej morile, minile so popolnoma.

Takšen je prišel domóv, seveda je prej kake desetkrat premeril na dolgo in široko pot, po kateri je hodil.

»Svinja pijana!« bil je pozdrav, s katerim ga je vsprejela žena in da so za tem izrazom prišli drugi še prijaznejši, ni mi treba praviti. Zapišem jih le za to ne, ker pač niso za količkaj razvajena ušesa.

Očitala mu je žena, da je on pijanec in zapravljivec, da otroci domá stradajo in ona trpí ves dan, kakor črna živina, on pa le pije.

Zdaj pa je bilo móžu tudi dovolj. Najprej ji je le zažugal, da jo bo, ako ne molčí, in ko ga je ona prva pogládila z metlo in ne ravno prerahlo, začel se je pravcati bòj. —

Takšno je bilo odslej življenje dan za dnevom, le s tem razločkom, da je piti začela neusmiljeno žganje tudi — žena.

Lovro sam se je tudi — pobarábil in bil najboljši prijatelj Cibrovega Jaka in sladkega Janeza. Delal je le toliko, kolikor je moral, da ni poginil, sicer mu je žena zdaj zopet pri delu pomagala in časih celó več delala nego on, kajti otroci so bili že večji, da ni bilo treba zarad njih domá ostajati.

Nekega večera so prinesli Lovreta njegovi sedanji tovariši barabe domóv. Našli so ga pijanega in vsega pobitega na cesti. Nesrečno je pal, razbìl si je čepinjo in še tisto noč je umrl za hudimi bolečinami.

Najstarejši sin France je bil ob očetovi smrti star skoro sedemnajst let. Ta je hodil zdaj drva cépit in skrbel za vso rodovino. Za jedno leto mlajša Micika služila je v mestu. Drugi otroci so hodili v šolo ali pa bili domá. Vdova ni imela več tolike moralične moči, da bi začela drugo življenje. In ko so ji vzeli sina v vojake in je njena hči Micika nenadoma umrla ter je drugi otroci tudi niso mogli še podpirati, začela je beračiti.

Pred dvajsetimi leti, ko je bila Micika brdko mlado deklè in je ljubila lepega Lovreta, gotovo si ni mislila, da bode umrla — beračíca!

No, letos bode pa tudi že France odslužil vojake in govorí se, da ima tudi že izbrano nevesto in da se oženi takoj, ko sleče »belo suknjo.«

»Saj sem mlad in krepák«, misli si, »in Bog bode dal vse drugo!«

Gotovo! Tudi oče tvoj in mati tvoja sta bila mladá in krepká in vse drugo dal jima je Bog! —

Ljubezen.

Zaspanjavo veje mir po snežnih vrsih
In diha mèhko v tihi dol . . .
Povsodi mir — le v trudnih mojih prsih
Vihrá moreče svétska bol!

Pritisnil strástno na srcé kipeče
Sem déklico, nebesko stvar —
Pa mislil nisem, da ljubezni sreče
Uživati ne smem — nikdar!

Kot slapa gorskega valovi jezni
Poljó ob srci mí skrbí:
Bolestno kopernèl sem po ljubezni,
Sedaj ljubezen me morí!

In za svobódo sem razvnémal brate,
Za naše pravo, našo krí;
Saj rod svoj ptice ljubijo krilate,
Le mi, da robje smo vse dní!

Na Kávkaz skalni vkuj me v trdo jeklo,
Pokôplji v hládno me morjé:
Oj, svet, gorjé me tvoje bode peklo,
A še ljubilo bo srcé!

L—j.

Vila Slovinska.

Črtice o hrvatskem pesništvu v Dalmaciji XV.—XVIII. veka.

V tristoletni spomin rojstva Gundulićevega, zajedno v njegove smrti spomin dvestopetdesetletni. * dné 6. januarja 1588. † dné 8. decembra 1638.

Spisal **A. Fékonja.**

(Konec.)

Oznaka pesnikov, zlasti dobrovniških.

Poleg tega, kar je bilo že zgoraj povedano o pesništvu slovinskem, opaziti nam je v še, obče da so se starohrvatski pesniki jako držali klasicizma. Kakor smo namreč slišali: begunci carjigradski bili so v Dalmaciji že za rano vzbudili zanimljivost za grško znanost, a tesni odnošaji od pamtiveka sèm obstoječi z Italijo prinesli so v naše straní tudi latinsko knjigo. D. Ranjina naravnost poveda, da sta Šiško Menčetić in Gjore Držić trdno sledila »stare pievavce gàrčke i latinske«. In uprav Menčetić — pravi Ljubić — bil se je tako zaljubil v Platonova dela, da je njegove pesmi časih ne morejo zmatrati za drugo nego za gole prevode iz Platona. Nekoliki pozneje je klasicizem oslabel, a se je ojačila italijanščina, katera iz prva koristna, v naslednje je ne malo slovinski pesmi bila na kvar.

To velja zlasti za pesnike dobrovniške, a to i za najboljše živeče proti koncu XVI. in na početku XVII. stoletja. Zanimljivo in uprav poučno je, kar o tem piše naš St. Vraz, sodnik v tej stvári pač pristojen. Tá, sam jeden prvakov med pesniki »ilirskimi«, pravi (prim. Děla Stanka Vraza V. 101 nsl.): »Da so tudi plodovi romantiške poezije italijanske, katera je takrat že dovršávala zlati svoj vek, imeli vpliv na stvore pesnikov dobrovniških, tega nikdo pameten tajiti ne more, kateri zna, kako tesno je bil tedaj Dobrovnik zvezan s prekmorsko sosedno Italijo, po blagi zvezi trgovine in družtvenega življenja. Kdor dvoji o temelji teh naših besed, ni mu treba ničesa drugega nego da vsporedi Gundulićevega »Osmana« s Tassovim »Gierusaleme liberata«. Kakor so vitezi in viteškinje v »Osmanu« samo po imeni slovinski, a srce in duša v njih je romanska: tako isto bode priznal vsak nepristransk preiskovalec stvarí, da so Dobrovčani naši bolj po lici (formi) jezika, nego li po materiji (duhu) ali skladu njegovem Slovinci. Pa kdor se o razlogu téh besed ni že osvedočil, tega zavračamo, naj postavi naše klasike dobrovniške poleg národnih pesmij, a potem zopet poleg pesnikov italijanskih zlatega veka, pa

da razsodi z dušo jedno sproti drugemu, a jaz kriv, ako ne izpové, da so po duhu sorodnejši z Italijani, nego li s pesmimi národa svojega, katere so pravo in jedino merilo tudi narodnega duha.

»Pa ko je okus prekmorski zadobil toliko moč nad deli naših pesnikov gledé na materijo ali duh, kako bi se moglo braniti, da se ne bi prijel vsaj tu in tam tudi forme ali lica? Tudi jaz rad priznajem« (pravi Vraz), »da so Dobrovčanom bile znane národne pesmi, todà ne mislim, da so bile pri njih baš v toliki ceni, da bi jih pesniki proučevali in gledali kot uzore, katere je treba posnemati v čemer koli mu drago; kajti da je temu tako bilo, naša književnost onih stoletij bi imela drug obraz, kateri bi se povse razločeval od obraza literatur prosvetljenih národov onega veka na zapadu evropskem. Da so se Dobrovčani učili verzifikacije od národa, ne bi ni v metriki njihovi zavladala tolika jednoličnost, skrčena na same tri vrsti: na trojestopni, četverostopni in šesterostopni trohej, ali kakor se tudi velí, na šestérec, osmérec in dvanajstérec. Da so Dobrovčani učili in cenili národne pesmi, gotovo bi se jim bila priljubila prekrasna raznoobraznost národnih meríl, pa bi upotrebljavali tudi v umetnih svojih tvorbah posebno krasnozvočni in veličanstveni peterostopni trohej ali deseterec, v katerem tekó malone vse naše (t. j. srbske in hrvatske národne) pesmi junaške. Pri Dobrovčanih med tem vsemu temu, kalikor se spominjam, ni sledú«.*)

No, navzlic temu pak se v slovinskih in še posebej v dobrovniških pesnikih že tedaj nahaja dosta močna in precèj razvita ideja slavjanstva. »Da se je vseslavjanska misel a jugoslavjanska posebno orila po hrvatskem Primorji sèm od začetka slovinske književnosti, temu so dokazi (velí Ljubić) naši narodni umotvori«. Na pr. P. Hektorović v poslanici na M. Pelegrinovića, razlikujoč se čisto od primorskih Latinjanov, pravi, da kakor tí držé historijo za besedo resnično, »tako i mi, sve strane našega jezika (koi se med svimi ostalimi na svitu največi broji i nahodi) drže i ciene bugrskice za stvari istine«. Mnogo je pak národnega duha slavjanskega v delih P. Zoranića (»Planine«), Ivana Gundulića (posebno v »Osmanu«), Gjone Palmotića (v igrokazih: »Pavlimir«, »Captislava«, »Danica«, a zlasti še v pesmi »Glas«), P. Kanavelića (»Oslobodjenje Beča«),

*) Najstarejši pesniki slovinski so upotrebljavali le dvanajstérec, tako Marulić, Držić, Menčetić; v sredini in na kraji stihov odmor, a istotako stik; Osmerec se prvikrat nahaja pri Lucići, in potem pri vseh pesnikih v raznoobraznih kiticah. — Merilo národnih pesmij junaških, desetérec (peterostopni trohej) rabi pač Kačiću pevajočemu: »Koliko je na svietu junakah«.

Ig. Gjorgjića (v »Piesnih ljuvenih«), And. Kačića (v »Razgovoru«) idr. Še bolj se je vseslavjanska ideja razvila tečajem prešlega stoletja. Tako ste n. pr. pesem Id. Gradića »Plam sieverni«, slaveča Petra Vélikega, in Gj. Ferića »Zauzetje Očakova«, po sebi sicer brez posebne cene in vzleta, vendar važni zarad tega, ker sta spevani v duhu vseslavjanskem, itd.

Vzroki prepadanju pesništva.

Kakor smo videli, 2. polovica XV. stoletja je začetek, potem 1. pol. XVI. veka nadaljevanje in cvet, ter 2. pol. istega XVI. veka in 1. polovica XVII. stoletja zlata doba starohrvatske poezije v Dalmaciji. A od tedaj je Vila slovinska le še pač bolj životárila nego li slovela, dokler ni po smrti slavnoga Gjorgjića (l. 1737.) začela i sama umirati ter je napósled kot takšna tudi umrla. — Z ozirom na to naj bodo torej še konečno omenjeni temu nekateri razlogi.

Da so plodovi na književnem polji v obče ter tudi na pesniškem počenši od konca XVII. veka sèm pa do najnovejše dôbe v Dalmaciji slabo vspevali, temu so bili i notranji i zunanji vzroki. Notranji so bili najpreje tí, ker so pesniki ove dôbe največ prevajali umotvore tujih poetov, ali pa so često in prezvesto posnemali najizvrstnejše pisce domače, n. pr. Gundulića. Palmotića idr. Dela národnega, kakor je »Osman«, ne vidimo nikjer. Pesniki té vrsti so gledali bolj na zunanjo obliko, nego li na sodržaj, tako da imamo izza Gundulića mnogo stihotvorcev, a malo pesnikov. Od prave poezije ni preostalo ničesar nego samí verzi, a nikakor ne pesmi. More se na kratko rêči, da izjemši Gjorgjića, Kačića in morebiti še kje katerega, ki so bili sposobni vladati i stihom i mislijo — bilo je vse pesništvo té dôbe golo verzifikovanje, in da je vladala velika nesamostalnost v izbiranji predmetov; kajti vsi so pazili samó: kakó, a ne: kaj hoté rêči. Od tod nam je tudi jasno, zakaj so se tako lotévali prevodov in boljše pesnike robski posnemali.

Razven tega pa so tí časi bili povsod v óni pokrajini za prospeh národne knjige najmenj ugodni. In takó so nadalje zunanji vzroki njenemu propadanju: Péšanje literature italijanske v XVII. veku; a videli smo, da je vsak književni pojav v Italiji našel si zvestega odziva v Dalmaciji — v XIV. in XV. stoletji so se prikazali národni pesniki v Italiji, in isto opazujemo v XV. veku v Dobrovniku in v Dalmaciji v obče. Vek Tassov je porodil vek Gundulićev itd. Za tem je strašni potres in ogenj, kateri je dné 4. apr. 1667. l. Dobrovnik malone ves razdejal, njegovo blagostanje razsul in voljo za pe-

vanje oslabil. K temu je še prišlo nasilstvo, z jedne straní turško, ko je večji del národa jugoslavjanskega vzdihaval tedaj pod žulečim jarmom ónega divjaka, a ostali del stal v večni borbi pod orožjem na pragu domovine za obrambo imetja in življenja svojega. Z druge straní pa tudi nasilstvo beneško, katero je dalmatinsko-hrvatsko Primorje do živega umetno odiralo ter zmerom nastojalo, da še poruši jedino domače ognjišče dobrovniško, šuntajoč na uničenje južnih Slavjanov vedno pripravljenega zmaja (Turka), naj bi to nesrečno mesto (Dobrovnik) okrutno pritisnil, ter bi morebiti tako tudi óno palo pod šape nikdar sitemu levu (Benečanu).

Napósled je jeden izmed vzrokov propasti národne knjige v Dalmaciji ta: da je vsa vzgoja hrvatske mladeži prešla v roke tujim, italijanomanskim učiteljem — jezuvitom, po besedah Ljubićevih — »slepemu orodju mrtvega klasicizma, a zakletemu neprijatelju vsakega pojava národnega«. — »Italijanščina in nemščina« (govori isti hrvatski pisatelj), »katero so naši gospodarji ono od zapada, ovo od severa med nas (Hrvate) vse besneje rivali sedaj s hudobnim namenom, da nas opoganijo in tako vse tesneje privežejo k svojemu kolu; novotarjenja francoske šole, s katerimi se je žàl tudi mnogi naš človek silno zanimal (že Kavanjin toži o národni pokvarjenosti duševni in telesni Piev. IX: »Sviet je otišo na opako, Hervat žive jurve niemski; a gàrdije šlo 'e tu tako, žene mužki, muži ženski, i u franački način nose ženski vborac, ženske kose (lasi); brezbožno uničenje staroslovénske čitavnice (t. j. liturgije) po samih cerkvenih starejšinah itd. A za Dobrovnik še i ono omenjeno, namreč hudi nasledki silnega potresa od leta 1667., oslabljenje trgovine, dolge in jako škodljive notranje homatije gledé preustrojstva deželne uprave, in napósled silne nesreče in trpljenja na morji. Vse to se je še k temu združilo bilo tekom prešlega stoletja, da dosedanji velesijajni vspeh naše národne knjige zaustavi in oslabi. — A menda ji je tudi treba bilo počitka. Vkljub temu, da se je neprenehoma morala boriti z vsakovrstnimi protivnostimi domá in zunaj in brez pomoči od nikoder, ona se je vendar bila res tako visoko vspela, da ji je naravski trebalo za nekoliko prenehati, da si z odpočitkom vse moči na sigurneji in pravilneji vzlet nabere, priredi in okrepi.« — Tako Ljubić l. c. II. 357.

Dà, istina je, kar Vila slavinska na usta Gj. Barakovića, peva sáma o sebi:

> »Bîh nìgda doprla na vrîme Marula
> Latinkam do grla, glas njih taknula.
> Opet sam padnula, zač jezik slovinski
> Vàs nâuk od skula promîni u rimski.«

Starohrvatska knjiga, katera je od Marulića pa zlasti za Gundulića ter vse do Kačića gledé pesništva mogla se meriti z isto onodôbno poezijo italijansko: — propala je, odkar je po učiliščih v Dalmaciji zavladal tuji duh prekmorski nekdaj oživljajočega, a sedaj morečega romanizma.

Umolknila je Vila slovinska, ki se je bila v prvo posebno lepo glasila v viteškem Dobrovniku. No, oj veselja in radosti! saj je ista skoro potem v drugo čarobno zapela v kraljevem Zagrebu prenovljena Vila ilirska. Dal Bog, da le še kdaj vsklikne v tretje — kjer si že bodi, no slavno a jednoglasno kot občna — Vila jugoslavjanska!

Opazka. V spisu »Vila Slovinska« ponavljal se je vedno tiskovni pogrešek, da je Ivan Gundulić rojen *6*. jan. Ne! nego G. je rojen dné *8*. jan. 1588. Razven tega v istem spisu na str. 30. v opomnji mora biti: Danica ilirska 1*8*46 itd.! Na str. 100, vrsta 10 Hva*r*u, ne Hva*s*u! Na str. 102., v. 31.: tečajem XV*I*. stoletja, ne XV*II*.! Na str. 104., v. 20.: 1*6*90; v. 32.: iz kotara (t. j. okraja), ne *K*.! in v. 35.: Mar*n*avić, ne Mar*u*avić! Na str. 156., v. 35. izbriši »*so*«! Na str. 157., v. 13. pravo: Mari*n*, ne Mari*a*! Na str. 224., v. 32.: 1*5*53, ne 1*3*53! Kar se blagoizvoli popraviti. Pis.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

I. Metliško kolo.

Obečal sem v »Letopisu« Matice slovenske l. 1887. (str. 143.), da kanim posébe razglasiti in razložiti »kolo«, (ki se ‚igra' ali pleše s petjem) in druge, po brata Antona ljubavi zapisane národne pesmi,[1]) ki se popévajo pri národnih igrah v Metliki na velikonočni ponedeljek (»vuzámski pandélek«[2]), — vse to po stari navadi »popoldan« po večernicah pod milim nebom — nahom zunaj mesta na takozvanem »púngrtu«, travniku blizu sv. Martina cérkvice, stoječe tik vélike ceste, ki vodi na jug v Karlovec, a na sever v Novo mesto, ter veže z mostom na Kolpi vred kranjsko deželo s hrvatsko. Do Kolpe je »péšice« samo $^1/_2$ ure od Metlike, tej mokri meji najbližjega kranjsko-slovenskega mesta, ki je bilo zato na Kranjskem prvo, katero se je moralo boriti s krvoločnimi Turki, ko so l. 1408. prvič, a l. 1431. drugič prilomastili s hrvatske strani v kranjsko deželo[3]).

[1]) Za-nje in za nove, zanimljive podatke o letošnjem „kolu“ bodo mu, vem da, hvaležni vsi narodnjaki. Pis.

[2]) Dasi Beli Kranjci ne topé nl *l*a (lj), niti *n*a (nj), pa sem v pesmih po književni rabi vendar pisal *lj* in *nj*, kder je bilo treba. — Pis.

[3]) Valv. XV. knj.; 398.

Pa molčímo zdaj o ‚krvavih turških igrah‘; poménajmo se rajši o domačih národnih veselih igrah; zato hôdi, kdor hoče videti, kako se pri nas »kolo igra« pod milim nebom z mano — v mislih najprej na Metliški »púngrt«! A potlej pojdemo gledat tudi »poljanskega kola«, in če bode môči še kakega drugega med Bele Krajnce ter primérjat kolo kolu, a belokranjsko kolo tudi hrvatskemu in srbskemu; kajti tako primerjanje je jako zanimljivo in poučljivo.

V stari dôbi in še za mojih mladih let igrali so v Metliki kolo sami (odrasli) »dekliči« in mlade »snahe« (brez dece) po dvakrat na leto — o vùzmu [1]), in to: na vuzámski ponedeljek popoldan po večernicah; v nóvi dôbi pa samo še drugi dan po vùzmu; ako je pa ta dan grdo vreme, — ‚drugo‘ (uprav prvo) nedeljo potém.

Zgodila se je v novi dôbi še neka druga znamenita prememba. Metliško kolo, ki je bilo poprej — kakor pravijo Hrvati in Srbi: »devojačko« ali »djevojačko« t. j. dekliško, — izpremenilo se je stoprav pred tremi leti v »mešovito« (pomešano) t. j. zdaj igrajo kolo, dekliči in dečaki (»fanti«) ‚skup‘.

Letos je igralo kolo petnajst dekličev in sedem dečakov od 17. do 25. leta svoje dôbe. Mlajših deklic ne marajo, zato ker bi bile preslabe. Ljudij je bilo na »púngrtu« nad 300, med njimi v »beli opravi« s Hriba in okolice kakih 30. — ‚Bele Kranjice‘ (dekliči) pa ne nosijo pri nas več belih peč, niti »part« [2]), nego sploh »pisane« robce (rdečih jako malo) na glavi, kar jako lepo pristoja »beli opravi«; — nogavice samo po zimi rdeče, po letu pa večjidel béle.

Neka moravska gospá ni mogla (l. 1867.) prehvaliti belokranjske národne noše. »Zdi mi se, kot da sem v gledišču«, rekla je, ko je vrela v nedeljo po ‚rani maši‘ množica naših »Belih Kranjcev in Kranjic« v čisti beli svetáčni oprávi iz ‚mesta‘ proti oni hiši, v kateri je stanovala ter gledala vsa presenečena z okna prvič tak prizor. — »In kako lepo se prilegajo beli ženski noši rdeče nogavice zdolaj, a pisan robec zgoraj! Moški pa vsi lepe rastí ravni kot sveča, — a nijednega . . . trebušnika med njimi!«

---

[1]) Veliko noč zovejo Beli Kranjci „vùzem“ m. (izr. vèzem vəzəm t. j. oba glasnika sta poluglasna, a prvi se naglaša). Vendar pišem zarad jedinosti v pisavi rajši po starem „v*u*zem“ (štaj. in ogr. Slovani izgovarjajo res tako ozirom, „vüzem“), dasi se po preglasji lice „vézem“ bolj strinja s hrvatsko besedo „vàzam“. Kako jo izvaja ali tolmači slavni Miklošič, priobčil sem že v „Letop.“ 1887; 123. Ondi čitaš tudi to, da pravijo na Pivki, „uzem“, v Brkinih (in po istrsk. Bregu) pa „vázem, — zma“. Na Krasu čuješ: „vozem“. Prim. pri Murku in Cig. = V pod besedo „Ostern“.

[2]) Párta, f. krasna čelna ob[v]eza (Stirnband, Stirnbinde). Prim. pri Murku „portik“ p. b.; porta.

Meščani in meščanke nosijo se v Metliki že zdavna »po gosposki« ali »črno«; a vendar se zovejo z okoličani vred, (med katerimi se začenja šopiriti tudi že meščanska noša — v razloček od »Kranjcev« s črno nošnjo (= »Črnih Kranjcev«), še zmérom: »Beli Kranjci.« — Pa vrnimo se zopet na »púngrt«.

Minile so že večernice, a kolo se ni še pričelo. — Zakaj ne? — Zato ker ni še »vojarinke« (»kolovodjice« rekel bi Hrvat ali Srb) t. j. one, katera kolo vódi. Kakor se národna igra španjska (znana borba) v Madridu ne more začeti dotle, dokler ne pride mestni župan, — naj si je tudi kraljica že na svojem mestu, — tako se ne more začeti nì kolo, dokler ne pride vojarinka. Da pa radogledni množici oči ne ostanejo brez ugodne paše, začnó dekliči in dečáki igrati se najprej »robčice«. Pri tej igri (jedini brez petja) postavi se namreč v kolobar več dekličev in dečákov. Vsak ima svoj zvit (spleten) »róbec« t. j. ruto. Jeden igrač ostane zunaj (»izvan«) kolobarja in udari (»vúdre«), kogar hoče z robcem od zadaj po hrbtu. Ta se iztákne zdaj iz kolobarja in loví okoli kolobarja ónega (izr. »únega«), kateri ga je udaril (»vòdro«); ta pa mahne, (kedar [1]) se naveliča bežati), po hrbtu kakega, ki se mora zdaj njemu umekniti iz kolobarja ter loviti ónega prvega, ki čez nekoliko časa udari zopet koga drugega, pa stópi v kolobar na njegovo mesto itd. itd., dokler se ne naveličajo vsi živo tepeni tega tekanja in -- padanja; (kajti večkrat se kdo, naglo tekajoč, tudi spotákne, da je dosti smeha med igralci in gledalci). To se zna, da se dajo dečáki radi dekličem uloviti in napókati; pa — »nulla regula sine exceptione«.

Dokler se ta igra vrši ter dečki in dečáki po stari šegi marljivo sekajo »pisanice« (pirhe), a »vojarinke« še ni, hočem radovednim čitateljem, predno se prične »kolo igrati«, priobčiti še nekoliko potrebnih jezikoznanskih podatkov; kajti znano je vsemu svetu, da Slovenci ne moremo živeti — brez »jezikoznanstva«, kakor ne more riba brez vode, — in da se zanimajo naši mladi jezikoznanci zdaj jako tudi za slovenska podnarečja.

Opozarjam najprej na to, da se govorica v pesmih, katere se popevajo na Metliškem »púngrtu«, nekoliko loči od sedanje govorice Metliške oziroma belokranjske, (slovenske), posebno pa v začetku našega kola. Besede in oblike so namreč v prvih petih vrstah bolj hrvatske (čakavske) nego slovenske. Sem pa tam hočem č. čitatelje

[1]) Metličan ali okoličan bi rekel· „ked*aj*“ . . . Večini Belih Kr. rabijo (kakor Hrvatom in Srbom) vprašalni prislovi (adv.) — pa i vprašalni zaimki (pronom.) — tudi za oziralne.

tudi opozoriti na nekatere razlike med obojo govorico, tudi med obojim naglasom, ki se na več mestih strinja bolj s hrvatskim ali srbskim nego z domačim. Že zdaj bodi pa povedano, da se v naslednjih pesmicah skrajni *l* (pri glagolih) izgovarja uprav čakavski, t. j. čisto, a ne kot *u* (ali *o*). V domači govorici belokranjski slišiš osódobi nekod čist *l*, nekod pa *u* (tudi *o*; n. pr. v Metliki). O tém napósled nekoliko več.

Tukaj samo še toliko, da že recilo: »kolo igrati« (namesto: . . . plésati) ni slovensko, nego hrvatsko (ali srbsko). Metličanom rabi glagol »igrati« za »plésati« (tanzen) res tudi samo v tém recilu; drugače pa za »tanzen« zmérom: »plésati«. — Namesto prave čakavske besede: »divójka« (= dèvôjka, djèvôjka) rabi Metličanu zdaj v jednini samo beseda: »dèkle« n., (2. dekléta, 3. deklétu, 4. dèkle itd.) v množini pa ne: »dekléta . . . ., nego: »dekliči« m. (2. dekličev) itd.; v jednini: »dèklič m. (uprav 4. sing. »dekliča«) slišiš samo še v vuzámski pesmici: »rešetca na »púngrtu«. Namesto navadnih sto »cekinov« zvení pa ondi (v pesmi) pravih čakavskih sto »dukát« (a ne: dukátov, niti srb. dükâtâ gen. pl.).

To kolo se ne igra tako [1], kot v kaki dvorani, nego na poseben način, da se ne igra takó morda nikoder med drugimi Jugoslovani.

Mahom bódemo videli; kajti ‚nòt', (evo) je! — zdaj »(ob 4-ih popoldan) prišla je . . »vojarinka«, častitljiva devica, iskrena domorodka, Reza Križanova, ki vódi kolo na »púngrtu« že toliko let, pa skrbí tudi za to, da se ne zatare ta lepi národni običaj, kedar ne bóde mogla ona več »vodíti«. [2])

Kakor »žbele« (čebele) okoli máčice, zbirajo se okoli nje mlade plesalke (s plesalci vred).

Postavijo se vsi v vrsto, primejo se, — in to prvi (»gorenji«) dekliči za roke, zadnji (»dolenji«) pa za zvite robce, zato ker se roke pri plesu rade »spotijo« in potém lahko izmuznejo, da »kôlaš« [3]) potlej ‚odletí' in ‚kam' neusmiljeno telebi. Da se ne zgodí kaj takega, morajo se čvrsto držati za take robce [4]), pa vendar padajo časih zadnji ali

[1]) Metličan izgovarja z večino Belih Kr. vred: „tàko", a ne „takó" (adv.).

[2]) Izr.: vôdit'. Tako, t. j. brez *i* na koncu izgovarja se zdaj (kakor drugod po Slovenskem) tudi vseh drugih glagolov nedoločnik (infinitiv).

[3]) Kôlaš je vsak, kdor igra kolo.

[4]) Okoli Zadra (v Dalmaciji) prinašajo dečaki sabo v žepih otirače, („peškire") — v mešovito („mješovito") kolo, ki se igra ondot o božiči, novem letu, vüzmu („uskrsu") itd., v katerem pa ne slišiš druge pesmi nego samo: o—o – o – o—o! (Po ustn. poročilu l. 1882. iz omenjene štokavske okolice, kodar govoré štokavski poleg pravoslavnih tudi katoličani. Tako biva vsaj po ónih krajih, po katerih je potoval moj prijatelj).

dolenji, ker morajo »na znak« naglo teči. Gorenji dekliči se pa držé za same roke, zato ker se samo obračajo in jim ni treba dirjati navzdol.

Potém ko se primejo tako za roke in za robce (med rokami), začnó se, popevajoč naslednjo pesem, pomikati najprej v ravni vrsti za vojarinko, ki jo vodi, iz doline ali z ravnice na majhen hribec, stoječ na koncu te ravnice: a čim pridejo na vrhunec, zasuče se vojarinka, a za njo in okoli nje vsa vrsta ter se vrtí, in spušča neprenehama popevajoč, rekel bi »povitično« (spiralförmig) navzdol. Ko se »kolo« razvije na ravnici, počnó zopet kákor prvič v ravni vrsti pomikati se navzgor, z vrhunca pa na zopet poprejšnji način sukati in spuščati se navzdol itd. itd., dokler ne ‚izpopevajo' vse naslednje pesmi ali »popevke«, ki se popeva po stari navadi v »kolu«. Uprav so to štiri pesmi (a najbrže jih je bilo iz prvine pet), ki jih pa popévajo neprenehoma — brez kakega presledka, — kot da je to ena (»ana«) sama pesem. (Dalje prihodnjič)

Književna poročila.

VI.

Исторія литературы рускои, написавъ Омелянъ Огоновскій. Часть I. Львôвъ 1887. (*E. Ogonovski, Zgodovina maloruske književnosti), mal. 8⁰., XVI. + 426.*

Ne samó nam manjka prave književne zgodovine, iz katere bi se nekoliko več pozvedeti dalo negoli, kje in kdaj je pisatelj rojen, kedaj je umrl, koliko let je kapelanoval, koliko župnikoval, tedaj knjige, v kateri bi bilo ocenjeno pri vsakem pisatelji delovanje in vpliv in odvisnost od časovnega duha — nego ravno tako se je godilo tudi Malorusom. Šele pretečeno leto dobili so zgoraj omenjeno lepo delo, kot ponatisek iz zadnjega letnika leposlovnega lista „Zarja", in sicer prvi del, obsezajoč književnost od najstarejše dobe do Kotljarevskega.

Da je ta književna zgodovina izvrstna in vestno sestavljena, da so vse dosedanje razprave in monografije točno porabljene in da pisatelj tukaj čitateljem ne pripoveduje samó starega, nego da je samostojno študiral vsestransko gradivo, to je pri prof. Ogonovskem, jednem najboljših poznavateljev maloruskega jezika in življenja, samó po sebi razumevno. Ta knjiga se sme ime-

novati prva prava občna književna zgodovina maloruska, kajti, če je tudi dozdaj bilo nekaj monografij o tem predmetu in če so tudi Malorusi imeli celó književno zgodovino, vendar se je navadno prav malo ali nič oziralo na gališke Maloruse, govorilo in razpravljalo se je večinoma o tako imenovanih „Ukraincih“ in njih književnosti. — Če je tudi Ogonovskega knjiga namenjena širšim krogom, vendar je bode vesel tudi vsak strokovnjak, toliko gradiva in podatkov je v nji nakopičenega. Opozarjam n. pr. samó na to, kako lepo in natančno opisuje pisatelj delavnost O. Mogile, njen vpliv na daljši razvoj vse maloruske in po nekoliko tudi vélikoruske književnosti (267—282) in kako nam riše dobro značaj vse četrte perijode (str. 235—265).

Vendar se mi dozdeva, da tudi ta književna zgodovina ni popolnoma jednotna, da se ni povsod dovolj poudarjala odvisnost pisateljev in po nekoliko vse dôbe od duha, kateri je vel v istem času v drugih literaturah, da se niso razni umotvori dovolj preiskavali in ocenili po idejah in umetnih idejalih, katere je najti v njih. Da je pisatelj književno zgodovino v zvezo spravil s povestnico, to se mora le odobravati in to je ravno pri maloruski književnosti važno, in brez poznanja maloruske zgodovine tudi ni lahko razumeti mnogo pojavov njene književnosti, posebno pa ne njenega odnošaja nasproti vélikoruski.

Zanimiv je precèj obširen uvod, katerega bi v tej obliki morda ne pričakovali; ta uvod je popolnoma političen in hudo polemičen in napérjen proti óni pošasti, katera se navadno imenuje „moskovski panslavizem“. Nazori pisateljevi o tej stvári so nam znani že iz uvoda njegovih „Studien auf d. Geb. d. kleinr. Spr.“, iz njegove maloruske krestomatije. Pisatelj se upira nazoru, da bi bilo razmerje med vélikoruskim in maloruskim jezikom isto, kakor óno med nemškim književnim jezikom in nemškimi narečji. Na str. VIII. čitamo pravi vzrok, zakaj se sme maloruska književnost samostalno obravnavati: „Literaturu malorusku abo rusko-ukrainьsku uvažaemo okremoju ôdъ literatury rossijskoj, tomu -ščo narodnôstь rusko-ukrainьska estь okremoju ôdъ narodnosti velikoruskoj.“

Starejše dôbe malor. književnosti — in to je nam podal v prvi knjigi — ni pisatelj tako obširno in podrobno opisal, kakor hoče to storiti pri novejši dôbi; vzrok nam pripoveduje na str. 4.: „Ažь nova doba našogo žitja literaturnogo vyznačue sja takimi prikmetami, jakî vyskazujutь javno samostôjnôstь literatury (malo) ruskoj suprotivъ slovesnosti velikoruskoj (rossij skoj)“ in na str. 1.: „Ruska že literatura pisьmenna javlja sja dušeju narodnoj žizni tôlьko vъ periodě novějšômъ, koli pisatelě ruskî stali dějstno hôsnyvatisь movoju i světogljadom ljudi.“

E. Ogonovski je razdelil malorusko književnost v pet dôb: Prva dôba od početka ruske pismenosti, t. j. od XI. stol. do napada Tatarskega (l. 1240.);

druga dôba do zjedinenja severozapadne Maloruske z litavsko-poljsko državo (l. 1386.); tretja dôba do osnovanja Mogilovega kolegija (1632); četrta doba do Ivana Kotljarevskega; peta doba do našega časa. S to razdelitvijo moremo se lahko strinjati, kajti nobeden ne dvoji, da je ravno tatarska invazija glavni vzrok različnega razvijanja vélikoruske in maloruske književnosti in vsega socijalnega življenja, da je tukaj početek samostalnega razvitka, kolikor se o tem v óni dôbi sploh govoriti dá. Isto tako je tudi združenje z litavsko-poljsko državo vplivalo silno na socijalno življenje ne samó v XV. stol., nego še bolj v XVI. stol., in ta vpliv je bil mogočen, četudi ne prijeten in koristen, v XVII. stol.

Če se tedaj tudi s to razdelitvijo strinjamo, odobravati ne moremo, da je pisatelj ločil v najstarejši dôbi malorusko književnost od vélikoruske in tako imputiral XI. in XII. stol. tendence naše sedanje dobe. Rad bi védel, kaka razlika je med tako imenovanimi novgorodskimi spomeniki in južnimi v literarnem oziru; je li ta razlika tolika, da se res mora književnost že v tej stari dôbi deliti? Mislim, da ne. Razlike so samó jezikovne in to še jako minimalne; jezik teh spomenikov ni bil niti vélikoruski niti maloruski, bil je cerkven, v katerem je najti samó nekaj vpliva nacijonalnega jezika, zdaj menj zdaj več, kakor je ravno dotični spomenik pisan z večjo ali manjšo pazljivostjo. Res se dá po kritični jezikovni analizi določiti o nekaterih spomenikih, kateremu ruskemu narečju prispadajo, t. j. katero narečje je na njen cerkvenoslovanski jezik nekoliko vplivalo, v ostalem pa dotični najstarejši spomeniki še niso κατ' ἐξοχήν produkti ruske književnosti, nego splošno slovanske cerkvene književnosti. Tako malenkostne jezikovne razlike gotovo ne opravičujejo, da se že najstarejša dôba književnosti deli po istih principih, kakor sedanja. Zato mislim, da ne bode krivo n. pr. znano Ostromirovo evangelije prištevati ravno toliko vélikoruski kakor maloruski književnosti, ravno tako prispada tako imenovani Nestorjev letopis ne samó maloruski, nego jednako tudi velikoruski književnosti, in če bi hoteli že biti jako natančni, tedaj bi morda rekli, da se prištevaj lavrentinski rokopis tega zbornika vélikoruski, a ipatiuš kodeks te kronike maloruski literaturi.

Pisatelj tudi ni naštel vseh zbornikov, v katerih je najti vpliv južnega ruskega narečja; tako je pozabil omeniti Dobrilovo evang. iz l. 1164., Tipografsko evang. Nr. 7 iz XII. stol., Tipograf. evang. Nr. 6 iz XII.—XIII. stl., Irmoloj Grigoroviča iz XII.—XIII. stol., kodeks Hankenstein., Ephrema Syr. iz l. 1288., Holmsko evang. iz XIII.—XIV. stl. etc. in tudi evang. Mstislavovo, evang. Jurjevskega samostana in evang. iz l. 1092. so spomeniki z maloruskim vplivom.

Pisatelj se je popolnoma izognil vprašanju, je li staro kijevsko narečje res malorusko narečje, ali pa prispada vélikoruskemu, kakor to trdi A. So-

bolevskij (Očerki izъ istorij russ. jazyka str. 68, 116 in ŽMNPr. 1885., fevr. str. 349—356), s katerim se pa ne strinja Jagić (Četyre kritiko-paleograf. staty str. 98—102).

Književnost je v tej knjigi tako obravnavana, da pisatelj pri vsaki dobi poda najpoprej splošen zgodovinski pregled, kateremu nasleduje literarni pregled, kjer se označuje kratko in jedrnato značaj vse dôbe, za tem nam opisuju cerkveno literaturo in sicer najpoprej životopise in potem šele spomenike in na konci vsake dôbe riše nam svetsko književnost v istem redu.

Na ta način je gotovo jako ustregel prof. Ogonovski svojim rojakom in jim podaril izborno književno zgodovino, za katero moramo zavidati Malorusom. Željno pričakujejo oni, kakor mi nadaljevanje tega lepega dela, katerega važnejšo in gotovo še obširnejšo polovico naj bi pisatelj skoraj dogotovil in skupno objavil. V. Oblak.

Popravki: 243[15] zbor*n*, m. zbor*u*. — 243[39] sledeč*im* m. sledeč*em*. — 245[5] *če* pomislimo m. *ce si* p.

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levec.**

II.*)

Preširnova doktorska diploma.

Našla se je dragocena národna svetinja — doktorska diploma našega Preširna. To doktorsko diplomo je hranil umrli radovljiški c. kr. notar Janez Prešern, sorodnik našemu pesniku. Ko je leta 1886. umrl, rekla je njegova vdova g. Schorlu, upokojenemu c. kr. okrajnemu tajniku, naj si kàj iz njegove zapuščine vzame za spomin. G. Schorl si je izbral Preširnovo doktorsko diplomo, katere pristen prepis tu podajemo čestitim bralcem. Iz te diplome je razvidno, da je bil „ornatissimus doctissimusque vir Franciscus Prefhérn, Illyrus Rodainensis“ na dunajskem vseučilišči promoviran dné 27. marcija 1828. leta doktorjem prava.

To diplomo hrani sedaj še g. Schorl v Radovljici, po svoji smrti pa jo hoče voliti deželnemu muzeju Rudolfinu v Ljubljani in tako smemo upati, da se ta dragoceni spomin na našega pesnika-velikana ohrani za vse poznejše čase.

Aleksander Hudovernik.

---

*) Prvi kos tega članka, obsezajoč dva lista, katera je Preširen l. 1833. in l. 1836. pisal Čelakovskemu, natisnen je v »Ljubljanskem Zvonu« l. 1881. na 49. in na 110. strani. Ured.

Diploma slôve tako:

(Kolek za 2 gld.)

NOS RECTOR ET ANTIQUISSIMA AC CELEBERRIMA UNIVERSITAS VINDOBONENSIS LECTURIS SALUTEM.

Laudabile imprimis majorum nostrorum institutum est, ut qui honestis studiis atque artibus diu sese dediderunt, antequam ad vitae communis usum atque ad praxim sese conferant, ante omnia subeant examina rigorosa, ut debitum eruditionis suæ testimonium legitimo acquirant modo. Cum itaque ornatissimus doctissimusque Vir FRANCISCUS PRESHÉRN, Illyrus Rodainensis, diligentem assiduamque juris prudentiæ multos annos operam navasset atque jam ad exhibenda doctrinæ suæ specimina paratus esset petiissetque a Nobis, ut ipsum titulo academico, doctrinæ suæ convenienti ornaremus. Nos cum honestissimæ æquissimæque ipsius petitioni hac in parte deesse non possemus, ipsum primo per universam jurisprudentiam accurate examinavimus, ac deinde theses ex omnibus juris speciebus desumtas, publice adversus omnium opponere volentium argumenta objectionesque tuentem audivimus. In quibus omnibus cum præclaram eruditionem suam ac juris peritiam abunde Nobis probasset, libenter contulimus petenti honorem, qui virtuti et honestis studiis debetur.

Quapropter potestate Nobis ab Augustissimo Imperatore Francisco I. concessa, eundem Franciscum X. Prefhérn die vigesima septima Martii Anno millesimo octingentesimo vicesimo octavo DOCTOREM IN JURE pronunciavimus ac declaravimus, dedimus ac damus ei potestatem cathedram doctoralem conscendendi, ac de jure respondendi, consultandi, cæteraque exercendi, quæ juris doctores exercere solent. Tribuimus ei insuper privilegia omnia ac prærogativas, quæcunque vero juris doctori legibus vel consuetudine tribui solent. In quorum omnium fidem diploma hoc publicum majori Universitatis sigillo signatum, nec non manu Notarij inclytæ facultatis juridicæ subscriptum ei dari curavimus.

Viennæ Austriæ, anno mense et die supra dictis.

Carolus ab Adlersburg Dr. m. p.

Sac. Cæs. Reg. Maj. a Cons. Regim. Cameræ aul. et inf Aust. Studii jurid. et polit. Director, Facult. Præses ht. Rector.

Joan. Michael Schoenauer m. p.

Juris univ. Doctor, aulæ judiciorumque advocatus, inclytæ facultatis jurid. Decanus et promotor.

Josephus Spendou m. p.

S. S. Theol. Doctor, excelsi Regim. infer. Austr. consiliar. actual. E. M. V. canon. capit. Præpositus, Prælat. inful. Decanus in Kiernberg, inter Status prov. Ord. Praelat. membrum. Universitatis cancellarius.

Joannes Sigismundus Rizy Dr. m. p.

Facult. jurid. Notarius.

L. S.

III.

Izpričevalo dr. Fr. Preširna, koncipijenta pri advokatu dr. Leopoldu Baumgartenu v Ljubljani.

(Kolek za 2 gld.) Original.

Zeugniss.

Auf Ansuchen des Herrn Dr. Franz Preshern bestättige ich hiemit, dass er seit dem 1ten September 1828 bis 9. May 1829 die Advocaten-Praxis bey mir genommen, meine Kanzley während dieser Zeit ununterbrochen sehr fleissig besucht, sich in allen ihm übertragenen Arbeiten als Mann von besonderer Geschicklichkeit und gründlicher Gesetzkenntniss gezeigt und der Art ausgezeichnet habe, dass er bey seiner sonstigen Ordnungsliebe und seinem streng moralischen Lebenswandel Jedermann zur gegründeten Hoffnung berechtigt, er werde als Advocat den Anforderungen der hohen und höchsten Behörden vollkommen entsprechen und seinem Gremio Ehre machen.

Urkund dessen meine eigenhändige Fertigung.

Laibach den 15. May 1830.

Dor. Leopold Baumgarten,
beeideter Hof- und Gerichtsadvocat.

IV.

Dr. Fr. Preširen, praktikant pri c. kr. kamorni prokuraturi v Ljubljani.

Nr. 942. 1. 1829.

[: Gubernium :] Koncept.

./· Mit dem in ./· anliegenden mit 3 Beilagen instruirten Gesuche bittet Franz Preschern,*) welcher das Studium der Rechtswissenschaft mit rühmlichem Erfolge zurückgelegt und auch das Doctorat auf der Wiener Universität erlangt hat, um die Aufnahme als beeideter unentgeltlicher Concepts-Praktikant bei dieser gehorsamsten Kammerprocuratur, mit dem Wunsche, die begonnene Krimminaljustizpraxim bis zur Vollendung der zur Zulassung zur diesfälligen Prüfung vorgeschriebenen Zeit fortsetzen zu dürfen. Obgleich er sich bis zur Zurücklegung besagter Krimminal-Justitzpraxis dem diesämtlichen Dienste, in welchem er sich für eine öffentliche Anstellung auszubilden vorhat, nicht ausschliesslich wird widmen können, muss dem Amte bei seiner bekannten Verlegenheit und mehrmal geschilderten Verhältnissen jede Art freywilliger und unentgeltlicher Aushilfe sehr willkommen seyn. Indem man daher nicht den mindesten An-

*) Čudno so pačili pesnikovo imé že takrat: Univerza piše pravilno Pre*ſh*érn (kar mi v tisku nismo mogli zaznamenovati), dr. Baumgarten Pre*sh*ern, komorna prokuratura in gubernij pa Pre*sch*ern! Ured.

stand nimmt, sein diesfälliges Gesuch fürwortlich zu unterlegen, geruhe das Hochlöbl. k. k. Gubernium dessen gebettene Aufnahme zu bewilligen, und an ihn das Aufnahmsdekret auszufertigen, sohin in den Eid zu nehmen oder zur Ausfertigung und Beeidigung desselben diese Kammerprocuratur zu ermächtigen.

Die k. k. Kammerprocuratur:

L. den 27. April 829.

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

2.

Nr. 9707. Original.

Dem k. k. Fiskalamte wird in Erledigung seines anher erstatteten Berichts vom 27. v. M. Z. 943 hiermit die Bewilligung ertheilt, den absolvirten Juristen Franz Preschern, welcher das Studium der Rechtswissenschaften mit rühmlichen Erfolge zurücklegte, und auf der Wiener Universität auch das Doctorat erlangt hat, bei dem Umstande, dass er mit allen erforderlichen Eigenschaften zum Antritte der Concepts-Praxis ausgerüstet ist, zur vorgesehriebenen sechswochentlichen Prüfungspraxis zuzulassen, und ihm zu gestatten. (No, ta nemščina ni ravno vzorna! Ured.)

Uibrigens versteht es sich von selbst, dass der Prüfungs-Kandidat Preschern zur Beibringung der vorgeschriebenen Erklärung hinsichtlich seiner standesmässigen Versorgung bis zum Eintritte in eine mit Besoldung verbundene Anstellung zu verhalten seye, welche Erklärung seiner Zeit anher vorzulegen seyn wird.

Nach Verlauf der vorgeschriebenen sechswochentlichen Prüfungszeit hat das k. k. Fiskalamt sohin über die Verwendung, Fähigkeiten und das moralische Betragen des Kandidaten gewissenhafte berichtliche Anzeige anher zu erstatten, worauf demselben dann wegen dessen Beeidigung weitere Weisung ertheilt werden wird.

Die Beilagen des hiedurch erledigten Preschernschen Gesuches folgen nach genommener Einsicht hier im Anbuge zur Zustellung an den Bittsteller wieder zurück.

Laibach am 7. May 1829.

Schmidburg m. p. *v. Fradeneck* m. p.

An das k. k. Fiskalamt hier.

3.

Nr. 1042. Koncept.

An

Herrn Dor. Franz Preschern

hier.

Ueber Ihr mit diesämtlichen Berichte von 27. v. M. Z. 942 dem 3·/. hohen Gubernio vorgelegtes Gesuch, dessen Beilagen in ·/. rückfolgen,

hat hochdasselbe mit Dekret von 7./8. d. M. Z. 9707 zu bewilligen geruhet, Sie rücksichtlich des erlangten Doctorats und ausgewiesenen erforderlichen Eigenschaften als unentgeltlichen Conceptspraktikanten bei dieser k. k. Kammerprocuratur aufzunehmen, und zur vorgeschriebenen praxis zuzulassen. Zu diesem Eide und da man der Aushilfe dringlich benöthiget, werden Sie angewiesen, morgen um 10 Uhr zur Ablegung des Verschwiegenheits-Eides hier Amts zu erscheinen, und sogleich die Dienstesleistung zu beginnen.

L den 9. Mai 829. Die k. k. Kammerprocuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

Eidesformel.

Ich schwöre zu Gott dem Allmächtigen einen wahrhaften Eid, dass ich in allen mir anvertraut werdenden Geschäften die strengste Verschwiegenheit beobachten werde, so wahr mir Gott helfe

Dr. Franz Preſhérn.

(Podpis je svojeročen.)

(Dalje prihodnjič.)

Dr. Valentin Zarnik. †

Na véliki petek, dné 30. marcija t. l. ob 3. uri popóludue umrl je v Ljubljani na sv. Petra cesti h. štev. 41. po dolgem triletnem bolehanji blagorodni gospod dr. Valentin Zarnik, obče znani advokat, pisatelj in domoljub slovenski.

Valentin Zarnik je bil sin ubožnih roditeljev, porojen dné 14. januvarija 1837. leta v Repnjah v vodiški fari pod Šmarijino goro. Rojstvene hiše njegove ni več, ker je zapuščena razpala pred desetimi leti. Oče njegov je imel malo kmetijo v najemu, a da bi bolje vzgojil otroke svoje in da bi si tudi kàj več zaslužil, preselil se je leta 1838. v Ljubljano, kjer je stanoval najprej v Kravji dolini in pozneje na Šempeterski cesti. Dasi je bil le navaden delavec v tedanji ljubljanski cukrarni ter je služil samó po pol goldinarja na dan, vendar je bil vedno naročen na „Novice“ in na »Zgodnjo Danico« ter je ostro vladal in vestno-krščanski vzgajal četvero svojih otrók: pokojnega Valentina, Marijico, Matijo, zdaj župnika v Srednji Vasi, in Brnarda, ki je pozneje železniški uradnik umrl v Zaprešici na Hrvaškem. Ker je bil Brnard sošolec moj, zahajal sem že pred dvajsetimi leti

večkrat k Zarnikovim. Z nekako sveto grozo me je naudajal špartanski red, ki je vladal v tej obitelji. V cerkev in v šolo je bila Brnardu vedno odprta pot, na dvorišče sva si upala le tedaj, kadar očeta ni bilo domá in spremiti na ulice me je smel šele, ko je zvršil prvo latinsko šolo! Ko je leta 1857. pogorela ljubljanska cukrarna, bil je oče delj časa brez zaslužka, in takrat je bilo pri Zarnikovih mnogokrat več molitve nego kruha. Napósled je bil delavec ljubljanske mestne občine in živo se spominjam, kako mi je dr. Zarnik večkrat ponosno pripovedoval, da je oće njegov nekdaj po ljubljanskega mesta ulicah smetí pometal, kar sem ga mnogokrat tudi sam videl.

V takih razmerah je prebil Zarnik otročja svoja leta!

Kje in kako je dr. Zarnik pričel studije svoje, to je z nedosežnim humorjem sam opisal v „Ljubljanskem Zvonu" l. 1881. v, žàl, nedovršenem članku „Iz polupreteklega časa«. Ne bode se kesal nihče, kdor ta članek znova prebere!

Zgodaj na gimnaziji se je začel učiti modêrnim jezikom in ko je leta 1855. prebil maturo, bil je francoščini, italijanščini in angleščini popolnoma véšč v besedi in pisanji. Razven tega, da je imel poseben dar za jezike, bil je tudi vstrajno priden dijak. Do 7. ure zvečer je navadno poučeval druge, da si je zaslužil hrano in obleko, od 7. do 9. ure se je učil tujim jezikom, po 9. uri je studiral navadne šolske predmete v mali sobi z jednim oknom, kjer je razven njega spalo po pet druzih oseb. V krčmo do osme šole ni šel nikdar. To bogato znanje jezikov ga je prežívilo ves čas tudi na Dunaji, kamor je odšel jeseni leta 1855. Zapisal se je najprej v modroslovno fakulteto in se tako pridno učil zgodovini, da je bil član historičnega seminarja. Ker takrat za stolico v Italiji nepriljubljene avstrijanske zgodovine v Padovi vlada ni mogla dobiti docenta, nagovarjal je prof. Jaeger Zarnika, naj bi se on pripravil za to stolico. A Zarnik je to ponudbo odklonil ter leta 1858., ko so se kazala prva znamenja nove prostejše dôbe, prestopil celo na pravoslovno fakulteto, kjer je studije svoje zvršil leta 1862. in bil leta 1864. v Gradci promoviran za doktorja prava. Od leta 1862. do leta 1867. bil je potem dr. Zarnik odgojevatelj pri baronu Levinu Rauchu, pozneje banu hrvaškem. Leta 1867. nahajamo ga odvetniškega koncipijenta pri dr. Ploji v Ljutomeru, l. 1869. pri dr. J. Razlagu v Brěžicah, od l. 1869. do 1871. pri dr. Lorberji v Mariboru, od l. 1871. do 1870. pri dr. Ahazhizhi v Ljubljani. Naslednje leto 1877. odprl je dr. Zarnik advokat v Ljubljani svojo pisarno. Že leta 1872. bil se je poročil z gospodično Ano Kosovo iz obče znane in spoštovane národne rodbine v Ljubljani, katera mu je porodila troje otrók: Miljutina, Igorja in Borisa, izmed katerih pa je srednji umrl že pred očetom.

Ko je leta 1867. z Giskrovim ministerstvom Avstriji napočila svobodnejša dôba in so se tudi Slovenci začeli oglašati po taborih, poprijel se je

dr. Zarnik strastno javnega političnega delovanja in je zarad izredne drastične zgovornosti svoje zaslul kmalu po vsi Sloveniji. Udeležil se je glavni govornik taborov v Ljutomeru, Ormoži, Žalci, na Vižmarjih, v Sevnici, v Vipavi, v Žopračah, v Cerknici, v Bistrici pri Pliberku in v Grabštajnu — in po pravici so ga imenovali Slovenci očeta slovenskih taborov.

Dné 24. maja 1869. leta izvolili so dr. Zarnika v Trebnjem tudi v dežélni zbor kranjski, v katerem je ostal do l. 1884.; bil je vrhu tega več let tudi dežélni odbornik, od l. 1876. do 1887. pa mestni svetovalec ljubljanski.

Po javnih zastopih, kjer poslancev čaka glavno delo v odsekih, ni se dr. Zarnik odlikoval s posebno vstrajnim delom, bil pa je mnogo slavljen govornik v dežélnem zboru in v mestnem svetu, zlasti dokler je bila národna stranka v obeh zastopih v manjšini. Gôvori njegovi navadno niso bili temeljiti, kajti dr. Zarnik je govoril vedno ex abrupto ali pa površno pripravljen; toda beseda z nekoliko prijetnim hrvaškim akcentom mu je tekla gladko kakor laško olje, ali pa je silovito in strastno bruhala na dan kakor hudournik. Drastični humor, prijetna šala, pereča ironija, zlobna, brezozirna, persiflaža — vse mu je bilo na razpolaganje. Ker je bil poleg tega izveden zlasti v novejši zgodovini; ker je strastno prebiral gôvore slavnih politikov in spise francoskih in angleških humoristov in satirikov ter védel vse polno anekdot iz parlamentaričnega življenja; ker ga je pri vsem tem podpiral izboren spomin; ker je glas, gestikulacija in vsa originalna osebnost bila v soglasji z vsebino in z načinom njegovega govora; ker proti političnemu nasprotniku ni poznal nobenega ozira ter se mu je večkrat bližal s pestjo nego z rokavicami: tedaj je naravno, da so njegovi govori ugajali zlasti širjemu občinstvu in da je dr. Zarnik zaslužil imé pravega ljudskega govornika. Naravno je pa tudi, da je morala slava takega govornika oveneti po vseh zastopih, kjer so se predmeti stvarno obravnavali, ali kjer se je glavno delo preneslo v odseke in so se v javni seji oglašali samó zmerni in stvarni glasovi dotičnih poročevalcev in govornikov.

Zgodaj na gimnaziji, kjer so bili Zarniku poleg drugih sošolci Večeslav Bril, Simon Jenko, Valentin Mandelc, Ivan Tušek, Fran Erjavec, Jos. Stritar, vzbudila se je v Zarniku prava národna zavest, katera je dala pravec vsemu poznejšemu življenju njegovemu. Zgodaj so se ti mladeniči urili tudi v spisovanji slovenskem ter v osmi šoli (razven Stritarja) l. 1854./5. osnovali dijaški zbornik „Vaje“, katerega so napisali šest knjig. Javno pa se je V. Zarnik prvič oglasil v »Novicah« l. 1861. dné 29. maja, kjer je v dopisu z Dunaja pod naslovom »Obraz državnega zbora« s krasnim humorjem in ostrim peresom tako živo naslikal tedanji prvi avstrijanski državni zbor v »Schmerlingovem gledišči« in glavne njegove govornike in stranke, da je bil večerni list Zangove

„Presse", ki je objavil prevod Zarnikovega dopisa, na Dunaji v treh urah ves razprodan in da so ta dopis ponatisnili vsi tedanji večji časopisi avstrijanski: tako dunajski »Vaterland«, češki „Narodni Listý" in „Pozor", poljski »Czas« v Krakovu in „Przegląd" in „Głos" v Lvovu, madjarski »Pesti Naplo« v Pešti in hrvaške „Narodne Novine" v Zagrebu i. dr. Odslej je Zarnik pridno z Dunaja dopisoval „Novicam" in vsi ti dopisi so pisani tako krepko in izvirno, da so se ljudje kar trgali za liste „Novic", ki so prinesle kakšen Zarnikov članek. Vrhu državnozborskih stvarij je opisal l. 1861. v „Novicah" tudi potovanje svoje in dr. Tomana na Češko pod naslovom „Štirje dnevi v zlatni Pragi". Leta 1862. oglasil se je z originalnimi „Pismi slovenskega turista", katerim je dodal še pamflet „Don Quixot" zoper znanega kranjskega poslanca v tedanjem državnem zboru in pa izborne »Originale iz domačega življenja«. Vsi ti spisi kažejo, da je pisatelj hodil pri angleških humoristih v šolo in da je to, čemur se je naučil tam, znal združevati s pravim domačim humorjem v blagodejno celoto. Po pravici so ga takrat Slovenci imenovali prvega slovenskega humorističnega pisatelja. Leta 1862. oglasil se je dr. Zarnik tudi v leposlovnem „Glasniku", kjer je priobčil dve povesti, kateri moramo prištevati boljšim pripovednim proizvodom tistega časa. Prvi je naslov: „Ura bije, človeka pa ni!" — druga se imenuje »Maščevanje osode". Obe je dr. V. Gaj preložil tudi na hrvaški jezik.

Dr. Zarnik se je že leta 1868. udeležil v Celji posvetovanja, pri katerem so štajerski rodoljubi ustanovili „Slovenski Narod« in od tega časa, zlasti pa od l. 1869., ko se je bil v Mariboru seznanil z Jurčičem, ostal je v vseh slučajih zvestoudan temu listu in ž njim osnovani „Narodni Tiskarni". Kaj in koliko je pisal za ta list, tega danes ne moremo naštevati, bilo bi to tudi nemožno, ker svojih člankov ni vselej podpisoval, dasi jih je navadno lehko spoznati po načinu njegovega pisanja; vendar lehko trdimo, da je briga za ta zavod in list polnila velik del njegovega življenja zadnjih let in da bi se na nagrobni spomeník z ozirom na „Narod" in na „Tiskarno« dr. Zarniku pristojalo zapisati Vergilijeve besede: Et quorum magna pars fui!

„Narodna Tiskarna" bi večletnemu predsedniku svojemu zahvalnosti svoje ne mogla lepše izkazati, nego da bi humoristične in leposlovne spise dr. Valentina Zarnika in najlepše in najoriginalnejše gôvore njegove zbrala v lep zvezek ter jih podala národu slovenskemu, kateremu je bil pokojnik ves čas življenja svojega udan z dušo in telesom! Fr. Levec.

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Josipa Jurčiča zbrani spisi VII. zvezek. Uredil Fr. Levec. Založila in natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani 1888, 8, str. 242. — Cena vezanemu zvezku po 1 gld , nevezanemu po 60 kr. — Vsebina: I. »Lepa Vida«. Roman (»Zvon« 1877.) — II. »Ivan Erazem Tatenbah«. Izviren historičen roman iz sedemnajstega veka slovenske zgodovine. (»Slovenski Narod«. 1873.). —

Jurčičevih zbranih spisov je izšlo dosedaj VI zvezkov. Od teh jih je še nerazprodanih: I. zvezka še 575, II. še 779, III. zvezka še 1016, IV. zvezka še 1137, V. zvezka še 1235, VI. zvezka še 1574. Skupno tedaj 6316 zvezkov.

Prodalo se je Jurčičevih knjig tekom leta 1887. vezanih 409 zvezkov, nevezanih 659 zvezkov. Skupno tedaj 1068 zvezkov. Dohodkov je bilo gld. 1060 gld. 55 kr., troškov pa 1004 gld. 78 kr.

Da se Jurčičevi zbrani spisi tako počasi razpečavajo, krivo je pač, da je veliko njegovih del po prvotnih izdavah še med národom, glavni vzrok je pa gotovo le ta, da Slovenci nimajo za leposlovne proizvode urejene trgovine s knjigami, in najmenj še kako kolportažo.

Obračamo se torej do vsega slovenskega razumništva, da prične agitacijo za razprodajo Jurčičevih zbranih spisov. Posamičniku bode pač lehko v svojem kraji dobiti nekaj naročnikov, od katerih naj pobere denar in ga odpošlje »Narodni Tiskarni« po poštni nakaznici. Ta mu bode doposlala potem naročene knjige, katere lehko razdelí med nabrane naročnike. To delo posameznika ne bode stalo preveč truda, stvári bode pa s tem le mnogo koristil. Gotovo malo častno bi bilo za ves slovenski národ, ko bi dela prvega pripovedovalca našega Jurčiča v shrambah starela in bi jih ne bral tisti narod, katerega je Jurčič toli ljubil, za katerega je žrtvoval in neumorno delal vse svoje življenje. Najlepši spomeník njegov bode, da vsak Slovenec in vsaka Slovenska pozna njegove spise.

Nove muzikalije. I. *Himna* zlatomašniku sv. očetu papežu „Leonu XIII." Zložil *Anton Foerster*. To himno je prinesel „Cerk. Glasbenik" v 12. št. svojih prilog l. 1887. Upravljena je bila takrat za jeden glas in za orglje. Pozneje je to himno prekomponiral g. skladatelj za moški zbor s tenorovim solo. V tej obliki je pel „Slavec" pri papežki slavnosti v Ljubljani to himno, o kateri trdimo, da je izredno lepoglasna, veličastna in impozantna. Značaj himne v tej pesmi je popolnoma pogojen. Služila bi prav dobro za posebne slavnosti, osobito gg. novomašnikom, zlatomašnikom in sploh jubilantom. Zatorej uljudno prosimo, da bi kdo izmed naših pesnikov blagovolil tekst tako prirediti, da bi se lehko pel pri omenjenih slavnostih. Škoda bi bilo krasne himne, ko bi se morala zarad zastarelega teksta položiti ad acta. Partitura stoji 36 kr., glasovi tudi toliko. (Solo za tenor se nahaja samó v partituri). Delo se dobiva pri g. skladatelji.

G. Anton Foerster me je naprosil opozoriti č. gg. čitatelje „Zvonove" na naslednje tiskovne pomote v njegovi „Domovini". (Gl. Matice zvezek XVIII). St. 5. V 4. taktu tenor solo mora zadnja glaska biti *fis*, mesto *e*. V 6. taktu mora biti druga glaska v basu *b* in ne *a*, sicer napravlja s tenorom kvintno paralelko. Ligatura v basu pa je boljša zato, da pevci gotovo vzdrže ta *b*, ki nosi dve harmoniji. Pri piki bi utegnili pevci

prezgodaj dihati in harmonično vez pretrgati. V tenoru te nevarnosti ni, ker ima v vsem taktu *g*. V 5. taktu himne pa morajo stati v tenoru in basu v 4. udarci osminke. —

II. *Velikonočne pesmi.* Zložil in prečastitemu gospodu *Adolfu Harmelju*, župniku v Šebreljah, hvaležno poklonil *Janez Laharnar*, organist na Št Vidski Gori. (Pošta pri sv. Luciji na Primorskem). Cena partiture je 40 kr.

Marljivi in nadepolni mladi g. skladatelj nam podaje v tem zvezku 7 čveteroglasnih velikonočnic na znane tekste. Za dodatek je pesem „Ti si Peter“ za sopran, alt in orglje. Pesmi niso zverižene, zapletene in težko razumne; so pa jedrnate, živahne in pobožne. Harmonizacija je v resnici prav dobra. Izpeljava posameznih glasov ni težka, ker noben glas ne prekorači stavljenih mej. „Allelujo“ pa je g. skladatelj zvršil tako, da jeden glas nastopa za drugim, posnemajoč prejšnjega. Pokazal je s tem, da se bo sčasoma znal brez strahú spuščati v kontrapunktični ogenj. Čestitamo vrlemu mladeniču in pesmi njegove živo priporočamo.

III. *Slovenske pesmi* za sopran, alt, tenor in bas. Uglasbil *dr. Benjamin Ipavec.* (Graz. Karl Ludwig Ring, 4). III. zvezek. Lastnina izdajatelja. Cena 70 kr Tiskala Engelmann in Mühlberg v Lipsiji.

Delo obseza na 9. straněh naslednje skladbe: 1. Vstala je narava (bes. T. Jenkove); 2. Slovenka (bes. M. Vilharjeve); 3. Potoku (bes. J. Stritarjeve); 4. Nazaj v planinski raj! (bes. S. Gregorčičeve); 5. Hrepenenje po pomladi (bes. J Stritarjeve).

Radostnega srca pozdravljamo novi umotvor našega občeznanega in priljubljenega g. skladatelja, s katerim je slovensko glasbeno literaturo pomnožil zopet za pet lepih napevov. Skladba prva je dična. Zavoljo pogostne kromatike ni lehko izvršna, a trud se bo gotovo dobro izplačal. Druga je ljubka in nežna pesemca v ljudskem tonu. Tekstu se dobro prilega. Tretja je pesem, ki ima mnogo domačega v sebi. Četrta je najboljša. G. skladatelju čestitamo na tej pesmi, ki se bo kmalu pri nas udomačila. Peta je tudi dobra pesem; le tempo naj se vzame počasno.

Nenavadnih postopov v harmoniji skladatelju, kakeršen je g. dr. B. Ipavec, nikakor ne smemo šteti v nevednost ali napake. Oni so le rezultat studije takih harmonijeslovcev, ki dovoljujejo postop zmanjšanih kvint v čiste in ne naopako; potem nenaravno razvezo septim i. t. d. (glej Marx, Lobe i. d.)

Skladbam sicer ni treba dajati posebej hvale, ker je znano, kako dobro zna ubrati g. skladatelj národne strune in oveseliti slovensko srce, vendar je naša dolžnost, da jih toplo priporočamo. D. Fajgelj.

Hrvaška književnost se najbolj razvija po časopisih in književnih družtvih, ki poberó skoraj vse pisateljske moči národa hrvaškega. Pa saj niti treba ni, da bi bilo drugače, kajti ni je stvarí v duševnem življenji hrvaškem, da ne bi imela društva in glasila svojega. Redki so torej književni plodovi, ki po drugi poti prihajajo na svetlo. V Bosni se v tem še zmeraj odlikujejo tamošnji frančiškani. Prišel je na svetlo že tretji zvezek zbranih »*Pjesničkih djela*« fra *Grge Martića*, ki je »Zvonovim« čitateljim vsaj po imeni dobro znan. V Zagrebu je akademijska knjigarna izdala Amicisovo „*Srdce*“, katero je na hrvaški jezik preložil Petar Kuničić. Prodaja se po 80 novih. Od „*Spisa Stjepana Mitrova Ljubiše*“ tiskan je I. zvezek, ki obseza životopis in nekoliko pripovedek tega bistroumnega hrvaškega pisatelja. Za tisek pripravljajo: *Josip Ljubić Dinkov* zbirko „*izvirnih pesem*“, katerim je Avgust Harambašić napisal predgovor; *Utješenović-Ostrožinski* popravljeno in pomnoženo izdanje pesniškega svojega dela „*Nedjelka*“; *Ivan Lepušić* v Sarajevu pa svoje „*pjesničke prvence*“, ki jih je po večem že priobčil po raznih časopisih. Znana pisatelja *Harambašić in Kokotović* sta za hrvaško ljudstvo spisala „*pismovnik za sve potrebe gradjanskoga života*“. Cena tej koristni knjigi je 1 gld. Marljivi *dr. Lobmayer*

je spisal novo zdravoslovno črtico *„Naša kuća, kakova jest, a kakovo treba da bule.“* V Dobrovniku sta prišla na svetlo dva nova zvezka že večkrat oglašenega *Biankinovega* dela: *»O uzgoju i njegovanju cvieća, uresnog grmlja i drveća.«* V Oseku je *enciklopedija dra. Zocha* dospela do 19. snopiča. Bosenski frančiškan *Batinić* je dovršil imenitno svojo *„poviest katoličke crkve i franjevačkoga reda.«* *Stjepan Basariček* je popravil in čisto prenaredil svojo *„Pedagogijo“*, od katere je nedavno v tretjem izdanji prišel na svetlo I. del: *»Uzgojoslovje.«* Prof. *Petar Nenin* je sam založil svoje *„primjere iz deskriptivne geometrije.“* Najimenitnejša in najkoristnejša knjiga, ki je zadnji čas prišla na svetlo, pa je gotovo historijski *„atlas“* za razumevanje hrvaške zgodovine, ki ga je izdelal in izdal neutrudljivi profesor *Vjek. Klaić.* To je čisto nova prikazen na književnem polji hrvaškem in gotovo je bo vsakdo vesel, kdor se zanima za domačo zgodovino, ter hvaležen učenemu gospodu profesorju, da se je lotil tako težavnega dela, kateremu je le on kos. Za notranjo, znanstveno vrednost tega začetja porok nam je že samó ime profesorjevo; ali tudi zunanja oblika historijskega atlasa hrvaškega je tako ukusna in dovršena, da bi bila vsakemu drugemu národu na čast. Priporočamo torej ta atlas, s katerim je gospod Klaić povzdignil vrednost vsem knjigam in razpravam o hrvaški zgodovini, kar najbolje vsakemu omikanemu Slovencu. — Hrvaška Matica je bosenskemu frančiškanu fra *Dobroslavu Božiću* podelila podporo, da izda I. zvezek perijodičkega spisa *„Novi prijatelj Bosne“.* O letošnjem delovanji Matice Hrvaške sploh bomo poročali drugo pot, za danes omenjamo le to, da je ravno dotiskana peta knjiga prevodov grških in latinskih klasikov, v kateri je *„Herodotova poviest“*, ki jo je prav lepo pohrvatil naš rojak profesor dr. Musić. — 86. knjiga *„Rada“*, glasila jugoslovenske akademije, ima to-le vsebino: »Kako je rabila riječca *črez* novoj slovenskoj knjizi do prije 50 godina,« od prof. *M. Valjavca; „Veznici u slovenskijem jezicima“* od dra. *T. Maretića; Besjeda* predsjednika dra. *F. Račkoga* u svečanoj sjednici dné 7. prosinca 1887; *izvještaj* tajnika dra *P. Matkovića;* in *„Stavbene prilike u naših gradovih“* od dra. *F. Vrbanića.* Ob jednem je akademija izdala svoj *letopis* za drugo desetletje 1877—1887, o katerem bomo o prvi priliki káj več izpregovorili.

Črtica o slovenskem liturgijskem jeziku. V zadnjem zvezku »Ljublj. Zvona« čitam na str. 255. »Drobtinico slovenskega liturgijskega jezika na Slovenskem.« Želji pisateljevi, izraženi koncem njegovih od rodoljubja navdihnenih vrstic, nekoliko ustrezaj ta-le skromen podatek: L. 1886. sem potoval po Dravski dolini. O tej priliki obiščem tudi obče znanega, posebno za severno mejo štirskih Slovencev velezaslužnega narodnjaka, preč. gospoda župnika Kocuvana v Vuhredu. Med raznimi pogovori mi pové, da poje pri slovesnih procesijah na Telovo itd. evangelije v s l o v e n s k e m jeziku. V dokaz mi pokaže veliko knjigo, v koji so bila evangelija jako ukusno v novi slovenščini spisana. Tudi mi je pravil, »da so ljudje vedno globoko, do solz gineni, ko zaslišijo v mili materinščini s slovesnim glasom zapeti: »Gospod bodi z vami! . . . .« (Kdo se tu ne spomni pripovesti o sv. Metodu?) Je li to slovensko petje tam že od davna v navadi, ali ga je on sam uvel in če ga še sedaj na novi svoji župniji v Lempahu nadaljuje — to mi ni znano. Nadejem se pa, da pri bodočem obisku vse natančno pozvem. (Prosimo! Ured.)

Ante Goričlján.

Dodatek spisu „Velesalo“ itd., natisnenem v 8. št. (v 1. dan avgusta 1882. l.) v „Ljublj. Zvoni“ od 480. strani dalje.

Na Koroškem Za Vrhom pri Bistrici blizu Svéčan, kakor sem zvedel, govoré *sadvȕ*, *sadvà*, n. der Sattel, namesto: *sadlò*, *sadlà*, n., kar mi kranjski Sloveni izrekamo: *sêdlo*, *sêdla*; zatorej ima iz korenike: *sed*, sitzen Korošec tudi tukaj „a“ namesto „e“. K temu je v „Kresi“ 1 novembra 1882. l. na 582. str. čitati, da Korošci Rožanskega razrečja velé: *Salàn*, kar na Kranjskem slôve: *Selján*, kder se nam zopet kaže „a“ na-

mesto „e“ v koreniki *sed,* ker je znano, da *Salàn* poleg *Seljân* stojí namesto *saʼlljan* ali *sedjan* zopet iz korenike *sed*, a vrhu tega né pozabiti, da je „salo“, namesto „selo“ podstava besedi: *Salàn*, ter da isto lice „salo“ za „selo“ nahajamo tudi v besedi; „*Velésalo*“ nam. „*Veléselo*“. Fr. Levstik †.

Zopet nekaj o Gallusu. V zadnji št. letošnjega »Zvona« omenil je g. Janko Leban mojega lista, ki sem mu ga o Gallusu pisal dné 2. jul. 1886. l. S to objavo me g. pisatelj sili, da povem, zakaj si mislim našega glasbenega velikana rojenega v Idriji. Rad bi bil sicer svoje mnenje, dà, prepričanje o rojstvenem kraji Gallusovem záse obdržal zato, da bi mêni, rojenjá Idrijčanu, nihče ne mogel podtikati lokalno-patrijotičnih namenov; a ker zdaj o tem ne smem dalje molčati, naj zapišem o rojstvu Gallusovem to, kar vem:

Bilo je leta 1847—48., ko sem mlad dečko rad obiskoval svojega sorodnika, J. F. v Idriji. Tu sem je zahajal devetdesetletni mož, katerega smo nazivali Tobijo. Je li to ime bilo krstno ali priímek, ne vem. Znal pa je ta mož tako zanimivo o starih časih govoriti, da smo ga mladi in stari radi poslušali. Bil je živa kronika. Neki dan nanese govorica tudi na glasbo. Navzočni hišni gospodar Mihelec vneto proslavlja te lanjega idrijskega organista Krašnjarja; potem še hvalno omeni slovečega Roba, ki je za prospeh glasbe, živeč v Idriji, toliko dobrega storil i. t. d.

Na to Tobija: »To je vse res, toda Idrija je imela muzikanta, ki mu ga ni bilo pára na svetu. Stari oče moj mi je mnogokrat pravil, da sta nekdaj živela v Idriji brata učitelja Petelina, ki sta bila v muziki na silnem glásu. Rojena sta bila v Idriji. Posebno se je odlikoval v muziki mlajši, kateremu so ljudje rekali Petelinov Jakop. Ta je bil tako umeten, da je znal sam muziko napisati, ki se je tako lepo slišala, kakor bi bili angeljci godli. Pozneje so Jakopa iz Idrije bili zapodili zato, ker se ni hotel v lutrovsko vero zapisati, kakor njegov brat. Od tistega časa se je izgubil in ljudje so mislili, da si je kje življenje vzel. Jaz pa sem v mladih svojih letih slišal pridigati škofa v Idriji, ki je omenil v vrsti slavnih mož, ki so se v Idriji rodili, tudi nekega velikega muzikanta, kateremu je dal čudno ime Galumbus. Stari poslušalci pa so bili ugenili, da je bil ta človek Petelinov Jakop iz Idrije, ki je tam nekje v deveti deželi umrl.«

Tako je govoril stari, resnicoljubni mož, kateremu gre verjeti zlasti zato, ker je to pripovedoval brez namena in nepozvan. G. okrajni šolski nadzornik Lapajne pa je tudi v nekem spisu dokazal, da je za verske reformacije učiteljeval na protestantski šoli v Idriji Petelin. Kako dobro se to strinja s pripovedko Tobijevo! Sorodniki Petelinovi pa so živeli še v tem stoletji v Idriji. Zadnji potomec te rodovine je imel prodajalnico na trgu blizu idrijske mestne farne cerkve in pozneje, ko je po smrti Petelina to prodajalnico in hišo bil kupil Kagnus, stal je še za grb nad prodajalnico železen petelin.

Zadnji Petelin je bil bajè celó ponosen na slovečega svojega sorodnika Jakopa. Mnenja svojega, da je bil Gallus porojen v Idriji, sicer nikomur ne vsiljujem; trdno pa sem za svojo osebo prepričan, da so besede Tobije resnične. Spočetka me je stvar malo brigala; ko pa sem pozneje čital v Mitekovi Ceciliji životopisne podatke o Gallusu, v katerih pravi pisatelj: »Gallus wurde in Krain, im Geburtslande seiner Vorältern geboren. Den Geburtsort kann ich leider so lange nicht bestimmen, bis mich der gefällige Eifer irgend eines Patrioten in den Stand setzt, nähere Auskunft über Gallus' Geburtsort und dessen Familienverhältnisse zu bringen« (Citat iz spomina.) Nato se živo domislim pri povedi Tobijeve.

Rojstveni kraj Gallusov staviti s Kranjskega v kanalsko okolico na Primorsko, dozdeva se meni nevarno, ker se bojim, da bi kdo izmed nasprotnikov naših potem ne prestavil kraja Gallusovega rojstva kam tja doli v deželo, »kjer limone cvetó, a makarone jedó.«

D. Fajgelj.

Občni zbor »Matice Slovenske« za leto 1887 bil je dné 18. aprila t. l. v mestni dvorani v Ljubljani. Udeležilo se ga je okoli 50 društvenikov. Društveni predsednik g. profesor *Jožef Marn* je v daljšem govoru razvil program Matičinega delovanja, poudarjal, da društvo napreduje, četudi počasi, omenjal, da je »Matica« dné 4. februvarija zvršila 24. leto svojega obstanka in da bode tedaj prihodnje leto praznovala *petindvajsetletnico* svojo. Z ozirom na to okolnost bi bilo pač želeti še živahnejšega zanimanja za »Matico«, da bi mogla dostojno praznovati 25. leto življenja in delovanja svojega. Govornik konečno izreka potem zahvalo gg. odbornikom, načelnikoma obeh odsekov, g. blagajniku, ki že petnajst let spretno opravlja težki svoj posel, izvrstnemu g. tajniku, o katerem naznanja, da ga je odbor v zmislu pravil brez razpisa na novo potrdil za daljša tri leta, kar je občni zbor odobrujé vsprejel v pómnjo.

Iz sklepnega računa za leto 1887. posnemamo, da je imela »Matica« v tej dôbi 13.267 gld. 35 kr. dohodkov in 9720 gld. 80 kr. troškov. Skupno premoženje se je leta 1887. *pomnóžilo za* 2114 gld. 53 kr. ter znaša zdaj 52.196 gld. 80 kr. — Dohodki leta 1888. so proračunjani na 6060 gld., troški na 5560 gld., od zadnje vsote spada na izdávanje knjig za tekoče leto 3300 gld.

Dolg glavnici, ki je leta 1884. znašal še nad 10.000 gld., zmanjšal se je leta 1887. za 906 gld. 56 kr. ter znaša zdaj še 7729 gld. 94½. kr.

Račun o tujem premoženji, kateremu upravlja društveni odbor, kaže, da znaša zaklad za Vilharjev spomeník 326 gld. 60 kr., zaklad za Costov spomeník 1156 gld. 88 kr. in Jurčič-Tomšičeva ustanova za literarne namene 2500 gld. 39 kr. Iz obresti te ustanove sta bili do dné 31. decembra 1887. l. razpisani dve častni nagradi po 200 in po 100 gld. za dve izvirni povesti. Odboru sta došla dva rokopisa, o katerih v kratkem izreče sodbo svojo. Zaklad za Vodníkov spomeník je »Matica« izročila odboru, ki se je ustanovil v ta namen, da postavi Vodníku na javnem prostoru v Ljubljani dostojen spomeník.

Iz obširnega poročila g. tajnika *E. Laha* povzémamo te točke:

Leta 1887. je odbor izdal troje knjig: 1. Letopis, uredil Fr. Levec, 2. Dr. Lampetov »Uvod v modroslovje« in 3. Gogolove »Mrtve duše« v Gorenjčevem prevodu. Vse tri imenovane knjige obsezajo 52 tiskovnih pol. Tudi za letos so doslej določene tri knjige, namreč: *Letopis* za leto 1888. Urednik prof. dr. *L. Požar*. Večina spisov je že gotova, nekaj jih utegne priti kmalu, gotovo pa o pravem času. To knjigo, obsezajočo okoli 20 tiskovnih pol, bode spet tiskala »Narodna Tiskarna«. — 2. »*Slovenci in leto* 1848.« kulturno-zgodovinska stvarna razprava, obsezajoča okoli 18 tiskovnih pol, spisal prof. *J. Apih*. Rokopis gre te dni k Blazniku v tisek. — 3 *Erjavčevi Izbrani spisi*, I. del, uredil *Fr. Levec*. Knjiga bode kot III. zvezek »Zabavne knjižnice« obsezala okoli 15 tiskovnih pol. II del te knjige izide prihodnje leto. Tiskala jo bode »Katoliška Tiskarna«. Pravico do izdave si je »Matica« pridobila od váruha pokojníkovih dedičev. Ako se izmed dveh povestij, ki sta odboru došli na razpis častne nagrade iz Jurčič-Tomšičeve ustanove, prisodi kateri razpisana nagrada, izide potem obdarjena povest kot *četrta* društvena knjiga v Milčevi tiskarni.

Društvena knjižnica je dobila zadnje leto 280 knjig prirastka. — Književna zaloga je znašala koncem decembra 1887. leta 17.127 knjig in 1827 zemljevidov, zmanjšala se je tedaj tekom lanskega leta za 539 knjig in 247 zemljevidov. Pri zalogi je skupila »Matica« lani nad 300 gld. — Leta 1885. je plačalo »Matici« društvenino 1130 letnikov, za leto 1886. že 1196 letnikov, za leto 1887. doslej že 1297 letníkov, nekaj jih utegne še priti, tako da jih bode gotovo nad 1300. Ustanovnikov je vedno nekoliko nad 300.

Ko je tajnik zvršil poročilo svoje, oglasi se g. dr. *J. Vošnjak* in nasvetuje, naj občni zbor društvenemu odboru za vsestransko vspešno in marljivo delovanje njegovo iz-

reče popolno svoje priznavanje in svojo zahvalo, in občni zbor je ta nasvet soglasno odobril.

Nato se oglasi g. prof. dr. *Lovro Požar* ter v daljšem korenitem govoru, katerega je skupščina živahno odobrávala, najprej obžaluje, da» Matica« nikakor nima toliko društvenikov, kolikor bi jih morala imeti razmerno s številom slovenskega razumništva, kajti ogromna večina inteligentnih Slovencev, katerim je »Matica« v prvi vrsti namenjena, ni še zastopano v društvu. Mariborskim Slovencem n. pr. bi se gotovo vsak hudo zameril, kdor bi jim rekel, da je med njimi samó 40 inteligentnih narodnjakov, kajti samó toliko je med njimi »Matičinih« društvenikov. Celjskim Slovencem bi gotovo tudi nihče ne ugodil, kdor bi jim očital, da je v obmestji celjskem samó 19 razumnih domoljubov — in vendar je samó toliko vpisanih v »Matico«. In kaj bi rekla slovenska Ljubljana, ko bi kdo vstal ter rekel: »Vsa Ljubljana šteje samo 260 inteligentnih Slovencev!« — in vendar je samo toliko ljubljanskih Slovencev matičnjakov! »Matica Slovenska« je namenjena razumništvu slovenskemu, naj bi se torej vsak vpisal, kdor misli, da spada med razumništvo. Število matičnjakov bi se moralo podvojiti in potrojiti, kajti sedanje število nikakor ne odgovarja resničnemu številu inteligentnih Slovencev. G. dr. Požar završuje svoj govor z gorkim pozivom do vseh inteligentnih narodnjakov, naj pristopijo »Matici«.

Pri dopolnilnih volitvah v odbor so bili izvoljeni gg. prof. Anton Bartel, notar dr. Jarnej Zupanec, prof. dr. Jakop Skét, prof. M. Pleteršnik, Ivan Vilhar, prof. Vilibald Zupančič, prof. Fr. Šuklje, prof. M. Žolgar, prošt dr. Anton Jarec in prof. Ivan Majciger, ki so dobili od 188 oddanih po 187—168 glasov.

Napósled v odborovem imeni predlaga, prof. *Levec* naj se § 36. opravilnega reda odslej glasí tako: »Tajnikovo službo odbor po razpisu oddaje praviloma na tri leta. Ako se je pa odbor po večletnem tajnikovem službovanji uveril o njegovi popolni sposobnosti, sme ga tudi brez razpisa potrditi za daljšo dôbo« Ta odborov predlog se je vsprejel po kratkem razgovoru s to izpremembo, da so se v tekstu besede »za daljšo dôbo« izpremenile v besede »za večletno dôbo«.

Konečno se je gospod predsednik navzočnemu gospodu županu ljubljanskemu Petru Grasselliju zahvalil, ker je za občni zbor »Matici« prepustil mestno dvorano.

Iz teh kratkih črtic vidijo gg. čitatelji »Ljubljanskega Zvona«, da je tudi l. 1887. »Matica« kolikor toliko napredovala bodisi v dušnem, bodisi v gmotnem oziru in da je društveni odbor storil vse, kar mu je v zdanjih razmerah možno storiti. Tisti, ki očitajo »Matici«, da je delovanje njeno premalo živahno, da izdava premalo knjig, da so njene knjige prejednostavne, vzemó naj v poštev, da odboru ni možno živahneje in vspešneje delovati, dokler se število društvenikov suče vedno samó okoli 1600. Preverjeni smo, da bi se moglo to število brez posebnega napóra povišati na 2000 do 2500 društvenikov, ko bi se vsi faktorji, ki vplivajo na mnenje slovenskega razumništva, združili z društvenim odborom, njegovimi funkcijonarji in poverjeniki v zložno delovanje na vsestranski prospeh »Matice Slovenske«, in potem bi tudi društveni odbor v marsikaterem oziru lože ustrezal raznovrstnim željam društvenikov svojih. Besede, katere je g prof. dr L. Požar v tem oziru izpregovoril na občnem zboru »Matičinem,« so zlate besede in od vsega srca želimo, da bi si jih dobro zapomnilo takozvano — razumništvo slovensko.

Slovensko pisateljsko podporno društvo. Občni zbor tega društva je bil dné 14. aprila v steklenem salonu čitalničnem. Predsednik g. dr. J. Vošnjak pozdravi društvenike, konstatuje sklepčnost po § 12. društvenih pravil ter prehajaje na dnevni red dá besedo tajniku g. prof. Antonu *Raiču*, ki poroča o društvenem delovanji to:

»Veselí me, čestita gospôda, da Vam morem poročati, da je bilo minolega društvenega leta delovanje odborovo, kakor društveno sploh, živahno kakor še nikoli dozdaj.

Pri poslednjem občnem zboru dné 2. aprila 1887. bili so voljeni:dr. Josip Vošnjak predsednikom i odborniki: Ivan Hribar, Fran Levec, Vaso Petričič, Luka Pintar, AntonRaič i Ivan Tomšič, pregledovalcema računov pa dr. Matija Hudnik i Anton Svetek. Pri odborovi seji dné 23. aprila 1887. ustanovil se je odbor ter si izvolil podpredsednikom Fr. Levca, denarničarjem V. Petrič.ča, tajnikom pa poročevalca. Sej je imel odbor šest (23/4, 13/6, 16/7, 21/10 1887 i 5/3, 26/3 1888); pri vseh se je posvetoval o prospehu društva, o podeljevanji podpor, o prirejevanji slavnosti na čast že umrlim ali pa še živóčim pisateljem. Podpore delil je trem revnim pisateljem i jedni vdovi, (v skupnem znesku 171 gl. 39 kr.) ter je i dovolil posojilo jednemu pisatelju. Po § 2, b) prireja »Pisateljsko društvo« i javna predavanja. Od poslednjega do denašnjega občnega zbora priredil je odbor dvoje predavanj. Dné 17. aprila m l. predaval je društveni podpredsednik prof. Levec na korist *Erjavčevi ustanovi* in dné 25. marca t. l. na korist Levstikovemu spomeniku. Predavanje je bilo obojekrati v čitalnični dvorani, za koji je čitalnični odbor bil velikodušno prepustil dvorano brezplačno v navedeni blagi namen — in le tako je bilo mogoče odposlati v Gorico za Erjavčevo ustanovo 62 gld. 60 novč. in dati za Levstikov nagrobni spomenik nad 90 gld. — Že dolgo let opazujemo, da je nam Slovencem usoda kaj nemila. Naši uzorni možje, duševni velikani, naši voditelji in prvoboritelji mro nam drug za drugim,: nam pa ostaja žalostna, a sveta dolžnost čestiti njihov spomin. In tej nalogi odzval se je Pisateljskega društva odbor s tem, da je vzidal i dné 3. julija 1887. odkril spominsko ploščo v Kamni Gorici pesniku in zagovorniku národnih pravic dr. *Lovretu Tomanu*. Na to slavnost, ki je bila velikanska in vsestranski krasna, mora biti odbor i ž njim vse društvo, ponosen. Da pa jo je odbor mogel prirediti tako lepo, za to gre v prvi vrsti hvala blagorodnemu gosp. *Janku Urbančiču*, graščaku na Turnu, ki je v to pripomogel svojim velikodušnim darom, in lokalnemu odboru v Kamni Gorici, osobito pa g. *Adolfu pl. Kapusu* in županu gosp. *Pesjaku*. Dné 14. avg. m. l udeležilo se je društvo po obilnih društvenikih i zastopano po dveh odbornikih odkritja spominske plošče *Antonu Alojzu Wolfu* v Idriji Ta slavnost prirejena po mestni občini, ostane gotovo vsem udeleževalcem v jako prijetnem spominu: našli smo povsod pravo slovansko gostoljubnost in obžalovali smo le to, da smo morali tako kmalu zapustiti prijazno mesto. — Pri tej priložnosti pristopilo je v Idriji dosti novih društvenikov »Pisateljskemu društvu«, sprevidevših blag namen društva. — Dné 10. julija udeležilo se je »Pisateljsko društvo« blagoslovljenja »Slavčeve« zastave.

Slovenski narod časti slavne i velike može, i kjer se oni časté, tam ne sme zaostati »Pisateljsko društvo«. Slavnoznani *Andrej Einspieler* daroval je dné 21. avgusta 1887. zlato mašo v svoji rojstni župniji v Svečah. Koroški rodoljubi, spoznavši njegove preobilne zasluge za zatirani slovenski narod na Koroškem, priredili so lepo slavnost, koje se je udeležilo i »Pisateljsko društvo« po več svojih društvenikih. Pri omenjeni slavnosti bil je zlatomašnik čil i čvrstev, da je vsakternik smel mu prisoditi še 15—20 let. Toda — pet mesecev pozneje položil je že odbor v imeni »Pisat. društva« venec na njegov grob! Še drugo žrtev zahtevala je zla kob od nas ubogih Slovencev: dné 16. novembra 1887. umrl je blagi *Fran Levstik*. »Pisateljsko društvo« prevzelo je z vašim dovoljenjem, častiti gg. društveniki, skrb i troške za pogreb, ter je pokopalo dné 18. nov. moža, ki je umrl kakor Aristejdes, i mu položilo venec na grob. Ali usoda se še ni zadovoljila s tema žrtvama; danes je ravno 14 dnij, kar je položilo društvo še jeden venec na grob dr. *Valentina Zarnika*, moža neupogljivega, jeklenega značaja, kar mu priznavajo celo naši narodni nasprotniki. Blag spomin vsem trem možem! Najprimernejše i najlepše častimo njihov spomin, ako jih posnemamo v odločnosti i ljubezni do domovine.

»Pisateljskega društva« odbor vršil je dalje svojo nalogo še s tem, da je priredil dné 4. septembra 1887. slavnost na čast svojemu častnemu društveniku, Nestorju slovenskih pisateljev, župniku v Slovenjem Gradci, g. *Davorinu Trstenjaku* o priliki njegove sedemdesetletnice i petdesetletnice njegovega pisateljevanja. Pri tej priložnosti podaril mu je odbor v imeni društva jako lep srebrn i pozlačen ter fino cizelovan kozarec s primernim napisom. Slavnost vršila se je vsestransko dostojno i lepo. — »Pisateljsko društvo« slavilo je dné 17. marca 1888. še jednega moža, na kojega gleda ves slovanski svet s ponosom, i ta mož je dika jugoslovanska, vladika bosensko-sremski, dr. Josip Juraj Strossmayer, kojega je teden dní preje (dné 9. marca) imenovalo svojim častnim društvenikom.

Društveni predsednik dr. Vošnjak naznanil je Strossmayerju brzojavno, da ga je imenovalo »Pisateljsko društvo« častnim društvenikom in dobil je na to od njega zahvalno pismo z dné 23. marca t. l.

Strossmayerjev večer, prirejen pri Maliči, privabil je obilo Strossmayerjevih častilcev, med njimi tudi brate Hrvate, in se je vršil jako lepo in na vsestransko zadovoljnost.

Lanski občni zbor dal je odboru nalog prirejati izlete. Odbor je vabil od nedelje do nedelje društvenike k izletu na Škaručino, a ravno tako nagajalo nam je vreme od nedelje do nedelje. Napósled (dné 22. majnika) se nas je bilo napotilo dvajset na Škaručino, dasi se je i tistega dné nebo držalo kislo. Dasi se je tedaj navedeni izlet le težko uresničil in samo na pol dobro obnesel, imel je ipak dobre nasledke: predramil je namreč g. S. iz letargije in s tem porodil »Nedeljska pisma«, koja je vsakteri rad čital; S. je porodil Swiftijanca, Swiftijanec je porodil Barbata, Barbatus še porodí — — kdo ve koga! Vsi našteti pisatelji skrbe ne samo za urednike naših dnevnikov i za državnega pravdnika, nego i za zabavo čitajočega občinstva. — Ker se je prvi izlet slabo obnesel zbog slabega vremena i ker je potlej imel odbor s prirejanjem ali pa udeležbo navedenih slavnostij posla, ni več priredil izleta. Vse slavnosti pa so imele namen tistim izmed naroda, ki še ne vedo ceniti in čislati svojih za narod delujočih bodisi že umrlih ali pa še živóčih slavnih mož, dajati lep vzgled, jih poučevati in dramiti.

Pisateljskega društva odbor prevzel je še jedno nalogo, koje mu sicer ne nalaga noben paragraf društvenih pravil, i ta naloga je: *gojitev društvenega življenja* in književnega prijateljstva in delovanja. Kakor predlanskim in lani, tako smo se shajali i letos tukaj, navadno ob sobotah, da smo se po možnosti kratkočasili z razgovarjanjem o tej in oni prikazni, dotikajoči se slovstva in prosvete. Navadno pa je jeden ali drug društvenik kaj čital, pripravljajoč se na čitanje uglobil se sam v dotično poglavje svojega predmeta in potem s svojim čitanjem učil i druge. Lani so se nam bili zabavni večeri tako omilili, da smo priredili po občnem zboru še jeden izredni zabavni večer. Zabavni večeri so se pričeli letos dné 5. novembra in društveniki so čitali marsikaj o naših in tujih razmerah. Zvedeli smo zanimive stvari o Ribničanih, o nekem slovenskem pesniku in pisatelji in o Gundulići; o trpinih: Levstiku, Einspielerji, Hurbanu in Strossmayerji; podale so se nam statistične črtice o kranjski duhovščini; 'Επιχαρης posnel je zanimive črtice iz dnevnika starega slovenskega humorista od sedem do sedem let; čitali in razložili so se nam nekoji Preširnovi doslej še nenatisneni granesi in odlomki iz prekrasne de Amicisove knjige: »Srce«, in vrla razprava o slovenski stilistiki; zvedeli smo, kaj je vse počenjal Erazem, poslednji Luegar, in kako je Lukijan pravo pogodil, ko je opustil kiparstvo in se posvetil pisateljstvu. Jeden čitatelj popeljal nas je v pomorsko mesto na jugoslovanskih tleh, drugi pa v daljni Kitaj; jeden pa nas je celo učil lovske latinščine. Zvedeli smo, kako se je začela širiti omika po pisavi, in jeden nam je pokazal, kako pišemo mi in kako so pisali stari narodi. Jeden nam je kazal, kako bodočnost ima naša zemlja, drugi pa se je oziral kvišku na solnce in mesec, prouzročevalca plimovanja; spet drugi

je govoril o prosti volji zločinčevi in o razmerah na njo vplivajočih, in še drugi kazal nam je krasne podobe našega domačega umetnika k njegovi pripovesti, in nocoj nam bosta čitala g. T. Hugo in g. Podkrajšek. Pri zabavnih večerih kratkočasili so nas večkrat gg. pevci, ter so s tem zelo povzdignili zabavo in veselje. Bodi jim na tem lepa hvala! — Iz tega poročila vidite, čestita gospôda, da naši zabavni večeri niso bili prazni in neplodoviti. Dovolite, da pri tej priliki še nekaj omenim: Že nekaj let opazujem, da med nami ni tistega zaupnega družnega življenja, ki je potrebno za vsak napredek, — in mnogo je takih gospodov, kojih neradi pogrešamo, ki so po svoji službi in po svojem dostojanstvu, ki je zavzemajo med Slovenci, rekel bi, sebi in narodu dolžni, da se nam ne odtegujo in ne odtujo, a vendar še neso niti društveniki, dasi previde in pri vsaki priliki pravijo, da je naše društvo res koristno, delavno, sploh izvrstno in potrebno podpore, ter obljubujo že leta, da pristopijo k društvu — društveni denarničar vendar ni zadovoljen samimi obljubami ter jih niti ne uknjižuje. — So »rodoljubi«, pri kojih ne gre za to, da bi morebiti težko zmagali 2 ali 3 gld. na leto, koje pa še lehko plate v dveh rokih, in vendar še niso društveniki. Neka malomarnost kraljuje z nami, ki nam postane škodljiva, ako se skoro ne vzdramimo in se je ne otresemo. Bodimo zložni, delavni in stojimo trdno na braniku, a ne bodimo — malenkostni!

Hvaležno mi je omeniti »Banke Slavije« v Pragi, koja je i letos velikodušno podarila 200 gld. našemu društvu.

Omeniti mi je še, predno končam, da je odbor »Pisateljskega društva« bil naprošen od odbora v Ptuji za stavljenje nagrobnega spomenika Božidaru Raiču, naj prevzame on skrb za stavljenje nagrobnega spomenika. Za Raičev spomenik nabranih je do 600 gld.; zložili so jih zvečine štajerski rodoljubi. Naravno je, da je odbor drage volje prevzel ta posel náse ter je že razpisal natečaj za nagrobni spomenik, ker se mu dozdeva ta pot najprimernejši in naloga bodočemu odboru bode to izvršiti, kar je dozdanji pričel. Dalje postavi »Pisateljsko društvo« Levstiku nagrobni spomenik, za kojega se je kaj v kratkem nabralo 500 gld. Za navedena nagrobna spomika nabiranje še vendar ni zaključeno in za Raičev spomenik je pošiljati denar gg Bened. Hrtišu, gvardijanu, dr. Fr. Jurteli, advokatu, in Ant. Gregoriču, (vsi trije) v Ptuji, za Levstikov pa odboru »Pisat. društva«. — Razven stavljenja omenjenih dveh nagrobnih spomenikov nameravalo je društvo še vzidati spominsko ploščo dr. Janezu vit. Bleiweisu-Trsteniškemu na njegovem rojstvenem domu v Kranji in pesniku Miroslavu Vilharju v Planini. Prva nameravana slavnost vendar more izostati zbog nekih ovir. Preostaje nam torej samo še druga slavnost i ako še kaj drugega sklene občni zbor. — Nadejajmo se, da bode bodoči odbor marljivo deloval na korist in prospeh mili domovini. V to pomozi Bog i sreča junačka!«

Občni zbor odobri poročilo i izreče tajniku zahvalo za njegovo marnost.

K drugi točki dnevnega reda: Denarničar Vaso Petričič poroča o denarnih zadevah. Poročilu povzememo, da je društvo imelo leta 1887. dohodkov 567 gld. 94 novč., troškov pa 471 gld. 96 novč. Vse društveno premoženje znaša 1448 gld. 74 novč. — Poročilo vzemo društveniki na znanje i izreko denarničarju zahvalo.

Pregledovalca računov dr. Mat. Hudnik in Ant. Svetek poročata, da sta pregledala knjige i račune ter našla vse v najboljšem redu. — Pregledovalcema računov voli občni zbor per aclamationem zopet dr. M. Hudnika i Ant. Svetka.

Pri volitvi novega odbora (4. točka dnevnega reda) izvoli občni zbor z vsklikom dr. Jos. Vošnjaka prvosednikom, v odbor pa so bili po listkih izvoljeni vsi dozdanji odborniki: Ivan Hribar, Fran Levec, Vaso Petričič, Luka Pintar, Anton Raič i Ivan Tomšič.

Društveni štatistik — hvala mu! — nam je o zabavnih večerih ravno pretekle zimske dôbe sestavil naslednji pregled: Dné 5. nov. 1887. je predsedoval g. dr. J. Vošnjak, predaval g. Ivan *Železnikar* »Epiharmove spomine«; dné 5. novembra 1887. je predsedoval g. Fr. Grbič in predaval g. *J. Juvanec*: »Ribniško blagó;« dné 17. nov. 1887. je predsedoval g. kanonik K. Klun in pripovedovali so *spomine* svoje *na Levstika* gg. Drenik, Grasselli, Levec, dr. Vošnjak, Tomšič in dr.; dné 24. novembra 1887. je predsedoval g dr. V. Gregorič in predaval g. *A. Trstenjak* o nekaterih verzih Preširnovih; dné 3. decembra 1887. je predsedoval g. prof. M. Pleteršnik in predaval g. prof. *A. Raič* prevod iz Amicisovega »Srca«; dné 10. decembra 1887. je predsedoval g. prof. A. Raič in predaval g. prof. *Fr. Orožen* o zgodovini pisem; dné 17. decembra 1887. je predsedoval g. E. Lah in predaval g. prof. *K. Pirc* o Falbovi teoriji; dné 29. decembra 1887 je predsedoval prof. Levec in predaval g. dr. pl. *Milkovič* o razvoji pisave; dné 5. jan. 1888. je predsedoval g. urednik Ig. Žitnik in predaval prof. *Levec* o Matiji Valjavci; dné 12. jan. je predsedoval g. I. Tomšič in predaval g. *A. Trstenjak* o Gunduliči; dné 19. jan. je predsedoval g. Jakop Hafner in predaval g. prof. *L. Pintar* o Lukijanu, gg. dr. Vošnjak, Orožen in Levec pa pripovedovali o Einspielerji; dné 26. jan. je predsedoval g. prof. Fr. Orožen, a neki domoljub predaval o Pulji in njegov okolici; dné 11. febr. je predsedoval in o Kitajcih predaval g. prof. *L. Pintar;* vrhu tega je tudi g. urednik *Ig. Žitnik* bral humoristično berilo; dné 18. febr. je predsedoval g. dr. Bleiweis vitez Trsteniški in predaval g. prof. *Pirc* o solnci, luni in o vplivu obeh na plimovanje; dné 25. febr. je predsedoval g. A. Trstenjak in predaval g. J. *Škofic* o prosti volji zločinčevi; dné 2. marcija je predsedoval g. župan P. Grasselli in predaval g. *E. Lah* statistične podatke o kranjski duhovščini; dné 9. marcija je predsedoval g. prof. K. Pirc in predaval g. *A. Trstenjak* o slovenski stilistiki; dné 17. marcija je bil Strossmajerjev večer; dné 7. aprila je predsedoval g. nadzornik And. Žumer in g. dr. *Vošnjak* je pojasnoval štiri nove slike Jurija Šubica; dné 14. aprila je predsedoval in svoje spomine o Jurčiči pripovedoval g. *Hugon Turk;* vrhu tega je g. železniški načelnik *Fr. Podkrajšek* predaval o železnicah po Bosni in Hercegovini. — Naživahnejša udeležba je bila dné 17. marcija pri Strossmajerjevem večeru (92 udeležencev), najslabejša dné 11. februvarija (20 udeležencev); sicer se je zabavnega večera udeleževalo vedno po 25—30 gospodov.

Anton Mlakar †. Dné 27. marcija t. l. ob $^1/_2 7$ uri zvečer je umrl v Ljubljani v svojem stanovanji v Soteski št. 8., pritlično, po dolgi mučni bolezni na sušici v največji bedi kipar Anton Mlakar, v dôbi 53 let, zapustivši dva nepreskrbena sinova. Porojen je bil Mlakar Podgoró, v fari Št. Vid nad Ljubljano in prišel je še mlad deček v službo h kiparju Tomcu v Št. Vid, kjer pa je bilo Mlakarju le malo možno baviti se s kiparstvom, kajti rabili so ga v Tomčevi hiši skoraj samó za domača dela in za kolarski obrt, s katerim se je prva leta Tomec pečal več nego s kiparstvom. Šele, ko je prišel Mlakar na Hrvaškem, slab kolar in po samouku boljši kipar, slučajno v Dobrovi v službo umetnega slikarja, kakor se sam nazivlje v svojih izpričalih Alojzija pl. Marchetija, dobil je pravi navod za kiparsko umetnost, v kateri je odslej vedno napredoval. Prepotoval je potem velik del Nemškega, bil je, kar je razvidno iz njegovega potovalnega lista potrdil, na Dunaji, v Berolinu, Brunšviku, Hanovru, Ahenu, Magdeburgu, Kölnu, Monakovem in v Freiburgu v Švici in napósled v Parizu. V vseh teh mestih je pri raznih kiparjih stopil v delo, tako da je potoval nad deset let. Proti letu 1860. vrnil se je v Ljubljano, a malo je bilo takrat še vnemanja za umetnost kiparsko; saj še ranjki Fran Zajec, katerega zapuščino, same modele, so zadnje dni po 5 in 10 kr. na javni eksekutivni dražbi prodajali, ni tako rekoč mogel ob svojem obrtu živeti, dasi je bil že

znan po Ljubljani. Pokojni vitez Strahl, kateri je zbral v svoji graščini v Stari Loki veliko umetnih in starinskih proizvodov, spoznal je izredno nadarjenost Mlakarjevo in mu l. 1879. naročil izdelati izrezljano šatulo, ki je res lep umotvor in se hrani zdaj v zbirkah pl. Strahla. Podpiral ga je potem g. Ferdinand Souvan, kateremu je izdelal dokaj lepih izrezljanih okvirov od raznega lesa; l. 1883. izdelal je Mlakar za »Matico Slovensko« krasno šatulo, v kateri je odbor izročil cesarju po »Matici« izdani slavnostni spomenik; za sv. Jakopa župno cerkev zvršil je krasni friz, za farno cerkev na Črnovčah mnogo ornamentov, še l. 1887. za frančiškansko cerkev vse modele za krasne svetilnike, katere je izdelal pasar g. Tratnik; za tržaško razstavo l. 1883. za g. Mathiana vse bogate okraske lesorezne za razstavljeno hišno orodje, in mnogo druzih večjih in manjših del. L. 1873. podelila mu je kranjska trgovinska in obrtna zbornica ustanovo, da je obiskal dunajsko svetovno razstavo. Pospeti se pa do večjega umotvora ranjki Mlakar ni mogel, kajti nedostajalo mu je tacega naročila, gmotne razmere pa so mu vedno grenile življenje. Vsekako pa je zapustil po svojih delih lep, dasi skromen spomenik kiparske svoje umetnosti.

A. A.

Še nekaj o baronu Čehovinu. V »Slov. Nar.« sem lansko leto na drobno opisal življenje in delovanje slavnega slovenskega junaka Andreja Čehovina. Ni dolgo, da sem doznal, da je vojno ministerstvo ob svojih troških napravilo slavnemu našemu junaku na pokopališči badenskem dostojen spomenik. O tem mi je pisal ljubeznivi g. major Fenner v 23. dan marcija t. l. iz Badna nasledenje pismo:

»Euer Wohlgeboren! Ihrem Wunsche entsprechend theile ich folgendes mit:

Das k. k. Reichs-Kriegs-Ministerium hat sich gegen Ende des Jahres 1886 veranlasst gefunden, für den verstorbenen, vor dem Feinde hervorragend ausgezeichneten Hauptmann Andreas Freiherrn von Zhehovini, welcher in einem bereits aufgelassenen Friedhofe begraben und dessen Grabstein auch schon ganz verfallen ist, eine Gedenktafel im Innern des gegenwärtigen Friedhofes in Baden anbringen zu lassen und diesfalls das hiesige Militär-Stations-Commando zur Antragstellung anzuweisen.

Demzufolge wurde auf hierseitigen Antrag ein Denkmal unmittelbar beim Eingange des neuen Friedhofes gesetzt mit folgender Inschrift:

»Andreas Freiherr von Zhehovini, Hauptmann des k. k. Feld-Artillerie-Regimentes Nr. 8, geboren 1810 zu B r e i n o z o *) im Küstenlande; für besondere Tapferkeit Allerhöchst ausgezeichnet als Ober-Feuerwerker am 29. Mai 1848 bei Montanara mit der silbernen Tapferkeits-Medaille 1. Classe, am 25. Juli 1848 bei Somma campagna mit der goldenen Tapferkeits-Medaille, als Unterlieutenant in den Schlachten bei Mortara und Novara am 21. und 23. März 1849 mit dem Ritterkreutze des Militär-Maria-Theresien-Ordens. Gestorben zu Baden, am 10. September 1855.«

Der Sockel des Denkmals wurde mit der Widmung: »Fortitudini patria« versehen.

Der Kostenaufwand hiefür betrug 182 fl. 60 kr., welcher aus einem besonderen Fonde vom k. k. Reichs-Kriegs-Ministerium berichtigt wurde.«

To je lepó, da celó vojinsko ministerstvo priznava zasluge našega rojaka ter na tak način slavi njegov spomin. A kaj smo storili mi Slovenci, navlasti ožji njegovi rojaki, do zdaj v proslavo vrlega moža? Žalostno je res, da opomin moj v lanskem tečaji »Slov. Naroda« ni toliko izdal, da bi se slavnemu možu postavila na njegovem rojstvenem domu skromna spominska plošča! Poboljšajmo se ter skoraj izvršimo, kar smo zamudili! —

Konečno še omenjam, da sem sestavil tudi n e m š k i životopis Čehovinov.

J a n k o L e b a n.

---

*) B r a n i c a mora stati, ne Breinozo. Ni čuda, da Čehovina potem štejejo za Italjana! Pis.

Knjižen drobec iz protestantske dôbe. — Oba začetka slovenske književnosti je zadela neizprosna poguba. V tem sta si jako podobna Konec 9. in prva desetletja 17. veka so dosledno pokončavali knjigo slovensko. Če je kakšen izvod zanesla usoda na tuje, ondu se je ohranil, v domovini ne. Dragocena nam mora biti sleharna slovstvena betvica, otevša se zublju protireformacije. Majhen ostanek *Dalmatinovega Pentateucha* z l. 1578. ali pa *Biblije* njegove z l 1584. je uplatničen v *dobovski krstni knjigi* (Dob, Aich: Liber Baptisat: 1624 usque 1634). Oblika temu zapisniku je mala čveterka. Vez je pergamenasta. Na koži se pozna še star latinski spev z notami. Končna platnica je izgubljena, prva je zlepljena od več plastij tiskanega popirja, rekše nemške pratike z originalnimi slikami za l. 1618. Jedna plast pa je kosec Dalmatinovega prevoda 2. glave II. Mojzesove knjige. Gorenji del lista tiči za silno razjedenim usnjatim hrbtom; čitati moreš stoprav 16 vrsto:

TA Far pak v' Midiani je imel ſedem Hzhery, teiſte ſo priſhle Vodo sajemat, inu ſo napolnile Korita, de bi ſvojga Ozheta Ouce napuyle. Inu Paſtirji ſo priſhli, inu ſo je prozh odpahovali. Ali Moses je vſtal, inu je nym pomagal inu je nyh Ouce napuil. Inu kadar ſo one k' ſvojmu Ozhetu Raguelu bile priſhle, je on djal: Koku ſte vy danas taku hitru priſhle? One ſo odgovorile: En Egyptouſki Mosh naſ je Paſtirjem odtel, inu je nam sajel, inu je Ouce napuil. On je rekàl k' ſvojim Hzheram: Kej je on? Sakaj ſte tiga Mosha puſtile, de ga néſte povabile, de bi s' nami bil jedil?

Inu Moses je pèrvolil pèr tem Moshu oſtati, inu on je Moseſu dal ſvojo Hzher Ziporo, taiſta je eniga ſynu rodila, inu on ga je imenoval ᶜ Gerſom. Sakaj on je djal Jeſt ſim ptuji poſtal v' eni ptuji Deſheli. (ᶜ Inu ona je ſhe eniga Synu rodila, tiga je on imenoval *d* Eliezer, inu je djal: Mojga Ozheta Bug je moj pomozhnik, inu me je od Pharaonove roke odtel.

ZHes dolg zhas potle je Egyptouſki krajl vmerl, inu Israelſki otroci ſo zhes ſvoje dellu vsdihovali, inu ſo vpili, inu nyh vpyenje zhes nyh dellu, je pred Buga priſhlu. Inu Bug je vſliſhal nyh milu klagovanje, inu je ſpumnil na ſvojo saveso s' Abrahamom s' Isakom, inu s' Jacobom. Inu Bug je na Israelſke otroke pogledal, inu ſe je nyh poublaſtil." — Tu je konec 2. glave. Tretji glavi začetek je črvojeden. Čitati se dadé samó te-le besede: „sa zhes volo ta Gàrm . . . . . Kadar je pak GOSPVD vidil, da je on tjakaj ſhàl gledati, ga je Bug klizal is ſre . . . . ga Gàrma, inu je djal: Moses, Moses" — potem je list odtrgan. Na drugi stráni bereš še: „Letu je moje ime vekoma, pèr katerim ſe jeſt imam imenovati prejd inu prejd. Satu pojdi inu vkup ſpravi te Stariſhe v' Israeli inu reci . . . ."

Notranja stran konečne platnice nasledne krstne knjige, sezajoče od l. 1634.—1642., nosi letnico 1643., pod njo stoji ime krašinjskega vikarija Mihaela Tercelija in začetek neke moralne pesmi: „Rosha siutrai zuete, s nio lipoto vse resuesseli, suezher doli iemle, zhes nuzh ſe zillu poshushi, taku vas tudi sueit slipi, nu niega vessele." — Pisava je jako obledela. Fr. L.

„Ljubljanski Zvon"
izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec i. dr.** — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 5. V Ljubljani 1. junija 1888. Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

IV.

Tlaka.

(15. maja. 1515.)

»Ain yeder wolt sich rächen.«
(I. p.)

Stojí tam Mehóvski grad, oj, stojí;
Na ôknu pa Baltažar Mindorf sloní,
Baš vstal je iz pérnice mèhke.

»Hm, solnce visôko na nebu je že:
Po polji še prazno in tiho je vse,
Lenuhov mi ni še na delo!«

»Oznanil je včeraj pri cerkvi birìč:
»»Tá teden na tlako v grad, sícer vam bìč
Po hrbtih zapôje upornih!««

»No, čakajte, lép bomo plésali ples!
Pokažem vam, kújavci, bógme, še dnès,
Kdo kmet, kdo gospod je Mehóvski!«

»Kaj?! – Res? — Glej, glej, tam že gredó!
Pozabili niso. Četudi poznó,
Prihajajo vender na tlako!«

»A tóliko!... Prêveč bo dnès teh ljudij...
He, vstánite, deca, ti žena, vsi, vsi!
Tlačanov brž gledat pokornih!« —

V zvoníku tam bíjejo plat zvoná,
Po cesti iz hoste roj kmetov vihrá,
Vihrá proti grádu narávnost.

Orodja za tlako vsak nese s sebój:
Tá s cepcem, tá s kijem, tam óni s kosój,
Tá z vilami je oboróžen.

Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
»Hoj, ôdpri, Mehóvčan, ki uživaš naš kruh!
Na tlako smo ravnokar príšli.«

Junaških sto pléč se ob duri uprè —
S tečajev na mah ko samé zagrmé:
»Tu smo, tu smo! — Dobro jutro!«

»Na tlako mi tvojo smo prišli denès.
Na delo, lenuhi, na delo grad vès!
Ne jé naj, kdor delati neče!« —

»Na delo!« – iz grl sto po grádu grmí —
»Da zveste, kje hlebec vaš béli zorí:
Na hrastu, ali na hruški.«

»A tlaka v baržunu in svili — ha-há! —
Ne! Tlaka le v kmečki obleki veljá:
Hajd, ménjajmo, Mindorf, za danes!«

In Baltažar s sinom, s hčerámi, z gospój
Obleči koj ráševnat mora jim kroj...
»Sedaj pa le delat — tlačani!«

Za plugom gré Mindorf po brazdi molčé;
Sin gôni mu vóli; gospá in hčeré
Z motikami tolčejo grude.

»Oh, delati — kaka sramôta! — O Bóg!
Oj, škoda teh bélih, teh nežnih je rók!...«
A kmetje v baržunu in svili? —

Tam v senci kraj njive sod vina leží;
Dolenjca pijó vsi iz grajske kletí,
Pijó in pojó mi veselo.

Gorázd

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè**.

VIII.

Sneg je skôpnel in bila je zopet pomlád. Deževálo je, ko se je pozno popóludne pred Glovackovo hišo ustavila zaprta kočija. Brzi kočijaž skoči raz kôzla in odprè vratca. Iz vozá stopi mlad, ves črno opravljen gospod, in za njim tudi v črno oblečena ženska z gostim črnim ovojem, da nisi mogel spoznati obraza. Bila je vsa potrta. Gospod ji je podal rokó, da se je oklenila v njo, in potem sta oba izginila v véžo. Bila sta Žiga in Vanda. Ravno sta se pripeljala od pogreba matere svoje, katero je pobrala prva pomlád. Prišedši v gostinsko sobo, kjer je na steni visela podoba gospé Glovacke, vrgla se je Vanda v naslanjač in kar udrle so se ji solzé, ki jih je med potjo nekoliko zadržavala. Zdaj je na ves glas zajokala, zdaj je ihtela in si z robcem v roki podpirala trudno glavo. Silna žalost ji je párala srce, a prsi so se ji hitro vzdigale od kratke sape, ki jo je dušíla velika bridkost. Žiga je zamišljen hodil po sobi semtertja, časih se je ustavil pred sestro in jo izkušal tolažiti, pa zastonj. Šele, ko je Neža prinesla luč in jo postavila na mizo, upokojila se je Vanda toliko, da si je z njeno pomočjo odvezala klobuk in se preoblekla. Ali besede nisi mogel spraviti iz nje. Žiga je večkrat začel kakšen pogovor, ali ni dobil odgovora; Vanda je kar v jednomér molčala in le časih zgenila z ramami ali pa pokimala z glavo. Napósled je tudi Žiga umolknil in se zamislil.

Nekako čudno tiho je bilo na nekdaj imenitnem Glovackovem dômu. Nič se ni genilo, le stara ura na zidu je oglašala vsako četrtinko kakor pred mnogimi leti, ko je drug rod štel njene udarce. Tudi Neža je bila nekoliko podobna tej uri, kajti niti ona se ni dala motiti v starem rédu svojem, ampak ob navadnem času je pripravila večerjo,

pogrnila mizo in pozvala gospôdo. Vanda in Žiga nista mislila na jed; danes ne bi je niti pogrešala; ali molčé sta se tudi oná udala v navado, ki je močnejša od slučajnega stanja človeškega. Žiga niti pri večerji ni zinil besede, dokler ni sestra prva izpregovorila:

»Dan na dan sva z materjo sámi sedévali pri tej mizi, a nikdar nisem čutila te prazníne, pred katero me je danes kar groza.«

»To je zato, ker se nam vsa zunanjost sploh kaže le po tem, kakeršno je duševno stanje naše. Veselega človeka vse veselí, žalostnega vse žalostí.«

»Mogoče; ali tako prazno le nikdar še ni bilo, akoprem smo tu preživeli že hude ure.«

»Smrt gospodinje je gotovo največja izguba za vsako domačnost«, pritrdil ji je brat, da je ne bi z ugovarjanjem še bolj žalil, in zopet sta molčala oba. Vanda je roke križem držala in zrla pred sé, časih pa je vzela robec in si otirala solzé, ki so ji vedno znova zalivale očí. Da bi njene misli navédel na drugo stvar, Žiga zopet povzame besedo in reče:

»Vanda, jaz ne pojdem več v Gorico.«

»Ne?« zavrne mu vprašujé sestra, ne da bi se čudila njegovemu sklepu, ki se ga ni nadejala.

»Samá sva, pa ne kaže, da bi tako daleč bivala drug od druzega.«

»Náme se kar nič ne oziraj. Dokler mi bode usojeno, živela bom tiho in mirno, kakor da me ni več na svetu, ki je záme tako že zdavna izgubil vso vrednost.«

»Kaj bi tako govorila! Mlada si in zdrava; Bog vé, kaj še pride. Do tjà pa je mêni, starejšemu bratu, dolžnost, da bdím nad teboj.«

»Hvala ti; z menoj ne bo toliko opraviti, da bi si zarad mene moral drugače uravnati življenje svoje.«

»Kaj opraviti, to je najmenj; le bliže ti hočem biti. Ali se ne spominjaš več nájinega pogovora pod zápriškim gozdom?«

»Ko si mi pravil, da bi se v Kamniku naselil?« mirno dodá sestra.

»Prav praviš! Našla se je lepa prilika záme. Zápriška gospôda prodajajo mlin na Perovem, pa ga mislim kupiti.«

»Ti da boš mlinar?« čudi se Vanda.

»Zakaj ne? Človeku se poštenega dela nikdar ni sméti sramovati.«

»Resnično, da ne. Ali jaz si le kar ne morem misliti, da bi bilo to záte.«

»Saj ne bom sam vréč prenašal in prekladal, le nadziral bom delo in delavce. Živel bom na kmétih v čistem zraku, in v samoti svoji se bom najlože ogibal vsega, kar škoduje zdravju mojemu.«

»Ali pa bodo tudi dohodki po tem, da boš mogel živeti ob njih?« vpraša ga neverjetno sestra.

»Mene samega bo mlin zmeraj redíl. Nikar ne misli, da bom le kmetom mlèl. Pogodil se bom z žitnimi trgovci v Ljubljani, da me bodo na véliko zakladali z delom. Kadar se bo odprla železnica v Trst, utegnilo bi se mlinarstvo na Kranjskem zeló povzdigniti. Če bo sreče, omislim si sčasom lehko umetnih strojev ter si mlin tako prenaredim, da mi bo dajal zaslužka, kakor parni mlin.«

»Misliš?« seže mu sestra zopet nejevérno v besedo.

»Upam. Kdor ne vaga, je brez blága, pravi star pregovor.«

Vanda ga ni zavračala, ampak malo je umolknila, v očeh pa si ji videl, da premišljuje nekaj, za kar ji je bilo veliko mari. Ko je vse preudarila in sklenila sáma s seboj, izpregovorila je:

»Žiga, mêni je vse jedno; stóri, kar hočeš! Le jedno te prosim, vzemi mene s seboj na Perovo.«

Brat jo debelo pogleda in vpraša, kakor je ne bi bil prav umel:

»Tebe?«

»Prav mene, sestro svojo!«

»A kaj boš tam?«

»A kaj bom tu? Jaz se v Ljubljani ne morem žive videti; vse mi je zoperno, vse mi budí le neprijetnih spominov. Na Perovem bom zadovoljna in srečna v lepi prirodi božji, in zajedno bom tebi drúščina, dokler si ne najdeš druge gospodinje.«

»Vanda! Ali je to resnična volja tvoja?« vpraša jo Žiga in jo preljubeznivo pogleda.

»Resnična!«

»A kaj hiša v Ljubljani?«

»Dve sobi in kuhinjo si obdržim, da bodeva imela kje bivati, če za kakšen dan prideva v Ljubljano. Vse druge sobe bom s pohištvom vred dala v najem. Neža bo pazila na hišo in na gostače ter sploh ravnala po naših naročilih. Tudi nama bo lehko vse preskrbela, če bodeva kàj trebala iz mesta; a kadar bo kdo naju v mestu, imel bo vsaj koga, ki mu postreže.«

Žiga je zadovoljen poslušal sestro in ni ji nasprotoval. Izprevidel, je, da zánjo res ni, da bi sáma bivala v Ljubljani; na kmétih se bo lože udala v trdo usodo; a če bo malo pozabila najhujših udarcev, našla se bo že kaka prilika, da pojde zopet med ljudí. Snujoča te čr-

teže za prihodnost, upokojila sta se Vanda in Ziga nekoliko od velike žalosti in zmešnjave, ki jih je zadnje dní provzročila máterina smrt. Bilo je že pozno, ko sta lêgla k počitku.

Drugo jutro se je Žiga odpeljal v Kamnik in pogodil se je z zápriško gospôdo za mlin na Perovem, ki ga je kar takoj prevzel ter pregledal, kako si na njem uredí svoj dom. Na vrhu mlina so bile prostorne sobe, katere so se lepó dale prirediti za kakega gôsta in za sestro, ki tako ne bo zmeraj na Perovem. Záse pa Žiga ni našel pripravnega stanišča. Pozval je torej palirja in zmenila sta se, kako bi se mlinu takoj pri uhodu dalo prizidati majhno krilo. V dveh mesecih je bilo vse gotovo in urejeno. Vanda je ta čas v mestu vse preskrbela, prednje sobe oddala na mesece, poverila hišo zvesti Neži in se za stalno preselila k bratu na mlin. Le malokdaj, če je imela prav nujnega opravila, prihajala je na kako uro v Ljubljano, ali vselej se je pred nočjo zopet odpeljala, kar jej je Neža večkrat bridko očitala.

Na Perovem se je Vanda hitro privadila; kmalu ji je bilo, kakor bi bìla od nekdaj tu domá. Nekoliko se je zmotila z malim gospodinjstvom, nekoliko s čitanjem. Časih je šla v Kamnik ali na Záprice, kjer je stari gospôdi vsegdàr dobro došla, le to so obžalovali, da je ni vsak dan bilo k njim. Todà Vanda je bila zmeraj najrajša domá pri mlinu, in tudi izprehajala se je najrajša v njegovi najbližnji okolici. Žiga je storil, kar je mogel, da se ji ne bi tožilo. Na prostornem dvorišči pred mlinom je pod največjim orehom dal napraviti mizico in klopí, kjer je večkrat poleg sestre sedéval in se ž njo ménil. Ravno tako ji je ob hladni mlínščici napravil klópico, da je tudi o véliki vročini mogla biti pod milim nébom, in za gospodarskimi poslopji je ogradil prijeten vrtec za cvetlice in zelenjád. Kadar se je solnce nagnilo in ni bilo prevroče, vzela je Vanda knjigo in Peruna, velikega domačega psa, ter šla na izprehod proti deróči Bistrici. Večkrat je čez ozko brv šla na drugo stran proti Volčjemu Potoku ali pa v breg proti Rúdniku. Ni si mogla misliti lepšega izprehoda od teh mičnih stezíc, ki te peljejo zdaj po bujni zeleni trati, zdaj po mračnem hladnem gozdu, zdaj po ravnem, zdaj na góro. Tu in tam vrvrá ljubek studenec, a kadar misliš, da si se že daleč odmeknil od človeških bivališč, spomni te sredi hoste čedna kapelica, da tudi tu bivajo dobri ljudje po volji božji. Vanda je zdaj tu, zdaj tam malo postajala in opazovala prirodo, v tem ko se je Perun zdaj v drznih skokih zaganjal za kakim ptičem, zdaj mirno vohal ali brskal pod kakim grmom. Nazaj gredé pa se je Vanda vselej nekoliko pomujévala na neki pečínici pri znamenji, kjer se ločita poti na Rúdnik in Volčji Potok. Tu je sédla pred znamenje in

se zagledala in zamislila, in poleg nje je légel spéhani Perun ter ponosno povzdignil glavo, kakor bi védel, kaj je dolžan imenu svojemu. Večkrat se je samemu Perunu že predolgo zdelo, pa je zopet vstal in poskočil, kakor bi hotel vzbuditi gospodarico svojo iz njenih sanj. ali ničesar ni opravil in znova ji je légel pred nóge. A kaj je Vando zadrževalo na tej tesni strmíni? — Zadrževal jo je tisti mir, ki bridko izkušenemu človeku tako neznano dobro dé, kadar v prelepi prirodi božji občuduje soglasje, ki ga ni našel med ljudmí. Kakor skladna glasba je zvenélo Vandi na uho šumljanje peneče se Bistrice tik pod njo, v tem ko so njene očí bile uprte v zelene holmce in hribe ter v veličanstvene goličave Grintovca in mogočnih njegovih tovarišev, ki od severne straní obkrožajo prijazno kamniško kotlíno, ta mali raj kranjske dežele. Šele ko je zahajajoče solnce daleč na Gorenjskem pozlatilo bele vrhove Triglava in sosednjih mu gorá, ozrla se je Vanda na to stran, vzdignila se in šla proti dômu. Odhajaje se je nekega dné spomnila ciganke na Vrtalici in rekla sáma v sebi: »Ali je mari to prerokovana sreča?«

Tudi po zimi je Vanda na Perovem bila srečna. Žiga je skrbel za lépe knjige in obema je hitro potekal čas; zajedno sta se oba tudi telesno pokrepčala, in ni ga bilo, ki bi jima v mirni samoti mogel kaliti skromno njijino zadovoljstvo. Tako je minévalo leto za letom. V tem je železnica v Trst bila dodelana in Žiga je sprva imel toliko naročíl, da jih ni mogel sproti izvrševati. Ko je zadovoljen z uspehom podjetja svojega zopet sedèl pod orehom in pravil sestri o novih osnovah in o Trstu, seže mu Vanda v besedo in ga vpraša:

»Kako daleč pa je po železnici v Trst?«

»Iz Ljubljane je šest ur.«

»Ne dalje?« čudi se Vanda. »To pa ni, da bi si človek ne mogel pogledati mórja.«

»Ali bi ti šla?« vpraša jo Žiga radovéden.

»Zakaj ne?« zavrne Vanda mirno, kakor da ji ni nič ležeče na tem.

»Dobro; tedaj se pa zmeníva. Najlože pojdeva od dóma, kadar bosta dva praznika skupaj.«

»Kaj bi hodila; jaz sem se le šalila«, rekla je Vanda malo boječe, da ne bi na prvi mah izdala pravega namena svojega.

»Za to ni treba šale. Bolj ko stvar preudarjam, bolj sem zánjo. Da mêni to ni prej prišlo na misel! Mala izprememba v jednakomernem tvojem življenji ti bo prav dobro dela. Le sáma reci, če ni res tákó.«

»Ničesar se tu ne morem pritoževati; ali tega ne tajim, da bi me ne zanimalo videti Trst in mórje.«

Žigi si v očeh mogel videti veselje, ko je čez dolgo časa prvikrat čul, da ima sestra kako željo. Bilo mu je dobro znamenje za prihodnost in na vso moč se je trudil, da bi do dobra raznétil tlečo iskro.

»To je beseda, ki jo rad čujem iz tvojih ust,« rekel je ves zadovoljen. »Toda dva, tri dní, to je premalo záte.«

»Zakaj bi bilo premalo?«

»Zato ker ni dosti, da vidiš, kar je vredno, da se vidi. Jaz bi želel, da bi ti delj časa ostala v Trstu, da se tudi nekoliko seznaniš s tamošnjim živĺjenjem, da se malo zvedríš, da se sploh nekoliko časa sučeš v drugem svetu in da prideš zopet jedenkrat med ljudí.«

»Oh, pústi ljudí! Prav nič mi ni mari zánje!« oporeka Vanda.

»Mari, mari!« ponavlja Žiga malo nejevoljen. »Saj ni, da bi se takoj z vsakim človekom morala sprijazniti. Največji modrijan gre časih rad med ljudí, da jih opazuje in se zmoti, kakor se ti zmotiš, kadar na izprehodih ogleduješ prirodo.«

»Nikar se ne hudúj!« prosi ga sestra, »saj nisem tako mislila. Prav dobro se mi zdí, da si tolikanj skrben; a da se ne boš mogel tožiti náme, povem ti kar naravnost, da pojdem v Trst in da se prav veselim nánj. Le odloči, kako in kaj.«

»Vse bi bilo, če bi imela v Trstu kakih znancev, pri katerih bi se mogla nastaniti.«

»Saj imam Smaragdo!« veselo vsklikne Vanda.

»Pa rés; na to sem čisto pozabil«, pritrdil ji je Žiga in dalje delal osnove za séstrino potovanje.

Takoj drugi dan je Vanda pisala Smaragdi v Trst, razodela ji svoj naklep in je prosila, če bi se mogla za nekoliko dnij pri nji nastaniti. Dva dní pozneje je že imela odgovor. Sestra se sestre ne bi mogla bolj veseliti, nego se je Smaragda veselila Vandinega prihoda. Vsaka beseda v pismu je pričala o veliki in iskreni ljubezni do Vande. Le za gotovo in prav kmalu naj pride, kajti vsi da jo že težko pričakujejo. Vse drugo se bosta potem že ustno zmenili. Vanda se zdaj ni več obotavljala in brž ko se je pripravila na pot, odpeljal jo je Žiga v Ljubljano in jo izprémil na kolodvor. —

Prav je sodil Žiga, ko je rekel, da Vandi treba izpremembe. Že na Pivki jo je zanimal dotlej neznani svet, ki je čimdalje bolj kazal góla rébra svoja, dokler brzi hlapón ni prisopihal na pusti Kras. Vse drugačno čustvo pa je prešinjalo mehko Vandino srce, ko se je železnica

obrnila proti Trstu in se je pred njo v čarobnem večernem svitu razprostiralo nepregledno morjé. Tako se je bila zameknila v nji nove prizore, da skoraj ni čutila, da se dalje vozi, dokler ji na samem tržaškem kolodvoru niso krasnega razgleda zaprli razna poslopja in prazni vozóvi, katerih je brez števila stalo v dolgih vrstah. Zdaj pa jí je srce jelo utripati od velike rádosti, da bo zopet videla staro prijateljstvo. Vse prepočasi se je dolgi vlak pomikal na postajo, in ko se je napósled le ustavil, ni bilo takoj služabnika, ki bi odprl vratca. Nikdar Vanda ni bila tako nestrpljiva kakor danes. Srečno je stopila iz vozá, ali v toliki gnéči potnikov, ki so kar vsi ob jednem silili na vrata, ni védela kam bi se dejala. Hoté ali nehoté je obstala in čakala, da se ljudje malo razidejo. Ni še dobro stopila čez prag in obsulo jo je od vseh stranij toliko silnih pobalínov in odrastlih nosáčev, ki so se pulili za njene stvarí, da bi jo skoraj na tla podrli. V tem se skozi nadležno druhal prerije gospod, da bi rešil zapuščeno potnico. Že od daleč jo je ljubeznivo pozdravil: »Dobro došla, gospodična!«

Vanda je takoj spoznala Sieminskega glas in predno mu je mogla odzdraviti, stala je pred njo tudi že Smaragda ter jo presrčno objela in jo zopet in zopet poljubljala. »Vanda! Smaragda!« bili sta jedini besedi, ki sta ji prijateljici v prvem trenutku mogli izpregovoriti; a ko sta se malo umirili od prve radosti, hoteli sta si ob jedni sapi vse povedati in nista se genili z mesta. Sieminski je že zdavnaj vse preskrbel in jima prigovarjal, da bi šli, ali zastonj. Zdajci vzame Vando izpod pázuhe in jo pelje k vozu. Veselo smejé je zdaj tudi Smaragda hitro stopila za njima in vsi trijé so se odpeljali na dom.

Vanda je bila čisto izpremenjena in vesela, kakor morebiti ni bila še nikdar, odkar je slekla otroško krilo. Zavest, da se smé slobodno kretati, ne da bi jo motil, bodisi živ človek, bodisi žalosten spomin, ta zavest dala je duši njeni novih močíj in neko samostalnost, ki je dotlej ni poznala. Drdranje po gladkih kamenitih pločah, sijajno razsvetljene ulice, množica hrumečega ljudstva, vse to je že med potjo zjasnilo čelo njeno in zbežale so tožne misli. Na Siemenskega dômu sta pozdravila Vando Smaragdina mati in sivobradi ded njen, a vsprejela sta jo tako ljubeznivo, kakor da je došlo njiju dete. Starika sta mnogo mnogo bridkega izkusila v življenji, pa sta bolje nego drugi umela tuje boli in tuje trpljenje.

Ko je Vanda drugo jutro stopila v Smaragdino sobo, zakrožila je izučena papiga kakor nekdaj »dober dan« in tudi sicer je po sobi bilo vse prav tako uravnano in postavljeno, kakor nekdaj na stano-

vanji v Ljubljani. V kotu proti sredi obrnen je stal klavir in bil je odprt, kakor da se še ni zaprl od tistega usodepolnega trenutka. Vanda pogleda odprti list na njem, in bila je ista Chopinova nokturna, ki je mlado srce njeno odprla prvi ljubezni. Nazaj se je zamíslila v tisti srečni čas, sedla h klavirju in počasi in tihoma jela je premikati prste po koščenih tipkah. Sanjajc v sladkih urah skoraj ni zapazila, kdaj je konec nokturne in zopet in zopet jo je skraja igrala. Znani glasovi so privabili Smaragdo v sobo. Tiho je obstala na pragu in opazovala prijateljico, kako ji stari spomini sezajo v srce. Po mirnih očeh je sodila, da je tudi srce prebolelo. Stopi torej k Vandi, poljubi jo in se ji pomenljivo nasméhne.

»Zakaj se smeješ?« vpraša jo Vanda, ki je dobro razumela poredni nasmeh, pa ni védela, kaj bi druzega zavrnila.

»Dobro se mi zdi, ko te vidim tako veselo in zadovoljno,« reče Smaragda, da bi zatajila prave misli svoje.

»Zadovoljno!« bridko vzdihne Vanda, na to pa popravi: »Udala sem se trdi usodi, v katero je rod naš uklet: ne tožim več o nji, to je res; vender da bi bila zadovoljna, tega ne morem rêči.«

»Ali še misliš na njega?« radovédno vpraša Smaragda.

»Če mislim na njega? Moreš li o tem dvojiti? Ali ti ravnokar prebiranje na klavirji ni izdalo mislij iz dna duše moje?«

»Zdelo se mi je, pa sem se hotela do dobra uveriti, če prav sodim.«

»Prav sodiš, prav! Bodi uvérjena, njega ne pozabim nikdar.«

»Saj sem si zmeraj mislila, da je tako. Toda, duša draga, ali nimaš nič upanja, da bi se še kdàj mogla združiti ž njim?«

»Upanja?« ponavlja Vanda z zategnenim glasom. »Upanju se človek nikdar ne sme odreči.«

»Ne tako. Hotela sem védeti, če imaš kàj gotove podlage; če véš, kje je, kaj počenja, kako se mu godí?«

»Odkar je šel iz Ljubljane, nisem čula glasú od njega, razven tistega, s katerim ga je grdo kovarstvo hotelo izruvati iz srca mojega. Nádejala sem se, da pri tebi kàj zvém o njem.«

»Pri mêni pač ne boš ničesar zvédela,« zavrne ji Smaragda in nagubálo se ji je gladko čelo. »Saj véš, da si mož moj s prijatelji svojimi ne more dopisovati, kakor drugi ljudje. Še danes mi je uganka, zakaj je Borovski tako neutegoma moral iti iz Ljubljane.«

»Brez spletke to ni bilo,« dodá Vanda.

»Gotovo ne, ali rada bi védela, kdo je tu prédel hudobno zvijačo.«

Vandi se razsvetijo očí, kakor bi bila rešila uganko, potem pa vsklikne:

»Smaragda, ne motim se, tudi to je Mačkovo delo!«

»Mačkovo!« čudi se Smaragda.

»Prav Mačkovo je! Ta grdi sebičnež, ki nima nì jedne plemenite misli, ta hlapčevska duša, ki nima toliko poguma, da bi kdàj o kaki stvári sodil po svojem prepričanji, ki ga menda sploh nima; ta lizún je vsak čas pripravljen, da z ležjó in natolcevanjem očrni najpoštenejšega človeka, zlasti če je na poti sebičnim njegovim naklepom.«

»A kako bi bil on Borovskega izpodkopaval?« vpraša Smaragda.

»Kako? Tega jaz ne vém; to je njegova stvar, o kateri bo gotovo molčal vse svoje žive dní.«

»Po čem li sodiš, da ga je on očrnil?«

»Vedno se mi je čudno zdelo, da sta zajedno morala iti iz Ljubljane; vender danes šele mi je prišlo na misel, da je Maček pokojni materi moji že pred odhodom pravil o nekakem prijatelju v Veroni. To bo prav tisti, ki mu je potem pisal o nekaki vdovi. O, ni gôlo naključje, če ima kdo baš pri policiji najboljšega prijatelja svojega!«

»To je vse mogoče in celó verjetno; ali dokazano ni.«

»Marsikaj bi bilo drugače na svetu, ko bi človek mogel vse dokazati. O, ko bi jaz védela, da je bilo vse laž, kar so pravili o Bronislavu! Ko bi védela, da ni oženjen in da še misli náme! Šla bi za njim na kraj svetá. Ali ne, ne, to ni mogoče! To bi bila prevelika sreča, kakeršna v našem rôdu nikomur ni usojena.«

»Vanda, Vanda!« zapretí ji Smaragda. »Malo prej si rekla, da se človek nikdar ne smé odreči upanju, zdaj pa sáma obupavaš. Kaj je to?«

»To bi bilo nasprotje. Toda jaz nikakor ne obupavam, le vére nimam.«

»Zdaj si pa začela záme preučeno govoriti. Véš kaj, Vanda, pustiva to pa pojdiva rajši na izprehod, da si malo ogledaš mesto, ki ga še čisto nič ne poznaš.

Vanda je takoj pritrdila prijaznemu nasvetu, in kmalu sta prijateljici druga kraj druge veselo stopali po dolgih tržaških ulicah.

(Dalje prihodnjič.)

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

40. Kocanéža.

Kakor da ta svet ne bi bil solzna dolina, živel je gospod Šalè v podgorski pristavi svoji brez brig in nadlog, brez dušnih in telesnih bolečin in boleznij, ki stiskajo po vsi zemlji ubogi človeški rod. Razven dohodkov, koje mu je dajalo zemljišče, imel je lépo in lehko službo, ki ga je oslobodila vseh skrbij za vsakdanje potrebe. Povse naravno je bilo torej, da ga dobra volja ni nikoli minila. Znal pa jo je zabeliti prav obilno tudi z bistroumnimi dovtipi in burkami, kojim se je moral smijati vsak človek, pa naj je bil čmeren in star, kolikor mu drago. V hiši njegovi je vladala pristna, slavjanska gostoljubnost. Za Šalétovo mizo so se zbirali jako pogostoma dolenjska gospôda na vesel pomének, na oduševljeno popevanje, na živo pretresovanje političnih in národnih razmer, na korenit dogovor, koga bi trebalo izvoliti za poslanca v dežélni ali državni zbor. Njega so zmatrali rodoljubi tega prostranega okraja malo ne za stožer národnega gibanja in za glavnega podpornika slovenskemu slovstvu in vsem prosvetnim zavodom našim. Kdor je dlje časa občeval ž njim, ni mu mogel prehvaliti poštenja, istinitosti, blagodušja, sósebno pa iskrene, bolj nego bratovske prijaznosti, s kojo je vsprejemal in pogoščeval vse mnogobrojne prihodnike svoje. Po deželi je šla prelepa govorica, da so mu vsi znanci zajedno tudi prijatelji. Trdilo se je sploh, da Šalè nima nobenega sovražnika, in res ni se za nobenega védelo, dokler ni začela hoditi v kuhinjo njegovo po ostanke dolgopéta Kocénova Neža, kojo so zvali zabavljivi Dolenjci s skračenim imenom Kocanéža. Ta baba ni bila beračica. Prosila ni nikoli ničesar. Ona je zahtevala, da jo hranijo drugi, ker je bila uverjena, da je to dolžnost njihova. Hvalila se je: »Jaz služim noč in dan Bogú in molim za vse ljudi, ali bi ne bil v nebó vpijoč greh, ko bi mi ne dajali za to tiste mrvice živeža, ki ga potrebujem?« Podgorci so jo sodili različno. Nekateri so jo imeli za blazno, drugi za prekanjeno sleparíco, ki pokriva lenobo svojo z ruhom svetosti, zvečine pa so ji vender verjeli, da je res jako pobožna ženska, čeprav so se jim zdele nekoje navade njene nedoumne ali trapaste. Domá ni šla skoraj nikoli k maši. Ob dveh, najkesneje ob treh zjutraj je zapuščala stanovanje svoje, podedovano po materi, in dirjala čez hribe in jarke v Kosta-

njevico, Novo Mesto ali kamo drugamo, kakor ji je treščilo v glavo. Tamo je ostala po več ur v cerkvi, potem pa hajdi zopet domóv in — v posteljo! Često se je že naspala, ko se je storila komaj noč. Ini vaščanje so se polégali, ona pa je vstala in šla molit na bližnje pokopališče ali pa h križu, ki je stal na samotnem razpotji pol ure od sela. Pobožnost svojo pa je opravljala tako natihoma samó take dni, ko ni mogla dobiti društva, na pr. o vélikem delu po leti. Skupno molitev je razglašala za najugodnejšo Bógu ne le zato, ker so jo priporočali duhovniki, ampak tudi iz čestiljubja in radi gospodljivosti svoje. Kadar so se zbrale pri hiši njeni tercijalke, razvrstila jih je sparoma po velikosti in dôbi in odvedla izprevod do kake daljne cerkve ali kapelice, ki je bila posvečena Materi božji. Korakala je pred njimi brez para. Držeč v desni roki zastavico z Marijino podobo molila je z grmečim glasom rožni venec ali litanije. Očenaš njen se je odlikoval z dodatki, kojih ne pozna katoliška cerkev, n. pr: Bog oče naš, kir si v svetih nebesih, posvečeno bodi precartano tvoje ime i. t. d. Tudi je klicala rada na pomoč svetnike, kojih Slovenci ne česté dosti in so jim največ povse neznani, n. pr. sv. Elijo, sv. Dízmasa, sv. Šempôsa, sv. Pafnucija in Benucija (!) i. dr. Kocanéža je pazila strogo, da se je krdelo njeno ponašalo na poti spodobno in popolnoma po njenem vzgledu. O najmanjšem neredu, ki se je pripetil, skočila je h grešnici, očitala ji brezbožnost in prerokovala večno pogubljenje. Kadar se je prav ujezila, zgrabila jo je tudi za vlase in ušesa ali pa jo kaznovala z brcami in pljuskami. Večkrat je vzela v ta namen s sabo šibo ali palico ter jo vihtila brez milosti nad glavami in pleči podložnih ji tovarišic. Marsikdo se je čudil, da se ji ni nikoli nobena izneverila navzlic tem surovostim in grdim priímkom in psovkam, s kojimi jih je neprestano pitala in pikala. Tercijalke so ji oprostile rade vsako razžaljenje zato, ker so imele vse trdno vero, da pridejo po milosti in s pomočjo njeno gotovo v nebesa. Kar izkušale so se med sabo, katera jo bo spoštovala z večjo udanostjo in jo pogostila s slajšimi založki. Volja njihova je bila brez sumnje dobra, ali ponuditi so ji mogle skoraj le proste jedi, kakeršne uživajo kmetje, Kocaneža pa je mislila, da so zasluge njene vredne boljše postrežbe. Seznanila in sprijaznila se je torej s Šalétovo kuharico, ki je bila v daljnem rodu ribniški Lenčiki in se je bila navzela tudi nje bogoslužnega duha in pridiganja. Od nje se je dobil vsak dan krožnik dobre juhe in kos govédine, često pa tudi režanj pečenke in kupica izvrstne starine. Šalè ji je privoščil na óči iz srca rad ostanke obedov svojih, vender pa se ni mogel premagovati, da bi ji ne bil večkrat kàj po-

magal in jo podražil zabavljaje nje čudnim običajem in pustolovskim pobožnim vajam. Kocanéža ga je pogledala srpo in zlobno že précej prvi pot. Ko pa so se šale njegove ponavljale in bivale vedno ostrejše, počila je z nogo ob tla, zagrozila mu se z visoko vzdignenim prstom in zakričala, da jo je razžalil poslednjikrat. Od tistega dné ni se prikazala več v njega kuhinji. Jeza njena zdela mu se je jako kratkočasna in smešna, kar ni bilo baš pametno. Da bi jo še bolj razpihal in užgal, naprosil je prijatelja svojega, uradnika Rogača, ki je bil pesnik, da mu je zložil ujedljivo zabavljico, v koji je bilo opisano vse življenje Kocanéžino. To pesem hodili so ji prepevat fantje pod okno, kmalu pa se je razširila tudi po bližnjih župnijah in sčasoma po vsi Krški dolini. Kocanéža je précej ugenila, od koga ji dohaja to zasramovanje. Pihala je po gadje in snovala osveto. Čez nekaj dni sklicala je bogomolno vojsko svojo in zaćela rómati z njo od cerkve do cerkve, od župnije do župnije. Povsod je dala župniku goldinar, da bi se brala zanj maša »v dober namen«. V kakov dober namen, pa ni hotela nikjer povedati. Četa pride z Marijino zastavo tudi v Vohunovče. Dekla sodnika Pižma je poznala jedno teh rómaric ter jo vprašala, kaj pomenja ta božja pot? Tercijalka ji velí: »Me rómamo v dober namen.« — »V kakšen dober namen?« pobara jo radovedna služabnica. Blebetavasta znanka se zasmeje in pravi: »Viž v tak, da bi poginil Kocanéžin sovražnik z naglo smrtjo, brez izpóvedi, brez kesanja in torej brez upanja da bi se mogel kdaj vzveličati.« — Dekla se strese od groze, teče domóv in naznani gospodarju, kar je zvedela. Pižem se spomni raznih paragrafov, ki prepovedujejo strogo vsako oskrunjenje veže in častí božje. Brž pošlje po rómarice biriča in obsodi Kocanéžo v zápor. Prebivši kazen napoti se vsa poklopljena nazaj v Podgorje, tamo pa jo dohiti nova nesreča. V temni noči zaskočila sta jo dva hrusta in tako namahala, da je ostala komaj živa. Dejala je: »Ta lopova je najel Šalè, toda gorje mu, jaz mu moram priti do živega, če mi je zapraviti tudi dušo in nebesa.« Ležala je bolna cele kvatre. Ko se je zopet okrevala, bila je vsa izpremenjena. Molitev ji je mrzela, cerkve in križa ni marala niti videti, prejšnjih tovarišic se je ogibala. Ker je obupala, da bi se mogla maščevati s podporo božjo, zatajila je Boga in sveto vero, zapisala se je Hudobcu in pridružila copernicam. Stanovala je odslej, kadar je bila domá, v gorjanskem brlogu. Denarja in dragotin je imela, kolikor je hotela: v vseh žepih žvenketali so ji zlati in tolarji. Po gosposko oblečena vozila se je v kočiji od vasí do vasí in povpraševala, kje bi mogla dobiti črnega petelina. Česar je iskala, našla je v žumberških

Vlahih, ali gospodinja ji velí, da črnega kokca svojega ne more dati izpod petih goldinarjev. Kocanéža se zagrohota in ji našteje zanj sto rumenih zlatov. Vzame ga s sabo v Gorjance in pita v temi s čarobnimi zelmi in vivodinsko starino tri leta in tri mesece. Četrti mesec četrtega leta ji iznese debelo jajce, ki je bilo žolto kakor žveplo. To jajce začne goditi Kocanéža v najglobočji rupi podzemeljskega brloga svojega. Prebivališče zapustila je zdaj za malo ur samo takrat, kadar si je šla kupovat hrane in pijače. Kocanéža imela je mladega, jako lahkoživnega žlahtnika, Trampuševega Jurija, kojemu je bila tudi botra. Jurij je dobil po bratih, ki so mu pomrli za kolero, 1200 goldinarjev. Ker so mu pomagali prijatelji in ljubica, zaluckal in zatratil je te lepe denarce v nekoliko mesecih, potem pa je bil zopet tako suh in prazen kakor nekdaj; nì prijatelji nì ljubica niso ga hoteli poznati, nikari mu vrniti dobrote z dobrotami. Fant začne premišljevati, kamo bi si šel iskat dela in zaslužka. Dejal je: »Ako najdem kmalu v štiri peresca deteljo, pojdem še danes na Hrvaško.« — Gledaje po detelji zapazi na tleh neko zlato reč, ki je bila podobna na jednem konci ključku, na drugem pa kurjemu parkeljcu. To čudno dragotíno vtakne v žep in se jame znova ozirati po njivi. Predno bi naštel do dvajset, najde deteljo ne le v štiri, ampak v pet perésec! Preletí ga slutnja, da ga čaka morda še večja sreča, nego si je želí. Stopivši s polja na cesto kar ostrmi, ker ugleda Kocanéžo, ki se je na bližnji vrbi obešala! Jurij jo vpraša, zakaj se ji je življenje zamerilo? Baba zajaska: »Izgubila sem dragoceni svoj ključ, kakeršnega ne zna narediti nobena človeška roka. Brez njega ne morem odpreti stanovanja svojega, v kojem léžé vsi moji zakladi. Joj mêni!« — Jurij ji pokaže najdeno zlatníno. Starka ga vsa zamaknena objame in mu se zareže, da za ta ključek prejme od nje nagrado, ob koji bo mogel živeti brez sile do smrti svoje. Hitro namaže pod pazuho z nekako mastjo sebe in njega in zdajci dvignila sta se v zrak in odfrčala v Gorjance. Kocanéža odpre tamo z zlatim ključkom brlog in razkazuje fantu zaklade svoje, ki so bili neizmerni. Opozori ga tudi na žolto jajce in mu pové, da se prav kmalu izleže iz njega Maliček, ki povrne Šalétu z obrestmi vred vse, kar mu je dolžna. Ponudi mu potem tri rečí, izmed kojih naj si za plačilo izbere tisto, ki mu najbolje ugaja. Vpraša ga, če hoče táko korenino, da ga ne bo videl noben človek, kadar jo bo imel pri sebi? Ali ga mika morda bolje prt, ki se pogrnen na mizo napolnjuje kar sam z najslajšimi jedmi in vini? Ali pa bi mu bil nemara najljubši óni-le umazani mehur? V njem je samó jedna šestica, ali če jo vzame iz njega, nadomesti se précej z drugo in tako si na-

bere lehko polne vreče drobiža. Jurij velí: »Ne maram nì korenine nì prta, daj mi mehur! Za denar, če je prav majhen in droben, kupim si vsega, česar koli mi poželí srce.« Čarovnica mu da blatni mehur in in ga hoče pregovoriti, da bi šel tudi on v cópernike. Fant jo pobara porogljivo: »Kako pa se pride v tak imeniten stan?« Baba hiti: »Na, tu ti je lonec. Zdaj pa reci: »Jaz ne vérujem v Bogá nego v tá-le pisker. To je vsa coperniška vera in molitev! Razven te poglavitne reči so še neke malenkosti, koje ti razložim pozneje.« —Jurij, ki je bil lehkomiseln dobroživček ali čvrst kristjan, prime lonec in zavpije, da se je razlegalo do pol Gorjancev: »Jaz vérujem v pravega Bogá, v tá-le pisker pa se —.« Srdita copernica zgrabi bič, da bi ga ošinila. Jurij skoči iz brloga in pobegne proti mestu ves vesel, da si je rešil neumrlo dušo. V mestu si kupi lepo mošnjo, kojo napolni s šesticami, mehur pa si prišije k dnu malhe, da ga ne izgubí. Živel je odslej brezskrbno in prijetno kakor ptica pod nebom. Po dnevi je kàj malega delal, da si je kratil čas, zvečer pa je jedel, pil in se dobrovoljil. Dostikrat je najel kakega slovečega godca, da mu je godel, pel in pripovedoval burke in bajke. Kadar mu je zaigrala mlada kri, šel je tudi plesat, ali vselej brez para. Spominjaje se nehvaležnih prijateljev in nezveste ljubice, bal in ogibal se je skupnih veselíc in mlade druščine. Vsakemu revežu in beraču je podaril šestico in za nameček še kupico vina, proti vsem drugim ljudem pa je bil skopih rók in kamenitega srca. Zaman so se mu dobrikali pijančki, zaman ga je lovil sleparski gospod Katilina s sladko prijaznostjo in hvalo in mu ponujal celó bratovščino svojo. Njega se je odkrižal Jurij z zabavljivim odgovorom: »Bratovščine Vaše se ne branim, ako bom pil potem jaz pri Vas, ne pa Vi pri mêni.« — Brez uspeha so se mu nastavljala tudi dekleta, in ne le kmetska. (Konec prih.)

Usèhli cvet.

Za mano lepa je dolina,
Za mano je planinski svet,
In srečnih prešlih dnij spominja
Usèhli me le zimski cvet.

Ljubeče mehki cvet ograja
Temnozeleni rožmarin
In v duši žalostni poraja
Ljubezni mlade mnog spomin . . .

Okó poróšeno s solzami
Z bolestjo tiho zrè pred sé,
A daleč, daleč za gorami
Nadéje so in pa — željé.

Pa te nadéje za gorami
Spomin morí prihodnjih let:
Okó poróšeno s solzami
Zrè trudno na — usèhli cvet.

L—j.

Na Gosposvetskem polji.

. . . lapides clamabunt.
Luk. XIX. 40.

Pomladna zôra na okoli
Oživlja góro in ravan,
A jaz ob kamnatem prestoli
Sam sredi cvetja zrèm teman.

Molčé še drobne ptice v gaji,
Po drevji listje še molčí.
Le kamen, kamen tu v ograji,
On glásno, jásno govorí.

On govorí, in v času davnem
Ostavlja duh mi svoj poglèd,
Ko v Korotanu staroslavnem
Kmet bil gospod, gospod je kmet.

Ko sveti veri in pravici
Prostó izbrani knez udan
S kaljenim mečem je v desnici
Za pravdo vdove stopal v bran.

Sedaj? — Sam samcat na planjavi,
Mogočnih dedov boren vnuk,
Spominjam se o prošli slavi
Sedanjih bed, sedanjih muk:

»Ma sveti veri« samosilnik,
»Ma sveti veri« v kruto moč,
S katero na podanca tilnik
Poklada jarem stiskujoč.

Ne brani tu se pravda vdove,
Rodú se pravda tu teptá —
Kdaj pač otrla boš okove,
Ti Večna Pravda iz nebá? . . .

Zoríslav.

Zlà beseda.

Da znala bi, kako me spekla
Iz tvojih ust beseda zlà,
Nikdar ne bila bi je rekla
In ne mučila mi srcá.

Če v noči mrzla slana pade,
Cvetice pestre pokončá,
In z žitom kmetu zlate nade
Uniči toča iz nebá.

Valèč se z gôre plaz sneženi
Pot dela si podirajoč,
In iz oblakov blisk ognjeni
Vzdiguje plamen iznad koč.

A kar nam slana strè in toča;
Kar blisk uniči ali plaz,
Nesreča je sicer pekoča,
A hiter ji zdravnik je čas!

Beseda zlà pa s kruto silo
Pekoč in žgoč nam v srci tlí,
Zdravilo ji je pod gomilo,
Zdravnika ji na zemlji ní!

Fr. Gestrin.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Poslušajmo!

1.

Igraj, kòlce, nè postávaj!
Nísam dòšal kòla [1]) ígrat;
Nèg' sam dòšal dívoj'k 'zbírat
Ni divôjka nakinčêna,
Nit' vesêl'ce pozlaččno.

2.

Kômu móram [2]) ljuba biti?
Črn'mu [3]), mal'mu Vôgrančíčku
Kè b' imela črne oči,
Vèljala [4]) bi králj-gospôna
I njegove svètle sablje.
Lépe moje črne oči [5]),
Kôga bódo pògledvále?
Črn'ga, mal'ga Vôgrančíčka.
Lépa moja sladka vusta,
Kôga bódo kùševála?

Mera v *1.*, *2.* in *3.* pesmi národna jugoslovanska:
—∪ | —∪ | —∪ | —∪

Črn'ga, mal'ga Vôgrančíčka.
Lépe môje béle rôke,
Kôga bódo òbjemále [6])?
Črn'ga, mal'ga Vôgrančíčka.
Lépe môje béle nôge,
Zá kom bódo pòhajále [7])?
Zá [8]) črnim, málim Vôgrančičkom.

3.

V grádu so visôka vráta,
Ná njih sêdi črna Kata;
Na vrtù je trôje zélje,
Trôje zélje i korênje,
Vsi políčkom pred sodíčkom,
Z bélim hlébom, žôltim sirom
Mlínarica žléb zapêrje;
Náj zapêrje i odpêrje.
Bôg ti pláti, stár' na kônju [9])!

---

[1]) Nekdaj dosledno: »kolca«, kakor v prvi vrsti »kolce« (nm. kolo).

[2]) Po domače »mórem« kakor drugod po Slovenskem.

[3]) Zdaj popevajo (ne gleaéč na méro) tako: »Črnemu, mal'mu (sic) Vogrančičku« (t. j. Ogru; samo še v tej pesmi), prim. tudi nsl.: vôger, vogrin, vogrinec, vogrič, vugrin, vugrinčič. Mikl. lex. 1162 p. b. ѫгринъ agrinъ, hungarus).

[4]) »Vàljala bi« itd. popevalo se je še za mojega detinstva.

[5]) Oj, bujne domišljivosti! Malo poprej jih je zaželela; zdaj jih pa že ima.

[6]) in [7]) Po domače: objémale, — pohájale.

[8]) Zbog tega »za« je jeden zlog preveč; pa v popevki tega ne čutiš. Tudi Vuk se toži na tako pokvaro tréh zadnjih vrstic mahom v 2. pesmi. I. (1841); str. 2 (2. op.).

[9]) Zna se i tej pesmi, da ni cela. Pogrešamo sóseb med zadnjo in predzadnjo vrstico, kaj je storil ta »star' na konju« komu . . . dobrega ka-li, da mu Bog plati. To nam pravijo zadnje vrste v srbsk. n. pj. Vuk, I. 294 (br. 400). Priobčiti jo hočemo pozneje na pripravnem mestu.

4.

(Kola završetek.)

Mera v prvih dveh vrsticah:
∪ — | ∪ — | ∪ — | ∪;
v zadnjih štirih:
— ∪ | ∪ — | ∪ — | —

Odpríte náša vratca[1])
Čez trí rdéča zlátca[2])
Sive kônje[3]) vòdimo
Rdéča zlátca nòsimo,
Okol' sêbe srêbrn pás,
V vsákem žepu stó dukát.

Ko začne »vojarinka« popevati: »Odprite (nam) naša vratca« ... vzdigneta zadnja »kolaša« (predzadnji desno, a zadnji levo roko z raztegnenim robcem k višku, stoječ vsaksebi, kakor ‚podboja' pri vratih) in zdaj teče »vojarinka«, — vodéč za seboj vso, ž njo vred neprenehoma popevajočo vrsto skozi ta odprta »vratca«; zadnja dva se previjeta, in pri tej priči izginejo tudi »vratca«.

Kolo je pri kraju; pa se je letos ponavljalo vsem mnogobrojnim gledalcem in gledalkam na veliko radost.

Zdaj se začenjajo prave igre s petjem. — Predno razložim č. čitateljem postanek ali početek Metliškemu »kolu« (pesmi), pazimo poprej, kako igrajo in popevajo ‚Metliški dekliči' najprej »Rešétca«, a za njimi »Most«.

5.

Rešétca.

Ta igra z naslednjo popevko vred zove se tako zato, ker stojé pri tej igri dekliči v eni vrsti, in to: »dèkle za deklétom« kot rešéta (rešétca) na sejmu.

Zdaj pride »vojarinka«, držeč se samo z enim dekletom ‚za roke' in hodéč okoli vrste pôje s tovarišico vred, kot da so prišli ‚prošnjači' (snubači) snubit. Ženska prošnjača prosita; — ‚mati' (ki si jo moramo pa le misliti poleg vrste) pa odgovarja (»odpeva«) z vsemi hčerami (»hčermi«) vred tako:

Méra različna; v prvih štirih vrstah:
— ∪ | — ∪ | — ∪;
v peti in sedmi vrsti:
— ∪ | — ∪ | — ∪ | ∪;
v šesti in osmi vrsti:
— ∪ | — ∪ | — ∪;
dalje nepravilno.

---

[1]) Osédobi popevajo: »Odprite nam naša vratca.«

[2]) Ne misli na »zlatce« (n.), nego na »zlátac« (m.), -tca = zlát (dukat) in za srb.-hrv. posebnost pri sklanji s številom tri; n. pr. »tri velika zeca.«

[3]) Nekdaj: »kônjce« (izr. kôjnce).

Pr.[1]) Mi bi rad'[2]) dekliča.
M.[3]) Ja jo nêdam môžu.
Pr. Če jo nêdaš sáma,
Vzamem ti jo sáma.
M. Pòjdi, pòjdi, môja hči
Skôraj nazaj pridi [4]).
Súha hruška zàcvete,
Ondaj nàzaj pridi [5])!

Pr. Z Búgom, z Búgom
Vsem vérnim slugom
Ki [6]) ste nam dali,
Da pójdete z nami.

(Tekajoč okoli vrste):
Hindr, handr, žumbr[7])
Vsake žumbrske družine[8]).

(To pesem ponavljajo na isti náčin za vsako »hčer« posebe, dokler vojarinka ne izprosi vseh) tako kot je izprosila prvo, samo da vodi vsak pot po eno izprošeno dekle več sabo okoli óne vrste, dokler ne predobi vse vrste, tako da hodijo zdaj vsi (izprošeni) dekliči ž njo vred veselo popevaje svoj: »Hindr, handr, žumbr«, za njo, a zdaj ti je konec »rešétcem«. — Zgodí se pa tudi, da pobere ‚vojarinka' zadnje dve ali tri dekliče na enkrat, kot stolaravnatelj, ki — imajóč veliko društvo, a malo časa — naposled na enkrat napije dvema ali trém.

6.

Móst [9]).

Po 3, 4, 5 parov samih dekličev ali pa dekličev in dečakov postavi se za roke držeč proti solnčnemu vzhodu; — tem nasproti postavi se tudi toliko parov (z ‚vojarinko' v prvem paru), ki so tedaj razdeljeni na dva zbora ali dve stranki, tako:

I. — — — — — II. — — — — —
— — — — — — — — — —

(I. znači vojarinko II. pa nasprotno stranko,)

Potém začno vrstéč se (vprašajoč in odgovarjajoč) popevati tako:
(Mera v 1., 3., 12. in 13. vrsti):
—∪ | —∪ | —∪ | —;
od 4. do 7. pa:
∪ – | ∪— | ∪ — ; (drugo nepravilno).

---

[1]) Pr. = prošnjači.
[2]) Zdaj popevajo ne gledé na mero: »Mi bi radi dekliča.«
[3]) M. = mati.
[4]) Po teh besedah loči se prvo dekle (spredaj) od vrste in prime za roko tisto dekle, ki hodi z »vojarinko«, in vse tri hodijo zdaj okoli vrste, pojoč: »Z Búgom, z Búgom itd. (Drugače pravijo Metličani in okoličani: z Bôgom!)
[5]) Razumevaj tako: »Kedaj (sic) suha hruška zacvète, ondaj nàzaj pridi! t. j nikdar.
[6]) »Kteri« — popevajo osédobi, ne gledéč na méro.
[7]) Čudne, nerazumljive besede, s katerimi smo dèca nekdaj oponašali in dražili . . Kočevarje.
[8]) Čuje se tudi: »drožina« (nm družina)
[9]) Po domače: múst, môsta . . . 4. skl. múst, 5. skl. (pri) môstu itd.

I. Jê-li trden tá vaš móst?
Prarôža rôža, prungár je naš.
II. On je trji kakor [1]) kóst,
Prarôža rôža, prungár je naš [2]).
I. Iz česa ste ga délali? Prar.
II. Iz zlata, srebra delali. Prar.
I. Komu ste zlato pòkrali [3])? Prar.
II. Gospodu [4]) I— pòkrali. Prar.
I. Mi smo njih(o)vi kmetiči,
Mi č'mo gospódu pòvedat [5]).
Vi ste držljiva [6]) gòspoda [7]),
Káj nam míte dájete [8])?
II. Črnoka déklica.

Táka bila mi je poslana lani ta pesmica, ki bi bila po moji razdelitvi povse razumljiva, samo da bi se v zadnji vrstici moralo popevati: »Črnooko deklico«.

Takó (4. sklon) čitaš tudi v češko-slovenski (slovaški) igri in pesmi: »Královná« ali »Hoja D'und'a« v zadnjih vrsticah o »zlatem mostu [9]) iz »marvan (marmor) kamena«:

Čo nam za dar nesiete [10])?
»Cernooké dievčatko [11]).«

(»Prostonarodnie običaje, povery a hny slovenské.« Usporiadal a vydal Pavol Dobšinsky. Turč. sv. Martin, 1880; 153).

Prim. tudi v »Slovansk. Šborn.« 1884; str. 133:

»Co bychme Vám za to daly?«
»Černojoku děvulenku.«

[1]) Namesto: »nego«; v navadni govorici Metliški: »trji kot kúst« (2. kôsti itd.).

[2]) Nekdaj je pa odpeval in ponavljal II zbor za vsakim odgovorom tako: »Preroža roža, púngrt je naš.« — S časom, da bi se bil prevrgel tedaj »púngrt« v čudni, nerazumljivi »prungár« (?); a zarad isto tako nerazumljivega »praroža« ali »preroža, roža« prim. č.-slovenski izrek: »bože, prebože!« (»Slovansky Sborn.« 1884, str. 134. Zastran besede »prungar« prim. stsl. »pragъ« = srb. »skakavec« (iz korena »preg«) springen.

[3]) V navadni govorici: pokráli.

[4]) Po domače: gospudi (1. gòspud, 2. gospoda itd.). Imenuje se tù kakšen bogat gospod, bodi si Metličan ali tak, kateri vsaj živi ondaj v Metliki.

[5]) Po navadi: ‚povédat'.

[6]) Brez dvojbe skrajšano iz: »darežljiva«, t. j. po sedanji govorici okoli Metlike »podátna« (freigebig), najsi je tudi »darežljiv« stsl. beseda. Mikl. 153 s. v. darъ

[7]) Zdaj: gospôda.

[8]) T. j. Koliko mite (da bodemo molčali)? Tako bi sodil človek po tej vsebini. Pa primeri dodatek malo dalje.

[9]) Uprav »pozlačenem«.

[10]) in [11]) S pripevkom za vsako vrstico: »Hoja D'und'a hoja!«

Letos sem pa dobil k »Metliškemu môstu« nov dodatek. Nalašč sem ga ločil od prvega podatka, da bi se videlo, kako nastajajo ,inačice' — tudi po pozabljivosti iste osebe, katera nam je bila kako národno pesem priobčila -- prvič. Kaže nam pa ta dodatek i tujega vpliva prvi sled (ki ga zasledimo kesneje še pri nekem drugem »môstu« belokranjskem). Z zmislom vred bóde zdaj tudi red nekoliko drugačen, nego je v prvem podatku. Čujmo!

Za besedami, ki jih je popevala vojarinka in njena stranka ali I. zbor:

I. Mi smo njihovi kmetiči,
Mi č'mo gospodu povedat'. Praroža itd.
odpeva dalje II. zbor:
II. Vi ste držljiva gospoda;
Káj nam míte dajete? Praroža itd.
I. Čéte nas pùstit' trikrat skoz,
Da si ,žofrána' ne zmočimo[1])? Praroža itd.
II. Žiher[2]) preskóčite trikrat skóz,
Da si ,žofrana' ne zmòčite. Praroža itd.

Tako pojóč vzdignejo vse visoko roke, in vojarinka ,pelje' svoje ,skoz'; a zdaj gredo óni na poprejšnje vojarinkino mesto, vojarinka ostane pa tù, kjer so stali óni poprej, in igra se znova začne. Ne začne je pa vojarinka, nego óni, mahaje z rokami in ponavljaje isto pesem:

Jê-li trden tá vaš móst? Praroža itd.

Vojarinka s svojimi jim odgovarja tako, kakor so poprej óni njej. Tako se vrsté dalje, a napósled gredo vsi ,skoz most', pojoč:

»Črnooka deklica[3]).«

Kako so nekdaj tudi Jugoslovani čislali »črne oči«, slišali smo že v drugi pesmi Metliški. To nam dokazuje i pesem (»kolo«) iz »gornjega primorja.«

Fatajte se bjele ruke, Ko ne ljubi crne oči,
Gledajte se crne oči; Pada li mu san na oči itd.[4])?

Tako čitaš ondi na str. 336 (br. 461):

»Još da imam crno oko,
Sve bih Turke premamila.« — —

[1]) V žofranu si mnogi kuhajo in barvajo še zdaj o veliki noči ,písanice', ki so potlej lepe žolte (izr. žoute).

[2]) »Slobodno« . . . ali »smréte preskočiti« . . . veli trd Slovenec, a sósebno med Belimi Kranjci.

[3]) Mislimo si tedaj: A za míto mora bit' črnooka deklica.

[4]) Vuk I. (1841); 174 (br. 256).

Kako se je Metliško kolo za mojih mladih nog završevalo stoprav v mestu zvečer o »Zdravi Mariji«, priobčil sem bil že v »Vedežu« l. 1849, I. polov., str. 117, a lani v »Letopisu« z bajeslovno razlago vred. Dodajem, da se dovršuje v novi dôbi kolo (z igrami vred) že na »púngrtu«, da se dečaki več ne preskakujejo, in da niso kakor lani, tako nì letos nosili več takozvanega »turna«. Zaspala je tedaj i ta stara národna navada l. 1887. menda na veke.

Tako ginejo po malem stari národni običaji. Upajmo, da bóde trajalo naše staro in mično »kolo« še mnogo let.

Nápósled bodi očitna hvala in pohvala naši vredni, stanovitni »vojarinki«, tako i njenim vérnim tovarišicam in novim tovarišem, pa i vrli mestni glasbi, ki je letos po novi, hvale vredni šegi, svirajoč na »púngrtu« vso uro, ugodno povelečavala to národno slavnost, katere se brez dvojbe spominjajo z veseljem vsi gledalci in gledalke.

Vpraša se zdaj: od kod in kedaj se je to kolo presadilo na slovenski — belokranjski svet?

Odgovor na prvo vprašanje. Pregledujoč in premišljujoč jezikovne oblike v prvi pesmici, pravem kolu, ki ima v sebi uprav samo pet vrstic (jugoslovanske národne mére), moramo se uveriti, da so te oblike bolj hrvatske (»čakovske«) nego slovenske ter se ,večinoma' ne strinjajo s sedanjo govorico Metliško, ki ,zvoni' na sluh tako:

Jìgraj [1], kòlce, ne postávaj!
Nisem pršo kôla jìgrat,
Nek sem [2]) pršo dek'lc [3]) 'zbirat
(t. j. izbirat).

Beseda »divojka« (oziroma: devojka, djevòjka) ne rabi v navadni govorici Metličanom, kar že vemo; pa po dosedanjih verodostojnih pismenih poročilih ne rabi nì drugim Belim Kranjcem. — Isto tako ne čuješ zdaj v Metliki in njeni okolici v domači govorici nikdar besede: »nakinčiti«, niti »nakinčati«, pa nì »kinčati«, niti »kinč«, (ki ni domače korenike [4]).

»Nit' vesèlce pozlačeno« — te besede umé zdaj malokateri Beli Kranjec, uprav zato ne, ker pesmica »kolo« očividno ni cela, in se v popevki zarad mere izgovarja: »vesèlce« namesto: »vêslice« (vêslo).

[1]) Ta ì je po glasu nekako na sredini med i in med poluglasnem e, ter se ne dá natanko označiti nì s sedanjajo abecedo, nì s »cirilico«.

[2]) Ta »sem« in »nisem« zvonita tako kakor (do malega) po vsi kranjski deželi, t. j. e je poluglasen.

[3]) ,Dekličev' — velijo zdaj po navadi, posebno velikim; napisal sem »dek'lč (= déklic) samo zarad mére.

[4]) Mikl. »Fremdw. in den slav. Sprachen«, 1867; 26.

Vidi se, da prva pesmica ni cela, da se ji je s časom več vrstic pogubilo, pozabilo, — da ni zato med prvimi tremi in zadnjimi dvemi vrsticama nikake zveze, a zato ni v njej pravega zmisla. Tèmo razjasniti in dopovedati nam, kako je postalo i Metliško kolo, utegne pa óna pesem, ki jo je priobčil Vuk I (1841); 372 pod br. 59 in naslovom: »Ne gleda se ruko [1]), već stas [2]) i obraz«, ter se začenja tako:

Igra kolo u Ercegovini
Pred dvorove bega Jovan-bega
U tom kolu nema muške glave
Do djevojke i nevjeste mlade [3])
Otud ide neznan dobar junak.

Pripoveduje se dalje na drobno, kako krasno je bil ta dobri lepi »junak« opravljen od glave do nóg, tako i konj, na katerem je jahal. Ustavi se kolo vse presenečeno in začne gledati tega lepega, a neznanega junaka.

‚Al' govori neznan dobar junak':
»Igraj, kolo, a ne gledaj na me,
»Ja ne gledam zlata ni bisera
»Ni lijepe svile ni kadife;
»Veće gledam lijepu djevojku
»I lijepa stasa i uzrasta
»I lijepa boda i pogleda,
»Staću majci u dvore dovesti,

‚Al' govori iz kola djevojka':
»A ne luduj, mlado neženjeno!
»Ni mi mlade konja ne gledamo
»Ni na konju rahta [4]) ni pusata [5])
»Već gledamo lijepa junaka,
»Za kim čemo ostaviti majku
»I lijepo carstvo djevojačko.

Zdaj nam je jasno, kako je postalo i Metliško kolo, ki se pričenja stoprav z dobrega, lepega junaka besedami, ki jih je govoril dekliškemu kolu:

Igraj, kolo, ne postavaj itd.

Očividno je, da je to isto, kar v Vukovi knjigi:

Igraj, kolo, a ne gledaj na me itd.

Ista misel povedana je z drugimi besedami tudi v Vukovem »Kovčežiću« na 51. strani v takozvanem vlaško-arbanaškem kolu, v katerem je igrala (če je res), tudi prekrasno opravljeno béla vila:

---

[1]) Oprava (obleka).

[2]) Rást.

[3]) »Nevjeste« tu = »snahe« ali »mlade«, t. j. mlade žene (k večjemu leto po svatbi); a vender se imenuje tako kolo srb.-hrv. . . . »djevojačko« (dekliško). Tako je zdaj tudi Metliške kolo.

[4]) Raht m. (tuja beseda) = »nakit konjski«, Vuk. rj. 644.

[5]) Pùsat m. (tudi tujka): v »konska odora (uzda in prsine), Pferdegeschirr«. Ondi 622. Ta beseda rapi po Vuku v Senju.

»Igraj, kolo, naokolo, ne gledaj na me,
»Nisam doš'o da ustavljam kolo djevojak,
»Neg' da prosim djevojčicu vilu bijelu
»Na kojoj su tri kavada [1]) od suva zlata [2]) itd.

Tako govorí »djevojačkemu kolu« ob taki priliki »tursko momče«, drugi junak, tudi silo lepo oblečen in jezdeč na prekrasno opravljenem konju. Pa ta junak veli z drugimi besedami na ravnost, da prosi (snubi) belo vilo, zato ker ima na sebi toliko zlatine in drugih dragotin (tedaj zato, ker je tako bogata).

Prvi naš junak pa ne gleda dragotin ali bogatstva na »djevojki«, nego zagledal se je samo v njo zbog njene lepote; a tako bi si rad izbral — v zákon [3]).

A baš po zadnjih dveh vrsticah v Metliškem kolu sodim, da si je bil i naš junak (v našem kolu) izbral ubogo, a lepo nevesto ter odpeljal v ladiji — najbrže po morju — k svoji materi na dom [4]). Zato so popevale zavidljive ji tovarišice:

»Ni divôjka nakinčêna [5]),
»Nit' vesêlce [6]) pozlačeno.

Po čakavskih oblikah in po navedeni vsebini sodim, da je nastalo Metliško kolo vsakako med Hrvati (čakavci) ter prispelo s časom v Metliko s hrvatske strani, kakor je n. pr. leta 1878. na sv. Jurija dan (24. apr.) prišel v Metliko Blaž Kos iz Novakov na Hrvatskem tri ure od Metlike, ‚župe' Pribičke izpod sv. Križa, ter v Metliki prvič popeval čakavsko (pa s kajkavščino pomešano) národno pesem: »Zeleni Juraj«. Gl. Letopis Matice slovenske, 1879; str. 217.

Res, da se ta (z ónim običajem hrvatskim vred) ni prijela mahom kot vrba; kajti zdaj, ko pojémajo stari národni običaji, ni dôba za to; a vendar so se bile malo let poprej prijele ondi nekatere hrvatske národne pesmi (čakavskega značaja); kajti slišal sem l. 1867. in 1872. v

[1]) Kavâd, m. Art weiblichen Oberkleides. Vuk, rječn. 257.

[2]) Od suha (suhoga) zlata.

[3]) Kesneje zvemo, da biva tak običaj med nekaterimi Belimi Kranjci (v Starotrški župniji) še dan danes; dočim je bela vila v omenjenim vlaško-arbanaškem kolu pošteno oštela »tursko momče« ter odpravila neuljudno, rekši, da se deklice (»djevojčice«) ne prosijo v kolu, nego pri svojem očetu.

[4]) Kakor čitaš pri Vuku I. (1841); str. 418—419 v pesmi: »Majkin svjet« (od Dubrovnika): »Zaveze tanka vesoca Pa pojde z blagom na dvore«.

[5]) Hrvatski-srbski bolje: nakičena.

[6]) Iz prvine brez dvojbe hrvatski (čakavski): »vesalce = srb. vèsavce (nsl. vèslice, izr. vèselce, uprav: ves'lce).

Metliki sám, kako radi in po gostem so jih prepévali moški in ženske, med katerimi sem se bavil po več tednov.

Pa to ni nič čudnega osédobi, ko so se prebudili že vsi Slovani ter popevajo zavedni narodnjaki in narodnjakinje uzajemno i drugih bratov slovanskih pesmi (národne in umetne), ne samo v prevodu, nego tudi v izvirnem jeziku ali narečju. To se godi od znamenitega leta 1848. — ne samo v »beli Ljubljani« in v sosednem Zagrebu — nego na slovanskih veselicah tudi v cesarski prestolnici, v »zlati Pragi« itd. itd. Léta 1874. pravil mi je (na Moravskem) neki učitelj, da prepevajo naš »Naprej« celó kmetske deklice po Češkem v izvirnem (slovenskem) jeziku.

Popravek. Na 295. str. v 5. vrsti čitaj: . . . . na na vuzámsko nedeljo in vuzamski ponedeljek itd.

(Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.

Sladka pijača je strast,
Opojno-mamljiva je tudi;
Prijetna vživalcu nje slast,
A mozeg in moč mu razgrudi.

2.

Da za resnico so vneti,
Takih je morda obilo;
Da bi jo mogli vstrpeti,
Teh je le borno število.

3.

Jednako je z bedo na sveti
Kot z ledom je svetca Matije:
Dokler révo imá kdo trpeti,
Hití, da iz nje se prebije,
Ko že zložno bi mogel živeti,
Pa v bedo nazaj ti spet rije.

Y.

Spomin na zimski večer.

Z rokó si měhko me objela,
Na mêni, deklica, slonela,
In ljubo sem se nagnil náte,
Poljubil te na laske zláte.

Tihôtno bilo je po vasi,
Kot je navadno v zimskem časi·
Polnóč je ura v stolpu bila,
Midva pa sva se še ljubila . . .

L—j.

Prvi bolnik moj.

Humoreska.

Spisal **A. Planinec.**

Ves mesec že je bila pribita na hiši pod oknom stanovanja mojega svetlo-črna tablica z zlatim napisom:

»Univ. med. dr. Josip Zoran.
I. nadstropje. Ord. od 10. – 12. ure dopóludne in od 2.—4. ure popóludne.«

Strogo sem naročil stari svoji služkinji, naj gotovo teče takoj po postreščka, ki stojé na oglu, da me ta poišče, če bi me slučajno kam poklicali h kakemu bolniku, kadar ne bi bil domá, in jej redno vselej povedal, kam grem ter katero pot bom hodil. Sam sem se dal pod nekako policijsko nadzorstvo stare svoje Uršike, da bi mi ne ušel noben bolnik, ki bi želel zdravniške moje pomóči.

Ves razburjen sem že bil od samega nevstrpnega čakanja in bal sem se skoro, da se mene samega poloti prvega bolezen in da bodem le jaz nehoté dal zaslužiti kakemu tovarišu svojemu.

Kaj mi pomaga, da mi je sam slavni dr. Billroth, ko sem srečno in z najboljšim vspehom dovršil stroge izpite svoje, vročivši mi doktorsko diplomo, rekel laskave besede:

»Čestitam Vam, gospod kolega! Vi se odlikujete ne le kakor teoretik, temveč tudi kot praktik. Sijajna bodočnost Vam je zagotovljena.«

Tudi vsi drugi profesorji so mi čestitali z jednakimi ali še prijaznejšimi izrazi.

Kaj imam tudi od tega, da mi je predstojnik dunajske bólnice »Rudolphinum«, kjer sem bil skoro dve leti asistent, pri slovesi zagotavljal, da mu je v resnici jako žàl, ker tako izvrstna zdravniška moč zapušča závod, in mi priporočal, naj se naselim na Dunaji, kjer imam toliko dobrih prijateljev in vplivnih znancev med profesorji na univerzi in med kolegi.

Toda vleklo me je v domovino, da bi med rojaki svojimi koristil ne le zdravnik, temveč po svoji môči tudi drugače. Vse zastonj! Kako hitro so mi minile vse lepe nádeje, ko sem bil komaj jeden mesec v Ljubljani.

Sitno mi je bilo, če me je na cesti srečal kakšen prijatelj in me vprašal:

»Kam pa tečeš, doktor? Ali imaš toliko bolnikov?«

Bolnikov! — Da bi le jednega imel! Legati sem seveda moral, da imam sila opravila. Opóludne pri kosili v gostilni sem prodajal leží svoje že kar na debelo.

»Danes sem bil pozvan k nekemu bolniku v res prav zanimivem slučaji,« začel sem pripovedovati in poveda! kako zanimivost iz bólniške svoje prakse na Dunaji.

Nobenemu človeku ni mi smeti odkriti notranjih svojih muk in prevár in morečih skrbij. Smijal bi se mi vsakdo, ime moje prišlo bi na slab glas, rekalo bi se, da sem zdravnik brez bolnikov, zdravnik, komur se nikdo ne zaupa.

Saj mi še ni toliko za denar. Imel sem toliko svojega, da bi lehko čakal še tudi jedno leto. A če je človek zdravnik in se je toliko in toliko let trudil in resno trudil, da bi kdàj koristil bolnemu in nesrečnemu človeštvu, grize ga in peče, ako v resnici ne more ničesar druzega storiti, kakor čakati in zopet le čakati.

Stokrat sem preklel v teh dnéh nesrečno to besedo »čakanje« in če bi bilo po mojem, izbrisati bi se morala ta beseda ne le iz slovárjev vseh jezikov, temveč še celó za pojem čakanja nehati bi moralo imeti človeštvo razum.

Grozno pa je bilo tudi stanje moje. Pomislite! Ne le, da sem vsak dan natanko in točno od 10. do 12. ure dopóludne in od 2. do 4. ure popóludne presedéval in čakal domá, še celó ves drug svoj čas si nisem upal, da bi brezbrižno pohajkoval po mestnih ulicah ali po izprehajališčih. Kolikokrat sem zavidal tiste dní najglupejšega filistra, ki smé sedeti v krčmi pri svojem kozarci piva ali vina, ne menèč se za kàj druzega, nego za to, zakaj pač óni le tam večerja danes kisle ledvíce in ne jétric, kakor druge večere. Záme je bila taka sreča nedosežen idejal. Kosil sem v hitrici in isto tako večerjal; saj sem moral kazati, da nisem svoboden gospod časa svojega, temveč da mi je izročena skrb za smrt in življenje bolnikov mojih, katerih pa seveda nisem imel. Kar váse sem metal jedí, popil hitro jedno ali dve čaši piva, pogledal na uro, hitro vstal in tekel iz gostilne. Ako mi je kdo prijateljev mojih zaklical:

»Ostani, ostani še nekaj trenutkov, doktor, pojdeva skupaj!« odgovoril sem:

»Ne utegnem. Točno ob tej uri mi je biti tu ali tam.«

In tekel sem, da bi me óni še ne mogel dohiteti, ko bi prav hotel.

Tako je bilo tudi danes zvečer. Že ob devetih sem zapustil vsakdanjo druščino svojo ter hitel domóv, rekši prijateljem, da moram

jutri na vse zgodaj peljati se na kméte, da obiščem tam nekega prav nevarno obolélega posestnika in da moram seveda točno ob desetih dopóludne biti zopet v Ljubljani, ker imam takrat ordinacijske svoje ure, in mi ne dopušča vést, da bi jaz kot začetnik pustil čakati le jednega bolnikov svojih, ali da bi celó kdo zastonj prišel, če bi me ne bilo domá.

Odšel sem in sedèl domá sam, kadil iz dolge svoje dijaške lule, dolgočasil se in jezil sam náse. Čitati ali učiti se čému ni se mi poljubilo, saj tudi nisem bil dovolj miren za kàj tacega.

Bilo je sredi junija meseca. Po dnevi je bilo precèj soparno. Odprl sem okno in gledal na ulice.

Ako je kaka dékla mimo tekla in slučajno pogledala hišo, v kateri sem stanoval, mislil sem si:

»Ahá, morebiti ta išče zdravnika. Gotovo je kdo nenadoma zbolel. Morda se zateče k mêni!«

Čakal sem in čakal. Zdajci bode prijela za moj zvonec — pa zastonj vsakatero upanje! Šla je mimo hiše, ne zmenivši se niti za zvonec moj, nì za mojo tablico, na kateri se je lesketalo v zlatih črkah moje ime.

Že sem hotel zapreti okno in iti zopet v krčmo, da si med prijatelji pri vinu razpodim bédaste misli. Kar zapazim tam v nasprotni hiši v prvem nadstropji, kjer so bila tudi radi vročine odprta okna, nemirno tékanje iz sobe v sobo.

»Morda je kdo obôlel,« rekel sem sam v sebi. »Kaj, ko bi sam tjà šel in ponudil v sili zdravniško svojo pomoč!«

Ves govor sem si osnoval že v mislih, kako bi govoril o tej priliki.

»Oprostite, da sem tako drzen . . . . .«

Pa zdaj so se že zopet pomirili tam.

Védel sem, ker sem bil večkrat tako indiskreten in sem zvečer gledal v stanovanje nasprotne hiše, da stanuje tam neka stara baronica. Želel sem ji, da bi jo začel viti krč, želel ji še Bog védi kake bolezni, pa ne iz hudobnosti, ne, samó radi tega, da bi imel jaz zdravnik priliko ji pomagati.

Toda ne samó stari baronici, vsemu mestu sem želel v pesimističnih mislih svojih vse bolezni: osepnicè, vročinsko bolezen, davico, azijatsko kolero, kugo in vse takšne pošasti, samó, da bi se lehko odlikoval kot zdravnik.

Ne vém, kake grozne misli bi se mi bile še porodile v glavi, pa zdaj so zopet tam nasproti začeli tekati semtertjà.

Ahá! Zdaj gre dékla celó iz stanovanja in celó doli po stópnicah. Prav gotovo je kdo bolan! Te stalne misli se nisem mogel iznebiti.

Zdaj je z lučjo pri hišnih vratih ter jih odprè. Dvé dékli sta. Pa seveda babi morata še dolgo klepetati, ko njih gospá trpí grozne bolečine, ko morebiti umira! In jaz zdravnik tu nasproti čakam, da bi ji olajšal bolesti, rešil ji življenje!

Posvetujeta se menda, po koga bi šli. Zaklicati sem že hotel:

»Mene pokličita! Saj znam več, kakor óni stari doktor s svojimi homeopatičnimi krogljicami, katerega često vidévam, da obiskuje baronico!«

Glej, zdaj teče starejša čez ulice in — ali je res, je li mogoče? — naravnost na hišna moja vrata, zijá jih in zijá in zapazi mojo tablico in zvonec moj.

»Cin, cin, tin-tin-cin!« —

»Oj, sladki glas! Ali vender kdàj!« vzdihnil sem radostno in plesati bi začel od samega veselja. »Pa mirno, brate! Zgrbanči v resne modre gubè svoj obraz!«

To bi se mi še posrečilo. Ali srce mi tako utriplje!

»Hladnokrvnost, to je conditio sine qua non, to je najimenitnejše pri zdravniku,« rékal mi je vedno moj »šef«, predstojnik bólnici na Dunaji.

»Pa ostani miren! — Prvi toliko časa zaželêni bolnik moj!«

Sédel sem vender le mirno za mizo in navidezno čital v knjigi, ki je ležala pred menoj.«

Zdajci prisopiha z mojo Uršo baroničina hišna v sobo.

»Gospod doktor, prosim, gospod doktor! Oh, uboga naša gospá baronica!« ihtí stara devíca.

Jaz sem se že popolnoma pomiril, ko sem videl ihtečo déklo in védel, da me kliče dolžnost k bolniku.

»Kaj pa je? Povédite le, kaj se je zgodilo, da morda vzamem kakih instrumentov ali zdravíl s seboj!«

»Oh, dávi se, pravim jaz. Gotovo je kako kost nerodno požrla révica. Toda milostiva gospá baronica trdi, da jo vije krč.«

Dosti sem védel. Vzel sem s seboj, kar sem mislil, da bodem potreboval, in šel sem ž njo.

V svesti si odgovornega poklica svojega sem korakal za déklama po stópnicah k bolni baronici.

Starejša, ki me je prišla klicat, vêde me v sobo.

Pred divanom, na katerem sem videl veliko belo blazíno, klečala je stara baronica.

»Oh, ti révica, ti ubožica, kako se moraš mučiti! S čim si pač zaslužila te grozne bolečine, katere trpiš? Oh, že zopet nov napad!« ječala je na blazini sloneča stara gospá.

Zazdelo se mi je, da je baronica bolna na duhu.

»Gospod doktor je prišel, gospá baronica!« oglasi se za menoj dékla.

Baronica skoči po konci in mi prihití naproti.

»Hvala Bogú, da ste prišli! Ali ji bodete mogli pomagati? Jedino zvesto bitje je na sveti, katero imam. Rešite ji življenje!«

»Gotovo, gotovo, gospá baronica, vse storim, kolikor mi bode mogoče. Prosim, le peljite me k bolniku, da . . . . .« tolažim gospó.

»Prosim, gospod doktor, evo ga,« reče stara gospá in me pelje bliže k divanu.

Zopet sem začel misliti, da se ji blede, kajti nisem videl nikjer nikogar. Pač, zdaj ugledam na beli blazini — veliko belo mačko!

Groza me je stresla in grizla me jeza. Kar zagrabil bi bil najrajši nesrečno žival in jo tréščil stari prismojeni baronici pred noge — toda premagal sem se!

»Še pred jedno uro je tako rada jedla, zdaj pa umira. Oh, uboga Micika moja! Pomagajte ji, gospod doktor!« tarna baronica, vrže se zopet na kolena pred mačko in joka.

»Oprostite, gospá báronica, jaz nisem živinozdravnik,« ujunačim se zdaj in govorim prav mirno, prikrivaje notranji svoj srd.

»In Vi ubožici ne morete pomagati? — Saj trdite vi zdravniki, da je človek ali žival vse jedno. Oh, uboga Micika moja, umreti bodeš morala!« in obupno se zopet obrne k mačétu, ki je z izbuljenimi očmí ležalo na svileni blazini in pojemajóč izkušalo si nekako samó pomagati z nogami.

»Nimate li nič srca, doktor? Če umejete res človeku pomagati, pomagajte tudi ubogi nedolžni živálci, saj vidite, kake bolečine trpi!« obrne se jezno baronica proti mêni, ki sem še vedno pred njo nepremično stal in ném gledal ta silno sméšni prizor.

Najrajši bi se bil zdaj smijal. Minil me je že ves srd.

Stopim še bliže k divanu in primem mačko za glavo.

»Kaj pa je žrla ta zvér danes,« vprašam popolnoma resno.

»Zvér?« začudi se baronica.

»Piščéta so ji dali gospá baronica in gotovo je révici obtičala kakšna kost v grlu,« oglasi se hišna, ki je stala pri vratih.

Videl sem tudi sam kmalu, da mora biti kàj takega. Poskusil sem s prstom poriniti kost v grlo. A mačka, dasi se je zdelo, kakor ne bi mogla nič več, pokaže mi kremplje.

Rečem torej dékli, naj jo prime, sam pa stopim k mizi, ker sem prej videl, da še niso pospravili po večerji, in vzamem ž nje žlico. S to drégnem mački v grlo in res se mi posreči kost poriniti dalje v grlo.

Mačka je grdo zamijavkala, pihala proti mêni, ker sem ji bil tuj, in videlo se je, da sem »ubogi nedolžni révici« rešil življenje.

»Tako, rešena je!« rečem z resnim glasom. »Le mleka ji dajte zdaj piti in zdrava bode in živela še mnogo let sebi in drugim v veselje.«

Prinesli so ji mleka in prav v slast ji je šlo. Ko se ga je napila in zavohala, da je na krožniku poleg nje mesó, katero je najbrž prej popustila, prijela se je tega in žrla, ne menéča se za ravno prebito smrtno nevarnost.

Kako se mi je začela zdaj baronica zahvaljevati, tega opisati ne vzmore moje peró. —

To je bil prvi bolnik moj!

Vender mi ni smeti nehvaležnemu biti usodi. Baronica, vdova nekega visokega uradnika, imela je dovolj znanja po vsem mestu. Prosil sem je sicer, ko mi je v hvaležnosti svoji zagotavljala, da me bode vsakemu priporočila, naj zamolčí, pri kakem bolniku sem si pridobil zaupanje njeno, in držala se je tudi danega svojega obéta. Njeno priporočanje pa mi je le pomagalo. Jeli so me ljudje klicati zdaj k temu, zdaj k ónemu bolniku, in ko so videli, da res kàj znam, bil sem kmalu na glási kot najboljši in najsrečnejši zdravnik v mestu.

Minilo je že mnogo lét, kar se je dogodila ta resnična povest, in zdaj sem obče čislan zdravnik, a večkrat se še spominjam hvaležno stare baronice in njenega mačéta, prvega bolnika svojega, katerih obeh že davno ni več med živimi.

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

III.

Francozi v Novem Mestu.

Toliko vrišča, strahú in trepêta, kakor l. 1797., na Kranjskem že dolgo ni bilo, že od takrat ne, ko so zadnje turške hlače bežale čez mejo. Že dolgo let ni bila prilomastila v deželo sovražnikova vojska; sedanjih ljudij se ni spominjal nobeden več, kakšna je ta huda šiba božja; izkusil je ni nihče, slišali so o nji le pripovedovati. A l. 1797. je vrščala zopet čez deželo in vrščala je grozno, kajti prihajali so Francozi, ki so si neki hoteli ves svet spraviti pod noge. Na tem svojem poti jih je zaneslo tudi na Kranjsko.

Vrtoglavi in razburjeni Francozi so bili že pred petimi leti zgrabili orožje, da se ubranijo nemškega cesarja, ki jim je zažugal, da jim razdere Pariz, kjer ne bode ostal kamen na kamenu, če se ne stréznijo. Toda stvar se je zasukala popolnoma drugače. Francozi so se s cesarjem tako čvrsto spoprijeli, da mu niso le zastavili poti v Pariz, ampak mu vzeli celó lépo in bogato deželo Belgijo, ki jo je dobil le še jedenkrat za par mesecev, potem nikdar več nazaj. V vojsko zapleteni niso hoteli Francozi prej mirovati, dokler nemškega cesarja popolnoma ne pripognejo k tlom. L. 1795. zagrabijo ga na treh stranéh, celó na Laškem. Spočetka so imeli Avstrijanci tu srečo in so Francoze nekaterikrat dobro pretepli, a huda jim je jela presti, ko je prišel spomladi l. 1796. Napoleon na Laško ter prevzel poveljstvo nad sestradano in razcapáno francosko vojsko.

Predno je minilo leto, pométel je vse avstrijanske polke z Laškega in jih zapodil v tirolske in goriške hribe. Po zimi l. 1796. na 1797. umikali so se Avstrijanci z Laškega preko Kranjskega s svojimi pobitimi četami in ranjenimi vojaki nazaj. Meseca marcija l. 1797. umekniti se je moral Napoleonu celó sloveči nadvojvoda Karl, cesarjev brat. Bežal je s svojimi četami čez Vipavo in Opčino na Kranjsko. Za njim pa so drli Francozi v deželo, kjerkoli je peljala kaka cesta vánjo. Prvi je bil general Bernadotte, ki je prilomastil dné 23. marcija v Idrijo; pet dnij za tem so se pokazali Francozi zdajci v Postójini; pripeljal jih je general Murat. Šel je pred njimi tolik strah, da je bežalo iz Postójine vse, kar je le bežati moglo, v bližnje hribe.

Ko so Ljubljančani to zvédeli, obšel jih je vêlik strah. In kako naj bi jih ne! Saj so se umeknile iz Ljubljane zadnje avstrijanske čete ter odšle na Štajersko précej, ko je počil glas, da so Francozi že v Postójini. Ljubljančani so bili torej popolnoma zapuščeni. Slišali so pa o francoskih »brezhlačnikih« toliko groznih pripovedij, da jim v mestu ni bilo več obstanka. Kdor je imel kàj svojega, po skril je in bežal iz mesta. Skoraj polovica Ljubljane se je izpraznila. Francozi so se trudili prestrašeno ljudstvo pomiriti; še predno se je pokazal v ljubljanski okolici kakšen Francoz, pisal je general Bernadotte Ljubljančanom, naj jih Francozov vender ne bo tolika groza, in Napoleon sam jim je poslal iz Celovca 30. dné marcija pomirljivo pismo, v katerem jim je obetal, da se jim ne bo prikrivil niti las na glavi.

Drugi dan 1. aprila primarširala je iz Logatca prva francoska četa z muziko v Ljubljano. Vodil jo je Bernadotte, ki je dal takoj po svojem prihodu razdeliti po mestu v treh jezicih pisano oznanilo, da bo skrbel za najlepši red in gledal na to, da se ne storí nikomur niti najmanjša krivica. In res, dokler je bil Bernadotte v mestu, ni se bilo nikomur pritoževati.

Dva dní pozneje, nego v Ljubljani, ugledali so Novomeščanje prve francoske vojake v mestu. Dné 3. aprila zvečer je prijézdila francoska patrulja, ki je štela štirinajst glâv. Avstrijanski generali niso nikakor pričakovali, da bodo prišli Francozi tudi semkaj. To njih prepričanje se je pokazalo najbolj v tem, da so odposlali iz Ljubljane, ko so se ji bližali Francozi, 24.278 stótov za vojsko potrebnih stvarij na Dolenjsko, češ, naj bi se spravile in skrile v Novem Mestu. A do sem se te stvarí niso pripeljale, izgubile so se na poti, toda kje in kam, tega ni védel pozneje nihče povedati, kar je jako čudno, zlasti če se pomisli, da je bilo treba za tako težo nekoliko sto vóz.

Prihod ónih štirinajstih Francozov je napravil v Novem Mestu grozen, toda nepotreben strah. Mestna gosposka, ki je pozneje poročala o teh stvaréh višjemu oblastvu v Ljubljani, dejala je, da so se vêdli ti ljudje jako dobro; nikoli bi Novomeščanje o njih kàj takega ne bili pričakovali in to moramo potrditi tudi mi; sevéda, vojska je vselej huda stvar in Bog nam je ne dàj še kmalu, vender bi se bili Francozi v Novem Mestu nosili lehko sovražneje, kakor so se. K sreči je ohranjen protokol seje, h kateri je novomeški mestni odbor poklical vse tiste, katerim so Francozi napravili o prihodu svojem kàj škode.

Za koliko so oškodovali meščane? Nekov Jager, kotlár in zajedno pivovár, moral je dati, ko je prišla patrulja v mesto, vina, piva

in kruha, ki mu ga sevéda ni plačala. Odkod je patrulja prišla, ni povedano, a četudi ni bila lačna in žejna, rêči moramo, da je bila zeló zmerna. Vso škodo, ki mu jo je napravila, cenil je Jager na 1 gld. 2 kr. Denar je imel takrat sevéda veliko večjo ceno, in vino in pivo in kruh so imeli tudi nižjo ceno, nego danes: za 10 kr. se je dobil bokal vina, za 4 kr. bokal piva. A četudi! Štirinajst morebiti še upehanih in trudnih ljudij je použilo samó za 1 gld. 2 kr., jeden sam torej še za 8 kr. ne. Popili so 3 bokale vina po 10 kr., 2 bokala piva po 4 kr.; snedli so za 14 kr. kruha in vzeli prazen bokal s seboj, ki je bil vreden 10 kr. (starega denarja).

Drugi meščan, ki so ga oškodili, bil je neki usnjar France Papež. Ta je mestni gosposki tako-le pravil: »Dné 3. aprila, ko je bila francoska patrulja tukaj, prijézdili so k mêni trije konjiki (chevauseurs). Jeden teh stopi raz konja, nastavi mi golo sabljo na prsi, z drugo rokó pa me zgrabi za rame ter zakričí: »Denar sèm!« V tem pa opazi, da imam uro pri sebi; seže po nji in mi jo iztrga iz žepa; zatem pa me zopet zgrabi in zahteva znova denarja. Jaz, da ne, on, dà, in tako se mikástiva nekoliko časa. V tem pak je pobegnil sosed moj, čevljar Valenčič, ki je bil po naključji pri mêni, iz sobe. To vidèč me Francoz izpustí in gre s pritličja gori v prvo nadstropje.

V tem so zagnali sosedje moji hrup, da so tolovaji tu. Vrišč in krik je najbrž Francoze odgnal, kajti pomeknili so se vsi drug za drugim iz hiše. Spotoma je še jeden potegnil materi moji turško ruto z vratú.

Da se je res tako godilo, priča temu je sosed čevljar Valenčič in dolga moja bolezen, ki se me je prijela zarad prebitega strahú in ki me je stala mnogo mnogo denarja. Škodo pak, ki jo imam, cenim na 38 gld. Sreberno uro s tremi pokrovi kupil sem od pokojnega Strbenca za 31 gld., vélika ruta matere moje pak je bila vredna najmenj 7 gld.«

To pripóved Papeževo je potrdil sosed Valenčič, kolikor se je je godilo, dokler je bil on v sobi, kot od besede do besede popolnoma resnično.

Prvi pot Francozi torej Novomeščanom niso storili Bog si ga védi koliko škode. Razven te patrulje, ki je drugi dan 4. aprila précej dalje odšla, l. 1797. ni bilo nobenega Francoza v mesto. Že tri dní zatem je bilo v Ljubnem na Štajerskem skleneno premirje in Francozi, kolikor jih je prišlo na Kranjsko, jeli so se počasi pomikati iz dežele.

Tudi v Novem Mestu so hitro zvédeli o sklenenem premirji. Prinesel ga jim je poseben kurir. Ta z veselo novico došli vojak pak je bil mnogo nezmernejši v telesnih svojih potrebah, nego ónih štirinajst Francozov, sovražnikov. Mestna gosposka je izdala zánj za hrano, vino, punč, kavo, rozólijo in za krmo njegovemu konju 13 gld. 40 kr.

V ravno tistem protokolu je popisana tudi škoda, ki so jo napravili domači avstrijanski vojaki, ko so kmalu zatem marširali tod skozi. Ta protokol je zanimiv zarad tega, ker dokazuje, da so se domači vojaki vêdli huje od sovražnikov; dalje pa dokazuje tudi, da so bili Novomeščanje reveži, naj so popotovali skozi prijatelji ali sovražniki.

Škodo, ki so jim jo storili domači vojaki, oznanili so mestni gosposki n. pr.:

1.) Krčmaríca Barbara Kutjaro. Ko so Hrvatje šli skozi mesto, prišli so k nji pit prostaki in oficirji. Plačal je samó »Oberstwachtmeister« Marquis de Belcredi záse in za jednega oficirjev, drugi so pa »odšli vsi le tako« in ji napravili škode 13 gld. 40 kr..

2.) Ključár Mihael Wolf. Temu so ukradli vojaki Alvincijevega polka višnjev predpasnik in cinasto skledo in krožnik, ki ju je cenil na 2 gld. A vojaki Esterhazijevega polka so použili pri njem kruha in vina za 2 gld., ne da bi kàj plačali. Škode je imel 5 gld.

3.) Klari Perinovi so ukradli Jelačičevi vojaki 12 lotov surove, 4 gld. vredne svile.

4.) Vonerju so izmeknili pri njem nastanjeni Esterhazijevi vojaki za najmenj 7 gld. svinjíne in slaníne.

5.) Jakopu Prunku, klobučárju, odnesli so puško, za katero mu je ponujal ključár Preme malo prej cekín, pa mu je ni hotel dati.

6.) Urarju Juriju Gradinu so ukrali vojaki sreberno žepno uro z dvema pokrovoma, ki mu jo je prinesel popravit neki Skrem. Izginila je, ko so se pridrévili v njegovo prodajalnico dva korporala, trije prostaki in še jedna ženska ž njimi. Gradin je naznanil to takoj adjutantu. Ta je dal preiskati samó jednega ónih treh prostakov, ne pa tudi ženske, na katero je najbolj letela sumnja, da je uro ona ukradla. Ker je Gradin le molédoval in molédoval, obetal mu je adjutant, da bo oglasil stvar polkovniškemu svojemu poveljniku. A tega ni storil. Gradin se je pritožil pri polkovniku samem; tudi ta mu je dejal, da bo dal preiskati vse vojake, toda ker ne utegne précej, šele na prihodnji pohodni postaji, kadar pridejo tjàkaj. Da Gradin o ukradeni uri nì dobil nì duha nì sluha, razumno je samó po sebi. Imel je škode 30 gld.

7.) Pri Unterlokauerji si je izposodil stotnik pl. Ulrich voz ter je odšel ž njim v Maribor po monturo in strelívo. Obetal je, da bode, predno mine mesec, gotovo že nazaj. V tem so prišli Francozi v deželo, stotnika pl. Ulricha je vojskina sapa zanesla Bog vé kam, Unterlokauerjev voz pa je izginil za vselej.

8.) Matevžu Vengerju so odnesli pri njem nastanjeni vojaki čisto nov plašč (16 gld.), vijolino (6 gld.), šestilo (cirkel) od medí, likálo (Bügeleisen) z jeklom vred (3 gld.), svetilnik od medí, 7 steklenic in svileno rdečo· čepico. Vse jim je bilo všeč. Celó ženska obleka je šla ž njimi, če so jo kje dobili, kajti takrat so hodile z vojaki tudi njih žené in dobivale ravno tako vojaško stanovanje, kakor oní. Da ne bomo vsakega Novomeščana in vsake Novomeščanke z njih pritožbami posebej omenjali, našteti hočemo le stvarí, ki so izginile v globokih malhah skozi potujočih Hrvatov: vsakovrstna moška in ženska obleka, perílo, platno (nekemu tkalcu so ga ukradli celó s statev), steklenice, kozárci, noži, vilice, sklede, krožniki, svinjína, slanína; mimo tega pa tudi kolesa od vóz, glavníki, krtače, sekire itd. Napravili so meščanom škode za 263 gld. 51 kr., torej precèj več, nego Francozi.

Da se domači polki niso vêdli bolje, nego bi se vêdel sovražnik sam, zvedamo od ravno tistega Jagra, pri katerem se je ustavila óna francoska patrulja. Par mesecev zatem je šlo skozi na vozéh kakih sedem sto Hrvatov. Bilo je po nôči. Ker so videli pri Jagru luč, vsula se jih je k njemu vsa tolpa, ki je kakor burja naglo zahtevala od njega pijače. Jager je poslal hlapca v klet po vino. To vidéči udarijo vojaki za njim, vržejo hlapca iz kleti in mu vzamejo še klobuk. V kleti so popili, nekoliko pa po tleh izpustili nad štiri védra vina in tri vedra piva. Vrhu tega so vzeli s seboj osemindvajset kozárcev in tri prazne bokale. Pri tem pak je moral Jager molčati in še vesel biti, da so ga pustili v miru.

Drugikrat so prišli Francozi v Novo Mesto l. 1805. Sklenili so bili namreč l. 1797. z Avstrijanci mir v Campo Formio, a ni jim bilo do mirú, ampak samó do tega, da so dobili nekoliko duška. Ko so drli namreč preko Kranjskega in Štajerskega proti Dunaju, uprli so se za njihovim hrbtom Italijani v Benetkah. To je bilo za Francoze kàj nevarno in Napoleon je hitel s sklepanjem mirú, kar se je dalo.

A Francozom, kakor rečeno, ni bilo do mirú; l. 1799., torej précej dve leti zatem je že zopet zagrmelo na vseh straneh: pokalo je na Nemškem in Laškem. Francozi so Avstrijance, ki so bili zvezani vrhu tega še z Rusi, spravili navzlic temu v tako zadrego, da so morali od vojske odjenjati, skleniti s Francozi mir l. 1801. ter jim ustopiti mnogo

lepih dežel. A tudi zdaj še niso dali mirú. Delali so celó v mirnih časih po Evropi toliko krivice, da je bilo evropskim oblastim to napósled venderle preveč. Zato so se dogovorili Avstrijanci l. 1805. z Angleži, Rusi in Švedi, storiti vender temu večnemu rogoviljenju konec. A grozno so se opekli. Francozi so jih tako do dobra otepli, kakor doslej še nikoli ne. V najhujši zimi, dné 2. decembra ugonobil je Napoleon avstrijansko in rusko vojsko pri Slavkovem (Austerlitz) na Moravskem polji tako zeló, da je moral déti avstrijanski cesar Franc I. orožje iz rók in skleniti z Napoleonom mir, kakor ga je ta sam hotel. Dné 26. decembra l. 1805. podpisal je ta mir avstrijanski cesar v Požunu; izgubil je mnogo lepih dežel, med njimi tudi Tirole.

Na Kranjsko so pridrli Francozi to leto še nekaj dnij pred óno odločilno bitko pri Slavkovem. Pokazali so se na Notranjskem proti koncu meseca novembra, v Ljubljani dné 28. novembra l. 1805.

Novomeščanje so jih ugledali dné 16. oktobra. Prišlo jih je sedemnajststo glâv, ki so posedli vse Dolenjsko doli do hrvaške meje. Vodil jih je general d'Espagne, ki si je izbral Otočec za stanovanje svoje; vsi drugi so ostali v Rudolfovem. Tudi to pot je bilo njih vedenje takšno, da se meščanom zarad tega ni bilo pritoževati.

Sevéda, česar so potrebovali záse in za živino svojo, izterjávali so od njih z vso vojaško ostrostjo, sicer pak so puščali ljudi pri miru. Deset dnij po njih prihodu je bil sklenen mir v Požunu in počasi so se pripravili za odhod. Dné 4. januvarija l. 1806. pomeknili so se iz Rudolfovega »popolnoma mirni«, tako so poročali mestni očetje višji svoji gosposki v Ljubljano.

V novomeškem arhivu je še shranjen natančni račun o troških, ki jih je imelo mesto s francoskim sovražnikom. Odkod so dobivali potrebni živež, ne vémo povédati; v računih ni o njem nikjer govorjenja. Zaznamenovano je le, da je izdalo mesto zánje za kavo, sladkor, rum in jednake potrebščine 265 gld. 25 kr. Njih poveljniku v mestu, stotniku Fallionettiju so morali plačevati po 6 gld. na dan obednine (Tafelgelder). Kupili so zánj sedem srebernih žlic (40 gld.), sreberno uro repetirko (125 gld.), prisilil jih je, da so mu preskrbeli »ein spanisches Rohr« (6 gld.) in obleke za 133 gld.

Tudi general d'Espagne v Otočci je porabil priliko, da se je okoristil pri prestrašenih Novomeščanih. Napraviti so mu morali kočijo za 736 gld. in novo konjsko opravo za 132 gld., v denarjih pa je izžulil iz njih 2134 gld. 37 kr. za svojo osebo. To so bili njegovi »Tafelgelder« za kratki čas od dné 17. decembra pa do dné 4. januvarija.

A tudi posamezni meščani so trpeli precèj škode, zlasti krčmarji, ker so jim francoski vojaki ostali na dolgu vse, kar so zaužili, rokodelcem so dali v popravo svojo raztrgano obutev in obleko, vzeli temu ali ónemu kako lepo puško itd. Vsota, za katero so Francozi posamezne meščane oškodili, znašala je 2009 gld. 26 kr.; v vsem skupaj pak so odrli mesto za dobrih 6000 gld. Da so se Novomeščanje dné 4. januvarija l. 1806. od njih radi poslovili, verjame se takoj na prvo besedo.

Kakšen razloček pač med obéti, ki so jih delali Francozi, in med njih ravnanjem! Ko so prišli prvikrat na Kranjsko l. 1797., razdal je Napoleon Bonaparte tak-le razglas:

»Prebivalci Kranjske!

Francoska vojska ne prihaja k vam, da bi jo podjarmila, ne, da bi le količkaj izpremenila vérske vaše navade, šege vaše! Ona je prijateljica vseh národov, posebno pa vrlih národov nemških.

Izvrševalna oblast francoske republike, direktorij, poskusila je vsa pota, da odpravi reve, ki tako zeló težé vse dežele. Dà, odločila se je celó sáma prvi korak storiti v ta namen ter poslala pooblaščenca svojega generala Clarkeja na Dunaj, da bi pripravljal tamkaj mir. A na cesarskem dvoru ga niso poslušali, ampak se celó izrekli, da francoske republike ne priznavajo. Zatem je zahteval general Clarke potni list, da govorí s cesarjem samim, ali ministri so se bali in to po pravici, da bodo skromne njegove ponudbe cesarja nagnile k miru; varali so, sleparjeni z angleškim denarjem, cesarja in državo; samí niso imeli nobene svoje volje več, ker podkupili so jim jo nezvesti Angleži, strah Evropin.

Prebivalci Kranjske! Vém, vi sovražite Angleže, kakor mi — ljudstvo, ki vleče dobiček svoj iz te vojske, ravno tako kakor ministri, ki so vsi podkupljeni. Šest let se že vojskujemo, a mi vémo, da te vojske ni kriv nì vrli Oger, nì bistri prebivalec dunajskega mesta, nì dobrovoljni in nepokvarjeni Kranjec.

Toda pozabimo Angleže, pozabimo cesarske ministre in bodimo si prijatelji. Francoska republika ima pravico postopati z vami, kakor zmagálka. Toda sporazumljenje, ki nas oboje veže, odpravilo bo to pravico. Vi se ne boste vtikali v vojsko, kateri ne pritrjujete, dajali nam boste potrebnega živeža, jaz pa bom branil vašo vero, vaše navade, imetje vaše. Naložil vam ne bodem nobenega vojskinega davka. Ali ni vojska že sicer in sáma po sebi strašna dovolj? Ali ne trpite po nedolžnem že dovolj za zmote, katerih so krivi drugi? Davki, katere ste do zdaj plačevali cesarju, po-

krivali bodo vso škodo, ki vam jo bode napravljala skozi deželo pomikajoča se vojska in ž njimi se bode plačeval tudi živež, ki nam ga bodete dajali.«

Tako je govoril Napoleon l. 1797., tako pa, kakor je bilo prej rečeno, godilo se je l. 1805. Sevéda je minilo v tem dvanajst let in Napoleon se je povzdignil ta čas do cesarja in njegova čudovita sreča ga je tako omamila, da je pozabil vse, kar je obétal l. 1797.

A prišli so še hujši časi! L. 1809. prilomastili so Francozi tretjič na Kranjsko. (Konec prih.)

Naturalizem.

Spisal **Fr. Svetič.**

I.

Ako primerjamo slovstva evropskih národov, vidimo, da ni nikjer večje razlike in več menjave v vsebini in v obliki med zdelki posameznih dôb nego v književnosti francoskega národa. Drugjé je razvoj jednakomernejši, jednakoličnejši; francosko slovstvo zadnjih dvesto let pa je delalo, rekel bi, skoke. Njegova zgodovina bi se v tem dala primerjati državni in družbeni povestnici francoskega národa od Ludovika XIV. do danes. V obojem se nekako razodeva znano *omahovanje galskega značaja.* Absolutno ali naravnost despotično vlado zadnjih Ludovikov trešči ob tla véliki prevrat in s prevratom pride anarhija in ohlokratija od leta 1789—93; — kmalu potem položí Napoleon železno svojo pest na državno krmilo, — za Napoleonom se povrne zopet »ancien régime«, — potem pride zopet prevrat, — za njim še jedenkrat kraljevstvo, — zopet upor, — za tem macchiavellistično gospodarjenje tretjega Napoleona, — po njegovem padu tretja ljudovlada s svojimi zdaj zmernimi, zdaj radikalnimi ministerstvi, -- in če politično vreme prav kaže, pričakovati je v kratkem zopet samovlade. Lehko se reče, da véliki prevrat traje že blizu sto let in da še dandanes ni končan.

Ne dosti menj menjave je tudi v slovstveni zgodovini: za klasiki so prišli racijonalci, -- za racijonalizmom je nastopila romantika, — romantiko je izpodrinil realizem in naturalizem najnovejšega časa. Kakšno nasprotje n. pr. med odrvenélim klasicizmom in burno, vihrávo romantiko, káko protivje med romantiko in naturalizmom, ali pa med naturalizmom in klasicizmom! Kakó se menja ukus! Kakšen razloček med leposlov-

nimi nazori »precijozne« gospôde za Ludovikov in med njenimi potomci najnovejše dôbe! Oni so se branili Shakespeareja, tega »divjaka«, in se strašili njegovih anatomiških grozovitostij; ti pa pridno sezajo po Zolovih knjigah in se ne plašijo mnogo ostudnejših patologičnih gnusôb, katere se nahajajo v naturalističnih spisih. Še zanimiveje je pa, da taisto ljudstvo, ki poželivo čita Zolo in ga semtertjà tudi v gledališči posluša, zmeraj še ne mara za Shakespeareja, ki se do danes še ni mogel udomačiti na odru francoskem.

II.

Slovstveni ukus, o katerem govorí ta sestavek, je pri večini čitajočega občinstva in leposlovnih sodnikov na slabem glásu. Nekateri ga kar načeloma obsojajo, da je *škodljiv*, *nenraven*, zamétajo ga kot negnusen izrod, katerega je iztrebiti iz književnega pólja. Menj ostrí nasprotniki pa z glavo zmajujejo tem najmlajšem prikazu v slovstvu in menijo, da je *zabloda*, *jednodneven pojav* brez pomena, ki se bode kmalu preživel — če se že ni — in brez sledú izginil. Protivnikom, ki naturalizmu odrekajo pravico do obstanka, odgovarja se lehko, da sploh ni rečí, ki ne bi imela vzrokov in tedaj tudi podloge in pravice bitja svojega; tudi naturalizem mora imeti to pravo. Opomnilo bi se lehko dalje, da se je naturalizem že razširil, da je naturalistično slovstvo naraslo, da se njegov vpliv ne dá tajiti. Smelo bi se omenjati, dà, čeprav naturalizem že pojema, vender to še nikakor ni dokaz, vsaj da ni imel življenja močí. Tudi romantika je imela svoj čas, njen cvet je trajal samó nekaj desetletij; nekaj desetletij pa tudi naturalizem že živí. Kdo bi sodil, da je romantika brez pomena, ker je cvetela samó svoj čas? — Kdo méni tedaj prav, ali nasprotniki, ali prijatelji in gorečneži, ki trdno vérujejo na bodočnost in konečno poveličanje naturalističnega ukusa ter zavestno zagotavljajo, da bode zmagal in da *mora* zmagati na vseh straněh beletristične umetnosti? Še več: Zola si misli naturalizem tudi kot državno, vérsko in družbeno prenaredbo. »Ljudovlada bódi naturalistična, ali pa je ne bódi!«

Po tem, kar se je že izjavilo, sklepa se morda, da je pisalec tega sestavka pristaš naturalističnega nauka, da hoče nánj opozarjati in ga širiti, ali vsaj, da mu je dobrohoten zagovornik. Ne! Tudi pisatelj je protivnik tega ukusa in mu nikakor ne prisoja trajne močí. Kakor se bode razvidelo iz naslednjega, ustavlja se samó temu, da se naturalizem *ozkosrčno* obsoja. Premisliti ga je z drugačnega stališča. Naturalizem je zanimiv pojav v slovstvu, ki je vreden resnega razmotravanja in ki zaslužuje, da se knjige in novine menijo o njem že blizu dvajset

let. — Zadnji čas se zopet mnogo piše o Zoli, ker se je nedavno njegov »Germinal« v Parizu spravil na oder. Vender se je naturalistično valovje že zeló pomirilo, kakor se zagotavlja, in zato je zdaj morda tem primerneje in lože izreči nepristransko sodbo o njem.

III.

Prve kalí naturalističnega ukusa je že takrat iskati, *ko je Balzac romanopisje zavèl na realistično pot*, že o času, ko je še romantika krepko stala na nogah, in ko je Viktor Hugo z občino svojo gospodaril na polji lepega slovstva. Čitajoče občinstvo se je naveličalo pre slastnega sanjarstva in je zaželelo krepkejše, realistične dušne hrane. To željo izražajo, kakor se mi zdí, tu in tam celó pesniki, ki so prištevati romantični šoli, n. pr. Byron, ki pravi, da je resnica čudnejša

»Kot sanje so: če smela bi na dan,
Kakó ves drug bi zdel ljudem se svét!
In koliko pridobil bi roman!«
(Don Juan, XIV, 101.)

Naturalizem bistveno ni druzega nego *skrajni realizem*. Balzac se tedaj lehko imenuje oče ne le realizmu, ampak tudi naturalizmu. V tej trditvi me zlasti še podpira naslednja njegova izjava:

»Ni več živalij kot *jedna*. Stvarniku je rabil jeden sam in taisti vzgled za vsa živa bitja. Žival je zakon, ki dobiva od sredine, v kateri se ima razvijati, zunanjo svojo obliko, ali natančneje: razlike svoje oblike. Živalske vrste so nasledek teh razlik... Po mnenji mojem je družba v tem podobna prirodi. *Ali mari ne napravlja družba iz človeka z vplivom okolice (milieu), kjer se razvija delovanje njegovo, tóliko različnih ljudij, kolikor je izpremén v živalstvu?*«

Zadnje besede so, kakor znano, izmed glavnih naukov naturalističnih; zapisal bi jih bil lehko Zola sam.

Kakor naturalisti, tudi Balzac človeške prirode nima v čislih. Za vsakim človeškim dejanjem sluti sebične nagibe, dobra dela so mu le slabost. Značaj mu ni druzega nego proizvod zunanjih vplivov. — Jasno je, da se je moral zavoljo takih nazorov *popis postranskih razmér* spoznati silno važnim za roman. Ozirati se je na kraj, na prizor, na hrano, obleko, občevanje i. dr. Zato Balzac v povestih svojih posebno živo in natančno, kakor kakšen nizozemski slikar, riše notranjo opravo v stanovanjih, »intérieurs«. Svét, v katerem se sučejo povesti njegove, zvečine ni lep, toda resničen. Balzac se drží bistveno prirode in popisuje, kar je imel vsak dan pred očmí. Razločuje se pa v tem od

naturalistov, da za dejanje stavi še splošno resnico, da tedaj ne gojí golega prepisa.

Dalje na realistični poti je stopil *Flaubert*. Njemu so strasti bolezni. Trpel je na živcih, kar je pač vplivalo na značaj njegovih spisov. Ko je bil dal na svetlo roman »Madame Bovary«, ki ima za predmet bolezen neke ženske, poklicala ga je gospóska na odgovor. Sicer so ga oprostili, ali nejevolja na njega je bila splošna. Ljudje takrat še niso bili vajeni takim povestim, niso védeli, kaj jih še čaka, kadar Zola zastavi peró! — Flaubert razodeva veliko umetnost v dušeslovnem popisu, vender že začenja pretiravati in se rad mudí s popisovanjem grdih rečij. Niti jedna njegovih oseb ni prikupna; kar je dobrih značajev, ti so premehki; drugi so podli.

Za Flaubertom je nastopil *Feydeau*, ki ga je hotel še preseči. — Zopet dalje sta šla brata *Goncourt*, ki trdita, da je naloga romanova znanostna analiza človeške družbe in da sme kakor znanost povedati vse.

Tudi pri pesnikih v ožjem pomenu kaže se naturalistični ukus. *Baudelaire* je v pesmih svojih tako drzen kakor naturalisti. Ko je dal na svetlo zbirko »Les fleurs du mal«, zaplenili so jo in šele, ko je izpustil nekaj pesmij, smela se je zopet natisniti. Baudelairjeva lira opeva bedo, hudobnost in grdôbo vsakdanjega življenja, priljubljeni so ji trivijalni izrazi, nikdar se ne popnè do česa višjega. Kakor naturalisti ima takisto Baudelaire pesimistične nazore o življenji in človeštvu; tudi njemu je sebičnost povod vsakega dejanja.

Pred Zolo je bilo tedaj že dovolj pisateljev, ki so širili naturalistična načela in pripravljali pot prvaku »poskusnega« romana.

IV.

Emil Zola se je porodil leta 1840. v Parizu. Oče je bil iz Trebiža (Treviso) na Beneškem, stara mati z otoka Kandije; v Zoli se tedaj pretaka laška in grška kri. Otročja leta je preživel v Aixu na južnem Francoskem, kjer je imel oče kot inženir opraviti. Po očetovi smrti sta se z materjo, ki je bila v pravdi izgubila vse imenje, zopet vrnila v Pariz. Mladi Zola je stopil v gimnazijo, pa je ni dovršil. Klasične omike tedaj ni veliko užil, mogoče da ima zarad tega premalo razuma za lepoto in vzor. Služil je potem v neki knjigárni, pozneje je bil dopisnik nekaterim novínam. Izkusil je mnogo bridke revščine, stanoval v daljnih predmestjih v podstréšnih sobicah in se pri tem seznanil z bedo najnižjih stanov, kar mu je pozneje dobro služilo za popise v povestih njegovih. Iz teh tožnih časov mu je morda ostala tista grenkóst in mračnost, ki se razodeva v njegovih romanih.

Opozoril je svet náse leta 1867. s povestijo »Therèse Raquin«. Čeprav je bil že Flaubert občinstvo navadil na dôkaj krepke reči, vender je bila nejevolja na ta roman silna. V tej knjigi Zola prvikrat jasno kaže, kakšno si misli novejšo beletristiko.

Vse romanopisje, kar ga je pred njim, obsoja in zametáva. Pravi, da je v prejšnjih romanih sestava popolnoma napačna; povest se godí, kakor se pisatelju ljubi, tedaj prisiljeno. Dokler je bil roman samó v oddahnílo in zabavo, dokler se je zahtevala samó mičnost in nekakšen povspén, morala je biti živa domišljija in bogata izumljivost glavno svojstvo pisalčevo. Tudi v zgodovinskem in tendenčnem romanu je imela domišljija še glavno nalogo. *V naturalističnem romanu, ki sloní ves na podlagi opazovanja in analize*, *so pa uvéti drugačni. Domišljija se odpravi*, romanopisec samó nahajaj, ne pa izumljaj; piši logično, in ne izmišljaj; samó pripoveduj, kar vsak dan vidi in doživlja, kar se godí na ulicah. Povest ne bódi samó obraz življenja, temveč *življenje samó.* Pripovednik bódi vésten fotograf, ki pa mu ni smeti nikdar popravljati podobe; odrêci se megleni domišljiji, zbiraj samó dejanja, ki bodo že záse govorila. Tudi *o najnegnusnejših rečeh mu je smeti govoriti* in jih popisavati, samó da se doseže resnica. Kajti vse, kar je, istinito je in mora biti vredno, da se popiše, čeprav je grdo, ostudno, podlo. Kolikor natančneje se popisuje istinitost, tem bliže se pride resnici, jedinemu zmotru in koncu vsega pesništva. — V prejšnjih povestih, pravi dalje, je ozadje nekako zasukano in megleno; pisatelji nimajo razuma za prirodo. Samó videti ni dosti, treba je znati tudi popisati. Popis je silne važnosti v povesti; popis ima resno nalogo, ker okolica (milieux) je največjega pomena. Resničen pa in natančen mora biti popis zmeraj; resnična tudi sestava in misel; resničen in dosleden razvoj značajev.

Dalje hoče Zola, da si pripovednik ne jêmlji za predmet le posameznih oseb, temveč *vse družine, skupine in stanove.* Premišljuj in popisuj telesne in dušne *bolezni in temperamente.* V predgovoru, katerega je pridejal glavnemu svojemu delu »Rougon-Macquartovi« pravi Zola, da hoče kazati, kako se jedna rodovina, jedna majhna skupina giblje v družbi, kako se širi in pošlje med svet deset do dvajset posameznikov, kateri se zdé na prvi pogled različni, ali so vender v ozki zvezi, če jih pogledaš bliže; iskati hoče nit, ki vodi matematično od druzega do druzega in sledèč ji rešiti dvojno vprašanje prirodinih osnov in okoliščin; in kadar bode imel v roki vse konce in pred sábo družbeno skupino, pokazal bode to skupino v svojem dejanji in nehanji *kot zastopnico zgodovinske dôbe*; pokazal jo bode v

različnih svojih namérah in zajedno preiskal, *kako se izgublja volja posamcznikova v občnih težnjah vse družbe.* Rodbina, katere zgodovino hoče pisati, podedovala je bolezni na živcih in na krvi, bolezni, katere so se najprej zarad telesne poškodbe pokazale pri rôdni materi in ki pod vplivom okolice pri posamezniku tega plemena delujejo na vsa javljanja človeške njegove prirode, to se pravi: na kreposti in pregrehe njegove.

Zola zahteva dalje, da roman bódi *znanosten;* da hoče slovstvo določeno po znanosti, da v povestih svojih namerava porabiti napredek novejše znanosti in razviti značaje resničneje. Do zdaj, pravi, se je samó opazovalo; treba je pa tudi *poskusov,* kateri nam kažejo življenje od novih stranij. Eksperimentalni pripovednik naj si izvoli posebne razmere, natanko znana tla in tjà naj postavi ljudí z natančno določenimi značaji. Vpraša se: *kako se bodo ti ljudje v tej in tej okolici vêdli?* Posledek se bode dal znanostno določiti. Zola si misli, da kemija navaja do životoslovja, životoslovje do ljudoslovja, ljudoslovje do družboslovja in družboslovje do poskusnega romana t. j. do preiskave in razlage človeškega uma in človeških strastij.

Na to misel o poskusu v romanu je privedel Zolo nekov fizijolog, Claude Bernard, ki učí, da se mora poskusni način, kateri je imel do zdaj opraviti samó z neživimi stvarmí, v prihodnje razprostréti tudi na živa telesa. — Zola se opira še na druzega učenjaka, na Taineja, za katerim hodi v svojem tako priljubljenem mu nauku o vplivu okolice in o človeških izpričalih (documents humains). Taine je bil namreč spoznal, v kako tesni zvezi je zdelek pisateljev z njegovo domišljijo, domišljija s temperamentom, temperament s plemenom, pleme z okolico in dédnimi vplivi.

Če hitro pregledamo, kar se je do zdaj reklo o Zolovem nauku, povzeti se dadó načela njegova kratko tako-le: *v povesti je treba resnice, sáme gole istinitosti brez vsega sanjarenja; zahtevati je živega in natančnega popisa, slikati je smeti tudi grde, negnusne rečí, ker je okolica tólike važnosti; premišljevati in preiskavati je dušne in telesne bolezni, ozirati se je na prirodino osnovo, temperament, in na vpliv podédovanja; in pri vsem je postopati v soglasji z znanostjo sedanje dôbe.*

(Konec prihodnjič.)

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levec.**

IV.

Dr. Fr. Preširen, praktikant pri c. kr. kamorni prokuraturi v Ljubljani.

(Dalje.)

Nr. 1506. 4. 1829.

[: Gubernium :] Koncept.

Nachdem man in Folge der mit hohem Dekrete von 7/9 Mai l. J. Z. 9707 erhaltenen Bewilligung an den Dr. Franz Preschern das Dekret rücksichtlich Aufnahme als unentgeltlichen Conceptspraktikanten über vorläufige 6wochentliche Praxis ausgefertiget, und von ihm am 9. Mai l. J. ·/. den Verschwiegenheits-Eid abgenohmen hat, legte er das in ·/. anruhende Gesuch um definitive Aufnahme in besagter Eigenschaft ein, in welcher ihm der Dr. und hiesige Advokat Baumgarten den erforderlichen Unterhalt für den Fall zusichert, wenn seine eigene Subsistenzmittel während der unentgeltlichen Dienstleistung erschöpft werden sollten. Geruhe demnach das hochlöbl. k. k. Gubernium an den Bittsteller, dessen unentgeltliche Dienstleistung willkommen seyn muss, das Anstellungsdekret auszufertigen, und das Nöthige wegen dessen Beeidigung um so mehr zu verfügen, als er die Probezeit in jeder Beziehung zur Zufriedenheit bestanden, und Beweise an den Tag gelegt hat, dass er sich zu einem geschickten Geschäftsmanne ausbilden werde.

L. den 3. Juli 829. Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

Gubernium, Bericht der k. k. Kammerprocuratur rücksichtlich der von dem Dr. Franz Preschern zur Zufriedenheit zurückgelegten Probezeit.

5.

(Kolek za 6 kr.) Original.

Löbliche k. k. Kammerprokuratur!

·/. Nach Beweis des hohen Dekretes vom 9. May 1829 Z 1042 sub ·/. bin ich gewürdigt worden als Konceptspraktikant bei der löblichen k. k. Kammerprokuratur aufgenommen zu werden, und habe laut der auf diesem Dekrete sich befindlichen Bestättigung bereits am 9. May in dieser Eigenschaft den Verschwiegenheitseid abgelegt.

Da seit dem die vorgeschriebene sechswochentliche Probezeit verstrichen ist, so wage ich die unterthänigste Bitte um definitive Aufnahme in der bisherigen Eigenschaft.

Für den Fall, dass meine Subsistenzmittel während der Praxiszeit erschöpft werden sollten, wird mir der erforderliche Unterhalt von dem Herrn Hof- und Gerichts-Advokaten Dr. Leopold Baumgarten zugesichert, von welchem zum Beweise dieser Zusicherung das gegenwärtige Gesuch mitgefertiget wird.

Franz Prefhérn,
Dr. der Rechte.

Laibach am 30. Juny 1829.

Dr. Leopold Baumgarten.

An
die löbliche k. k. Kammerprokuratur
in Laibach.

Franz Prefhérn, Dr. der Rechte,
bittet um definitive Aufnahme
als Koncepts-Praktikant.

Mit orig. C. sub ⁄.

Pripomnja: Prošnja je pisana s Preširnovo roko in oba podpisa sta svojeročna.

6.

Nr. 15.074. (Kolek za 15 kr.) Original.

Da nach der vom Fiskalamte mit Bericht vom 3. d. M. Z. 1506, dessen Beylagen im Anbuge zurückfolgen, abgegebenen Bestättigung, der Dr. Franz Preschern die mit Verordnung vom 7. May d. J. Z. 9707 bewilligte Probezeit gut bestanden, und Anlagen zu einem geschickten Geschäftsmanne an den Tag gelegt hat; so wird dessen wirkliche Aufnahme als beeideter Concepts-Practicant der hiesigen Kammerprokuratur bey dem ferneren Umstande, als er sich auch wegen seiner Sustentation während der Conceptpraxis ausgewiesen hat, nunmehr genehmigt.

Das Fiskalamt hat ihm im diesortigen Namen das diesfällige Anstellungs-Decret auszufertigen, ihn in Eid zu nehmen, und das Eidprotokoll sammt dem in Ansehung der geheimen Gesellschaften auszustellenden Reverse anher vorzulegen. — Laibach den 7. July 1829.

In Verhinderung Sr. des Herrn Gouverneurs Excellenz

v. Fradeneck. *R. v. Ziegler*
G. R.

Dem k. k. Fiskalamte
hier.

Gubernium.

An
das k. k. Fiskalamt
zu
Laibach.

Exoffo. Nr. 15.074.

7.

Nr. 1686. (Kolek za 15 kr.) Koncept.

An

Herrn Dr. Franz Prefhérn

hier.

Nachdem man in Folge des hohen Gubern. Dekretes vom 7/23. d. M. Z. 15074 ermächtiget worden ist, Sie in Berücksichtigung Ihrer während der Probezeit an Tag gelegten Fähigkeiten und guten Verwendung bei dieser k. k. Kammerprokuratur als unentgeltlichen beeideten Conceptspraktikanten auf- und in Eid zu nehmen; so werden Sie hiemit in Erledigung Ihres Gesuches von 30. Juny l. J. unter Rückschluss der Beilage als diesämtlicher unentgeldlicher Concepts-Praktikant mit dem Beisatze aufgenommen, dass Sie sich wegen Ablegung des Diensteides morgen um 10 Uhr früh bey dem gefertigten Amtsvorsteher zu melden und den vorgeschriebenen Revers hinsichtlich der geheimen Gesellschaften mitzubringen haben.

Laibach am 23. July 1829.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

8.

Nr. 1691. Koncept.

[: Gubernium :]

In Gemässheit des hohen Dekretes von 7/23. d. m. Z. 15074 hat man an den Dr. Franz Preschern das Aufnahmsdekret als diesämtlichen unentgeldlichen Concepts-Praktikanten ausgefertiget, und von ihm den Diensteid am 24. d. M. abgenohmen, daher das diesfällige Eidesprotokoll ·/. in ·/. und dessen Revers wegen der geheimen Verbindungen in ·//. ge- ·//. horsamst vorgelegt wird.

L den 31. Juli 829.

Die k. k. Kammerprokuratur:

Scribatur!

Scheuchenstuel m. p.

[: Gubernium :]

die k. k. Kammerprokuratur

unterlegt das mit dem Concepts Praktikanten Dor. Franz Preschern aufgenohmene Eidesprotokoll sammt dessen Revers wegen der geheimen Verbindungen.

9.

Original.

Protokoll!

Welches in Folge hohen Guber. Dekrets vom 7ten July l. J. Z. 15.074 mit dem Concepts-Praktikanten Dor Franz Prefhérn über die Ablegung des

Eides bei der hiesigen k. k. Kammerprokuratur unterm 24. July 1829, aufgenommen wurde.

Gegenwärtig:

Herr Anton v. Scheuchenstuel, k. k. Gubernialrath und Kammerprokuratur.
» Dor. Anton Debellak, k. k. Fiskaladjunkt.
» Johann Pichler, k. k. Fiskalamts-Protokollist.

Sie werden schwören zu Gott dem Allmächtigen, dem allerdurchlauchtigsten Herrn Herrn Franz dem Ersten, Erbkaiser von Oesterreich, König von Jerusalem, Hungarn, Böheim der Lombardey und Venedig, von Dalmatien, Kroatien, Slavonien, Gallizien und Lodomerien, dann von Illyrien, Erzherzog von Oesterreich etc. etc. unserm allergnädigsten Landesfürsten und Herrn, und den aus dessen Geschlechte nachkommenden Erben getreu, gehorsam und gewärtig zu seyn, und da sie vermög hohen Guber. Dekret vom 7. July 1829 Z. 15.074, zum Concepts-Praktikanten bei dem k. k. Fiskalamte allhier ernannt worden sind, Sie sich nicht nur allein den Ihnen anvertrauten Amtsgeschäften willig unterziehen, und dieselben mit Treue, Fleiss, und Genauigkeit zu besorgen sich beeifern wollen, sondern auch Ihrem vorgesetzten Herrn Gubernialrath und Kammerprocuratur in Dienstsachen die schuldige Parizion zu leisten, die Dienstgeheimnisse jederzeit zu verschweigen, und davon weder aus Freundschaft, noch aus was immer für andern Absicht Jemanden etwas zu offenbaren, auch sich sonsten von der genauesten Erfüllung Ihrer Pflichten auf keinerley Art abwendig machen zu lassen, überhaupt aber sich jederzeit so zu betragen, wie es einem im Dienste Seiner Majestät befindlichen Beamten geziemt, und es sowohl durch die Amtsinstruction, als auch andere erfolgte, oder noch zu erfolgende höchste Anordnungen vorgeschrieben ist, oder noch vorgeschrieben werden wird.

Sie werden auch schwören, dass sie dermallen mit keiner geheimen Gesellschaft, oder Verbrüderung, weder im Inn- noch Auslande verflochten sind, und wenn Sie es auch wären, Sie sich allsogleich davon losmachen, und für das künftige in dergleichen geheimen Gesellschaften oder Verbrüderungen unter was immer für einem Vorwande nicht mehr einlassen werden

„Was mir anjetzo vorgehalten, und ich zu thun angewiesen worden bin, dem allen will ich getreu nachkommen.“

So wahr mir Gott helfe!

Laibach am 24. July 1829. *Franz Prefhérn* m. p.

Nachdem Dor. Franz Preschern vorstehenden Eid abgelegt hat, wird gegenwärtiges Protokoll mit dieser Bestättigung gefertiget.

Dr. Debellak m p. *v. Scheuchenstuel* m. p.

Joh. Bapt. Pichler m. p.

10.

Nr. 17442. Original.

Das mit dem Berichte vom 31. v. Mts. Nr. 1691 hieher überreichte über die Beeidigung des dortigen neuen Conceptspraktikanten Dr. Franz Preschern am 24. v. Mts. aufgenommene Protokoll wird dem Fiskalamte ·/. im Anschlusse nach genommener Einsicht zur Aufbewahrung in den dortämtlichen Akten wieder zurückgestellt. Der gleichzeitig hieher vorgelegte Revers des genannten Praktikanten hinsichtlich der Entsagung aller geheimen Gesellschaften wurde aber hierorts zur weitern Einsendung an die hohe Hofkanzley rückbehalten.

Laibach am 3. August 1829.

Schmidburg m. p. *v. Fradenek* m. p.

Gubernium
An
das k. k. Fiskalamt
hier.

Exoffo Nr. 17442.

11.

Nr. 1801. [: Gubernium :] Koncept.

Der diesämtliche unentgeldliche Concepts-Praktikant Dor. Franz ·/. Preschern hat das in ·/. mit Beilagen ·/. bis 5/ instruirte Bittgesuch um gnädige Verleihung der bei dem k. k. Klagenfurter Fiskalamte erledigten mit dem adjuto von 300 fl. verbundenen Conceptspraktikantenstelle zur diesämtlichen vorwortlichen Einbegleitung hieher eingelegt und man nimmt nicht den mindesten Anstand ihn der gnädigen Bedachtnahme um so nachdrücklicher zu empfehlen, als für ihn seine rühmlichen Studienzeugnisse, das erlangte Doctorat und seine Dürftigkeit das Wort führen, und seine bisher erlangte Ausbildung verbunden mit einem anständigen und sittlichen stillen Betragen zur Hoffnung berechtiget, dass er sich in Kürze zu einem sehr brauchbaren Geschäftsmanne bilden werde.

L. den 7. August 1829. Die k. k. Kammerprokuratur:
Scribatur!
Scheuchenstuel m. p.

Gubernium
Bericht
der k. k. Kammerprokuratur
mit Vorlage des Gesuches des Concepts-Praktikanten Dor. Franz Preschern um Verleihung der bei dem Klagenfurter Fiskalamte mit adjuto pr 300 fl. erledigten Concepts-Praktikantenstelle.

12.

Nr. 21.144 Original.

Im Anschlusse wird dem Fiskalamte das hierorts beschiedene Gesuch des dortämtlichen Koncepts-Praktikanten Dr. Preschern um Verleihung des bey dem Klagenfurter Fiskalamte in Erledigung gekommenen für einen Koncepts-Praktikanten systemisirten Adjutums zur Zustellung an den Bittsteller zugefertigt.

Laibach den 24. 7ber 1829.

Schmidburg m. p. *v. Fradeneck* m. p.

Fiskalamt Laibach!

Gubernium.

An

das k. k. Fiskalamt

zu

Laibach.

Exoffo. Nr. 21144.

Fiat Zustellung an den Herrn Dr. Preschern.

Scheuchenstuel m. p.

Das Gesuch sammt Beilagen empfangen.

Dr. Prefhérn m. p. (Dalje prihodnjič.)

Jos. Cimpermanove »Pesmi«.

Že v 4. številki letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ smo ob kratkem naznanili, da so prišle na svetlo Jos. Cimpermanove „Pesmi“. Izborna vsebina, s katero je napolnjena ta pesniška knjiga, daje nam póvod, da danes znova nánjo opozarjamo Slovence.

Jos. Cimperman je star znanec vsem prijateljem lépe književnosti naše: z neznatnimi stvarmí, z literarnim drobižem se on nikdar ni ukvarjal, po najvišjem umetniškem vzoru je kopernela samostvorna njegova duša. In v tej knjigi nam podaje sad in trud večletnega pesniškega svojega stvarjanja in dela.

Razven uvodne pesmi „Strunarjeva tožba“, obseza knjiga dva cikla večinoma erotičnih poezij pod skupnim naslovom „Listi ljubezni“ in „Pod kostanjem“; dalje „Usèhlo cvetje“, venec 26 sonetov, in „Kristále“ z 38 soneti; za temi se vrstí 107 modrih raznoobličnih izrekov — pesnik jih imenuje „Ivéri“ —, osem „Gazel“, osem elegij z nadpisom „Distihi“ in še nekoliko posamičnih pesmij.

Že ta kratki pregled kaže, da je elegična, refleksivna lirika, lirika premišljevanja v »Pesmih« bogato zastopana. Naravno! Kajti ako nam vsak pravi pesnik opeva to, kar sam resnično čuti, resnično sam izkusi in prebije, potem je morala tudi našega pesnika s trnjem posuta življenja pot zavêsti na vrt, kjer rastó „mokrocvetóče rož'ce poezije« — sonet, elegija in refleksivna lirika sploh.

Obče je znano, kakšna žalostna usoda je odmérjena g. Cimpermanu. Komaj je zvršil osnovne šole, ko se ga loti mrtvoudna bolezen in ga pohabi tako, da se že blizu trideset let brez tuje pomóči ne more geniti niti s stola, na katerem sedéva. Tudi „zlatih darov« mu niso pred prag položile Rojenice. Toda Bog mu je dal bister um, moško voljo in krepko dušo, in čudovito je premagal vse raznólike neugodnosti bitja svojega, osvojil si bogato literarno omiko ter povspél se na vrhunec slovenskega pesništva. Ako kdo med nami, pesnik naš bi bil upravičen na ves glas tožiti in opevati res bridko usodo svojo in vsak čutèč človek bi bil o taki tožbi preverjen z Juvenalom: „Nemo dolorem fingit in hoc casu.« A dasi vso knjigo prevéva elegičen ton, izvirajoč iz resnične nesreče pesnikove, dasi nam tožba njegova seza globoko v srce, vender nam blagodejno objema dušo, ko vidimo, kakó *udano*, kakó *moško* nosi pesnik svoje gorjé!

„A naj življenje, kri naj jaz žrtvujem,
Redú svetóvnega izpremeniti
Ne morem, ako noč in dan vzdihujem.«

In kakó nam pretresa srcé sonet:

„Nesrečnik sem, nesrečnik še ostanem
Do meje dnij težké nosèč okove,
Rešitve ni mi upati gotove,
Nikogar z bolečino vso ne ganem.

Iz snà morečega po konci planem,
Ko zòr premagal je nočí strahove;
Izgine dan, temè je strah me nove,
In truden zjutraj spet očí si manem.

Bolestim zlahka mojim ni primére,
In ker ni upa mêni se rešiti,
Srcé tró bridkôbe tisočére.

A hujše náme še trpljenje pridi,
Značaj si *moški* vém jaz ohraniti,
In potlej dan poslednji mêni vzidi!«

Takó trpí, takó gorjé svoje nosi — *mož*!

In kakó iskreno hvaležen je vsakomu, kdor pesniku v nesreči njegovi pokaže nesebično sočutno srce, kdor mu pomaga nositi ali mu vsaj lajša težko breme življenja njegovega! Soneti, katere je pesnik posvetil dobrotniku in prvemu blagemu rešitelju svojemu pokojnemu dru. R. J. Razlagu, spadajo med prave pesniške bisere ne samó v tej knjigi, ampak v pesniškem slovstvu našem sploh. In kogar ne gane pesem „Sestri svoji“, ta nima srcá! Kakó lepó slaví pesnik tudi spomin matere svoje:

„Gospá mi imenitna in učena
Bilà ti nisi, draga moja mati,
Pridévkov teh ni moči ti dajati,
Ker préprosta si bila kmetska žena.

A tvoja neučnó mi govorjena
Beseda jela v srci kál je gnati,
In tvoji so poúki blagi, zlati
Svetí mi kakor knjig modróst nobena.

Ljubezni do ljudij me ti učila,
Odstrla ti življenja si mi ničnost,
Mož biti in pošten me ti prosila.

Kažoča laž, hinavstvo in sebičnost
Dostavljati mi nisi ti zabila:
Vračúj s pravičnostjo vsekdàr krivičnost!“

Duša njegova je vneta za najlepše in najvzvišenejše vzore človeštva, za resnico, lepoto in pravico in to plemenito mišljenje svoje na razne načine opeva v prekrasnih svojih „Sonetih« in »Distihih«, ki so sploh najlepši del njegovih poezij. Ne poznamo pesnika slovenskega, razven Preširna, ki bi v pretežki obliki sonetovi tako plastično izražal raznovrstna čustva in misli svoje, kakor Cimperman v »Kristálih« in »Usèhlem cvetji«. Za njimi bi takoj uvrstili „Ivéri« — pravo knjigo modrosti, kateri v našem slovstvu vémo samó jedno vrstníco — zbirko klasičnih Levstikovih »Lesník«, katere se od Cimpermanovih »Ivérij“ odlikujejo po prijetnem svojem humorji, kateri naravno ni dán našemu pesniku v toliki méri, kakor Levstiku, dasi tudi on navadno ubere pravo struno in pogodi pravi glas, ki v satiri in ironiji šiba mnogovrstne napake in grehe naše. V toliki množini izbornih stvarij je težko izbirati in rêči: to je najlepše! Kakó dobro zasolí mladim pesnikom našim:

„Od kod mladenič snoví jemal,
Da pesmi dobre bi nam »koval«?
Zató naj toliko vsaj počaka,
Da brada pogánja, ne mišja dlaka;

A če se posreči mu pesem izvirna,
Vsak misli, da že je dosegel Preširna!"

In kako peréčo resnico izražajo stiki:

„Duhovnik o službi živi oltarja,
Peró pozvanega hráni pisarja,
Beseda možá, ki v bučanji viharja
Sovražnega pravdo rodú poudarja,
A zaničujmo iz srca sleparja,
Ki rôdu v kvaro sebično se vkvarja,
Slepílca, ki »vero, dom in cesarja«
Imá za ščit, da išče denarja!"

Primerno menj srečen je pesnik v erotičnih pesmih. Res da jih moramo prištevati lepšim pesniškim proizvodom te vrste v leposlovni književnosti naši, vender z njegovimi soneti, elegijami in z »Ivérimi« se ne morejo meriti. S temi tremi pesniškimi vrstami si je Cimperman osvojil v pesništvu našem častno mesto med prvimi pesniki slovenskimi.

In akó poje:

„Kar Eve je slabih otrók nas pod nébom,
Prosjáka ob cesti, v grádu gospoda
Usmrti zdajci lèhko nezgoda,
A huje nego telesno umreti,
Sam sebe dušno je preživeti!
Zató se dušne le smrti bojim
In prosim Bogá ter vroče želim,
Da sam bi za svojim ne šel pogrébom! —«

. . . želimo vrlemu pesniku od vsega srcá, da bi ga Bog ohranil še dolgo vrsto let duševno takó krepkega kakor doslej na čast in srečo lepi knjigi naši.

A ne samó izborna vsebina, tudi od konca do kraja vzgledna tehnika jasno priča, kakó svet pôsel je pesniku našemu pesništvo. Dikcija lepa, stiki vsi polnozveneči, po nekatera mesta naravnost nenavadni, originalni — brez najmanjše hibe; pesnik suče jezik, kakor ga je volja — vsega ima v oblasti. Licentia poetica v jezikovnem zmislu je njemu neznana stvar.

V formalnem oziru je knjiga njegova prava učna knjiga mlademu pesniškemu narastaju našemu in želimo, da bi, kar se tiče dikcije in oblike, našel vsaj toliko naslednikov in posnemalcev, kakor jih je našel Gregorčič v zloženih svojih stikih in v svojih zateglo naglašenih vokalih, ki zdaj takó neprijetno odmevajo po pesniškem logu slovenskem. Hic Rhodus, hic salta!

Nismo pisali teh vrstic, da bi ž njimi ocenili Cimpermanove »Pesmi«. Pisali smo jih samo zategadelj, da bi ž njimi opozorili vse prijatelje slovenskega pesništva na knjigo, ki nam v prelepem toñlu podaje venec prekrasnih slovenskih poezij. Kdor jo prebere, gotovo jo z zadovoljstvom uvrsti v tisti predal, kjer hrani našega Preširna in Stritarja, našega Levstika in Gregorčiča, našega Jenka in Vilharja in druge izvrstnjake slovenske.

L.

LISTEK.

Cesarjevičevi spisi. Gospodu profesorju *Hubadu* v Gradci je Nj. kr. vis. cesarjevič blagoizvolil dovoliti, da sme posloveniti in v okrajšani obliki dati na svetlo njegove spise »Orientreise«, »Jagderlebnisse« in sploh vse, kar je cesarjevič spisal sam. Preverjeni smo, da g. prof. Hubad iz teh opisov priredi knjigo, ki bode dičila slovstvo naše.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Naš cesar 1848—1888. Spomeniški spis za slovensko mladino priredil učitelj. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1888, 8, 32 str. Cena 15 kr. Tako je naslov jako lični, v lepi slovenščini pisani in s pravim patrijotičnim ognjem navdahneni knjižici, ki je te dni prišla na svetlo s tem namenom, da se o štiridesetletnici presvetlega vladarja našega razširi med mladino slovensko. Knjižici je spredaj pridejana cesarjeva podoba v krasnem barvenem tisku in s snimkom cesarjevega podpisa, v tekst so pa vtisnene te slike: avstrijsko-ogrski grb, razvaline Habsburškega gradu z grbom habsburške rodovine, več podob predstavljajočih zanimive dogodbe iz cesarjevega življenja (tako n. pr.: nadvojvoda Franc Jožef obdaruje vojaka, nadvojvoda Franc Jožef v bitvi pri Sv. Luciji, Franc Jožef I. o nastopu vlade, cesar Ferdinand se odpové vladi, poroka cesarja Franca Jožefa I. s princesinjo Elisabeto Bavarsko, povodenj v dunajskem predkraji Brigittenau l 1862., Franc Jožef I, kralj ogrski l. 1867.), dalje podoba Dunaja l. 1848. in leta 1888., avstrijska cesarska krona z žezlom, grbi vseh avstrijskih dežel, železnica čez Semering, ljubljanski »Rudolfinum«, bitva pri Visu l. 1866., Tegetthoffov spomenik v Mariboru, cesarjevič Rudolf in cesaričinja Štefanija. Zares lepi knjižici želimo, da bi jo dobil v roke vsak slovenski otrok!

— Šolske pesmi. Nabral in izdal *Gabrijel Majcen*. Prva stopnja. Založil Th. Kaltenbrunner v Mariboru 1888, m. 8, 38 str. Cena 15 kr. — V tej knjižici so zbrane in uglasbene vse šolske pesmi, ki so natisnene v Miklošičevi »Začetnici in prvem berilu«, v Praprotnikovem »Abecedniku«, v Razinger-Žumerjevem »Abecedniku« in v »Prvem berilu« istih dveh sestavljateljev. Knjižica jako dobro dojde vsem ljudskim šolam slovenskim, kajti ž njo v rokah bodo učenci vse pesmi, katere beró v zgoraj naštetih učnih knjigah, tudi lehko prepevali.

— Postojina in sloveča postojinska jama na Kranjskem. S črtežem vseh razdelkov jame. Po raznih virih sestavil J. B. Tisek in založba Šeberjeve tiskarne v Postojini 1888, m. 8, 52 str. Cena 25 kr. Knjižica obseza jako dobro sestavljen krajepisni in zgodovinski opis Postojine in postojinske jame, katerega je toplo priporočati vsakemu, kdor se hoče natančneje seznaniti s tem v marsikaterem oziru toli znamenitim in zanimivim okrajem lepe domovine naše.

— Zgodovina farâ ljubljanske škofije. Peti zvezek: Zgodovina Šmarješke fare na Dolenjskem. Spisal † *Janez Volčič*, župnik. Lastna založba. Tiskal J. Krajec v Novem Mestu (tandem aliquando!) 1887, 8, 129 str. Cena 60 kr. po pošti 65 kr. — Pokojni Volčič je zadnje mesece pred smrtjo svojo preprosto in ljubeznivo, kakor je bila navada njegova, opisal v tej knjigi faro svojo ter s tem spisom župljanom svojim ostavil lep spomin. Spisu pa je pater *Florentin Hrovat* dodal točno sestavljen životopis pokojnega Volčiča, v katerem na drobno našteva vse mnogovrstne spise Volčičeve. Mimogredé omenjamo, da je napčno pisati Vin*i*vrh, Martin*i*vrh; iz vino + jъ, Martin + jъ, kar daje samo Vinj Vrh, Martinj Vrh.

— Grška mythologija. Po nemški mythologiji Grkov in Latincev H. V. Stolla poslovenil *Lavoslav Koprivšek*, c kr. gimn. profesor. S podobami. »Narodne biblioteke« 27., 28 in 29. snopič. Natisnil in založil J. Krajec. Novomesto (sic!) 1888, m. 8, 114 str. Cena 45 kr. — Gospodu profesorju Koprivšku moramo od vsega srca biti zahvalni, da nam je v slovenščini priredil znano in jako razširjeno Stollovo knjigo, ki bode posebno dobro služila odraslim dijakom slovenskim, in o kateri želimo, da bi se razširila tudi med razumništvom našim.

— Zbirka domačih zdravil, kakor jih rabi slovenski narod. S poljudnim opisom človeškega telesa. Izdal in založil *D. Hribar*; tiskala »Narodna tiskarna« v Ljubljani 1888, 8, 74 str. Cena 45 kr. Rokopis je prebral pred tiskom brat Edvard Benedičič, nadzdravnik usmiljenih bratov v Šent-Vidu na Koroškem, ki daje izdavatelju spričevalo, da v njegovi knjigi ni nobene škodljive ali napačne domače pomoči nasvetovane.

— Koroške bukvice slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas. Izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev v Celovci, 7. in 8 snopič po 10 kr. Tiska J. Krajec v Rudolfovem 1888, m. 8, str. 193 256, Denaer se pošüla pod napysom: »Filypij Hàderlàp, pisaitel v Celovci « Za poskušnjo le to: Izvirne ugainke.

Kamnüten muož na varh gorije,
Imai lesieno kaepo,
Kai doabrega nam tai povie,
Ko klyče na vso saepo? itd. itd.

Bog pomozi!

„Razne pravljice in povesti“. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. — V Ljubljani 1887. 12, 54 str. Neznani, ali vsaj nepodpisani nabiratelj podal nam je v mali lični knjižici sedemindvajset mičnih pravljic in povestij, nekaj domačih, največ pa takih, ki jih je nabral v drugih národih, kajti že imena: Lowas, Palita, Bharatid, Čandala, Čandraka, Harita in druga, znana v indijski basni, pričajo nam, da je nabiratelj pravljice *prelagal*. Te pravljice so res krasne. Niso sicer namenjene kritičnemu občinstvu, nego navadnemu čitateljstvu, katero take stvarí prebavlja brez kritike, vender mislimo, da bodo *opomnje* pod vsako pravljico vsakomu dobro došle Nabiratelj bi bil še bolje storil, da je pravljice označil s števili in te opomnje potem pridál v predgovoru ali v posebnem dodatku. Opomnje so kritične in kažó, da so móžu znane pravljice raznih národov A jezik, v katerem nam nabiratelj podaje te pravljice, ni tako kritičen. Na vsaki stranici vidimo, da pisatelj takorekoč ne živi v naši dôbi; vsi uspehi slovnice in skladnje niso vplivali nánj čisto nič, in tako so te pravljice in povesti, ki so same ob sebi mične in zanimljive, spisane v nepristojni in neprijetni obliki. Ne mogli bi navajati vseh nedostatnostij; še tacih ne, katerim bi se lehko izognil vsak boljši prvošolec, kakor n. pr. »*privošim*«, »*čebulovc*«, »prek*u*siti« (nam. prek*o*siti), »kraljič*n*a« (nam. kraljič*n*na), »k bogat*i*mu« (nam. k bogat*e*mu), gen. plur. »drví« (nam. drv)., »k loncu, stoječ*im* nad ognjem« (nam. stoje*čemu*), »zapopad vseh pism*i*« (nam. vsebina vseh pis*em*), in še mnogo jednakih spak,

katerih bi danes morala biti čista vsakatera slovenska knjiga. — Toda naši založníki so samo *praktični* ljudje; *gledajo jedino na to, da zdelke svoje izpečavajo, a ne skrbé za to, da bi te zdelke pošiljali med svet v dostojni obliki. In takšna je do malega vsa naša drobna, národna književnost.* Baš v pravopisji, torej v prvih elementih, nimajo Slovenci nobene vestí, kakor n. pr. Nemci in Francozi. Neka francoska igralka, kateri je gledališki ocenjevatelj očital v listu, da ne zna nì pravilno pisati, tožila je tega ocenjevatelja radi razžaljenja častí. Ali Slovenci niso tako tankočutni! Ne bi jim škodovalo, ko bi skrbneje negovali prelepi jezik svoj. A vrnimo se spet h knjižici. Opazili smo, da slovenski pisatelji postavljajo pred besedico *ter* véjico; pišó n. pr. »videl je, ter odšel«. *Ter* je spona, ki veže stavke; opravlja v stavku isto službo, kakor nje sestra *in*. Ni torej nobenega pravega razloga postavljati pred *ter* véjico. To bi bilo samo tedaj umestno, ako je med stavkoma, ki sta spojena s *ter*, še kakšen drug stavek. — Govoreči o kaki novi slovenski knjigi, pisati nam je o nji posebno poglavje, katero govorí o germanizmih, in to o takih, katere smo že mnogokrat grajali in katerih, kakor vidimo, ne more prepoditi nobena književna graja. Slovničarja danes ne posluša svet, le nekdaj so bili tóli mogočni, da so mogli zapovedovati vojskam in vladati državam! Dandenašnji — ne pošteva in ne sluša slovničarja živ krst. Kolikokrat smo že rekli, da so izrazi: *obnašati se*, *zadržati se*, grdi germanizmi, brez katerih prav lehko izhajamo, ker imamo lépo besedo: *vêsti se*, a večina nima odprtih ušés za te nauke, ki jih je že Janežičev »Glasnik« širil, oznanjamo jih mi, oznanjali jih bodo bržkone še zanamci naši, toda brez uspeha. Večina pisateljev nima zmisla za take navadne stvarí. Čuli smo tudi že tolikrat, da *obdati* = umgeben ni slovenski, ker imamo zato več *svojih* izrazov, n. pr. *obkrožiti*, *obkoliti*, ali da bi se tudi v obče pisale te besede, tega ne! *Obstajati* = bestehen je takisto tujka, n. pr. v stavku: »Kar govoriš o miru in prijateljstvu, ki bi *obstajalo* kakor med ženo in otrokom,« za kar imamo besedij na izbor! *Podleči* = unterliegen je *tujka* od nog do glave! Takisto je po tuje mišljen stavek: »Kadar *razumni* iščejo svoje koristi« (nam. razumniki ali razumni ljudje). Grešévamo v prošnjah pišoč: »Podpisani prosi to in to«, ko bi morali le tako pisati: »Podpisan*ec* prosi to in to«. To zahteva slovenščina in pravilo si najde zlahka vsakdo. Ali kaj čemo še dalje grajati! Vseh napak itak ne moremo našteti; o stilistiki slovenski, ki je ravno v rečeni knjižici našla pravega pačitelja, izpregovoriti ne moremo nì besedice, ker mislimo storiti to o drugi priliki, in bi le želeli, da bi si pisatelji minorum gentium vtisnili v glave dobrohotne opomnje naše. *A. Trstenjak.*

— **»Razne povesti«**. Abel. Očetov maček. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. V Ljubljani 1888. 12, 39 str. — Drobna knjižica, brez sumnje namenjena mladini, obseza dve povestici: »Abel« in »Očetov maček«. V prvi je precèj na široko narisana svetopisemska dogodba o Kajnu in Abelu, le preveč drastično po nekatera mesta, zlasti tam, kjer se prikazuje Lucifer Snov drugi povestici »Očetov maček« je zajeta iz domačega življenja. Evo v kratkem vsebine! Bolantač je bil rokovnjač ter je kradel in jemal po sili ljudem denarje. Rokovnjaški denar svoj je skrival pod desko za pečjo. Umirajoč je povedal vse to sinu svojemu Matijcu, ki je odtrgal desko pod pečjo, in kar in kolikor je našel ondu, povedal ni nikomur. Matijec si je zgradil lepo hišo, da so ljudje kar strmeli, in se je jeseni poročil s Primoževo Reziko, katere ne bi bil dobil nikoli za ženo, da ni Matijec bil petičen, kakor je bila petična i zala Rezika. Ljudje so sicer govorili, da je Matijcu nosil denarje škrat ali neki maček, vender se nam dozdeva malo čudno, da ne rabimo ostrejšega izraza, kako more pisatelj zahtevati, naj vérujemo, da je rokovnjaški denar mogel prinesti blagoslov božji Matijcu v hišo. Podstava povestici je tedaj zeló *nemoralna*, ker ni dovoljeno, da bi se bilo človeku smeti lastiti krivično pridobljenega denarja Kar je moje, ni tvoje. To načelo veljàj v vsakdanjem življenji, kakor

v povesti. Iz tega tehtovitega vzroka obsojamo povesti vsebino, ker »očetovega mačka« nam ni smeti priporočati nikomur v posnemanje.

Jezik ni črvívega oreha vreden. V povestici nahajaš oblike: nevolj*in*, zadovolj*in*, min*u*ti, posi*l*uje, popol*en* (nam. popoln), tu*l*enje, nekdo od njij*a* (!), in še mnogo takih, katere nam pričajo, da je povestico pisal okreten in malovésten pisatelj. Kamo li pisatelj! Pravi pravcati šušmár v slovenščini! Pisatelj piše: »grem ga iska*ti*«, »nepopis*ljiv*« ko je že zdavnaj dognano, káj je prav. Namesto: »nepopis*ljiv*« pišemo: nepopis*en*, was sich nicht beschreiben lässt; »nepopisljiv znači: kdor ne more popisati. O tej stvári je že davno dôkaj jasno pisal pokojni Levstik, žàl, kakor se kaže, zaman. V povestici beremo celó stavek: »ko pa se u*mr*joč še enkrat ozre proti nebu« (nam. umirajoč, ker tedaj, kadar kdo umrje, ne more več gledati k nebu). Popolnoma je zmešal pisatelj nekatere besede, pišóč: »*Premda ako* bi se prepričali z *lastnimi* očmi«. Jeziku vésči Slovenec bi rekel: »Četudi bi se uverili s svojimi očmí,« ali: »na svoje očí«. Pisatelju rabi tudi brez vsakeršne potrebe tuja beseda: »kasa«, kakor bi ne imeli lépe svoje domače *blagajnice*; takisto piše: »obé-no!« po nemški »O weh«, in mnogo jednakih — recimo odkritosrčno, *nepotrebnih* izrazov, katerih vseh ne navajamo, akoprem vsi glasno vpijejo, kako ubogo malo je slovenščini vésč malomarni pisatelj. Dalje nemčuje v stavkih: »Kaj li hoče z *njegovimi* besedami« (nam. »*svojimi*«). Seveda nemški »sein« prelaga malone dosledno z našim zaimkom: *njegov*. Tako še n. pr.: »dovelj me je že žalil z njegovim (t. j. *svojim*) očitanjem«, itd. Vedno še straši v slovenščini iz nemščine utihotapljeni izraz: »za božjo voljo«, ki je takov, da je strah in da se ga sramúj vsakdo, komur še rabi! Ako res le že ni drugače, píšimo vsaj: »za Bóga« ali kàj takšnega, ker *to* je pravílno in takisto tudi govoré in pišó Srbi in Hrvati. Ne pačimo si jezika še bolj, nego nam je že spačen! Namesto »*zamôči*« (vermögen) pišimo samo in vselej »*môči*«, ker je to dovolj. Tudi še dôkaj drugih hib ima silno površno sestavljena in samo na gmotni dobiček gospoda založníka preračunjena knjižica, toda, mnogokàj bi nam bilo ponavljati, ali knjižica sama, kakor smo rekli, tega ní vredna nì po vsebini nì radi jezika. O slovenskem zlogu se pisatelju do danes niti sanjalo ni. *A. Trstenjak*

Spisje. Priredil *P. Miklavec*. „Narodne biblioteke“ Krajčeve 24. snopič. Natisnil in založil J. Krajec v Novomestu (Quousque tandem!) 1886, 12, 67 stranij.“ — V „Spisji“ je jedenajstéro povestic, in sicer deset krajših in jedna daljša. Odkod jih je vzel pisatelj in „priredil“, tega nam ni v knjižici povedal, četudi je to *prva* dolžnost pisateljeva. Kako naj si mislimo ta običui „priredil“? Ta pojem je tako dolg in širok, da tičí v njem lehko deset in še več pisateljev. Ali bi ne bilo bolje, da je pisatelj rekel: to sem preložil iz poljščine (n. pr. „Janka muzikanta“), to iz nemščine, a to zopet iz katerega drugega jezika? Tako bi olajšal delo literarnemu zgodovinarju in sam bi pač storil to, kar je storiti dolžan. Toda nekateri pisatelji, zlasti óni, ki naznanjajo svetu, da prelagajo iz raznih „*slovanskih*“ jezikov, tako so oprezni, da ne ovajajo radi samí svojih virov, in sicer zato ne, ker slovanskih jezikov ne znajo in navadno prelagajo iz — nemščine! Tako se je pripetilo tudi g. Miklavcu. Vzel je nemške knjige in nemške prevode ter je tako slovenil. Odprimo knjižico na kateri koli stráni hočemo, *povsod vidimo nemško skladnjo in nemško stilistiko*, in vsega tega v tolikem izobilji ter v takšnem duhu, kakeršen je samo v nemškem jeziku. In káj ima pisatelj od tega! Nič. Sam se ovaja pred svetom, knjižica kaže za njim in mu glasno očita: zakaj si me tako popačil in me tako spačeno poslal v svet! Slovenci hočejo tečne slovenske hrane. Toda danes je že tako, vsakdo hoče biti „pisatelj“, bodi in živi na Krasu ali na Pôhorji, četudi nima nobene zmožnosti v to. Vsakdo misli, ako spleteníči nekoliko vrstíc, da bode potem takoj prišlo na Kras ali na Pôhorje »Slovensko pisateljsko društvo« iz Ljubljane in mu v hišo vzidalo spo-

minsko ploščo! Da tako rasó nepozvani pisatelji, temu je tudi pač mnogo krivo to, ker še nimamo primerno urejenega slovenskega založníštva in pisateljstva. Govorimo jasneje. Krivo je, ker slovenski založniki nimajo toliko sposobnosti, da bi mogli izbirati rokopise in jih presojati. In tako se lehko prigodí, da založník kupi slab rokopis, ako ga le cenéno dobí. Vsak založník pri nas bi moral imeti sposobnega pisatelja, kateremu bi izročal rokopise v presojo, da mu o njih svetuje. Le tako bi mogli dobivati boljših knjig za prosti národ, le tako bi mogli preprečiti književno povódenj, ki nam popjávlja in morí vse zale cvetke na književnem polji, katere so nam usadili trudoljubni in brižni pozvani pisatelji naši.

Kadarkoli nam je torej ocenjati takšnih pisateljev proizvode, tedaj je tudi čisto umévno, da moramo pisatelja opozarjati na najnavadnejše nedostatke, in še ne vémo, ali s tem kàj koristimo; kajti naša ocena podaje mu premalo šole. Podaje mu sicer naukov, vender pomisliti je treba, da vse te nauke nahaja v knjigah, v slovnicah, in zato bi pač bilo najbolje, da taki pisatelji vzemó slovnico v roke in da se učé. Ako tega ne storé, potem je zaman ves naš trud in šola naša. Toda tudi slovnica daje premalo šole; pisatelju je posezati še po drugih pomočkih, po obćni književnosti.

Oglejmo si torej našega pisatelja jezik! Piše: „k t*la*m“, „go*j*zd“ in „gozd“, „na tem*u* svetu“, „pri njem*u*“, „v ov*i*m blesku“, „v cel*i*m dvoru“, „fant*e*kov“, in še mnogo takih oblik. V „Spisji“ nahajaš takisto oblike: „*u*n“, „*či*mu“, s „ps*e*mi“ (groza!) pisatelj ne razlikuje niti predloga „z“ od „s“; zdaj piše „ta*c*ega“, zdaj „ta*k*ega“; zdaj „v ro*c*i“, zdaj „v ro*k*i“ itd., torej ne poznaje nikakeršne jednote in doslednosti, ki sta glavni uvèt v književnem jeziku. Človek bi lehko mislil, da so to takozvane „tiskarske“ napake, ki jih nekateri pisatelji preradi zapisujo na rovaš stavcem in tiskarjem; ali ako jih nahajamo pogostoma in po mnoga mesta, potem nam je vender smeti pograjati zanikarnega pisatelja. Ko bi le naša graja kàj koristila! Navadno si ž njo nakopavajo sovraštvo ocenjevatelji, nakopava si jo tudi list, na kateri se potem srdé takovi „pisatelji“.

Videli bodemo dalje, da g. Miklavec ne pozna nobene jednote i kar se tiče rabe glagolov. Še danes piše: „min*u*lo“ (nam. „min*e*lo“ ali če hočete „min*i*lo“ po kranjskem narečji), „prenapol*n*eno“ (nam. „prenapol*nj*eno“), „zara*šč*en“ (nam. „zaras*el*“), „zado*st*uje“ (nam. „zado*šč*uje“), ker je pravilno od glagola zadostiti nedovršna oblika: „zadoščati, zadoščevati“; dalje mu rabi: „izpoln*e*vati“ (nam. izpol*nj*evati“), „god*i*lo“ (nam. „godlo“, od gosti, godem), „razum*i*l sem“ (nam. „razum*el*“), celó: „pojasn*ov*ajoč“ (nam. „pojašnjujoč“), ravno tako, kakor pravimo premisliti, premišljevati. G. Miklavec uvaja celó čudne oblike: „sliševati“, „obečevati“, „zrvši“, ko imamo „obečati“ in „obetati“; piše dalje „onečas*t*enje“, ko je le jedino pravilno „onečaš*č*enje. Uvaja „bolenico“, ko imamo dobro „bólnico“, piše: „sodnija“, katero smo zamenili s „sodíščem“, dalje „popolnem“ (nam. „popolnoma“), „vnovič“ (nam. „novič“), „vzdihljeji“ (nam. „vzdihljaji“), „na pólo“ (= halb, nam. „na pol“, kajti „na pólo (recte: „na pôlo“) značilo bi „auf den Bogen“). Stopnjevanje pridevnikov mu je nejasno, piše namreč: „širokeje“ (nam. „širje“), „gostejše“ (namesto „gošče“), „tihejše“ (nam. „tiše“) in dr., tako da res vidimo, da se pisatelj ne drží književne pisave in da mu je radi tega ves jezik čuden sprímek zastarelih in preperélih oblik, kakor bi pisatelj niti ne živel med nami in kakor da mu ni môči ničesar zvedeti o napredku in razvóji slovenščine.

Slovenske stilistike lepota zahteva, da ne mešájmo v jezik nepotrebnih tujih besedij, za katere imamo primernih nadomestil. Zatorej je čisto neupravičeno pisati: „korepetytor“, „kategorija“, „rangelje“ in dr., ker imamo namesto teh besed na izbor slovenskih besedij. Slovenska stilistika tudi térja, da se pisatelj oprezno izogiblji vsem germanizmom. G. Mi-

klavec piše namreč: „zoperstaviti se“, „zoperstati čemu“, „znabiti“ (nam. morebiti“ = es kann sein; v navadnem govoru čujemo često: „ti znaš priti“ = du kannst kommen; pravilno slovenski je: lehko prideš, moreš priti), „podati se“, „duhoven“ (nam. duhovnik), „dopadati se“, „izgledati“, „obdati“, „obstajati“ (bestehen). Od vseh teh izrazov bodi svobodna vsaka slovenska knjižica, vsak slovenski spis.

Oglejmo si še nekatere stavke, da se do dobra uverimo, kako šépava je skladnja pisateljeva. Ti stavki bodo nas najjasneje poučili, da pisatelj ni prelagal slovanskih spisov iz izvornika, a nemške da je prelagal (ali kakor sam pravi), „prirejal“ po nemški skladnji.

Stavke zaznamenujemo s števílkami. 1.) „Tako se pojde iz tega sveta.“ 2.) „Ljudje, katere je s *prosjačenjem* nadlegoval . . .“ Prav: „prosjačèč“. 3.) „Razjoka se kralj *čez* svojo *o*sodo.“ Prav: „radi svoje usode.“ 4.) „Čuditi se *čez* to.“ Prav: „čuditi se čému.“ 5.) „Povsem ni bil takšen, kot drugi otroci, bil je bolj podoben *njegovim* goslim, ki so komaj škripale. Naposled je tudi umiral od gladu, kajti živil se je največ s svežim ovočjem in *od* težnje *posedanja* gosli.“ To je gola nemščina Pisatelj bi bil moral zapisati: „svojim goslim“ (seiner Geige), „živilo ga je sveže ovočje in težnja imeti gosli“, kajti „posedati“ ne znači „besitzen“ (hrv. posjedovati), ampak zdaj tu, zdaj tam sedévati, v obče pa je nemogoče jezika količkaj vzmožnemu Slovencu pisati: „težnjo posedanja gosli.“ 6.) „Imeti usmiljenja *nad* otroci (prav bi le bilo: otro*ki*). Prav: „z otroki“, ali pa: „usmiljen biti komu.“ 7.) „Položaj bil je istinito brez izhodišča.“ 8.) „*Ob* življenje pripraviti.“ 9.) „Mislim tudi, da pedagogika bolje izpolnuje (izpolnjuje) svojo zadačo, *ako se čuti otrok sprovajan od nje nežno* . . .“ — popolnoma nemški. 10.) „In fantu stopile so solze v oči, in jaz, *namesto ga zadrževati,* bežal sem . . .“ 11) „ . . . jezik, katerega ni *zadostovalno* ovladal“ = die Sprache, die er nicht hinreichend beherrschte. Prav: „v oblasti imeti kàj.“ 12.) „Bog se usmili *nad* menoj.“ 13.) „Na moj ugovor so odgovarjali Nemci trditev, da . . .“ Čudna sódrga! 14.) „Prišel je do prepričanja.“ Prav: „uveril se je.“ 15.) „Oh koliko *trap* jaz *narejam* materi“ 16.) „Ubraniti koga *pred* čim.“ Prav: „ubraniti česa — torej brez predloga. 17.) „A *pri razoblekanju* sem *sè sočutjem* gledal na njegov*e* shujšan*e* kolena.“ Prav bi bilo: „A ko se je razobláčil (ali slačil), gledal sem sočutno na njegova shujšana kolena.“ 18.) „In vsa duša ji je *vnišla v nje* v mene vprte oči.“ (!) 19.) „S težavo zreti *v nad* njim sklonjeno lice.“ 20) „Roke bile so brez vlade.“ (!) 21.) „Druzega dne se je prikrila *truga* (t. j. rakev, krsta) s pokrovom, pritrdila z žeblji in bila odnešena na pokopališče.“ Prav: tvorno. 22) „Te nade v to se niso dozdevale *biti* prazne.“ Da preveč ne utrudimo potrpežljivega čitatelja, zato završujemo.

Že ti vzgledi kažó tehtovíto, kako nejasno, neslovenski piše pisatelj. In to nikakor niso vsi vzgledi! Zdaj pa čítaj *takšno* po nevédnosti ali zanikarnosti *spakudráno* slovenščino v hasek svoj, mladina slovenska! Ali je potem smeti pričakovati kakega napredka? Pisatelj piše tudi: „najboljš*i* vreme“, „vse je bilo primrz*neno*“ (primrz*lo*), „raz pleč“ (nam. „raz pleča“), „raz njegovega obraza.“ V obče je v knjižici mnogo in pre mnogo sintaktiških hib, katerih ne moremo naštevati vseh, ker jih je *premnogo*. Takisto ne govorimo nì o stilistiki njegovi, katere uprav nì zapazili nismo. Toda upajmo, da bode pisatelj sam védel, káj mu je storiti, in ako pogodi pravo on, pravo bode i nam

A. Trstenjak.

»Beatin dnevnik.« Roman. Spisala *Lujiza Pesjakova.* Že predzadnjič smo naznanili ta roman, ki je izšel v Krajčevi „Narodni biblioteki“; a zdi se nam potrebno izpregovoriti o tem delu nekoliko obširneje, in to ne le z ozirom na dobro znano ime slovenske pisateljice — najrodovitnejše, kar jih imamo — nego tudi zaradi tega, ker je s tem romanom po mnenji našem prišlo v slovensko slovstvo nekaj novega, česar sicer do sedaj — nismo pogrešali, a tudi ne posebno iskali.

Kdo v nas nemščini veščih Slovencih, zlasti med izobraženimi zastópnicami krasnega spola ne pozna imena „E. Marlitt“, pred letom umrše pisateljice v vseh delih svetá, koderkoli zvení „die deutsche Zunge“, znane pisateljice še bolj znanih „Gartenlaube-romanov“? Uspehi, ki so jih doživeli njeni spisi in ž njimi vred Keilov list „Gartenlaube“, ki jih je prvi prinašal, bili so v materijalnem oziru velikanski: — nad 200.000 izvodov je romalo vsake številke na vse štiri straní svetá, in ni je bilo morda izobražene nemške rodbine, kjer bi ne bili nevstrpno pričakovali nadaljevanja in zopet nadaljevanja povesti, ki so nosile firmo „E. Marlitt“. Umevno, da se ji je rodilo brez števila epigonov, posnemalcev — dobrih, srednjih in slabih! Še daudanes je čutiti nje vpliv v večini perijodičnih leposlovnih listov v Nemcih, akoprem Marlittovkina dela že skoro zapadajo usodi marsikaterih genijalnejših spisov, da bodo v kratkem stala zaprašena in pozabljena po predalih knjižnih starínarjev in posojilnih knjižnic.

Nemška *leposlovna kritika* se navzlic oduševljenemu občinstvu ni nikdar sprijaznila ž njimi. Dejalo se je sicer, da so to povesti, katere sme vsak svoji hčeri dati v roke, spisi „für die höhere Tochter“; pripoznávalo se je, kako skrbno, morda celó z nekako priderijo se varuje pisateljica nedostojnosti, nenravnosti, pohujšanja. Toda s tem še ni zadoščeno terjatvam, ki jih zahtevamo od umotvorov! Značaji, ki se nam tu predstavljajo, zvečine so problematični; mnogokrat ne vemo, nì káj pomenijo, nì kam bi jih deli; — konečno seveda se pokažejo skoro brez izjeme kot gole — blage duše. Zlasti môški so vsi nekako nerazumljivi: goste temno-rjave brade imajo, visoke rastí so, jahati, plavati, slikati, gosti znajo, da nobeden tako, ali pa so učenjaki, da jim ni nihče kos; a nad vsemi visi nekaj temnega, neumevnega, kar jih morda v domišljiji sedemnajstletne deklice dela še idejalnejše, vzorne, vzvišene, v tem ko zrel mož polaga smehljaje knjigo iz rok, češ — taki nismo, taki nismo bili in takšni nikdar ne bomo! Kar se tiče ženskih značajev, bila je pisateljica nekoliko srečnejša; opazovala in risala je ostreje in videti je, da je stvarjala mnogo na realnih tleh, iz *svoje* izkušnje ali vsaj iz svojega srca. Dobila pa sta se vselej in v vsaki Marlittovkini povesti — namreč *on* in *ona*! Da je še toliko zaprek — poroka je gotova, in to je tudi nekaj! Omenjati nam je še, da je E. Marlittovka védela vselej vplesti v povesti svoje kako aktuelno dnevno ali socijalno, časih politično vprašanje, bodisi protestantovski „muckertum“ ali kakega jezuvita, bodisi aristokratsko samozavest ali oholost denarnega parvenu-ja — in to ni bilo ravno najmenj vzrok, da je vse tako hlastno sezalo po njenih knjigah: tendenca, ta daje v očeh množice pravo barvo — a pravi kritik jo sovraži!

Toda zakaj smo toli obširni o Marlittovkinih delih, ki jih bodo Nemci skoro pozabili? Ker se nam vidi, da imamo v „Beatinem dnevniku“ nekaj slićnega pred seboj, kar so v preobili meri sadili v Nemcih Marlittovkini epigoni.

Guvernanta — sicer tudi Marlittovki et cons. jako priljubljena junakinja — guvernanta Beata pride v graščino Š. h grofici — imena zadnje sicer ne zvemo, kar je pa vse jedno, — da vzgaja njeni dve hčerki. Tu prične pisati svoj dnevnik, iz katerega pozvemo vse, kar nas more zanimati, a tudi ne — vsega. Jasno nam je pred vsem to-le: grofica je vdova, izobražena gospá, mehkega značaja, ki sedéva zvečer pred salonsko lévo (kamin) in posluša Beato, ki ji čita Byronovega „Manfreda“. Mimogredé zvemo, da je v obližji gradu podrt mlin, kjer stanuje blazna starka, ki vedno kriči po svoji Anici, katera se je utopila, ko se je neki gospod iz grada oženil — ne vemo pa, je li bil to ranjki grof, niti ne, če se je to zgodilo o prvi ali o drugi ženitvi njegovi, kajti pokojnik je bil dvakrat oženjen, in otrok prvega zakona je omožena baronica Dora, katero s teto kneginjo Pavlovno pričakujejo na posete. Obe prideta z gospodično Zoë de Latour, spremljevalko stare kne-

ginje. V grad pa prihaja tudi mlad, bogat, izobražen posestnik Rihard iz obližja, in iz izpovedeb stare péstunje Ivane, vestno zabeleženih v dnevniku, pozvemo, da sta se Rihard in Dora ljubila, da je le stroga beseda pokojnega grofa pretrgala to vez, in da se je Dora omožila z baronom Fedorjem, katerega pa nikdar ni izza kulis. Rihard je bil prej rejenec starega bivšega grajskega učitelja, ki je bil hipno podedoval veliko imetje, katero je ostavil Rihardu. Ko so oni gostje v grádu, oglasi se tudi Rihard, in nekega večera se poslavljata Dora in Rihard v navzočnosti guvernante Beate — novič za vse življenje. „Jutri, Beata, vsprejmete dokaz zaupanja mojega!“ reče nesrečna Dora po tem kočljivem sestanku. A druzega večera zvemo samó to, da Dora podá Beati pisemce za Riharda, katero mu mora ona izročiti, ako bi Dora — umrla. Čuti, da se bliža ura, ko bode dala življenje novemu bitju. In to se vse že tisto noč zgodí! Dora in njen otrok umreta in dan pozneje podá Beata Rihardu pismo; on pa dobí vročnico in Beata mu streže. Sedaj stoprav naletimo v skromnem kotiči na besedice, katere v svojih blodnjah govorí v jednomer Rihard: „Mir najinemu očetu!“ Tu šele se odpre *paznemu* čitatelju — toda le *paznemu* — pogled v konflikt, katerega smo po prejšnjih 123 straněh iskali zaman. Povpraševali smo se, zakaj se je grof — sicer menda jako plemenit mož — protivil tej ljubezni, ko je vender očetovsko skrbel za Riharda, učiteljevega rejenca; zakaj se je Dora kar tako mêni nič tebi nič, po kratkem razgovoru z očetom, o katerem zvemo le, da se je vršil, a ne — *kakó* se je vršil — odpovédala Rihardu? In zakaj je vzela Fedorja, tega kvartopirca, ko je vender nihče ni silil v to. Samíca bi bila lehko ostala, ali pa šla v — samostan, kajti vse bi bilo naravneje, nego ta možitev. Vse nam je tu uganka. In celó sedaj bi nam ostalo vse uganka, ko bi ne bili tako silno pazno čitali tega romana! Iz teh skromnih besedic: „Mir najinemu očetu“, katere bi sicer dali kar na rovaš vročinske bolezni, ako bi se jih ne oklenili, kakor utapljajoči se človek slamnate bilke, iz teh besedic moremo potem dalje ugibati in morda *ugeniti:* da je ranjki grof zapeljal mlínaričino hčer Anico, da je Rihard njiju otrok, da se je Anica utopila, ko se je grof drugič oženil — stojte! To se pa kar nehoté povprašamo — koliko let li ima Rihard, koliko Dora? Radovéden čitatelj hoče vedeti vse — in tu ne vemo, kdaj se je Anica utopila, o prvi ali o drugi ženitvi grofovi? To je važno, *da vemo* razliko v letih med Rihardom in Doro. Uganemo seveda, pa važna dejanja, važne razmere prepuščati čitatelju, da jih ugiba — to ne gre! Tu je vse tako temno, kakor bi bil grad opásan s kitajskim zidom, celó stara Ivana — o kateri časih mislimo, da bo kàj razodela — ne vé ničesa o vseh teh skrivnostih, teh tragedijah; — „vsaka hiša ima svoj strah“ in stari posli vedó vse, a tu ne vé nihče ničesar. Le óne tri besedice razodenejo — smelo trdimo — *jednemu* izmed *desetih* čitateljev — ves konflikt in — kar je tudi tehnična napaka — ta konflikt zajedno tudi poravnajo „The rest is silence“ — Rihard vzame guvernanto Beato.

Kaj bi rekli na kratko o vsem tem dejanji? Pravi roman, prava tragedija, vse óno, kar budí strasti, vsi duševni bôji, vse grozne muke in bolesti, ki so naklonjene človeškemu srcu, ubogemu in bogatemu zemljanu v leseni koči in v mogočnem grádu — vse tisto je v tem romanu že — *bilo;* vse je minilo. Tu čujemo le temne, nezvoke, nerazumne odmeve nekdanjih dramatičnih dogodkov, katere moremo in moramo le slutiti; nekaj mehkega, nemoškega, resigniranega, časih celó osladnega je leglo na to družbo, katera nam je poleg vsega tega, da so to dobri, izobraženi, po nekoliko nesrečni ljudje, ne more izvabiti pravih simpatij. Ko bi bil ta roman le zadnji oddelek romana, ki bi se moral pričeti „im stillen Grunde“ z mlinarjevo Anico, in ko bi bili prvi oddelki — snovi primerno pisani s krepko besedo, ki uméje dati duška strastim in krvi, potem bi morali mi drugače govoriti in soditi.

In zakaj smo gori omenjali E. Marlittovko? Zato ker v tem delci sledimo korak za korakom njeno epigonstvo. Celó osebe so nam znane: kneginja Pavlovna — sicer jako srečno in z duhovito satiro risana, nahaja se mutatis mutandis „Im Hause des Kommerzienraths" — guvernanta Beata — koliko jih je v „Gartenlaube romanih" in Rihard? Vsak junak Marlittovkin mu je sličen. Tu pogrešamo le ónih genijalnih darov, ki značijo Marlittovkina dela, namreč: tehnike, zamotanega dejanja in — moči, moči in strasti! Brez teh Marlittovka ni bila, a epigonov jih nima nobeden in nobena v njeni meri.

Pripoznati pa moramo, da ima delo mnogo dobrega, in da je v Slovencih mnogo slabejših povestij, nego je ta. To je knjiga za izobraženo ženstvo, in ker je ravno v kočljivih nje delih tako temna, kakor smo gori omenjali, smeti nam jo je dati v róke tudi odrasli svoji hčeri — brez pomisleka. Dijalog je časih jako duhovit, škoda, da je tóli francoščine in angleščine v njem. Najboljša oseba, kolikor tóli originalna, je Francozinja Zoë de Latour. Tu se je karakteristika pisateljici jako posrečila in je ostala povsem dosledna; ne moremo si kàj, a ta „pauvre française" nas zanima od konca do kraja, in zakaj? Zato ker je skoro jedina popolnoma *realno* risana. A še nekaj! Kmetica — péstunja Ivana je jako dobra poštena žena, kateri radi vse vérujemo, samó tega ne, da je laterikrat v svojem življenji dejala: „Rihardu je razven Dore takoj minila — vesoljnost!" Tega, te fraze ne moremo prav umeti, še menj pa verjeti, da jo je zagrešila — péstunja — kmetica! Takega govorjenja nahajamo mnogo — a v tem čestita pisateljica ni osamljena v našem slovstvu; malo jih je, ki se veselé ónega božjega darú, ki jim veleva in omogoča tako pisati, kakor ljudje v istini govoré. Jako ljubezniva, simpatična, in recimo kar odkrito — nedosežna v nas Slovencih pa je pisateljica v prizorih, kjer nam predstavlja in riše mladi dvojki, dekletci Rozo in Vijolo. Ostro in dobrohotno opazovanje otročjega življenja in óno blago čustvo, ki mu pravimo: máterina ljubezen — le ta dva moreta roditi in primerno slikati tako nežne, ljubeznive prizore, kakor jih nahajamo v tej knjigi, koderkoli nastopata imenovana dva otroka. Te umetnosti pa — E. Marlittovka *ni* umela, saj ni bila nikdar — mati.

Krivično bi ravnali, ko bi tej povesti ne želeli dobrega uspeha. *B.*

Levstikova literarna ostalina. Pokojni Levstik je ostavil te spise:

A. Slovarsko gradivo: 1.) Izpiski iz slovarskih del (slovanskih, nemških, italijanskih) s primerjanjem in razlaganjem slovenskih in zlasti tujih v slovenščini se nahajajočih besed. Gradivo je nabrano iz naslednjih del: Miklosich, lexicon paleoslovenico-graeco-latinum (na majhnih listkih); Kurelac, Vlaške rěči u jeziku našem (Rad jug. ak. XX.) (2 poli); — Matzenauer, Cizí slova (5 pol); — Schmeller, Bayerisches Wörterbuch (161 pol); — Schmeller, Cimbrisches Wörterbuch, Sitzgsber. XV. (15 pol); — Stalder, Schweizerisches Idiotikon (31 pol); — Castelli, Worterbuch der Mundart in Oesterreich u. d. Enns (6 pol); — Weinhold, Beiträge zu einem schlesischen Worterbuche, Sitzgsber. XIV., XVI. (5 pol); — Elze, Gottscheerisch ($3^1/_2$ pole); — Graff, Althochdeutscher Sprachschatz (2 poli); — Bennecke, Mittelhochdeutsches Worterbuch (24 pol); — Schöpf, Tirolisches Worterbuch (12 pol); — Boerio, Dizionario del dialetto veneziano (134 listov vel. osm.); — Mussafia, Beitrag zur Kunde der norditalischen Mundarten im 15. Jahrh. Denkschr. XXII.; Monumenti antichi di dialetti italian. Sitzgsber. XLVI. (9 pol); — Flaminio da Sale, Lingua retica o griggiona (50 pol); — Hahn, Albanesisch-deutsches Lexicon (v. »Alb. Studien«) (7 pol).

2.) Izpiski iz naslednjih slovenskih knjig:

Recelj, Gorne bukve (na majhnih listkih); — Evangelj, rokopis ljubljanske lic. biblijoteke, morda iz 16. stoletja (51 pol); — Kuzmič, Novi Zakon in Evangeliom

pouleg sv. Mataja (5 pol); — Schönleben, Evangelia inu listuvi (27 pol); — Vocabolario da Fra Gregorio Alasia (4½ pole); — Kastelec, Sv. pismo, (2 poli); — Vodnikov rokopis (10 pol); — Kopitar, Grammatik (vvod) (3½ pole); — Male povesti za mestne šole, l. 1826. (na malih listkih); — Fr. Prešerna poezije, p. 1—49 (34 pol).

3.) Prepisi slovenskih ali slovenščine se tičočih knjig:

»Gornih bukvi« (»Bergrecht«) prepis (12 pol) in opomnje k njemu; — Jarnikovega rokopisa »Wörter, die im Gailthale gebräuchlich sind« prepis in opomnje k njemu (4 pole).

4.) Začeto slovarsko delo: A — aklen, nekaj besed pod *A, B, C* spadajočih (kakih 23 polupopisanih pol); — nekoliko malih listkov s slovarskim gradivom.

5.) Razlaganje geografskih imen, največ starih, iz: Zahn, Urkundenbuch, Muchar, Geschichte der Steiermark itd. (na malih listkih).

B) Studije (največ primerjanje litevščine s slovanščino), pos.: Razlaganje imen v Caesarji se nahajajočih iz litevščine (11 pol).

C) Razni spisi, neurejeni in nepopolni, tičoči se slovenske slovnice. Podoba je, da je hotel pokojnik nekdaj izdati slovensko slovnico, slovenski pisano; pa rokopisa se je mnogo pogubilo.

D) Prepisi neslovenskih knjig: Hrvatska »poštila« iz l. 1627 (14 pol); — hrvatska pridiga »na rojstvo Isu Krstovo« (2 poli); — Listina Grgura kneza Blagajskega iz leta 1453. (1 pola); — Listina kralja Štefana Tomaža Ostojića (2 poli). Prepisan je tudi (toda ne z Levstikovo roko) »Vocabolario italiano e schiavo«, ki ga je spisal Fra Gregorio Alasia da Sommaripa. Razven tu omenjenih stvarij je med ostalino še mnogo menj važnih drobnih spisov, zapiskov, konceptov *jezikoslovne* vsebine itd.

E) Bučelstvo. Po izkušnjah in besedah retijskega bučelarja Jožefa Oblaka spisal Fr. Levstik (kakih 30 pol). To delo je hotel Levstik natisnit dati, ker je je začel prepisavati. Tega nedokončanega prepisa je 18 na pol popisanih pol; našlo se je tudi že nekaj na čisto tiskanih pôl iz Kleinove tiskarne. A nadaljevanje tiska je Levstik ustavil, ker se je založnik skujal.

F) Vodnikova prozajična dela s komentarjem in komentar k Vodnikovim pesmim. Izvirne listine Vodnikove.

G) Gradivo za izdavo slovenskih in nemških poezij *Preširnovih* s komentarjem.

H) Levstikove pesmi, zbrane, do malega vse že natisnene, z raznovrstnimi varijantami: vseh bode okoli 250.

I) Levstikovi prozajični spisi (Martin Krpan, Doktor Bežanec, Pot iz Litije do Čateža; razne kritike, uvodni članki, listki itd.), večinoma zbrani in na čisto prepisani, a vsi že natisneni po raznih časopisih. Med temi spisi se nahaja tudi konec spisa: »Mojima gospodoma nasprotnikoma«, katerega si Janežič l. 1859. v »Glasniku« ni upal natisniti vsega in pa daljša doslej še ne natisnena kritika o Cegnarjevem »Pegamu in Lambergarji«.

J) Privatna pisma, največ Stritarjevih, Erjavčevih, Cimpermanovih in Zarnikovih. Več takšnih pisem je Levstik pred smrtjo svojo sam sežgal.

Vsa ta literarna ostalina Levstikova se je nahajala po raznih miznicah, škatljah in zabojih in stalo je mnogo truda, predno se je uredila. Tega nemalega dela sta se lotila s pravo plemenito prijateljsko požrtvovalnostjo gg. c. kr. finančne prokurature adjunkta *Emil Guttman* in dr. *Jos. Starè,* za kar jima bode vsak prijatelj slovenske knjige in vsak čestitelj pokojnega Levstika vedel veliko hvalo. C. g. adjunkt Guttman je prevzel tudi ne

ravno prijetni posel, da je v imeni oddaljenih dedičev lepo in za pokojnika častno uredil tudi vse druge stvari, katere je bilo po Levstikovi smrti še urediti.

Razven omenjenih dveh gospodov so literarno ostalino potem, ko je bila že urejena, pregledali še gg. prof. M. Pleteršnik, Ivan Železnikar in Fr. Levec. Vsi jezikoslovni spisi, tukaj našteti pod točko *A* do *D*, izročili so se g. prof. Pleteršniku, da jih porabi za novi slovenski slovar, ostale spise (pod točko *E* do *I*, razven privatnih pisem) je pa, kakor čujemo, kupil ljubljanski knjigar Bamberg ter se zavezal, da vsaj pesmi Levstikove izdá do novega leta.

»Die praktische Philosophie und ihre Bedeutung für die Rechtsstudien.« Ein Beitrag zur Reform unserer Universitäten von Dr. *Eduard Fechtner*. Wien. Alfred Hölder 1888, 8, 87 stranij. Cena 80 kr.

Šolsko vprašanje je v naši dôbi na dnevnem redu. Na vseučiliščih je pravniška fakulteta reform najpotrebnejša. Ker juristi vladajo v pravnem in državnem življenji, zato je učna vzgoja tega stanú silno imenitna, in najslavnejši modrijani so pogostoma kazali na nedostatek pravnih studij. Kako hočejo v ozbiljnih časih pravo pogoditi možje, ki poznajo le od mogotcev kodifikovane zakone, na podlagi rimskega prava, ki razločuje slobodnjake in robove? Le vladajoči národi so pisali zakone, nikdar vladani, da si zagotové svojo nadvlado! In le modrijan, ki samostalno iz človeško nravi išče zakonov za človeštvo, ki z napredkom v prosveti in znanostih izkuša približati se končnemu idejalu (od tod sicer nestalnost njegovih sistem, a neprecenljiva vrednost je že v strmljenji samem!), modrijan je poklican, kazati pravo pot bodočemu pravništvu, ako se hoče človeštvo kedaj rešiti od pamtiveka zakonitih krivic, ki še tarejo ne samó pojedince, nego cele národe! In slutnjo, da bode Slovan še rešitelj svetu, v čem jo iskati, kakor v prepričanji, da teptani rod (in kdo je bil huje teptan od Slovana, po kojem so si národi prikrojili izraz za robstvo?!) bo priboril trpečemu človeštvu — spasiteljne zakone. Pisatelj, sam Slovan, vplel je v misli svoje obilico izrekov najslavnejših mož kažoč, kako je praktično modroznanstvo ali etika juristom najpotrebnejša.

Ker pa se propedeutika uči že po gimnazijah, razpravlja zadnji oddelek modroslovni pouk na nji. Pri tej priliki spominja, kako sedanja gimnazija abiturijentu ne dá niti najmanjšega navodila v bodočnost, da nevédna mladost izbira in določuje narastaj učenih stanov. Naloga profesorju modroslovja naj bi še bila, maturantom podajati pregled raznoterih strokovnjaških studij in vlada bi po njih lehko vplivala na razmerno razdelitev, kažoča: tu je pomanjkanje, tam izobilje kandidatov.

Modrijan je idejalist, dostikrat nepraktičen, ali po idejalih se razcvita, iž njih do zoreva boljši sad — lepša bodočnost naša! Idejalno pisana knjižica zaslužuje, da jo prečitajo višji in najvišji vzgojevatelji mladine, v obče gg. profesorji. *Dr. Fr. Simonič.*

„Ljubljanski Zvon"

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**

Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 7. V Ljubljani 1. julija 1888. Leto VIII.

„Stara pravda."

Venec balád.

VI.

Krónanje v Zagrebu.

(1573.)

»Ir khainer west umb das endt.«
(I. p.)

Zvonóvi zagrebski pojó,
Pojó, da še nikdar takó:

»Le vkup, le vkup, gospod, tlačàn!
Oznanjamo slovesen dan.«

»Širôko óri se naš glas
V poslednjo tjà slovensko vas!«

»Razlégaj se do daljnih dalj —
Matija Gubec naš je kralj!«

Ropóče bóben gor in dól
Po ulicah ko še nikól:

»Le vkup, le vkup, oj, Zagreb vès!
Seljákov kralj se krona dnès!«

»Kjer cerkev Markova stojí,
Tjà gledat krónanje zdaj vsi!«

Kjer Marka svetega je hram,
Pred njim železen prêstol tam.

Pred stolom Gubec, kmet stojí . . .
O srečen, slaven kralj pač tí!

Glej, krónanje iz óken vseh,
S pomólov gledajo in stréh.

Ponósno Gubec jim stojí.
Molčí — Ne! On golčí z — očmí! . . .

Poglejte sméli mu klobúk!
Ni li posavski to hajdúk?

Zimzelen si za trak je dèl,
Kokótovo peró pripél . . .

In Gubcu, glej, možjé trijé
Priklónijo se do zemljé;

Priklonijo se do zemljé
V škrlát odéti vsi trijé.

Priklanja prvi se, velí:
»Naš kralj Matija naj živí!«

»Bog spólnil ti je željo, knez!
Ves národ v tebi združil dnes!«

»Tù v Zagrebu, preslavni voj!
Htel prêstol si imeti svoj.«

»Tù prêstol! Glej ga pred sebó:
Nad ôgnjem žòlt je ko zlató!«

»Nánj séde veličanstvo nàj!
Udano prosimo sedàj . . .«

»Bojiš se trona?! — Ti ječíš? . .
O vreden, da na njem sedíš!«

Priklanja drugi se, velí:
»Naš kralj Matija naj živí!«

»Brez krone kralja nočemo; —
Mi krónati te hočemo!«

»Na tronu svetlem že sediš,
A zdaj še krono tó dobiš.«

»O rači jo, prejasni knez,
Iz mojih rok vzprejeti dnes!«

»Žarí se ko zlató ti vsà —
Saj v živem — ôgnji je bilà . . .«

»Trepéčeš?! . . . Dôsti si krepák,
Za krono rojen si junák!«

Priklanja tretji se, velí:
»Naš kralj Matija naj živí!

»O kak te diči krone kràs!
Kraljév pod njoj je tvoj obràz!

»O kralj slovénski, kmetov voj,
Na stolu zlatem pred menój!«

»Od mêne vsprejmi pa v rokó
Ognjeno-svetlo žezlo tó!«

»Krepkó je drži! . . . Ž njim vojúj,
Podložnikom zapovedúj!« —

In vsi zvonóvi zapojó
In bóbnarji zabóbnajo:

»Matija Gubec — živel kralj!
Razlegaj se do daljnih dalj!«

Na tronu Gubec kralj sedí,
Z mrtvaškim glasom govorí:

»Kot kralj dnès prvič gledam vas,
Vi zadnjič slišite moj glas.«

»Ves národ kronan si z menój,
S kraljévoj venčan zdaj častjój.«

»O naš veliki petek sam! . . .
Kdáj vzkrsne stara pravda nam?«

»Za njó duh moj vas sprémljaj v brán,
In — pómnite denašnji dán!«

Gorázd.

Pesence.

1.

Ugasni mi tu notri,
O Bog, žaréči plamen,
Namesto mehkega srcá
Daj v prsi mi trd kamen.

Da svet mi kdàj osréči,
Močij ima premalo,
No, oh, čemu li večno bi
Zamán grenkó plakalo?

2.

O zdrava, ljuba deva!
Vse sreče ti želím,
A jaz med hrum in vihro
Osamljen se potím.

Hrumú in vihre trdi
Mi duh se ne bojí,
A srce, mèhko srce
Mi joče in trpí.

3.

O ne tolàži me, brâtec,
Če žalosti me teró,
Ostávi mirno me sámega
Z nesrečo in boljó!

Naceli se nam rana,
Polagoma nam zdraví,
A če se zadéneš je količko,
Na nóvo zakrvaví.

Jos. Kržišnik.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè**.

IX.

Nobena stvar v Trstu ni Vande tako zanimala, kakor življenje ob mórji. Vsak čas je prosila Smaragde, da sta šli na môrsko obrežje, zlasti na »ključ« svetega Karla, kadar so dohajali ali odhajali párniki. Bilo je res mično in kratkočasno gledati toliko raznovrstnih potnikov iz vseh krajev svetá, kako so se drug od druzega ločili po obrazu, po nošnji, po jeziku in celó po svojem kretanji. Človeku je bilo, kakor bi se bil za nekoliko trenutkov preselil v stari Babilon, ko so se tam jeziki zmêdli. Če je pa ladja odplula, zrla je Vanda za njó, dokler ni izginila daleč na obzorji za tisto mejo, kjer se človeku zdí, da se nebó in mórje dotičeta.

»Ne vém, kaj mi je«, rekla je nekega dné Smaragda, »kadar tako gledam odhajajočo ladjo, vselej me silna želja vleče k nji. Kar zletéla bi za njó, če bi mogla.«

»Tudi mêni je sprva bilo tako,« zavrne prijateljica. »Zdaj sem se že privadila, ali jedenkrat bi se le rada po mórji peljala, vsaj do Benetek.«

Vanda jo začujena pogleda, kakor bi hotela ugeniti, če je to njena istinita volja, potem jo vpraša:

»Ali bi se res peljala v Benetke?«

»Res; zakaj me tako nevérno vprašuješ?«

»Zato, ker mi je nekaj prišlo na misel.«

»No, kaj takšnega?«

»Peljíva se skupaj v Benetke.«

»Dobro, jaz sem pripravljena,« odgovorí ji Smaragda, in jedva izrečena misel je bila dognana stvar. —

Bilo je pozno zvečer, prodajálnice in hiše so bile že pozaprte, le po kavarnah in gostilnah je bilo še vse živo, ko sta se Vanda in Smaragda odpravili na pot. Ž njima je šla mati, Sieminski pa jih je spremil samó do ladje, kajti brez višjega dovoljenja ni smel iti iz Trsta. Vandi je bilo čudno prijetno pri srci, ko je prišedša na »ključ« svetega Karla že od daleč čula zvon, ki je potnike prvič vabil na ladjo. Le jedna misel ji je rojila po glavi, ta namreč, da bode videla deželo, v kateri proti volji svoji biva on, a morebiti, da bode videla celó njega samega. Pa to skoraj ni mogoče, in ko bi ga tudi videla, kaj li mu poreče? Ali jo bode on še hotel poznati? Kdo vé, če ni tudi on iz Ljubljane dobil kakšnega ležnívega pisma?

Takšna čustva so jo prešinjala, ko se ji je ravno imela izpolniti davna želja. Skoraj se je že kesala hitrega sklepa. V tem je tretjič zazvónilo, párnikova piščalka je zabrlízgala, krepki mornárji so jednakomérno popevaje vlekli težke mačke iz mórja, drugi so porivali mostíče na kôpno, široka kolesa pa so jela pluskati po penéči se vodi ter so ladjo hitro gonila na plano mórje. Vanda je z uprtimi očmi gledala nazaj proti Trstu, ki se je kmalu zavil v črno noč. Premikajoča se luč v svetílniku je še nekoliko časa kazala, kje stojí bogato mesto, ali tudi ona je izginila v temnem obzorji in le migljajoče zvezde so še svetile na nebu. Vanda se dolgo ni mogla ločiti od nočne krasote na mórji in kar genila se ni z vrha ladje, dokler je mraz in zaspanec nista premógla, da je šla počivat. Težé na viseči postelji ni mogla spati, a ko je malo zadremala, mučile so jo hude sanje in bilo ji je lože, če je bedéla.

Šele proti jutru je dobro zaspala, ali zdajci jo vzbudí Smaragda, kajti že so potniki vstajali in hiteli na kròv ladje, od koder se je čulo živahno govorjenje. Vanda je kar poskočila kvišku in hitro sta s prijateljico stali na prednji krmi, kjer ji je mati že čakala. Prišli sta ravno, ko so na vzhodu zablestéli prvi žarki vzhajajočega solnca, na zapadu pa se pokazali najvišji vrhovi beneških zvonikov. Zdaj se je po malem vse mesto vzdigalo iz mórja in človeku se je zdelo, kakor da posluša mično bajko o kakem začaranem grádu. Vozé se dalje pa so se potniki prepričali, da to ni nikaka bajka, ampak da je gola resnica, in da so od trdega kámena iztesáni ti spomeníki slavne minulosti, ki nalik čarobnim gradém stojé drug poleg druzega. Že je ladja zunanje otoke pustila za sábo in ostrmélim potnikom se po malem odkriva najlepša podoba beneškega mesta. Na otoku ob desni stráni stojí v ukusnem italijanskem zlogu zidana veličanska cerkev svetega Jurija, ob desni pa okroglo svetišče Bogorodíce, pravi biser stavbinske

umetnosti. Ali vse to je le nekoliko krasote, katera se dalje kaže tvojim očem. Prav pred tábo, med zgodovinsko in umetniško imenitno palačo dóževo ter nič menj slavno staro knjižnico in sedanjim kraljevim dvorom se razprostira mali trg ali »Piazetta«, ki ti zdaleč odpira pogled na najlepši trg vsega svetá, na trg svetega Marka z dragocéno cerkvijo, posvečeno istemu svetníku, varhu čudovitega môrskega mesta. Ne véš, bi se li bolj čudil prekrasnim oblikam nakopíčenih umetnín, ali svetlikajočim se barvam, ki se v luči vzhajajočega solnca lesketajo od cerkve svetega Marka, kateremu so stari Benečani od vsega lepega najlepše prinesli v dar. Ni ga peresa, ki bi umelo opisati čustva, kakeršnih človeku budí čarobni prizor, ki so ga veke in veke ustvarjale stotere in tisočere roke najslavnejših umetnikov in radodarnih domoljubov.

Kar je vsakdo drug čutil, čutila je v tem večji méri Vanda. Pogled na Benetke je vzbudil živahno domišljijo njeno; čutila se je neznano srečno in čisto prerojeno. Ali nemogoče je bilo, da bi v tolikem blaženstvu pozabila tistega, ki ga je vedno imela v mislih, ki ga je vedno nosila v srci svojem. »Kaj ko bi se v tem začaranem grádu našel tudi začaran kraljevič, a jaz da bi bila tista izvoljena deklica, ki bi ga rešila zakletve,« mislila si je in zopet se je v srci njenem silno razvnela prva ljubezen. V tem zabrlízga párnikova piščalka, kolesa so čimdalje počasneje klopotála in ladja je mirno plavala proti obréžju, kjer je velika množica potrebnih in nepotrebnih ljudij čakala potnikov. Plašno se je Vanda ozirala po gnéči, toda njene očí niso našle, česar so iskale. Skoraj ji je prvi trenutek bilo ljubše tako, saj še ni imela zbranih mislij niti ne pravih besed, da bi mu takoj mogla razkriti hudobno kovárstvo ter izpričati nedolžnost in zvestobo svojo. Misli nánj so jo bégale, da ni mogla popolnoma uživati krasote benečanskega mesta, povsod se je ozirala, kje bi ugledala njega. Smaragda, zapazivša to njeno razmišljenost, vpraša jo sočutno:

»Kaj ti je, Vanda? Zdí se mi, kakor da te nič kàj ne mičejo benečanske imenitnosti?«

»Mičejo me že, ali preobilo jih je záme. Nisem vajena vélikemu svétu, in to mi dela omótico.«

»Res je tako. Nič se nam ne mudí; stopímo torej še v cerkev svetega Marka, potem pa ostanimo domá do večera, ko se odprè gledališče. Kàj ne, mama, gotovo ste tudi Vi že trudni?«

»Sevéda sem, saj nimam vájinih lét, niti ne vájinih nóg, da bi vedno zlahka stopala čez mostôve gôri in dôli,« nasmihajoč se zavrne dobrovoljna gospá.

Svetišče svetega Marka je s sijajnostjo svojo Vando tako prevzelo, da je kar pokleknila ter dolgo in goreče molila. Smaragda je ni hotela motiti v pobožnosti, temveč je čakala, da je sáma vstala; tedaj pa je zapazila, da je Vanda bila mirna, potolažena, in na tihem se je veselila te njene izpremembe.

Popóludne so prijateljice počivale od truda in ponočnega potovanja, proti večeru pa so se pripravljale za gledališče. V tem pride gostilnični strežáj povédat, da je čas in da vesláč že čaka s čolníčem. Do dóbra opravljena stopi Vanda znóva pred zrcalo in zopet in zopet se je od vseh stranij ogledovala ter si to in óno popravila, dasi uprav ni vedela, čemú ima toliko skrbí sáma s seboj. Ko so se vse tri namestile v ličnem čolníči in se odpeljale po tihem mórji, pokazal se jim je nov čar, ki ga najspretnejši pisatelj ni zmožen vérno naslikati, kajti krasote beneške nočí mora človek videti in čutiti sam. Jasno nebó se je lesketalo od nebrôja zvezd in zvezdic, a proti njim so v raznólikih oblikah kakor sive sence kipeli kvišku vrhovi cerkvâ in palač. Čudno se je od teh mirnih in temnih podob ločil nerazumni šum, ki ti je od blesteče razsvetljenega Markovega trga čez Piazetto bìl na uho. Vanda, Smaragda in mati so vsaka po svoje bile srečne, in zdaj je jedna, zdaj druga zapazila kàj novega, kàj posebnega ter na to opozorila tovarišico svojo. Zdaj so poslušale ubrano petje, ki je z obrežja zvenélo iz čistih italijanskih grl, zdaj gledale, kako se je pod pljuskanjem čolnarjevega vesla pénilo morjé in se zasvetilo, kakor bi kdo iskre kresal v njem. Stara gospá pa je najrajša zrla proti nebu in kazala na razne zvezde. V tem se utrne zvezda in dolga proga se zablísne na nebu. »Oj, kako lepó!« vzkliknili sta Vanda in Smaragda zajedno, mati pa je mirno pripómnila: »Česar si je kdo ta hip želel, to se mu izpolni.« Vanda je umolknila in premišljala preroške besede, če se bodo pač uresničile. Ona si je zmeraj in tudi ta trenutek želela le jedno — da bi še kdàj videla njega.

Molčé so se peljale dalje po »Vélikem kanalu« med čarobnokrasnimi palačami, ki so stale ob desni in levi stráni, kakor bi bile vzrasle iz mórja. Tu so nekdaj bivali benečanski plemenitniki in bogatini v preobilem sijaji in veselji, in še dandanes je človeku čudno prijetno, kadar se o mésečnem svitu v črnem čolníči ziblje med temi spomeníki propale slave. Človek niti ne misli, da je vse to resnica, ampak zdí se mu, da sladko sanja, in kakor bi sanjal, zamišlja se v davne čase ter si v mislih svojih nehoté snuje dogodbe, ki so se kdàj utegnile goditi za temi zidovi. Ko bi prelepe stavbe mogle govoriti, môči bi jim bilo pripovedovati resničnih zgódeb, groznih in ljubkih,

kakor nobenemu pesniku ni dano izumiti lepših. Tako sanjaje se je tudi Vanda zamislila in skoraj niti zapazila ni, ko je okretni vesláč s čolníčem svojim kakor brza riba šinil v ozke postranske kanale, da je gospôdo o pravem času pripeljal pred gledališče.

»Teatro Fenice« štejejo ne le v Benetkah, ampak po vsem Italijanskem med najlepša gledališča, odkar se je po požaru l. 1837. kakor ptica Fenis pomládilo v sedanji podobi svoji. Tu so zdaj v postranski loži sedéle spredaj Vanda in Smaragda, a poleg njiju nekoliko bolj notri stara gospá, ki je uprav le zato šla na pot, da je mladénkama bila váruhinja. Prekrasna zunanja oprava tega gledališča pri blesteči svečavi človeka prvikrat tako osuplja, da ne vé, ali bi gledal na oder ali se oziral po ložah, v katerih so dražestno nališpane Benečanke še bolj povzdigale skupni sijaj. Tudi Vandi in Smaragdi se je tako godilo; zdaj sta očí imeli uprte na igralce, zdaj sta se ogledovali po poslušalcih. Ravno je mlada pevka s tenko-zvenéčim glasom odpevala divno romanco, ko je po vsem gledališči zagrmelo ploskanje in se razlegalo pohvalno klicanje brez konca in kraja. Vanda se ozrè po hrumeči množici in kar kri ji je zastala, da je obledela kakor smrt. Svojim očem ne more verjeti; zdí se ji, da je med částniki zapazila n j e g a. Rada bi še jedenkrat pogledala tjà, pa si ne upa, kajti utegnila bi se prepričati, da se je zmotila in odbežala bi lepa domišljija. Vrišč je potihnil in zopet so vsi pogledi bili uprti na oder. Nastopil je pevec in tako milo-sladko sta s pevko pela o sladkosti ljubezni, da se je moralo otajati srce, če bi tudi bilo od kámena. Vandi so solzé zarósile očí; saj je tudi ona že ljubila in tudi zdaj še ljubi, akoprem ne vé, če tudi njo še kdo ljubi. Prvo dejanje se je doigralo. Zavésa pade in zopet ni bilo konca ploskanju in kričanju.

V tem je nekdo že dvakrat potrkal na lóžina vrata, a šele tretjič ga čuje stara gospá in mu velí »noter!« Postréšček vstopi, izročí gospé vizítnico in vpraša, če ta gospod sme priti v ložo. Gospá čita in ostrmí: na vizitnici je bilo Borovskega imé. Dovóli mu, da pride, vizítnico pa izročí Vandi, ki se prvi hip ni čutila, da li še živí. Rada bi bila gospé vprašala, kako in kaj, ali predno je mogla izpregovoriti besedo, bil je Borovski že v loži. Tudi njemu se je nekoliko videla zadrége. Pokloni se ženski trójici, uljudno pozdravi gospó, Vando pa pogleda tako milo in odkritosrčno, da bi ta pogled moral omečiti vsakoga, nikar nje. Ni bilo treba besed, očí njegove so jasno govorile in prosile odpuščanja, če ga je sploh kàj trebal; a njene očí so pričale, da mu odpušča vse, bodisi karkoli. Podá mu tresočo se rokó, on pa jo hvaležno stisne in poljubi, in čutil je toplo solzo-rádostnico, ki se je po

točila iz blagega njenega očesa. Jedino vojaška suknja ga je zadržavala, da se je premagal in da je pred svetom zatajil čustva, ki so mu potresala dušo; toda Vanda jih je le ugenila in bila je presrečna.

Smaragda je takoj zapazila, da ima Borovski na ovrátniku tri zvezde, in je prva pretrgala mòlk:

»Gospod kapitan, sédite in povejte nam, kateremu srečnemu slučaju se imamo zahvaliti, da ste zdaj med nami?«

»To vprašanje bi uprav jaz imel staviti Vam,« zavrne Borovski.

»Ali pa drug drugemu«, seže mu Vanda v besedo.

»Dobro!« reče Smaragda, »me smo prišle, da vidimo Benetke, a Vi?«

»Jaz pa sem na poti iz Benetek. Naš polk je preméščen v Trst. Vojaki so že na ladjah in kmalu po pólunoči odrinemo. Nisem védel, kaj bi počel ves večer, pa sem šel v gledališče. To je srečni moj slučaj, sicer bi se ne bili sešli.«

»Če nam je usojeno, sešli bi se bili drugjé,« zavrne Vanda, ki se je bila že umirila od nepričakovanega veselja.

»Mogoče; ali kje?« popravlja nevérno Borovski.

»V Trstu!« vzklikne Vanda.

»V Trstu!« čudi se Borovski radovédno pogledujé zdaj jedno, zdaj drugo žénsk.

»Prav v Trstu«, pritrdi mu z nasmehom Smaragda, »kajti ni bilo pol leta po Vašem odhodu iz Ljubljane, ko smo se za stalno preselili v Trst.«

Stara gospá od rádosti ni védela, kaj bi. Molčé je Borovskega mérila od nóg do glave in videlo se je, da je bila zadovoljna ž njim. Zdaj tudi ona poprime besedo:

»Vsi skupaj stanujemo v Trstu; tudi oče moj je pri nas. Kako bode Sieminski vesel, kadar čuje, da bosta zopet skupaj v jednem mestu!«

»Jaz gotovo ne bodem menj vesel«, uljudno odgovorí Borovski, akoprem je dobro védel, da je prav zato moral iti iz Ljubljane, ker je prezaupno občeval s Sieminskim. Na to se obrne proti Vandi in je vpraša:

»Smem li védeti, gospodičina, kako da sem tudi Vas našel v Benetkah?«

»V Trstu pri dobri svoji prijateljici sem v gostéh, pa sva skupaj prišli lê-sem.«

»Ali ste mogli mater samó pustiti domá?« vpraša zopet Borovski, ki ničesar ni védel, kar se je po njegovem odhodu godilo v rodbini Glovackovi.

»Mati moja ne treba druščine, njo že davno krije hladna zemlja,« odgovorila je Vanda in zamračilo se ji je vedro čelo.

»Obžalujem, gospodičina, da Vam nisem prej mogel izraziti sočutja svojega in da Vas na tem mestu spominjam tolike izgube Vaše.«

»Pri vsaki priliki mi je prijetno, če me kdo spominja dragih mojih ljudij. Hvala Vam na Vašem sočutji.«

Borovski ji je hotel povédati še nekoliko uljudnih besed, ali v tem se je zavésa vzdignila in igra nadaljevala. Vstal je torej, kakor da pojde iz lože, ali Smaragda in mati sta ga zajedno prosili, naj ostane, in tudi Vanda ga je tako pomenljivo pogledala, da je zopet sédel kraj nje ter nevztrpno čakal konca. Med igro se niso mogli pogovarjati, le časih je Smaragda rekla po kako besedo o pevcih in pevkah, kajti le ona se je še zanimala za igro, ostali trije družníki so bili vsi zamišljeni in ni jim bilo do tega, kar se je godilo na odru. Vanda je ugibala, kaj storiti po gledališči; bode li še kàj prilike, da mu razodene, kar je tóli težilo srce njeno? Borovski pa je imel drugih skrbij. Rad bi bil marsikàj pozvédel, kako se je ta in óna stvar zasukala po smrti gospé Glovacke; vender kako navíraj pogovor in zastavljaj vprašanja, da nespodobno ne kažeš radovédnosti svoje? Stara gospá že prej ni pazno poslušala, zdaj pa je le Vando in kapitana imela v očeh in v mislih. Tako je uprav jedina Smaragda še bila v gledališči. Ko se je igra završila, ponudil se je Borovski gospém za izpremljalca, prosé jih, da bi smel v gostilni ž njimi večerjati. Radé so mu dovolile in vsi skupaj so se odpeljali nazaj po Vélikem kanalu.

Splošno govoríčenje in šepetanje v gostilni je tudi našim znancem razvezalo jezike; beseda je izprožila besedo in bili so zgovorni in dobre volje, kakor nekdaj v Ljubljani na Sieminskega dômu v »Zvezdi«. Celó odkritosrčneje in slobodneje so se meníli, negoli takrat, kajti bili so nekoliko starejši in so v tem marsikàj izkusili, kar jim je dajalo večjo samostalnost in vzbujalo večje zaupanje v samé sebe, da niso vsake besede tako preudarjali, kakor nekdaj. Tudi sta véliko mesto in tuja okolica podrli ozire, katerih človek v malem mestu med svojci nikakor ne more povsem puščati v némar.

Smaragda je takoj spoznala, kako imeniten je ta nepričakovani sestanek za Vandino usodo in želela je, da se ne bi prehitro razšli. Ko je torej po večerji zapazila, da se materi dremlje, odvêdla jo je v sobo, Borovskega pa je prosila, da čúvaj Vande, dokler se ona ne

povrne. Dobro je védela, da je obema ustregla, in zato se je delj mudila pri materi, negoli je bilo treba. Takoj po njenem odhodu vzame Borovski lístnico iz žepa, poišče listek in ga pokaže Vandi:

»Gospodičina, ali je to Vaša roka?«

»Moja«, kratko zavrne Vanda.

»A besede?«

»Besede?« ponavlja Vanda in ga začujeno pogleda. »Gospod kapitan, ne zamerite, ali jaz Vas res ne umejem, kaj mislite.«

»Rad bi védel, če Vam je te besede kdo narekoval, ali če izražajo pristne misli Vaše?«

»Peró mi je pokojna mati moja posilila v róko, ali kar sem napisala, bilo je prepričanje moje.«

»Tako!« reče Borovski z zategnenim glasom in žalostno se zamisli. Mòlk njegov je Vando neprijetno presunil in hitro zopet poprime besedo:

»Gospod kapitan, ali sem Vas razžalila?«

»Razžalili me niste; to je vse premalo rečeno o tako rezkih besedah; toda prekratke so, da bi bile jasne. Zatorej mi je ta Vaš listek ves čas bil zagonetka, katere nì danes ne rešim.«

»Danes Vam bom to zagonetko rešila sáma; takrat pa mi ni bilo smeti jasno govoriti. Oj, to so bili grozni dnevi! Mati je hotela, da bi bila Mačku dala besedo; a ker tega po srci svojem nisem mogla storiti, tiščala je v mé, naj se odrečem Vas, kajti potem, nádejala se je, da se sčasom udam ter vzamem doktorja. Strašno sem se borila v duši svoji! Niti trenutek nisem preudarjala, ali naj se Vas odrečem ali ne; darovala sem Vam življenje svoje, in da Vi zavržete ta dar, drugemu bi ga potlej ne dala. To je bil trden sklep moj. Toda ljubila sem tudi mater svojo; čutila sem, da je ne bodem imela dolgo, pa ji nisem hotela še bolj greniti zadnjih trenutkov življenja, ki je zánjo brez tega bilo prežalostno. Zapisala sem torej tisti dvoumni besedi. Mati si jih je menda razlagala po svoje, kajti bila je potolažena. Kako jih boste Vi umeli, to sem prepustila usodi. Dve nejasni besedi ne bosta omajali zvestobe Vaše, tako sem sodila; če Vas je pa res lepa, mlada vdova ujela v zanjke svoje, potem nisem hotela biti na poti boljši sreči Vaši.«

»Mlada vdova!« začudi se Borovski. »Prosim Vas, gospodičina, kakšno vdovo imate v mislih?«

»Jaz je nisem poznala. Mačku je prijatelj iz Verone pisal, da Vi stanujete in se tolažite pri mladi vdovi in da se danes ali jutri utegnete poročiti ž njo.«

»Torej zopet Maček«, rekel je Borovski ves srdit, »a Vi ste verjeli, da je doktor res dobil takšno pismo?«

»Imela sem je v rokah. Ž njim me je mati prisilila, da sem Vam povrnila slobodo Vašo.«

Borovski Vando ljubeznivo pogleda in vpraša:

»Gospodičina, povédite, kako ste Vi sodili o tem pismu?«

»Bila sem prvi hip prepričana, da je ležnívo obrekovanje in tako še dandanes sodim o njem.«

»Ali ste potem še kdàj mislili náme?«

»Če sem mislila na Vas? Vsak dan, vsako uro sem v duhu bila pri Vas; upala sem tudi, da niti Vi niste zabili náme ....«

»Da nisem zabil, priča tá-le listek Vaš, ki sem ga vedno zvesto hranil v znamenje, da ne vzprejemam slobode, ki ste mi jo podelili.«

»Vi torej niste hoteli slobode; ali zdaj —?«

»Niti zdaj je nečem«, seže ji on hitro v besedo, »ampak Vaš hočem ostati do poslednjega dné.«

Vanda od prevelike sreče ni vzmogla besede. Sramežljivo je povesila očí in se zardéla. Borovski jo tedaj milo prosi:

»Gospodičina, smem li upati, da mi ne boste odrekli prošnje? Hočete li z menoj stopiti pred oltar in biti ljubljena ženka moja?«

Vanda je samó pokimala z glavo ter si z robcem otrla solze, ki so ji silile v očí. V tem se je Smaragda povrnila in nasmihajoč se sédla na prejšnji svoj prostor za mizo. Takoj je zapazila, da sta Vanda in Borovski imela imeniten pomének. Nič je ni presenétilo; celó ugenila je, o čém sta se pogovarjala, le tega ni védela, če sta se sporazumela ali ne. Navidezno se je čudila, pogledovala zdaj Vando, zdaj Borovskega in ju prostodušno vprašala:

»Kaj se je godilo tu? Na vájinih obrazih vidim izpremembo; kaj li pomenja to?«

Vanda je néma zrla pred sé, Borovski pa z resnim glasom poprime besedo:

»Milostiva, evo Vam neveste moje!«

»Nevesta Vaša?« poudarja Smaragda in zadovoljno se nasméhne; »ali, gospod kapitan, jaz sem huda na Vas.«

»Huda? Zakaj?«

»Zato, ker niste delali po mojem naročili. Rekla sem, da mi čuvajte prijateljice moje, Vi pa ste jo kar samí vzeli.«

»Prijateljice Vam nisem vzel; tudi nevesto svojo izročam še nekoliko časa Vaši skrbi ter Vas prosim, da mi jo prav vestno čuvate.«

»Tega ne bo treba! Gospodičine Vande Vam doslej nihče ni mogel iznevériti, kamo li v prihodnje!« Na to prime kozarec in pravi: »Vanda, na zdravje tvoje in ženina tvojega! Živela!«

Zdaj so zazvenčali kozarci, a ko je Vanda trčila s Smaragdo in pogledala v bístre njene očí, zasvetile so se tudi njene od neznane sreče. V veselem pogovoru so še dolgo sedéli združeni in le prehitro so potekale ure. Ljudje so se zvečine že razšli in točáji so brez dela postopali semtertjà ali posédali in zevali v kakem kotu prostorne gostilne. V tem je bíla ura pólunoč. Borovski je moral iti na ladjo in se je poslóvil z Vando in prijateljico njeno trdno upajoč, da se skoraj zopet vidijo v Trstu.

Znanke naše so ostale še tri dni v Benetkah, da so si ogledale znamenitosti tega starodavnega in čudovitega mesta, ki na svetu nima sebi podobnega. Ko so zadnji dan šle mimo »Teatra Fenice«, obstane Smaragda in ustavi tudi Vando rekoč: »Ni brez pomena, da si ravno v tem gledališči zopet našla sokola svojega. Kakor Fenis se je pomladíla prva tvoja ljubezen in ž njo se prerodiš tudi ti v novo srečno življenje.«

(Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.

Če mesto so dali ti častno,
Ne nôsi se preveč oblastno
In to si zapómni, ti brate,
Da mesto je záse — ne záte! —

2.

Kdor dobil le nizko je mesto,
Upravlja naj tudi je zvesto,
I njemu velja prav nič manj,
Da mesto je záse — ne zanj. —

3.

Bolje služiti je brez priznanja
Z zavestjo, da služiš pošteno,
Nego će hvalo ti svet poklanja
Z zaslugami ne pridobljeno. —

4.

Če ne gre vse poleg volje,
Drugih jezen ne sovraži;
Ako Bog dá, vse bo bolje,
S takim upom se tolaži! —

5.

Podložnikom samim je častno,
Če svoje glavarje časté,
A lože častiti je take,
Ki tudi kàj znánje storé.

Y.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal **Janez Trdina.**

(Konec.)

Ko se je razvédelo, da ima Trampušev Jurij denarja kakor črepinj, jela je zahajati ali to seveda le po naključji v najljubšo mu krčmo »pri Ocvirku« svetlovlasa Klara, ki so jo zmatrali še pred desetimi leti vsi mladeniči za tretjo krasotico v mestu. Vzgled njen je posnemala stara naša znanka, jezična doktorica Cízara. Prihramala je k Ocvirku v višnjevi, čisto novi opravi, ki se ji je zdela pred zrcalom na vso moč pristala in premagovalna. Kmalu za njó se je oglasila mršava talmi-gospodičina Hana, tista, ki so ji rekali nekateri »ta pusta«, drugi pa pravilneje po slovensko »puščoba«. Tudi zelenoóka gospá Fani je trdila, da se tako ljubko vino kakor »pri Ocvirku« ne toči nikjer v mestu in pred mestom. Prišumela je tjà vsak pot v prastarem ali svilenem krili. Ponosna Fani se nekdaj ni ozirala po kmetskih samcih, toda se je brzo otresla te gosposke mržnje, odkar ni hotel radi prečestitih let njenih noben gospod ž njo plesati nì v kazini nì v čitalnici. Ali trdina Jurija niso genile nì peče nì tiste »kofrníce«, ki jih gospôda ne vém zakaj imenujejo »klobuki«. Kadar ga je katera priljudno pozdravila, obrnil se je v stran, zakašljal, pljunil in zagodrnjal na pol glasno: »Ptice! — Skrb me je! — Fiii!« — Ženski spol mu se je zdel tako nevaren, da mu zakon ni prišel nikoli na misel. Da je dalje živel, dal bi se bil v tej réči morda kàj pogovoriti in omehčati. Ko se je že nekoliko naveličal jednoličnega življenja novomeškega, stisnil je v roko popotno palico in mahnil čez Gorjance. Na hribu ga sreča dečko v zeleni suknjici in rdeči kapici in pozdravi samopašno: »Dober dan, Trampušev strijc, kàj ne da jo režete proti Metliki?« Jurij se začudi, da ga fantè pozna, pa ga vpraša, kdo je in kamo ide? Dečko hití: »Jaz sem M a l í č e k, sin Kocanéžin in torej tvoje žlahte. Namenil pa sem se v Podgorje k Šalétu, da se bova kàj zabavljala in smijala.« Juriju stopijo vlasje po konci, šklepetaje z zobmí zajecljá: »Mêni se zdí, da obtičí Šalétu ta pot smeh v grlu. Ti greš gotovo zato k njemu, da ga zadaviš.« Paglavec velí: »Ti ne znaš dobro pogajati. Taka kazen bila bi zánj preblaga. Bolelo bi ga samó jeden trenutek. Mati moja pa želí, da bi trpel ne le hude, ampak tudi dolge bolečine. Naročila mi je torej, naj ga o l u p i m.« Skoro vsak človek hoče, da bi ga imeli ljudje za boljšega, nego je. Da bi ga ne spoznali, zaprede si dušo v mrežo, da ji ne morejo videti pravih mislij. Ti mreži pravimo h i n a v-

ščina. Veliki licemerci jo zavijajo v več tacih nevidnih pajčevin. Šalétova, ki je prvak vseh hinavcev, zadelana je v štiridesetih! Te mreže mislim jaz z nje odmotati in potem ugledajo znanci resnično podobo njeno in začnó Šaléta ravno tako sovražiti in prezirati, kakor ga zdaj spoštujejo. Splošno zaničevanje peklo, žgalo in razjedalo bo slavohlepnega malopridneža noč in dan, kakor da mu leží žerjavica v osrčji. Te muke utegnejo trajati več mesecev in let. Kocanéža si je izmislila po takem jako primerno in izdatno maščevanje.« To rekši okrene Malíček na stransko pot, držečo v podgorsko bregovje, Jurij pa koraka dalje po véliki cesti. Ustavi se najprej v Metliki, kesneje je živel nekaj tednov tudi v Karlovci. Godilo se mu je vse prav po volji, in ljudje so se mu priljubili précej prve dní. V Belokranjcih in Hrvatih je našel več resnosti, moštvá in istinitega prijateljstva nego v bližnjih rojakih svojih. Tujim krajem pa se vender nikakor ni mogel privaditi. Tožilo mu se je čimdalje močneje po prelepi Krški dolini in prisojnem Podgorji. Vrnivši se na Dolenjsko je stanoval v predmestni, s krčmami blagoslovljeni Kandiji. Za življenje si je bil ustanovil že zdavnaj neka pravila, ki niso bila povse napačna. Jedel je dobro, ali nikoli preveč ali takih rečij, ki bi bile škodile želodcu. Ob delavnikih je izpil vsak dan po pet do šest méric vina, v nedeljo si je jedno ali dve privrgel. O vélikih praznikih in svečanostih pa se na svojo nesrečo ni držal nobene določene mere. Svojega godú dan privoščil si je pet bokalov jakega hrvata in pripetilo mu se je to, kar že brez števila drugim pijanim in celó treznim ljudem. O mraku je zašel s ceste, prekopícnil se v Krko in utonil. V mošnji njegovi se je dobilo toliko denarja, da so ga zagrebli prav lepó in spodobno. Smijali pa so se grdemu mehurju, ki je bil prišit k malhi. Odpáravši ga so izvadili šestíco, mehur pa vrgli na cesto. Ugleda ga breška mamka Capúdrovka, ki je prišla Jurija kropít. Nekoliko zvedljiva pobrska po njem z nogo in zapazi šestíco. Komaj jo pobere, zasveti se v mehurji mesto nje druga šestíca, za njo pa tretja, četrta, peta itd. Tako se odkrije ženi predragoceno svojstvo Jurijevega mehurja. Zavila ga je v robec in nesla domőv. Bila je tako razburjena, da se je tresla kakor šiba. Od neskončne radosti se ji zarodí v glavi cel roj lepih in prijetnih mislij. Dejala je sáma v sebi: »Najprej moram si nametati iz mehurja toliko šestíc, da si kupim, kar se le dá krasen, gosposk klobuk. Ali mi bodo zavidale vse bréške tercijalke in dijaške matere! Pa naj mi le, sàj me bodo imele za kàj. Dičnemu našemu gostaču, dijurnistu Cviklju dam narediti frak od najdražjega sukna, pa kaj samó frak, oblečem ga vsega od nóg do glave, mari mi je sto ali dveh sto

goldinarjev! Hočem mu dokazati, da prijaznost moja ni dim nego zlata resnica. Zdaj, ko nisem več prazna, vém, da se ne bo branil ženitve: predno preteče ta mesec, bova si mož in žena. Mlade mestne gizdavke bodo kar pokale od jeze, da dobim tako lepega gospoda. Cvikelj mora še danes odpovedati in pomoliti pod nos figo vražjemu doktorju, ki ga za beraško plačo mikásti, gnête in trpinči, kakor bi bil tovórna živina, ne pa olikan učenjak, ki ima več pameti v pêti, nego doktor v glavi. Ponagajati bo treba tudi tistemu ministru, ki Cviklju ni hotel podeliti službe, koja mu je šla bolj po pravici nego vsem pecirkom, šuftavtmanom, kantolorjem in presendéntarjem. Précej po poroki oddrdrava se na Dunaj pa bova korakala mogočno ob ministrovi palači ali bajti gôri pa dôli, gôri pa dôli, da se uveri, če ni brljàv, lehko na svoje očí, da midva živíva dobro in po gosposko tudi brez njegove milosti in blagonaklonjenosti, ha, ha, ha!« To tiho govorjenje izpričuje, da je Kocanéžin mehur prišel v vlast dvema človekoma, ki sta ga bila prav krvavo potrebna. Kako sta uživala šestíce svoje bivši dijurnist Cvikelj in njega gospá, bivša Capúdrovka, ne morem povedati, ker že veliko let ne prebivata na Dolenjskem. Kmalu po prihodu svojem z Dunaja, kamor sta se šla kazat njega prevzvišenosti (ekscelenciji) ministru Herbstu, preselila sta se na Primorsko med vrle čákavske Hrvate v toplo, brezvéterno in rajsko Opatijo.

Šalè se je jako obveselil Malíčka, ker mu je naznanil, da je trgovski pomočnik, ki skupljuje slive na drevji. Šla sta na vrt, na kojem so rasle sáme češplje, ki so bile to leto izredno polne. Pogodila sta se brez težave. Bodri dečko se je Šalétu brzo priljubil. Slanim, dasi precèj nespodobnim njegovim burkam ni se mogel nasmijati. Čuditi se je pa moral tudi neopisni urnosti njegovi. Pokušaje slive plezal in skakal je po drevji spretneje in predrzneje od vsake véverice. Ko je zazvónilo póludne, začel je tekati okoli Šaléta opominjaje ga, naj gleda pozorno pa bo videl, da priteče okoli njega štiridesetkrat, predno še odzvoní. Radovédni Šalè šteje pazno. Da treba moliti, ni se niti domislil in ta nemarnost ga je pogubila. Malíček je tekal in tekal. Prišedši okoli Šaléta je odvil z njega vsak pot po jedno mrežo in predno je odzvónilo póludne, odlupil je vseh štirideset pajčevin, ki so zakrivale duševno njegovo grdobo in zavrženost. Dogotovivši posel, radi kojega je prišel, zagrohotal se je zaničljivo in izginil, kakor bi se bil v zemljo vdrl. Osupli Šalè odide domóv. Spotoma sreča več dobrih znancev, ki so ga pa gledali vsi strašno pisano. Ko jih pozdravi, niso mu hoteli odzdraviti. Na kosilo je bil povabil nekoliko prijateljev, ali pričakoval jih je zaman. Bili so se napotili k njemu in prišli, ko je póludne zvonilo, že v vežo, tamo so se pa premislili in

obrnili. Šalè se skoro uveri, da ga nihče več ne čisla in ne mara. Kjerkoli se je pokazal, pljuvali so in bežali od njega kakor od kužnega bolnika. Vprašal je nekatere bivše mu prijatelje, zakaj so se tako izpremenili? Odgovorili so mu s srditim obrazom in mrkim pogledom: »Zato, ker smo te spoznali.« Dà, ljudje so ga zdaj poznali, pa so se kar prekriževali in sklepali roke in se čudili slepoti svoji, da so mu mogli toliko let verjeti in zaupati. Mesto nekdanjih prikupljivih svojstev so videli v srci njegovem peklensko zlobo, negnusno lažljivost, zvijačnost, napuh, sebičnost, zavist, lakomnost. Odkritosrčnost in dobrodušnost rabili sta mu za ličino, za kojo mu se je skrivala strupena potuhnenost, ki je prežala noč in dan, da bi škodila rojakom z besedo in dejanjem. Kakor bi trenil, razkadila se je zdaj vsa gostoljubnost njegova. On je vzprijemal rad samó velikaše in bogatine, od kojih se je nádejal mastnega povračila ali kake odlike; vse druge prihodnike pa je imenoval lačne berače, ki dohajajo k njemu, da bi se zastonj nažrli in nalókali. Sladkal se je tudi njim, ker je bil lačen častí in hvale vsakega človeka, še bolj pa za to, ker se je bal, ko bi jim pokazal nejevoljo svojo, da ga bodo opravljali in raznašali. Šalè je poznal prijateljstvo le po imeni. Ljubil je iskreno samó sebe, druzega pa nikoli nikogar, niti žene in otrók svojih. Uradniku Rogaču se je tako primilil s hinavsko svojo prijaznostjo, da bi bil dal zánj kri in življenje svoje, zdaj pa je zvedel novico, da je vabil neprenehoma k sebi njega in lepo gospó njegovo radi nje, da bi mu jo zmotil in iznevéril! Vsem znancem, ki so ga zmatrali za prijatelja, rogal se je za hrbtom in jih razglašal, če ne za kàj hujšega, vsaj za bedake in sušmárje, ako pa so popili le jedno kapljico njegovega vina, pa tudi za strašne pijance, čeprav nekaterih ni videl nikoli pijanih. Že od nekdaj se ga je držala navada, da je proti včerajšnjim gostom obrékoval predvčerajšnje, proti denašnjim včerajšnje itd. Nobena reč na svetu ni Šaléta tako veselila, kakor to, če je mogel snesti komu poštenje. Brez vzroka in razloga je očital najvzornejšim poštenjakom sleparstvo, prešestovanje, kradljivost. Najboljšim rodoljubom je podtikal tajno zavezo z nasprotniki in nasprotnicami našimi, pobožni kristijani so mu bili licemerci in skrivni grešniki, vsi dobrovoljci pa bogokletniki in razuzdanci. Šalè je spadal res da k národni stranki, zapisal se je bil v razna slovenska društva, kričal je: »živio!«, prepeval: »S Črne gore, do Urála« itd. ali v národni tabor ni ga privedlo srce in uverjenje nego sila javnega mnenja, lakomnost častí in še razni zunanji nagibi. Da je svoj národ izdal, ne bi bil hotel občevati ž njim noben vrstník, noben duhovnik, noben veljak, noben izobražen domačin tega okraja. Národne zavode

podpiral je Šalè na videz jako darežljivo in požrtvoválno, skrivaj pa jim je umikal dohodke, kolikor je le mogel: marsikak goldinar, ki je bil njim namenjen, zastal je v njegovem žepu! Kadar se je zamešal med odpadnike, obžaloval je usodo svojo, da živí v takih razmerah in prilikah, da mora tuliti s slovenskimi volkóvi. Šalè ni imel sovražnikov radi brezznačajnosti svoje. Pogovarjaje se z nemškutarji potrjal in odobraval je vse njih klevéte, laží in krivice. Če so bili o volitvah premagani, prišel jih je tolažit: »Danes smo zmagali mi, ali komaj, komaj! Čast komur gre čast, borili ste se hrabro. Jaz bi stavil glavo svojo, da bo drugi pot sreča na vaši stráni. Pa sàj je to tudi naravno, kajti je v vašem taboru boljši ustroj, več razumnosti, več značaja, več poštenja« itd. Obleko in druge rečí je kupoval Šalè vedno od najstrastnejših sovražnikov naših in hčer svojo je dal učit nemškemu petju; slovenske pesmi so se mu zdele zánjo nepotrebne. Slovenskih bukev ni niti sam prebiral, niti ni opominjal na to otrók svojih. Kdo bi se čudil, da takovega »rodoljuba« ni črtil noben protivnik národnosti slovenske! Šalétovi dovtipi so prej izredno kratkočasili vsako domačo družbo, zdaj pa so se pristudili vsem ljudem in po pravici, kajti so žalili skoraj brez izimka dostojanstvo in poštenje bližnjiku. Oponašal je govorjenje in vedenje prijateljev svojih, rogal se njih duševnim in telesnim slabostim, izmišljal si o njih vsakovrstne smešne napake in posebnosti: to je bila vsa nekdaj toliko hvalisana šaljivost tega podlega človeka. Vsi so se sramovali zdaj samih sebe, da so mogli ploskati takovim brezdušnim zabavljicam. Šalétu ni ostal noben človek več dober, zvest in privržen, niti v svoji hiši ne. Ženi se je primrzil, ker jo je varal, otroci pa se niso brigali zánj, ker jih je vzgajal brezumno in zanikarno, brez vere in strahú božjega. Malíček je ugenil, da ga bo žgalo splošno zaničevanje kakor žerjavica. Zavidal je zdaj poslednjemu beraču, kajti ni učakal več do smrti svoje nobenega prijetnega dné, nobene vesele ure. Dišala ni mu niti najslajša jed, noč in spanje sta ga bolj utrudila nego okrepčala. Kakor marsikateri izgubljenec iskal si je tudi on razvedríla in tolažbe v vinu, ki ga je pa še silneje oslabilo in izbegalo. Često je divjal in besnil kakor gôrska zver. Ker je dolžnosti svoje povse zanemarjal, odstavilo ga je glavárstvo in dalo službo njegovo sposobnejšemu móžu. Ta udarec je Šaléta popolnoma potrl: truplo mu je začelo brzo hirati, tresti se in sušiti, duh pa blêsti in bébiti. Umrl je neobžalovan, nihče se ga ni prijazno spominjal, nobena solza ni kanila na grob njegov. Stara Kocanéža pa je v brlogu svojem ukala, pela in poskakovala od peklenskega veselja, da se je pogodila tako strašna in tako sladka osvéta.

Naturalizem.

Spisal **Fr. Svetič**.

(Konec.)

V.

Da bi dal tem nazorom mesó in kri, začel je Zola spisavati velikanski ciklus »Rougon-Macquartovi ali prirodoslovna in družbena zgodovina neke rodbine za druzega cesarstva«*). Že naslov ima do malega ves naturalistični nauk v sebi. Ta povestni venec bode po pisateljevem načrtu obsezal dvajset zvezkov, vsak zvezek bode roman záse, da se lehko samostalno čita, vender »vse zgodbe 'zvirajo 'z bolezni ene« (reklo bi se prosto po Preširnu) in so, vsaj kakor Zola misli, organična celota. Ves zdelek ima biti družbena zgodovina druzega cesarstva in se začenja v času, ko se je princ Louis Napoleon polastil državnega krmila. Prvi snopič je izšel leta 1871.; vsega skupaj je dozdaj štirinajst povestij danih na svetlo.

Pisatelj si ni namenil, tukaj vtopiti se v vse te romane, pripovedovati njih obsega, kazati prisojne in odsojne straní posameznih povestij, ocenjati njih skladbe in premišljati značajev: bilo bi preobširno. Zadoščujejo naj samó naslednje kratke črtice o tej véliki epopeji.

V Plassansu (izmišljeno ime za Aix) živela je vrtníkova vdova Adelajida Rougon, drugič omožena z nekim Macquartom. Ta ženska, skupna mati Rougon-Macquartovih, bila se je telesno poškodovala, dobila krč in je sčasoma oslabéla na umu. Njeno nadlogo so podédovali otroci in otrók otroci. Vsa rodovina je določena zaradi te dedščine v počasno hiranje in za pregreho. Podedovana bolezen rodí pri Rougon-Macquartovih slaba svojstva, ki se najbolj kažejo v grdi samopašnosti in mesénosti; vender se na drugi stráni razodeva tudi v umetniški nadarjenosti. — Potomci Adelajidini se razkropé po francoski zemlji, največ jih seveda náse potegne središče, Pariz. Pisatelj hodi za njimi, stavi jih na različna tlà, med razne stanove in »milieuse« ter »eksperimentuje« ž njimi. Seznanijo nas z malomestnim življenjem, kaže nam gnezdo na kmetih s svojimi malostnimi spletkami. Potem nas postavi v Pariz, vodi nas od kraja do kraja, slika nam raznovrstne

*) Tudi Balzac je spisal podobno zbirko, katero je imenoval »La comédie humaine«, ki nam takisto pred oči stavi vso francosko družbo tedanjega časa.

prizore in popisuje življenje vseh krogov, od najvišjih do najnižjih, najubožnejših. Pelje nas v ministrov salon, v zbornico, h konjskim dirkam, na trg, kjer se próda živež; vse kar je tukaj videti, natančno popiše: sočivje, klobase, sìr, ribe, perutnino itd., povė nam ne samó, kakšno je vse to po zunanje, marveč tudi, kakšen ukus ima, in zlasti, kako diší. Pelje nas v kováčnico, kjer ima dovolj prilike za mojstersko popisovanje. Iti moramo dalje ž njim v rastlinják, pregledavati cvetice, dihati mlačni, zaduhli, z mamécim vonjem napolnjeni zrak in poslušati pisatelja, ko nam razklada botaniške svoje znanosti. Vêde nas dalje v velik bazar, kjer nam razkazuje blagó in razlaga, kako se izpečáva. Zopet potem nas postavi na deželo, sredi zarastlega parka in nam pripoveduje idilo, ki se ondu godí. Popisuje nam preprosto vaško življenje, riše rúdnik in slika delavce, kako živé in trpé; vêde nas nazaj v Pariz, v slikarnico, in potem zopet na kmete itd. Sploh: popisati hoče življenje sedanje dôbe v vseh oblikah in seznaniti bralca z vsemi stanovi in družbenimi skupinami. Vse riše živo in natančno, res prav mikroskopično. Tudi to popisuje, kar se ne dá prijeti n. pr. luč, duh. Vso veliko svojo nadarjenost uporablja, da silno vestno naslika svoj mikrokozem. Če nam kaže osebe iz nižjih stanov, poslužuje se rad njihovega jezika. Najrajši se mudí, kjer mu je opisavati bolezni, in da bi to natanko pogodil, hodil je po bólnicah in opazoval bolnike.

Najznamenitejši roman v zbirki je »L' Assommoir«, ker najbolje kaže Zolovo smér in naturalistična načela. Junak v tej povesti je strehar Coupeau, oženjen z Gervazijo, vnukinjo Adelajidino. Coupeau je priden in reden delavec. Neka ženska se mu hoče maščevati in prereže vrv, s katero je Coupeau med delom privezan na strehi, Coupeau pade in se hudo pobije; vender ozdravi, ali zdaj je ves drug. Ko je moral v bolezni od dela počivati, navadil se je žganja in se ga ne more več odvaditi, naj se še toliko trudi in trdno sklepa. Nasledki se hitro pokažejo, Coupeau dobí »delirium tremens« in žalostno pogine. (Zola seveda to bolezen vestno opiše.) — Vdova Gervazija se v obupu tudi pijači udá in kmalu revno umrè.

Zola hoče veljavo dobiti nauku svojemu tudi v gledališči. Po njegovih nazorih bi se morala odpraviti žaloigra in igrokaz višje vrste. L. 1871. predelal je za oder svoj roman »Thérèse Raquin«, in to igro stavi v vzgled novejši dramatični umetnosti. V predgovoru učí, da mora gledališče pojasniti, kako vpliva okolica na osebo; opustè naj se vse basni, vse neumno besedovanje in konvencijonalne neslanosti. Vender se Zola sam drží jednote v kraji, kar je tudi konvencijonalna

posebnost. Potem je spravil na oder dve veseli igri; jedna je tako podla, da je občinstvo ne le sikalo, temveč na konci tudi klicalo ravnatelju, naj rajši zamolčí pisateljevo ime. Zola pa se ni dal ostrašiti, še tisto leto je izdal tri igre. Pravi, da je prepričan o končnem uspehu svojih igrokazov, da samó čaka in da je dovolj trdovraten v potrpljenji. »Saj so morali napósled venderle čitati tudi moje romane, in poslušali bodo tudi igre moje.« — Sicer pa Zola méni, da je poskusno slovstvo še v povojih in da on ni še našel skrivnosti; trudi se samó, da bi omejil kolikor môči osebni živelj, osebno vmešavanje pisateljevo. »Grajajte me, kolikor vam drago. Morda res ne hodim po pravi poti, ali naturalizem je slovstvo prihodnjosti«.*)

Romane »L' Assommoir«, »Nana« in »Germinal« predelal je neki Busnach v igre. (»L' Assommoira« so igrali pred nekaj leti tudi na Dunaji v mestnem gledališči.) Ko so v Parizu igrali »Assommoira« in »Nano«, poskusilo se je vse, da bi imelo občinstvo priroden, istinit vtisek o tem, kar se godí na odru, in da bi čutilo, kakor da se res godí. V »Assommoiru« se kaže prálnica, zato diší z odra po mijlu; dvé períci se prepirata in se polivata res z vodó. Delavci nastópajo v pravi delavski obleki, in kadar ima Coupeau pasti raz streho, vržejo masko doli, da se stavi tudi padanje živo pred očí. Bolezni se slikajo posebno skrbno. V zadnjem dejanji se mora Coupeau po vsem životu tresti, da pokaže, kako se ga je prijel delirij. — Nana umrè za osepnicámi; igralka, ki ima to vlogo, dvigne se v zadnjem dejanji v postelji in nje obraz je videti ves črn osepnìc. —

Zolov vpliv na novejše francosko romanopisje je velik, njegov nauk se je razširil in mu pridobil lépo število učencev, ki izkušajo učenika celó prekositi. (Učenci so pač zmeraj hujši nego učenik sam.) Najimenitnejši pisatelji, ki stopajo za Zolo, so: Maupassant, Hennique, Vast-Ricouard, Alexis, Huysmans, Céard i. dr. Zola je izdal skupno s »prijatelji« — učencev, pravi, nima — zbirko novel z imenom »Večeri v Médanu«. Médan se imenuje Zolovo posestvo na kmétih. Vsak je dal po jedno novelo, toda samó Zolova je nekaj vredna. Učenci so brez domišljije, njih spisi so goli prepisi brez pesniškega čustva, natančni pa v podlosti. Kakor učenik se tudi učenci najrajši bavijo s patologiškimi prikazi. Jedna Henniqueovih novel ni druzega kot trpljenje necega beležnika, ki ima trakuljo in se je ne more iznebiti. Huysmans pa nam slika v neki povesti — grižo in njene nasledke.

Kako daleč je segel naturalistični evangelij v tuja slovstva in v koliki méri je to, kar se ondu naturalističnega nahaja, Zolov vpliv in

*) Kdo se ne spominja Wagnerjeve »Zukunftsmusik«? Pis.

koliko samostojen pojav, to je težko določiti. — Samó nekaj kratkih opazek o tem.

Na najrodovitnejša tla je padlo naturalistično seme, kakor se kaže, v Italiji, kjer se naturalizmu pravi »verismo«. Izmed veristov bi bil pred druzimi imenovati izvrstni novelist Giovanni Verga, ki se sam morda ne šteje med naturaliste, ki pa vender zeló na Zolo spominja s svojimi živimi popisi in s tem, da se rad mudí s slikanjem patologičnih prikaznij. Težko bi bilo pa izreči, je li Verga naravnost pod Zolovim vplivom, ali se je samostalno razvil. Naravnost za Zolo pa pobira stopinje Luigi Capuana, toda ta ni posebnega pomena. — Na Nemce ne vém, da bi bil naturalizem močno vplival, dasitudi Zolova dela pridno prevájajo. Nemci so v slovstvenih rečeh povečem še stari idejalisti, četudi si v novejšem času nekateri realisti dobivajo veljavo n. pr. Hopfen, Wildenbruch, Stinde in drugi. Ali to so zmerni realisti, skrajnih, t. j. naturalistov Nemci nimajo. — V Angležih se tudi še ni prikazal realistični ukus, pri njih je ukoreninjen zmerni, zdravi realizem Dickensov. Sicer je pa večina novejših angleških novelistov — ženskega spola, in da je tem nežnočutnim »Blaustrumpfom« Zola nad vse »shocking«, to se ume samó po sebi. — Na slovanske književnosti Zola pač tudi še ni razprostrl vpliva svojega, četudi se ne pogreša pri nekaterih slovanskih pisateljih naturalistični vpliv in se nekateri ruski spisi skoraj Zolovim lehko stavijo na stran. Toda ruski, tudi skrajni realizem se je razvil na domačih tleh: Tolstoj, Dostojevskij i. dr. so neodvisni od Zole, kakor pač tudi Gogol ni pod Balzacovim vplivom, ker Balzacovi spisi so šele po smrti njegovi l. 1850. bili obče znani in prišli do veljave. — Mimogredé bodi omenjeno, da se je, ni dolgo tega, Tolstega zeló naturalistični igrokaz »Moč teme« v Parizu spravil na oder in da ga je francosko občinstvo dovolj prijazno vsprejelo. —

VI.

Govoréčim o zunanjem uspehu Zolovega pisanja, nam je potrditi, da se njegove knjige hitro širijo, da se ljudje »trgajo« zánje. »Nana« n. pr. je v prav kratkem času učakala nad sto natiskov. Razprodaja njegovih knjig je nesla Zoli toliko, da se smé danes šteti med bogatine. Vender pa ta uspeh ni »netto« in ni ga pripisavati sámi notranji vrednosti njegovih del in navdušenju občudovalcev. Da se Zolove knjige tako hitro in v takem številu izpečavajo, pripomogel je največ, kakor bi se nemški reklo: »Skandalerfolg« njegovih spisov. Ali vender

se mu dela krivica, ako se mu očita po novinah in knjigah, da gojí slovstvo, katero se zaznamenuje z ljubeznivim imenom »pornografija« svinjepìs — »Začeli smo z »Duhom kristijanstva« [1]), s »Premišljevanji« [2]) in z »Jesenskimi listi« [3]), in kam smo prišli? Do »Asommoira« in »svinjepísa!«, toži časopis »Figaro«. — Hudobna peresa celó nagajajo Zoli in Zolovcem, da se beseda naturalizem izvaja iz latinskega »naturalia«. — Pač mnogim Zola že zaradi tega ne ugaja, ker je realist. Nekaterim preobčutnim, preidejalnim dušam se realist sploh mrzi. [4]) — Naj imajo naturalistični proizvodi še toliko napak, naj je ves naturalizem zmota, vender Zola ne zaslužuje, da se šteje med pornografe. Sicer ne vidimo v njegovo srce, vender ni potrebno misliti, da hoče dobička iskati s tem, da bi pohujševal človeštvo, da bi pisal za razuzdance, šegetal jim otrplo polt ter jim oživljal usèhlo domišljijo. Njegovi spisi nimajo slabih, nenravnih namér, ker greh pregrdo slikajo, da bi vábil in zapeljeval. Zola ima svoje leposlovno prepričanje in po njem se ravná.

Najprej mu je za resnico. Ker se tako neustrašeno poteza zánjo, odpuščamo mu lože napake in grehe. Resničnost v njegovih spisih mu je tudi veliko pripomogla do uspeha; človek išče in hoče resnico, četudi ga neprijetno presune ali rani. — Kakor rečeno, hoče Zola samó istinitost, samó kar se v življenji res godí. Preveč po črki se pa drží Goethejevega nauka: »Greif' nur in's volle Menschenleben«,

---

[1]) Chateaubriand, »Le génie du christianisme«.

[2]) Lamartine, »Méditations poétiques«.

[3]) V. Hugo, »Les feuilles d' automne«.

[4]) To je čutil Gogol. Čitaj krasni uvod 7. poglavju I. dela njegovih »Mrtvih duš«. ». . . Srečen pisatelj, ki se ne zmeni za dolgočasne, zoperne značaje, kateri nas osupnejo s svojo žalostno istinitostjo, marveč si voli samó značaje, v katerih se blešči božja in človeška visokost! . . . Z maméčim kadílom je zagrnil ljudem očí; preprijetno se jim je laskal s tem, da je pokril življenja senco in odkril samó blesk. Ves svet je odušèvljen zánj . . . Imenujejo ga velicega, slavnoznanega pevca . . .

Kako vse drugačna pa je usoda tistega pisatelja, ki se drzne upodabljati vsakdanje reči, za katere se komaj kdo zmeni, in strašno, gnusno blato, ki omadežuje življenja našega ubožnost; pisatelja, ki si upa s krepkim, neusmiljenim dletom obdelavati in ljudstvu jasno pred očí staviti mrzle, razkosane značaje, katerih mrgolí na trnjevi in dolgočasni poti življenja našega na tem svetu! On ne sliši množice ploskati mu, ne vidi hvaležnih solzâ in jednoglasnega odušèvljenja ginenih src; ne pribití mu naproti šestnajstletna krasotica s povéšeno glavíco in junaško udanostjo; tudi ne odide ostri sodbi sovremenikov, hinavski, trdosrčni sodbi, ki pravi, da so njegove stvaritve podle in ubožne, ki ga stavi med zaničevane, človeštvo z nogami teptajoče pisatelje in mu odreka srce in čut in božjo luč nadarjenosti . . .«

Zola pregloboko seza, prav do dna. Da ne zadoščuje sentimentalnost in idejalizem, ki nima nikakeršnih tal pod sábo, in da je tudi realizem potreben, to je obče priznano; ali sáma gola realnost ni še poezija. Oboje naj se združuje, kakor n. pr. pri Turgenevu, to je pač jedino pravi pot. Turgenev podaje drugačne dušne hrane nego je Zolova! Vender je še dovolj francoskih romanopiscev, ki si jemljó Turgeneva in Dickensa v vzgled in ne Zole. Sicer pa Zola sam v boljših urah spominja na Dickensa in Daudeta.

Zola je jednostransk v istinitosti, ker vidi povsod samó mračno stran. Njegovi ljudje so v prozajični, v vsakdanji obleki, značaji njegovi skoraj vsi zaničljivi. Po pravici se mu očita, da ne razločuje bôj (»farbenblind«). Nikjer ni veselega življenja v njegovih povestih, nikjer blagodejnega humorja, nikjer duhá in milote. Romantiki so bili na boljšem poti, ker so učili, da se v pesništvu vrsti grdo z lepim, žalostno z veselim, kakor se izpreminjajo v življenji sreča in nesreča, lepota in grdoba. Zoli je stvar božja samó snòv. Človekoljubu se milo storí čitajočemu njegove povesti in imajočemu pred sábo jedino zavržena ali vsaj slabotna človeška bitja. Ciklus »Rougon-Macquartovi« je prava Sodoma in Gomora: med blizu tisoč osebami, ki nastopijo, najti ni niti pet pravičnih ljudij! Zolove osebe imajo samó zunanje, živálje življenje, samó živce, čute, mesó in kri; popisuje nam jih le životopisno, dušeslovno ne. Volja, misli, strasti v porájanji — vse to nam je zakrito. Naturalistični romanopisci, kateri nam trosijo prav malenkostne popise, če gré za snovne stvarí, in ki na dolgo in široko govoré o rečeh, katere nas malo zanimajo, mahoma so jako varčni, kadar bi jim bilo razlagati dušne pojave. »Naturalisti ne premišljajo splošnih značajev, temveč slikajo izjeme. Ne da nam bi kazali tipov, rišejo samó spake in ker se spake nahajajo v prirodi, pravijo: »To je resnica, to je človeško izpričalo! — To je nečloveško izpričalo, reklo bi se bolje prav, to je redek vzgled tega, kar je človeški prirodi nasprotnega.« (»Figaro«). Če se nameri Zola na osebo, katera bi bila prikupljiva, ustavi se nerad pri nji, popiše jo le površno; toda če ima grd značaj pod roko, kako dobro mu dé, kako natanko ga slika! — Obrazi in primere so navadno iz živalstva; čitatelju se zdí časih, kakor da je v hlevu ali zverinjáku, nekakšen živalsk duh mu puhtí iz teh popisov nasproti. Zola se ne ustraši nobenega prizora, bodi še tako zopern. Najdrznejši njegovih romanov je »Nana« in s to povestjo je Zola res napravil gadno mlako v slovstvu. Sicer se ne zahteva od realističnega pisatelja, da se giblji jedino v višavah in da je biti njegovim osebam serafske či-

stosti, ali to, kar podaje Zola v »Nani«, to je vender preveč in preopolzlo. —

Zola je kolorist med pisatelji, moč njegova so slike. Ves roman »Une page d' amour« bistveno ni nič druzega nego popis pariškega mesta, katero nam kaže v petih raznih, velicih podobah, polnih življenja in barv in plastičnih obrazov. Krasen je n. pr. popìs velikanskega danjenja, ki je uvod romanu »Pariški trebuh«. Slika, katera je na konci te povesti, napravi mogočen vtisek kakor veličasten finale. — Ali popisovanje preveč prevladuje v Zolinih povestih, njegove slike so čestokrat preobložene; oseba ni druzega nego stafaža, in stafaža preplavlja dejanje. Zola ne razločuje, kaj je zanimivo, kaj ne — kaj važno, kaj postransko. Pa to naj bi bilo, samó da bi ne popisaval s takim veseljem negnusnih rečij. O tej stvári se čita ta-le dobra opazka: » . . . . samó toliko rečem, da se nahaja umazan materijalizem in surova poltenost, ki bi se morala gabiti nežnemu ukusu in sramežljivemu srcu; da nekatere grde in nesnažne rečí na tem svetu niso vredne, da se kdo zmeni zánje, še menj, da se popisavajo; da n. pr. podlost srca in smrad življenja nista predmeta višjemu premišljevanju.« (»Journal des Débats«.) Zola pa se grdih, vsakdanjih rečij najrajši lotéva in izkuša vso svojo spretnost nad njimi. To vse pa ni druzega nego preris, natančen, skrbno zdelan preris sicer, ali vender preris, ker se pogreša oživljajoča misel. Za popise rabijo Zoli žive, v okó bodóče barve. Najbolje se mu posrečujejo slike iz spomina n. pr. kadar piše o mestu Plassans (= Aix), katero je bil otrok zapustil. Ti popisi so seveda menj natančni, ali zato tudi menj vsakdanji in bolj poetični, dokaz, da se pisatelj predaleč izgublja, kadar popisuje rečí, katere ima pred sabo.

Reklo se je, da Zola zametava domišljijo. S tem si sam zasiplje izvòr, iz katerega je pesniku zajemati. Kdor si jemlje samó istinitost za predmet, bode kmalu jednoličen ter se napósled izpiše. Odkod dobivati nove snoví, če ne od neusèhle domišljije? Sicer pa se ji mora tudi Zola toliko ukloniti, da izumi načrt in zgodbo. Ali dejanje mu je majhne vrednosti. »Gibanja«, pravi, »so le zato, da se kaže oseba v logičnem razvoji«. Kar je pa dejanja v povestih njegovih, mora se priznati, da je jasno in dosledno. — Zola piše mirno, objektivno; svojih čustev ne razodeva, naj tudi govorí o trpljenji in bolečinah, o revščini in ubožcih. Osebnega pomilovanja ne izraža. Vender se iz jednega novejših njegovih del, iz »Germinala«, sliši nekakšen klic: »Pomagajte ubogim delavcem v rúdnikih!«

Kar učí Zola o podédovanji, to je sicer utemeljeno, a za povest pač ni posebnega pomena, je li junak dobra in slaba svojstva podédoval ali drugače si pridobil. — Zola v tej stvári tudi ni dosleden. Rodbina Rougon-Macquartova je po prámateri odločena za pregreho in hiranje; toda lepa in cvetoča Nana, za katero se moški »trgajo«, ne napravlja vtiska, kakor da je že po rojstvu bolna. Dalje Zola pozablja, da se Rougon-Macquartovim tuja, zdrava kri primešava in da bi se imela rodovina zaradi tega sčasoma preroditi in izgubiti podédovane bolezni. (Razven če si Zola misli, da so tudi drugi vsi bolní. Vsaj moralne hibe imajo vsi.)

Da bi se Zola samó oslanjal na znanost, ne bi bilo ničesa ugovarjati. Ali on zahteva, naj je roman znanost sáma, tedaj zamenjava znanost in pesništvo. Ali je roman, četudi na istiniti podstavi, pesniški zdelek, izumljena zgodba, in torej ni znanost; ali pa je gola znanost in tedaj ni pesniški proizvod. — O Zoli se pravi, da ne piše romanov, temveč samó snoví romanom in da roman, kakeršnega hočejo naturalisti, ni roman, ampak poročilo. Bolezni popisavati vender ni leposlovčeva, temveč zdravnikova stvar.

Omenjalo se je že, kakšno vlogo ima pri naturalistih poskus. Ali pa smo upravičeni misliti si, da se z duhom in dušnim življenjem tako lehko poskuša kakor s telesi? Niti životoslovna vprašanja niso rešena, tem menj so nam jasni duševlovni pojavi. — Gré zato, ima li človek prosto voljo ali ne, tega vprašanja pa vender nima rešiti pesnik.

Zola se tako protivi vmešavanju pisateljevemu; ali v povestih njegovih odločuje tudi »naključje«. Primerov bi se lehko navêdlo. Zola pride sicer s pripravljenim značajem, kateremu se je temu ali ónemu dogodku nasproti tako in tako vêsti. Dogodek pa vender izumi pisateljeva domišljija, pisatelj tedaj le z domišljijo svojo »poskuša«. Tudi Zola je izumljiv, tudi on ima domišljijo, živo, plodovito domišljijo, četudi se je brani. — Nekateri ga celó — to mu pač prav hudó dé — štejejo med romantike. (Primeri naj se o tem T. Zollingov podlistek v »Neue freie Presse«, 7. in 8. dné okt. l. 1881.) Res je, da Zolov zlog, časih tudi celi prizori v njegovih romanih spomínjajo na V. Hugona; pri njem se takisto nahaja marsikàj, kar je »grotesque« in bi delalo čast najbolj romantičnemu zdelku; tudi to je romantično (če imajo sploh jedini romantiki svojsko pravico do tega), da devlje okolico in prirodo v soglasje s čustvi svojih oseb. Vender se mu godí krivica, če ga bližajo kritiki njemu toliko zopernim romantikom. Preudári naj se samó, kaj hočejo romantiki in kaj

zahteva naturalizem. Zola sam se brani najbolje, ker stvar obrne in odkrito priznava, da je žàl! tudi pri njem marsikàj romantičnega, da se ni mogel še oprostiti vseh teh ukoreninjenih neslanostij, da pa bode sčasoma že drugáče. — S to izpóvedjo govorí pa tudi proti sebi, ker nehoté priznava, da marsikàj velja in se je marsičemu težko ogniti v leposlovji, čeprav je naturalizmu nasprotno.

Pripoznati je, da je Zola navzlic svojim čudnim leposlovnim nazorom venderle velik pesnik. Nekatere epizode v njegovih romanih so polne v resnici poetičnega duha, pravi biseri. Biser nam je pa drag, nájdimo ga bodisi med listjem ali med slamo, v smetéh ali v gnôji. — V zlogu je Zola veščák kakor malokdo. Kako natančne in primerne izraze umeje rabiti, kako plastično slikati, koliko menjave in bogastva ima beseda njegova! Zola sam se o pisavi izreka takole: »Jezik je logika. Dobro pišeš, če daš misli ali čustvu pravo besedo. Vse drugo je nečimernost, nepotreben lišp. Ako hočeš dobro pisati, moraš si krepko vtisniti, o čémer pišeš, in ta vtisek ponavljaj z vso močjo, pa tudi z vso preprostostjo.«

VII.

H koncu še nekaj opazek. — Rekel sem, da je naturalizem samó dalje razvit, pretiran realizem; omenil sem, kako je stopal realistični ukus od stopinje do stopinje, od Balzaca do Flauberta, od Flauberta do bratov Goncourtov in do Zole. Naturalistična mér je napredek, četudi retrograden napredek, zdí se mi priroden, neizogiben razvòj, kajti vsaka reč se do skrajnega konca pritira in pretira in potem preživí. Večen krogotok je, ne le v prirodi, ampak tudi v človeškem življenji in gibanji. Ideje in družbe se rodé, razvijajo, starajo, zopet prenové in preživé. Tako tudi v umetnosti: od prirode do umetnosti, od umetnosti do preumetnosti, potem zopet nazaj do prirode in zopet se začne kolobar. Konca se dotičeta, smelo bi se rêči. — Francoski kritik P. Bourget pravi: »Po skrajnem realizmu, kateremu so se udali pisatelji od leta 1870. sem, prihaja že neizogibni upor (l' inévitable réaction); po oboževanji vsakdanjega življenja začenjajo se gojiti zopet lepe sanje.« — Jednak razvòj se kaže tudi v glasbeni umetnosti. Wagner je hotel poravnati preveliko razliko med napevom in besedami; hotel je, naj bi bila godba samó izraz in opis besede, dejanja in čustva. Zašel je predaleč, njegova glasba se bolj in bolj bliža recitativu; »vzel je,« kakor piše o njem Saint-Saëns, »operi vse, kar ima mičnega, da bi dobil prostora za dejanje; zatrl je pa s časom tudi dejanje in je namestil s čudnim besedovanjem in nekakim mo-

droslovjem, o katerem mi ni jasno, kaj pomenja.« — Tudi o slikarstvu bi se dalo rêči, da se razvija retrogradno. Kaj je tako zvanim impresijonistom za misel, za lepoto v sliki! Čim vsakdanjejša, čim zmazanejša, tem boljša se jim zdí. — Nekje sem čital, da je smeti Wagnerja, Zolo in Vereščagina staviti drugega drugemu na stran kot zastopnike treh vej najnovejše umetnosti. Podobni med sábo so si res. Večina Vereščaginovih slik so samó jako spretne ilustracije. O tem slikarji, ki je ravno v Parizu svoje slike izstavil na ôgled, piše znani Albert Wolf: »Jaz menim, da je Vereščagin v svojih vélikih slikah »conférencier« [1]) z oljem, ki je besedo nadomestil z govorílom (tube) v pisanih barvah.« —

Dovoljuj se mi, da se še jedenkrat povrnem k naturalizmu, predno končam. — Ali ga je povse obsoditi? — Zakaj? — Vzprejeti pa ga nam ni treba, če ne ugaja našemu ukusu. Odloči naj notranje čustvo; vprašajmo se, če nam naturalistično berílo povzdiga duh in blaži srce, ali pa če nam je zoperno, prepodlo. V vodilo nam bodi La Bruyèrejev izrek: »Če ti berílo povzdiga dušo in te naudaje z blagimi čustvi, ne išči druzega merila, po katerim bi sodil zdelek; kajti dober in mojsterski je.« — Vôdi nas dalje misel, ki je pač tako stara kakor civilizacija, in katero je pesimistični modrijan Schopenhauer preprosto izrazil tako-le: »Četudi vsakdanje življenje ni nikakor lepó, umeli so vender slikarji, pesniki, glasbeni umetniki kazati nam življenje v lepih podobah, vzbujatí nam lepe misli, sladke sanje, in srečni smo, četudi samó za malo časa, in oproščeni grdôb okrog sebe, ako premišljamo mojsterske zdelke. To begóče veselje je kakor cvetica, katero odtrgamo tik brêzdna.«

Človek je že tako ustvarjen, da ga bolj osrečuje prijetna in lepa laž nego vzore podirajoča resnica. Tega človeškega svojstva tudi naturalizem ne bode mogel predrugačiti. Sicer pa se poslednje čase precèj glasno zagotavlja, da je naturalizem že preživel dôbo svojo. Primeri naj se že navedena izjava Bourgetova in naslednja izjava »Figarova«, ki govorí o prelagatelji ruskih romanov, grofu Vogüé: ». . . . sicer pa so nas ruske povesti genile do dná srca. Njih vpliv se že čuti tu in tam v naših knjigah in morda se že začenja slovstveni preporod, katerega prerokuje gospod Melhior de Vogüé. Zakaj ne? Završujmo s to zaupno besedo.«

[1]) Tisti, ki z javnimi predavanji širi kakšno idejo.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

I. Metliško kolo.

(Dalje.)

Vse to je izvestno. — »Neizrečeno mi je pa žàl (po starem) in »obžalujem« (po novem), da ti ne znam tako izvestno odgovoriti na 2. vprašanje: kedaj se je presadilo kolo na slovenski (belokranjski) svet?

Zapisano je, da so nemški križarji utemelili svojo ‚komendo' v Metliki že l. 1223 [1]); zapisano je, da je nekdanje tri slovenske (kajkavske) županije: Zagrebsko, Križevsko in Varaždinsko Ferdinand I. po nesrečni bitki Mohački (1526) pridružil pravi svoji hrvatski deželi« ;[2]) zapisano je, da so takozvani »uskoki« (Vlahi, Žumberčani ali starovérci) še za istega cesarja, samo štiri leta kesneje (1530) začeli seliti se od Senja (Zengg, na Hrvatskem) v odkazano jim Metliško okolico: [3]) — vse to je zapisano; kedaj se pa je preselilo ali presadilo »kolo« v Metliko in njeno okolico [4]) med druge Bele Kranjce, — tega nisem mogel dozdaj zaslediti v nikakem rokopisu, v nikaki knjigi. Ustno poročilo pa tudi molčí povse o tém.

Dasi pa Žumberčani, ki govoré »štokavski« in »čakavski«, [5]) ki igrajo kolo še dandanes — na sredi »sela« ne samo o vuzmu (»uskersu«) in Kresu ali Ivanju, nego i na vse tri božiče (»na sva tri dana Božića«), in to »momci«, »snahe« in »djevojke« [6]), — Dasi so Žumberčani (v širjem pomenu) s časom po svoji naselitvi ob belokranjski meji kolikor toliko vplivali na nove svoje sosede, (kakor pozneje Kranjci nánje) pa vender nečem trditi s tem, da so baš oni tudi »kolo« zasejali na slovenski svet; kajti vse kaže, da se je igralo

[1]) »Letop.« (Mat. slov.) 1887; 169.

[2]) Engel: „Geschichte des ungar. Reiches u. seiner Nebenländer." II.

[3]) Prim. „Letop." Mat. sloven. 1879; 206.

[4]) K njej račnamo tudi Vinico in Poljane z obližjem vred.

[5]) „Grško-katolici govore — premda i ne čisto — ipak štokavskim jezikom; a rimo-katolici čakavskim, premda se i oni na mjestu po prvih povuči znadu. A što je kod obijuh jedno — jest to, da uzimlju i po koju kajkavsku, pa če i kranjsku riečicu." Gl. „Arkiv za povjestn. jugoslov." VII. 1863; 330.

[6]) Gl. ondi na str. 334—337. (Če se je ta národni običaj po l. 1863. tudi kje zatrl, povsod vem da ne. J. N.

kolo že pred njihovim prihodom v naše kraje, ne samo pri Srbih oziroma po Srbiji, Bosni in Hercegovini, nego i po Hrvatskem, Slavonskem in Dalmatinskem, a sosebno po hrvatskem in dalmatinskem primorji in to: ne samo o naštetih svetkih i. dr., nego i na svatbah (tudi pod milim ali »vedrom« nebom t. j. pred hišo), kakor se dan današnji. [1])

Tudi Bolgari igrajo kolo, ki mu pravijo: »horo« ali »oro.« [2])

V Babini gredi (v Slavoniji), ki sluje najbolj po svojih ženskih »lepoticah«, igra vsako leto o posebnih prilikah od pamtiveka »kolo« po kakih 500tero ljudi. (Po ustnem poročilu.)

Vse to nam pa svedoči, da je »kolo« neizrečeno star ples, ki je — predno so se preselíli Žumberčani v naše kraje, utegnil preseliti se na belokranjski svet, in to, gledé na jezikovne oblike — s hrvatske straní izmed tako zvanih ‚čakavcev‘. [3])

Vredno je morda veščake opozoriti na to, da je Metliškemu (zdaj jako okršenemu) kolu ‚štokavska‘ inačica (Vuk, I. 372—373 br. 517.) od Dubrovnika. Vuk pa piše v isti knjigi na VI. stráni (»mjesto predgovora«) tako: »Kod kojijeh stoji: od Dubrovnika, od onijeh sam gdekoje ja napisao u Dubrovniku, no od čeljadi, koja nijesu odande rodom (jer pravi Dubrovčani — starosjednici — nemaju danas nikakoijeh narodnijeh pjesama), a najviše mi jih je napisao od svoje majke G. Jovo Lainović, koji se rodio u Novome [Novi] u Boki od roditelja iz Foče u Ercegovini, a prije 23 godine, kao dijete,' došao u Dubrovnik, gde i sad [1841.] trgujući živi. Tako se slobodno može reći, da su ono gotovo [4]) sve prave Ercegovačke pjesme, koje su gdješto po »primorskome« načinu okrenute«. [5])

Z dodatkom: »od Dubrovnika« zaznamenoval je Vuk tudi óno národno pesem, ki nam dopolnjuje in razjasnuje 3. pesmico Metliško, in se čita pri Vuku I. (1841); 294 (br. 400) pod napisom: »Stara neće, a mlada hoće,« to je: (»deklica starega neče, a mladega hoče.«) —

---

[1]) Vuk: „Srps. n. pj. I. (1841); str. 1; 61—66; 108 (174—177; 180—186 itd. 372; br. 517 imeli smo že v mislih). Čitaj tudi v Vukovem „Kovčežiću" Rizanske običaje str. 47—51 i. d.; v „Arkivu" pa na str. 287 in 293 zarad Lonje (v Posavini, a na str. 327; zarad „župe selačke" v ‚Primorju hrvatskem.‘

[2]) Mikl. „lex 1094 p. l. χορο, chorus [od gršk χορός, Rundtanz, Reihen, Reigen]. Tuje ime „horo" namesto domačega rabi tudi nekim drugim Jugoslovanom. Prim. Vuk, pjes. I. (1841) str. 342 in „rječn." 806.

[3]) Kod po Dalmaciji živé Hrvati-čakavci in kako se razlikuje njihov jezik od srbskega, čita se v Vukovem „Kovčežiću" 16—27.

[4]) Srbom ne znači „gotovo" (adv.) to kar nam, nego: skoraj (beinahe, fast).

[5]) V primorji (dalmatinskem) živé poleg ‚štokavcev‘ tudi ‚čakavci‘. Prim. »Kovč.« 17.

Ker nimajo vsi čitatelji Vukove zbirke pri rokah, utegnemo večini izmed njih ugoditi z navedeno ‚pesmo‘:

»Tekla zvjezda danica,
Da preteče mjeseca (sic) [1];
Ne more ga preteći,
Dok zajedno zadjoše
Za visoku planinu,
Za zelenu goricu,
Za studenu vodicu;
Na vodici djevojka,
Crpa, [2]) ljeva [3]) vodicu
Sa zlaćenom maštrafom [4])
I bijelom ručicom.
Tu dolazi star' na konju, stara delija: [5])
»Božja pomoć djevojčice, bjela rumena! [6])
Hoću li ti doć pomoći crpat vodicu? —
Idi s Bogom, star' na konju, stara delijo!
Volim sama i do noći, nego [7]) s tvojom pomoći.«

Zdaj nam jasno, kdo je óni »star' na konju« tudi v naši pesmi, in da besede: »Bog ti pláti![8]) niso nikaka hvala (zahvala), nego podsmeh. — A če izpustiš v gorenji pesmi (»od Dubrovnika«) v zadnjih petih vrstah iz vsake vrste po dve zadnji besedi, (ki so po mojem mnenji novi dodatki iz turške dôbe), ostane ti še dosti jasna misel s prvotno národno méro naše pesemce:

»Bog ti plati star' na konju!«

Ta vrstica je po tem takem samo odlomek ali ostanek gorenje ali pa kake druge pesmi; kajti z vsebino 3. pesmi ni v nikaki zvezi.

Tako se menjajo in pozábljajo s časom národne pesmi. — Očevidno je, da so 2., 3., 5. in 6. pesem slovenskega značaja, 1. in 4. pa čakavskega — z vplivom slovenskim. Opozárjamo samo na nsl. besedo »postávati«, ki ne rabi nì Hrvatom, nì Srbom; pogrešamo

[1]) Tù menda samo „licentia poëtica", a ne hrvatska kajkavščina, ki sklanja 4. sklon (acc. sing.) neživih stvarí mošk. spola tako, kot da so žive.

[2]) Zajema. Po Vukovih mislih bi bilo „pravilnije crpe, nego crpa" —

[3]) Nalíva.

[4]) Kupa (kupica) z ročo, ein Glas mit Handhabe.

[5]) „Delija" turška beseda — junak itd., po Vuku mošk. spola (m.), a tù vendar: stara (nm. stari) Tako se menja praví (prirodni) spol s slovničnim tudi gledé besede „slúga". Prim. Vuk „rječn." 693.

[6]) T. j. rdeča.

[7]) Zbog tega „nego" (nm.: neg') 1 zlog preveč.

[8]) Za „plátiti" (v. pf.) rabi našim Belim Kr. že zdavna „pláčati" (v. pf.), za srbohrvatski „pláćati" (v impf.) pa „plačevati" (v. impf. oziroma freq.).

je tudi v staroslovanskem slovarji Miklošičevem. Celó v 2. množn. sklonu besede: »divojk« (nm. divojak) čutimo slovenski vpliv. V 4. pesmi je prva beseda (»odprite«) slovenska, poslednja (»dukát«) pa čakavska, kar svedoči baš ta skrajšana oblika 2. množn. sklona, (gen. plur.)

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

Vrli domorodec, pokojni Jurij Kobe, popisal je »kolo« v svojem mičnem spisu: »Bėli Kranjci« v »Novicah« l. 1847.) tako:[1] »Kolo (narodni ples), pri katerem se dekleta, tudi mlade (žene)[2], ,vzajemno nasprotno' na suknjah za žepe držeče v podobi šestila okoli vrté, dve stopinji naprej, eno nazaj gredé, — to se v nekaterih krajih v svoji stari svetáčnosti šė zmeraj vodi, v nekaterih se je pa tudi že opustilo. Med njimi je vselej ena ,vodja', in sicer taka, ki je najbolj urna in največ pesem vé; zakaj kolo se prepevajoče vodi, dokler se ples ne začne, kedar se pa ples začne, odstopijo vse tiste, ki so slabe, ali pa ki ne znajo na las z vsemi drugimi dve stopinji naprej, eno nazaj poskočiti, zakaj v enem trenutji morajo noge vseh po zemlji poteptáti in zopet odskočiti v zrak.

Stari Trg v Poljanah je bil njega dni velikonočni ponedeljek pred večernicami ves v takih igrah, in vse je od petja grmelo, ker vsaka vas iz cele župnije je ondi na svojem prostoru kolo praznovala. Kolo se začne vselej s pesmijo:

»Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Prelepih vseh mladih devojak«[3]) itd.

(Iz vsega kola je razglasil Kobe samo te dve vrstici).

»Vsled tega se pojó« — pripoveduje Kobe na dalje — »razne pesmi v čisto »srbsko-hrovaškem« narečji, da se človek zares prečuditi ne more, ako pomisli, kako so se mogle te pesmi na kranjsko zemljišče zasaditi. Kolo se v naši dobi redko vodi, samo o večih praznikih in na píru (svatbi) drugi dan po poroki, ako nevesta ni vdova.[4])

[1]) Tu z nekaterimi pravopisnimi popravki po Janežičevem „Cvetniku“ 2. izdaje v Celovcu 1868; 331.

[2]) Mnogi Belokranjci, Hrvati in Srbi pravijo „mlada“ nevesti ali mladi ženi vse leto po svatbi. Prim. Vuk. „rječn.“ 362. Za istí pomen rabi Poljancem in nekaterim drugim Belim Kranjcem tudi „snaha“.

[3]) Uprav: „dívojak“, kar zvemo malo kesneje.

[4]) Metličani pravijo: „vdovíca“.

Po poročilih in naslednjih pesmih poljanskih in drugih dragocenih podatkih, ki nam jih je blagovolil letos priobčiti vč. gospod Peter Režek, župnik v Starem Trgu pri Poljanah, [1]) razglašamo pa, da se igra zdaj »kolo« v njegovi župniji še v Trgu, v Predgradu in v Deskovi Vasi, in to skoraj vse velike praznike, pa ne pred večernicami, ampak po večernicah. »Snahe« ne plešejo več, ampak le dekleta (»dekliči« ali »deklice«, tako pravijo tudi odraslim [2]) in dečaki, (pa ta beseda jim ne rabi, nego »fanti«, (a ne »fantje«).

Tako jim ne rabi — razven v pesmih in šalah — ni beseda »divojka« (kakor jo izgovarjajo čakavski, a ne »devojka«). V Predgradu izgovarjajo tudi razločno: »lipo« nm.: »lépi«; v 2. množnem sklonu (gen. pl.) piše pa naš svedok iz istega Predgrada nedosledno: »lipih [3]) djevojak« dočim je bil prvi svedok iz Trga — napisal še poprej: »lepi«, a vendar: »divojak«, dasi se je vč. gospodu župniku v prvi besedi nm. »e« čulo malo »i«, ko mu je namreč ta svedok čital zapisano pesem.

Take pojave razjasnjujejo naslednje župnikove besede: »Zarad govora je pri nas velika kolobocija: kteri gredo krošnjarit na Hrvatsko, govoré bolj hrvatsko, kteri gredo med »Vlahe«, govoré bolj srbsko, kteri gredo med Nemce, pa nemškutarijo, kakor nekdanji ‚odsluženi' vojaki; vender pa pri vsem tem lepše govoré in bolj čisto, kakor (nego) »Kranjci«. [4])

»Resnične so Vrazove besede, da pravijo: zastanak, povratak, staza, lonac. Pišejo se: Bukovac, Barac, Mukavac . . ., ali vsaj izgovarjajo tako, akoravno mi pišemo -ec nm. -ac.«

Na vprašanje, zakaj piše vč. g. župnik zdaj: »Stari Trg *pri* Poljanah, dočim je pisal Kobe l. 1847. »Stari Trg *v* Poljanah«, rekši je li se Kobe zmotil? — poslal nam je vč. gospod to razjasnilo: »Narisal sem Vam (kolikor znam), ‚spregled' naše župnije. Ako pridete iz Črnomlja s pošto v Kočevje na postajo: Brezovica, in še nekaj časa greste po cesti v Kočevje, postojite in se obrnite proti jugu; tu se Vam med dvema gorama [Kozico in Žežljem] razprostira globoko dol Poljanska dolina — noter do Kolpe, od ktere se spet na hrvatsko stran hribje vzdigujejo in dolino zapirajo. Od tu se Vam vidi, da je dolina ravna, pa prav za prav ni nič ravnega v njej: polna je malih gričev in kotanj ali dràg (Mulden). Pod cesto noter do Kolpe pre-

[1]) Pristojna javna hvala bodi vrlemu domorodcu na toliki ljubavi! — Pisatelj.

[2]) Nepoštene deklice ne smejo v kolo.

[3]) Uprav „lipeh".

[4]) Razumevaj: „Črni Kranjci", t. j. óni, kateri se ‚črno' nosijo.

bivajo Poljanci, toda prve tri vasí (Králje, Vimolj in Čeplane) spadajo cerkveno pod Nemškolško župnijo; druge doli[1]) pa vse pod Stari Trg (Starotrško župnijo). »Dolina pa ,spušča' proti Kolpi po strmem bregu, kteri loči župnijo nekako na dva dela: vasí, ktere so pri Kolpi, kjer so pod bregom semtrtje lepe ravnine — imenujejo se »brežani«, a druge vasí, ki so nad bregom — »nabrežani«. Ako greste po cesti doli v Starotrško župnijo, pridete čez Jelenjo vas v Predgrad. Tukaj doli pod ,cérkvo' na rtu je stal slavni poljanski grad (Pölland = Poljane), ki ga Valvasor popisuje; zdaj mu pa ni več sledú; ampak zdaj stoji onkraj ceste gradič, v kterem knežev logar prebiva. (Tukaj v tem grádu je bila do l. 1848. ,gosposka', kakor n. pr. na Krupi). Vási pravimo navadno Predgrad, pa tudi »pri Grádu«, ptujci: Poljane, Kočevarji: Pölland«.

»Zato menim, da je prav, če pravim: »Stari Trg pri Poljanah«, [2]) ker je civilno imenitniši bil grad Poljane nego župnija: Stari Trg.« [3])

»Res, da zdaj inostranci, kedar gredo čez hribe k nam, pravijo: »Grem *v* Poljane«, naj gre potem pótnik, v ktero vas hoče, tako, da je to ime postalo splošno za vso dolino, in po tem je tudi prav: »*v* Poljanah.«

Po tem ugodnem razjasnilu smemo tedaj i kolo, ki se igra v Starotrški župniji, imenovati »poljansko kolo«.

(Dalje prih.)

[1]) T. j. bolj na jug: Podgora (gorenja in dolenja) Zagozdac, Jelenja vas, itd.

[2]) Tudi ,službeno' je Stari Trg pri Poljanah „Altenmarkt bei Pölland". („L. R. Bl." f. Krain 1857. II., štr. 30). J. N.

[3]) Po sedanji deželni razdelitvi spada ta Stari Trg pod okrajno poglavarstvo Črnomaljsko in k sodnemu okraju Črnomaljskemu. J. N.

Popravki. Na 339. str. (4. vr. 2. pred.) čitaj: Da *pojde* z nami (namreč: izprošena hči); 340. str. (6, op.) čit »darežljiv« *u*sl. beseda; 343. str. (6. vr.) čit. ru*h*o; — v 22. vr. čit. *h*oda; — v 23 vr,: Šta *ć*u; — v 3. op.: Táko *je bilo* tudi Metliško kolo še pred tremi leti; — v zadnji vr. pa: ra*b*i; 344. (4. op.): Zaveze tanka *ves'o*ca — Pa po*dje s dragom* itd. — Manjše tiskovne hibe, kakor: »agrinz« (337), »pragz = srb. skav*a*c« in »preg« (340; 2. op.) — namesto: ạgrinz, prạgz, prẹg itd. popravili so si strokovnjaki menda že sami; — v 4. op. čitaj . . . gosp*ó*da, a ne »gosp*o*da«.

Spomini o Josipu Jurčiči.

Brala **Fr. Levca** pri »Jurčičevem večeru« v Ljubljani dné 18. marcija 1886. leta.

I.

Kadar je pokojni Jurčič za list svoj potreboval od mene kakega spisa, zlasti kakega listka, prilezel je proti večeru k mêni na dom tiho kakor laško olje. To je znala tudi žena moja, katera je, ko je ugledala Jurčiča, navadno vzkliknila: »Ti, pisati bo treba; gospod Jurčič je tukaj!«

Jurčič, tako pozdravljen, nasmehnil se je navadno ter vprašal ženo, ima li kàj večerje pripravljene. A to vprašanje je bilo nepotrebno, kajti znali smo vsi trije, da, kadar je prišel on, ne bodemo večerjali domá, ampak pri Bóbničku na Glincah, kamor je pokójni Jurčič tiste čase posebno rad zahajal.

Po poti ali pa še rajši poleg kupice vina je potem Jurčič razodel željo svojo. »Vidiš, to-le mi spiši; par vrst! Saj ni treba bogsigavédi kakó obširno in temeljito; da bo le! Pa kmalu mora biti. Za juteršnji list!« . . .

In v takih slučajih je znal biti ljubezniv, da mu nisi mogel odreči prošnje! A časih sem mu jo vender poskušal odreči! Tako sva sedela dné 18. majnika 1879. leta tudi pri Bóbničku pod krivo jáblano na vrtu, ko me je obdelaval, naj spišem nekrolog slovenskemu pisatelju, skupnemu najinemu prijatelju, dné 13. majnika tistega leta v Vinkovcih umrlemu profesorju Jožefu Ogrincu. Imel sem slučajno ravno tiste dni mnogo šolskega posla in nisem se hotel udati. A Jurčič je tako lepó pripovedoval o pokojnem Ogrinci, klical na pomoč vse tiste lepe trenutke, katere smo skupaj prebili z Ogrincem na Dunaji, in ko vse to ni izdalo, potegnil je dvakrat na vso moč viržínko svojo, potem pa jo utrnil z mazincem desne roke ter rekel: »Le spiši! Kadar boš ti umrl, spišem tebi cel feljton, in jaz sam, kar je tudi nekaj vredno!«

Bila sva takrat še oba zdrava, mladá in vesela, vender sem nehoté odgovoril: »Kaj pa, če ti prej umrješ?«

»No, potem pa ti spišeš mêni nekrolog, najmenj pet feljtonov dolg! In v testament te postavim in zapustim ti vso literarno ostalíno svojo, vsa Tomšičeva, Vošnjakova in Razlagova pisma in pisma vseh ljubic svojih!«

Smijala sva se oba. Udati sem se moral in obljubiti mu, da za »Slovenski Narod« druzega dné spišem Ogrinčev nekrolog. Naročal mi je še, da ne sme biti preobširen. »Piši kratko in krepko! Največ za dva lista! Vidiš, jaz imam za vsakega človeka v svojem listu svojo mero. Ogrinec ima dosti dva feljtona, ti pa samó jednega. Tvoj prijatelj X. na priliko (imenoval je imé nekega ljubljanskega profesorja) vreden je pet vrst, ljubljanski žurnalist Y. pa samó dve. . .«

Minila so tri leta po tem veselem razgovoru. In prišla je žalostna, prišla je strašna ura, da sem res pisal Jurčiču nekrolog. Ni ga bilo pet feljtonov, ker je moral biti spisan v jedni nôči (od 3. do 4. dné majnika 1881. l.) in ker se mi je oko solzilo in roka tresla — tako, da se mi ni dalo pisati!

Dolžan sem mu še tistih pet feljtonov, ki sem mu jih takrat obljubil in da vsaj nekoliko poravnam ta svoj dolg, podajem vam nekoliko črtic iz življenja njegovega.

Jurčičev rod izhaja iz Jáblanice v svetokriški fari poleg Kostanjevice na Dolenjskem. Tam je bil domá Marko Jurčič, porojen leta 1802. Ko je odrastel, služil je več let na Dolenjskem za postiljona in prišel potem za kočijaža k oskrbniku zatiškega samostana. Odtod se je priženil leta 1840. na Muljavo k Pajštbarju št. 19. ter z ženo svojo, Marijo Jankovičevo, rodil troje otrók: Marijo, Jožefa in Antona.

Drugi otrok, Jožef — naš Jurčič — bil je porojen ob 7. zjutraj dné 4. marcija 1844. leta. Oče mu je bil, kakor je večkrat Jurčič sam pravil, »boren kmet«. Razven male hiše je posedoval četrt ali maselc grunta in se pečal tudi z branjarijo. Z drobno kobilico svojo se je vozil v Ljubljano po kolonijalno blagó. Večkrat sem ga videl stati v Ljubljani pred Plavcem na Starem trgu; korenjak, kakeršen je bil Krpan, zadel bi bil lehko Marka Jurčiča voz in kobilico na hrbet svoj in oboje odnesel po svetu.

»Jožek«, tako so domači imenovali Jurčiča do smrti njegove — bil je posebni ljubljenec deda svojega, máterinega očeta, kateri je, branju véšč, vnuku svojemu pripovedoval razne dogodbe in pripovedke ter s temi budil domišljijo njegovo.

Življenje njegovo je bilo, kakor vsakega druzega kmetskega dečka. Ko je imel šest let, moral je pasti domačo kravo. S sedmim letom začne hoditi v šolo na Krko, debelo uro daleč od Muljave. A ker se prvo leto ni naučil niti brati — učitelj mu je bil neki Matija Šusteršič — obupal je ter ostal vse leto domá, in tu ga je naučila brati sta-

rejša od njega sestra Marija. Izpolnivši deveto leto, spet začne hoditi v šolo na Krko, pozneje pa v slavno »majstu« višnjegorsko, da bi se naučil nemški in da bi lože izhajal potem v Ljubljani. Kajti ker je dečko vedno govoril o šoli in je v Ljubljani živela njegovega očeta sestra, ki je imela dijake na hrani, poslali so roditelji Jožka jeseni letá 1855. v ljubljansko normalko. Stanoval je na Poljanah nasproti Alojzijevišču. Tu sta mu bila učitelja prvo leto Blaž Praprotnik, a drugo leto Fr. Zentrich. Z odliko dovršivši normalko, prestopi jeseni leta 1857. v gimnazijo, kjer mu je učiteljeval izvrstni odgojevatelj in izborni latinec, stari Pogorelec. Ker je prvo šolo dovršil z odliko, bil je jeseni leta 1858. na posebno priporočilo krškega župnika Fr. Pevca vzprejet v Alojzijevišče za brezplačnega gojenca. In to je bila za našega Jurčiča, kakor za siromašne roditelje njegove velika sreča. Kajti s tem so bili najprej troški in skrbí za mladega studenta roditeljem njegovim izdatno olajšani, in potem je mladi, nadarjeni mladenič v Alojzijevišči našel možá, katerega se je kmalu oklenil z globoko čutečim srcem svojim. Stari prefekt in poznejši direktor Jurij Grabnar, sam bivši pesnik »Kranjske Čebelice«, prijatelj in čestitelj Preširnov, spoznal je kmalu nenavadni talent Jurčičev ter ga učil: »beri to in to knjigo!« Poleg Grabnarja mu je bil moder vodník in očetovski prijatelj tedanji prefekt gosp. prof. Janez Gnjezda, ki je kmalu spoznal, da Jurčič potrebuje več leposlovne hrane, nego kdo drugi in je zatorej v tem oziru zadoščeval želji njegovi. Zlasti slastno je takrat Jurčič prebiral nemško pisateljico Ido Hahn-Hahn, ki ima poleg vseh pijetističnih svojih marot v tendencijoznih romanih svojih vender mnogo genijalno načrtanih, zlasti ženskih značajev. Imel je Grabnar toliko zaupanja v mladega, a že takrat resnega in značajnega gojenca svojega, da mu ni rekel ničesa, ako je videl pri njem celó kako knjigo, ki je bila sicer zapisana na alojzijeviškem indeksu »librorum prohibitorum«.

In tako Jurčič nekega dné dobí v roke tudi Bleiweisovih »Novic« letnik 1858. in tam najde v našem slovstvu zgodovinski znamenito razpravo Levstikovo: »Napake slovenskega pisanja«. Trikrat je bral ta spis, ki je takrat v Slovencih napravil toliko hrupa, a vselej mu je vroče prihajalo, tako ga je razvnel. Nauk Levstikov: Slovenskim pisateljem se je od priprostega národa učiti, a ne po tujih vzgledih in svoji glavi pisati — ta zlati nauk si je Jurčič globoko vtisnil v svojo dušo, po tem nauku je pisal vse žive svoje dni. Ta spis, potem Levstikov »Martin Krpan« in njegovo »Potovanje od Litije do Čateža« vplivali so ogromno na mladega dovzetnega gimnazijca.

Četrtošolec Jurčič je začel l. 1861. javno pisateljevati. Imel je domá zgovornega osemdesetletnega deda († l. 1858.), ki je za pečjó sedé mlademu vnuku pripovedoval strašne dogodbe iz turških vojskà; o copernicah in strahovih; o hrvaških tihotapcih, kako so nosili sol in tobak čez mejo na Kranjsko; o Bošnjakih, kako so hodili plénit na Dolenjsko; o Francozih, kakó so fante v vojake pobirali, kakó so lopove v strah prijemali, kakó so se z gráničarji bíli in streljali okoli Višnje Gore itd. Te pripóvedi so vnemale živo fantazijo mlademu dečku in l. 1861. je nekoliko teh stvarij opisal v »Novicah« pod naslovom »Spomini na deda« in pod izmišljenim pisateljskim imenom J. Zavojščák.

Sploh pa kažejo mnogi dnevniki, katere sem našel v zapuščini njegovi, kakó vestno je mladi Jurčič že na nižji gimnaziji bral in knjige izpisoval. Tudi to je spomina vredno, da se je domá na počitnicah ogibal vrstníkov svojih, govoril je malo, z mladimi celó nič, in najrajši občeval s starimi ljudmi, katere je vedno izpraševal o preteklih časih. Mnogo je bral na vrtu pod hruško ali pa pisal v očetovem uljnaku. Vsako nedeljo je mladi, modri student obedoval pri župniku Pevci na Krki in ko je ta umrl leta 1864., pri nasledniku njegovem Fr. Pečárji. Večkrat je zahajal na bližnji grad Krávjak, nekdanji dom slavnih baronov Ravbarjev, kjer je bil takrat naseljen nemški graščák Ott z Hessen-Darmstadt. Tam mu je bila na razpolaganje lepa biblijoteka in vselej je bil dobro došli gost prijaznim, omikanim ljudem. Učil je grajsko gospodičino, literarno omikano spretno slikarico, slovenščini in s časom se je med učenko in učiteljem vnela ljubezen, nam znamenita zlasti zategadelj, ker je Jurčič tej prijateljici svoji v »Desetem bratu« postavil stalen spomeník. Benjaminova Mánica v tem romanu je Johanna Ottova s Krávjaka.[1]) Dasiravno sta šla pozneje Jurčič in Johanna vsak svojo pot, vender sta si ostala prijatelja in si večkrat dopisávala tudi poznejša leta, dokler se ni, mislim, da l. 1878. preselila spet v Hessen-Darmstadt.[2]) Grad Krávjak, kjer se godí povest

[1]) Jurčič je v „Desetem bratu" (Zbrani spisi, I. zv. na 26. stráni) Mánico tako natanko opisal po Johanni, da ji je dal celó starost (triindvajset let) Ottove gospodičine ter s tem naredil kronološko napako, ki gotovo moti vsakega pažnega bralca, da je Mánica namreč najmenj tri leta starejša nego grajski učitelj Kvas in da imata takrat, ko se poročita, Kvas štiriindvajset, Mánica pa sedemindvajset let. Pis.

[2]) Neko pomladansko nedeljo dopóludne sva se z Jurčičem izprehajala po Lattermannovem drevoredu, kar mi reče, da mora iti k »Slonu« nekoga obiskat in da naj ga počakam spodaj v kavarni. Čez dobre pol ure se povrne Jurčič iz hôtela. Bil je čudno bledega in resnega obraza in delj časa ni izpregovoril nobene besede. Šele ko sva šla

v »Desetem bratu«, kupil je pred desetimi leti od Ottovih ljubljanski trgovec g. F. in ga do tâl podrl.

A povrnimo se spet k dijaku Jurčiču. Bilo je l. 1862., da Jurčič pri svojem sošolci Ferd. Ullrichu slučajno najde Walterja Scotta. Začel ga je brati in romani Scottovi so imeli nánj takšen vpliv, da so takorekoč odločili usodo njegovo. Bral ga je noč in dan in zlasti Scottov »Starinar« mu je silno imponiral, tako da je celó v »Desetem bratu« znati več reminiscencij iz njega. Kar je bil Scott národu svojemu, to bi bil Jurčič rad Slovencem svojim. Odločil se je pisati samó prozo, povesti in romane. In da se je za ta poklic svoj véstno pripravljal, priča nam prva izvrstna povest njegova »Jurij Kozjak«, za katero je sedmošolec Jurčič leta 1864. od družbe sv. Mohorja dobil častno nagrado 100 gld. in katera je národu slovenskemu tako prijala, da se je morala natisniti dvakrat, vselej po 2500 izvodov. Živahno dejanje, postavljeno nazaj v strašne čase turških vojskà, krepko in genijalno risani značaji in znameniti, zlasti Dolenjcem obče znani kraji kakor staroslavni grad Kozjak, velevažni samostan zatiški, sloveča božja pot na Krki in cerkev Matere Božje na Muljavi — vse to je vzbujalo zanimanje za izborno, s krepkim realističnim peresom pisano povest. Stari zatiški župnik Hinek je tri nedelje zaporedoma pri krščanskem nauku pridigoval samó o Juriji Kozjaku in iz vse okolice so ljudje kar vreli v cerkev.

A najimenitneje je, da je ta povest seznanila Jurčiča s tedanjim tajnikom Mohorjeve družbe, z Antonom Janežičem, ki je, spoznavši izredni epični talent Jurčičev, začel mu pridno dopisovati, vzpodbujati ga in prositi, naj še piše za Mohorjevo družbo in »Slovenski Glasnik«. To je mlademu sedmošolcu delalo pogum, sédel je ter spisal »Jesensko noč med slovenskimi polharji« in izvrstno, poleg »Sosedovega sina« po moji misli najboljšo povest — »Domen«. Ves slovenski svet, kolikor se ga je takrat brigalo za beletristiko, čudil se je izrednemu novemu pripovednemu talentu, ki se je oglasil v Janežičevem »Glasniku«. Povesti »Tihotapec«, »Vrban Smukova ženitev«, »Kloštерski žolnir«, »Hči mestnega sodnika«, »Golida«, »Dva brata«, »Grad Rojinje«, »Nemški válpet« in mnogi drugi spisi, objavljeni v »Glasniku« in »Večernicah«, pričali so, da se je Slovencem nenadoma porôdil izboren, pripoveden pisatelj.

Da bi prosteje dihal ter svet in življenje bolj spoznaval in nekoliko tudi zategadelj, ker ni hotel iti v bogoslovje, ostavil je Jurčič sedmo

proti pošti, reče mi: „Ottova gospodičina mi je pisala, naj jo obiščem. Grad so prodali in zdaj se vračajo nazaj na Nemško. Ti je ne poznaš; pametna ženska je!" Pis.

šolo dovršivši knezoškofijsko Alojzijevišče. Stal je popolnoma na svojih nogah in že takrat živel ob peresi svojem, kajti Janežič mu je za razne povesti in razprave, pisane »Slov. Glasniku« ali Mohorjeve družbe knjigam vsak mesec pošiljal po toliko novcev, da je mogel Jurčič skromno živeti.

A že je visel Damoklejev meč nad Jurčičevo glavo. V osmi šoli je namreč v družbi s Fr. Celestinom in Fr. Marnom dal na svetlo »Slovensko Vilo«, almanah, ki je obsezal povesti, novele, balade in romance. V tej knjižici že se Jurčič odlikuje s svojimi baladami in s povestjo »Dva prijatelja«, katera nam kaže, da jo je spisal mladenič po letih, a po nazorih in mislih svojih že dozôrel mož. Objavil je pa v »Vili« tudi povest »Jurij Kobila« ter za glavnega junaka postavil znanega reformatorja slovenskega. To je bilo za tiste čase sila drzno! Učitelji so ga ostro grajali, dr. J. Bleiweis mu je očitno v »Novicah« in z osornimi besedami na dômu pokazal nejevoljo svojo in celó Janežič je v »Glasniku« Jurčiča posvaril! Učitelj vérstva je zahteval, da se Jurčič strogo kaznuje, kar pa napósled ni obveljalo. Vender je Jurčiča kmalu potem zaradi nekega neznatnega pregreška zadela ostra kazen — carcer 8 ur in ne prelepo zrelostno izpričevalo.

V veliko tolažilo je bilo Jurčiću o tem bridkem času znanje in prijateljstvo z Levstikom, s katerim sem ga jaz seznanil l. 1865. Dasi po značajih svojih jako različna, bila sta si v mnogih stvaréh sorodni naturi: oba slovanska realista, oba sovražnika parketa, a velika čislatelja slovenskega kmeta, beračev slovenskih in vseh kmetskih originalov. Jurčič je sam večkrat priznaval, da mu je idejo, pisati »Desetega brata«, dal Levstik s fragmentom svojim »Deseti brat«, katerega je objavil leta 1863. v Vilharjevem »Napreji«. Levstik je sicer čislal veliki talent Jurčičev, a vender si ne moremo misliti ostrejšega kritika povestim njegovim, nego je bil Levstik. Že o »Desetem bratu« mu je napisal dolgo kritično razpravo, katero mu je poslal na Dunaj. Vsako povest mu je takorekoč anatomiško razsekal, hvalil njene vrlíne, ali tudi odločno grajal, kar se mu je zdelo graje vrednega. In dasi sta se večkrat razprla, ostala sta si iskrena prijatelja do smrti. Jurčič je tudi pozneje, ko je uréjal »Slovenski Narod« v Ljubljani, čutil pravo srčno potrebo, vsak mesec prebiti nekoliko večerov v Levstikovi družbi in spominjam se, da mi je od leta 1873. do 1880. večkrat rekel: »Ako utegneš, pridi zvečer, pojdeva v »národni hlev« k Prmétu Levstika obiskat. Res, gròb je, toda kakor pravi Mefisto v »Faustu«:

> »Von Zeit zu Zeit seh' ich den Alten gern,
> Und hüte mich, mit ihm zu brechen . . .«

Levstik naju je vzprejel, kakeršne je bil ravno volje. Časih ga je bila sáma prijaznost, beseda je dala besedo in v prijaznem razgovoru je minil dolgi zimski večer. Časih je bil pa slabovoljen in zarohnèl je na Jurčiča: »No, kdaj bodeš že jenjal s »Slovenskim Narodom« germanizovati národ naš? Kaj še ni dovelj ponemčen, da ste ga zaćeli še s slovanskimi listi nemčiti? Ti si zdaj največji germanizator na Kranjskem. Nemški misliš, slovenski pišeš!« In usula se je na Jurčiča dolga vrsta germanizmov, katere je Levstik nabral iz »Slovenskega Naroda«. Jurčič ga je potrpežljivo poslušal ali pa ga je zavrnil: »Kaj ti veš, kakó se piše in ureja dnevnik, kateremu moraš biti večkrat sam urednik, sam pisatelj, sam korektor! Potem pa tehtaj in premišljuj posamezne besede! Kakó si pa ti urejal tistega »Napreja«? Po cele dolge dni si tičal v pisarni, da si s trudom skrpal na teden po dve ubogi številki malega formata. Potem je bil list lehko dobro pisan! Na mojem mestu bi pa ti v jednem tednu omagal ali bi pa ne pisal nič bolje, nego pišem jaz!«

Nikoli ne pozabim naslednega prizora. Leta 1874., ko so po Ljubljani razsajale osepnicė, pisal je Jurčič v kratki domači vésti, da se po Ljubljani vedno bolj širi — »kózja bolezen«. Ves razjárjen je prišel Levstik tisti dan k obedu in še predno je sédel, bruhne iz njega:

»No, ali si že bral?«

»»Kaj?««

»Kaj! »Slovenski Narod«! »Kózja bolezen« se širi po Ljubljani! In to piše Jurčič, Jurčič, ki pravi, da je slovenski pisatelj! Marko Pohlin redivivus je, a ne pisatelj! . . . .« in tako je šlo dalje med vsem obedom.

Ali nesreča je hotela, da je kmalu potem cesar naš, ako se ne motim, grofu Andrassyju podelil »den Orden des goldenen Vliesses«. Jurčič je rekel v dotičnem telegramu v »Slovenskem Narodu«, da je Andrassy dobil »red zlate kožúhovine« (namesto: »red zlatega rúna«). Zdaj pa Levstikova jeza ni poznala nobene meje! Kar je bilo napák v Jurčičevih spisih, vse so dobro osoljene in zabeljene, še jeden pot ponavljaje prišle na vrsto. In ko tiste dni neki večer Jurčič stopi pri Prmétu v sobo, odkritosrčno povem, da bi bil jaz najrajši nevidno izginil iz gostilne, kajti preverjen sem bil, da se grozna toča z bliskom in gromom usuje na ubozega Jurčiča. In tako je tudi res bilo. Jurčič nekoliko časa posluša Levstikov ukòr — ne ukòr, to je bilo že zmerjánje! — potem se pa ujezí in reče: »E, kaj boš tako ropótal zaradi jedne besede, katero danes beremo, jutri že pozabimo. Saj si še ti,

ki noč in dan tičiš v knjigah, ki imaš vsega Vuka v glavi in vsega Miklošiča v mazinci, ki si nam spisal slovensko slovnico in nam obetaš slovenski slovár, zapel in tiskat dal pesem — nota bene pesem! — katero si imenoval »Spijoča deklica«! Spijoč pa vender jaz še nikoli nisem pisal!«

»»Paperlapá! Takrat sem bil še dijak, ti si pa urednik in pisatelj, toda dandanes hočete pisatelji druge učiti, pa samí ničesar ne znate!««

Le počasi se je polegla nevihta in vsi smo nekako slabovoljni šli domóv. . .

Prebivši maturo l. 1865. odide Jurčič na Dunaj, kjer je na vseučilišči poslušal klasično jezikoslovje. Poznejša leta je večkrat rekel, da, ko bi bil šel v bogoslovje, bil bi tudi zadovoljen z duhovenskim svojim stanom. »Duše bi pasel in za družbo sv. Mohorja pisal toliko, da bi napisal célo knjižnico samih povestij za národ!« In ako je ob času domačega prepira rekel kdo kako besedo zoper pisavo »Slovenčevo«, opomnil je Jurčič z dobrim humorjem: »E, kaj! Da sem se jaz poduhovnil, bil bi zdaj grozno strasten katoliški žurnalist, morebiti celó »Slovenčev« urednik, in peró moje bi huje čutili, nego čutimo zdaj Klunovo!«

Kakó je Jurčič živel na Dunaji, kakó je stradal in prezébal, po vlažnih luknjah prebival, o tem bi se dali pisati dolgi žalostni spomini. Ko sem dve leti pozneje prišel za njim na Dunaj, nisem ga skoraj spoznal; polotila se ga je bila nekaka čudna brezupnost, ki se po nekoliko dá tolmačiti z žalostnim materijalnim stanjem tistih dnij. Omenjam naj samó to, da sva jedenkrat pet dnij, (od 19. do 23. dné decembra l. 1867.), oba živela ob jednem samem goldinarji, in še tisti je bil na pósodo vzet. A poleg tega je vender neprenehoma delal ter se pripravljal za pisateljski poklic svoj. V tem času se je rodil njegov »Deseti brat«, ki je sedaj prava národna knjiga, ki obseza nekatere tako klasične prizore in tako genijalno narisane značaje — omenjam samó Kerjavlja, strijca Dolfa in Obrščaka — da se svetijo kakor pravi biseri v leposlovni književnosti naši in bodo večno združeni s slavo Jurčičevega imena.

Mnogo je Jurčič na Dunaji občeval s Stritarjem. Ž njim v družbi je leta 1869. izdal »Mladiko«, v kateri je priobčil najlepšo, najdovršenejšo povest svojo, klasičnega »Sosedovega sina«. Tu je pod Stritarjevim vplivom začel pisati drugi svoj roman »Cvet in Sad«, katerega je pa dovršil šele deset let pozneje, leta 1878.

Kakor je bil Jurčič rojen realist, tako je Stritar idealist; a ne poznam človeka, ki bi si na mlade receptivne nature mogel pridobiti toliko vpliva kakor Stritar.

Stritar si v osebnem občevanji pridobiva mlade ljudi prvič s svojim velikim znanjem klasične, nemške in vse romanske literature; drugič z zdravo estetično svojo sodbo in tenkočutnim ukusom, ki ti na prvi hip s posebno spretnostjo in dvema ali tremi krepkimi besedami odkrije in pokaže vse vrline in vse napake tega ali ónega pisatelja, in tretjič kar očara človeka z dovršeno, prav francosko konverzacijo svojo, tako da mu kar nehoté moraš pritegniti, četudi nişi vselej njegovih mislij. Duhovita je ta konverzacija posebno zaradi klasičnih dovtipov, nepričakovanih zavinkov in peréčih sarkazmov, kateri človeka kar osupnejo. Stritar je v navadnem razgovoru rojen Francoz. Iz vsega se vidi, da je francoska literatura, francosko mišljenje največ vplivalo nánj. Mlad pesnik in pisatelj, ki se hoče in zna učiti, k Stritarju pojdi v šolo. Boljšega učenika ne poznam. Stritar je tudi Jurčiča očaral in bil je prej, nego je sam védel, ves Stritarjev učenec. Res se je pri tem mnogo mnogo naučil, več nego je sam hotel priznati, zlasti kar se tiče tehnike pisateljske umetnosti; vender je bil večkrat ta vpliv, kakor je Jurčič pozneje časih trdil, proti realistični naturi njegovi. Da je to res, pozna se iz romana »Cvet in Sad«, katerega mu je Stritar takorekoč narekoval v peró.

Shajali smo se takrat vsako nedeljo in vsak praznik v Kornhuberjevi kavarni pred Elizabetinim mostom na Dunaji in vrhu tega še večkrat ob nedeljah zvečer v Stritarjevem stanovanji, kjer smo pekli krompir, jedli svinino in sìr, pili pivo — sevéda na Stritarjev račun! — in poleg tega imeli literarne pogovore. Jurčič se je tudi med tednom večkrat shajal s Stritarjem; Celestin, Kos, Simonetti in jaz smo bili njegovi gostje samó ob nedeljah. Jurčič se je s Stritarjem posvetoval o vsakem poglavji svojega romana. Profesor V e s e l v tem romanu je ves Stritar. A sredi romana je Jurčič opešal. Realizem njegov se je uprl idealizmu Stritarjevemu, da ni mogel dalje. In ko je deset let pozneje zvršil »Cvet in Sad«, imel je roman vso drugačno obliko, ves drug konec. Ker mi je bila z Dunaja znana vsa osnova njegova, vprašal sem Jurčiča, kako je to, da je zdaj roman drugače dovršen, negoli je bil osnovan. Rekel je: »Kaj hočeš? Moral sem preboléti »dunajski« idealizem! Jaz imam drugo naravo!«

V osnovi je konec romanu nesrečen, v zvršitvi srečen. V osnovi se profesor Vesel ustrelí tisti dan, ko se Pavlina, bivša ljubica njegova, poroči z Leonom, Veselovim mladim prijateljem, v zvršitvi se vse

zmote in spletke srečno razpredejo in Vesel vzame Pavlino za ženo. Ko sem Jurčiču pripomnil, da ta srečni konec ni utemeljen, ker je proti Veselovemu značaju, rekel mi je: »Pametnih móž med Slovenci je že tako malo, čemu bi se še ti streljali! Profesor Vesel je pameten mož, naj živí!« — Velika škoda, da Jurčič tega romana ni zvršil po prvotni, recimo Stritarjevi osnovi; to bi bil »chef d' oeuvre« povestij njegovih, zdaj pa se kaže v njem neka nedoslednost med začetkom in koncem, dasi jo je izkušal pisatelj v drugi predelatvi zakriti. —

V tem je dr. Vošnjak v Mariboru s štajerskimi rodoljubi osnoval »Slovenski Narod« in l. 1868. preseli se Jurčič v Maribor k svojemu krajánu in prijatelju Ivanu Tomšiču ter začne sotrudnik novemu listu pisati uvodne članke in feljtone. Toda l. 1870. se spet povrne na Dunaj, kjer je pridno sodeloval pri prvem Stritarjevem »Zvonu«. Ker pa ni imel rednih dohodkov in ker je tudi upanju, da napravi učiteljsko preskušnjo, dal slovó, vzprejme ponudbo hrvaškega domoljuba Ivana Vončíne in odide v Sisek, kjer je hrvaška národna opozicija zoper Raucha izdavala dva lista, »Zatočnik« in »Südslavische Correspondenz«. Zadnjemu listu je bil Jurčič l. 1870. sotrudnik in potem o Praussovi bolezni faktični urednik.

Ko dné 24. majnika 1871. leta umrje v Mariboru »Slovenskega Naroda« prvi urednik Ivan Tomšič, pokličejo ga štajerski rodoljubi spet v Maribor, od koder se s »Slovenskim Narodom« jeseni l. 1872. preseli v Ljubljano. Od tega časa je bilo življenje in mišljenje njegovo nerazrušno združeno in zvezano s tem listom in z vsakim pravim napredkom v našem političnem, socijalnem in literarnem delovanji. Kaj je bil Jurčič »Slovenskemu Narodu« zadnjih deset let življenja svojega, to je mnogim izmed nas dobro znano. Njemu je posvetil najboljše svoje moči, a ne vseh svojih močij. Kajti ko se je bil list v Ljubljani do dobra ukoreninil, takoj je začel Jurčič spet misliti na leposlovno pisateljevanje. Že l. 1873. priobčil je v »Slov. Narodu« v naglici pisani roman »Ivan Erazem Tatenbah«, začel je izdavati »Listke«, osnoval je l. 1876. »Slovensko knjižnico«, v kateri je objavil zaporedoma tri svoje romane: »Doktor Zober«, »Med dvema stoloma« in »Cvet in Sad« ter napósled tudi prekrasno svojo tragedijo »Tugomer«. Fabulo tej tragediji je našel slučajno v Giesebrechtovi knjigi »Wendische Geschichten«, katero je nekega dné videl pri znanci svojem stud. phil. Pegamu na Dunaji. Začel jo je pisati l. 1870. v trohajih. Ko je imel zvršenih nekoliko nastopov, pokazal mi jih je. Začnem mu dokazovati, da trohaji nikakor ne prijajo dramatiškim spisom v našem jeziku, zlasti v tragedijah ne; da je ta verz za jezik naš premalo

gibičen, da je prejednostaven, tok govora prepočasen, dikcija brez vznosa. Nasvetujem mu peterostopni jambiški verz namestu peterostopnega trohaja. Jurčič mi je po daljšem razmišljanji pritegnil, da imam pravo; toda priznal mi je, da mu jambus dela preveč preglávice. Opustil je vse delo ter dramo spisal šele 1875. leta v prozi. Zdaj jo pokaže dr. Vošnjaku. A kakor jaz prej obliko, tako mu je ovrgel ta glavnega junaka. Jurčič apeluje zdaj na najvišjo stopinjo kriticizma, na Levstika, ki je pa tudi potrdil, kar sva že obsodila midva z dr. Vošnjakom. Lotil se je nato znova vsega dela in ga z Levstikovo pomočjo zvršil leta 1878. v jambih.

Poleg tega je snoval načrte in delal studije za veselo igro »Olikani Slovenec«, za tendencijozni roman »Nemški naseljenec«, za tragedijo »Veronika Deseniška«; zbiral je gradivo za roman »Baron Páravič« ter pisal zgodovinsko povest »Slovenski svetec in učitelj«, katere jako obširno osnovane in na tri debele zvezke preračunjene, ostalo je dovršene dobra tretjina. Sploh je Jurčič od l. 1876. dalje neizmerno oživel; našel je tisto zadovoljnost in tisti notranji mir, katerega potrebuje vsak človek, ki hoče kàj izbornega pisati. Bil je preverjen, da poklica svojega ni izgrešil, in da ni »izprijen student«, kakor so mu večkrat očitali politični nasprotniki. Bil je ponosen, da živí ob zaslužku svojega peresa, vesel, da se je dokopal v človeški družbi do spoštovanega imena in večkrat je rekel v veselem razgovoru, da ne gre menjat z nobenim profesorjem. Dasiravno je že šestnajst let delal na slovenskem literarnem polji, spisal p e t i n š t i r i d e s e t romanov, novel in povestij in na stotine uvodnih člankov, dopisov in feljtonov, dási nam je ustvaril toliko dovršenega in tako lepega na pripovednem polji, kakor pred njim ne noben pisatelj slovenski, vender Jurčič pisateljskega svojega vrhunca ni še dospel. Vsak, kdor ga je osebno poznal ter z njim prijateljski in zaupno občeval, prizna mi rad, da najkrasnejše osnove je pokojnik nesel nedovršene v grob s seboj, kajti v najlepšem in najplodovitejšem razvijanji pisateljskega delovanja svojega ga je jeseni l. 1879. zgrabila zavratna bolezen, od katere je sicer nekoliko okreval, dokler se v novem letu 1881. ni povrnila s ponovljeno močjo. [1]) A tudi

[1]) Bolezen si je pokojni Jurčič nakopal dné 8. septembra 1879. leta domá na Muljavi. Obiskal je bil namreč na Malega Šmárijina dan mater svojo in sorodnike ter je popóludne, vrnivši se z izprehoda na Krávjak, kjer pa Ottovih ni bilo več, delj časa ležal na vrtu v hladni travi, dasi ga je mati njegova svarila. Tam se je prehladil, da se mu je vnela réberna mrena. Po dolgi bolezni je, prebivši pomlad v Gorici in v Benetkah, in poletje pri prijatelji Kersniku na Brdu, na videz popolnoma okreval. Drugo smrtno bolezen si je nakopal takó: Dné 19. decembra 1880. l. zvečer okoli 6 ure srečam iz šole gredé v „Zvezdi", Jurčiča, zdaj tudi že pokojnega vojaškega kurata Pribošiča in prof. Ple-

v tej dôbi žalosti, telesne bolezni in duševne pobitosti je pisal še neprenehoma, ustanovil je »Ljubljanski Zvon«, veselil se njegovega uspeha ter pravil prijateljem, kaj in kako vse bode delal za novi svoj list. In še zadnje dni, ko je bleda smrt že stala ob njegovem naslanjači, pisal je z veseljem in poln najlepše nade izvrstne svoje »Rokovnjače« in ko ga je bolezen položila že na smrtno posteljo ter je uredovanje »Slov. Naroda« prevzel že dr. Ivan Tavčar, brigal se je vestno še za ta list in oseminštirideset ur pred smrtjo spisal zanj poslednjo notico. Misli, da gre proti koncu, udal se je šele zadnji dan; vender je še zadnjo uro pred smrtjo zdravniku svojemu dr. Fr. Zupancu pravil, da je »sicer na vse pripravljen, ali da more baš zdaj umreti in v grob s seboj nesti toliko nedovršenih osnov in toliko nedodelanih načrtov, to je hudo!« In kdor vé, kako globoko je čutil pokojnik, kako udano je ljubil národ svoj, kako sveta mu je bila naloga pisatelja in urednika, ta tudi vé, da mu je moralo biti res neizrečeno hudo!

Dné 3. majnika ob $^1/_4$ na 10 zvečer je izdihnil dušo svojo.

Gospôda! Ne bodem opisoval njegovega blagega, odkritosrčnega, do skrajne meje požrtvovalnega značaja. Sin, brat in prijatelj je bil Jurčič vzoren človek. Ne bom obširneje govoril o literarnem njegovem delovanji; saj vsi prebridko čutimo izgubo, ki nas je v leposlovji zadela s smrtjo njegovo. Našel je mnogo posnemalcev, a nobenega vrstníka. Ne bom vam pravil, kaj sta žurnalistika, kaj politično delovanje naše izgubila s tem izrednim talentom. Zapustil je za seboj veliko praznino. In dasi je že mnogo Curtijev skočilo v tá prepad, brezdno vender še vedno zijá in se neče zapreti. Pravijo, da je vsakega človeka lehko nadomestiti. Mogoče! Toda Jurčič še ni našel nadomestnika. Telesno neznatnega sedemintridesetletnega možá, a duševnega velikana je položila neusmiljena smrt v hladno zemljo, na grob njegov pa bi mogli zapisati besede, ki se svetijo na spomeníku cesarja Jožefa II. na Dunaji: »Saluti publicae vixit, non diu, sed totus!«

teršnika. Rekó mi, da gredó k Bóbničku večerjat, kamor da pride tudi dr. Papež. Jurčič me sili, naj grem ž njimi, in napósled mu obljubim priti pozneje za njimi. Ko pridem po 7. uri k Bóbničku, najdem vso družbo v prvem nadstropji v nezakurjeni sobi, češ, da je v navadni gostilniški sobi prezagatno. Ko vidi Jurčič, da jaz nečem sleči zimske suknje, reče mi: „Prav imaš, mene tudi zebe" ter obleče suknjo. A bilo je že prepozno. Nekoliko dnij pozneje je nevarno obolel. Pis.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

Minilo je prvih deset let, odkar je Avstrija zaséla Bosno in Hercegovino.

Letos se bode slovesno praznovala desetlétnica bosenske okupacije zlasti v vojaških krogih. Čestila se bodo junaška dela hrabrih tovarišev, ki so s krutim sovražnikom bíli smrtni bòj ter krvaveli na tuji zemlji za dom in za cesarja.

Letos se bodo pa tudi zopet vroče solze utrinjale iz očij in obilo rosile bledo velo lice nesrečne vdove, spominjajoče se blagega pokojnika, katerega truplo sedaj počiva v črni zemlji zlate Bosne. Krvavelo bode njeno srce, kakor je krvavelo óno ranjkega možá pred desetimi leti, ko je pri zadnjem vzdihljaji na bojišči tožno-resno v duhu se poslovil od drage svoje soproge na — večno. Zapuščene sirote bodo prosíle v iskreni molitvi za pokoj duše svojega prezgodaj umrlega hranitelja.

Dôba desetih let res nikakor še ne zacéli človeku vsekanih ran in bridkost srca se čuti z isto bolestjo kakor poprej.

Dovršena desetletna dôba nam daje povod, da se posebno živo spominjamo zanimivih dogodeb in bodisi žalostnih, bodisi veselih nasledkov. Namen tem vrstam tudi ni zgodovinsko razpravljati bosenske okupacije ali celó opisati napredek, ki se je dosegel tekom desetih let v dveh deželah, katere zdaj Bošnjaki samí kàj radi nazivajo »Nova Avstrija«. Ozreti se hočemo temveč nazaj, da si še jedenpot živo ogledamo zanimive prikazni in dogodke ónikraj Save, zanimive zlasti ónim, ki so bili l. 1878. posredno ali neposredno udeleženi pri okupaciji ali ki so bili takrat priče burnih časov vojaške sile.

V okupacijski vojski je sodeloval velik bròj tedanjih vojakov iz pokrajin slovenskih.

Dasi se je že mnogo pisalo o zasédanji omenjenih dežel, često o zgodovini, o šegah in navadah tamošnjega prebivalstva, vender podrobnostij, kakor so jih doživeli tam doli naši krajáni in katerih navadno ne prinašajo uradna ali zgodovinska poročila, prijavil ni nam še nikdo. To daje mêni tudi srčnosti, da izpregovorim o priliki desetlétnice o bosenski okupaciji besedo, resnično po svoji izkušnji, resnično po poroštvu zanesljivih tedanjih prijateljev in tovarišev svojih. Opisal ne bodem prav ničesa drugega, kakor izboren del zgodovinskih mrvic iz svojega in

iz življenja naših rojakov, ki so takrat poslovali v vojaški službi, zlasti v domačem 17. pehôtnem polku, pri katerem sem jaz bival rezervni částnik ob vojaški operaciji v Bosni in Hercegovini.

Bilo je vzpomladi l. 1875. V okrožji nevesinjskem na skalnatih tléh nekdanjega mostarskega vezirlika je buknil vstanek zatirane »raje« proti kruti turški hijeni. Znano je, kako hitro se je upor razširil po vsi Hercegovini in čez njene meje v daljne kraje sosedne Bosne. Znano je, da sta se zbog tega naslednje leto Srbija in Črnagora vpletli v bòj s Turki in da je l. 1877. Rusija posegla v balkanske zmešnjave ter napovedala Sultanu vojsko. Zmagovite njene čete so po vročih krvavih bojih pridrle do vrát solnčnega Carigrada.

Prestrašeni Sultan Abdul Hamid se je udal po kratkem premirji zahtevam mogočnega carja Aleksandra II. v sv. Štepanski pogodbi dné 3. marcija l. 1878. Sv. Štepanska pogodba pa po večini določeb svojih ni ugajala velevlastim. Odredi se torej kongres v Berolinu, pri katerem se mimo mirú med Rusijo in Turčijo sklene, tudi druge homatije na balkanskem polotoku kolikor mogoče uravnati. Izročí se Avstriji mandat za okupacijo Bosne, Hercegovine in sandžaka Novibazarskega.

Ker se je tam doli takrat orožje délo že v kot, ker je po dolgotrajnem bratovskem klanji smrtonosna beda glasno trkala ne samó na neznatno okence pritlične »kuče« uboge raje, ampak tudi na omréženo haremsko okno turškega vlastelina, mislilo se je, da se zvrši posédanje omenjenih dežel prav mirnim potem. Toda pokazal je, rekel bi, že prvi korak na bosensko zemljo, da ne zadoščujejo prvotne priprave avstrijanske vojske. Mobilizoval se je početkom XIII. armadni vòj, po zavratnem napadu pri Magljaji pa takoj še III., IV. in V. vòj, potem 79. in 80. dalmatinski brambovski batalijon in jeden oddelek dalmatinskih brambovskih strélcev-kónjikov.

Bil je vroč poletni dan 7. dné julija l. 1878. Zjutraj po navadi grem poslovat v pisárno in na poti tja si prav pozorno ogledujem mobilizovane rezerviste ne slutèč, da je ista usoda dohitela že tudi mene. Vrnivši se opóludne domóv zapazim bledo lice soproge svoje. »To ni dobro znamenje«, mislim si takoj. Zdajci soproga pokaže na majhen na obedni mizi tík krožnika ležèč listič.

»No, danes imaš kosilo,« pravi, »kakeršnega si midva pač nikdar nisva želela,« in solze se ji potočé po obrazu.

Vzamem listič in čitam poziv vojaškega oblastva, da se moram v oseminštiridesetih urah pri 17. pehôtnem polku v Trstu oglasiti ter nastopiti aktivno službo.

Rêči moram, da se mi je čitajočemu ta poziv zeló zmračilo pred očmí in da sem bil jako nejevoljen, da moram iti v Trst, kajti védel sem, da mobilizovani domači pehôtni polk se bode peljal v Bosno skozi Ljubljano. Čemu torej hoditi v Trst in potem takoj nazaj? Bi li ne mogel v Ljubljani počakati polka? In skromno odmerjeni čas, mi li dopušča vse potrebno preskrbeti za vojno? V uradu nasledniku izročiti poslovanje pravilno? Posloviti se pri sorodnikih in znancih? Ne, mislim si, tega ne! Primem žlico, zajmem juhe, a jed mi ne gre v slast. Vstanem zopet, grem nazaj v pisárno, potem domóv, zberem obitelj, odvêdem jo k roditeljim svojim, da se poslovim.

Drugega dné napoči jedva zora, že vstanem in si poiščem raznih kosov vojaške uniforme. »En pleine parade« hitim na Sv. Petra predmestje v pisárno rezervnega poveljništva 17. pehôtnega polka. Ni mi dolgo čakati. Kmalu pride podpolkovnik Kn......, pri katerem se običnó oglasim ter ga prosim dovoljenja, da ostanem v Ljubljani, dokler ne pride semkaj 17. pehôtni polk. Dobrohotno mi g. Kn...... to dovoli in jaz se jako razveselim priličnega dopusta. A varal sem se. Že popóludne prejmem povelje, da mi je prevzeti nadzorstvo rezervistov 1. batalijona, ki se zbirajo v Ljubljani.

Tako me je milostivi g. Kn...... navezal na nepretrgano vojaško službo. V sedmih dnéh nisem bil več nego trikrat še prišel domóv, dasi od vojašnice do stanovanja svojega nisem imel dalje nego četrtinko ure hodá.

V službo uprežen sem pozabil na marsikatero vojno potrebo. Tako n. pr. na čutárčico. Pogrešal sem jo ves čas okupacije in slugi svojemu sem moral dati dôkaj nagrade, da mi je prilično prepustil svojo čutárčico v porabo.

V petek 12. dné julija pride 17. pehôtni polk iz Trsta v Ljubljano. V soboto 13. dné julija se oglasim pri polkovniku, zdaj že pokojnem P r i e g e r j i in nastopim službo pri četrti stotniji.

Prerano napoči zora drugega dné. Med rodbino svojo zadnjo noč nisem zatisnil očesa. Ob štirih zjutraj sem bil že na nogah. Pregledam še jedenpot kovčeg svoj, poljubim drago mi deco, poslovim se od soproge in potem hajdi v vojašnico. Ob peti uri stopim v vrsto četrte stotnije in korakam ž njo na kolodvor.

Kako se začudim, ko tam zaslišim iz blestečega rogá bataljonskega trobárja prav melodiško sestavljeni signal, tako zvani »Regimentssignal«, katerega se ne spominjam, da bi ga kdàj bil čul poprej pri vojaških vajah, pač pa, da sem že večkrat pesemco prepeval, katere glasovi so

podobni glasovom signala. Bil je resnično uveden nov signal, posnet po glasovih prvih dveh vrstic znane pesmi: »Popotnik pridem čez goró, od dóma jemljem že slovó . . .« Iz národne glasbe posnel ga je zdaj že pokojni polkovnik Prieger, svak slavnoznanemu slovenskemu rodoljubu drju. J. R. Razlagu. Ta signal se je ohranil do denašnjega dné v domačem polku.

Na kolodvoru smo čakali nad pol ure, predno smo sédli in se z vlakom odpeljali. Torej »puško na zemljo!« veleva se nam in »po čijte!« Znanci, prijatelji, roditelji, bratje, sestré, otroci svobodno občujejo »z vojaki stoječimi z levo nogo na prejšnjem mestu«. Prizorov, ki so bili pri slovesi nebrojnih rojakov, kako so plakale žene in deca, kako ljubice, kako sestré in bratje v zavesti, da odide roditelj, bodoči soprog ali brat, ne bom slikal, vsak si jih lehko živo predstavlja. Glasen »pozor!« batalijonskega trobárja opomni žalujoče na ločitve čas. Na povelje »naprej!« vzdigne se vojaška četa in poséde vozove.

Točno ob šestih odrinemo proti vzhodu. Bilo nas je pa skupaj le šest stotnij s polkovnim štabom. Drugih šest stotnij se je odpeljalo iz Ljubljane stoprav zvečer ob šesti uri.

Na vseh železniških postajah, na slovenski in na hrvaški zemlji so nas pozdravljali odušev ljeno tamošnji prebivalci.

Na Zidanem Mostu se ustavimo za tri četrtinke ure in potem se peljemo do videmsko-krške postaje. Tu nas pozdravi zala deklica s primernim nagovorom in polkovniku Priegerju izroči krasen šopek. Krški župan g. Viljem Pfeifer nas pogosti z žlahtno kapljico-popotnico. Iz tisoč grl zaori: »Živel, Pfeifer! Živela domovina!« vlak zdrdrá in v kratkem smo na bratski hrvaški zemlji.

Peljemo se do Zagreba in od ondot do Siska. Na tjà došle vlije se velika ploha z gromom in bliskom tako, da smo se mogli le počasi izkrcati iz natlačenih vagonov. V Sisku prenočivši napotimo se drugega dné zarana dalje proti jugu in odslej smo morali vedno hoditi péš. Solnce je kàj močno pripekalo, suša je bila velika, sence nič, vode nič. Povelje, da je disciplino pri pohodu strogo vzdržati, ni dopustilo nobenemu si na kakšen način olajšati mučnih težav. Sploh je moral sleharn vojak že sedaj pokazati, bode li zmožen prenašati breme vojnega poslovanja ónikraj Save v deželi, v kateri ni niti železnic niti dobrih cest. Vročina, žeja in trinajst ur trajajoče nepretrgano korakanje utrudilo nas je kàj zeló. Šteli smo nad stotino vojakov, ki so na poti popadali in zaostali. Zanimivo je, da so bili ti večinoma možje visoke rastí.

Pot nas pelje do Stružec, do Kutin, do Novske, do Okučan, do Bogučevec. V soteski okučanski in bogučevski odredi se nam kantonovanje. Potrebovali smo do tjà sedem dnij hodá.

Kantonovanje smo porabili za vežbanje vojakov v streljanji in v drugih vojaških znanostih, kar pa nam je bilo zaradi jednoličnosti káj kmalu dolgočasno. Razgovarjali smo se pogostoma, gremo li v krvav bòj ali ne. Odkar smo bili ostavili domačo zemljo, zvedeli smo le malo novega o političnem položaji. Nejasno je bilo prej kakor slej, bode li turška vlada pomagala nam pri okupaciji, ali vsaj potrebno ukrenila, da se ta čas ohrani mir v Bosni in Hercegovini.

Vedno prihajanje vsakovrstnih oddelkov vojinske sile, pogosti vojni ukazi o postopanji proti Bošnjakom z ozirom na njihove šege, navade in veroizpovedanja so bili dokaz, da nas gotovo čakajo resni časi. Vender smo se čudili povelju, da moramo po starodavni šegi ponoviti vojaško prisego, kar se redoma zahteva le takrat, kadar gre vojak v bòj z očitnim sovražnikom. A od ónikraj Save so nam dohajala jedino mirna poročila potnikov, ki so prišli iz Bosne, in še zagotavljalo se nam je, da nas Bošnjaki hočejo vzprejeti kot »braću«, kot osvoboditelje. Rekel sem, da smo morali ponoviti vojaško prisego. Na bogučevskem polji se je vršilo óno slovesno dejanje. Bil je to veličasten prizor. Zbralo se nas je več nego 8000 móž. S krepkim glasom smo končali prisego, »da se hočemo srčno boriti, vselej in pri vsaki priliki ter, ako treba, življenje dati za dom in za cesarja, v kar nam Bog pomozi! Amen!«

Po zadnji besedi je nastala grobna tišina, prisega je segla vsakemu nas globoko v srce.

Krepko in daleč odmevajoče povelje »Kappe auf!« predrami nas iz resnega premišljevanja in potem hajdi proti dômu.

Dné 27. julija dobim ukaz prihodnjega jutra zarana zbrati tovórne konje ter odriniti v Staro Gradiško, da se mi ondu izročí živež za prvi batalijon. Rano zapustim posteljo in ko prekoračím hišni prag, zatrobi baš pred menoj stoječi trobár pomembno signal »alarm«. Hitim v stanovanje bataljonskega načelnika, kjer pozvem pomen danega signala. Prišlo je povelje od vojnega poveljnika Filipoviča iz Broda, da se morajo vse vojaške čete pomekniti na mejo in jo prekoračiti.

Pri bataljonskem načelniku majorju Kr . . . prosim pojasnila, kaj mi je storiti s tovórnimi konji. Kratko mi odgovorí gospod major, naj počakam poznejših povelj. Res čakam in čakam skoro dve uri. Naposled mi izročí bataljonski pobočnik ukaz, da mi je takoj odriniti in blizu vasi Okučane, kjer zavije od vélike ceste okrajna cesta na-

der frühesten unter diesen nordischen Wallfahrern nach Venedig dürfte Gallus, 1550 bis 1591 (auch Handl, Händl und Hähnel genannt) gewesen sein. Hierfür spricht, abgesehen von seinem Venedig so benachbarten Geburtsort Krain (in der österreichischen Provinz gleichen Namens, (tu misli avtor, da je beseda Krain krajno ime kake vasí ali mesta, ali pa je izpuščen zlog „burg", da bi se moralo glasiti Krainburg (Kranj), kar se mi pa ne zdi verjetno. Pis.), ein grosser Theil seiner kirchlichen Compositionen; darunter namentlich drei 8stimmige Motetten (cantate Domino; Dominus Jesus; Hodie completi), welche — ganz in der Weise Willaert's, des Stifters der venetianischen Schule und dieses ihres Stils, — getrennte Chöre zeigen, die einander in kurzen Absätzen antworten. Auch an den venetianischen Meister Leone Leoni mahnen die genannten, sowie auch andere Kirchencompositionen des Gallus. Sein Lehrer dürfte, der Zeit nach, Andrea Gabrieli gewesen sein, der, als Gallus, wie anzunehmen ist, als ein zwanzigjähriger Jüngling nach Venedig pilgerte, auf der Höhe seines Ruhmes stand. Gewisse harmonische, aber mitunter nicht uninteressante Härten unterscheiden immerhin Gallus von den gleichzeitigen, auf vollkommenen Wohllaut hinarbeitenden Venezianern, sowie nicht weniger den Deutschen (to še ni dokazano, da bi bil Gallus Nemec, morda je bil ravno od čiste slovenske rodbine, nemara se je celó po domače imenoval Petelin, kar omenja že Kamilo Mašek v „Vodnikovem spomeniku". — Po tem, kar nam je gospod Danilo Fajgelj v 5. zvezku letošnjega »Zvona« objavil, smeti nam je trditi, da se je porodil Jakop Gallus v Idriji in da je slovenskega rodú. Pis.), von seinen italienischen Meistern. Auch gewisse Erinnerungen an Mouton und andere Niederländer, sowie an den vorpalestrinaschen Stil können zu den, ihn von den Venezianern unterscheidenden Merkmalen gezählt werden. Er lebte um 1587 zu Prag am Hofe Kaiser Rudolfs II. und starb schon in seinem einundvierzigsten Jahre. (V „Brockhausovem slovniku" sem našel: Gallus Jakob eigentlich Hähnel, hochangesehener Componist: geboren um 1550 in Krain, gestorben am 4. Juli 1591 als Kapellmeister in Prag. Pis.) Als Süddeutscher (sic!) und Katholik blieb er von den, durch Luther auf die deutsche Tonkunst erfolgten Einwirkungen ganz unberührt. Um so interessanter ist es, dass sich in dem von dem protestantischen Meister Erhard Bodenschatz herausgegebenen Florilegium Portense (so genannt nach Schulpforta, wo Bodenschatz um 1600 Cantor war) nicht weniger als 19 bedeutende Tonsätze von Gallus befinden Dieser Umstand kann uns beweisen, wie weit sich des Meisters Ruhm schon kurz nach seinem Tode verbreitet hatte; dass derselbe ein verdienter war, wird Jeder empfinden, der nur einmal eine seiner beiden herrlichen Motetten „Vespere autem Sabbati" und „Ecce, quomodo moritur justus" gehört hat

Toliko za zdaj, poskusiti pa hočem še kàj zvedeti o tem izredno imenitnem skladatelji in rojaku našem. *Vojteh Valenta.*

O kraljedvorskem rokopisu. V sedanji pravdi o pristnosti kraljedvorskega rokopisa je preiskala jedna komisija, sestavljena iz Šafaříka, profesorja kemije na češkem vseučilišči, Bělohoubka, profesorja kemije na tehniki, in še nekaterih drugih učenjakov, ta rokopis kemično in mikroskopiško A. Bělohoubek je poročal o tem prav obširno v Č. Č. M. 1887, 328 – 418 in tudi politični listi so pripovedovali o sijajnem kemičnem dokazu pristnosti. Pri vseh takih vprašanjih pa velja, kakor sploh v znanosti, in to vprašanje najbrž ni patrijotično — audiatur et altera pars; ostati pa moramo pri tem seveda vedno „kühl bis an's Herz hinan". Ker utegne to vprašanje zanimati širše kroge, saj jih je mnogo čitalo dotična kratka poročíla v časnikih, objavljam s prijaznim dovoljenjem prof J. Gebauerja mnenje objektivnega strokovnjaka, vseučilišnega profesorja kemije na Lipskem, Wislicenusa, katero je čitati v „Atheneumu", 1887, III. 75, 76.

Prof. Wislicenus piše med ostalim: „*Ich muss zunächst betonen, dass ich der Kritik des Prof Dr. J. Gebauer gegen Prof. Bělohoubek in allen Punkten vollkommen beipflichte* und nicht begreife, wie Letzterer sich überhaupt dazu verstehen konnte, ein *chemisches* Gutachten in der streitigen Frage nach der Echtheit des Königinhofer Handschrift abzugeben, namentlich da demselben die zur Vergleichung unbedingt nothwendigen Objecte fehlten. Indessen auch wenn solche vorgelegen hätten, so würde eine chemische Prüfung wahrscheinlich kein Ergebnis geliefert haben. Ich habe mich nämlich selbst überzeugt, dass man einer neuen, mit Galläpfeltinte auf Pergament geschriebenen Schrift auf mancherlei Wegen das „rostfarbige" Aussehen sehr alter Schriften geben kann und dass dieselben weder mit Wasser, noch mit concentr. Essigsäure weggewaschen oder auch nur wesentlich blasser gemacht werden können. . . . Die Schlüsse, welche Prof. Bělohoubek aus seinen Prüfungen für die Echtheit der fraglichen Handschrift zieht, sind daher *sammt und sonders falsche und ungerechtfertigte.*

In der Streitfrage zwischen Professor Gebauer und Professor Bělohoubek liegt zweifellos die *Wahrheit*, und auf diese kommt es dabei doch allein an, auf Prof. Gebauers Seite.«

V drugem pismu piše: „Wenn nun danach eine mit Galläpfeltinte hergestellte etwa 35 Jahre alte Schrift sich von einer ebensolchen fasst 200 Jahre alten *nicht* chemisch unterscheiden lässt, so kann gewiss eine solche Schrift aus dem Anfange unseres Jahrhunderts auf chemischem Wege auch nicht von einer solchen aus dem 14. Jahrhunderte unterschieden werden, da die letztere nach Prof. Bělohoubek genau dasselbe Verhalten zeigt, wie die erst etwa 35 Jahre alte Schrift.

Ich habe schon in meinem früheren Briefe mein Erstaunen ausgesprochen, wie ein Chemiker im Stande sein kann, ein Gutachten abzugeben, wie es Prof. Bělohoubek abgegeben hat. Dass dieses Erstaunen bei mir jetzt nicht geringer geworden ist, erscheint nach Vorstehendem jedenfalls gerechtfertigt."

Ko sem že hotel te vrstice odposlati, dobim zadnji zvezek (V.) „Osvěte", kjer je prof. Bělohoubek v sestavku „O chemické a mikroskopické zkoušce rukopisu Kralodvorského" (str. 466—475) dodal komentar k svojemu zgoraj omenjenemu poročilu. Na str. 418. tega poročila čitamo: „Rukopis Kralodvorský se chová po stránce mikroskopické a mikrochemické v podstatě tak, jako nepochybě rukopisy z věku, do něhož se klade." Iz teh besed se je sklepalo, da je mikroskopična in mikrokemična analiza dokazala pristnost RKega, zato pravi prof. Bělohoubek v „Osvěti", str. 473 izrecno, da ni on nikjer v poročilu svojem opiraje se na svojo preiskavo sklepal o pristnosti ali nepristnosti („že jsem . . . nevyvozoval žádných posudkův ani pro pravost' ani pro nepravost rukupisu Kralodvorského") in: „že jsem ani v této stati, ani v kterékoli jiné z předcházejících stati, ani v posudku svém otázky pravosti RKého se ani nedotkl — a to proto, poněvadž se jako lučebník nepovažuji za oprávněna na základě pouhých zkoušek chemiskych a mikroskopických kterýkoli rukopis prohlašovati za nepochybně pravy".

V. O.

„Ljubljanski Zvon"

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec.
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 8. V Ljubljani 1. avgusta 1888. Leto VIII.

„Stara pravda.“

Venec balád.

VII.

Bòj pri Brézicah.

(Septembra 1516.)

„Erhangen und auch gespisst.“
(l. p.)

»Kdó trka zunaj . . . o polunočí?« —
»»Odprite! Kum Zorko pred vrati stojí.«« —
»Od kód?« — »»Iz Brézic . . . iz boja!«« —
»Odprta ti koča je moja.«

»Iz Brézic! Divjá li še pravde vihár?« —
»»Ne! Danes potihnil je za vsegdár.
Mir sklenil je Ditrihštajn Žiga; —
Nad njim nikjér vójvode ní ga!««

»»Odbíjali vraga smo z lévjoj močjój!
Kij s súlicoj, z mečem bàt, sablja s kosój . . .
Nocój je vse tiho tam doli . . .
Zdaj úkaj vsak grad naokoli!««

»»O, miren sedaj je vsak puntar-tlačàn!
Mir rajski opevata — krókar in vrán . . .
A kar se nas bílo v dolini,
Naznanjam vam jaz ga jedini!««

»»Tristo jih po bitvi ostalih še roj
V vrt mestni nažene vam Ditrihštajn voj;
Nasméje se Žiga in déje:
»Pokáj pak so prazne té véje!?«

»Pet kmetov — ní res li, tovarši? — lehkó
Kot sadje nosilo bi vsako drevó!
Ko nálašč, prekrasna — vešála . . .
Pa naj se poskusi tá šala!«

Gorázd.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè**.

X.

Vanda je bila zopet v Ljubljani, kamor je na nekoliko dnij prišla s Perovega. Že ji je bilo misliti na možítev ter zložno poskrbeti za to in óno. Sedela je pri oknu in se zamislila. Dogodbe v Benetkah so ji bile še žive v spominu; znóva in zopet znóva je v duhu videla razne podobe, ki so podile druga drugo. Zdaj pa zdaj je brez pravega namena pogledavala skozi okno, časih pa se je ozrla na veliko podobo pokojne matere, visečo ravno nasproti na steni in resne očí upirajočo na hčerko svojo, ki je še zmeraj imela trmo svojo. Dasi je Vanda bila sáma svoja, vender ji je bilo hudó, da mora ravnati proti volji matere svoje; ali ni ji nikakor môči drugače. Saj se je mati tudi lehko motila, pa si le ničesar ni dala dopovedati. Minila so leta; mnogo je ves ta čas pretrpela in premišljala usodo svojo, ali njega kar ni mogla zabiti. Ostala mu je zvesta celó potem, ko so ga ji očrnili, da ima drugo miljenko, in jo prisilili, da mu je vrnila slobodo. In bolj ko je preudarjala vse, kar je bilo, bolj je bila preverjena, da je ravnala prav; zlasti če je mislila na svoje potovanje v Benetke in kar se je tam godilo. »Ali to ni čudno? Ne, ne, golo naključje to ne more biti; to je prst božji, ki mi jasno kaže, kaj mi je storiti.«

Takó je Vanda premišljala in se tolažila, ko nekdo krepko potrka na vrata.

»Noter!« velí vsa osupla nepričakovanemu gostu; vrata se odpró in v sobo stopi kapitan Borovski.

»Bronislav!« vzklikne Vanda, in ko bi trenil, oklenila se mu je okoli vrata. Z glavo mu je slonela na junaških prsih, a veliko veselje

o nepričakovanem njegovem prihodu ji je sapo zapiralo, da ni mogla govoriti. Borovski jo je goreče poljubil, ali ko je videl, kako hitro so se ji vzdigovale prsi, pogleda jo milo rekoč:

»Vanda, kaj ti je?«

»Nič, nič!« počasi odgovarja Vanda, »takoj bo dobro. Nisem vajena tolike sreče.«

»Kake sreče? Ali si mari mislila, da me ne bo?«

»Tega ne; vender tako kmalu se te nisem nadejala.«

»Sem li prezgodaj prišel?«

»Čim prej, tem bolje. Hvala Bogú, da si tu. Povej mi, dragi moj, kaka sreča te je danes pripeljala v Ljubljano?«

»Po tebe sem prišel.«

»Po mene?« čudi se Vanda.

»Kaj se čudiš; ali ti mari ni prav?«

»Prav, prav! Ali . . .«

»Zopet ali«, preseče ji on besedo, »saj sva dosti dolgo čakala, pa da bi se še obotavljala.«

»Nikar me krivo ne razumevaj; hotela sem le rêči, da treba še marsikaj preskrbeti, kar ni gotovo, a mora biti.«

»Marsikaj se lehko tudi pozneje preskrbí. Prva stvar je, da sva svoja. Zato sem se podvizal in bil sem sam na Dunaji. Dovoljenje za ženítev imam v žepu, in vsak čas greva lehko v cerkev.«

»No, saj to je, kar sem imela v mislih. Zdaj, ko vém, da imaš dovoljenje, zdaj ni več zadržka. Sédi in povej mi vse!«

Borovski odloží kapo, odpaše sabljo in séde na sofo kraj Vande, ki se je bila že do dobrega umirila od prvega veselja ter radovédno povpraševala za to in óno. Vsak čas se je zadovoljno nasmehljala, ko ji je Bronislav prav po volji odgovarjal. Povedal ji je, da ima še celih šest tednov dopusta, da upa nekoliko let ostati v Trstu in da je že najel prav pripravno stanovanje. Napósled pa jo milo pogleda in reče:

»Vanda, še nekaj imam na srci.«

»Kaj takšnega?« vpraša ga ona in radovédno povzdigne glavo.

»Jedno željo mi moraš izpolniti.«

»Jedno?« ponavlja ona z zategnenim glasom, »tisoč želj bi ti rada izpolnila, samó da bi bilo v moči moji.«

»Te jedne mi nihče drugi ne bi mogel izpolniti, nego ti.«

»Torej?«

»Želím, da bi najina poroka bila na tihem, kajti pri tako svetem opravilu ne maram nì hrupa, nì gostov.«

»To je ta skrivnostna želja!« čudi se Vanda in se nasmeje. »Bronislav, saj me vender poznaš, kako sem se že zdavnaj odrekla svetu; kako da skoraj ne občujem z ljudmí, a zdaj naj jih vabim, da bi me motili v najsrečnejšem trenutku življenja mojega!«

»Ravno tihi ljudje časih pri takih prilikah ljubijo nekoliko zunanjega šuma in sijaja; zlasti če mislijo, da so to dolžní imenitnemu rôdu svojemu, kakeršen je ravno tvoj.«

»Moj rod!« vzklikne Vanda zajedljivo, »kaj imam jaz od róda svojega? Pač žalostno, če mora človek v rôdu svojem iskati veljave, ki si je sam ne zna pridobiti. Kdor sam po sebi ni spoštovanja vreden, temu ga ne daje nì rod, nì stan.«

»Vanda, to so prelepi, redki nazori.«

»Izučile so me bridke iskušnje mladega življenja mojega. Hvala Bogú, tudi to je minilo.«

»Minilo za zmeraj«, pritrdi Borovski, potem pa jo tolaži: »Umiri se, dušíca moja, nikar ne prediraj starih ran; prav po nepotrebnem si se razdražila.«

»Nič se ne boj, dragi mi, srce moje mirno bíje. Dobro je, če se človek časih spominja tudi temnih dnij; vsaj vé bolje ceniti srečne ure, če jih učaka.«

»Gotovo, ali zdaj ni čas za to. Veselí me, da se v vsem tako ujemava. Le hitro na delo, da niti jednega dneva po nepotrebnem ne zamudiva.«

»Ničesar ne moreva zamuditi, če sva skupaj. Treba bo obhoditi potov, katere moški prej opravi, nego ženska, zato bi bilo dobro, da bi Žiga na nekoliko dnij prišel v Ljubljano.«

»Dobro; še danes mu pišem, naj pride.«

»Jaz sem drugih mislij. Dan dlje, to ni velik razloček.«

»Ne umejem te.«

»Rada bi, da bi se jutri midva skupaj peljala v Kamnik in da bi se ustno zmenili z bratom. Boš vsaj videl, kje sem v upu in stráhu čakala odrešenja svojega od težke negotovosti.«

»Mêni je prav, celó ljubó mi je; ali na vse zgodaj moramo iti, da nam dan ne bode prekratek.«

»To bo moja skrb,« odgovorila mu je veselo Vanda in takoj je dala Neži potrebnih naročil.

Drugo jutro je v Podgorji ravno sedem zazvonilo, ko se je Vanda z ženinom svojim peljala proti Kamniku ter mu naštela imena vseh hribov in gorskih vrhov, ko so se ji kakor dobri znanci pokazali v svitu jutranjega solnca. Malo pred mestom je velela kočijažu kreniti

po stranski poti na desno in v nekolikih trenutkih so bili pred mlinom na Perovem. Perun jim je prvi pritekel nasproti; veselo je lajal in skakal okoli kočije silèč vánjo, ko je zapazil dobro svojo gospodarico, ki ga je na tako lepe sprehode jemala s seboj. Tudi Žiga je takoj stopil iz mlina, da vidi, kdo se je pripeljal, a kar obstrmel je, ko je ugledal sestro in kapitana, kajti ni se ju nadejal. Videl pa je obema na očeh, da ja je dobra sreča pripeljala na Perovo, in bil je zadovoljen. Nič se ni branil, ko mu je Vanda razodela prošnjo svojo, ampak obljubil je, da takoj drugi dan pride v Ljubljano. Borovski se mu je na prvi mah prikupil, in akoprem se prej še nista videla nikdar, bila sta si kmalu dobra prijatelja. Žiga mu je pokazal mlin ter malo gospodarstvo svoje, a ko so vsi skupaj pod orehom malo zajutrkovali, dal je zapreči, da sta se Vanda in Borovski peljala v Kamnik in na Záprice.

Veliko je bilo veselje zápriške gospôde, ko je Vanda z ženinom svojim prišla v grad. Slepi gospéni sestri je debela solza stopila v zatemnele oči in z vélo roko je pogladila nevéstino lice, ki ga ni mogla videti. Izpraševanju ni bilo nì konca nì kraja in dobri stari ne bi marali, ko bi mladi ves dan hoteli ostati pri njih. Toda Vanda ni imela mirú, pokazala je Borovskemu sobici, v kateri je z materjo bivala, in peljala ga je celó na Vrtalico, da vidi, kje je ona najrajši bivala ter mislila in sanjala o njem. Póludne je že davno odzvonilo, ko sta se vrnila na Perovo. Žiga je bil že nepotrpežljiv in kar ni ju mogel pričakati; večkrat je stopil na pot in gledal proti Kamniku, a pred njega se je vselej vstopil tudi Perun, migal z repom in nastavljal ušesa, kakor da je védel, kaj njegov gospodar tako skrbno posluša. In res, brž ko je od daleč čul drdranje vozá, zagnal se je na pot in veselo skakaje povrnil se z gôsti. Zdaj so sedli za mizo in mirno so sedeli in se menili o minulosti in o prihodnosti, dokler se solnce ni nagnilo v zahod. Žàl je bilo vsem, da je tako hitro minil prelepi dan; ali tolažili so se, da to ni zadnji, in Borovski je Žigi pri slovesi moral obljubiti, da bo o prvi priliki za delj časa prišel na Perovo, prostora da se bo že našlo za oba in še za kakšnega tretjega. —

Popóludne je bilo, kakih štirinajst dnij po tem, ko je pri redóvnicah uršulinkah cerkvenec ob nenavadni uri odprl cerkvena vrata, malo postal na pragu in se oziral po prostornem trgu, kakor da bi koga pričakoval. V tem pridrdrata od dolenjega konca »Zvezde« dve kočiji in obstaneta prav pred cerkvijo. Bela ženska oblačila so že zdaleč pričala, da so svatje in mnogo radovédnega svetá, zlasti ženskega, ki je brez dela posédal ali se izprehajal po »Zvezdi«, hitelo je v cerkev,

da vidi nevesto. V dolgi beli obleki od težke svile z mirtnim vencem na glavi je Vanda z Borovskim stopila pred oltar. Lica so se ji kar žarila in očí svetile od prevelikega blaženstva. Kakor kako višje bitje je stala tu na svetem mestu, da so ljudje z uprtimi očmí zrli vánjo in drug drugemu šepetali: »Kako je lepa!« Kraj nje je stala družíca v lehki beli opravi in držala velik šopek od redkih cvetlíc, a takoj za njó sta za priči bila družíčin oče, stari Slápar, najbližnji sosed Glovackovih, in nevéstin brat Žiga. Tiho in pobožno se je vršilo sveto opravilo, ali globoko je pričujočim seglo v srce, zlasti Vandi, ki se v velikem blaženstvu svojem ni mogla vzdržati solz; saj se ji je po mnogih bridkostih izpolnila jedina želja, ki jo je imela na tem svetu, kakor mornarju, ki se po mnogih viharjih srečno pripelje v varno pristanišče. Po poroki je oskromna svatovska družbica ostala nekoliko ur skupaj na Glovackega dômu in bila dobre volje, a ko je bil čas, odpeljala sta se ženin in nevesta na železnico ter odpotovala v Trst.

XI.

Dve leti sta Vanda in Borovski živela skupaj v tihi zakonski sreči in nista se zmenila za ves svet; zadovoljna s sedanjostjo niso ju motili spomini na minulost, niti ju niso težile skrbí za prihodnost. Če sta šla na izprehod, pomudila sta se rada na ključi svetega Karla ali Vanda je zdaj mirno gledala za odhajajočimi ladjami in nič je ni vleklo za njimi, kakor nekdaj. Večkrat je sicer imela v mislih svoje potovanje v Benetke, toda nekov čuden strah jo je prešinil, ko jo je Bronislav vprašal, če bi šla čez mórje. »Ne, ne, čez mórje pa ne več!« odgovorila mu je in se obrnila stráni od obrežja.

Viharno leto 1859. pripodilo je prve oblake na jasno nebó Vandinega zakona. Kakor vsak drug človek, védela je tudi Vanda, kakšne dolžnosti čakajo vojščaka, kadar ga vladarjeva beseda kliče v bòj; toda v sreči svoji nikdar ni mislila na to, ampak ponosna je bila na vojaški stan možá svojega. Drugače pa je bilo, ko je počil glas, da bo vojska. Strah, ki ga je ta grozna beseda obudila v ljudeh, prevzela je tudi njo in jelo jo je skrbeti, kaj bo z Bronislavom. »Morebiti je pa vender ne bo«, tolažila se je časih, kakor človek, ki do zadnjega ne verjame, česar si ne želí.

Nekega dné pride Borovski domóv, toda očí so se mu nenavadno svetile. Tiho odloží kapo, odpaše sabljo, potem pa presrčno objame ženko svojo in jo goreče poljubi.

»Kaj ti je, Bronislav?« vpraša ga ona vsa osupla.

»Mêni nič, saj to je poklic moj.«

»Tvoj poklic! Ali bo res vojska?«

»Napovedana še ni, ali naš polk je dobil povelje, da se kar takoj odpravi na pot.«

»A kam?«

»Za zdaj v Benetke; ali bržkone se tam prav nič ne bomo mudili, ampak kar dalje nas bodo poslali.«

»Znóva me boš torej zapustil«, toži Vanda in ga žalostno pogleda.

»Ne za dolgo. Vojska bo kmalu pri kraji in potem bomo bolj brez skrbi v miru živeli.«

»Brezkončni bodo dnevi brez tebe in zdela se mi bo cela večnost, predno bom zopet mogla sloneti na junaških prsih tvojih.«

»Vanda! Takó ne tarna žena vojaškega částnika. Špartanke so vse drugače osrčevale možé svoje. Ničesar se ne bój. Bil sem junak, ko nisem védel, zakaj se bojujem, zdaj pa bom v duhu gledal tebe, in zavest, da sem tvoj, povzdignila bo srčnost mojo, da se tem slavneje povrnem k ljubljeni ženki svoji.«

»Ali ravno misel náme naj te tudi svarí, da ne boš predrzno hodil v nevarnost.«

»Gotovo, da bo tudi to skrb moja. Zdaj pa misli náse, kaj bo s teboj.«

»K Smaragdi se bom hodila tolažit in tam bom čakala najnovejših poročil, ki nam jih bo Sieminski pozvedoval.«

»Jaz nisem za to«, odvrača jo Borovski. »Vojska je vojska in nihče ne more védeti, kakó se bo razvijala. Trst je ob mórji, pa bi mogel imeti sitnosti od francoskih bojnih ladij. Tedaj bo vse zbegano, a kaj boš ti brez moške podpore? Tudi ni gotovo, celó neverjetno je, da bi se naš polk po dokončani vojski vrnil v Trst. Na vsako stran bo torej bolje, da pobereš vse svoje stvarí in da se preseliš v Ljubljano ali na Perovo in da tam mirno čakaš, dokler ne pridem zopet po tebe.«

»Če je tako, ne bom se obotavljala; takoj za teboj pojdem tudi jaz.«

Šteti so bili trenutki, katere se je Borovski še mogel pomujati pri Vandi, kajti naglost, s katero so se vojščaki napravljali na odhod, zadrževala ga je ves zadnji dan od dóma. Pa saj je bilo skoraj bolje, da je bilo takó. Službeno poslovanje ga je vsaj zmotilo, da ni utegnil z dolgim slovesom sebi in ženi še huje žaliti srca. Ločitev je torej na videz bila mirna; on se je bolj nego kdàj čutil vojščaka, pa je junaški zatajil, kar mu je trlo dušo; ona pa ni hotela z žalovanjem množiti skritega trpljenja in takó se je premagovala, da si le po bledem in upalem lici mogel soditi o veliki bóli njeni. S Smaragdo in Sieminskim je šla celó na morski ključ, ko je ladja odhajala, in

dolgo je z robcem mahala za možem svojim in mu pošiljala zadnje pozdravilo. Šele ko je samó malo dima nad morskim površjem kazalo, kod sopiha parna ladja z vojščaki, vrnila se je Vanda na zapuščeni dom. Ali bila je tako slaba, da so ji noge odpovedale in da se je morala peljati. Smaragda jo je spremila in je ostala pri nji do večera, da jo je tolažila, kolikor se je dalo. Takoj drugi dan pa je Vanda svoje stvarí jela skladati v zaboje in ko je vse pospravila in oddala na železnico, poslovila se je za zmeraj od Smaragde ter šla najprej v Ljubljano, potem pa k bratu na Perovo.

Tu je bivala nekoliko tednov, dokler niso časopisi razglasili novice, da so se na Italijanskem zgrabili. Vanda se je tedaj preselila v Ljubljano, da je hitreje dobivala poročila z bojišča, kjer je mož njen bil v prvih krdelih. Vsak dan je težko čakala pošte in hlastno prebirala najnovejše časopise. Avstrijci so se od Tičina nazaj pomikali in po manjših bojih se je pri Magenti 4. dné junija 1859. l. vnela prva večja bitev. Ali ni je bilo sreče na naši stráni, akoprem so vojščaki bili srční in se niso ustrašili nasprotnikov. Časopisi so poročali o nenavadnih delih posameznih junakov, ali vse je prekosil kapitan Bronislav Borovski. S stotnijo vojščakov je na ogledih zadel na mnogo večje krdelo sovražnikov, pa se jim je tako hrabro in umno uprl, da jih je po hudem boji užugal. On sam je bil med prvimi borilci, in ko bi bil vsak izpolnil dolžnost svojo kakor on, bila bi zmaga naša. Cesar je dobro védel ceniti slavnega junaka, pa mu je namenil posebno odlikovanje; povišal ga je v majorja ter mu podelil Leopoldov réd. Vanda je s ponosom čitala poročila o móži svojem, ali vselej si je mislila: »Bolje bi bilo, če se ne bi izpostavljal v toliko nevarnost; prepredrzen je.« In le prekmalu se je prepričala, da je njen strah bil upravičen. Po najnovejših poročilih nihče ni védel, kam je izginil major Borovski in da mu torej niso mogli izročiti najvišjega odlikovanja. Dolgo so ga iskali, dokler ga napósled niso našli med mrtveci, ali težko ga je bilo spoznati.

Prehud je bil ta udarec za Vando, nego da bi si ga mogla olajšati z jokom in žalovanjem. Na prvi mah niti ni verjela grozne novice in šla je od jednega vojaškega oblastva do drugega, dokler ni dobila službenega poročila o smrti njegovi. Pa niti zdaj ni imela mirú. Dobro se je preskrbela z novci ter se neutegoma napotila v Italijo. Veljàj, kolikor hoče, ona ga mora imeti, če ne živega, pa vsaj mrtvega, in ko bi morala iti pred cesarja samega. Kakor izgubljena je potovala iz jednega mesta v drugo; tu je morala dolgo čakati, predno so ji oblastva v splošni zmešnjavi mogla le količkaj zanesljivega po-

vedati, tam je sovražnik zaprl pot in morala je iti na drugo stran. Šele ko sta avstrijanski in francoski cesar na sestanku v Villafranki ustavila vojskovanje, dosegla je Vanda namen svoj in dobila privoljenje, da je dala izkopati ljubljenega soproga in ga prepeljati v Ljubljano.

Bilo je po malem Šmárijinu popóludne, ko je pred ljubljanskim kolodvorom stal batalijon vojščakov, praznično opravljenih. Zbralo pa se je tudi dosti drugih ljudij, starih in mladih, kakeršnih ne manjka pri nobeni izredni priliki, bodisi veseli ali žalostni. Domoljubno čustvo je to pot privabilo iz mesta posebno mnogo odlične gospôde, ki so prišli, da izkažejo zadnjo čast slavnemu junaku Borovskemu, kateremu je uradni list napisal prelepo posmrtnico. V tem so po ljubljanskih cerkvah zapeli véliki zvonovi in tudi na grobji pri svetem Krištofu so se oglasili trije novi zvonovi.

»Kaj pa je to,« vpraša na stráni med množico sivi starček tóvariša svojega, »odklej pa imajo pri svetem Krištofu tri zvonove? Doslèj so imeli le dva slaba zvonca, ki sta jednako zvonila bogatinom in ubožcem ter svet spominjala, da v grobu ne bo razločka med nami.«

»To je napravil novi župnik, ki je kàj vnet za lepe cerkve,« pojasnil mu je tovariš.

»Hm, hm! Novi župnik, novi zvonovi, nova dòba. To ni prav; odslèj bodo torej tudi pri svetem Krištofu razloček delali med ljudmí. Naj ga, v grobu ga le ne bo. Tu gre zdaj vse narobe«

Tako je rekel malo nejevoljno starček, ali umolknil je, kajti že se je pogrebni izprevod jel pomikati dalje. Prvi je stopal vojščak s križem, za njim je glasba trobíla resne žalostinke, potem so se vrstili krdelo vojščakov, duhovnik, krsta s částniškimi znamenji, za njó Žiga, ob čégar desno roko se je oklépala Vanda, takoj za njima vojaška in druga gospôda, a napósled zopet vojaško krdelo.

»Lep pogreb«, rekel je ravnodušen gledalec.

»Saj ga je vreden«, dejal je drugi in čakal, da je ves izprevod šel mimo njega. Kmalu potem je gromovit strel oznanil, da so junaka položili v grob. Stopaje po udarcih vesele glasbe so se vrnili vojščaki v mesto, a ž njimi se je tudi razšla radovédna množica. Žalost, ki si jo prej videl na toliko obrazih, ostala je samó še v jednem srci, iz katerega pa se nikdar več ni dala izruvati. Vanda je žalovala vse žive dni svoje za ljubljenim možem, ki je zdaj počival v raki rodbine Glovackove, katere sicer ni poznal, ali prerana smrt je bila njena in njegova usoda. (Konec prihodnjič.)

Občni potopi starih in novih dnij.

Spisal dr. **Simon Šubic**, profesor na vseučilišči v Gradci.

Sveto pismo in povesti mnogoterih starih ljudstev nam pripovedujejo o nekem občnem potopu take moči in take obširnosti, da bi mu skoraj ne bilo verjeti, ako bi se ne ujemale čudovite pripovesti o njem. Ker v tistih starodavnih časih ljudjé še niso poznali vseh dežel naše zemlje, menili so, da je vsa zemlja potopljena videči, da je vsa njih okolica pod vodó. Od tega mnenja prihaja tudi ime: »vesoljni potòp«.

Geologi, kateri se pečajo s spoznavanjem in preiskovanjem skorje zemlje naše in njenih izpremememb po notranjem in zunanjem obrazu, držali so se dolgo časa tistih mislij, da bi bile v teku brezštevilnih stoletij ponavljale se po zemlji grozovite prekucije, pred katerimi je vse, kar raste in živí, hipoma ginilo. Ko se je zopet pomirilo površje suhe zemlje, tedaj je po takih mislih nastopalo novo in precèj izpremenjeno rastlinsko in živalsko stvarjenje. V zadnjih časih pa so se prirodoznanci največ odpovedali tem mislim ter se spoznavajo zdaj k drugi veri trdèč, da niso nikdar na zemlji izpremembe hipoma nastopale, ampak da se je kakor še dandenašnji pred našimi očmí vse sčasoma izpreminjalo po zemeljskem površji. Kakor razlaga Charles Lyell v svoji leta 1830. na svetlo dani knjigi (»Principles of geology«), dosegla je zemlja sedanje rastlinske in živalske oblike svoje s počasnim in mirnim razvijanjem ne pa s hipnimi prekucijami. Čas mu pomaga razlagati vse — kakor pozneje Darwinu — kar se je kdàj preoblíčilo med stvarmí na zemlji.

Katera teh mislij resnici bolje ugaja, tega tukaj ne bodemo določevali, veliko pa ne bomo zadeli v stran, ako si posnamemo obraz zemeljskih dogodeb po tistih izpremembah, katere nam kaže zanesljiva zgodovina; in ta zgodovinski obraz nam ne izkazuje samó polagoma nastopajočih izpremememb, ampak po nekoliko, akoravno redkeje, hipoma in nenadno naključene prekucije.

Ako smemo zaupati zdravim očem, moramo sèm prištevati strašne viharje po morji in po suhem in vulkanske moči, katere so n. pr. v Ameriki hipoma vzdignile iz ravnine hrib imenovan Popokatepetel -- če se ne motim — kakor nam pripoveduje Aleksander Humboldt v svojem »Kosmosu«, — ali potres zemlje, kakor je bil tisti strašanski potres, ki je hipoma razdejal mesto Lisabon; — vse te in

druge dogodbe te vrste se morajo prikladati ónim nenadnim silovitim prekucijam, katere delajo še celó v prekratkih zgodovinskih dnéh hipno izpremembo po zemlji. Iz tega, da take hipoma nastopajoče prekucije ne obsezajo vsega zemeljskega površja, ampak tukaj in tamkaj kakšen mal kos zemlje, iz tega ni pripuščeno sklepati, da bi v prazgodovinskih časih ne bile sezale veliko veliko dalje krog sebe. Takrat, ko še zemeljsko površje ni bilo toliko utrjeno in ko notranje močí pod šibko skorjo naše zemlje niso bile toliko ukročene, raztezale so grozovite prekucije lože sile svoje dalje po okolici. Kàj tacega se je pokazalo še celó l. 1883. pri Krakatavski prekuciji, katero si hočemo posebno vzeti v spomin; segla je tako daleč na okrog, da se je čutila krog in krog svetá! — Pri tem pa ni pozabiti, da je treba poročila iz starodavnih časov, kar se tiče razširjevanja kake prikazni po svetu na okoli, drugače ceniti kakor dandanes, ker ljudstva takrat še niso poznala vseh krajev in dežel na zemlji in so rada sodila po tem, kar se je dogajalo po znanih njih okolicah, češ, da se to godí po vsem svetu.

Z ozirom na omenjene nenadne prigodbe in strahovite prekucije tudi nobena denašnja znanost nima pravice upirati se in tajiti izpremememb na hip, ker ne poznamo še korenin tistega pripravljanja, iz katerega se za nas nepripravljene vzdigujejo viharji po morji in po suhem, ognjebluvni prikazi in potresi, ter sodimo, da je ta ali óna prikazen stopila nenadno in hipoma na dan. Ne poznamo pa tudi ne mej tistih močij ali sil, katere ženó take prekucije pred seboj, tedaj nam dozdaj ni mogoče poprej presoditi, ali utegnejo nastopiti take izpremembe tako nenadno in tako silno, da bi poškodovale človeške naselitve in celó trdna tla zemlje, na kateri prebivamo. Torej nobena denašnja znanost in učenost ne more rèči, da bi v nekdanjih starodavnih časih ne bile dogajale se nenadne dogodbe kakor kakšni občni potop, kateri je na široko pokončal vse, kar je človeku k življenju potrebnega. Torej tiste pripovesti o silovitih izpremembah, razširjene med toliko ljudstev od prazgodovinskih časov do nas, nadomeščujejo skrivnega in svarilnega preroka, kateri nas opominja, da se tudi na trdna tla naše zemlje ni zanašati, da bi se kdàj ne odprla in ne pogoltnila, kar je človek s trudom in potom obraza svojega postavil si stanišč po večjih in manjših naselitvah.

Meseca avgusta leta 1883. zgodil se je na Sundaških otokih tako veličansk občni potop, da ga po resnem razsojanji smemo primerjati z vesoljnim potopom starega zakona; potop s tako grozovitimi prekucijami, da so po mnogih otocih in po primorskih okrajinah vsi ljudje do zadnjega poginili. Od tega silovitega potopa, ki je tako

osupnil ljudí, da ni bilo misliti na nobeno pomoč, poginilo je s pridelki vred nad štirideset tisoč oseb. — Preglejmo nekoliko natančneje le-ta zemeljski potop, katerega je učakalo denašnje človeštvo in čigar nasledke je ogledovalo s svojimi očmí. Temu neutajnemu potopu nasproti stavimo potem prazgodovinski potop starega zakona. Okoliščine biblijskega potopa so se sicer po pravljicah mnogoterih ljudstev mnogo izpreminjevale, pa venderle še kaže ta potop nekaj prirodni resnici tako podobnega obraza, da ni dvojiti, da pripovesti o nekdanjem starem potopu niso prazne sanje in puhlo vmišljenje, ampak da je v tistih starodavnih časih dogodil se resnično strašansk obćni potop.

Z mladih nog je sicer prirodoznanstvo nekaj zaničljivo pogledovalo marsikatere z vero zvezane ljudske pravljice, tičoče se prirodnih prikazov, in je obrekovalo take pripovesti, da niso druzega kot prazno vmišljenje. Dandenašnji pa so trezni preiskovalci prirodnih dogodeb dosegli že toliko mirne previdnosti, da opazovanje prostega ljudstva in njegovi spomini niso tako prazni in votli kot sanje, ampak da so dostikrat pravi posnetki resničnih dogodeb na zemlji, semtertjà celó pripravni pomočki prirodoznanskemu raziskavanju. — Strašanska je vender morala biti prigodba, zvezana s poginom toliko in toliko tisoč ljudij, da se je nje spomin mogel vtisniti tako globoko v ljudsko dušno življenje, da je mogel ohraniti se od starodavnih časov od ljudstva do ljudstva, od dežele do dežele do naših dnij, ker nam naznanja še vedno prirodno dogodbo tistih dnij, ko še nikdo prigodeb zapisati ni umel, ali priroda je zapisala človeški strah pred njenimi groznimi silami s tako ostrimi obćutki v človeške prsi, da je človeku ostal spomin neizbrisen.

Obćni potop naših dnij se je dogodil pred petimi leti na otocih Sundaških. -- Med otoki: Sumatra, Java in Sebesi gleda iz mórja majhen neobljuden otok, K r a k a t a v po imeni. Na otoku Krakatavu je poprej stala črnosiva ognjebluvna gora ali vulkan, za katero se ni nikdo kàj zmenil. Zadnjih dvesto let je bilo vse tiho po tej gôri, kakor bi bil ugasnil vulkan; kar se meseca majnika 1883. l. oživí zopet njen vulkanski ogenj. Ker pa na otoku Krakatavu ni bilo nič prebivalcev, ker stoji ta otok daleč od bližnjih obljudenih otokov in sicer tri milje od Sebese in skoraj pet in pol milj od Sumatre in Jave, ni se nikdo bal kake nesreće od tega starega v življenje obujenega vulkana, posebno ker so prebivalci Sundaških otokov navajeni vedno strašećih prikaznij od zemeljskega ognja. Saj samó na otoku Java strmi kvišku sto v nekoliko pogašenih, v nekoliko ogenj blujočih vulkanov. Na Sundaških otokih in na bližnjih Filipinih in Molukih se

pa nahaja petdeset gorečih vulkanov, kateri vedno bobnèč mečejo ogenj iz sebe; veliko več pa je še takih, ki so vedno pripravljeni za ognjene izmečke. V tem ko se primerno z drugimi strahovitimi vulkani ni nobeden pečal za bližnjo temno goro Krakatav, pripravljale so prvotne podzemeljske sile, stresujé po malem pobrežja in trdna tla, grozno usodo.

Ko je vulkan Krakatav jel meseca majnika bljuvati ogenj, izmetal je sčasoma veliko veliko poprej v svojem trebuhu raztopljenih rudnin in kamenja ali v podobi tekoče lave ali pa celó v podobi sežganega pepela, torej so se delale velike votline pod goro, kjer se je od izmetovanja izpraznilo veliko prostora. Čim votlejša je prihajala gora v podnožji, čim bolj je izbljuvanje objedalo pod mórje sezajoče gorske stene, tem slabejša so bila njegova tla. — Kar na jedenkrat se dné 10. avgusta 1883. l. okoli desete ure dopóludne pogreznejo pred težo naslonjenega morja gorske stene na morski stráni pod morje, kar se udêre morje z vso močjo silne svoje teže v razbeljeno peč in brezdno po raztopljenih rudninah. Pri tej priči planejo neukročene silne moči ognja in morja nádse in dviguje se usodepolni pogubni bòj njih elementov.

Kdo bi si mogel misliti prav grozovitost tega strahovitega in pokončujočega boja? Težko, kdor ga ni videl in ne slišal o pogubi tega boja. Malo trenutkov in že se je v razbeljeni votlini od raztopljenih rudnin razkrojila morska voda na svoji prvini: kislec in vodénec, katerih zmes dela najhujši razpóčni plin. — Mehurček, ki ga napolniš z zmesjo tega plina in užgeš v veliki sobi, razpoči se in udari tako močno na uhó, da te po glavi zaboli. — Razpok, kateri se je v tem usodopolnem trenutku izvil iz Krakatavskega brezdna, bil je tako silen, da se je grmenje njegovo slišalo po zemlji na okoli dalje kot se razširja na okrog vsa Evropa.

Vzemimo si v misli, da bi vulkan Krakatav stal na Dunaji in da bi se bil tamkaj razpočil, tedaj bi se njegovo grmenje ne slišalo samó po vseh evropskih deželah, ampak razlegalo bi se ne le od Atlantskega morja do Uralskega hribovja, temveč zadevalo bi tudi na Grönlandijo, na Novajo Zemljo in ónikraj Uralskega hribovja po obrežjih Aralskega jezera. Tudi bi se slišalo to grmenje celó pri Kaspiškem morji, pri iztoku reke Evfrata v Perzijsko morje in tudi na severnem konci takozvanega Rdečega morja in tjà čez večji del puščave Sahare, noter tjà ónikraj otoka Madeire. Nobeden druzih vulkanov, kar jih vé zgodovina našteti, pri izmetovanji ni zagnal tuljenja in grmenja svojega v tako daljne kraje.

In kakšna silna moč je gnala ta grom po zraku na vse kraje, spoznava se med drugimi prikazi iz tega, da je v Bataviji, dvajset milj od ognjeníka Krakatava púh tega groma zdajci pogasil vse luči po mestu, katere so bili prižgali po dnevi, ker je ta dan solnce od črnih oblakov otemnelo in iz temnega nebá pepel na zemljo súl, kakor kadar sneg na debelo mête.

Krakatavov razpok je zračno odejo naše zemlje tako silno hipnil in tako mogočno valovje po zraku zagnal, da se je krog in krog zemlje podilo in po vseh deželah spoznalo v trepetanji živega srebra po barometrih. To zračno valovje je imelo toliko moči v sebi, da se ozračje ni moglo poprej pomiriti, predno ni valovje njegovo svoje moči izgubilo s tem, da je obhodilo večkrat zapóred pot krog in krog zemlje, akoravno je vedno pešalo od tega, da se je brusilo ob hribovje, ki ga je zadevalo na svoji poti.

Razpok Krakatavovega ognjišča se je dogodil pod morjem ter je z vulkansko goro vred vzdignil dve tretjini otoka in Bog vé koliko morskih vodâ s seboj kvišku v meglene okrajine ozračja. Kdo pa bi mogel popisati, kdo izustiti strah in kar se v odprtem brezdnu zdaj godi! Morje od vseh stranij buhne noter, strašno vrè in kipí, kakor bi se mu svoje dno hotelo kvišku dvigniti in odpreti se do osrčja zemlje. Silovita je bitev protivnih valov, kateri se na tej stráni kvišku vzpenjajo, na óni pa nazaj v brezdno grmé. — Kar poznamo pevskega oduševljenja polnih obrazov silovitih pomórskih prekucij, ne prilega se tu nobeden bolj nego Homerjevi, ko prepeva v dvanajstem spevu prekrasne svoje »Odiseje« mornarjem pretéče nevarnosti imenitnih morskih vrtincev, znanih pod imenom »Skila in Karibda«, rekoč:

„Skila na desni grozí, na levi divja Karibda,
Gladno valove v prepad srkaje solnate morja.
Kadar izbluje, divjá kot kotel na silnimu ognju.
Kalna valí iz brezdna se zmes in kviško brizgaje,
Z belimi penami skal obojnih vrhe zagrne.
Kadar posrka potém valove solnate morja,
Kalna se zmes pogrezne v prepad, in strašno v okrogu
Grom po skalovju doní, globoko zine krníca
Blata črna in muž, in bleda groza jih prime."

Nekaj jednaki obraz se nahaja pri Schillerji v spevu o »vodotopu«, katerega odlomek, kakor zgoranji po prevodu Jovana Vesela-Koseskega tu pristavljamo:

„In ker se vstopi na skalen kraj,
In gleda v strašan vodovrát,
Karibda tuleča drví nazaj,
Valove pogoltnjene gladno v prepad,

In kakor bi v dalnim oblaku gromelo,
Jih bluje rjoveviši peneče žrelo.

Valí se in hrka in vrè in kipí,
Kot vode in plamena hlap,
Do neba brizgaje se megla kadí,
Neskončno pritiska za slapom slap,
Ne dá se izprazniti strašno točilo,
Bi mislil, de morje bo morje rodilo.

Naposlej premeni se divja oblast,
In črno med stenami pen
Odprè v globočino orjaška se past,
Razor neizmeren ko brezden peklen,
In kakor sè snegam pokriti bregovi
Gromijo v krnico bijoči valovi."

Dobro se še v mislih ozrimo nazaj na to grozno prigodbo. Titanu podoben je vulkan, ko je sam sebe končal, zagnal je strašne slape morske vodé in poleg še več kot polovico otoka iz tàl proti nebu gori v megle! Zemlja v meglah! Komu je to podobno? Ali ni na videz, kakor da je priroda izgubila oblast svoje teže, svojega natezanja in padanja svojega na tla? V tem, ko se je vzdignil ognjeník s toliko vodé in zemlje v megle, zagnalo se je bližnje morje s tako silo v izpraznено brezdno vulkanovo, da je od močí pritókove in neukročenega ognja vzdignilo se hribovju podobno morsko valovje, katero je nasičeno silovitega gibanja in prisiljeno od teže vodâ se zagnalo na vse kraje okoli in planilo tjà po primorskih obrežjih bližnjih otokov. Manjše otoke kakor n. pr. Sebesijo, je to valovje popolnoma oblilo, kakor da jih je bila sila pogreznila pod morje in je pokončalo na teh otokih do malega vse, kar je bilo na njih tleh živega. To ni bila samó povódenj, bil je za te kraje občni potop.

Valovje tega potopa se je še na Javi v mestu Anjerji, nad šest in pol milj daleč stráni od Krakatava na zahodni stráni Jave, vzdigovalo še nad 35 metrov visoko ter se je udrlo neizrečno hitro po suhem na okrog in je pokončalo v kratkih trenutkih vse, razsulo in razneslo človeška stanišča kakor pesek po tleh! Zopet in zopet je planilo razuzdano morsko valovje daleč po otoku s takšno silo, da je celó zavračevalo pred seboj vode in reke na otoku v deželo nazaj proti njihovim izvirom! Nastopila je gosta tema, skrilo se je solnce šestintrideset ur dolgo za pepelnatimi oblaki. Kar ljudij ni potonilo pod tem potopom, strašila jih je huda ura s polivi, z grmenjem, z vročim pepelnatim dežjem in s potresom, kakor bi vse prirodne prikazni oznanjale sodni dan.

„Sličnega hrupa napad valovja po bregih ne tuli,
Ker zadrví ga vihar pomorski naviš iz globine;
Huje ne drska šumot požara v soteski smerečja,
Ker se gošava zažgè in burja viharno zapiha;
Tudi ne hruši orkan jesenski, hrastovja po vejah
Sličnega šuma okrog, nar silniši, kar se zažene.“

Ilijade 14. spev Homer.

Strahôte te prikazni se ne dadó nì izgovoriti nì narisati; kdor jih doživel ni, ne more jih umeti in še celó misliti ne, akoravno bi ves zamaknen prebiral jednake občutke v »visoki pesmi« Koseskega, ki pravi

„Kaj treptaš, ko grom podnožje strese,
Piš divjá, nevihl grozí vihar,
Vraštvo vrè, končane snage zdé se,
Ter pravic nikomur več ni mar?

Kaj drhtiš, hudobe ker zarotno
Krog in krog pogin al kvar grozé?
Bog bedí, med nami ni samotno,
On za nas in naše stiske vé.“

Tako strašno razdejanje se je rodilo v malo ali celó nič ne uvaževani temni gori Krakatavu, ko se je goreča v morje pogreznila. Koliko hujša bi morala biti razdrtija in povódenj, ko bi tekom tisoč in tisoč let podzemeljski ogenj in izbluvi kakih deset ali dvajset ognjeníkov na Javi na priliko, tako izpodjedli bili njih podnožja, da bi se vseh deset ali dvajset gorečih gorà na jeden hip v morje potopilo! Mogoče je gotovo, da bi se bilo kdàj več dejavnih ognjeníkov zajedno pogreznilo pod morje, kar se je morebiti takrat zgodilo, ko se je zgodil biblijski takozvani vesoljni potop.

Poročajo pa tudi starodavni azijatski spomini o tako silovitih vrtinčnih prikazih po zraku in po morji, da bi bila od hudournih vrtincev utegnila napraviti se povódenj starega zakona.

Ako se ozremo na dogodbe novejših časov, pozvemo, da se je v Aziji l. 1737. 12. dné oktobra vzdignil tako silen vrtinec, da je tok reke Ganga obrnil nazaj in reko še nad 14 metrov od navadnega toka zagnal kvišku! Tedaj je nastopila popláv Gangovih vodà tako široko okoli po suhem, da bi bilo neki v jedni sámi noči še nad 3000 ljudij utonilo. — Ali ni taka povódenj tudi precèj podobna občnemu potopu?

O starodavnem potopu, kateri se menda ujema z vesoljnim biblijskim potopom, vedó tudi kineške pripovesti kàj povedati, rekoč: »Ko je vélika povódenj se vzdignila proti nebu, ko je voda po gričih hitela kvišku in objemala hribovje, takrat so grozno mrla prestrašena ljudstva.«

Neumevno je zdaj še preiskovalcem prazgodovinskih dogodeb in ljudskih pripovestij, kako so prišle tudi nekatera južno-amerikanska ljudstva do jednakoglasne pripovesti o vesoljnem potopu. Ali so doživela v starodavnosti že precèj omikana ljudstva v Peruvu, po imeni Inkas posebni svoj potop ali so pa doživela združena še z azijatskimi ljudstvi skupno z Asirci jedini biblijski potop; — ali so stale njih dežele v tistih davnih časih še v kaki zvezi med seboj — kdo to vé?

Kakor menijo geologi, dogodil se je potop starega testamenta ob spodnjem Evfratu, kjer je pokončljiva povódenj potopila na široko mesopotamske ravnine. Vzrok temu potopu je menda bil močni potres, izvirajoč iz rokava Perzijskega mórja, in mogoče se tudi dozdeva, da je med potresom prihrul vrtinec iz Perzijskega mórja od južne straní proti Evfratovim vodam. — Poročila druzih ljudstev ne dopuščajo misliti, da bi bila sezala ta povódenj nad spodnji del Evfrata in Tigra in celó ne, da bi se bila potopila vsa suha zemlja vsega svetá.

Ko je voda zarad te ali óne sile iz Perzijskega mórja nastopila po nižjih ravninah Evfratovih, naredil je ladjo za rešitev svoje rodovine skrbni bogaboječi Hafis-Adra, kakor imenujejo asirske pripovesti (ohranjene s klinastimi črkami) našega Noeta. Čutèč, da se zemlja ne more pomiriti in da vodé vedno više nastopajo po Evfratovih ravninah, vzel je svojce z živalmi in živežem vred, kar se je dalo spraviti v ladjo. V pravem času je preskrbel rešitev sorodovini, predno se je odprla zemlja in iz širokih razpok izbljuvala vodó v tem, ko je strašna nevihta s ploho in hudournimi vrtinci nalila toliko vodà, da je povódenj zalila čez in čez vse Evfratove doline. — Ali so te vodé same vzdignile Noetovo ladjo, ali je tudi planilo morje kakor pri Krakatavskem potopu čez primorske okrájine po Evfratovih okolicah, tega ne omenja nobena povest. Toda od mórja in nasproti Evfratovi reki in njenemu toku so pritekale te vodé bodi si od gole nevihte, bodi si od morskega naliva, ker vzdignile so Noetovo barko in jo nesle od mórja proti notranjemu svetu ter jo zanesle na bregovje tistega hribovja, katero na séver mejí Tigriške doline.

Asirska povest o starem občnem potopu je po vsem svojem obrazu tako podobna »vesoljnemu« potopu starega zakóna, da ni dvojiti, da se ozirata obe povesti na jedino prigodbo. Videti pa je, kakor bi bila asirska s klinastimi črkami govoreča pripovest starejša od svetopisemske, ker se bolje prilega prirodnim prikaznim. Asirski bogovi niso tako neusmiljeni kakor židovski bog, da bi pretili končati vse človeštvo, ampak asirski bogovi niso namerjali s tem potopom

pokončati druzega nego staro pregrešno mesto Suzipak. Asirski Noe Ḩafis-Adra ni tesal ladje svoje za druzega kot za rodovino svojo in za svoje živali, biblijski Noe je pa gradíl ladjo za vse ljudi in za vse živali na zemlji. Biblijski propovedovalec pravi, da je deževalo nepretrgoma štirideset dnij in da je voda stala še stoinpetdeset dnij petnajst lehtíj visoko nad najvišjimi hribi in tako počasi odtekala, da je minilo deset mesecev v tem. Po asirski povesti ne traja povódenj z vso nevihto vred dalje kot šest dnij in sedem nočij. —

Obe pripovesti pa pripovedujeta, da je Noe, ko se je voda nekaj odtekla, izposlal ptiče na ogled, ali je odtekla že voda do suhega, in pri obeh se pokaže mávrica na nebu v znamenje, da je konec vsega hudega.

Asirska pripovest pa tudi omenja pravi vzrok potopa z besedami: »Podzemeljski duhovi pretresajo zemljo s svojo močjo ter privalé vodéne valove iz globočín.« — Pravi pa tudi biblijska povest, da so se odprli štepíhi globočin. Tedaj naznanja asirska povest, kakor biblijska, prirodno prikazen, katera prihaja navadno v družbi z močnimi zemeljskimi potresi, prikazen namreč, da se od potresov razpokajo trdna tla in da stopijo iz teh razpók vodé na dan.

Asirska povest pa še natančneje dokazuje pravcati vzrok potresa in povódnji tako očitno, da se lehko spoznava, da hoče naznaniti izbljuv vulkanski, ko pravi:

»Od juga sem se je vzdignila proti nebu ognjena zmija. Vse je pokončala. Dan se je izpremenil v noč. Zvezde so pogasnile. Nebó krog živalskega pasú je zagrinjala zmija s strašnim svojim repom; samó solnce in luna sta se videla na nebu. Vroča voda kot krop je lila iz neba, da je usehnílo drevje do korenín. Med pogostim bliskanjem so padale deževne kaplje, debele kakor človeška glava. Vodé so pokrivale zemljo više nego do vrha glave stoječega možá. Ko je že bòj zmije trajal devetdeset dnij in devetdeset nočij, uničil se je sovražnik zemlje. Nastopil je strašansk piš, odtekla se je voda in pogreznila se je zmija v globočine zemlje.«

Sicer olepšana z živimi orijentalskimi obrazi, vender le-ta asirska pripovest dokazuje precèj natančno opazovanje, ker še zveze prikaznij zemeljskega potresa in ónih prikaznij na nebu ne pozabi. Goreča zmija na južni stráni je ognjebljuvni vulkan, iz katerega se ogenj vzdiguje v podobi rdečega repa v zračne višave ter zakriva veliko nebá. Vulkanski dim in pepel zatemní dnevno svetlobo ter izpreminja dan v noč; samó solnce in luna sta se časih pokazala kakor iz pre-

trganih meglâ skozi dimnato in pepelnato temoto na nebu. Povest pa tudi ne pozabi povedati, da se je usúl vroč dež, kakeršen se resnično pridružuje velikim vulkanskim izmečkom. Potem narastajo vodé in se vzdigujejo po suhem; piš šari in tuli po okolicah; napósled pa se pogrezne zmija v globočine zemlje ali z drugimi besedami: ognjeník se podere váse, kakor se je pogreznil Krakatav. Čas, v katerem se je dovršila ta prigodba, znaša devetdeset dnij, še malo toliko kot ga je Krakatavska prekucija potrebovala od majnika meseca do konca avgusta. Ker pri tem asirskem potopu vodé niso stopile više nego do vrha glave stoječega možá, niso posebno visoko oblile okraja in Asircem ta povódenj sama na sebi ni delala toliko strahú kakor druge zgoraj omenjene, ljudem neumljive ali po njih mislih usodopolne prikazni.

Misli.

1.

Ne stavi predaleč si cilja,
Korak naj bo nogi priméren;
Dovòlj je potreba ozbilja,
Da svoji dolžnosti si véren.

2.

Kogar dar le jedenkrat
Pošegêtal je po dláni,
Člověk takšen silno rad
Delu že se brani.

3.

Tistega čestokrat človek sovraži,
Ki je bil príča njegovi blamaži.

4.

Ravni pot najboljši pot,
A vselej ne in ne povsod.

5.

Debélo ljubi tá,
In óni těnko,
Ta sládko rad imá,
Spet drugi grěnko;
A kdor bi obóje nam zblódil,
Težkó bi pač kômu ugódil.

6.

Ljudska govoríca
Ni vselej resníca;
Čestokrat pa je,
Četudi vsěkdar ne.

Y.

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

III.

Francozi v Novem Mestu.

(Dalje.)

Zadnjič smo dejali, da so do l. 1805. žvenketale francoske sablje in ostroge že dvakrat po tlaku Rudolfovega. Drugi pot l. 1805. želeli so si Novomeščanje prav od srca, naj bi jim vrag odnesel te nadležnike, odkoder so prišli. Le dobrih štirinajst dnij so se mudili v mestu in okolici njegovi, a obrnili so ubogim Novomeščanom prav vse žepe narobe, iz mestne blagajnice pa iztrkali še prah.

Toda prišli so še hujši časi! Leta 1809. prilomastili so Francozi tretjič na Kranjsko.

Če avstrijanska vlada ni hotela, da jo Napoleon polagoma vso pogòltne, morala se je pripraviti za bòj, za zadnji in odločilni bòj, kajti Napoleon je po letu 1805. dosedanje prijatelje in zaveznike avstrijanske ali popolnoma na tla pobìl, ali pak si jih storil prijatelje, n. pr. Ruse. Avstrijanski cesar Franc I. bil je od l. 1807. dalje popolnoma osamljen, zastonj se je oziral po Evropi okoli, odkod bi priklical prijatelja k sebi. Napoleonova sila je izbila vsem orožje iz rók; jedini Angleži so bili dosléj še neustrahovani, toda Avstriji niso mogli priti na pomoč, kajti Napoleon jih je zapletel na mnogih krajih v hudo vojsko. In ko bi bila ta končana, zadušiti je menil Napoleon že sicer tako oslabelo Avstrijo.

Ta nakana je bila pak sevéda znana tudi Avstrijancem; da se ne bi Napoleonu posrečila, treba je bilo napeti vse in zadnje moči. Vedno zvesti národi širnega avstrijanskega cesarstva so prenašali že dosléj mnogo mnogo težav. Leto za letom so terjali z Dunaja ljudij in denarja. Avstrijanci niso nikdar mrmrali; v slavo države in pomoč presvetle rodovine cesarske so bili pripravljeni dajati blagó in življenje. Na to nikdar jenjajočo udanost državljanov se je zanašal nadvojvoda Ivan, ko je poklical s patentom dné 8. junija 1808. l. vse moške, ki so mogli orožje nositi, pa dosléj še niso bili nikamor uvrščeni v avstrijansko vojsko, k »dežélni brambi« (Landwehr), kjer naj bi služili vsi moški od 18. do 45. leta. Nadvojvoda Ivan je pričakoval od udanosti avstrijanskih državljanov, da bodo z oduševljenjem zgrabili za

orožje. In ni se motil! Ko je prišel dné 1. julija na Kranjsko, vriskal mu je národ oduševljen nasproti in v kratkem času so lezli brambovski bataljoni le kar iz tàl. Tudi Novomeščani so ga sklicali na nóge; voditelj jim je bil Langer, graščák v Pogánici. Ob nedeljah in praznikih so se učili in vadili brambovci za težavni bòj z izurjenimi francoskimi četami.

V zgodnji pomladi prihodnjega leta 1809. pričeli so Avstrijanci vojsko s Francozi. Zagrabili so Napoleona na dveh stranéh, na nemški in italijanski meji. Na Nemškem je vodil avstrijanske čete slavni nadvojvoda Karl, ki pak se je moral pred Napoleonom umekniti nazaj na Češko, odkoder je hitel proti Dunaju, kjer je premagal Napoleona v slavni bitki pri Aspernu in Eslingenu dné 21. in 22. majnika; a dné 5. in 6. julija zatem je udaril Napoleon z vso svojo silo nánj ter ga pri Wagramu popolnoma potolkel. S tem je bilo na Nemškem vse izgubljeno; Avstrijanci so se morali začeti z Napoleonom pogajati za mir.

Kakó pak na Laškem? To leto so bile ravno slovenske naše deželc, ker so se dotikale s svojimi mejami Napoleonu podklonjene Italije, za vojskine operacije jako važne. Na Kranjskem so se postavile avstrijanske čete v Savski dolini od Ljubljane do Trebiža ter zasedle od Trebiža in Beljaka tjà do Gorenjega Dravburga na Koroškem vse ceste, ki držé na Italijansko. Dné 10. aprila se je jela pomikati vojska preko Predéla na Goriškem proti Italijanskemu. Pričetek vojske je bil jako srečen. Od 14. do 18. dné aprila so bili Francozi pobiti, kjerkoli so se pokazali, a ker je ravno isti čas jel Napoleon potiskati na Nemškem nadvojvoda Karla nazaj, umikati se je morala avstrijanska vojska pred Francozi tu.

Jeden njen oddelek, ki ga je vodil Gyulay, pomeknil se je v početku meseca majnika na Kranjsko. Pri Razdrtem, Podvelbu, Logatci in v Ljubljani so nameravali krepko se v bran postaviti, ko bi Francozi hoteli preko Kranjske udariti v srce Avstrije. A ves napòr je bil zastonj. Dné 17. majnika so pregnali Francozi Avstrijance iz trdnjave Malborget, dné 18. majnika iz Predela, ravno tiste dni pa so morali popustiti Avstrijanci tudi utrjene kraje na Notranjskem.

Francozi so drli nezadrževani proti Ljubljani. Ker se je v Tirolih črna vojska takó dobro obnesla, poskusiti so hoteli ž njo tudi na Kranjskem. Ljubljančane so pozvali dné 12. majnika, a predno se je mogla zbrati črna vojska, prehiteli so jo že Francozi. Dné 19. maj-

nika jih je bilo že 4000 móž blizu mesta; Ljubljane ni bilo več môči rešiti, zato so jo generali popustili ter sklenili Francoze odbijati vsaj od Dolenjske. Tu sem so se umeknili Splenyi, Zach in Gyulay. Okoli Novega Mesta so se zbirale begoče čete, katerim je dal Gyulay povelje préžati na Francoza v Ljubljani, ne pustiti ga pri miru ter planiti nánj, če bode prilika le količkaj ugodna. Ko bi Francozi te oddelke le preveč pritiskali, pomaknejo naj se nazaj na hrvaško mejo.

Ta čas so bili Novomeščani sevéda vsi zbegani, kajti jeden dan, predno so zasedli Francozi Ljubljano, prišel je tudi njim poziv, naj se zberó v črno vojsko. Poslal ga jim je okrajni glavár Hohenwarth.

Črna vojska novomeškega okraja je bila razvrščena v tri oddelke. V levem krilu so bili okraji: Poljane, Kostel, Kočevje, Ribnica, Turjak, Višnja Gora in Cobelšperg, v desnem: Zatíčina, Turn pri sv. Križi, Svibno, Rateče, Bôštanj, Mirna, Trebnje, Rákovnik, Mokronog in Otočec, v sredi pa: Mokríce, Šrajbarski Turn, Plétarji, Kostanjevica, Ruperč Vrh, Metlika, Črnomelj, Gradac in Novo Mesto. »Gospod okrajni komisár Gasparini in marquis Pietragrassa« pisal je Hohenwarth Dolenjcem, »me bosta podpirala v tem hvalevrednem početji, na stráni moji bosta stala grof Wolfgang Lichtenberg in baron Smledniški. Po vsi pravici pričakujem, da se bode po tem vzgledu ravnal vsakdo, ne da bi bil siljen. Uverjen sem, da se bodo vsi plémiči in vsi honoracijori urno odzvali temu pozivu ter se oglasili pri dotičnem komandantu črne vojske, da jim odkaže častno mesto med branitelji domovine. Pričakujem za trdno, da ne bo nihče s plašljivim govorjenjem pobijal občne srčnosti. Proti takemu nevrednežu se bo postopalo z zasluženo kaznijo. Zanašam se za trdno, da bo vsakdo zaupal temu, kar se ukrene v obrambo, da bo vsakoga oduševljala želja rešiti domovino, boriti se za najpravičnejšega vladarja in staro in slovečo hrabrost kranjsko dokazati tudi v teh nevarnih dnéh.«

Précej, ko je dobil mestni svèt to pisanje v róke, sešel se je k slovesni seji, da določi vodníke posameznim oddelkom črne vojske može, ki so imeli v meščanih popolno zaupanje. Novomeška črna vojska naj bi imela jednega poveljnika, štiri podpoveljnike, katerih vsakemu bi se dalo po 39 do 40 móž in 10 korporalov. Ob jednem je objavil v tej seji župan, da mora biti črna vojska preskrbena s potrebnim orožjem. V ta namen si more omisliti vsak moški od 16. do 50. leta svoje orožje: šest do sedem čevljev dolge in po tri palce debele preklje, ostre vile, ravne kosé, motike, puške itd. Vsak

naj se preskrbí s tistim orožjem, do katerega ima največ zaupanja, orožje pa mora imeti vsakdo, bodisi potem že kakeršno koli.

Po tehtnem premišljevanji so izvolili mestni očetje pl. Fichtenaua poveljnikom, njemu v pomoč pa nadčástnika v meščanski gardi, Franca Lužarja, dalje podpoveljnike Leopolda Strausa, Josipa Unterlokauerja, Simona Govekarja in Franca Papeža. Korporali so bili izvoljeni medíčar France Grm, Ivan Bučar, Karl Kopecki, Leopold Šparovec, Martin Škrem, Josip Janežič, Frančišek Potokar in Frančišek Kancijan. Tem možem so vsi someščani največ zaupali in jih najbolj spoštovali. Vseh skupaj so sklicali Novomeščani v orožje 169 móž črne vojske.

V ogenj to moštvo bržkone ni prišlo, vsaj povedano ni nikjer nič, iz česar bi se moglo sklepati na to. Ko je jel namreč marširati francoski maršal Marmont od Reke sem preko Postójine proti Ljubljani, odšel je maršal Gyulay z vso svojo vojsko, ki jo je bil pripeljal na Dolenjsko ter se je pomeknil na Hrvaško, da vname Hrvate za upòr in bòj proti Francozom. Na Dolenjskem je ostal le major baron du Montet. Imel je dve kompaniji »kranjskih fantov«, šest kompanij hrvaške dežélne brambe in škadron huzarjev. Pri odhodu na Hrvaško naročil mu je, kakor smo že rekli, general Gyulay, naj si dá s Francozi, ki so takrat že Ljubljano zajeli, opraviti kolikor le more. In to nalogo je izpolnil predrzni in hrabri major kot pravi junak. Bliskoma je planil na Ljubljano in na Francoze v nji, vzel mesto ter držal Francoze nad jeden mesec v vednem stráhu, dokler ni prišla v Ljubljano (dné 27. julija) novica, da je sklenjeno premirje in da more nadaljno vojskovanje v tem jenjati, ko se bodo pobotavali, kakšen mir naj sklenejo.

V Ljubljani se je to sicer zgodilo. ne pa tudi drugod, zlasti po kmétih ne. V naglici na nóge sklicana črna vojska kmetska se tudi po sklenjenem premirji ni mogla sprijazniti z mislijo, da bo gospodoval v zvesti avstrijanski deželi prevzetni in neusmiljeni sovražnik. Ljubezen do starodavne habsburške rodovine je tičala ljudem pregloboko v srcih. Vrhu tega pak ljudje res niso védeli, pri čem so in kaj naj počnó. Črno vojsko so avstrijanske gosposke pač sklicale na nóge in to prav v zadnjem trenutku, ko se je sovražnik usipal že od vseh stranij čez mejo ter drl proti stolnemu mestu. Trepetaje so se razpršili iz stolnega mesta na vse vetrove svetá vsi avstrijanski uradniki, najprej óni, ki so bili dosléj v najimenitnejših službah, nekateri med njimi so le še stéžka ubégnili pred sovražnikom, da jih ni ujel. Ni ga bilo človeka, ki bi bil črni vojski dejal, naj se razide ali kaj naj sploh storí. Na noge sklicani kmetje so se pač lehko čudom čudili, kako

to, da so avstrijanske čete pred Francozi bežale, ne da bi vsaj jedenkrat poskusile ustaviti se jim, celó pred stolnim mestom Ljubljano ne. Ker ni dobila črna kmetska vojska od nikoder povelja, naj dene oskromno in priprosto orožje svoje iz rok, (dà, celó narobe: na skrivnem so jo šuntali avstrijanski agenti, naj ne izgubí upanja), zato so ljudje pač mislili, da se umikajo Avstrijanci nalašč pred Francozom, da bodo kar nenadoma udarili zopet nánj in ga pognali iz dežele. Toda zgodilo se je še nekaj, kar je moralo naše kmete napolniti z najhujšim sovraštvom do Francozov. Komaj so se bili namreč pokazali na mejah dežele kranjske, naložili so ji že velikansk vojskin davek. Podkralj Evgen je terjal za italijansko svojo vojsko polutretji milijon frankov; rabil je zánjo 15.000 parov čevljev, 15.000 srajec, 36.000 rjuh, 96 vóz s konji v čétvero in 24 kónj za ekvipaže. Nič čuda, da je nastal po deželi velik strah zaradi tega in da so kmetje udarili na Francoze, kjerkoli so mogli.

Če je tudi dolenjska črna vojska nadlegovala Francoza, tega ne vémo, verjetno pa je, kajti v Novo Mesto so prišli prvi Francozi več kakor šest tednov pozneje negoli v Ljubljano, šele v početku meseca avgusta. Bržkone, da so jim zastavljali avstrijanski vojaki in naši kmetje pot do stolnega mesta dolenjskega. Dneva, o katerem so prišli prvi Francozi vánje, ne vémo povedati; pač pa smo našli zapiske cenega novomeškega mestnega očeta, v katerih si je mož v podporo spomina svojega zapisal: »Dné 16. avgusta 1809. l. prišla je prva francoska kompanija v mesto«, a mož se je zmotil, kajti že tri dni prej, dné 3. avgusta, so storili Novomeščani v mestni hiši neprijetno znanje z novim francoskim gospodarjem.

Imenovani dan je sklical namreč glavár francoske sile v Rudolfovem vse obrtnike in trgovce v mestno svetoválnico, da jim pové, kakó menijo Francozi preskrbovati vojake svoje. Ko je otvoril razgovor, povedal jim je najprej, da bode imenoval v tej seji óne ljudi, ki bodo morali prevzeti, sevéda proti plačilu, oskrbovanje francoske vojske v Rudolfovem. Objavil pa jim je takoj, da izgovorov ne bo poslušal; kogar bodo danes določili za priskrbovanje te ali óne stvarí, ta naj se le kar brez obotavljanja udá v odmenjeni pôsel. Izgovórov francoske gosposke ne trpé. Da pa ne bi ti možje prihoda Francozov obračali v svoj prid ter ne za stvarí, ki jih bodo imeli preskrbovati, terjali previsocih cén, določili so jih takoj ta dan. Da Francozom ne zmanjka potrebnega mesá, skrbeti je moral zánj nekov Šibenek; kje ga bode dobil, bodi njegova skrb. Sekali pa bodo to mesó trije mestni mesárji: Rohrmann, Drganec in Makeš in sicer po ceni, kakeršna bo

veljala sicer v mestu. Hrano za častnike so morali prevzeti gostilničarji, katerih dva, Schwinger in Jager, sta se zavezala, da bosta dajala častnikom od generala pa do stotnika hrano po dvakrat na dan, opóludne in zvečer, vselej po osem jedij, za kar se jim bode plačevalo po osem goldinarjev za možá. Po tej ceni bodo častniki smeli zahtevati razven mesnih jedij tudi »konfekture«, vino in če bi jim prišlo na misel, takisto rozólijo in slivovec. Nižji častniki naj bi dobivali le po šest jedij in vse drugo, kar višji. Računati bosta smela zánje po šest goldinarjev za možá, in to tudi takrat, ko bi imeli ti nižji častniki z višjimi skupni obed.

Kar bodo ti gostilničarji potrebovali, kupovali bodo lehko v vojaškem magacinu, kjer bo podrzan vagán (»gestrichener Metzen«) pšenice stal 10 gld., star purán 3 gld. 24 kr., mlad 2 gld., stara gós 1 gld. 42 kr., mlada 1 gld., raca 40 in 24 kr., kopún 51 in 24 kr., kokoš 30 kr., piščánec 10 kr., žlahnih ríb funt 40 kr., ràk 5 kr., funt masla 1 gld.. présnega masla funt 40 kr., slaníne funt 34 kr., bokal svéžega mleka 15 kr., jajce 1 kr. Te stvarí bodo lehko kupovali v magacinu, ne pa tudi vina, kisle vode, rozólije in slivovca. Ker bodo pak morebiti nekateri častniki rajši obedovali, kakor se bo njim ljubilo ter bodo plačevali spróti in iz svojega žepa, zavezani so krčmarji dajati jim, česar bodo zahtevali in jim računati po cenah, kakeršne bodo v mestu veljavne tudi za druge ljudi. In da ne bi vojaški érar trpel kake škode, izkazati se bodo morali gostilničarji vsak dan spróti, po koliko častnikov je obedovalo pri njih.

Druga dva meščana sta morala skrbeti za to, da v vojaškem magacinu ne bi nikoli pošlo potrebnega žita. Računi njijini naj bodo vedno v najboljšem redu; za vsak nedostatek ali za izprijeno žito odgovorna sta onadvá.

Za preskrbovanje moke so odločili štiri druge. Tem so naložili jako siten pósel. Dobivali bodo namreč žito iz magacina ter je dajali mlét. Vsak vagán pšenice ali méšanega žita (pšenice in rži) dati bo moral 82 funtov moke in po 12 funtov otrobov. Izgovorov ne bo poslušalo francosko oblastvo nikacih; če se bo namlélo od žita menj moke, plačali bodo nedostatek óni štirje možje. Vožnjo v mlin in nazaj pak bodo morali opravljati brez obotavljanja meščani, ki imajo konje, račune pa bo treba polagati vsacih osem dnij.

Od te moke se bo pekel kruh za vojake. Skrb za to morata prevzeti dva meščana, ki bosta oddajala iz magacina moko pekárjem; le-ti bodo morali speči od vsacega stota dane jim moke po 46 hlébov

po 3 funte težkih.[1]) Če bo kruh lažji, prijeli ne bodo pekárjev, ampak óne, ki bodo oddajali moko iz magacina.

Na jednak način so razdelili med posamezne meščane tudi skrb za vse druge stvarí, za senó, slamo, ribe, ki so jih morali preskrbovati vsak dan spróti iz Soteske in Otočca, rake, maslo, specerijsko blagó itd. Za stražo pri magacinih so imeli preskrbovati vsak dan po 60 kmetov.

Ko so zapustili meščani, vsak s svojim poslom obložen, mestno dvorano, spogledali so se pač, češ, da je pričela vleči drugačna sapa, kot pod mehko avstrijansko vlado. Ravno preskrbovanje potrebnega živeža, zlasti pa mesá, delalo je dotléj avstrijanskim deželskim in mestnim gosposkam največ preglávic. Kolikokrat so se prej mesárji uprli, da ne bodo več klali, ker jim je magistrat določil za mesó prenizko ceno, nekaterikrat so celó popolnoma izpregli, češ, naj pa kolje in mesári magistrat ali vojaški pólk, ki se je takrat v mestu mudil, sam, če hoče imeti mesá. Prigodilo se je ne jedenkrat, da so bili meščani in vojaki, ki jih je bilo takrat vedno po več bataljonov v mestu, časih po več dnij, tudi po ves teden brez mesá, ker so se mesárji kujali. Sedaj pak je bilo vse v najboljšem redu, blagó je šlo brez obotavljanja iz rók v róke in francoska vojska v mestu je bila brez skrbí, da ji ne bo treba trpeti pomanjkanja, naj bi šlo v deželi za živež še tako trdó. Njih gosposka je prijela meščane dosti hudó v škripce.

Le par dnij zatem pak je došla od francoske vlade mestnemu svétu še neprijetnejša novica. Poslala je magistratu oznanilo, da je naložil Napoleon že 7. dné julija deželi kranjski velikanski davek 15,260.000 frankov! Pred njim pa je že prej zahteval podkralj Evgen óni polutretji milijon, da obleče in obuje raztrgano svojo italijansko vojsko. A razglašen je bil ta dekret šele sedaj zato, ker intendant za Kranjsko, glavni nadzornik grof Fargues ni védel, kaj bi počel, bi li tirjal samo Evgenovo ali samó Napoleonovo naklado od dežele, ali pa obé. Predno je dobil dotičnih in natančnih povelj, minil je ves mesec; šele 7. dné avgusta je bilo objavljeno Napoleonovo povelje, ki je Kranjce popolnoma na tla podrlo. Blizu 18 milijonov frankov! Kje naj bi jih vzela uboga, po tako dolgih vojskah popolnoma izsesána dežela! Saj so avstrijanski podložniki že za svojega cesarja tekom zadnjih petnajst let dali več, nego so mogli. Plačevali so velike davke in ker presvetli cesar navzlic temu ni mogel zmagovati troškov vojske, posojali so mu velike vsote od l. 1794. a do 1808. (Kriegsdarlehen).

[1]) 46 hlebov po 3 funte = 138 funtov kruha iz jednega stota moke! Ali so Francozi res toliko zahtevali in se more napraviti res toliko kruha — ali pa se je vrinila pisarju pomota, to odločiti nismo merodajni. Pis.

Z velikim trudom je francoska gosposka izžulila, prišedši na Kranjsko, nekoliko tisočakov za italijansko vojsko podkralja Evgena, zdaj pa naj bi plačali podložniki še po vrhu nad 15 milijonov frankov!

To naklado so objavili v Rudolfovem dné 8. avgusta. Kot podlago za razdelitev te velikanske vsote so vzeli Francozi davke, ki so jih plačevali podložniki prejšnjim avstrijanskim gosposkam. Da se naberó zahtevani milijoni, moral bo, tako so ukazali, vplačati vsak posestnik od nepremičnega imetja svojega petintridesetkratni davek, petintridesetkratni osebni davek, (ki je znašal po 1/2 goldinarja od osebe), in stoinštiridesetkratni razredni davek (Classensteuer).

Kje so bili obeti, ki jih je delal Napoleon I. 1797. v svoji proklamaciji, ko je Kranjcem oznanjal, da ne bodo niti bora več plačevali pod francosko oblastjo, kakor prej pod avstrijansko!

Napoleon ni določil nobenega časa, do kdaj bodi denar nabran. Njegove gosposke so si razlagale to povelje takó, da najbolje précej. Kranjski intendant Fargues je razglasil torej po deželi, da mora biti osmina naklade plačana vsaj v desetih dnéh; do 18. dné avgusta — dva milijona frankov. Toda gospodje pri dežélni gosposki v Ljubljani in tudi predstojniki drugih okrajev niso nič kàj hiteli z nabiranjem vojskine naklade. Ti gospodje so bili namreč avstrijanski uradniki, katere so Francozi prisilili, da so ostali v prejšnjih svojih službah. Drugače si Francozi sevéda niso mogli pomagati; navezani so bili popolnoma nánje. V čast jim bodi rečeno, da so sicer premenili gospodarja, zamenjali Franca II. za Napoleona, ali srce je ostalo avstrijansko. Če jim je bil naročen kakov pôsel, ki jih je Avstrijance užalil, izvijali so se in krotovičili, dokler se je le dalo, predno so ga zvršili. Šele, kadar so jeli Francozi žugati z ostrostjo, lotili so se ga, a kolikor mogoče mlačno. V tem oziru se je posebno odlikoval podpredsednik dežélske gosposke v Ljubljani grof Brandis.

V desetih dnéh bi bila morala biti nabrana dva milijona, toda minilo je že pol tega obroka, ne da bi bili izterjali Francozi le jeden krajcar. Grof Brandis je bil pri tem bržkone zeló prizadet in intendant Fargues mu je pisal 13. dné avgusta, da bo on, grof Brandis, dajal odgovor, če ne bo denar nabran vsaj do 25. dné avgusta; primeknil je torej še pet dnij, poleg pa tudi še dva milijona frankov naklade ter zahteval štiri namesto dveh. Grof Brandis se ni niti genil in ko je celó podaljšani ròk minil, pisal mu je Fargues:

»Gospod podpredsednik! Dovolil sem si čast Vam dné 13. avgusta oficijalno naznaniti, da morate do dné 25. avgusta plačati v deželno blagajnico štiri milijone frankov na račun vojskine naklade za

Kranjsko. Danes pišemo že 24. in vplačevanje se niti še pričelo ni. Vsak trenutek delate ovire in težave samó zato, kakor se mi zdí, da bi stvar zavlekli in da bi si nakopali na glavo zažugano ostrost. Ali ni n. pr. čudno, da v dveh dnéh niste mogli določiti, kakšen kurz imajo popirji v Ljubljani? In ravno tako se zavlačuje oddaja kónj! Storilo se ni nič, česar je pri taki stvári treba; dolgo časa niso ljudje kónj prignali, in ko so jih prignali, bili so taki, da jih je iz 300 bilo za rabo le 40.

Ravno tako se zavláčuje naprava čevljev, srajec in drugih stvarij, ki so se terjale od dežele. Celó potrjilnih listov od stvarij že oddanih nisem mogel do danes dobiti v róke.

Posebno Vam, gospod grof, in še dvema članoma vlade pripisujem, da se ne zvršujejo povelja, ki sem Vam jih dal, kar se tiče vojskine naklade, terjane od dežele kranjske.

Opozarjam Vas! Če ne boste tekom 25. dné (avgusta) napeli vseh žil, da se storí temu konec in se zagotovi nemudoma vplačanje ónega dela naklade, ki sem ga določil, postopal bom kar najostreje, da ne bodo povzročitelji tega nereda veljave svoje uporabljevali za to, da ovirajo povelja Njega cesarósti.«

Fargues sam je spoznal, da se nabiranje ne bo tako hitro vršilo, kakor si je umišljal, in 25. dné avgusta je pisal grofu Brandisu, da ne zahteva več štirih ali petih milijonov, ampak zopet samó dva in to do 30. dné avgusta. Namesto plačila je pošiljal grof Brandis naslednje dni Francozom v jednomér pritožbe Kranjcev, češ, da se jim godí krivica pri odmerjenji nánje spadajočega dela vojskine naklade. Intendant Fargues je bil zdaj že jako hudomušen in pisal je grofu Brandisu 29. dné avgusta: »Vidim, da Vam ni druzega na mari, kakor staviti v jednomér ovire, da bi se le povelja Njega cesarósti ne zvršila.«

V odgovor temu pismu mu je poročil grof Brandis še tisti dan, da se kmetje po deželi branijo plačevati vojskino naklado. Minil je tudi v drugič podaljšani ròk (30. dan avgusta) in namesto dveh milijonov je prinesel grof Brandis Francozu Farguesu 22488 gld. $44^2/_4$ kr. in še te v popirji.

Fargues je spoznal, da se na ta način ne bo dal nabrati denar. Francozi so bili v hudi zadregi; naj so pritiskali, kakor so hoteli, vse zastonj; od nikoder niso mogli dobiti denarja, da bi zmagovali vsaj najpotrebnejše troške. Ker vojskina naklada ni prinesla ničesar, izvolili so si Francozi pot, po kateri je avstrijanski cesar od podložnikov svojih vselej dobival potrebnega denarja. Razpisali so prisiljeno posojilo za pol milijona frankov. To posojilo naj se razdelí na duhovnike, pleme-

nitaže, trgovce, kapitaliste in sploh na ljudi, ki lehko kàj posodijo. Za vplačane vsote bodo dobili upníki obligacijo, ki se bo obrestovala s šestimi od sto. Novomeškemu okrožju so naložili Francozi 58.000 frankov prisiljenega posojila. Največ so morali posoditi Višnja Gora, Turjak in Cobelšperg, skupaj 25.000 frankov, zatem pa Kočevje z Ribnico in Kostelom 20.000 frankov, Novo Mesto samó so obložili z 2.000 franki. Ker pak so Francoze bridke izkušnje učile, da gré Kranjcu za Francoza kàj nerad denar iz rók, zažugali so z vojaškim eksekucijonom. V srénjo, ki ne bo v določenem času posodila prisojene ji vsote, poslal se bo oddelek vojakov po najmenj 20 glâv. Te ljudi bo morala srénja preživíti, vrhu tega pak še plačati vsacemu prostaku po jeden frank, korporalu po dva, seržantu pa po tri franke na dan. Vsak večer spróti bo morala srénja prinašati ta denar seržantu, ako ne, vzeli bodo vojaki živinče, kjer je bodo dobili — ter je prodali za katero ceno koli. Tisti pa, ki bodo svoj del plačali, bodo iz tega števila izvzeti; to naj se bo godilo toliko časa, dokler ne bo v občini plačan zadnji krajcar.

Stvar se je torej resno zasukala!

Pa še nekaj energičnega je ukrenil Fargues. V nôči od 31. dné avgusta na 1. dan septembra je dal namreč zgrabiti po vsi deželi najodličnejše može in jih kot tálce odpeljati na Laško v Palmonovo, med njimi tudi grofa Brandisa, ki mu je delal tolike preglávice. V novomeškem okrogu je dal prijeti grofa Blagaya, grofa Turjaškega, grofa Barba, barona Lichtenberga, Lazzarinija, Fichtenaua in gospoda Mordaxa. Jedini grof Barbo je še v pravem času ušel iz dežele, grofa Turjaškega pak so pustili zaradi njegove bolehnosti v Rudolfovem, odkoder pak je tudi pobegnil nekamo doli v Istro takoj, ko je ozdravel. Večina teh ljudij je bila pri Francozih slabo zapisana, ker je hujskala ljudi, ne plačevati vojskine naklade.

Tudi v Rudolfovo so dobili vojaški eksekucijon, ali »garnizèrje«, kakor so jih imenovali Francozi. Dné 5. septembra je pisal Fargues novomeškemu okrajnemu glavárju, naj napnè vse žile, da bode Novemu Mestu določena vsota kar najhitreje plačana. Spočetka se je res videlo, kakor bi bila strogost Francozov Kranjce oplašila, a strah ni trajal dolgo. Dné 5. septembra se je Fargues res hvalil v nekem pismu, katero je pisal novomeškemu okrožnemu glavárju, da je plačala Ljubljana ves svoj del, ali že dva dní pôtlej nasproti dežélnemu podpredsedniku ni mogel razumeti, da je priteklo tako malo denarja v blagajnico; in postójinskemu glavárju je pisal dan zatem: »Res se ne morem prečuditi, da se v Vašem okrožji ni nabralo še več ko

17.165 gld. 33 kr. Napnite vse žile, da dobite, kar še manjka. Dva komisárja naj še gresta z vojaki v kraje, ki še niso plačali svojega dela, in lotijo se naj jih z garnizêrji. V Ljubljani in Novem Mestu je to pomagalo. Denar se zbira ostro in natančno.«

Toda tudi Novomeščani niso z oduševljenjem plačevali. Do 10. dné septembra niso mogli Francozi iz vse dežele izžéti več nego 198.000 goldinarjev. Največ je Francozom hodilo na pot to, da so bili Kranjci preverjeni, da se bo vojska v kratkem zopet pričela in da potem francoske vojskine naklade ne bo treba več plačati. Tudi nevojak je znal preudariti, da imajo Francozi premalo vojaka v deželi in se nikakor ne bi mogli braniti. Drugi zopet so pričakovali, da bo mir vsak čas sklenen in četudi bi Avstrijanci Kranjsko izgubili — tako so ugibali razni preroki — prislonil jo bo Napoleon italijanskemu kraljevstvu in — naklada bo odpuščena.

Plačevanju so se najbolj upirali kmetje, posebno na Dolenjskem. Kočevci so se celó zgnêtli v tolpo kacih 600 móž ter dejali, da ne plačajo nikakor; sevéda, ko so se prikazali garnizêrji, razšli so se tudi razjarjeni kmetje, plačevali pa vender niso. Novomeški glavár je prosil za 400 vojakov, sicer ne bo opravil ničesar, in Fargues je tožil: »Plačevanje se vrši jako počasi in z velikimi težavami. Lokalne gosposke me ne podpirajo kar nič, delajo mi še težave . . . . Žuganje ni izdalo nič; prišlo je tako daleč, da sem moral dati tálce zagrabit. . . . Storil sem pa to šele potem, ko sem poslal garnizêrje vsem, ki so s plačilom zaostali. Na ta način sem dobil v blagajnico vender nekoliko denarja, a ker je tu (v Ljubljani) garnizija le majhna, uporabili so to zaostali izterjevalci ter čakali, dokler jim nisem poslal vojakov. Iz tega se lehko sklepa, kako počasi je to šlo.

Bati se je bilo, ker je Kranjska skoraj vsa gorata, da si kmetje to obrnejo v svoj prid in se ustavijo vojaški sili, ki jo je treba sevéda zeló razcepiti. Pa ostalo je vse mirno, izvzemši neki trg, kjer so nekateri grdi jeziki inzultirali necega častnika. Dva teh hujskačev smo prijeli in jih obsodili za nekoliko mesecev v ječo. Ko smo na ta način pokazali ljudem strah, nastal je zopet red vsaj v tem kraji, v bližini ljubljanski«.

Takšen je bil Farguesov položaj. Mož je bil preverjen, da bo celó prva dva milijona težko težko nabrál, zato je dal poklicati dvajset najbogatejših trgovcev in posestnikov po deželi ter jih pozval, naj posodijo, kar še manjka.

Francozi bi ne bili nikdar verjeli, da so Kranjci takšni trdoglavci!

(Konec prih.)

Slike iz rudárskega življenja.

Spisal **Slávomir.**

I. Pričetek Idrijskega rúdnika.

Leta 1504. lotila sta se Valentin Kuttler in Viljem Neumann po odhodu takozvanega »Katzanderla« rudárstva v Idriji. Prvi je bil domá iz Salcburškega, o drugem nam je pa zgodovina ohranila samó ime. Privêdla sta bila s seboj več rudárjev nemškega rodú; ko jima je pa jelo jih primanjkovati, nabrala sta fantov po sosednih vaséh in jih vzela v rudárje.

Spočetka je šlo dobro. Našli so dôkaj živega srebra. Sčasoma jih pa je jela sreča zapuščati in vedno menj in menj je bilo skupička, a troški ogromni.

Bilo je 22. dné junija 1508. l. Prvi sòj vzhajajočega solnca je našel Valentina Kuttlerja že bedéčega. S povešeno glavó je hodil po sobi gori in doli, premišljujé težavni svoj stan. Tri tedne je že, kar so rudárji zadnjič izkopali rudo in iz njé izcimili srebró; odsléj pa še niso dobili kar ničesar. Mrmranje rudárjev se je oglašalo vedno huje in baš pred par dnevi so mu pretili s smrtjo, ako jim ne dá dolžnega zaslužka. Premišljal je Kuttler vse te rečí ugibajoč, kakó li ukreniti, da bi potolažil vznemirjene rudárje. Nobene prave misli ni mogel najti. Zlasti težko pa mu je bilo, da se ga Neumann ogiba, kolikor more, in da ž njim v takó težavnem stanji občuje le toliko, kolikor neogibno zahtevajo pôsli.

Strežajka mu naznani, da je gospá že po konci. Sedaj stoprav se domisli, da mu je danes obhajati gód mlade svoje žene. Globoko užaloščen se napóti k nji. Najde jo jokajočo sedeti na naslanjáči. »Kaj se jočeš, draga Ahacija«, dé ji s tresočim glasom, »danes praznujemo tvoj god in jaz ti prvi želim obilo sreče«. — »Oh, dragi moj Valentin«, reče gospá, mlada in krasna žena kakih triindvajsetih let, »ali se spominjaš še ónega dné baš danes pred petimi leti, kakó lepó je bilo, ko si mi prvič želel sreče čestitajoč mi na gód, in danes, oh, moj Bog!«

Solzé se ji uderó po lici in tešèč jo odgovorí soprog: »Oh, draga moja, pústi vse to v némar in bodi vesela. Jaz sam naj prenašam gorjé, katero sem si sam nakopal, a ti mi bodi vesela. Ne brigaj se za tó, kar se godí okoli tebe, vzradúj se!« — »Ne govôri takó, kàj jaz ne smem deliti s teboj gorjá in nesreče? Delila sem veselje in soprogi spodobi se mi tudi zlò deliti z možem, s katerim

me je združila cerkev«. Nič ji ni odgovoril, le poljub na cvétnih nje ustnih in mehek objem sta pričala, da tu bivata srci, ki se umejeta.

Prišel je tudi Neumann čestitat Kuttlerici.

Oglejmo si malo natančneje tega možá. Bil je še mlad, kakor pravimo, lepe rastí in zunanjosti. Rudárji so govorili o njem, da je kàj učen mož, prijazen in zgovoren, a med mnogimi dobrimi svojstvi so našli tudi dvé, ki so jih prištevali slabim: prvič se nič kàj nista mogla sporazumevati s Kuttlerjem in drugič se je prerad laskal mladénkam. Mnogi fantje so ga pisano gledali radi tega, toda zínili niso pa ničesa, le Porenčev Martin je bil takó drzen, da mu je nekoč v obraz povedal, da mu bo dobro preštel in pretipal kostí, če ga še kdàj zalóti pod oknom ljubice svoje Marijice.

Uljudno se je uklonil Neumann Kuttlerici za god čestitajoč. Zahvalila ga je in jela mu tožiti o moži svojem, kakó jo brezmerno žalosti upali njegov obraz in kakó ji je hudó. On pa se ni zmenil dosti za ta govor, temveč jel ji je praviti, kakó je bilo lepó, ko jo je prvič videl na Salcburškem še neomoženo, kakó se mu je vcepila globoko v srcé in bogvé, kaj bi bil še govoril, ko bi ne bila ustopila Marijica Kolárjeva, rudársko deklè, katero je ljubila Kuttlerica od srcá, imajoč jo skoraj vedno pri sebi. Lepa je bila, ta Marijca in niso zastonj zavidali rudárji Porenčevega Martina, da si je izbral táko deklè. Bivala je Marijica Kolárjeva v hišici, ki je stala blizu poslopja Kuttlerjevega, pri svojem očeti. Imel jo je sámo, jedinko jo je srčno ljubil in tudi nič se ni protivil njeni ljubezni do Martina Porenčevega, vender ju modri mož ni hotel sedaj zvezati za življenje, temveč je čakal ugodnega trenutka.

Odšel je bil Neumann. Sami sta sedeli v sobi razgovarjaje se. Večkrat je stopila Kuttlerica k oknu pogledat, če že prihaja njen mož, kajti od jutra ga že ni bilo videti. Ko tako zrè pri oknu, vidi tolpo rudárjev, hitečih proti njenemu bivališču. Kuttlerica ni védela kàj početi in ko prideró kričé do hiše, odveže dragoceni pas, drage zapéstnike in uháne, ter jih vrže skozi okno med rudárje, hotèč jih pomiriti. — Pa še celó v hišo v sobo k nji prideta dva, na čelu jim Porenčev Martin. Ko Marijica to ugleda, vrže se mu pred kolena, prosèč ga, naj nikar gospé česa žalega ne storí. Privzdigne jo, poljubi srčno in reče vesel: »Nikar se ne bojte! Kje je gospod načelnik? Veselo novico mu imamo povedati. Našli smo nove srebrne žile, brezmerno bogastvo«. — V tem je bil tudi Kuttler prišel med vriskajoče rudárje, ki so ga veseli pozdravljali. On pa je ginen objél ženó svojo in zasvalil svetega Ahacija za novo pridobitev. Jelo se je zopet svitati na obzorji Kuttleričinega življenja. Bila je zopet veselejša in

sósebno se je radostila, ko je videla skoro potem Marijco z ženinom svojim pred oltarjem.

Kmalu po omenjenem dogodku je šla Kuttlerica domóv na Salcburško in s pomočjo višjih škofov je dosegla, da rudárji vsako leto 22. dan junija meseca obhajajo praznik sv. Ahacija s procesijo. — Toda ni srečé brez nesreče. Že prihodnje leto je počila vest, da se bo začela vojska z Benečani. Plénili so po Goriškem in ko so vzeli Gorico, šli so proti Idriji ter jo posedli. Temni dnevi so prišli zopet za rudárje in za načelnika, ali s pomočjo Ericha, vojvode Brunšviskega in škofa Kristofa Ljubljanskega so morali ostaviti Benečani rúdnik. Prebivalstvo je bilo pa naraslo tako naglo, da so že tisto leto potrebovali svojega sodnika, katerim je bil imenovan dosedanji rudarski solastnik Viljem Neumann.

Vender vsi ti dogodki, strah pred rudárji in Benečani in zopet brezmejna radost, uničili so slabo teló Kuttlerjevo in v najboljših letih je moral zapustiti svet. Globoko užaloščena je bivala še dve leti Kuttlerica v kraji nemira sama, kajti zakon je ostal brez otrók in na pómoč ji je stala kot angelj-čuvár v vseh bridkostih Marijca Porenčeva. L. 1511. pa se je odpravljala domóv na Salcburško po volji svojega očeta. Trudil se je Neumann z vso močjó, da bi jo dobil za soprogo, tešil jo, laskal se okoli nje, prosil, iskreno prosil, a vse je bilo zamán; njeno srce je bílo samemu Kuttlerju in odkar je on mrtev, nima več komu bíti. — Pripravljeno je bilo že vse na odhod, kar se oglasi vést nesreče. »Goré se podirajo«, vpili so ljudjé, »in voda narasta«. —

In res je voda rasla in rasla in vsemu rúdniku je pretila nesreča, ker se je bila podrla visoka gora ter zajezila reko in potoke takó, da so obupali ljudjé na svoje moči. Bežali so, kamor so mogli, mnogo jih je potonilo in med temi so našli tudi Kuttlerico. Zagrebli so jo tam doli »pri Fari« v grob njenega možá. Ljudjé, tamo bivajoči, pa so pravili rudárjem, da so videli že često stati tistega rudárskega sodnika s povéšeno glavo ob njenem grobu in tudi rudárji so rekali, da je ves izpremenjen. A ti, bralec dragi, kadar te zanese noga sem v te kraje, videl boš idóč proti »Fari« ob cesti in v reki veliko robovja, strašno kamenje, priče oménjene nesreče. Tik tebe pod cesto pa teče voda, črna voda, obila, silno obila, ki pa zrè kraj sebe národ v vednem siromaštvu. Tiho teče, tiho, nobene ribe ne najdeš v nji, pa saj je tudi trpljenje, katero prenaša tu marsikatero človeško srce, tiho in némo in marsikatero življenje potéka tukaj brez nád.

Pisma iz Zagreba.

Piše **Josip Starè**.

XVIII.

Dandanes gotovo niti najmanjšemu národu ne mine leto, da ne bi slavil vsaj po jedne petdesetletnice, petindvajsetletnice, dvajsetletnice ali desetletnice; dostikrat pa se pripeti, da v jednem letu slaví po več raznih obletnic. Lepa je ta navada naše dôbe, kajti priča nam o čimdalje tem večji národni zavesti; ima pa tudi to korist, da se marsikak vsakdanj, mlačen človek pri tej priliki razgreje in vname za vzvišene misli in idejalne napôre. O hrvaških takšnih obletnicah smo že večkrat poročali, dasi nam ni bilo mogoče omeniti vseh. Danes pa nikakor ne mislimo opisati kakšne posebne svečanosti, ampak izpregovoriti hočemo nekoliko besed o drugem desetletnem delovanji jugoslovenske akademije znanosti in umetnosti, o katerem je to učeno društvo izdalo poseben »letopis«.

Kako se je jugoslovenska akademija znanosti ustanovila in odprla leta 1867., povedali smo že v svojem »II. pismu iz Zagreba«, in tudi o daljnem njenem razvoji smo že večkrat poročali. Navzlic temu ne bode odveč, ako si še jedenkrat ogledamo skupno njeno delovanje od leta 1877. do leta 1887. Društvenega glasila »Rada« prišlo je v teh desetih letih na svetlo 47 knjig ter ga je zdaj vsega skupaj že 87 zvezkov. Posamezni akademiki in drugi učeni možje so v teh 47 knjigah priobčili 141 znanstvenih razprav, katerih so nekatere tako velike, da bi samé záse napolnile celo knjigo ter se vlečejo iz zvezka v zvezek. Po vsebini spada 56 razprav v jezikoslovno-zgodovinski oddelek, 17 v modroslovno-pravoslovni, a 68 v matematiško-prirodoslovni. Od »Starin« je izdala akademija 10 novih knjig (X.—XIX.), v katerih je tiskano 112 starih pisem, ki nam pojasnujejo politično, cerkveno, kulturno in književno zgodovino južnih Slovenov. Od zbirke »starih hrvatskih pisateljev« tiskano je sedem novih knjig (IX.—XV.), v katerih so dela Gundulićeva, Lukarevićeva, Bunićeva, Marojeva in Oracijeva Mažibradićeva, Burešićeva, Palmotićeva in Gledjevićeva. Vsa ta izdanja so se uredila po najboljših rokopisih, ki jih je bilo môči dobiti, a navedene so tudi najimenitnejše varijante. Od »Spomeníkov« (Monumenta) za preiskavanje zgodovine jugoslovenske je deset novih knjig (IX. – XVIII.) prišlo na svetlo. Tu

imamo najprej nadaljevanje državnih pisem beneških, potem zapisnike dubrovniškega starejšinstva iz XIV. stoletja, imenitnih državnih pisem, ki se tičejo hrvaške vojaške krajine od leta 1479.—1693. in bolgarska pisma iz XVI.—XVIII. stoletja. V dveh debelih knjigah (II., III.) »zgodovinskih-pravdoslovnih spomeníkov« so po starodavnih rokopisih tiskani zakoni Spleta, Budve, Skradina in Hvara, a le pomanjkanje novcev je bilo vzrok, da od te preimenitne zbirke ni več knjig prišlo na svetlo.

Razven tega je akademija izdala dvanajst samostalnih del, ki ne spadajo v nobeno navedenih zbirk. Najimenitnejše njeno delo v tem desetletji pa je gotovo véliki »rječnik (slovar) hrvatskega ili srbskega jezika«, o katerem je »Zvon« tudi že poročal. Ko se je v prvih desetih letih (1867. – 1877.) nabralo dovolj potrebnega gradiva, zdelal je ranjki akademik dr. Daničič osnovo ter sam uredoval prve štiri zvezke. Po njegovi smrti je uredništvo začasno prevzel naš rojak, akademik prof. Valjavec, dokler se ni akademik prof. Budmani iz Dubrovnika preselil v Zagreb, kjer nadaljuje uredovanje po prvotnem črteži, ki ga je le za toliko prenaredil, da odsléj vzprejema v slovar tudi nove besede, nastale od l. 1835. Slovarja je odsléj gotovega devet zvezkov, v katerih so zbrane besede od »A« do »Godoje«. To je kratek pregled znanstvenega delovanja jugoslovenske akademije od leta 1877. – 1887. Sedemindevetdeset velikih knjig znanstvene vsebine je gotovo prelep uspeh, s katerim bi se tudi starejši závod smel ponašati, nikar mlada naša akademija, ki nima tako bogatih pomočkov, kakor sestre njene v drugih národih. In vender še ne pogrešamo kratkovidnih ljudíj, ki hoté ali nehoté ne priznavajo koristi akademičnemu delovanju, češ, da je vse to preučeno, nepotrebno in jálovo. Sevéda tako govoré ljudje, ki bi od letos zasajenega drevesca že takoj drugo leto radi nabrali vrhovate koše ukusnega sadja! Ravno »slovar« bi take ljudí imel poučiti, da le dolgoletne priprave morejo roditi učena znanstvena dela. Sicer smo govorili o namenu jugoslovenske akademije in njeni uredbi že v prejšnjih »pismih«. Tu naj povemo še to, da se gradivo za slovar še zmeraj pridno nabira; da se nabira tudi gradivo za zbirko diplomatskih pisem in zapisnikov dežélnih zborov hrvaških; izprožena je misel, da se imajo napraviti večji izpiski iz starejših domačih filozofov, ter da se ima zdelati črtež, po katerem bi se čim prej jelo nabirati gradivo za tradicijonalno literaturo. Vidimo torej, da se akademija ne misli omejiti na dosedanja svoja začetja, marveč da namerava čimdalje bolj razširiti delovanje svoje, kolikor ji bodo dozvoljevala materijalna in duševna pomagála njena.

Znanstveno delovanje jugoslovenske akademije je zvečine v rokah samih udov njenih, od katerih je 7 častnih, 27 pravih in 28 dopisujočih. Od pravih udov jih je 11 v jezikoslovno-zgodovinskem oddelku, 9 v modroslovno-pravoslavnem juridiškem, a 7 v matematiško-prirodoslovnem. Pri omenjenih 97 knjigah je sodelovalo 44 akademikov in 25 drugih književnikov. Prav dostojno je slavila akademija petdesetletnico književnega preporoda hrvaškega (od l. 1835. — 1885.) s tem, da je napravila očitne seje, v katerih so posamezni udje čitali, kaj se je v tej dôbi storilo za razne znanstvene stroke, a vse te razprave so se potem priobčile v posebni knjigi, ki je gotovo najlepši spomeník na omenjeno petdesetletnico. Prav tako je akademija slavila stoletnico smrti učenega Hrvata Jezusove družbe, Rugiera Boškoviča, rojenega Dubrovčana, o katerem je težko rèči, ali je bil slavnejši jezikoslovec, matematik ali prirodoslovec. V javnih čitanjih so akademiki govorili o njegovem življenji in delovanji sploh, potem pa ocenjevali znanstveno vrednost njegovih filosofskih, astronomiških ter matematiško-fizikalnih del. Zajedno je akademija sklenila, da se imajo vse te razprave ter neštevilna Boškovičeva dopisovanja priobčiti v posebnem zvezku »Rada«, ki bode ves posvečen spominu tega slavnega učenjaka Hrvata. Prva očitna seja je bila na samo stoletno obletnico, dné 14. februvarija 1887. l., v kateri je presvetli dr. Rački čital obširni životopis slavnega rojaka, sestavljen po dosléj neznanih virih. Učeni akademik se ni oziral samo na zunanje življenje pokojnikovo, ampak razlagal je tudi razvoj znanstvenega delovanja njegovega ter omenil, kako je on občeval in si dopisoval z učenjaki tako rekoč vsega svetá. Napósled je govornik dobro rekel, da si je Boškovič sam postavil najlepši spomeník, kajti spisal je vsega skupaj 71 učenih razprav, in sicer 21 fizikalnih, 15 astronomiških, 14 matematiških, 7 optiških, 7 pesniških, 5 arheoloških in 2 potopisa.

Sicer naj povemo še to, da si je akademija zadnjih deset let uredila svojo knjižnico, ki šteje 25.000 zvezkov ter več tisoč imenitnih pisem in rokopisov. S knjižnico je združena čitalnica, ki je vsak dan razven praznikov odprta od desete do jedne ure dopóludne, da si vsakdo lehko po volji izposodi in čita knjige in časopise. Kako si je jugoslovenska akademija s podporo njenega pokrovitelja in drugih rodoljubov sezidala svojo palačo in v nji namestila prelepo galerijo slik, o vsem tem smo obširno poročali v prejšnjih svojih »pismih«. V gotovíni ima akademija zdaj že 373.918 gld., če pa k temu prištejemo njeno palačo, galerijo slik, knjižnico in dve hiši, smeti nam je njeno imetje ceniti na jeden milijon goldinarjev.

V tem ko jugoslovenska akademija obdeluje le znanstveno polje, ki v vsakem národu šteje najmanjše število izvoljenih oráčev, skrbí »Matica« hrvaška za duševno hrano mnogo večji množici omikanih ljudij takozvanega »srednjega stanú«. Matićarji so zvečine ljudje, ki se ne utegnejo pečati z učenimi, znanstvenimi stvarmí; njim je knjiga le zabava po dokončanem vsakdanjem delu, in bolj ko bo ugajala tej potrebi, rajši bodo sezali po nji. »Matica« hrvaška si je vsekdar bila v svesti te naloge svoje, ali še nobeno leto se je ni tako zvestó držala kakor letos, kajti od desetih knjig sta le dve poučni, ali tudi ti sta tako pisani, da ji bode vsakdo mogel čitati za kratek čas. Devet knjig dobodo matičarji za navadno letnino treh goldinarjev, deseto pa po znižani ceni za jeden goldinar. Tu pač smemo rêči, da »številke govoré«, pa nam ni treba niti besede izpregovoriti v hvalo Matičinemu odboru. »Zvonovim« čitateljem poudarjamo le to, da sta od teh desetih knjig dve spisala naša rojaka, Slovenca prof. dr. Avgust Mušić in Davorin Trstenjak mlajši. Prvi je na hrvaški jezik preložil zvezek »Herodotovih zgodeb«, in dasi se je natanko držal grškega izvirnika, vender mu jezik tako lepo in gladko teče, da Hrvati sami ta Mušičev prevod štejejo med najdovršenejše prevode starih klasikov. Čast in slava gospodu profesorju, »Matici« pa hvala, da si je znala pridobiti tako odličnega delavca! Trstenjak nam pod naslovom »Rane in melem« podaje jednajst kratkih pripovedek, v katerih nam razkriva nedostatke pri vzgájanji mladine naše. Zanimiva knjižica se dobro bere in gotovo bo tudi koristila, kajti pisatelj je dogodbe vzel iz resničnega življenja in jih napisal s plemenitim namenom.

Od starih Matićinih delavcev se je letos zopet oglasil marljiví pisatelj Josip Evgen Tomić, ki je šaljive svoje pripovedke zbral v lep šopek ter vsem skupaj dal oskromno ime »Pošurice« ali »Drobtinice«. Vsaka stran te kratkočasne knjižice je polna zdravega humorja, s katerim je gospod Tomić obdarovan, kakor malokdo. Njegove »Pošurice« pa so tem večje vrednosti zato, ker nam pisatelj v njih pripoveduje resnične dogodbe, katerim je s prijetno obliko dal le še večje živahnosti. »Tri pripoviesti bez naslova« zove se zabavna knjižica, ki jo je spisal sedaj najrodovitejši hrvaški pripovedovalec, gosp. Šandor-Gjalski. Kakor v drugih svojih romanih, takó nam Gjalski tudi v teh treh pripovedkah resnično, časih celó preveč naturalistiški, opisuje národno življenje hrvaško v zadnjih štiridesetih letih, kakor je je sam izkusil in čutil in kakor so mu je pripovedovali še živi možje iz dóbe »ilirske«. Odkritosrčno

priznavamo, da željno sežemo po vsaki novi knjigi Gjalskega in da se ne moremo ločiti od nje, dokler je do kraja ne prečitamo; a ko smo jo prebrali, obhajajo nas vselej tožne misli, katerih se ne moremo otresti zato, ker čimdalje bolj izprevidamo, da nam je pisatelj povedal pravo, golo resnico. Zrel človek, ki trezno sodi o dobri in slabi sreči národa svojega, naučil se bo iz teh pripovedek mnogo; nezrela mladina pa bi utegnila to pesimistično pisavo krivo umeti ter prezirati vsak idejalni napor. Res, da bodo idejali vedno ostali idejali; ali tudi takisto res je, da se človek le hrepené po idejalih more po vzdigniti nad prosto vsakdanjost. A kar velja o posameznem človeku, to velja o vsem národu. Zato pa nikakor ne mislimo kratiti zaslug nam tolikanj milega pisatelja, ampak želimo mu čvrstega zdravja in dolgega življenja, da bi nam spisal še mnogo pripovedek, v katerih nam kakor v čistem zrcalu kaže lepo domače življenje hrvaško, ki od dné do dné bolj gine in ga že prihodnji rod ne bode poznaval drugače, nego iz knjig.

Prav od srca nas veselí, da je »Matica hrvaška« med delavce svoje privabila mladega in tudi Slovencem že dovolj znanega pesnika Harambašića, ki je za letos prelepo in gladko pohrvatil »Pjesničke pripoviesti Tarasa Ševčenka«, slavnega malo-ruskega pesnika, in v uvodu opisal življenje in književno delovanje njegovo. Če bereš ta prevod, zdi se ti kakor bi čital hrvaški izvirnik. Nadejamo se, da bomo odsléj med Matičinimi knjigami večkrat našli plodove Harambašićeve. V spomin tristoletnice Gundulićeve je »Matica hrvaška« udom svojim podarila prav lično izdanje njegove pastirske igre »Dubravke«, katero so letos igrali na zagrebškem gledališči. Znani estetik prof. dr. Marković je to starodavno igro priredil za tisek ter ji v pojasnilo čitateljem napisal primeren uvod. S to knjigo pa je »Matica« dosegla še drugi namen in pokazala, kako se imajo stari književni plodovi znóva izdavati, da jih ne bodo umeli samó jezikoslovci, ampak da bodo tudi navadni omikani ljudje od njih imeli užitka in koristi.

Nova prikazen med letošnjimi knjigami »Matice hrvaške« je prevod iz nemškega, namreč Göthejeva »Ifigenija na Tavridi«, ki jo je pohrvatil starejši pisatelj, Vladislav Vežić. »Matica« je načelno zoper prevode iz nemškega in sicer zato, ker nemško knjigo vsak omikan Hrvat lehko čita v izvirniku. Vežićev prevod tega vzornega dela nemškega pesnika-velikana pa je tako dovršen, da so ga zvedeni presojevalci »Matici« na vso moč priporočali; le tega ne odobravajo vsi, da je hrvaška »Ifigenija« pisana v dvanajstérci, a ne

v metru nemškega izvirnika. Na toliko število zabavnih knjižic dobé matičarji tudi letos zvezek zbranih »Šenoinih pripoviesti« in sicer »Vladimira«, »Kanarinčevo ljubico« in »Zvonara topčijo«. Ni brez pomena, da se med mladimi pisatelji vsako leto pokaže tudi velikan Šenoa, kateri bi še delal, da nam ga smrt ni vzela v najlepši dôbi njegovi. »Matica« ga torej od leta do leta mlajšemu književnemu zarodu postavlja za vzgled, med udi svojimi pa mu hrani stalen spomin. To je lepo, pa je tudi koristno na vsako stran.

Od poučnih knjig nam je najprej omeniti dr. Kišpatičevih »Kukcev« drugo knjigo, v kateri nam pisatelj v prav prijetni in vsakemu lehko umevni pisavi pripoveduje o kukcih na polji, na zelenjadi, na cvetji, po vinógradih, v vodi, na človeku in na domačih živalih. Zanimivo pripovedovanje pojasnuje oseminosemdeset prelepih podob. »Zvonovim« čitateljem bomo to knjigo najbolje priporočili, če jim rečemo, da je Kišpatić Hrvatom, kar je Erjavec bil Slovencem. Hrvati v popularizovanji znanosti dosléj niso bili srečni; pa kako naj bi bili, ko je bilo vedno in vedno treba skrbeti za vsakovrstne šolske knjige, pa je še za to nedostajalo delavcev. Kišpatić je prvi, ki je v ljudskih knjigah zadel pravo, in Matičini udje hlastoma sezajo po njegovih knjigah, katerih jim je dosléj že spisal osmero, a nadejejo se jih tudi še v prihodnje. Za kulturno zgodovino hrvaško sploh, zlasti pa za razvoj umetne glasbe hrvaške preimenitna je knjiga, ki jo je sloveči glasbeni pisatelj F. Š. Kuhač spisal pod naslovom »Vatroslav Lisinski i njegova doba«. Kdo je bil Lisinski, povedali smo v »Zvonu« v prejšnjih svojih »pismih«. Bil je glasbenik in skladatelj »ilirske« dôbe, in kakor so drugi s peresom in živo besedo budili národ, tako ga je on podžigal s premilimi pesmimi svojimi, ki so se hitro udomačile in razlegale po vseh hrvaških in tudi slovenskih krajih. Toda rodoviti skladatelj je zložil toliko pesmij in drugih glasbenih umotvorov, da jih ni mogel vseh spraviti na dan. Prosil je tedanje »Matice ilirske« pomóči, pa mu je niti ona ni mogla dati. Prerojena »Matica hrvaška« je razširila delovanje svoje in namerava izpolniti davno željo plemenitega ilirskega skladatelja; a prav ta Kuhačeva knjiga ima namen, sedanji rod seznaniti z Lisinskim in ga pripraviti, da bo rajše sezal po skladbah njegovih, kadar jih bode »Matica« dala na svetlo. Gospod Kuhač je z velikim trudom pobral vsako najmanjšo drobtinico in jo vestno porabil za ta životopis, ki ga priporočamo vsem prijateljem národne glasbene umetnosti. Najprej nam pisatelj pripoveduje sploh o hrvaškem glasbenem razmerji spočetka de-

vetnajstega stoletja, potem nam popisuje življenje Lisinskega in národnega tedanjega razmerja, presoja njegovo delovanje ter navaja vse njegove skladbe, katerih je po številu devetdeset. Pa ne le glasbenike, ampak vsakega hrvaškega in slovenskega rodoljuba bo ta knjižica jako zanimala, kajti kaže nam novo stran ilirske dôbe in nam pojasnuje mnogo drugih národnih dogodeb. Toliko o letošnjih knjigah »Matice hrvaške«, ki nam znóva priča, kako potrebna in koristna so malim národom takšna književna društva.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

(Dalje.)

Leta 1789. je slavni general Lavdon baš na istem mestu, na katerem je bil naš tabor, imel glavno svoje stanišče, kjer so se zbirale vojaške trume določene za obleganje trdnjave Berbir.

Povedati moram, da je bil v okupacijski vojni domači naš polk po »ordre de bataille« uvrščen v drugo gorsko brigado, kateri je bil poveljnik nadvojvoda Ivan Salvator. Brigada je bila uvrščena v VII. pehôtno divizijo XIII. armadnega voja. Brigadi poveljnik je bil Viljem vojvoda Virtemberški, poveljnik XIII. armadnemu voju in vojskovodja pa fcm. baron Josip Filipovič.

V tabor pri Stari Gradiški smo došli še precèj dobre volje, akoprem nas je droben dež spremljal na vsem poti ves dan kakor zvest tovariš. Utrujeni smo legli zvečer k počitku na mater zemljo, prvikrat pod milim nebom.

Drugega dné zgodaj nam je naznanil dnevni ukaz, da prekoračimo v dveh urah Savo.

Naši vrli in spretni pijonirji — bili so Slovenci — pripravili so že vse, kar je bilo treba za gradbo vojnega mostú čez Savo. Čolne in čolniče so potapljali, kakor so jih redoma dovažali vozniki, v vodo ter čakali znamenja, da bodo mogli molčé in samó na znamenja z rogom pazeč začeti graditi prehod čez široko in mogočno Savo.

Pred začetkom tega težavnega pôsla so morali vojaki 22. pehôtnega polka Weber s pomočjo parobroda prekoračiti vodo ter polastiti se trdnjave Berbira na desnem bregu Save.

Kar nas je bilo částnikov, dobili smo dovoljenje ogledati si zanimivo gradnjo vojnega mostú. Pri tej priliki sta bila tudi navzočna nadvojvoda Ivan Salvator in Viljem vojvoda Virtemberški.

Batalijon 22. pehôtnega polka, polastivši se trdnjave Berbira, zasadi cesarsko avstrijansko zastávo na njeno zidovje, v tem ko na naši stráni v Stari Gradiški — bilo je okoli devete ure predpóludnem — zagrmé iz trdnjave topovi, da njihov strel daleč v sosedno Bosno naznanja naš prihod, prihod spasiteljev tamošnji raji izpod turškega jarma, ter so mogočno odmevali Savski bregovi.

Prisotna princa čestitata drug drugemu roko si podavši na častno, četudi težko nalogo, katera njiju čaka ónikraj Save in želita si pri vseh bodočih podjetjih najboljšega uspeha.

Ko naši vojaki v taboru čujejo strel s topovi, mislijo, da je krvoločni Turek že napal naše straže, pobercjo in preobrnejo kositarske kotle, v katerih se je kuhala za tisti dan jed, in vsak zgrabi za svoje orožje pripravljen na odločilni bòj z nevernim sovražnikom. Stoprav, ko je v taboru že vse napravljeno za odhod, razjasni se, da so bili óni streli le slovesno znamenje prehodu avstrijanske vojske čez mejo. Vojaki se zopet pomiré in odidejo na svoja mesta, žalostno oziraje se na prazne kotličke, in s trdim sklepom v bodoče se ne več prehiteti.

Pri tej priliki mi je opisati neko jako zanimivo podobo. Na nasprotnem bregu je sedèl starček Turčin. Dolga siva brada in beli svileni surak (turban) sta pričala, da je bil mož že v sveti Meki. Naslonjen na dolgo debelo palico zrè ravnodušno pred sé ter popolnoma udan v svoj »kižmet« opazuje, kaj neki počnó gjavri. Vidi se mu čisto nemogoče, da bi mogli naši vojaki započeti most še tisti dan postaviti. A kako je presenečen, ko vidi, da mu velikanski most rase kar pred očmi. Sivi starček je morebiti premišljeval pri tej priliki minljivost turškega veličastva ter bil preverjen, da pridemo sedaj vračat prejšnje čase storjenih nam grozodejstev. Vsi navzočni vojaki opazovali smo z zanimanjem markantno podobo in brez izjeme gledali s sočutjem onemoglega starca ónikraj Save, v tem, ko so lačni in kričeči gavrani ter belosivkaste štorklje nekako čudé se mnogobrojni naši množici živahno letale po zraku nad širno posavsko dolino.

Poglejmo si, kaj se je godilo po prehodu Webercev ónikraj Save v starem Berbiru. Turški poveljnik male posadke, broječe kakih petdeset móž, protestuje slovesno, češ, da mi kar mèni nič, tebi nič tep-

tamo mednárodno pravo in žuga nam, da se bode s posadko protivil našemu prehodu, kajti, »on da nima nikakega ukaza iz Štambula, da se umakne.« Pač smešno to! Naši ljudje mu razjasné razmerje in dokažejo, da bi bilo takšno počctje bedasto in zeló nevarno, kajti avstrijanskih vojakov čaka v taboru pri Gradiški na tisoče povelja, da prekoračijo Savo. Mož se dá pregovoriti, zbere svoje »nizame« (vojake) in odide proti Banjiluki.

V tem vlada strah in groza v trdnjavici. Kajmakam s svojim haremom je že davno pobegnil v Banjoluko, za njim vsi imovitejši Turki. Drugi so se poskrili v svojih kučah ter trepetajoči čakali gotove — kdo vé? morebiti zaslužene smrti. A videči, da se jim ne zgodí ničesar žalega, kmalu prilezejo iz svojih skrivališč in takoj začnó vojakom prodajati poljske svoje pridelke. Kristjanov v trdnjavi ni bilo veliko, a ti so bili srční, kajti da bi se kdo skril, tega se še misliti ni smelo, marveč videli smo jih, kako so se gnêtli na obrežji, da bi bili le bliže nas. Mi pa smo užili dôkaj strahú, da bi ne bilo treba nam loviti jih po Savi. Resnično je, da so kristjani našo vojsko prav prisrčno pozdravili in nas vzprejeli kakor že davno zaželene osvoboditelje turškega robstva. Gotovo so se tudi spominjali starodavnega prerokovanja, po katerem bode turška oblast nad kristjanskim prebivalstvom trajala le 400 let. Kakor znano, pala je Bosna l. 1463. pod turško žezlo. Stoprav opóludne 29. dné julija doide ukaz, da morajo v taboru zbrane čete iti čez Savo točno ob tretji uri. Bilo je kàj prijazno poletno vreme. Dež nam je ohladil zrak in solnčni žarki so nam dobro déli. Velika množica ljudstva je prišla iz okolice, zlasti iz Nove Gradiške, da je živa priča pri tako resnem činu, kakor je bil impozantni prehod avstrijanske vojske na bosenska tla! Na levem bregu stoječi gledalci so mahali z belimi robci v slovó in njihovi živeli-klici so nas izpremljali od levega do desnega brega. Poslovili so se od nas z glasnim »na svidenje« gotovo ne sluteči, da marsikoga iz vesele družbe ne bode več nazaj. V tem pa sta godli dve vojaški godbi prav vesele in poskočne koráčnice.

Malone do večera so se pomikala vojaška krdela čez most.

S tem smo imeli kulturno Evropo za hrbtom in boriti se nam je bilo odsléj s fanatičnimi mohamedanci, s presleplјenimi vstaši, z mnogokratnim pomanjkanjem živeža i. dr.

Za Berbirom postavimo prav po strogem vojnem zakonu osnovane straže in predstraže, obrnene proti srcu zlate Bosne ponosite, in ukrenemo vse potrebno, da se zapréči kakšen neprijeten zavraten napad. Sedemnajsti pehótni polk šatori takoj za prednjimi stražami.

Prvi dnevni ukaz na bosenskih tleh veleva nam, kako ravnati z Bošnjaki. Razodeva nam, da v Bosni živé bogati siloviti begi, ki bi po tedanjih poročilih mogli nam z dobro organizovanimi četami se protiviti. Ti so: Kulanović iz Kulenvakufa, načelnik 500 orožnikom, Kapitanović v Starem Majdanu poveljnik 600 orožnikom, Mustaj Bej iz Ključa, Abdul-Raman Firdusović in Atlagić Bej iz Livna, kateri imajo še več čvrstih, v orožji dobro vežbanih hlapcev.

Ukaz nam strogo prepoveduje preveč pečati se s Turki ali še celó vérovati njih nasvetom. Isto tako se nam je popolnoma ogibati turških svetišč in poslopij. Prvo noč na tuji zemlji sem prespal kàj sladkó in okrepčal sem se povoljno. Drugi dan zarana se napotimo dalje proti jugu. Od savskega pobrežja doli do »Kozare planine« razprostira se široka ravnina. Rodovita je in na videz dobro obdelana. Visoka trava pa jo pokriva na vse straní in samotno je tu. Daleč, daleč zre okó in ne zapazi niti sledú umnega kmetijstva, a kaj kmetijstva, niti človeka ne, ki bi le jedenkrat na leto prišel sèmkaj po dobro senó. Skoraj prav sredi te ravnine pelje lepa, umetno zdelana široka cesta, ne imajoča razven nekaterih turških vojaških postajank, nikakih naselbin. Po tej gladki cesti, katere so par let poprej zgradili angleški inženirji, korakali smo do pete ure popóludne. Solnce je neusmiljeno pripekalo, prav afriški, in veliko naših vztrajnih péšcev je jelo zaostajati. Ljudje so cepali na desno in na levo, kakor zlato žito pred ženjico, in polkovni zdravnik je dobil zdajci toliko in takó resnega pôsla, da mu nikakor ni kós. Sploh se je bilo bati, da onemogli vojaci pomró v neizmerni vročini zarad pomanjkanja pijače. Hipoma prijaše pobočnik k brigadnemu načelniku nadvojvodi Ivanu ter mu naznani, da po zdravnikovi izjavi pogine polovica ljudij, ako précej ne privoli počitka. In res, ustavimo se.

Kakor na migljaj se vržemo na tla poleg vélike ceste, iskaje si po cvetočih travnikih hladila. A zaman, vodé ni dobiti, četudi bi dali za požirek pravo zlató, in grlo ostane suho, kakor je bilo. Pomaga si vsak, kakor more. Nekateri izujó obovala in zagrebó gole noge v rahlo zemljo, drugi si iščejo vodé v jarku, zopet drugi močno utrujeni léžejo v visoko travo, kjer jim kratko spanje nekoliko okrepča zmučeno truplo.

Prezgodaj zatrobi se nam »Naprej!« Vstanemo in gremo. Dospevši do vasíce »Lepšenjica« zapazimo ob cesti stoječ »han« — turško krčmo — in blizu njega vodnjak s plitvo vodo. Ta vodnjak je bil pravi angelj od Boga poslan. Vojaki ga obkolé in izpraznijo do dná.

Vse je hitelo tjà na kvar discipline in inspekcijski čàstnik je imel dokaj pôsla. Vojaki so nejevoljno in stoprav ostavili vodnjak, ko ni bilo nobene kapljice vode več v njem. Obtičalo pa je nekoliko kositarnih kotličkov in čutárčic v blatu na dnu vodnjaka v spomin krutega roparstva.

Ne korakamo več dolgo časa. Kmalu smo blizu leno tekoče reke Vrbas. Tu se ustavimo ter ušatorimo poleg vasíce »Maglajani«. A žalostno novico čujemo. Provijantna kolona je še za jedno uro zadaj in se le počasi dalje pomika, mi pa nimamo drugega pri sebi, kakor malo kruha suhorja. (Dalje prihodnjič.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

II. Poljansko kolo.

a.

Kolo v Starem Trgu.

(Dalje.)

Predno pa pojdemo tega »kola« gledat in poslušat, poučuje nas vč. gospod župnik takó:

»Napevi so pesmicam taki, kakor sploh naši »Vlahi« okoli Metlike pojó; vender pa ima vsaka pesem nekaj drugačnega, kar pa tujec težko razloči. Takó se mladež vrtí in póje; stari pa okoli stojé, gledajo in tobak (»duhan«) pušijo«.

Čudno pa, da se je baš početek (v prvih dveh vrsticah izneveril »národni méri«, vender v naslednji pesmi, malo menj nego pri Kobetu. Da vidimo! (Zapisal je te pesmi letos Jure Koce iz Trga, a ne »na kitice«, nego zdržema t. j. po vrsti, kot da je nevezana beseda. Na kitice itd. razdelil jih je vč. g. župnik Režek sam.)

b.

Kolo v »Trgu«.[1])

I.

Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Vseh mladih divojak! [2])
Ajde, kolo! da skočimo, [3])
Da to trato povalimo!

Zbiraj se zbiraj, lepi zbor
Vseh mladih junakov!
Ajde, kolo! da skočimo,
Da to trato povalimo!

Zbiraj se, zbiraj lepi zbor
Vseh mladih snašic!
Ajde, kolo! da skočimo,
Da to trato povalimo!

Po župnikovem razjasnilu treba prvi dve vrstíci v vsaki kitici čitati takó:

—∪ ∪ —
Zbíraj se | zbíraj | lepi zbòr

—∪ ∪∪ —∪
useh mladih | junâ | kòv,

—∪ —∪ —∪
useh | mladih | divô | jàk,

—∪ —∪ ∪∪
useh | mladih | snâšic | [4])

V 2. in 4. vrsti so pravilni národni osmérci:

—∪ —∪ — ∪ —∪
ajde | kolo | da sko | čimo itd.

Tudi v Trgu (kakor v Metliki, pa i pri Hrvatih in Srbih) prihajajo za pravim »kolom« na vrsto druge pesmi, ki se popevajo v kolu, dasi se ne tičejo kola čisto nič; n. pr.:

2. [5])

V našem polji zlata jablan,
Daj Bog, daj nam dobro leto,
Daj Marija, daj nam Bog.

Pod jablanko zlata miza,
Daj Bog, daj nam itd

Jokol' (okol') mize zlati stoli,
Na njih sedi Bog, Marija, [6])
Daj Bog, daj nam itd.

V rokah ima zlato krôpel, [7])
Hiti se vè zlato jablan,
Doli pado tri jabuka:
Prvo palo v naše polje;
Naše polje obrodilo,
Daj Bog, daj nam itd.

Drugo palo v naše gore, [8])
Naše gore obrodile,
Daj Bog, daj nam itd.

[1]) »Stari Trg« zovejo na kratko tudi »Trg«.

[2]) Po D. Neman.: »Čak.-kroat. Studien. Wien, 1884 1. Fortsetz., str. 47 (2, b) naglaša se čakavski gen. pl. d i v ò j a k (= srb. jugozap. d j è v o j â k a); v Metliškem kolu pa dívojk.

[3]) Prim. Vuk. I (1841); 176: »Skoči, kolo, da skočimo!« Tako u početku igre 3krat prvič in drugič v pesmi R i s a n s k i (Risan, Risano v Dalm.).

[4]) V tej vrstíci pogrešamo jednega zloga. Kamo sreće, da se sme (ako bi se smelo) govoriti in pisati: »sinašic«; ali po besedah župnikovih res vsi izgovarjajo: »snašic«, a ne: »sinašic«! tedaj: »snaha«, »d e m. »snašica« (a ne: sinaha, sinašica). Tako uči tudi slavni Miklošič: »Lexic. psl. gr.-lat.« 867. II.)

[5]) V naslednjih pesmih naglašene so samo óne besede, katere je blagovolil naglašati vč. g. župnik Režek. Neznačeno »méro« pogodi vsak veščák lahko sam.

[6]) Zdaj popevajo ne gledéč na mero takó:

»Na njih sedíjo Bog, Marija, sv. Peter.«

[7]) Krepelo ali krepelíca.

[8]) Vinske gore (= vinógrade).

Tretje palo v naše selo,
Naše selo zdravo oj veselo;

Daj Bog, daj nam dobro leto
Daj Marija, daj nam Bog,

Kî za kólo,[1])
Naj gre z nami v kólo,
Kî ni zá to,
Naj od stráni gleda.

Da si, da si mója,
Imela bi ‚drága';

3.

Nisem, nisem tvoja,
Ni bratca (»braca«) tvojêga;

Več sem, več sem svojega[2])
‚Milega drágôga',
Koj me, koj me ljubi,
Popustit' me neće.[3])

Kraj bunara[4])
Deteljina trava.
Na travi je bieli list papira,
Na papiru črne slave[5]) piše,
Črne slave in so žalovite,
Žalovite i Bogu so mile.
[Težke ti so divojačke kletve]:
Kodar[6]) zdahne,
List in trava sahne;
Kod[7]) zakune,
Do neba se čuje;

4.

Kod[8]) zaplaka[9]),
Vsa se zemlja strese.
Bolj' bi bilo, cerkvo razgraditi,
Neg(o) divojko na vero ljubiti;
Cerkva bi se zopet zagradila,[10])
Oj divojka vere ne dobila,
Niti vere, nit(i) poštenja svojega.[11])
Koj zna bolje,
Rodilo mu polje,
Koj(i) zna više,
Naj si s perom piše.

5.

O naslednji pesmici, ki se pôje zdaj tudi v kolu, piše vč. gosp. župnik Režek takó: »Ta pésmica se mi zdi tujka; ne diší nič po »Poljanski« srbščini; bržkone je odkod drugod sem prinesena«. — »Tujka« znači namreč tukaj takozvano »kranjščino«. Vender se je vteplo vánjo nekoliko belokranjskih oblik: n. pr.: »sproletéla« (nm.:

---

[1]) T. j.: Koji (je) za kolo. Po D. Neman.: »Čak.-kroat Studien«, I. Forts. 1884; 4 (1): »kòlo, g. kòla«.

[2]) Namesto: svôga.

[3]) Ali pa: »Ostavit' me neće«.

[4]) Bùnar (bunára), turska beseda, = studenec, vodnják

[5]) Namesto: »črne slove (bolje: »crna slova«). Nekaterim Hrvatom, sosedom našim, znači »slova« (f.) pisme ali črko (Buchstabe), morda zarad razločka, zato ker književno »slovo (n.) znači tudi nsl. »besedo«, a ta pojem pripada i tu bolje od ónega.

[6]), [7]) in [8]) Namesto pravilnega: »kadar«. Hrvati popevajo: »Kada«, »kad«; takó sem to lepo národno hrvatsko pesmico slišal (mutatis mutandis) prvič popévati l. 1867. tudi v Metliki.

[9]) »Zaplače« — veli Hrvat.

[10]) Namesto: hrv. »sagradila«.

[11]) Bolje: »Niti vere, nit' poštenja svôga« (sloven.: svoj'ga).

priletéla); »niso bila to zidarja« (nm.: nista bila itd. [1]) Na primer samo prve štiri vrstice!

Ena ptíč'ca sproletéla
Iz (te [2]) dežêle štajarske,
In to pesmico zapéla
Od Marije žálostne itd.

c.

Kolo v Predgradu.

Na drobno in mično je popisal to kolo in národne igre oziroma pesmi, ki se popévajo v kolu itd. Jure Ráde iz istega Predgrada. Tudi on je pisal pesmi med drugim popisom zdržema; na granese ali vrstice razdelil sem jih stoprav jaz, ker mi je vč. g. župnik Režek blagovolil poslati tudi tega svedoka rokopis, po katerem skoraj lahko pogodiš, s kake národnosti ljudmi je občeval ta svedok. Tukaj samo še toliko, da bódem, držeč se ‚matice', pripovedoval po svoje v književnem jezíku, opozarjaje gredoč na njene jezikovne posebnosti, národne pesmi pa vérno ponavljal po rokopisu, a potrebne popravke opravičeval z vzroki v opazkah, kakor pri poprejšnjih pesmih.

Najpoprej, kadar so se zbirali za v kolo — piše naš svedok — šli so — nekoliko dečákov in deklét — na sred vasí . . . na tráto, in kadar so se na tisti tráti zbrali vsi vkup, [3]) stopilo je nekoliko dečákov in deklét na to stran tráte, nekoliko pa na ono stran, in so začeli prvi proti drugim popévati [4]) a drugi odpevati jim takó (o stari, ki nam je nekoliko že znana z Metliškega »púngrta«,) samo da se ondi igra in popeva po »kolu«, tù pa že pred »kolom«:

I.

Most.

1. Je-li trd [5]) ta vaš most?
2. Vêra je trd 'se [6]) ko kost.

»Brojeli broj, bronjke broj«. [7])

[1]) Dvojino (dual) izgubili so namreč Beli Kranjci do malega; (tedaj ne še povse, kakor čitaš pri Vrazu V. 51).

[2]) Ta nepotrebna nemčizna pokvarila je pesmi tudi odkázano ji méro.

[3]) On piše »ukup«.

[4]) Naš svedok piše: »popevat' ali pet'«. Po tej razlagi sodimo, da je v sve dokovem kraji prvi glagol (popévati) navadnejši od drugega (péti). Pis.

[5]) Zarad mére bolje: »trden«, kakor čitaš o Metliškem »mostu«. Primeri oba: »most« — »mostu« tudi zarad nepravilne mere. Zarinil se je v oba tudi tisti: »žiher«. (Čúdno!)

[6]) 'Se ('se) — vse. V matici povsod samo »se« (za oba pomen: se in vse).

[7]) Čuden, nerazumljiv pripevek, kakor Metliški: »Hindr, handr žumbr«. . . . v pesmi: »Rešétca« na 339. stráni.

1. Ali gremo žiher čez vaš most?[1]
Brojeli itd
2. ‚Ziher‘ greste čez naš most
Brojeli itd.
Saj je trd . . ‚kako‘ kost
Brojeli itd.
1. Iz česa ste ga delali?
Brojeli itd.

2. Iz ‚te‘ repe ribane,
Iz ‚teh‘ rakovih koščic.
Brojeli itd.
1. Vi ste kume š . . kani
Brojeli itd.
2. Vi ste na vrh glave grintavi,
Pod očima plesnivi
Brojeli itd.

Potém so se bližali óni tém — drug drugemu — in se začeli ‚zdraviti‘ (pozdravljati), nato pa zopet popévati:[2])

2.

Kolo.

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor
'Seh lijepih, mladih djevojak!
Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor
'Seh lipih junakov![3])
Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor
'Seh lipih ‚snašicah‘!

'Se selo je Juretu na ruko
Tako ti Boga, Djuro mlad!

‚Kam‘ (kak?) bi ja grade dohajal
Od tvoj'ga grada do moj'ga!

Zbíraj se, zbíraj, lipi zbor!
Koj(i)[4]) je za kolo,
Naj gre . . . . h kolo[5])
Koj(i) ni za kolo,
Nek' od stráni gleda!

Potlej »so začeli« dečáki streljati (s pištolami) in vriskati, a dekleta popevati »vsakovrstne«[6]) pesmi; n. pr.:

3.

Igraj kolo, igraj kolo
Dvajset ‚ji‘ dva igra!
U tem kolu lipi Jure igra!
Lipi Jure sladka usta ima;
Da me hoče, da me hoče
Da poljubi š njima!

(Nato dečáki):
Igraj kolo, igraj kolo
Dvajset ‚ji‘ dva igra!
U tem kolu lipa Kata igra!
Lipa Kata lipa usta ima;
Da me hoče, da me hoče
Da poljubi š njima!

---

[1]) »Ali smemo čez vaš most«? — popevalo se je morda iz prvine; s pokvarjeno govoríco, pokvarila se je tudi prvotna méra, ki je zdaj za dva zloga predolga.

[2]) V matici takó: »Potem so šli aden proti drugemu in »sose« začeli, skup zdravit. in so začeli popevat ali pet«.

Število »aden« (= êden, jêden) rabi in sklanja naš svedok tako, kakor Metličani: »ánega (= enega, jednega)«. —

[3]) Beseda »junak« rabi Poljancem samo še v národnih pesmih; tudi »dečák« moral se je umekniti tujemu »fantu«.

[4]) To je: v matici »koj«. (V Trgu popevajo: »kî« brez glagola »je«).

[5]) Bolje: »Naj gre z nami v kolo«. (Prim. III. Predgrajsko pesem na 494. str.). Pis.

[6]) »Usako vrsne« (tudi: »usake vrsne«) piše naš svedok. — Pis

Tako se je popévalo za vsakega dečáka in za vsako deklè, kolikor jih je bilo v kolu, dokler niso prišli na vrsto vsi (po imeni).

Po drugih »raznovrstnih« pesmih zapéli so pa zopet v kolu:

4.

Skoči kolo, da skočimo,[1])
Da se malo zveselímo,
Da si drage izbiramo!

Pri tém so začeli skakati vsi »okoli na okoli«,[2]) dečáki pa zmérom »iz pištol streljali«. Dečáki so si kupili tudi »po — par véder vina«, in pili potém v kolu, a ž njimi vred tudi dekleta.

Ali vsak dečák ne sme v kolo (n. pr. dokler ne navrši kakih 18 let); tako i dekleta ne. Tudi iz druge vasí niso smeli dečáki v kolo, zato ker so se précej . . . stepli, dekleta so pa smele, naj so bile prav iz druge vasí, če so bile ‚kaj' lepe in izvrstne, a drugače ne. Drugi dečáki, kateri so bili iz druge vasí, morali (»mogli«) so pa le od straní gledati; takó tudi domači dečáki in dekleta, kateri[3]) niso bili za to,[4]) n. pr, kateri so bili še premladi, pa tudi (»tisti«), kateri so bili že prestari (»prestare že«). Mlajši dečáki in dečki so pa mlade deklice (»dekleta«) in »stare« preč — na stran ‚vlekli' od kola, tako da[5]) so se morali (»mogli«) nekateri krat smejati vsi vkup (»ukup«).

Imeli so tudi kletarja, kateri jim (»jima« sic!) je v kolu (»notri u koli«) vino točil in jim (»jima«) dajal piti; takó tudi kakemu izvrstnemu možaku, kateri je gledal od straní (»ostrani«).

Če je lepo vreme, tudi do 11. ure ‚zvečer' kolo igrajo pri luči, ki jo postavijo v kolo (na sredino), a zraven nje lodríco vina, s katerim se krepčajo.

Tudi kakšna stara babica in star dedec sta od straní gledala (»gledali«) to izvrstno kolo, rekši, kako lepo znajo njih hčere in sinovi kolo igrati.[6])

Popevali (»peli«) so v ‚kolu' tudi tako:

---

[1]) Povse tako pri Vuku 3krat n. n. m.

[2]) Naš svedok primérja to skakanje štajerskemu plesu; pa kdor ni videl takega ‚kola' sam, temu je to težko dopovedati z besedami.

[3] Naš svedok piše — razven jednega slučaja — zmérom belokranjski: »kteri«, a ne: »kateri«. Tako i „nekteri", a ne „nekateri".

[4]) Izv. belokranjski: zà-to („zatu" čita se v našega svedoka rokopisu). — Pis.

[5]) V pesmih piše naš svedok povsod „da"; tu pa in dalje . . . samostalno pripovedujoč: „de". Većina Belih Kranjcev govorí s Hrvati in Srbi vred: da.

[6]) V matici: . . . „kaku de lejpo znajo njih hčeri in sinovi . . . kolo igrat!" —

V našem polju zlatna jablan,
Daj Bog, daj Marija dobro leto,
Daj nam ga Bog! [1])
Pod jablankom zlata miza,
Okol' mize zlati stoli, [2])
Na njih sedu Bog, Marija,
Bog, Marija, sveti Petar,
V rokah drži zlatno kloper, [3])
Shitijo se vu jablanko,
Doli padu tri jabuka:
Prvo palo v naše selo,

5.

Naše selo 'se veselo,
Drugo palo v žitno polje,
Žitno polje obrodilo,
'Saka latka dva vaganka.
Rastavíca [4]) po kuplénik. [5])
Tretje palo (v) vinske gore,
Vinske gore obrodile,
Stara trta tovor vina,
Grebeníca po lodrico,
I prevezoc [6]) po vedrce. [7])

Marija Boga rodila,
Ke ga [8]) rodila, povila,
Z belim ga »rubom« pregrnja.
Marija Boga rodila, [9])
Ke ga rodila, povila,
(V) pisano zibko polaga.
Ke ga rodila, povila,
S pisanim pasom prepasala,
(S) svetim ga križem prekrižala [10])
I mi ga deni na glavo,
I mi ga nesu predeleč,
Predeleč na goro visoko,
Na gori raven široka,
Na ravni drevce zeleno,

6.

Po(d) drevcem stoji zlatni stol,
Na njega sedu (sic!) Marija,
Sinka Jezusa zibljejo (sic!)
Tutaj, nunaj, Jezus gospod,
Jezus gospud, Marijin sin!
Lipo to (»tu«) zlato jabuko
Jezusi v ruke dajejo.
Rumeno sunce ,gori gre' (sic!)
Gori ga zovu Marija
Preblaženo sveto telo,
Da bi nam bilo ,šafano'
Usmilenoga Jezusa:
Pojte simo, 'se lipe tičice'
'Se tičice grlice,

---

[1]) Ta pripevek se ponávlja za vsako vrsto.

[2]) „Okol' mize zlati stolci" (na Vinici). „Slovan 1887; str. 379. „Stolec" (Sessel, Stuhl) pravijo (mm.) s Hrvati in Srbi vred i Beli Kranjci okoli Metlike in v mestu, — a „Črni Kranjci": „stol", ki pa znači Hrvatom mizo (Tisch).

[3]) Po predevku namesto: „kropel".

[4]) T. j. rázstavica (= 3 ali 4 snopi skupaj, na Vinici. „Slovan" 1887; str. 379). Po Murku: razstáva ali raztávka, aneinander gestellte Garben. Prim. tudi pri Murku in Cig. pod besedo: „Mandel(n)" petnajst snopov itd.

[5]) V Metliki popevajo pa ,kresnice': „Vsaki snopek po ,kopljénik', Rázstavica tri, četiri. („Kres" 1886; str. 352); a na Vinici: „Vsaki snopek po merico, Rázstavica tri, četiri". („Slovan" ondu).

[6]) Nm.: „prevezac" (= prevezec); tako tudi malo dalje v „binkoštnem kolu bratoc" nm.: bratac (= bratec). Dodajem, da piše naš svedok *a*, *e* in *o* jako točno.

[7]) „Vsaka trta po vedarce" čitamo v „Slovanu" 1887; str. 379 v národni pesmi z Vinice. — Pis.

[8]) „Kega" (kot i besedo) napisal je naš svedok trikrat zapored namesto: „ké ga"; t. j. kjér (kdér) ga rodila, [tam ga] povila. „Tudi Metličanu je „ké" kjé in kjér. Većina Belih Kr. rabi s Hrvati in Srbi vred vprašalno obliko sploh tudi za oziralno.

[9]) To se ponavlja za vsako 2. vrstíco.

[10]) V matici: . . . „križem prekrižem". — Menda „lapsus calami"?

Koja bo znala ‚najlepšej‘ peti,
Ta bo Jezusa zibala.
Grlica znala ‚najlepšej‘ peti:
Tutaj, nunaj, Jezus gospod,
(Jezus gospod), [1]) Marijin sin.
Iše govoro Marija:
Ti boš z mano putovala;
Ti boš Jezusi pesterna
Marija Boga rodila,
Ker ga [2]) rodila, povila.

Po našega drugega svedoka besedah popévali so — ali kakor od 5. vrste svojega rokopisa dalje, on rajši piše književno — »peli« so te dve (»dvej«) pesmi dečáki in dekleta o »veliki nôči«, kadar so ‚kolo igrali‘.

Povedati mi je tudi po pravíci, da njemu ne rabi nikdar beseda »dečáki«, nego samo beseda »fanti«, »fantji«, ali pa tudi navadna književna oblika tej tujki: »fantje«, pa tudi »fantja«, dasi mi piše vč. gosp. župnik Režek, da pravijo v njegovi župniji (kamor spada tudi Predgrad) sploh: »fant«, pl. »fanti« (a ne: »fantje«).

»Od kraja do konca ali »od konca do kraja (kakor ti je drago, oboje je národno in pravilno) rabi on i za »deklice« — samo navadno književno lice: »dekleta«, ki mu ga nismo kratili, premda nam »deklice« bolj ugajajo od »deklet«, pa samo zato, ker so deklice po resnici in po slovnici vedno ‚ženskega‘ spola; »dekleta« pa — dasi tudi ‚ženske glave‘ — po slovenski slovnici nekakega »srednjega spola«, ki ga ni na vsem voljnem svetu. Zato ni čuda, da pravijo nekateri Slovenci namesto: lepo dekle in »lepa dekleta« — rajši po prirodnem spolu: »lepa deklè«, »lepe dekleta«. [3])

Pa poslušajmo rajši, kako so popevali v Predgradu v kolu ‚o binkoštih‘. (Začetek nam je že znan, ali nas pa vsaj spomina prve pesmi, zapisane v Trgu oziroma v Predgradu.)

7.

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor
'Seh lipih, mladih djevojak
I 'seh lipih junakov!
Prvo kolo djevojačko,
Drugo kolo 'se junačko,
Tretje kolo 'se snašinsko.

[1]) V matici izpuščeno. Prim. zgoraj . . . . „Jezus gospud, Marijin sin.“

[2]) Tù je tudi v matici napisano takó: „ker ga“ (= kjér ga), a ne: „kega“. Baš ta nedosledna pisava kaže pa (gledé na „kega“ v prvih vrstícah te pesmi), da se ni v zadnji ne sme misliti na naš navadni „kér“ (quia), niti na „kega“ (4. skl.) iz „kî“ (quem), pa ni na „kòga“ (quum eum), dasi je ta ò (v „kò“) po belokranjski govoriti bliže zamolklemu *e* nego glasu *o*. — Pis.

[3]) Isto velja o besedi: ‚deklič‘, ki je po slovnici celó moškega spola; a pokojna mati mi je tudi vedno govorila po prirodnem spolu: „lepa vrstna deklič“; „lepe vrstne dekliči . . ., a ne lep deklič“, „lepi dekliči“ itd. — Pa zakaj ne takó? — Zato, ker je priroda jačja od slovnice in od . . . „železne doslednosti“. To sem izkusil tudi že . . . sam pri sebi. — Pis.

Gledala ga z Rima gospa!
Ne glej [1]) kolo (sic!), rimska gospa!
Ja ne morem [2]) od žalosti,
Dje moj dragi druge ljubi.
— — — — — — — —
— — — — — — — —
Drugoj kupi zlat prstenac;
Meni neče svinčenoga!
Iše [3]) brat bratcu (»bracu«) govori:
Ženi ti mene, bratoc moj!
»Jast« bi te ženil rad, prerad,
Al' te nemam dobro ke, [4])
Ko te neču ko Ane, [5])
A Anice doma ‚nej'.
Anica prošla prek morja
Žlahtnega »g v a n t a« kupovat,
'Se žlahtnega skerletnega.
Iše brat bratu govori:
Prodaj ti meni beli grad
'Se iz drobnega kamenca,
'Se iz žutega bisera,
Kam [6]) bi »ja« (k) gradu dohajal
Od moj'ga grada do moj'ga [7])
Iše brat bratu govorí:
S toga ne more ništa bit'.

Okrepivši se s sladko vinsko kapljo, oglasili so se zopet (»spet«) dečáki takó: z uprav srbskim početkom, ki se nahaja v Vukovih knjigah: »Srps. n. pjesme« takó često. Povse pravilna je tudi národna mera prvih devetih ‚desetercev' (trohajev):

— ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪ | — ∪
»Mili Bože, čuda velikoga, [8])
Ke [9]) izbije mali velikoga.

Takó se završuje zanimljivo poljansko kolo v P r e d g r a d u.

(Dalje prihodnjič.)

[1]), [2]) V matici: „ne glej", „nemorem" — po hrvatskem (in srbskem) ‚pravopisu'.
[3]) Tudi Metličan veli „iše" nm. „še".
[4]) Kjé (kde). Prim. poprejšnjo opazko. „Pastrovići" obično govoré „ge" mjesto dje Vuk: „Srps. n. pjes." I. (1841) str. 78. op. 45.
[5]) To je: Ko te nečejo (druge) nego Ana (Anica). — Pis.
[6]) „Kam" tù = kamor.
[7]) Pravilno bi bilo: „Od svoj'ga grada do svoj'ga."
[8]) Istotako pri Vuku n. pr. I. (1841); str. 470 v pesmi iz Risna. Menda samó po zmoti zapisal je naš svedok: „čude velikoga".
[9]) „Ke" tù = kò.

Revež.

Obraz z l—kega pogórja.

Spisal dr. **Ivan Tavčar**.

Odkar sem ga poznal, bil je revež! Če je še otročè v tanki srájčici boječe — kakor prepelica iz žita — prilezel na vás od očetove koče, stoječe ónikraj vode v brégu, ne da bi z nami igral, pač pa, da bi zdaleč gledal, kako smo igrali drugi otročaji — nastal je takoj hrup in planili smo za njim, da je bliskoma

pobegnil čez vódo ter kazal pri tem šibki svoji nožíci, kakor dve iglici, premikujoč ji po melini proti domači koči.

Bila ga je čista in gola ponižnost: kar mu je ukazal oče, bilo mu je nad vse, in nikdar nismo pomnili, da bi bil Gričar kdàj pretépal sina svojega zarad nepokorščine. Očetna hiša se mu je zdela najlepša na božji zemlji; samó kadar je grmelo in tréskalo, ko se je bal, da bi strela ne užgala slamnatega domačega slémena, takrat si je časih mislil, da je hiša na Vidmu skoraj lepša, to pa zlasti zategadelj, ker so imeli Videmski zeleno barvana ókna, pri Gričarji pa ne.

Če ga je mati zmerjala, ali če smo otroci po vasi za njim kričali: »Sivec! Sivec!« (imel je dolgo časa skoraj čisto bele lasé), pripetilo se je, da je, od maše gredoč, pričel med tolpo jokati prav kakor otrok, dasi je bil že osemnajst let star. Ko je prišel z materjo prvič v Loko, sédel je od samega veselja k neznatnemu vodnjáku sredi neznatnega loškega trga, ogledal si umazana in neznatna poslopja, ki so bila vsa sezidana še za vlade škofov brižinških, tlesknil z rokama ter konečno vzkliknil: »Mati, to so rečí, to! V nebesih ne more biti lepše!« Bil je takrat prvič v mestu in še dolgo časa pozneje je rad pripovedoval o loški krasoti. Pri tisti priliki se je tudi prvič do sitega najedel belega kruha, kar se je pozneje zgodilo samó še takrat, ko je žena lêgla v otročjo posteljo in so mu sosedje prinesli pogačo v hišo.

Ne boste skoraj verjeli, da se je takšen mož, kakor je bil Gričarjev Blažè, tudi oženil. In vender se je oženil, in vzel je Četrtníkovo Luco. Sam, sevé, bi se nikdar ne bil upal ženske vprašati (in še celó ženske, ki je bila toliko starejša od njega!), če ga hoče kàj rada imeti. Njemu se je sploh vedno zdelo, da smé človek na svetu rad imeti samó jedno žensko, to je mater svojo, ki mu skuha kosilo in večerjo. Navzlic temu se je oženil z Luco, jedino hčerjo starega Četrtníka. To pa se je zgodilo takó-le.

Gričarica in Četrtník sta šla v nedeljo zjutraj od maše. In, da se ni tisto leto po žitih prikazalo prav obilo grášice, morda bi o Blažétu in Luci niti govorila ne bila.

»Dežja je premalo,« zatarnal je Četrtník, »in če ga ne bo, pojde vse po zlu. Da bi nam le pomagala Mati božja z Gore!«

»Ali imaš lepo pšenico letos?« vprašala je na to Gričarica, »kaj pa, je li kàj plevela vmes?«

»Grášice je vmes, kakor bi jo bil sam vrag po nôči sejal, in snetíva je tudi! O moj Bog, na svetu je od dné do dné slabeje! Hej,

kaka žita smo imeli, ko je bil pri mêni še moj oče gospodar! Hej, to ti pravim, Neža!«

»Ste pa morebiti premalo pléli?« zavrne ga Neža Gričarica.

»Premalo!« odgovorí stari skoraj jezno, »Luca naša je pléla, da sem mislil, saj bo pustila vse prste na njivi! Takó je pléla! Toda če vrag rep svoj vmes vtakne, pa ti vzrase grášica tudi na beli mizi sredi hiše!«

»Tvoja Luca je res pridna! Kar se tajiti ne dá, ne tají se in lehko si je vesel!« S tem mu je Neža v hipu potolažila jezo.

»Malo je tacih! Vse ji bom dal, kar imam, da bo zláhka živela, zláhka in brez skrbí!«

Na to je mati Gričarica nekoliko pomolčala, potem pa posegla brez zamude vsi stvári do jedra ter dejala:

»Véš kaj, dàj jo Blažku mojemu! Dela rad, móli rad, uboga rad.«

»Čakaj no! Čakaj no!« — zamislil se je starec. »Koliko mu boste pa dali?«

»Kakih pet sto bo že imel.«

»Imel jih bo?«

»Prav gotovo jih bo imel!«

»Čakaj no! Čakaj no! Tu bi se pa dalo kàj napraviti. Hej, rečem ti!«

In napravilo se je. V tistih časih pa je imela Četrtníkova Luca (kdo je ni poznal, te hudobne ženske!) že štirideset let. Bila je tudi slepa na levem očesi, ker ga ji je bil s kamenom izbil na paši sosedov pastir. A hodila je, kakor hodi belo-krilata gós, izprehajajoča se po peščenem pródu. Zala ni bila. Blažè pa jo je snubil brez pomisleka, menèč, da mora to takó biti, ker je ukazala mati. Če se je oče oženil, moralo je že prav biti, da so tudi njega silili k ženitvi, ker pri hiši domá ni mogel vedno ostati, ko se je vender védelo, da dobí kočo starejši brat. Skovala se je torej ženitev: Četrtník je izročil in prepisal hčeri Luci posestvo svoje, Gričar pa je odštel Blažétu petsto goldinarjev, katerih večjo polovico je takoj stari Četrtník spravil za svoj »kos kruha«.

Ko so šli v cerkev, takrat so se hudomušni ljudje precèj smijali. Posebno pa so se smijali nevesti, ko se je tik mladega ženina gugala ter bila takisto po gorjansko nališpana, da je od prvega do zadnjega trakú vse kričalo na nji. Ni se prav do zadnjega zvédelo, na kaj je Blažè po poti v cerkev mislil. Na ženitovanjsko dobro pojedino, to je brez dvojbe gotovo! Ravno, ko je stopil čez cerkveni

prag, prikazal se mu je pa nehoté pred dušo Četrtníkov holm, kjer je raslo precèj mecêsnov, vitkih, z zračnimi vejami, sredi mecêsnov pa je kraljevala mogočna bukev, in divji golob je tako rad grulil na nji.

»Pod mecêsni bom ležal«, dejal si je Blažè sam v sebi, »in v dolino bom gledal, in na belo cesto in na Videmski zeleni travnik! Ta še takó slaba ne bo!«

A bila je slaba! Za hlapca je prišel k hiši in péhati se je moral kakor črna živina. Žena in stari sta vpila skoraj noč in dan nánj in ga priganjala, kakor priganja voznik konja, če vozi po klanci. Dobil je otročè, pa je je takoj po porodu moral pokopati, in od tedaj ni bil več takó zadovoljen, kakor prejšnje dní. Bolelo ga je časih srce, pa si je dejal: »Saj bi ne bil imel ničesar dobrega na svetu, veliko bi mu takó ne bil mogel dati!« —

Neko nedeljo popóludne — bila je ta nedelja zánj dan nesrečnega imena — ležal je na holmu v senci pod mecêsni. Po cesti v dolini so hodili ljudje: pobožne ženíce, mlada dekleta in tudi mladeniči, ki so sedaj in sedaj veselo zaukali. Vse je bilo veselo! Blažè pa se je čutil danes prav zapuščenega. Po mehkem máhu je raztezal ude svoje, lačen ni bil, a vender ni bil srečen. Zdajci se od hiše oglasi stari Četrtník:

»No, lenoba! Ne greš li slame rézat? Ali naj je naréžem jaz, ki sem star in bolan? Vstani, lenoba!«

»Sem je že narézal, oče!« odgovorí Blažè pohlevno, »za tri dni je bo dosti!«

Stari odide, a zadovoljen ni bil: »Pa lêži, lenoba grda, če te ni sram, da morajo stari ljudje záte delati!«

Odrinil je v sobo — légel na peč na mehko vrečo in brez obotavljanja prav sladkó zadremal.

»Danes bo dal vsaj mir!« oddahne se Blažè, léže zopet vznák na mah ter loví s pogledom drobne kósce jasnega neba, ki so se tu in tam modríli izmed vejévja. Tu je prifrfetala na véjico nad njim siva pénica, zažvrgolela malo, raztegnila pepelnato krilice, potem pa srepo obrnila glavico proti hiši — in odhitela, kakor bi jo sapa nesla. Pri tleh iz zelenega grma je pokazala tášica rdečkasti vratek svoj, zavila ga dvakrat in trikrat proti hiši — in odfrfrala iz mecêsnovega gozdíča, kakor bi jastreb švigal za njó. Pri vrhu na mecêsen je sedla pisana šója, pogledala pod sé, pogledala pa tudi proti hiši, jezno zakričala — in bilo je ni več, kakor da se je raztopila v jasni zrak. —

»Kaj jim je, da vse beží z mecêsnov?« vprašal se je Blažè. »Drugikrat so peli in frfetali nad mano, če sem tudi ležal tu spodaj.«

Kaj je bilo? Ondu pri vežnih vratih je stala gospodinja Luca, in čuditi se ni bilo, da so se oplašile ptice pevke ter zbežale v prijaznejše kraje. Luca pa je gledala hudobno in s pogledom je iskala svojega možá. Opazivši ga, zakričí:

»Kaj boš ležal, lenoba lénasta! Kdo pa naj vode prinese?«

»Sem jo že prinesel tri keblè, in za živino še posebej!« odgovorí Blažè krotko. Ona odide jezna in srdita:

»Če te ni sram, da drugi delajo záte, le prespì na solnci vse dní!«

V hiši pa je lêgla za mizo, obrnila se v sténo ter — v tem že tudi trdno zaspala.

Blažè je zopet légel na máh in hotel je malo zadremati. Tu pa ga je motila sosedova Ančika, ki je ob vrvi privlekla staro kravo na pašo in jo pasla v obližji njegovem. Kákšno deklè je to bilo, o tem vam poročim prihodnjič. (Konec prihodnjič.)

Črtež rimskega mesta »Neviodunum«. *)

Najnovejša meritev na razvalinah nekdanjega rimskega mesta je dokazala, da se je stari »Neviodunum« razprostiral od vodnjáka, stoječega na severni stráni in v sredi Drnovske vasí pri cesti, po kateri se pride iz Velike Vasi — 600 *m* na dolgost proti vasi Brege do njiv kaminskih. Širokost mesta je znašala pri vodnjáku nad 230 *m*, na konci pri njivah pa le 129 *m*. Meja na jugu je bilo nekdanje Savsko obrežje, na severu se je razprostiralo mesto proti Cirkljemu nekoliko čez sedanjo vas Drnovo v podobi trapeca. Prvotno mesto in tudi središče vse naselbine je bilo skoraj gotovo med Drnovsko vasjo in poljem »Kamin«. Ta prostor imenujejo dandanes Groblje. Tukaj je največ starega zidovja, hiše so stale prav na kupu ter so bile znotraj večinoma z rdečimi, rmenimi, zelenimi in črnimi črtami okrašene. Na tem mestu so našli največ in najstarejših denarjev v dokaz, da se je mesto razširjalo odtod proti zahodu. Vidijo se tudi še sledovi velikanskega (60 *m* dolzega in 35 *m* širocega) poslopja, ki je bilo najbrže tempelj, kajti v bližini so našli 14 *cm* visocega bronastega malika in srebrno iglo, kar je oboje sedaj lastnina Rudolfinuma. Ob Savskem bregu pa

*) Natančno po merilu zdelan črtež je poslal g. Pečnik c. k. osrednji komisiji za ohranitev starih zgodovinskih spomeníkov na Dunaj.

tudi proti vási Brege opazujemo močan zid, kar dokazuje, da je bilo mesto utrjeno. V razvalinah pa so našli sulice, železne vezí (kljuke za vezanje opeke) in mnogo rimskih denarjev. Ne daleč odtod so sledovi dveh vodnjákov. Blizu omenjenega templja, toda že v vási pri hiši št. 15. vidimo 1 *m* visok in 0·6 *m* širok kanal, poleg njega pa sled rimske ceste in zasut vodnják. Na zahodni stráni blizu cerkve pri hiši št. 9. izkopali so ostanke 15 *m* dolgih in ravno toliko širokih toplic. Ob steni so bile vzidane okrog in okrog 17 *cm* dolge in 10 *cm* široke štirioglate ceví od opeke (otlina v sredi znaša 7 *cm*). Ceví so bile tudi vzidane v oboku, vender so iz njega molele 5 *cm* kvišku, na stráni pa so imele luknjice takó narejene, da se je voda lehko pretakala skozi vse ceví. Obok je stal na stebričkih, sezidanih od 6—8 opek (razsežnost jedne opeke znaša 20—20—7 *cm*), 1 *m* narazen drug od druzega. Vmes je bila otlina, najbrž se je tu spodaj kurilo. Spodnji tlak je bil narejen od opeke. Zid, tlak, stebrički in oboki so bili sezidani od raznih opek, ki so večinoma zdaj v Rudolfinumu.

Dalje na zahodu ob sedanji cesti, držeči v Véliko Vas, bilo je veliko pokopališče. Grobi se pričnó takoj pri zadnji hiši št. 50 Drnovske Vasí. Komaj 170 *m* daleč od te hiše in 14 *m* od ceste na desno je našel g. Pečnik 10. dné majnika 1884. l. najlepši grob, opisan tudi v lanskem »Ljubljanskem Zvonu«, zvezek I. str. 49. in 21 *m* od tega groba nazaj proti vasi so izkopali kakih 2300 *kg* težek, od celega kamena izsekan grob. Samó 77 *m* od zadnje hiše in 23 *m* od ceste je stalo 39 *m* dolgo in 10 *m* široko poslopje, kjer so našli mnogo železnega orodja in denarjev cesarja Galliena. Temu nasproti 3 *m* od ceste na levo je bila okrogla lončarska peč, ki je merila v premeru 4 *m*. Na tej stráni so bili zidani grobi, podobni kapelicam v vrsti. Na desni stráni pa so précej od hiše št. 50 izkopali veliko lepih žarnic (urn od terra sigallata) kar iz prstí. Od najlepšega groba komaj 100 *m* dalje proti Véliki Vasi in 50 *m* od ceste je bilo kakih 300 grobov zloženih od kamenitih plošč in opeke, v katerih so našli lepe posode. *) Kakih 60 *m* dalje in 10 *m* od ceste na levo je stalo večje poslopje, ravno takšno poslopje je bilo na desni stráni ceste 40 *m* dalje — potem grobi prenehajo. Tik zadnjega poslopja je bil sezidan grob v podobi cisterne ter imel na dnu tlak in na stráni sezidan prag za urne. Od cestnega križišča proti Véliki Vasi 180 *m* in 20 *m* od ceste so izkopali 4. dné junija 1886. l. zopet lep grob in 20 *m* dalje ter le 5 *m* od ceste 25. dné novembra 1886. l. drugi rimski grob (»Ljubljanski Zvon« 1887. I. zvezek). Kakih 60 *m* dalje in 20 *m* na desno od ceste so našli mnogo malih grobov s pepelom — 30 *m* dalje so izkopali več grobov od kamenitih plošč zlo-

*) Blizu teh grobov so izkopali tudi dve celi okóstnici; nekaj teh kostij in célo človeško lobánjo ima Krška meščanska šola.

ženih ter našli posode in denar. Nasproti na levi stráni ceste so našli ostanke opekarnic in 1 *m* visoko, 2 *m* široko okroglo peč z devetimi luknjami na vrhu za sušenje posod. Takoj za velikovaškim gradom je držala skoz Krakovski gozd proti Kržišču 10 *m* široka rimska cesta na Praetorium Latobicorum pri Trebnjem. Sled te ceste se po gozdu še sedaj pozna več kot uro daleč, pri vási Gmajna pa se nahaja miljski cestni kamen. Kmalu v začetku gozda opazimo na levo pri cesti veliko gomilo (tumulus). Pri vasi Zaloke je bilo večje pokopališče. Tu so našli v prstenih grobeh (iz prvega stoletja) lepe žarnice, steklene posode in igle.

(Konec prihodnjič.)

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Dr. Gregor Jožef Plohel, imeniten humanist ali dobrotnik slovenski, njegova domačija in njegov rod v Ivanjkovcih. Spisala *Jakob Meško*, župnik pri sv. Lovrenci v Slovenskih goricah in *dr. Franc Simonič*, skriptor c. kr. vseučiliške knjižnice v Beči. Z 8 slikami in 2 rodoslovnicama. V Beči tiskali Rudolf Brzezowsky in sinovi, založil dr. Fr. Simonič, 1888, 8, 154. Lepa knjiga, o kateri več izpregovorimo prihodnjič, dobiva se pri g. pisatelji dr. Fr. Simoniči na Dunaji po 1 gld. 25 kr. izvod.

— Slovenisches Sprach- und Übungsbuch. Nebst Chrestomathie und slovenisch-deutschem und deutsch-slovenischem Wörterverzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von *Dr. Jakob Sket*, k. k. Professor am Staatsobergymnasium in Klagenfurt. Vierte veränderte Auflage. Druck und Verlag der St. Hermagoras-Buchdruckerei, Klagenfurt 1888, 8, 294 str.

— Nauk, kako je zasajati vinograde z ameriškimi trtami, da jih trtna uš ne more uničiti. Po naročilu deželnega odbora kranjskega spisal *Rihard Dolénc*, vodja deželne vinarske, sadjarske in poljedelske šole na Grmu. V pojasnilo več slik. Založil deželni odbor kranjski, natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani 1888, m. 8, 34 str.

— Kako je rabila riječca ‚črez‘ (novo) slovenskoj knjizi do prije 50 godina. Napisao *M. Valjavec*. Preštampano iz LXXXIX knjige Rada jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu 1888, 8, 88 + 75 + 36 str. Na to jako obširno in korenito pisano monografijo učenega akademika Slovenca opozarjamo vse naše jezikoslovce.

— Stapleton. Neznanega prelagatelja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. Tako se imenuje razprava, natisnena v letošnjem programu ljubljanske c. kr. vélike realke, II. del, spisal profesor *Anton Raič*. Oceno prihodnjič.

Vilharju v spomin priredi Slovensko pisateljsko društvo v Planini na Notranjskem dné 15. avgusta slavnost ter o tej priliki vzida spominsko ploščo v rojstveno hišo Vilharjevo. Napis na plošči slôve:

V tej hiši je bil
dné 7. septembra 1818. leta porojen
slovenski pesnik in skladatelj
MIROSLAV VILHAR.
Umrl na Kalci 8. avgusta 1871. leta.

Čujte gore in bregovi,
Da sinovi Slave smo!

Postavilo Slovensko pisateljsko društvo leta 1888.

»Rimski katolik«. I. tečaj, I. zvezek Vrejuje in izdaja *dr. Anton Mahnič*, profesor bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska tiskarna 1888. Velika 8, 96 str. — Izhaja vsake tri mesece po jedenkrat. Velja cel tečaj 2 gld.

Gospod urednik in izdajatelj pravi v predgovoru: »Rimski katolik«: Pod tem naslovom podajemo slovenskemu svetu vže napovedani list. *Naslov pové vse, kar nameravamo.*« In s tem je v istini vse povedano. Beseda za besedo, vrsta za vrsto prejasno riše smoter in namero tega razboritega bojevnika za — Rim. Vsebina vseh člankov je do malega polemična, oblika povsod skoraj izzivajoča. Napadeni pisatelji, n. pr. Stritar, bodo se najbrž sami zagovarjali, o priliki bomo govorili o posameznih trditvah tudi mi; danes naj le jedno doslovno navedemo:

»Kaj bi Vi storili,« piše dr. Mahnič, »da bi Vam kdo rekel: Pokaži mi slovenski narod? Gotovo bi takega človeka peljali po mestih, po deželi slovenski, ter rekli: Tu opazuj narod slovenski, t. j. opazuj *posamezne ljudi*, ki govoré slovenski. Ako je pa to res (sic!), tedaj ni tudi pojem *narod* sam na sebi nič, marveč izgovoré (Sic! Gospod doktor se še ni dokopal do tega, da bi vedel, da verba perf v slovenščini nimajo part. praes. !) narod si bom vedno le predstavljal pojedince, kateri govoré en in isti jezik.«

»Nič več?«

»Nič več! Kar je več, bi jaz pripisal nekaj *duševni bolezni*, za katero žalibog boleha naš vek. Ta bolezen je oni panteistični idealizem, ki se je pri nemškem Hegelu razvil do vrhunca! — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Navdihneni od panteističnega idealizma Hegelovega so novodobni proroki narodnostno idejo obožali in jo oklicali za najviše božanstvo. Slava in korist narodom ima biti najviši zakon in konec vsem težnjam. Brez vsakega ozira na navadno in zgodovinsko pravo se imajo narodi po jeziku združiti. Vsled tega so se v poslednjih časih stare legitimne države siloma rušile, mej njimi najčastitljivša, najpostavniša, namreč rimskih papežev cerkvena država. Vse v imenu *narodnostnega malika!*«

Živel novi — breznárodni prorok!

Muzealno društvo kranjsko, ki je prenehalo pred dvajsetimi leti zarad političnega razpora in strankarske mržnje in nekoliko tudi zarad neugodnih prostorov, v katerih so bile takrat shranjene dragocene starine in zbirke muzealne, oživelo je znova dné 2. julija t. l. v krasni novi zgradbi »Rudolfinum«. Omenjeni dan se je zbralo mnogo gospôde obeh narodnostij in po kratkem razgovoru se je izvolil novi odbor. Načelnik mu je gospod kustos *Karl Deschmann*, tajnik g. prof. *Julius Wallner*, blagajnik g. magistratni uradnik *Robida*, odborniki pa g. c. kr. vladni svetovalec *Anton Globočnik*, gosp. spiritual *Ivan Flis* in gg. prof. *Anton Kaspret*, *Alfonz Paulin* in *V. Voss*.

Ker ima muzealno društvo lepi namen, vsestransko pospeševati razvoj deželnega muzeja in domoznanstva kranjskega sploh, želeti je, da bi je izdatno podpirali vsi, ki resnično ljubijo prekrasno in v zgodovinskem, kakor tudi v prirodoznanskem oziru tako zanimivo deželo Kranjsko. Zatorej kličemo znova oživelemu društvu od vsega srca: Vivat, crescat, floreat!

Ueberblick der Verwaltungs-und Rechtsgeschichte des Landes Krain. Vortrag des Regierungsrathes *A. Globočnik*, gehalten am 28. April 1888 bei der Monatsversammlung des Musealvereines in Laibach. Seperatabdruck aus der »Laibacher Zeitung«, Laibach 1888, m. 8, 52 str. Muzealno društvo kranjsko je še prej, predno je bilo formalno osnovano, priredilo več shodov, pri katerih so se razpravljale zanimive zgodovinske in prirodoznanske stvari, tikajoče se naše ožje domovine. O prvem takem večeru smo že poročali v 2. št. letošnjega »Ljubljanskega Zvona«. Na drugem shodu je g. prof. *J. Wallner* zanimivo predaval o Herbartu Turjaškem in njegovem razmerji z brikseuškimi škofi, na tretjem g. kustos *Deschmann* o ptičih kranjskih, na četrtem gosp. vladni svetovalec *Anton Globočnik* o upravni in pravni zgodovini Kranjski in na petem g. prof. *Anton Kaspret* o razmerah gorenjskega kmetskega prebivalstva na konci 15. in v začetku 16. veka. Na vsakem teh shodov je g. Deschmann iz bogatega svojega znanja dodal še kaj znamenitega ter razkazoval poslušalcem in gledalcem raznovrstne zanimive objekte iz deželnega muzeja. Gospod vladni svetovalec Globočnik priobčuje v zgoraj imenovani knjižici svoje v vsakem oziru zanimivo predavanje. V desetih poglavjih z zgovorno besedo v velikih krepkih potezah slika razvoj raznih administrativnih oblastev in sodišč v deželi kranjski od najstarejše dôbe do najnovejših časov ter svojo korenito razpravo bistro pojasnuje z mnogimi zanimivimi podatki. Ves spis je spisan tako, da ga s slastjo bere ne samo pravnik, ampak da ugaja sploh vsakemu, kdor se briga za domačo zgodovino.

Vrtnarstvo. S posebnim ozirom na obdelovanje in oskrbovanje šolskih vrtov. Cena po 1 gld. — Dandanes so se potrebe vseh stanov jako namnožile Dohodki pa, žal! niso rastli s potrebami. Naš kmet posebno čuti ta nedostatek, ki mu žuga z resnimi posledicami. Zato pa pravi domoljub z veseljem pozdravlja vsako oporo, ki je namenjena kmetskemu stanu. Med raznimi pomočki, s katerimi moremo našemu kmetu pomoči do blagostanja, pa zavzema gotovo vrtnarstvo in posebej še sadjarstvo odlično mesto. Koliko zakladov leži še v zemlji zakopanih! Pred par leti so sadjarji naši dobili nad *jeden milijon* goldinarjev za sadje. Z umnim sadjarstvom in vrtnarstvom se pa gotovo da ta dohodek najmenj podvojiti.

A zaklade treba znati iz zemlje izkopavati. Umen vrtnar izkoplje na aru zemlje *desetake*, a neumen komaj *desetice*. Toda umni vrtnarji ne padajo iz nebes Treba se je praktično in teoretično učiti in pa vestno opazovati prirodino tvorjenje. — Slovstvo naše v tej stroki ni bogato. Zato nas mora veseliti vsako novo delo na tem polji, osobito še, če je tako izborno, kakor je »*Vrtnarstvo*«. To knjigo je spisal g. Gustav Pirc, tajnik c. kr. kmetijske družbe kranjska po naročilu visocega c. kr. kmetijskega ministerstva. Namenjena je sicer v prvi vrsti šolskim vrtom, a rabil jo bode z velikim pridom *vsak* posestnik koščeka zemlje v mestu ali na deželi.

Razdelil jo je na pet delov: 1. Splošni del. 2. Sadjarstvo. 3. Vinarstvo 4. Zelenjadarstvo in 5. Lepotično vrtnarstvo.

V prvem delu kaj primerno opisuje namen šolskega vrta, njegovo velikost, razdelitev in zgradbo, izboljševanje zemlje v njem in potrebno orodje. Opomniti mi je le, da se mi nepotrebno zdi v šolskem vrtu vzgojevati gozdne sadike, kakor priporoča gosp.

pisatelj (str. 5. v 14. vrsti od spodaj). Dandanes se že dobi 1000 gozdnih sadik za 2 gld. Na šolskem vrtu bi pa že sama pletev več veljala.

Na stráni 6. (8. vrsta od spodaj) pravi g. pisatelj, da je na 200—300 m^2 velikem vrtu imeti le drevesnico oziroma trtnico. Tu treba pomisliti, da so tako majhni vrti vselej ob šoli, kjer časih ni lehko več zemlje pridobiti. Šola pa mora biti okrašena, kolikor se da. Zato bo pa treba najmenj $^1/_3$ površnine malega vrta za lepotično vrtnarstvo porabiti. Sicer se bomo pa o tem še pozneje menili.

V drugem delu korenito in umevno opisuje vzgojo sadnega drevja od prvega početka do časa, ko je treba opustiti obrezovanje na stalnem mestu rastočih visokodebelnatih dreves. Rad priznam, da tako temeljite in poleg tega primerno kratke razprave o tem predmetu še nisem bral. Le z neko trditvijo g. pisatelja se načelno ne zlagam. Med drugim piše (str 32., 16. vrsta), da na šolskem vrtu *mora* ostajati divjakov, da jih moremo deliti učencem ali pa kmetom.

Po mojem mnenji bi moral biti šolski vrt tolik, da bi lehko vso občino oskrboval z drevjem. Odrasli učenci bi se torej morali v prvi vrsti učiti pravilnega sajenja na stalno mesto in poznejšega oskrbovanja. V drugi vrsti bi se pa učili početnega odgojevanja in cepljenja (oziroma precepljevanja). A to še posebno, če šolski vrt ne more dovolj drevja za vso občino vzgojevati. V tem slučaji bi si pač morali vsaj nekateri učenci doma narediti male drevesnice. V obeh slučajih je oddajanje divjakov učencem (oziroma kmetom) nepotrebno in celo škodljivo. Divjaki se namreč pikujejo v rodovitno zemljo, da se bolje ukoreničijo. Učitelj odbere jeseni druzega leta najlepše záse. Za učence ostali bi bili torej dvojbene vrednosti. Drevo na slabi podlagi slabo dela. *Zanikerno rastoče drevo je pa zastonj predrago* in je torej le za grmado. Poleg tega bi vsi učenci doma dreves dobro ne šolali. Jedni nimajo niti zemljišča, drugi bi vrtec lehkomiselno ogradili, da bi jim živina končevala drevje, tretji nimajo sploh nobenega pravega veselja itd. Vsekako bi večina učencev *izgubila* več veselja, nego pa *pridobila* z lastnim oskrbovanjem drevja. V drugem slučaji če je namreč šolski vrt premajhen), naj bi pa učenci, ki imajo primernega prostora in dosti veselja, po učiteljevem navodu naredili male drevesnice. V teh bi pa sami lehko odgojevali dobre podlage. V obeh slučajih naj torej učitelj v peč vrže *prebrane* divjake. — To je jedna. Druga je pa s pritlikovci G. pisatelj piše o njih malo in zdi se mi, kakor bi hotel reči, da to ni za kmeta. Jaz sodim drugače. Pritlikovci stojé lehko na najmanjšem prostoru ter veselé in vedré lastnika, a dajó časih tudi zelo bogate dohodke. Vzemimo uradnika, duhovnika ali učitelja Po svoji vsakdanji službi potrebuje razvedrila. Tega naj kolikor mogoče išče na prostem — v čistem zraku Če ima vrt, gotovo bode šel vanj. In kako ga veseli zdravo uspevanje njegovih gojencev (pritlikovcev)! Vsacega posebej, dà — vsako vejico pregleda in seštete ima takorekoč vse cvetne pope! Pa kaj bi našteval vse to?! Saj ga ni čistejšega veselja, nego ga imamo v prirodi in pri opazovanji njenih zakonov! Trditi smem iz svoje izkušnje, da je učitelju-sadjarju na pr. to nekaka odškodnina za vse zbrige, katere mu naredé v drevesnici suša, ogrci, toča itd. Jeseni pa nosi svojim krasne hruške, jabolka i. dr. z vrta!

Prvič imamo torej na oblikanem drevji (Formobst) veselje in zabavo. Drugič nam pa donaša materijalen dobiček nekaj že s tem, da nas v času, ko ga oskrbujemo, pinsujemo itd., ne zapeljujejo drage zabave, nekaj nam pa da izbornega namiznega sadja za dom in za prodajo. Dr. R. Stoll pripoveduje v svoji pomologiji, da je na Dunaji dal za jedno zimsko dekanko 80 kr. Beli zimski kalvili so po 20—40 kr. komad itd. Seveda jih producent na deželi ne bo prodajal tako drago. A če dobi za komad 5—15 kr., bode se mu delo gotovo izvrstno izplačalo.

Kaj pa kmet? Na tisoče južnih, jugovzhodnih in južnozahodnih sten na raznih poslopjih imamo na deželi praznih. Ali jih ne bi mogli izkoristiti z oblikanim drevjem in zgodnjo trto? Poznam posestnika, ki ima okoli 30 *m* dolgo in do 6 *m* visoko južno steno pri skednji. Ob nji ima posajene marelice, ki so mu donesle necega leta 80 gld. brez pravilnega oskrbovanja. Vem, da nima vsak posestnik tolike stene in da mu ne bo nesla primeroma toliko vsako leto. A jasno je iz tega, koliko zakladov imamo še v zemlji. Omenim le ljubljansko okolico, kjer se sedaj pridela tako ubogo malo namiznega sadja, da niti imena ni vredno. Razprodalo bi se ga pa lehko v Ljubljani za tisoče. Treba se je torej le učiti, da bomo znali te skrite zaklade izkopavati.

Med priporočanimi sadnimi vrstami pogrešam marsikatero. Toda to stvar bo dognala sadna razstava na Dunaji in v Ljubljani. —

V tretjem delu opisuje g. pisatelj trto in njeno vzgojo. Pouk je temeljit in jasen. Ravno tako izborno je spisan četrti del o zelenjadarstvu.

Peti del obravnava lepotično vrtnarstvo. Pisan je jako poučno in vsak, kdor se ukvarja s cveticami, bode g. pisatelju hvaležen za bogato zbirko lepih cvetic in rož. Ta del je prišel v knjigo zato, da ne bode služila le učiteljem, nego tudi drugim vrtnarjem. To je gotovo prav. Če bi bila knjiga namenjena samo učiteljem, bi menda niti ne imela tega dela. Tako bi sodil iz prvega stavka, katerega je zapisal g. pisatelj v tem delu.

Piše namreč: »Nikakor ne mislim, da je lepotično vrtnarstvo važno v šolskem vrtu, ampak smatram je celo nepotrebno gledé namena, ki ga ima šolski vrt.« Temu nasproti trdim: *Lepotično vrtnarstvo na šolskem vrtu je najmenj tako potrebno, kakor kaka druga stroka vrtnarstva, a na majhnih vrtih posebno, ker je drevesnica ali trtnica na tacih res le igrača in nima tacega uspeha v pedagogičnem oziru, nego cvetice.* To trditev naj nekoliko podprem. Človek se vedno uči. Red, snaga, snažna pota in gréde na šolskem vrtu jako ugodno vplivajo na učence. Tu vidijo krasne cvetice. Učé se jih saditi in vzgojevati. (Še celo dekleta se naučé oskrbovati pritlikovce). In kratkočasijo se na vrtu. Pri vsem tem se vzbudi tudi v njih veselje do vsega, kar vidijo v njem. Tudi sami bi radí kàj tacega imeli. Učitelj jim da sadik, katere potem doma sadé in oskrbujejo. S tem se pa pošteno in ceno zabavajo. Ta *cena* zabava je važen faktor v gospodarskem oziru, ker poleg napeljavanja k varčnosti donaša še materijalen dobiček. A *poštena* zabava je neprecenljiva v moralnem oziru. Lehko se reče, da je deklè brez cvetic skoraj kakor duša brez milosti božje. Tista, ki jih goji, blaži si srce, vedrí duh in odvrača od postopanja. Roditelji na kmetih se navadno malo brigajo za svoje otroke. Prepuščajo jih samim sebi. Otroci pa hodijo k sosedu in poslušajo pogovore neprevidnih odraslih ljudij. Te časih zelo popačene raznesó po vasi in dostikrat s tem naredé hude zdražbe. Zopet drugi se shajajo v kakem skrivnem kotu, kjer jih kak ouraslí izprijenec uči raznih nespodobnostij. A če bi se bavili s cveticami in pritlikovci, ne bi imeli za postopanje niti časa niti volje (vsaj toliko ne). Znano je, da se otroci morajo igrati. Če jih učimo nedolžnih iger, igrali bodo te, ker ne bodo znali druzih. A če jih ne učimo lepih iger in jih ne napeljujemo k poštenemu razveseljevanju, tedaj se otroci, ne znajoči kàj boljšega, sujejo, pretepavajo, in sploh uganjajo vsakoršne nespodobnosti po raznih kotih, ter si tako že v zgodnji mladosti zatró nravnostni čut. Zdaj pa vprašam: Katera igra je lepša nego gojenje cvetic itd.? Ne bom razbistroval tu raznih ugodnih posledic. Saj so jasne. Le vzemimo, da je pri hiši ali za hišo par kvadratnih metrov prostora. Deček se uči v šoli, kako se mora zemlja izboljšavati, kjer se sadi drevje. In izboljša si svojo. Na njo lehko posadi pet navpičenih kordonov, katere potem z veseljem oskrbuje. Sestra mu pa obrobi to gredico s piratrumom, violo cornuto itd. Na tacih vrtcih imajo otroci veliko opravila in moralni uspeh

pri tem je še večji nego materijalni. A tudi ta ní majhen. Dećek obrezuje in pinsuje drevje. Če se mu tudi prvo leto ne sponese posebno, tedaj se mu pa drugo bolje. Z uspehom pa raste veselje do te krasne in koristne zabave in otroci se takorekoč uživé v to delo. Z otrokom raste drevo in veselje do sadú lastnega truda in konec je: Otroci imajo pošteno zabavo, v maso ljudstva pa prodre tudi povoljno znanje o pravilnem gojenji sadnega drevja. To je torej gotovo važen faktor v moralnem in gospodarskem oziru.

Zato živo priporočam: nikar *cvetic in pritlikovcev* ne zanemarjajte na šolskem vrtu! Tako se bodo naši kmetje počasi navadili svoje prazne stene izkoristovati in ceno se zabavati. Saj šolski vrt ravno je in mora biti buditelj veselja do te stvari med narodom.

Jezik v knjigi je jasen brez tistih po metru dolgih stavkov. Želeti bi bilo le, da bi stalo dosledno mesto potikovalec (Stupfer) potaknenec. (Mi bi samo želeli, da bi se naši pisatelji, ki pišejo razprave in knjige, namenjene v obče veliki masi národa našega, kolikor je možno ogibali *latinske* terminologije ter jo nadomestili z dobrimi domačimi izrazi. Kako neprijetno n. pr. doné na slovensko uho besede, kakor so: pikirati (pikovati), stratificirati (stratifikovati), pinsovati in mnoge druge Ured.) Zlasti moramo g. pisatelja pohvaliti tudi za to, da je svojo knjigo samo *vezano*, in res *lepo* vezano, poslal po svetu.

Brez te krasne knjige naj bi ne bil noben posestnik vrta niti na deželi niti v mestu, noben učitelj in nobeno deklè. Vsakemu bode kazala pravo pot do krasne zabave in materijalne koristi.

Zato bodi ta izvrstna knjiga toplo priporočena vsem, ki imajo priliko, baviti se z vrtnarstvom. *Janko Žirovnik.*

Poziv. Zaupno se obračam na slovenske, hrvatske i srbske rodoljube, pozivajoč jih prijateljski, da se izvolijo naročiti na *tretjo* knjigo mojih glasbotvorov, kojo kanim v kratkem obelodaniti. Knjiga bode obsezala obširno i raznovrstno gradivo ter se nadejem, da bode zanimala vsacega, koji se z glasbo ali pevanjem bavi. Vsebina knjigi bode naslednja: I. *Guslam* (I. Sundečić) za moški zbor; II. *Oj vstani, solnce moje!* (S. Gregorčič) za sopran ali tenor s spremljevanjem glasovira; III. *Bolgarska davorija* (A. Aškerc) za moški zbor; IV. *Polonaise* za glasovir; V. *Veni, cviete!* (A. Šenoa) za moški zbor; VI. *Pitaš dušo . . .* (L. Vukelić) za bariton s spremljevanjem glasovira; VII. *Proljetna pjesma* (I. F. Gundulić) za mešani zbor; VIII. *Ljubičica* (A. Harambašić) za moški zbor; IX. *Na goro!* (M. Vilhar), dvospev za višji i nižji glas s spremljevanjem glasovira; X. *Liep je danak proljetan* (A. Harambašić) za moški zbor; XI. *Kada mi zviezdo* (L. Vukelić) za alt ali bas s spremljevanjem glasovira; XII. *Tužaljka* (F. S. Vilhar) za moški zbor; XIII. *Scherzo* za glasovir; XIV. *Veselo!* (F. S. Vilhar) za moški zbor; XV. *Oj ti lane!* (A. Harambašić) za moški zbor; XVI. *Spljetu* (F. S. Vilhar) za moški zbor; XVII. *Gavotte* za glasovir; XVIII. *Z Bogom!* (F. S. Vilhar) za moški zbor; XIX. *V spomin Miroslava Vilharja* (A. Funtek) za moški zbor; XX. *Kaži mi!* (A. Harambašić) za moški zbor; XXI. *Etude* za glasovir; XXII. *Geslo* (F. S. Vilhar) za moški zbor; XXIII. *Mazurka* (F. S. Vilhar) za mešani zbor s spremljevanjem glasovira; XXIV. *Predigra k „Balkanski Carici“* (Nikola I.) za orkester, prirejena za glasovir (čveteroročno).

Ker bodo tiskovni troški vsled obile vsebine visoki i ker moram iste naprej platiti, prosim osobito dozdanje naročnike svojih glasbotvorov, da mi izvolijo priposlati predplatni iznos — dva goldinarja — kajti samó takó bode mi možno, delo čim preje izdati. Od naših društev in članov njihovih pričakujem izdatne podpore. Prva knjiga je popolnoma razprodana; ako bi se pak oglasilo zadostno število novih naročnikov, dal bi tiskati drugo izdanje. Cena prvi knjigi je dva goldinarja. Druga knjiga se more še dobiti i to po 1 gld. 60 kr. Konečno javljam slavnemu občinstvu, da nameravam takoj za tretjo knjigo obelodaniti najnovejše svoje delo „*Zvonimir*“, kralj hrvatski, romantično opero v

treh činih i to v glasovirnem izvadku s popolno partituro za pevanje in popolnim tekstom. Da olajšam izplačevanje naročnine, nameril sem to delo izdati v treh knjigah, za vsak čin jedno knjigo po dva goldinarja. Razume se, da izide delo kakor rokopis i da se naproti javnosti pridržujejo vsa prava.

Zahvaljujoč jugoslavjanskim rodoljubom za dozdanje podpiranje, nadejem se čvrsto, da bodo tudi zdaj nastojanje moje uvažili i dragovoljno odzvali se temu pozivu.

SPLJET (Dalmacija) v dan sv. Cirila i Metoda 1888.

F. S. Vilhar.

Ruska opera v Berolinu. Pod vodstvom Lubimovim so bile v berolinskem »Viktoria-gledališči« meseca majnika predstave ruske operne družbe. Prva predstava je bila dné 6. majnika, pri kateri se je pela *Glinkova* opera: »*Življenje za cara*«. O tej predstavi je bila kritika jako povoljna za ruske umetnike, Glinkovo delo se je spoznalo kot izvrstno, najbolje pohvaljena sta fugirani zbor v introdukciji in mični v formi kanona zdelani kvartet tretjega akta. — Glinka je zložil napeve tako, da jih morejo peti le pevci in pevke, ki imajo izredno vztrajen glas in posebno sigurnost v visočini. Predstava je presenečila poslušalce po izborni zvršitvi, vsi predstavljalci so peli čisto, muzikalično sigurno in se pokazali tudi v koloraturi izurjeni. Veščaki so najbolj občudovali petje zbora, kateri je zgoraj navedeni fugirani zbor v introdukciji pel z vso natančnostjo. Med solisti sta omenjeni gospodičina *Ofrosimova*, katera z visocim svojim sopranom najtežje pasaže spretno izvaja, in gospodičina *Verjovkina* (altistinja), katera je v prizoru četrtega akta andante rusko in allegreto italijanske melodike pela tako krasno, da je bila navdušeno pohvaljena. Tenorist gosp. *Sokolov* ima zveneč, lehak, visok glas, basist gosp. *Ljarov* pač nima več mladostnega čvrstega glasu, toda poje z gorkim čutom in dramatičnim naglasom. Ognjevito in sigurno je dirigoval gospod pl. *Šurovski.* — Drugi dan se je ponavljala ta opera, toda glavne naloge so bile izročene drugim osebam. O tej predstavi je bila kritka menj ugodna. Opero »Življenje za cara« so predstavljali osemkrat zaporedoma, namreč od 6. do 13. dné majnika. Dné 14. majnika so predstavljali *Ant. Rubinsteinovo* opero: »*Démon*«, t. j., veliko fantastično spevoigro v treh dejanjih in sedmih podobah, na besede *Lermontove*. Rubinsteinova glasba je tudi v tej operi popolnoma dramatiška, zlasti strastni spevi Démona kažejo mnogo lepega, globoko genljivega, isto tako svedočijo Rubinsteinovo nenavadno nadarjenost lirične partije, n. pr. velik ensemble: „Slovó Tamare, odhajajoče v samostan“. Izmed solistov so pohvaljeni samó gospod pl. Tartakov, kateri je Démona pel z lepozvenečim, okroglim bariton-glasom in jako gorkim čutom; gospodičina pl. *Verjovkina*, ki je predstavljala angelja, in gospodičina pl. *Stefaničeva*, ki je pela nalogo Tamare. Občinstvu je delo in predstava jako prijalo, veščaki pa tožijo, da je bilo marsikaj napčno v skupnem petji in da je bilo zaradi slabe režije preveč dolgih presledkov, kar vpliva neugodno na poslušalca, ker je tako vsa predstava dolgočasna. To je menda tudi vzrok, da so „Démona“ le trikrat predstavljali in dné 18. majnika se je preselila ruska operna družba v „Ostend-gledališče.“

V. Valenta.

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani,* v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 9. V Ljubljani 1. septembra 1888. Leto VIII.

„Stara pravda."

Venec balád.

VIII.

Knežji kámen.

(Koroška pravljica.)

»Pólje lépo, pólje Gosposvetsko,
Dežêle koroške ti cvét!
Káj ponénja kámen stari v tebi,
Svedók iz neznanih nam lét?«

V kresni nôči krasni, tajnopolni
Kum Stojan se vrača domóv,
Gré po pólji Gosposvetskem ravnem,
A bliža se dôba — duhóv!

Dôspe h kámnu: »Ní to prêstol, ká-li?
Kdó sedèl je tukaj? Povèj!
Ném si. Mah že te obrasta zêlen,
Razpadeš pač prej ali slèj.«

»Ném si. Tiho vse okoli tebe.
Ko solnce ti sije, molčíš;
A ko noč na tebe pade črna,
Ti ves oživíš — govoríš!«

»Vrača li se duša pogubljêna
Pri živih iščóča mirú?
Mar osvéte prosi senca jadna
Ubitega tù brez sledú?«

»In pregnati jih duhove močne
S prestôla ves trud je zamán!
Káj za rajne zmolil rožnih vencev
Že tukaj je Gosposvetčán!«

»Káj storili še za duš smo pôkoj? . . .
Kdorkoli za kámen tá vé,
Vejo vrže, rožo pôljsko prédenj,
Po cesti tod mimogredé.«

»Ko naraslo to vejévje, cvetje,
Zažgali grmado smo tó:
Mir imela duša bo nesrečna,
Nazáj odslèj več je ne bó!«

»A ko pólnoč kládivo odbije,
Pri stolu duhove vzbudí;
Zopet kliče, toži, vzdiha nékdo
Vso noč, doklèr zor zarudí.

»Po menihe v mesto smo poslali,
In príšli pobožni možjé;
Pokropili kámen z vodoj svetoj,
Moliti začeli klečé.«

»In molili ves dán samotárji,
Vigilije péli na glas,
Litanije peli, brali maše
Za duše nerešene spas.«

»A ko pólnoč kládivo odbije,
Pri kámnu strahove vzbudí;
Spet tù kliče, toži, vzdiha nékdo
Vso noč, doklèr zor zarudí.

»Vsako noč tù straši na prestolu:
No, bode pač tudi nocój? . . .
Kresna noč! — a Stojan nosi v žepu —
Káj? — práprotno seme s sebój!«

»Bajna noč, ti vseh nočíj kraljíca!
Ti svet nam razgáliš čaróv . . .
Bom jaz tudi gledal čuda tvoja,
Ko dôba napoči duhóv?« —

Sosed Stojan tù stojí zamišljen,
Poljublja že sèn mu očí . . .
Ob prestôla vznožji se nasloni,
Zadremlje, zadremlje — zaspí.

Pólnoč bije v stolpu Gosposvetskem!
A Stojan to sliši takój:
»Káj — bedím li, ali mar še — sanjam?
Ní bil to potrès pod menój?«

Je li zemlja vrgla ga iz sebe?
Na stol mu se nékdo popél!
A v trenutku zgine mesec svetli,
Zakrìl ga oblakov je vél.

Sapo náse vleče Stojan . . . sluša . . .
Čuj v tèmi duh nekaj golčí . . .
»Kdó si, duša ti nesrečna tukaj,
In káke želiš pomočí?«

»Kdáj neháš tù strašiti po nôči?
Kmet Stojan bi rešil te rad . . .«
»»Kdó sem, vprašaš me, neznanec sméli? —
Po krvi, po stánu tvoj — brat!««

»»Čuj, svobode naše pokopane
Pomník je tá kámen jedín!
Tujcu sužen ti pozabil davno,
Da otcev svobodnih si sin!««

»»Knezov naših prêstol je slovenskih
Tá kámen; tegà ti ne znaš?
Sámo sèdel tù, Borút, Gorázd je
In Ingo, poslednji knez naš.««

»»Tù volili smo samí si kneza;
Kmet sám mu vsò dal je oblast;
Mi samí iz sebe mu predali
Moč žezla in krone smo čast.««

»»Domovine le iskati sreče,
Vsem braniti pravdo vsegdár
Z mečem v roki tù prisezal glasno
V jeziku je našem vladár.««

»»Čitaj črke tù na kámnu svete —
Mi vdolbli smo v kámen jih, znàj! —
PRAVDO BRANY VDOVE — domovine. . .
A kdó vam jo brani sedàj?««

»»Mi sedeli s knezom smo za mizoj:
Za vrati stojíte zdaj ví;
Mi iz pólnih skled obedovali:
A vam še ne daje kostíj«« . . .

»»Kdáj izpólni se napis na kámnu?
Kdáj duh moj že mir bo objél?
Kdáj vi bratje . . .?«« Čuj, pri Góspi Sveti
Petêlin tam že je zapél!

Stojan vstane in očí si mane:
Za gôroj že dviga se dan . . .
»Kaj je bilo pač to v kresni nôči?
Resníca mar, ali le — san?«

Gorázd.

Moja sreča.

Nekdàj sem želel sebi sreče,
Prosèč, da meni izpolní
Usoda nade in da meni
Otáre sòlzo iz očij.

Sedàj ne več. Vse nade svoje,
Zakopal sem jih za vsegdár;
A srečo svojo, njó polóžil
Na domovinski sem oltár.

Rádinski.

Vanda.

Povest.

Spisal **Josip Starè.**

XII.

Kadar človeka preganja nesreča, ne pride nikdar sáma, ampak pripelje s seboj drugo in tretjo in še več njih, da bi tem prej ugonobila izvoljeno žrtev svojo. Takó je bilo tudi pri Glovackovih, od katerih sta zdaj na Perovem živela zadnja dva naslednika, jeden potrt na duši, drugi na telesi. Brez želje, brez veselja je Vanda živela brez druzega namena, nego da ohrani spomin na možá svojega, ali pa ji je morebiti usoda res samó zato dala boljšega zdravja, da jo je tem dlje mogla mučiti. Žiga je že čez leto dnij neprenehoma pokašljeval in hiral je od dné do dné hitreje. In kakor je sam na telesi propadal, takó je tudi podjetje njegovo šlo rakovo pot. Prav nič se mu niso izpolnile lepe nade, s katerimi se je nekdaj preselil na Perovo. Pa saj ni čuda. Sam ni bil mlinar in le preveč se je oslanjal na nezanesljive hlapce, ki mlinarskemu delu niso bili véšči, kakor bi bilo treba, ali pa so tudi iz sáme zanikarnosti delali v gospodarjevo škodo. Vsak čas je bilo treba popravkov za velike novce; vožnja iz Ljubljane in v Ljubljano se je tudi podražíla in bilo je čim dalje teže tekmovati z velikimi novimi párnimi mlini in mlini na turbine. Žiga ni bil gospod tolikemu imetju, da bi bil mogel uvêsti jednakih naprav, in takisto jih niti umel ni. Zaslužka ni bilo toliko, da bi mogel živeti gosposko, četudi le oskromno. Zajedno je tudi bolezen zahtevala novčnih žrtev in še bolj spešíla propadanje vsega gospodarstva na mlinu. Žiga ni več mogel redno plačevati žita, jemal ga je torej na upanje; toda upníki so mu odsléj pošiljali slabšega žita, ljudje niso več radi kupovali njegove moke, in moral jo je prodajati v izgubo,

da jo je izpečal. Dolgovi so kar sami rasli in kmalu jih je bilo toliko, da Žiga ni mogel več plačevati niti obrestij.

Vanda se sprva ni zmenila za Žigovo gospodarstvo in trženje. Utopljena v nesrečo svojo sanjala je o minulih dneh ter malokdaj s kom izpregovorila kako besedo. Dolgo, dolgo se ni lotila nobenega dela, le v knjigah je rada tičala, ali ne da bi po njih iskala tolažbe, ampak da bi si s čitanjem vsaj nekoliko kratila brezkončne ure. Brat, ki sam ni imel veselja na življenji, hotel ga niti sestri ni usilovati, pa jo je pustil na miru, naj počnè, kar hoče. Niti žalostnega stanja svojega ji ni hotel razodeti; saj mu ona ne bi mogla dati niti svéta niti pomoči. Ali ko je vedno bolj potrt in tožen postopal semtertjà in je bilo videti, kakó mu je vse odveč, Vanda le ni mogla zadušiti čutja svojega, pa ga nekega dné ljubeznivo vpraša:

»Žiga, povej mi odkritosrčno, kakó se počutiš?«

»Slábo; saj me čuješ, kako pokašljujem.«

»Bode že bolje. Kolikokrat si že kašljal, pa si se vselej zopet popravil. ‚Kdor dolgo kašlja, dolgo živí', pravijo ljudje.«

»Pravijo, pravijo,« pritrdi Žiga, »toda jaz ne bom dolgo kašljal.«

»Nikar tako. Če ti skoro ne odleže, pojdi za nekoliko časa zopet v Gorico, ali tudi dalje proti jugu.«

Žiga se bridko nasmeje in zmaje z glavo rekoč:

»Prepozno je na vsako stran.«

»Zakaj bi bilo prepozno?«

»Zato, ker ga ni podnébja, ki bi mi moglo dati nova pljuča, a razven tega se nì geniti ne morem s Perovega.«

»Prve besede pričajo o pregnani malodušnosti tvoji, zadnjih pa celó ne umejem.«

»Vanda, nisem ti hotel po nepotrebnem množiti srčnih tvojih bolečin; vender ne smem ti dlje tajiti žalostne resnice. Danes sem jaz samó še n a v i d e z gospodar na Perovem.«

»Kakó to?« vpraša Vanda osupla.

»Vse mi je izpodletelo; zabredel sem v dolgove in tisti čas, ko bi upníki terjali novce svoje, moram iti s Perovega.«

»A ti imaš takó malo zaupanja v mé, da si mi do danes vse to zamolčal? Žiga, tega jaz nisem zaslužila,« očita mu užaljena sestra. On ravnodušno zgane z ramami in ji ne zavrne ničesar. Ko je le molčal, poprime ona zopet besedo in mu odločno reče:

»Žiga, ti ostaneš na Perovem in jaz s teboj. Cesarjeva milost mi je zagotovila stalno mirovíno, in smem si vzdigniti kavcijo. Ž njo

poplačava dolgove, a če bo premalo, izposodim si lahko še na hišo svojo v Ljubljani za zmerne obresti.«

»To bi bila prevelika žrtev, katere jaz ne bi mogel vzprejeti od tebe.«

»Ničesar ne ugovarjaj. Znóva začeti kake stvarí ti v sedanjem stánu svojem ne moreš; če ti čisti gôrski zrak ne povrne zdravja, mestni ti ga gotovo tudi ne; a mêni — mêni tudi najbolj kaže, da ostanem na Perovem.«

Žiga se je nekoliko obotavljal, potem pa se je udal, vzprejel sèstrino pomoč in zopet delal osnove, kako bo to in óno prenaredil, da bo več dobička od mlina. Tolažil se je, da je novinec prišel na Perovo, a zdaj so ga izkušnje poučile. Le to je zahteval od sestre, da bo mlin takoj nánjo prepisal, kakor hitro bodo poplačani vknjiženi dolgovi. Vanda sprva ni bila za to, kajti trgovci da bi izgubili véro v njega; ko pa on le ni odjenjal in je poudarjal slábo svoje zdravje, tedaj je napósled privolila. V kratkem je bilo zopet vse v rédu. Žiga je bil zopet vesel, ker se je iznebil največjih skrbij. Vanda pa je bila zadovoljna, da je rešila brata in zajedno sebi zagotovila bivanje na kmetih; kajti neprijetno bi ji bilo, preseliti se v Ljubljano ter bivati med ljudmí, ki so imeli še česa pričakovati v življenji svojem.

Toda velikodušne žrtve Vandine so bile brez vse koristi. Upníki res niso več pritiskali; nekateri so bili poplačani, drugi so dobivali velike obresti; vse to pa je le odlašalo konec nerodnega gospodarjenja na Perovem, ali ni ga moglo odvrniti. Žiga kmalu potem ni bil za nobeno delo, kašelj ga je vedno huje dušíl in moral je léči v posteljo, iz katere se vso zimo ni genil. Sestra mu je stregla, kolikor je najbolj mogla in po naročilih njegovih tudi nadzirala delo v mlinu. Tolažila ga je, da bode na pomlád bolje in mu obetala, da mu bo tudi v prihodnje pomagala pri njegovih opravilih ter mu takó vsak dan pridobila nekoliko slobodnih ur, da se bode utegnil s Perunom izprehajati po rúdniških gozdih in krepiti zdravje svoje. Žiga se je prijazno nasméhnil, kadar mu je takisto govorila, večkrat ji je tudi hvaležno stisnil rokó, ali vére ni imel, da bi se te lepe sèstrine osnove kdàj mogle uresničiti. In dobro je sodil. Na pomlád se je stanje njegovo le še shujšalo; dan na dan je prihajal zdravnik iz Kamnika in tudi drugi iz Ljubljane je prišel, ali nobeden njiju ni Vandi dajal niti praznega upa, ampak naravnost sta ji rekla oba, naj bode na vse pripravljena. Sušca meseca je Žiga mirno v smrti zaspal. Sestra ga je dala prepeljati v Ljubljano in ga položiti v rodbinsko rako.

XIII.

Drugi dan po bratovem pogrebu je Vanda sáma sedela v nekdanji gostinski sobi Glovackega dóma in se žalostna zamislila. Od vsega róda svojega je zdaj ona jedina še živa, ali niti ona ne nosi več rodbinskega imena; pa to je vse jedno, saj nima otrók, da bi ohranili ime in rod imenitnih prednikov. Takó je Vanda premišljevala, ko nekdo na vrata potrka in stopi v sobo. Bil je stari Slápar, miren in pošten meščan, katerega so Glovackovi zmeraj jako čislali kot dobrega soseda.

»Dobro jutro, gospá!« pozdravi Vando.

»Dobro jutro, gospod Slápar,« odzdravi mu ona, »kaj Vas je napotilo k meni v veliki bedi moji?«

»Nikar mi ne zamerite, gospá, če sem Vam nadležen. Nikdar se nisem vsiloval v Vašo hišo, in tudi danes sem se težko odločil, ali imam nekaj na srci, kar bi Vam rad povédal, če bi me hoteli poslušati.«

»Dragi Slápar, Vi govoríte, kakor da smo si čisto tuji. To ni lepó, saj smo bili zmeraj dobri sosedje, a meni ste bili priča v najlepšem trenutku življenja mojega.«

»To je vse res, ali jednaki le nismo. Slučajna nesreča človeku nikakor ne jemlje plemenitega rodú; a jaz, ki sem še iz starih časov, jaz dobro vém, kakšen razloček je med Vami in menoj.«

»Tega razločka jaz nikdar nisem priznavala. Meni le tisto plemstvo kàj velja, ki si ga je človek sam pridobil s poštenim in koristnim dejanjem in ravnanjem ter z umom in znanjem svojim. Da se je kdo rodil od plemenitih roditeljev, to je slučaj, ki nikakor ni njegova zasluga; in že marsikomu plemenita kri ni mogla ubraniti, da je človeštvu bil bolj na sramoto nego na čast.«

»Bo že takó, kakor Vi pravite. Jaz vém le to, da sem se leta in leta moral truditi, predno sem si toliko pridobil, da sem mogel misliti na družíco. Zdaj sem že star, pa še mi otrôka nista odrasla. Hči bo sicer kmalu za možitev, če se bo našel ženin, sin pa je še v latinskih šolah in Bog vé, kdaj bo kàj od njega. Pa kam sem zabredel! Hotel sem le rêči, da sem že mnogo izkusil in da bi kot dober prijatelj mogel kômu dati kakšen svèt za vsakdanje življenje. Gospá milostiva, nikar mi ne zamerite: kaj mislite zdaj početi, ko Vam je brat umrl?«

»Ostanem na Perovem in ukvarjala se bodem z mlinom. Toliko bo že, da bom živela, saj ne potrebujem mnogo. Delo in skrb me bosta motila, da ne bom vedno mislila na žalost svojo.«

»To nikakor ne pojde,« zavrne ji odločno Slápar in zmaje z glavo. »Preveč je dolgá; mlin ga ne prenese, tudi če bi bili Vi zvedena in izučena mlinarica. Toda Vi ste plemenita gospá in jaz dobro vém, kaj se to pravi; recite, kar hočete. Danes je svet nekako čudno zméden; ljudje se ustijo o nekaki medsebojni jednakosti, in vender si niti dva človeka na svetu nista čisto jednaka. In ko bi tudi res bilo takó, kakor sedanji mladi svet trdi, Vi le niste za mlin. Če se hitro ne iznebite teh skrbij, v kratkem boste izgubili prav vse, kar je zdaj še Vašega.«

»Ne, ne, s Perovega ne grem. Na vso moč bom delala in gospodarila in prav varčno živela; a to ne bode težko, ker sem se itak že zdavna odrekla vsemu svetu.«

»Verjemite mi, gospá, vse to Vam nič ne pomaga. Kolikor jaz poznam sedanje trgovsko in obrtno razmerje, védel bi Vam samó jeden svèt: prodajte mlin in poplačajte dolgove. Hišo v Ljubljani še lehko rešite, a od najemščine in mirovíne mogli boste še zmeraj dobro živeti, kakor se za Vas spodobi.«

»Vse, le tega ne!« reče Vanda in trdovratno odbija dobri svèt poštenega soseda.

»Kakor hočete«, zavrne ji mirno Slápar. »Žàl mi je, da si ne daste dopovédati. Toda brez zamere; navzlic temu si ostanemo tudi prijatelji, in če bi kdàj česa potrebovali, obrnite se naravnost náme; kar bodem mogel, storim za Vas, bodisi s svétom ali z dejanjem.«

Vanda je bila prepričana, da je Slápar dobro mislil in sodil; ali ker nikakor ne bi rada šla v mesto, tolažila se je, da se tudi on lehko moti in se nádejala, da se bode že nekako prerila. S poštenim móžem bi pa le rada ostala v prijateljski zvezi in ga je zato prosila, naj bi ji poléti za nekaj časa poslal svojo hčer na Perovo, da bo imela kàj druščine, a dekletu bivanje na kmetih ne bo škodilo. O šolskih praznikih pa bi tudi sin mogel priti s sestro. Slápar je ni hotel žaliti in ni odbil povabila, ampak lepo se je zahvalil za toliko čast ter obljubil, da ji pošlje oba, če ji ne bosta odveč.

Vanda se je še tisti dan vrnila na Perovo in se pridno poprijela gospodarstva na mlinu. Ko je poléti zarad opravil bila v Ljubljani, vzela je Sláparjevo Minko s seboj in takó jo je rada imela, da je kar ni pustila od sebe, dokler ni o vélikem Šmárijinu brat prišel pónjo; pa tudi on je moral ves teden ostati na Perovem. Vandi je mlada druščina dobro dela. Posebno rada je poslušala mladega Sláparja, ko ji je z gorečim oduševljenjem pravil o slovenskih národnih stvaréh, o napredujoči književnosti slovenski, o národnih društvih, o véliki

prošnji za slovenske šole in urade ter sploh o vsem, kar je bilo novega v národnem gibanji. Živo se je Vanda tedaj spominjala mladih svojih let, ko so se časih gospodje zbrali pri ranjkem njenem očeti in se tudi menili o takih stvaréh. Večkrat se je Sláparjevemu sinu milo nasmijala, nikdar pa mu ni niti v najmanjši stvarci nasprotovala. »Zakaj podirati mladini lepe idejale, saj itak samí prezgodaj minejo,« mislila si je in ga dalje poslušala. Zeló jo je zanimala vsaka najmanjša stvarca, kajti sáma je bila prepričana, da ima tudi slovenski národ svojo kulturno prihodnost, kakor ji je često pravil oče njen. Mlademu rodoljubu se je z zanimanjem svojim jako prikupila, zlasti pa še zato, ker se je ž njim vedno menila le po slovenski, ne prosto, ne posiljeno. Večkrat je rekel sestri svoji: »Zakaj ta gospá ni bogata, zakaj nima kakega veljavnega možá; koliko bi slovensko društveno življenje pridobilo ž njo, ki je lepa, ponosna, plemenita in se zna tako odlično in prijetno vêsti!« Kakor kakšen izgubljen idejal je gledal Vando in tudi v Ljubljani se je prijel vsake prilike, da je mogel ž njo govoriti in ji kàj novega poročiti; ona pa ga je vselej bila vesela in dobro se ji je zdelo, da ima še koga, ki jo ceni.

Odkar je Vanda sáma gospodarila na Perovem, morala se je večkrat po opravilih voziti v Ljubljano. Zdaj je šla k trgovcem pogajat se za žito, zdaj k mókarjem ponujat moke ali térjat zaostalih plačil. Ni se sramovala dela svojega, a poleg vsega tega je ostala ponosna plemkinja. V mestu se je nosila vselej jako ukusno in elegantno; najrajša je noševala črno svilnato obleko, ogrnila po tedanji šegi vêlik robec od bele svile, na pazno počesano glavo déla si je čipkasti klobuk, nateknila gladke sive rokovice in dodela nekoliko zlatníne. Takó opravljena bila je še zmeraj lepa gospá in nekega dné je pri žitnem trgovci hrvaškega grofa takó začarala, da je prav silno jel postopati za njó ter jo resnično snubil za ženo. Toda Vanda je rajša skromno živela in se hudo trudila za male potrébščine svoje, nego da bi se iznevérila Bronislavu, katerega ji je smrt takó hitro ugrabila.

Takó so Vando vsakdanja opravila proti njeni volji zopet seznanila s svetom, ki se ga je prej tólikanj ogibala. Celó s pozabljenim doktorjem Mačkom se je nehoté sešla. Slučajno je bila pri odvetniku svojem, ko nenadoma stopi v sobo tuj gospod. Odvetnik veselo pozdravi starega znanca, hití mu naproti in prav od srca mu stisne rokó. Vanda se ozre in ostrmí. Pred njó je stal prvi nje ženin, ki ji ni bil usojen. Zeló se je izpremenil, odkar ga ni videla. Med redkimi lasmí jih je bilo mnogo sivih in upala rmena lica niso pričala o najboljšem zdravji. V službi mu je sreča bila prijazna, hitro je čimdalje više stopal,

in ko je z drugimi nemškimi uradniki moral iti s Hrvaškega, premestili so ga na Dunaj. Takrat je bil še samec. Hude bolezni so ga silile, da je po raznih toplícah iskal leka. Tu se je bil seznanil s starejšo bogato vdovo in kakor hitro je zopet okreval, vzel jo je za ženo. Čudno mu je bilo pri srci, ko je pri odvetniku našel nekdaj tólikanj slavljeno Vando, ki mu je z velo lepoto svojo tudi zdaj še bila tako všeč, da bi, sloboden, bil takoj zopet poskusil srečo svojo pri nji. Morala mu je dovoliti, da ji je poljubil roko, kajti poudaril je, da je to njegova najstarejša pravica. Vanda se mu je prijazno nasmijala ter ga sočutno povpraševala o domačem njegovem razmérji. Poravnalo se je staro sovraštvo, ali navzlic vsem nezgodam se le ni kesala, da je drugemu dala srce in roko, akoprem le za malo časa. Živo se je spominjala vsega, kar je bilo, in našla je samó jedno, kar je minulost njeno nékako poviševalo nad sedanjostjo, a to je bila — nádeja. Najnesrečnejši človek je gotovo tisti, ki ničesar več ne upa; to je Vanda zdaj bolj nego kdàj čutila in spoznala prežalostno stanje svoje. Toda ne, še ji ni usehnila prav vsa nádeja; še je Vanda upala, da bode na drugem svetu zopet našla drage svojce in vse ostalo, kar ji tu na zemlji ni bilo usojeno.

XIV.

Nekoliko let se je Vanda ukvarjala z mlinom, ali zastonj je bil ves njen trud; navzlic največji varčnosti so troški presézali dohodke, in delala je v izgubo. Vedno se je znóva morala zadolžiti, da je mogla plačati stare dolgove, in zgodilo se je prav takó, kakor ji je prerokoval sosed Slápar; od vsega imetja, kolikor ga je pri bratovi smrti bilo še njenega, ni več beliča mogla zvati svojega, vse je bilo zarubljeno. Poleg velike nesreče svoje morala je tudi še učakati, da so se ljudje z ostrimi jeziki zaganjali vánjo. Najhujše so jo po Ljubljani obirale tiste ženske, ki so ji v stiski njeni preskrbele novcev za silne obresti. Kakor strupene kače so sikale, ko so se jele bati za posojilo, od katerega so jemale nepošteni dobiček. Napósled je Vanda sáma izprevidela, da ne more dalje. Nihče ji ni več žita dajal na upanje, delavcev tudi ni več v rédu plačevala, zato je hoté ali nehoté morala ustaviti mlin, ki je zdaj zapadel upníkom.

Vanda se je morala izseliti s Perovega. Že je bila pospravila vse svoje stvarí in sklenila, da se bode drugo jutro na vse zgodaj odpeljala v Ljubljano. Ves dan je deževálo, proti večeru pa se je zvédrilo. Tedaj je Vanda še jedenkrat obhodila kraje, ki so ji zadnja leta bili prijazno zavetje. Ali kamor je pogledala, povsod je bilo vse

žalostno, kakor v srci njenem. Tiho je bilo v mlinu, kolesa so stala, hlev je bil prazen in nikjer ni bilo videti kakih priprav za zimo. Tudi družinskih pomenkov ni bilo čuti, kajti ni je bilo žive duše pri hiši razven stare dékle, ki je imela počakati, da pridejo novi gospodarji. Stopaje semtertjà, je Vanda zdaj tu, zdaj tam malo postala in se zamislila. Ko si je domá vse ogledala, šla je po stezíci dalje proti Bistrici. Že se je delala noč, ali bil je ščìp in ravno je na jasnem nebu zasvetil polni mesec. Počasi je Vanda stopala po razmočenih tléh in že se je hotela obrniti pri vrbovji, ki se je čisto zaraslo čez itak ozko stezíco; ali šumljanje deroče reke ji je takó prijetno zvenélo na uhó, da kar ni mogla nazaj; zdelo se ji je, kakor da jo kakšen prijazen duh vabi k sebi. Hitro se z obema rokama prerije skozi dolge veje, da so se ji goste kaplje otresle na glavo, in bila je na brvi. Sredi majávih hlodov je obstala in občudovala prelepo sliko, da bi si jo do dobrega vtisnila v spomin, predno se za zmeraj loči od nje. Med ólšami in vrbami je tekla bistra voda, ki je po gladkih kamencih šumela, kakor da bi si igrala ž njimi; v srebrnih valcih pa se je kopal mesec in se nemirno zibal semtertjà. Kakor temne sence so na konci obzorja stali znani gôrski velikani, a po nebu so se v čudnih podobah podili pretrgani oblaki. Zdaj je zapihala lehka sapa in stresla so se peresca na ólšah, in zmajale so se veje na vrbah, kakor bi kdo šinil skozi nje. Marsikoga bi bilo groza, Vanda pa se ničesar ni bala, dasi daleč na okoli ni bilo čuti žive stvarce. Niti Perun je ni več stražil, odkar so ga tatovi minule zime otrovali. Čisto sáma je stala tu ter se zdaj kam zagledala, zdaj zamislila, in ni se genila, kakor da bi bila okamenela. Čarobni prizor je tudi v nji vzbudil živo domišljijo in napósled je tudi ona videla podobe, katerih v resnici bilo ni. Ko je slučajno uprla očí v reko pod seboj, odsevala se je v mésečnem svitu sáma njena glava iz vode, nji pa se je zdelo, da vidi Bronislava. Kar skočiti je hotela z brví in ga objeti in pritisniti na srce svoje; v tem se zavé in groza jo je obšla, ko se je spomnila, da bi si sáma končala življenje svoje. Ali zopet je pogledala čez brv in neka tajna moč jo je silno vlekla v vódo. Že je omahovala. Prišlo ji je na misel, kaj je vse pretrpela, in kdo vé, kaj je še vse čaka. »Skôči, in konec bode nadlogam, konec praznemu in nepotrebnemu življenju tvojemu,« rekla si je sáma sebi in željno zrla v šumljajoče valce. »Ne, ne,« govorí ji drugi notranji glas, »če si doslej junaško nosila težko usodo svojo, nosi jo do kraja! Pravičen je Bog na nebu, kar On storí, to je dobro. On ti je dal življenje, On ti je vzame, kadar bode volja Njegova.« Vanda je slušala dobri glas in ni si hotela ogrešíti duše

svoje; premagala je izkušnjave in se udala v voljo božjo. Zopet je bila mirna, pogledala je še jedenkrat nočno krasoto priljubljenega ji kraja, potem pa se je hotela zadnjikrat vrniti na mlin k počitku. V tem ji od daleč zazvení na uhó brenkanje citer. Milo se tanki glasovi strún razlegajo po tihi nôči; Vanda posluša in gleda, odkod ti glasovi; kar zapazi daleč doli ob Bistrici ogenj, a okoli njega premikajoče se ljudske sence. Cigani so bili. Takoj se je Vanda spomnila ciganke na Vrtalici in preroških njenih besed. »Kratka bo!« rekla je sáma v sebi, potem pa bridko dodala: »Ugenila je ciganka: kratka je bila sreča moja, kratka.«

XV.

Zopet je Vanda bivala na máterinem dômu v Ljubljani. Še je rojstvena hiša bila njena, ali toliko je bila zadolžena, da je od male mirovíne svoje morala dodajati za obresti. Vsemu svetu se je umeknila ter stanovala v dveh zadnjih sobah tik pod Gradom. Tu je na tesnem prostoru bilo natlačeno pohištvo, ki se je nekdaj gizdavo šopirilo v sprednjih sobah. Starínsko lepo je bilo, črno oglajeno in pozlačeno. Tudi klavir je stal tu, ali navadno je bil zaprt. Le malokdaj je Vanda k njemu sédla in prebirala zrumenéle tipke, da bi se malo razvedrila; ali bilo je ravno narobe, pa ni mogla dolgo igrati. V posete ni zahajala nikamor, dasi je bilo v Ljubljani še dosti odličnih rodbín, ki so jo visoko čislale in bi bile vesele, če bi se hotela ž njimi družiti. Le pod večer, kadar se je zmračilo, skočila je časih k Sláparjevim, ki so se proti nji vedno obnašali s tistim spoštovanjem, ki so ga ljudje v boljših časih izkazovali njenemu očetu. A tudi tu je le malo govorila; rajša je poslušala druge, zlasti mladino. Tudi na izprehodih je ni bilo videti. Če ji že nikakor ni bilo prebiti v mračni svoji samoti, šla je k svetemu Krištofu, na skupni grob dragih svojcev, ki so jo sámo pustili na svetu. Tu je molila in žalovala, dokler ji solze niso olajšale toge njene. Tedaj se je tolažila, da bode kmalu tudi ona šla za njimi, saj to od dné do dné bolj čuti. Skrbí in kar je druzega zadnja leta prišlo čez njo, potrlo jo je popolnoma. Urojena kál nadúhe pokazala se je zdaj tudi pri nji, ki ji je takó dolgo kljubovala. Ali takó hitro je le ni zadušila, kakor je želela; izpraznila ni še do dna kupe brezkončnega trpljenja svojega.

Slábo se ji je godilo, bolna je bila, ali še zmeraj je bivala na dômu svojem, še ji je stregla stara Neža, kakor je nekdaj pazila nánjo, ko se je malo dete s sestro in bratci igrala na vrtci pod Gradom in lazila ž njimi po golem skalovji. »O da bi mogla vsaj tu ostati do

smrti svoje! Da bi mogla umreti tu, kjer sem se nesrečnica porodila!« Takó je večkrat vzdihnila in to je zdaj bila jedina želja njena, ki jo je še imela na tem svetu. Vender niti ta skromna želja se ji ni izpolnila. Drugače ji je bilo usojeno. Oderuhi so pritiskali, prodáli ji hišo in zarubili vso premičníno njeno. Vse je bilo popisano in Vanda ni védela, kam bode drugi dan položila trudno glavo svojo. Mestni bóbnar je še po vseh oglih oklical očitno dražbo raznega pohištva in »druzega več«.

Napočil je grozni dan, ko se je Vanda morala ločiti od dóma svojega. Odpustiti iz službe je morala tudi staro Nežo, saj ji ni imela dati ničesa jesti, nikar še plačila. Srce ji je pokalo, ko se je poslavljala od starih rodbinskih spominov; vsacega si je posebej ogledala, kakor si po muzejih ogledujemo stvarí, ki po svoji starosti in slavni minulosti v nas budé spoštovanje in občudovanje. Napósled je Vanda še jedenkrat odprla klavir in zadnjikrat v svojem življenji je s suhimi prsti svojimi staremu glasílu izvabila Chopinovo nokturno. Tiho je začela, ali čimdalje močneje je udarjala po nedolžnih tipkah, in glasneje in glasneje je brnélo in se razlegalo po tesnem prostoru. Kar je v slabem njenem telesi še bilo strastnega ognja, vse je moralo ven in za zmeraj ugasniti na očetnem dômu. Vsa upehana je odjenjala, onemogla padla v naslanjač in se bridko zjokala. Tudi to je bilo zadnjikrat; odkar se je ločila od ljubljenega dóma, orosila ni več solza medlih njenih očij.

Preselila se je v frančiškansko faro, kjer si je najela borno sobico. Sláparjevi so ji na svoje ime rešili nekoliko pohištva, da ga ji nihče ni več mogel zarubiti; rodbinske podobe pa so samí sebi kupili v spomin na plemenite sosede svoje, katere je takó po nedolžnem preganjala trda usoda. Vanda je bila zdaj mirna, kakor bolnik, kateremu po dolgi bolezni otrpnejo vse močí, da potem ničesar ne čuti. Stara Neža ji je do zadnjega ostala zvesta in vsak sléharn dan je prihajala k nji, da ji je dobrovoljno kàj postregla. Ni minula niti četrtína leta, ko je Vanda tako opéšala, da ni mogla več vstati. Neža se tedaj ni genila od postelje in vso noč je bedéla pri nji. Proti jutru je Vanda še jedenkrat bistro pogledala, podala roko zvesti strežajki in ji s slabim glasom rekla: »Z Bogom!« Kakor hitro je Neža zapazila, da njena gospodinja umira, prižgala je blagoslovljeno voščéno svečo in vzela môlek v roke, in ko je Vanda izdihnila, zatisnila ji je očí. Drugi dan so ljudje ravno šli po opravilih svojih, ko je drobni mrtvaški zvonec visoko s frančiškanskega zvonika oznanjal smrt vdove Borovske. Niso je déli na oder zato, ker ni bilo nikogar, ki bi poravnal troške. Kar

v krsto so jo položili, a Neža je prižgala svetilko in molila za dušo ranjke gospodinje. Drugi dan potem so jo nesli k pogrebu. Za krsto so šli Sláparjevi, Neža in nekoliko ljudij iz bližnje sośéščine. Pri svetem Krištofu so zvonili z malima dvema zvonovama, kakor sploh za uboge ljudi, in nihče ne bi rekel, da polagajo v grob zadnjo hčer stare plemenite obitelji ljubljanske, ki se je bila s poljsko krvjó pomladila k novemu kratkemu sijaju, potem pa tem brže hitela k žalostnemu koncu svojemu. Ponosna Vanda je ležala zdaj poleg ljubcev svojih v lepi raki ter je takó vsaj po smrti imela spomeník, ki je bil dostojen nje in rodú njenega.

Konec.

Obup.

Oj, kam, oj, kam drviš me, silovita
Zmagalna moč?
Čemú peháš nevsmilna me, srdita
V brezkončno noč?
Tvoj ostri mraz pretresa mi kostí,
Zastaja dih mi, gasnejo očí!

Oj, česa naj oklenem se na poti
S trudnó rokó,
Da ne zanese me vrtinec toti
V večno temó?
Pa kaj naj bom z nevihto se boril,
Ki hrast izruja kakor lèhko bil?

Naj bo! Razsajaj, srdi se, drvì me,
Besneča moč,
Čez drn in strn; nevsmilno zavrtì me
V brezkončno noč!
V obupu srce strto hira, mrè;
Iz niča sem — naj nìč me spet požrè!

Zamejski.

Človeško okó.

Ko ljubezni razodeti
Ti z besedami ne smém —
Oj, kdo more pa odvzeti
Čarodéjno moč očém! —

Kar beseda ne premore,
To premore pa okó,
I okó ima uzore,
I okó ljubav zvestó.

In okó v ljubezni séva,
Srce ž njo si gréjeva —
Oj, v pogledih, zôrna deva,
Midva se uméjeva. —

Slávomir.

Hypnotizem in njegovi pojavi.

Čital stud. med. **Josip Rakež** v seji akad. društva »Triglav« v Gradci.*)

»Dogájajo se rečí na zemlji naši, o katerih se vam niti ne sanja v šolski modrosti vaši«.
Shakespeare: „Hamlet.“

I.

Ni je na našem svetu lepše in veličastnejše prikazni, nego vedno napredujoča znanost človeška. Ona nam razsvitlja temne hodnike prirodinih tajnostij, tolmači njene čudovite, navidezno nerazumne pojave, a zajedno trebi in pometa vse tiste vraže in babje vére, ki navzlic vsi prosveti še vedno kakor pájčevine preprézajo vse kote našega duhá. Med raznoličnimi strokami te obče znanosti medicina gotovo ni zadnja v vrsti, kajti baš v sedanjem stoletji se ona najkrepkeje upira in ustavlja vsem zmotam in vsi vrtoglávosti našega duhá ter ga s pogubonosne stranske poti privaja nazaj do ceste pravega spoznanja.

Za táko stransko pot, za táko zmoto je zmatrala tudi véro v človeški magnetizem, ki se je koncem prejšnjega in pričetkom zdanjega stoletja poprijela ne samó posameznikov, ampak skupnih národov, dà, vsega svetá. A to je baš tisti magnetizem, ki si je dandanes pod drugim imenom pridobil tudi obče znanstveno priznanje, ki sedaj pod imenom hypnotizma slaví nove zmage. Medicina, ki je pred leti proglasila véro v ta človeški magnetizem za frivolno, ta je dandanes najiskrenejša gojiteljica njegova. Res, čudna prikazen, vsekako vredna, da ji posvetimo nastopne vrste!

Kaj znači ime: človeški magnetizem?

Pod tem naslovom se uvrščajo vse óne prikazni, javljajoče se na človeku, na katerega drug človek vpliva s posebnim načinom.

---

*) Viri. Bäumler: Der sogenannte animalische Magnetismus oder Hypnotismus. — Leipzig 1881. — Benedikt: Katalepsie und Mesmerismus 1880. — Chambord: Du somnambulisme en général et étiol. Paris 1881. — Heidenhain: Der sogenannte thierische Magnetismus. Leipzig 1880. — —n—: O hypnotismu. „Světozor“ 1887. — Šulek: Životinjski magnetizam. — „Vienac“ 1880. — Weinhold: Hypnotische Versuche. Leipzig 1880. — „Wiener medic. Presse“. Jahrg. 1879—1881. — Dosti zanimivih podatkov sem posnel iz predavanj in poskusov g. prof. dr. viteza Krafft-Ebinga v Gradci. — Kar se tiče znanstvenih izrazov, uporabljal sem kolikor možno Cigaletovo terminologijo, ki me je sevéda dostikrat pustila na cedilu. Pis.

Znanje tega magnetizma je staro, kakor daleč seza ljudska tradicija. Magi, Šamani in kakor se v obče imenujejo vsi ti čarodejniki in pobožni fanatiki po državah starodavnega orijenta, bili so prvi nam znani negovatelji njegovi. Tajnostna njih znanost je obsezala v jedru vse raznolične kalí, katere so se stoprav sčasoma razvile v samostalne veje. Obsezala je v sebi kalí alhimije, astrologije, heiromantike, nekromantike in spiritizma. Ni čudo, da se je njeno seme preneslo tudi na stara klasična tla, da se je zlasti Grk s svojo živahno domišljijo poprijel skrivnostne znanosti. Težko nam je sicer ugeniti, kaj se je dogájalo v znanih Elevzinskih misterijah; toda z največjo verjetnostjo se dá sklepati, da so ondu magnetični eksperimenti imeli glavno vlogo.

Ljudstvo srednjeveško je propadalo v duševnem oziru bolj in bolj, pozabivši takó tudi na magnetizem. V 16. in 17. veku so se bavili nekateri učeni menihi n. pr. Cardanus 1551. l., Kircher 1637. l., Schwenter 1636. l. tudi s to stroko ter v svojih delih omenjali magnetičnih poskusov zlasti na živalih. Toda bile so to samó mistične fantazije brez vsake sisteme.

Stoprav v minulem stoletji se začenja dôba njegovega sistematičnega negovanja. Prvi, ki je hypnotizem zopet prinesel na vidik, pridevši mu ime: živalski ali človeški magnetizem, bil je Švicar Ant. Mesmer. V razpravi, s katero si je pridobil doktorsko diplomo dunajske univerze (1766. l.), pretresaval je predmet o vplivu planetov na človeško teló. To delo je neka čudna zmés mističnih fantazij (n. pr.) Kircherja, Schwenterja itd.) z Newtonovo teorijo o êteru. Glavna misel, ki ga je vodila, bila je ta: da je magnetizem óna sila, s katero zvezde nebeske provzročajo na naši zemlji osého in plimo (t. j. môrski pritòk in odtòk). Ker se pa v človeškem životu prikazujejo fizijologični in patologični pojavi, ki se uprav takó javljajo in ginévajo, sklepal je iz tega, da je ta menjava nasledek magnetičnega vpliva nebeskih teles na ljudski organizem nasledek baš tiste téžne sile, ki provzroča môrski pritòk in odtòk. — Občevanje s slavnim astronomom jezuvitskim o. M. Hellom, s katerim se je Mesmer seznanil za svojega bivanja na Dunaji, provzroči neki prevrat v njegovem mišljenji. Letá učenjak se je bavil tudi z zdelovanjem magnetov, s katerimi je zdravil bolnike. Tudi Mesmer posveti sedaj svojo pozornost mineralnemu magnetu, misleč si: ako ima magnet takšen čuden vpliv na železo, zakaj bi ga ne mogel imeti tudi na živoče teló. Utapljal se je prav fanatično v to svojo misel, ki mu je kmalu prinesla dosti privržencev, kakor navadno vsaka nepričakovana novotarija. Prihajali so k njemu bolniki vsake vrste in tudi taki ljudje, ki so se hoteli obvarovati vsake bolezni.

Iz začetka je lečil z magnetom samó posamezne osebe; s časom pa je moral, ustregši vsem zahtevajočim, magnetizovati cela ogromna društva. Bolniki moškega in ženskega spôla so sédli v velíki dvorani v krog. takó da se je vsaka oseba s svojima sosedoma dotikala s palcem svojih rók. V sobi je vladala smrtna tihôta; le hipno so se začuli mehki akordi in turobne popevke, kakor iz daleka. V sredini kroga je stal Mesmer, kakor čarodejnik v temno-rdeči háli ter se je šetajoč od jednega do drugega z magnetičnimi páličicami dotikal bolestnih mest. Njegovi pomočniki pa so zunaj kroga bolnike z magneti drgnili in gladili. Vsa procedura se je vršila slavnostno in teatralno. Običnno se je jako hitro objavila takózvana magnetična kriza; nekatere bolnike je objelo spanje, druge je prijel krč, druge kašelj, druge zopet smeh in jok. To je bilo najgotovejše znamenje, da se je bolezen obrnila na bolje.

Pozneje se je prepričal Mesmer, da dotikanje z magnetom ni baš posebne važnosti in da se dá zdraviti tudi brez tega pomočka. Mislil si je stvar zdaj takó: Magnetična sila se nahaja v sléharnem človeku v blizu jednaki množini. Nekaterniki pa so od prirode obdarjeni s posebnim izrednim bogastvom. Ti mórejo prenašati svoj ‚fluidum' tudi na druge osebe, magnetizma potrebne, in so torej kakor nalašč ustvarjeni za zdravnike. Sevéda je samega sebe najprej prišteval med te posebne izvoljence, napolnjene z magnetično milostjo. Vrgel je torej magnete stráni in zdrávil odslej z golima rokama*), s svojim pogledom, s svojo prikaznijo.

Leta 1775. zgnétel je Mesmer metodo svojo v sedemindvajset pravíl ter jih razposlal vsem akademijam in učenjaškim društvom. Spisana je ta razprava v ónem bombastičnem zlogu, ki karakterizuje spise umobolnih, na živcih razdraženih oseb.

V Avstriji Mesmer ni imel dosti sreće s svojim naukom. Sprl se je namreč s svojim prijateljem Hellom, ki ga zatoži kot sleparja. Bil je res pregnan iz našega cesarstva, in véra njegova je bila proglašena za golo prevaro in sleparstvo. —

Odšel je sedaj (1775. l.) v Pariz. Ondukaj, kjer si je slični mu drúg Cagliostro védel pridobiti toliko vérnih dušíc, cveli so tudi njemu

*) Ta način zdravljenja nikakor ni nov. Že o Pyrrhu, kralji epirskem pripovedujejo, da je lečil bolezni, gladèč bolnike s palcem svoje noge. V novi Eddi čitamo, da je kralj Olaf ozdravljal ljudi, stavljajóč jim nogo na glavo, in o francoskem kralji Franu I. pišejo, da je jetnik na Španjskem zdrávil golšaste ljudí, doteknivši se z roko njih golše. Tudi Shakespeare pripisuje v svojih dramah angleškim kraljem zdravilno moč, kadar se bolnika z roko dotaknejo.

srečni dnevi. Pridobil si je s svojo teorijo mnogo privržencev tudi med najvišjo aristokracijo. Prve francoske obitelji so ga najele za hišnega zdravnika. Knezi in kneginje so čakali potrpežljivo v njegovi sprednji sobi, napolnjeni ves dan z bolniki, da jih magnetično ozdravi. V obče se je vérovalo, da je Mesmer proučil tajnost prirode, s katere pomočjo spozná vsako bolezen ter jo tudi ozdravi. V tamošnji akademiji znanostij govorilo in razpravljalo se je večkrat o njem in njegovi teoriji. Sodba učenjakov sicer ni bila ugodna, a to ga ni motilo v njegovem početji. Čimbolj se je nasprotovalo njegovemu nauku, tem večje je zraslo tudi število čestiteljev njegovih. Dà, dospelo je bilo že do tega, da je tedanji minister Manrepas, na povelje samega kralja Ludovika XVI., ponudil mu 20.000 frankov letnega dohodka, ako prodá tajnost svojo vladi, ki bi jo objavila v korist vesoljnemu človeštvu. A on ni privolil v to. Kakó tudi? Imel je tehtovite svoje vzroke. Prvič bi se tajnost njegova, jedenkrat objavljena, bila proglasila za smešno igračo. Drugič pa mu je praksa donašala več. Istina je, da si je nakopičil ogromno imetja. A ni mu bilo dano uživati ga. Vélika revolucija, kakor električna iskra pretresajoča národ francoski, prevrnila je prêstol kraljevi in pogòltnila tudi Mesmerjevo slavo in blagostanje. Takó je umrl Mesmer od vsega svetá pozabljen v največji bédi 1815. leta.

Umrl je prerok, a ni umrl nauk njegov. Ko so vtihnili politični viharji, pričeli so zopet ponosno dvigati glave privrženci magnetizma, recte mesmerizma, kakor so to umetnost nazivali po njenem očetú. V vseh večjih mestih so se ustanovila magnetična društva, izdavali strokovni časopisi; skratka: povsod se je magnetizovalo. Način, po katerem so ozdravljali vse možne bolezni, bil je različen. Glavna manipulacija je bila dotikanje in glájenje z rokó. Mesmerijanci so trdili, da je zdravje zavisno sósebno od volje magnetizêrjeve, ki mora biti »trdna in energična.« Polagajóč roke na glavo dotičniku so gladili potem truplo po obeh stranéh ter roki in nogi, le prav lahno dotikajoč se kože, dokler ni nastal magnetični spanec. Z nápačnim glájenjem se je izzivalo probujenje. Razločevali so že takrat tri magnetične stôpinje: zaspanost ali dremanje, globoko spanje in somnambulizem ali jasnovidnost (clairvoyance). O tej zadnji stôpinji so trdili možne in nemožne stvarí. Magnetizêr je mogel n. pr. dislokovati (preložiti) čute medija t. j. magnetizovane osebe: preložiti vid v prste, takó da je spèč človek z zastrtimi trepálnicami čital s tipom, ali pa preložiti sluh v bližíno želodca, takó da je somnambul odgovarjal na besede, šepetane na le-tó mesto.

34

Jasno vidèč človek je védel povédati, kakó bode iztekla njegova bolezen, nasvetovati pripravna zdravila, podajati vsakatere natančnosti ob oddaljenih osebah, razjasnjevati temna znanstvena vprašanja — sevéda vedno in povsod v tistem zmislu, ki je bil magnetizêrju po godu.

Na Nemško je donesel nauk o živalskem magnetizmu znani Lavater l. 1787. Tudi tu se je ta nauk hitro ukoreninil in razširil, ne samó ustno, ampak tudi še več pismeno. V početku našega stoletja imeli so o njem na nekaterih univerzah javna predavanja. Na tisoče knjig se je izdalo v óni dôbi, govorečih o magnetizmu. Goethe se je izrazil o tem nauku blizu takó-le: »Ta stvar ni povse prazna, niti gola prevara; samó ljudje so mi sumnjivi, ki se dosléj bavijo s tem poslom.«

Tudi učeni zdravniki, n. pr. Hufeland, vérovali so v zdravilno moč živalskega magnetizma ter se ga posluževali v nekaterih boleznih. V tej dôbi je vzbudilo sevéda veliko senzacijo mistično delo pesnika Justina Kernerja »Die Seherin von Prevorst.« Dandanes je ne čita nihče več. Sploh se nam danes ni možno vzdržavati sméha, kadar vzamemo v róke kakšno knjigo iz óne dôbe, vidèč, kaj so v ónem času vérovali inače pametni ljudje.

Mesmerijanci so imeli torej lahko delo. Oddaljili so se bolj in bolj od resničnih prirodinih fakt, bližajoč se mikalnejšemu obrtu, navadnemu sleparstvu. Žàl, da niso storili tó samó privilegovani profesorji magije in čarodejstva, v njih sledóve so stopili tudi zdravniki zastirajoče se s ščitom znanosti svoje.

Da bi se takšno podlo početje jedenkrat za vselej preprééčilo, proglasila je leta 1837. pariška akademija vse magnetične poskuse za pogubno sleparstvo, naloživši težko glôbo vsakomu, kdorkoli bi se iz učenjaških krogov pregrešil proti temu ukazu. Učenjaki evropskega kontinenta so se dali prestrašiti s tem strogim postopanjem. V Angliji in Ameriki so prišle sicer na svetlo nekatere razprave v zmislu Mesmerijancev, a učenjaki so jih prezirali z najglobočjim zaničevanjem. Tudi v Nemčiji okoli l. 1840. že noben prirodoslovec ni véroval več v živalski magnetizem, ki je bil odsléj omejen samó na odre umetniško-sleparskih produkcij. Takó se je spoznala ž njim naša dôba. Produkcije Danca Hansena so morale celih pet let (1876—1880 l.) vzburjati občinstvo vélikih mest osrednje Evrope, predno so provzročile tudi pozornost učenjaških krogov. V tem je bila sicer pomrla óna generacija zapriséženih protivnikov magnetizma; toda tradicija nevére in preziranja je prešla tudi na njih potomce. Vender se je našlo nekaj fizijologov, prostih ónih predsodkov, ki so jeli tajno posnemati

Hansenove eksperimente. Bili so to sósebno profesorji Heidenhain, Berger in Grützner v Vratislavi, Weinhold in Opitz v Kámenici. Ko je vsak prirejen poskus pokazal bistveno neovržno resničnost nekaterih pojavov, poprijela se je zdajci cela vrsta učenjakov te dozdaj pozabljene stvarí, izkušajoč raztolmačiti jo z znanstvenega stališča. Magnetizem je vstal zopet od smrti. Sevéda pod drugim imenom. Kot hypnotizem (grški ὕπνος = sèn), katero ime mu je pridejal l. 1841. James Braid, angleški zdravnik v Manchestru, pridobil si je obče svetsko pravo in znanstveno priznanje; a moral je tudi za vselej sleči svojo čarovno blesteče magnetično hálo.

II.

Jako težko je, vse óne čudne, pestre hypnotične prikazni zliti v celôten obraz, vse raznolične pojave predočiti v jasni podobi. Literatura o hypnotizmu je v zadnjih sedmih letih gorostasno narasla; a vender ne nahajamo niti v dveh razpravah popolnega soglasja. Izkušal bom po skromnih svojih močeh razviti pred tabo, blagovoljni slušatelj, podobo hypnotizma, ki mora v časih denašnjih zanimati vsakega omikanca, kajti ona ni samó medicinične, ampak obče človeške važnosti.

Odgovarjati mi je najprej na vprašanje: kakó se hypnotizuje?

Kamenje bi nosil na Kras, ko bi hotel razkladati, kakó se na človeku izzivlje pijanost. Saj je čezmerno používanje alkoholičnih tvarin tudi čednost marsikaterega Slovenca. Na človeku moremo provzročiti tudi umétalno pijanost ali narkozo, ako mu damo díhati omamljajoče páre êtera ali kloroforma. Da izzivljemo hypnozo, ni nam treba nikakih neposrednih pomočkov. A vender je hypnoza stanje, ki se dá najbolj prispodabljati pijanosti ali narkozi. Dobé se nekateri ljudje trdéči, da je vsaka pijanost kratko trajajoča blaznost. Ako trdé ti ljudje pravo, tedaj je tudi hypnoza blaznost in sicer umétalno provzročena prehajajoča blaznost.

Omenil sem že, kakó so Mesmer in njega privrženci zvrševali poskuse svoje. Po potrebi so prenašali svoj fluidum s sebe na osebo magnetizma potrebno.

Hitro potem pa so odvêdli fluidum iz bolestnih mest s páličastimi magneti kakor s strelovodom. Pozneje je bil Mesmer osvedočen, da vpliva na osebo s svojim magnetizujočim pogledom, da razdelí ter izvleče fluidum tudi s samima rokama. A konečno se je prepričal, da je glavni in jedini ‚agens‘ njegova krepka volja, ki sáma zadošča in

namešča vse druge pomočke. K sličnemu prepričanju so dospéli tudi učeni trezni preiskovalci. Ni istina, da je k provzročevanju hypnoze potrebna kakeršnakoli posebna manipulacija.

Jedini neobhodni pogòj je, da eksperimentator vzbudí v objektu neobično živo duševno napetost in pozornost.

Vsak pomoček, s katerim se fiksuje človeška misel, imenovati moremo dober hypnotičen pomoček. Izkušnja je učila, da se poskusi najlepše vršé v velikih, praznih prostorih, v tišini, v pólumraku. Eksperimentator mora biti takten, védeti mora, kogá ima pred seboj. Časih je treba, da se vêde skrivnostno in slavnostno. A baš tisto mistično mrmranje, ki imponuje prostodušnim lehkovércem, utegne pri drugem objektu vzbuditi smešen vtisek.

Najboljši pomoček, da se doseže óna krčevita, napeta pozornost, so jednolični vtiski na človeška čutíla. Na tá fakt se naslanjajo vse stare in nove hypnotične metode.

Izmed naših čutíl je okó najposlušnejše ukazom naše volje in se tudi najhitreje dá porabljati. Zato pa je fiksovanje očesa že zdavnaj imelo glavno vlogo pri provzročevanji hypnoze.

Mesmer in nasledniki njegovi so magnetizovali »medium« s tem, da so mu neprestano gledali v očí. Pri tej priliki se je baje čestokrat dogájalo, da je magnetizèrja samega objel magnetični spanec, dočim je medium še bedèl. Angleški kirurg Braid (ki se je v Indiji seznanil s to umetnostjo) prilepil je objektu kosec plute (korka) na čelo, ukažóč mu, naj neprenehoma gleda nánj. Indijski fakirji hypnotizujejo se samí s tem, da neprestano škilé na končino svojega nosú, pri tem stojèč ter sapo náse držèč. . . .

Hansen je uporabljal blestèč steklèn gómb, v katerega je morala oseba pet minut gledati. Položil je gómb na nosno korenino. Oseba, da bi videla predmet mora'a je škiléti na notri in navzgor. — Že egiptski čarodejniki so hypnotizovali osebe s tem, da so jim dali neprenehoma gledati kabalistična znamenja v sredini lesketajočega se kristalnega krožnika. —

V slučajih se doseže hypnoza tudi na lažji način. Pisatelj teh vrst je videl na svoje očí, kakó je hypnotizèr histeričnega dečáka vspaval samó s tem, da je pred njim sedèč posnemal trudnega in zaspanega človeka. Tekom dveh minut se je lotilo dečáka globoko letargično spanje. — Fotografi pripovedujejo, da osebe, ki se dadé fotografovati, često ostajajo v ukazanem jim položji in da se morajo vzbuditi kakor iz spanja, ko se je fotografovanje dovršilo. V takih slučajih nastaja hypnoza od samega fiksovanja očesa.

Mesmer je uporabljal v svojih sejah tiho jednoglasno godbo. Nekaterniki priporočajo, naj se posluša šumljanje studenca, tuljenje víhre ali kakšen drug jednoličen prirodin zvok. Pomoček, ki nam je vedno pri roki, imenovati se more ščrkanje naših hišnih úr. Prof. Heidenhain v Vratislavi je vspaval na tá način tri dijake.

Drugi hypnotični pomoček so dražíla na tipni čut. Znano je, kakó je z drgnenjem in glájenjem hypnotizoval Mesmer in njegova šola. Ni treba dolgotrajnega drgnenja. Običajno zadošča, da se položí roka na čelo in da se gladi obličje. Isto se navadno doseže z lahnim udarcem na trepálnice, z mirnim pritiskom na čeljusti. Tudi toplina deluje v istem zmislu. Zato mora roka eksperimentatorjeva biti vroča in vlažna. Česanje z gladkim glavníkom, drgnenje z mehko krtačo dovede k istemu zmotru. V Indiji je bilo za to zvrho v navadi peró modre papige ali belega fazana.

V orijentu se neguje še dandanes pobožni autosomnambulizem. Derviši klanjajóč glavo kričé takó dolgo svoj »Allah!«, dokler se nesvestni ne zgrudé na zemljo.

Kakor je iz tega razvidno, ni bilo nikoli treba kake izrecne metode. Izkušnja je pokazala, da je najtežje prvikrat izzvati hypnozo. Prvi poskus destikrat ni uspešen; kakor hitro pa se jedenkrat dožene, tedaj ima eksperimentator potem lahko delo. Kdor podlegne pri prvem poskusu, podlegne tudi pri drugem, tretjem i. t. d. vedno lože. Radi tega napenjajo magnetizêrji baš pri prvem poskusu ves svoj trud. Hansen n. pr. ako ga fiksovanje očesa ni dovedlo do zaželenega zmotra, začel je gladiti, pomagal si je s pritiskom na lobánjo, na podšíjak (zadnji del vratú) in ako je bilo vse to zamán, porinil je konečno glavo z vso silo nazaj, takó da je obraz od krví zatemnel. — Da se tudi drugi pot doseže hypnoza, treba je dosti menj intenzivnih dražíl. Saj se človeško teló prvikrat upira proti vsakemu nenavadnemu vtisku (n. pr. če skočiš prvikrat v vódo, poskušiš prvikrat pušiti tobak i. t. d.); v drugič pa je že navajeno.

Ako je bilo objektu prvikrat treba krčevito napenjati okó 5 do 15 minut, zadošča pri drugem poskusu glájenje rame, desetikrat morebiti samó magnetizujoč poglèd ali lahen zatisek trepálnic, dvajsetikrat se dá oseba že hypnotizovati »par distance«. Reče se ji n. pr.: »Jutri popóludne ob jedni uri te bodo iz daleka hypnotizovali. Pazi torej!« In res! Samó spomin na te besede deluje s táko silo, da oseba ob dogovorjenem času pade v hypnozo.

Da more človek tudi samega sebe hypnotizovati, dokazujejo že omenjeni indijski fakirji, ki si za predmet neprestalnega svojega gle-

danja izberó končino svojega nosú ali pa tudi oddaljenejše dele svojega telesa. — Samovoljna hypnoza se je opažala često pri godcih igrajočih na kakem vrtu, ki od dolgega časa na katerikoli predmet gledajoč v míru božjem zaspé, dokler jih ne vzdrami klic kapelnikov.

Človek utegne tudi proti svoji volji pasti v hypnozo, ako si je z večkratnim ponavljanjem pridobil naklonenost zánjo.

(Konec prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

IV.

Francozi v Novem Mestu.

(Konec.)

A prišlo je še hujše! Ko so kmetje zvédeli, da so se uprli Tirolci in Francoze nekaterikrat dobro pretepli, jelo je tudi nje šegetati po vseh udih. Najprej so vstali Kočevci ter se uprli plačevanju, toda Francozi so jih kmalu ugnali. Imeli so zatem ves mesec mir, ali v nôči od 8. do 9. dné oktobra je završalo znóva in to na dveh krajih, v Kočevji in v Metliki. Vsa južna meja kranjska je bila zdajci na nogah. Kmetje so mnogo Francozov ujeli, še več pa jih pobili in se z njih orožjem oborožili. Razdraženi so bili po neusmiljenih garnizêrjih že dovolj, a prihajali so k njim še prejšnji avstrijanski uradniki ter jih vspodžigali. Jeden glavnih vspodbujalcev proti Francozom je bil grof Turjaški, ki je bil pač proti svoji volji v francoski službi okrožni komisár v Postójini. Pri tej priliki bodi rečeno, da niso imeli Francozi v početku bivanja svojega na Kranjskem niti jednega prijatelja. Uradniki so jim stavili ovire, kjerkoli so mogli, kmete so Francozi razdražili s pobiranjem vojne naklade, plemstvo in duhovščina pak je bila sovražnik Francozov že po tradiciji. Le malo je bilo plemenitažev, ki so si izkušali s servílno udanostjo nakloniti prijateljstvo Francozov. A zdaj, ko je bila vsa Dolenjska na nogah, gorjé jim! V Kočevji so kmetje nekega komisárja Gasperanija, ki je celó strogo in neusmiljeno pobiral naklado, vlačili po cestah in razmesarjenega pehnili v járek ob cesti!

Takrat so imeli Francozi v Novem Mestu polk italijanskih vojakov, katerim je zapovedoval general Zucchi. Ko se je vnel upòr v

Kočevji in Kostêlu, odšel je s svojo malo vojsko tjakaj, Kočevcev mirit, v mesti sta ostali le dve kompaniji z dvema topovoma. To ugodno priliko so porabili kmetje in udarili dné 16. oktobra na Novo Mesto. Zbralo se jih je kacih 400 móž iz Žužemperka, Sotéske in Trébnjega. Oboroženi so bili jako slábo; nekateri so imeli pač puške, po največ francoske, drugi pa le dolge kôle z železnimi ostmí in kljukami — bržkone še iz časa črne vojske. Še zunaj mesta so prestregli nekoliko francoskih vojakov in jih odpeljali na Hmélnik v grad grofa Paradajzarja.

V mesto prišedši so potratili kmetje prav po nepotrebnem mnogo časa s tem, da so hoteli prisiliti okrožnega glavárja in njegovega komisárja, naj pritegneta k njim. Ker sta se branila, jele so frčati kroglje okrog kresije; okrožnega glavárja so kmetje nekaterikrat obstrélili, njegovega komisárja pobili, napósled pa se je kresijskim uradnikom vender posrečilo, vežna vrata zapreti in kmete nazaj potisniti. V tem so se francoski vojaki, kolikor jih je ostalo v mestu, od prvega strahú oddehnili in se jeli zbirati. Bili so namreč nastanjeni po posameznih hišah. Nastavili so pred Fichtenavovo hišo, pred pošto, topova ter z nekaterimi stréli razpršili kmete. V nekoliko urah je bil bòj končan. Kmetje so bili toliko nepremišljeni, da so se v najvažnejšem trenutku razkropili po mestu in napadli proštijo, kjer je stanoval v Kočevje odšli general Zucchi, tu pa so jih Francozi prestregli in na dvorišči proštije postrélili vse do zadnjega možá. Francozov so kmetje le 3 pobili, 5 jih ranili, 11 pa ujeli. Hujša pa se je godila kmetom, katerih so Francozi kacih 40 postrélili in jih pometali v Krko. Predno so se mogli Novomeščani premisliti, ali bi potegnili s kmeti ali ne, bil je že ves upor zatrt. Pozneje so Francozi dognali, da se upora ni udeležil niti jeden Novomeščan.

Kakor nalašč se je vrnil general Zucchi še tisto noč s Kočevja. V Bršlinu, dobre pol ure od Novega Mesta, strelíl je nekdo nánj, pa ga ni pogodil. Ves razljučen dá general vasí Préčino in Bršlin opleniti ter do tàl požgati; pogorela je takisto kapiteljska pristava na kapiteljskem hribu. Tudi Št. Mihel je bil za požganje odmenjen, vender so izprosili zánj milost okrožni glavár in nekatere novomeške gospé.

Ko se je general Zucchi dosti znosil nad Dolenjci v novomeški županiji, skrbel je, da se storí mir tudi v okolici njeni. Dné 19. oktobra je razdal povelje, da ima biti v štiriindvajsetih urah mir po vsem okraji; vsi, ki so morebiti kam pobegnili, vrnejo naj se takoj v svoje hiše, kajti kogar bodo Francozi dobili z dómi ali celó z orožjem v roci, bode brez usmiljenja ustreljen; kogar pa dobiti ne bodo mogli, prijeli bodo

njegovo rodovino in postopali ž njo, kakor ž njim samim. Kolikor je dal Zucchi vasij požgati, dal jih je le zato, ker so vaščani ali streljali na Francoze, ali ker so le-ti dobili te vasí prazne, kar je bil najboljši dokaz, da ljudje v njih nimajo čiste vestí.

Kmetski vstanek se je bil razširil po vsi deželi; na nogah je bila vsa Dolenjska celó tjà do Ljubljane. Francoskega vojaka je bilo takrat jako malo v deželi, ne več nego 2800 móž, zato je moral general Zucchi, komaj iz Kočevja prišedši, takoj zopet proti Ljubljani odriniti. Novomeščani mu niso več delali skrbí; védel je, da so dovolj ostrašeni in da jim ne bo mari poskušati znóva kakega šuma. Odšel je in jim le naročil, naj skrbé, da bode mir, dokler ne pride nazaj. Za vse, kar bi se zgodilo v tem, storil jih je odgovorne.

Vrhu tega je prišel Dolenjce mirit in pogovarjat ljubljanski škof Kavčič, ki je že prej po duhovščini svoji kmetom svetoval, naj se ne upirajo francoskim oblastvom. In res — Novo Mesto je ostalo mirno, dasi ni bilo nì jednega Francoza v njem, kazen je bila prehuda, da ne bi si je bili Novomeščani predobro zapomnili. Ko se je general Zucchi vrnil iz Ljubljane, prepovedal je ljudem v vstanku dné 16. oktobra celó govoriti, češ, »da to nima prav nobenega druzega namena, kakor podpihati novo razburjenost, ali pa očrniti óne osebe, ki so na dobrem glásu.« Ako bodo Dolenjci odslej mirni, obljubil jim je popolno odpuščenje.

Kaj pa vojna naklada, zaradi katere je največ nastal po deželi takšen vrišč?

Ta se ni plačala nikoli. Do 20. dné oktobra so izžméli Francozi iz Kranjcev le 898.600 gld., torej še milijon goldinarjev ne; v tem številu pa je všteto tudi vse, kar so prejeli Francozi v blágu, kónjih, govédi, obutvi itd. Do konca oktobra meseca so dobili Francozi le še 13.112 gld. 14 kr. in par tisočákov tudi meseca novembra.

Gotovo se je odvalil grofu Farguesu, ki je imel dolžnost nabrati v deželi 15 milijonov frankov, težek kamen od srcá, ko mu je prinesel kurir 22. dné oktobra veselo poročilo, da je mir sklenjen in da ostanejo Francozi na Kranjskem. S tem je bilo tudi ustavljeno nadalnje vplačevanje vojskine naklade. Francozi, prišedši na Kranjsko, niso mogli védeti, doklej bodo v deželi in će jo bodo sploh mogli obdržati, zato so ukreníli, izžeti iz nje kolikor se bo največ dalo. Ravnali so se prav po znanem izreku, ‚da ptiča skubi, dokler ga imaš v roki'. Zato so tako hiteli s terjanjem vojne naklade. Sedaj, ko je bila dežela njih, tega več ni bilo potreba in začetkom meseca novembra je dal Napoleon

povelje, naj se nabiranje ustavi. Kdo je bil tega bolj vesel, kakor naši kmetje in pa grof Fargues, kateremu je ta stvar delala toliko sivih lâs!

Odslèj so bili tudi óni tálci v Palmanovi brez potrebe tam in v početku meseca novembra so se vrnili domóv. Teh móž niso Francozi odpeljali samó zavoljo njih imetja in spoštovanja, ki so je uživali pri svojih sosedih, na Laško, ampak bili so zajedno tudi poroki za mir v deželi. Francozi so posegli zgolj po tacih, ki so jim jih ovaduhi počrnili, da niso prijatelji Francozom. Sevéda, ko bi bili hoteli Francozi pripréti vse svoje sovražnike, morali bi odvesti vse Kranjce v Palmonovo. Segli so le po najodličnejših, sósebno po plemičih, ki so imeli — takó je dejal Fargues sam v necem pismu do generalnega guvernêrja — ‚takó hude nazore, da nikoli tega'.

Po sklenjenem míru so se Francozi poprijeli urejanja dežele, pri čemer so jim delali Kranjci ovir, kolikor le mogoče. S Francozi in njih napravami se večina ljudstva ni sprijaznila nikdar in napačni so nazori, ki jih imamo danes, sodéči največ po Vodníkovi »Ilirija oživljena«, da so Kranjci Francoze le kar na srce pritiskali.*) Vsaj po ostalih zapiskih soditi jim je bilo ljudstvo nasprotno, kakor mačka psù. Že konservativni značaj Avstrijanca, zlasti pa Kranjca se nikakor ni mogel sprijazniti s prerevolucijonarnimi in zaradi tega nerazumljenimi naredbami francoskega samosilnika. Užaljeni so bili ljudje vrhu tega prav v dno svojega srca, da jim je francoska vlada odpravila vse praznike, da jim je ukazala sklepati zakone pred županom, kar se je zdelo ljudem prav »ciganski« itd. Ljudski dovtip se je lotil Francozov o vsaki priliki, takó na pr. so francoski nagovor »citoyen« (meščan, državljan), ki se izgovarja »sitoajén« Francozom v posmeh tolmačili (četudi ne Bog si ga védi kakó duhovito) v »sitno je«. Celó Novomeščani, ki se Francozom nasproti niso nikdar odlikovali s preveliko srčnostjo, brcali so jih s svojim dovtipom, kadar se je le prilika ponudila. Izmed obilice takih dogodkov izberem samó jednega, ne zato, ker je najnedostojnejši, ampak ker označuje najbolj sovraštvo do Francozov. Dné 29. aprila 1811. l., ko so bili torej Francozi že skoro dve leti v deželi, poročal je magistratu francoski komandant v mestu, že omenjeni Pietragrassa, da so minulo noč nekovi meščanje žalíli francosko stražo na jako surov način. Na poziv: »Qui vie!« (kdo je!) odgovoril je jeden med njimi: »Piš' me ti!« Pietragrassa je ukazal natančno preiskavo, ki pa ni dognala ničesar druzega, kakor da je zaklical jeden: »Petrič, ali si ti?«

*) Vender se ne dá tajiti, da so Francozi na Gorenjskem, zlasti v ljubljanski okolici, ostali pri národu v dobrem spominu. Ured.

Kranjci so si želeli priti zopet nazaj pod avstrijansko vlado in radi so prestrezali pripovedovanja tacih ljudij, ki so jim obetali, da bode francoskega gospodarstva na Kranjskem kmalu konec. Francozi so prežali nánje, kakor krágulj na ptiča.

Že leta 1812. zvédela je francoska gosposka, da biva nekje v Novem Mestu nek tuj človek, ki raztroša po mestu govorico, da bode Kranjska zopet pripadla Avstriji. Župan je dobil povelje tega človeka poiskati ter ga pripeljati h gosposki. Župan ga je obnósal pri nekem Rohrmannu. H gosposki poklicani Rohrmann in žena njegova sta se zagovarjala, da je tuji človek imel potni list, torej nista menila, da ga je treba oglasiti. Dalje sta dejala, da je bil po dnevi malo domá, da je šel v nedeljo v Toplíce ter se vrnil ponedeljek zvečer. O požaru, ki je nastal v Novem Mestu, pomagal je gasiti z vso pridnostjo. Ta tujec je bil neki knjigovodja iz Frankobroda ob Odri, Friderik Spielberg, in je potoval v Trst, kjer je menil dobiti novo službo. V Novo Mesto, dejal je, prišel je zato, ker je potoval z Dunaja z nekim gospodom Grmom, Novomeščanom. Ta ga je povabil, naj pride ž njim v Novo Mesto, naj ga obišče na njegovem dômu. Da bode Kranjska zopet pripadla Avstriji, dejal je, govorí se po Dunaji splošno in tudi v Ljubljani vé o tem pripovedovati že vsak človek.

Bržkone je dobila francoska gosposka nevarnega ogleduha v roko, toda, ker mu ni mogla ničesar dokazati, morala ga je izpustiti. Težko je bilo Spielbergu odgovarjati se, čemu je prišel v Novo Mesto, če je namenjen v Trst, kajti skozi Novo Mesto gotovo ni najkrajša pot tjakaj. In tudi to ni hotelo gosposki v glavo, čemu se zadržuje takó dolgo v Novem Mestu, če ima v Trstu dobiti službo. Izgovarjal se je, da je dal perilo prát, pa ga takó dolgo ne more dobiti nazaj od períce, in brez njega ne more odpotovati. Naj si bode stvar že kakor hoče, toliko se iz tega dá posneti, da so Francozi prav pridno zasledovali vse óne, ki so raznašali njim neljube novice med ljudstvom. Zlasti na kméte, kjer nikakor ni bilo mogoče vdušiti avstrijanskega patrijotizma, niso smeli tujci. Strogo so ukazali, da se tuji potniki držé le vélikih cest; če zasačijo žandarji koga kje na stranskih potih, primejo naj ga ter natančno pregledajo njegov potni list; če pa dobé koga v roke, ki ga celó ne bi imel, preiščejo naj obleko njegovo najnatančneje, če nima v nji kje kàj zašitega in skritega ter ga zatem izročé gosposki.

Gotovo so Novomeščani čuli z največjim veseljem novico, da se je Napoleonova vojska na Ruskem po zimi l. 1812. takó grozno ponesrečila, kajti ta novica jim je dajala upanje, da bode sedaj vender

konec francoskemu vladanju na Kranjskem. Očitno tega sevéda niso smeli izreči, ravno narobe, v času, ko so bili vsi prepričani, da se bodo Avstrijanci kmalu vrnili, morali so še jedenkrat vse žile napeti, da pripomorejo po svojih močéh k rešitvi Napoleonovi. Dné 25. februvarija l. 1813. sklicati je moral tedanji župan Novomeški Josip Fichtenau vse posvetne in duhovske posestnike v obližji novomeškem in najodličnejše meščane k posvetovanju v mestno svetoválnico, kjer jim je prebral pismo, katero mu je poslal predstojnik dolenjske straní Taufferer:

»Gospod maire! (Takó so se namreč zvali takrat župani). V tem trenutku, ko hité vse dežele vélike države, katere jeden del je tudi Ilirija, prinašati česčenemu svojemu vladárju (namreč Napoleonu) prostovoljne, časom primerne žrtve, in ko se trudijo večja ilirska mesta z odlično oduševljenostjo posnemati vzgled francoske dežele, prepričane so višje gosposke popolnoma, da vsi stanovníki te dežele le kar goré od hrepenenja, izkazati največjemu vladárju in junaku z naporom vseh svojih močij, svojo ljubezen, udanost in občudovanje svoje. Zato je gosposka ukrenila lépo in vsega priznanja vredno odredbo s prostovoljnimi doneski osnovati četo huzarjev ter jo ponuditi v imeni vseh ilirskih dežêl njegovi prevzvišeni Cesarósti.

Potrebna vsota je sicer res velika, a mogoče jo je zbrati, ako se primerno razdelí. Po odlični udanosti vseh meščanov do vladárja pričakuje se, da bode kmalu in gotovo nabrana. Višja gosposka je naložila vsacemu kantonu po 2700 frankov. Ker pak niso vsi kantoni jednako veliki, nimajo tudi jednako veliko stanovníkov in jednako ugodne léže ter tudi niso ljudje povsod jednako imoviti, zato sem odločil, oziraje se na njegovo razmerje, za Novo Mesto 1500 frankov. Ta vsota se ima nabrati v novomeški občini. Razumeje se samó po sebi, da se nabêri če mogoče še več, da se tem gotoveje in tem preje doseže hvalevredni namen. Do 1. dné marcija (torej v treh dnéh) mora biti denar zbran!«

To pismo je prečital župan in dejal: »Gospôda moja! Dasi mi je slábo gmotno razmerje vseh moji županiji podréjenih stanovníkov dobro znano, moram vas vender pri sedanjem državnem razmerji opozoriti, da je sedaj prišel ugodni trenutek, o katerem si morejo ilirske dežele in vsak posameznik posebej pridobiti najboljše zaupanje visoke vlade in celó cesarja samega.«

Vsi pri tem zborovanji navzočni možje so se izrekli jednoglasno, da je že sicer vsak, kdor ima le kake dohodke, preobložen z davki. Kar pak je imovitejših, storili so že tudi več, kakor so mogli, poso-

dili so državi veliko denarja, od katerega ne dobivajo nikacih obrestij in ravno se jim je naznanilo, da imajo dati državi precejšnje število kónj brezplačno. Zatorej se ne morejo odločiti nikakor ne za več, kakor za 1500 frankov. A sila težko je bilo nabrati ta denar, zato je francoski predstojnik Dolenjske imenoval meni nič tebi nič 17 najimovitejših meščanov, ki so morali radi ali neradi globoko poseči v svoje žepe. Njihova imena so ohranjena. Dal je:

Iv. Braunseis 100 frankov, Fr. Luzar 50 fr., Pavel Mahorčič 100 fr., Matija Luzar 150 fr., Anton Nachtigal 100 fr., Kancijan 100 fr., Vaclav Iloski 50 fr., Anton Surc 50 fr., Avguštin Lakner 100 fr., Fr. Grm 50 fr., Anton Žagar 50 fr., Vit Markgraf 150 fr., Mihael Rohrmann 50 fr., Jakob Škrem 50 fr. in France Papež 225 fr.

Da so si po tacih izskušnjah želeli Novomeščani francoski jarem otresti kar najhitreje, tega pač ni treba zatrjevati. A še v poslednjih trenutkih, ko je Napoleonovi slavi že glasnó klenkalo, trudila se je francoska gosposka v Novem Mestu siloma vcepiti stanovníkom udanost do Napoleona, kar dokazuje zlasti naslednji poziv z dné 6. junija 1813. l.:

»Ker je Njegovo Veličanstvo Napoleon pri Lützenu sijajno zmagal ruskega in pruskega vladárja ter potisnil sovražnike nazaj, šteje si cesarica v dolžnost najprej Bogú vsemogočnemu s slovesno službo božjo ne le zahvaliti se mu za tó, da je uničil s takó srečno pričeto vojsko vse naklepe in upanja sovražnikov, ampak prositi ga tudi daljne pomoči pri naslednih vojskah, da ohrani dragoceno življenje našega najslavnejšega vladárja. Zato se je Vam, gospod župan, dogovoriti z gospodom župnikom, da se obhaja prihodnjo nedeljo slovesna sveta maša, napravi primerna pridiga ter se zapôje Te Deum«.

Malo mesecev potem so bili Francozi pognani iz dežele.

Oj, ljubi me!

Oj, ljubi me,
Da razcvete
Vrt moje poezije se,
Ti moj uzòr!

Oj, ljubi me,
Da razprostre
Mirú nad mano prápor se,
Ti moj uzòr!

Oj, ljubi me,
Da žár prižge
Ljubezni prave v srci se,
Ti moj uzòr!

Planinec.

Slike iz rudárskega življenja.

Spisal **Slávomir.**

II. Mlákarjeva Tónica.

Proti večeru je bilo. Naglo so korakali rudárji v jamo. Ko so bili vsi óni skupaj, ki so bili določeni za ponočno delo, odbere jih nadzornik in po kratki, skupni molitvi se odpravijo po dva in dva na delo.

Izmed rudárjev si oglejmo samó dvéh. Prvi je Oblákov Tinec, mlad, širokoplèč mladenič, drugi pa Svetčev Lovrè, ki je bil nekoliko starejši od prvega, suh in srednje rastí; bila sta nocoj »tovâriša«. Molčé sta stopala po krhkih lestvah drug za drugim. Ko sta dospela do rôva, v katerem ju je čakalo opravilo, obésita molčé »jámšarici«, vzameta orodje in se pripravljata na delo. Pa predno začneta stopi Tinec tjà k Lovrétu rekóč: »Lovrè, dozdaj sva živela v jezi, a odsléj ne živíva več! Podàj mi roko v spravo!« —

Zlobno se mu v odgovor zagrohoče Lovrè, da je čudno zvenelo po rôvu:

»Sedaj, ko si jo spravil popolnoma na svoj povódec, sedaj se hočeš spraviti z menoj? Peče te vest, kàj ne, ko si meni prevzel Tónico; hè, v nedeljo bo pa že ženitovanje in nocoj si ta teden zadnjič pri delu. Laskati se umeješ okoli deklét, a spravljati se s sovražniki ne znaš!«

»Imela sva biti že skoro mož in žena, kàr si ti prišel iz vojske — da so te vrazi ubili! — in preprečil si me; vzel si ji srce, záte živí in záme ne mara več. A védi, Tinec, ne boš je imel, ne boš je! Jaz sem pôrok za to, da ne!«

Bliskovito je še z ognjenimi svojimi očmí premeril Tinca, obrnil mu hrbet in vršil svoje delo. Tinec je molčal, vedóč, da so vsi poskusi sprave pri Lovrétu brezuspešni. Molčé sta tolkla kamenje in robovje raz steno, da je zvenelo in se strésalo, kakor bi se hotelo vse podreti. Nobeden ni zinil več besedice, samó Lovrè je časih prav srepó pogledal Tinca in tačas se mu je zibal zloben posmeh okoli usten. Delajoč sta se razšla drug od druzega. Ko vidi Lovrè, da sta že precèj narazen in da je ravno odpeljal pomagač njegov, kar je bil natolkel, krene v ovinek, spleza skozi luknjo v zgórenji ròv in stopa prav varno, da dospè do kraja, kjer je pod njim delal Tinec. Oprezno storí še nekoliko korakov, odmakne malo od stene robovje in stopa nazaj po

rôvu skozi luknjo v spodnji ròv. Pomane si roki, rekoč poluglasno: »Sedaj bodeš imel ženitovanje, ti kleti zlómek, pod robovjem! Četrtínko ure še in dober boš; tla so krhka, jeden udarec in zavalí se kamen náte. — Rebra se ti polomijo, ti vrag vražji!«

Nato dela dalje, a vender ga peče vest in večkrat pogleda izza ovinka po Tincu. Tinec, ki tega pogibeljnega dela nì opazil ni, dela zamišljen dalje, pa ko pride do ónega mesta, kjer je bilo véliko robovje, udari s krampom in zdajci se grmèč usuje célo robovje nánj, najbrž več, kakor je mislil Lovrè.

Zaječal je strašno, zabobnelo je in smrtna tišina je zavladala. Hitro priteče Lovrè, a vidèč, da je zasút Tinec, skoči do konca rôva k zvoncu, ki je napeljan na svetlo v šahtu in dá znamenje, da se je pripetila nesreča. Ročno pridejo rudárji, odkopljejo mrtveca, dvignejo na »šalo« in peljejo na dan. Hitro se je raznesla ta žalostna novica po mesteci.

Vsak je védel kàj pridejati tej dogodbi. Nekateri rudárji so rékali, da so videli óni teden luč v istem rôvu, ko vender nobenega delavca tam ni bilo. Drugi pa, zlasti ženske, imeli so tudi svoje misli. Ženske so pravile, da so čule spomin v tem, da se je ura na cerkvi sv. Barbare »izbila«, in kadar se »izbije«, potem je gotova nesreča.

Žalost je obhajala ljudí, a kdo je najbolj žaloval, kdo je najglobokeje čutil to smrt, tega pač ni treba dostavljati. Jokala je, ihtela strašnó; tolažili so jo, a niso ji mogli utešiti srca — bila je takó blizu sreče in sedaj takó daleč od nje! —

Mrak je légal na zemljo, ko so stopali rudárji, opravljeni v črnih svojih oblekah z rmenimi gómbi in kládivi, s prižganimi »jámšaricami« pred krsto Tinčevo. Vsi višji uradniki so bili pri pogrebu in sam načelnik rúdniški je izkušal užaloščeno družino tešiti kolikor mogoče.

Zagrebli so ga, prižgali nekoliko sveč na gomilo in odšli. Jokali so, tesnó jim je bilo pri srci in to noč poletno, dasi je bila takó lepa, ko je mesec takó ljubó razsvetljeval zemljo in so zvezde takó krasno bliskale, ni bilo čuti nikakega speva po cesti; molčé so stali mladeniči v gručah in kmalu se razšli na svoje domôve, prosèč sv. Ahacija, patrona svojega: »Váruj nas takšne smrti!«

Tónica Mlákarjeva potem ni dolgo živela. Srčna bòl ni se dala pregnati in jela je hirati. Lepega dné prve pomládi, ko so se vračale drôbne lástavice iz daljnih deželâ, ko je oživel log in je novo zelenje dičilo zemljo, izkopali so mladeniči jamo tam doli pri sv. Križi tik Tinčevega groba in položili vánjo nevesto mu Tónico.

Dobro se ga še spominjam. Majhen je bil, grdega obraza in star. S seboj je nosil zmerom veliko palico. Kadar so otroci prišli do njega, jeli so kričati za njim: »Lovrè, Lovrè, neumni Lovrè, pès, pès!« in stekel je, kakor bésen, dasi ni bilo nikjer nobenega psà. Če so ga pa mladeniči dobili, spravili so ga v gostilno pit. A pri tacih prilikah je vriskal domóv gredé, odprl čmerna svoja usta, namežíkal in jel hreščé peti:

„Moja píščal je suha,
Mi neče več pét',
Moja dèkle je gluha,
Mi neče odprét'."

Stanoval je gori »na luži« pri ljudeh, ki so mu bili nekoliko sorodniki.

Takó je životáril leto za letom. Ljudem se je smilil revež, »neumni Lovrè«, otročáji pa so tekali za njim, kjerkoli so ga dobili na óči, in burke so brili ž njim. Toda jel je tudi njemu potekati čas življenja in neko zimo je oblêžal. Izgubil je popolnoma pamet. Blédel je čudne rečí, najčešče pa klical: »Tinec, Tinec, odpústi mi, jaz te nisem hotel ubiti, le poškodovati sem te hotel, da bi ne bil dobil še Tónice.« Ohrôpel mu je glas, pa zopet je jel kričati: »Béži, Tinec, béži stráni! Oh, moj Bog, roko mi podaje, oh, primite ga, držíte ga!« —

Ni dolgo ležal. Po jutranji maši, v nedeljo je bilo, zapel je mrtvaški zvon, oznanjujoč, da je nekdo »sklenil«. Molili so ljudje, gredóč iz cerkve zánj: »Bog se mu usmili duše!« — Popóludne pa so nesli štirje možjé krsto in v nji Svetčevega Lovréta v mrtváčnico in drugi dan so ga »vbogaimé« zagrebli. Ljudje so pa rékali: »Ta ga je ubìl ónega Tinca in nihče drugi. Saj ni mogel slišati njegovega imena in na smrtni postelji je takó čudno blédel o Tincu in Tónici.«

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

(Dalje.)

Tu dobim povelje z dvanajstimi možmí odriniti dalje proti stražam že razpostavljenim ter preiskati okraj v bližini taborovi. Grem, toda ne najdem ničesar sumnjivega.

Pri véliki straži, kateri je bil načelnik tovariš, dober mi prijatelj, počijem. Ta me povabi na večerjo, katera se kuha v kositar-

nem kôtlu na mestu poleg straže. Vse bi bilo dobro, če bi le Jupiter Pluvius nam bil naklonjen. Med gromom in bliskom obsuje nas ta lokavi mogočnik s takó gostim dežjem, da v hipu ugásne ogenj pod kôtlom. Zavoljo deževnih debelih kapelj izgine iz kotla mastna juha in ukusna večerja gre po vodi —! V tem prikorači siv starček in povabi mene in mojega tovariša v »kuću«. Greva tja, a kakšen pogled! Tu vidiva štiri prazne stene, sredi koče tlí ogenj, okoli njega sedí družina, v kotu na desno in na levo tičita konj in krávica. Tu in tam padajo pogoste kapljice od lesene strehe na hišna tla.

Vprašava kmeta, zakaj si ne popravi strehe, a ta odvrne: »Ne pusti mi aga, kad bi on vidio, da je moja kuća dobra, popaliti ju hoće odmah; da, gospodine, mi raja pa nesmemo činiti ništa«.

Mladica prigovarja nama, da bi sédla, a midva se zahvaliva rekoč, da nama je ljubše stati; kajti bala sva se, da ne dobiva kakih mnogonožcev pod svoja plašča. Napósled nama pripravi črne kave. Pozorno sva opazovala, kakó kuhajo Bošnjaki svojo kavo. Mladica poišče čašice, takózvane »finžale«, napolni jih s kropom, strese vánje nekoliko drobno semlete žgáne kave, poseže v nédrije, privleče kos umazanega sladkorja, katerega razdrobí in precèj obilo strese v posamezne finžale, potem pomeša s prstom in nama ponudi rekoč: »Evo, gospodine, dobra kava!«

»V potrebi lica ne gledi« misliva si, vzameva finžale ter posrkava iz njih kavo. Kava je bila v resnici dobra.

Zahvalivši se za izkazano gostoljubnost ostaviva kočo in jaz se nemudoma vrnem v tabor.

Od dvanajstih móž izgubil se mi je jeden. Prišedši v tabor pozvém, da tam že delj časa spí.

Oglasim se pravilnim pótem, naznanim svoj povratek poveljniku taborovemu in potem grem na svoje mesto k četrti stotniji.

Zdaj pa, kaj je z večerjo? Strežáj mi prinese polno skledico riža in mesá. Hlastno pojém in potem léžem na gola tla zadaj za svojo stotnijo. Nad menoj iz oblakov lije, pod menoj teče voda, a utrujen spim sladko spanje. Le prezgodaj naznani trobár, da vstanimo.

Res zgodaj je. Zemljo pokriva še tema. Črni oblaki, v jednomer lijóči obilo dežja na nas, tikajo se témena »Kozare planine«. Goste megle se vlačijo ob vznóžji in po presedih pred nami ležečega pogorja. Hermetični oklep deževnih orjakov na obzoru ne daje nam nádeje do boljšega vreména. Polagoma prihajajo vélike in stranske straže v tabor. Ko se čete vse zberó, odrinemo, okrepčavši se s toplo juho, dalje proti Banjiluki prav do kože mokrí!

Če nam je bilo včeraj pogoltniti čuda prahú, pregaziti nam je danes mnogo blata zlasti v razpokah planinskih, po katerih se ne daleč od tabora že zavije ožja in slabejša pot. Prišedšim do vasíce Derviš razprostrè se nam okolica v precejšno raván, tudi cesta je vedno boljša, ipak se jamejo vzdigati oblaki ter počasi izginó na obnebji. Zlati solnčni žarki obsijó nas, tu in tam iz Banjeluke na turških mošejah in minaretih zablisne pólumesec.

»Kozara planina«, široko pogorje v Krájini, leží na severo-zahodni stráni Banjeluke. Čudovito gosto porastena ima dokaj pralesa. Na južnem njenem pobočji se izpuščajo nebrojni hudourniki v potok »Gomjenica«, mimo katerega teče jedina bosenska železnica iz Dobrlina v Banjoluko. Železnico smo našli v jako slabem stanji. Njen tir je bil na mnogih krajih porušen, veliko mostóv razdejanih, železniško prometno orodje je bilo pohabljeno. Vse to delo vstaške raje z leta 1875. in 1876.

Iz poročil o vstaji v omenjenih letih vémo, da je bila »Kozara planina« vstašem varno zavetje, ki so tu dokaj preglavice delali turški oblasti. Petar Babić, strah in groza Turkom, prišel je tja leta 1876. zapustivši z žalostnim srcem ujetega Ljubobratića, kateremu je bil jeden najspretnejših in najsrčnejših četovodij. V skrivnih kotih in volkostéčinah »Kozare planine« združil je Babić rastresene vstaše v četo prav po vojaških načelih izvežbano in dobro oboroženo, in spremljal begune-kristjane na avstrijansko mejo ter jih branil turških napadov.

Peter Babić se je pridružil za turško-srbske vojne srbskemu polkovniku Despotoviću, da bi ga podpiral s svojo četo. Toda po prvi turški zmagi se je vrnil zopet nazaj v »Kozaro planino« in je nadaljeval samarijansko svoje opravilo.

Koncem julija leta 1876. odpotuje s »Kozare planine« nenavadno velika množica bosenskih begunov v spremstvu Petra Babića in srečno dospè do Dubice. Bodisi, da je kak izdajalec ta prehod begunov na avstrijanska tla naznanil turškim vojakom, bodisi, da ga je turško vojaštvo izvohalo po naključji; baš ko beguni stopijo v čolníče na Savi pripravljene, zaleze in napade jih močnejši turški vojaški oddelek. Babić brani neprenehoma svoje varovance in stoprav ko odpluje zadnji čoln preko Save, umakne se turški sili. Ali v tem hipu ga ustrelí turški »asker« — vojak — v nogo in kroglja mu obtičí v stegnu. Srečno pa uide turški osveti, gre hitro čez mejo na avstrijansko zemljo in se dá tu ujeti po Avstrijancih, ki ga pošljejo v Celovec v zápor, dokler je trajala vstaja v Bosni in Hercegovini.

Čez »Kozaro planino« smo korakali malone takó, da nam je sijalo solnce navpik. Pol ure hodá pred Banjoluko se ustavimo, toda ne, da bi si počili in se okrepčali, ampak da se nam dadó primerni ukazi, kakó postopati proti mestu, ako bi se našemu uhodu uprlo. Vojvoda Virtemberški pošlje v mesto parlamentêrja s povcljem, da se mora mesto udati brezpogojno, ako ne, moralo bi se vzeti s silo.

Na povratek parlamentêrja smo čakali več nego póludrugo uro.

Sedaj pa prijašejo iz Banjeluke v praznični obleki kajmakam (načelnik), kadi, muktar (župan), na čelu jim parlamentêr, v spremstvu mnogih mestnih dostojanstvenikov, in prinesó kruha in solí v znamenje prijateljske udanosti. Vojvoda Virtemberški jih vsprejme prisrčno, zagotavljaje jim blagohotno svojo naklonjenost, takoj potrdi vse meščanske in vérske pravice ter obljubi, da bode naša vojska jim čuvala življenje in imetje in da se ne dotakne nikogar, ako se ne protivi našim odredbam. Mogoćni car avstrijanski je poslal svoje vojake, da po bratovsko sežejo v roko Bošnjakom in Hercegovcem, ukazal je zasesti deželo, da se povrne vánjo mir in blagostanje.

Banjaluški veljaki, osupli o takó prijaznem vsprejemu, uklanjali so se vojvodi po turški šegi križemrok ter avstrijanskemu carju prisegli pokorščino in zvestobo, česar pa malo dnij pozneje, ko so Banjoluko zavratno napali, vstaši niso držali.

Na to se nam zatrobi »naprej!« Godba zaigra cesarsko pesem in z razvito zastavo, vojvoda Virtemberški sredi banjeluške inteligencije nam na čelu, napotimo se v mesto. Na vhodu nas čaka vse polno ljudstva, ob straněh ceste zale deklice-kristjanke z zelenimi vejicami v roki.

Posédemo mesto, tamošno prav prostorno vojášnico, močno utrjeni grad, v mestu in okoli mesta razpostavimo potrebne straže.

Banjaluka šteje blizu 8000 duš. Mesto je staro, ob véliki cesti nad pol ure hodá razširjeno. V njem je vse umazano, kar vidi okó, in dokaj ovčarskih psov se pója po ulicah — jedina sanitárna policija v turških mestih. Vélika cesta in tudi stranske ulice so porušene na mnogih krajih, zanemarjene pokriva gosto blato zmešano z debelim cestnim kamenjem. Sredi mesta je »bazar« — trg. Tu je precèj živahno življenje in ugodna prilika, ogledati si v bazaru nam še nepoznane turške šege in opravila.

V prodajalnici na tleh čepí turški trgovec pušèč tobak iz čibuka po dolgi cévi. Ne briga se kar nič za mimogredoče ljudi in stoprav po glasnem izzivanji se vzdigne ter posluži z vprašanjem: »Šta hočeš, komšja?« Na odgovor, katerega Turčin ni razumel, ne zljubi se mu,

da bi še povprašal za pojasnilo, ampak odvrne takoj: »Nejma ovde ništa«. Zjutraj, opóludne in na večer si prinese v ploščeku čiste vode, s katero si umije obraz in svojo do čistega obrito glavo, potem nogi, umazano vodo pa iz prodajalnice neposredno zlije na cesto. Zjutraj ob devetih, opóludne in zvečer ob šestih moli svojo molitev. Takrat sedí navadno sredi prodajalnice na prtu, kakor okamenel kip, in ne dá se motiti od ničesar. Obratno je trgovec Srbin jako marljiv v svoji prodajalnici in tudi jako prekanjen! Če se mu približaš, ne pustí te od sebe, dokler ti ne pokaže vseh svojih dragocenostij in ti ne dokaže, da je njegovo blagó najfinejše in najcenejše.

V Banjiluki sredi mesta se nahajajo tudi nekatera lepša, po naših načrtih sezidana poslopja, isto takó pár »hôtelov«, v katerih se trži po našem. Meščani so večinoma trgovci. Razpečavajo razno blagó domačih pa tudi tujih zdelkov od platna, sukna in galanterijskih. Kupčujejo tudi z živino, zlasti z dróbnico, po katero semkaj hodijo mnogi avstrijanski prékupci.

Dasi je obilo lesá v bližnjih prastarih gozdih, ne pečajo se Banjalučani z lesno trgovino, mislim, da še za domače potrebščine si samí ne pritvorijo dovolj lesá iz svojih gozdov. — Prvi bataljon 17. peš-polka preide mesto do nasprotne straní in se ustavi na jugu, da poskrbí predstražam rezervo.

Pri vhodu v mesto pridruži se nam mlad dvajsetleten dečák, katerega je najbrž privabila naša nepoznana mu godba. Korenjaku od nog do glave, širokopléčemu in lepoličnemu dečáku vidi se, da je pravi sin prirode, a zopet prikazen, kakeršne mi domá na ulicah ne vidimo vsak dan, kajti oblečen je popolnoma takó, kakor je bil oče Adam v raji! Dečák je korakal z nami skozi mesto in provzročil našim vojakom dokaj smehú in šale. Dečko pa je bil blazen in turško oblastvo se niti toliko ni brigalo zánj, da bi ga vsaj nazega ne pustilo pohajati po ulicah.

Po noči tistega dné — 31. julija — iti mi je patrulirat po južnih zakotjih banjeluškega mesta. V tèmi po nepoznanih potih grem z dvanajstimi možmí iz mesta čez pólje in travnike do potoka »Crkven« in preiščem kraj ob vznóžji hriba, na katerem stoji mestni grad. Mirno je vse, noč tiha, nebó gosto pokrito z oblaki. Ponočno tihoto moti jedino šumenje po mnogih majhnih slápih deróče vode.

Kàj mučno delo je takšno ponočno patrulovanje na tuji zemlji, mučno tem bolj, kadar je človek počitka in spanja potreben. A tudi nevarno je. Vsak trenutek se človek zadene na plot, na násip, na drevó, na skalo in spotika se često nad malimi krtinami. Hkratu

smo ležali v jarku in pobirali rahle svoje kostí. Akoprem smo pretipali skoro vsako stopinjo pred seboj, vender se nobeden ni povratil, da ni imel rogú na čelu ali pa trna v dláni.

Vrnivši se najdemo kmalu véliko cesto, po kateri nam je mogoče naravnost priti v stanišče 1. bataljona nazaj.

»Stojte!« zakriči zdajci spredaj korakajoč vojak: »Tu je sovražnik«. In res se čuje na obéh straneh ceste za plotom škripanje z zobmí, ter opazujemo počasno premikanje črnih pošastij. Kaj je to? Vidimo, kakó se prikazni polagoma plazijo tik plota, kakó tu in tam nekdo pogleda skozi plot in se takoj skrije nazaj. Kaj je tö? Je li tó zavraten napad, nam namenjen? Velím vojakom napeti peteline, sprednji patrulji pa, da zleze čez plot ter da opazi nakane sovražne druhali. Dva vojaka brzo preskočita cestni jarek in si poiščeta kraja, s katerega si nekoliko časa skrivno ogledujeta sovražnikovo početje. Ne dostaje jima dosta časa, kajti sovražne prikazni si že iščejo primernih krajev, da preskočijo plot.

Torej, puško kvišku, in hajdi čez mejo; plòsk, plòsk, strašna zmešnjava med sovražniki. Zdajci »horribile dictu« vrže se črna tolovajska tolpa na — cesto, prestrašena se raspŕší in v brzem teku se nam umakne v mesto. — Lačni turški psi so glodali za plotom kostí, katere so nam popóludne ukrali pri menaži.

Gremo dalje in kmalu smo v svojem stanišči. Mnogo smehú je bilo tu in dôkaj dovtipnih šal med tovariši zadelo me je, ko sem poročal o čudovitem ponočnem sovražniku. Dokaj se mi je čestitalo na nevstrašenem postopanji, psi pa so se pomilovali, da sem jih motil pri prvi po Avstrijancih jim pripravljeni slastni večerji.

Take in jednake burke smo uganjali vso noč do jutranje zore sedeči okoli taborskega ognja. Z néba je pršilo v jednomér in gôsti drobni dež nas je premočil zopet do kože.

Drugega dné nas denejo v véliko vojášnico, da se nekoliko okrepčamo in si posušimo premočeno obleko.

Kàj čmerikasto pa je bilo nebó naslednjega dné, ko smo se zarana jeli zbirati pred vojášnico na daljno pot. Sploh nam je neusmiljeni Jupiter Pluvius nagajal, kolikor je mogel.

Pustivši malo posadko štirih stotnij 22. pehôtnega polka pod poveljstvom generalmajorja Samca odrinemo iz Banjeluke. To malo posadko je, kakor znano, dné 14. avgusta napalo 4000 vstašev. Posadka pa jih je hrabro odbíla. Prihiteli sta ji samó dve stotniji 16. pehôtnega polka s štirimi topovi iz Berbira na pomoč.

Slavno omeniti mi je iz tedanjih časov vrlih oo. trapistov v samostanu blizu Banjeluke. Vso zalogo vinskih kletij so prepustili našim vojakom in ti so bili po takšni gostoljubnosti jako dobre volje.

Pri odhodu iz Banjeluke dné 3. avgusta tudi na potovanji je lilo ves dan. Mokrí do kostij proti večeru pridemo v tabor in prenočimo poleg vasíce »Dobrinja«. Drugega dné nas pelje pot do »Han Čadjavice«. Vedno mokrí, po opolzli cesti korakajoči, utrudili smo se kàj zeló. Živo se spominjam, kakó sem želel in se veselil v taboru pri »Han Čadjavici« par požírkov dobre gorke juhe in postelje čeprav na mokri zemlji in pod milim nebom postlane. A človek obrača, Bog pa obrne. Niti želja niti veselje se mi ni izpolnilo. Bataljonski pobočnik mi prinese pismen ukaz, da mi je prevzeti inspekcijo 1. bataljona, s katero službo je v zvezi nadzorovanje prednjih pôljskih straž. Tekom noči se morajo pohoditi vsaj po jedenkrat vse straže, treba torej nemúdoma se posloviti, veleva mi ukaz. Ti sveta pomagalka! mislim si, je li to gorka juha, je li to dobra postelja? »Koliko straž je razpostavljenih?« vprašam pobočnika. »Na póludrugo uro razširjenem okrožji zmatram njih število dvanajst večinoma v gozdu stoječih,« odvrne pobočnik. »Dobro, komšja«, rečem tovarišu. »Spavaj sladko«. »Bog s teboj, braću mi«, odvrne pobočnik in z glasnim klicem »Na svidenje!« izgine mi izpred očij na urnem šarci.

Grem k taborski véliki straži. Tu mi dá načelnik malo črne kave in v spremstvo devet móž. Oglasim se še pri svojem bataljonskem načelniku, istotako pri stotniku g. S .... in potem se napotim v gozd iskat in preiskat prednjih poljskih straž. Noč je črna, dež neprestano pada. Pot v gozd pelje na pobočji hriba, steze so opolzle in goščavje tako gosto, da moram često rabiti ostro sabljo ter presekávati močno zapletene veje. Večkrat se mi izpodrsne in moram pobirati svoje kostí. Steklena naša svetilnica, jedina pomoč proti tèmi, izročena spretnemu vojaku, služi nam dobro. A smole je bilo v Bosni preveč. Zaman, nesrečni vojak pade in svetilnica se razdrobí. «Štorklja!» zakričim mu, »si li mislil takó olajšati svojo nalogo, da bi ti ne bilo treba nositi svetilnice, ali še celó misliš, da se radi tega ustavimo? Čakaj, nerodnež, če ti meni nečeš svetiti po noči, pa bodem jaz tebi po dnevi.« Na to korakamo dalje in si pomagamo s piščalko (»Signalpfeife«). Piskamo, piskamo in čez dolgo časa se nam oglasi spredaj na desni zvižganje jednako našemu pisku. Gremo za zvižganjem in kmalu pridemo do prve pôljske straže stoječe na razpotji. Ogledam si jo in ko mi načelnik naznani, da je vse v rédu, idemo dalje.

Zgodí se, da v prelazu skozi gosto grmovje izgubim naóčnike. Čutil nisem, kdaj so mi pali, stoprav ko si hočem obrisati raz čela pot, zapazim, da jih ni. Spremljajoči me vojak — bil je baš óni štorkljež, ki je razbil svetilnico — po mnogem trudu prižge žveplenko in na pogled zapazi na veji viseče in blišččeče se naóčnike. Varno se splazi do tja, vzame jih raz veje in meni izroči. »No, dobro si jo ukrenil, Janez,« rečem mu, »ti si že spreten vojak, pohvaliti te moram jutri tvojemu stotniku. Zdrobljeno svetilnico naj zlódej vzame, samó da imam svoje naóčnike.«

»Počijmo zdaj malo!« velim in se ozrem nazaj po svojem spremstvu. »Ali ste še vsi?« — »Ne vémo, gospod poročnik.« »Naj pové vsak svoje ime!« Zrimšek, Belec itd. čujem, skupaj samó pet imen. »Kje pa so drugi?« — »Ne vémo, gospod poročnik«, odgovoré vojaki. — »Ti so govéda«, zakričim, »ki ne vedó, da velja naša moč v združbi. Zapiskajte jim, da pridejo za nami.« Potem se posvetujem s prostaki, kaj nam je početi, ako smo zašli. Reči moram, da so jo prav dobro pogodili in jednoglasno predlagali, naj ostanemo tu, kjer smo, dokler ne napoči dan. Nasvet razumnih prostakov je dober, mislim si, in potem ukrenem. Poiščem si mesta in sédem na staro podrto bukev, vojaki okoli mene. Stisneni v plašče svoje, kapuco čez glavo, čuvamo. (Dalje prihodnjič.)

Po nôči.

Nebrojno zvezd z nebá višine
Obseva zemeljske daljine;
A kdo uprè okó
V visoko to nebó?
Povsod tihota . . . vse počiva . . .
Sèn sladek vsako bitje sniva.
A snivam tudi jaz?
Ne; nežni tvoj obraz
Ne dá mirú, ne dá pokója.
Smehljáj, pogled, milina tvoja
Takó v srcé mi vtisnila se je,
Da več pozabiti ne morem te.
Pri postelji mi luč gorí,
A v srci poezije vir
Lehkotno in ljubkó šumí.
Čuj! vedno večji je nemir:
Že vró mi vêrzi iz srcá,
Oj, vêrzi slave tvoje
In srčne bóli moje.
A pómlad cvètna ti gorí —
Ne čuješ, kar mi pesem peva,
Ne odgovarjaš, ni odmeva.
Nagiba se mi glava,
Utrujena miruje krí,
Srcé počiva, spava . . .
Oj, zvezde jasne vé noči,
Oj, le svetló svetíte,
Sèn sladek náme zlite! . . .

Ivan Pogodin.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

II. Poljansko kolo.

c.

Kolo v Predgradu.

(Dalje.)

Po nevšečni nepriliki završilo se je to kolo v zadnjem zvezku prerano. Po predzadnjih dveh vrsticah tega spisa na str. 500 čitaj dalje:

8.

Puška puče[1]) iz drugoga kola
I ubije Ivana junaka.
Igraj kolo dva luga zelena!
,Niso' ono dva luga zelena,
Več je ono ,ta' zvezda danica,
Na nji kola[2]) Marija divica,
Sinka Boga naručaj držijò.[3])
Pomozi Bog, pomozi Bog!
Nápi(j) meni, a jaču tebi.

Navada je po svedokovih besedah »kolo igrati« (v Predgradu) o veliki noči, o binkoštih, na svetega Janeza krstnika god, o božiču (»o božiči«), na sv. Štefana, na sv. Janeza,[4]) na sv. tri kralje in na novo leto.

Zanimljiva in jako važna za našo razlago je svedokova opazka, da si izbirajo dečáki neveste ali odrasle déklice za ženitev po navadi samo v kolu,[5]) (kakor se znanijo po vélikih mestih gospodiči z gospodičinami na očitnih in neočitnih plesih po dvoranah ali sobanah).

---

[1]) V matici bilo je že prav tako napisano hrv.-srb.: »puče«, potlej pa z isto roko ,popravljeno' t. j. pokaženo tako: »puči«. — Premotilo je pisalca najbrže nsl lice: »póči«.

[2]) Od hrv. »kolati« = nsl. sukati se (kreisen, sich im Kreise drehen). Pogrešam tega glagola pri Vuku; rabi pa i Žumberčanom (»Vlahom«).

[3]) Namesto: drži. Spomina je vredna ta posebnost, da se govori tù tudi o Mariji devici v 3. množni osebi, kakor govorimo Slovenci o takih osebah, katere posebno poštujemo, a vender svetnike in svetnice, [tudi Marijo devico], dà, celò Boga tikamo po stari navadi. Prim. tudi str. 498 (6).

[4]) Ivana evangelista (27. decembra meseca).

[5]) Po matici: »Navada je le takrat, kadar se kolo igra, de se dekleta fantjam (sic) dopadeta (sic), in fanti dekletam takrat, kadar je kolo, si fanti dekleta za ženitvo izbirajo navadno«.

Po tem se vidi, da pesmi, ki smo jih imeli v mislih iz početka. niso izmišljene povse, nego da se oslanjajo na resničen naroden običaj, ki se vrši med Belimi Kranjci pri Poljanah (oziroma: v Poljanah) še dandanes.

Navadno se tudi v Predgradu začne kolo igrati »šele po večernicah« t. j. ob 3. ali 4. »popoldan« ter se igra do 8., do 9. ure zvečer; a na sv. Ivana (tu »Janza«) evangelista[1]) začnejo précej ob »pol enajste ure ‚pred poldan‘, ter igrajo do dveh ‚popoldan‘«.[2]) Potlej gredó (»grejo«) južinat; po južini, ob treh ali štirih[3]) začnó (»začnejo«) pa zopet ter igrajo do 9. ure zvečer.

Če je lepo vreme[4]), pridejo tudi drugi ljudje z vseh stranij kola (»kolo«) gledat, ne samo iz druge vasí, nego celó s Hrvatskega (»is hrvaškega«).

»Navadno je«, dodaje naš svedok, »de enkrat ‚skačejo‘, kedar kolo igrajo, in spet počasi okoli ‚kolajo‘ in pojejo vsake vrste pesmi in tudi druge pesmi, in se veselijo.«

Na sv. »Janeza krstnika dan ali god« je pa taka navada: Zvečer ob 8. uri se zberó (»zberejo«) iz vse vasi dečáki (»fantja« !) in dekleta, vzamejo najprej (»narprej«) voz, in s tistim vozom »grejo in začnejo prec od kraja vasi po hišah drva zbirat(i)«. Vsaka hiša mora nekaj (»nekej«) drv dati; če ne, vzamejo si jih dečáki sami. Po vsi (»celi«) vasi pobirajo drva od kraja do konca vasi. Potem odpeljejo tisti (»otpelajo tista«) voz drv četrt ure daleč (»deleč«) od vasi blizu ceste na »eno« trato, in naložijo ter zakurijo ogenj[5]) »strašno, strašno velik in pri tistem ‚ognji‘ kolo igrajo, . . tudi plešejo in se veselijo ter različne pesmice popevajo vso božjo noč do belega dne, vsi skupaj«.[6])

Tudi iz druge vasi pridejo dečáki kola (»kolo«) gledat, pa le tisti, »kteri se imajo dobro skupaj« z domačimi fanti, in kteri se upajo priti. Drugi ne smejo priti, zato ker se précej pokarajo (»skregajo«), napósled (»nazadne«) še stepejo; ali to se malo kedaj (»kdaj«[7]) zgodi.

Kedar je že ogenj zakurjen, ondaj (»takrat«) se začne kolo, ki je »strašno veliko« — iz vse vasi dečáki (»fantje«) in dekleta, ki po-

---

[1]) Prim opazko na str. 551.

[2]) V matici uprav: »do dveh urah popoldan«.

[3]) V matici: »ob treh ali štereh urah«.

[4]) V matici: »čeje leipo vrejme«.

[5]) V matici tù: »ogein«; (pozneje pa: »pri ognji«).

[6]) V matici: »in vsake sorte vrsne pesmice pojejo celo božjo noč usi ukup fantja in dekleta«.

[7]) Metličan izgovarja razločno: »kèlaj« s poluglasnim, naglašenim è (ъ); zato pišem tudi: »kedar« (a ne »kadar«).

pevajo vsake vrste pesmi[1]); »ampak ‚jest‘ bom«, velí naš svedok, »le ano pesem izpisal, ktero nar pred začnejo peti«:[2])

Sveti Ive kres nalaga
Na Ivanje ‚zvečer na večer‘,
'Si kresniki na kres dojdo
Na Ivanje zvečer na večer.
'Si kresniki in kresnice
Na kres dojdo na Ivanje.
[Na Ivanje zvečer na večer«[3])];
Samo nije rože Margete
Na Ivanje zvečer na večero.
Roža Margeta doma se spleta
Na Ivanje večer na večero.

Zbiraj se, zbiraj, lipi zbor,
Pojdmo v kolo, dragi moj!
Malo cupni, malo lupni.[4])
Da se trese celi dom!
Z okom sevni, grlom pevni,
Nogom skoči kako grom!
Noga lahka, srce zdravo,
Kolo leti kako ‚djavo(l)‘.[5])
‚Poskočice‘ djevojčice,
‚Kaj‘ so htele, to so i[6]) smele.

Hvatajte se kola toga,
Od višnjeg' je ono Boga;
S rukom drži bratac brata,
Blizi srca njega hvata
Muzik[13]) svira, srce dira.
Kolo, kolo muzik svira,
Noga zemljo[14]) ne dodira.
Dajmo, brate, ijujuju!

9.

‚Daj‘ nam brate —[7]) piti
‚Dej‘ nam iz vrča vina uliti[8])
Poj(d') sim[9]) brzo pa natoči
Da nam bratja bol(j) poskoči.
Jasno je nebo široko,
Žarko je sunce visoko,
Moja draga je daleko
U[10]) sred kola u[11]) popreko,
Preko gleda na mene
I na o v u do[12]) mene.

10.

Momci čili podvikuju.
Muzik svira, ne da mira,
A još više djevojčice,
‚Njihe‘ oči i nožice.
»Dej, brate, ijujuj!«
Kteri bi takov momak bil,
Ke (ki) se ne bi pošalil?

---

[1]) V matici: »in tudi pojejo vsake sorte vrsne pesmi«.

[2]) Malo poprej čita se v matici: »navada je nar poprej tola pesem peti«. (Tako: »tola« nm.: »to-le«) pravijo v takih slučajih mnogi Gorenjci) Pis.

[3]) V matici izpuščenâ je menda jedna vrstica; kajti ondi čitaš (soper mero) tako: »Na kres dojdo na Ivanje zvečer na večer«.

[4]) Prim óno ‚dubrovačko‘: »hopa, cupa, skočmo bolje«, . . . ki se čuje tudi v Lonji (v Posavini), »Arkiv« VII 287.

[5]) Vrag (hudič).

[6]) Ta *i* je odveč

[7]) [vina?]

[8]) Pravilneje bi bilo: »Daj nam 'z vrča vina vliti«.

[9]) V matici: »Poj sum«.

[10]) In [11]) v matici v.

[12]) Tù »do« = polag (poleg).

[13]) V matici tù: »muzikant«, ki je pa je za ‚osmerca‘ malo predolg; a malo niže čitaš tudi v matici dvakrat pravilno: »muzik (izr. mùzik) nm.: »muzikant«.

[14]) Nm.: zemlje. Tudi v srbskih narodnih pesmih čitaš pogostem kazalnik ali tožilnik (acc.) namesto zanekalnega rodilnika (genet. negationis).

Veselje prikipelo je do vrhunca. Zato prijatelj! ne čudi se, da se je baš v zadnjih treh vrsticah malo pokvarila — méra; kajti o taki priliki pévec, vès v ognji, ne utegne šteti . . . zlogov na prste, kakor ti.

»In to je use resnica, kar je tukaj popisano, in ‚glih takú‘ imajo navado.« — S temi besedami završuje stoprav drugi naš svedok, Jure Ráde iz Predgrada, svoj zanimljivi popis. —

Gledé jezika v poljanskem kolu, treba pritrditi Kobétovim besedam (str. 415), in to za sedanjo dôbo s tem popravkom, da se popevajo v »poljanskem kolu« pesmi večinoma v srbsko-hrvatskem narečji, pomešanem kolikor toliko s slovenskimi besedami in oblikami. Po oblikah: »lipi (zbor)«, »divojak« (gen. pl.) v 1. oziroma 2. kolu poljanskemu (str. 493), »kî« (494) v 3. pesmi pa sodimo, da je — kakor v Metliko —, tako tudi v Poljane najprej dospelo hrvatsko (čakavsko) kolo, s časom se mu pa pridružilo tudi srbsko.

Beseda v igri: »Most«, ki ne spada vprav v »kolo« je pa, kakor v Metliski igri istega imena, slovenska (razven nerazumnega: »Brojeli broj bronjke broj«); slovenska je tudi 2. pesem (str. 493).:

»V našem polji zlata jablan«.

Po pobožnih pesmih, ki se vrsté s posvetnimi, vidi se krščanstva velik vpliv, kakor v naslednjem »žumbersku kolu« — tudi v »poljanskem«.

Izvirna in prekrasno povedana je v tém kolu tudi národna misel, da je kolo uprav od »višnjega (t. j. najvišjega) Boga«, dočim bodemo slišali skoro, da ga je nekdo izvajal celó — od vraga, a posredno . . . od Turčina.

II. Kolo na Vinici in po njeni okolici.

Razglasil je bil dr. E. V. po lanskem »Slovanu« (str. 380), da se tudi okrog Vinice, kakor povsod ob Belokranjski Kolpi igra še »kolo«, posebno o božiču, da mu je pa gosp. Fr Trošt, nadučitelj na Vinici, poslal nekoliko »pripevek« k igranju, a brez izjeme same četverovrstne gorenjske in koroške, ki jih je utegnil tam zatrositi kak krošnjar, da pa drugod popevajo v »kolu« menda še prave domače popevke. — Zato sem istega vrlega narodnjaka, gosp. Trošta, letos pismeno naprášel in res tudi naprosil, da je blagovolil še povpraševati na Vinici in okoli Vinice po pravih národnih pesmih te vrste. Uljudni gosp. nadučitelj priobčil mi je napósled več nego sem si bil v nadi. Bodi i njemu zaslužena očitna hvala za to.

Po njegovem poročilu igralo se je nekdaj »kolo« na Vinici na malem holmci »na Majeru«, in to o božiču in naslednjih praznikih, vselej po večernicah. Nekaj jih je plesalo na prostoru, napravljenem vsred »snežne gladine«; a drugi so gledali ter se zabavali[1]) z raznimi opazkami o plesalcih in plesalkah.

»Petje« — píše gosp. T. — »bilo je mnogovrstno, a le malo tega sem mogel zaslediti«.

Pravo kolo so igrali še okolo in do leta 1870, a zatrlo se je, in to največ z vplivom častite duhovščine, kateri so gotovo neugodne bile kake ‚verednosti'.

V starini bilo je sicer nekoliko izvirnih pesmic pri tej zabavi, a to že pred več nego 30 leti, dočim so se pozneje popevale »navadne národne popevke«, kakeršne so n. pr. Vodníkove okrogle in druge. Ena izmed starih začenjala se je tako:

1.

Mera: —υ | —υ | —υ | —υ
—υ | —υ | —υ | —υ

»Hajdi, hajdi, draga moja,
Hajdi brzo, milena,
Kolo igrat, duša draga,
L'jepa ti, devojčica! [2])
Igraj brzo i veselo,
Mlada moja rožica!«

»Dalje« — velí gosp. T. — »nisem mogel spraviti«.

»V sosedni fari še zdaj plešejo kolo — na Vrhu, — a samo po 4 do 5 parov, in to ženske in možki, a ne ravno, da bi jih bilo enako število;[3]) pesem je pa ‚sedanja národna'.

»Národne v »kolu« so tudi te:«

2.

Mera: —υ | —υ | —υ | —υ

Fantič pride pod okence,
Potrkal je na polkence;
Mamka pa prav'jo, kje je ključ,
Da grem — po luč.[4])
Fantič se je svetlobe bal,
Klobúk si je na glavo d'jal.
Fantič pride na sred vasí,
Zavriskal je na vse straní;
Mamka pa prav'jo: fant gre v vás,
‚Ki ima — lep glás'.[5])

---

[1]) Po našega gosp. svedoka svedočbi rabi Viničanom glag. »zabavljati (komu) za nemški: necken, schimpfen, spotten; »zabavati se« pa za nemški: sich »unterhalten«. (Hrvatom in Srbom znači pa »zabavljati se«: sich unterhalten.)

[2]) »L'jepa«, a vender »d*e*vojčica (nm: d*je*vojčica).

[3]) V prvem dopisu poročal mi je gosp. T., da igrajo »kolo« na Vinici, na Vrhu in po bližnjih vaséh dečáki (»fantje«) in dekleta vkupno na božič in o svetkih«, da se je pa ta navada v tem času opustila že močno.

[4]) Pravilneje bi bilo: »Da grem [précej po svetlo] luč«. J. N.

[5]) *Ki* nm.: *ker*. Zarad mere mislimo si pa tako: »Zató ker, 'ma tákó lep glás«. J. N.

3.

Mera: ∪ — | ∪ — | ∪ — |

Visôke sò goré,
Zelêni travniki,
Pa gládke sò stezé,
‚Kod‘ mì moj fàntič gré.
Petelinček [1]) je zapél,
Daníca je prišlà;
Fantiček slôvo vzél,
Se dèkle jókala.
Molči, molči ljubica,[2])
Se bomo videla;

Pod tvojim' okenci
Se trav'ca zelení.
Na glavci klôbuk 'mam,
Za njim pa ‚pušelc‘ lep
Ta púšelc tako lep,
Da ga mógel cesar vzét'.[3])
Hribci zdaj odganjajo,[4])
Sneg je preč in preč,[5])
In rožice rastó,
In ní je zíme več.

4.

Mera: ∪—∪ | ∪—∪ |
∪—∪ | ∪—

Štiri muzikanti,
Naredite eden marš [6])
Me bôte spremili,
Ker pojdem čez vás.
V Ljubljano sem prišel,
So m(i) dali nov ‚gvant‘,
‚To‘ flinto soldačko,
Soldat moram bit'.
Eno dèkle sem imel [7])
Še mlajšo [8]) kot jaz

Stanuje na Kranjskem,
Na Laškem pa jaz.
Pozdravljena bódi
Ta kránjska zemljà,
Ki nótri stanúje
Ta ljub'ca mojà.
Eno [9]) pismo sem pisal,
Na dom ga poslàl,
Me zmérom skrbélo,
Kakó je domá.

5.

(Mera različna.)

Da sem znala,
Ne bi se udala,
Da je Ivo
Čuden pijan'c;
Pije po noči
Do belega dana

Pak od zore
Do temne noči.
Kad lunica sveti,
On prolazi
K svojoj dragoj ljubici.

---

[1]) »Petelin« pripadal bi tù bolje, a samo zarad mere. J. N.

[2]) Nm.: »Molč' môlči ljubica«. J. N.

[3]) Nm.: B' ga mogel cêsar vzét' [= da bi ga mógel cêsar vzéti].

[4]) in [5]) Nm.: Hribci odganjajo — In sneg je preč in preč.

[6]) Nm.: »Nar'dite (zagôd'te) en màrš«.

[7]) Nm.: »En' deklè sem imèl« (po gorenjski); a Beli Kranjec greši rajši soper mero nego zoper slovnico. J. N.

[8]) Tù je bila zopet priroda jačja od slovnice.

[9]) Nm. po gorenjski: »En' pis'm sem pisal.«

(Dalje prihodnjič.)

Revež.

Obraz z l—kega pogórja.

Spisal dr. **Ivan Tavčar**.

(Dalje in konec.)

To deklè ni bilo Bog védi kakó zalo, a vender je imelo obraz, ki se je lahko pogledal, z veseljem pogledal. Mladost, róžna mladost je sedela na tem obrazu, in to je vse kàj druzega kakor starost, jesenska starost.

Z materjo — vdovo — bivala je v leseni, na pol podrti hiši; húdo revščino sta trli, ali vender bili jezni na ves svet, kakor pravimo. Oče — Bolantáčev Miha — umrl je v ječi, ker so ga bili obdolžili, in obsodili, da je vkradel teleta iz hleva. Nekaj let pozneje se je izkazalo, da je bil nedolžen, ali vender je ta obsodba ostala na hiši. Záse so živeli in se prepirali radi z vsakim človekom, posebno hči je bila osorna in je imela oster jezik v svoji oblasti, da se je bala pred njo še Lovríčkova Marúšica, ki je imela strupén jezik, kakor verižasti gad zobé. Če drugače ni bilo, stêpla se je celó, ako se ji je očitalo, da so ji bili očeta zaprli.

Ko je Blažè Ančéta ugledal, sramoval se je skoraj: morda je slišala, kakó ga je žena zmerjala in kakó je vpila nánj.

»Na máhu ležiš!« ogovorila ga je. »Čakaj no, sédem k tebi, da bo kàj druščine, če se me ne bojiš, ti žalostni srakopèr, ti!«

Glasnó se je zasmijala ter spustila kravo, ki je takoj pričela muliti zeleno grmíčevje, tresóč velika ušesa in sekajoč z dolgim repom po nadležnih muhah.

Ančè pa je prisedlo k Blažétu, pogledalo ga nagajívo jedenkrat in dvakrat, da je revežu zatrepetalo srce v prsih. Kaka je vender bila razlika med njenim obrazom in med obrazom njegove Luce, katerega se je še v sanjah bal, če se mu je prikazal. »Moj Bog«, mislil si je, »saj ima ženska poseben obraz, in do danes tega še védel nisem! Sedela je sklonjena na zelenih tleh ter si oberóč objemala kolena, takó, da se ji je krilo nekoliko privzdvignilo in da je zrla v svetlo solnce belo-nogovična, okrogla njena nožíca.»Tukaj je pa res vse lepše, kakor pri moji Luci« — mislil je Blažè dalje, in taka tema mu je prepregla dušo, tema, kakor bi večja na zemlji nastati ne mogla, če bi se vse skupaj, solnce, luna in zvezde zdajci vtrnilo z néba.

»So te li spet?« izpregovorila je zbadljivo, »in ti si poslušal in trpel, kakor bi bil posekan hlod! Udári jo kdàj, če se trga nad teboj!« Pri tem se je skoraj raztogotila in rjavo okó se ji je zablísnilo, prav kakor sokoliču, ki je opazil svoj plen v zelenem žitu. Kakó je Blažétu dobro délo to sočutje!

»Vedno kričé«, odgovoril je zamolklo, »in ničesar jim prav ne storim.«

»Le udári! Le udári!« hitela je Anica, »bodi gospodar!« Odtrgala je z roko hrastičev vršíček in tolkla ž njim po tleh, da je listje frfotalo na vse straní.

»Vidiš, takó-le jo moraš sekati!« In tolkla je še bolj vneto, dokler se ni veja raztêpla.

»Slábo se mi godí, prav res slábo!« vzdihoval je Blažè. Prav hudó ga je pogledala in zakričala: »Čemu pa si jo vzel, táko staro! Prav ti je!«

»Morda je res prestara!« zastokal je Blažè na zelenem máhu. To pa jo je do cela razburilo:

»Če tega za gotovo ne véš, potem naj te Luca le pretepava! Vidiš, svoji kravi pravim tudi Luca. Hej, Luca!« Pograbila je za vrv, vlekla kravo za sabo in se skrila za grmovjem. Tudi Blažè je odšel proti hiši in po glavi so mu rojile njene misli. Stopivši v vežo, moral je že prenesti pravo plôho.

»Dolgo si spal, a jaz se mučim kot Bog na križi«, togotil se je stari sedèč na ognjišči in velik kos kruha použivajoč.

»Bog vé, kdaj te bo kàj sram! Star si že dosti!« pristavila je žena Luca ter z veliko žlico lovila velike drobivce po veliki skledi, v katero je bila rjave kave do vrha nalila.

»Molčíta že vender!« odgovoril je Blažè pogumno, »do grla sem že sìt vájinega večnega klepetanja!«

Zdaj je udarila strela v slamnato streho! Luca je tréščila žlico po ognjišči, in takoj se je postavila pred svojega možá:

»Jaz ti naj molčim, ko je vse moje, ko nič nimaš in si berač!«

Ko Blažè še ni izgubil srčnosti ter jo je še celó s pestjó precèj trdo pehnìl od sebe, pograbila je búkov okléšček pri ognjišči in kakor stepnik ga je omahala, da je bil zdajci ves krváv. Tudi stari ji je priskočil na pomoč, in združena sta ga popolnoma premagala, da se je moral udati na milost in nemilost. Od tedaj je bil tepen skoraj vsaki dan in Ančétov svèt je bil najslabši, kar jih je Blažè kdaj poslušal v svojem življenji. S kostmí, ki so ga prav hudó bolele, in z mesom, ki se je črnilo pod udarci, plačeval je ta svèt mnogo, mnogo trdih dnij.

Nekega jutra je sekal v gozdu staro smreko. Pot mu je lil po obrazi in vse teló ga je bolelo.

»Upréžen si«, začul je glas za sabo, »in v jarem te je vteknila Luca, da vse poka!«

Obrnil se je in opazil svojo znanko. Ob smreki je slonela in zobala barovníce, katerih si je bila nabrala v predpasnik.

»Malo počíj!« dostavila je sočutno, »in nikar se ne péhaj za tuje ljudí, ki te teže gledajo kakor ne vém kaj!«

Ko ji ni ničesar odgovoril, vprašala je ognjevito: »Ali si udaril? Kaj, ali si jo udaril?«

Kri je zalila lice Blažétu, spomnivšemu se, kakó je bil sam tepen, mesto da bi bil tepel on.

»Saj véš, da to nič ni, Ančè,« odgovoril je rahlo, »takšne rečí se ne smejo v hišo uvajati!«

»Ti revež, ti! Ti revež, ti! Da nimaš vender čisto nič srčnosti!« Hudobno se je smijala in s prsti je nosila barovníco za barovníco med bele zobé.

»Danes vém, da nisi še jedel« — pričela je nekaj časa potem, »ná, jej! Žejen si gotovo tudi, ker tu blizu ni studenca.«

Stopila je k njemu ter mu razkrila pred obrazom predpasnik z modrimi barovnícami.

»Jej, no, ti ne véš, koliko jih je letos!« Lačen je bil, žejen je bil — in res je ségel v predpasnik. Tistikrat se mu je storilo milo pri srci, da imajo tuji ljudje več usmiljenja ž njim kakor njegovi! Léšnikom jednake debele solze so se mu vsule po obrazu in jokaje je izpregovoril:

»Ti ne véš, Ančè, kakó se mi godí, kakó slábo se mi godí! In otròk mi je tudi umrl!« In neprestano so mu suli léšniki po lici.

»Le ne jokaj nikar, Blažè, le ne!« in takoj se je še Anici raztajalo srce, in ko se Blažè le ni mogel najokati, pridružila se mu je tudi ona. Zgrudila se je k tlom in točila solze iz vse duše. Ko sta si konečno otrnila oči, dejal je Blažè:

»Oj, kakó bi bilo lepše, če bi bila ti moja žena, Ančè!«

Hitro se je vzdvignila, da se je vse po zemlji vsulo, kar je imela v predpasniku. Zardéla se je kakor màk v žitu in odgovorila:

»Vidiš, to je zdaj vse prepozno! Ne rečem, da bi te ne bila mogla rada imeti.«

S temi besedami je odhitela pod temáčno smrečje. Blažè se je ojačil in hitel za njó. Ne vé se pa, ali jo je še uhital tistega dné. —

* * *

Imeli smo semenj v vasi in pri Polonovci se je trla soba od pivcev in takih ljudij, ki bi bili brez denarja radi kàj popili in pojedli. Muhov Janez si je bil izbral kót poleg pečí in mučil je klarinet, pri njem pa je sedèl še Zavratárjev Tonče in tlačil je harmoniko v rokah. Oba sta napravljala godbo, da so se vaški psi zbirali pred Polonovcem tulèč proti nebu, prav kakor da je napočil sodni dan. V hiši pa so plesali gorjanci in tolkli s petámi ob pódnice, da se je vse potresalo in da se je vzdigoval góst prah. Vse bi bil prenapolnil, da ni prišla časih domača dekla ter metala iz velikega lonca vodo med plesálce, ne gledé, kam je padalo, ali na tla, ali pa na široka krila plesálk. Kričali so, napivali si, in vsi so bili prepričani, da lepšega življenja biti ne more, kakor so ga uživali tisti dan v zaduhli in vroči pivski sobi. —

Tudi Četrtníkova Luca je prišla s svojim možem. Prodala je bila prešička na sejmu in sedaj je nosila denar pri sebi. Ples je ljubila nad vse, in skoraj ginljivo je bilo gledati, ko je lovila plesálcev, ki zánjo marali niso, ker je bila stara in grda, ako je to sploh smeti rêči o kateri ženski. Z Blažétom sta sedela pri mizi in zdaleč zrla na plešóči svet sredi hiše.

»Še plesati se nisi naučil, grdôba!« togotila se je nánj, »in vender bi imela danes takó lep čas, in prostora je tudi dosti!«

»Bo že bolje! Bo že!« odgovoril je Blažè, ki je na vse drugo mislil nego na ples.

»Hej, Blažè!« zakričal je pijani Frjanček izpred Mosta, »pelji jo no plesat! Kaj se boš skrival, ko jo imaš, da jo v devetih vasćh ni take!«

»Ali te še pretepa vsak dan?« oglasil se je tudi Mihôlca izpod Skale, »le počakaj, ko boš ti v njenih létih, tépel jo boš pa ti, to se reče, če ne boš takšen zajec kakor si danes!«

Blažè je molčal, Luca pa se je s celim srcem poprijela Frjanca:

»Píj, píj, Frjan, potem me pa pelji jedenkrat, da se malo zasučeva, ker sva bila prijatelja od mladih nóg!«

»Ako boš dobro za vino plačevala, sem pa že takšen, da me ne bo sram, če se zasučeva!«

Takoj je izpil poln kozarec ter s hrbtom odrinil Blažéta, da je dobil prostor tik Luce, ki je potem vse popóludne dajala za vino, katero je naš Frjanček takó zeló rad pil. Časih sta tudi vstala in prav nerodno zaplesala; posebno smešno se je nosil plačani plesálec Frjan, pritiskajoč z vso gorečnostjo staro plesálko k sebi.

»Ne bodi jezen, sosed!« opravičeval se je Blažétu, »saj si tudi ti časih pri sosedu izposodiš volíča, da moreš preorati njivo. Rajši pa še imam vola kakor tvojo Luco, ha, ha!«

»Píj no, píj no! Potlej pa zapléšiva še jedno!«

Luca je vse pretrpela, samó da je imela stalnega plesálca.

Ko je bilo vse v najglasnejšem hrupu, v največjem veselji, priril se je v sobo stari Véharček, Štefan Véharček, ki so mu dejali tudi »Sraka«, kar pa ni rad slišal. Šival in krpal je po pogorji staro obleko in ljudi je obiral. Vedno je imel polno torbo novíc, katere je prodajal za vino, če je je kdo hotel plačevati.

»Dobro se imate, ljudje božji! Juij!«

Obstal je sredi sobe in vzdigal šibki svoji stégenci.

»Imaš li kàj novíc?« vprašal je Miha izpod Skale; »prej ne dobiš rdeče kaplje, dokler nam ne povéš česa nóvega!«

»Če bi na tvoje čakal, potem bi danes ne védel, kakó se vino pije,« zajezil se je Štefan. »No, pa je tu nekaj poštenih gláv, nekaj móž, ki jih imam rad. Ali že véste?«

»Kaj? Kaj?« odgovorilo je deset glasov.

»Dajte mi piti in potem vas še jedenkrat vprašam: ali že véste?«

Ponudilo se mu je zdajci deset kozárcev, toda Štefè je v poniž nosti svoji izpraznil samó jednega ‚na zdravje vsem poštenim ljudem, ki za vino dajejo in vdovam in sirotam zasluženega plačila ne trgajo'.

»Zdaj pa govôri!« rjul je Miha izpod Skale.

»Šival sem pri Bolantáčevih, pri tistih revah, pri tistih siromašnih ženskah. Sinoči je tisto mlado, tisto Ančè, lêglo na klop pri pêči, in prav hude bolečine je imelo. Sam Bog nebeški védi, kje je to révišče otroka iztekníIo, ko se vender z nikomer menilo ni!«

Posebno ženske so v tistem trenutku iz vseh kotov pritisnile, in najprva Četrtníkova Luca, ki je takoj raztegnila široka usta ter izpregovorila hudôbno:

»Pri tisti hiši niso bili nikoli nič prida. Stari je kradel, kjer je mogel, in ako bi Vi mene bili vprašali pred pol letom, povédala bi Vam bila, da bo takó in nič drugače!«

»Luca, ti bi bila morala že védeti!« odgovoril je Štefè. »To pa še ni vse. Ravno, ko je tu pri vas danes v vasì póludne zvonilo, umrlo je otročè, in umrla je tudi tista uboga živálca, ki ga je imela. Takó se mi je smililo, rečem vam, da sem se hitro spravil iz koče, in da še svojega plačila čakal nisem.«

»Kàj tisto!« oglasila se je zopet Luca. »Bog že vé, kaj dela! Meni so ukrali kôrec s keblà in dobro vém, da ga ni drug izmeknil kakor tisto deklè!«

»Tudi to še ni vse!« nadaljeval je Štefè. »Kadar se je ta revna ženska v bolečinah mučila, ni ji dala mirú stara Bolantáčka. Védeti je hotela, s kom se je pečala. To sem vam zavijal ušesa, da bi tudi slišal! Pa se je dolgo branila. Napósled — mislim, da so se ji takrat že nebesa odpirala in da je z jednim očesom že gledala prestol Bogá očeta — napósled pa je povédala. Vse je povédala in ali véste, kdo se je štel za njenega?«

»Kdo? Kdo?« povpraševala je vsa družba in najglasneje Četrtníkova Luca.

»Oženjen človek, kakor gotovo je Bog v nebesih, oženjen človek!«

»Oženjen!« zatogotila se je Luca, »tákšno grdobo bi pa morali vender za péte na drevó obesiti! Kakor bi svoje žene ne imel!«

»Kdo je? Govôri že vender!« vpil je Frjan izpred Mosta.

»Povèj ga!« silila je Štefétа tudi Luca.

»Saj ga lehko povém!« smijal se je Štefan, »tam-le sedí, Luca, in tvoj je, Luca, tvoj Blažè je ta ptiček, poglej ga no!« Z dolgim koščenim prstom je pokazal na mesto, kjer je za mizo sedèl mladi Četrtník. Nastala je tihota, kakor v cerkvi; potem pa je napolnil sobo krik, grozen, nepopisen, kakor bi se trgale divje zveríne. Ta krik je prihajal Luci iz grla in že so ljudje menili prvi trenutek, da se bo zadušila.

Za mizo pa je vstal Blažè in se z bledim licem naslonil na zid. Krvavo je pogledal na vse straní, potem je hripavo zavpil: »Bila je moja, bila! Pustite me, pustite me!«

Luca je silila vánj. Prijel je steklenico na mizi ter jo treščil ženi svoji na glávo, da se je na drobne kosce razletela in da se je ženska nezavestna zgrudila. Oni pa je odrinil svoje sosede in planil iz sobe. Zunaj je bilo že mračno. Pobegnil je brez pokrivala na glavi po stezi proti Četrtníku, pestíl roke in sam s sabo govoril, da je groza obhajala tiste, ki so ga srečavali. Luco pa so morali nesti proti dómu, kjer je skoraj vso zimo hudó trpela in se togotila o mladem svojem móži. Letá pa je bil izginil, in sploh so ljudje menili, da je zavoljo stare žene svoje pobegnil v Ameriko, kar se je nam zdelo prav pametno.

* * *

Prišla je cvetoča pomlád. Na Četrtníkovem holmu so cvetele vijólice in bukev se je bila zavila v tisto sočno, mlado zelenje, ki pri-

haja z vsako pomládjo. Pod njo v senci pa je ležal Štefè Véharček in premišljal, kakó da ni ptic pévek v tem logu, katerih je prejšnja leta bilo vse živó. Samó vrane in kavke so imele svoje ženitve med rdeče-cvetočimi mecesni. Zapihljal je pomladánji vétrec in tedaj je na Šteféta padel čevelj, človeški čevelj! Štefe se je postavil na nóge in pričel proti bukovim vejam kričati in zabavljati. Ondu pri vrhu je viselo nekaj črnega, ali odgovora ni bilo. Potem je Štefè sam splezal na drevó, kjer ga je vzprejel nekak prav, prav čuden duh. Ali visoko ni plezal. Skoraj po vejah se je spustil nizdolu ter pobegnil proti Četrtníkovi hiši. Tam se pa dolgo ni mogel zavesti, ali konečno je venderle povédal, da visé na Četrtníkovi bukvi kostí obešenega človeka. Takó je bilo. Po ostankih so spoznali, da je tu končal Blažè revno svoje življenje. Najbrž se je v stráhu skril na drevó, v temni nôči pa ga je znóva prijel obup, in vse breme révščine svoje je vrgel od sebe tam gori v zračnem vrhu, odkoder je umirajoč še gledal v zorno, z luninimi žarki razsvitljeno domačo dolino.

Črtež rimskega mesta »Neviodunum«.

(Dalje in konec.)

Na nasprotni stráni od Drnovega proti vási Brege se pričnó précej na konci mesta grobi in sicer so po sredi čez Brêženske njive (Kamin) sami grobje zloženi od kamenitih plošč in od opeke, nekoliko bolj na desno pa so bile zidane kapelice kakih 340 *m* daleč (do steze, ki drží čez njive). Potem so na obeh stranéh jednaki grobje od plošč in opeke. Jedino dva sta bila nekoliko drugačna. Imela sta namreč v sprednji steni vzidane stópnice, na katerih so stale žarnice. Prav na konci pokopališča kakih 700 *m* od mesta so našli najlepših žarnic, steklenih posod in igel, ki so posebna krasota ljubljanskemu muzeju. Le 200 *m* od mestnega obzidja na levo je stal vodnják (cisterna). Tudi tukaj je držala cesta mimo grobov najbrž proti sedanjemu Sisku, kjer je bila tudi nekdaj imenitna rimska naselbina Siscia. Sledovi ceste se poznajo na več krajih, najbolj pa med vasima Mrtvice in Vihre; ondu je bil menda tudi brod čez Savo.

Od drnovske cerkve proti Vélikemu Podlogu, Cezelu, Ostrogu in Grobljem se nahajajo pogostoma grobje; pri Vélikem Podlogu poleg sedanje ceste tudi kos miljskega kamena, drugi kos z napisom leží pod pokopališčem pri

leskovški cerkvi. Pri Cezelu na Krki vidimo tudi še zidane ostanke nekega mostú ali brodú. To so gotova znamenja, da je šla todkaj nekoč rimska cesta iz Neviodunuma v Crucium pri Št. Jarneji. Od križišča pôljskega pota za cerkvijo s cesto na Gorico kakih 50 *m* po cesti proti vási Gorici in 86 *m* na levo v polji je stalo veliko poslopje. Kakih 14 *m* dalje nahajamo že nekaj grobov, potem pa pri cesti večje pokopališče z grobovi zloženimi od kamena in od opeke. Dalje 460 *m* od križišča po goriški cesti in odtod na desno 200 *m* so izkopali skoraj 270 *m* na daljavo mnogo zmalanih, kapelicam podobnih grobov, med njimi je tudi zanimiv rimski grob, izkopan 31. dné marcija 1887. l. in v VI. »Zvonovem« zvezku na stráni 380. opisan. Nekoliko dalje so izkopali človeška okóstja, še dalje pa grobe zložene od kamenitih plošč.

Ob cesti proti Cirkljam ne nahajamo 390 *m* daleč nič grobov, potem pa so našli kapelici podoben zidan grob, za tem 200 *m* daleč več prav malih in slábo zidanih grobov s slabimi posodami brez denarjev in brez igel — najbrž je bilo to pokopališče siromakom. Na konci je stala zopet nizka kapelica. Tudi tukaj so še sledovi rimske ceste, ki je držala skozi vas Zásap med Račjo in Župečo Vasjo h Krki. Onostran Krke pa še sedaj sledimo rimski vodovod od reke notri do Izvira pod Gorjanci. Studenec pri Izviru je velika prirodna, toda obzidana otlina. Voda se je stekala najprej v zidan kanal, potem pa v okrogle lončene 56 *cm* dolge cevi (otlina v sredi znaša 17 *cm*).

V bližnji okolici nekdanjega Neviodunuma so našli še naslednjih starín:

Pri Malenicah dve rimski trdnjavi. Jedna je bila prav pri cerkvi na štiri ogle 120 *m* široka na zahodu, 106 *m* na jugu, 146 *m* na vzhodu in 120 na severu. V sredi je stalo velikansko poslopje, tudi vidimo še ostanke toplic. Druge male toplice so bile blizu vasí Čatež pri cesti na Jesenice. Utrjeni kraji so tudi bili Stari Grad pri sv. Križi v obsegu kakih 1300 *m* (keltsko), násip pri Venišah (keltsko, 200 *m* v obsegu), keltski násip na Libni na Štajerskem pri Vidmu (kakih 2600 *m* v obsegu), potem keltska naselbina blizu Dunaja pri Krškem, ki je obsezala kakih 1000 *m*. Keltske grobe z bronastimi zapéstnicami, pasovi, iglami, koralami in železnimi sulicami, noži, sekirami našli so pri Čateži, Borštu, Sajovci na Krki, na Brezji pri Raki, pri Stari Vasi in na Libni na Štajerskem. Rimske grobe pa so našli razven pri Drnovem tudi še pri Zalokah, pri sv. Neži blizu Rake od kamenitih plošč zložene in pri Stojanskem Vrhu blizu Izvira pod Gorjanci. Rimska poslopja so bila pri Straži blizu Rake, pri Brvi (v Gorjancih) in blizu Stojanskega Vrha. Miljska kamena so našli na kranjskem savskem bregu nasproti Rajhenburgu z napisom: »Cesar Maximinus 236 p. K. 30 milj od Celea.« Potem v Breškem grádu tudi z napisom, v Raškem grádu brez napisa, v Turnskem grádu pri Krškem vêlik kamen z napisom: „Marc. Av-

relius« (sedaj v Rudolfinu), v vrtnem zidu krškega vikarijata z napisom. Spominske in grobne kamene vzidane z napisi imajo v Mokriškem grádu (izkopane na Gradišči pri Malenicah), v Rajhenburškem grádu, v šoli na Vidmu, v hiši št. 11. na Malenicah; potem v zunanjem zidu leskovške cerkve, senuške cerkve, podloške cerkve, pri sv. Valentinu na Straži in v cerkvenem zidu na Dobovi (na Štajerskem).

Več takih kamenov so poslali tudi iz Neviodunuma v Rudolfinum v Ljubljano. J. B.

Književna poročila.

Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch. Nebst Chrestomathie und Wörter-Verzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von dr. *Jakob Sket.*

Leta 1879. podal nam je dr. Sket prvo izdavo svoje slovnice, namenjeno za prvi pouk' z nemškim učnim jezikom. Ta knjiga se je razlikovala od prejšnje Janežičeve slovnice osobito v tem, da je pri sklanji delila samostalnike po deblu, ne pa po spolu, in s tem stavila ta del oblikoslovja na znanstveno podlago. Pač se je tedaj marsikod oporekalo, češ, da je pouk na tej osnovi za začetnika pretežaven, toda v resnici ni čutiti take težkoče, marveč je ta znanstvena razdelitev jedino umestna in prikladna, da nominalne oblike razlagajoč na tej podlagi kažemo vpliv analogije. Tudi ne smemo nikakor prezirati sedánjega stališča jezikoslovnega; saj ima davno grška in sedaj tudi latinska slovnica jednaka načela, in Šumanova slovenska slovnica je strogo po istem pravilu osnovana. V devetih letih je učakala Sketova slovnica že štiri izdave, in marljivi gosp. profesor je v sedanji četrti izdavi mnogotere stvarí predrugačil, posebno pri vadbah. Te so v svoji vsebini večinoma povzete iz navadnega življenja, a po zmislu je bilo doslej v njih dokaj pustih in malenkostnih stavkov. V tem oziru se je pač mnogo stavkov po obliki in vsebini nekaj popravilo, nekaj izpustilo, pa marsikaj bi se še dalo izboljšati ali odstraniti. Saj je vadeb itak dovolj; bolje je vadbe nekaj skrčiti in nekoliko lahkega berila še pridejati. Izdavatelj je pravo pogodil, kolikor je to že v tej izdavi učinil. —

Pri naglasu rabi za obojno dolžino, potisneno in potegneno, znamenje „´« — drugače kakor pri Valjavci in Šumanu —, za kratke naglašene zloge znamenje „`«, za globoki, potisneni in potegneni naglas, osobito pri hohníkih ą in ę, znamenje „^«. Vsaka beseda v slovarčku in slovničnih pravilih ima svoj naglas. Naglaševanje je največ posneto po vzhodno-panonskem narečji, in priznati moram, da se to naglasu južnega narečja čestokrat protivi. Pri črki „B« stoji med drugimi „bàjta, bànja,

bàram, bàsen, bèdro, bèrem, bèrgla, bìjem, blàto, blìsk, bòžič, brìtev, brìjem brìga, bùča, bùrja, bùkve«. Takó tudi pri drugih črkah „gòra, zòra, gròza, gospòda, grìva« namesto: „góra, zóra, gróza« itd. Nasprotno bilo bi po južnem narečji: „izhòd, vzhòd« namesto: „izhód, vzhód«, kakor stoji v slovárčku. Dalje stoji: „bézeg, bézgov,drùgam,« kjer ima južno narečje „bezèg, bezgòv, drugàm«. Posebno pri zaimkih nahajamo mnogo neskladnostij v naglaševanji; tù je razlika med narečji največja: „mène, mèni, tèbe, tèbi, njèga, njèmu, njèm, njèm, njè, njò, sèbe, sèbi, kàj (interrog.), kòmu, čèmu, kòm, čèm, čìm« itd. namesto „méne méni, káj, komú, kóm itd.« V jezikoslovnem oziru ima pač vsako narečje kàj dobrega zrna, katero mora slovničar uporabljati, če se pa hočemo v naglasu kdaj književno zjediniti, treba nam bode okleniti se jednega narečja. V razvoji novoslovenščine ima uprav južno narečje v mnogih pisateljih in slovničarjih, od Trubarja do Metelka, Jurčiča, Levstika odločne svoje zastopnike, na katere se mora sedanja slovnica opirati. Tudi pisatelj bi bolje storil, ko bi južnim svojim bratom v prijateljski vzajemnosti kaj popustil, ali pa vsaj pri nekaterih besedah, katere imajo po različnih krajih prav nasproten naglas, naglasno znamenje izpustil, kakor je to bilo doslej. S tem bi nam takó ustregel, kakor je s tem, da je vrstno spono druge vrste glagolov „ną« v „ni« izpremenil. —

Umestna je opazka, da se pri glagolih IV. vrste v part. praet. pass. „tj, dj« ohrani, kadar se zavoljo dvoumja ali zlozvočnosti ne more dotična glasniška izpremememba izvršiti. N. pr.: napotjen, nagromadjen, mesto: napoten' nagromaden. To naj bi bilo pravilo, ker je jedino pravilno ter se pri ogerskih Slovencih po nekoliko piše „zablodjen, sodjen«. —

Pri glagolih VI. vrste naj bi se v part. praes. act. za pravilo postavila pravilna oblika „premišljujoč, kupujoč« kakor je sedaj v pisavi navadna, namesto starejše nepravilne „kupovaje«. —

Na str. 168. navedena je pripona „ljiv, -a, -o s trpnim pomenom«. Splošno se takó ne more trditi. Izpeljave pridevnikov iz glagolskih débel s pripono „ljiv« kažejo tudi tvorni pomen, jednako kakor priponi „iv«, prvotno celó, kakor v starosl. pri „ivъ« in »livъ« jedino le tvorni pomen, in po pomenu je med tema priponama težko ločiti. N. pr. starosl. ljubivъ amans, myslivъ intellegens, govorьlivъ loquax, rasądlivъ diiudicans; novosl. nagajiv molestus, zberljiv, govorljiv, lažljiv — vse besede s tvornim pomenom. Za trpni pomen jednakih pridevnikov rabi starosl. pripona ьnъ pri izpeljavi iz glagolskih débel, največ s predstoječim predlogom, n. pr. pivьnъ potabilis, dostižьnъ quem assequi possumus. Pa tudi v novoslov. se je ta pripona za isti pomen uporabljala, n. pr. neukréten immobilis, nepogleden turpis, istotako prijazen, prijeten, kázen itd. Toda prav do dobra in stalno si ni mogla ta pripona s trpnim pomenom v jeziku širnih tál priboriti; izpodrivala jo je pripona

»ljiv«, katera se je jela poleg tvornega svojega pomena tudi v trpnem pomenu uvajati, takó da je nastalo radi pomena večkrat dvoumje. Jednako se je godilo v hrvaščini. Stara slovenščina ima za isti trpni pomen pridevnikov še part. praes. pass. osobito v sestavah z besedico „ne“, v češkem in poljskem jeziku rabi pripona »telný«, v ruskem telьnyj, n. pr. starosl. neispytьnъ in in neispytajemъ imperscrutabilis, neiscêlьnъ in neiscêlimъ insanabilis, neotъjemьnъ in neotъjemljemъ qui rapi nequit, neprêborьnъ in neprêborimъ inexpugnabilis, invictus; takó pridevniki neprêvratьnъ, neprêložьnъ, neprêklonьnъ immutabilis, neprêlomьnъ qui frangi nequit. Jednakih pridevnikov najde se obilica. Češk. viditelný, zřetelný, spatřitelný, pa tudi vidný, vidomý, vidêný sichtbar; neviditelný, nespatřitelný. Takega bogastva v novi slovenščini za dotični pomen nimamo. Da se pa ognemo neprikladni in čestokrat dvoumni obliki s pripono »ljiv«, izvajajmo tedaj, kadar je mogoče, iz glagolskih débel pridevnike s pripono »en«, kakor se to v književnem jeziku že precèj rabi in se ima torej v slovnici navesti pri priponi »en«. N. pr. neizprósen nam. neizprosljiv, istotako (ne)doséžen, (ne)víden, nespráven, neizbéžen, nestrpen, neizbrísen, nepopísen, nedoúmen. —

Vsa knjiga je dobro urejena, učna pravila so primerno razdeljena in s prikladnimi vadbami spojena. Priznavati moramo tedaj zasluge gosp. dr. Sketa, kateri ob vsem svojem prostem času v tihem zaklonišči poleg Vrbskega jezera mirno in neumorno deluje slovenski knjigi in šoli v prid in sebi v čast.

A. Bartel.

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levec.**

V.

Dr. Fr. Preširen v Celovci.

V zadnjih številkah „Ljubljanskega Zvona“ smo objavili jednoindvajset uradnih spisov, odnašajočih se na dr. Preširna, praktikanta pri c. kr. komorni prokuraturi v Ljubljani. Vse te uradne spise, ki takó bistro pojasnjujejo doslej malo znano dôbo pesnikovega življenja, izročil nam je v porabo gosp. Emil Guttman, c. kr. adjunkt pri finančni prokuraturi, za kar mu bodi izrečena tukaj javna zahvala. Danes pa priobčujemo nekoliko pisem, katera je pisal dr. Preširen prijatelju Matiji Čopu l. 1832. iz Celovca, kamor je šel delat sodniško in odvetniško preskušnjo. Vsa ta izvirna pisma Prešir-

nova so zdaj privatna lastnina gospoda kustosa Karla Deschmanna, kateri nam je blagodušno dovolil, da jih ponatisnemo v našem listu. Hvala mu bodi na tej veliki uslugi in prijaznosti!

I.

Klagenfurt 5. Februar 1832.

Čudni dihúr!
Grosser Maulmacher!

Von meiner Reise von Laibach nach Klagenfurt dürfte kaum Kotzebues Reisender von Stolpe nach Danzig was erzählen können; ich habe durchaus nichts gefunden, was man jemanden schreiben könnte, der selbst diesen Weg schon öfters gemacht hat, Klagenfurt kennst Du so gut als ich. Die Leute sind in ihrer Art kordial, wenn man alles lobt, was gelobt zu werden verdient, und es auch nicht verdient. Vorzüglich machen sie sich gern auf Kosten Laibachs gross. Die Laibacher haben bei weitem mehr kosmopolitischen Sinnes als die Klagenfurter, nur sind jene in mancher Beziehung zu tolerant. Sie lassen jeden hingelaufenen Schreyer schreyen und den Ton angeben. Es ist natürlich, dass Leute, die keinen eigenen Werth haben, sich durh Herabsetzung der Eingebornen geltend zu machen suchen. Hierin sind die Karner gescheidter, sie wissen einem solchen bahač wo nicht mit der Zunge, doch mit der Faust das Maul zu stopfen. Ich bin bis nun wenig herumgekommen, und kann Dir über Klagenfurt nicht viel sagen. Die Laibacherinnen scheinen mir im Allgemeinen hübscher zu seyn, als die civilen Klagenfurterinnen; jedoch hat eine der letzten einen Eindruck auf mich gemacht, von dem jemand nichts erfahren dürfte. Die gemeinen Korošice sind im Durchschnitte hübsch, aber sehr unreinlich. Smolnikar hat mich sehr gut aufgenommen, ohne deinen Brief gelesen zu haben. Verflossenen Donnerstag machte ich mit Slomšek einen Ausflug nach Moosburg zu Jarnik. Ich speisete dort, war sehr gemüthlich aufgenommen. Ich habe ihm stark zugesetzt, dass er sein Dichtertalent nicht brach liegen lassen soll. Sein Etymologikon wird Ende dieses Monates die Presse verlassen. Der Mann war fast ohne alle Subsidien. Dobrovski und Metelko waren seine Vorbilder. Die Buchstabenreihe geht wie bei Metelko nach deren Verwandschaft. Wörterbücher fremder Dialekte mit Ausnahme des Russischen von Hein hatte er nicht zur Hand. Ich bin der Meinung, er habe mehr Anlage zur Poesie als zur Philologie. — Murko's Sprachlehre sammt Ročni besednik I. Th. habe ich bei Slomšek gesehen. Das Wörterbuch scheint sehr wortreich zu seyn. Der Kritiker dürfte jedoch unter dem vielen Golde auch viele Schlacken finden. Die nichtslovenischen Wörter e. g. bezeichnet er mit einem †; wer jedoch alle nicht bekreuzten Wörter für slovenisch hielte, müsste ein blinder Patriot seyn. Von der Gramm. kann

ich nur so viel schreiben, dass am Ende mein Slovó od mladosti und Povodni mož unter den wenigen Leseübungen mit einer Anmerkung erscheinen, die einem Göthe schmeicheln müsste, si esset Slovenies. Lasse, wenn Du die Werke bekommst, die Note dem Kasteliz et Jakon lesen, um sie dahin zu stimmen, dass sie keinen meiner Epigrammata streichen. Es liegt mir viel an der Zahl 20, als dem Duplo der 10 Gebothe Gottes. Sey kein Maulmacher und mache einmahl den slovenischen Artikel. Recensire den Murko im wohlwollenden Tone, multa fecit — puer (er soll noch nicht absolvirt haben) sudavit, und was für mich die Hauptsache ist, me laudavit i. e. citirt und gelobt. Sollte bis dahin auch Jarnikii opus erscheinen, so lobe, was nur gelobt werden kann. Du weisst, in slovenicis calcare non frenis opus esse. Der Mann hat das Gute redlich gewollt, ist ohne Dünkel, Führer der karantanischen Parthei, und bereit sich vollkommen an uns anzuschliessen. — Slomšek läugnet hartnäckig der Winde des Illyr. Blattes zu seyn. Die Replik des »Aufmerksamen« habe ich gleich nach ihrer Erscheinung bei ihm gelesen. Obema je na rep stopil, zato oba cvilita, jedoch theile ich mit Dir die Meinung, dass der Donnerkeil gegen Jakon geschmiedet war. Nun einen Kniff von Dainko. Dieser hat alle Pfarrer des Marburger Kreises besucht und sich von jedem die Bescheinigung geben lassen, dass man die Einführung seiner Lettern allgemein sehnlichst wünsche. Mit diesen Unterschriften hat er seine Reformirungs-Bill beim Grätzer Gub. überreicht, und es durchgesetzt, dass die Schulbücher mit seinen krevlje gedruckt wurden. Nichts desto weniger sträuben sich die Pfarrer gegen Einführung derselben. Hier ist man für das alte Alphabet; allein um kein Schisma zu verursachen, hätte man sich der Metelčica in der Meinung gefügt, dass ganz Krain an die Sendung des Letternmessias glaube; nachdem aber der Schriftgelehrte Jakon wider den Herrn und Meister aufgestanden, sind sie von der neuen Lehre abgefallen, und so ist es gekommen, dass Jarniks Etym., obwohl schon 2 Buchstaben mit der krevljica geschrieben worden, doch mit honetten Lettern gedruckt wird. Lasse einmal Deine Ansichten über die Lettern drucken, ut nfirmi corroborentur. Murko hat in seiner Vorrede zur Gram. die Materie nicht erschöpft. Ich glaube nicht, dass es ein n+j gebe, eher ein j+n, viel leicht in zdajni, žgajne das Brennen zum Unterschiede von žganjè Branntwein. Meine Ohren sind jedoch zu verwöhnt, um mich auf sie verlassen zu können. Accingere Rusticus exspectat. — Schreibe, wie es mit der Čbelica steht. Christjanske resnice habe ich um 40 kr. W. W. = 16 CM. für dich gekauft. Katechisem ist nicht mehr zu haben. Ich schickte erstere data occasione, wenn du sie nicht gleich brauchen solltest. Vale et rescribe.

Dr. Prefhéren.

2.

Klagenfurt am 13. Feb. 1832.

Freund Čop!

Soeben erhalte ich Arndt's poetische Scherze in Schleglischer Manier, wo unter anderen folgendes Distichon zu lesen ist:

„Viel kratzfüsselnder Bücklinge macht Freund Čóp dem **Kopítar**,
Lasst kein Fürzelein los, eh' er geschrieben nach Wien."

Von Laibach aus schreibt man mir, Dein Verstand befinde sich zwar nicht wie jener Rolands im Monde, jedoch auch nicht bei Dir in Laibach sondern in Deposito des Herrn Custos Kopitar. Ich theile mit meinen slavischen Freunden die Freude, dass er nicht abgeneigt zu seyn scheint, Dir etwas von solchem zur Recension der Čebelica zukommen zu lassen. Leider ist dies hinsichtlich der Beleuchtung des Abcstreites noch nicht der Fall. Wir sind gesonnen diesfalls bei ihm bittlich einzukommen. — Sapere aude. Aus Rücksicht für Deine und des Kasteliz Wäscherin will ich den Sonitus de formulario cum ceteris fahren lassen; denn wer weiss, was euch passieren könnte, če bi visoki gromovnik štuvo napél. Lasst mich wissen, wann der Druck der Čebelica beginnen wird. Könnt ihr mir meine Stücke, sobald sie gedruckt werden, zukommen lassen, so wird es mich sehr freuen, weil ich dann die allfälligen Druckfehler am Ende indiciren lassen könnte. Den Izgovor čebelarjov bitte ich wegzulassen, weil er nicht mehr zeitgemäss ist. Lass mich wissen, was formularius über mich Dir etwa geantwortet hat, oder allenfalls antworten sollte. Ich bin ihm übrigens zur Dankbarkeit verpflichtet. Audi rem: Als Jurist des 4. Jahres hatte ich eine Theke Carminum carn. meinen Freunden gezeigt, unter denen mich ein gewisser Trenz, der gegenwärtig irrsinnig ist, überredet hat, ich soll solche dem formul. lesen lassen. Sie waren in metrischer und grammatischer Hinsicht beiläufig das, was etwa die Cantilenen des Levičnjek. Form. gab mir den guten Rath, ich soll sie ein Paar Jahre liegen lassen, und dann die Feile zur Hand nehmen. Quod consilium secutus omnia incendio tradidi exceptis: Povodnji mož, Lenora et Lažnivi pratikarji, wovon die ersten noch jetzt was Reim und Metrum betrifft, documenta dant, quo sint tempore nata, licet limae non impatiens fuissem. Alle übrigen habe ich als unverbesserlich voriges Jahr verbrannt. Daher mag es kommen, dass Kopitar meine carmina für schwächer hält, als sie es vielleicht sind. Er wird sie auch schwerlich des Lesens werth halten. Meine Absicht war, ihm ein Bisschen auf die Zehen zu treten, um ihn auf mich wieder aufmerksam zu machen. —

Gestern haben wir den Geburtstag U. M. gefeyert. Die Karner sind bessere Patrioten, als wir. Das Theater war überfüllt, das Vivatrufen sehr lärmend, der Anfang der Volkshymne musste dreimal wiederhohlt werden.

Nehmt euch ein Exempel dran! Fert strumosa Carinthia fidos soll es künftig heissen. Budik hat sein neuestes Produkt „Adolf v. Nassau“ an diesem Tage aufführen lassen, aus dem mehrere ultra panegyrische Stellen applaudirt worden. Das Stück war sehr patriotisch; übrigens aber herzlich langweilig. An Erfindung ist B. ein zweiter Babnik. Wie dieser in Herbert Auersperg seinen Helden durch die Türken, so hat jener den Albrecht von Oestreich von Adolph, dessen Feinde, loben lassen. Die Dikzion ging an, war besser als die Babnikische; Ex cantu cognoscitur ales: Das Stück hat mich auf die Etymologie des Nahmens Budik geführt. Bud Widhopf, inde deminutivum Budik. — Kopitars Bemerkung, dass Murko einen schlechten Dialekt habe, ist sehr wahr. Noch einmahl sapere aude, lasst Dich von Kopitar nicht zu viel bevormunden. Schreibe recht bald, wenn Du etwa nicht einer vorläufigen Erlaubniss von K. bedürfen solltest. Meinen Handkuss der Frau v. Langus. 4 Wochen bleibe ich gewiss noch hier. Vale et me amare perge.

Dein

Dr. Prefhéren.

3.

am 20. Feb. 1832.

Lieber Freund!

Eben war ich im Begriffe den beiliegenden Brief auf die Post zu tragen, als ich Dein zweites mir sehr werthes Schreiben erhielt. Ich fragte sogleich bei den hiesigen Buchhändlern um den Murko nach, konnte aber leider keinen auftreiben, weil blos die Pränummerations-Exemplare hieher gekommen sind. Jarniks Etymolog. ist bis auf die Vorrede, die aber auch schon seit 14 Tagen von der Censur eingelangt ist, und den Index bereits gedruckt. Der Index wird zur leichteren Auffindung die Stammsylben ordine alphabetico enthalten mit Berufung auf die Blattseite. Die hiesigen Philologen sind mit Murko sehr zufrieden. Sage dem Kasteliz, er soll doch nicht Krajn'c, als würde man Krajnec vel Krajnic sprechen, wie auch nicht pev'c, vel siv'c drucken lassen, überhaupt rücksichtlich der Ortographie im Vergleich zu den ersten beiden Bändchen keinen Saltus machen. Slomšek lässt sich Dir empfehlen, Smolnikar Dich grüssen.

Dr. Prefhérn.

Verte!

Sollte die Romanze od lepe Radolčanke noch nicht gedruckt seyn, so ersuche ich den Kasteliz alles auf Radolca bezügliche in Turjačan und Turjačanka, wie es ursprünglich war, umzuändern, weil die scansion Radōlčan, Radōlški viel härter als Turjăčan, Turjăški ist. Für diesen Fall würde ich Dich ersuchen genau nachzusehen, ob die Abänderung consequent durchgeführt wurde. In der Lepa Vida bitte ich die Verse, oh domá je bolno

moje dete in zaderla sem si ternje v pete oder was sonst Kastelic an ihre Stelle gesetzt hat in folgende Verse zu verändern: Oh (oder Ker) domá je bolno moje dete Poslušala sim neumne svete, Omožila ſim se, starca vzela etc. Vale et rescribe.

Dein aufrichtiger

Freund

Dr. Franz Xav. Preſhéren.

Mein Nahme ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken. Die populares erscheinen aber Smoletisch.

4.

Klagenfurt am 7. März 1832.

Theuerster Freund!

Der Grund, warum ich Deine beiden letzten Briefe erst heute beantworte ist meine unselige Gewohnheit alles auf den letzten Augenblick zu verschieben, und der Umstand, dass ich gerade die letzten Stunden vor dem Abgange der letzten Post verhindert worden bin. Sollte ich Dir in meinem letzten Schreiben zu wehe gethan haben, so halte es dem Umstande zu Gutem, dass ich auf den Sonitus in Koss sehr viel Mühe verwendet habe, und solchen gleich einer geliebten Briseïs nicht ohne in tobende Worte auszubrechen fahren lassen konnte. Von Jarnik wollte Kleinmayr nichts vor Vollendung des Druckes hergeben, der ist jedoch bereits so weit gediehen, dass ihr in den nächsten 8, höchstens 14 Tagen, das Werk in Laibach haben dürftet. Selencovih sprehodov nisim dobil. Solltest Du mir solche schicken wollen, so schicke sie mit den Blättern der Čebelica, wenn diese auch noch ein Paar Wochen ausbleiben sollten. Sei nicht so empfindlich gegen fremde Anmassungen und entziehe Dich deswegen der vaterländ. Philologie nicht. Schreibe mir, welches metrum einer krainischen Tragödie meisten conveniren würde: ob 4füssige Trochaeen oder 5 vel 6füssige Jamben, und sollte man die erste Versgattung reimen oder assoniren, oder ungereimt lassen, dann ob die 5 und 6füssigen Jamben zu reimen wären, und ob sie eine fixe Caesur haben müssten. Lebe wohl und grüsse Castellionem.

Dein Freund

Dr. Preſhéren.

5.

Klagenfurt am 10. März 1832.

Theurer Freund!

Was macht die Čebelica? Ist solche von der Censur bereits zurück, oder hat Dir vielleicht jemand eine Kabale gespielt? Quid Jakon? wird er uns verlassen, oder in unserer Gemeinschaft bleiben? Glaubst Du, dass Čop sie jemals besprechen wird? Ich glaube nein! Was gibt es sonst neues

in der krain. Literatur? Schimpft man brav über mich, dass ich an der Prüfung so lange knotze? Über alle diese Fragen wünschte ich mit nächster Post eine Antwort. Einen Plan zu einer krainischen Tragödie hätte ich fertig. Der Stoff wird reich an Handlung und Verwicklungen seyn, ohne dass solche durch einen Intriguanten herbeigeführt würden, jedoch dürfte er zu wenig tragisch befunden werden. Liebe wird das Haupthema seyn. Reminiscenzen an Tragödien oder auch Erzählungen werden schwerlich zu finden seyn. Sobald ich mit der Prüfung fertig bin, will ich zur Ausarbeitung schreiten. Lebe wohl und grüsse den Bibliothekar.

Dein Freund

Dr. Franz Prefhérn.

Beigeschlossenen Brief händige meiner Schwester ein mit dem Auftrage, ihn durch eine sehr zuverlässige Person an den Adressaten zu befördern.

LISTEK.

Lovro Žvab. †

S kršnega Krasa nam dohaja žalostno poročilo, da je na rojstvenem svojem dômu v Dútovljah dné 31. avgusta ob 1. uri po noči po dolgem bolehanji izdihnil blago svojo dušo slovenski pisatelj in urednik tržaške »Edinosti«, gospod *Lovro Žvab*.

Porojen v Dútovljah na goriškem Krasu dné 9. avgusta 1852. leta od kmetskih roditeljev, obiskoval je pokojni Žvab najprej gimnazijo v Gorici in potem realko v Trstu, katere pa ni dovršil. Na to je bil praktikant pri c. kr. davčnem uradu v Trstu in je prebil z dobrim uspehom preskušnjo iz višjega računstva. A ko se leta 1876. začne tedanja vojvodina Srbska vojskovati s Turkom, napoti se Žvab z nekaterimi prijatelji v Srbijo, da bi tam prostovoljec stopil v srbsko vojsko. Svoje potovanje v Srbijo je opisal Žvab v »Slovenskem Narodu« leta 1876. A ker so bili Srbje pod ruskim generalom Črnajevim tepeni pri Djunisu, da so morali skleniti mir, Žvab ni bil vzprejet v srbsko vojsko. Jeseni leta 1876. povrne se Žvab velik siromak v Ljubljano, kjer ga na priporočilo pisatelja teh vrstic, ki je Žvaba poznal že iz Gorice, vzprejme za učitelja v svojo trgovsko šolo cesarski svetovalec g Ferdinand Mahr. V tem zavodu je Žvab od l. 1876. do 1881. učil zemljepis, nemški, slovenski in srbsko-hrvaški jezik. Toda ker leta 1881. nevarno zbolí na plučnici, odide se zdravit na svoj dom v Dutovlje, kjer ostane več mesecev. Leta 1882. nastani se v Trstu privatni učitelj jezikov, po smrti Dolenčevi leta 1887. prevzame pa uredništvo »Edinosti«, katero je vestno uredoval, dokler njega, ki je bil vedno šibkega života in slabega zdravja, ni primorala bolezen oditi v rojstveni svoj kraj, kjer je našel zdaj mir in počitek v domači zemlji!

Na pokojnega Žvaba je mnogo vplival dr. Karol Lavrič v Gorici, zlasti pa za njegovega ljubljanskega bivanja Levstik, kateremu je bil v vseh stvaréh véren in poslušen učenec. Od njega se je naučil pisati lep in čist jezik; le škoda da je, kar se tiče purizma in arhaizmov, Levstika še pretiraval; kajti ni vsak Levstik, kdor stopinje pobira za njim.

Od njega se je navzél veselja do književnih starin in do književne zgodovine naše. V *biblijografiji* slovenski je bil Žvab pravi veščák, ki je vestno in z neumornim trudom zbiral gradivo za književno zgodovino in zlasti za biblijografijo slovensko, zasledil mársikatero doslej neznano ali pozabljeno knjigo ter jo opisal v tem ali ónem časopisu. Dasi so bili njegovi dohodki vedno skromni, vender si je prav od ust pritrgaval, da si je kupoval stare in redke knjige in si takó nabral jako lepo in bogato knjižnico. V tem oziru si je pridobil za književnost našo stalnih zaslug in tudi spisi njegovi, ki se tičejo te stroke, spadajo med najboljše, kar je spisal Žvab, takó n. pr. v »Ljubljanskem Zvonu« Životopis Ivana Ž. V. Popoviča (1881); »Prilogi k slovenski biblijografiji« (1883); »Redki spisi« (1883); »Sommaripa ali Sommariva« (1883); »Črtica o Primoži Trubarji« (1884); »Droben spisek Trubarjev« (1886); »Knjižne redkosti slovenske« (1886); »Jakob Petelin-Händl-Gallus« (1886); »Slovenski rokopis iz leta 1799« (1886); »Tomanova pesem prijatelju« (1886); »Žbogar Ivan« (1887). Zanimive in v marsikaterem oziru poučne so tudi njegove kritike n. pr. o Generinijevi knjigi »Curiosità Triestine« (1885) in o Venetianerjevi knjigi o tržaških protestantih (1887). — Med spisi, ki jih je priobčil v »Slovanu«, so pač najzanimivejše: »Zgodovinske črtice o ‚Slavjanskemu društvu' v Trstu« (1886). — Tudi »Kresu« je bil sotrudnik. Priobčil je v njem razpravo o imeni »Vraz« (1884) in narodno pripovedko »Topolovo rebro« (1882).

Sploh je Žvab v spisih svojih pazil bolj na slovniško pravilnost in stvarno temeljitost, nego na stilistično dovršenost in že tvarina, o kateri je pisal, bila je zvečine taka, da je zanimala le ozek krog veščákov. Ni bilo dano njegovemu peresu, da bi bilo navdušilo bralca. To se je videlo zlasti pri uvodnih člankih, katere je zadnje leto pisal v »Edinost«. Bili so dolgi, učeni, temeljiti, tudi zanimivi, toda ne pisani za véliko maso.

V besedi in pisavi do dobrega véšč štirim jezikom: slovenskemu, nemškemu, srbsko-hrvaškemu in laškemu, vrhu tega neumorno priden in vesten bil je pokojni Žvab jako čislan učitelj takó v Mahrovem zavodu, kakor tudi pozneje privatni učitelj jezikov v Trstu. Kdor ga je poznal, moral ga je resnično spoštovati zaradi njegovega odločnega, poštenega značaja, zaradi njegovega znanja, zaradi njegove ukaželjnosti in pridnosti. Tržaški Slovenci so izgubili ž njim tudi nenadomestnega neomajnega političnega sotrudnika Mirno počivaj, duša blaga!

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Cesar Franc Jožef I. 1848—1888. Na spomin štiridesetletnega vladanja Njega Veličanstva sestavil *Ivan Tomšič*, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Z devetimi podobami. Natisnil in založil Karl Rauch na Dunaji. (V. Spenglergasse 6) 1888, 8°, 16 str. Cena je za 10 iztísov 1 gld., za 25 iztisov 2 gld., 100 iztisov 6 gld. — Ta spominska knjižica je pisana popularno in v lepem jeziku, kakor vsi spisi izpod Tomšičevega peresa. V oči nas je zbodla samó napačna trditev, da je cesaričina Štefanija hči belgijskega kralja Ljudevita II. (namesto Leopolda II.) Isto napako smo zapazili tudi v prvem natisku Bambergove knjižice »Naš cesar«, ki je pa v drugem natisku popravljena. Tomšičevo knjižico lepša 9 podob. V isti zalogi je izšla tudi »Spomenica« s podobama.

Nove muzikalije. I. *Štiri Marijine pesmi.* Za moški in mešani zbor z orgljami čveteroglasno postavil *Ivan Pogačnik,* organist v Vipavi. Op. 2. Cena 40 kr. Založil skladatelj. Tiskarna Blaznikova. Ljubljana 1888. — Te pesmi so namenjene za majnikove slovesnosti, a dadó se dobro uporabljati tudi pri drugih prilikah. Smemo pa te skladbe iskreno priporočati, ker so po tekstu, melodiji in glasbeni fakturi visoke vrednosti in cerkveno-melodičnega duha. Osobito pa sta II. in IV. napev prava bisera V

16. taktu III. napeva vrinila se je mala pomota, nepripravljen zadržek *h* v tenoru. Ta se po nekoliko popravi s tem, da mu predsledi v 4. udarci prejšnjega takta v tenoru *h* namestu *g*. Pri tej priliki pa opominjamo gg. skladatelje važnega kontrapunktičnega pravila, ki slôve: „Die Vorbereitung des Vorhaltes muss wenigstens von eben so langer Dauer sein, als der nachfolgende Vorhalt; sie kann wohl länger, aber nicht kürzer sein.“ Prav naravno je to, da se konsonanca vsaj toliko ali delj časa čuje kakor zadržek, kateri je vselej disonančen.

II. *Missa „Laetentur coeli“*. Pro soprano, alto et basso organo comitante Composita, et reverendo Domino, Domino Joanni Gnjezda c. r. scholae real. sup. Catechetae et Exhortatori, Praesidi Confrat. jun. opificum et Consil episc. in spirit. dedicata auctore *Ig. Hladnik*. Op. 9. Pr. part. et 3 voc. 1 fl. Pr. 3 voc. sep. 20 kr. Sumptibus et typis J. Blaznik. Labaci 1887.

Znano nam je, da ima g. skladatelj redek glasbeni talent, katerega si je izolikal v orgljarski šoli ljubljanski pod vodstvom slavnoznanega g. A. Foersterja; da pa bo kós takó težavni nalogi, kakeršno si je zadal s to mašo, bi ne bili verjeli. Maša ta je zložena večinoma v polifonnem zlogu, ki pa je izpeljan takó srečno in melodijozno, da vse takó gladko in naravno teče, kakor bi bilo namazano. Kdor pozna težave, katere prouzročuje skladatelju mnogokrat kontrapunktični zlog, mora se čuditi, kakó je bilo mogoče vse težave skladatelju takorekoč igraje premagati. Navadno gredó skladatelji v takem zlogu skozi „strn in drn“, kar imenujejo prijetne(?) trdôte; g. Hladnik pa gre naravno, in zato se mu je posrečilo, da njegova maša ni toliko težavna, kakor bi bilo soditi na prvi pogled. Omeniti nam je še lepega spremljevanja orgelj, ki postopa dostikrat imitatorično, pa nikjer ne pokriva petja, marveč ga povsod lepó podpira in povzdiguje. Gg. slovenski organisti, ki takó radi sezate po inozemskih skladbah, sezite rajši po tej maši; trdimo vam, da ni lehko dobiti z Nemškega takó dobre, lepe in hvaležne maše kakor je Hladnikova op. 9. Dobiva se tudi v Kat. Bukvarni v Ljubljani.

III. *Pet Tantum ergo*, pet mašnih in deset Marijinih pesmi, ter „dva kratka in lahka“ Te Deum za mešani ali moški zbor zložil *Ig. Hladnik*. Op. 10. Last. skladateljeva. Tisek Blaznikov. 1888. Strogi cerkveni glasbenik bi morda trdil, da so nekateri napevi, zlasti dve ali tri številke o M. B. preživahni, preposkočni. Ker pa te, kakor vse druge napeve podpira izbrana harmonija in umetna harmonizacija, ne smemo trditi, da so postavljeni v takozvanem, tu pa tam še toliko priljubljenem „Hopsa-Fani“ zlogu. V tej zbirki se posebno odlikujejo Tantum ergo. Škoda le, da so se vrinile v št. 5 od 24.—25., in od 25.—26. takta oktavne paralelke med II. tenorom in I. basom. Izmed mašnih pesmij prične št. 5. preveč lajnarsko, a pozneje se to izpremení. V št. 1. Marijinih pesmij skladatelj v modulaciji omahuje takó, da postane uho proti koncu, kadar zavrne napev zopet v toniko b dur skoro iznenadeno, prevarjeno. Basovski skok, kakeršen je v 3. taktu I. št. Tantum ergo, pri zadnjem udarci osmink, ni nikoli dober, ker se pregreši zoper pravilo glaseče se: „Aus dem Quartsext-Accorde kann der Bass wohl diatonisch oder chromatisch fortschreiten, nie aber soll er springen.“ Oba Te Deuma bosta dobro došla, ker sta prav lahka in kratka, dasi imata ves tekst.

Rodovitemu skladatelju čestitamo na zbirki op. 10.; svetovati pa mu moramo, da svojih skladeb ne piši prehlastno in naj jih pridno pili, predno jih pošlje v tisek, Zaradi njegovih zmožnostij štejemo mu radi celó malenkosti v greh. Lično avtografovano zbirko, ki se dobiva pri g. skladatelji in v Kat. Bukvarni v Ljubljani po nizki ceni, 1 gld. 20 kr. izvod, z veseljem in živo priporočamo.

IV. *24 fugiranih pred- ali poiger* v vseh tonovih dur in moll-a. Za orglje ali harmonij zložil *Danilo Fajgelj*. op. 29. Izdalo in založilo cec. društvo za goriško nadškofijo. Cena 55 kr. V Kat. Bukvarni. Tisek Blaznikovih naslednikov.

Poročevalcu je dolžnost objaviti, kakó sodijo strokovnjaki o tem delu.

„Cerkv. Glasbenik" piše: „Imeli smo vže večkrat prijetno priliko, pohvaliti lepe skladbe za orglje, ki jih je F. na svetlo dal; najlepše pa izmed vseh podaja zdaj goriško cec. društvo svojim udom kot letno darilo." Znani strokovnjak in skladatelj, g. J. L. pa poroča „Soči" o teh predigrah tako-le: „Kdor ume skladje glasov, isti ve tudi te F. skladbe vredno ceniti. Že mnogo, mnogo umetnih skladeb nam je vrli glasbenik F. podal, a med vsemi odlikuje se njegov op. 29. S tem delom smemo se ponašati pred vsakim muzikaličnim izobražencem, naj bode Nemec ali kdor koli. Vse vglasje izvršeno je izgledno na podlagi kontrapunkta in fuge, tako, da bi bil človek preverjen misliti, da je to delo velikana Bacha. Tako daleč še nobeden Slovencev ni prišel v kontrapunktiki in tudi F. bi ne bili toliko zaupali, če bi ne imeli od njega črno na belem dokazov. Dela F. nam Slovencem morajo biti v ponos! Podpirati bi ga morali torej vsi zavedni Slovenci, posebno pa cerkvena predstojništva i. t. d.«

D. Fajgelj.

Družba sv. Mohorja. Letos šteje družba sv. Mohora 41.552 udov, torej 6542 več kakor vlani; novih je pristopilo 9226, starih pa odstopilo ali odmrlo 2695. Posebej jih šteje: Goriška nadškofija 5.647 udov, Krška škofija 3.608, Lavantinska škofija 12.336, Ljubljanska škofija 16.666, Tržaško-Koperska škofija 2.118, Sekovska škofija 243, Somboteljska škofija 141, Zagrebška nadškofija 315, Senjska škofija 111, Poreška škofija 63, Videmska nadškofija 124, Razni kraji s 121 in Amerika 59; vkup 41.552 udov.

Vsled razpisanih družbinih daril došlo je odboru blizu 50 spisov razne vsebine: povestij, životopisov, poučnih in gospodarskih razprav. Obdarovali so se nastopni spisi: 1.) »Žganjar«, povest spisal P. Bohinjec v Ljubljani; 2.) »Gospod Anton«, povest, spisal A. Koder v Inomostu; 3.) »Mrtvo morje«, krajepisen obraz, spisal dr. A. Cigoj v Celovci; 4.) »Gospodarstva najboljši pomočnik«, spisal prof. M. Cilenšek v Ptuji; 5.) »Zbirka domačih zdravil«, spisal Ivan Lampe, lekarnik v Kranji.

V porabo so se prevzeli še ti-le spisi: »Črtice iz dnevnika«, spisal Jan. Bilec, duh. v Ilirskej Bistrici; »Zgodovinske drobtine«, spisal prof. I. Steklasa v Karlovci; »Duhovna železnica in vlak v nebesa«, spisal Tine Brdnik, kapelan v Kranjski Gori; »Narodno blago iz Savinjske doline«, zapisal L. Šturman v Grižah; »Zbirka gospodarskih skušenj«, in nekaj narodnega blaga, zapisal Lipe Vrhovski; »Zbirka zgodovinskih kratkočasnic, smešnic, ugank, nabral A. Benedik.

Drugi spisi so se večinoma, kjer se je zahtevalo, poslali gg. pošiljalcem nazaj.

Zavoljo ogromnega dela pri tiskanji več ko treh milijonov pôl, kolikor jih obsezajo vse letošnje knjige in zavoljo ponatisov treh letošnjih družbinih bukev, katerih se je bilo sprva premalo natisnilo, tiskarnica in knjigoveznica ne bodeta mogli pred sredo meseca oktobra svojega dela dovršiti. Okoli srede oktobra se bode razpošiljatev pričela, ki traja celih 8—9 tednov. Naj čč. poverjeniki in udje blage volje potrpijo in nam prizanesejo, ako knjige letos nekoliko pozneje prejmejo.

„Ljubljanski Zvon"

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 10. V Ljubljani 1. oktobra 1888. Leto VIII.

Grajsko deklè.

Na jugu ob morji mi hiša stojí,
Iz hiše mladenič na mórje strmí.

»Rodila si ti me, trdna obál,
A ti me vzgójil, penéči vál.

»Oj, srečo užival sem tu nekdàj,
Tu cvèl je meni jedini ràj.

»A zdàj od todi srcé želí,
Tja gôri, tja gôri v bregé koprní.

»Na brégu strmem stojí mi grad,
Pred gradom širòk in globòk prepad.

»Za gradom pa vrtec pisan cvetè,
Po njem se sprehaja mlado deklè . . .«

Nad oknom ptica zagostolí,
Zagostolí, besede golčí:

»Predvčerajšnjem v vrtu sedela je,
Po tebi, po tebi drhtela je.

A danes v jutro zvoníli so,
Med križe mladénko spremili so . . .«

Zletela je ptica čez morjé,
Pustila mladeniču grènke solzé.

Rádinski.

Izprememba.

Ko bil še srečen sem, bogàt,
Prijateljev sem štel obilo;
Tedàj imel me vsak je ràd,
Tedàj vse vprek me je hvalilo.

Tedàj vsak dan zvenéli so
Kozárci polni v hiši móji,
Od daleč sem hitéli so
Obiskovàt drugóv me rôji.

Raztóčil se je moj denár,
Potèkla v sódih je pijača;
Drugóv zdaj k mêni ni nikdár,
Vsakdó le hrbet mi obrača.

Minil uglèd je, hvala ž njim,
Svetá plačilo mi je — grája;
Ostavljen v sobi sam sedim
In srce mi bridkost navdaja . . .

Janko Leban.

V svet.

Spisal **dr. Ahasverus.**

I.

Dragi mladi prijatelj moj! Pišeš mi, da nameravaš oditi v svet ter želiš nekoliko pozvédeti, kakó naj bi se ravnal, da bi, kolikor možno, ognil se velikih nezgod. Ti meniš, da bi ti nasvéti, ki so posnetek iz dejanskih izkušenj, mogli več koristiti, nego modra pravila, katera nahajaš v knjigah in katera so zvečine posnetki golega modrovanja. Rad, prav rad bi ustregel želji tvoji, vender bojim se, da ti vsi nasvéti moji ničesar ne bodo koristili, ker vsakateri človek, ki gré v tuji svet, v novo življenje, v neznano mu razmerje, mora si več ali menj sam iskati svoje poti, po svojih izkušnjah — dasi bridkih — vzgájati se, učiti se in spametovati: to je usoda samosvéstnega možá — no, kdor pa ni samosvésten, ta nikdar ne zapuščaj svojega dóma!

Vender kakor dobri zemljevidi morejo kazati prave poti razumnemu potniku v daljnem tujem svetu, takó je tudi, kar se tiče duševnega potovanja. Nasvéti izkušenega prijatelja nam niso nekoristno vodílo, in zato ti nameravam podati tukaj nekoliko opazek, katerih se moreš ob dotičnih prilikah spominjati in jih porabiti, kolikor bi se ti dozdevalo prikladno. —

Ti, prijatelj moj, mlad mož si, čilega duhá in telesa, kar ti je lehko povsod prvo priporočilo. Šolskih naukov tudi nisi zanemarjal; čemur te je dosedaj šola mogla naučiti, temu si se vrlo naučil, to ti daje potrebno zadovoljnost in srčnost stopiti v najtežjo šolo, v s v e t.

Ti si, kakor bi moral biti vsakateri veljaven mlad človek, oduševljen za vse, kar je lepega, dobrega in blagega, ter poln zaupanja, da dosežeš postavljene si nazore. Na podstavi tega čutenja in miš-

ljenja te vzveličuje troje božjih čednostij: v é r a v to, da je mnogo dobrega, lepega in blagega na svetu; u p a n j e, da si priboriš mnogo tega, kar je dobrega, lepega in blagega; l j u b e z e n, katera ti pomaga zmagati vse težave, ki so na poti k dobremu, lepemu in blagemu smotru. Bog hôti, da te teh troje vzveličavnih čednostij nikoli ne zapustí, da ti jih svet ne skalí in ne zaduší!

Najprej, prijatelj moj, moraš pa določno védeti, k a j uprav hočeš. Razumnemu človeku ni važnejšega in potrebnejšega pravíla v življenji, pa naj so njegovo razmerje in njega okoliščine kakeršnekoli, nego védeti, kaj hoče; a véruj mi, da je le malo ljudij, ki resnično vedó, kaj hočejo. Ako pa mi ti brž odgovoriš: jaz vém, kaj hočem — hočem v svet! — povém ti naravnost, da se zeló motiš. — Dokler si človek ni odločil točnega smotra in konca svojemu stremljenju, dokler si ni priskrbel potrebnih pomočkov, dokler si ni razjasnil potij, po katerih resno hoče doseči svoj smoter — dotlej ne vé, kaj hoče.

Torej, kaj je tvoj smoter v svetu? Ali si že stavil in dobro premišljeno si odgovoril to vprašanje? Ali že tudi véš, kakó moreš doseči zaželêno svrho svojo? Ako se še v teh stvaréh nisi pospravil, podoben si človeku, ki gré z ladjo svojo na veliko morje brez magnetne igle, brez smotra in konca, in se tam brez prave, določene poti izročí v oblast vetrôvom in valovju na srečo in nesrečo. Žàl, da je večina mladeničev podobna takšnim lehkomiselnim mornárjem! — Ne véš, kaj hočeš, ako mi praviš: »hočem v svet spoznávat svet«. Podoben si zopet prej omenjenemu mornárju, ki bi rekel: »hočem na mórje spoznávat mórje«. Namen spoznavati svet brez točnega smotra je nerazumen, meglén — nonsens — ali k večjemu pojem za prazno metafizično razmotrivanje, nikakor pa ne na praktičen prid mlademu človeku, kateremu se je še uprav boriti za vredni obstanek svojemu življenju na tem »trdem svetu«.

Prijatelj moj, nujno ti naglašam izrek starodavnega modrovanja: »Spoznavaj samega sebe!« To pravílo nikakor ni zračno, kakor je mnogo drugih še takó lepó zvenečih, temveč vselej je bilo in vselej bode eminentno praktično vodílo vsakateremu razumnemu življenju. Premišljuj najprej, kaj si in potem, kaj moreš in kaj hočeš kdaj biti, spoznavaj svoja svojstva, kreposti svoje in slabosti. —

Ti, mladenič, ki ravno nameravaš oditi v svet, sevéda v njem še uprav nisi nič. Najprej ti je torej treba védeti, kaj hočeš in kaj moreš v svetu p o s t a t i, t. j. vestnó preceniti zmožnosti svoje ter spoznati, katero mesto si kos doseči in častno zavzemati. Pojdi v svet z jasno določenim načrtom, posebno ti, ki se nisi poródil v bogastvu,

in ki moraš zatorej takorekoč še sebe iz samega sebe stvariti — pojdi v svet po odločno si izbrani dosežni košček svetá, sicer se ti bo godilo, kakor detetu, ki po luni in zvezdah izteguje ročice svoje ter se toguje, da teh svetlih igráč ne more doseči.

Mladi človek, v katerem cvetó vse telesne in duševne močí, čuti se, rekel bi, vsega zmožnega. Cvetočemu, kakor je sam, dozdeva se v ljubkem cvetu ves svet in vse na svetu dosežno, kar poželjivo upa. Mladenič, ki je ravnokar izkušnje svoje srečno prebíl, čuti se učenejšega nego vsi njegovi učitelji, in mladostni lajtenant važnejšega nego sivolasi maršal. To srečno, s samim seboj zadovoljno čustvo vsezmožnosti svoje je blágo, neprecenljivo in neizmerno potrebno svojstvo mladosti; to čustvo budí v mladem človeku vzvišene idejale, onó ga vzpodbuja k tem uzorom ter mu daje srčnosti in močí boriti se z zaprekami, katere se mu stavijo na poti k zaželjênemu smotru. No, dasi je to blagodejno svojstvo mladosti neobhodno potrebno, vender ji brez pravega merila in razsodka more le malo koristiti; méri in pretehtaj mladenič vse svoje zmožnosti in spravi jih potem na pot, za katero jih najdeš najpripravnejše, da ne zajdeš na krivo cesto, na kateri bi onemógel ali iznenádejan obupal. Mnogo se namreč grešéva v tem, da se mladi ljudje brez premisleka in brez pravega poznanja svojstev svojih lotijo stvarij, za katere nikakor niso sposobni, ali pa le v mali meri slabo pripravni, zato pa potem v svojem neuspehu obupajo in propadejo.

Duša mladostni vsezmožnosti je vender volja, pravo, živo, krepko notranje hotenje. Ob priródnih mejah in pogojih je vse možno, kar se resno hoče.

Prava vztrajna volja je čudotvorna moč, ki povelіčuje človeka v gospodarja stvarjenju in v stvarnika v stvarjenji. Kakeršne je človek volje, takšnega je značaja, takšnega življenja in delovanja — takšni so njegovi uspehi v materijalnem in moralnem oziru. Značaj in usoda pojedincev, kakor človeških skupín, celih národov se izraža po dotični volji. Možje junaki in gospodarji »tega svetá« so možje jeklene vztrajne volje; ljudje slabotne, omajíve volje so mehki značaji, omahljivci, veternjáki ter morajo biti pokorni služabniki samosvéstnim in krepkovoljnim veljákom. —

Ker pa je volja svojstvo tóliko odločilne, neizmerne važnosti, pač se mora vprašati in premišljevati: je li ta čudotvorna moč človeku samó prirojeno svojstvo, ali pa se mu more tudi prigojiti in privaditi. — Volja sama po sebi je brez dvojbe prirojeno svojstvo, pri-

rodni nagon v večji ali manjši meri vsem živalim; no uprav zato se more in — »mora« — kakor vse druge duševne in telesne moči človeške tudi vzgájati, razvijati in krepiti. Menda ni plemenitejše — dasi tudi ne težje — naloge nego je vzgajati in krepiti voljo takó svojo kakor zaupanih komu gojencev in v obče vsega národa. Naša usoda se ravná po svojstvih volje naše: te resnice ne pozabi nikdar, mladi prijatelj moj! Uvažuj jo ob vsakem koraku, ob vsakaterem podjetji. Mi Slovenci pa še imamo posebnih vzrokov jekleniti svojo voljo, da bode za dobre naše namene krepka in vztrajna, da bodemo kdàj samosvoji gospodarji; saj le predolgo nam je bila mehka in omajíva — in zato smo stokali — in še stokamo pod težko tujčevo petó. Bodi vztrajen v vsakaterem podjetji, ne bój se nobenih zaprek, katere ti zvršenje ali rešenje podvzete naloge zavirajo; gotovo dosežeš zaželèno svrho, ako se ne bojiš potrebnega truda, brez katerega se itak ničesar znamenitega ne more doseči — ter če ne cépiš in razpršuješ takó svojih močij, da se zajedno lotiš nekaterih podjetij, katerih zahteva vsako celega možá. Ravnaj se, kakor razumen vojskovodja: drži se zajedno jednega podjetja ter premagúj z združenimi močmí posebej jedno zapreko za drugo. Fizijološki kakor psihološki vzroki so, da mladina v kipečem svojem razvijanji po vsem, kar se ji pokaže zanimivega, zahrepení ter takoj brž želí predmet objeti. Kdo bi tega vsehotenja še ne bil izkušal sam ali ga ne bil opazoval na mladini? Kdor pa si premnogo vpestí, malokàj obdrží; — takó mladič, ki se je n. pr. lotil učiti se petim, šestim, sedmim — desetim jezikom, dasi nadarjen, obnemore in obupa in se napósled nobenemu prav ne naučí. Takšni mladiči pa smo v mnogoterih ozirih še tudi mi stari Slovenci; le prepogosto ne dosežemo nobenega pravega smotra, ker smo si jih zajedno desetero postavili. Rešuj in iznèbi se, mladi prijatelj moj, tega, rekel bi, našega pododovanega greha.

Razmotrujva še dalje, kakó ti je treba pripravljati in pripraviti se za svet. Ti še v svetu, v katerem hočeš nekaj postati, nisi nič; iti pa hočeš v svet, da se v njem ukoristiš. Dobro! Pa védi, da se v svetu veljava le za veljavo, korist le za korist prodaja in dobiva: treba ti je torej sebe samega, t. j. duševne in telesne moči svoje prestvárjati v takšno veljavo, v takšne koristi, kakeršnih svet potrebuje in rad kupuje. Kolikor več veljaš, tóliko več zánje, záse skupiš in stržiš. Mnogo in bridko se toži na staro resnico, da človek le tóliko veljá, kolikor plača; — no jaz pravim brez togovanja, da človek le tóliko veljá, kolikor koristi — in to pravílo, mislim, da je pravično ter da niti idejalnim nazorom kakor nobeni zdravi moráli ne nasprotuje.

Kadar v sebi čutiš in poznaš veljavo, kakeršne svet potrebuje in se je rad ukorišča, tedaj pa moraš tudi védeti, kakó ti je povse razumno in pošteno stržiti in spečati to veljavo. Dà, pravo za pravo vsakateri človek je trgovec samega sebe, veljave svoje; čim boljše in potrebnejše je to njegovo blagó, čim sposobnejši in razumnejši je kdo sam svoj trgovec, tem več záse skupi. Ker pa je takó — in takó je, akoprem bi se ta resnica marsikomu dozdevala hudo materijalistično trjenje — prigotavljaj se tedaj ne jedino za samó-po-sebi-veljavnega človeka, temveč tudi za prav razumnega trgovca: opazuj, kakó ravná spreten trgovec, h kateremu ljudje najrajši zahajajo, kateri svoje blagó najlože in in najbolje stržuje; ali da ti celó po domače povém: treba ti je védeti in proučiti, s čim in kakó se moreš v zadanem razmerji svetu najbolj prikupiti. —

Taktno in prikupno vedenje je vsakateremu človeku, najbolj pa mlademu, kateri v svetu želi šele kàj postati, neizmerne važnosti; pogostoma je vsa sreča ali nesreča odvisna jedino le od te umétnosti. Koliko po sebi sicer izvrstnih ljudij mine takó, da jih nikdo ne opazi, ali se nikdo zánje ne briga, ker se ne vedó pokazati svetu v pravi podobi, v tem ko se puhli bebci, kateri se znajo svetu prikupiti, mogočno šopirijo. Da torej, prijatelj mladi, ne bodeš podoben zlati rudi, katera surova ali v blatu skrita leží, temveč kovanemu cvenku, po katerem vsakdo hrepení, pridôbi si zato potrebni kòv na duhu in telesi, t. j. óno omiko in oliko, po kateri bode veljava tvoja svetla krožila po svetu, želêna in čislana, priljubljena in hvaljena. Človek, ki je samó v kateri stroki védež, a nima dostojnega, čednega in prikupnega družbinskega vedenja ter se zánje ne briga, gotovo je strokovnják, vender zato še nikakor ne omikan in olikan človek; svet ga ima ali za sitnega jednostranca, čudáka, ali še za neotesanega suroveža in se ga ogiblje. Svet navadno sodi le po zunanjosti; da je takó, vredno je sicer obžalovanja, ali takó je in midva ne moreva, kakor nikdo drug ne, tega dejánskega razmerja predrugačiti. Na pameti mora ti vselej biti, da se svet nikakor ne bode ravnal po tebi, temveč ti se moraš ravnati po njem, če želiš v njem krožiti; čimbolj si ogladil vse robatosti, neokretnosti in okornosti, tem lože bodeš krožil. Tvoje vedenje pa mora vselej biti primerno krogu, v katerem se sučeš; vsakatera človeška družba ima svoje navade in zakone, katerih si ne dá rušiti ali prezirati, bodisi da dojdeš med pohlevne preproste kmete, ali ohole, gizdavo nadute aristokrate, med burne vojake, ali mirne duhovnike. Vsak stan, vsako društvo, vsak spòl, vsaka starost ali dôba človeška čuti, misli in dela po svoje, in kdor se ji hoče všečen ali

priljubljen družiti, mora poznati in v poštev jemati dotično čustvo, mišljenje in delovanje ter se z razumom in taktom ravnati po formah in navadah, katere so na mestu, ako so tudi sicer smešne in neumne. Opetujem ti: pridobivaj si zajedno k notranji veljavi prikupno zunanjost, t. j. olikano vedenje, ki vsakomu ugaja, pa nikogar ne žali; ki ljudem, v tem ko jim ugaja, tudi imponuje. Nikakor ne misli, da resnemu in veljavnemu človeku ni kar dostojno uvaževati, kakó naj bi se nosil v tej ali óni družbi; kakó naj bi tu govoril in tam molčal, tu stal in tam sedèl, kakó jel in pil, kakó naj bi se strigel in za to ali óno priliko oblačil; — vse to so res malenkosti, pa od malenkostij je sestavljen, in malenkosten je svet, in zato jih neizmerno uvažuje. Kdorkoli si je že pokusil kàj svetá, pričal bode, da mu je taktno in olikano vedenje pogostoma več koristilo nego vsa njegova učenost. Samóposebi pa se razumlje, da zunanja olika mora biti vselej združena s pravo duševno omiko; brez te je ta zunanji kòv ponarejen zlatník od kupra ali medí, katerega ničevost tudi površen, malozvéden svet spozna in z zaničevanjem zavrže. Brez dušne plemenitosti in kreposti ni zunanje čednosti in ljubkosti. (Dalje prihodnjič.)

Ob slovési.

Oj, čému ti okó rosí,
Čepràv je prišel čas slovésa?
Obriši solzo iz očésa,
In duša naj se ti zvedrí!

Poljubec jeden, dva, še to
Privošči mêni, deva zála,
Karkoli sva do zdaj sanjála,
Pozábljeno odslej naj bo!

Čemú bi upala, čemú,
Da srečno bova kdàj živela?
Povèj: pri mêni li imela
Presrečnih dnij bi in mirú?

Oh, jaz v nesrečo sem zaklet,
Sedanjost mêni je nemila,
In da cvetlic ne bo rodila
Prihodnost mi, to sam vem spet.

A preveč ljubim te, deklè,
V nesrečo nečem te zvoditi;
Če mêni srečnemu ni biti,
Vsaj tebi sreča naj cvetè!

Zatôrej ne žaluj nikár,
Ti dèkle moje črnooko,
V slovó podàj mi nežno roko —
In srečna bodi vsikedár! —

Janko Leban.

Hypnotizem in njegovi pojavi.

Čital stud. med. **Josip Rakež** v seji akad. društva »Triglav« v Gradci.

III.

Dozdanja razprava bodi nam prehôdni most, po katerem preidemo k pristnim pojavom, v katerih se nam hypnoza predočuje. Skoro vsi skrbni opazovalci so dospeli do soglasnega mnenja, da se ti pojavi dadé uvrstiti v tri obrazce, ki se natančno strinjajo s podobami treh duševnih boleznij: z lethargijo, katalepsijo in somnambulizmom (snohojo). Kar učini priroda v pathologičnem (bolestnem) stanji človeškega telesa, to doseže eksperimentator z umétalnim hypnotičnim poskusom.

Lethargija je živčna bolezen, javljajoča se s tem, da človek pade v globoko, razno dolgo (čestokrat po cele tedne) trajajoče spanje, iz katerega se ne dá vzbuditi z običnimi pomočki. Ta bolezen je zeló redka, a vsaj v časnikih dostikrat čitamo o jednakih slučajih. — Tudi pri poskusih se dogaja često, da hypnotizovani objekt trdno zaspí. Nekateri avtorji proglašajo ta eksperiment ležnjivim. Drugi pravijo, da je to lethargična hypnoza ter pripovedujejo iz svoje izkušnje, da vsaka hypnoza sáma sebi ostavljena prehaja v priroden, nekoliko ur trajajoč spanec, iz katerega se oseba vzbudí na navaden način. Z drugimi slôvi: Vsaka hypnoza se konča z lethargičnim stadijem. Vsekako je istina in o tem sem se prepričal sam, da se hypnotična lethargija od navadnega spanja bistveno ne razločuje. Kakor mi iz prirodnega spanja, takisto se vzbudé tudi hypnotiki iz lethargije manèč si očí ter začujeno okrog sebe gledajóč. Ker torej to lice hypnoze ne kaže drugih posebnih znamenitostij, bilo bi odveč, ako bi o njem še dalje razpravljali.

Tudi katalepsija (odrvenélost) je znák onemoglega živčevja in je takó redka, da ima jedva jeden izmed sto zdravnikov priliko seznaniti se ž njo. Prikazuje se v podobi, v kateri dotlej povse normalen človek izgubí vlado nad svojimi čuti in samovoljno ugibčnostjo.

Njegovo teló ostaja v položji, v katerem se je nahajalo pred napadom. Mišíčje mu je mehko kakor vosek, udje se dadé spraviti v kakeršnokoli pozicijo. Čudno je pri tem, da teló ostaja tudi v položji najprotivnejšem svojemu ravnotežju. Navadni človek bi v njem ne

vztrajal niti jedno minuto. Dozdeva se nam, kakor bi bili nogi k tlòm prirasli.

S hypnotičnimi manipulacijami moremo izzivati pojave, ki so na lás podobni prirojeni otrplosti ali katalepsiji. Sevéda se ta otrplost ne javlja pri vsakem hypnotíku na jednak način. Nima sléharen človek jednako zdražljivih živcev in jednako močnega mišíčja. Treba je tudi omenjati, da ima vsak eksperimentator svojo posebno metodo, s katero doseže tudi različne nasledke. Hansen si je izbiral za takšne poskuse ljudí s krepkimi míšicami. S svojim časih uprav surovim ravnanjem je znal izzvati takšen silovit krč v udih dotičnika, da je oseba z glavo in petámi po dolžíni med dva stola obešena obvisela takórekoč v zraku. Konečno je zavoljo ‚efekta' sam Hansen sédel na njeno truplo. Takšnih opasnih poskusov že iz človekoljubja niso mogli posnemati treznomisleči preiskovalci. Ali istina je, da mora človek v taki hypnotični otrplosti kakor marmornat kip vztrajati po cele ure. — S pomočjo drugih metod, n. pr. drgnenjem, dotikanjem magneta, odrvené isto takó posamezni udje, posamezne míšice.

Kataleptizovana oseba ostane v dani ji poziciji do svojega prebujenja. Zató je taka oseba najsposobnejši modél za slikarja in zlasti za kiparja. Opravičena je torej slutnja, da so že nedosežni mojstri antike poznali hypnozo ter pri ustvarjanji svojih večno lepih umotvorov uporabljali kataleptizovane modéle.

Kakor v katalepsiji kot bolezni, takisto se tudi v hypnotični odrvenélosti vedno prikazuje popolna brezčutnost in brezbolestnost. Zbadanje z iglo, dotikanje z žgočim predmetom ne provzroča nobenega bolestnega odziva. S to okolnostjo so se okoriščevali že nekateri kirurgi. Hypnotizovali so bolnike pred operacijo. Od óne dôbe, ko je zaslúl kloroform kot najsposobnejši pomoček, da se doseže brezbolestnost, morala je menj zanesljiva hypnoza odstopiti. Stoprav v zadnjih časih čujemo zopet, zlasti preko oceana sèm, o hypnotičnih narkozah. Ni treba posebno omenjati, da je hypnoza uspešna samó pri lehkih in kratkih operacijah, n. pr. pri izdiranji zób, pri odpiranji oteklín i. t. d.

Kataleptična stran hypnoze podaje zdravniku-strokovnjaku, t. j. fizijologu in pathologu neizcrpno gradivo, ki jima služi kot zvezdavodníca v temnih hodníkih živčnih boleznij. V krogih lajikov pa vzbuja druga stran hypnoze najživahnejše zanimanje, in to je somnambulistični stadij. Po vsi pravici! Kajti sèm spadajo óni pojavi, kateri najbolj bijó v očí ter vzbujajo največje strmenje s svojo navidezno

nemožnostjo. Ni torej čudo, da so teatralni magnetizêrji baš to lice hypnotizma najrajši prikazovali občinstvu svojemu.

Stanje somnambulizma ali snohoje novodôbnih avtorjev je óno duševno stanje, ki so ga stari eksperimentatorji nazivali z imenom »clairvoyance«. Nazivali so ga ‚jasnovidnost‘, ker je njegov najznamenitejši znak neka čudovita bistrost čutíl. Človek, nahajajoč se v tem stanji, vidi, sliši, čuti z nosom, z jezikom in s tipom, česar navadnemu človeku z vidom, s sluhom in z vsemi drugimi čuti opažati ni možno.

Pri sèm spadajočih produkcijah ni nič lažjega, nego hypnotična prevara. Kajti občinstvo, kateremu je že prirodina bistrost jednega čuta časih nerazumna in nedoumnaa, ne zna razločevati istine od sleparstva. Magnetizêr zvrší sprva v naglici nekatere poskuse na znanih, ne sumnjivih osebah. Izzivlje pojave, kateri v lajiku vzbudé strmenje in zaupanje nánj, a kateri se fizijologično še dadé raztolmačiti. Kakor hitro si je slepar pridobil zaupanje poslušalcev, začne eksperimentovati z neznanim in izučenim človekom. Taki poskusi napravljajo ogromen vtisek, toda možni so samó s čudesom ali pa s sleparstvom. So to pojavi, ki se pri učenjaških poskusih niso nikoli pokazali. Občinstvo s svojim omejenim obzorjem pa jih zmatra za fizijologične prikazni. Običajno se torej magnetizêrju vsaka prevara posreči, kajti ljudje mislijo: ako na znanem nam človeku izzivlje takó čudne prikazni, treba tudi vérovati v istinitost ónih pojavov, ki jih prikazuje na neznanci. Tako n. pr. posluša občinstvo strmèč, toda v vérnem stráhu, kakó mu ta »jasnovideča« oseba na gledališkem odru pripoveduje o prigodbah, ki se v istem trenutku na oddaljenem mestu resnično vršé; kajti ona jih gleda, kakor bi bila sáma prisotna, zánjo so stene prozorne, zánjo ne eksistuje daljava. —

Grdó bi te gledal marsikateri izmed poslušalcev, ako mu praviš, da je vse to goli humbug, da kàj takšnega ni mogoče. V mističnem svojem nagonu, ki tli v vsacega človeka srci, jamči za istinitost vsega, kar je videl. In število takih ljudij je legija.

A tudi prikazni o povekšani bistrosti čutil v hypnozi se dozdevajo časih takó sumnjive, da jih treba gledati z očesom nevérnega Tomaža. To je zlasti prikazen hypnotičnega bistrovida. Videl sem pri prof. Krafft-Ebingu jako zanimive hypnotične poskuse, ali o tem bistrovidu ni bilo nì dúha nì sluha. Vender sósebno francoski avtorji, ki so inače vse vére vredni, potrjujejo njega istinitost. Podajem torej nekaj slučajev v blagovoljno presojo.

Taguet je narisal hypnotizovanemu histeričnemu dekletu s svinčnikom in črnilom razne pege na obličji. Odprè ji potem očí ter ji dá v roko navadno popirnato deščíco (platníce kake knjige). Jedva vzame deščíco v roko, prestraši se. Ugledala je v nji svoje omadeževano lice. Začnè sedaj posamezne pege skrbno in s tákšno čistoto izbrisavati, kakor bi se gledala v zrcalu. A ne samó to. S pomočjó te deščíce je spoznala tudi vsak predmet, ki so ga ji za hrbtom pokazali. Videla je torej v popirnati deščíci vse kakor v jasnem zrcalu ! !

Prav tista ženska je pokazala pri drugem poskusu povekšano delavnost vónja. Taguet ji pokaže vizitnico. Potem odide v sprednjo sobo, raztrže tu vizitnico v drôbne kósce in raztrósi jih pod preprogo, pod mize, stole, v steklenice in v žepove navzočnih oseb. Ostali kósec prinese zopet ženski ter ji zaveže očí. Ona ga povonjá, premišljuje par trenutkov, potem pa ubere pot do sprednje sobe. Njuhala je kakor lovski pès. Pred osebami in predmeti, kjer je bil kakšen kósec skrit, ustavila se je in se ni dala odpraviti, dokler si ni prisvojila dotičnega odtržka. Izgubila je nagòn do iskanja potem, ko je že večino kóscev imela nabranih. Istotakó je razne predmete, n. pr. rokavice, ključe, denár vedno oddala pravemu gospodarju, kakor hitro je z vónjem združila roko in predmet. Po prebujenji ni mogla zvršiti ničesar podobnega in se tudi ni spomnila ničesar. — Zanimivo je, da se je pri tej ženski pri jednem in istem poskusu dal zbistriti samó jeden čut — nikoli n. pr. ne vid in vonj skupaj v isti hypnozi.

Po soglasni trditvi raznih avtorjev je hyperaesthezija (čezmerna nenavadna bistrost) sluha v somnambulnem stadiji hypnoze povse običňa prikazen. Hypnotik sliši jasno, kar se v vsi veliki sobani govorí, razumeje najtišji šepet v daljavi, naznanja prihòd osebe, katere korák že iz daleka čuje i. t. d.

Magnetizêrji se ponašajo, da umejo prestavljati čute, n. pr. sluh preložiti na dlan roke. Hypnotik odgovarja na vprašanja šepetana na prste. Razumeje se, da je v tem slučaji sluh samó zbistren, nikakor ne preložen. Istotakó so prekladali vid na prste. Zavezali so hypnotiku očí, a dali mu v roko popisan popir. On ga potiplje in čita. Toda on ne vidi s prsti, kakor trdi magnitizêr, ampak on ima zbistren tip, s katerim mu je možno razločevati posamna písmena.

Hyperaesthezij čutíl treba pripisavati mnogo stvarij, ki bi se nam inače dozdevale nepojetne.

Drug in najkarakterističnejši znak somnambulne straní hypnoze je izguba svobodne volje. Poskusi nemških učenjakov so doka-

zali, da je človek v tem stanji popolnoma avtomat, ki nima več nobene volje, ki služi eksperimentatorju kakor umétalen stròj. On govorí, kar se mu narekava; se li eksperimentator smeje ali zvižga, tudi on se smeje in zvižga. Poskušalec igra na njem, kakor na klavijaturi. — Najlože se napravi iz osebe takšen govorèč avtomat, ako se mu jedna roka položí na čelo, a druga na podšíjak. Ta poskús so imenovali hypnotično fonografijo (Echosprache). Opomniti mi je še, da oseba ponavlja samó óne zvoke ali besede, ki jih poskušalec k nji obrnen z močnim glasom izgovarja.

Tudi Francozje so konstatovali, da hypnoza človeku vzame potem svobodno voljo. Ako se človek polagoma vzbuja iz hypnoze, to se neposredno pred povratom do treznega stanja nahaja v posebnem duševnem položji, v katerem na pol bedí, na pol spí. Uporabi li eksperimentator ta ugodni trenutek, tedaj more človeka podvreči kakeršnikoli suggestiji. V takem takozvanem posthypnotičnem deliriji dá se namreč medium pregovoriti do vsake stvarí, dá si naložiti vsakeršno povelje (suggestijo). On mora čutiti, misliti, govoriti, delati, kar se mu veleva. Povse nezmožen ravnati se po svoji volji je brezvoljen stròj v rokah eksperimentatorjevih. V ničemer se mu ne more upirati, akotudi ga prisili k najgršim zločinom.

Že v petdesetih letih našega stoletja je védel angleški kirurg Braid, da se dadé suggerovati tudi čutna mamíla (hallucinacije). Ukazal je n. pr. osebi, naj gleda na obá póla velikega magneta. Reče ji: »Pozor! Glejte odskakujoče iskre!« Ona pa je res videla, kakó od jednega konca podkve leté iskre do drugega póla. Slišala je tudi njih prasketanje. V drugi seji je videla pramenčke na istem mestu, kjer je magnet prej ležal, akotudi je takrat bil odstranjen.

Somnambula použije s tekom pomandrani popir, ako ji rečeš, da je — potvica; ona gladi in boža isti popir, ako se ji izroča z opázko, da je to drobán ptiček. Pisatelj teh vrst je videl na svoje oči jako zanimive prikazni v tem oziru. — Hypnotizovana oseba je pila vodó za vino, vino za vodó. Poskušalec posadil jo je n. pr. na stol rekoč ji, da se zdaj nahaja v jako mrzli kopelji. In videli smo, kakó so se ji ustna tresla, kakó ji je od silnega mraza kurja pòlt izpreletavala ves život! — Povédal ji je: »Zdaj sva na vrtu.« Izprehajajóč se ž njo po sobi dejal ji je: »Glej luže! Pazi, da si obleke ne pokvariš!« — Privzdignivši krila je skočila čez mesto, kjer bi imela biti luža. — Nekaj časa potem dejal ji je, pokazavši na stoječo osebo: »Glej, to je sadno drevó; otresi je in poberi češplje!« — Ona vse to natančno storí ter s slastjo použiva imaginarno sadje. Istotakó se je dala pregovoriti,

da ima náhod, da ima n. pr. rano na roki; ona vidi teči krí in čuti bolest i. t. d. Vidimo iz tega, da igra hypnoza baš tisto vlogo, kakor óni čarovni napòj v starih bajkah in pravljicah.

Bodi mi dovoljeno omeniti še nekaj takih poskusov. Prof. Krafft je rekel somnambuli: »Ti si odslej dete osmih let.« — Ženska se z vso elementarno silo brezvoljnega svojega duhá zamisli nazaj v baš tisti čas detinskega življenja svojega. Tedaj preživeti trenutki vstajajo v njenem spominu prikazujóč se v jasni realni podobi. Ona res ni več tista tridesetletna ženska, ona je zopet osemletno dete. — Vpraša jo nekaj iz verozakona, iz prirodoslovja. Ona odgovarja z ónim zategnenim jednoličnim glasom, kakor govoré šolski otroci. Njeno obzorje je baš tako omejêno, kakor takrat. — Narekava ji nekaj stavkov. Ona jih piše s tistimi okornimi potezami in pismenimi napakami, kakor je pisala v óni dôbi, ki je sedela na šolskih klopéh drugega razreda. —

Razumeje se, da jo poskušalec isto tako lehkó prestvarja v možá, n. pr. v vojaka, v kakšno žival i. t. d.

Berillon je uvedel neko deklico z udarcem na témeni v somnambulno stanje. Ukazal je igrati na muzikalnem strójí, sam ji je deklamoval lepe vêrze iz kake drame, a potem ji čital prijetne anekdote. Deklè je poslušalo z napeto pozornostjo. Črte njenega obličja menjavale so se živo po različnosti predavanih stvarij. Vèdla se je, kakor bi se dejanje vršilo pred njenimi očmi. Poskušalec ji zamaši sedaj levo uho ter nagnivši se k desnemu šepeče vánje neko lepo sceno o dveh zaljubljencih. Na vprašanje odgovorí deklè, da vidi krajino in osebi; dopolnjuje si to halucinacijo še s svojo domišljijo. V tem, ko je ona še govorila, otvori ji levo uho šepečoč vanje nek grozen krvav prizor. Strah in groza sta se izražala na levi polovici nje obličja, dočim se je desna polovica še smehljala pod prejšnjim prijetnim vtiskom. Berillon ponoví ta poskus ter s pomočjó fotografskega strója posname njeno obličje kažoče dvojen izraz. Jedna polovica žarí v blaženem nasmehu, druga trepeče in bledí v grozi in stráhu! Berillon misli, da je s tem poskusom razrušil harmonično sodelovanje obeh polovin njenih možján, takó da je vsaka hemisfera delovala samostalno.

Suggerovane hallucinacije more eksperimentator menjavati, kakor mu drago. Voda, katere ji dá piti, diši osebi zdaj kakor slátina, zdaj kakor likêr, a pije jo tudi za šampanjca — vse po volji poskušalčevi. — Tudi bolezni se dadé taki osebi v hypnozi naložiti. Poskušalec reče somnambuli z važnim prepričevalnim glasom: »Tvoja desna roka je odslej mrtva.« V istini je ne more geniti, ako tudi napenja ves svoj trud. — Sevéda jo na isti način zopet lahko ozdravi.

Druga primera. Poskušalec pokaže taki ženski ključ, rekoč ji: »Ta ključ je gorèč.« Pritisne ga potem na njene gole prsi in glej! ondu se prikaže opeklina kot odtisek ónega ključa, ki je bil sevéda mrzel. — Podaje ji palico z opazko, češ, pretežka je, da bi jo mogla vzdržati. Oseba se trudi, napenja mišice svoje, a konečno paličico vender izpustí na tlà, kakor bi v istini izcrpila vse sile svojega telesa.

Hallucinacije se dadé izzvati tudi samó s tem, da se udje denejo v neko položje, ne da bi trebalo hypnotiku kàj velevati. Poskušalec ukaže osebi poklekniti, sklenivši ji roki kakor k molitvi. — Osebi se dozdeva, da je grešnica, da kleči v cerkvi; njena domišljija naslika ji vse nadrobnosti tega položja. Vidi tudi duhovnika v ornatu, sliši bučanje órgelj i. t. d.

S u g g e s t i j e i m a j o t u d i k r i m i n a l e n p o m e n. S hypnotiki se morejo zvršiti največji zločini; oní se dadé dovesti k vsakemu prestopku in pregrešku, k sleparstvu, h krivemu svedóštvu, k umoru i. t. d. Zvršé dani jim ukaz bodisi takoj, bodisi ob gotovem času, po nekoliko dnéh, tednih, mesecih — dà, taka suggestija se lahko izteza na cela leta.

Nam se to ne dozdeva verojetno; a največji učenjaki nemški in francoski zatrjujejo, da je istina. In to je baš óni kriminalni moment, kateri od hypnotičnih poskusov strže hálo nedolžnosti. — Noben občàn, nobena država, noben zakonodajec ne sme z mirnim očesom motriti pomočka, s katerim se posameznik opleni največje svoje dragotíne, svobodne volje, s katerim se storí sam stròj, služèč v zvrševanje kriminalnih dejanj. — Hypnotik, kateri v treznem stanji izpolnjuje dano mu povelje, ne čuti, da ne dela záse; on se ne spominja, da mu je bila suggestija naložena, niti ne vé, od kogá je dobil ukàz. Spomin na hypnozo vzpuhtí popolnoma iz njegove pameti, a povelje ostaja v nji kakor živálji nagòn ter vzbudivši se ob gotovem času z elementarno silo žene človeka k dejanju. —

Lajiku se dozdevajo take rečí pustolovske; in vender nam podaje normalno spanje in še bolj bolestno spanje habituelnih somnambulistov (mésečnikov) dosti analogij.

Léžeš zvečer spát s trdnim sklepom: jutri treba ob peti uri vstati, kajti ob pólušestih moram sésti na vlak. Gotovo se prebudiš sam, čeravno si morebiti navajen spavati do osme ure.

Mésečnik vstane z ležišča, hodi po sobi ali po vsi hiši okoli, seza po raznih predmetih, začnè tudi navadno delo, s katerim se je bavil, predno je légel spát. Znani so slučaji, da so dijaki dogotovili

svoje naloge, odvetniki pravdne svoje spise, zdravniki pisali recepte — znova lêgli, a zjutraj niso védeli o ničémer.

O maršalu Moltkeji se pripoveduje, da je za zadnje francosko-nemške vojne nekoč po nôči v somnambulnem stanji dajal ukaze za vse tri armade; a drugega dné se ni malo prestrašil, ker se ni mogel ničesar spomniti. V srečo so delali njegovi možjáni tudi v mračnem stanji baš s tisto genijalnostjo kakor v bedéčem položji.

Hypnotika dovesti k zločinom, moglo bi se nam zdeti docela nenaravno podjetje. A izkušnja je kazala, da je hypnoza oster meč, brušen na obéh stranéh. Poskušalec more z jedno ostrino raniti svojega neprijatelja, a druga utegne se obrniti tudi proti njemu samemu. — Človek izgubí sicer spomin na vse, kar se je ž njim v hypnozi godilo, ali v novi hypnozi more se zopet spominjati na vse podrobnosti. To je istina, ki jo opažamo tudi v navadnem spanji.

Sèn se jako lahko pozablja. Zaman se trudimo rano v jutru, da bi se spomnili nánj. Njegova senca gineva bolj in bolj in nimamo pomočka, da bi jo zadržavali. Ako smo ves dan zaman premišljevali o njem, utegne se zgoditi, da se nam v nôči nepozvan povrati. Sèn denašnje nočí je morebiti ponavljanje ali pa nadaljevanje snà v včerajšnji noči ali pa tudi že davno minulega snà. — Človek more torej imeti dvojno svest: jedno v budnosti, drugo v mračnem stanji. To veljá takisto o hypnozi. Kar se je pri prvem poskusu zasnovalo, more se pri drugem poskusu razkriti. — N. pr. eksperimentator hypnotizuje neko osebo ter ji v hypnozi dá suggestijo (povelje), s katere zvrševanjem se poškoduje tretja oseba bodisi na telesi ali na imetji. Hypnotika zasačijo, hotečega zvršiti ukazani mu zločín. Tirajo ga pred sodnika. Le-tá se prepriča pri zaslišanji, da hudodelnik nikakor ne zna utemeljiti svojega čina. Pokliče torej zdravnike-strokovnjake in dovoli v njih svèt, naj se zatoženec hypnotizuje. V hypnozi se razjasni vse. Osnovatelja primejo ter kaznujejo.

Ako bode hypnoza z vedno bolj rastočo veljavo svojo predirala v bodočnosti še širše kroge, bode gotovo činitelj, s katerim mora računjati tudi državno kazensko pravo. — To nam jasno kažó dozdanje vrste.

Da dopolnimo podobo svojo, treba nam tudi omeniti, s katerimi pomočki se hypnotiki zopet prestavijo v normalno bedeče stanje. Skoro vsi avtorji se strinjajo v tem, da prebujenje nima posebne težave ter da se dá doseči s primerno slabimi dražíli, s pihanjem v obličje, z udarcem na ramo, s krikom na uhó i. t. d. Videl sem, kakó je hypnotizêr prebudil žensko s tem, da ji je zapo-

vedal, da se mora vzdramiti iz spanja, kadar on došteje: jedna, dvé — tri! To se je tudi natančno zgodilo.

Vsekako je zanimivo, da se takó zlahka dá prerušiti stanje, katero, samemu sebi prepuščeno, utegne trajati po vsa leta. Vender pa so v literaturi zabeleženi slučaji, v katerih se hypnotik na vse te načine ni dal prebuditi v ne malo zadrego eksperimentatorjevo. Trebalo je poseči po druge krepkejše pomočke, n. pr. po galvanični tok. —

Da ni vsak človek sposoben za hypnotičen poskus, bilo je znano že starim magnetizêrjem. Rekali so: medija so dobra ali slaba. Tudi novodôbne izkušnje potrjujejo, da je naklonjenost posameznika k hypnozi jako različna. —

Razpravljalo se je tudi, v čem li sestojé pogoji, ki napravijo človeka za hypnozo sposobnega. Ne dá se tajiti, da se Francozje v spoznavanji živčnih boleznij prekósili vse druge národe. Glavno zaslugo si je pridobil slavni neurolog Charcot in njegova šola (Richet in dr.). Le-tá se je izrazil v tem zmislu, da je prvi pogòj — neuropathična predispozicija (naklonjenost, izvirajoča iz bolnega živčevja). Z drugimi besedami: Kdor je naklonjen raznim živčnim in duševnim boleznim, naklonjen je istotakó hypnozi.

Ta trditev se dá izražati tudi naopako: Kdor je naklonjen hypnozi, mora biti nervozen človek in bržkone živčevje njegovo ni več v popolnem rédu. Dobro zvršen hypnotičen poskus bodi torej svareče znamenje dotičnemu človeku, kajti on nosi v sebi že kalí, iz katerih se zlahka razvije kakeršnakoli duševna bolezen. Kakor silna strast, pijanost, omotica, božjast in histerija, takisto je tudi hypnoza položje, v katerem se dotičnik ne nahaja več v duševnem ravnotežji.

Dobé se nekateri ljudje, pri katerih najnavadnejše stvarí provzročajo krč ali omedlevico; so posamezniki, ki n. pr. ne prenašajo alkoholičnih tvarin. Tri čaše piva, ki so normalnim ljudém ljúbo in uspešno krepilo, vzbudé pri takem človeku celo vrsto bolestnih znamenj, težák jezik, krč v goltanci i. t. d. Psyhijatrija učí, da tudi taki ljudje nosijo v sebi kalí duševnim boleznim in da je alkohol skusílo za jakost živčevja.

Po nauku Francozov treba torej naklonjenosti k živčnim boleznim, da je možno človeka iz duševnega ravnotežja spraviti v pólumračnost hypnoze.

Temu nasproti trdé Angleži, da véšč eksperimentator more hypnotizovati tudi povse normalnega človeka. Izjema da je samó pri déci in glupcih. K temu mnenju so dospéli tudi v Ameriki, kjer imajo

gotovo dosti izkušnje, kajti ondu se delajo hypnotični poskusi v ogromnem številu.

Našli so se pa zlasti med Nemci izkušeni trezni opazovalci, ki so spojivši obé nasprotni trditvi ubrali srednjo pot, katera je, kakor se kaže, tudi pot istine. Njih tolmačenje podajem v nastopnih vrstah.

Ni prepira o tem, da je naklonjenost k živčnim boleznim za uspešno hypnozo ugodna. Ako Francozje trdé, da je potrebna, to se more tolmačiti s tem, ker oní eksperimentujejo samó z umobolnimi objekti. — Za poskus najugodnejše so hysterične žene in dekleta. Neizogibni pogòj k izzivanju hypnoze je napeta pozornost. Radi tega se ne dadé zlahka hypnotizovati živahni normalni ljudje, ker se njih žívi duh ne dá takó hitro upreči v takšen jednoličen tir. Izbruhnejo v smeh, če jih magnetizêr z resnobnim licem gladi po udih. Baš iz tega vzroka nima poskus uspeha pri deci in pri topih ljudéh.

Razni národje imajo razno dražljivost živčevja. V različnih zemljah mora torej tudi odstotno število ugodnih poskusov biti različno.

Že zdavnaj je znano, da se morejo hypnotizovati tudi živali. Pred več kot dvesto leti (1644. l.) je opisal učeni jezuvitski o. Kircher, (ki je izumil »magično svetilko«) v svòji knjigi »Ars magna lucis et umbrae« zanimiv poskus, ki ga je nazval »experimentum mirabile«.

Kokoši je zvezal nogi. Položivši jo na mizo, potegne s kredo debelo črto na mizi in sicer baš pred njenim kljunom, takó da jo je morala gledati. — Kokoš se ne gane, ako ji tudi véz od nóg odvzameš.

V najnovejši dôbi se je bavil s tem živaljim hypnotizmom zlasti glasoviti češki fizijolog Čermák, profesor v Lipskem. On je opazil, kadar človek drží glavo kokoši takó, da mora neprestano gledati v tisto stvar, kokoš po jedni minuti že nepremično ležèč otrpne, ako je tudi ne držíš več. — Kakor kure, takó je uspaval tudi race, gosí, labóde i. t. d. Take živali imajo v hypnozi razklopljene oči, močno dihajo, a ne morejo se premekniti z mesta. Dokler je v tej nesvesti, moreš táko žival spraviti v vsakatero položje, n. pr. iztegniti jedno nogo naprej, drugo nazaj, razprostreti jedno krilo — vse ti mirno prebije, ne da bi se premeknila — a bedeča bi v taki léži nikakor ne ostala mirna.

Preyer je hypnotizoval môrska svinčéta. Držèč jih za ušesa jim je nasadil škripec na nos. Za pol minute je nastala otrplost. Živali so dale delati s sabo vse, kakor ne bi bile žive in kakor da je njih teló od voska.

Henbel v Kijevu je opazil, da se tudi žabe mogó takó uspavati kakor kokoši. Polôži žabo vznak (na hrbet) in zapreči, da ne more

skočiti na noge. Za 5—10 minut opustí žaba vsako gibanje svojih údov; ako jo pustiš v tem položji, ležala bode po 4—6 úr v popolni brezsvesti samó zató, ker je ta léža zánjo nenavadna.

Težko je ugeniti, ne izvira li takšna katalepsija iz golega strahú. Do tega sklepa nas vodi izkušnja pri drugih živalih. Imamo li ptiča v stisneni pêsti ter odpremo zdajci roko, takoj obsedí ptič za nekaj hipov na odprti dláni, krčèč se in globoko dihajoč.

V tem zmislu se tudi živali med sabo hypnotizujejo. Pripoveduje se, da gadje z bleskom očesa svojega omamijo svojo žrtev (golobe, domače zajce i. t. d.).

Tudi na rastlinah so opažali katalepsijo. L. 1711. poslal je La Hire francoski akademiji razpravo o amerikanski rastlini »Dakryo cephalus«, katere cvetovi kakor vosek ostajajo v vsakem jim danem položaji.

Treznemu poslušalcu je prihajalo gotovo že večkrat na misel vprašanje: ni li hypnoza škodljiva?

Amerikanec Beard je priredil gotovo več nego tisoč poskusov, a nikoli ni zapazil niti najmanjše škode na duhu nì na telesi svojih objektov. On zmatra torej hypnozo za duševno stanje, ki je še v normalnih fizijologičnih mejah, nimajoč nobenih fizičnih nasledkov.

Sodba avtorjev, ki gledajo hypnozo z drugega stališča, izpada inače, kakor se razumeje samó ob sebi. Nekateri trdé, da človek po dostikratnem ponavljanji hypnoze zlahka podlegne duševni svoji bolezni. V hypnozi se napenja tetiva pozornosti takó silovito, da sčasoma izginejo zadnji sledovi svobodne volje in na njeno mesto stopi goli avtomatizem. Vsak poskus približa človeka nenormalnemu stanju in sčasoma se izmakne organizem za vselej duševnemu ravnotežju.

Vse take nasprotujoče si trditve so same teoretične hypoteze, ki se doslej še ne dadé podpirati s praktičnimi izkušnjami. A imajo vsaj to dóbro, da svaré lajika, naj ne privoli v eksperiment, ki ga ne razumeje.

Znano je namreč, da so magnetizujoči kruhoborci često z brutalno brezozirnostjo igrali z ljudmí, ki so se prostovoljno oglašali za njih poskuse. Jeden najbolj razslutih magnetizêrjev je bil Hansen. Na Dunaji so mu bile daljne produkcije prepovédane po policijskem rediteljstvu, katero si je v to zvrho dalo predložiti votum tamošnje medicinske fakultete. Le-tá votum slôve v glavnih potezah:

Stiskanje žíl in živcev na grlu, kakor je to storil Hansen v manipulacijah svojih, utegne imeti nasledke škodljive zdravim osebam. — Istotakó more trpeti škodo na zdravji svojem človek, na katerega teló,

med dvema stoloma obešeno, magnetizêr séde ali se nánje po konci postavi. Brezzavéstno stanje v obče utegne biti škodljivo za dotično osebo, zlasti ker je bilo provzročeno po človeku nevéščem zdravilstva, ki nima pojma, kar se tiče obsega in nasledkov porušenih živčnih funkcij.

V katero zvrho se torej prirejajo hypnotični poskusi? — Vender ne samó v zabavo prisotnih gledalcev?! — Ima li hypnoza tudi kakšno korist?

Mesmer in njega nasledniki so se ponašali, da z magnetizovanjem ozdravijo vsakatero bolezen. Trditev le-tá se nam dandanes dozdeva smešna, a vender je morebiti zrnce resnice v nji.

Vse vére vredni in kakor se kaže, prvi temeljiti poznavatelj hypnoze, angleški kirurg Braid je zvrševal v hypnozi z dobrim uspehom male brezbolestne operacije. Isti avtor pripoveduje o sebi, da so ga l. 1844. trpinčile neznosne revmatične bolesti. Hypnotizoval se je tedaj sam ter dal povelje, naj ga po pretečenih desetih minutah vzbudé. Vzbudivši se je bil prost vseh bolestij, ki se se povrnile stoprav v osmih dnéh. Po zopetni hypnozi so izginile, ne da bi se prikazale več celih šest let. — O tej priliki opominja Braid na izkušnje zobozdravnikov, da pri mnogih bolnikih izgine bolesti z zoba, kadar zapazijo zdravnikove klešče.

Esdaile v Kalkuti je izdal l. 1854. knjigo, v kateri natanko opisuje nad 200 operacij na glavi, katere je izvèl v hypnozi.

Tudi znameniti pariški operatêr Broca pripoveduje v »comptes rendus« pariške akademije, da je l. 1859. zvršil jako opasno operacijo na hypnotizovani gospé.

V najnovejši dôbi se je prikazala hypnoza kot eminenten zdravilni pomoček zopet na medicinskem obzorji. Marsikateri zdravnik javlja, da je s hypnozo ozdravil n. pr. brezčutnost kože, neuralgije, manjšo korejo (sv. Vida bolezen) itd.

Na kliniki g. prof. Krafft-Ebinga se uporablja hypnoza zlasti pri máternici, histerični božjasti in odrvenélosti. Prepričal sem se sam, da so se dosegli najlepši uspehi.

Zdravniške novine v Franciji patentujejo v zadnjih letih hypnozo tudi za neizogiben pomoček pedagogike.

Lehkomiselna ženska se hypnotizuje. Eksperimentator ji naslika v hypnozi z zgovornimi besedami njeno moralno propast, podaje ji dobre nauke ter ji zapové s suggestijo, da mora odslej uzorno in pošteno živeti. — Probudivši se je bila tá ženska odslej najskesanejša Magdalena.

Bodočnost pokaže, do katere meje seza zdravilna moč hypnoze. Želimo ji najboljšega uspeha ter upajmo, da bode kmalu važen in legitimen faktor v medicinski znanosti.

Preostaje nam še rešiti težko vprašanje: v čem nam je iskati vzroka hypnozi.

Naša dôba je storila že velik korak naprej, ker je dokazala, da hypnoza ni gola prevara, ampak da v istini eksistuje. Kaj je njen pravi vzrok, to se še ni moglo dokazati, ampak samó slutiti. Nekateri učenjaki tolmačijo jo z nastopno hypotezo.

Hypnoza je nasledek porušene delavnosti možján in sicer ónega dela možján, ki je organ svesti, namreč možjánske skorje. Kadar se njena delavnost poruši, utrne se zavest. Ko se utrne zavest, izgubi človek svobodno voljo in pade v hypnozo. —

Kakó se pa poruši funkcija možjánske skorje? Ako se v njo dotaka premalo krví. Če se namreč razdražijo občutni živci, skrčijo se reflektorno (odsevno) óne žilice, po katerih teče krí v možjánsko skorjo. To mnenje podpirajo razširjeni zeníci in vse obličje hypnotika, ki je bledo, kakor pri mrtveci.

Ako v možjánski skorji primanjkuje krví, tem več je je pod njo v takozvanih subkortikalnih središčih. Odtod izvira ona čudovita spretnost hypnotika, da posnema in zvršuje vse, kar eksperimentator dela ali mu zapoveduje.

Prvi, ki je z znanstvenega stališča razjasnil čudovite pojave hypnotične, bil je prof. Heidenhain v Vratislavi. Z mnogimi fizijološkimi poskusi je korenito ovrgel splošno mnenje, da se ti pojavi ne dadé raztolmačiti z navadnimi prirodoslovnimi zakoni. Ni najmanjša zasluga njegova, da je s svojim delom »Der sogenannte thierische Magnetismus« Leipzig 1880, zaprečil nevarnost pretečo od straní praznovérstva in misticizma, ki sta s pomočjó hypnoze hotela razrušiti véro v splošno veljavo prirodoslovnih in svétskih zakonov.

Ako bi tudi hypnoza v bodočnosti ne izpolnila optimistične nádeje stavljene v njo, tóliko je gotovo, da je preiskava njenih pojavov v obili méri poplačala trud učenjakov, delujočih v človeštva korist. Prepričan sem, da ne bode več pozabljena v vekih bodočih.

Z vso pravico smemo pričakovati, da nam bode znanost človeška prikazala hypnozo v še jasnejši podobi, ko nam dokaže tudi njene prave vzroke. Mi pa ji klíčemo s pesnikom:

»Felix, qui potuit rerum cognoscere causas!«

Slike iz rudárskega življenja.

Spisal **Slávomir.**

III. Velika nesreča.

Minilo je že nad štirideset let, odkar je bil nastal v »jami« vêlik ogenj. Kakó je nastal, tega nihče nì danes ne vé. Kar valiti se je jel dìm od rôva do rôva navzgór. Napeli so rudárji vse svoje moćí, da bi pogasili ogenj, ali niso mogli. Dolgo so se trudili, toda napósled so morali paziti náse in hiteli so na beli dan, uvidevši, da tu ne more pomôči človeška roka. Le nekateri so bili ostali še notri; oddaljili so se bili od drugih, gasèč ogenj. Ko dospó rudárji na svetlo, videli so, koliko jih je še v jami. Čakali so menèč, da tudi tovariši kmalu pridejo vènkaj. Ali ker jih le ni bilo na víd in ker se je dìm jel valiti v gostih oblakih iz rúdnika, skrbelo jih je bolj in bolj. Izmed množice, ki se je bila zbrala prestrašena okoli rúdnika, čuli so se mnogi glasovi, kakó naj pomorejo nesrečnikom. Jok, vzdihovanje, skrb, žalost, vse je bilo tu združeno.

Konečno ukrene neki uradnik z več možmí iti na pomoč. Pokleknili so, prosili sv. Ahacija podpore in pomóči in šli v jamo. Prihitevale so ženske, branèč jim, naj nikar še oní ne hodijo v gotovo smrt. Tudi rudárskega uradnika mlada soproga vidèč svojega možá, hotečega iti v globino, branila mu je, prosila ga za božjo voljo, a nič ni pomoglo: kar so ukrenili, izpolnili so in šli.

Čakali so ljudje na vrhu dolgo, dolgo, vender le jih ni bilo na dan, Minila je ura, dve, tri, popóludan, ali nobenega ni bilo iz jame. Tudi po nôči so stali tam ljudje čakajoč jih, toda nikogar ni bilo. Na pómoč takisto nikdo ni mogel, ker púh, prihajajoč iz »jame«, bil je takó hud, da ga ni mogel nihče vztrpeti. Minila sta dva dneva, trdno so bili prepričani rudárji, da so mrtví vsi tovariši. Kakó so jokale ženske, ker ljubljenega možá ni bilo več na izpregled! »Nesreča, nesreča nikoli ne praznuje,« dejala je prva, druga pa je pristavila: »Oh, saj je to pomenjalo nesrečo in smrt. Vsak dan, ko je šel Matija na delo, poljubil ga je otrok in pokrižal z blagoslovljeno vodo; le óni dan ni bilo otroka baš domá in odšel je brez poljuba na delo; ko je pa prihitelo dete domóv, oh, kakó je jokalo, uvidevši, da je atej že odšèl, predno ga je moglo poljubiti. Plakalo je in stokrat povpraševalo, če bo atej hud, ko se vrne iz »jame«.

Minilo je več dnij, za čakajoče ljudi prava večnost, napósled je vender jél ugašati ogenj. Šli so rudárji v jamo iskat ponesrečenih tovarišev in našli so jih vse mrtve. Spravili so jih na dan in z jokom in nebrojnimi solzami nesrečnih žén in otrók položili v zémljo. Piramida stojí na njih grobu in na nji so tudi udòlbena imena ponesrečenih rudárjev. Ako obiščeš kdàj rudársko naše mestece in se ozreš po pokopališči, zapaziš jo na hip.

Preskrbeli so osirotéle družine s pokojníno, katera pristáje doslu-ženemu rudárju, a src jim niso mogli ozdraviti. Najbolj pa so ti dogodki vznemirili mlado vdovo uradnikovo, ki je bil tudi v jami ostal.

Pomračil se ji je um, blêdlo se ji je dolgo čàsa, napósled se ji je vender obrnilo na bolje. Bivala je pri očeti, dosluženem částniku, v našem mesteci. Prve pomládne dní si videl vitko gospo v črni obleki s šopkom pomladánjih prvencev stopati po cesti, ne menéčo se za mimogredoče ljudí. Šla je na pokopališče, podičila piramido s šopki in srčno molila. Poleti vsak sléharni teden je nosila vence lepó spletene na piramido do pozne jeseni, dokler je bilo môči dobivati cvetic.

Časih pa je stala molčé pri rúdniku čakajoč sopróga svojega in zrla nepremično rudárje, ki so hiteli iz »jame«. Ko so vsi odšli, šlà je tudi ona molčé, zróč v tlà, proti dômu.

Neko jesen je bilo. Šla je v gore po zadnje jesenske cvetove. Mrzlo je bilo, sneg je jel naletávati pokrivajoč sinje gore z belo odejo. Ni je bilo domóv. Skrbelo je očeta, kam mu je zašla. Ljudje niso védeli ničesa gotovega povédati o nji. Drugi dan pa je kmet z vozom prišedši iz gôrske vasí, pripeljal s seboj žensko pol zmrzlo in onemoglo, katero je našel ležóčo visoko tam v gorah kràj ceste s šopkom poznih cvetic v roci. Še tisti dan je »ugasnila«. —

Tešílo.

Z drevja pada listje vélo,
Vse okrog je onemélo,
Žalost, kamor zró očí;
Ptice so od nas odplule,
Cvètne rože se osule,
Vsa priroda trudna spí . . .

Srce togepolno moje!
Kaj hoté li tožbe tvoje?
Kaj mi zmerom koperniš?
Kmalu, védi, mir dobiš!
V grobu bodeš skoro spalo,
Sladki pôkoj uživálo . . .

Janko Leban.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

(Dalje.)

Kmalu začne grmeti in rdečkasti bliski švigajo nad nami razsvetljujoči robato pogorje in gosto meglo, katera je v nôči legla po dolini in planoti. Strašen vihar nastane in zdi se, kakor bi se divje pošasti podile nad nami po prastarem lesóvji. Močna plôha se vsuje na nas. Daleč tam za »Lisino planino« zasveti se blisek zadnjikrat, strela švigne po višini in takó silovito udari v stari prales, da se daleč na okoli strese zemlja. Jedva umolkne otlo grmenje, presenéči nas strél v nižavi. Prvi, drugi, tretji, četrti strél nas uvéri, da se tu zdolaj godé resne reči. Zdaj pa se ne ganemo več z mesta, razpostavimo vedéte ter se pripravimo za slučajni sovražni napad. A kmalu prejenja streljanje in zopet je vse tiho.

Ob jutranji zori — bilo je dné 5. avgusta — vrnemo se nazaj v tabor. Tu so se zbrale že vse čete na odhod. Vrtélo se mi je v glavi ravno takó, kakor nekdaj v Ljubljani, ko sem prenočivši na sijajnem plesu v starem strelišči vračal se domóv spominjajoč se bliskanja iz očij svojega razrednika. — V taboru pozvém pravi pomen ónih strélov v hosti. Tolpa sovražne konjice je napala našo na véliki cesti stoječo stražo 10. strélskega bataljona. Umeknila pa se je zopet po kratkem bóji. Očividno je bil njen pohod namenjen ogledu naših pozicij in čét. — Nikdar ne pozabim bridkostij te strašne noči. Da ne govorim o gladu, o ponôčnem poslovanji na tuji zemlji, o slabem dežévnem vremeni, čudim se dandanes samó fizični zmožnosti človeški po trudapolnem dnevnem potovanji vso noč prečuti in naslednjega dné dostojno se biti s sovražnikom. A čudim se tudi sreči, da nisem prišel na pot, po katerem se je sovražna konjica približala, dasi sem zabredel daleč čez mejno črto naših prednjih stráž.

V taboru mi postreže strežáj s pičico črne kave in ruma in poročivši polkovniku o ponôčnih dogodkih stopim na svoje mesto pri četrti stotniji.

Hkratu odrinemo iz tabora, dobro vedóči, da se nam bode boriti s sovražnikom. Ukaže se nam korakati z vso pozornostjo, smeti nam ni niti bobnati niti na rog trobiti. Vsak vojak mora imeti nabito puško. Prednje in ob stranéh nas spremljajoče straže se izdatno pomnožé, da se prepreči zavraten napad.

Pot nas vêde proti »Varcar-Vakufu«. Korakamo jedva jedno uro, pozdravijo nas že sovražne, poleg gozdnega roba na »Rogeljnem sedlu« nastavljene čete z gostim streljanjem. Za trenutek postanka na cesti dojde ukaz, da mora prvi bataljon posesti brda na levi ter polagoma avanzirati in če mogoče obkoliti sovražnikovo krilo.

Krasno, kakor domá pri vojaških vajah razvije se kolona prav pravokotno na cesto, ne menéča se za sovražne kroglje, katere nam pogosto zvižgajo mimo ušes.

Sovražnikovo streljanje pa je premočno, ne moremo dalje in moramo se ugnezditi in počakati, da pokažejo naši strélci, kaj znajo.

Meni prilika nakloni ugoden prostor na holmci, s katerega lehko opazujem ne le spredaj sovražnika, ampak tudi ob desni daljni razvitek naše vojske. Krasen prizor je to. Vrsta za vrsto prihajajočih čét se spušča v brzem teku na desno in na levo proti sovražniku v bòj. Tam v zatišji se zbira naša konjica, tu za holmcem tovoré gôrske topove, na brzih konjih dirjajo ordonanci čez goro in plan. A kadar čujem v bôjni vrsti stok in krik ranjencev, ko slišim strahovito preklinjanje naših vojakov na turške napadovalce, obide me strah in groza.

Pridruži se mi stotnik S ......, séde poleg mene, zapali smodko in reče šaljivo:

»Kakó se počutite?«

»Prav dobro ne!« odgovorim.

»Zakaj pa ne? Saj še nismo imeli prilike slišati takega mičnega koncerta, kakor je danes, odkar nam je zbolel preslavni naš kapelnik,« pravi stotnik.

»Kaj je res zbolel?« vprašam.

»Kaj pa da, tam v Stari Gradiški leží v bólnici,« odvrne stotnik.

»Ni mogoče! Mislil sem že res, kakor se je govorilo, da nam je ta mož pokazal peté.«

»Ali slišite, gospod stotnik, kakó čvrsto frčé kroglje nad nama?« vprašam dalje.

»Dobro, jako dobro jih slišim,« odvrne stotnik, »in baš hvaležen sem, da jih slišim. Le pazite, da jih boste tudi Vi dobro slišali in čestitam Vam, da imate dober posluh, če ne bi pač morali tóli bolj čutiti,« straši me moj predstojnik. »Ali tudi morebiti ni res, da je za naju tóli menj nevarnosti, kolikor več svinčenic slišiva frčati?« nadaljuje stotnik.

»Kakó to?« čudim se jaz.

»E, kaj Vam bom razlagal, saj ste že dozoreli do prave pameti, in lehko si mislite, da le óna kroglja se bo zavrtala v Vaše truplo,

katere ne boste slišali frčati, a druge kroglje naj Vam zvižgajo, da se mréna v ušesih krči, druge so nedolžne. Ali tedaj ni res, da čim več krogelj slišiva, tem menj nevarnosti je za naju?« šali se stotnik.

»Res je, gospod stotnik,« rečem, »prav dobro ste jo pogodili, zdaj pa se tudi več ne čudim, da vsaki taki zvižgajoči svinčenici naredim ponižen svoj poklon.«

»Tega se že še naveličate,« pravi stotnik, »kadar boste spaka bolj poznali. Danes, menim, ste se pač šele prvikrat seznaníli ž njim.«

Po tem dvogovoru umolkneva za nekoliko časa, kajti zvižganje svinčenic je bilo že jako neprijetno. Mene to vznemirja in vprašam stotnika, če bi ne bilo umestno, da se premakneva na drug kraj.

»Ali se Vam ne zdí«, pravi stotnik, »da je sovražnikovo streljanje gosteje nego je bilo, vender zvižganje svinčenic pojenjuje?«

»Dà, resnično je takó,« rečem, »ali čujem neko, kakó bi rekel, neko cekcékanje že prav blizu ušes in sliši se vedno gosteje.«

»Dà, dà, gospod poročnik,« odvrne stotnik, »kmalu imajo tudi naju na muhi. Pojdiva!«

In stotnik se hitro vzdvigne ter odide. Res so se jele svinčenice blizu mene vrivati v zemljo. Kroglja priletí, pade tik roke, na katero sem vstajajoč se opiral, na tla, zdrsne in mi oškropí obraz z blatom. Sedaj pa skočim kvišku in grem za nekoliko korakov više, holmcu na grebén. Ozrem se v dolino in vidim tu naše v kotlinskem zatišji zbrane ulance, ki se z visoko vzdvignenimi sulicami ob desnem pritličji holmca baš spusté v naskok na levo sovražnikovo krilo. V tem trenutku se čuje prvi strél iz topa in naša godba zaigra cesarsko pesem. Iz tisoč grl zagrmí: »Živio Fran Josip!«

Stokratni odmev živio-klicev v gozdu, glasni krik »Allah-il-Allah« naših nasprotnikov, zvižganje puškinih krógelj, vrišč in piš ter razpokovanje šrapnélov — to je nepozaben prizor.

Godba umolkne, živio-klici utihnejo, tembolj razsaja pa bòj. Sovražnik v dobrih pozicijah se ne gane nì za korak. Barjaktar z rdečo zastavo v roki odušеvlja ljute sovražne čete. »Po njem!« čuje se v jednomer med našimi strélci. Dokaj pušek pomeri se nánj, a brez uspeha. Pomaknemo se za petdeset korakov dalje. Od zadaj čez naše glave priletí šrapnél, pade blizu barjaktarja na tla in se razpoči. Zdajci se zgrudi barjaktar smrtno ranjen v prsi. Svinčeni šrapnélov kósec mu je predrl teló nad srcem. Mož je moral imeti veliko vpliva na Turčine, kajti takoj, ko je padel, jele so se sovražne čete pomikati nazaj proti Varcar-Vakufu. Barjaktar je bil res težko ranjen, ali še je živel, ko smo prišli mu blizu. Videl sem ga, kakó je vihtel po zraku samo-

kres v smrtni borbi in krčevito ga še stiskal k sebi, ko mu je infanterist s strélom v uho izpihnil zadnjo iskro življenja. Bòj je trajal póldrugo uro in niti nam niti sovražniku ni napravil dosti kvare. Osvedočili pa smo se, da ima nasprotnik dobro organizovano vojsko. Posamezne oddelke so vodili turški begi prav po strategičnem in taktičnem propisu, ukazovali so premišljeno in se podpirali med seboj vzajemno.

Naši nasprotniki so bili turški vstaši, ki so po nasvetu znanega Hadži Loje hoteli nam zabraniti vhod v Bosno. Znamenito je, da razven nekaterih imenitnih begov Bošnjaki nikakega pojma niso imeli o sili Avstro-Ogerske. Ko smo ujetim vstašem očitali bedaste njihove misli, da bi kdàj mogli se uspešno braniti nam, ker ima naš car »čuda askerov«, dejali so, da jih ima veliko, če jih je toliko, kakor jih ima Srbija. Da Slovani živé tudi v Avstriji, kakor v Bosni, to jim ni bilo doumno. Nazivali so nas navadno z imenom »Švaba«.

Števila vstašev v bitki na Rogeljnem sedlu nismo mogli dobro ceniti, ker niso prišli strélci iz gozdnega roba na plano. Po razdalji sovražnikove fronte in po tem, da so strélci polagoma ostavljali bojišče ter po ovinkih izginili za mestom Varcar-Vakufom, šteli smo jih le oddelek vojske, ki ima namen, ogledati si bròj in priprave nasprotnikove. O tem smo se osvedočili že dva dni pozneje v krvavi bitki pri J a j c i.

Bitka na Rogeljnem sedlu, na sebi mala, bila je kàj velikega pomena. Ne le, da se nam je ukazalo brzo iti dalje ter sovražnika kruto napasti, kjerkoli ga zasačimo, postopalo se je odslej proti Bošnjakom strogo po vojnih zakonih. Še večje važnosti je bila bitka za nas, ker je nam razjasnila položje in nas postavila v pravo pravcato vojno razmerje.

S tem je bilo dognano, da pri okupaciji Bosne mora teči kri in da mirnim potem ni več doseči zaželenega smotra.

Rekel sem, da v prvi bitki na Rogeljnem sedlu nismo imeli znatne škode. Vender hočem omeniti dragega mi prijatelja, katerega je tu zadela smrtna kroglja. V bitki je pal nadporočnik H e r m a n D o k s a t, rojenjá Postójinčan. Ko napravi ‚juriš‘ na Turke, udari sovražna svinčenica na daljnogled, ki mu je visel spredaj ob levi, takó nesrečno, da mu predere trebuh in mu mnogi stekleni kósci razmesarijo dròb. Doksat je bil jak človek, čvrste postave in srčen vojak. Prenesli smo ga v Varcar-Vakuf v bólnico, kjer je preživel še dva dni v groznih mukah. Bolečine pa je trpel mirno, časih zaškripal z zobmí, na tolažila okrog postelje stoječih prijateljev pa vedno pevaje odgovarjal:

»Miruj, brate, srečen vsak,
Kdor umrje kot junak.« —

Izdihnil je dušo junaško. Pokopali smo ga na katoliškem pokopališči v Varcar-Vakufu in poznejša tamošnja posadka pijonirjev mu je poskrbela zgradbo gomile in primeren spomeník.

Po porazu na Rogeljnem sedlu so vstaši bojišče v lepem rédu zapustivši izginili po ovinkih, kakor sem povédal, za Varcar-Vakufom, razpršili se in v posamičnih krdelcih pritisnili nazaj k svoji glavni vojski, katera se je pomikala od Travnika sèm proti Jajcu. Mi pa prešedši Varcar-Vakuf, pravo pravcato turško, od nesnage smrdeče mesto, utaborimo se na drugi stráni.

Prvi bataljon 17. pehôtnega polka razpostavi prednje straže. Takó me doletí usoda, da mi je tudi drugo noč prebiti brez spanja. Do skrajnega živca utrujenemu telesu pa ne pomaga niti dobra večerja, niti strah pred sovražnikovim handžarjem. Prosèč za nekoliko počitka zaradi neizrečene utrujenosti bridko čutim vojne zahteve ostrost, in stotnik mi kratko odgovorl: »Nimam pravice Vam izredno olajšati službe. Idite na delo in storite, kar skromne moči dopuščajo.«

Šel sem, toda močí so me popolnoma zapustile. Omedlel sem in spominjam se, da sem vstal drugi dan, ko je solnce že visoko nad nami sijalo, iz kopíce rahlega sená. Kopíco je naredil pošteni sluga in tudi za zajutrek mi pripravil dobre juhe. Stotnik mi ni očital slabosti, ali še celó sladkega spanja, dasi je moral on sam prečuti vso noč. Opóludne, baš ko se pripravimo h kosilu, čujemo iz divizijskega štabnega stanišča znamenje, da se nam je združiti in v naglici zbrati na véliki cesti ter brzo odriniti proti trdnjavi Jajce. Hitro se odpravimo in korakamo v pozno noč do vasí Jezero. Onikraj te vasíce, dve uri hodá od trdnjave, ustavimo se. Ni daleč do tja, ali trdnjavo po nôči pohoditi, v kateri je bržkone še sovražnik, ne bi bilo umestno. Nočujemo torej na planem za omenjeno vasjó. Vender se odloči oddelek drznih prostovoljcev pod poveljstvom poročnikovim, da bi se, ako mogoče, utihotapil v mesto in natančneje pozvédel o sovražnikovih nakanah. Dva vozá posede ta drzna četica. Vozóva zdrdrata, kmalu pa se vrneta. Četica je pozvédela, da v trdnjavi mrgolí vstašev, da pač stráž na to stran trdnjave nimajo razpostavljenih, zabita pa so mestna vrata in nihče ne more noter.

Poročílo je vznemirilo zlasti vojvodo Virtemberškega in že proti jutranji zôri je bilo, ko je ukazal, da se morajo straže na okrožji taborovem izdatneje pomnožiti. Vznemirjalo ga je menda tudi, da je bila jedna brigada njegove divizije še dan hodá za nami in da ni mogel računjati nánjo, ako nas prihodnje jutro napade močnejši sovražnik.

V taboru je sanjal to noč marsikateri vojak poslednji sèn in marsikdo se ni nádejal, da bode jutri obsoré že spaval smrtno spanje.

Za rana, jedva ko so solnčni žarki prešinili góste, po širem obnebji nakopíčene temne oblake, razpošlje vojvoda patruljo konjice, da si ogleda sovražnikove pozicije. Patrulja se kmalu vrne. Poročílo njeno nam obeta hud bòj z močnejšim i ljutim sovražnikom. Tiho se zberemo in naglo odrinemo iz taborja. Pot nas vêde na severnem brégu nad štiri kilometre dolzega, ozko stisnega jezera, ležečega v véliki dolini Lisine planine. Na levi stráni kipé v nebó strmeči hribi, na desni je jezero. Gora se dotika v vznožji prav blizu ceste, da se ni mogoče ogniti niti na levo niti na desno. Pogorje se spušča na konci jezera v prostorno kotlinsko dolino. Iz jezera izteka potok Pliva, ki se izliva na južni stráni trdnjave Jajce v reko Vrbas.

Korakajoči po cesti smo opazovali že iz daljave nebrojno število Turkov v belih košuljah, modrih ali rdečih hlačah, rdeče prepasanih s fesom ali večinoma s turbanom pokritih. Zmatrali smo jih sprva za radovédneže, ki so splezali na vršace v obližji trdnjavinem, da bi se radovali o bójnem viharji. Toda kmalu so se jeli pomikati dôli po pobočji. Sivi dìm spredaj na levi stráni in močni pelotónski strél na holmčevem grebénu stoječih vstašev osvedoči nas, da je bilo poročílo naše konjice istinito. Streljanje iz pušek se razprostira hitro ob vznožji, po dôlu, čez jezero na óno stran po pobočji sosednega hriba. Kmalu se tudi čuje otlo grmenje iz turških topóv, ki so bili razpostavljeni nekoliko na planem, nekaj na obzidji in tik obzidja trdnjavinega.

Ko čujem trobente glas »Naprej v brzem teku!« hitro pogledam na uro. Ura kaže natanko tri četrti na devet. Kmalu smo na lici mesta, na katerem 10. strélski bataljon in nekatere stotnije 17. pehôtnega polka bijejo že prav vroč bòj s krutim dušmaninom. Prvi bataljon 17. pehôtnega polka pride na bojišče v zadnji vrsti bojevnikov ter početkom bôja poskrbí vojnim četam rezervo.

Vstaški strélci so se ugnezdili za umetno ali po prirodi utrjenimi nasipi po vsi nižini in na podolji pred trdnjavo ter krčevito obtičali v svojih pozicijah skoro prav do konca bitke. Pritiskali pa so s pomočjo svoje rezerve zlasti na naše levo krilo, tja, kjer so stali naši Hrvatje. Tu so turški konjiki z ostrim handžarjem često napadali naše čete, dočim so imeli vstaši v središči in na levem svojem krilu najspretnejše strélce.

Pri nas so šli v bòj v prvi vrsti 10. strélski bataljon, potem jednajst stotnij 17. in dvanajst stotnij 53. pehôtnega polka (iz Zagreba), jeden oddelek ulancev in dve gôrski bateriji z osmimi topovi. Strélci

(iz St. Pöltena z zlatim bataljonskim rogom) na desnem krilu, Kranjci v središči in Hrvatje na levem krilu. Bilo nas je skupaj blizu 5.000 móž. Vstaši so bili mnogobrojnejši. Imeli so, kakor smo jih cenili in kakor smo pozvédeli od ujetníkov in tamošnjih prebivalcev, več nego 7.000 móž, mnogo konjice in šest Krupovih topov.

Ob jednajstih dopóludne se je odposlal zadnji oddelek naše rezerve v bòj in odséhmal smo se borili dobro v svesti si, da, če se ne ubranimo sovražnika, dati nam je glavo pod ostrim handžarjem ali poskakati v jezero in ondu poginiti, kajti povrniti se po ozki cesti in tu sovražniku ubežati ne bi bilo mogoče. Za nami sploh tudi ni bilo nobene zaslombe. Tretja brigada, kakor sem že opomnil, bila je še daleč zadaj. Jaz dobim ukaz, da mi je iti s svojim stotnijskim oddelkom h gôrski bateriji št. III./XII., da ostanem pri nji in jo branim sovražnega naskoka. Baš ko se ji približam, začne streljati na sovražnikove topove, ki pa prav dobro odgovarjajo, dasi se je jeden njih zvrnil že po drugem strélu našega topa zaradi strtega kolesa. Proti koncu bitke so se umeknili tudi drugi topóvi, le jeden ne, ki je imel posebno srečo, da se mu ni bilo zgodilo nič kvare. Ta pa je tudi bruhal na nas granáte prav ponosno.

Ker sem prišel k omenjeni, na holmčevi rébri stoječi bateriji, da jo zaslanjam, dana mi je zopet prilika opazovati bôjni hrup z ugodnega stališča.

Tu sta bila vojvoda Virtemberški in najvojvoda Ivan Salvator z vsem svojim spremstvom, ne meneča se za sovražne granáte.

Jako opasno je bilo naše stanje od jednajste ure dopóludne do četrte ure popóludne. Vojvoda Virtemberški, vrhovni poveljnik, bledí bolj in bolj, kajti ulanec za ulancem prijaše iskat pomóči v podkrepljenje levega krila. A zaman, vojvoda nima niti jednega vojaka, da bi ga poslal v pomoč. Toplo pa naroča sléharnemu ordonancu, naj naznani četam na levem krilu, da zmaga je naša, ako se tam zabrani vstašem, da nam ne pridejo za hrbet. »Moji Kranjci in moji Sanktpöltenčanje stojé v sredi in na desni kakor kameniti stebri, ki se ne omajó«. In tudi Hrvatje na levi so se bojevali hrabro, ali ne samó hrabro, tudi jako umno, ter so preprečili, da se ni uresničila sovražna nakana. Levo naše krilo se radi tega tudi neprimerno podaljša, kar provzroči, da se bôjni red v sredi in na levem krilu na mnogih krajih pretrga. Topníštvo naše je moralo tu s pomnoženim streljanjem preslepiti sovražnika, da, ako tudi zapazi pomanjkljivost pehôte, ne drzne se napraviti naskoka.

Najhujši bòj se vname ob jedni uri popóludne. V tem času napravijo vstaši močen »juriš« (»urá!«) na naše levo krilo. Marsikatera glava srčnih »Leopoldovcev« upogne se pod ostrim handžarjem, a tudi marsikateri vstaš se zgrudi od bajoneta preboden na tla. Hrabrost naših vojakov čudovito odbije ta kruti napad in odséhmal jamejo se vstaši umikati na ónem kraji ter se zbirati sredi bôjnih vrst. To se vé, da je naš vojvoda takoj ukrenil koncentracijo svojih čet, kar pa se je popolnoma zvršilo šele ob četrti uri popóludne.

Sovražnik vidèč svojo nezmožnost, ostavi polagoma bojišče. Dasi je bòj trajal skoro do šeste ure, vender smo zmatrali po ónem ljutem sovražnikovim naskoku, da se je odločila bitka nam ugodno. Sovražnik potem ni več postopal ofenzivno, tudi ni več pritiskal na naše levo krilo. V središči se je zbiral le zato, da bi se lože odtegnil z bojišča kajti tu je držala cesta v trdnjavo. Mnogi naših nasprotnikov so že ostavili bojišče, ko se spustí zadnja, toda srčna četica Turčinov ob šesti uri v beg. Grenka usoda pa doletí to četico. Zgnête se na cesti in nánjo se usujejo krogljice iz vseh naših pušek, in tudi naši šrapnéli imajo tu smrtno košnjo.

Stotnija, katera nam je ónikraj jezera pokrivala desno krilo, dobro služi, ker iz skrivnega zavetja, hipoma s pelotónskim streljanjem udrihne po bežečih vstaših.

Poraz sovražnika je bil vseskozi popoln. Bežečemu smo vzeli vse topôve, veliko orožja, strelíva in zastáv.

V trdnjavo je zbežal manjši njegov oddelek, drugi so se razpršili. Toda trdnjava je slabo zavetje brez pravih orožnih pomočkov. To je uvidel sovražnik dobro in še tisti večer zapustil Jajce ter pobegnil dalje proti Karavli gori, najvišjemu prelazu tja proti Travniku. — Popisati hočem nekatere podrobnosti bitke.

Kot svedočbo človeške nebrižnosti za svoj život, srditosti in strasti omenjam podčástnika — Kranjca, — kateri je v prvi vrsti borèč in ne meneč se za svoje na levi in desni padle tovariše, vcepil si v glavo, pokončati nasproti čepečega dušmanina, češ, da je baš on tisti peklenski stròj, ki izpušča smrtonosne svinčenice, da tóliko ubitih dragih prijateljev leží okoli njega. — Podčástnik poméri nánj. Prvi, drugi in tretji strél ne pogodi. To razkači strélca tembolj, ker mu dušmanin krepkó odgovarja s smodnikom, češ, da je šla kroglja mimo smotra ali da strélec ne zna streljati. Podčástnik se zarotí, da, ako dušmanina po četrtem strélu ne ubije, potem ga napade z bajonetom in na tak način tudi pogine, kajti osamljenemu neposredno

pred sovražno bôjno vrsto bi prevrtalo prsi na stotine krógelj. Pozorno si ogleda še jeden pot nasprotnika svojega in v glavi preračuna razdaljo med saboj in med njim, potem pozove vojake svojega rôja, naj dobro pazijo, kdaj se bode zgrudil óni zlódej! Hladnokrvno poméri — puška poči in tisti trenutek se zvrne Turčin nizdolu. »Poglejte ga, kako se je zvalil,« zavpije, »ta vam ne bo več kaše pihal!« zasmeje se in tovariši se mu grohotajo od veselja.

Na desnem brégu jezera ob vznožji hriba leží vas Zaskoplje. Zaskoplje, jedina vasica v obližji bojišča, ima kakih dvajset turških »kúč«. Iz teh so naredili vstaši trdnjavico ter v stene vsekali mnogo púškaric (Schiessscharten), skozi katere so nas kropili z gostimi krogljami. Nad vasico se je ugnezdil neki vstaš takó spretno, da je pogodila vsaka njegova kroglja, kajti streljal je v jeden cel bataljon, v 1. bataljon, ki je stal početkom bitke spodaj na cesti v rezervi.

Naše topníštvo je že obilo šrapnélov zmetalo v Zaskoplje, naši strélci se mnogo trudijo, da bi ustrelili vstaša, a zaman, ta se ne gane in vasíci ne škoduje niti jeden šrapnél ne. Kaj storiti? Dva prostaka si izprosita dovoljenja, da smeta čez jezero in ónikraj zavratno napasti vstaša. Poišeta si majhen, pod staro vrbo stoječ čolnič. V njem jadrata preko jezera in se zmuzata po ozki dolini gôri, da prideta malo više, kjer je čepel vstaš. Hipoma ustrelita drug za drugim, vstaš zbeží v vas in Zaskopljanje, misleči, da smo pred durmi, pobegnejo zapustivši majhno število, katero se dalje brani. Po končani bitki zvečer se polastí oddelek naše vojske te vasí siloma, očisti pa neljubo gnezdo s tem, da postrelí vse, kar je bilo notri živega. —

(Dalje prihodnjič.)

Misli.

1.

V bodočnost slovanstva verujemo,
A vera jedino je publa žrtva,
Za to naj bodočnost delujemo,
Kajti vera brez del je mrtva. —

2.

In delo brez vere neploden trud,
I to je pomisliti treba —
Zaupno bojujmo, če boj je i hud,
Pomoči nadjajmo se z neba.

3.

Pogumno naj vsak se bojuje,
Med nami ne bódi plahuna;
Adiuvat fortes fortuna:
V tem geslu iščímo vzpodbuje. —

Y.

Mojega prijatelja povest.

Spisal **N. R.**

Leta 186* sem, potujoć z Dunaja domóv, ustavil se v Mariboru, kjer je bilo takrat mnogo živahneje življenje, nego dandanes. Maribor je bil takrat takorekoč težišče gibanju slovenskemu in imel je v svojem ozidji mnogo odličnih in odločnih rodoljubov. Jaz sem naletel prav srečno, kajti tisti dan je bil shod zaupnih móž in národnih prvoboriteljev iz vse dolenje Štajerske. Sešli so se bili zastopniki lepega Murskega polja, ki prideluje najlepšo pšenico in vzreja krasne iskre konje, prišli so odposlanci slavnih Ljutomerskih goric, kjer trs ne rodí preobilo, toda sámo ognjevito božjo kapljico, katera bi pri pravem kletárstvu utegnila prekašati svetovno slavno, kakor bolgarsko rožno olje in dragocena rénska vina; prisotni so bili narodnjaki iz lepih Slovenskih goric, katerih prebivalstvo bi bilo kdàj preponosno, ko bi izredno plodna tla leto za letom jednako rodila; videl sem nàrodnjake iz imenitnih Háloz, kjer je že Rimec zasajal trs in zgrajal vinske kleti; zastopan je bil starodavni Ptuj, elegantna Slátina, kjer pa, žàl, dandanes vsaj v poletnem času že prevladuje žid; zastopana je bila divna, ali še premalo poznana Savinjska dolina; na shodu so bili odposlanci od bistre Save, z bregov meandrski tekoče Dravinje, s podnožja in okolice slikovitega Pôhorja, kjer poleg domače ráševine še živí prastara pravljica, kjer hišna in osobna imena in stoletja stari priímki še hranijo tožno zgodovino našo; navzočni so bili rodoljubi izpod visoke sv. Uršule, iz idilićne Šaleške doline, iz raznih dolenještajerskih mest in trgov, znamenitih po največ samó radi trdovratnosti, s katero so se ob svojem času z vsemi štirimi branili železnice, katero bi danes radi izprosili na krvavih kolenih; — skratka, zbran je bil cvet razumništva, kar ga je takrat imel slovenski Štajer, na shodu so bili najodličnejši rodoljubi izmed Mure in Save.

Ne spada sicer v povest mojo, vender prilika je preugodna, da bi se ne spominjal vsaj tistih móž, ki so bili na omenjenem shodu prisotni, a so se v tem preselili v drugo, boljše življenje. Veliko jih je moralo v prerani grob. »Smrt pobira, ne izbira.« Njene žrtve so bili v razmerno kratkem času: Kopač s Slátine, dr. Klemenčič iz Ljutomera, Slavoljub Knez iz Šent-Lenarta, dr. Prelog in dr. Ipavic iz Maribora, graščák Adamović iz Velenja, dr. Kočevar in Fr. Kapus iz Celja, dr. Pavlič iz Vélikovca, Alojzij Lenček in Balant Sitar iz Bla-

nice, dr. Ulaga, dični Božidar Raič, dr. Gregorič, Šentak z Vranskega, Žuža in Roblek iz Žálca, Tomšič in Jurčič i. dr.

Uzrši izredno to družbo, bil sem resnično odušcvljen, preverjen sem bil, da stvar oprta na imenovane in druge, sedaj še živeče rodoljubne možé, ne more in ne sme ponikniti. Zastopana je bila inteligencija in resna volja, obe jako odlično.

Pozdravljajoč drage prijatelje in znance, ugledam tudi možá, čegar prikazen me je presenetila. Prvi trenutek si nisem bil gotov, je li pravi ali ni. Bil je zeló podoben Dorku, nekdanjemu sošolcu mojemu, a bil je ves drugačen.

Dorko je bil poskočen mladenič, življenja poln. Bil je pevec, plesalec, telovadec, najživahnejši med nami, ko smo še pohajali gimnazijo. Bil je krepke rastí, imel je črne lase, modre očí, bil je širokoplèč, vitek čez pas, skratka: bil je lep. To pa je tudi sam dobro védel. Kadarkoli in kamorkoli je prišel, prvi njegov korak je bil k zrcalu, da je opravil in popravil zunanjega svojega človeka, posebno pa tedaj, kadar je bil blizu nežni spòl, kateremu se je klanjal in laskal z veliko slastjo, z nenavadno eleganco in s posebno srečo. Zrcalo mu je bilo najpotrebnejši predmet in ko je nekdaj pozno jeséni bil v plaválnici, kadar se že nikdo več ni kópal, označil nam je to svojo bravuro z besedami: »Takó je bilo že mraz, da v plaválnici nì zrcala ni bilo!«

In tega Dorka sem našel sedaj v Mariboru, toda kacega! Niti senca ni bil nekdanjemu. Nekdaj cvetóča lica so bila vela, prejšnje živahnosti in veselosti niti sledú, neka tiha tožnost se mu je brala z obraza, postaral se je, prej kakor sáje črni lasje so začeli že sivéti, ob sencih so se znale že neprijetne gubè, vse na njem je oznanjalo začetek — propasti človeške.

Stopim k njemu.

— »Ali si, ali nisi?« vprašam ga. »Izpremenil si se, da bi te skoro ne bil poznal!«

— »Sem, sem!« odvrne mi. »Prav praviš, izpremenil sem se. Staro lice, staro srce. Tebe pa sem spoznal na prvi hip. Takóv si kakor nekdaj. Kakó se ti godí, kje bivaš?«

— »Jaz sem v Ljubljani, godí se mi povoljno. A ti, kje si ti?«

— »Na Ptuji sem že več let, popolnoma osamljen. Veselí me, da se po toliko letih zopet vidiva. A čuj, zborovanje se pričenja. Po zboru me počakaj, da se kàj pomeniva!«

Zbor se je vršil uzorno. Vsi predlogi, vsi nasveti so bili vzprejeti brez ugovora, odušcvljeno. Vsak mož je prevzel za svoj okraj dano mu nalogo in prvi vlak je odpeljal večino odličnih zborovalcev.

Dorko pa me je prijel pod pázduho in dejal:

— »Zdaj pa imejva midva zbor. Kam naj ideva?«

— »Pojdiva k Šramlju!« odvrnil sem jaz.

— »Dobro!« Šla sva k Šramlju. Gostilna Šramljeva je bila takrat na glásu, ondu je bila izvrstna postrežba, ondu so se navadno shajali narodnjaki. Gospodar Šramelj ni bil sicer po mišljenji naš, ali bil je jako pošten mož, jednako skrbèč za vse gôste svoje. Rekel bi celó, da je Slovence nekoliko odlikoval, vsaj dokler je »Čitalnica« stanovala v njegovi hiši, pošiljal je redno za Silvestrov večer in ob drugih prilikah velikansko steklenico izvrstnega svojega vina. A tudi sicer je bil jako pazen za vsako našo najmanjšo željo in pritožbo, rad pogovarjal se z nami, često ponavljajoč gaslo svoje: »Was war ich? Was bin ich? Was kann ich noch werden?«

Na prvi dve vprašanji odgovor ni bil težaven. Šramelj je bil nekdaj navaden delavec. S pridnostjo in ščedljivostjo si je pridobil tóliko, da je imel par hramov v Mariboru, cvetočo vinsko kupčijo, da je bil spoštovan in tóli imovit, da se je celó peljal k otvorjenju Sueškega prekópa. Afriško podnebje pa mu ni prijalo in prinesel je s seboj, kakor skoro vsi afriški potovalci, smrtno kàl, katera je rešila zadnje vprašanje »Was kann ich noch werden?«

V to krčmo torej sva šla z Dorkom in naročila steklenico izvrstnega Ljutomerčana, takrat slovitega pod imenom: »Die Perle Steiermarks«.

Natočila sva in trčila prav iskreno na nekdanje sošolce in na blaženo dôbo takó hitro minulih gimnazijskih let. Spominala sva se tovarišev, kje in kakó sedaj ta in óni živí, napósled pa se je govor zapletel tudi v najino osobno razmerje.

— »Si li še samec, ali morebiti že oženjen?« vpraša me Dorko.

— »Samec sem še. Kaj pa ti? Skoro bi mislil, da si že v jarmu svetega zakona, kajti preresen si, prezeló si se izpremenil. Kaj pa, se li še takó pridno koplješ? Na Ptuji je lepa prilika, Drava je za plaváča tvoje vrste kakor nalašč.«

— »Drava?« odvrne pikro, »zakaj pa ravno Dravo naglašaš? Dravo, ki . . . .«

— »No, nič hudega! A saj véš, da sem ti bil vedno odkritosrčen prijatelj. Bodi torej uverjen, da so besede moje le golo sočutje, da nisem mislil ničesar žalega, da bi le rad znal, kaj te je takó nemilo zadelo.«

— »Vse prav, a beseda »Drava« vzbuja mi zlè spomine. Drava je nesreči moji vzrok.«

— »Kakó li to? Povèj mi in olajšaj si srce!«

Po dolgem prigovarjanji se je vender udal, potegnil hitro čašo vina váse, potem pa rekel:

— »Bodi ti!« In zapalivši si priljubljeno viržínko je začel pripovedovati:

I.

Dovršivši studije na Dunaji, treba je bilo skrbeti za bodočnost, za ljubi kruhek. Dobil sem mesto na Ptuji.

Mesto Ptuj, záme »kraj nesrečnega imena«, zanimivo po svoji zgodovini, po starinskih svojih spomeníkih, po slikoviti svoji léži, tebi gotovo ni neznano. Ne razlikuje se mnogo od drugih dolenje-štajerskih mest, povsod tisti nazori, povsod tisto malomestno življenje, povsod človek le tóliko šteje, kolikor meri in rodí njegov vinógrad in kolikor ima vina v kleti.

Gotovo bi bil jaz zadnji, ki bi sploh komu zavidal ugodno gmotno stanje. A gledajoč, kakó so mogotci pri igri na jedno karto stavili po sto, po dvesto do tisoč goldinarjev, drugo jutro pa z ubogim kmetom Háložanom na vse pretege barantali za par grošev, težáke stiskali za par soldov, kakó so z raznimi pomočki uprizarjali pravo robstvo in takó z elementarno močjo, kakor silen ledník, katerega ni dalje ustavljati mogoče, vedno dalje predirali v vinoródne Háloze ter izrivali prvotne posestnike — prevzela sta me gnév in srd. Ostavil sem jih in izogibal sem se takozvanim odličnim krogom, kjer se je pod zunanjo površno olikanostjo le slabo skrivala brezmejna sebičnost.

Začel sem hoditi svoje poti. Sililo me je iz zaduhlega mesta in takó se je zgodilo, da sem redno začel zahajati na Breg, ki je nekako ptujskemu mestu predmestje. Ondu je stala pritlična, a jako čedna gostilna Mlakarjeva. V nji se je točilo izborno završko vino in dobivala se je jako ukusna hrana po prav pošteni ceni.

Záme, ki sem takrat služil le majhno plačo, bilo je že to odločilno. Še bolj pa se mi je prikupila Mlakarjeva krčma zaradi njenih posestnikov samih. Bila ti je to izredna rodbina. Prestopivši hišni prag, čutil si se že domačega in prijala ti je skrajna snažnost in splošni red, še bolj pa odkritosrčno vedenje hišnega gospodarja in gospodinje in preljube njijine hčerke, sedemnajstletne Polonice.

Misli si sedemnajstletno deklico, razcvitajóčo se rožo, vitkoraslo, črnolaso, svetlih očij, kakor dozoréle češnje, gladkega zornega lica, s katerega ti odseva ljubka najivnost in nepopačenost srca. Misli si de-

klico, katere pogled te razvname kakor jasno pomladansko jutro, v katere obličji se zrcali njena krasna notranja slika, nariši si v duhu devico, nì kmetski nì gospodski, a vsekdar ukusno opravljeno, ki te z ljubkim vedenjem svojim pridobi prvi trenutek, ki družbo oživlja — in površna slika Polonice moje je gotova.

Potem tudi umeješ, da je prikazen njena mene in mnogo drugih vlekla z nepremagalno silo k Mlakarjevim in da smo gostje tekmovali za vsak njen pogled, za vsak smehljáj.

Tekmecev nas je bilo mnogo, ali med vsemi sem bil jaz najsrečnejši, to pa radi tega, ker sem jaz bil jedini Slovenec, ker sva s Polonico vkupe čitala naš takrat jedini list »Novice« in Preširna ter sva časih družno zapela »Luna sije«, »Mila lunica« ali pa »Tam za góro zvezda svéti«.

Jaz nisem virtuoz v petji, ali, kakor se spominjaš, poleg prirodnega sluha dobro izvežban in kadar sem s svojim baritonom spremljal Poloničen sopran, bil je to dvospev, da sem ga bil sam vesel in da so nemški Ptujčani najinemu petju kar glasno ploskali.

Pela sva oba iz srca in divne melodije so sezale v srca poslušalcev.

Preširen je Polonici zeló ugajal, znala je skoro vsega na pamet, poezije Preširnove so vzbudile v nji národno čustvo, zajedno pa mi pridobile njeno naklonjenost.

— »Oh, kakó srečna je bila Primčeva Julija! Kakó jo Preširen preslavlja v nesmrtnih svojih pesmih! Kaj pa Vi, gospod Dorko, ali Vi tudi kàj pevate?«

— »Jaz? Jaz nisem pesnik. Nikoli še nisem poskusil.«

— »Zakaj pa ne? Oh, poskusite, poskusite! Ko bi Vi pesemco zložili, mislim, da bi Vas še rajša imela.«

Besedi »še rajša« zveneli sta mi po ušesih, ko sem ostavil krčmo Mlakarjevo, kakor angeljsko petje in prišedši domóv, začel sem, kar skoro večina pisateljev naših, »kovati pesem«. Koval sem in se znojil, popisal sem par pôl popirja, predno sem završil jedini pesniški proizvod svoj, ki mi leží na duši, kakor marsikateremu prisiljenemu pesniku slovenskemu. Evo ti pesmi moje:

Vzdihljaji.

Premnogo na nébu nam zvezdic migljá,
Najlepša med njimi danica je zala,
Najžlahtnejša čednost vsac'ga srcá
Ljubezen iskrena je, ki obsijala
I meni je tožno, nemirno srcé,
Kjer čustva viharna s plamenom goré.

Noč tiha, nam dana za naše teló,
Da bi okrepilo za dan se bodoči;
Obseva nam luna leskeče nebó,
A v srci porajajo vzdihi se vroči.
Oj, luna premila, prenêsi jih tí
Skoz' okence notri, kjer ljubica spi!

— »Vidim te, da zmajevaš z glavo. Pesem ti ni popolnoma po gódi. Znam, znam, da ima nedostatkov, ne gledé na ‚apostrof', da je moj Pegaz bil hrípav in švépav.«

— »No, no, takó hudó nisem mislil. Pesem bi mogla tudi slabša biti«, odvrnil sem mu.

— »Umejem, umejem!« dejal je Dorko. »Tebi pesem tudi ni bila namenjena, pač pa Polonici. A ta je bila vsa radostna, ko sem ji prinesel prvo in jedino pesniško dete svoje.

— »Oh, krasno, krasno!« vzkliknila je. »Gospod Dorko! Vi ste pesnik! Te vrstice so mi prav iz srca vzete. Toda, dovoljujte, kje pa imate ljubico?«

— »Ako Vam je pesem iz srca vzeta, dovolite, kdo pa je ljubček Vaš?« dovoljujem si vprašati jaz.

Na to vprašanje zardela se je Polonica kakor màk in zbežala v kuhinjo. Prišla pa je kmalu nazaj. Pogledavala me je nemirno, plaho, izogibala se pogledu mojemu, a vender vedno blizu mene imela opravka.

— »Gospodičina!« zaklical sem ji potem, »kdaj pa dobim odgovor na vprašanje svoje?«

Zardela se je zopet, potem pa odvrnila:

— »Vrsta bi bila na Vas, odgovarjati na vprašanje. Sicer Vas pa vabim jutri zvečer na trgátev v naš vinógrad v Hálozah.«

— »Za Boga! O takšnem vremeni, ko že par dnij neprenehoma lije, pa da bi šli v vinógrad?«

— »Pojdem, pojdem! Zjutraj ob petih se odpeljemo. Torej na svidenje v vinógradu!«

— »Smem li upati na odgovor?«

— »Ne vém, kaj bi Vam rekla!« odgovorila je Polonica, a pri slovesi se mi je zdelo, da mi je nenavadno iskreno stisnila roko.

Poln sladkih nádej sem odšel v nečuvenem dežji domóv, opazujoč, v kakó mogočnih valovih dere ljuta Drava proti hrvaški meji. Prišedši domóv sem kmalu zaspal. Ali spanje móje je bilo jako nemirno. Sanjalo se mi je neprestano o povódnji in nepokojno sem se premetaval po postelji. Šele proti jutru me je objel prijeten spanec, toda ne za dolgo, kajti ob 7. uri je prišla stréžnica in prve njene besede so bile:

— »Gospod, ali ste že čuli, Drava je ves Breg odnesla!«

— »Kaj? Breg?« zaklical sem, kakor bi me bila strela zadela. »Breg!« Skočil sem iz postelje, napravil se v naglici in ne da bi se umil in počesal, tekel proti Bregu. Moj tek pa ni bil dolg, kajti prizor, ki sem ga kmalu ugledal, vrgel me je iz vseh mojih nebes, odrevenil me.

Kjer je na Bregu še prejšnji večer stala draga mi Mlakarjeva hišica, drvila je sedaj divja Drava silovito in motno valovje svoje. O Mlakarjevi hiši nì sledú nì tirú več, samó kos proti vodi stoječe stene se je vzdržaval še nad penečim valovjem in kakor ironija na grozno nezgodo je bílo še níhalo na tej steni viseče ure jednakomerni svoj ‚tik-ták'.

Drava je odnesla vso Mlakarjevo družino in ž njo Polonico, prvo mojo pravo ljubezen.« (Konec prihodnjič.)

Beatrice Cenci.

(Po sliki Gvido Renijevi.)

Oh, lepi so ti, Beatrice, lasci,
Očesce mêhko ti igra milôbe,
Po čelu plavajo temní ti pasci,
Kot sanci so iz davne, davne dôbe . . .

Tedàj še ni se vila ti meglíca
Na ustnih, ki jih zdaj turôbno senči,
Brstéla si, kot pómladi cvetíca
Razvija rahlo pópje, lepa Cenci!

A kakor kíp umétnika očara,
Očarala si svojega očeta,
Da mu srcé opila je prevara
In polastiti hotel se je cveta . . .

Devíca nežna jeklo omočila
Očetu v kri si, krasna Beatrice:
Očetove pa kletve strašna sila
Zvabila te je s sábo med mrliče!

Stopila tožno si na krvni oder,
Življenje žrtvovala svoji zmoti,
A bil rešitelj je umétnik moder
Nebéskega obraza ti lepoti!

Ko zadnjikrat si žalosti kopnela,
In trepetala lahno kot peresce:
Umétnikova rôka je ujela
Na mrtvo platno žalostno očesce . . .

Oh, lepi so ti, Beatrice, lasci,
Očesce čarobno igra milôbe,
Po čelu plavajo temní ti pasci,
Kot sanci so iz davne, davne dôbe . . . L—j.

Opomnja. Beatrice Cenci, hči plemenitih roditeljev, pala je pod sekiro krvníkovo 1599. l. za papeža Klementa VIII. Lepota nje je vzbudila rôdnemu očetu gréšen pohòt, zato so sklenili brat, Beatrice in mačeha smrt njegovo. Radi tega zločina jih je papež obsodil na smrt. Na moríšči jo je bajè naslikal Gvido Reni. Slika, jedna najpopularnejših, ohranjena je, čeprav ni njegova.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

(Dalje.)

IV. Žumbersko kolo.

a.

Kolo v Marindolu[1]) in v Bojancih.

Da se Metličani in drugi Beli Kranjci niso stoprav od novih naselnikov: Žumberčanov ali Vlahov (kakor jih zovejo nekateri sosedi še dandanes) navzeli sedanjega »kola«, utegnem do kraja dokazati z Žumberskega kola načinom in besedami.

Preč. gosp. Ivan Šašelj poroča mi iz Adlešič takó: (Bodi tudi temu dičnemu narodnjaku zaslužena očitna hvala za to ljubav!) »Pri nas v naši fari« (piše gosp. Š.) »ne poznajo več »kóla«, in kolikor znajo naši ljudje za to, — za kolikor se spominjajo —, niso igrali; »kólajo« pa še naši ,susedi': Marindolci in Bojanci[2]): prvi o Božiču in Pétrovem,[3]) drugi pa na Júrjevo in ,uskrsni ponedeljak'.[4]) A kólajo vsi skupaj: možje, žene, dekleta in dečáki, tedaj ne kak spol záse.

Popevajo pač pri »kolu« in »kólanji«, a ne kakih gotovih (stanovitnih) pesmic. Vsak ,donese' sabo báril vina (dva ali tri, požunce',[5]) in s tém v roki ,kólajo'. V sredi pa stoji mož, ki ima báril[6]) s kakimi desetimi požunci. Kdor izpije pri »kolu« vino iz barila, temu dotoči mož iz srede. Kólajo pa Marindolci in Bojanci vselej le pod milim

---

[1]) Namesto: »Marijindol« govorí se med Žumberčani ali Vlahi in med Belimi Kranjci sploh: Márindol, Marindolci. (Metličani izgovarjajo: Márn'dol, Márn'dolci, Márn'dolke.

[2]) Prim. »Zgodovino farâ Ljublj škofije«. Izdaje A. Koblar IV. zv.: »Zgodov. Adlešičke fare na Belokranjskem«. Spisal Ivan Šašelj 1887; 14. I. N.

[3]) »Petróvo«, o »Petróvem« veli Metličan temu dnevi; a vender Pétrovo (a ne Petrôvo) déte itd.

[4]) Vuzámski ali velikonočni ponedeljek.

[5]) Požúnec = Požunska vinska mérica (stare, večje mére bokal). Prim. pri Vuku »rječn« 527 p. b.: »Požunac« in pri Ivanu Filipoviću p. b. »oka vina«: eine Mass Wein.

[6]) Metličan izgovarja »bȁril«, m (gen. baríla); pa v tem slučaji rekel bi on »barílec«, kajti (leseni) bȁril mu je mnogo večja posoda od (lesenega) barílca, ki drži po 2—6 požuncev, in ima pri »vranju« (vrhi) spleteno ročo, da ga nosiš lahko v roki. Še manjšemu barílcu pravijo Metličani in okoličani »barílček«. — Barílec je tedaj = »pútrih« (izr. pútrh).

nebom sredi vasi ali pa okoli cérkve. Žàl, da nisem mogel več seznaniti. Letošnje Jurjevo Vlaško bilo je namreč na véliko soboto ... a ta dan je pri nas jako pádalo, da nisem mogel iti na Bojance ogledat si tega starega običaja.

b.

Kolo v Brašljevicah.

Po bratovem poročilu igrajo Žumberčani »kolo« o božiču, o veliki noči (»uzkrsu«), o binkoštih in drugih veselih svetkih (»blagdanih«). Nalašč se je bil odpravil v nedeljo, 6. majnika meseca t. l. (letošnji pravoslavni ali starovérski »uzkrs«[1]) dopoludne o lepem vremeni med Žumberčane v Brašljevice, uro daleč od Metlike (za »Vinomerom«) nad ‚Rádovico, Radôši in ‚Drašiči', da bi videl sam, kako igrajo Žumberčani »kolo« in čul, kaj in kako popevajo. Že zdaleč je čul kako so grmeli možnarji v »Kaštu« (v Kašči), kder je bila vélika maša.

‚Popoludne' (po obedu pri dobrem znanci v Brašljevicah) prispe tam iz Metlike tudi še neki gospod, rodom Čeh, z mladim Hrvatom (Samoborcem). Vsi trije prejdejo zdaj na grič nad vasjo, kder stoji sv. Jurija cérkvica . . ., pred cerkvico je pa prostorna tratina, na kateri se kolo igra. Žàl, da ta dan slučajno ni bilo »vélikega kola«, zato ker so se bili dogovorili, da ‚ga' bódo igrali v ponedeljek po večernicah t. j. na ‚Júrovo proščenje', kamor pride vsako leto mnogo žumberskega svéta. Vender je stopilo v kolo pet »plesačic« (dve »djevojke i tri snahe«), pa prijemši vsaka svojo sosedo na levo in na desno z rokama za pas, začele so (v krogu) kolo igrati, pomikajoč se na levo in popevajoč:

»Šeće Marko Kraljeviću« itd.

»Uprav so ‚djačile',[2]) zato nisem mogel — piše mi moj svedok, dobro razumeti besed; čul sem tudi pesem:

»Šetala se Mandaléna« itd.

Pa so skoraj nehale, zato ker niso hoteli stópiti v kolo »momci« ki »kolo« še-le prav oživé. Preč. g. župnik Kaščanki, g. Abodić, pravi, da popevajo v kolu same junaške pesmi. Ker nisem mogel v ponedeljek na »kolo«, poslal sem glas, naj pride k meni óna Brašljevka, katera zna »kolo popevati«.

Prišla je napósled iz Brašljevic »pjevačica Angjelina Vukasanović«, in prinesla sabo naslednjih devet pesmic. Prvih šest pisala je ‚očevidno' moška roka, druge tri pa ona sama dosti pravilno s tém dodatkom pod svojim podpisom:

»Bog poživi popjevača i slušača!«

[1]) Po Vuku (na sluh ali ‚fonetično': »uskrs«).

[2]) Po domače: »Angja«.

»Žumberačkoga[1]) kola pesme«.[2])

I.

Šeće[3]) Marko Kraljeviću
Po Novome[4]), bielome
Niš na Marku od odjela
,Nek' košulja od pajmuka[5])
Po njoj se je opasao
Britku sablju pripasao
Sablji svojoj govorio:
Sablja moja, ,hvala' moja
ako nebuš ćela seći,
Da ću tebe razkovati
,Dobrim konjem' na podkove
,Djevojkami' na kusture,[6])
Snašicami na iglice
a ,junakim' na ostruge.
Da, prokleti ,kolovodja',
Tko te knjiga naučio?
Materina sirotinja
I ,otčeva' zla baština

2.

Šetala se Magdalena[7])
Sve uz Dunaj i niz Dunaj
Sastala je Majku božu;
Pitala je[8]) Majka boža:
,Kamo šećeš, Magdalena' (sic!)?
»K Majki božoj na Volavlje«.
Sastali je[9]) ,dva angela':
,Vrn' se natrag ,Magdalena',
Tam su vode ,poduboko'
Tam su gore ,povisoko'.
»Nit je dalje,
Nit je više,
Morem stati valje,[10])
Nit'[11]) se s perom piše.«

3.

Kad se ženi jasna mjesčina,
Liepo je ona svate sakupila:
Zastavnika Boga velikoga
Za kumpara[12]) Nikolu svetoga

---

[1]) Uprav tako napisano v ,moškem' rokopisu po sedanji hrvatski književni pisavi, dasi čitamo v 3. pesmi: »Žumberska« (a ne »Žumberačka) djeca«.

[2]) »Pjevačica« Angja napisala bi bila brez dvojbe: »pjesme«. (Puščal sem obéma vsakemu svoj pravopis). Kesneje sem pa zvedel, da Angja ne zna pisati, da ji je tedaj i zadnje 3 pesemce napisala nečija druga roka, dasi je podpisana »Angjelina Vuksanović«.

[3]) Šeta = šeta se.

[4]) Novi (gen. Novoga). Tako je ime več krajem na Hrvatskem, v Dalmaciji, v v bosánski (nekdanji turski) Hrvatski itd.

[5]) N. m.: »pamuk«; po naše: ,pávola', t j. drevesna volna (Baumwolle).

[6]) Kustura (belokr. kostura), Schnappmesser, a vender ne ,pipec', nego nekaka ,britva'; pa ne za ,britje', nego za rezanje sploh. Beli Kranjec veli namreč (s Hrvatom vred) »britva« ne samo »britvi za britje« (Rasiermesser), nego vsakemu sklepcu (Schnappmesser, Taschenmesser) — razven »kosture«, ki ima to posebno ime; a Srbu je »kustura« vsak slab nož (Schimpfwort für ein Messer; Vuk. 317).

[7]) »Mandalena« po domače.

[8]) in [9]): »je« tù = ju (nsl. jo).

[10]) Morebiti: dalje(?); kajti tù ne pripada »valje«: odmah (mahom).

[11]) Morda: (= neg', nego)? --

[12]) Za kuma (nsl.: za botra, ,kométa'); iz talijanščine. Na Notranjskem pravijo »kompare« tudi vsakemu človeku, kakor pri nas »boter« ondaj, kedar ne vemo, kako bi mu rekli. — Lahko, da so Žumberčani to tujko prinesli nekdaj sabo od Senja (,Zengg').

Starešinu Iliju svetoga
Za svatbicu — zvezdicu Danicu.
Kad je zvezda dare podielila,
Bogu (je[1]) dala Nebo i visine,
Petru dala ljeto i vrućinu,
A Nikoli more i brodove
A Iliji striele i gromove.
Rodilo nam žito i pšenica,
Da su zdrava sva Žumberska djeca!
Svim delijam piesma na poštenje;
Daj nam Bože zdravlje i veselje.
Svim nam skupa i svakome zase!

4.

Izvir voda izvirala
Iz kamena studenoga;
Na njoj pije konj ‚želenko'[2])
Na sedlu mu zapisano:
Sveti Petar i Nikola
I Jovanu krstitelju,
Koji kersti svako drvce,
Samo neće trepetljivke
Koja treplje usred ljeta
Usred ljeta bezu vetra
Usred zime bez studeni.

5.

Šetao se ban Ivane
Po liepoj Banjoj Luki[3])
Pred njim ljuba konja vodi;
Al' je tužna Angjelija;
Al je pita ban Ivane:
‚Što si tako tužna jako?'
»Nepitaj me ban' Ivane,
Kako nebi tužna bila?
Tri sam kćeri poudala,
A tri sina oženila,
Da si nisam majke vid'la,[4])
Ni majkina gošča[5]) bila.

6.

Hvalila se Hvalisava,
‚Da' ona neće pojt' za stara,
Nek[6]) za mlada golobrada.
To začuo stari starče,
Uzme ‚škare'[7]) pa odreže brke,
Uze britvu pa obrije bradu;
A onda dodje Hvalisavi:
»Hvalisavo, bi li pošla zame?
Ja ti imam vole vitoroge,
I ja imam žita o tri leta
I ja imam čizme do kolena.«
»Što su tvoji voli vitorogi,
To su (‚ti') miši štakorovi;[8])
Što su kuće o tri kata,
To u kući paučina;
Što je žito o tri ‚lieta'
To ti prah o tri lieta;
Što su čizme do kolena,
To ti brada obrijana.«

7.

Kladila se[9]) vila i djevojka,
Koja će ih prvo uraniti,
Dvor pomesti i vode ‚donieti'.
Mudra bila gizdava djevojka,

[1]) Ta »je« je gledé na méro odveč.

[2]) N. m.: zelenko (Apfelschimmel; po Vuku i Filipoviću; nsl. pa »Grauschimmel« po Šmigocu i Drobniču).

[3]) Po . . . Banji lóki (Banjaluka v Bosni).

[4]) Uprav slovenski.

[5]) Gostinja (Gast weibl.); — [6]) neg' (nego).

[7]) To besedo čuješ namesto prave domače: »nožice« (f. pl. tudi v Slavoniji.)

[8]) Štakor (tudi belokr.): podgana; pa ni ta, ni óna ní domačega korena. Čehi pravijo, tej živali: něměcká myš; zakaj, — to ugane lehko vsako déte.

[9]) Vadljala se ali stavila je.

Mudra bila, mudro se sjetila.[1])
Ona zove pticu lastavicu:
»Ta Boga ti ‚ptica lastavico‘,
Kada prvi ‚pietli‘ zapjevaju,
Ti doleti i mene probudi!« —
To je ‚lasta‘ za Boga primila,
I za Boga i za posestrimstvo.
Kad su prvi pietli zapjevali,
‚Doletila‘ pak djevojku budi:
Hajd’, ustani ‚gizdava djevojka‘!
Dvor pomesti i vode donesti.[2])
Dok djevojka ‚bieli‘ dvor pomela,
Istom vila od sna se prenula;
Dok djevojka vodice ‚doniela‘,
Istom vila ‚bieli‘ dvor poniela.
Al’ govori ‚prebijela‘ vila:
Ta Boga ti, gizdava djevojko,
»Tko je tebe od sna probudio,
Mene vilu gorko prevario?«
Al’ govori gizdava djevojka:
»Ne budali prebijela vilo!
Bog mi posla pticu lastavicu,
Ona me je od sna probudila,
A i tebe tako prevarila,
Jer sam prije mlada uranila«.

Legoh spati, Boga zvati
I prečistu Božju mati (sic!)
Bog se javi na nebesi[h]
Sa andjeli i čudjesi;
Nebesa se otvoriše,
Andjeli se pokloniše,

8.

Krst[3]) na nebu, krst na zemlji
I sa mnom je u postelji.
Krst me čuva do ‚pol noći‘,
Angjel Božji od ‚pol noći‘
Mati Božja do svijeta (sic!)
‚A sami Bog do vieka‘. (sic!).

Hrani majka tri nejaka sina
Svoj trojici[4]) ime nadjenula:
Prvom ime: sjajna mjesečina,
Drugomu je: žareno sunašce,
A trećemu: tihana godina.
Prvi majci ovak’ govorio:
»Ja sam, majko, ponajbolji ranko[5])
Jer ja jesam sjajna mjesečina
Koja sjaje po svu ‚božju‘ noćcu«.

9.

Drugi majci tako govorio:
»Ja sam majko ponajbolji ranko;
Jer ja jesam žareno sunašce
Koje grijem sirotice na svietom.«[6])
Treći majci stao govoriti:
‚Ja sam, majko, ponajbolji ranko;
Jer ja jesam tihana godina,
Koja rosi po polju pšenicu,
Da se rane[7]) sirotice jadne.‘[8])

[1]) Domislila.

[2]) To licè je uprav slovensko; kajti pravi Srb ali Hrvat veli (juž.) donesem, donijeti ali donieti, kakor je v tretji vrstíci te pesmi napisala i naša pevka. Tri vrste niže piše zopet pravilno po hrvatski pisavi: »doniela« (a ne: »donesla« itd.

[3]) Križ.

[4]) Besede: Dvojica, trojica, četvorica, petorica itd. značijo Hrvatu ali Srbu toliko (2, 3, 4, 5 itd.) oseb, a samo moškega spola; nekateri izmed novih slovenskih pisasateljev začénjajo pa take besede tudi za ženski, oziroma za mešan spol; n. pr. dva moška pa tri ženske, — to je njim tudi »petorica«.

[5]) T. j. hranko ali hranjenik (hranjenec, Zögling). Pri Vuku samo Ránko, Mannsname, nomen viri.

[6]) Vsekako »lapsus calami«. Pravilno bi bilo (zarad mere in slovnice): »Koje grijem sirote na sv’jetu«.

[7]) T. j. hrane (hranijo).

[8]) Bédne (nesrečne). Belim Kranjcem je pa »jàden ali jàdan«, — dna, o = jezen zna, o (zornig).

(Dalje prihodnjič.)

Statistične črtice o kranjskem duhovništvu.*)

Sestavil **Evgen Lah.**

V cerkvenem oziru ima Kranjska svojo posebno škofijo s sedežem v Ljubljani; ljubljanska škofija je stara že nad 400 let, sedanji knezoškof je sedemindvajseti. Škofija ima dva korarska kapitlja, ljubljanskega in novomeškega, na čelu njima prošta ljubljanski in novomeški. Ljubljana je imela doslej 39 proštov, Novo Mesto 29. Ljubljanska škofija se deli v 20 dekanij: 6 (Ljubljana, Loka, Kranj, Rádovljica, Kamnik in Moravče) na Gorenjskem; 8 (Litija, Šmarije, Trebnje, Krško, Novo Mesto, Metlika, Kočevje in Ribnica) na Dolenjskem; 6 (Vrhnika, Idrija, Cirknica, Postojina, Bistrica in Vipava) na Notranjskem. Ako primerjamo cerkveno razdelitev s politično in sodno, smemo reči, da stoje dekanije kranjske gledé obsega nekako na sredi med 12 glavarstvi in 31 sodišči. Sedeži dekanijam se nič kaj ne strinjajo s sedeži glavarstvom in sodiščem. Primerjajmo glavarstva in dekanije. Ljubljana je záse glavarstvo, ne pa tudi dekanija; kot dekanija obseza še skoro ves sodni okraj ljubljanske okolice. Kranjsko glavarstvo obstoji iz dveh dekanij: kranjske in loške; istotako kamniško iz kamniške in moravške. Rádovljiško glavarstvo in dekanija sta pojma, ki se strinjata. Še večji so pa razločki po Dolenjskem in Notranjskem. Litijsko glavarstvo obsega del litijske in del šmarijske dekanije, nasproti pa poseza litijska dekanija tudi v krško glavarstvo in šmarijska v glavarstvo ljubljanske okolice. Trebanjska dekanija obstoji iz delov krškega in novomeškega glavarstva; krška dekanija je le del krškega glavarstva, istotako novomeška le del novomeškega. Metliška, oziroma semiška dekanija in črnomaljsko glavarstvo sta zelo ista. Kočevsko glavarstvo obstoji iz dveh dekanij: kočevske in ribniške. Vrhniška dekanija je del logaškega in pa del glavarstva ljubljanske okolice. Idrijska dekanija je le del logaškega glavarstva, istotako cirkniška Postojinsko glavarstvo obstoji iz treh dekanij: postojinske, bistriške in vipavske. — Jednako veliki so razločki med dekanijami in sodišči. Ljubljanska dekanija obseza skoro dve sodišči: mestno in velik del okoliškega; kranjska kranjsko in tržiško, loška loško, radovljiška radovljiško in kranjskogorsko, kamniška kamniško in del brdskega; moravška del brdskega in del litijskega; šmarijska del okoli-

*) Catalogus Cleri tum saecularis tum regularis dioecesis Labacensis ineunte anno MDCCCLXXXVII.

škega, zatiškega in del žužemperškega; litijska, oziroma šmartinska del litijskega in radeškega; trebanjska trebanjsko ter del mokronoškega in žužemperškega; krška krško, kostanjeviško, del radeškega in del mokronoškega; novomeška novomeško in dele mokronoškega, kočevskega in žužemperškega; semiška metliško in črnomaljsko; kočevska večino kočevskega, ribniška ribniško in laško; vrhniška vrhniško in del logaškega; cirkniška loško in del logaškega; idrijska idrijsko; postojinska del postojinskega in senožeško, bistriška bistriško in del postojinskega; vipavska vipavsko sodišče. Le Ljubljana, Kranj, Kamnik, (časih tudi Radovljica), Novo Mesto, Kočevje in Postojina so sedeži glavarstvu, dekaniji in sodišču. Loka, Trebnje, Ribnica, Vrhnika, Idrija in Vipava imajo dekanije in sodišča; Moravče, Šmarije, Šmartno, Leskovec, Semič, Cirknica in Trnovo samo dekanije; Litija, Krško, Črnomelj in Logatec glavarstva in sodišča; Tržič, Kranjska Gora, Brdo, Zatičina, Mokronog, Radeče, Kostanjevica, Žužemperk, Metlika, Lašče, Lož, Bistrica in Senožeče le sodišča. Iz povedanega je tedaj jasno razvidno, da se pojmi kranjskih glavarstev in sodišč, primerjani s pojmi dekanij, niti gledé obsega, niti gledé sedežev ne strinjajo posebno močno. Največje je še ujemanje po Gorenjskem, najmanjše po Dolenjskem.

Prebivalstvo posameznih dekanij je zeló raznovrstno. Največ, do 60.000 ljudij, šteje dekanija ljubljanska; od 30—40.000 duš štejeta dekaniji: leskovška, trebanjska; od 20—30.000 metliška, kranjska, kamniška, novomeška, ribniška, radovljiška, moravška, loška, vrhniška, šmarijska; menj: cirkniška, kočevska, litijska, trnovska, postojinska, idrijska in vipavska; na vsako povprek pride krog 24.000 duš.

Vsaka omenjenih dekanij obstoji iz več farâ, kapelanij, administracij, ekspozitur itd. Kranjska jih šteje vsega skupaj 307, posebej pa: dekanija ljubljanska 21, leskovška 13, trebanjska 17, kranjska 23, metliška 13, kamniška 20, novomeška 15, ribniška 14, radovljiška 25, moravška 19, kočevska 16, loška 17, vrhniška 14, šmarijska 12, cirkniška 11, litijska 14, bistriška 9, postojinska 11, idrijska 10, vipavska 13, vsaka povprek 15.

Zeló različno je seveda tudi prebivalstvo posameznih farâ. Dve (šempeterska in frančiškanska v Ljubljani) imata vsaka po več kot 9000 duš; tri (leskovška, šentjakopska v Ljubljani in trnovska na Notranjskem) po 6000—7000; deset farâ ima po več kot 5000 do 6000 duš; petnajst po 4—5000; triindvajset po 3—4000; šestnajst po 2500—3000; petintrideset po 2000—2500; jedenintrideset po 1500—2000; dvainsedem-

deset po 1000—1500; jedeninpetdeset po 600 1000, devetinštirideset po menj kot 600 duš. Natančnejši pregled nam podaje naslednja tabela

Dekanije	Število farâ, ki imajo duš									Dekanije	Število farâ, ki imajo duš								
	nad 5000	4000—5000	3000—4000	2500—3000	2000—2500	1500—2000	1000—1500	600—1000	do 600		nad 5000	4000—5000	3000—4000	3500—3000	2000—2500	1500—2000	1000—1500	600—1000	do 600
Ljubljana	4	2	1	1	2	2	4	3	2	Kočevje	1	—	—	1	4	—	5	3	2
Leskovec	2	1	2	1	2	4	1	—	—	Loka	—	1	3	—	1	—	3	5	4
Trebnje	—	2	2	1	5	1	4	1	1	Vrhnika	—	1	1	1	1	2	2	3	3
Kranj	1	1	2	1	1	3	3	5	6	Šmarije	1	—	1	—	3	—	5	1	1
Metlika	1	2	2	2	—	2	3	1	—	Cirknica	—	2	1	—	1	—	5	1	1
Kamnik	1	—	1	1	2	1	5	5	4	Litija	—	1	—	1	—	2	3	5	2
Novo Mesto	—	—	2	3	3	2	4	—	1	Bistrica	1	—	1	—	1	2	1	2	1
Ribnica	1	—	3	1	1	2	3	—	3	Postojina	—	1	—	1	1	2	2	1	3
Rádovljica	—	—	—	—	4	4	6	6	5	Idrija	—	1	1	1	1	—	—	4	2
Moravče	2	—	—	—	1	1	9	1	5	Vipava	—	—	—	—	1	1	4	4	3

Na vsako faro povprek, brez ozira na dekanijo sploh, prihaja na Kranjskem po blizu 1600 duš. Največje fare imata dekaniji ljubljanska in leskovška, namreč fare z blizu 3000 dušami povprek; za njima je dekanija metliška z 2600; po več kot 2000 ali krog 2000 duš imajo povprek še vedno fare dekanij: trebanjske, ribniške, bistriške, cirkniške in novomeške; nad 1900 šmarijske, po 1600—1700 kočevske, vrhniške in idrijske; po 1500—1600 loške, postojinske, kamniške in kranjske po 1400—1500 moravške, po 1300—1400 litijske, krog 1100 radovljivške, še ne prav po 1000 vipavske fare. Največje fare ima Dolenjska,; najmanjše Notranjska.

Gledé števila krajev so si posamezne dekanije med sabo posebno različne. Na Kranjskem smo imeli 1880. leta 3251 krajev. Na vsako dekanijo povprek bi moralo priti po 162 krajev (na vsako glavarstvo 271, na vsako sodišče 105), pride jih pa: na trebanjsko 341, na leskovško 311, na novomeško 290, na semiško 220, na šmarijsko 217, na ribniško 205, na kamniško 196, na kočevsko 182, na loško 173.

na ljubljansko 172, na kranjsko 150, na moravško 136, na cirkniško 133, na radovljiško 128, na vrhniško 89, na litijsko 84, na idrijsko 62, na postojinsko 60. na trnovsko 59 in na vipavsko 43. Po številu krajev so tedaj zopet največje dekanije dolenjske in najmanjše dekanije notranjske. Ako pomislimo, da ima Dolenjska 1850 krajev, Gorenjska 955 in Notranjska 446, imajo tedaj dolenjske dekanije povprek po 231 krajev, gorenjske po 126, notranjske po 74. —

Istotako kakor so dekanije gledé obsega nekako na sredi med glavarstvi in sodišči, stoji tudi število cerkvâ nekako na sredi med številom farâ in številom krajev. Na Kranjskem imamo 1503 cerkve, in sicer 310 farnih, 1008 podružnic, 9 redovniških in 176 kapelic. Na vsako faro pride tedaj po 5 cerkvá, na vsak drugi kraj po jedna cerkev, na vsacih 10 krajev po jedna fara. Vsaka dekanija povprek ima na Kranjskem po 75 cerkvá, posebej pa: trebanjska 120, kočevska 108, ljubljanska 102, novomeška 100, leskovška in semiška po 99, kranjska 98, cirkniška 82, šmarijska 76, moravška 73, radovljivška 67, kamniška in loška po 65, vrhniška 62, ribniška in šmartinska po 60, postojinska 55, trnovska 50, vipavska 41, idrijska 21. Največ, 722 cerkvâ, ima Dolenjska, 470 Gorenjska, 311 Notranjska. Na Dolenjskem pride tedaj jedna cerkev že na vsacih 283 ljudij, na Notranjsken na 302 človeka, na Gorenjskem šele na 385 prebivalcev. Relativno največ cerkvâ imajo po Kočevskem, kjer prihaja po jedna že na 179 duš; v dekaniji cirkniški na 218, v trebanjski na 263, v šmartinski na 264, v šmarijski na 265, v postojinski na 267, v novomeški na 277, v kranjski na 293, v vipavski na 294, v trnovski na 296, v semiški na 302, v leskovški na 324, v vrhniški na 326, v moravški na 327, v loški na 363, v ribniški na 369, v radovljiški na 391, v kamniški na 421, v ljubljanski na 577, v idrijski šele na 686; po Kranjskem sploh na vsacih 320 duš.

Preidimo od stvarnih razmer na osebne. Doslej smo govorili o dekanijah, farah, cerkvah, sedaj bomo govorili o duhovnijah in duhovnikih. Kranjska ima razven že zgoraj omenjene škofijske stolice ljubljanske ter proštij ljubljanske in novomeške še 600 duhovnij, to je na vsacih 800 ljudij po jedno. Ima pa 17 korarij, 273 župnij, 2 lokalni kaplaniji, 3 vikarijate, 11 starih kapelanij, 19 ekspozitur, 230 kooperatur in 46 druzih duhovnij. Teh jih je dobra četrtina (krog 40 župnij in 90 kooperatur i. dr.) izpraznjenih. — Absolutno največ duhovnij ima seveda dekanija ljubljanska, namreč 68, kranjska 50, radovljiška 44, kamniška 35, trebanjska 34, loška, moravška in leskovška po 33, novomeška 31, semiška 29, kočevska in ribniška po 25, vrh-

vrhniška 24, šmarijska in šmartinska po 22, cirkniška in postojinska po 21, vipavska 19, idrijska 18, trnovska 16. Vse drugače je seveda z relativno razdelitvijo duhovnij. Primeroma največ jih ima dekanija kranjska, kjer pride jedna duhovnija že na vsacih 574 duš; v radovljiški na 595, v vipavski na 634, v postojinski na 699, v loški na 715, v šmartinski na 717, v moravški na 723, v kočevski na 773, v kamniški na 782, v idrijski na 801, v vrhniški na 842, v cirkniški na 853, v ljubljanski na 865, v ribniški na 887, v novomeški na 894, v šmarijski na 914, v trnovski na 924, v trebanjski na 929, v leskovški na 973 in v semiški še le na 1031.

Kakošno je razmerje med duhovnijami in duhovniki? Pri tem vprašanji se ne bomo ozirali natančneje na redovnike in redovnice, kateri imajo posebno pomembo le za nekatere dekanije in o katerih hočemo le še konečno nekoliko izpregovoriti. Posvetnih duhovnikov ima ljubljanska škofija blizu 550, tedaj skoro isto toliko, kakor duhovnij. Posebej se pa duhovniki po posameznih dekanijah tako-le razdeljujejo: Največ, 74, jih ima seveda ljubljanska, kjer jih živí dosti v pokoji in kjer jih ima več tudi druga necerkvena opravila; za njo, 41, kranjska, 39 radovljiška, 35 kamniška, 31 loška, 30 trebanjska, 29 novomeška, 27 leskovška, 26 moravška, 22 kočevska, po 20 ribniška in šmarijska, 19 vrhniška, po 18 semiška in šmartinska, 16 cirkniška, 15 vipavska, 14 idrijska, 13 postojinska in 12 trnovska. Relativno jih ima največ dekanija radovljiška, kjer prihaja po jeden duhovnik že na vsacih 671 duš; v kranjski na 700, v loški na 762, v kamniški na 782, v ljubljanski na 795, v vipavski na 803, v šmartinski na 876, v kočevski na 878, v moravški na 917, v novomeški na 955, v šmarijski na 1006, v idrijski na 1029, v trebanjski na 1053, v vrhniški na 1064, v ribniški na 1108, v cirkniški na 1119, v postojinski na 1129, v leskovški na 1182, v trnovski na 1232, v semiški na 1660; po Gorenjskem na 737, po Notranjskem na 1056, po Dolenjskem na 1109, po Kranjskem sploh na 893 duš.

Gledé dostojanstva je duhovnikov poleg škofa in 2 proštov, 12 kanonikov, nad 400 župnikov, administratorjev, lokalistov, ekspozitov in kapelanov; 54 je upokojenih, 54 se jih pa pečá z drugimi posli.

Odkod so duhovniki naše škofije in kakó se vrsté po starosti? Le 15 duhovnikov ljubljanske škofije ni iz Kranjske, so pa: 6 Štajercev, 4 Primorci, 2 Hrvata, 1 Moravan in 2 Nemca. Veliko duhovnikov domačinov biva drugod, n. pr. na Spodnjem Avstrijskem, na Primorskem, na Štajerskem, na Koroškem, na Hrvaškem in v Ameriki, i. t. d.

Domači duhovniki se glede svojega domačinstva po glavarstvih tako delé, da jih je iz glavarstva kranjskega 131, radovljiškega 63, kamniškega 57, okoliškega 53, kočevskega 47, litijskega 37, ljubljanskega 36, logaškega in novomeškega po 34, krškega 23, črnomaljskega 21 in postojinskega 17. — Primeroma največ prebivalcev se tedaj posvečuje duhovskemu stanu v glavarstvu kranjskem, kjer pride že na vsacih 399 ljudij jeden duhovnik, v radovljiškem na 415, v ljubljanskem na 684, v kamniškem na 686, v kočevskem na 889, v litijskem na 944, v okoliškem na 1020, v logaškem na 1100, v novomeškem na 1367, v črnomaljskem na 1423, v krškem na 2219, v postojinskem na 2441; po Gorenjskem na 562, po Notranjskem še le na 1383, po Dolenjskem tudi šele na 1260, po Kranjskem sploh že na 867 prebivalcev. —

Po sodnijah se isti duhovniki delé tako: Največ, 57, jih je iz loške; 54 iz kranjske, 49 iz radovljiške, 36 iz okoliške, 29 iz kamniške, 28 iz brdske, po 25 iz idrijske in zatiške, 22 iz ribniške, 20 iz tržiške, po 17 iz logaške, novomeške in vrhniške, po 14 iz kranjskogorske, metliške in mokronoške, po 12 iz litijske in žužemperške, 8 iz kočevske, po 7 iz črnomaljske in vipavske, 6 iz krške, po 5 iz logaške, ložke, postojinske in trebanjske, 4 iz bistriške, 2 iz kostanjeviške, po 1 iz ra deške in senožeške. Relativno jih pride največ, na vsacih 296 prebivalcev po jeden, v sodniji tržiški, na 399 v radovljiški, na 414 v loški, na 422 v kranjski, na 472 v kranjskogorski, na 501 v zatiški, na 527 v laški, na 569 v ribniški, na 576 v idrijski, na 583 v brdski, na 684 v ljubljanski, na 785 v kamniški, na 862 v metliški, na 864 v žužemperški, na 872 v vrhniški, na 1033 v mokronoški, na 1090 v okoliški, na 1532 v novomeški, na 1721 v vipavski, na 1849 v ložki, na 1869 v litijski, na 2017 v trebanjski, na 2291 v kočevski, na 2455 v postojinski, na 2545 v črnomaljski, na 2625 v bistriški, na 2652 v krški, na 2809 v logaški, na 5826 v kostanjeviški, na 6674 v senožeški, na 8999 v radeški.

Po dekanijah se kranjski duhovniki delé zeló različno, neprimerno različno z ozirom na potrebo stanu samega. Največ duhovnikov je Gorenjcev, menj že Dolenjcev, še menj Notranjcev. Največ duhovnikov, 79, je iz kranjske dekanije; 66 iz ljubljanske, 63 iz radovljiške, 52 iz loške, po 40 iz kamniške in ribniške, 30 iz šmarijske, 27 iz trebanjske, 25 iz idrijske, po 21 iz moravške in semiške, po 17 iz novomeške in vrhniške, 12 iz leskovške, po 9 iz šmartinske in cirkniške, 7 iz vipavske, po 4 iz kočevske, postojinske in trnovske. Relativno po največ iz kranjske dekanije, namreč na 363 ljudij jeden; iz radovljiške na 416, iz loške na 454, iz ribniške na 554, iz idrijske na 576, iz šma-

rijske na 671, z kamniške na 685, iz ljubljanske na 891, iz moravške na 1136, iz trebanjske na 1170, iz vrhniške na 1189, iz semiške na 1423, iz novomeške na 1629, iz vipavske na 1721, iz šmartinske na 1752, iz cirkniške na 1989, iz postojinske na 3668, iz trnovske na 3695, iz kočevske na 4831.

Še večja je razlika v razvrstitvi po farah. Največ duhovnov, 36, je Ljubljančanov, seveda iz 5 različnih fará; po 14 je Idrijčanov in Kranjcev; 13 Brezničanov, 12 iz Stare Loke, 11 Tržičanov; po 10 iz Lašič in Smlednika; po 9 iz Polhovega Gradca, Ribnice in Višnje Gore; po 8 iz Št. Vida pri Ljubljani in pri Zatičini, Železnikov, Poljan, Loke, Naklega, Kranjske Gore, Radovljice, Žužemperka in Sodražice; po 7 iz Cerkljan pri Kranji in Mengiša; po 6 iz Križev pri Tržiči, Čemšenika, Krope in Semiča; po 5 iz Dobrove, Šmarija, Št. Jurija p. K., Kamnika, Doba, Gorij in Št. Ruperta; po 4 iz Šmartnega pri Kranji, Vodic, Brda, Bleda, Ajdovice, Novega Mesta, Prečine, Leskovca, Škocijana pri Dobravi, Mokronoga, Zatičine in Metlike; 20 druzih fará ima po tri, 33 po dva, 75 po jednega, 133, tedaj nekako dve petini, nobenega.

Gledé starosti se duhovniki ljubljanske škofije vrsté takó, da jih ima dvanajst po več kot 80 let; petintrideset po 70—80 let; šestinsedemdeset po 60—70 let; triindevetdeset po 50—60 let; stosedeminštirideset po 40—50 let; sto po 30—40 let; devetinpetdeset po 20—30 let; 19 je zlatomašnikov, 15 novomašnikov.

Redovnikov in redovnic je 259, in sicer: 50 redovnikov in 209 redovnic. Redovniki se nahajajo le po 7 dekanijah, in sicer: 21 (16 frančiškanov in 5 jezuvitov) v ljubljanski; 8 frančiškanov v novomeški, 7 frančiškanov v kamniški, 4 trapisti v trebanjski, 4 duhovniki nemškega reda v semiški, po 3 kapucini v leskovški in loški dekaniji. — Redovnic je 85 uršulink in 111 sestrá kerščanske ljubezni in 15 šolskih sestrá. Uršulinke so le v Ljubljani (47) in v Loki (38); sestre kerščanske ljubezni so tudi le v dveh krajih, namreč 73 v Ljubljani in 38 v Bégunjah pri Radovljici. Šolskih sestrá je 7 v ljubljanskem Marijanišči, 4 v Repnjah vodiške fare v kamniški dekaniji, 4 v Šmihelu pri Novem Mestu, novomeške dekanije. Redovniki so večinoma domačini; uršulink je ravno tako 62 Kranjic in 23 tujk; sestrá kerščanske ljubezni je večina, 69, tujk, le 42 pa domačink; šolskih sestrá konečno je večina istotako tuja, manjšina domača.

Književna poročila.

VIII.

Dr. Gregor Jožef Plohel,

imeniten humanist ali dobrotnik slovenski, njegova domačija in rod v Ivanjkovcih.

Spisala **Jakob Meško**, župnik pri sv. Lovrenci v Slovenskih goricah, in **dr. Franc Simonič,** skriptor c. kr. vseučiliške knjižnice v Beči. Z 8 slikami in 2 rodoslovnicami. V Beči 1888, 8, 154 str. Založil dr. Fr. Simonič. Tiskal Rudolf Brzezowsky & sini.

Ta, v predzadnji št. „Lj. Zvona“ že naznanjena knjiga, ljuba bode najprej sevéda bližnjim in daljnim sorodnikom imenovanega dobrotnika dr. Gr. J. Plohla, katerega življenje se v nji opisuje in se sploh zaradi sorodstva domače razmere razpravljajo nekoliko širje, kakor se to pripomenja tudi v predgovoru. A kar se tiče nekaterih oddelkov upamo i mi, da g. pisatelju „hočejo biti razumni rojaki hvaležni za spomine, katere je isti v celi okolici in domači mali župniji našim unukom ohranil.“ No, pa tudi še ostale domorodce slovenske bode zanimala marsikatera stvar v tem spisu; saj nam se tu z več stranij lepó predočuje jeden najmičnejših predelov lepe naše domovine skupne in se živo pripoveduje o jednem oddelku obče milega nam národa, ter je knjižica kakor g. pisatelju takó tudi nam vsem: „spomin ljubezni do roda in kraja, katerega je žuljava slovenska roka izpremenila v raj.“ — Zatorej pa govorimo sedaj o tej knjigi še malo posebej, kar nam je v nji „prišlo v mèt.“

Oglejmo si najprej vsebino knjige.

Kakor je naznačeno že v naslovu, razdeljena je vsa knjiga po vsebini svoji na dvoje. V prvem delu, ki je ponatisek iz „Slov. Gospodarja“ 1885. l. opisuje župnik J. Meško življenje in delovanje Gregorja Jožefa Plohla, dr. bogoslovja, okrožnega dekana in nadžupnika ptujskega (str. 1.—37.), po naslednjih oddelkih: 1. „Rojstni kraj“ — razgled s holma „Jeruzalema“ med Ljutomerom in Ormožem; 2. „Rojstna hiša in mladostna leta.“ — Gregor Plohel rojen l. 1730. v Ivanjkovcih v fari tedaj Miklavževski, sedaj Svétinjski, studoval v Varaždinu in Gradci; 3. „Ptuj in okolica med Muro in Dravo“ — črtice kulturne in povestniške iz dobe rimskega gospodstva pa navali turški in „krucevski“; 4. „Cerkvene razmere Ptujskega okraja v minolem stoletji“ — dekanija Ptuj, okraj nemškega reda in Radgonska dekanija z dotičnimi župnijami, pa samostani na Ptuji 3, v Ormoži in pri Sv. Trojici v Slovenskih Goricah; 5. „Gregor mladi duhovnik“ — posvečen v Gradci 1753. l., delujoč v Cmureku in Gradci, doktor bogoslovja, kapelan pri Sv. Marjeti niže Ptuja 1756.—58. in na

Ptuji 1758.—66. l., pa nato mestni vikarij tukaj do 1769. l.; 6. „Gregor nadžupnik Ptujski in dekan“ — od 1769. — narisan posebej v dejanji kot dober gospodar, dober gospod svojih podložnikov, gostoljuben mož in ljubitelj hiše božje; in 7. „Gregor okrožni dekan, zadnja sporočila in smrt“ — 1786. l. — 3./3. 1800. l. — ponajveč izpiski iz Plohlove oporoke: ustanove za blagor svoje duše, volila sorodnikom in služabnikom, a posebno dve ustanovi — stipendiji za dijake in pa ustanova za ptujske sirote in ubožce iz rodú. — Temu je dodan Plohlov testament v izvirniku nemškem in v slovenskem prevodu (str. 37.—59.), katera oporoka je res „najdražji spomin slavnega rodoljuba Gr. Plohela.“ — V drugem delu: Plohlova domačija in rod njegov (od str. 59. dalje), prikazuje nam dr. Fr. Simonič najprej: A. „Domači ali rojstni kraj Gregorja Plohela v obče.“ Vodeč nas po lepi dolini med spodnje Dravskim in Murskim poljem, v katere doline središči se je rodil Gr. Plohel, omenja pisatelj od juga počenši pa gori k severu vse občine, vode, hribe ter njih posebnosti prirodopisne, zgodovinske, prometne, národoslovne, pa med drugim o nemških križnikih, o vínstvu, o desetinskih dačah, o lepih zidanicah in njih gospodskih lastníkih v tem kraji. Izpregovorivši še nekoliko o našem imenoslovji, o mestu Ptuji pa Slovencih razhodnikih in o „Krucih“, njih početku in zlasti o vstaji Jurija Dože-Sekelja l. 1514., razkazuje nam isti posebej: B. „Ivanjkovce“ podrobno v zgodovinskem, krajepisnem in statističnem oziru. Zatem razpravlja v oddelku C. „Plohelovo domačijo v Ivanjkovcih in rod na njej do denašnjih dnij“ — po uradnih listínah, posebej tudi životopis dveh bratov duhovnikov Jožefa in Ivana Simoniča (še živih), pa nekaj o Simoničevi viničariji v Brebrovniku; in k temu D. „Ostali rod“, kar se nam vse predočuje na dodanih dveh rodoslovnicah. Nató še ima E. „Svetinje“, črtice o tamkajšnji cerkvi in šoli. Napósled pa dva kratka „Dodatka“ o prvotni domovini Plohlov in nemško listino.

K temu nekoliko opazek o stvári.

V prvem delu, kjer nam pisatelj v 1. zaglavji kot uvodu k naslednjemu sestavku razkazuje Plohlov rojstveni kraj z bližnjo in daljno okolico, mogel bi bil navesti vse dotične kitice (ne le samó jedne) iz prekrasnih „Djulabij“ Vrazovih, v katerih tá naš rojak takó milo, divno, oduševljeno opeva svoj „mili raj slovenski“, ter bi takó uprav pesniški opisal óni kraj, po čemer bi slika bila živahnejša in gotovo marsikomu ugodna; pa bi se zato lahko opustil v drugem delu isti ponavljjalni opis na str. 66. Za tem razdelkom bi bilo bolje in umetneje, da je pisatelj uvrstil takoj razdelka 3. in 4. prej, nego je začel govoriti o rojstveni hiši in mladosti Plohlovi ter bi s tem predmetom, oziroma s točko 2., začel šele potem, ko nam je podal splošni pregled o Ptuji in okolici pa o cerkvenih razmerah tega okraja

Takó se ne bi trgal životopis brez potrebe s prenehljajem med studijem filozofije in teologije. Saj tudi delovanje duhovnika Plohla itak ni v tóliki zvezi z okolnostimi vsega okraja med Muro in Dravo, da bi se té morale omenjati baš neposredno pred njegovim službovanjem; niti je spis takó obširen, da ne bi bilo kazalo takih občnih stvarij omenjatiže na začetku razprave. — Baš tó velja po nekoliko tudi o knjige drugem delu, v katerem je govor o Gr. Plohla domačiji in rôdu. Tu bi posebej članek o Svétinjah bil na svojem mestu bolj spredaj, v opisu Plohlove domačije v obče, n. pr. na stráni 66., kjer se omenja skupina jeruzalemska z imenovanim krajem samim vred, pa pred naslednjimi splošnimi črticami povestniškimi od straní 67. dalje. Župna cerkev in občina je poleg rodišča pač glavna točka v dotičnem zavičaji; a ker dandanes Ivanjkovci spadajo pod faro svétinjsko, to bi bilo uprav tudi logično, da nam je pisatelj torej svétinje bil pokazal že prej in ne šele na zadnjem konci vsega spisa. Črtico o svétinjskih goricah Plohlovih, sedaj Sartorijevih, uplel pa bi lahko precej nekje v odstavku: „Ostali rod“, morebiti na str. 131., kjer itak tudi govorí o njih. — Nepotrebna se mi zdí, vsaj v tekstu, opomnja na str. 22. o nastavljanji ptujskega nadžupnika Cvetka l. 1842., kajti nima ničesar opraviti s stvarmí Plohlovimi. — V katerem oziru bi Sv. Lovrenec v Puščavi bil „prijazen“ trg (gl. str. 113.), pač ne vém — da povém! — Nemški original Plohlovega testamenta pa je takoj v slovenski knjigi priobčen menda iz istega vzroka, iz katerega je na konci dodana listína (prim. str. 149.); sicer bi ga pač lahko pogrešali. Ipak bi bolj sodil na konec za dodatek ali prilogo. — A zanimivo in poučno je za občinstvo, kar nam se pripoveduje o Ptuji in njega okolici sploh, o nemških križnikih, pa o ljutomerskih goricah, o postanku tóliko vinskih hramov tukaj in o gospóskah, ki so imele in še imajo v tem kraji vinógrade. Tu nam se kaže sicer v kratkih ali vender jasnih črticah, kakó je res „naše ubogo ljudstvo slovensko delalo in trpelo nekdaj, pa trpí in dela še sedaj“ — ponajveč za druge. — Tudi podatki o Svétinjah so nam dobro došli; želeli bi se jih le razmernih še o cerkvi takisto, kakor so o šoli. — Rodbinska razprava je res da precèj obširna in zanimiva pač le najbližjim sorodnikom; toda o tem pripomenja že pisatelj sam v predgovoru: „Komur je takšno razpravljanje zoperno ker ga rod ne zanima, bode čitanje onih listov, ki tudi niso tako prazni, opustil ter mi greh spregledal z ozirom na dobri namen.“ In takó jeste! — Priznalno nam je omenjati še slik in zlasti zaradi tega, ker se nam razven oseb: Gr. J. Plohla, Jožefa Simoniča in Ivana Simoniča predočujejo še: Svetinje (s cerkvijo, šolo, župniščem in zidanico), rojstveni hram Gr. Plohla in rojstveni hram obeh Simoničev (kakor sta sedaj), viničarija Brebrovnik (iz prejšnjega stoletja) in Ivanjkovski križ, torej primeri o krajevni selski gradnji, lični in mični

obrazci. — No, zato pa imamo v knjigi takoj na čelu životopisa pravo pošast tiskovno, kakó je namreč „motto“ grdo pokažen v zunanji svoji obliki; kajti lepa dvokitica pesemska iz Vrazovih „Djulabij“ II. 75 izprevržena je v neko spako za oči, a tudi za um — češ, da imaš takó pred seboj pravo štirivrstično strofo! (a v kakšnem neki merilu? Nezmisel!). Čija li je ta krivnja? . . Razven tega pa tudi ostali tisek ni brez pogreškov; posebno „vejice“ večkrat pogrešamo, kjer bi uprav biti morala. No, nekatere takšne hibe bomo morali dejati na rovaš vender tudi bolj pisatelju, negoli črkostavcu, zlasti ker se iste malone redno ponavljajo. — In zatorej hočemo še nekaj izpregovoriti o stráni jezikovni, kakor je to pri nas že navada in, žàl, da še vedno potreba.

A kaj nam je poreči o jeziku?

„Stara pesem“! Slovnica, slovnica! pa še slovnica slovenska in slavjanska! Po kritiki že tóliko in tólikokrat grajani malone vsakdanji jezikovni pogreški celó v oblikovji in prosti skladnji, pa tóliki germanizmi nepotrebni, dalje enklitika na prvem mestu in mahoma po ločilih, posebno dovršni glagoli namesto nedovršnikov, potem glagol na konci odvisnega stavka brez poudarka ter nekatere dolge mnogo pretrgavane perijode z raznimi medstavki in umetki: — vse to se zopet ponavlja tudi v tej knjigi slovenski, zlasti v prvem njé delu, kjer še razven tega nahajamo po mnoga mesta neveljalo nedoslednost pisalčevo in pač tudi neizprično zanikarnost korektorjevo. No, ker bi bilo preobširno in itak brezuspešno, ako bi vse té nedostatnosti tukaj navajal posamično, zatorej omenjam samó nekaterih primerov. Takó čitamo med ostalim: *alj*, *v*ničila, *u*ni, vsak*i*, njen*i*, svoj*o* premoženje, vs*o* delo, iz *jih*, gimnazi*š*ki, tem*o*č, v krstn*ih* knjig*ah* (sing.!), v obe*ma* hram*oma*! I. je bil visok*i* plemenitaš, kot tak*i* je imel . . ., hčer Benka Moršanič! *Če bi* (pravo: ako bi); kronika *od nje* (šole) nič ne ve (pravo: o nji ničesar . .). *Peljal* sem te v divni kraj (— „peljal“ z vozom, na kólih?); podoba se *snajde!* Ptuj ni bil *v stanu!* I. je *obhajal* stoletnico; nezmožen *postal; ledična!* — „Pre*d* je menda bilo običa*j*no, da so gra*j*ščaki za sinove svojih podložnikov *prevzeli* (pravo: prevzemali) tako poroštvo.“ — „Pokojni naš rojak Stanko Vraz, rojen na prijaznem Cerovci Ljutomerskih goric *je* srčno ljubil svojo slovensko domovino“ (pravo: Pokojni . . . . . goric, [„vejica“!] srčno je ljubil . . . ali: ljubil je srčno . . .). — „Z dovoljenjem Solnograškega nadškofa so okoli l. 1530. to cerkev podrli, in uno sv. Iv. Krst., ki še sedaj stoji, *postavili*“ (pravo: Z dovoljenjem . . . podrli in [brez „vejice“!] postavili ono . . .). — „Poklican sem bil od samostanov in župnikov na deželi, kedar koli so imeli kako slovesnost na pridiganco; prebil sem marsikatero noč v bol*e*nišnici invalidov in uni *v*jetih Prusov na stolu ali deski, bilo je namreč, moj*o* načelo: vsakemu na poti

v večnost priti na pomoč z duhovno tolažbo“ (kakšna interpunkcija!). Z ozirom na to, da potrebnih prepon ni tukaj, ugíbaj čitatelj še zmisel:· Ali so samostani in župniki imeli „na pridganco“ slovesnost? Ali je prebil — Plohel namreč na stolu ali deski? Ali pa so morebiti na stolu — deski bili ujeti Prusi?! No, misleč si dotično interpunkcijo, imaš pa besedno razstavo, kakeršna v slovenščini ne velja! — Razven teh in drugih napák slovniških pa nahajamo v tej knjigi, a bolj v drugem delu, tudi nekaj oblik, besed in rekov iz vzhodnega narečja, baš krajevnega, kar bode morebiti nekaterim zapadnjakom menj ugajalo, tu in tam mogoče da jih še motilo v razumevanji; n. pr. kda, zbojali so se, obleč, pojdočki, pital (vprašal), štel (čital), hram (hiša), a hiša (soba), Dora se je oženila, veli na sam vuzem (bajė uprav na véliko noč) i. dr. —

Tóliko bi podpisani izvestitelj imel poročati o Meškovi-Simoničevi knjigi, v kateri sta nam gg. pisatelja pokazala „v skromnih črticah blagega moža — Gr. J. Plohla —, ki še sedaj s svojimi dobrimi deli med nami živí“; a sta nas tudi vodila „v divni kraj slovenske zemlje med Dravo in Muro“, omenjajoča „nekatere toge in bridke čase, ki jih je tekom stoletja prebila.“ Priporočujé lepo to knjigo Slovencem domorodcem, pridružujemo pa se konečno tudi mi domorodni želji izdateljevi: Tá mili raj slovenski, zavičaj še Stanku Vrazu in Franu Miklošiču, „naj ohrani bistra in trezna glava našim unukom slovenskim na veko-večne čase!“

Andrej Fékonja.

IX.

Stapleton.

Neznanega prelagatelja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. Objavil A. Raič (ponatis iz progr. vel. realke l. 1887 i 1888). V Ljubljani 1888, 8⁰, 122.

Prvi del te lepe razprave, obsezajoč tekst, bil je objavljen že v lanskem programu (cf. Zvon VII, 575), drugi del t. j. razlaga jezikovnih posebnostij prevoda, izšel je letos. Kolikor morem soditi, izdan je tekst natančno z vsemi rokopisnimi posebnostimi v pravopisu in grafiki — saj je rokopis še dosti lepo pisan — in v tem oziru je g. izdajatelj zadostil kritičnim zahtevam. Veseli smo, da ni g. pisatelj samó kratko in sumarično poročal o najvažnejših svojstvih jezikovnih, nego da je o tem poročal podrobno. Posebno mi je omeniti, da je natančno razpravljal o sintaktični stráni in dodal slovarček ptujk, večinoma nemških, in nekterih zanimivih besed. Germanizmom

v sintaktičnem oziru je odkazan poseben in precèj velik prostor. — S slovniško razlago se moremo večinoma strinjati, samó semtertja so mogoči tudi drugi nazori, in te hočem tukaj omeniti. Naslednje opazke naj bodo zdaj že pokojnemu pisatelju moja hvala za njegov lepi donesek.

Najprej nastane vprašanje, v katerem narečji je pisan ta prevod. G. Raić misli, da je bil pisatelj Dolenjec in sicer blizu Ljubljane (str. 70, 99), zakaj, tega ne pozvemo. Meni se to ne dozdeva verjetno, jaz ne morem najti nobenih zanesljivih jezikovnih kriterij — in drugih pri tem vprašanju nimamo - iz katerih bi mogel sklepati, da imam pred seboj dolenjsko narečje. Kar se tiče refleksa stsl. ѣ, kateri je v naglašenem zlogu *e*, *ej* in jako redko *i*, v nenaglašenem *e* in *i*, takó se iz tega ne dá nič sklepati. Tudi v Skalarjevem rokopisu (1643), kateri je pisan v gorenjščini, najdem, kakor v dolenjskih pisateljih za ѣ ne samó *e*, nego tudi *ej* in redkokrat *i*; to velja tudi o vinogradskem zakonu iz l. 1683. pisanem v gorenjščini, o Rogeriji in Basarji. Omenjeni refleksi ѣ tedaj nikakor ne dokazujejo, da je narečje dolenjsko, nasprotno pa imamo v prevodu nekaj kriterij, kateri odlično nasprotujejo pisateljevemu nazoru. Mislim tukaj na *o* mesto *u* n. pr. dat. sgl. gospodaryo 10, volko 11, ſhafario 12, krayo 76, tymo 4, nemo 26, hodobnu 12, vkop 12, 18, 55, ſgoblene 18, ſgoby 34, sgobleno 34, kopze 40, vozhite 82. To nadomeščevanje *u* z *o*[jem] nahajamo samo v gorenjskih pisateljih, takó n. pr. v Skalarji, v vinogr. zak. (1683), v Rogeriji, Basarji; v drugih pisateljih tega ni ali pa samó izjemno. Dalje ne pozna naš rokopis skupine *šč*, nego piše dosledno za njo *š*, za kar imamo mnogo primerov. Če bi bil rokopis pisan v dolenjščini, morali bi imeti dosledno ali pa vsaj v veliki večini *šč*, kakor imajo to Truber, Krelj, Dalmatin in tudi Hren; *š* = *šč* je znak gorenjščine; Skalar piše n. pr. zheshena 2 a, 11 a, sapusheni 8 a, obijshesh 10 b, prebiualishzhe 21 a, pokorshino 23 b, pohleushine 71 b, etc. v vinograd. zak. gosposhine 9, dopushena 10, perpushenu 22, potrebshina 40 etc. v Rogeriji vojsháka 319, pokorshino 320, siróushino 320, voſhim 1, etc. V štirih slučajih nadomeščuje *h* soglasnik *g*, kar je svojstvo gorenjščine, v dolenjskih pisateljih XVI in XVII. stol. tega ne berem, le redko pri notranjskih. Ti štirje primeri, katerih ni nikjer omenil pisatelj so: terh 44, noh 48, dolh 66, kreh 79 in v Skalarji čitam npr. nadloh 334 b, v Roger. nadluh 367, predóuh 381, etc. Iz navedenega sklepam, da je Stapleton pisan v gorenjščini, nikakor pa ne v dolenjščini. Izpremememba dolgo naglašenega ō v u je sicer v dolenjskih pisateljih najbolj prodrla, toda tudi pri gorenjskih se je jako razširila, in kar se tiče našega rokopisa, moramo reči, da stoji v mnogih slučajih *o*, kjer ima Dalmatin *u*, in sicer v ónih evangelijih, katera je naš neznani prelagatelj prepisal iz Dalmatinovega sv. pisma.

Obžalovati je, da je pisatelj samó našteval vse zanimive oblike in sploh posebnosti, da se ni skoraj nikjer spuščal v razlago. To naštevanje je sicer prav vestno in natančno, toda ravno kritično ni, in mnogokrat je tudi nejasno, kako si misli pisatelj ta ali óni pojav; v drugih slučajih je pa zopet prišlo v jedno predalo, kar ni nikakor v nobeni notranji zvezi. Da omenim samó nekaj: na str. 57 čitamo *e* stoji za stsl. *o*: prerok, volev, žalest; to so tri čisto različni pojavi in sicer vsi trije niso fonetični pojavi, nego pri prvih dveh je vplivala analogija (o prvem slučaji bi se še dalo reči, da je fonetičnim pótem *e* nadomestil *o*, toda vzrok temu je bila tudi analogija), zadnji primer je pa pomota; isto velja o nadomeščenji stsl. *o* z *a*, *e* z *a* etc. Vender ne smemo te nejasnosti, katera izvira iz prevelike kratkosti šteti pisatelju v velik greh: prostor — in ta je pri vseh programih dovolj omejen — mu ni dopuščal, da bi bil obširneje in točneje razpravljal o tem in ónem; če bi bil to storil, ostala bi mu bila polovica razprave za prihodnji program. Da se je povsod vestno oziral na stsl. in tudi na druge slovanske jezike, to moremo le odobravati; želeli bi bili celó, da bi v glasoslovji še bolje bil kazal na jednake pojave sorodnih jezikov. Da se pri historičnem raziskavanji slovenskega jezika moramo vestno ozirati na staro slovenščino, to je zdaj tako splošno priznano, da ni treba o tem dalje govoriti, brez staroslovenščine pač tudi nam ni nulla salus. Vender se mi dozdeva, da je g. pisatelj v zadnjem delu svoje razprave t. j. pri sintaksi etc. v marsičem zgrešil pravi pot primerjanja. Mi vender jezikovno moremo primerjati samó jednake redakcije Ali je nam pisatelj besedico ‚ondakaj' v stavku: ondakaj so pakh postavlene belle . . . „krugle“ s tem kàj bolj pojasnil, da je po nepotrebnem dodal še iz Küzmiča bilo je tam šest kameni verčov in iz stsl. zbornikov „bě že tu vodonosъ šestь?“ — in takih primerov je mnogo. Na ta način se samó staroslovenščina spravlja ob veljavo. Nerazumno mi je, zakaj je pisatelj rabil pri primerjanji nekritično izdajo Ostromirovega evang. prirejeno po Hanki, je li res ni v knjižnici ljubljanski še zdaj izvrstne izdave Vostokovove, katera ima sicer tudi nekaj malih nedostatkov v paleografičnem oziru, kakor jih tudi fotolitografična izdava ni prosta?

Morda bi bilo bolje, da je pisatelj pri glasoslovji razvrstil gradivo na staro slovenski podlagi, na ta način bi bilo marsikaj bolj skupno, zdaj moramo npr. posamezne reflekse stsl. ѣ iskati na treh mestih str. 56, 58, 60; nekaj celó pri glasoslovji omenjenega ni; takó n. pr. pozvemo šele na str. 91. slučajno, da stoji v mnogih slučajih *per* za *pri*. Dobro bi bilo tudi ločiti refleks stsl. rъ, rь, lъ, lь od ostalih primerov ь, ъ in posebej govoriti o tem. Toda to so samó malenkosti, o katerih smo lahko različnega mnenja. Ne strinjam se s pisateljem, če misli, da je a = ъ, ь v naglašenih sufiksih kakor dolžan zakrivil pisavo mutac, šal, peršal; nejasno mi je, kakó more pisatelj

reči, da *e* stoji za stsl. ѣ v be; be = bi pač ne odgovarja stsl. bě, nego by; v s*a*bo, t*a*bo imamo res *a* tam, kjer stsl. *o*, toda naš *a* se ni razvil iz starejšega *o*, kateri tudi v stsl. najbrž ni prvoten, kakor tudi v m*a*no ne, podstavna oblika za slovenščino je tъboją, sъboją ali bolje rečeno, vplivala je analogija instr. mъnoją; nekoliko dvojbeno mi je tudi, je-li se res *e* v *neh, nem, jem* razvilo glasoslovnim pótem iz *nih* etc. V rokopisu je sicer dovolj primerov za oslabljenje *i* v nejasen in kratek glas, za kateri se piše *e*, toda jednake oblike nahajamo tudi v Trub. npr. ſuieh 13 ta drugi deil t. nov. test. ſuiem 22, kjer še ni najti omenjenega pojava (e = i), in zato bi se dalo misliti, da je v omenjenih slučajih vplivala analogija vseh ónih oblik in sklonov, kjer stoji *e* (jega, jemu etc.) in nekoliko tudi sklanjava zaimka tъ. Gotovo ima g. Raić prav, če misli, da so partic. glagolov II. vrste na — *nel* n. pr. doteknel se razvili iz starejšega — *nil* in da je to po analogiji glagolov IV. vrste nadomestilo starejši *nol* (nąl). Na str. 57 govorí o *i* = stsl. ь, ъ. To je zopet nenatančnost. V teh primerih (glad*i*k, č*i*stil, t*i*mnica etc.) je starejši refleks stsl. poluglasnika *e* in iz tega se je še le razvil ali oslabil óni glas, kateri se zaznamenuje z *i*; to najbrž tudi g pisatelj misli. Primer *kryvi* pa ne spada semkaj; to obliko beremo tudi pri drugih pisateljih, kjer se še ni *e* iz *i* razvil, tukaj je vpliv nom. sgl. kri na ostale sklone. Tudi naš loc. sgl. imeni ne odgovarja neposredno stsl. imene, nego imeni; zadnja oblika že prevladuje v stsl. spomeníkih prav izdatno prim. Scholvin, Die Declin. in den panon. — slov. Denkm. 48—51. isto velja o loc. sgl. nebesi (str. 58).

Mnogokrat nahajamo v Stapletonovem prevodu v partic. pf. II. *ol* mesto *el, al* (stsl. alъ, lъ), tedaj *o* m. *e*, *a* n. pr. perbliſhiuol 1, vkaſol 1, rekol 2, 3, 4 etc., ſhlishol 3, poſlol 3, perpraulol 3, poſlol 8, sesol 17, pelol 18, potreboul 26 etc. — bolo m. bilo je pač samó pisarjeva pomota. Kakó je to tolmačiti? Meni se dozdeva, da je pisatelj govoril že šow, poslow, pelow, a navajen je bil pisati *l* v partic. in takó je pridržal *l*, a samoglasnik nadomestil z onim, kterega je izgovarjal. Na vsak način je vplival tukaj temni glas *l*. Da se je, če ne v istem času, takó samó malo pozneje izgovarjal *l* (t. j. ł) kot *w* razvidimo iz vinogr. zak. (1683), kjer nahajamo že nekolikokrat *u* za *l*, pri vsem tem ne smemo pozabiti, da ne vemo natančno, iz katerega časa je naš rokopis.

Na str. 60 čitam: »mesto mehkega *l (lj)* piše naš prelagatelj samó trdi *l*: kral poleg: kralevstvo (kakor da bi pisal: kraljevstvo; *lj*, ki ni grafično izražen, vpliva na naslední samoglasnik)« — jaz ne vem, kako hoče g. pisatelj iz tega, da se govori kral*e*vstvo dokazati, da je *l* bil še v XVII. stol. mehak; *l* se je lahko že zdavna strdil in *e* je moral ostati ipak ne izpremenjen, če ni prodrla analogija ostalih glagolov na — *ovati*; saj govo-

rimo tudi zdaj v nekterih krajih kral*e*stvo s trdim *l* in to čisto nič ne ovira samoglasnika *e*; v jezikovnih pojavih se ne sme prezirati kronologija. Je li v hočmo, očmo, hočte res *e* izpadel, ni gotovo. Ne smemo pozabiti, da drugih primerov izpada samoglasnika *e* v tem rokopisu nimamo, kajti katri m. kateri je pomota. Mi čitamo take oblike brez *e* že v Krelji n. pr. ozhmo 29 a, kjer tudi ni drugih primerov za omenjeni izpad. Morda je pri 1. in 2. plur. hočmo, hočte vplivala oblika hoč, katero ima tudi naš rokopis in katero je jezik takrat gotovo smatral za 2. sgl. praes. Tudi g. Raić (str. 72) misli, da je to 2. sgl., to je precej dvomljivo, cf. Miklos. III.[2] 91, 160, kjer omenja baš ta primer iz Stapletona. Mikl. smatra hoč za impr. stsl. hošti, ktero že v starih spomenikih stoji tudi mesto hošteši. Obliko hoč rabi Krelj pogostem n. pr. beri od tiga vezh, zhe ôzh ta 8. kap. 51 a, gofpod, zhe ôzh moresh me ozhiftiti 71 a in baš tudi na istem mestu, kakor v Stapl. namreč Mat. XIII. 28 beremo: ôzh li tada da gremo inu sberemo lulko 83 a etc.

Izpadel je pa popolnoma skoraj ves konzonantizem; res je, da tukaj ni mnogo zanimivega, ipak bi bilo dobro omeniti nekaterih posebnostij. O h = g sem že govoril, omenjam tedaj prehod mehkega t' v k: kakaye (tjekaj) 1, kakaie 20, kakai 12, kyakaj 20, kiakye 24, kakaj 28 etc. pa takisto tiakai 8 (bis), 12, 36, 50; jednako čitamo tudi v Skalarji pru*k*i 6 a, 7 a, trekij 16 a, trekizh 18 a etc. Odkod je vzel prelagatelj skupino *vn* m. *mn* (vnoshizi 19, 60), kar je posebnost kajkavščine, ne vém povedati. Meni se sploh dozdeva, da jezik našega prevoda ni jednoten, da je nekako čudna méšanica; ali je morda verjetno, da se je v istem narečji govorilo: ino, nu, no, inui, inoi, noi, ali pa: dotler, datler, dokler, ali shel, shol, shal? *V. Oblak.*

(Konec prih.)

LISTEK.

Anton Raič. †

Iz Prage nam je došlo žalostno poročilo, da je ondu v splošni bolnici po večdnevni borbi s smrtjo dné 16. t. m. ob 2. uri zjutraj izdihnil dušo svojo gospod *Anton Raič*, c. kr. profesor na véliki realki v Ljubljani, odbornik »Matice Slovenske«, tajnik »Slovenskega podpornega pisateljskega društva«, odbornik »Ljubljanske podružnice avstrijanskega uradniškega društva«.

Pokojnik je bil porojen dné 19. aprila 1845. leta pri Mali Nédelji v ljutomerskem okraji iz kmetskih roditeljev. Gimnazijske studije je dovršil leta 1867. na mariborski

gimnaziji ter potem odšel na vseučilišče dunajsko, kjer se je slušaje profesorje Miklošiča, Simonyja, Aschbacha, Jägerja in Lorenza pripravljal za učiteljski stan. Prebivši preskušnje iz slovenščine, zemljepisa in zgodovine je služboval potem ves čas na c. kr. ljubljanski véliki realki, od leta 1872. do 1876. suplent, od leta 1876. do 1879. pravi učitelj in od leta 1879. dalje c. kr. redni profesor.

Pokojni profesor Raič je bil zeló vésten in točen učitelj, ki je, lahko rečemo, večino življenja svojega prebil v knjigah, za katere je žrtvoval ogromne vsote, takó da si je nakupil veliko biblijoteko dragocenih in redkih knjig. S posebnim veseljem se je pečal zadnja leta z jugoslovansko zgodovino in z zgodovinó slovenskega in srbsko-hrvatskega slovstva. Zbiral in pisal je veliko, a le malo stvarij je dal tiskati, takó n. pr. večjo zgodovinsko študijo v Pajkovi »Zori« s podpisom „*Stanovski*"; v letopisu »Matice Slovenske« za leto 1887. opisal je temeljito kajkavskega pisatelja „*Petra Petretića*", v »Ljubljanskem Zvonu« leta 1887 slovenskega Mecena „*Ivana barona Ungnada*". Najvažnejši in najboljši spis Raičev je pa brez dvojbe „*Stapleton*" t. j. razlaga in ocena starega slovenskega rokopisa iz začetka 17. veka, ki se nahaja v licejski knjižnici ljubljanski. Raič je ta spis priobčil v programu ljubljanske realke leta 1887. in 1888. Za tisek je imel pripravljeno veliko, več tiskanih pôl obsezajočo zgodovinsko razpravo »Slovenci in Hrvatje za cesarja Leopolda I.«

Tudi pri národnih društvih je bil Raič zadnja leta jako delaven odbornik, takó pri »Matici Slovenski«, katere knjigam je bil priden korektor in ocenjevatelj, in »Slovenskega pisateljskega društva« pôsle je opravljal vzgleden tajnik. Večkrat je v znanstvenih namenih potoval v daljna mesta; prebíl je pred nekaj leti več tednov v Zagrebu, da si ogleda ondotne znanstvene zbirke, letos pozimi je potoval v Bolonjo, Rim, Napolj in Milan in letošnje vélike počitnice je hotel prebiti v Pragi, da bi se dobrega naučil češkemu jeziku in da bi spoznal samovidec vsestranski napredek češkega národa. Od ondot je »Slovenskemu Narodu« še v začetku avgusta (štev. 174. in 175.) poslal dva humoristična dopisa. A kmalu po njegovem dohodu se ga loti zavratna bolezen, ki ga je zdaj položila v grob!

V političnem in národnem oziru je bil pokojni profesor Raič po vzgledu strijca svojega, znanega *Božidara Raiča*, krêmenit značaj.

V vsakem oziru je smrt tega vrlega možá za národ slovenski velika izguba. Naj v miru počiva in blag mu bodi spomin v Slovencih!

Pokojnikov pogrebni izprevod v Pragi je bil jako lep Na krsto položili so vence: »Česko-slovinski spolek«, »Mešt'anska Beseda«, »Sokol«, g. Grigorović in dr. Pevsko društvo »Hlahol« pelo je tri zbore, na kar so krsto položili na mrtvaški voz v čvéter upreženi, s katerim je korakalo 12 Sokolov z gorečimi plamenícami Za krsto so šli žalujoča vdova s sestro, deputacije gori omenjenih in drugih národnih društev, profesorji češke realke, veliko realcev in jako mnogobrojno občinstvo. Izprevod se je pomikal skozi mesto do Fran Josipovega kolodvora, kjer so društva pokojniku izkazala posledujo čast. Na kolodvoru se je položila krsta v določeni vagon in potem odpeljala proti Ljubljani, kjer je bil pogreb dné 21. septembra. Izprevod se je razvrstil takó: Izprevodu na čelu so bili dijaki tukajšnje vélike realke, za njimi društvi »Sokol« in »Slavec« z zastavama, katerih člani so nosili mnoge krasne vence Za krsto, okrašeno z venci sorodnikov, učiteljskega zbora, realskih učencev, čeških društev, stopali so sorodniki, med njimi gospá vdova in štiriinosemdesetletni oče pokojnikov, potem pa razni dostojanstveniki, kakor dežélni predsednik baron Winkler, dežélni šolski nadzornik Jakop Smolej, ravnatelji dr. Mrhal, Šuman in Wiesthaler s svojimi učiteljskimi zbori in učiteljstvo drugih tukajšnjih učilišč, državni

in deželni poslanci in jako mnogobrojno odlično občinstvo. Na kolodvoru so zapeli realci krasen latinsk zbor, v sv. Krištofa cerkvi pevci čitalnični, na grobu pa dijaki genljivo žalostinko »Nad zvezdami« A. Raič počiva v isti raki, kakor njegov strijc Božidar Raič in Fr. Levstik; to rako je kupilo »Pisateljsko društvo«. —

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Franc Jožef I. cesar avstrijski. V spomin štiridesetletnice Njegove vlade spisal slovenski mladini *Fr. Hubad*, c. kr. gimnazijski profesor. V Ljubljani. Izdala in založila »Družba sv. Cirila in Metoda«. 1888. 8, str. 64. Z 2 podobama. Cena zvezku po 15 kr., vsakih 100 zvezkov stoji 12 gld.

Tak naslov nosi I. zvezek »knjižnice družbe sv. Cirila in Metoda«, namenjene naši mladini. Dinastiško slovstvo slovensko se pomnožuje častno o sléharni patrijotiški slavnosti Letošnja štiridesetletnica nam je prinesla v tej stroki že tretji sad. Veselo je gledati pisatelje slovenske tekmujoče, kdo bode sijajneje opisal deci slovenski presvetlega cesarja preblago življenje. Kakó ljubko nam gosp. prof. Hubad slika cesarjevo mladost (str. 11.—24)! S kolikim odušev1jenjem nas vodi tja pred cesarski prestol, noseč vladarja, kateremu zastonj iščeš premca po vseh dvorih evropskih. Hubadova knjiga se mi vidi kakor pestra galerija slik; podoba se vrstí za podobo; tu vôjne groze opis, tam blagi čin krščanske milosrčnosti — epizoda, druga krasnejša mimo druge; vse pa ozarja zmagonosno, blagodejno solnce avstrijansko — Fran Josip! Istinito, Hubadova knjižica si ohrani trajno vrednost. Naj bi ne bilo šole na Slovenskem, kjer bi se v knjižničnem zapisniku pogrešal »Franc Jožef I. cesar avstrijski«. Rodoljubi, sezite po njem, saj ga je izdala domača firma naša »Družba sv. Cirila in Metoda«! *n.*

— Dogodki iz župnije Vranske. Ob 20letnici uvrstitve Vranskega med cesarske trge spisal *Ivan Gabršek*, okrajni tajnik na Vranskem. Založil pisatelj Tiskarna sv. Cirila in Metoda 1888, m. 8, 67 stranij. — Tako je naslov knjižici, ki nam po virih župnega in občinskega urada in po nekaterih pomožnih knjigah, zlasti pa Orožnovih spisih opisuje začetek in razvoj Vranskega trga, ondotne fare in šole in župnih podružnic. Poleg tega navaja vse vranske dostojanstvenike (župnike, župane, učitelje itd.) in vse na Vranskem rojene dostojanstvenike ali za ondotni trg znamenite in zaslužne može. Knjižica bode brez dvojbe lepo oživila lokalni patrijotizem in ž njim tudi ljubezen do širje domovine.

Pedagogiški letnik. II. leto. 1888. Uredil *Fran Gabršek* Izdalo in založilo »Pedagogiško društvo« v Krškem. V Ljubljani Natisnil J. R. Milic Stranij 224 in dve litografovani prilogi. Cena za ude »Pedagogiškega društva« po 1 gld., za neude 1 gld. 40 kr. —

Med društvi slovenskimi kaže v novejšem času veliko in živahno delavnost mlado »Pedagogiško društvo« v Krškem. Odlikuje se s pogostnim zborovanjem in z literarnim delovanjem. Letos je celó priredilo »prvo slovensko stalno učílsko razstavo«, o kateri hočemo govoriti o priliki tudi v »Ljubljanskem Zvonu«. Danes nam je oceniti samó II. tečaj »Pedagogiškega letnika«, ki ga je izdalo omenjeno društvo. — Že o prvem letniku smo se bili kàj pohvalno izrazili. Še večjo pohvalo zaslužuje drugi letnik, ki se odlikuje po jako mnogovrstni, dobro izbrani vsebini. Prvi del knjige obseza šolsko knjigo »*Ukoslovje*«, knjigo, ki je v prvi vrsti namenjena za rabo na *slovenskih* učiteljiščih, ako bi bili Slovenci takó srečni, da bi še imeli učiteljšče, na katerem bi se pedagogika učila

v slovenskem jeziku. To »občno ukoslovje« je sestavil po dr. Jos. Michu *Fran Gabršek*, nadučitelj in predsednik »Pedagogiškemu društvu« v Krškem. Njegovo delo je povse dovršeno. Pri sestavljenji težkega dela mu je bil potrjeni nemški izvirnik le vodilo; ni se držal besede, temveč prosto slovénil ozbiljno tvarino, obsezajočo v prvem delu logiko in v drugem pravo ukoslovje. Pri sestavljenji je ubral najlepše izraze, katere so nam drugi že podali, ali pa se je poslužil kakšnih hrvaških terminov, ali je sam pogodil prav krepak in dobro se glaseč izraz. Delo pač dela čast pisatelju, ki je véšč dobri pisavi in izurjen v spisovanji dél pedagogiške vsebine. Kakor je lani vpletel v svoje »Vzgojeslovje« na primernih mestih mične citate iz slovenskega pedagoga Slomška, storil je isto tudi letos pri »Ukoslovji«, dasiravno jih ni imel veliko na razpolaganje. To daje knjigi (»Ukoslovje« izšlo je namreč tudi v posebnih odtiskih, katerim je cena po 80 kr.) domače lice. Kadar pride človek pri takó težavni tvarini do takega mesta, oddahne in odpočije se nekako; kajti vsi drugi nauki so sistematično urejeni in odeti v težkih pojmih, v izrazih, ki so polni abstraktov. Pri takó težkem berilu se mi vidijo Slomškove besede kakor pisane cvetlice na zelenem travniku. Pa če je šolska knjiga še takó izvrstna, kakor sta Gabrškovi knjigi: lani izdano »Vzgojeslovje« in letos izišlo »Ukoslovje«, vender je le malo prijetno berilo. Zato ne bi »Pedagogiškega letnika« tako hvalili, ko bi ne bilo v njem poleg koristnega tudi kàj prijetnega. Takó prijetno berilo je spis g. Ravnikarja: „*Zgodovina slovenskega ljudskega šolstva*“. To je mikalen spis; sestavil ga je večinoma po znanih podatkih, katere je moral poiskati največ le po nemških virih, kajti njegov spis je v tej celoti prvi te vrste v slovenskem jeziku. Jezik je g. Ravnikarju prav uglajen. Stvarnih pomot skoro ni zaslediti. Le nekaj naj popravimo, n. pr. Šimen *Rudmaš* ni bil šolski nadzornik na *Primorskem* (v Trstu je bil le šolski ravnatelj.) O vitezu *Klodiči* je opomniti, da je bil najprej imenovan deželnim šolskim nadzornikom na Primorskem, odkoder je bil (l 1872/73.) za kratek čas prišel na Štajersko. — Za tem spisom prihaja zopet kàj koristen spis iz peresa g. *Bezlaja*: „*O šolskih stavbah*“, ki je tudi prvi tega obsega v slovenščini. Zdelan je po neki nemški knjigi; a je kratek in jedrnat ter ni raztresen takó, kakor so večkrat po nepotrebnem nemške knjige. Spisu je dodal g. Bezlaj obilato malih črtežev in slik, katere mu je risal po njegovem navodu in pod nadzorstvom njegovim meščanski učenec *Strnen*. — Četrti spis v letniku obravnava že znanejšo tvarino, govori o *šolarskih* (»šolskih« je menda tiskovna pomota) *knjižnicah*; ta spis je iz peresa vrlega štajerskega učitelja g. *Brezovnika*, ki se zeló prijetno čita, izvzemši malo polemiko, ki jo ima z izdavateljem »Popotnikovega koledarja«. Iz peresa tega pisatelja je še drug lep spis v tem letniku, namreč „*Šolstvo na Štajerskem* v šolskem letu 1886/87.“ Nove vrste spis v slovenščini je zopet članek g. Bezlaja z naslovom „*Navod za risanje strojev*“. Hvalevredno je načelo g. Bezlaja, da gladi pot večjim spisom tehniške stroke. Ako bi slovenski inženirji take in jednake spise čitali, ali bolje, ako bi se sami lotévali tacih spisov, gotovo bi kmalu došli do slovenskega uradovanja pri stavbinskih uradih. Dalje je v tem letniku članek: „*Pogled na pedagogiško polje l. 1887.*“ iz peresa pisca te ocene, ki je spisal še drug kratek sestavek „*O učilih*“. „*Poročilo o prvi slovenski stalni učilski razstavi v Krškem*“ bere se kàj lepó; zlasti ocene raznovrstnih pošiljatev so mično sestavljene, četudi le hvalijo raznovrstne v razstavo poslane predmete. Zaključuje pa ta letnik kratko poročilo o marnem delovanji in zborovanji »Pedagogiškega društva«. Človek mora le čestitati temu društvu na trudoljubivem delovanji in lepih uspehih, ki jih že ima pokazati Želeti je le, da bi društvo dobilo večje podpore. Zato bi svetoval, da priobči odbor v bodočem letniku vse svoje člane, da bodemo videli in čislali domoljubne šolske prijatelje, med vrstami pa brali, kdo se še obotavlja z malim doneskom (1 gld. na leto) stopiti v kolobar vrlega »Pedagogiškega društva«. *L.*

Slovenska ekskomunikacija. V župnem arhivu v Velésalu hranijo zeló zanimivo knjigo, sestavljeno iz treh delov: a) *Ordo, et methodus confirmandi neo-electam Abbatissam;* b) *Ordo induendi Novitiam;* c) *Ordo et methodus recipiendo Novitias ad sacram professionem.* — V knjigi so opisani slovesni obredi in zabeléžene krasne molitve, katere so molili pri zgoraj omenjenih opravilih. Najzanimivejša je pa knjiga zaradi na konci dodane slovenske ekskomunikacije, katero je »notarius« ob takih prilikah po pridigi čital. To ekskomunikacijo je čital že prej med mašo prelat v latinskem jeziku. Knjiga še ni takó stara, prinesle so jo namreč s sabo klaristinje iz samostana mekinskega, ko so se na zvršetku minulega veka preselile v Velésalo. Knjiga je pisana z velikimi črkami in ima 52 stranij vélike četverke. Ekskomunikacija pa slôve takó-le:

Excommunicatio.

Ali panna te prekletve, kateri bode kaj
fkusheu ali prozh odfel od Pandera ene
Divize, jenu Neveifte Chriftusove
teh lubih Sestriz fvetiga Fran-
cifca, jenu svete Clarae
Mekinskiga Cloftra.

Per oblafti ufiga mogozhniga vezhniga Boga, jenu svetiga Petra, jenu Paula negovih Apostelnu fagvifhnu, jenu fkufi to vezhno panno, ali prekletuo prepovcimo, de obeden lete uprizho stojezhe Divize, ali Nune od bofhie Schlufhbe, katerimu so vu oblafti, jenu Pokorfhene pod tem banderam te zhiftofte, nieh ne bode odpellau, tudi nieh blaga obeden nemore prozh odufete, ali ukrafti, famuzh toiftu blagu imajo vmiru pofsefti. Ako kateri pak fe bode letu naprei vfel kaj ukrafti, preklet bode noter V meifti, jenu na nijvi, ali pulli, preklet bode zhujozh, jenu spiozh, prekletu bode, kar bode jedou, jenu piu, preklet bode hodejozh, jenu fedejozh, prekletu bode niega mefsu, jenu niega kofti, jenu od podplatou do vrha glave, ja de neima imeiti obeniga fdrauja. Pridi fuper niega prekletva tiga zhloveka, katero je ta Gofpud perpuftel fkufi Moyfefovo Sapoud zhes te hudobne Synuve Ifraelske. Bodi nieh Ieme fbrifsanu unkaj fteh fhivih bukou, jenu ftemi pravizhnime neimajo fapifsane bitti U nebefsih: bodi nieh dell, jenu nieh Erbfhina f Cainam, kateri je bil soiga brata vmorou, jenu f Dathanam, jenu Abironam, tudi fa Ananiam, jenu Saphiram, fa Simonam tem velikem zupernikam, jenu Iudefham fratarjem, kateri je bil Gospud Boga predau, jenu ftemeiftimi, kateri fo diali Gospud Bogu: poide prozh od nas, toih niuu, jenu pote mi nozhemo imejte recede a nobis, semitam viarum tuarum nolumus). Nai pride (pereat) na ta foidne dan, nai niega poshre ta vezhni ogen is hudizhi vred, jenu fhnigovimi Angele aku nesai nebode povernou, kar je ukradou, jenu aku h pobulfheinu nepride. Sgodifse: fgodifse. *I. Barlè.*

Bajan. Sbornik proizvedenij sovremennych slavjanskich poetov i narodnoj poezij. Vypusk pervyj. Petrograd. Izdannije Krunoslava Jurjeviča Gernca 1888, v. 8, 108 str. Cena 50 kopejk. — Knjiga — nekakaka slavjanska biblioteka — obseza na ruski jezik preložene pesniške izdelke bolgarskih in srbsko-hrvaških pesnikov in nekoliko bosenskih slovaških in rusinskih narodnih pesmij s pridejanimi životopisi dotičnih pesnikov.

Kaj je Platonovo leto? Kakor drugi planetje, vrtí se tudi zemlja okoli solnca. Ako položimo skozi več krajev, kjer se nahaja zemlja v različnih letnih časih, na vse straní razširjeno raván, dobimo takózvano ekliptično raván, ki reže tedaj središče zemlej pa tudi solnca. Ta raván se sicer malo ziblje, kajti mogotec Jupiter, iz katerega bi se dalo narediti 318 zemelj, in tudi drugi planetje motijo nekoliko zemljo v njenem teku

okoli solnca; vender je to gibanje tóliko neznatno in počasno, da je tukaj lahko zanemarjamo, zvezde-nepremíčnice, ki stojé tej ravàni na desno in levo, obdržé zmerom tisto širokost; dolgosti pa, ki se štejejo od pomladanske točke, rastó v teku časa, kar so že stari zapazili. Zemlja se namreč vrtí zajedno tudi okoli svoje osí; ta ós pa ne stojí na ekliptični ravàni navpik, temveč je proti nji nagnena; zato se ravníkova (aequatorjeva) raván, na kateri stojí zemljina ós navpično, in ekliptična raván režeta, tvorèč kót 23° 27·5'. Črta, v kateri se te dve ravàni režeta, imenuje se jednakonôčna, kajti vsekdar, ko stopi zemlja v to črto, stojí solnce na ravníku navpično, noč in dan sta na vsi zemlji jednaka Ako podaljšamo to črto do nébnega oboka, dobimo na njem dve nasprotni točki; izmed teh dveh toček se imenuje óna, v kateri se dviga solnce nad ravník, pomladanska, nasprotna, kjer začne solnce lezti pod ravník, jesenska. Od pomladanske točke, od leve na desno, tedaj proti vzhodu, štejejo se na krogu, ki leží v ekliptični ravàni in katerega središče se z zemljinim ujema, dolgosti zvezd (geocentrische Länge). Te dolgosti pa, kakor smo rekli, rastó s časom (Praecession) Vzrok tej prikazni pa niso zvezde, ampak nestanovitost pomladanske točke, začetne točke štetja. Zarad naploskanosti zemlje pomiče se namreč ravník počasi in skoro jednakomerno od desne na levo in leží zgoraj omenjeni krog zmeraj v drugih točkah, ali z drugimi besedami, jednakonočna črta in z njo pomladanska točka leze, vsako leto za 50·22", nazaj. Stvar si razjasnimo najbolje tako, da primemo za podaljšano zemljino os in jo okoli nepremične ekliptične osí v krogu počasi vodimo, tako da kot obéh osíj znaša vedno 23° 27·5'. Ves krog ima 360° ali 1296000", zato bode pomladanska točka v 1296000 : 50·22" t. j. blizu v 26000 letih ves krog prelezla in ta dolga dôba imenuje se *Platonovo leto*. Ker se tedaj zemljina os, ki je ob jednem tudi svetovna os, suče okoli nepremične ekliptične, prehaja počasi ime »tečajne zvezde« (Polarstern) od jedne zvezde na drugo. Dandanes nosi to ime znana zvezda α ursae minoris, dasi ne stojí celo v severnem tečaji.

Da pojasnujem tukaj, kaj je Platonovo leto, za to mi je dal povod neki jako smešen dogodek. Ko je pred nekaj tedni ljubljanski »Sokol« praznoval svojo petindvajsetletnico, došel mu je od nekod s Koroškega telegram z željo, naj »Sokol« živí še »Platonovo leto«. Nekateri so mislili, da je Platonovo leto = nìč! Ugibali so, da je dotičnik, ki je poslal ta telegram, gotovo kakšen zagrizen nasprotnik, ki je hotel »Sokolu« želeti pogina, in so vso stvar v tem zmislu tudi emfatično opisovali v nekem časopisu Iz zgoraj navedene razlage pa vidimo, da je domoljubni pošiljatelj dotičnega telegrama želel, naj Bog »Sokola« poživi Platonovo leto t. j. še celih 26.000 let! Qui bene distinguit, bene docet! —*k*.

Popravek. V zadnjem zvezku »Ljub. Zvona« sta se v balado „*Knežji kamen*" prikradla dva jako moteča tiskovna pogreška V kiti 6 mora stati: *n*očne, ne *m*očne, v kiti 25 : daj*o*, ne daj*e*.

„Ljubljanski Zvon"

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec**.
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani*, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon
Leposloven in znanstven list.

Štev. 11. V Ljubljani 1. novembra 1888. Leto VIII.

Stara pravda.

Venec balád.

IX.

Tabor.

(1573.)

»In kurtzer Zeit zu krieg und streit
kham maniger her von weitten
— — — — — — — —
ain yeder schwur bey seinem ayd.«
(I. p.)

Hej, to vam je živo pod Klanjcem
Na Sótelskem polji nocoj!
Upórnikov dvadeset tísoč
Za pravdo pripravlja se v boj.

Z napétim obrazom ščlp gleda
Na tábor ustaški zavzét,
Posluša tam kónj rezgetánje
In sábelj posluša žvenkét.

Sám sneg in sám led po poljanah,
Božični razsaja vihár,
A v srcih je vroče, prevroče —
Osvéte razgréva jih žar!

Sred táborja tam pri kuríšči
Možjé pa sedijo trijé;
Zimzelen, kokotja peresa
Junakom s klobukov visé.

Veselo praskeče ógenj,
Iz sanj se mi prvi vzbudí;
Na puško kremênko naslonjen
Kmet Pásanec pravi, velí:

»Car daleč, a Bog je visoko!
Odkód pomočí in svetá? —
V pest svojo odsléj le verújem,
Zaveznik moj — puška je tá!«

Veselo praskeče ógenj,
Iz mislij se drugi vzbudí;
Sedèč pa na topu tam turskem
Voj Ilija sám govorí:

»Vse vzel mi je Tahi imetje,
Oropal me s krutoj rokój.
Zató, kakor véste, sem puntar,
Zató sem med vami nocój.« —

»Ha, to vam je bilo življenje!
Oj, krasni minúli ti čas,
Ko Turkom sva cépila glave
Naš Lenkovič slavni pa — jaz!«

»In z istoj zdaj sábljoj gospôdo
Pošiljal vam v pekla bom dnò,
Ker hčete, da vójvoda vaš sem —
No, v bôžje imé, pa naj bo!«

»A z vami vred tukaj prisezam:
Umrjem vam rajši stokrat,
Ko énkrat še iti na tlako,
Le énkrat h gospôdi še v grad!« —

»Ko zmánemo Turke krščanske,
Slovenci se združimo vsi.
Takràt si izvólimo kralja . . .
Nò, kralj naš — brat Gubec boš ti!«. . .

Pojêmlje že ôgenj, le Gubec
Zamišljen strmí vanj dosléj . . .
Tu vstane, znak bratom dá s sábljoj
In reče jim samo: »Napréj!«

Gorázd.

Opómnja. Pesmi »stare pravde« naj si misli zdaj čestiti čitatelj po nastopnem rédu: I. Znamenja na nebu; II. Pred cesarjem; III. Tlaka; IV. Zmaj; V. Boj pri Bréžicah; VI. Knežji kamen; VII. Tabor; VIII. Stava; IX. Kronanje v Zagrebu.

Viri. *Valvasor*, Ehre d. Herzgt. Krain; — *Trdina*, zgodovina slov. národa; — *Dimitz*, Gesch. Krains; — *Krones*, Akteumässige Beiträge zur Gesch. des windischen Bauernaufstandes 1573. v knjigi: Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen, Graz 1868; — *Smičiklas*, Poviest Hrvatska; — *Parapat*, kmečki upori (Letop. Matice Slov.); — *Muchar*, Gesch. Steiermarks; — *Orožen*, Kronika celjska in dekanat Kozje; — *Krempl*, Dogodivšine štaj. zemlje; — *I. Vrhovec*, Iz dom. zgodovine („Lj. Zvon" 1886.) i. dr.

Pisec.

Če bil sem s svojo ljubico.

Če bil sem s svojo ljubico,
Biló je kàj lepó:
Na vse načine stregel sem
Ji pràv ljubó.
Trala lila!
Na vse načine stregel sem
Ji pràv ljubó.

O njivah ji govoril sem,
Govoril o vozéh,
O vrlih naših pravil ji
Močnìh voléh.
Trala lila!
O vrlih naših pravil ji
Močnìh voléh.

O sétvi, ki lepó zorí,
Kakó bití že v klas!
Da meni prav nič nápačna
Ni naša vas.
Trala lila!
Da meni prav nič nápačna
Ni naša vas.

Da časih je pràv čudno mi —
Kakó, nì sam ne vém.
Da bodo hruške letošnje
Sladké zobém.
Trala lila!
Da bodo hruške letošnje
Sladké zobém.

Kadàr nam solnce smeje se,
Da je nebó vedró,
Da je, če nam zaliva dež,
Radó mokró
Trala lila!
Da je, če nam zaliva dež,
Radó mokró.

Če bil sem s svojo ljubico,
Bilo je kàj lepó:
Na vse načine stregel sem
Ji pràv ljubó.
Trala lila!
Na vse načine stregel sem
Ji pràv ljubo! —

J. K.

Na Vrbovem.

Povest.

Spisal **A. Planinec.**

I.

Vroče in soparne nedelje dopóludne začetkom meseca avgusta sedim v pisárni. Velik kup aktov leží pred menoj na pisni mizi, a delati se mi mrzi, zapalim si smodko in premišljujem, kakó bi bi bilo pač prijetno vsaj danes popóludne peljati se kam venkaj na sveži zrak. Ali zopet ugledam kup aktov pred seboj, kateri čakajo rešitve. Res niso bogvédi kakó silni, da bi morali ravno danes vsi biti rešeni, toda če teh ne zdelam danes, bode kup le rasel in rasel, kajti jutri mi jih prinese sluga gotovo ravno tóliko, morebiti še več. Šef moj je na dopustu in sam sem delavec v pisárni. Pogledam na uro in vidim, da bode že kmalu póludne. Sam v sebi sklenem, da grem zdajle k obedu in da pridem v pisárno popóludne, dasi je danes nedelja. Klobuk si denem na glavo in si natikam rokavico.

Zdajci začujem pred vrati glasen ženski smeh in kmalu nató potrka nekdo na moja vrata.

Hitro denem zopet klobuk z glave in zavpijem glasnó: »Noter!«

Vstopita dve gospodični in za njima mlajši moj brat Valerij.

»Servus, Makso! Oprôsti, da te motimo! Predstavljam ti tu gospodičini Minko in Ivanko Vráničevo,« začnè takoj Valerij.

Ponudim jim sedeže in čakam, kaj hoče pomeniti ta posèt. Brat moj Valerij je bil še pravnik in ravno zdaj na počitkih. Jaz sem imel, odkar sem samostojen, svoje stanovanje, v tem ko je Valerij stanoval, kadar je bil v Ljubljani, pri najinih roditeljih. Ker sem jaz dokaj starejši od njega, umevno je, da sva imela vsak svoja pota, toda bila sva si vedno dobra prijatelja in prava tovariša. Spominjam se še, ko sem bil pred dvema letoma po zimi na Dunaji, ni se mi

Valerij mogel načuditi, da umejem tudi jaz biti popolnoma dijaški lehkomišljen, dasi se sploh držim takó resno.

»No, Makso, véš, s kakšno prošnjo sem privédel gospodičini k tebi? Zadnjič že sem te vabil, da pojdi z menoj na Vrbovo, kamor te vabi vsa rodbina Vráničeva. Odbil si mi prošnjo s praznim izgovorom, da nisi znan na Vrbovem in da ne utegneš. Zdaj-le sta me gospodičini srečali in moral sem ji povêsti k tebi v pisárno, da te oní samì povabita,« razlaga mi Valerij vidèč, da jaz ne umejem, kaj je njega in izpremljevalki njegovi privêdlo k meni.

»Res, gospod doktor, prosiva obe v imeni roditeljev najinih, da pridete danes popóludne na Vrbovo, sevéda, če nimate kake boljše zabave, nego bi bila pri nas,« začneta zdaj tudi obé gospodičini.

»Takó ljubeznivi prošnji mi ni smeti sicer odrékati, ali poglejta mizo mojo polno dela. Ne verjamem, da se bode vse to zdelalo kar samó brez mene,« odgovorim jaz.

»V nedeljo popóludne vsaj ne bodete delali, gospod doktor!« nagovarja me zdaj plavolasa Ivanka z najivno-zvenéčim glasom ter me pogleda s lepimi svojimi očmí.

»Res je, gospodičina, nečem rêči, da bi ne bil greh, osobito na takó vročo nedeljo, toda moram, in ta ‚moram' premaga celó ves vnebovpijoči greh,« šalim se jaz.

»Ali ste res takó trdovratni in se ne daste preprôsiti?« pristavi tudi gospodičina Minka in si pihljá z véternico v obraz, da se nje črni kóderci kàj ljubko zibljejo na čelu.

»No, res, Makso, ne bodi vender tako siten! Reci, da greš, in popóludne ob tréh se odpeljeva. V pol ure pa sva tam,« začne še brat.

Premišljujem in premišljujem in res nisem bil takó močan, da bi se bil ubranil.

»Dobro!« rečem napósled. »Takima lepima prosilkama res ni môči in ne smeti ničesar odreči in zahvaljujem se na lepem povabilu. Ob tréh tedaj, Valerij, odideva. Jaz ostanem do dvéh še tukaj, da dodelam najnujnejše stvarí. Pridi me ob dvéh klicat, jaz pojdem še kósit potem pa se odpeljeva.«

»Dobro, dobro, gospod doktor! To me veselí. Kar obupávala sem že in prav huda bi bila na Vas, ko bi na noben način ne hoteli priti,« raduje se Ivanka.

»Tudi jaz sem Vam hvaležna, da ste vzprejeli povabilo,« reče zdaj resnejša in, kakor se mi je zdelo, starejša Minka, »ali ker ste že

pomólili prst, zgrabim takoj vso roko. Povabljam oba gospoda na obed k nam na Vrbovo. Ob dvéh tedaj se lahko odpeljeta takoj iz pisárne. Kàj ne, da ne odrečete?« in pogleda me vprašujé s svojimi globokimi črnimi očmí.

Obljubil sem tudi to in odšli so kmalu pôtle vsi trije, zapustivši mene samega za pisno mizo. Prijel sem zopet peró v róko in začel brskati med akti, pa vrag delaj, meni ni bilo mogoče! Zdaj sem videl plavolaso glavíco Ivankino, zdaj črnokodrasto Minkino pred seboj, zdaj se mi je zdelo, da slišim zvenéči glasek Ivankin, zdaj mirno tekoči Minkin in, če sem se zopet hotel uglobiti v delo, zadišala mi je vonjava parfuma, katera je še ostala v sobi za posétom.

Vržem zopet peró stráni, začnem hoditi po sobi in kadim, da bi kar najhitreje pregnal iz sobe vse parfumne vonjave. Jezilo me je, da sem se dal pregovoriti.

»Kaj li hočem jaz pri teh ljudéh! Ne poznam jih in ne vém, ali mi bode njih druščina simpatična ali ne. Gospodičini sem pač že lansko zimo videl v gledališči in že takrat sta se prikupili očém mojim, česar jima tudi danes ne odrékam, pa vrag vzemi vso žensko družbo! Lépe ženske in resno delo, to se nikakor ne ujema in znan sem bil že dlje po Ljubljani, da se ogibljem vseh, da ne hodim na plese, in matere, blagoslovljene z možátimi hčerámi, delale so že pač križ čézme, češ: »s tem pústežem ni ničesa začeti.«

Vabljen že zeló dolgo nisem bil nikamor, kajti védeli so itak povsodi, da gotovo ne pridem.

»A danes sem se zopet dal pregovoriti. Ti presnéti Valerij! Ti si kriv vsega tega!

Jezen in nezadovoljen sam s seboj sédem zopet za mizo in začnem delati, da se je vidno nížal kup nerešenih aktov.

Dodelal sem skoro nad polovico, ko vstopi brat in mi povė, da me nad pol ure čaka doli v vôzi in naj vender že pridem.

Šel sem in kmalu sva bila z ropotajočega mestnega tlaka zunaj na mehkejši prašni cesti.

Molčala sva obá. Jaz sem bil še zamišljen v svoje akte, v kaj pa brat, ne vém. Ali začutil sem sveži zrak in prsi so se mi jele širiti, takó da sem bil vesel, ker sem vender zopet jedenkrat zunaj na plánem in ne vedno med zaduhlimi mestnimi zidovi.

»No, Valerij, zdaj mi pa kàj povèj o teh Vráničevih. Ti gotovo vso rodbino poznaš prav dobro, drugače bi me ne bil s hčerama danes dopóludne napadel v pisárni. — Lepí sta res obé, Minka in Ivanka, starejša in mlajša. Vsaka posebnost záse,« nagovorim jaz zdaj brata.

»Starejša in mlajša! Saj sta obe jednako stari,« zavrne me brat, »ali vsaj skoro jednako stari. Minka in Ivanka sta dvójki.«

»Takó? — To je pa zeló zanimivo,« začudim se jaz. »Stavil bi bil kàj, da je črnopòlta Minka starejša od plavolaske. — No, dobro, pa povédi kàj več o vseh Vráničevih. Koristno je, če je človek prej že poučen o ljudéh, s katerimi se hoče seznaniti.«

»Prav rad, brate, povém ti vse, kar vém o njih. Hitro bode vse povédano. Poslušaj tedaj!«

»Gradič Vrbovo nikakor ni rodbinski prádom Vráničev. Stari Vránič, oče Minkin in Ivankin, kupil ga je in ž njim vred nekaj njiv, travnikov in gozda pred komaj tremi leti na javni dražbi. Od takrat je Vránič tudi zasebnik, ki živí ob svoji glavnici. Do pred tremi leti pa je bil trgovec z vinom na dolenjsko hrvaški meji. Vránič ni preomikan mož, prijelo se ga je le nekaj zunanje olike, vender ima visoko spoštovanje do vsakega človeka, ki se je kàj več učil od njega. Sicer pa je Vrbovski gospodar pošten in vesel, odkritosrčen in, kar ti najprej pohvalno omenjam, zeló národen mož, ki je videl precèj svetá, in, kar je tudi mnogo vredno, ne brez koristi. Gospá Vráničeva je rojenjá Zagrebčanka. Tudi ona ni olikana, ali kakor véš, ženska se hitro udá, naj je tudi nizkega rodú, kmalu umeje sukati se v najvišji družbi popolnoma prav in prehitro se privadi raznih fraz, ki smo jih vajeni slišati v družbi svoji in ki napósled niso nič druzega, kakor pesek v očí. Minka in Ivanka sta pohajali šole v Zagrebu in dasitudi ne znata takó gladko brbljati nemški, kakor mnoge ljubljanske gospodičine, pozabili nista nič menj in nič več, kakor óne, čemur sta se naučili v šoli. -- To je vse, kar ti vém povédati o Vráničevih. Na njih dômu vlada prava gostoljubnost in četudi te morda časih kaka beseda gospodarjevih ust spominja nekdanjega vinskega trgovca čutiš se prav dobro na Vrbovem. In da sta Minka in Ivanka res lepí, to si že tudi opomnil sam,« konča brat svoje pripovedovanje.

»In v katero teh dvéh krasotic je bratec moj Valerij zaljubljen?« vprašam ga jaz hudomušno ter mu pogledam zvedávo v očí.

Povési jih, kakor sramežljiva deklica, in vidi se mu, da ga je iznenádejalo in osupnilo vprašanje moje.

»Zaljubljen?« vpraša z najivnim glasom, hotèč prikriti svojo zadrego.

»Takó je, prav gotovo, opazil sem to pri dopoludánskem pohódu. Meni je že minila ta perijoda, ali ipak moj vid za take stvarí še ni popolnoma oslabel,« nagajam bratu in še dostavim: »No, in véš kaj, povém ti še celó, v katero?«

»V katero?« vpraša me Valerij začujen.

»Ha, ha, ha,« začnem se mu smijati, »kàj mari nisem videl, kakó je ves čas tvoje okó viselo na Minki? Skrivati ljubezni svoje ne umééješ, brate dragi! Rêci, ali sem pogodil pravo?« vprašam ga.

»Ugenìl si! Minko ljubim in prav odkritosrčno ljubim,« reče mi z mladeniškim ognjem.

»In ôna?« pretrgam mu besedo, bojé se, da mi bode začel zaljubljenec peti oduševljeno odo na lepoto izvoljenke svoje.

»Tudi ôna me ljubi in upam, da nì njena roditelja ne bodeta ugovarjala najini zvezi,« reče mi s ponosom brat.

»Oj, takó daleč sta že,« rečem jaz, dasi me je zeló sililo, da bi se glasnó zasmijal, vender ostal mi je le ironičen nasmeh na ustnicah, katerega pa tudi Valerij ni videl, kajti gledal je ravno na levo stran, kamor je zavil najin voz.

»Še nekaj minut, pa sva na Vrbovem!« reče mi Valerij.

Nisem ga več poslušal. Začel sem premišljati, kakó in zakaj so ravno mene takó ostentativno vabili Vráničevi na Vrbovo.

Ali mari, da se utrdi zveza med Valerijem in Minko, da tedaj v meni vabijo le bodočega zéta? — Ali pa celó, da bi še mene ujeli v mreže, kakor so neizkušenega bratca mojega?

»Kakó li, da ste mene danes prišli iskat v pisárno,« ogovorim zopet brata, »in da ste me takó nékako prisilili k denašnjemu posétu, na kateri moram, ako se nisem hotel pokazati pravega barbarja?«

»Zeló se vsi zanimajo za tebe. Gospod Vránič in gospá, Minka in Ivanka. In denašnji napàd smo sklenili že poslednje nedelje. Osnovala ga je pa Ivanka,« pové mi hitro brat in kaže, da je tam-le pred nama Vrbovo.

»Ivanka!?« rekel sem že bolj sam záse, kajti voz se je ustavil pred vélikimi vhodnimi vrati, narejenimi v grajsko ozidje. Naproti pa nama prihití vsa rodbina Vráničeva in jaz sem še z voza lezel, ko mi gospodar že trese roko in vzklika:

»Dobro došli, gospod doktor! Velika čast za naš dom, da niste odklonili našega povabila.«

Nečem opisavati preburnega vzprejema, tudi ne prav izvrstnega kosíla. Le tóliko naj še povém, da sem sedèl pri obedu za mizo na desno poleg gospodinje, vštric mene na levo gospodičina Minka, nama nasproti pa brat moj in gospodičina Ivanka.

II.

»Ali znate jahati?« vpraša me gospodičina Minka po kosílu, ko smo sedeli pri črni kavi in sem jaz ravno gospodičini Ivanki prižigal cigareto.

Skoro sem preslišal vprašanje, kaiti pri zanimivem svojem pôslu gledal sem in opazoval črte res prekrasnega obrazka Ivankinega. Ta lepa nežna pòlt, bela kakor sneg in nadahnena od rdečíce, gladko nje čelo, na pol pokrito od pepélasto-plavih lásec, lepó zakróžene obrvi, ljubki nje nosek in ta ustna, ki držé cigareto in izza katerih se zablísnejo pri govoru beli drôbni zóbci! Gledal sem ji v obraz in rad bi videl njeno okó, ali gledala je zažigajočo smodčico.

Ko me vpraša Minka, ali znam jahati, ozrè se Ivanka váme in najine očí se srečajo. Bile so črne, kakor nje sestre Minke. To nasprotje navzlic plavim njenim lasém me je osupnilo in povésil sem pogled svoj.

»Gotovo zna,« oglasi se namesto mene Valerij, »saj je Makso kavalerijski částnik.«

»Izvrstno, gospod doktor!« tleskne Minka vesela v róko. »Ali hočete tedaj z menoj malo pojahati?«

Némo se priklonim, četudi nisem bil prevesel njene ponudbe, kajti bilo je grozno vroče in najrajši bi še sedèl v precèj hladnem salonu, pogovarjal se in pušil.

»Vi se pa peljete, ne, gospôda?« obrne se vprašujé Minka proti drugim. »Do mlina je prav prijetna pot, skoro polovica skozi gozd in v sénci,« reče še proti meni in vstane.

»Pa že takó kmalu?« oglasi se gospod Vránič in pogleda na uro. »Saj je šele štiri.«

»Ob petih naročim voz in konja«, odgovorí očetu Minka.

Gledal sem za odhajajočo lepotico. Prav aristokratska prikazen. A ko je sijala iz Ivankinih očij pohlevnost in udanost, bliskala sta iz Minkinih odločnost in ponos.

Čudno! Brat moj mi je povédal, da sta Minka in Ivanka dvójki, ali nisem si mogel misliti večjega nasprotja in nepodobnosti ne le v zunanjosti, temveč, kolikor je bila sevéda meni dana prilika ji spoznavati, tudi v njiju značajih.

Gospá Vráničeva je zapustila kmalu za gospodičino Minko salon, rekoč, da ima tudi ôna še nekaj pôsla. Mi pa, namreč gospodičina Ivanka in midva z bratom, šli smo po predlogu Valerijevem na vrt. Gospoda Vrániča smo pustili dremljóčega v salonu.

Na vrtu je hotel Valerij, da bi začeli kegljati, ali zahvalil sem se jaz za to zabavo in tudi Ivanka je pritrdila meni, da je prijetneje sedéti v senci.

Z Ivanko sva sédla v hladníco in gledala Valerija, ki se ni dal odgovoriti ter je metal sam zásc kroglje na kegljišči.

»Kakó pa se zabavate po zimi na Vrbovem, kajti slišim, da tudi po zimi ne prihajate v mesto? Ali Vam ni takrat malo dolgočasno?« vprašam jaz nasproti mi sedéčo Ivanko.

»Dolgočasno? Ne, nikdar! Dolzega časa jaz ne poznam. Nisem namreč tóliko učena in duhovita, da bi mi moglo biti dolgočasno,« reče mi ôna in se nasmeje.

»Kàj je samó učenim in duhovitim ljudem dolgočasno?« vprašam jo radovéden.

»Menda, kajti nedavno sem brala v neki knjigi, da neizobražencu ni nikdar takó dolgočasno, fantazija njegova ne deluje, temveč miruje, ker ni tóliko razvita, da bi se mu vzbujale razne misli in nedosééžne želje, in čim izobraženejši je človek in čim duhovitejši, tem lože in prej ga muči dolgčas. Takisto vsaj trdi óni pisatelj, čegar imena Vam pa ne vém povédati.«

»Nekaj je morebiti resnice v tem, kar ste mi povédali. A da Vi niste duhoviti, temu nikakor ne morem pritrjati, kajti spoznal sem ravno nasprotno,« odgovorim ji jaz.

»Hvala Vam na láskavem poklonu, ali s trditvijo svojo ste menda pač samí, kajti ne verjamem, da bi do danes mene kdo smatral za duhovito. Vsaj izrekel mi kàj takšnega ni še nikdo, prav nasprotno trditev pa sem že čula,« smeje se mi Ivanka.

»Kdo neki je bil takó negalanten?« vprašam in se smejem tudi jaz.

»Vsi naši domáči ljudje so popolnoma prepričani, da nisem duhovita, in sestra moja Minka je celó takó negalantna — naj se poslužujem izraza Vašega — da me je že večkrat kratko nazivala najnespametnejšo stvar na sveti!«

»To so šale med sestrámi, sicer pa ženske druga druge nikdar ne presojajo pravično, zatorej pač ne bodete verjeli sodbi gospodičine sestre svoje bolj, negoli moji,« rečem ji nagajivo.

»Tudi gospodje so sodili že o učenosti moji in povprašajte le mojih profesorjev na zagrebškem učiteljišči ali bolje še, poglejte mojih izpričevál.«

»Učenost in duhovitost sta zeló raznólika pojma,« presékam ji jaz besedo. »Vašo duhovitost spoznavam iz govora Vašega, učenosti pa po skromnem mojem mnenji ženski spòl ne potrebuje. Učenost ženski bolj škoduje, nego koristi,« govorim ji dalje popolnoma resno.

»Ha, ha, véste kaj, gospod doktor, meni se zdí, da, kadar ste resni, podobni ste zeló ónim učenim zagrebškim profesorjem,« reče mi prostosrčno smejé se Ivanka.

Tudi jaz sem se nehoté začel smijati.

Takó sva se dražila drug druzega. Ona mi reče, da bi jaz pač gotovo ne preživel nì jedne zime na kmetih.

Skoro sem se že hotel zagovoriti in ji rêči, da, če bi mi ôna delala druščino, želel bi že poskusiti.

»Bodi pameten, saj nisi več mladìč, ki nepremišljeno razméče okrog sebe fraze,« mislim si sam záse ter vprašam Ivanko:

»Kaj pa Vi delate takó ves ljubi dan, kadar ste sami?«

»Ničesar! To je najkrajši odgovor, ali vsaj ničesar tacega, da bi se mogla s tem ponašati,« začnè mi prav odkritosrčno praviti. »Zdaj malo berem, potem grem igrat na klavir, potem pogledat, kakó se mamá bavi z gospodinjstvom ali papá z gospodarstvom. Potem tečem na vrt, ako je vedró, ali malo ponagajam kàj resni sestri svoji, ali pa temu in ónemu, kdor je volján me poslušati.«

Z veseljem sem slušal nedolžno njeno govoríco in ji gledal zdaj v krasni obrazek ali pa njene nežne prstke, s katerimi je púkala peresce za perescem z róže, katero si je ravno prej utrgala na poti.

Nisem slišal, da je ravno nekdo stopil v hladníco. Šele, ko je umolknila, ugledam poleg sebe stati domačo stréžnico.

»Gospodična Minka Vas kliče, da bi se oblekli. Ona je že gotova in voz je tudi naprežen,« oglasi se le-tá.

»Jaz sem popolnoma oblečena za izprehod, samó klobuk, rokavice, véternico in solnčnik mi prinesi!« odgovorí ji Ivanka.

Zdaj vstopita tudi Minka in Valerij. Prva oblečena v popolnoma modêrno jahaško obleko. Bila je res impozantna!

»Ali Vi pa ne jahate, gospodična Ivanka?« vprašam jo jaz.

»Ne, gospod doktor! Učila sem se sicer tudi, vender meni ne ugaja ta sport,« reče mi ôna.

»Reci rajša, da si prekomódna. Konja ji je papá kupil toda ôna se rajša vozi in upregla je ubogo Lucy,« začnè Minka.

Zdaj pride tudi že Ivankina stréžnica in nam zajedno pové, da nas že čakata papá in mamá. Tudi meni je prinesla kamašnje; pripel sem si te in ostroge kar na vrti in šli smo pred hišo.

Pomagal sem Minki v sêdlo in skočil sam hitro na konja. Jako elegantno je znala jahati Minka. V lahnem skoku sva jézdila pred vozom. Govorila nisva dosti, le semtertja je kateri naju izustil kako pohvalno besedo svojemu konju ali o kónjih sploh.

Jahala sva že kako četrtníco ure, ko mi reče Minka:

»Tam-le za ónim drévjem je málin. Kolopirajva čez to-le senôžet. Prav prijetno je in v petih minutah sva pri málinu, óni pa potrebujejo z vozom celo četrtníco ure po cesti.«

Brez ugovora sem zasukal konja na senôžet in kàj prijetno sva dirjala proti gozdíču. Prijazen hladen vétrec je pihljal nama naproti.

Hitro sva bila v gozdni senci in jaz sem že pridržal konja, ko skoči izza grma preplašen zajec ravno proti Minkinemu bélcu. Ta se ustraši in se ne dá ustaviti, temveč dirja dalje. Tudi jaz svojega konja zapodim za njenim in ravno sem bil poleg nje, ko ôna zdrsne raz konja. Bil sem prav tik nje, da sem jo, izpustivši uzdo svojega konja, prijel krepko za ramena in jo, kadar je tudi ôna izpustila v pravem času svojega konja, vzdvignil iz sêdla.

Moj konj se ustavi instinktivno, da sem lahko Minko prav polagoma izpustil na zemljo. Bélec njen pa izpod nje zdirja v gozd.

»Upam, da se niste preveč prestrašili, gospodičina?« rečem ji jaz.

»Prestrašila? Prav nič. Hvalo lépo Vam, gospod doktor! Pri dirjanji se je moralo nekaj strgati pri sêdlu, da je bilo zdajci Lady moji na trebuhu. Sram me je le, da sem se takó blamovala Vam nasproti,« odgovorí mi hitro.

»Takó se opésne lahko najboljšemu jaháču,« tolažim jo in skočim tudi sam raz konja.

»Mislim, da Lady Vaša ni več tekla predaleč in da jo kmalu dobim. Prosim, potrpite malo tu, takoj se vrnem ž njo,« ponudim se ji ter hočem sivca svojega privézati k veji.

»Ni treba, gospod doktor! Prav lépo hvalo, saj sva že pri málinu, in mlinarjev Francelj bode že našel Lady,« reče mi ôna.

Res se že sliši šumenje vodé. Svojega konja vêdem za uzdo in počasi stopava po mehki gozdni poti. Komaj storiva sto korakov in bila sva pred mlinarjevim domom, čisto skritim v gozdu. Kolesa so danes mirovala, ker je bila nedelja.

Pred hišo je stala košata jáblana in pod njo lesena miza, za katero séde Minka.

Mlinarjevih ljudij je bila domá sáma gospodinja in njen sin Francelj, kateremu sem izročil konja, da ga privéže kam v senco, in mu naročil, naj gre iskat Lady.

Stara mlinarica je bila že navajena teh grajskih pohodov in prihití takoj z belim prtom, pogrne mizo in začne brisati itak že snažne klopí.

Franceljnu nì iskati ni bilo treba Minkine Lady, kajti prišla je kobílica sáma ter se začne pasti poleg sivca mojega, kakor bi se ne bilo zgodilo prav nič.

Šla sva jo ogledat z Minko in zapaziva, da se je pretrgal jerménec na sêdlu, kar pa je obljubil Francelj popraviti.

Tačas so se pripeljali tudi že drugi z vozom pred málin.

O nezgodi s konjem niso védeli ničesar in, ker Minka sáma ni hotela povédati ničesar, molčal sem tudi jaz.

Lep kotič zemlje je bil tukaj. Prijeten hlad pod jáblano dél nam je kàj dobro. Izprehajali smo se v sénčnatem gozdu in ob šumečem potoku ter napósled, kadar smo se bili že okrepčali z vinom in mrzlimi jedili, katere so Vráničevi s seboj prinesli iz grada, odpravimo se zopet na pot proti dômu.

(Konec prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

V.

Zgodovina pošte na Kranjskem.

Menda vé vsakdo, da je prvo redno pošto ustanovil nemški cesar Maksimilijan I. Italijanski do takrat v naših avstrijanskih deželah malo ali nič poznani rodovini plemičev Torriani de Tassis, ki so se pozneje prekrstili v nemške Thurn-Taxis, dal je l. 1516. pravico, da smejo prevažati pisma po vsem nemškem svetu za cene, katere bodo sami določili, rekše, katere jim bode hotelo plačevati občinstvo. Takó je nastal nov závod, za cesarja pak nov regal, kateri je le-tá dal najprej imenovanim Torrianijem v fevd.

Novi závod se je hitro razširil po vseh nemških pokrajinah, zlasti pa po avstrijanskih deželah. Ustanovitelj preko Kranjskega gredoče pošte je bil nótranje-avstrijanski nadvojvoda Karol. Leta 1573. stekla je prvikrat iz Nemškega Gradca v Ljubljano. Sevéda je bila takrat jako skromna. Hodila je iz nemškega Gradca v Ljubljano in iz Ljubljane v Nemški Gradec — péš (fusslauffende Ordinari-Post)! Toda pri tem ni ostalo dolgo. Nadvojvoda Karol je péš-pošto l. 1588. zamenil z jéžno pošto (ordentliche reitende Post) ter jo je zajedno raztegnil preko Hrušice v Gorico, odkoder je šla dalje do Benetek. Na pošto oddajane stvarí so prenašali konjiki na brzih kónjih iz kraja v kraj.[1])

[1]) Valvasor I. p. 187.

Leta 1595. bila je Ljubljana že važna poštna postaja. Poštarja Tallerja je bržkone plačeval nadvojvoda Karol sam, kar posnémamo odtod, da je prosil nadvojvoda dežélno gosposko kranjsko, naj mu pripomore kàj k troškom za pošto. Ta mu je dovolila letni donesek 200 goldinarjev, izgovorila pa si je, da bode nadvojvodova pošta morala zaradi tega vzprejemati brezplačno vsa pisma dežélne gosposke, vseh njenih uradnikov in vrhu tega še pisma vseh kranjskih plemičev.[1])

Križišče poštnih cestà na Kranjskem je bilo v Ljubljani. O tem nas poučuje Valvasor prav natančno. Najimenitnejša poštna cesta je bila sevéda z Dunaja in iz Nemškega Gradeca preko Ljubljane v Gorico in odtod v Benetke. To pošto je vzdrževala po največ avstrijanska vlada, kranjska dežela je donašala le po 200 gld. na leto, kakor smo že rekli. Od Nemškega Gradca na Kranjsko prihajajoča pošta je imela, predno je prišla v Ljubljano, postajo Podpečjó pri Brdu. Za Valvasorja je bil tu poštar neki Ernest Kraa, ki ga je plačeval z najvojvodskim denarjem ljubljanski poštar.

To postajo Valvasor jako hvali; za lepe besede in dober denar so dobili potniki tu, česar so želeli; posebno z jedjo in pijačo so jim dobro postregli, naj si je bil svetek ali petek.[2]) Sevéda je prihajala pošta tisti čas todi skozi le po jedenkrat v tednu, vsak četertek. Iz Ljubljane je šla takoj tisti dan preko Vrhnike proti Gorici. Potni ljudje so najbrž zaradi slabe ceste potovali po Ljubljanici do Vrhnike. Odtod dalje je bilo potovanje kàj neprijetno. Pot čez Hrušico, pravi Valvasor,[3]) je kamenita in sila dolgočasna, ker je pošta šla, ali kakor Valvasor pravi: švépala skozi samoto. Na postaji v Hrušici niso imeli potniki prav ničesar prijetnega. Postaja je bila v samoti, sredi gozda; daleč na okoli ni bilo ugledati hiše.

Nekov nemški potnik Zeiler je opisal potovanje svoje tod skozi tako-le:

»Odpotovali smo (z Vrhnike) prav zgodaj ter imeli prav húdo, žalostno in kamenito pot do poštne hiše v Hrušici, kjer smo kosili. Do semkàj je tri milje. Na tej poti je vse polno polzkega in debelega kamenja; nevarno je tod jezditi; konji morajo plezati kakor kozé. Zadeli smo, ko smo potovali blizu jedno miljo, na vas in grad Logatec, imeli smo le kako četrtíno milje dobro pot, vsa druga pak je bil samó kamen, breg in nerodovita kadúnja. Predno smo prišli popóludne v

[1]) Valvasor I. p. 178.
[2]) ibid. p. 129.
[3]) ibid. p. 259.

dolino bila je pot ravno takó kake tri milje kamenita; nekoliko pak je bila vender prijetnejša, ker smo videli vsaj malo dalje na okoli.«

Valvasor pravi, da Zeilerjev popis ne dela temu divjemu gózdu prav nobene krivice. »Ne le, da je pot kàj huda, kamenita in z bregovi in klanci takó posuta, da ravnega ni kar nič ugledati, še huje je, da ga ni nikjer nobenega studenca. Dà, res, prav žalostna pot je to. Lesá raste v tej samoti dosti, a njive ali travnika ne ugledaš nobenega«.

Postrežba pa je bila tu dobra, vsaj tóliko dobra, da so smeli biti potniki veseli, ne, tudi čudili so se lehko, da so jim v tem divjem, zapuščenem in odležnem kraji takó dobro postrezali. Divji pa je bil ta kraj dovolj. V tej samoti je moral imeti poštar vedno dobro in nabito puško v rokah; tak, komur je srce rado ušlo v peto, ni, da bi bil tu stanoval, kajti marsikateri rokovnjáč je védel, da bi poštarju o času nevarnosti ne mogel od nikoder kdo priti na pómoč. Nekaterikrat so se lopovi lotili te poštne hiše, toda neustrašeni poštni ljudje so jih odgnali. Pripetilo se je pa časih venderle, da so poštarja umorili, zato ni smel imeti nì denarja, nì zlatá, nì srebrá, celó pohištva ne preveč ali jedila, razven toliko, kolikor je potreboval záse in za gôste svoje.

Iz Hrušice je šla pošta dalje čez sv. Križ v Gorico [1]) in Benetke. Od te poštne ceste se je odkrojila pri Razdrtem poštna zveza v Trst šele l. 1688.[2])

Druga poštna cesta je šla iz Ljubljane na Dolenjsko čez Višnjo Goro, Trebnje, Rudolfovo in Metliko v Karlovec. Tudi ta pošta, ki pa jo je vso plačevala deželna gosposka, hodila je le po jedenkrat v tednu; ob petkih je odhajala iz Ljubljane v Karlovec, ob torkih pa prihajala odtod v Ljubljano. To je bila pošta na kónjih. Na Koroško v Celovec in v Reko pak niso prenašali pisem jezdeci, ampak pótje tekáči. »Von Klagenfurt, St. Veit am Pflaum und anderen Orten mehr lauffen nur die ordinari Boten.[3])«

Poleg pisem je prinašala pošta že v 17. stoletji tudi časopise. Zato so morali deželni stanovi plačevati posebno odškodnino. Takó so se pogodili n. pr. l. 1672. z Boštijanom Giuliettijem v Benetkah za 12 cekinov. Poštni oskrbnik v Nemškem Gradci je dobival iz tistega namena ob novem letu po 55 gld., njegovi poštni uradniki pa po 15 in 12 gld.

[1]) ibid. p. 259 & 260.

[2]) Dimitz. Gesch. Kr. IV. p. 80.

[3]) Valvasor p. 178.

[4]) Dimitz l. c.

Na razvoj pošte so vplivali avstrijanski nadvojvode z obilimi ukazi, najimenitnejša med njimi sta ukaza: z 8. dné marcija 1672. l. in s 16. dné aprila 1695. l. Imenitna se mi zdita zato, ker se je Marija Terezija nekaterikrat sklicávala nánja, toda njiju vsebine nisem mogel zvédeti.

Pošta po skoro vseh avstrijanskih deželah pa je bila še takrat v rokah rodovine Thurn-Taxisove, ki je v kratkem času neizmerno obogatela. Čimbolj pa so se topile vse avstrijanske dežele v jedno državno celoto ter se prestrájale po vzgledu drugih nemških zémelj samostalna država v velikem nemškem cesarstvu, tembolj so čutili habsburški knezi pomen in veljavo poštino. Trudili so se mnogo, da bi jo dobili v svoje roke, in to iz političnih in gospodarskih ozirov. Po takozvani »nótranji Avstriji,« kamor je spadala tudi Kranjska, bila je pošta sicer v oblasti habsburških knezov, ne pa tudi po drugih deželah, n. pr. na Češkem. A že v nótranji Avstriji so se Habsburžanje naučili spoznavati veliko politično vrednost pošte, razven tega pa so tudi spoznali, da je pošta jako obilat studenec bogatih dohodkov za državno blagajnico. Napeli so torej vse žile, da jo dobé v svojo oblast, ali rodovina Thurn-Taxisova je ni dala rada iz rók. Vender se je cesarju Matiji l. 1615. posrečilo vsaj tóliko, da je dal Lamoral Taxis od sebe zagotovilo, po katerem bode odslej avstrijanska pošta ločena od državne nemške, kar se tiče njenega oskrbovanja, dohodkov samih pa Lamoral ni hotel dati iz rók.

Pozneje je prešel avstrijanski poštni erar l. 1627. najbrž zaradi homatij tridesetletne vojske v roke grofovske rodovine Paar, in od tega ga je kupil cesar Karol VI. za drag denar, za 90.000 goldinarjev, vrhu tega pak ji je plačeval še letne obresti od ravno tólicega kapitala.

Ta pridobitev je bila za Habsburžane neprecenívе vrednosti; na nobeno stran ovirani so Habsburžanje uredili lehko pošto prav po svoje. Za njen razvitek sta si pridobila Marija Terezija in njen slavni sin Jožef II. nesmrtnih zaslug. Res je, da sta izdala mnogo ukazov, ki se nam zdé zdaj jako tesnosrčni, vender pak sta ukazala marsikaj, kar je še dandanes veljavno. Ko je Jožef II. umiral, bila je avstrijanska pošta v glavnih svojih potezah že skoraj takó urejena, kakor je v naših dnéh.

Ta razvitek se dá zasledovati po obilih dvórnih dekretih, reskriptih, patentih, generalijih itd., ki sta jih izdajala ta dva sloveča vladarja. Ko sem preiskaval stare listíne v grádu gosp. viteza Fichtenaua na Strugi, naletel sem slučajno na lepó urejeno zbirko po-

štnih dekretov Marije Terezije in Jožefa II. Vseh je 154. Prepričan sem, da je popolna in da ne manjka nì jednega dekreta, ki sta jih izdajala imenovana vladarja; prvi je z l. 1745, zadnji z l. 1789. Gospod vitez Fichtenau mi jih je prepustil v prosto porabo; za to prijaznost njegovo mu izrekam na tem mestu prisrčno zahvalo. Na podlagi teh dekretov in nekaterih listín, ki so shranjene v arhivu novomeškem, izkušal bom sestaviti kolikor mogoče jasno sliko kranjske pošte do l. 1813., kadar so izgnali Francoze s Kranjskega.

Za poštni promet najvažnejše so pač cesté; po njih se je moralo ravnati tudi vse poštno razmerje. Odkar je zarasla trava mojsterski zdelane rimske ceste, brigal se ni svet ves srednji vek in še ne koliko stoletij novega veka za cesté. Vozili so se ljudje, kakor so vedeli in znali. Korist dobrih cestâ sta spoznala na Avstrijanskem šele Karol VI. in slavna njegova hči Marija Terezija. Avstrija je bila preprežena z obilimi in dobrimi cestámi. Meni so tu na misli le poštne ceste, to se pravi take, po katerih se je pomikala pošta. Bile so ravno tiste kakor za Valvasorja. Vélika poštna cesta je držala od Vránskega preko Ljubljane v Trst in Gorico, mala pa iz Karlovca preko Ljubljane in Kranja do Podkórena in čez kórenski prêlaz v Beljak. Pri Kranji je pritekla vánjo čez Ljubelj iz Celovca preko Tržiča vélika poštna cesta z Górenjega Štajerskega in Koroškega. Med malo in véliko poštno cesto je bil razloček le ta, da na malo cesto niso prihajali tekáči (Curiere).

V primeri z denašnjimi so bile te cesté jako slabé, kajti Marija Terezija je postilijonom dovolila, da smejo, ko bi bile ceste le preslábe, s poštnim vozom zavoziti tudi na postranska pota, na jéže (Raine), dà, če bi bila sila, podreti smejo celó pregraje ter zavoziti na njive in travnike.[1]) Nekemu gimnazijcu, ki se je po pošti peljal v Novo Mesto, odnesla je na poti povódenj vso obleko in mu izpričevalo takó premočila, da ga ni bilo mogoče še čitati.[2]) Potovanje po takóvih cestah torej ni bilo posebno prijetno.

Po takšnih poštnih cestah so prevažali pisma, blagó in potnike.

Pisma so spečavali na razne načine; največ jih je zvêdla »Ordinari-Post«, pošta, ki je prihajala o določenih dnevih.

Že za prve dôbe vladanja Marije Terezije je bil prihod in odhod te redne pošte jako natančen. Že takrat je vpisaval poštar v posebno knjižico, ki jo je dajal postilijonu s seboj, kdaj ga je odposlal. Na prvo postajo prišedši je vpisal ondotni poštar, kdaj je postilijon došel.

---

[1]) Patent v. 16. XII. 1748.

[2]) Arhiv novomeške gimnazije.

Za vsako zamudo je bil kaznovan v novcih, vender če se je le prevečkrat zamujal na poti, dal ga je njegov poštar iz službe. Toda po kolikokrat v tednu so prihajale te redne pošte po različnih kranjskih poštnih cestah, tega ne vém povédati.

Šele od 15. dné majnika l. 1784. dalje je hodila iz Nemškega Gradca preko Ljubljane v Trst vsak dan, po drugih poštnih cestah pa največ po dvakrat ali po trikrat v tednu. Za prvih lét Marije Terezije so pisma prenašali jezdeci, ali takozvana »reitende Ordinari-Post«, pozneje pa so jih tudi vozili. To je bila: »fahrende Ordinari-Post«.

Peš-pošta je popolnoma izginila s cestâ. Bil je velik napredek, da so se morala pisma spečavati le na kónjih. Cesarica je to strogo ukazala, celó ostró pa je prepovédala poštarjem oddajati pisma »p r i l i č n o«, to se pravi, potom ali trgovcem ali znanim potnikom, ki jih je vodila pot do bližnje poštne postaje. Prej se je to pač večkrat dogajalo, sicer bi bila cesaríčina takó stroga prepóved nepotrebna.

Poleg ježne pošte se je pomikala tudi vožna pošta, ki pa ni vzprejemala nič druzega, nego pisma in lehke zavitke, največ po pet funtov težke. Dolgo časa na táko vožno pošto ni smel sédati noben potnik in to najbrž iz dveh vzrokov: prvič zaradi varnosti, kajti potnik bi utegnil postilijona na samem napasti in pošti ugrabiti pisma in pošiljatve; drugič pa zaradi preslabih cestâ. Saj dostikrat samó s pismi in ź lehkimi zavitki obloženi voz ni mogel dalje, kakó šele, ko bi naložili potnika na voz! Cesar Jožef II. dovolil je šele l. 1789.,[1]) da sme na »Ordinari-Post« prisésti po jeden potnik, toda samo jeden, ki pa mora zaradi tega na svoje troške dati pripreči v »Ordinari-Post« še jednega konja. Vrhu tega se je moral takšen potnik izkazati kdo je, če je zanesljiva in znana oseba, katere se pošti ni treba bati. Pa še na vsaki poštni postaji ni mogel sésti na »Ordinari-Post«, ampak samó na véliki postaji, na Kranjskem torej jedino v Ljubljani, kjer se je moral izkazati pri poštnem predstojniku; pa tudi izstopiti ni smel, kjer si bodi; nikakor ne na kakšni mali, ampak samó na véliki postaji.

Pismom se je godila kàj slaba, naj so jih že spečavali na vozéh, ali jih prenašali poštni jezdeci. Še l. 1786. izrekel je cesar Jožef II., da nobeden poštar ni zavezan imeti pokrit voz. Pisma so se torej vozila na odkritih vozéh; trpela pa so še več óna, katera so izročali jezdecem; če jih je ujela plôha, premočilo se je vse, kar so jim naložili v torbo in kar posnemam iz dvórnega dekreta s 23. dné avgusta l. 1784.: »Da schon öftere Beschwerden vorgekommen sind, dass die Postfelleisen gegen das Regenwetter nicht genugsam versichert wären,

[1]) Patent 24. XII. 1789

und daher die darin befindlichen Paquete und Briefschaften öfters ganz durchnässt und beschädigt eintreffen, so ist sämmtlichen Postämtern noch einmal auf das schärfste einzubinden, dass sie das Ordinarifelleisen mit Kotzen, Decken oder in deren Ermangelung mit Heu oder Stroh gegen das Regenwetter wohl verwahren«.

Komur se je mudilo in kdor ni utegnil čakati, da odvêde redna pošta njegovo pismo dalje, kar se je godilo zlasti v tacih krajih, kjer je pošta odhajala le vsak teden ali le po dvakrat v tednu, pomagal si je lehko s štafeto, to je, z nalašč naročenim poštnim jezdecem. Poštarji so morali imeti namreč za redno pošto in za štafete vedno pripravljene konje. To število se je ravnalo po važnosti ondotnega kraja in po živahnosti njegovega prometa; zatorej tudi poštarjem cesarsko oblastvo ni določevalo števila kónj, ampak je prepuščalo to njih presodbi. Kolikor več je odposlal kakšen poštar štafet, toliko večji je bil zaslužek njegov, zató se je vsak pobrinil, da mu ni nikoli primanjkovalo kónj.

Po tej redni ali »Ordinari« pošti, ki je prihajala in odhajala o natančno določenih časih, pošiljali so pisma ali na kónjih ali pa tudi na vozéh. Le izjemno, in še to le proti koncu minulega stoletja, smel je na takšen poštni voz sésti kakov posamezen potnik. Za to redno pošto in za štafete je moral imeti poštar vedno pripravljene konje, a poleg njih najmenj še po šest drugih in po dva vozá = Kaleschen, ki pa nista imela strehe. Na teh vozéh so prevažali potnike in njih prtljago. Zaprézali so le, če je prišel kakšen potnik. Dostikrat po več dnij ni bilo nikogar, dosti dnij pa se jih je oglasilo po več na jedenkrat. Poštar je moral skrbeti, da jih je odpravil dalje. To pa je bilo časih kàj težavno, kajti odličnjaki se niso zadovoljevali z navadnim številom kónj v poštnem vozu; navadno število dvéh kónj ni bilo primerno njih stánu. Pred menoj leží zapisnik vseh potnikov, ki jih je odvédel novomeški poštar tekom sedmih let na bližnje poštne postaje. Skromni ljudje so dali zaprézati v poštni voz samó po jednega konja, vender se je zgodilo to le jako redkokrat; poštarji so imeli namreč tem večji zaslužek, čim več kónj so mogli uprézati. Novomeški poštar je odpravil tekom sedmih let samó tri potnike z jednim konjem v Trébnje. Poštno ravnateljstvo je prepuščalo namreč poštarjem samim, naj oní določujejo, po koliko kónj je treba uprézati. Kolikor več je imel kdo pritljage, tem več kónj je moral najeti in sevéda tudi tem več plačati. Nad štirideset do šestdeset funtov prtljage ni smel imeti noben potnik, če pa jo je imel, moral je pripreči še po jednega ali po več kónj.

Najbolj se je oveselil poštar kacega bogatega plemenitaža. Baron Tauffrer se je vozil vedno s štirimi konji in z dvema postiljonoma.

grof Turjaški s šestimi; deželni guvernêr in véliki glavár nemškega reda jih je dal upreči celó po osem. Najbolj bahačasta potnika pa, ki sta se kdàj vozila po cestah dolenjskih, bila sta francoska generala Merlin in d' Espagne; peljati sta se dala l. 1805., ko so bili Francozje drugič na Kranjskem, iz Novega Mesta v Otočec, kamor je komaj dvé uri hodá, z osemnajstimi kónji ter plačala za tó 27 gld. Če je stopilo po več tacih odličnih potnikov zajedno v poštni urad, bil je poštar pač v veliki zadregi. Iz nje mu je pomagala cesarska vlada, ki je velela, da so o tacih prilikah kmetje v okolici dolžní, sevéda proti plačilu, posojati poštarju svoje konje. Če so se branili, silile so jih k temu gosposke, ki so jih poštarji vselej radi poklicali na pomoč, kajti odtrgati so smeli kmetom po 6 krajcarjev njih zaslužka od vsacega konja. Časih se je pa vender pripetilo, da ni bilo nikakor mogoče dobiti kónj; takrat so morali potniki ali čakati, ali se pa odpeljati s tóliko konji, kolikor jih je mogel poštar takrat dobiti. Cesarica je zažugala óstro kazen tistim potnikom, ki bi poštarja oštevali in ga obkladali z grdimi priímki.

Poštarski pôsel je bil tačas dostikrat kàj neprijeten. Iz raznih dekretov Marije Terezije in Jožefa II. smeti nam je sklepati, da so prihajali na pošto dostikrat zeló robati ljudje; treba je bilo cesarskemu oblastvu učiti jih spodobnega vedênja. Patent s 27. dné avgusta l. 1750. razkriva nam kàj mično sliko njih grdih razvad. Grozili so se poštnim uradnikom in hlapcem ali jih celó pretépali, dà, tekla je časih še kri. Takih potnikov je vêlel cesarski patent ne vzprejemati na poštni voz; če pa je prišlo do prepira med postiljoni in potniki med vožnjo, smeli so jih celó na tla posaditi. Dostikrat se je vnel prepir in tepež, ker so potniki hoteli po sili vzeti konje iz hleva. O tacih prilikah so morale gosposke prihajati poštarjem na pomoč, če pa tega niso hotele storiti, morale so poštarjem povrniti vso storjeno jim škodo, vrhu tega pa so še samé zapadle kazni. Rogoviležem potnikom je zapretilo cesarsko oblastvo kazen v blágu do 100 gld.; če pa je niso zmogli, kaznovalo jih je z zapórom ali s šibami.

Mnogi potniki so imeli s seboj strežaje, po največ so bili to pač plemenitaži, njih strežaji so sedeli na kozlu póleg postiljona ter udrihali sedaj po konjih, sedaj (kakor za izpremembo) pa tudi po postiljonih. Zató je cesarica izdala ukaz: »Es wird scharf verboten, dass kein Reisender dem Bedienten auf dem Kutschersitz einige Peitschen oder Stöck verstatten solle«. Dokler potnik ni biča oddal, ni ga bilo treba poštarju dalje peljati, a marsikdo ga je skril in ga izvlekel šele na poti; postiljon je smel sredi ceste konje izpreči ter pustiti potnika na cedilu.

Mnogo sitnosti je delala poštarjem še neka druga razvada potnikov. Na zadnji postaji pred stolnimi mesti so ti pošiljali jednega svojih hlapcev s konjem naprej, da jim je preskrbel stanovanje, samí pa so prihajali šele po 4 in 5 ur pozneje za njimi. Naprej poslani konji so bili zaradi tega časih po vse dopóludne ali popóludne brez krme in pijače in so trpeli mnogo škode. Uboga živina je na poštnih cestah mnogo prebila. Potniki so drevili najete konje takó, da dostikrat niso bili več za rabo. Ker so se konji takó težko na pósodo dobivali, gnal je potnik, ki se mu je posrečilo najeti konja, ubogo živinče po več postaj daleč in takó dolgo, dokler je moglo kljuse podkvé dvigati. Največ so jih pregnali dvorni kurirji in pa imenitni potniki v cesarski službi. Zaradi prehude gónje je poginilo ali se vsaj poškodovalo tóliko poštnih kónj, da so izdali iz cesarske pisárne posebno merilo, kakó se je ravnati v tacih slučajih. »Vselej, ko se pri dvórnem potovanji (Hofreise) ponesreči kak konj, naznani naj se to takoj; preišče naj se, kakó se je to zgodilo, koliko je bil konj star in koliko vreden. Zasliši naj se ondotni poštar, postiljon in konjedérec, je li poginil konj takoj na mestu ali vsaj 24 ur pozneje in dokaže naj se, da ga v tem ni nihče več rabil. Izreče naj se, je li žival nerabna v obče ali pa samó za pošto in potem naj se določi odškodnína.[1])

Da v tacem razmerji poštarjevo življenje ni bilo najprijetnejše, tega ni treba še posebej zatrjevati, cesarska vlada je zaradi tega odškodovala poštarje za njih težavni posel z marsikatero milostjo. Bili so neposredno nji podrejeni. Znano je, da so imeli v tedanjih časih graščáki, škofje, opatje in drugi veleposestniki sódno pravico nad vsemi, na njih zemljišči živečimi ljudmi. Poštarja je cesarsko oblastvo izvzelo iz te pravice. Če je stala poštarjeva hiša na zemljišči katerega teh mogotcev, plačevati mu je moral sicer poštar zemljiški davek, sicer pak je bil prost vseh drugih tež, katerih pojedine so bile prav hude, posebno pa tlaka. Le-té je cesarica Marija Terezija poštarje popolnoma oprostila dobro vedóča, da bi bili hudomušni veleposetniki zahtevali tlako s kónji ravno o takem času, ko bi jih poštarji najbolj potrebovali. Velela je dalje, da ni smeti delati poštarjem težav pri nakupovanji hiš in hlevov za poštne potrebe. Prosti so bili tudi vojaške nastanitve (Militäreinquartierung), prosti celó nekaterih davkov, ki jih je moral plačevati vsak drug človek. Cesarica je dejala: »Poštarji nosijo že dovolj težko državno butaro, težjo kakor marsikateri drugi, po nôči in po dnevi, o vojski in o míru morajo biti pripravljeni, da ustrezajo temu, kar zahteva od njih najvišje oblastvo«. Zató so tudi

[1]) Patent z 20. XII. 1782.

poštne hlapce oprostili vojaščine, potem ko so uvedli obči vojaški nábor.

Siten, pravimo, bil je poštarjev pôsel, ali tudi potnikom so tesnosrčni gospodarstveni nazorì tedanjega časa grenili potovanje. Vlada se je postavila namreč na stališče, da ji mora pošta nositi kolikor môči velik dobiček. Zabraniti se je trudila, da bi se potniki, ki niso imeli svojih kónj in svojih vóz, ne vozili z navadnimi vozniki, ampak po pošti. Izdajala je za voznike take ukaze, da se jim potnik ni mogel izogniti, če je hotel prijetno potovati — sevéda »prijetno« po nazorih tedanjega časa. Navadni voznik je smel sicer potnika vzprejeti na svoj voz, toda ta voz ni smel biti pokrit niti z usnjem niti z lesom, največ takozvani »Zeiselwagen«, pokrit s štorjo in brez prikladnega sédeža. Celó strogo pa je bil prepovédan poštni rog (Posthorn). Bržkone je bilo potovanje na pošti, ker je bilo dragó, na posebno dobrem glásu. S pošto so potovali ljudje, ki so se lehko pokazali, sicer nam je nedoumno, zakaj so se vozili s pošto n. pr. grof Turjaški, ali véliki mojster nemškega reda, ali celó óna dva francoska generala Merlin in d'Espagne. Pa še nekaj me napotuje na to misel. Odličnjaki, recimo, plemenitaži, obešali so, kadar so se kam vozili v svojem vozu, kočijažem radi poštni rog okoli vratú, pač zató, da se je zdelo, kakor bi potovali s pošto. Marija Terezija in Jožef II. prepovedovála sta to razvado obilokrat, ali prepovédati je nista mogla; poštni rog je bil preveč priljubljen. Sevéda so ga ostró kaznovali, kogar so zasačili, posebno ostró navadnega voznika, krčmarja ali meščana, ki je takó »po poštarsko« peljal gospoda svojega. »Bei dem Vernehmen, dass fast alle Standespersonen sich des Posthorns ungescheut gebrauchen, auch sogar, wenn sie Bauernpferde aufnehmen, den Knechten das Posthorn sammt der Schnur geben und solches aller Orten blasen lassen, wird die Führung des Posthorns dem hohen und niedern Adel auf das nachdrucklichste verboten.«

Le po postranskih cestah, koder se cesarska pošta ni vozila, smel je voznik voziti kakega potnika; takoj pa, ko se je pripeljal na poštno cesto, jenjala je zánj ta pravica; na prvi poštni postaji ga je moral oddati cesarski pošti. Voznikom s potniki je bila poštna cesta prepovédana in dovoljena le v tem slučaji, če je peljal potnika najmenj šest poštnih postaj, to je dvanajst milj daleč, a na tem poti ni smel niti kónj prepreči, niti potnika oddati kakemu znanemu vozniku, da ga je peljal dalje. Če so ja pri tem sleparjenji zasačili, kaznovali so oba, voznika in potnika.

Kaj pak je poštni urad hotel s tem doseči? Hotel je prisiliti potnike, da se vozijo po pošti, kajti dvanajst milj daleč niso mogli jedni in isti konji takó hitro priti, kakor poštni, ki so jih na vsaki pošti premenili. Če se je pripeljal potnik z najetimi konji na kako poštno postajo, pa se ni vozil na ta način še šest postaj, smel ga ni poštar dalje odvesti, kajti vsak potnik se je moral izkazati z lističem glavnega poštnega urada, kje in kakó dolgo je potoval. Smel ni storiti nì tega, da bi si bil najel navaden voz in popustil pošto, če mu je prepočasi vozila ali mu sicer ni ugajalo še dalje voziti se ž njo. Pošto je smel popustiti le takrat, če se je ustavila v kacem kraji za cele tri dni. Tóliko neusmiljeni torej cesarski ukazi vender niso bili, da bi bili potnika silili čakati cele tri dni, da odrine pošta zopet dalje. Šele l. 1782. pak je bilo potnikom dovoljeno stopiti s poštnega voza in si najeti kacega druzega, kadar bi se jim zljubilo.

Najostreje je bilo voznikom prepovédano uprézati na poštni cesti svoje konje takim potnikom, pred katerimi so jezdili hlapci. To so bili imoviti ljudje, torej taki, od katerih je cesarska pošta pričakovala dobrega zaslužka.

Celó konja za ježo na poštni cesti ni smel posoditi nihče. Če je jezdil kdo na najetem konji mimo poštne postaje, smel ga je poštar ustaviti ter mu vzeti konja, smel ga mu je celó vzeti, če ga je zasačil na postranski cesti, na katero se je potnik zavil, da bi se ognil poštne postaje in s tem tudi pretéče mu nevarnosti in kazni. Graščákom in gosposkam tistega kraja pa je bilo ukazano, naj podpirajo v tem poštarje z vsemi svojimi močmí.

Pri prevažanji blagá se je takisto bal poštni urad, da ga utegnejo vozniki oškodovati, zató je tudi v tem oziru izdal l. 1749. tesnosrčni ukaz, naj ne vzprejme noben voznik ter ne pelje dalje kakega zavitka, škatlje, zaboja itd., ki bi tehtal menj nego osem funtov; če ga zasačijo, plačal bode 100 gld. kazni; leto za tem se je omejila ta teža celó na dvajset funtov. Le težje stvarí so smeli vozniki odslej prevažati, če niso hoteli zapasti kazni.

(Konec prihodnjič.)

V svet.

Spisal **dr. Ahasverus.**

II.

Stopivši v svet ne pozabi, da je svet neskončen labirint, kjer nasilnik Minotaver požira neopréznike, katerim ni ljubica Arijadna bistra opreznost. Da se v svetu ne izgubiš in ne pogubiš, bodi povsodi in vselej oprezen. Premisli vsakateri korak, ki ga storiš, oglej si vsakatero stopinjo, kam stopiš, da ne izpodrkneš, ali se nad podvrženo ti paklico ne spotakneš in ne padeš. Za to opreznost pa je spet potrebno, da opazuješ in proučuješ kar najnatančneje značaj, mišljenje in delovanje, kreposti in slabosti ljudij, s katerimi ti je kàj opravka, ker le po takšnem spoznavanji in spoznanji moreš občevati ž njimi varno ter ne v škodo svojo. Človeku, katerega ne poznaš dobro, nikoli mnogo ne zaupaj, in bodisi kdorkoli, naj te v tem ne moti nì stan, nì sijajno ime, nì družbinsko stališče, nì vabljiva prijava nepoznanih ljudij. V svetu vse hití in teka za svojo koristjo; večina pa je brezvéstno sebična; ne uvažuje, kakó bi se pošteno okoristila, temveč poslužuje se v svrho svojo vsakaterih pomočkov. Ako vidi, da ji moreš biti na korist, bode ti hlinila spoštovanje, prijateljstvo, ljubezen; toda bridko se bodeš kesal, če nisi spoznal sebičnih namenov in neoprezno, zvestosrčno zaupal lepemu videzu.

Mlademu, neizkušenemu človeku, ki prvič stopi v svet, nevarne so posebno družbe »letéčih« prijateljev in takoimenovanih »sijajnih« krogov; v prvih, ako ni oprézen, populi se mu do dobra perje, v drugih pa, če ni previden, naštuli se kakor Ezopova sraka. Perje tedaj pušča tu in tam — za škodo povrhu pa dobí še zasmehovalno pomilovanje. Vender, ko te opozarjam na nevarnost takšnih družeb, nikakor ti ne svetujem, da bi ne hodil v nje; nasprotno — jaz menim, da mlad človek, ki je že goden za svet, zahajaj v vsakatere družbe, toda vselej s potrebno opréznostjo ter z odločno krepko voljo, povsodi iskat poštene koristi, t. j. tam bistro in razumno opazovat ljudi in dogodke ter proučévat in spoznavat dejanjsko in navidezno razmerje, resnico in laž, čednost in grešnost, krepost in spačenost, poštenost in licemérstvo, veljavo in puhlost, modrost in bedaštvo — da si po takšnem opazovanji popolnuje omiko in oliko in se oduševlja za vse, kar je dobrega in resničnega, čednostnega in veljavnega, a nasproti da se váruje surovosti in laží, spačenosti in nepoštenosti, puhlosti in brezpametnosti.

Z namenom, da se takó okoristiš, zahajaj v družbe kolikor le moreš; ako pa imaš kdàj družeb na izbero, izbiraj si vselej najboljšo, katera ti more biti v največji prid; toda kadar v družbi ne nahajaš nobene koristi, ne hodi v njo — tedaj bodi sam sebi najkoristnejši družnik!

Pri tem pa, ko ti najgorkeje na srce polagam opréznost pri vsakem koraku v življenji, premišljenost pri vsakem početji, rotim te ravno takó, da se vselej várueš pogubnih slabostij: bojazljivosti in neodločnosti. Pravi mož se mora védeti za potrebno početje kar najbrže pametno odločiti in potem moško, srčno zvršiti početje svoje. Kdor namene svoje neodločno premecáva in, kar je bojaznivo započel, nezaupno opravlja, nikoli ne doseže prave svrhe in nikdar ne bode zadovoljen z delom in trudom svojim.

Vse življenje je neprestan, trd, neusmiljen bòj. Za zmago v bóji pa ne zadoščujejo gole močí, v tem je treba voditelja razumnega poguma. — Brez poguma, brez prave srčnosti in pravega zaupanja v svoje močí ni zmage; brez zmage pa ni nobenega uspeha, nobenega dobitka: to je večni zakon, pisan v knjigi vse prirode. —

Dà, prijatelj mladi, kakor sem ti že pravil, da je za izdatne uspehe v svetu brezuvétno potrebna trda, jeklena, vztrajna volja, takó ti le z drugimi besedami ponavljam, da mnogo poguma, ki je izraz krepke volje, in mnogo poštene brezozirnosti potrebujemo — mi Slovenci. Mi Slovenci, mehkega srca, mehke volje, nežnega poguma — vzgojeni v skromnosti, v pohlevnosti in ponižnosti, prave krotke ovce za strížo vsakaterim pastirjem — mi, vajeni óne pobožnosti, ki je pripravljena sovražniku, kateri nas udari na levo lice, ponuditi še desno — mi Slovenci potrebujemo še mnogo mnogo poguma, prej negoli bodemo pravi možje ter uspešni v odlokih svojih in napórih.

Kdor hoče živeti častno, živeti mora pogumno; vse drugo življenje je nevredno životárjenje. Bôdri in krêpi si torej, preljuba mladina slovenska, pravi pogum za življenje! Kvišku srce in glavo, odušev1jaj, osrčuj se na bòj — na resni, trdi, neusmiljeni bòj — pústi vse neslano jadikovanje o križih in nadlogah svetá — ne kúj, ne uvažuj nesrečnih »jóčnic«, pesmij in pesemc, katere obupno jočejo na nemilo usodo, na neizmerno zémeljsko gorjé! Takšna bolestna poezija, ki z resnično ali namišljeno boléstjo ljubkuje kakor histerična ženska s svojo boleznijo, takóva te ne mámi, zasmehuj jo! — Ali kakšen prid prinašajo takšni bolestni, sentimentalni pesniški proizvodi, ki že mehko voljo mladini še bolj mehčajo, brez njih že slabo zaupanje v samega sebe še bolj slabé, namesto rezkega poguma povelićujejo puhli obup, ki k radostnemu

bóju ne vzpodbujajo, temveč namesto zmage in veselja oznanjujejo propast in žalost! — Zatorej pa vi p r a v i pesniki, katerim je Bog dal srčnega petja dar, oduševljajte mladino na resno, nádepolno delo, bodrite ji pogum v neizogibnem, težavnem bóji, kažite ji gotovo in srečno zmago, plačilo za pošteni trud in težave — bodite blagi preroci blažje, lepše, srečnejše bodočnosti — bodite ji razumni, pogumni voditelji v obljubljeno deželo!

III.

Opozoril sem te, prijatelj mladi, naj te, kar se tiče opréznosti, nikoli ne moti nì stan, nì dostojanstvo, nì sijajno ime, družbinsko ali gmotno stališče, nì zaupna pozunanjost kateregakoli človeka; sicer pa je uprav v teh odnošajih sila mnogo krivih, škodljivih, že zastarelo globoko ukoreninjenih napačnih nazorov, kateri neizkušeno mladino zavájajo radi na krive poti.

Vsakateri stan ima posebne svoje kreposti in slabosti; ni ga stanú v katerem bi se ne nahajali blagi, pošteni, kakor zlató čisti značaji — zajedno pa tudi hudôbe, lopovi in hinavske, licemérske spake. Išči torej človeka vselej le v samem človeku, v osebni njegovi veljavi, nikoli ne v razmerji, v katerem živí, bodisi po sreči ali nesreči brez svojih zaslug ali krivd.

V preprostih, skromnih, takozvanih neomikanih plebejskih slojih in krogih nahajaš, véruj mi, pogostoma več resnično plemenitih duš, negoli med staro diplomovanimi plemenitaži — in takó mnogokrat med ljudmí, ki nič ne poznajo rimsko-katoliške dogmatike ter se štejejo za slabovérce, več pravih krščanskih čednostij, nego med dotičnimi doktorji, ako so tudi z mitrami posvečeni. — Kar se tiče družbovanja v obče, imej pravilo: ne sili, ne nudi se nikoli nobeni družbi; hôdi v takšne, kamor te radi vabijo in te štejejo za ravnopravnega družnika. Pravi mož, ki si je v svésti veljave svoje, nikoli in nikjer ne moléduje ali ne berači za kakšno milost; povsodi, kjer mu treba, z a h t e v a le pravico svojo, odklanja pa vse, kar bi se mu »milostivo« ponujalo ali »milostivo« pokloniti hotelo.

Vselej so pomilovanja in — zaničevanja vredni óni slaboumni plebejci, ki ne, da bi se družili z odličnjaki svoje vrste, temveč tišče v aristokratske družbe misléči, da se jim veljava ali uglednost povišuje po naslovih in stopinjah, na katerih stojé dotični aristokratje, kateri jih blagoizvolé »milostivo« vzprejemati v svoje družbe.

Ker so se v novejši dôbi nekateri aristokratje začeli tudi z nami plebejci Slovenci pečati in »premilostivo« se »zanimati« za nas in ker,

torej tudi ti, prijatelj mladi, prideš ž njimi posredno ali neposredno v dotiko, hočem ti nekoliko omeniti, kakšno mnenje sem jaz po mnogoletnem občevanji z aristokrati dobil o aristokratih.

Predno začenjam, moram omeniti, da naših v novi dôbi ustvarjenih plemenitažev še nikakor ne prištevam aristokratski kasti, govoril bodem le o staropergamentnih modrokrvcih.

V modernih državah, kjer bi imeli biti jednakopravni vsi pošteni državljani, kjer so vitezi brez viteštva, baroni brez baronij, grofje brez grofij, knezi brez kneževín, ondukaj so vsi takšni naslovi — prav smešna anomalija. Človeku je ipak prirojena neka častiželjnost, takó da se večina ljudij želí od drugih na kakeršenkoli način odlikovati; vsakdo po svojem čutenji in mišljenji, prav po svojem nagonu. Res blágo, plemenito in odlično nadarjene osebe se želé odlikovati po odličnem, izdatnem delovanji v blaginjo in slavo národa svojega, domovine, države ali vsega človeštva; — vsakateri poštenjak se trudi, da pôsle svoje opravlja vestno na občo zadovoljnost in pohvalo; — kdor pa nima zmožnosti ali volje iskati si odlike v resnični veljavi, šopiri se ali z lépo obleko in lišpom, ali z bogato — kakor tudi ubožno — sijajnostjo — ali nabira in loví vsakaterih častnih naslovov in redov — ali se košati s podedovanim starim svojim plemstvom, kakor bogatinov sin z imetjem, katero mu je nakopičil oče.

Po razsodu zdravega razuma je podedovano plemstvo brez svojih plemenitih svojstev in zaslug pač neprirodna odlika; historični razvoj državnega življenja in posebno človeško častiljubje ali odlikovanje-ljubje mu ipak daje velik, dasi nikakor ne upravičen pomen.

V monarhijskih državah je aristokracija potrebna dekoracija prestolu; — rekel bi nekako takó kakor gledališču kulise, ali vzvišenim kipom dekorativni, alegorijski podstavki. Monarh je glava državi, vzvišen nad vse podanike, izvór vsi sijajnosti. Njegova vzvišenost, blesk prestola njegovega se tóliko bolj poveličuje, kolikor vzvišenejši so razni podstavki v raznih slojih. Čim bliže pa so ti podstavki prestolu, za tem častnejše se štejejo — in v državah, kjer niso vsi državljani jednakopravni, ima vsakateri več ali menj povzvišeni sloj podrejene mu sloje za prosto podstavo vzvišenosti svoje, kar provzročuje nizdolu večje in večje tlačenje. Sicer pa — ali so v kateri državi državljani jednakopravni? Nikakor ne!

Bistvo, obstanek in vidni izraz svoboščin je aristokracija. Dragi mladi prijatelj moj, ravnopravnost je prekrasen ideal, za kateri se plebejci oduševljamo, toda nikjer utelešenega ne nahajamo. — Ako

bi aristokracija res sáma-po-sebi bila kakšna vrsta boljših ljudij bodi-si v duševnem ali telesnem oziru, gotovo bi ji nikdo ne smel oporekati ali oponašati za večjo veljavo večjih pravic, ker to je umévno samó ob sebi, da kar več velja, ima vselej v razmerji k menj veljavnim stvarém prednost, takó n. pr. zlató pred srebrom, srebró pred svincem, svinec pred ilom; — vender vprašanje je drugo: je li res moderna aristokracija boljša vrsta ljudij, ima li ona res sama-po-sebi večjo veljavo nego plebejska ruda — in sicer še po stepenih, kakor se vzvišuje nad prosti národ, ali je njena veljavnost le gola historična moda, sijajna navideznost in nadutost -- sáma ob sebi le puhlost in ničevost?

Aristokracija se čuti izvoljeno izmed človeštva in povzvišeno nad druge ljudi, ki niso aristokratske krví ter nimajo plemenitaških grbov in naslovov. Na kastno svojo odličnost je aristokracija brezkrajno ponosna; ta ponos jo sicer vzdržuje — pa tudi pogublja; iz njega izvira takó njena krepost kakor njena puhlost, tu njena veljava, tam njena ničevost — uprav kakor nanaša razmerje. Kadar imaš z aristokratom opraviti, bodisi vselej v svésti, da te smatra za inferijorno mu bitje. Aristokrat pa je prepričan, da ti izkazuje milost, če občuje s teboj, da te obséva lesk njegove kastne odličnosti — kar sevéda si moraš šteti v čast. To kastno oholost znajo sicer nekateri aristokratje — posebno ubožnejši — po potrebah in razmerji bolj ali menj prikrivati, svojstvo pa je ipak vsem, do dobra zakriti je ne more nobeden. —

Največje zlò, prava národna kuga pa je mnogobrojna *kozmopolitična* aristokracija — ta nima za národ, med katerim in od katerega živí, nobenega srca, nobenega čustva in nikakeršnega pojma za njegove svetínje in težnje. Národnost, národova zavést, národni jezik, národna omika, národni interesi — to so kozmopolitični aristokraciji povse nezmiselni pojmi, katerim se le pomilovalno posmehuje. —

Iz navedenih razlogov svetujem ti za praktično življenje: kadar ti je občiti z aristokrati, bodi oprézen! Bodi, kar je možno uljuden, toda nikoli se ne ponižúj! Bodi, kadar treba, celó brezoziren, odločen in rezák, če hočeš, da te spoštujejo. Ako si pohleven, skromen, bojazljiv, neokreten, nesamosvésten — zaničevali te bodo in teptali.

(Konec prihodnjič.)

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

(Dalje.)

Druga slika v bitki je bil sivolasec, bošnjaški Srbin. Ta dobrovoljček je čutil prav neprijetno nasledke svoje lahkomišljenosti. Donašal nam je med bitko pravi Samarijan v méhu hladne pitne vode. Tudi meni je postregel in jako sem mu bil hvaležen, da mi je ugasil žejo. Srčni starček se ni bal iti do prvih vrst bôjne vrste, za zvižganje krógelj je imel gluha ušesa. Studenec, iz katerega je donašal vodo, vrel je za nami v precèj globoki dolini, ne daleč od kraja, na katerem so bile zdravniške priprave za ranjence.

Za nekaj časa ga privedó zvezanega trije vojaki. Prišedši do mene pade na kolena milo prosèč: »Gospodine! Ukaži, da me ovi askeri ne usmrtijo, jaću opet tirati dobru vodu.«

»Što si radil?« vprašam ga. »Za boga, ništa, šta bi h'telo biti Vam u štetu«, odgovorí mi obupani starček. Podčástnik in načelnik straže mi potem povésta, da je polkovni zdravník ujetniku preiskal žepe in pri njem našel tri ‚fišeke' (patrone) ter nekoliko starega smodníka zavitega v kósec platna. Zdravník je smatral te rečí za prepovédano nevarno orožje — saj se je nedavno prepovédalo Bošnjakom nositi orožje — ukazal starca ukleniti in drznega vstaša ali še celó nevarnega ogleduha tirati pred vojno sodišče.

‚Mogoče', mislim si, ‚da je starec zvita lisica, a res je tudi, da nam je v hudi žeji postrézal z dobro vodo, torej nam služil v prid. Napišem listič, na katerem potrdim, da sivolasec ves čas svojega bivanja med nami ni storil ničesar sumnjivega, da pa nam je vodo nosèč pripovedoval mnogo zanimivih rečij o sovražniku, kar sem, ako se zahteva, pripravljen osebno potrditi. Ta listič dam Bošnjaku, ki mi v znamenje hvaležnosti poljubi plaščni rób. Odvedó ga potem v glavno stanišče. Pozvédel sem pozneje, da so siromaka stoprav po dolgotrajnem zapóru v Travniku izpustili.

Ob 4. uri popóludne, baš ko so jeli zbegani vstaši ostavljati bojišče, ko nastane velika gnéča ubežnikov na cesti proti trdnjavi, baš ko je treba našim četam z naglim streljánjem si zagotoviti lavoriko zmage, začne pohajati strelívo. Kakor drugim, ukaže se tudi meni, naj hitim k rezervni municijski koloni, kjer se mi izroči pet tovornih kónj in deset zabojev vojne municije. Municijo naložim na konje in

hajdi na bojišče, da jo razdelim vojakom. Krenil sem baš preko krajev, na katerih je razsajal malo prej najhujši bòj!

Žalostni prizori se mi pokažejo tu v tožni resnobi Tam vznak leží mlad vojnik krvaveč iz prsne rane, očí obrne parkrat proti nebu in po globokem vzdihljaji jih zopet zaprè za večno. Poleg njega je truplo podčástnikovo, kateremu je granáta odtrgala glavo. Nekoliko korakov dalje stoka vojak inteligentnega obraza, ranjen je v nogo in milo prosi, da bi ga kar najhitreje prenesli z bojišča, kajti zeló se bojí, da bi mu Turki v naskoku ne odrezali glave. Na nosilih nesó poročnika Č r n é t a. Ranjen je v trebuh. Tovariš me milo pogleda, globoko vzdihne in podá mi molčé roko v zadnje slovó.

Da dalje ne opisujem prežalostnih prizorov, hočem le omeniti, da me je obšla velika tožnost in da so se mi ranjenci smilili tem bolj, ker nisem imel nobenega krepíla zánje, niti hladilne vode ne. Stopati mi je bilo pa tudi urno. Skrajni čas je bil, da sem pripeljal novega strelíva. Nekateri vojaki so imeli že popolnoma prazne torbice. Sreča, da je bil sovražnik že takó okléščen, da je mogel misliti samó na to, kakó bi se rešil popolne pogube.

Kmalu se poleže divji hrup. Na grádu trdnjave v slovó poči orjaški top starodavne dôbe, da se razlega otlo grmenje daleč na okoli, na sredi bojišča pa pade debela bomba, katera se zarije globoko v zemljo, ne da bi bila koga poškodovala.

Po bitki pri Jajci smo se zbirali do pozne nočí. Pehôtni polk štev. 53. posede trdnjavo, mi drugi pa se utaborimo pod njenim ozidjem. V bitki je bilo ranjenih, ubitih in ónih, katere smo pogrešali, nad 200 móž. Ujetih vstašev, med njimi mnogo turških nizamov, šteli smo okoli 600 móž. Ranjencev so iskali in nabirali po bojišči vso noč, potem jih prepeljali v bólnico v Jajci, mrtvece pa so drugi dan zagrebli prav tam, kjer so padli; v taboru niže mesta smo ostali dva dni.

Kakó Turka preslepí fanatizem, svedoči naj naslednji dogodek.

Po bitki drugega dné zjutraj, ob 8. uri je bilo, zmuza se drzen Turek vstaš, skozi gosto grmovje skrivaj, da ga niti pôljske niti taborske straže ne zapazijo, prav blizu do šatorov, v vsaki roki z jednim samokresom. Hitro se ozrè po taboru in zapazivši šator glavnega staníšča, ustrelí tja zapóred iz samokresov.

Jedna kroglja ne pogodi, druga pa razdrobí pisársko orodje v šatoru in močno preplaši tam sedéčega částnika.

Zdajci nastane velika zmešnjava v taboru, ali bobnar tretje stotnije zgrabi prvo puško, ki mu je pri roki, pomeri in ustrelí Turka,

da se takoj mrtev zgrudi. Turek je bil mladenič kakih petindvajsetih let. Njegov oče se ni bal priti prosit dovoljenja, da sme sina sam zagrebsti! Zeló se je jezil, ali ne radi tega, da smo mu sina ubili, ampak da je bil sin premalo izurjen v streljánji.

Trdnjava Jajce, sezidana na podolgastem zaokrožnem holmci — odtod njeno ime — je mesto s 3.000 prebivalci. Na obódu za polovico obteka je potok Pliva, ki se na južni stráni po precèj visokem slapu šumèč spušča v reko Vrbas. Delí se mesto v dva dela: v pravo trdnjavo ali g r a d na vrhu holmca, in v novo mesto, katero se je tekom časa sezidalo okoli gradú. Grad zapirajo močna, debela obzidja. V njem stojé poslopja, v katerih stanujejo samó Turki. V novem mestu na pobrežji in ob vznožji holmčevem je pa mnogo, gosto nakopičenih lesenih ‚kučic' za kristjane. Trdnjava nima velikega pomena. Nadkriljujejo jo v obližji hribi, odkoder se dá s sedanjimi topovi brez truda porušiti vse obzidje.

Drugega dné po bitvi smo pohajali dosti po mestu in grádu. Ni mi treba praviti, da je tu kàj drugače, nego v Banjiluki ali Varcarovem. Puščoba pa je bila večja, ker je ljuti bòj preplašil meščane, da so malone vsi pobegnili in s saboj odvèli, kar se je dalo.

Dné 10. avgusta se napotimo dalje proti Travniku. Poročila o sovražniku nam niso razjasnila, kaj nameravajo stoŕiti poraženi vstaši. Pozvédeli smo šele pozneje, da se na bégu niso mogli združiti o načrtu daljnega vojevanja. Nekateri so se nam hoteli zopet v bran postaviti takoj na »Karavlji gori«, to je jeden dan hodá od Jajca. Drugi pa so zahtevali, da se vsi pomaknejo nazaj do Travnika, tam se ukrepé in nas napadejo. Ker ni bilo zloge, razidó se na vse straní svetá. Dejalo se je, da so se v bòj prisiljeni kristjani o tej priliki maščevali Turkom ter da so streljali nánje. Naše vojno poveljništvo je moralo slutiti novega napada že na Karavlji gori; vsaj je bilo temu dokaz povelje, kakó postopati, da pridemo sovražniku, tam gori stoječemu, za hrbet. Napotili smo se tjá v dveh oddelkih. Večji oddelek je se pomikal po gladki cesti, a mi drugi njemu na levi smo plezali po visokem, gosto poraslem gôrskem grebénu. Dopóludne nam je povzročila gosta megla mnogo kvare. Po pečevji gori na vrh hriba v stari prales, kjer smo morali pogostoma drug drugemu pomagati, da je preplézal starodavna débla po viharjih izruvanega drevja, izgréšili smo večkrat pot, in vrsta vojakov se je večkrat pretrgala. Ako bi trobárji nam ne naznanjali v jednomér s svojim signalom, takozvanim »Kirchenruf« (počasi) prave poti, zašló bi nas pač mnogo, in v tedanjih časih, Bog vé, kakšne smrti poginilo.

Dospevšim na góro Húm odkrije se nam na desni proti jugu lépa romantična okolica. V solnčnem svitu se lesketajo tisočere kapljice, viseče ob robcih na brstji zelenih jelk. Zeleni travniki posejani s pisanimi cvetlicami in po nekoliko zlato rmeno klasje obilega žita pokrivajo prostorne brdske golíne. Bistri studenci šumljajo in mnoge ptice pojó vesele pesmi.

Zamaknenemu v sebe se mi zdí človeško življenje na zemlji kàj čudno! Tu dôli svobodno rajsko veselje, tu gôri meč po krví hrepenèč! Ali je misliti več protislovja? Dà, prirodna krasota, plodovitost zemlje nista mogli dosihmal privabiti moslima v svoj naróčaj. Daleč, daleč po zelenem brdu zrè okó, ali zaman išče človeške nasélbine. Semtertja zapazi redki dim, ki znači cigansko gnézdo. Dozdeva se mi, da se razprostira pred mano veličastno človeško mrtvišče — nasledek turškega jarma in nestrpnosti njegove. Na Húmu počivamo jedno uro. Potem korakamo neprenehoma do Karavlje gore. Tja dospevši najdemo posadko dvanajsterih zaptijev.

Ti nam radostno pripovedujejo, kakó so prisopeli vstaši na góro in kakó hitro so zopet pobégnili, da bi jih mi ne zalézli. Zaptiji so nam služili na daljnem pohodu za kažipote, v Travniku za zvrševalce v policijskih stvaréh.

Karavljo goro za hrbtom stopimo v dolino na ravno cesto in nočímo. Drugega dné, 11. avgusta, krenemo dalje. Na poti, akoprem se ni bilo prezeló bati sovražnega napada, korakamo prav pozorno in počasi naravnost proti mestu Travniku. Ob 11. uri dopóludne, ko se mestu približamo za pol ure hodá, ukaže nam vojvoda, da se ustavimo in pripravimo na bòj, ako se nam mesto uprè. Razuméva se, da se to ni zgodilo. Toda slovesnega vzprejema, kakor v Banjiluki, nam tudi niso napravili meščanje, saj je Travnik pravo turško gnézdo v Bosni. Bil je nekdaj stólica bosenskega pašalika in morebiti takrat ličnejši. Mesto je sedaj blizu takó zanemarjeno in pustošno, kakor Varcar-Vakuf.

Pred našim prihodom so je zapustili mnogi Turki. Čudili pa smo se mnogobrojnemu številu Židov Španijolov, ki so v prazničnih črnih kaftanih nam prišli zunaj mesta naproti. Bilo jih je lépo krdelce pravih sladkáčev.

Razvrstili so se k različnim oddelkom naše vojske in z nami občevali takó prijateljsko, kakor bi se že poznali bogvédi koliko časa. Kmalu pridemo do mesta. Oddelek vojske je prekorači z godbo in z razvito zastavo, posede stari grad in konak (turško vladno poslopje) ter prevzame od turških nizamov vojaške postojanke. Tudi razpostavi

pôljske straže ónikraj mesta. Drugi oddelek posede véliko vojašnico, tretji ostane zunaj pred mestom v šatorih. Konjico in nekaj péšcev razpošljejo v okolico na rekognoskovanje.

S posedenjem mesta Travnika preneha uprav prvi del naloge, v bosenski okupaciji dane naši diviziji. Početkom odrejeni za garnizijo v Serajevu, skrčilo se je število kombatantov kàj zeló in takó oslabljeni smo morali zaostati. Tudi drugi so bili vzroki zadržka. Dólenja Tuzla, Bihač, Maglaj so v zgodovino okupacije zapisani z rdečimi črkami. Mobilizovalo se je drugi pot in predno smo krenili na daljno vojno poslovanje, preteklo je več nego mesec dnij.

Ostali smo torej v Travniku. Življenje tu nikakor ni bilo jednolično, ali dobrega tudi nismo imeli ničesar, slabega pa veliko, kakor navadno tamdoli v tistih časih. Res je vojaško oblastvo skrbelo, da so iz Avstrije za nami pošiljali razna živíla, da so za nami potovali debelo pitani vôli, ki so nam služili s slastnim mesom, da so se za nami vozili nebrojni z živežem naloženi vozovi, s katerimi je imela ariergarda dokaj truda in kvare, da so bile tudi naše rekvizicije pri kmetih izdatne, ali za prvi čas našega postanka v Travniku je bil vsakdanji živež, katerega smo dobivali iz vojaške zaloge, skoraj premalo izdaten.

Res smo bili vedno gladni, to mirnovéstno trdim, ker nasititi se nam ni bilo mogoče za več nego za jedno uro. Jedva se je dela žlica iz rók, že smo željno gledali po torbicah, da bi našli kakšen kósec sira ali klobase, kar bi že bilo.

Umévno je to zlasti ónemu, ki je v svojem življenji prebil hudo bolezen. Dobro se spominja, kakó je okrevajoč rad in obilo jel. Mi smo prišli v Travnik pravi koščenjáki, ravno takó kakor bi se baš zdravili za prebito vročinsko boleznijo. Mesó nam je pošló s telesa in po vitki rásti so se odlikovali posebno óni, ki so se prej bahali z obilim trebuhom. Bili pa smo sicer dovolj krepki, in mladi naši želodci so prebavljali čudovito lehko vsako skorjo bodisi svežega, bodisi plesnivega suhorja. In ker je nam po prirodnih pravilih po težki bolezni ali po dolgotrajnem trudu razven počitka treba dobrega in obilega živeža, da se okrepčamo, ni utemeljeno, če se nam očita, da smo bili požrešni. Še nekaj je bilo, kar je nam vzbujalo veliko nejevolje. Vozovi, kateri bi nam imeli v Travnik pripeljati domačega vina, zaostali so za nami in tri tedne smo pogrešali žlahne kapljice! Vozovi so imeli menda slaba kolesa, katera so se rada potirala, reklo se pa je, da je to zakrivil zavratni napad vstaški na Banjoluko dné 14. avgusta. Res da smo prišedši v Travnik pri tamošnjih trgovcih takoj izpraznili vso

vinsko zalogo. A ker so Srbi tedaj le malo tržíli z vinom, Turčini pa čisto nič, umeje se, da nam je to vino zaleglo samó za par dnij. Plačevali smo je pa z dragim denarjem. Za steklenico, v kateri je bilo po tri četrtinke litra navadnega ogra ali hrvata, dajali smo po jeden goldinar. Požlahnjeno vino smo plačevali steklenico po dva, po tri in tudi po štiri goldinarje. Jedina črnína dalmatinskih trsov je bila fina in nji cena primerna. A pozneje so tudi to kvarili.

Ker nam vojaško oskrbništvo ni dajalo vina, dobivali smo rum. Toda rum nam nikakor ni vzbujal veselih čutov. Vojaki zánj niso marali. Bili so pač mnogi še iz óne dôbe, ko so vaški fantje pod lipo ugaševali žejo s poličem vina in ne s »frakeljnom« žganja, kakor dandanes.

Ko so pozneje pripeljali vina v Travnik in smo se malo okrepčali, bilo je tu vse drugačno življenje. Kmalu so se ugladila grla in zvečer v hládu smo čuli prepevanje národnih pesmij v pritličnih kočah, katere smo poseli v mestu.

Rekel sem, da življenje v Travniku nikakor ni bilo jednolično. Dasi je bilo dôkaj pôsla na mnogobrojnih stražah, napravljali smo izlete v okolico ali še dalje na deželo in rekvirovali govéd, teličke, koštrunčke, kozliče, gosí ali race, žito ali ôves, krompir i. dr., navadno vse vzeli, kar smo zasačili, pa tudi pošteno plačevali. Parkrat so nas poslali na lov glasovitih turških begov, ki so posredno ali neposredno podpirali vstaške čete. Mnogokrat pa smo šli iskat skritega turškega orožja. O takih prilikah se nam nikdar ni dajalo denarja za plačevanje turških pušek, sabelj, samokresov i. dr., pač pa strogo povelje, da nam je poleg orožja v glavno stanišče privêsti tudi dotične lastníke.

Kakor znano, imeli so za turškega vladanja Bošnjaki, razven raje, dovoljenje, nositi orožje, kakor n. pr. pri nas Dalmatinci. Bošnjaki so čislali orožje svoje nad vso drugo opravo, sevéda so obračali pozornost svojo bolj na lepoto in dragocenost orožja, kakor pa na tehnično zvršenost. Ni čuda, da so nam ujeti vstaši pogostoma izročali prav lične z zlatom in srebrom kovane, toda na kresílo narejene puške, katere so jim baje rabile v borbi. Vsak Turčin je imel, če ne drugega, gotovo pa lep handžar za pasom. Imoviti begi so se bahali s handžarji najfinejšega damaščanskega jekla z močnimi, od slonove kostí zdelanimi ročaji, opisanimi z dragocenimi kameni in v jeklo rézanimi arabeskami, potem s srebrom bogato kovanimi samokresi za pasom.

Pri razoroževanji zaplenili pa nismo izjemno takega za okó lepega, ali za rabo nesposobnega orožja. Dobili smo tudi mnogo pušek narejenih po sistemih najnovejše dôbe.

Francoska šašepotica poleg pruske iglíce, ruska krnka poleg avstrijanske vencelnice, šnajderica poleg vinčesterice repetirke — vsi sistemi so bili zastopani.

Že po prvi bitki na »Rogelnjem sedlu« prišel je od vrhovnega poveljništva ukaz, da se mora razorožiti bosensko prebivalstvo. A ker nam je sovražnik sedèl na tilniku, nismo mogli misliti na to delo, predno nismo uničili njegove sile.

Proglasil se je »preki sud« in takoj, ko smo dospeli v Travnik, objavil se je poziv na vse bosensko prebivalstvo, da mora tekom jednega tedna oddati in izročiti nam orožje, če ne bi se proti njemu, kdor bi prikril ali ne oddal ga, strogo postopalo po vójnem zakonu. Ker se pa za oddano orožje ni obljubilo nikake odškodnine, umevno je, da je ta poziv provzročil splošno nejevoljo med Turki. Ne menèč se za strogo povelje in ne gledé na usodopolne nasledke neubogljivosti, poskrili so nekateri Bošnjaki orožje po samotnih krajih ali pa je zagrebli v zemljo. Preverjen sem, da še sedaj mnogo orožja leží tam doli skritega, zlasti pod zemljo. Prvih sedem dnij po ónem pozivu je pošiljalo vojaško oblastvo samó po stotine vóz v okolico in v daljne kraje. Vsak večer se jih je pripeljalo polnih naloženega orožja nazaj. Nakopičilo se je napósled orožja tóliko v Travniku, da v prostornem grádu, kamor so je spravljali, niso zadoščevale shrambe.

Po minulem róku so se jele razpošiljati nalašč za to organizovane pregledovalne vójne čete, da so preiskale nekatere vasí po deželi in se osebno preverile, da Turki nimajo skritega orožja. Takó n. pr. sta šli dné 17. avgusta 3. in 4. stotnija domačega pehótnega polka pregledat dve uri hodá od Travnika oddaljeno vás Bila. Krenili smo tja ob 1. uri popóludne in baš ob času obkolili vás, ko so vaščanje že večinoma odšli na pólje. Preiskali smo kučo za kučo prav na tanko toda zasačili nismo najmanjše orôžne stvarce.

O takih prilikah kakšen poseben dogodek ni bila nenavadna reč. Mnogokrat smo imeli kako prasko s Turki, četudi ne neupravičeno. Takó je bilo dné 17. avgusta v Bili, kjer je tekla kri, ne da bi bilo treba. Sredi vasí je stanoval knez Rešid-beg, star mož, a strasten čuvaj svojega harema. Nadporočnik St. . . . . . bil je vročekrven človek, ki je poslal njegovo dušo v Mohamedov naróčaj. St. . . . . . pridružil se nam je svojevoljno bržkone nadejé se, da se mu posreči pri taki priliki oceniti junaštvo svoje. Jedva smo dobro zajeli Bilo, zasledil je knežjo kučo, odprl s silo hišne duri in zahteval sloboden vhod v harem. A Rešid-beg, izgovarjajoč se, da mu tega po koranu ni smeti privoliti, stopi pred sobna vrata. Nadporočnik, mislèč, da ga hoče Turek napasti,

zgrabi revolver in Rešid-beg se zgrudi po drugem streljáji smrtno ranjen na tla in v kratkem času izdihne dušo.

Strél je privabil mnogo vaščanov h knežji kuči. Riščanje ugledavši mrtvega bega, vzkliknili so od veselja rekoč: »Eto, starac, Bog je sudio; raju poklonio je Turčinu, da mu sve čini, a sada Turčin sam dati mora glavu!« —

Rešid-beg, zeló imovit beg in knez Bilske občine, bil je strah kristjanom. Strasten skopúh nenavadno prebrisane glave, stiskal in odiral je rajo do skrajnega uboštva. Rabil je tudi nečloveške kazni. Bičanje kristjanov je bilo njegovo veselje, pri katerem se je rad izražal: »Hoće Bog, da ovo ćuti gjaver dobro«.

Starca smo izročili štirim jakim dečákom Riščanom, da ga prenesó v Travnik. Ni jim bilo treba nosíl. Mrliča sta prijela dva za nogé in ga za nami vlekla, da se mu je po tleh drsalo pol života in je glava tolkla ob cestno kamenje. Naš načelnik, zapazivši mrtvaško skrunitev, grozno zarenčí na Bošnjaka ter jima prepové, dalje se pečati z mrtvecem. Žalostna oddasta ta pôsel trem svojim tovarišem. Ti naložé truplo na rame in je tirajo brez postanka do Travnika. Tja dospevši se načelniku našemu zahvalijo za častni jim prepuščeni pôsel in veselo upajoči, da se zakoplje z Rešid-begom tudi šiba njegova, poslové se prisrčno od nas. Drugega dné presenéči nas novica, da se je dal ónemu nadporočniku, ki je usmrtil Rešid-bega, »consilium abeundi« iz Bosne. Ubòj ni bil upravičen. —

V nedeljo, dné 18. avgusta, praznovali smo rojstveni dan presvetlega našega cesarja. Vsi vojaki garnizije v Travniku smo se zbrali na prostornem mestu pred véliko vojášnico. Tu se opravlja božja služba in molitev za blagínjo vladarjevo in mnogobrojno število kristjanov je prihitelo od blizu in daleč, da se je udeleži. Hromi starčki, matere svoje dojence v naróčaji, krepki dečáki in zale deklice molijo pobožno molitev v proslavo novega carja in v zahvalo odrešenja izpod turškega jarma! Ko po prvem evangeliji zagrmí glasni strél z gradú in v frančiškanskem samostanu ónikraj mesta v »Dolci« zazvoné zvonovi, čujemo glasno plakanje nebrojne raje, kateri lica porosé gorke solze, solze veselja zaradi razveze turških spón. Po službi božji se razkropí ljudstvo in se razide po mestu. Mi se vrnemo v vojášnico in za opóludne osnujemo skupen obed na vrtu poleg konaka. Semkaj pride izbran cvet srbskih deklet in mladeničev, ki se bavijo plešoči kolo s petjem národnih pesmij.

Občudovali smo krasno deklíško opravo. Na glavi čepica s pozlačenim robom in na njem nebrojni dukati; leskeči se telovnik pre-

vlečen s srebrnimi vrvícami kàj lično pristoja krepki mladeži. A neukusno je mahadrálasto krilo in opanki na nogah niso baš za ples izumljena obuvala.

Dasi je bilo na vrtu obilo jedí in pijače in na svobodno razpolaganje, dasi smo se mnogo trudili gostom svojim postrezati z žlahno kapljico, vender nobeden izmed njih se za to ni dosti zmenil. Zánje je bilo veselja dovolj, da so smeli se prosto gibati na ónem kraji mesta, kamor se pred našim pohodom nì ozreti niso smeli. Nasprotno smo se mi radovali, da smo si zopet z vinsko tekočino poplaknili grla in si ogreli živce. Pijača nam je ugajala tem bolj, ker sod črníne, katero smo popili, poslal se nam je brezplačno iz glavnega stanišča.

(Konec prihodnjič.)

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

(Dalje.)

V. Slavonsko kolo.

Stari Matija Ant. Relković, ki je že pred 127 leti hudo šibal slavonske razvade v znameniti svoji knjigi [1]), piše zbadljivo, kako hodijo ‚mlade i divojke‘ v turško šolo (»kolo«) baš o svetkih in nedeljah. Čim se zazna o takih dnevih beli dan, vstane ‚divojka‘ že s postelje, gre na vrt, natrga si rdečih róž, okrasi se ž njimi pa hajd‘ . . v »kolo« ! — Nekatere matere izpremljajo ljube hčerke celó do »kola«, želéč videti, kako bodo v kolu skakale vsaka s svojim ljubljencem ter želéč čuti, kake pesemce se bódo pevale. Kadar se začne kolo sukati počasneje, naglo priskoči mati izza kola, ter popravlja hčerki robce in drobno nanizane bisere (»djendane«) na vratu itd. Ko se pa zavrti kolo ‚v troje‘, [2]) poskakuje materi srce od

[1]) »Satir ili divji čovik«. Dresden 1761. Ista prva izdaja je izšla v granesih, in to v zapadnem (ikavskem) narečji; četrta pa s skrajšanim naslovom: »Satir« v Oseku l. 1857. v južnem narečji (sedanjem hrvatsko-književnem jeziku), razven nekoliko besedic, ki so morale ostati v prvotni ikavski podobi zarad sloga (rime).

[2]) »Kad se kolo u troje zaniše« (= zaníha); — zanihati se, sich in Schwung, Schwingung setzen; tudi belokranjski: níhati koga v. impf.: schaukeln; — se, sich; zanihati koga) v. pf.; — se, sich, kakor zgoraj.

veselja, in ko vidi, kako ‚igra' (pleše) mlada hčerka s svojim ljubljencem, ne more si kàj, da ne bi vsaj v mislih létala ž njima vred.

Silo strogi, ali častí i poštenja vredni Relković očita dalje tedanjim »divojkam« slavonskim tudi to, da pevajo v kolu pesmi, »koje ne valjadu« t. j. nepristojne; posebno jih pa pika zato, ker jih ni sram opevati celó . . . . . Marka Kraljevića, ki po dokazih zgodovinskih ni bil svojemu narodu dobrotnik, nego sovražnik, ter se je bojeval *soper* njega — Turčinu na korist. Napósled opomina Relković slavonske ‚divojke', naj se okanijo »kola«, ki je po njegovem tolmačenji došlo . . . od vraga, oziroma od Turčina, rekši (po 4. izdaji):

»Jerbo da je došlo od kèrstjanah,
Tog' bi bilo i po drugih stranah;
Ali toga izvan Slavonije
Nigdje nitko još vidio nije.«

Kako strašno se je varal vrli Relković! — Videli smo, po koliko krajih se igra »kolo« še dandanes. A kdo bi se drznil trditi, da se je kolo iz Slavonije stoprav po Relkovićevi dôbi presadilo v vse óne kraje — uže imenovane in dozdaj še neimenovane — koder se igra »kolo«. [1])

Zvédel sem bil iz verodostojnega pismenega poročila, da se pevajo v Slavoniji (kakor med Žumberčani) v kolu same take národne pesmi, v katerih se beseda »kolo« niti ne nahaja več; a vendar sem bil tako srečen, da sem zasledil vsaj v knjigi jedno pravo in prelepo »kolo« slavonsko, ki ‚glasi' (nekoliko skrajšano) tako:

Mera (národni deseterci):
—∪ | —∪ | —∪ | —∪ | —∪

»Skupilo se kolo djevojaka[2])
Pokraj Save u bjelom[3]) Kobašu,
To začuo mladi Devin-aga[4])
Od starice svoje mile majke,
Te on skaće brdu na vrhunce,
Pa on gleda kolo djevojaka
Gledao jih od jutra do mraka,
A od mraka do ‚bijela' danka
Kad je sunce na izhodu bilo.
Skoči aga na noge junačke,
Pa on skače u valovnu Savu,
Savom pliva, a sobom govori:
‚Daj mi Bože Savu preplivati
I Terzića Maru zaručiti . . .«

Ali junak je bil pozábil namenjene ji dragocéne dare s prstanom od [dragega] kamenja vred — ‚v gori'. Vès potrt (nesrečen) vrne se vrh gore (»brdu na vrhunce«); ali prispevši tamo, — ne najde poleg drugih darov dragega prstana (»prstena«). Od prevelike žalosti, joče

---

[1]) Čujem, da se godí to na žalost nekod še dandanašnji. —

[2]) ‚Tako dĕvojakah' piše knjiga.

[3]) Aga, gospod, gospodar (tu Devinski, iz Devina).

[4]) V knjigi tu po starejšem pravopisu hrvatskem: »bĕlom«; a vendar piše pisatelj v 8. vrstici sam »bijela«, a ne »bĕla«.

se kot malo déte. -- Napósled dozove (prikliče) sivega sokola iz Devina, iz očetovega dvora, ter mu solznih očij govorí na tihem tako:

»Oj sokole, moj sivi sokole!
Leti brže preko tihe Save,
Leti brže Trzićevoj Mari,
Pa joj ljubi ruku i koljena,
Da se ne bi nikom zaručila,
Dok ja idem do Stambula grada[1])
I donesem prsten od kamena,
Čim ću l'jepu darivati Maru.«

Preleti sokol ,tiho Savo'; ali Mare ni doma, nego sama njena stara mati. Ta sokol je bil tako moder, da poljubi materi roke. — »Od kod si?« — vpraša ga prijazno starka.

»Ja sam rodom iz Bosne ponosne
A u službi mladog' Devin-age.«

Pokliče skrbna mati Maro. Ko pride ta v hišico [2]), poljubi ji sokol roke in ,kolena', ter jo prosi kratko (»umiljato«), naj se ne zaroča z nikomer, dokler ne pride gospodar iz Carigrada, in prinese ji prstan ter obdari še z drugimi darovi njo in mater. Lepa Mara mu pa odgovarja:

»Nebudali [3]) moj sivi sokole,
Zar mi nije sinoč poslao prsten
Po golubu, ptici umiljatoj?
Zato sam mu krila pozlatila
Oko[4]) vrata biserom obvila.«

Jako se užali sokolu, da ni on prinesel prstana Mari; a ta ga tolaži:

»Nije njega tvoj gospodar posl'o,
Neg' u gustoj gori ostavio,
Dok je išo drugu dragu ljubit.«

Sivi sokol pa se odreže tako:

»Nije tako, gizdava djevojko,
Nije tako, velikog' mi Boga
I sutrašnje mlade nedjeljice!
Tamo aga njega zaboravi[5])
I nuz[6]) njega blago nebrojeno[7])
U naglosti, kad je k tebi pošo;
Jer s' poboja[8]), da će kasno doći«.
Kad to začu[9]) Kobaškinja Mara,
,S djundjem'[10]) kiti sokoliću krila,
A ,sa' zlatom noge do koljena,
Krunu zlatnu na glavu mu meće
A svoj prsten u kljun mu postavlja,
Da ga nosi mladom' Devin-agi.[11])

[1]) Stambol ali Stambul = Carigrad.
[2]) »Čardak« — (Pfahlhäuschen).
[3]) Ne bodi budalast (neumen).
[4]) Okolo.
[5]) Zaboravi (aorist) = pozabi, (t. j. pozabil je).
[6]) Poleg (zravno).
[7]) Neprešteto.
[8]) Kajti se je zbal.
[9]) (Aor.): začuje (zasliši).
[10]) Biserom.
[11]) Vsa se nahaja ta prekrasna pesem v L. Ilićevi, zdaj že redki knjigi: »Narodni Slavonski običaji.« U Zagrebu, 1846; 37—38.

Svate pozdravi ali vzprime (»dočeka«) v Slavoniji v ženihovem ‚dvoru‘ dekliško kolo pevajoč. Znamenite so zarad dveh bajeslovnih imen, sosebno naslednje vrstice, kako pozdravljajo ‚kuma‘ i ‚mladoženjo‘:

1.

Davor jesi, mili kume, daruj nam kolo![1])
Ništa manje od dukata, sramota ti je,
Ako više ti daruješ, tvoje poštenje

2.

Gjuvegija,[2]) mlad junače, daruj nam kolo
Čini nam se, Lado mazo,[3]) ti se ponosiš,
Što s' doveo mladu ljubu, rušnu djevojku
itd. (Prim. »Arkiv« II. 1852; 356).

Ondu (str. 372) čitamo sicer še dve pesemci, ki ji popevajo Slavonci in Slavonke v kolu, premda se res ne nehajo nì v jedni, nì v drugi beseda »kolo«; a namesto njiju izmed več drugih, nabranih letos v Lipiku na Slavonskem, podajemo tri izvirne t. j. še nenatísnene, ki gledé lepote ne zaostajajo za ónima.

3.

»Plavo[4]) momče izpod sela prodje
Gladno, žedno, željno djevojaka
Gledala ga s pendžera[5]) djevojka,
Još govori s pendžera djevojka:
»Bil' mu, majko, iznijela vode.«
Iznes', ćero![6]) al' se brzo vrati!
Otišla je, kad se sunce radja,
A došla je, kada opočiva.
Kune majka i [7]) srce i dušu.
Kuni ga, majko, i ja ću ga kleti:
Tavnica[8] mu moja ‚nedra‘ bila,
Sindjer[9]) gvoždje moje ‚bele‘ ruke
Ja sam stala pa čuda gledala,
Dje ‚jedini‘ u majke umire;
Majka kuka[10]) kono[11]) kukavica,
A sestrica kono lastavica.
Piše knjigu stara, mila majka,
Piše knjigu do devet gradova,
Tamo ima do devet sestara.
»Ajde, seka![12]) ženi nam se baćo.[13])
Tu su mene vrlo dočekale;
Svaka troje gaće i košulju
I naj mladja konja i sokola
Kad su došli blizu beli dvora,
‚Nečuje‘ se bande ni svirale;
Već se čuje švarbe[14]) i sekire
To je njima vrlo žao bilo
Oj divojko, draga dušo moja!«

4.

»Majka Janju u povoju klela:
»Ćeri, Janjo,[15]) ruva[16]) nederala!«
Još govori prelijepa Janja:
»Mili Bože, nedeljo[17]) mlada

---

[1]) T. j. daruj naše kolo, kakor se veli tudi: on nam je ujec, brat itd. (n.m: naš ujec brat itd.) — [2]) »Mladoženja« (ženih, ženin); — [3]) ljubljenec (Liebling, Zärtelkind, Mustersöhnchen). — [4]) Belolaso (blond); — [5]) z okna.

[6]) Zdaj pevajo tudi že tako: »Iznes', ćera! al' se ‚friško‘ vrati«, t. j. iznesi = nesi [mu], hčerka! [vode] itd.

[7]) Misli si »mu« n.m. »i«.

[8]) Tamnica (nsl. tèmnice, f. pl., ječa); — [9]) ali sindjir: veriga; — [10]) javka (tarnja); — [11]) kano; — [12]) n.m: seko! — [13]) n.m: brat (bratac); — [14]) bezjače, ‚baltice‘, ‚široške‘ (široke sekire); — [15]) Jana ali Janja = Neža, Nežika; — [16]) ruho ali ruvo (n): obleka.

[17]) Tako prva deklica pevka; druga (starejša sestra ji, v isti hiši ž njo pri materi stanujoča), rekla je pa: »nediljo«. Na vprašanje moje, ne bi li se smelo, (zarad mere) péti: »nedeljice« ali »nediljice«, odrezala se je pa starejša: »E, mi kažemo: nediljo mlada«; a vendar je izgovarjala potlej z mlajšo sestro vred: »belo telo«, . . a ne: ‚bilo tilo‘,

Stvori mene u polju brekinju[1])
Belo telo, brekinjeno deblo
Belo ruke, brekinjene grane
Plave kose po livadi cv'jece
Obrvice dvije pijavice
Crne oči dvije vode ladne
Dva obraza, dva djula[2]) rumena
Što molila, Boga je na molila
Stvorio ju je u polju brekinju.
Oj divojko draga dušo moja![3])

5.

Djevojka je[4]) kraj ,morja' stala,
U morju je sunce ugledala;
Ona suncu tiho govorila:
»Moje sunce, lepša sam od tebe
I od tvoga lada oko tebe.«
Ode sunce Bogu tugujuće:
»Da znaš Bože šta djevojka kaže?
Ona kaže, da lepša od mene.
I od moga lada oko mene
Ili bi joj sreću ukinijo (sic),
»Ili bi joj lice opalio?«
Griota je sreću ukiniti (sic),
Sramota je lice opaliti.[5])

V Lipiku igrajo kolo o *božiču* in *vuzmu*, in to ,djevojke' katoliške vere okoli rimo-katol. cérkvice Lipičke, ,djevojke' pravoslavne vere pa v Pakracu okoli pravoslavne cérkve; časih igrajo pa v Lipiku istotakó okoli óne cérkvice ,djevojke' *oboje* vére skupaj.

Pa ne samo ob navedenih velikih svetkih, nego časih tudi ob nedeljah ali drugih svetkih, in kedarkoli se jim zvidi, — igrajo vesele ,djevojke' in »djevojčice« »narodno kolo«.

O Véliki maši (»na Veliku Gospojinu«, 15. avgusta t. l.) videl sem v Slavoniji, in to v Pakracu blizu Lipika prvič sám, kako so tam o cerkvenem proščenju po véliki službi (od 12.tih do 1.ne) same odrasle

---

[1]) Brekinja (nsl. brek; Tuš. 43), Sperberbaum, sorbus torminalis; Linn. (Vuk. 42).

[2]) Djul ali gjul: róža.

[3]) Ta pripevek pritikajo na koncu (»kraju«), kedar se jim zvidi. — Ko sem bil poprašal starejšo (premda samo dvanajstletno pevko, Martinovićevo Rezo iz Lipika), zakaj je v zadnji vrsti rekla: »divojka (— o)«, dočim je v 1. (tu 3.) pesmi izgovarjala tudi do zadnje (nevštete) vrstice povsod: »djevojka«, a ne »divojka«, — odrezala se: Reza: »E, pa to je sve jedno«. Takó mi je odgovorila tudi na vprašanje zarad oblík: »belo telo«, »bijelo tijelo« in »bilo tilo«. — Zdaj znamo, zakaj se národ ne drži . . . železnih pravil?

[4]) Ta »je« je odveč; a pevkama se ni zdel odveč

[5]) Primeri inačico v Vukovi zbirki: »Srps. nar. pjes.« I. (1841); str. 305, br. 416. Namesto: »I od tvoga lada oko tebe« . . . čitaš ondu takó:

»Od tvog brata, sjajnoga meseca« . . . Mlajša sestra (f) narekovala je domorodni gospodični Anki G. 5. vrstico te pesemce gledé mere najprej nepravilno: »I od tvojega lada kod tebe«; starejša (R.) pa mêni drugi dan pravilno, in to prvič takó, kakor je natisneno, drugič pa tudi takó: »I od tvoga lada debeloga«, (dasi ni znala céle pesmi tako dobro na pamet kot sestra). Takó je tudi 9. vrstico narekovala mlajša zopet nepravilno: »I od mojega lada oko mene«. A starejša zopet pravilno: »I od moga lada oko meni.« — Prva in druga narekovala je pa 1. vrstico gledé mere nepravilno: »Djevojka je kraj ,morja' stala« n.m: «Djevojka je pokraj ,morja' [ali: mora] stala«. Treba pa véleti, da se poleg lica »more« tudi v stari srbščini nahaja lice »morje«. (Gl. Mikl. 2, 381).

selske deklice (»djevojke«) in vitki selski dečáki (»mòmci«) v krasni národni noši pod »vedrim nebom« na ravnici pri katol. župni cérkvi »sv. Gospe« skupaj igrali lepo národno »kolo« (okroglo in zapleteno). Poprej sem videl slavonsko kolo, res da, že večkrat, a samó gospodsko, »po dvoranah« brez petja. — Pévale so pa v njem, to je v selskem (»seoskem«) kolu same deklice; izmed dečákov pa zdaj ta, zdaj óni od veselja samo malo in na kratko zavriska (»pocikne«). — Plesalke in plesalci so se pomikali v jedno mér od prave na levo, — ‚cepetajoč‘[1]) in (po žumberski) z rokami navskriž držeč se za pas. — Začele so najprej pevaje kolati same deklice jako počasi; čim se jim pa pridruži prvi dečák (»mòmak«), začelo se je kolo sukati mahoma nekoliko hitreje, a še živahneje potém, ko je bilo pristopilo več dečákov, (pa tudi še novih deklic). Napósled naraste potem takem takó, da smo se morali gledalci umikati na vse straní.

Popevale so deklice v tém kolu razven priobčenih treh Lípičkih pesemc še več drugih národnih, samó da so óni pripevek[2]) zapele mahoma iz početka, a ne stoprav na koncu, in da ondaj niso izgovarjale: »divojko«, nego: »djevojko!«

A čudno, da ‚momci‘, stopaje v kolo, niso gledali baš na to, da bi se pridružil vsak posebe kaki ‚djevojki‘; nego zahajali so tudi po 2, 3, 4 kar zdržema med plesalke. — Pravili so mi pa, da v istem Pakracu, kjer je tudi sv. Elije (»Ilije«) cérkvica, podružnica staroverska, na tega svetnika god (»Ilijn dan«) pravoslavnim svetek 20. dné julija (1. dné avgusta p. n.) blizu óne cérkvice na vélikem travniku isto takó, a vrhu tega o glasbi (»uz svirku«) . . ‚djevojke‘ in ‚momci‘ igrajo še mnogo večje kolo; dalje, da si tudi tam (kakor v Predgradu pri Poljanah) še dandanes ‚momci‘ v kolu izbirajo ‚djevojke‘ za neveste. Taki mladeniči pa ondu ne hodijo vsi v kolo; nego nekateri . . gledajo samó izza kola; pa kateremu se katere primejo oči, óno pokaže navzočim roditeljem svojim, ki gledajo potlej, da se z deklico in roditeljimi njenimi sestanejo v kaki krčmi, kjer jo snubijo (»prose«) — nì pet, nì šest — mahoma za sina. —

O ‚Srbih graničarih‘ piše pa N. Begović v svoji izvrstni knjigi:[3]) »Momak u kolu vata se do djevojke, za koju mu je oko zapelo. Ako je njojzi on za volju, igraće zajedno;[4]) ako li ne, onda će se ona poslije nekoliko koračaja pustiti iz kola.« —

[1]) »Im Zepperlschritt«, rekel je neki Nemec.

[2]) »Oj divojko, draga dušo moja!«

[3]) „Живот и обичаји Срба-Граничара“. U Zagrebu, 1887; str. 127.

[4]) Plesala bosta skupaj.

Treba pa védeti, da se v Slavoniji kolo pod »vedrim nebom« ne igra samó o vélikih svetkih (cerkvenih in národnih), zlasti o božiču, Jurjevem, Ivanju, duhovem, o sv. Eliji (»Iliji«) in o cerkvenem proščenji (»zboru«), — nego o vsaki ugodni priliki, a posebno ob nedeljah in svetkih, ako je vreme lepo in toplo. O taki priliki snidejo se namreč vesele deklice pri cérkvi, na »livadi« ali kakem drugem pripravnem prostoru ter igrajo kolo, kedar se jim hoče, — bodisi same, ali pa z dečáki vred. To velja po ustnem poročilu tudi za Bosno, dasi bódeš v naslednjem popisu čital navedene samó dotične svetke‘ oziroma posebne dni, kdaj se kolo igra po navadi tudi v Bosni. Isto velja tudi za Hercegovino, Hrvatsko in Srbijo.

(Konec prihodnjič.)

Prijatelju na grob.

(*Fr. Sajnkovič,* pravnik v Gradci, umrl dné 27 avgusta 1888. l v Središči.)

Življenja svit ti jedva je zazoril,
Okušal jedva prvi si mu slaj,
Že dih strupeni je njegov zamoril
In v grob položil te za vekomaj.
Takó spomladi pisan cvet uvene,
Ko sape zabrijó nad njim ledene.

Cvet brez sadú! — Usoda je hotela,
Da takšen ti si ločil se od nas.
Kaj to pač, če so srca nam drhtela,
Če solze so rosile nam obraz? —
Nikamor se usoda ne ozira
In zida sama, sama spet podira.

Ob žalostnem ti nisem stal ležišči,
Ko v smrtni sèn zapiral si okó,
Solz točil nisem na pokopališči,
Ko v grob ložili tvoje so teló;
Od tebe daleč, v sobici so tihi
Iz prsij vili se mi tožni vzdihi.

In še vijó se, ko ob strtem cveti
Posilja znova se gorjup spomin
In pohiti mi z vetrom v brzem leti
H grobišču sredi zêlenih ravnin.
Dokler na zemlji cvetje bo venelo,
Bo toge trnje meni v srci cvelo.

Od njega spletal venec bom nagrôbni,
In če mordà zanese čas me kdaj
Iz mirnega domú na kraj žalôbni,
Kjer v sladkem snù počivaš ti mi zdaj,
Na grob položil v znak ljubezni verne
In žalosti bom svoje ga nezmerne.

Fr. Gestrin.

Mojega prijatelja povest.

Spisal **N. R.**

II.

Končavši svojo povest, kakó je Polonico in vso njeno obitelj s hišo vred odnesla ljuta Drava, potegnil je prijatelj Dorko z roko preko čela, kakor bi hotel izbrisati žalostne spomine, srknil pol čašice vina, potem gledal nekoliko hipcev mrklo pred sé, napósled pa nadaljeval:

»Dolgo sem stal na dravskem nabréžji, zrl v silne motne valove, in čimdalje sem gledal, tem živeje sem čutil, da mi je Drava odnesla moje vse. Bilo mi je očito, kakó mi je Polonica bila draga, kakó je polagoma ljubezen prevzela srce moje.

Obupen sem šel domóv, v obupnosti prebil par dnij in dolgih nočij, potem sem pozvedával, ni li kje mogočna reka vrgla trupel ponesrečencev na breg, pošiljal ljudi in pisal na razne straní, so li kje videli utopljeno rodbino Mlakarjevo.

Vse zamán! Kar je Drava vzela, dala ni več nazaj. O vsi obitelji Mlakarjevi ni ga najti sledú. Prej od veselja kipeče srce moje je bilo mahoma prazno, jaz sam pa tožen, čutil sem se brezmejno osamljenega, kakor da sem izgubil zvezdo-vodníco. Ogibal sem se veselih družeb, živel sem sam záse, jedini tovariš moj — bilo je moje gorjé!

Takó sta v jednakomernem, žalostnem tiru pretekli dve leti in ljudje so me že nazivali mizantropa. Bil sem takemu tudi podoben in prijatelji in znanci so bili toli uljudni, da so me na veliko mojo nejevoljo le prepogostoma povpraševali: kaj mi je? Ni li kaka nesrečna ljubezen vzrok klavernosti moji? Bilo pa je tudi takšnih vmes, ki so trdili, da sem se bil pregloboko zagledal v Poloničine žarne očí in da zaradi tega žalujem.

Čas je najboljši in najgotovejši zdravnik. Čas seka rane in jih celi. To sem izkusil tudi jaz. Sam ne vém, kakó je prišlo, a tekom časa je spomin na ljubljeno Polonico vedno bolj bledèl, kakor se godí cvetkam in šopkom, poklonjenim nam od nežnih rók. Začelo se mi je dozdevati dan za dnevom, da je svet še zmeraj jednako rožnobojen, kakor pred par leti, da je še vredno živeti in uživati kratko življenje.

Baš ko se je v meni vršila ta duševna izprememba, dobili smo v pisárno mladega Bergerja. Bil je to zál dečák, toda silno razvajen;

bil je svoje matere »srček«, ali kakor sem pozneje čul, njen »Nesthockerl«. Bergerjevi so bili zeló imoviti, imeli so dve hiši na Ptuji in poleg tega še dva lepa vinógrada. Sin Adolf je bil materi posebno na srce prirasel, ker je bil rodbine jedini »Stammhalter«. Zaradi tega ga je omehkužila in razvadila, da ni nikjer bil kàj prida in da so zavoljo tega sklenili, dati ga v pisárno, da ne bode brez vsacega pôsla pohajal po mestu.

Usoda je hotela, da so si izbrali v ta namen baš mojega šefa pisárno in da je bil Dolfi ravno meni podrejen. Predstavljajoč mi ga, prosil me je oče, jako čestit meščan in inteligenten gospod, da bi mu bil naklonjen in da bi mu, kadar bi bilo treba, pomagal. Dejal je: »Dolfi ni ravno praznoglàv, ali doslej ni imel pravega navóda.«

Takó je tudi bilo. Kmalu sem uvidel, da je Dolfi res nadarjen, zató sem se bavil ž njim več, nego bi se bil sicer. Dobrohotnost in napotíla moja so prav ugodno vplivala nánj in začel je jako marljivo uradovati, da je bil ž njim zadovoljen moj šef in sevéda tudi jaz.

Gospod Berger, čuvši o tem uspehu, ni védel inače pokazati hvaležnosti svoje, nego da me je za prihodnjo nedeljo povabil na obed, ali kakor je on rekel: »auf einen Löffel Suppen«.

Šel sem tja in jako prisrčno so me vzprejeli. Gospod Berger me je predstavil najprej gospé soprogi, ki mi je podala obe roki rekoč: »Dolfi mi je že pravil, kakó ljubeznivi ste ž njim. Hvala Vam! Prav vesela sem, da ste nas počastili.«

Jedva sem se nekako sramežljivo zahvalil na tem vzprejemu, kar me prime gospod Berger za podpázduho ter vêde v salon, predstavljat me svojima hčeráma.

Bili sta to zeló lepí gospodičini, ali popolnoma nejednaki. Mlajša, Julika, bila je plavolasa, modrih očij, jako mikavna prikazen in polna življenja.

Starejša, Lojzika, bila je vsa drugačna. Njeno malce črnomaljasto, toda zorno lice so obrobljali gosti črni lasje, izpod nenavadno visocega čela in temnih obrvij je žarilo dvoje plamtečih črnih očij, ves izraz pravilno ovalnega obraza je bil dražesten, a znala se mu je tudi nekaka resnobnost. Primerjajoč obe krasotici sem bil kmalu gotov. Julika je pomlajena mati, Lojzika pa se je vrgla po očetu. Julika je podobna jasnemu brezskrbnemu dnevi, Lojzika pa tajnostni krasni nôči.

Kakor zunanjost, bila sta tudi temperamenta. Julika skočila mi je, ko me je gospod papá predstavil, kakor iskra naproti: »No, to je lepó, da ste nas počastili! Dobro došli! Naš Dolfe mi je že večkrat pri-

povedoval, kakó ste dobri, kakó Vas imajo ljudje radi. Če se ne motim, sva se že videla! Jaz vsaj dobro vem, da sem Vas že parkrat srečala. Saj ste že dlje časa na Ptuji? Kàj ne da?« In takó je šlo gostobesedno dalje. Lojzika pa, ko sem jej bil predstavljen, priklonila se je lahno in samó rekla: »Veselí me! Posebna čast mi je!«

Kmalu potem smo šli k obedu, kjer se je jako mnogo govorilo, najglasnejša seveda je bila Julika. Pripovedovala in povpraševala je vse mogoče stvarí. S samimi vprašanji je izvlekla iz mene, kje in kakó stanujem, kje obedujem, kakšna je navadna moja večerna družba. Ko sem ji odvrnil, da že dlje časa nikamor ne zahajam, da sem najrajši sam, vzkliknila je:

»Oh, to mora biti zeló dolgočasno!« Pri tej priči ji je posegla Lojzika v besedo: »Julika, vender ne bodi taka!« zajedno pa je uprla temne svoje oči váme, kakor bi hotela prositi, naj tega nepremišljenega izreka ne devljem na tehtnico.

Ni trebalo tega pogleda, saj bi Juliki ne bil mogel šteti v zlò, da je rabila še ostrejši izraz. Lepa in mlada, polna kipečega življenja, oživljala je baš s svojo živahnostjo vso družbo. Vesela je bila življenja, póleg tega pa želela, da bi okoli nje bili sami veseli obrazi. Prikupiti se je morala na prvi pogled vsakômu, kdor umeje ceniti žensko lepoto in prirojeno živahnost mladih let.

Po obedu me je povabil gospod Berger, naj grem ž njim v kavarno.

»O, tega pa že ne!« oglasila se je Julika. »Gospod Dorko bode takó ljubezniv, da ostane pri nas, kàj ne da? Kaj bi pa v kavarni počeli? Papá ima svojo partijo taroka, naj le gre, Vi pa Lojziki in meni žrtvujte par ur! Igrala bodem na klavirji, karkoli Vam drago, ti, Lojzika, tudi, kàj ne?«

Ljubeznivega vabila nisem mogel odreči in preživel sem v družbi gospé Bergerjeve in obeh gospodičin par prelepih ur. Igrali sta na klavirji, peli razne pesmi in pri tem kazali veliko nadarjenost in dober ukus. Napósled sta me še povabili, da smo začeli »kralja klicati.«

Igrali smo zeló nizko, jaz pa sem neprestano dobival, zató mi je tudi Julika poredno opomnila: »Sreča v igri, nesreča v ljubezni. Pazite, pazite, gospod Dorko!«

Ko sem se pozno na večer ločil z gostoljubno obiteljo, stopal sem posebno lahkonóg po mestnem tlaku. Zdelo se mi je, da sem našel, česar sem doslej pogrešal, čutil sem se srečnega, da sem zopet jeden dan prebil v takó prijetni ženski družbi. Vso noč sem sanjal o živahni Juliki in o resnobne Lojzike sanjávem pogledu.

Odslej sem češče zahajal k Bergerjevim. Vabljen sem bil mnogokrat, in kadar so me pozvali, bil je to záme vesel dan. Lépi uzorni hišni red, neprisiljena gostoljubnost, vedno jednako srčni vzprejem in izredna zabava -- vse to mi je prijalo nenavadno in dočim sem se radoval Julkine najivne veselosti, bil sem kar zamaknen v Lojzikine čarobne očí.

Sprva me je Julika bolj zanimala, a kmalu se je njena jasna podoba morala umekniti resnobni Lojziki. Temno njeno okó napravilo je náme silen vtisek, vedno mi je stala pred očmí in začelo se mi je dozdevati, da se najini pogledi vedno bolj pogostoma srečávajo.

Lojzika je res bila vedno veselejša, zgovornejša, proti meni posebno ljubezniva in kadar sem se poslavljal, čutil sem njene mehke ročice pritisek ter s slastjo me je naudajalo njeno vsakokratno vprašanje: »Kdaj pa zopet pridete?«

Táka vprašanja in vse njeno milo bitje me je ognjevito prešinjalo. Na Lojziko sem mislil po dnevi in po nôči in kmalu sem si bil gotov, da je zavzela vse moje srce, da brez nje záme ni več prave sreče.

Kaj pa ona? Ali misli Lojzika tudi takisto? Ali te ni morda že prehitel kdo drugi? Na ta vprašanja si nisem upal odgovora nì misliti, a kmalu sem se odločil, da mora tej peréči negotovosti biti konec.

Prilika se mi je hitro ponudila. Povabljeni smo bili vsi vkupe v vinógrad k Edrovim, kjer se je zbrala mnogobrojna in jako vesela družba. Pozno na večer smo se odpravljali domóv. Bil je prekrasen večer. Polna mesečina je pokrivala hrib in dol, Drave srebrni trak se je lesketal po ravnini, iz vasij po Ptujskem polji so blestele posamične lučice, ob zakotnih dolinah pa stale male prezorne megle, vzduh bil je čist in vonjáv, vse okoli mirno, naša družba le se je dobre volje vračala v mesto.

Lojzika in jaz sva bila zadnja.

— »Slava slučaju!« nagovoril sem jo. »Smem li Vas izpremljati, gospodičina?«

— »Smete. Celó veselilo me bode«.

— »Srčna hvala! Dolgo sem že hrepenel po tej sreči. Glejte, kakó krasno je nebó! Koliko zvézd miglja na azurnem obóku! Vsak človek ima neki zvezdo svojo.«

V tem hipu se je utrnila zvezda na obnebji ter potegnila žarečo črto za seboj.

— »Čegaver je bila ta zvezda, pač ni bil dolgo srečen, kajti jako hitro je zašla«, opomnila je Lojzika.

— »Hvala Bogú, da to ni bila moja zvezda. Zvezda moja biva na zemlji in danes je presrečna noč, da mi je smeti hoditi póleg nje.«

— »Aj, aj, gospod Dorko, zeló, zeló ste mi sentimentalni. Kaj pa poreče sestra moja Julika?«

— »Julika? Zakaj vprašujete takó?«

— »Jaz menim, da sta si od srca dobra in ker jaz sestrico ljubim, odvrnila bi od nje rada vsako zlò. Ali ni takó prav?«

— »Res, prav je, popolnoma prav. Ne tajim, da mi je gospodičina sestra ljuba in draga že zaradi Vas, da se veselim njene preproste živahnosti, ali srečen sem le tedaj, kadar gledam Vam v milo obličje. Odkar sem Vas prvikrat ugledal, vtisnila se mi je podoba Vaša z nepremagalno silo v srce. Ljubim Vas, iskreno, goreče, bolj nego življenje svoje! Gospodičina, zvezda moja, samó jedno besedo, samó žarek upanja!«

— »Lojzika, kje pa zaostajaš?« začul se je od spredaj glas. In gospá Bergerjeva je obstala in čakala, da doideva družbo.

Kakor sem sicer obožaval gospó Bergerjevo, želel sem si vender takrat, da ni ona mati zvezdi moji, Lojziki. Nepričakovani njeni klic je pretrgal najin pogovor in druzega nisem mogel več vprašati, nego:

— »Ali se smem nadejati odgovora?«

— »Gotovo! Toda danes ne.«

»Kdaj li bodem tóli srečen?«

— »Kadar se zopet vidiva!«

S temi besedami sva se poslovila in pozneje v gósti družbi ni bilo niti tóliko prilike, da bi si bila z Lojziko segla v roko.

Drugo jutro sem šel po navadi v pisárno. Ne vém, kakó je pot nanesel, da sem ta dan krenil mimo Bergerjeve hiše. Bila je menda posebna sreča, kajti ugledal sem Lojziko v pritlični sobi.

»Dobro jutro in srečne oči, ki Vas vidijo takó rano! Ne srdite se, da se usojam opominjati Vas obéta Vašega!«

— »Kakóvega?«

— »Rekli ste, da odgovorite na vprašanje moje, kadar se zopet vidiva.«

Lojzika ni na to odgovorila ničesar, ampak s škarjicami je od strigla prekrasno rožo in jo izpustila nizdolu. V zraku sem jo ujel in

poljubil. Obrnivši se v okno, videl sem, kakó se je Lojzika zardela kakor màk in na pol prikrita za zastorom položila prst na cvetoča ustna.

Omamljen po tem prizoru in sladki tajnosti sem odšel in čutil sem se najsrečnejšega človeka pod solncem. Poljubljal sem divno cvetko, da je od vročih poljubov mojih usehnila in še sedaj jo nosim na srci.

Par dnij nisem Lojzike več videl. Hodil sem mimo hiše, zrl v okno, a zorno njeno lice se nikjer ni pokazalo. Tretji dan pa sem dobil povabilo v trgatev k Bergerjevim.

Ti, Gorenjec, niti ne pojmiš, koliko poezije je v trgatvi. Ko prihaja »bránju« čas, oživé se vinógradi. Crički »unisono« pojó glasno, vinščaka veselečo ouverturo, vitki klopôtci pritrkavajo v lahni sapi na zamolklo zveneče deščice, okoli vinógrada nabijajo in pripravljajo sodárji raznovrstno vinsko posódje, gospodarji pa korakajo po svojih goricah, premišljujé, koliko bode letos pridelka, k daj bi sodilo brati. In potem pozovejo gornika v posvetovanje in dol oči se dan.

Sedaj se začne šele prava veselica. V gósti vrsti se zaženó delavci med trse in veselo pevajoč pobirajo sladki sad, katerega krepki nosači v trebušnih bréntah, upogibajoč se pod težkim bremenom nosijo v stiskálnico, kjer velikansko hrastovo bruno, obteženo na konci z ogromnim kámenom, pritiska na vinske jagode, dokler ni gotov zadnji »koš«. Znojé se birači, znojé nosači, velikansko bruno škriplje, stiskálnice mogočni deli pokajo, notri v vinógradni sobi pa je zbrana vesela družba ter se ob pokanji samokresov in pušek in ob odmevu veselega petja in vriskanja iz sosednih goric veselí obilega in izvrstnega darú božjega, veselí življenja!

Kaj bi se tudi ne? Saj je na takšen dan gostoljubnost brezkrajna. Vsak se svobodno poslužuje, kar in kolikor ponuja miza. Ta pa je obložena, da se kar šibí. Takoj pri prihodu, ko te je gospodar z obiteljo vzprejel in te gostoljubno pozdravil, vedó te v sobo in hočeš, nečeš, strežejo ti z grozdjem, s svinjino, sirom, presnim maslom, pecívom in sevéda z izvrstnim vinom. Ko si potem malce si ogledal vinógrad in se morda malo pošalil z dekleti, vabijo te zopet v sobo in tedaj se prinesó na mizo tolsti puráni, izredno ukusne poganice, začnó se napitnice, petje in najsrčnejša zabava. Vse je veselo, vse se raduje, vse je polno dovtipov in ko se je prinesla še črna kava, ali čaj, ostaviš v pozni uri vinógrad, ki je morda bil za tvoje telesne močí preprijeten.

Tudi v vinógradu Bergerjevem je bilo takó. Veselilo se je vse. Ko smo vsi notranjega človeka dostojno očvrstili, dvignili so se starejši gospodje ter šli v stransko sobo, kjer so bile mize prirejene za igre in kjer so pri kvartah poskušali srečo svojo. Kar nas je bilo mlajših in sevéda, poleg nas ves nežni spol, ostali smo pa, da se zabavamo med seboj. Po raznih igrah je nasvetoval nekdo »Polstertanz«. Igra ta ni baš duhovita, niti bi se smela priporočati, meni pa je provzročila veliko gorjé. Pri tej igri napravi družba kolo, jeden izmed družbe vzame blazinico ter stopi sredi vrtečega se kola. Kadar se mu zljubi, ustavi kolo in položí blazinico pred gospodičino ali pred gospoda, katerega si je odbral. Poljubita se, zaplešeta in potem stopi s poljubom pozvana oseba na njegovo mesto sredi kola.

Jaz sem bil četrti na vrsti. Gospodičina, kateri sem bil isti večer prvikrat predstavljen, položila je blazinico prédme. Poljubila sva se in zaplesala, potem pa sem jaz pobral blazinico in premišljal, koga naj si izberem. Pri prihodu v vinógrad se je bila Lojzika že zardela in ubežala v kuhinjo. In zdaj, spominjajoč se prizora, ko mi je bila poklonila rožno cvetko in za zastorom položila prst na ustna, češ, ohrani to záse, menil sem, da moram biti diskreten, da mi ni smeti izdati najine tajnosti.

Zató sem, ko se je kolo tretjič zavrtilo okrog mene, mignil, blazinico položil pred Juliko, poljubil jo in ž njo prav živahno zaplesal po sobi.

Vrnivši se na svoj prostor v kolu, pogledal sem za Lojziko. Ta pa je bila bleda kakor zid in niti jednega pogleda njenih očij nisem več ujel. Samó jedenkrat se je še vrtila v kolu, potem pa ostavila družbo, rekoč, da jo glava bolí.

Zaradi njenega odhoda je minil nesrečni »Polstertanz« in kmalu potem smo se vrnili v mesto. Zopet je bil slučaj, da sva Julika in jaz bila zadnja. Umeje se, da sem ji hišni znanec ponudil izpremstvo in da sva vkupe hodila domóv. Julikina živahnost je vplivala tudi náme in o veselem glasnem pogovoru in smehu sem jo privédel na dom. Pred hišo smo se razšli z obligatnimi prikloni in zahvalami, neljubo pa me je dirnilo, da Lojzike nisem videl niti za jeden trenutek.

S čudnimi čustvi v srci sem šel domóv in čimdelj sem premišljal, tembolj sem si bil v svesti, da utegne nocojšnji večer biti záme usodepoln. Nesrečni »Polstertanz« mi ni hotel iz glave in nebrojnokrat sem si očital, zakaj sem bil tako malosrčen, da nisem bla-

zinice položil pred Lojziko. Napósled pa sem zaspal in spal dobro in dolgo.

Blizu desete ure dopóludne je že bilo, ko dojdem drugo jutro v pisárno. Prvo, kar ugledam na mizi, bil je droben listič. Dasi še nisem znal vsebine, bilo mi je vender zdajci tesnó pri srci. Odprem pismo, čitam in kar stemnilo se mi je pred očmí. V pismu je bilo zapisano:

„Wenn Sie heute über die Brücke gehen,
So bleiben Sie beim Kreuze stehen:
Dort bin ich in die Drau gesprungen!
Louise".

Na steno pišoča ognjena roka ni kralja Belzacarja zadela huje, negoli mene te kratke besede.

Gologlàv skočim iz pisárne, kajti ura še ni kazala desete, in ob deseti uri sem dan za dnevom hodil v kopalíšče. Možno je, da pridem za časa. Kakor besen dirjam po ulicah, pritečem na dravski most, toda prepozno, kajti najprej sem pogledal v vódo, sredi Drave pa se je samó še jedenkrat prikazala Lojzikina lepa glavíca, potem pa je izginila. Jaz sem jo še videl; je li ona videla mene, tega ne bodem zvédel na tem sveti.

Brezmejne žalosti svoje ti ne popisujem. Jedna minuta mi je vzela, kar mi večnost ne povrne, pustila pa mi grizóčega črva v srci, da sem jaz kriv bil smrti njene.«

* * *

Dorko je umolknil in meni se je zdelo, da so mu solzé porósile očí. Vsaj pripognil se je na mizo, delj časa zrl nepremično v kupico, potem pa vzel klobuk, segel mi v róko in odšel.

Nisem ga videl še kdàj.

Po pregovoru: »V tretje gre rádo«, bilo bi umestno, da bi dodal še tretjo povest, zaradi efekta vsaj bi takšno stopnjévanje bilo potrebno. Žàl, Dorko ni dospel več do tretje ljubezni. Pri neki komisiji ob povódnji je povéznila silna reka njegov čoln in izginil je v vôdi. Mogočne Drave valovi so ga združili s Polonico in z Lojziko.

Prilogi k Preširnovemu životopisu.

Priobčuje **Fr. Levec.**

V.

Dr. Fr. Preširen v Celovci.

6.

Lieber Freund! Brez datuma.

Deine Ansicht über Jarnik dürfte, in so fern sie ungünstig ist, viele, in so fern sie aber günstig ist, vielleicht weniger Anhänger finden. Seine Art zu etymologisiren liefert den traurigen Beweis, dass jede Sünde sich leicht vererbe. Übrigens verdient er Nachsicht, und ich bin gewiss, dass sie ihm von einem billigen Recensenten zu Theil werden wird. Sollte das Werk allgemeinen Nutzen schaffen, so müsste erst ein philologischer Virgilius darüber kommen, um aus dem vielen Miste die Goldkörnlein auszuscheiden. — Ich habe Deinen Brief dem Slomšek (vermuthlich ist er der sehr verehrungswürdige Philolog aus dem Cillier Kreise) lesen lassen, und er schien Dein Urtheil gerecht zu finden.

Jakons Gratulazion habe und hätte ich niemanden lesen lassen, weil sie nur höchstens den Smolnikar vel Slomšek hätte interessiren können, die zwei aber kaum so liberalen Sinnes seyn dürften, um so was zu verdauen. Ejusdem auctoris Gratulazionscarmen in Schmidburg, vide ultim. Carynth. hat hier sehr missfallen, der krain. Text ist kaum oder gar nicht zu verstehen. Die deutsche Übersetznng ist kanibalisch. Auf die Art werden wir zu Gunsten der slov. Philologie keine Proseliten machen. — Dass ihr die Romanze od Dohtarja unterdrückt habet, ist mir recht, denn es schickt sich doch nicht für einen Poeten von meinen Jahren so kindisches Zeug den Leuten aufzutischen. Überhaupt wollen mir meine Cantilenen, seit dem ich sie gedruckt gesehen, nicht gefallen. Mit den Seršeni habe ich mich wohl übereilt, sie dürften den oculeus eines brencel haben. Soldaška, Aftrologam, Še miru, et Strah müssten aus der Feder eines philosophie stud. geflossen seyn, um entschuldigt werden zu können. Wenn ich diese Liedlein mit meiner gegenwärtigen Prüfung in Verbindung bringe, so fange ich an, an mir selbst zu verzweifeln, ob ich jemahls gescheidt werden werde. Künftige Woche melde ich mich zur Prüfung, bis nun bin ich noch nicht mit der Hälfte der Materie fertig. Nach Grätz getraue ich mir nicht mehr zu schreiben. Im corrigirten Bogen habet ihr einige S mit ˬ zu versehen vergessen vid. Štajerske. Im Makulaturbogen ist Seite 24 Zeile 2 brame statt brane, S. 26

Z. 3 et 4 levič statt Lev, lese statt Lese, S. 30 Z. 2 nji statt nij, S. 31 Z. 7 odpodé statt odpodí vel odpod'ta nicht angezeigt worden. Sollte der Druck bis zum nächsten oder 2t. Posttag fertig werden, so ersuche ich Castellionem um 4 ordin. Exempl. um sie an hiesige Bekannte zu vertheilen. Kaufen wollen die Korošci unsere Čebelica nicht. Bei Kleinmayr steht noch der ganze Pack unverkauft. Turjačne mittas, seit 14 Tagen wird hier erzählt, der angebliche auctor sitze wegen Verbrechens der Störung öffentlicher Ruhe (Strafgesetzbuch §. 57) in Untersuchung; ob was daran ist, dürftet ihr besser wissen. Wirst du den Artikel über Čebelica fürs Illyr. Blatt schreiben? Wann dürfte der Druck der Čebelica fertig werden? Wann reisest Du von Laibach fort? Hat nicht Burger eine Übersetzung von Schmidts Jugendschriften drucken lassen (wenn ja, schliess ein Ex. den Čebelicen bei) — hoffe ich mit nächster Post zu erfahren.

Dein Freund

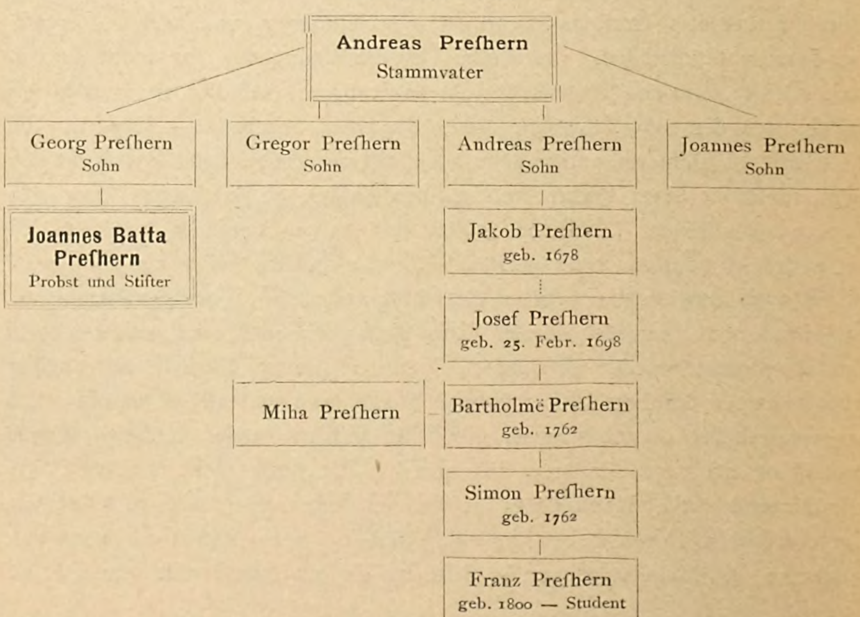
Dr. Prefhérn.

VI.

Rodovnik Preširnov.

Prečastiti gospod Tomaž Kajdiž, dekan v Moravčah, blagoizvolil mi je po g. Janku Kersniku v porabo prepustiti nasledni jako zanimivi rodovnik Preširnov, za kar se gospodu dekanu lepo zahvaljujem. Rodovnik je potreboval naš pesnik najbrž za to, da je dobil dijaško ustanovo, katero je založil njegov sorodnik Janez Krstnik Preširen, bivši prošt ljubljanski.

Stammbaum.

Gegenwärtiger Stammbaum wird aus den ämtlichen Taufbüchern hiemit bestättiget und bezeuget, dass Franz Prefhern dem Stifter Johann Batta Prefhern, weil. Probsten anverwandt sey.

K. k. Pfarrhof Radmannsdorf den 10. October 1816.

Georg Prefhern geb. 1805

Bruder des obigen Franz.

L. S. *Philipp Jacob Grofchel* m. pr. Stadtpfarr-Vicarius.

Die Richtigkeit der in rückseit'ger Stammbaums-Angabe enthaltenen zwei Gebrüder *Franz* und *Georg Prefhern*, in Rodain getauften, wird hiemit auch vom Unterzeichneten ämtlich bestättiget.

L. S. *Franz v. Sales Christiani* m. pr. Ortspfarrer.

Književna poročila.

Stapleton.

Neznanega prelagatelja evangelija preložena po Stapletonu v XVII. veku. Objavil A. Raić (ponatis iz progr. vel. realke l. 1887 i 1888). V Ljubljani 1888, 8⁰, 122.

(Dalje in konec.)

Ne vem, zakaj govorí pisatelj o a/ъ- in a/o-deblih; kje je pa pri ъ/o-dekl. kak a-element? To je pač po stari teoriji, kateri se zdaj neče več verjeti; sicer to ni nobenega pomena, da le razumevamo pisatelja, kaj hoče povédati. Pri acc. sgl. ъ/o dekl., kakor Achaz, Achim, Amon etc. bi bilo dobro dostaviti, da so najbrž neizpremenjeno vzeti iz izvirnika, da tedaj niso národne oblike, kakor je tudi voc. Philipe vzet iz latin. originala, kar sicer ni dostavil pisatelj. Nerazumno mi je, kakó more pisatelj reči nom. pl. končuje se i na *e* in potem navesti primere vetr*ove*, vol*ove*, jeli tukaj končnica res *e*? Meni se sploh ne dozdeva gotovo, da bi omenjene oblike neposredno odgovarjale staremu nom. pl. na *-ove*, mogoče je, da so se iz starejšega *ovi* (kateri je iz *ove* po analogiji nastal) fonetičnim potem razvile t. j., *i* se je nadomestil z *e* kakor v mnogih drugih slučajih, zato si ne upam teh primerov naravnost primerjati s stsl. *ove*. Med starejšimi gen. plur. ъ/o-deb. brez *-ov* se mora prečrtati korb (str. 62); ker se v mnogih krajih govorí v nom. sgl. korba (tedaj gen. fem.), dasi tudi korb. Nejasno je tudi, če pravi pisatelj, da se acc. sgl. a-deb. končuje tudi na *u* in če navaja za primer cerquu, tukaj se je pač, o čemer najbrž tudi g. Raić ne dvoji, *u* glasoslovno razvil iz *-ev*, kar nam kaže že nom. sgl. cerku. Gen. pl. rizh (rič) ne morem najti v tekstu (14), jaz čitam tamkaj rizhi; gen. plur. stran je od nom.

strana, kakor to nahajamo v Krelji, Dalmatinu etc. Da se ima v našem rokopisu v gen. loc. dat. in instr. plur. sestavljene sklanje čitati ih, im, imi za ьh, ьm, ьmi, mi je nekoliko dvojbeno, pričakovali bi potem vsaj nekolikokrat pisavo *eh* etc. Ravno takó ni gotovo, da stojí tudi v loc. sgl. *im* jednako instr. radi tega, ker se je govorilo ьm v obeh sklonih. Mi nahajamo že izključljivo v loc. *im* v spomeníkih, kateri ne poznajo prehoda nenaglašenega *i* v poluglas ь = e in jaz tudi ne verjamem, da bi bil na isti način tolmačiti martwech v celovškem rokopisu. Mi imamo tukaj najbrž mešanje loc. instr. in tudi dat. sgl. sestavlj. in pronom. skl., kakor je to tudi v drugih slovan. jezikih, saj čitamo per nemu 6, 28, v niemu 32, v nemu 63, v temu 63. V Stapl. nahajamo samó tvoj, svoj in ne kakor n. pr. v Truberji tuj, suj; med zaimki ne najdem nikjer *oben, obeden* in vender bi bilo potrebno omeniti, da prelagatelj piše te oblike n. pr. obeniga 13, 19, obene 25, obeden 33, 78, oben 55.

Da v loc. sgl. a-dekl. *e* odgovarja naravnost stsl. ѣ kakor v kajkavskem narečji, to je neverjetno; sam pisatelj je te oblike na stráni 64. prav tolmačil.

G. pisatelj misli, da je instr. in dat. pl. ъ/o-dekl. na *am* »bolje lokalnega nego temporalnega značaja, i da jim je vzrok iskati v organičnih prikaznih«. O tem je jako dvojiti in jaz še vedno ostanem pri svoji in Škrabčevi razlagi te oblike in sicer, ker 1. če je *am* glasoslovno iz *om* nastalo, takó je popolnoma nejasno, zakaj nahajamo poldrugo stoletje prej *am* pri neutr. nego pri masc., in zakaj je ta oblika pri nekaterih pisateljih pri neut. že v veliki večini, pri masc. je pa še ni najti, 2. ker je pri nekaterih starih pisateljih *am* že v večini, nadomeščevanje nenaglašenega *o* z *a*[jem] se pa še komaj najde 3. ker se še zdaj *am* govorí v nekaterih iztočnih krajih pri neutr. dosledno, kjer se ne izpreminja *o* v *a*. Da je *am* v nekaterih narečjih prej nastopilo in predrlo, kakor v drugih, o tem nikdo ne dvoji, saj še zdaj v nekaterih narečjih ni najti te oblike; pa tudi jedno in isto narečje se je v tem oziru časoma izpremenilo in zato mislim, da je *am* tudi končnica »temporalnega značaja«. Hren in Schönleben sta pisala v istem narečji, dà, Schönlebnova Evangel. so samó druga izdaja Hrenovih, in vender je, kar se tiče te končnice dovolj razlike med njima: v Schönlebnu je že več primerov z *am*. Ali primerjajmo Skalarja in Rogerija; v prvem je še precèj oblik na *om*, *em* in končnice *am* še ni popolnoma predrla, v Rog. pa nahajam samó *am*. — Dobro je opazil pisatelj (str. 70), da je že v naših starejših pisateljih najti vpliv drugih narečij, da si je gorenjski pisatelj izposodil marsikaj od dolenjskega.

Na str. 73. čitamo naslednje meni nejasne besede: „ne moremo sicer ajiti, da je v nsl. pri glagolih II. vrste neka nepravilnost glede obraževanja trpnopreteklega deležnika, in ta slovniška prikazen ni dovolj pojasnjena«.

Ali ni že sam pisatelj na str. 57. dobro opomnil, da je pri teh glagolih v marsičem vplivala analogija glagolov IV. vrste? — G. Raić graja pisavo dvign*i*ti, on hoče imeti dvign*o*ti, češ, takó se govorí dandanes med kajkavskimi, štirskimi in prekmurskimi Slovenci in potem še dostavlja: „ker je v izgovarjanji glagolov II. v nedoločniku tolik razloček, zato smo tega mnenja, da je v tem, kakor v inih enakih i tem podobnih slučajih ozirati se na druga slovenska narečja; na staroslovenščino« in potem »ne moremo nikakor razumeti, zakaj bi ravno v nedoločniku, pri glagolih II. vrste bila ta izjema«. Podlaga naši književni slovenščini je dolenjščina in ta je imela po analogiji IV. vrste — niti v nedoločniku in ker je naš pravopis historičen, ohranila se je ta pisava (niti) tudi tam, kjer je *i* že oslabel, saj mi pišemo v mnogih slučajih *e* ali *i u*, kjer ga zdaj večina národa ne izgovarja, samó radi tega, ker je naš pravopis historičen, ne pa morda zato, ker se starejša oblika nahaja še v kakem slovenskem kotu. Zahtevati, da bi bila v takih slučajih stsl. t. j. cerkovnoslov. jezik merodajna in ker ona ima nąti da moramo tudi mi pisati *noti*, je takó kakor, če zahtevam, da se naj glasi acc. pl. ъ/o dekl. na *i*, ker ima tudi stsl. ꙑ in ker še po nekaterih krajih nahajamo to obliko. Stsl. je sicer neobhodno potrebna pri razlagi nsl. oblik etc., ali pri določilu našega književnega jezika vender ni odločevalna; zgodovine jezika ne smemo prezirati; pri pravopisu velja stat pro ratione usus.

Oblike *živejo, nevidejo* je prav razložil pisatelj (str. 71). Pri razpravljanji sintaktičnih pojavov se je oziral vestno na druga starejša sloven. evangelija, na Dalmatina, Hrena in Petretiča, tudi Küzmičev Novi zakon je uporabil. Le na ta način je mogoče dobro spoznati, koliko se jezik Staplet. prevoda oddaljuje od jezika drugih starih pisateljev. Posebno natančno govorí o futur. in mislim, da piše prav, če trdi, da so tvorbe *imaš moliti* etc. nastale po nemškem vplivu, da njim tedaj ni nič skupnega z jednakimi tvorbami v drugih slovan. jezikih. — Kar se dostaje infinit. je opomniti, da se ni samó v dolenjskem narečji XVII. stol. pomešal s supin. nego tudi v gorenjskem npr. Skalar piše so zazheli . . sdihuati, iokat inu plakat 72 b, uredit 106 b, spumnit 5 a, premislit 6 b, vstrashit 8 a, sahualit 9 b, odreshit 12 a, premislit 13 b, pomagat 11 a, beshat 21 a, veruat 16 b; takó tudi Hren n.pr. vidit 6 b, saftopit 22 a, Schönleben hodit 57, poflushat 81, pojemat 254 etc. Razumevno, da ima pri teh pisateljih kakor takisto v Staplet. prevodu supin. tudi *i*. K leksikalnemu delu (str. 110—122) dostavim samó, da izraz *fortuna* (tempestas)) živí tudi v Savinjski dolini; v Staplet. prevod je pa lahko prišel iz starejših evangel. tekstov, kajti tam ga nahajamo pri Truberji, Krelji in tudi v Truberjevi čakavski (z glagolico tiskani) postili. Prav dvojbeno je, znači li *muna* res fulgur v stavku: sakai munu koker blisk gre od fonzhniga ifhoda inu fueti do fahoda; stavek potem ne da nobenega zmisla. Ta evang.

je baš prepisan iz Dalmatina in tudi ta stavek se strinja popolnoma z Dalma t., samó da ima on *raunu* in zato mislim, da *munu* ni nič drugega, nego navadna pomota, kar se razvidi že iz latin. teksta sicut enim fulgur etc.

Težko je določiti, iz katerega časa je ta prevod. G. pisatelj misli (str. 3 in 49), da iz početka XVII. stol. in sicer pred letom 1612., ker prelagatelj ni poznal Hrena, in radi oblik *čo*, *hočo*, *nečo*. Iz tega, da prelagatelj ni imel ali pa poznal Hrena, ne smemo še sklepati, da je naš prevod starejši od Hrenovih Evangelij in omenjene tri oblike tudi ne dokazujejo, da spada v začetek XVII. stol. Res je, da ima ta prevod baš tam *hočo*, kjer ima njegov original t. j. Dalmatin že *hočem*, toda vender ne smemo pozabljati, da te arhaistične oblike nahajamo še v drugi polovici (zadnji četrtini) XVII. stol. Če sodim po jeziku o starosti rokopisa, dozdeva se mi vedno, da spada v sredino XVII. ali celó v drugo polovico omenjenega stoletja. To ne sodim radi mnogih oblik instr. in dat. plur. na *am*, ker dobro vem, da si v tem rokopisi in tiski niso jednaki, da so drugi mnogo konservativnejši, nego iz drugih posebnostij. V prvi vrsti govorí za omenjeno dobo redukcija nenaglašenega *i* v nekak poluglasen *e*, ta pojav je že močno prodrl v jeziku našega rokopisa in v tem se jako razlikuje od Hrena. Ta pojav nahajamo v sredini XVII. stol. n.pr. v vinogr. zak. (1644), prisegah ljublj. mesta in Skalarji. Da, v jednem slučaji je celó *i* popolnoma izginil: mat. 7.

Da naš prelagatelj ni zajemal iz Hrena, v tem se strinjam z g. Raićem, če pa misli, da je samostalno prelagal, da ni rabil tudi Dalmatina, takó se moti. Že na drugem mestu (Archiv für slav. Ph. XI, 260—264) povédal sem, da je mnogo evangelij naravnost prepisal iz Dalmatina ali pa iz Hrena, najbrž pa iz prvega. Ker je namreč Hren sam pridno prepisoval Dalmatina, določiti ni lahko, kteri mu je služil pri prevajanji. Pri novem primerjanji sem se uveril, da je imel pred seboj Dalmatina in ne Hrena. Mogoče je najti precèj mest, kjer se Dalmatin in Hren razlikujeta in v teh slučajih se strinja naš tekst z Dalmatinom. Navajam samó nekaj primerov. Math. XX. ima Dalmat. nebeſku krajeſtlvu je *glih* enimu hiſhnimu ozhetu — Hren pa: tu Nebéſku krajleſtvu je *enaku* enimu Hiſhnimu ozhétu — naš tekst: Nebesku kraleuſtuu ie *Glih* enimu hishnimu Ozhetu; Dalmat. Satu ker nas nej nihzhe *vdinjal*. — Hren: Satu, kèr naſs néj nihzhe *najél* — Stapl. Satu, kyr nas ni nihzher *vdinol*; Dalmat. Kadar je pak vshe *posnu bilu* — Hren: Kadàr ſe je pak vshe *posnîlu* — Stapl. kar ie pakh uſhe *posnu billu;* Luc. VI. ima Dalmat. Ne *ferdamujte*, taku tudi nebote *ferdamani* — Hren, *nepogublujte*, taku tudi *vy* nebóte *pogubleni* — Stapl. Ne ferdamuite, taku tudi ne bote *ferdamani;* Dalmat. eno polno, *natlazheno* . . . mero — Hren: Eno polno, *vèrhovato* . . . méro — Stapl. Eno polno, *natlazheno* . . .

mero, Dalmat. Koku ti pak vidifh eno troho v' tvojga Brata okej, inu bruna v' tvoim okej *nepozhutifh?* – Hren: Kaku ti pak vidifh eno troho v' tvojga brata oztheffi inu bruna, kir je v' tvoim ozheffi *nepremislifh?* — Stapl. Koku ti pakh Vidifh eno troho V tuoiga brata ozhefi, inu bruna v tuoim ozhefi ne *pozhutish?*

Prostor mi ne dopušča govoriti še o tem in ónem; posebno bi bil rad omenil še vseh ónih toček, kjer se strinjam popolnoma z g. pisateljem. Želim samó, da bi nam tudi prihodnje leto kdo podal jednak donesek — v ljubljanski knjižici je še dovolj gradiva nakopičenega, katero čaka svojega možá. — Ko je bila ta ocena že odposlana, dobim tožno vest, da A. Raića ni več. Ž njim smo izgubili marljivega preiskovalca slovenščine, kateri bi bil na tem polji še storil marsikaj. *V. Oblak.*

Imenik krajepisnih imen slovenskih.

> Durch die Ortsnamen, die ältesten und dauerndsten Denkmäler, erzählt eine längst vergangene Nation gleichsam selbst ihre eigenen Schicksale, und es fragt sich nur, ob ihre Stimme uns noch verständlich bleibt.
> W. v. Humboldt.

Pod okriljem »Matice Slovenske« zasnovalo se je že leta 1876. velevažno podjetje, izprožili so že takrat rodoljubi misel, da je treba zbrati krajepisna imena po vsem Slovenskem, spoznali so živo potrebo krajepisnega imenika, ki so ga pogrešali ne toliko v praktičnem življenji, kolikor v znanstvenih preiskavah. Prvi je to misel izprožil g. prof. M. Pleteršnik v seji »Matice Slovenske« dné 13. julija leta 1876., in njemu je naročila »Matica«, naj nabira krajepisna imena slovenskih dežel. Gospod Pleteršnik je nabiral ta imena, vender vspeh temu nabiranju ni bil povse ugoden. Mnogo tega, kar se mu je poslalo, porabiti se bode dalo zeló dobro; mnogi zapiski pa niso bili dosti obširni in iz mnogih krajev ni se mu poslalo nič. Da bi to velevažno podjetje nadaljevali, osnoval se je poseben odbor, da znova nabira imena po vsem Slovenskem, da torej započeto delo popolni, dovrši, uredi in za tisek priredi. Da se je ta odbor osnoval, ima največ zaslug g. dr. Milkovicz, ki je to misel znova izprožil in največ pripomogel, da se je zbralo kolo razumnikov, kateri so se dela zdušno poprijeli in kateri je bodo s pomočjo »Matice Slovenske« ter ostalih rodoljubov po vsem Slovenskem izvestno tudi srečno začelili. Ne vémo sicer, koliko uspeha bode imel novi odbor; ali toliko slutimo, da bode imel vsekako več sreče, ker se je danes v obče vzbudilo tudi pri nas Slovencih večje zanimanje za domačo zgodovino.

Naša lepa in nam toli mila domovina slovenska je ravno v zgodovinskem, osobito pa v topografskem pogledu velevažen izvòr za jezik in zgo-

dovino. Na zdanjih slovenskih tléh so se vršili nekdaj raznih národov prevažni zgodovinski dogodki; na naših tléh je bilo borišče raznih národov, bila je cesta, ki je vodila razne národe v Italijo; tu se je vršil jeden največjih bôjev rimskega svetá, namreč s keltogermanskim. Te národe je prignala in priklenila usoda na naše kraje in vsak teh národov je ostavil tukaj sledóve svojega delovanja, sledove, o katerih nam ne pripovedujejo stare listíne. Zategadelj je naloga učenjakom, da iščó sledove teh národov v naših krajih. Pozneje so slovanski národi zavzeli te zemlje ter se nastanili v njih, in zopet je naloga slovanskim učenjakom, da razjašnjujo minulost domovine svoje. Maloštevilni slovenski narod prevzema to véliko nalogo, da iz starih ostankov, teh mrtvih spomeníkov čita minulost prastarih svojih očákov in njih spred-nikov. V novejšem času se je izkopalo v naši domovini mnogo ostankov minulih národov; Kranjska in sosedno ozémlje sta prepolna takih sledóv starožitnosti in na podlagi teh uspehov se mora vršiti jezikoslovno in zgodovinsko raziskovanje ter se med seboj razjašnjevati in popolnjevati. V poznejšem srednjem veku so se naseljevali v naših krajih Nemci in ravno krajepisna imena kažó nam glasnó pot tega nemškega naseljevanja tam, kjer molčé in nehajo zgodovinske listíne, kažó nam razširjenost slovenskega národa in pot nemškega naseljevanja. Da to pojasnimo z vzgledi, navajamo le imena: Carniolia, Longaticum (Logatec), Gradišče, Ajdovščina, Artmanja vas (Hartmannsdorf), Uskoki (gora) itd. Pa tudi za življenje starih naših očetov važna so krajepisna imena. Evo da vidimo! Iz naziva Radomerje (kraj na Štirskem pri Ljutomeru), sklepamo, četudi za to nimamo nobene zgodovinske priče, da so tudi Slovenci, kakor njih bližnji bratje jugoslovanski, živeli v zádrugah. Evo tedaj vidimo, da ne navajamo več vzgledov, kakó so važna krajepisna imena za jezik in zgodovino in kakó je skrajni čas, da jih zberemo po vsem Slovenskem.

Imenik, ki ga kani izdati odbor za nabiranje krajepisnih imen, sestavljen ne bode takó kakor so sestavljeni dozdanji jednaki imeniki. V njem se ne bodo naštevala gola krajepisna imena, ampak ta imenik ima večje meje in večji obseg. Ta imenik bode *zgodovinski slovár* krajepisnih imen po Slovenskem, in takega imenika še mi nimamo in ravno takšnega nujno potrebujemo za znanstvene namene. Ta imenik bode tedaj sestavljal jezikoslovec in zgodovinar in s sadom tega vzajemnega dela bode se lahko okoriščal vsakdo, a jezik in zgodovina naša pa bodeta znatno obogatela.

Národnih imenikov slovenskih imen imamo že dôkaj. Leta 1846. izdal je v Ljubljani Henrik Freyer svoj: »*Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschaftsnamen und Schlösser in Krain*«. Leta 1854 izdal je Peter Kosler: »*Kratek slovenski zemljopis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva.* S pridanim slovenskim in

nemškim imenikom mest, trgov, krajev itd.« Potem imamo: »*Deželnovladni list za kranjsko vojvodino,* IX. tečaj od l. 1857. (Landesregierungsblatt für das Herzogthum Krain)«, dalje: „*Ortsrepertorium des Herzogthums Krain.* Auf Grundlage der Volkszählung vom 31. December 1869 bearbeitet von der k. k. statistischen Centralcommission. (Imenik krajev vojvodine kranjske. Sestavljen na podlagi ljudskega številjenja od 31. decembra l. 1869. po c. kr. statistični centralni komisiji.) Ljubljana, 1874, Kleinmayr & Bamberg«; dalje: *Vollständiges* »*Ortschaftenverzeichniss der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder.* Nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. december 1880. Herausgegeben von der k. k. statistischen Centralcommission in Wien. Wien 1882. Alfr. Hölder«. — Iz zadnjega imenika imamo tudi posebne izdaje za pojedine dežele, poleg tega pa še drugih imenikov, takó da se radi tega ne bi mogli ravno pritoževati. Ali vsi ti imeniki nimajo za nas Slovence mnogo vrednosti. Sestavljeni so namreč le za praktične potrebe, in sicer po načelih, katerih ne odobravajo niti tisti, ki jim rabijo v praktične namene, niti znanstveniki. Vrhu tega so sestavljeni v oblikah, katere rabijo oblastvom, torej v oblikah, katere niso ravno na čast naši lepi slovenščini in katere je treba odslovíti. Sestavljeni pa so tudi le za posamične dežele, recimo za Kranjsko posébe, takisto za Štirsko itd., in odbor za nabiranje krajepisnih imen hoče sestaviti imenik, kateri bode obsezal krajepisna imena *vseh* dežel in krajev, v katerih prebivajo Slovenci. Ta imenik kazal nam bode tedaj celokupnost vsega slovenskega svetá, in prav zato je to podjetje velevažno za vse Slovence. Ta imenik bode dobrosložen i za praktične potrebe i za znanstvene namene. Kakor smo rekli, določil bode pravilno pisavo imen, kakor jih je treba pisati v navadnem političnem, upravnem in trgovskem občevanji in kakor jih je tudi treba uvêsti v zemljevide.

Po kakem načrtu bode delal odbor, vidimo najbolje iz vprašanj, katera razpošilja razumnikom po Slovenskem in katera podajemo čestitim čitateljem »Ljublj. Zvona«. Evo jih:

I. Iz katerih prejšnjih občin je nastala sedanja občina in ali ta občina (ali katera vas v nji) ni imela prej drugega imena?

II. Ali je v občini kak grad ali samostan, ali so kake grajske ali samostanske razvaline, ali pa kake druge znamenitosti zgodovinske, ali pa tudi prirodne (n. pr. jame, rudniki, slatine, toplice itd.)?

III. Imena trgov, vasi, selišč, manjših okolic, posamičnih polj, njiv, travniko , gozdov itd.

IV. Imena gor, hribov, gričev, klancev, sotesek, dolin itd.

V. Imena rek, potokov, studencev, izvirkov, jezer, ribnjakov, kalov močvirij itd.

VI. Spada li cela občina ali spadajo le posamični deli njeni pod kako širše krajepisno ime, katero ima ves kraj (okolica), in kateri so ti deli? N. pr. Sorško Polje, Suha Krajina, Slovenske Gorice, Mursko Polje itd.

VII. Naj se kratko omenijo važne zgodovinske dogodbe, ki niso obče znane in se pripovedujejo.

Opomnje.

1.) Imena, spadajoča pod II, III, IV in V naj se uredijo in razvrsté po katastralnih občinah, ako je namreč sedanja občina iž njih nastala.

2.) Pri vsakem imeni pod II, III, IV in V zapiše naj se tudi nemško ime, ako se rabi.

3.) Pri imenih pod III (trgi, vasí, selišča) naj se zapiše, kako se glasi na vprašanje kje, kam in od kod, in kako se glasi ime prebivalcev in adjektiv (pridevnik) iz tega imena. Na pr. Kámna Goríca, v Kámní Goríci, v Kámno Goríco, iz Kámne Goríce, Kámničan, kámniški; Ig, na Igu, na Ig, z Iga, Ižánec, íški in ižánski.

4.) Vsako ime naj se zapiše z akcentom.

5.) Ako ljudstvo ime drugače izgovarja, nego se navadno piše, naj se to pripiše natančno tako, kakor dotično ime ljudstvo v narečji izgovarja.

6.) Odgôvori naj se zapisujejo po zgoraj naštetih točkah s pristavljenímí številkami.

Kakor vidimo, odbor se je dela dobro poprijel in zdaj je le pričakovati, da ga podpirajo zdušno vsi domoljubi. Delo se tiče, kakor smo že omenili, celokupne naše domovine, zato je tudi treba, da v ta namen posvetimo vse moči svoje. *Anton Trstenjak.*

LISTEK.

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Žepni koledar za leto 1889. Samozaložba »Kat. Tiskarne« v Ljubljani 1888, 16, 31 stranij. Cena 20 kr. — Priročni ta koledar obseza tudi rodopis cesarske rodovine in vse evropske vladarje po njih rojstvu in njih vladni dôbi.

— Ilustrovani narodni koledar za navadno leto 1889. Za pouk in kratek čas. Uredil, izdal in založil *Dragotin Hribar.* V Ljubljani natisnila »Narodna Tiskarna« 1888, 8, 88 stranij Cena 40 kr., po pošti 45 kr. Ta koledar je kaj spretno urejen in obseza v kalendariji razven navadnih katoliških tudi slovanska krstna imena in spisek imenitnih dogodkov iz slovenske, zlasti kranjske zgodovine, dalje rodopis cesarske vladarske rodovine, imenik vseh evropskih vladarjev, splošna določila c. kr. pošte, brzojavni cenik in sejme na Kranjskem. V zabavnem delu nahajamo najprej spis »Štiridesetletnica vladanja cesarja Frana Josipa I. s podobo cesarjevo, cesaričino, Rudolfovo in Stefanijino. Pod naslovom »Naši zaslužni možje« se nam z dodanimi podobami opisujejo dr. Janez Bleiweis, knezoškof dr. Janez Zl. Pogačar, Fran Erjavec, stolni prošt Jožef Zupan in dr. Fr. Preširen. V zadnjem životopisu je trditev, da je Preširen hodil v šolo v Kranji

in v Ribnici, kjer je baje imel »strijca dekana«, popraviti tako, da pesnik naš nikoli ni hodil v Kranji v šolo in da tudi ribniški dekan Bonaventura Humelj ni bil Preširnov strijc, ampak samo prijatelj Preširnovega starega strijca Jožefa, župnika v Kopanji (gl. »Ljubljanski Zvon« I. 16.). Dalje nam g. Peter pl. Radics v članku »Božja pota Slovencev« opisuje božjo pot k Mariji na Blejskem jezeru. Konečno beremo ilustrovano povest »Na sveti večer« in nekaj smešnic.

— **Drobtinice.** XXII. letnik. Uredil dr. *Fr. Lampe*, profesor bogoslovja, vodja Marijanišča. Izdala Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani 1888, 8, 244 stranij. Cena 1 gld. 20 kr. — Knjiga prinaša najprej Antona Martina Slomška sedem postnih pridig, govorjenih l. 1861. v predmestni slovenski fari Matere Božje v Mariboru. Urednik dostavlja, da so ti govori ostali, kolikor je bilo mogoče, v prvotni Slomškovi obliki. V drugem delu beremo v nji jako temeljit životopis slovenskega skladatelja in organista Gregorja Riharja in slovenskega pesnika Radoslava Silvestra. Tretji del opisuje zlato mašo sv. očeta papeža Leona XIII. in vatikansko razstavo. Tema spisoma je pridejana spevoigra, ki jo je na slavo Leonu XIII. priredilo dné 1. januvarija 1888. ljubljansko Marijanišče. Kratko in krepko je opisano in preslavljano v poeziji in prozi tudi življenje in vladanje presvetlega cesarja. Četrti del, ki je odmenjen zabavi, priobčuje venec Silvestrovih, Virkovih in Lebanovih pesmij in kratkih povestij. Knjiga je umno urejena in jako lično natisnena ter podaja mnogo lepega berila.

Knjige »Matice Slovenske« se začno te dni razpošiljati. Vsak matičnjak prejme letos po četvero bukev in to: »*Slovenci in 1848. leto.* Spisal *Josip Apih,* profesor na deželni veliki realki v Novem Jičinu. Tisek Blaznikov v Ljubljani 1888, 8, 302 stranij. Gospod prof. Apih nam je leto 1848., ki je v političnem, národnem in kulturnem oziru toli znamenito za ves národ slovenski, po tiskanih virih in ustnih poročilih opisal z lepo zgovorno besedo in tako zanimivo, da človek le nerad položi knjigo iz rok. »Matica Slovenska« je s to razpravo jako ustregla narodu našemu in izdatno obogatila ž njo slovstvo slovensko. O knjigi sami nam je obljubljena obširnejša ocena iz strokovnjaškega peresa. — Druga knjiga »*Prihajač*«. Povest. Spisal *Fr. Dolinar.* Tiskala Miličeva tiskarna v Ljubljani 1888, 8, 104 str, (3 zvezek »Zabavne knjižnice«). Tej lepi povesti je društveni odbor prisodil drugo nagrado iz razpisane Jurčič-Tomšičeve ustanove (100 gld.). Zajeta je iz domačega življenja in spisal jo je Slovencem znan pisatelj, ki se prav po nepotrebnem skriva za priprosto ime Fr. Dolinarja; kajti lepega proizvoda svojega bi mu ne bilo treba zatajevati. — Tretja knjiga so *Izbrani spisi Frana Erjavca.* Uredil Fr *Levec.* I. del: Pripovedni spisi. V Ljubljani, tisek »Katoliške Tiskarne« 1888, 8, 156 str. (4. zvezek »Zabavne knjižnice«). — Knjiga obseza devet povestij Erjavčevih; drugo leto pridejo na vrsto njegovi potopisi, prirodopisno-zabavni in drobni spisi. Pričakujemo, da tudi to knjigo, obsezajočo povesti narodu našemu toliko priljubljenega pisatelja, radostno vzprejmo Slovenci. — Četrta knjiga je *Letopis »Matice Slovenske«* za leto 1888. Uredil dr. *Lovro Požar.* Natisnila »Narodna Tiskarna« v Ljubljani. Letopis je urejen po tistem načelu, kakor prejšnja tri leta t. j. vzprejele so se vánj samo izvirne razprave o predmetih, národ naš zanimajočih. Obseza pa te spise: »Božidar Raič«, spisal prof dr. *K. Glaser;* »Kaj človeštvo prideluje in uživa« (drugi del), spisal dr. *Jos. Vošnjak;* »Ivan Franjin Gundulič,« spisal *Anton Trstenjak;* »Slovenske národne vraže in prazne vere,« spisal *J. Navratil;* »Jožef Lamberg,« spisal prof *Ivan Steklasa;* »Kakšnih odnošajev nahajamo na slovenskem Štajerji gledé zemlje in njenih prebivalcev?« Spisal *M. Cilenšek:* »Bibliografija slovenska« od 1. januvarija 1887. do 1. januvarja 1888 leta. Sestavil *Ivan Tomšič.* Iz te bibliografije posnemamo, da je 1887 leta 135 raznih slovenskih tiskovin prišlo na svetlo. Knjigo završuje jako točno sestavljeni letopis, obsezajoč poročilo o delovanji Matičinem

o nje knjižnici, dohodkih in troških in imenik vseh matičnjakov, katerih število se je od lani do letos pomnožilo za 93 (lani 1617, letos 1710). Imetka ima »Matíca« letos vsega skupaj 52.196 gld. 80 kr., to je za 2114 gld. 53 kr., več nego lani. Za knjige prihodnjega leta je odmenjenih 3300 gld. — Knjige, katere letos »Matica« poklanja národu slovenskemu, so v vsakem oziru lepe, zanimive in hvale vredne. Želeti bi bilo le še to, da bi »Matica Slovenska« od razumništva našega dobivala več podpore; kajti število matičnjakov še ni v nobeni pravi razmeri s številom odličnih národnjakov, ki bi mogli in tudi morali podpirati prvi književni naš závod.

V proslavo štiridesetletnega vladanja Našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I. izdalo je »Cecilijansko društvo« v Miličevi tiskarni v Ljubljani tri slavnostne zbore, namreč: 1. »Oj živi Bog cesarja!« besede Ivana Zarnika, napev p. Angelika Hribarja; 2. »Na slavo Avstriji«, besede Funtkove, napev Antona Försterja; 3. »O Avstrija, ti dom krasan«, besede Jos. Pintarja, napev p. Hugolina Sattnerja. Cena vsem trem zborom, namenjenim za patriotične slovesnosti, znaša samo 10 kr.

»Bog ohrani!« Pod tem naslovom je znani založnik F. Tempsky na Dunaji in v Pragi dal na svetlo ilustrovano národno himno v vseh v Avstriji navadnih jezikih, tedaj tudi v slovenskem jeziku. Besede himni pojasnuje deset krasnih podob v največjem polovskem formatu. Opozarjamo zlasti krajne in okrajne šolske svete na to izborno patriotično delo, kateremu je cena (80 kr.) izredno nizka.

Družba sv. Mohorja, ki ima zdaj 41.552 družabnikov, izdala je letos šestero knjig. Prva je »Koledar za navadno leto 1889.« Poleg kalendarija, imenika in družbinega glasnika objavlja knjiga te spise: »Naš cesar Franc Jožef I.« (spisal Ignacij Žitnik) s podobo; izvirno dr. Vošnjakovo povest »Obsojen«, katero je slikar *Jurij Šubic* v Parizu olepšal s krasnimi podobami; »Zlatomašnik J. J. Strossmayer« spisal Jos. Starè, z dvema podobama. ,,Borovlje in puškarija v Borovljah'', opisal Janez Šajnik, z dvema podobama; dalje životopise pokojnih domoljubov dekana Lamberta Ferčnika in dr. Valentina Zarnika s podobama. G. Janko Kersnik nam podaje v resnici kratkočasno povest: ,,Kako je stari Molek tatú iskal.'' Dr. Ivan Križanič opisuje zlatomašnika Leona XIII. in slovensko romanje v Rim in g. Ignacij Žitnik ,,Razgled po svetu''; g. M. Cilenšek pripoveduje, ,,Kakó je ravnati s travniki'', gospá R. Kosova razlaga nekaj skrivnostij ,,Iz kuhinje'', g. J. Lampe nam podaje nekaj zdravniških in drugih izkušenj in g. J. Tisovec nam opisuje ,,Sleparijo s skrivnimi zdravili''. Vrhu tega obseza knjiga, ki je kaj spretno urejena, še nekoliko manjših spisov in pesemc. Druga knjiga je V. (konečni) snopič dr. *Ivan Tavčarjevega* ,,Slovenskega Pravdnika'', ki je s to knjigo národu podal dobrega in zanesljivega svetovalca v pravnih stvaréh. — G. *Jos. Starè* nadaljuje v tretji knjigi svojo ,,Občno zgodovino'' za slovensko ljudstvo, v kateri je dospel do začetka francoskega velikega prevrata. — Kakor prve tri ugaja nam tudi četrta knjiga, polna lepega poučnega in zabavnega berila, ,,Slovenskih Večernic'' 42. zvezek. V njih nam g. dr. Fr. Lampe najprej opisuje preblagega bivšega profesorja, korarja in imenovanega škofa ljubljanskega dr. *Janeza Gogala*. Beročim ta krasni životopis krči se nam od žalosti srce, ker znova čutimo, kaj smo izgubili s tem vrlim možem. Le škoda, da se ni posrečila pridejana Gogalova podoba, ki blagemu pokojniku ni dosti podobna. Dalje nahajamo v knjigi potopis ,,Spomini na Italijo'' in tri povesti: ,,Na krivem poti (A. Koder) in ,,Moje sanje na Veliko noč (J. Brbuč), ,,Sreča je opoteča'' (J. Steklasa), poučno razpravo ,,Strela in strelovod'', (J. Brbuč), národne pripovedke (M. Križník) in še nekoliko drobnejših spisov in pesmij, izmed katerih se posebno odlikujeta Gorazdovi baladi ,,Vinska bajka'' in ,,Mejnik'', ponatisneni iz našega lista. Prijateljem cerkvenega slovstva je družba ustregla z lepo knjigo ,,Hodi za Kristusom!'' katero je po Tomaži Kempenčanu izvrstno preložil *Andrej Kalan*, trnovski kapelan v

Ljubljani in knjigo „Življenje preblažene Device in Matere Marije“ v kateri nam zdaj že pokojni Janez Volčič opisuje in s podobami pojasnuje svete kraje, posvečene Mariji. Vse knjige so urejene po načelu: „Wer vieles bringt, wird jedem etwas bringen!“ in res, v letošnjih knjigah vsak lehko kaj lepega najde, da more z njimi v vsakem oziru biti zadovoljen. Družbe sv. Mohorja ne bodemo še posebej hvalili in priporočali, ker jo najbolje hvalijo in priporočajo nje dela sama. Bog jo blagoslovi!

Dve národni znamenitosti v gradu Jelševskem pri Celji. Na nizkem holmci, 10 minut hodá od trga *Šmarskega* dviga so izmed zelenega perivoja grad *Jelše* ali Jelševec (Erlachstein). Grad stojí že izza 12. stoletja, a danes je seveda vseskozi predelan in prenovljen. Sedanji lastník mu je preblagorodni gospod Viljem vitez Artens, Nj. Veličanstva stolnik, rodom Čeh.

Grad Jelše imá marsikaj, česar ne najdeš lahko v vsaki kronovini. Na vzhodni strani je takozvano orijentalsko krilo s pravim mohamedanskim polumesecem na strehi; v krilu samem nahaja se »arabski« ali »turški salon« s koranovimi izreki po stenah. Poleg gradu je velik rastlinjak, v katerem vidiš Florine hčerke iz vseh delov svetá, med drugimi n. pr. palme, ki se cenijo na 500—800 gld. jedna. Ali bolj, nego vse to, utegneta čislane »Zvonove« čitatelje zanimati dve čisto národni znamenitosti, ki sem ji našel v Jelšah.

Prva znamenitost je slika, ki se nahaja v veži prvega nadstropja na stropu. Slika je na presno (al fresco) v obliki ovála (elipse), méri na dolgost ca. *poltretji* in na širokost ca. *poldrugi* meter, ter predstavlja prizor iz naše — »*stare pravde*«, in to »*boj pri Brežicah*« m. sept. 1516 l. V Janischevem topogr.-statist. leksikonu čitamo v članku »Erlachstein«: »Imposant ist die Vorhalle im I. Stock, die mit Stuccatur-Arbeit und Deckengemälden, welche Scenen aus dem *wendischen Bauernkriege* (1516) darstellen . . . geziert ist.« Slika »boj pri Brežicah« ohranjena je še precej dobro, čeprav je bržčas iz samega 16. stoletja. Kolikor se da razločiti na visokem stropu, vidiš v ozadji na desni strani požar nekakega poslopja, na sredi proti desni strani v ozadje pa beží dolga vrsta kmetov na konjih. Kmetje nosijo národni kroj: širok klobuk in čudno pisano suknjo. Spredaj na levici vidiš poveljnika na konji; jezdec kaže z desnico proti dvema človekoma: jeden njiju kleči ko obsojenec, zadaj za njim stojí — krvnik. Jezdec je bržčas Žiga Dietrichstein, deželni glavár štajerski, ki je bil slovenske vstaše pobil pri Brežicah. Drevje, ki se začenja na levici proti ospredju, vzbuja v gledalcu temno slutnjo, da utegnejo po njem v kratkem viseti puntarski kolovodje. — Janisch govorí l. c. o slik*ah*, in res je okoli trte velike podobe še več manjših medaljonov, s katerih moreš vsaj toliko posneti, da spadajo tudi v cyklus »stare pravde.«

Na jednem teh medaljonov spoznaš brez težave pravi tip slovenskega kmeta. Vse te slike kažejo, kako živo — z različnih stališč seveda! — so se pečali v 16. stoletji in še dolgo pozneje vsi duhovi s perečim in pretečim vprašanjem »stare pravde«. Ker je ta epizoda naše zgodovine tako zanimiva, zanimiva je tudi slika, katero sem očrtal č. čitateljem. Gospod graščak, o čegar slovanski gostoljubnosti se je pisec teh vrst že prepričal, je ponosen na tó, da hrani grad njegov takov spomenik slovenske zgodovine, pa jo tudi obljubil, da je pripravljen pripomoči, da bi se slika predočila širjemu občinstvu. Žal, da nimamo nobenega pripravnega ilustrovanega časopisa. Priporočam pa to stvar poklicanim krogom. —

Zdaj pa stopi z menoj v grajsko *kapelico*, pokažem ti *drugo* znamenitost národno. Glej, po stenah napisani so z lepimi črkami (tekst črn, inicijale rdeče) svetopisemski izreki v jeziku *staroslovenskem!* Napisi so seveda v azbuki cirilski. Napraviti je bil jih dal prejšnji lastník gradú, rajni baron Gödel, bivši poslanik v Teheranu, v Odesi, v Carjemgradu i. dr. Izreke prepisal sem si natanko; evo jih:

1.

хвалите имѧ
господне хвалите раби
господа стоѧщии
во храмѣ господни
во дворѣхъ дома
бога нашегѡ.

2.

сыне!
добро твори
ближнемꙋ и ѡтъ
вышнагѡ имати
бꙋдеши

3.

помилꙋй
людїй господи
нареченныѧ
именемъ
твоим

ф. а. а. лѕ. и.

4.

чадо! помѧни
времѧ глада
времѧ сытости
нищетꙋ
и оубожество
въ день богатства

5.

прїидите
чада послꙋшайте
мене! страхꙋ
господню наꙋчꙋ
васъ. фал. лг. вı.

6.

хрїстосъ
возлюби
церковь и себе
предаде
заню.

7.

кто богъ
велїй ѧкѡ
богъ нашъ ты еси
богъ творѧй
чꙋдеса. пр.

8.

нечестивый
творить дѣла
неправеднаѧ: сѣмѧ
же праведныхъ
мъзда истины.

притчи. аф. ш.

9.

аще добро
твориши разꙋмѣй
комꙋ твориши,
й бꙋдетъ
благодать благимъ
твоимъ.

ф'. сына. нак. вı. а.

10.

во всемъ
житїи люби
бога, и призивай
егѡ во спасенїе
твое. ф. сына нак. и. ш.

11.

аще
праведно
молишиса
отслышит тебе
господ. фал. оı. в.

12.

отклониса ѡтъ
зла, и сотвори
благо. пойте богꙋ
нашемꙋ. пойте: пойте
цареви нашемꙋ
пойте. фал. мз. з.

„Ljubljanski Zvon“
Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji
vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani,* v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.

Ljubljanski Zvon.
Leposloven in znanstven list.

Stev. 12. V Ljubljani 1. decembra 1888. Leto VIII.

Veruj in ljubi!

Kadàr v dehtečem, mehkem mladoletji
Bučelica šumí po rahlem cvetji,
Za cvetom pisani obere cvet,
Iz vseh posrče pa le sladki med:

Nedolžna deklica, je li ti znano,
Komú ljubezni prve si užgano
Darila ti srcé? Mordà tvoj up
Z ljubeznijo je srkal smrtni strup?

Kot trnje na vrtníci so mladenci:
Čarôbna roža je v dekliškem venci,
Če modro roka matere skrbne
Obrezala mladiki trnje je.

Če med zelenjem pa bodeče trnje
Razpnè po laskih se mladenke srnje,
Glavíco v živo rani ji lehkó
In z žalostjo zastrè okó lepó. —

Takó, deklè, mladenič nepoznani
Globôko pač lehkò srce ti rani . . .
Oj, deklica, oj, deklica, mar veš,
Ce zvésto vérovati meni smeš?

Mordà v besedah sladkih temno skriva
Trenutka jednega se slà lestiva,
Mordà, mordà nadičenih ležij
Neukročeni siplje trop strastij! . . .

Le nagni náme se, uzorno bitje,
In spletaj s svojim mèhko moje žitje:
Ti nerazdružno mi ovij počez
Ljubezni večno-zveste skrivno vez!

Če cvet za cvetom v venci se ocvita,
Vendèr usèhle rože spenja kita:
Če obledí pred mano tvoj obraz,
Ljubeče nagnil bom na grob se jaz . .

Če naju svet bó ločil v borbi jezni,
Razplesti možno mu ne bo ljubezni,
In če goré se skalne razvalé,
Ljubilo zvésto bode te — srcé!

L—j.

Na Vrbovem.

Povest.

Spisal **A. Planinec.**

III.

Večkrat še po tej nedelji sva se vozila z Valerijem na Vrbovo in jaz, ki sem se prej takó ogibal ženske družbe, bil sem napósled najrajši poleg Minke in Ivanke.

Brat moj Valerij se je pa izpremenil zadnje dní popolnoma. Nisem se menil, kaj mu je, in on, ki me je sprva vedno vabil, naj grem ž njim na Vrbovo, vpraševal me je zdaj zmeraj nekako začujeno, ali pojdem tudi jaz zopet danes k Vráničevim in zdelo se mi je skoro, da ga veselí, če sem mu zanikal vprašanje.

Jaz sem se proti Vráničevima obéma gospodičinama vêdel popolnoma jednako in, dasi mi je ugajala Ivanka radi pohlevnosti svoje bolj, negoli Minka z mrzlo svojo visokostjo, kakor se je običnc kazala, rêči sem si vender moral, da naklonjenosti svoje Ivanki nasproti nisem še izdal nikdar in nikomur.

Rad sem se menil z Minko, kajti bila je res dovtipnejša od njene sestre, ali pri pogovoru z Ivanko sem se oddehnil dobrodejno od svojega mučnega pisárniškega dela in šalila sva se, kakor bi bil za deset let mlajši, nego sem bil res.

Tudi Minka je rada občevala z menoj, vender nisem nikdar doslej še opazil, da bi zaradi mene zanemarjala Valerija.

Celó na izprehod nisva jahala nikdar samá, kajti prošnji moji se je udala Ivanka ter zasedla konja in tudi Valerija sem kmalu tóliko naučil, da je lehko jahal z nami.

Minilo je že kaka dva meseca od ónega časa, ko sva bila prvič z bratom na Vrbovem. Ko sva neki dan prišla k Vráničevim, ni bilo

gospodinje in Ivanke domá. Peljali sta se že dopóludne v Ljubljano, ne da bi midva kàj védela o tem. Gospod Vránič je imel opraviti z gospodarstvom, da ga tudi ni bilo blizu dóma. Bila sva tedaj brat in jaz samá z gospodičino Minko.

Ker je bil dežéven dan, ostali smo v salonu in se pogovarjali o marsičem. Gospodičina Minka je brala, ko sva midva prišla, ravno neki iz francoščine ponemčeni roman. Ker mi je bila knjiga neznana, vzel sem jo v róko in pregledoval in gospodičino vprašal, če ji ugaja vsebina.

Minka je bila takó prijazniva, da mi je ob kratkem povédala vso povest. Od tega sva prišla na francosko literaturo v obče in se sploh takó spozabila, da sva se pogovarjala le samá s seboj, v tem ko je Valerij odprl na mizi ležèč album ter ogledoval po njem razvrščene slike.

Šele ko je prišla Ivanka z materjo domóv, jel se je zopet meniti, a ker slabe svoje volje ni umel prikrivati, rekel je, da je bolan. Odšla sva ta večer prej, negoli sploh.

»Kaj ti je, Valerij, ker si takó čeméren? Da bi bil bolan, tega ti ne verjamem. Zgoditi se je moralo kàj druzega,« nagovorim ga jaz v vozu.

»Ne izprašuj me, prosim te, pústi me na miru,« reče mi z jeznim glasom.

»Ti se menda srdiš náme, ali jaz niti ne vém, čemú?« govorim dalje.

»Čemú? Ti ne véš, čemú? Saj náte se tudi ne srdim, ali grize me hudó, da je Minka takó koketna. Mêni se laže, da me ljubi, toda če si ti na Vrbovem, popolnoma prezira mene in dela, kakor bi me sploh ne bilo tu. Samó záte ima očí, govorí jedino s teboj. To me grize, ali za Bóga! nikdar me ne vidi več na Vrbovem ta — ta — — — oh! — Jutri ji pišem pismo, potem pa odidem takoj na Dunaj četudi sem mislil ostati tukaj še najmenj mesec dnij,« bruhal je srdit besede iz sebe.

Pustil sem ljubosumnika, da se razjezí, in še celó smeh, kateri mi je v začetku silil na ustna, minil mi je, ko sem ga pogledal v obraz, obsijan od blede mesečíne.

Čudne in skoro nerazumne so se mi zdele Valerijeve besede, da je ljubosumen radi Minke náme. Opravičiti sem se hotel in začel:

»Brate! Ne vém, da bi imel upravíčen povod in vzrok tej ljubosumnosti. Jaz se nisem nobeni gospodičin Vráničevih približal v teh

dvéh mesecih tóliko, da bi bile upravíčene besede tvoje, in najmenj sem se v tem zakrivil zaradi Minke. Če že za kako njiju čutim kàj več naklonjenosti, bila bi to Ivanka, v tem ko je proti Minki moje srce takóvo, kakor tačas, kadar sem jo videl prvikrat. Lepa stvar brez srca, to je bila kritika moja prvi dan, ko sem jo spoznal. Morda se motim o nji, vender to ne spada sèmkaj. Jeden svèt ti pa dam. Iz tvojih besed in iz tvojega denašnjega vedenja spoznavam, da si resnično zaljubljen v Minko. Poskusi jo, če te tudi ona res ljubi in je li vredna tvoje ljubezni ali ne.«

»Kakó mi je to mogoče?« vpraša me Valerij radovédno.

»Ti si rekel danes pri Vráničevih, da si bolan. Ne hodi tedaj nekaj dnij k njim, jaz te že oprostim pri njih. Piši jedenkrat v tem času Minki, kakor najbrž po navadi, kadar se ne vidita nekaj dnij, piši ji dolgo pismo polno ljubezni, drugače pa jo prepústi te dni meni. Mislim si vsaj, da meni bratu zaupaš, da ti povém odkritosrčno, kar se bode zgodilo te dni med Minko in menoj. Da se ti zdim še menj nevaren, povém ti tudi jaz odkritosrčno, kakor si ti meni, da ljubim Ivanko. Razodela si sicer svoje ljubezni nisva, vender že poznam tóliko Ivanko svojo, da smem reči, da me ljubi tudi ona. — Ali si zadovoljen s predlogom mojim?« vprašam ga ter mu ponudim desnico.

»Zadovoljen, brate!« reče mi ter mi seže v roko.

»Vsak večer dobiš od mene natančno in resnično poročilo o vsem, kar se bode zgodilo tisto popóludne na Vrbovem. Če bodem nekaj dnij brez tebe na Vrbovem, lože spoznam Minko,« dostavim še.

IV.

Drugega dné popóludne grem, ker je bil lep jesenski dan, takoj na vrt ter najdem tam gospodičino Minko samó. Povém jej, da je Valerij bolan in da ga ne bode danes. Popolnoma je preslišala to moje poročilo.

Po navadnih vprašanjih, kakó se vsi v rodbini počutijo in kje so, jameva se izprehajati po solnčni poti. Ker sva bila samá, opazovati sem imel dovolj prilike Minko. Če sem jo pogledal v obraz, zdelo se mi je, da je švignila iskra iz njenega očesa v moje, in znala se mi je takó ljubko-koketno nasmijati, kakor kaka umetnica v cirkusu.

Ali je mislil Valerij le nekoliko prav s svojo ljubosumnostjo? In da je jaz nisem do danes ničesar opazil? — Ni čudo, očí moje so videle vedno le Ivanko, a danes sem jo zastonj iskal po vsem vrtu, kolikor sem ga mogel od tukaj pregledati.

Izprehajala sva se precèj dolgo z Minko gôri in dôli po vrtu. Napósled sédeva v hladníco za prijazno mizico.

Hladna sapa potegne. Minka se strese in pravi, da ji je hladno. Vprašam jo, hoče li iti v grad. Ona zanika ter se začne zavijati v plêd, kateri je imela s seboj. Pomagam ji in nasloni se mi skoro v naróčaj in strast bi me bila skoro premagala, da bi jo objel in poljubil na rdeča ustna. Čutil sem, da je moja, toda spomnil sem se nedolžno-prosečega očesa Ivankinega in ohladila se mi je strast, ki mi je vzkipela v glavo, da sem bil kakor sladkega vina pijan.

Sedela sva popolnoma drug tik drugega. Nekaj časa molčiva, ko me ôna vpraša:

»Ali ste Vi vedno takó mrzli, takó neobčutni?«

»Jaz nisem nì mrzel, nì neobčuten, gospodičina,« odgovorim ji, kakor bi se prebudil iz sanj.

Roki svoji sem imel pred seboj na mizi in ôna je jela, kakor nevédoma, s prstki svojimi igrati po moji desnici.

Zopet je nekaj minut minilo, da sva molčala.

»Ali ste Vi že kdàj okusili ljubezen? Ali sploh znate ljubiti?« izprašuje me Minka.

»Na prvo vprašanje Vam je zeló težko odgovoriti. Na drugo pa odgovorim s kratkim — dà,« rečem ji resno.

»In zakaj mi ne odgovorite na prvo?« vpraša znóva in se obrne z vsem obrazom proti meni, da čutim nje vročo sapo na licih.

»Ker je to nemogoče in preveč zahtevano. — Sicer pa, kaj razumete Vi pod ljubeznijo?«

»Kaj je ljubezen? Odkritosrčno povém, da nisem še nikdar premišljevala o tem.«

Po poti nama naproti prihití gospá Vráničeva ter kliče:

»Minka, saj se bodeš prehladila.«

Mrak se je naredil že namreč v tem.

»In tudi Vi, gospod doktor. — Kje pa je Ivanka in Vaš gospod brat?« vpraša gospá vse na jeden hip.

»Brat moj se je malo prehladil in ga danes ne bode,« odgovorim ji.

»Takó? Bolan je? Nádejem se, da ni nič hudega. Recite mu, da mu naročam, naj se váruje, kmalu okréva in pride zopet na Vrbovo. Jeseni se človek kàj lahko prehladí, kajti jutra in večeri so že zeló mrzéči. Pojdimo gôri! Ivanka je pa gotovo v svoji sobi.«

Oprostim se, da še nekoliko časa ostanem na planem in da pridem kmalu za njima. Hotel sem biti sam. Tiho sedim in premišljujem o Valeriji in Minki, a kmalu sta mi ta dva izginila iz spomina, in mislim na Ivanko in samega sebe.

Zdajci se mi zazdí, da slišim v hladníci, ki je bila gosto s srobótom zarastla, nekako ihtenje.

Poslušam nekaj časa, pa zopet je vse utihnilo.

Vender vstopim. Mislil sem, da se je morda kaka živalca skrila tu notri. Bila je tema, zato užgem žvepleníco. In kaj vidim?

Za mizo sedí gospodična Ivanka in obraz ima skrit v rokah ter ihtí.

Ko zablísne luč, pogleda kvišku in lahno zakrikne. Menda ni slišala mojih stopinj po mehkem in vlažnem pesku.

»Gospodičina, kaj Vam je, da se solzite?« vprašam jo in stopim bliže.

Nobenega odgovora mi ne dá in ihtí bolj in bolj.

»Kaj Vam je, gospodičina? Povejte mi vender, kdaj ste prišli v hladníco in kdo Vas je razžalil, da se jokate?«

»Jaz sem bila že prej tukaj, predno sta vidva z Minko sédla v hladníco,« pové mi.

»In čemú jokate?«

»Slišala sem ves vajin pogovor.«

»In zato se jokate?« vprašam jo začujen.

»Vi ljubite Minko«, dahne bolj, nego izgovorí.

»Jaz ljubim Minko! Kdo li Vam je to rekel?« vprašam jo osupel In kaj, če Vam povém, da ne morem nikdar Minke ljubiti, ker ljubim že drugo!«

Ničesar mi ne odgovorí, ali ihtenje je prenehalo. Sédem tik nje in ji hočem vzdvigniti glavíco iz rok.

»Ali véš, Ivanka, koga ljubim?« Primem jo za roko, ki je póleg mene in ji rečem:

»Ivanka, ali bi me ti hotela ljubiti? Ali ti kàj čutiš záme?«

Na mojo ramo nasloni zdaj glavíco in zopet ihtí. Objamem jo in stisnem na prsi ter ji poljubim ustna in mokri očí in nič se ne brani. Utolažil sem jo in ko je radovédni mesec zasvetil v hladníco, videl sem, da ji igrá srečen smehljaj na ljubkem obrazu.

»In zakaj si prej takó bridko jokala, dragica?« vprašam jo zdaj.

»Oh, Makso, koliko časa že jaz tebe ljubim in čutila sem, da me imaš tudi ti rad. Ko sem vaju pa prej poslušala, zdel si se mi

popolnoma tuj in ko sem mislila, da sta odšla z mamo, zdelo se mi je, da se oddaljuje od mene sreča, da si záme izgubljen, da te nikdar ne dosežem. In takó inako se mi je storilo, da se nisem mogla ubraniti jóku. Nisem védela, da si ostal ti tukaj in ko si vstopil in prižgal žvepleníco, ustrašila sem se te,« pripoveduje mi.

»Ali se me še bojiš?« vprašam jo smejé se.

Ne da bi mi odgovorila, objame me in jaz jo poljubim.

Spomniva se, da nama je iti v grad. Na poti se še zmeniva, da bodem précej danes razodel ljubezen svojo njenim roditeljem, dasitudi mi ôna v začetku brani, rekoč, da bode Minko to bolelo.

»Ona je ljubila prej mojega brata in če zdaj misli, da ljubi mene, gotovo je bolje, da kar najhitreje zvé resnico,« rečem ji jaz in ni mi več ugovarjala.

Na stópnicah me zapustí Ivanka in hití v svojo sobo. Jaz pa grem v salon, kjer je bila vsa druga rodbina.

»Gospod doktor, kàj Vas ne zebe, da takó dolgo v večernem hládu sedite na vrtu?« ogovorí me po običnem pozdravu gospodar.

Gospodinja zapové postrežniku, ki je kmalu za mano vstopil ji nekaj javit, naj poišče Ivanko v njeni sobi ter ji reče, naj pride v salon, in proti meni obrnena reče:

»Ves popóludan je že nisem videla.«

Minka sedí pri klavirji in igrá neko fantazijo. S svetlim očesom me pogleda, ko vstopim.

»Ne, gospod Vránič, meni se ne zdí že takó hladnó,« odgovorim jaz na gospodarjevo vprašanje in sedem póleg njega na stol.

»Pa našel sem zdajle nekaj na vrtu in ne zamerite, ker Vas kar takó brez ovinkov prosim, da najdeno stvar prepustite meni,« rečem mu šaljivo.

»Našli ste nekaj?« vprašata me gospodar in gospodinja čudeča se oba zajedno.

Tudi Minka preneha igrati in me radovédno pogleda.

»Ali mi obljubite, da je moje?« vprašam ga še jedenkrat.

»Kaj pa je?« pozveduje v zadregi, ker ne bi rad česa obljubil zaradi česar bi se pozneje kesal.

Pri tem vstopi Ivanka, srečno se smehljaje, v salon.

Jaz ji stopim nasproti, primem jo za roko ter povêdem pred mater in očeta in pravim:

»Midva sva se našla, gospod Vránič. Ali nimate Vi, gospá, nič proti temu, da Vam jo vzamem, da bode ljuba moja ženka?«

Gospá Vráničeva vstane in objame hčerko in potem tudi mene. Gospod Vránič pa mi stiska roko in mi zagotavlja, kakó ga to veselí.

Gospodičina Minka tudi stopi ponosno k meni in mi podá roko rekoč:

»Želim mnogo sreče, Makso!«

Te besede je govorila brez vsakega čuta in poljubi sestro na lice, ne da bi ji rekla besedico.

Pogledam ji v obraz, ali njene očí nimajo záme nobenega žara več.

Nató zapustí sobo.

»Kaj pa je Minki?« vpraša gospá Vráničeva. »Gotovo ji je škodoval hlad.«

Ivanka pogleda mene nemirno in steče za sestro, rekoč mi:

»Takoj pridem, sreče svoje še nisem mogla povédati sestri in vender se takó ljubiva od nekdaj.«

Komaj nekaj minut potem prideta obe nazaj, za róko se držeč, in Ivanka privêde mi Minko in reče:

»Tudi Minka je vesela sreče moje.«

Séževa si v róke in pogledam ji v okó, ali bilo je kakor navadno in koketno se mi nasmeje:

»Z Ivanko bode lože kramoljati o ljubezni. Morda tudi ôna ne bode mogla povédati, kaj je ljubezen, ali dejanski se pokaže, kaj čuti srce,« reče mi z gorkim glasom.

Midva z Ivanko pa sédeva drug drugemu nasproti v naslanjáč, stisneva si skrivaj semtertjà roké in govoríčiva zdaj o tem, zdaj o drugem. Bila sva popolnoma srečna!

Pozno sem se ta večer pripeljal z Vrbovega v Ljubljano.

Prav nič se nisem danes čutil nesrečnim, da sem se dal ujeti Ivanki. Ljubil sem jo odkritosrčno, taka sužnost ni prehuda.

Kaj pa brat? — Prišlo je pač vse drugače, kakor sem si mislil včeraj.

V.

Drugo jutro na vse zgodaj pride k meni Valerij in povédal sem mu vse na tanko, kar se je včeraj pripetilo na Vrbovem.

Smejé se mi podá roko in mi želí srečo.

»No, tebe imam pa jaz na duši,« reče mi, »kajti jaz sem te seznanil z Vráničevimi.«

Popóludne sva šla znóva oba na Vrbovo.

Izprehajali smo se zopet po vrtu in sicer jaz z Ivanko, onadva pa skupaj. Ko smo se vračali proti večeru v grad, reče mi Valerij:

»Med mano in Minko je vse pri kraji. Rekla mi je ravno, da me ne ljubi več in da me menda ni nikdar ljubila resnično. — No, ustrelil se ne bom radi tega,« reče mi še, ko ga pogledam.

»Menda tudi njegova ljubezen do nje ni bila in ni takó globoka,« mislim si sam záse, »ali pa hoče skrivati notranje svoje čustvo.«

Odslej smo občevali ravno takó kakor prej. Minka in Valerij sta bila prisiljena večkrat biti samá med seboj in nikdar nisem opazil, da bi jima bilo to silno ali da bi se ne menila ravno takó med seboj, kakor prej.

Po zimi so se preselili letos Vráničevi v mesto. Gospá je rekla, da radi tega, ker se mora Ivanka še temu in ónemu učiti, gospod Vránič pa je bil odkritosrčnejši ter mi je smejé rekel, da pač ne sme moje ljubezni preveč izkušati in ne more pripuščati, naj bi večer za večerom hodil takó daleč na Vrbovo.

Minka mi razodene nekoč, ko smo sedeli vsi v gledališči, da hoče iti v gledališke igralke. Začetkom nisem verjel, toda ker mi je zatrjevala, da je to resna nje volja, nisem ji odgovarjal, toda rekel sem ji, naj dobro premisli ta korak.

Midva z Ivanko sva sklenila s privoljenjem obeh najinih roditeljev, da bode najina poroka že januvarija meseca. Takrat je tudi Minka določila si, da odide iz Ljubljane na Dunaj, pripravljat se za novi svoj poklic. Stanovala bode na Dunaji pri neki sorodni obitelji.

Hitro je potekal ta čas, ali nama z Ivanko le prepočasi.

Napósled sva vender pričakala zaželenega dné.

Po poroki sva se peljala za nekaj dnij v Italijo in ko sva se vrnila, naselila sva se v Ljubljani in bila srečna, kakor moreta biti le novoporočenca, ki se ljubita resnično. —

Minilo je že leto dnij od najine poroke in ljubila sva se še takó, kakor prvi dan.

Valerij je prišel na božične počitke z Dunaja in sedeli smo ravno na večer pred Sv. Tremi kralji vsi trije skupaj ter se pogovarjali o Minki.

»No, Valerij, ali si še ljubosumen náme?« vprašam ga jaz smejé se mu.

»Na nikogar nisem ljubosumen, a ljubim pa Minko še vedno, kajti ôna ni le res lepa ženska, temveč tudi izvrstna igralka. Ves Dunaj je poln njene hvale in slave. In dasiravno je takó imenitna in slavna, vender se še záme kàj zmeni in je vedno jednako prijazna proti meni, kadar grem k nji ali se kje drugje vidiva,« reče z glasom v začetku oduševljenim in napósled skoro melanholičnim.

»Menda pa vender še nekaj prave ljubezni čuti zánjo,« mislim si danes.

»In ti, ženka moja? Ti pač véš, da sem jaz vedno le tebe rad imel.«

»Môlči, Makso, saj nisva samá, da takó govoriš,« pokara me in se sramežljivo zardi ter me poljubi na ustna, da bi ne govoril delj.

»No, vidva sta pa res še vedno zaljubljena in ko bi ti, Ivanka, ne bila žena Maksova, želel bi si pač take soproge, da bi bil takó srečen, kakor sta vidva,« reče Valerij.

»In upava, da ostaneva vedno takó srečna,« sklenem jaz.

Trčili smo s kozarci in Ivanka dostavi še:

»Tudi jaz tebi, Valerij, želim, da se prav kmalu resno zaljubiš in najdeš v ljubezni takšno srečo, kakor sva jo našla midva z Maksom.« —

Minka in Ivanka sta si le redkokrat dopisovali. Ko je spomladi najin sinek obolel in sva bila oba v hudih skrbéh radi njega, dobí Ivanka, ko se je že ravno bolezen obrnila na bolje, tolažilno pismo od Minke.

Ivanka dá mi je brati in gleda stoječ tik mene v sestrino pismo. Konec tega pisma slôve takó-le:

»Ne bój se, Ivanka, nobene nezgode v življenji, saj imaš krepkega in značajnega možá ob svoji stráni. Jaz pa sem prepuščena sama sebi na svetu. Maks te bode várovál in hvaležna sem Bogú, da je ravno tvoj soprog in nobene druge. — Spominjam se ravno zdaj-le, ko ti pišem to pismo, nekega dogodka z Maksom, ko je bil prvič pri nas na Vrbovem. Jaz bi se bila takrat skoro ponesrečila in pala raz konja, toda on me je krepkó prijel ter me kakor otroka postavil raz sêdla na mehko travo. Sramovala sem se takrat pred njim in jezilo me je to, ali vender se mi je tudi prikupil. Nikomur nisva govorila o tem, a danes mi je zopet vse živo v spominu. — Srečna bodi z Maksom

in osrečuj mu življenje! On je vreden največje sreče na svetu. Srečna živita oba!«

Oklene se me ženka moja in se mi razjoka na prsih.

»Kaj se jočeš, Ivanka?« vprašam jo rahlo.

»Oh, takó te ljubim Makso! Ali si ti srečen z menoj? Ali bi ne bil morda srečnejši z Minko?« in ihtí mi na prsih, da ne more delj govoriti.

»Ivanka, kaj misliš? Jaz sem le s teboj srečen in ako si ti srečna z menoj. Tvoja sreča je moja sreča«.

Utolažim jo s poljubi in srečna se mi smehljá.

Zdaj se zajoče najino dete. Hitro poskoči in hití k zibéli.

Tudi jaz stopim za materjo. Utešila je je že in veselo se je nasmihalo srečni materi v obraz, kakor že mnogo dnij ne.

Sklonim se tudi jaz na posteljico in poljubim dete.

»Ivanka, kaj hočeva še več sreče na sveti? Ali nisva srečna? Jaz vsaj si ne želim ničesar več!«

»Tudi jaz ne!« reče mi ôna in objameva se, skloniva čez sinka in poljubujé ga se igrava ž njim. —

V svet.

Spisal **dr. Ahasverus.**

III.

(Konec.)

Pred več nego poludrugim stoletjem je pisal slavni Jonathan Swift opazuvajé vzgojo tedanje mladine, da je vzgoja vselej slabejša v razmerji k imetju in vzvišenejšemu stánu roditeljev. Ako bi se ta mož vrnil dandanes na zemljo, prepričal bi se, kakó popolnoma prav je sodil. Minó stoletja, tisočletja, pa človeške slabosti in norosti ostajajo s človeštvom.

Človek je navadno takšen, kakor se je vzgojil; vzgaja se pa po roditeljih, po roditeljevih namestnikih, a največkrat in najbolj po svojih izkušnjah in okolnostih življenja. Visokorodni roditelji se ne pečajo sami z vzgojo svojih otrok, prepuščajo to skrb — kakor vse neu-

godne sitnosti z otroki — najetim odgojiteljem in odgojiteljicam. Pa, da bi ta gospôda res prepuščala vzgojo — ne samó sitnosti — veščim in vestnim ljudem, potem bi bilo še vse dobro, ali kadar se otroci vzgajajo in šolajo domá, tedaj so uprav takšni roditelji, zlasti matere, pogostoma največja zapreka razumni vzgoji. Otroke hočejo imeti pri sebi za igračo, s katero se igrajo, kadar nimajo druge zabave in bi se dolgočasili. No, kaj se hoče. Roditelji, ki samí niso imeli nobene razumne vzgoje, katerih okolnosti življenja niso mogle izpametovati, brigajo se le za óno sijajno površnost in glumačno navideznost, katera je v modi, kateri so privajeni samí. Ob takšnem razmerji najumnejši in najvestnejši odgojitelj ne more doseči zaželenega smotra svojega; to, kar on učí, kar on uvažuje in poveličuje, to ni v dotični modi, to se ne ceni — to se od druge straní še pomilujé zasmehuje. Da je odgojitelj nižjega stanú, že to zadoščuje, da beseda njegova ni te važnosti v nazorih častnega, odličnega življenja, nego katerega koli visokorojenega salonskega brbljavca in namodnega gizdalina. — Sicer pa, če bi se navzlic vsem zaviram odgojitelju res posrečilo mladega človeka, recimo do osemnajstega leta, obvarovati vseh popačenostij — a kaj potem, ko se odgojitelj in gojenec ločita, ko je ta doslej nepokvarjeni mladenič kar mahoma popolnoma sam svoj gospod ter stopi brez voditelja v kolobar popačenega in zapeljivega svetá ali kar je še mnogo huje, ako za voditelje v svét dobí lakajske prilizune, kateri se »mlademu gospodu« le dobríkajo in na to gledajo, kakó bi najbolje ugajali njegovim vzbujajočim in z mladostno silo razvijajočim se strastém?! —

Dosti je, da sem se aristokratske vzgoje teknil samó v obče, o nji natančno razpravljati bi bilo tukaj nemogoče, a končati hočem z odločno izjavo, da se med tituliranimi plemenitaši nahajajo tudi resnično plemeniti ljudje, ki se po čutenji, mišljenji in delovanji v vsakaterem oziru pokazujejo res plemenito vzvišene nad prosti svet, katerim slavno ime ni na bahanje, temveč na vzpodbujanje kazati se vredne potomce proslavljenih prednikov, odlikujé se dejanski v čednostih in krepostih, kakor so se oní za blaginjo človečanstva odlikovali. Vsa čast in ljubezen národova takšnim aristokratom! —

Iz domače zgodovine.

Piše **Ivan Vrhovec.**

V.

Zgodovina pošte na Kranjskem.

(Konec.)

Iz vseh ukazov Marije Terezije čutiš hrepenenje njeno, napotiti se na nov, do tedaj še nepoznat pot. Vse, kar je bilo starega — in to v vseh rečeh — vse razmerje minulih časov je prišlo pri ljudéh dôbe Marije Terezije v kàj slab glas. Kar so ukrenila in uravnala minula stoletja, zdelo se je tedanjemu svetu, da ni nič prida, ali če že to ne, da vsaj takó uravnane stvarí, kakor so bile uravnane, ne veljajo dosti, ampak da jih je treba prestvariti.

Posebno jasno pa se razvida to prepričanje iz vsega hlastnega in krčevitega delovanja cesarja Jožefa II. In res je bilo takrat mnogo mnogo gnilega v javnem in zasebnem življenji. Imenovana vladarja sta res odpravila marsikaj nepristojnega, marsikaj, kar je kakor môra tlačilo avstrijanske podložnike. Nič čuda, da sta obrnila vso pozornost svojo tudi na takó imenitno stvar, kakor je bila pošta, ki je dobila čisto novo lice.

Čestiti bralci so se o priliki tega ali ónega omenjenega ukaza preverili že sami, da je z Marijo Terezijo napočil tudi pošti nov čas in da je slavna cesarica nekaterikrat s prav veliko metlo pometla obilato kôpo nedostatnostij v kot. Najimenitnejši pa je bil odlok, v katerem je znižala dotedanjo poštarino. Ta je bila pred to cesarico jako visoka, dasiravno ne vém povédati, kolika. Cesarica je bila uverjena, da je vsekako previsoka. Za noben drug ukaz, tičoč se pošte, ni bilo treba tóliko poguma in tóliko gospodarstvenih pomislekov, kakor za znižanje poštarine, posebno zato, ker se vlada ni mogla iznebiti misli, da mora pošta državi nositi tudi dobiček. Tu je bilo treba srčnosti. Poštarino zmanjšati in vender nasititi vedno potrebno državno blagajnico! In Marija Terezija je bila tóliko pogumna; storila je ta drzni korak. Za njo ni imel noben avstrijanski vladar več tóliko srca. Pač, njen neustrašni sin Jožef II. znižal je res nekaterikrat pristojbino pri vôžni pošti za ljudi, pa vselej je takšen ukaz svoj kmalu zopet umeknil. Minilo je vse 18. stoletje, minilo je še skoraj štirideset let našega drznega stoletja, predno se je upal zopet kdo lotiti te kočljive stvarí:

znižanja poštarine. Neki Anglež je bil to, ki je v posebni knjigi predlagal, naj se določi za navadna pisma jeden »penny« (jeden groš) poštarine, toda s tem je spravil ves angleški národ na noge. V neštevilnih ljudskih shodih se je prerešetaval ta nasvet, ni ga bilo morebiti društva, (naj si je stavilo že katerikoli smoter), da ne bi bilo pretresalo te stvari, polna plôha peticij je obsipavala angleški parlament. Še leta 1840. bila je torej ta stvar takó kočljiva, da je razgrela živce celó takó hladnokrvnemu národu, kakor je angleški. Marija Terezija pa je bila takó drzna že sto let prej.

a) Pisemska pošta (Briefpost).

Leta 1751. izšel je dotični patent. Da mora tisti, ki se pelje deset milj daleč, plačati več, nego óni, ki ga ima pošta oddati le jedno miljo daleč — to je takó jasno, kakor beli dan; ne smemo se čuditi, da se je postavila na to stališče tudi Marija Terezija, ko je določevala pismom poštarino. Razvrstila jih je po tem merilu v pet razredov; v prva dva je déla pisma, ki so šla na tuje, iz Avstrije. V tretji razred so bila uvrščena domača pisma (»inländische Briefe«), ki so šla od jedne vélike pošte do druge ali pa še dalje. Véliko pošto je imela Kranjska samó jedno, namreč v Ljubljani; nji sosedne vélike pošte so bile na Primorskem — Trst in Gorica; na Štajerskem — Maribor, na Koroškem Beljak in Celovec, na Hrvaškem — Varaždin, Zagreb, Karlovec in Reka. Pošte med Karlovcem in Ljubljano niso bile vélike pošte; mala pošta je bila torej tudi novomeška.*)

Poštarina za te vrste pisma je bila 8 krajcarjev, če pismo ni bilo čez pol lota težko; vsak daljni lot je plačal do 5 lotov po 16 krajcarjev, do 10 po 12, do 20 lotov po 4 in do jednega funta po

*) Dasi na nepravem mestu, hočemo vender že tu reči, da so novomeško pošto ustanovili l. 1769. Prvi novomeški poštar je bil nekov Ivan Pober, za njim Josip in Fran Härtel in Anton Krenn. Urad je bil kupljena in zato tudi dedna pravica. L. 1798. kupil jo je od Krenna Josip pl. Fichtenau za 2800 gld. Dandanes pošta ni več pododovalna, vender je še sedaj v tej rodovini.

S to trditvijo oporekamo sicer Valvasorju, ki pravi, da je imelo Novo Mesto že za njega dnij pošto. Valvasor nam je ohranil celó poštarjevo ime, toda, ker sta obe poročili popolnoma verjetni, zato moramo reči, da so posled Valvasorja pošto v Novem Mestu ali popolnoma opustili, ali pa se je zdela prestvaritev Marije Terezije takó temeljita, da je novomeški poštar po vsi pravici v neki prošnji do visoke vlade mogel pisati. »Die im Jahre 1769 errichtete Post in Rudolfswert — — habe ich am 29. November 1798 von Anton Krenn um 2800 fl. gekauft«. Med Ljubljano in Novim Mestom je bila l. 1769. samó jedna pošta: Hudo (Bösendorf) pri Višnji Gori; v Šmariji in Trébnjem je bila ustanovljena šele l. 1786., ravno takó tudi v Novem Gradu: med Novim Mestom in Karlovcem; metliška pošta pa je takó stara kakor novomeška.

3 kr. Jeden funt težko pismo z vélike na véliko pošto poslano je torej n. pr. iz Karlovca v Ljubljano stalo 4 gld. 52 kr. To je ogromna poštarina, kolika je bila šele prej! Najlažje pisemce, $^1/_2$ lota težko in »malo pismo« zvano, stalo je 8 krajcarjev; in sicer je plačal 4 krajcarje tisti, ki je je dal na pošto, 4 pa óni, ki je je prejel, sicer je pa smel tudi odpošiljatelj, če je hotel, plačati vseh 8 kr.; ker denašnji denar takó malo plača, zato se nam ta vsota ne zdi bogsigavedi kakó velika, a teh 8 krajcarjev moramo ceniti po tedanji veljavi. Leta 1751. dobilo se je v Novem Mestu za 8 kr. dva funta najboljšega govejega mesá. Kdor je tedaj jedenkrat pisal, izgubil je dva funta mesá.

Če pismo ni šlo takó daleč, ampak le s kake male pošte na véliko, ali pa narobe, pa vender ne čéznjo, plačala se je zánje manjša poštarina, ali bolje rečeno, od malega $^1/_2$ lotnega pisma tudi še 8 krajcarjev, naslednji loti so bili pa cenejši: jeden funt težka pošiljatev tega razreda je stala le 1 gld. 52 kr. Še cenejša so bila pisma, ki so še pošiljala z male pošte na malo pošto, torej n. pr. iz Metlike v Trébnje ali Šmarije; prvega pol lota je stalo le 6 krajcarjev, jeden funt pa 1 gld. 14 kr. Takó visoka je bila poštarina še sedaj, ko je bila že znižana!

Pisma in sploh pošiljatve do petih funtov so prenašali jezdeci in — to še v našem stoletji, težje pošiljatve so vozili na poštnih vozeh. Tarif zánje nam ni znan. Oddajanje pisem na pošto bi bilo gotovo zeló zamudno, če bi bil tičal tedanjim ljudem takšen pisavski vrag v prstih, kakor šegáče nas, zamudno bi bilo zato, ker se je moralo vsako pismo in poštarina zánje oddati poštarju v róke, kajti poštne ali pisemske marke so izumili šele leta 1819. na Sardinskem, in primeroma prav počasi je šla ta novost med svet. Vsako pismo je moral poštar vpisati v svojo knjigo ter zaznamenovati vánjo, koliko se je od njega plačalo. Ali k sreči je bilo videti naših prednikov le redkokdaj na pošti. Pred menoj leží računska knjiga novomeškega poštarja Josipa pl. Fichtenaua. Vánjo so vpisana vsa pisma, ki jih je odposlal ta mož od tistega dné, ko je pošto prevzel (dné 1. januvarija l. 1799.) pa do leta 1810. Pošiljal jih je v Ljubljano, Šmarije, Hudo, Trébnje, Metliko, Novi Grad, Karlovec, Dobravco (Guttenhof), Brežice, Zaprešič in Zagreb. Posezimo po številkah bodisi katerega teh 10 ali 11 let, koli n. pr. leta 1804. Največ pisem so mu prinesli ljudje meseca novembra; plačali so od njih 184 gld. 47 kr. poštarine. V tem številu pa so vštete tudi pristojbine za prejeta pisma (Abgabsbriefe), kajti še jedenkrat poudarjamo to, da se je poštarina plačevala pri oddaji in pri prejemu. Te

številke so jako zanimive, ker zvédamo iz njih, da je imelo Novo Mesto to leto največ pisanja z Ljubljano. Med ónimi 184 gld. 47 kr. pa jih je 141 gld. 27 kr. samó za pisma v Ljubljano, na druge pošte je šlo kàj malo pisem, v Šmarije n. pr. samó za 16 kr., v Hudo za 32 kr., v Trébnje za ravno tóliko, v Metliko za 34 kr., v Novi Grad nobeno, v Karlovec za 48 kr., v Dobravo za 8 kr., v Brežice za 16 kr., v Zaprešič nobeno, v Zagreb pisem za 1 gld. 52 kr. Naši predniki so torej jako malo pisali.

Povédano bodi še, da je bil ta mesec za pošto najboljši vsega leta; celó malo pa je prinesel najslabši, to je bil mesec september. Priteklo je poštarine za navadna pisma v poštno blagajnico samó za 94 gld. 52 kr.; tudi ta mesec jih je oddal Fichtenau največ v Ljubljano: za 55 gld. 18 kr.; od pisem pa, ki so jih dobili iz Ljubljane na novomeško pošto, plačali so Novomeščanje pri prejemu 29 gld. 8 kr.; samó ljubljanska pisma so vrgla pošti torej 84 gld. 26 kr., korespondenca vseh drugih, gôri omenjenih pošt pa samó 10 gld. 26 kr. Poštni dohodki vsega leta 1804. in sicer za pisma vseh 11 pošt semintjà niso bili večji nego 1424 gld. 13 kr.

Čudno je vplivala na pošto vojska leta 1809. Najboljši je bil mesec marcij; pripravljali so se Avstrijanci za bòj s Francozi. Novomeška pošta je stržila za vsa pisma 189 gld. 36 kr., pa tudi to pot največ za ljubljanska pisma in sicer: 97 gld. 18 kr., za pisma, ki so šla v Ljubljano, 71 gld. 24 kr. pa za óna, ki so prišla od tam. Najslabša sta bila meseca junij in julij. Kaj pa se je godilo takrat na Kranjskem? Dné 20. majnika so Francozi zajeli Ljubljano; avstrijanske čete, ki niso hotele takoj pomêtati orožja iz rók, umeknile so se na Dolenjsko in meseca junija in več nego polovico julija je bila vsa Kranjska na nogah. Pošta med Ljubljano in Novim Mestom je bila popolnoma pretrgana. Oba meseca ni odšlo na to stran niti jedno pismo. Najbolj so si Novomeščanje dopisovali s Karlovčani in Zagrebčani, a tudi to dopisovanje je bilo jako skromno. Précej pa, ko je bilo meseca julija sklenjeno premirje s Francozi, vsipati so se jela pisma v Ljubljano in iz Ljubljane v Novo Mesto, a tudi korespondenca z Zagrebom je bila še jako živahna, pa vender ne tólika, kakor z Ljubljano.

Navédene številke pričajo pač dovolj, da predniki naši niso čutili tólike potrebe za dopisovanje, kakor jo čutimo mi, še bolj pa se moramo čuditi njih zaupnosti v poštni urad. Zanašali so se popolnoma, da bode njih pošti oddano pismo tudi istinito dospelo tjakaj, kamor so želeli. V nekoliko je bilo to zaupanje tudi upravičeno; kajti

vsacemu poštarju je bilo mnogo do tega, da je pismo res našlo svojega adresata, saj je bila polovica teh dohodkov vender poštarjevo plačilo. Dohodki novomeškega poštarja so bili l. 1799. polovica poštarine za pisma in 150 gld. državnega priboljška. Ko je vlada pozneje oprostila vsa oficijalna pisma poštarine in s tem oškodovala novomeškega poštarja v njegovih dohodkih, primeknila mu je 303 gld. na leto, pozneje l. 1803. pa še 60 gld. za pisárski pôsel. Leta 1818. pak ga je zopet prikrajšala in mu dovolila le polovico pisemske poštarine in 60 gld. za pisárski pôsel.

Skrbeli so torej poštarji, da se pisma niso pogubljala. Zato je redkokateri človek kako pismo priporočil (rekomandoval). Priporočena pisma so hodila po avstrijanskih poštah menda že od prvega začetka; vsaj patenta, s katerim se je uvela rekomandacija, zaslediti nisem mogel nikjer. Razven poštarine so plačevali ljudje le še po 6 krajcarjev priporočilne pristojbine od pisma in to, naj si je bilo lehko ali težko. Spočetka ni dobil pošiljatelj nikacega potrdila o svojem priporočilu v róke, l. 1789. pa je cesar Jožef II. določil, da je smeti ljudem dajati tudi recepise, za katere so pa morali plačevati še posebej po 3 krajcarje, ki jih je poštni urad prisodil slábo plačanim uradnikom v priboljšek. Privoščimo jim ga, saj je dosti majhen, kajti redkokdaj je komu prišlo na misel, pismo priporočiti. Tekom desetih let 1799.—1809. prejela je novomeška pošta samó v jednem mesеci, meseca januvarija 1809. l. 2 gld. 16 kr. priporočilne pristojbine, vse druge mesece pa menj, nekoč, meseca majnika 1799. l. celó samó 12 kr., in drugič meseca avgusta 1807. l., niti novčiča.

Poštarinski tarif Marije Terezije je ohranil veljavo svojo dolgo, do l. 1789. Jožef II. uredil ga je preprosteje s tem, da se ni več oziral na daljo, ki so jo pisma premerjala; od jednako težkih pisem se je plačevala tista pristojbina, naj jih je poslal človek še takó daleč, da so le ostala v Avstriji. Za pisma, namenjena na tuje, bila je določena sevéda višja poštarina.

Póleg navadnih pisem pa so pošiljali ljudje že odkar je hodila pošta tudi vrednostna pisma. Plačevali so pri oddaji po 10 kr. od vsakega stotáka njih vrednosti, pri prejemu pa postavno poštarino. Od gotovega denarja je zahtevala pošta po 2 kr. od goldinarja. Za poslani denar je bila pošta odgovorna, toda le takrat, če je prinesel odpošiljatelj denar v odprtem pismu na pošto ter ga izročil poštarju, ki ga je preštel in vpričo njega zapečatil. Ta odgovornost pa je nehala, če so pisma prestregli sovražniki ali lopovi, če so zgorela, ali če jih je vzela povódenj.

b) Vožna pošta za potnike.

Zadnjič smo dejali, da je bilo potovanje na pošti neprijetno dovolj, ali bilo je tudi dragó. Vozarino je pošta zaračunjala po tem, koliko kónj je komu upregla in koliko pošt daleč ga je odvêdla. Za 17. stoletje mi ta vožna poštarina (Fahrtaxe) ni znana; znano pa mi je, da je l. 1773. določila Marija Terezija: če se pelje potnik z jednim konjem in le jedno pošto daleč, plača 45 krajcarjev starega denarja in ravno tóliko za vsakega konja in vsako pošto več. Iz Ljubljane v Pódpeč je bila n. pr. póludruga pošta, iz Podpečí v Sv. Ožbalt jedna, in od Sv. Ožbalta do Vranskega dalje zopet jedna. Z dvema konjema vozéči se potnik je plačal na tej poti, iz Ljubljane do Vranskega 5 gld. 15 kr.; v Novo Mesto pa, kamor se je vozil pet pošt daleč, 7 gld. in pol, vrhu tega je bila za postiljona izgovorjena pristojbina 15 kr. (Trinkgeld) in še 12 kr. za mazílo; vsa vožnja ga je stala torej skoraj 9 gld. (8 gld. 57 kr.), ali po denašnji veljavi denarja blizu 45 gld. To je gotovo draga vožnja, in pri tem se je potnik še slábo vozil, kajti sedèl je na nepokritem vozu (noben poštar ni bil zavezan imeti pokrit voz), vozil se po grozno slabih cestah in v vednem prepiru s postiljoni, ki niso bili zadovoljni s postavno jim priznano pristojbino; s surovostjo, hudomušnostjo in celó pretépanjem so potnike takó dolgo mučili, dokler niso dali tólikega »Trinkgelda«, kolikeršnega so zahtevali.

Te vôzne cene je cesar Jožef II. nekaterikrat znižal, potem pa zopet povišal. Franc II. postavil je novo ceno: 1 gld. od konja in pošte; potnik, ki se je peljal n. pr. z dvema konjema tri pošte daleč, plačal je 6 gld. Ta tarif je ostal do francoske okupacije. Ker takrat ni bilo še železnic, mislil bi človek, da ti je bil grozen dirindàj okoli poštnih vóz, toda temu ni bilo takó. Poglejmo le v zapisnik novomeškega poštarja. V njem so vpisani vsi potniki — takó je velela stroga postava — z imenom ali celó še po svojem stánu; kdor se ni izkazal kdo je, ni ga smela pošta odvesti dalje. Zabeléženo je takisto, koliko pošt daleč in s koliko konji se je kdo vozil, koliko je plačal in kateri postiljon ga je kočijažil. Tudi pri potnikih je imel poštar zaslužek od njih števila. Prvo leto poštarjenja svojega (1799. l.) imel je Fichtenau kàj slábo. Meseca januvarija je odvédel samó jednajst potnikov, namreč v Trébnje devet, jednega v Kostanjevico in jednega v Št. Jošt. Prvi se je oglasil dné 3. januvarija, zatem ni bilo skoraj ves teden nikogar na izpregled, šele dné 8. prišel je zopet jeden, za tem dné 9. in 10. po jeden. Potem pa je zastonj pogledoval po potnikih do dné 22. januvarija, a ta dan sta se oglasila dva: baron Taufferer in

nekov Novomeščan Novak, dné 23. gospod Langer, dné 25. dva Hrvata in ravno takó tudi dné 28. januvarija.

Sevéda je bil ta mesec za potnike kàj malo ugoden. Toda še neugodnejši je bil februvarij; poštar je odpravil samó štiri ljudi, in sicer dné 15., 17., 21. in 28. februvarija. Najboljši mesec tega (1799. l.) bil je avgust, v katerem se je s pošto vozilo 32 potnikov. Ves zaslužek tega leta je znašal 693 gld. 9 kr., vseh potnikov je bilo 233. Najboljši dan v letu je bil dan 23. avgusta; poštar je zapregel ta dan štirikrat: 1) nekemu Benaziju v Metliko; 2) znanemu ljubljanskemu suknarju in fabrikantu Desselbrunnerju; 3) Novomeščanu Novaku in 4) dvema Judoma, vsem tem v Trébnje.

Vojskini časi so dobro vplivali na vožno pošto za potnike. Leta 1800. prepeljala je novomeška pošta 250 potnikov, ki so ji dali 732 gld. zaslužka. Leta 1801. pa 307 potnikov za 875 gld. 14 kr.; naslednja tri leta se je za vožnjo oglasilo prvo leto: 235, drugo 215, tretje 215 ljudij, ki so dali pošti l. 1802. največ zaslužka 758 gld. 30 kr.; a vojskino leto 1805. vrglo ji je 1002 gld. 18 kr.

Dostikrat je dal poštar nalašč zapreči, to se pravi v kraje, kjer ni bilo poštne postaje, n. pr. v Št. Jošt, Pogánice, kamor je zaračunal pol pošte, na Rako, v Draskovič, na Strugo, na Volavče, v Rakovnik, v Toplíce, na Otočec, v Gracarjev Turn, Klevévž, na Gorjance, v Rupreč Vrh itd.

Potniki so bili po svojem stánu največ plemenitaži, ki so se radi vozili z več konji, negoli drugi ljudje. Póleg kneza in več grofov Turjačanov srečujemo na poštni cesti mnogo kranjskih grofov in baronov; po številu kónj, ki so si jih dajali uprezati v poštne vozove, posnemamo lehko ali njih veljávo, ali njih veliko imetje, ali pa tudi njih domišljávost in gizdavost. Ta in óni med temi gôsti bi se bil smel pač zadovoljevati z manjšim številom kónj; vsaj protokoli dežélne gosposke, v katerih so zabeléžena molédovanja za to ali óno denarno pomoč iz dežélnega zaklada, kažejo marsikaterega pomóči prav potrebnega kavalirja, ki je pa na pošto sédel kolikor mogoče široko; a da ne bo nepotrebne zamere, zamolčimo rajši njih imena.

Jako veliko se je vozilo vojaških dostojanstvenikov, mnogo generalov, med njimi nahajamo tudi generala Latzija in d' Espagnja. A tudi trgovci in obrtníki raznih národnostij so se oglašali pri novomeškem poštarji. Temu sestavku smo dali naslov »Zgodovina kranjske pošte« in očitalo se nam bode morebiti, da smo segli predaleč, ko se vender sučemo po največ ali skoro zgolj okoli novomeškega poštarja. Ali naše prepričanje na to stran je, da velja to, kar pripovedujemo o novo-

meški pošti, tudi za vse druge na Kranjskem. Trgovci so bili po največ Kranjci, Ljubljančanje in Hrvatje, a tudi Dunajčanje, Gračanje, Madjari, celó neka »Schässburgerin« iz daljnega Erdeljskega je vpisana v poštno knjigo. Kaj sta bila óna dva Francoza, ki sta potovala leta 1799., ali trgovca, ali morebiti potnika, ki sta se vozila za zabavo svojo, ne vémo povédati.

A tudi preprostih kmetov in rokodelcev je prihajalo časih komu na misel, da je — pač v sili — najel poštni voz.

Poštarina je bila sicer na tanko in sevéda za vse jednaka določena, vender je marsikdo plačal za tisto pot veliko menj ali več, kakor kdo drugi, kaj pa je bilo temu povod, ne vémo povédati; morebiti samó poštarjeva milost ali nemilost? Leta 1799., ko je bil tarif od vsacega konja za vsako pošto po 1 goldinar, plačal je neki prékupec volov, ki se je peljal v Kostanjevico póludrugo pošto daleč s tremi konji, 4 gld. in pol, kmalu zatem pa so plačevali trgovci, vozeči se z ravno tóliko kónji v Kostanjevico, le 3 gld. Metliški mestni pisár bi po tarifu moral do Brežic plačati 5 gld., a plačal je 6 gld. 15 kr. Celó ljudje, ki so se vozili tisti dan in na ravno tisto poštno postajo, plačevali so nekateri več, drugi menj, dosledno pa je poštar duhovnikom, posvetnim in redovnikom zaračunjal več, kakor drugim ljudem, toda nikoli ni s ceno poskákoval pri plemenitnikih čez ójnice, ali, kakor smo že rekli, povoda temu nepravilnemu računanju ne moremo najti.

Sicer pa smo čestite bralce svoje že takó pitali s podrobnostimi, da bode skoro blizu vsem dovolj, njim in nam. Pomeknimo se torej v zgodovini kranjske pošte nekoliko dalje, v francoske čase.

Francozje so v obče pustili pošto v početku vladanja svojega táko, kakeršna je bila v avstrijanski dôbi; prestvarili so največ tu pa tam kako malenkost. Imeli so drugih opravkov čez glavo. Leta 1809., torej prvo leto, ukazal je intendant v poštnih stvaréh le, kakšno opravo naj imajo pismonoše in postiljoni, da morajo imeti nasíve v francoskih barvah, na rokavih pa našite ploščice s slovenskim napisom: »Pisna pošta za ilirske pokrajine«. To je bil jedini francoski ukrep v poštnih stvaréh z leta 1809. Leta 1810. so znóva objavili óni patent Jožefa II. z l. 1789., ali bolje rečeno, storili so avstrijanski poštni patent veljaven tudi za vse dežele ilirskega kraljevstva; le Dalmacijo so izvzeli ter jo šteli z ozirom na poštne stvarí med inostranske dežele, dasi je bila politično v najtesnejši zvezi z Ilirijo.

Šele ko so Francozje uredili slovenske pokrajine po svoje, lotili so se tudi prestvarjenja pošte. Generalni guvernêr Bertrand je izdal dné 11. septembra l. 1811. pouk, kakó želí, da je biti uravnanim po-

štam, ki bodo prevažale potnike (Pferdepostdienst). Po tem patentu so se morali vsi, ki so hoteli biti poštarji, oglasiti za to službo pri generalnemu guvernêrji. Službo so morali odpovédati najmenj šest mesecev prej; kdor jo je prej popustil, najeli so mu namestnika na njegove troške. Odgovorni so bili poštarji za vse, kar so njih postiljoni zakrivili ali po nerodnosti ali iz hudobnosti. V poštnem hlevu je morala vso noč goreti luč in vsaj po jeden postiljon bedeti, da se kurirji — to so bili pótje, ki so prenašali vladna pisma — niso po nepotrebnem mudili. Kurirje je moral poštar pred vsemi drugimi najprej odpravljati in prevzemati od njih pisma v tistem redu, v katerem so prihajali na postajo. Postiljone, ki so morali biti najmenj po 16 let stari, izbirali so si poštarji samí. Omišljati so morali zánje posebno obleko: suknjo od temno-zelenega sukna z rdečim ovratnikom; podšita je bila z ravno takim rdečim suknom, kakor ovratnik, ali če že ne vsa, vsaj tóliko, kolikor se je je videlo na oglih, kjer je bila nazaj privihnena; ti ogli so bili pritrjeni z zapóno (Agraffe). Na suknjo so bili prišiti medenínasti gómbi. Na kozlu je moral sedeti postiljon vedno v škornjih z visokimi zvíhi in na rokavu imeti prišito ploščico z imenom poštne svoje postaje, da se je védelo, odkod je prišel in kam se zopet vrne. V to ploščico je bil vdelan tudi grb francoskega cesarstva. S potniki se postiljonu ni bilo smeti nikdar pričkati; zažugano mu je bilo, da ga zapodé, če to storí, ali ga celó še kaznujejo, kadar bi bilo treba. Zagroženo pa mu je bilo še bolj zahtevati od potnikov več, nego mu je šlo.

To je bilo natančno določeno, in ravno takó natančno je bil določen tudi poštarjev zaslužek. Če je upregel poštar svoje konje v pošto za pisma, dobil je od konja in od pošte po 1 frank in 30 centimov, postiljon njegov pa 37 centimov. Če je peljal na takem vozu več negoli jednega potnika, dobil je še za vsacega po 1 frank priboljška. Toda večkrat nego v pošto s pismi je bilo treba óne čase zaprezati v pošto za potnike. Tu je dobil poštar od konja in pošte póldrugi frank, postiljon njegov pa 75 centimov. Za vozove je moral poštar skrbeti sam; sam jih je moral dati narediti in sam jih popravljati. Kar so potniki plačevali za vožnjo na pošti, spravljala je sevéda vlada v svojo blagajnico ter odtod plačevala poštarje in postiljone. Kolikor več je poštar odpravil potnikov na svojih vozéh, tóliko več je priteklo v državno blagajnico, a temveč so trpeli tudi konji in vozjé. Za to mu je država plačevala malo odškodnino: za odkrit voz po 75 centimov, za pokrit póldrugi frank. Upreči pa je smel tóliko kónj in jih torej za vsako vožnjo državi takisto tóliko zaračunjati, ko-

likor potnikov mu je sédlo v voz. Sicer pak so se potniki tudi lehko s poštarjem za plačo pogodili, če so imeli veliko in težke prtljage ali če so bili samí takó težkí, da jih poštar ni hotel šteti vsakega samó za jednega človeka. Vlada se za to ni brigala, plačala je le tólikrat po 1 frank 50 centimov, kólikor se je v pošti vozilo potnikov.

Poštni êrar je plačeval odškodnino celó tačas, če je komu poginil poštni kònj za kužno boleznijo, in sicer po 100 frankov za konja, to pa najbrž zato, ker se kônji, ki so v jednomér na cesti, lože okužijo od ónih, ki ližó le domače jasli. Precèj doberšen postranski zaslužek poštarjev je bilo tudi tistih 25 centimov, ki jih je moral plačevati navaden voznik, kadar je vozil potnika ali pa tudi samó prtljago njegovo na vsaki postaji, mimo katere se je vozil, plačati je moral poštarju 25 centimov.

Štafet poštarjem ni bilo smeti vzprejemati, to pa najbrž iz vojaških in političnih ozirov ne. Če se je kdo oglasil pri njih s táko željo, odpraviti so ga morali na poštno voditeljstvo, ali če ga v njih okraji ni bilo, na óno postajo, kjer je bilo.

Razvade, kakeršnih je bilo videti na poštnih cestah v avstrijanskih časih, sevéda takisto sedaj niso izginile kar mahoma. Tudi francoski vladi se je zdelo umestno, prepovédati potnikom in zlasti kurirjem, poštne konje pretepati in jih preveč gnati. Če se je pohabil ali celó poginil pri tem kakšen kònj, plačati ga je moral tisti, kdor je to zakrivil.

Cesté so bile tudi takrat še kàj slabe, posebno vkréber se poštni vozjé niso radí prehitevali. Po hribskih cestah so priprezali v pošto vôle, toda le, če so potniki to zahtevali; priprego pa so morali plačévati oní brez ozira na to, da so odšteli že poštno pristojbino. Škoda, da generalni guvernêr v tem svojem dekretu ni povédal, kaj naj se zgodí takrat, ko bi se potniki branili plačati volôvsko priprego. Ali so postiljoni konje takó dolgo pretepali, da so napósled vender vzpeljali v klanec, ali so pa morebiti potniki samí pritisnili in se uprli v voz?

Tudi cestarine in mostarine so morali potniki plačevati samí.

Če si je naročil kdo poštnih kónj, ali se ni odpeljal o določenem času, plačati je moral kazen jedno pošto in dati tudi postiljonu darilo; kdor se je pa le predolgo mudil in se o napovédanem času ne odpeljal, plačal je še pol pošte ter moral postiljona odškodovati. [1])

Takih manjših in večjih postranskih troškov se je nabirala na dolgi poti cela kôpa, potovanje torej tudi v tej dôbi ni bilo nikakor cenéno.

[1]) »Kais. Decret vom 11. Sept. 1811« v novomeškem arhivu.

Takó je stala n. pr. pošta iz Ljubljane v Trst za osebo 20 frankov 68 centimov, na Vransko 10 fr. 34 c., v Kostajnico 36 fr. 55 c.; v tem pa pristojbine za postiljone sevéda niso še vštete. Zopet moramo tu opomniti, da je imel denar takrat veliko večjo veljavo, kakor danes, in da tisti prave cene ne ugane, kdor šteje tedanji frank po denašnjem borznem kurzu; sicer pa bi bile te cene tudi takó sojene visoke dovolj.

Takó so uredili Francozje pošto na Slovenskem l. 1811. Leta 1812. lotili pa so se tudi uredbe tekúnske pošte (Postenlauf, Couriers); to je bil nekak korak nazaj, kajti po vélikih državnih cestah na Kranjskem so pisma že za Valvasorja če ne že vozili, pa vsaj na kónjih prenašali; le po postranskih ali menj važnih poštnih cestah so se pomikali pótje in tekúni. Tekúnsko pošto so Francozje uravnali takó, da je iz Trsta prihajala vsak dan, iz Dalmacije in Górenjega Koroškega pa le po dvakrat v tednu, iz Novega Mesta, Karlovca, Kostajnice, Reke, s Francoskega, iz Italije in Goriškega po trikrat, nemška pošta pa preko Vranskega po štirikrat v tednu. [1])

Ko so prepodili Francoze s Kranjskega, ostale so njih naredbe še dolgo veljavne, nekatere celó do najnovejšega časa, v katerem pa se je pošta popolnoma prelevíla ter dosegla tudi v Avstriji svoj vrhunec.

Spomini na okupacijo Bosne.

Ob nje desetlétnici spisal **Anton Svetek.**

(Dalje in konec.)

S solnčnim zahodom se gôstje poslové in mi se vrnemo v vojašnico.

Drugega dné za rana doide nepričakovano povelje. Ukaže se nam, da se požurimo z menážo in se pripravimo proti póludnevi na odhod, kam? povédali nam niso. Prvi bataljon 17. pehôtnega polka, deseti strelski bataljon in jedna gôrska baterija se zberemo pred vojašnico in točno ob 12. uri odrinemo proti »Koblji glavi«, precèj visokemu vrhu, pod katerim izvira studenec v Bosni mnogočislane slátine. Med potjo pozvémo namen pohoda svojega. Čudno se nam je zdelo že prej, da nam takó resno delo prikrivajo, a sedaj smo majali z glavami, češ, da nas vedó v klávnico, iz katere niti jednega lasú ne prinesemo nazaj!

[1]) Dimitz l. c. IV. 340.

Pohodu namen je bil, hitro predreti proti Livnu in se trdnjave polastiti. Jedva prispemo do vznožja Koblje glave, kar pridirja ulanec za nami in ne oziraje se na dolgo vrsto po cesti gredočih vojakov, hití v divjem skoku, da izpod podkvâ razburjenega konja švigajo iskre, naravnost proti nadvojvodi Ivanu Salvatorju, da mu izročí dva lističa.

Nadvojvoda Ivan, poveljnik naš, ukaže brž, da se ustavimo in skliče potem vse částnike prédse, katerim čita brzojavko, od fcm. barona Filipoviča iz »Sarajeva« poslano, blizu takó-le: »Po vročem bóji se nam je danes posrečilo (dné 19. avgusta) ob 11. uri dopôludne vzeti Sarajevo. Mnogo so trpeli vojaki, ker so si morali uhod v mesto priboriti hišo za hišo.«

Ta novica nas je jako razveselila in kadar smo jo naznanili vojakom svojim, zazveneli so glasni živeli-klici od prve do zadnje vrste na tovariše v Sarajevu. O drugem lističi nadvojvoda ni izpregovoril niti besedice. Moralo pa je biti nekaj nujnega in važnega napisano, kajti jemal ga je večkrat iz žepa, čital in ga zopet potisnil nazaj. Ugibali smo mnogo o skrivnosti. Tisti, ki so se šteli med najmodrejše, dejali so, da ta listič za nas ne pomenja ničesar drugega, kakor vsem gotovo dobro došlo povelje: »contra ordre«. Res smo se prihodnjega jutra vrnili v Travnik. Mogoče, da se je v kratkem času našega pohoda natančneje pozvédelo, da ima trdnjava Livno premočno posadko in da bi nas pohrustala lehko, kakor mačka miš. Mogoče tudi, da je pismo prišlo od Filipoviča in da je bil on zoper to ekspedicijo.

Resnica pa je, da je bilo v tistih dnéh 5000 do 6000 vstášev s 24 topovi v Livnu in da smo mi imeli samó 2000 móž s 4 topovi.

Nočíli smo na Koblji glavi. Jaz s svojim oddelkom sem poskrbel véliko stražo stoječo pod vasíco Šenkovič. Odredil in razdelil sem patrulje, ogledal si nekoliko kraj, kateri je spadal v področje straže moje, in potem sédel k tlečemu ognju za véliko stražo.

Kmalu potem mi odposlanec iz tabora prinese poveljnikov ukaz, da moram pregledati vas Šenkovič ter zapleniti orožje, katerega morebiti še niso oddali vaščanje.

Na véliki straži, navadno sestavljeni iz četrtinke stotnije, v vojnih časih torej okoli 50 móž pod poveljstvom jednega částnika, nahaja se dosti pôsla in gibanja, da se človek nikakor ne dolgočasi. Obično se razpostavi vélika straža na važnem kraji blizu ceste, vasí, na nizkem holmci ali na rébri večjega hriba.

Bosna je večinoma goráta dežela, pokrivajo jo širne goste šume, v katerih se vidijo debela pradebla. Po gôrskih zarézah in po dolinah se spuščajo mnogoštevilni bistri studenci nizdolu in napajajo male ravnine in kôtlaste dolí, na katerih leží po debelo plodovita zemlja in črna prst. Večkrat smo s sabljo vrtali v tla radovédni, kakó globoko seza humus, mnogokrat smo zabôli sabljo skoraj do ročája, ne da bi bili prišli do ilovice ali do peščéne zemlje.

Vélike straže so stale navadno tudi v gozdu ali vsaj blizu gozda in to je bilo za nas jako ugodno. Drv za kurjavo nam ni bilo daleč iskati, vode za žejo in za kuho pa tudi ne. Na vélikih stražah se nam je dalo privoljenje kuriti in kuhali smo tam tudi svojo jed, in ker se je okoli ognjišča sukalo vedno po več kuharjev ter naši krajáni baš niso bili skopi z burkami in šalami, imeli smo zmerom dosti smehú in zabave. Sicer pa je bilo poslovanje mučno zlasti zavoljo tega, ker ni smel vso noč nobeden zatisniti očesa.

Vélika straža je morala vzdržavati po tri ali štiri pôljske straže, vsako po šest do devet móž, razven teh pa je morala razpošiljati patrulje, katere so bile po pet do šest ur na nogah ter so preiskavale okolico. Na véliki straži je bil sléharn vojak polovico časa uprežen v ostro, véstno službo.

Na véliki straži, ki je stala sredi pobóčja na hribu pod vasjó Šenkovič dné 19. avgusta, zavrtil se je kazalec na žépnici že daleč proti pôlunoči, ko smo odkuhali in odvečerjali. Tiho in mirno je bilo, vojaki so poséli ali polêgli okoli tlečega ognja, podpirali glave, in, da se izognejo zaspancu — pušili tobak. Semtertjà med vojaki se je slišala kaka smešna burka ali pa sta jo pogodila bóbnar in trobár ter dovtipno podkurila svojim tovarišem, ne da bi jima bilo treba dati novega polena na ogenj.

Pokanje vej v grmovji zdaj gôri, zdaj dôli, zdaj na levi, zdaj na desni stráni, dokazovalo nam je da patrulje ne mirujejo, temveč pa, da opravljajo vestno svojo službo. Zdajci čujemo na okrožji predstraž zgoraj nad sabo glasno nazivanje takraj vasí stoječe pôljske straže: »Halt! Wer da?« in zopet »Halt! Wer da?« na to se oglasi nekdo, a besede nam niso bile razumne. Preteče četrtinka ure in na levi stráni čujemo močno lomáščenje v grmovji, katero se približuje nam. »Kdo je?« zakričí blizu mene sloneči vojaški vodja. Nobenega odgovora. Rdeči žarki tlečega ognja pa fenomalno obsijejo tri velikáne, noseče na glavi in na pléčih težko naložene zavoje. Nismo se jih sicer ustrašili, kajti uverjeni smo bili, da zlò kanéči tihotapci se ne morejo takó lehko priplaziti do nas skozi predstraže, vender se je nam tudi čudno

zdelo, da bi nas pohajali nam prijazno naklonjeni Bošnjaki v takó pozni nôči. »Kdo je?« zavpije še jedenpot vojaški vodja in skoči k piramidi po puško. »Ja, gospodine!« odgovorí sedaj spredaj korakajoči velikán. »Šta hočeš?« vpraša ga vojak. »Imam jaja, sira, kompira, hleba, mleka, masla, šta ću ti pokloniti?« odvrne Bošnjak. »Dobro, hajdi amo!« velí mu vojak. Sedaj se približajo vsi trije velikáni in odložé svoje tovóre póleg ognjišča. V zavojih je bilo res polno raznovrstnega živeža, tudi mnogo sadja. Naši vojaki so se kàj oveselili take radodarnosti, nabasali so si polne žepe in krompir pekli do ranega jutra. Bošnjaki so bili Šenkovičanje. Razgovarjali so se z nami delj časa. Posebno radovédni so bili o bodočih davkih, katere bodo morali plačevati novemu carju. Mi, se vé, mogli jim o tem nismo ničesar zagotovljati, vrnili so se torej, kakor se mi je dozdevalo, ne posebno veselega srca nazaj v vas.

Potem ukrenem vse potrebno, da se pripravimo na pohod, ali bolje, na napad vasí Šenkovič.

Po nôči jasno nebó se je jelo proti jutranji zôri preprézati z lehkimi meglícami zlasti na vzhodu. Kmalu po 4. uri se prikažó prvi solnčni žarki in oblijó nas stoječe v bôjni vrsti. Na dano povelje so prišle vse razpostavljene patrulje nazaj, da se udeležé napada. Razdelil sem število vojakov v rôje po štiri in po pet móž in vsakemu določil in obrisal njegovo nalogo.

Zdajci na dano znamenje s piščalko planemo v vas, obkolimo in preiščemo kočo za kočo. Jaz s feldvebeljem in tremi možmí poiščem knéžjo hišo, stoječo sredi vasí.

Oni kraj doline na Koblji glavi so naši tovariši še sladkó spali, ko smo mi že delali in so Šenkoviči imeli neljube svoje gôste.

Duri knéžje hiše so bile rahlo priprte. Stopim v vežo in odprem sobna vrata na lévo. Kam sem prišel? Kakšen čuden pogled tu po sobi? Ni dvojbe, da stojim v turškem svetišči, v — haremu! Po tleh so razgrneni lepi turški prti in na njih ležita dva v belih ruhah od nog do glave zavita človeka. Približavši se čujem lahko smrčanje in misleč, da ležeča človeka spita, pripognem se k njima ter ju z rahlim sunkom povprašam, če ni že čas vstati. Zdajci zakričita ženska glasova na pomaganje in krik privabi kneza iz podstrešne sobice. Mož preplašen ni védel kàj storiti. Očita mi z ostro besedo nezakonitost pohoda in zahteva od nas pojasnila in opravičenja, ker se drznemo siloma vlomiti v harem. Hladnokrvno, toda odločno ga zavrnem in mu razjasnim v kratkih besedah, da je pač on gospodar haremov in vsega, kar je v koči, samó orožja ne, katero ima spravljeno. Ker mi

na tanko ne poznamo mesta, kjer leží orožje, šli smo ga iskat baš tjà, kamor je od duri sèmkaj pot najbližja. Mož pa je bil jako srdit in o orožji ni hotel védeti ničesar. Pokažem mu torej na svoj revolver ter zažugam, da ga ustrelim, ako nam hitro ne izročí skritega orožja, Knez, ki je bil več nego za jedno glavo višji od mene, pogleda me zaničljivo in premeri od nog do glave. »Šta trebaš oružja, ko je imaš sam, molim te, gospodine?« vpraša me sarkastično. »Svoje imam, jaću itak tvoje, kažu ti, Turčine,« in mignem vojakom svojim, naj napnó na puškah peteline. Vojaki, bliže stopivši, taknejo se možá malone z bajonetom. Glasni »rrrk«, »rrrk«, čudno petelínje petje na puškah, prestraši kneza, da otrpne in prosi milosti. Poudarja pa vedno, da nima nobenega orožja v hiši.

Ko na tleh ležeči ženski čujeta resno žuganje, začneta jokajoči se kričati s pretrganim glasom: »Hočete šutiti«, zavpijem srdito, »neću nijedne štete raditi v kući, a kažu vam, da izbacnem Turčina i zapalim mu kuću, kad mi ne preda oružja!« —

Potem nastane mir. Ker mi pa knez še vedno zatrjuje, da nima orožja, pregledamo police, v steno narejeno dolbíno — miz in stolov ali omár po turških sobah ni — in razna, po tleh ležeča orodja. Napósled vprašam gospodarja, če morebiti nimata v ruhah zaviti ženski skritega orožja, in stopim bliže ležišču. Jako radovéden sem bil, kaj poreče Turek, ako ukažem, da se tudi ženski preiščeta. A že v tem, ko sem stopil ležišču bliže, zamahnil je Turek z rokama, češ, da tu jenja meni vsaka pravica. »No,« rečem mu, »bodisi, nečemo se tekniti teh biserov, katera se po vašem zakonu morata tebi lesketati ‚hiljada dana', da je ne izbacneš iz svojega dvorca, a uveriti se venderle hočem, kakó daleč seza tvoje resnicoljubje. Ne bodeš me prekanil, durak«, mislim si, »prav lehko je, da pod ruho ali pod prtom leží kakšen dragocen handžarček, kateri bi v poznejših časih spominjal nas tvojih krasotic.«

Reči moram, da početkom sam nisem védel, kakó bi uredil preiskovanje, da bi se ne teknili žlahnega ženstvá, in kakó bi se ognil zahtevanju, da imata ženski odložiti zunanje povóje. Položaj je bil záme in zlasti za ženstvó jako resen, delo za nas preopasno. Razdraženi Turek, Bog vé, če bi se ne spustil váme! Ubòj bi bil neizogiben in nasledek — dolga, neprijetna preiskava pred vojno gosposko. Ukažem torej, naj ženski vstaneta, da pogledamo po ležišči in pod prt. To se zgodí, a našli nismo ničesar.

Potem gremo v sosedno sobo, v prvo nadstropje in preiščemo hram, v katerem je bilo spravljeno staro orodje. Tu najdemo res

jeden samokres. A bil je zeló pokvarjen, imel je cev pohabljeno, v držalu je tičalo še nekaj lesá. Vender je bil samokres meni jako po godu. Rabil mi je za »corpus delicti« proti knezu in v dokaz o razoroženji vasí Šenkovič pri nadvojvodi Ivanu Salvatorji, kajti drugega orožja vsi vkupe nismo našli tamkaj.

Očitaje knezu, da je ležnjivec, pretèč mu s strogim kaznovanjem, ostavim kočo, pri kateri so se zbrali že vsi moji vojaki na odhod.

Vrnivši se v tabor, poročal sem nadvojvodi Ivanu o dogodkih v Šenkoviči ter mu izročil zaplenjeni samokres. »Res dragocen plén to«, rekel je in to je bilo dovolj, da so si ga ogledali vsi částniki. S Koblje glave smo se vrnili, kakor sem že opomnil, nazaj v Travnik, kamor smo dospeli zvečer po grozni nevihti.

Dné 24. avgusta o pólunoči alarmuje se prvi bataljon 17. pehôtnega polka. V Travnik je prišel ovaduh, izdajalec Omer-bega, v katerega službi je bil hlapec.

Omer-beg, imovit Turek, ali fatalist non plus ultra, harambaša na slabem glasi po vsi Župi in Posavini, zapovedoval je več nego 300 orožnikom. Ubil je zavratno in oplenil nedavno pred prihodom naše vojske blizu Doboja laškega konzula Lovrenca Peroda. Perod se je tačas vračal iz Rima na poslaniško svoje mesto v Sarajevo.

Grozodejstvo Omer-begovo je bilo tem bolj obžalovanja vredno, ker se je takorekoč zvršilo pred našimi očmí. Vojnemu poveljništvu je bilo treba obračati na ta dogodek vso pozornost, kajti v tedanjem razmerji bi bila neosnovana strpnost kàj opasna pregreha. Ukazati je moralo torej nemudoma strogo kaznovanje zločinca in ukreniti vsestranske priprave, da se zavratni taki napadi na potnike preprečijo.

Po vseh sosednih krajih se je proglasil poziv, da se dovoljuje znatna vsota v zlatu za ujetega živega ali mrtvega Omer-bega. Umeje se, da je takšen poziv -- za vojaštvo ukaz — nam naklonil mnogo pôsla. Skoro vsak dan se je odposlal oddelek vojakov v Travniško okolico, zlasti tjà proti Vranduku in Busovači, kjer se je v prejšnji dôbi pogostoma potikal Omer-beg.

Večkrat tudi so nam turški ovaduhi naznanjali slučajno stanišče Omer-begovo. Takrat smo se vedno požurili, kakor smo rekli, na lov, dasi vselej brez uspeha. Taka prilika nam je bila dana dné 24. avgusta.

O pólunoči je zatrobil trobár prvega batalijona. Pol ure potem smo se zbrali že vsi in čakali pred kučo, v kateri je stanoval naš načelnik, na povelje. Prav tiho je bilo. Saj pa tudi v turških mestih po nôči vlada pravo grobno spanje. Turek, kakor pri nas kokóši, hodi z mrakom vred v bivališče svoje in se potem ne prikaže več iz njega.

Ob 1. uri tiho in hitro odrinemo iz Travnika ter mesto za hrbtom se napotimo po ozki cesti proti severo-vzhodu, nam na čelu voditelj Bošnjak, izdajalec Omer-begov, katerega smo šli lovít.

Po umoru Peroda se je prikazoval Omer-beg le redkokrat nepoznanim ali nezaupnim osebam. Potikal se je največ v gozdih »Vučje-« in »Gorčevice-planine«, razpošiljal hlapce svoje v sosedne kraje po razne potrebščine in od ondot — se nam smijal. Ako ga je kakšen hlapec ovadil, izvohal je Omer-beg vselej pravočasno pretečo mu nevarnost, in ni ga bilo tihotapno mogoče zasačiti. Po tem smo sklepali, da je imel tolovajsko svojo četo dobro organizovano in dobro urejeno ogleduštvo. Prevažen pôsel je moral biti, da je šel beg sploh med ljudi, ali da je osobno pohodil mnoga svoja posestva.

Takó n. pr. prikazal se je Omer-beg dné 24. avgusta na svojem posestvu v vási Dolglod, kjer je imel jako lépo in prostorno letovišče. To opazivši óni Bošnjak, kažipot naš, hití na moč v Travnik, da bi ovadil Omer-bega. In dasi je vas Dolglod nad pet ur hodâ od Travnika, poročal nam je ustno že tisti večer o glasovitem morilci laškega konzula.

Kakor sem povédal, zbrali smo se tudi v tisti nôči in ob 1. uri popólunoči se napotili lovít Omer-bega. Korakali smo po ozkih stezícah, skrivaje se v samotnih krajih, tjà proti Dolglodu. Solnce je po dnevi kàj močnó pripekalo in korakanje je bilo tem mučnejše, ker se nam ni dovolilo čisto nič prestanka. Dospeli pa smo v obližje vasí šele okoli 1. ure popóludne. Dolglod leží na pobočji hriba ob obeh stranéh ceste, katera ga delí v górenjo in v spodnjo stran. Obkolili smo vas zajedno od vseh stranij in na znamenje bataljonskega trobárja udarili po nji. Brez upora pridemo do srede vasí, ali tu ostrmimo videči stotnijo 79. pehôtnega polka, katera se baš odpravlja na odhod domóv. Ta stotnija je prišla tu-sem iz Sarajeva nabirat kónj za vojaške potrebe, ne da bi imela kàj pojma o tem, kar smo nameravali mi.

Mnogo smehú je provzročila ta naključba nam in »Jelačičem«, to sevéda, največ Omer-begu, ki je o belem dnevi že davno pobegnil sredi naših vojakov. Takó je zletel ptiček iz svoje kletice nazaj v zeleni gaj, mi pa smo se nejevoljni vrnili v Travnik, kamor smo dospeli šele drugi dan o mráku.

Dné 16. septembra vrnivši se z vélike straže zjutraj domóv stopim v svojo sobo. Tu me pričakuje preljubeznivi tovariš poročnik S . . . . ., sedaj župan v Kostanjevici na Dolenjskem. Napije mi s čašico poštenega domačega brinjevca, rekoč: »Eto! komšja, pij ga, to-le

sem ti prihranil, da tudi tebi postrežim z malim, česar imam.« — »To je drugačna duša, nego je gospod, kateri mi je nekdaj žugal z revolverjem,« rečem in zvrnem kozarček. — »Po došlem ukazu,« nadaljuje g. S . . . ., »ostaviti nam je jutri Travnik, da udarimo na Livno.« — »Hvala ti, brate, za brinjevec in za poročilo,« odgovorim, »pri Livnu se vidiva zopet in ako Bog dá in sreča junaška, napiti hočem tudi tebi, tovariš dragi, pod cesarsko na stolpu trdnjave nasajeno zastavo z dobro kapljico!«

Potem se posloviva.

Naslednjega dné zjutraj ob 6. uri se zberemo pred véliko vojašnico, opravljeni za odhod iz Travnika. Prvemu bataljonu se nakloni spremstvo provijantne kolone, namenjene za 46. pehôtni polk, ki se pomika iz Sarajeva doli proti jugo-zahodu. Pot nas vêde skozi Dólenji Vakuf in Bugojino do Górenjega Vakufa. Semkaj prisôpe tretji dan 46. pehôtni polk. Oddamo mu živež in potem se vrnemo nazaj v Bugojino.

Lepšega kraja, kakor je Bugojinska okolica, znana po imeni Skoplje, nisem še videl. Sredi širega pólja teče reka Vrbas, v kateri se tu nahaja mnogo žlahnih ríb. Zemlja je jako rodovita. Napaja jo Vrbas zbog visoko ležeče struge dovolj tudi v poletni vročini, katera pa je po navpični razredbi zmerna takó kakor zimski mraz. Ljudje, marljivi kmetovalci, so čvrsti, širokopléči in visoke rastí. Imoviti so in bivajo v ličnih, večinoma od kamenja in opeke zidanih poslopjih, dočim stanujejo prebivalci drugih krajev v nizkih kočah, narejenih od desák in tramóv do srede ometánih s cestnim blatom, med katero je vmešano malce vapna in peska. Krasno pólje je dobro obdelano in vsak košček zemlje je umno uporabljen za pôljske pridelke.

V Bugojini smo našli obilico žlahnega grozdja. Za pol oke smo plačevali po jedno ,banico' — jedno desetico.

Tu se je zbrala polagoma vsa druga naša brigada in dné 22. septembra za rana smo zapustili kraj. Napotili smo se po cesti na zahodu in kmalu smo v hribih. Na mnogih krajih vodi cesta med skalovjem in med strmimi pečinami. Prekoračiti nam je mnogo visokih klancev. O mráku tistega dné dospemo na Kupreško kompolje. Tu se utaborimo in počakamo par dnij, da se zberó še druge čete, iz severnih krajev proti Livnu odposlane.

Na Kupreži smo opazovali prve sledóve Krasa: na zelenih travnikih rahlo posajeno belo kamenje in sivo skalovje, na gorah široke pléše in ubogo pritlíkavo grmíčje, v zatišji borovje.

Zračna toplota, katero smo uživali v Bugojini, déla bi nam tu kàj dobro, ker na Kupreški visoki planoti je brila burja nič manjša, kakor jeseni na našem Notranjskem. Dasi smo prejšnjega dné dôli v Bugojini zijali od vročine, zavijali smo se dospevši na Kuprež prav tesnó v plašče. Dné 25. septembra smo se napotili združeni z Pistorijevo brigado in z oddelkom bosenskih kristjanov, ki so se prostovoljno udeležili naše vojske proti Turkom, dalje na Livno. A noč nas je prehitela. Ustavili smo se póleg vasíce Švica in nočíli. Dné 26. septembra udarimo neposredno na trdnjavo. Kakor dné 5. in 7. avgusta, ko smo šli v bòj s sovražnikom na Rogeljnem sedlu in pri Jajci, kisalo se je nam tudi danes nebó in mraz je bilo, da smo trepetali.

Pol ure pred mestom Livnom se ustavimo, da si počijemo in se okrepčamo ter pripravimo na bòj. V tem se pošlje konjica na ogled v obližje trdnjave.

Krasen je bil pogled na naše ulance, ki so, kakor blisek pred húdo uro, preletávali in preskákovali globoke vreze in brêzdna, zdaj tu zdaj tam na strmi skali ustavili spretne svoje konje, da opazijo, kaj delajo sovražni Turki na severni meji trdnjave na takozvanih Črvenicih stenah.

Minil je póludan, ko pride povelje, da mora prvi bataljon Kuhnovcev obkoliti Livno na zgórenji severni stráni. Z brzim korakom hitimo do prvega zakotja pred trdnjavo. Tu léžemo na tla in čakamo, da načelnik bataljonov g. major K . . . . običajno naznani in odredi pojedini stotniji nalogo. Šel je tjà, bliže trdnjave, da si prej ogleda prostor, na katerem bi se imel prvi bataljon razviti in v bôjni red postaviti. Toda jedva se je vstašem prikazal in malo povohal sovražni smodnik, zadene ga svinčenica, katera mu obtičí v desnici. Ž njo mahaje pribeží nazaj in oddá poveljništvo stotniku S . . . .

A S . . . . . . se takisto ne godí bolje. Tudi njega zadene vstaška kroglja, ko se približa trdnjavi. Pomilovali smo ga, kajti on je bil pošten mož in četudi nismo uživali od njega posebnih dobrot, čislali smo ga značajnega človeka.

Potem prevzame bataljonsko poveljništvo stotnik S . . . . . . ter pošlje najprej tretjo in četrto stotnijo v bòj.

Pri tretji stotniji je bil poročnik, ki mi je v Travniku napil s čašico brinjevca. Tudi njega je zadela kroglja. Nevarno ranjen je ostavil kmalu bojišče in v malo dnéh so ga prepeljali v bólnico v Trst. Obljube, da mu tudi jaz napijem v Livnu pod cesarsko zastavo, nasajeno na stolpu trdnjavinem, torej nisem mogel izpolniti.

Pri četrti stotniji, ko je bil ranjen S......, ostal sem jaz jedini částnik. Vêdel sem jo z brzim tekom na bojišče. Težavna je bila pot. Tla so bila posuta s tisočerimi ostrimi kameni in skálicami. Med potjo zapazi nas polkovnik Prieger, stoječ na strleči skali. Zdajci migne z rokó, da se ustavimo, in pozove mene, da grem k njemu. Dá mi ta-le ukaz: »Po došlih poročilih napravili in zaseli so vstaši tam-le zgoraj« — pokaže mi visoki vrh na severo-zahodni stráni — »dve pôljski trdnjavici. Vam s četrto stotnijo je naloga, da odtod preženete sovražnika in pozvéste, če je brigada Čikož, katera ima priti iz Dalmacije, že v obližji. Odločim Vam potem za bojišče kraj na desni tretje stotnije, katera, kakor slišite, je z močnim streljanjem že v borbi s sovražnikom.« Vračajoč se mislim si, to je težka naloga za jedno sámo stotnijo, broječo 200 móž. Polkovnikovo povelje naznanim v kratkih besedah vojakom in priporočivši jim oprezno in pozorno, ali pogumno in neustrašno udariti na sovražnika, ukažem, da mora osmína stotnije nas zaslanjati pri naskoku na trdnjavico, drugi pa da se na znamenje hitro vzdvignejo ter razviti v jedno vrsto po pečevji splezajo na vrh hriba! To se zgodí. Turki so se morali nas kàj zeló ustrašiti, ali vsaj morali so misliti, da nas je veliko več, nego nas je bilo. Plezali smo razvrščeni v rôje iz doline, kamor ni bilo videti z vrha na hribu, po strmini, in skrivaje se pod skalami že precèj visoko prišli do trdnjavice, ko nas opazijo vstaši. Ti, presenéčeni, ustrelé nekolikokrat na nas in takoj zbežé na drugi stráni po rébri dôli do mestnega ozidja, mi pa njim za petámi.

Mesto Livno broji okoli 4000 prebivalcev. Sezidano je na rébri hriba. Neposredno nad mestom proti severu vzdvigujejo se strme Črvenice stene, zvezane s širokim in visokim ozidjem, katero na vzhodu, jugu in zahodu mejí staro mesto. Na obódu stojí sedem kul, dva grada in so mestna vstopna jako velika vrata močno utrjena. Na spódnji stráni ob vznožji je prizidano novo mesto, katerega déli sezajo precèj daleč po Livanjskem polji.

Dočim v starem mestu ali v pravi trdnjavi stanujejo izključno le Turki, imajo v novem mestu kristjani svoje koče. A tu, kar je sploh nenavadno drugod, stanujejo v posameznih, od kristjanskih bivališč objetih poslopjih tudi Turki. Da so ti posegli zunaj mesta po zemljišči za zgradbe svoje, umevno je lehko; kajti vznožje hriba, katermu se pritika lepó poljé, ugodnejše je za človeška bivališča vselej bolj, negoli kraj ob strmem pobočji. Na Livanjskem polji se vidijo krasne pristave, v katerih imajo begi in turški vlastelini svoje dvorce in letovišča.

Na zahodni stráni mesta se izliva iz široke skalnate otlíne podzemeljski tok. Od tega, mislim, dalo se je mestu ime Livno. Na izlivu se čuje med strašnim šumenjem, katero provzročujejo neštevilni, majhni slapi, votlo bobnenje izpod zemeljskih jam. Vodotoč se stisne ne daleč od izliva v ožjo strugo in čisti potok Bistrica se izvije počasi med skalami v dólenjo plan, da napaja rodovito livanjsko poljé.

Zbog ugodne léže ima Livno lep razgled daleč po ravnini, katero na južni stráni mejé Dinarske Alpe, med njimi visoki Prolog. Zaradi plodovite zemlje na livanjskem polji okróža Livno romantična okolica.

Iz nižave si poglejmo zopet zgoraj na skaloviti rébri boreče se čete. Turki so zgradili na Črvenicih stenah na zgórenji stráni ozídja dve vrsti nasipov, katere so poseli.

Na štiristo korakov približavše se nas pozdravijo za nasipi čepeči in po kulah skriti vstaši z gostim streljánjem. Mi jim nismo dosti odgovarjali, kajti bila bi le potrata smodnika, da smo na skrite Turke streljali. Dal sem svoji stotniji pozneje povelje, da prav nikomur ni smeti streljati, ker se mi je dejalo, da vstaše in trdnjavo morajo ukrotiti naši topovi in da nikakor ni smeti trositi preveč smodnika. Védel sem pa tudi, da naši Kuhnovci v bóji radi ne jenjajo, kadar se jih je lotila že divja jeza in strastna poželjivost po sovražnikovi krvi.

Takó je minilo par ur brez dela, samó da smo se gledali drug drugega in da so vstaški strélci, sevéda z malim in popolnoma neuspešnim streljánjem nam nagajali, da se nismo mogli uvrstiti na krilu ob desni tretji stotniji. Toda: »aut — aut«, ukaz je dan in ta se mora zvršiti. Na povelje moje se vzdvigne ròj za rôjem in pomakne dalje. Sedaj se začenja tudi močneje in močneje oglašati sovražnikovo streljánje. »Nič ne dé, le dalje,« velevam, »da pridemo do tretje stotnije,« katera je bila ozidju že bliže nego tristo korakov. In šli smo, resnično šli počasi, kajti z brzim tekom nam ni bilo mogoče iti zaradi stoterih skalic in oglatih kamenov. Dolga, težavna je bila ta pot, ki smo jo storili v najizdatnejšem sovražnikovem ognji, vsi izpostavljeni smrtonosnim krogljam. Ali Bog nam je dal srečo. Samó trije vojaki so mi pali, ki pa niso bili težko ranjeni. Po velikem trudu dospemo do tretje stotnije. Tu zopet poléžemo na tla. Sedaj dovolim slobodno streljánje za tóliko časa, da za nami na vrhu hriba razpostavi gôrska baterija svoje topove ter jih naméri na kule in na nasipe.

Prej že na desno po brégu in po dolini tjà proti dalmatinski stráni razposlane patrulje se vrnejo s solnčnim zahodom poročajoče, da o Čikoževi brigadi niso našle nobenega sledú. To naznanim polkovniku po ordonanci in zajedno prosim pomoči, ker bilo je nas pre-

malo, da bi posedli izdatno ves prostor od desnega krila tretje stotnije po rébri in dolini do vrha sosednega hriba in še dalje ter stražili, da nam po nôči ne uidejo vstaši iz mesta. Pošlje se nam v podkrepljenje prva stotnija.

O mráku se pomaknemo nazaj hribu na vrh. Nádejali smo se, da nas tu čaka obila hrana, katera bi nam kàj dobro dela, kajti jeli nismo ničesar od ranega jutra. Toda varali smo se! Nobena živa duša se nas ni spomnila. Kaj začeti? Jaz sem našel v torbici svoji košček kózjega sira in nekaj kruha suhorja, stotnik Str . . . . je imel jedno klobaso. Vse to razdeliva med tovariše po bratovsko. A reveži prostaki niso imeli ničesar. Po kratkem posvetovanji odločimo male oddelke, da gredó iskat drv, vode in živeža. V črni nôči se napotijo plezajoči po skalovji, po nepoznanem kraji tipaje si poti korak za korakom. Po mnogem trudu pridejo do nekoliko zapuščenih turških kuč. Iz teh strgajo nekaj desák in pod streho najdejo precejšen kupec krompirja. S tem si napolnijo žepe. Vračajoči se med potjo zadenejo na mlako, iz katere s kositarskimi kotlički zajmó vode. Okoli pólunoči se vrnejo na vrh hriba. Tu zakurijo in spečejo krompir. Tega je bilo dovolj, da smo se nasitili vsi in vode tudi tóliko, da smo si ugasili žejo. Takó je minila noč, ne da bi bil kdo zaspal, in dasi smo sedeli ves čas pri gorišči, zmrzovali smo prav občutno. Ko napoči zora, gremo nazaj, kjer smo sinoči ostavili bojišče. Ob 7. uri zjutraj ustrelé vstaši iz grada Velika Tabija z velikim topom proti Han Prologu, odkoder je imela priti brigada Čikož. Strél je bil za nas znamenje, da so naše čete tudi na južni in zahodni stráni že blizu trdnjave.

Zdajci se vname ljut bòj; vsi turški in naši topovi bruhajo strašne projektile svoje iz brônastih žrél in pokanje pušek okoli in okoli trdnjave se razlega daleč po hribih in po livanjskem polji, vmes pa se čujejo pogosti bojni klici naših nasprotnikov »Allah-il-Allah«. Nas je bilo blizu 18.000 móž z 32 topovi. Vstaši v trdnjavi so imeli 24 topov. Koliko pa je bilo naših nasprotnikov, tega nismo mogli nikakor ceniti. A bodi kakor hoče, istina je, da bruhanje svinčenic iz 56 kovinastih žrél niso mačkine solze in da so Turki imeli dobro zasedene vse kule, obá gradóva in vse nasipe pred ozidjem in se prav po levje bíli z nami neprenehoma do pozne nočí. Pehôta res ta dan ni imela veliko pôsla, saj je rekel naš vojskovodja, da trdnjavo Livno nam morajo priboriti naši »Uhaciji«, a vzdrževala je močen železen obroč okoli mesta, da niti miš ni mogla pobegniti iz trdnjave. S tem pa nikakor nečem rêči, da smo držali križem roke. Naše kroglje niso bile goste, ali provzročile so mnogo škode

vstašem, zlasti ónim, ki so streljali na naše čete s topovi. Teh smo pobili mnogo. Naskakovali smo tudi nasipe pred trdnjavinim ozidjem in kule, toda brez uspeha. Vselej so nas odbili vstaši. Stotnik Str...... vcepil si je v glavo, véliko kulo, takozvano »Evrem kulo«, vzeti v naskoku. Odposlal je tjà prvo in četrto stotnijo. Približavše se za 150 korakov usuje se na nas tóliko svinčenic, da nismo mogli dalje in Turki so nas poslali s krvavimi glavami nazaj, odkoder smo prišli. Vender znatne škode nismo imeli. Ubili niso nobenega vojaka, ranili pa samó 14 móž.

Bòj je trajal neprenehoma ves dan. O mráku je vžgalo naše topništvo osem turških poslopij v mestu. Ta so gorela v pozno noč. Od velikega ognja so žareli daleč na okoli vrhunci in svetló je bilo na Črvenicih stenah, da smo lehko čitali vsako pisanje. Dolgo časa sem stal na skalnatem robu vrhu hriba in ogledoval strašni požar dôli v mestu. Groza me je bilo in iz srca sem pomiloval nesrečne v Livnu bivajoče kristijane, ki so trpeli zaradi slepote vstaških Turkov veliko togo.

Okoli 9. ure zvečer pride deseti strélski bataljon, da nas nadomesti in odreši dvadnevnih mučnih bórb. Zapustivši bojišče gremo v véliki tabor, kjer se nam dá jedí in pijače in tudi naznani, da se moramo jutri pripraviti za naskòk na trdnjavo, katerega se nam je udeležiti kot tretja — zadnja naskoška kolona.

Nebó se je jelo počasi razkrivati in od severa sem je začelo pihati. Prav pošteno je zmrzovalo in naši mokri plašči so bili kmalu takó trdí, kakor skorja. Nekaj časa smo tičali pri taborskem ognji, sušili se in greli — spredaj pekli, zadaj zmrzovali. A spanja potrebni smo ostavili ognjišče in šli na svoj prostor v véliki tabor. Polêgli smo na gola tla. Telečáke pod glavo in s plašči odeti prespimo kàj sladkó to noč, dasi je ves čas burja brila prav po kraško in nam prepihala vse ude. Res, spanje je zdravo, kadar človek dobro spí, in dobro spi vsakdo po tólikem trudu, kakor smo ga imeli mi neprenehoma dva dní. Toda koliko hasne spanje v premočeni opravi na zmrzlih tleh v siloviti burji, to je jasno vsakomu.

Zjutraj, ko se prebudimo, stalo je solnce že visoko in ko se ogledamo po taboru, vidimo, da se čete šččejo, kakor bi ne bile pred krutim sovražnikom. Tudi od ónikraj trdnjave ni slišati nobenega stréla. Jako čudna se nam je zdela ta tihota. Vprašam tovariša, ki je bil načelnik taborski véliki straži, kaj se je zgodilo, da se nikdo ne zmeni za strogo povelje o denašnjem naskoku na trdnjavo. »No!« pravi mi, »ali se ti takó malo brigaš za naše nasprotnike, da niti ne véš, da so

se po nôči že udali nam vstaši in tudi da so se morali udati na milost in na nemilost?« — »Ne, prijatelj,« odgovorim, »tega ne vém. Vzrok temu sta pretekla dva viharna dneva in nocojšnje sládko spanje, iz katerega se niti prebuditi nisem mogel.« — »No, no, verjamem ti, da te ni vznemirjalo sinočno povelje po tólikem trudu. Mene pa je skrbelo vso noč, kakšen bode denašnji dan.« »Hvala Bogú, da je takó. Sicer bi pač veliko nas sedaj že ležalo okoli trdnjave in ne vstalo nikdar več. Hvala ti za veselo novico,« rečem in grem nazaj k svoji stotniji.

Zdajci zapôje rog, da se nam je zbrati ter odriniti v trdnjavo. Zberemo se in gremo. Prvi bataljon Kuhnovcev poséde górenjo stran mesta notri za ozidjem. Tu dénemo puške v piramide, pošljemo v mesto po živež, pijačo in drva in potem si ogledamo svojo opravo ter se umijemo in osnažimo, česar nam je bilo res jako potreba.

V Livnu se nam je posrečilo, da smo ujeli zapeljivce in vstaške četovodje. Bilo jih je skupaj sedemnajst, med njimi štirje ljuti begi: brata Bušatliji, Čižmič iz Livna in Osman Bajrič iz Glamoča.

Imenovane bege je obsodilo vojno sodišče takoj drugega dné na smrt. Ostale so déli v zápor. Ko se četvórici naznani razsodba, ustraši se najhuje Bajrič, drugi pa prosijo milosti ter ponudijo znatne vsote imetja svojega za odkupnino. Toda ko se jim raztolmači, da smejo pri Bógu ne pri ljudeh upati milosti, padejo na kolena, z rokami prekrižajo prsi in vzdihujé prosijo brzega justifikovanja, da prej ko prej pridejo v raj. Odloči se jim čas usmrčenja na drugi dan popóludne ob 3. uri. Jeden Bušatlijev pa je bil silno bolan. Tega so déli v bólnico. Drugi trije so pali dné 30. septembra 1878. l. točno ob 3. uri popóludne zunaj mesta blizu frančiškanskega samostana »Gorica«.

Iz Livna smo šli proti trdnjavi Glamoč. Akoravno smo bili mesto Livno z okolico popolnoma zajeli in obkolili, vender se je nekaterim upornikom posrečilo, najbrž prvi dan pri našem dohodu pred Livno, pobegniti iz mesta in prekoračiti precèj pusto pogorje Krug-Vrbovnik, deleče livanjsko od glamoškega poljá, in zasesti Glamoč.

Tudi Glamoč je bila v prejšnjih časih precèj močna trdnjava. To se je znalo v naših merodajnih krogih, da bode treba najbrž tudi to mesto vzeti z orožjem. V to svrho je bila določena naša gôrska brigada. Dné 1. oktobra odrinemo iz Livna proti zapadu in krenemo pri selu Priluka po silno zanemarjenem, po angleških inženirjih narejenem poti proti severu.

Prekoračivši podnožje Malega Cincara dospemo v prijazno, od juga proti severu se raztezajočo dolino, imenovano glamoško pólje

Prvo selo, katero ugledamo, bil je prijazni Dolac. Tu nam zazvení zaželeno znamenje, da imamo jedno uro počitka. Tukaj se utaborimo — in ko nam je smeti vsakemu po svojih opravkih — léžem jaz na malem, po jutranjem solnci prijetno ogrétem holmci. Sluga zapali nekoliko nabrane suhljádi in pristavi majhno bakreno posodo, napolnjeno z vodo ter mi kuha kavo. Jedva se pojavi prvi dim, prikaže se mladenič in preprosto priklonivši se pozdravi me z običnim: »Dobar dan, gospodine! Kako si ti?«

»Bog daj — dobro«, odgovorim.

Takó se prične obično vsak razgovor med Bošnjaki samimi in s tujci.

»E, lepo, gospodine,« povzame nepoznanec moj, »da ste prišli, koje jesmo dugo već vremena dočekivali. Lepa tvoja kabanica (plašč). A koliko, molim, stane?«

»Pet stotinah banica,« odgovorim kratko.

»Joj, dragi, toliko novaca neima sva Bosna,« čudi se junak.

»Imaš malu puškicu! — To lepo!« in pri tej priliki me jame otipavati in preiskavati, dal si je tudi žépnico pokazati. Sedaj vzamem zemljevid iz torbice in ga vprašam:

»Ono selo tamo jest Dolac?«

»Jest, gospodine,« odgovorí mi gòst.

»I ovo selo tamo zove se Kučani?«

»Tako jest, dragi gospodine!«

»Pred gradom imade ‚Han‘, koji se zove ‚Han vrba‘?

»Da, gospodine,« bil je odgovor, pri čemer pa je bil prijatelj vedno bolj iznenádejan.

»Jeli ona gora tamo »Mali Cincar?« vprašam ga še.

»Istinito; a od kuda ti znaš, dragi gospodine?« začudi se močno mladi Turek.

Predno mu odgovorim, počne na vse grlo klicati imena svojih sovaščanov: »Ivo, Djuro, Marko! Ajdi onamo; gospodine znade sve on znade i to, koliko imaš novaca u kući!«

Srčno sem se moral smijati preprostemu mišljenju te izredne prikazni, rad bi se z mladeničem in tovariši njegovimi še pomenkoval delj, toda zdaj zapôje trobente glas »Naprej«, in poslovim se. Nehoté se ozrem še jedenpot za zanimivo, preprostemu kraju primerno prikaznijo in še dandanes mi je ta ravnodušni sin prirodin v živem spominu.

Napotili smo se dalje, nočíli smo blizu vasí Vidimlje in drugi dan dospeli do Glamoča. Trdnjava se je nam udala brez bôja. Omenjam le, da smo bili v Glamoči samó dva dni, in da sem imel prvi

dan službo na taborski véliki straži, kjer je bilo takó silno mraz, da vso noč nisem čutil nóg.

V Glamoči smo pustili za posadko deseti strélski bataljon, mi drugi smo se vrnili v Livno, odkoder smo poslali nekatere stotnije v bližnje vasí.

V Livnu sem bival do dné 4. novembra. Življenje tu je bilo jako jednolično. Razven opravíl na mnogobrojnih stražah nismo imeli nobenega pôsla.

Dné 4. novembra preseli se prvi bataljon 17. pehôtnega polka v Glamoč, da nadomesti deseti strélski bataljon, mene pa pošljejo v Vidimlje, kjer je bila prometna vojaška postaja med Livnom in Glamočem. Tu sem bil načelnik postaji in pripadala mi je važna naloga, da sem posredoval med vojaškim oblastvom v Glamoči in med selskimi knezi z glamoškega pólja. Pôsla je bilo dôkaj in često sem sklicával kneze v svojo kočo, kjer smo imeli obravnave o raznih predmetih. Turški knezi, ki so mi kàj malo zaupali, privajali so redno vsak svojega hlapca s seboj, katerega so postavili pred duri moje za stražnika, kajti bali so se, da bi se ne zgodilo kàj žalega. Bili so kàj trdovratni možje, zlasti kadar sem zahteval, da morajo storiti seljánje to ali óno brezplačno. Nasprotno so bili drage volje storiti vse, kar sem naročil za dobro plačo. Stanoval sem v »beg Cacanovi kući« in imel slamnato svojo posteljo v prvem nastropji na tleh tik skromnega okenca. Koča je bila samó za polovico z deskámi krita, drugo polovico strehe je odnesel jug — tam ga imenujejo »jugovina«. — Jugovina je bila takó močna, da nas je pogostoma prebujala iz spanja. Takó se je gugala koča, da sem čestokrat zgrabil za železno mréžo na oknu, bojé se, da ne izgubim pod sabo tàl.

Ne dolgo potem, ko sem zapustil Vidimlje, čital sem novíco, da se je porušilo to poslopje.

Dné 26. novembra so me izpustili iz vojaške službe in vrnil sem se čez Livno, Sinj, Splet in Trst domóv v Ljubljano, kamor sem dospel dné 2. decembra l. 1878. v veliko veselje rodbine svoje.

Letos, kakor sem omenil v začetku, praznovala se je desetlétnica okupacije Bosne in Hercegovine dostojno po vsi širji domovini. Kdo pa mi more očitati, če sem doslej po časopisih zaman iskal poročila, kakó se je spominjal 17. pehôtni polk ónih burnih časov? —

Pehôtni polk štev. 17. zvršil je tam dôli nalogo, važno, da jo lehko vpiše z zlatimi črkami v zgodovino svojo, dokaz temu tudi, da je presvetli naš cesar med pehôtnimi polki njemu podelil največ odlikovánj.

V Ljubljani meseca oktobra 1888. l.

Belokranjsko kolo

in nekoliko drugih národnih pesmic in iger z razlago.

Spisal **J. Navratil.**

(Konec.)

VI. Bosánsko kolo.

Kmetsko (»seosko«) kolo, ki se igra v Bosni tudi očitno, pod vedrim nebom, — piše mi sin Mirko iz Bosne — igrajo tukaj, kolikor sem dozdaj videl in slišal sam, največ popevajoč same ženske, a to se zove tukaj »žensko kolo«. Táko kolo vidiš lahko zlasti na sejmih (»vašarih«). Pa ne pojó vse jednakoglasno (unisono), nego zdaj trojopev (»tropjev«), zdaj četveropev (»četveropjev«), in to, glasove silno raztezajoč.[1])

Po vaseh igrajo kolo večinoma déklice (»cure«[2]), ki nosijo čez rdečo kapico (»fez«) žolt, rdeč ali pa zelen pajčolan, in žene, ki jim namesto rdeče kapice služita dva otirača (»peškira«), največ rdeče (z vtkanim robom) obrobljena in resasta, s katerima si ovijajo glavo. Toda ne plešejo kola, držeč se vzajemno z raztegnenimi rokami, nego ženska stojí tik ženske; toliko da vidiš, kakó se držé za roke.

Táko kolo se pomika po dva »mala koraka« na levo, a po korak na pravo; potem pa zopet po »dva mala« na levo itd., takó da se suče kolo vendar bolj na levo [3]), popevaje:

Ajd' u kolo, seko moja,
Da igramo i pjevamo,
Dok se nismo razudale;[4])
Jer kada se razudamo,

Neda vojno (mož) ić u kolo:
„Sjedi, ljubo, čuvaj dvore
I zabavljaj [5]) čedo malo!"

Počasi pomikalo se je dozdaj žensko kolo, hoté pokazati se mladeničem (»mladićem«) ter »vabiti« jih [6]); zdaj pa začne (kolo) naglo

[1]) „In lang gezogenen Tönen." Beli Kranjec bi rekel, da „djačijo", kar že vemo iz poročila o Brašljevicah; izbriši pa na 616. str. 2. op.: »Po domače Angja.«

[2]) Beseda: devojka, oziroma djevojka ali „divojka" ondot ali vsaj po mnogih krajih bosánskih osédobi ni navadna. Čudno je pa, da je nekod po Srbiji „curica" starejša od „cure"; kajti „cura" je óna, katera ima kakih 14 do 16 lét; „curica" pa óna, katera ima več od 16 let in je uže za udajo (možitev). (Po ustn. por.) J. N.

[3]) „So dass die Totalbewegung (Drehung) stets nach links geht."

[4]) Razudati se = poudati se (pomožiti se).

[5]) Zabavljati (v. impf.), zabaviti (v. pf.) čedo (= mótiti, zamótiti déte), unterhalten. — Prvo in drugo lice tudi nsl. Prim. Mikl. „Etym. Wtb." p. b. „byt—i".

[6]) Po Vuku (51) rabi ta glagol Srbom samo o živalih; „locken (die Thiere)"; v Bosni pa tudi o ljudéh, a samo za pomen „locken" (ne pa tudi za „einladen", kakor nam). J. N.

popevati in poskakovati, in ko pri tej priči priskočijo ter se uvrsté »mladići«, zapojó deklice na ves glas:

»Fatajte se bjele ruke,[1])
Za šarene belenzuke.«[2])

Za navedeno pesmico prihaja na vrsto še več drugih (»ženskih«). (Še enkrat bodi tu povedano, da moški ne pevajo v »kolu«, nego same ženske.)

Vidi se pa v Bosni še drugačno »seosko«, in to: mešovito kolo — brez petja. Čim se pridružijo »ženskemu kolu« vsaj kaki štirje moški, bode ti kolo mahom veselejše; a pri tej priči izpremení se tudi korakanje (Schritt); noge skoraj da mirujejo, namesto njih začenja pa — rekel bi — poskakovati in tresti se život (»gorenji trup«, Oberleib).

Na sredi stoji »tamburaš« ali piskar (»svirač«), ki piska (svíra) na dvojače,[3]) t. j. na dvojnato pisko, podobno rimski. Videl sem pa tudi že, da so uprav tako igrali kolo sami moški t. j. kmetje (»seljaci«).[4])

»Takozvano gosposko, uprav meščansko (»gradsko«) kolo, ki je vselej mešovito, igra se pa zmerom ob godbi (»uz sviranje«[5]).

Tu dodajem še to, da hodi po starem običaju »cura« sama v kolo, a ne, da bi jo kateri »mladić« hodil vabit; osédobi obveljuje pa že francosko-nemška šega, pa vidimo, kakó tukaj (v Gradačcu[6]) »cure« iz prvih hiš . . . . že čakajo, dokler ne pridejo pónje »mladići« ter jih odvedejo uprav gospodski za pod pazduho v kolo.« —

»Tako se je godilo v Gradačcu o letošnjem pravoslavnem vuzmu (»uzkrsu«), ko sem, čitajoč v »Ljublj. Zvonu« začetek »Belokranjskega kola«, gledal istodobno pri cerkvi »srbsko kolo«, slučajno zbrano zato, ker so bili prišli godci, uprav »svirači«.

Jako priljubljen (»obljubljen«) je pri tukajšnjem »gradskem kolu« tudi ta način, da ostaja kolo na jedni strani odprto, t. j. da vojarin (»kolovodja«) ne sklene kolobarja povse, takó da mu ostane levica

[1]) Namreč: ženske; — [2]) namreč: za pisane volnate rokavice, kakeršne nosijo moški v Bosni tudi po letu. Pri Vuku („rječn.“ 21 p. b. „belenzuke“ itd.) pogrešaš tega pomena.

[3]) Takó se zove slovenski „Doppelpfeife“; srb.: dvojnice ali svirale (f. pl.) Vuk „rječn.“ 113.

[4]) Moško kolo, nekoliko temu podobno, videl sem l. 1874. tudi na Moravskem, in to na Dobri vodi (Gutwasser) blizu Trebiča pod kritim nedeljskim plesiščem. Na jedni strani sukali so se molčé sami děčáki záse, objemaje se z rokami za vrat (tilnik), deklice pa na drugi strani istotako záse, toda popevaje národne pesmi. — J. N.

[5]) Unter Musikbegleitung.

[6]) Gràdačac, gen. — čca, tedaj i Gràdačcu; po Vuku pa: Gradàčac, — čca (Gradàčca, sic), mesto, nekdaj tudi trdnjava („grad“) v Bosni. — J. N.

prosta ter si jo nasloni potém rad na hrbet. Pomika se pa kolo tudi po tem načinu vendar na levo.[1])

Zamenito je i takozvano »Brankovo kolo«, ki zove v kolo vse Jugoslovane ter se začenja tako:

„Kolo, kolo naokolo
Zavijeno, zapleteno" itd.

— — — — —

(2. kitica kliče v kolo: Srbe, Hrvate, Bosánce, Hercegovce, Sremce, Dalmatince, Dubrovčane, Bačvane »i sve duž Drave, Save i Dunava)«

(Konec):
„Ajde, braćo, ajde amo,
Da se malko poigramo!"

Malokedaj vidiš, da bi kateri »mladić« kolo igraje izpregovori kako besedico. Sosebno nisem zapazil dozdaj še nikdar, da bi se bila katera »cura« razgovarjala s kom v kolu; samo »oženi'ti ljudi« t. j. oženjeni moški, in to samo ondaj, kedar jim ‚vince' ogreje srce in glavo, vriskajo isto tako »kao švabski seljaci kod landler-a«.

Dodatek. »Brankovo kolo« zove se takó zato, ker ga je v slavo prenosa Brankovih (t. j. srbskega pesnika Branka Radičevića) kostij l. 1883. po pokojnikovi pesmi iz »djačkog razstanka« tudi za glasovir prosto po napevu priredil dr. Jovan Paču.

Začenja se uprav takó:

1.

Kolo, kolo naokolo,
Vilovito, plaovito,[2])
Napleteno, navezeno,
Okićeno, začinjeno,[3])
Brže, braćo! amo, amo,
Da se skupa poigramo.

2.

Srbijanče, ognju živi!
Ko se ‚tebe' (tebi) još ne divi?
Rvačane, ne od lane,
Od uvek si ti bez mane itd. itd.
I vi drugi duž Dunava
I vi, [g]de je Drava, [Sava],
I svi drugi tamo, amo,
Da se [skupa] poigramo!

Po prejšnjih besedah, iz Bosne priobčenih, vidimo, kakó naglo se je ponárodilo to srbsko kolo, ki je izšlo uglasbeno stoprav l. 1883. v Novem Sadu, pa ima med národom že ‚inačic', kar smo videli malo poprej.

Posebno se igra kolo v Bosni po svedokovem dodatku: »na božić, uzkrs, Gjorgjev-, Markov- in Ilijn-dan« (pri pravoslavnih,

---

[1]) Takó so plesali lani tudi gospodski Srbi iz Srbije in drugih krajev srbskih v Lipiku, toplicah slavonskih, a ne pod „vedrim nebom", nego v dvorani — brez petja.

[2]) Nm.: plahovito, brzo (rasch). J. N.

[3]) Začiniti: würzen; (belokr.) = zabéliti; v prenesenem pomenu — prim. Vuk, „rječn." 201—202.

kakor v Slavoniji po starem koledarju 20. julija). Tù bódi izrécno povedano še to, da pričenjajo »gradsko kolo« pod vedrim nebom igrati vselej sami »mladići«; a »cure« prihajajo v tako kolo same, ali pa hodijo óni pónje do hišnih vrat ter jih vodijo, (ako so namreč iz boljših hiš), potlej po gospodski do »kola«, kar že vemo.

Kakó dobro je »Brankovega kola« pesnik pogodil národno ‚čustvo', kaže nam ta prizor:

V nedeljo (12. avgusta t. l.) prejdem iz Lipika, kder sem se bavil ondaj zarad zdravja, šetat na polje -- s prepisom »Brankovega kola« v žepu. Ko pridem do neke hiše ob cesti, ugledam pred njo kakih pet deklic (od 7. do 12. leta) v čisti národni opravi. Na moje priljudno vprašanje, zna li katera »kolo pjevati«, odgovorile so mi, da se tega ne učé v »školi«. Prečitam jim nalašč samo 1. kitico. — Že po prečitani prvi vrstici — še bolj pa po zadnji začuli so se preveseli glasi: »Oj, kako je to liepo!« Moral sem jim večkrat prečitati; ker si pa najmlajša vender ni mogla zapametiti vsega, prinese mi naglo iz hiše svojo hrvatsko »početnico« ter me zaprosi: »Molim liepo, gospodine, napišite mi to u moju knjižicu!« Storil sem to ‚drage volje'. Kolika radost! — Ko sem jim odhajaje obečal, da se vrnem skoro ter jim priobčim i drugo kitico, ako se naučé tačas prve, ni bilo veselju nì kraja, nì konca.

VII. Hercegovsko kolo.

Že na 343. str. priobčil sem okrajšano pesem:

»Igra kolo v ‚Ercegovini' itd.«

Tukaj dodajem samo še to, da igrajo kolo v Hercegovini pevajoč: srbski ‚momci' i ‚djevojke' (tudi ‚mlade snahe') skupaj, in to ‚na Gjurgjev dan', na Trojice ali Duhove, na Spasov dan i na sv. Marka pod ‚vedrim nebom' . . . pri cérkvi, a nato rodbine tudi pod krovom — po domačih hišah. Ob istih (svojih) svetkih igrajo kolo v Hercegovini tudi ‚katoliki'. O božiču in vuzmu pa ni baš navada, da bi krščani (bodisi katoliki ali pa pravoslavni) igrali kolo. V Hercegovini, a sosebno v glavnem mestu Mostaru igra se po navadi ‚otvoreno' (odprto) kolo, ki je podobno srpu in ga igrajo tudi srbske »kraljice« o »trjacih« (binkoštih). Prim. »Letop. Matice Slovenske« 1888; 157—158.

Po verodostojnem ustnem in pismenem poročilu bódi o tej priliki razglašeno i to, da so v novi dôbi (za avstrijanske vlade) začeli plesati t. j. kolo igrati v Hercegovini i mladi takozvani Turki t. j. Jugo-

slovani turške vere; a sami m o š k i; kajti se ž e n s k e krijejo (»kriju«).

Kakor v Bosni, takó so se tudi v Hercegovini »kola« navzeli od Slovanov i . . Cigani. Ker pa nimajo za »kolo« posebnih pesmij, zato pripevajo ciganske deklice kakeršne koli pripravne pesmi.[1]) V Hercegovini igrajo pa Cigani kolo samo na »Gjurgjev dan« — m o š k i in ž e n s k e (mladi in stari n. pr. do kakih 40 let dôbe svoje) vsi skupaj.

Bodi tega dosti! — Kakó igrajo hrvatska ali srbska gospôda ‚omikano národno kolo' v sobi, sobani ali dvorani b r e z p e t j a, — tega nisem bil nakanil, niti nečem popisavati na drobno. Dopovedati sem hotel čč. čitateljem in čitateljkam, kakó se igra in popeva »belokranjsko kolo« o raznih svetkih pod »milim nebom« in primerjati Metliški náčin drugim načinom jugoslovanskim — gledé igranja (plesanja) in petja, pa tudi dognati, odkod se je sóseb Metliško kolo presadilo na belokranjski svet. — Primerjalni način ni bil menda brez uspeha in zabave ónim, kateri se zanimajo za take stvarí. Bodi povedano zdaj izrécno še to, da primerjaje Metliški način drugim načinom jugoslovanskim, nisem mogel dôzdaj[2]) med njimi zaslediti n i j e d n e g a povse takega, kakeršen je Metliški, — nì gledé plesanja niti gledé petja. Nijedno kolo, kolikor sem jih videl ali ‚čital', ne začénja se z i s t i m i besedami kot Metliško, ki je znamenito i po tém, da se popevajo v njem še same . . posvetne pesmi.

Dozdaj nisem mogel zvédeti ni tega, da bi se pomikalo kje ‚kolo', kakor na Metliškem »pungrtu«, na kakšen hribec ali strmec najprej v ravni vrsti navzgor, a potém sukalo se »povitično« navzdol, ne gledé pri tém na kako posebno (stanovito) korakanje, kakor se gleda pri vseh drugih Jugoslovanih, kateri igrajo kolo na ravnini.

Nepotujčeni národ hrvatski ali srbski igra na svatbah še samo svoje národno kolo; meščani popustili so pa »kolo« nekod že na veke; nekod ga igrajo vender še poleg tujih plesov (brez petja). Zagrebčani igrajo kolo samo domá ali pa na očitnih plesih v dvoranah; kmetje okoli Zagreba — kajkavci — pa ne igrajo nikdar »kola«.

Predno završimo ta spis, bodi priobčena še ta zanimljiva posebnost, ki se ovršava v nekih krajih jugoslovanskih še dandanes. Ko se bliža ženih (»mladoženja«) z nevesto in svati vred domači hiši, skoči iz hiše ali ‚dvora' njegova mati pred hišo, in bodisi ‚s tém

[1]) „Dem Rythmus des Tanzes sich anschmiegende Lieder."

[2]) Tako (uprav „dôzdej") kot j e d n o besedo izgovarja Metličan.

starja‘,[1]) vodi ona sama pevajoče »devajočko kolo«, — kakor sedanja že priletna, a za ta stari národni običaj vsa živa vojarinka Metliška . . na »pungrtu«.[2]) Prim. i Vuk. »Kovčežić« na str. 78. (4. razst.).

Dodatek.

VIII. ‚*Črnomáljsko kolo*‘.

O znani slavnosti, ki se je v Črnomlju ovršávala letos 18. in 19. avgusta meseca, igralo se je ‚drugi‘ dan tudi národno kolo, potém ko je bilo jenjalo že pred desêtimi leti. Vodilo se je ondi poprej na vuzámski in binkoštni ponedeljek, — zadnjič pred Harinkovo hišo in na trgu (‚placu‘), tedaj ‚na ravni‘; — 19. avgusta t. l. ‚popoldan‘ kólale so pa, in to same déklice od 16. do 22. leta dôbe svoje na tako zvanem »gričku« nad Črnomljem na Metliško stran. Bilo jih je 25 lepo jednako oblečenih, na glavi in na prsih s cveticami okrašenih, — vse iz mesta, samo dve iz predmestja Loke. Vodila je Elizabeta Staríha. Péle so dve pesmi: prvo v kolu, a drugo (po završenem kolu) o znani šaljivi, samo malo izpremenjeni igri: »most« (Prim. str, 340—341 in 495—496). Obé pesmi z napevom vred zapisal si je g. L. Kuba (Čeh) za svoje znamenito delo: »Slovanstvo ve svých zpěvech« ter prepustil besede tudi vč. g. Šašlju, a ta je prvi priobčil meni obé pesmi (A, B); kesneje mi pa poslal brat Anton inačico tej in óni (α, β) takó, kakor mu je obé zapisala 17letna Josipina Schweigerjeva, ki se je bila udeležila tudi ‚kola‘ in ‚igre‘.

A.

O Jeleno, vsa gora zelena,
Nutri raste trava ‚ditelina‘.
Žela jo je spremlada ‚devojka‘
Zlatim srpom, belimi rukami,
Nesla jo je svoj’ga bratca konjcem.
„Píjte, jejte moj’ga bratca konjci,
Jutri bote daleč putovali
Čez ‚te‘ gore, gore visoke
Čez ‚te‘ vode, vode gliboke.“

α.

Aj zelena je vsa gora . . (2krat)
Aj notri raste trava ‚detelina‘. —
Aj žela je je spremlada ‚divojka‘ —
Aj zlatim srpam, z bejlimi rokami, —
Aj nesla je je spred bratcovim kojucem[3]): —
„Aj píte, jejte moj’ga bratca kojuci, —
Aj jutri bote deleč potovali, —
Aj čez ‚tej‘ gore, gore so visoke, —
Aj čez ‚tej‘ vode, vode so široke.“ —

B.

Al’ je trden ta vaš most?
Preroža roža brunka[4]) je naša.

β.

Al’ je kaj trden ta vaš must? (2krat)
Spreroža roža brunka je naša[5])

[1]) Belokr. nm.: „še tako stara‘.

[2]) Še nekoliko obečanih jezikovnih podatkov belokranjskih kanim priobčiti posebe. Pis.

[3]) Namesto: . . . pred bratcove kojnce

[4]) Kakor je Metličanom osédobi nerazumna beseda „prungar“, takó i Črnomáljcem čudna „brunka“; sodim pa, da je s časom ta (po nerazumnosti) nastala iz óne.

[5]) Ta pripevek: „Spreroža roža itd.“ . . . ponavlja se za vsako naslednjo vrstico pesmi β, samo za dvema ne (gl. str. 749).

Aj, je trden, trden kakor kost.	Aj, je trden, trden kakor kust.	(2krat)
Iz česa ste ga zídali?	Iz česa ste ga zídali?	—
Iz ‚le-te' repe ‚šnitane'.	Iz ‚lej-te' repe ‚šnitane'.	—
Komu ste jo ukradli?	Komu ste jo ukrali?	—
Našemu gospod' županu,	Naš'mu gospud' županu.	—
— — — — — — — — — — — —	Mi vas hoč'mo zatožiti.	—
On je naš dober oče.	On je naš dober oče,	
— — — — — — — — — — — —	Ker nam nič ne sporoče.[1])	
— — — — — — — — — — — —	Al' č'te nas pustit' trikrat skus?	—
— — — — — — — — — — — —	Al' pejte, pejte trikrat skus,	—
— — — — — — — — — — — —	'Zdignite gor' visok' roké!	—

Po čakavskih oblikah: »ditelina« (A) in »divojka« (α), dalje po hrvatskih ostankih: nutri, rukami, putovati i. dr. slutim, da se je prva pesem, kakor Metliško kolo, nekdaj presadila tudi . . s hrvatske straní. Da je pa pesem A starejša, svedoči — poleg starega zvalnika (‚Jeleno') in orodnika brez prédloga »z« (dvakrat) — tudi pravilnejša národna mera: v prvih sedmih vrsticah pravi pravcati deseterci, t. j. deseterozložni ali ‚peterostopni' trohaji, dočim je v bolj poslovenjeni inačici (α) prva vrsta zdaj za dva zloga prekratka; a vsi drugi granesi izpremenili so se iz trohajev v jambe (zbog novega dodatka »aj« pred vsako vrstico). — Na moje pismeno vprašanje, kakó se je uprav pelo óni dan, odpisalo mi se je: »Pesem se pôje, kakor je napisana« (pod. α in β).

Po tém takem je óni, kdor je pél gospodu Kubi, pozabivši izpustil v drugi pesmi (B) pet vrstic, ki nam jih je nadomestila inačica (β).

Zovejo se pa ‚plesalke in pevke', katere so prebudile kolo Črnomáljsko od smrti, takó: Staríha Elizabeta (vojarinka), Staríha Ana, Schweiger Josipina, Schweiger Frančiška, druga istega imena, Schweiger Marija, (Starašinič Ana in Starašinič Marija iz predmestja Loke), Zajec Marija, Kramarič Marija, Malerič Ana, Kukar Frančiška, Župančič Antonija, Kramarič Josipina, Stonič Marija, Strugar Ivana, Klemenec Antonija, Klemenec Josipina, Papež Marija, Vardjan Ana, Vrščaj Ana, Štèrk Kat., Čelešnik Marija, Vardjan Marija, K. A. (?). — Slava jim!

Popravki. Po mojih sedanjih mislih popevale so pevke v pesmi na 414. str. namesto zadnje vrstice nekdaj dve . . . takó:

„Volim sama i do noći Nego **sa** tvojom pomoći"

Zato čitaj ondi v **21.** vr. namesto: „p e t i h" zdaj: š t i r i h. Na 495. str. v **22.** vr. nm.: „stari" čit. stvari; — 617. (3. pesm, 1. vr.) nm.: „mjesčina" čit. mjesečina; — 619., **2.** (**2.** pred) nm.: „poniela" čit. pomela, — 676., 75. i. d. nm.: „pesemce" čit. pesmice; — **27.** vr. nm.: „djendane" čit. djerdane; — 678., 13. nm.: „kratko" čit. krotko; 679. **10.** nm.: „in" čit. uprav; a nm. „nehajo" čit. nahaja; — **24.** nm.: „Kuni" č. Kun'; 680. 16. in 18. nm.: „časih" č. „včasih; — **3.** vr. od zdol. nm.: „meni" č. mene; — 681. 13. nm.: „potem takem" č. po tém takem.

Kakih pet pogreškov v naznačeni meri zasledili so veščaki menda že samí

[1]) Menda nm.: sporeče (za „odreče").

O početku in razvoji pisem.

Spisal **Fr. Orožen.**

V davnem času že je čutil človek potrebo medsobnega občevanja. Ta potreba pa se počenja tam, kjer ljudje začenjajo skupno živeti, ko so si napravili stalna bivališča. Tu se šele prične omika. Čim bolj se pa širi omika, tem bolj se čuti potreba medsobnega občevanja, brez katerega bi se morali odtujiti drug drugemu. Medsobno občevanje je tedaj nujno potrebno.

Čutil je človek potrebo, da svoje misli razodeva svojemu drugu, da se ž njim pomeni o tej in óni stvári, da mu zaupa svoje skrivnosti, da mu naznanja vesele dogodke življenja svojega ali pa tudi v togi išče pri njem tolažila. To potrebo čutijo takisto prijatelji in znanci, katerim je usoda odločila bivališča v različnih krajih. Morajo si tedaj pismeno razodevati misli svoje. Pismo nam torej nadomešča, kar se tiče našega razmerja k drugim osebam, pogovor in je zaradi tega velike važnosti.

Pisma so jako mnogovrstne vsebine in imajo dandanes ves drug pomen nego v starih časih. Pismo v sedanjem pomenu je šele sad napredujoče omike. Pisma so jako različna in se ravnajo po rédu, stánu in omiki dotičnega človeka, kateremu so namenjena. Že po zunanji obliki mora pismo biti táko, da dostojno označi pisalca. Ozirati se mora pisalec na vse okolnosti, katerih bi se držal pri osebnem pogovoru.

Pri katerem národu nam je iskati početka pisem?

Kdaj se je pisanje pisem počelo in kakó se je razvijalo?

Anglež William Roberts trdi, da gre zasluga, da je izumila pisma, perzijski kraljici Atosi, hčeri Cirovi, katera se je omožila s Kambizom in pozneje z Darijem Histaspom, to bi bilo tedaj kacih 530 let pred Kristom. Sklicuje se pa angleški pisatelj na tri stare zgodovinopisce, posebno pa na Helanika, katerega dela so se sicer pogubila, ali njegovega poročila o tej stvári omenjata tudi Tatian in Klemens Alexandrinus. Tatian še omenja pri tej priliki, da so vsi izumi, katere si Grki prisvajajo, v prvotni obliki izumi barbarov.

Da je že kraljica Atosa pisala pisma, o tem ni dvojiti, ker so bile že na njenega očeta kralja Cira (l. 558.—529. pr. Kr.) dobro urejene pošte v perzijskem kraljevstvu. Kurirji na osedlanih kónjih so prenašali kraljeva pisma iz jednega kraja v drugi kraj. Tam je bil že

pripravljen drug kurir, kateri je zopet nesel pisma dalje. To se je vrstilo noč in dan, da so prišla pisma kar najhitreje na določeno mesto. Kraljeva in sploh uradna pisma so bila zapečatena.

Stari Perzijani so pisali pisma na svilo, kakor nam poroča perzijski pesnik Firdusi. Svilo so potem zvijali, da je imelo pismo obliko valjarčka. Tudi je bilo običnо, da so oškropili pisma z dišavami.

V Homerjevi Ilijadi beremo, da je kralj argoški Proetos poslal Bellerophonta k svojemu tastu Jobatu, kralju licijskemu, s tablico, na kateri so bila urezana skrivnostna znamenja. Ta znamenja so imela namen, da bi Jobat umoril svojega gôsta. Dotična tablica je bila tedaj pismo v jako okorni obliki. Proetos je bil po pravljici sin Hypermnestrin, Danajeve hčere, spada tedaj še v dôbo, iz katere nimamo zanesljivih zgodovinskih poročil. Sklepamo pa iz tega, da so tudi Grki že v davnem času poznali pisma. — Kakor zvémo iz Homerja, imela so pri Grkih najstarejša pisma obliko zloženih tablic.

Pri Grkih je bilo običnо, da so na potovanja s seboj jemali priporočilna pisma (σύμβολα). Že v Ilijadi govorí Glavkos o takem »symbolu«. Na nekem spomeníku se omenja priporočilno pismo, katero hoče dati sidonski kralj Strato svojemu poslancu, potujočemu v Atene. Taka »symbola« omenjajo grški pisatelji na različnih mestih. Priporočilno pismo je dal Pitagoru Polikrat, ko je Pitagora potoval v Egipet. Egiptovski kralj Amazij (l. 569. – 526. pr. Kr.) priporočal ga je v takih pismih egiptovskim duhovnikom.

Neko čudno obliko je imelo in tudi na nenavadni tvarini je bilo pisano pismo, katero je poslal Histijej zetu svojemu Aristagoru (leta 501. pr. Kr.) Aristagora je bil v Miletu v hudem položaji radi Perzijancev in Histijeju se je v Suzi tožilo po domovini in svobodi. Histijej dá zvestemu sužniku ostriči glavo in mu na kožo napiše pismo. Obdrží še sužnika tóliko časa pri sebi, da mu zopet zrasejo lasjé. Potem ga pa pošlje k Aristagoru. Zaradi prošnje sužnikove ga je ostrigel in se jako začudil, ko je bral na ostriženi glavi Histijejevo pismo z naročilom, naj se upró maloazijski Grki zoper perzijsko oblast.

Rimski pisatelj Plinij mlajši že razločuje obliko in vsebino pisma. Smatra namreč za pisma (epistolae) samó na »papyru« pisana naznanila in méni, da so takozvane table ali deske za pisanje že znane bile pred trojanskim časom. (»Pugillarium usum fuit etiam ante Trojana tempora«). Ker je nastala po navadnem mnenji Homerjeva Ilijada kakih 900 let pred Kristom in nam Ilijada omenja več pisem, sklepamo, da so v tistem času Grki gotovo že poznali pisma.

Sveto pismo pa govorí o pisanji pisem že dosti prej. Ko se je kralj David bojeval zoper Amonite, hotel se je radi Bathsebe iznebiti vojskovodje Urije. Poslal ga je v bojni tabor k nadpoveljniku Joabu s pismom te vsebine: »Postavite Urijo v najhujši bojni metež in zapustite ga v bitki, da tam pogine.« To pismo je bilo za Urijo usodepolno. Joab storí, kar mu ukaže kralj, in Urija je bil na bojišči od sovražnikov usmrčen. Še dandanašnji se imenuje »Urijevo pismo« takóvo pismo, katero je pogubno za tistega, kateri je ima oddati. To je bilo nad 1000 let pred Kristom.

Kakih 140 let pozneje je pisala pisma kraljica Jezebel. Neki Nabot je imel vinógrad v Jezreelu. Izraelski kralj Ahab je hotel vinógrad kupiti, ali Nabot ga ne prodá. Zaradi tega je bil kralj jako razkačen. Ko pa zvé kraljica Jezebel vzrok kraljevemu srdu, pisala je v Ahabovem imeni in z njegovim pečátom zapečatila pisma starejšinam in plemenitnikom in jih prosila, da so po malovrédnih ljudeh zatožili Nabota, da je preklinjal Bogá in kralja. Kraljica je dosegla svoj namen, sodniki so Nabota spoznali krivim, obsodili ga na smrt ter ga kamenali.

Dionys iz Halikarnasa trdi, da je najstarejše pismo tisto, ki je pisal asirski kraljici Semiramidi indijski kralj Stabropates, kateri jo je premagal po hudem bóji na reki Indu. To bi bilo tedaj okoli l. 1275 pred Kristom.

Kakor je razvidno, imamo jako stara poročila o pismih. Vender pa do zdaj navedena pisma niso najstarejša. Početek pisem moramo iskati pri Egipčanih in prva pisma so blizu takó stara, kakor pisava sáma. Egipčanje so najstarejši omikani národ na zemlji. Oni so izumili pisavo ter jo imenujejo »mutnuter«, to je: »jezik bogov«. Egipčanje so imeli tri vrste pisáv in sicer hijeroglifsko, hijeratsko in demotsko pisavo. Zadnja se je šele udomačila v 7. stoletji pred Kristom, v tem, ko sta drugi dve pisavi dosti starejši. Z izumom pisave je pa zajedno združen početek slovstvu. Za staro omiko Egipčanov priča tudi »papyrus«, gradivo za pisanje, katerega domovina je Egipet.

Da je bilo že zgodaj v Egiptu razširjeno pisanje pisem, potrjujejo nam mnogovrstni pismeni spomeníki. Takó omenja neki »papyrus« kralja Mineptoh, 1300 let pred Kristom, večje število egiptovskih listonóš, kateri so bili v kraljevi službi ter raznašali osobito kraljeva pisma.

Natančni dnevni red, po katerem so se morali ravnati egiptovski kralji, poroča nam Diodorus Siculus, in egiptovski spomeníki nam to potrjujejo. O prvem petelínjem petji je moral vstajati kralj, in po do

vršeni daritvi v svetišči je bilo prvo, da je prebiral pisma in druga písmena naznanila, katera so došla iz različnih delov širnega kraljevstva.

Znamenito je pismo, katero je pisal Polikratu egiptovski kralj Amazij. V tem pismu izraža Amazij mnenje, da mora vsakega človeka prej ali slej zadeti kaka nesreča. Ker je pa srečnemu Polikratu vse šlo po volji, prosi ga Amazij, naj se iznebí tega, kar mu je najljubše (Herodot III. 40.).

Passalacqua je našel še zapečateno pismo pri neki mumiji (mrtvaški suhalji) iz časa Ptolemejcev. Pismo je pisano na »papyru«. To je bilo priporočilno pismo nekega možá, kateri je potoval v Egipet. Toda umrje prej, nego pride na določeno mesto. Egipčanje so položili pismo z možem v krsto. — Kraljeva pisma so bila zapečatena z rmenim voskom in s kraljevim pečatnim prstanom. Pečatne prstane so imeli Egipčanje že v davnem času. Takó beremo v prvi knjigi Mojzesovi, da je dal Faraon egiptovskemu Jožefu svoj prstan. Našlo se je mnogo prstanov na rokah egiptovskih mumij. Več takih prstanov se shranjuje v berolinskem in v vseh drugih egiptovskih muzejih. Nekateri teh prstanov so po več nego 4000 let stari. Pisma Egipčanov so imela kakor pri Perzijanih obliko valjarčka.

Tudi pri Rimljanih so bila razširjena pisma (tabellae). Cicero, Cezar in Martial hvalijo liburnske sužnike kot izvrstne listonoše (tabellarii) v Rimu. Rimljani so imeli po vzgledu Perzijancev dobro urejene pošte. Velike zasluge imata v tem cesarja Avgust in Teodozij.

Akoprem pripadajo pisma znanstvenim spomeníkom, kateri se vsaj dandenašnji najlože pogubé, imamo vender še iz starih časov marsikateri zaklad te vrste in posebno na pisma se baje ozira znameniti izrek Vergilijev »igre vetrov« (»ludibria ventis«).

Dve jako različni stvári sta pripomogle mnogo, da se je način pisanja pisem upopolnil, in sicer pisma znamenitih pismopiscev in posebni navodi o pisanji pisem.

Izmed starejših pisateljev omenjam najprej Cicerona, po katerem je dobilo pismo v Rimljanih najpopolnejšo obliko. Znamenita so tudi pisma Plinija mlajšega, katera so zbrana v desetih knjigah in se odlikujejo po lepem jeziku in raznovrstni vsebini. Ti možje niso samó pisali dovršenih pisem, katera nam služijo v marsičem za vzgled; v nekaterih teh pisem beremo tudi jako cenjene opazke o zlogu, kateri naj se rabi pri pismih. O posebnosti zloga in pravíl, na katera se moramo ozirati pri pismu, pisali so še: Filostrat, Libanij, Simah

in Gregor Nacijanski. — Gregor Nacijanski piše Nikobulu v nekem pismu med drugim tó-le: »Pisma dolgost ali kratkost se mora ravnati po vsebini. Ne zadoščuje, da je pisatelj točen, ampak mora tudi jasno pisati. Bolje je obširneje pisati, nego z namenom kratkosti pisma svoje misli nejasno izražati. Dobro pisano pismo je tisto, katero nevédnež kakor olikan človek razumeta in obema jednako ugaja. Tretje svojstvo dobrega pisma je lepota, brez katere je pismo suhoparno, jednolično in ne ustreza bralcu.«

Početkom novega veka se je posebno bavil z zlogom pisma Erazem Roterdamski v svojem spisu: »de epistolis conscribendis«. Erazem je spisal poleg Cicerona najboljša pisma v latinskem jeziku.

Ne malega pomena so navodi k pisanju pisem, katere nam podajejo takozvani »pismárji«. Prejšnji čas niso takó na tanko razločevali med pismom in drugimi spisi kakor dandenašnji. Ni bila vsaka tvarina, povzeta iz vsakdanjega življenja, pripravna, da se prepustí slobodni obrazilni môči posameznikovi. V mnogo večji meri kakor pri ustnem občevanji propisával je običaj določene oblike delujočim osebam. Pri jednakih ali vsaj sličnih prilikah so se rabile tiste oblike ter se tudi ohranile potomcem. Nekateri teh pismárjev so nastali že v 5. stoletji po Kristu. Navadni izraz za pravilno pisavo, bodisi v vezani ali nevezani besedi, posebno pa v pismu, bil je »dictare«, in umetnost, pravilna pisma pisati, imenovala se je »ars dictandi«. —

Posebno imenitna je bila teorija umetne uredbe pisem, katera je nastala v benediktinskem samostanu Monte Casino koncem 11. stoletja. To teorijo je sestavil dijakon Alberih in razredil »dictamen« ali pismo v pet poglavitnih delov: v salutatio ali pozdrav, s katerim se mora začeti pismo; v captatio benevolentiae ali način, kakó je doseči ugoden vtisek pri prejemniku; v narratio, kjer se pové vzrok pismu; v petitio ali prošnjo, če so določne prošnje namen pismu; koncem pa je conclusio ali sklep. V 17. stoletji so delili pismo celó v dvanajst delov.

Te vrste pismárji so pisani v Italiji, Franciji in Nemčiji v latinščini. V dodatku so navadno posamezna vzgledna pisma klasičnih pisateljev. Šele v drugi polovici 15. stoletja, tedaj po izumu in razširjenji tiskarstva, spisali so se tudi v drugih jezikih pismárji, kateri so pa večinoma le prevodi ali posnemanje latinsko pisanih pismárjev. V 16. stoletji so se spisale posebne knjige, katerim predmet so bili naslovi, kakeršnih se je treba posluževati v raznovrstnih in različnim osebam namenjenih pismih.

Početkom se je posebno pazilo pri pismu na obliko, pozneje pa se niso pismopisci tolikanj brigali za obliko in smatrali so za važneje vsebino pismu, po kateri se mora ravnati oblika.

Po vsebini se ločévajo pisma v dva poglavitna dela: v o p r a v i l n a in z a s e b n a pisma. Zasebnih pisem je zopet več vrst.

Zasebnim pismom prištevamo tudi vsakemu več ali menj znana ljubimska pisma. O početku takóvih pisem nimamo nikakih natančnih poročíl. Znano je, da ni bila žena v starodavnosti pri vseh národih ravnorodna móžu; žena je bila pri mnogih národih celó sužnja móžu. Pri takih národih tudi gotovo te vrste pisem ni bilo. Egipčanje so bolj spoštovali svoje žené, nego drugi vzhodni národje, katerim je žena bila samó sužnja móžu.

Diodorus poroča, da so Egipčanje bolj čislali kraljice, nego kralje. Vsekako so pa imele pri Egipčanih žené jednake pravice z možem. Grški »papyri« potrjujejo, da je pri Egipčanih žena slobodno razpolagala s svojim imetjem.

Verjetno je tedaj, da so tudi stari Egipčanje že poznali takóva pisma.

Najznamenitejši izmed indo-evropskih národov imajo znak svoje vrednosti v spoštovanji žene. To spoštovanje je raslo od Arcev do Grkov in do Rimljanov. Rimljani so posebno čislali stan »matrone«. Pri Germanih je bila sicer žena v ugodnejšem položji kakor marsikod, ali pri večini germanskih národov ni bila neodvisna. Le pri Alemanih je bila žena »sui iuris«. Tudi slovenski ženi ni bila usoda nemila. Starih Slovenov žené so bile slobodne in smeti jim je bilo povoljno prihajati v družbo domačih kakor tudi došlih gôstov. Stari Sloveni so varovali ženam prirojeno pravo in to priča o njih nravni izobraženosti.

Pri Grkih že nahajamo ženitovanjski stan. Sofoklej nam poroča, da se je Antigona zaročila z Hajmonom. Solonova ustava je ukazovala zaročencema pred poroko skupno jesti kutno, katera je bila za ljubimce posebne važnosti. Šele s tem činom je bila zaroka tudi pravilno sklenjena in postavno priznana.

Kakor naše devojke trgajo marjétice, da bi se uverile o ljubimčevi ljubezni, takó je Glicera za svet vprašala cvetlice, ji bode li zvest ostal Menander, katerega je kralj Ptolemej poklical na svoj dvor v Egipet. Glicerijino pismo, v katerem izražuje srčna svoja čustva, pisano je duhovito in ljubeznivo.

Kot posebna vrsta pisem se smatrajo takozvani »b i l j e t i« — od 17. stoletja razširjeni posebno v Franciji — kateri v kratkem iz-

ražajo samó namen ter so brez vsake oblike uljudnosti. Naša sedanja »dopísnica«, v kateri se v kratkem pové vsebina, podobna je prejšnjemu biljetu.

Od 16. stoletja dalje je v vseh omikanih državah umetno pisanje pisem jako napredovalo. Pisma imajo dandanes večji pomen negoli v prejšnjem času. Umetnost pisanja pisem v denašnjem pomenu nastane šele z izobraženo družbo, katera je zopet nasledek napredujoče omike.

S precejšnjo gotovostjo bodemo iskali početek pismom v tisti dôbi, ko se ustanoví pri kakem národu pismeni jezik. Ker so pa Egipčanje izumili pisavo, smemo trditi, da so oní pisali prva pisma. Mogoče pa, da so takozvani »kvipus« pri Peruvancih, ali tem slična, tudi iz vozlov obstoječa kitajska poročila še starejša. »Kvipus« so namreč poročila, sestavljena od različno barvanih, na nitih privezanih vozlov. S pisnim jezikom se je razvijal gotovo tudi povod, da so začeli pisati pisma. Prej še pa so si ljudje dostikrat javljali poročila z zažiganjem kresóv.

Preteklo je že mnogo časa od óne dôbe, ko so pisma še bila redka, ker ni bilo mnogo pisanju-véščih ljudij. Število pisem se je posebno pomnožilo v zadnjih desetletjih. Od leta do leta sedaj rase število pisem na milijone. Leta 1885. bilo je v prometu avstrijansko-ogrske pošte 503,769.000 pisem in dopísnic. Samó v deželah tostran Litave je bil promet pisem in dopísnic za 15,572.000 večji nego leta 1884. Kakov napredek od Egipčanov do nas!

Smehljaj se!

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh ti solnca je sijaj,
Ki v jutru se nam zardečí,
Da revni svet oveselí.

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh je tvoj veseli maj,
In ustna tvoja, cvet premil,
Ki ravnokar se je razvil.

Smehljaj se, deklica, smehljaj!
Nasmeh je tvoj čarobni raj,
In ti, devica, angelj mal,
Ki ga je Bog z nebá poslal.

Stanetinski.

Dohtar Konec in njegov kònj.

Humoreska.

Spisal **Janko Kersnik.**

Zanimivo ni niti z zgodovinskega, niti z leposlovnega, nì s statističnega, nì s kulturnega ali medicinskega stališča, kje leží Kolibja vas, v kateri je kakega dobrega pol leta že mladi dohtar Konec zdravil pokvarjene želodce občanom in sosedom, uravnaval jim zlomljene kostí in rebra ter šival zevajoče rane po glavah in licih. Zanimivo ni, ker morda nihče izmed čestitih čitateljev ne pozna dohtarja Konca, niti Kolibje vasí; ako bi bil pa kdo takó silno radovéden, in bi trdèč, da morata ta dva na vsak način nekje eksistovati, venderle v jednomer iskal in brskal, kje je in kdo je, naj si misli, da sta tam, kjer biva on sam. Saj ljudje, konji in vasí so si v večjih potezah povsod jednaki.

Mladi dohtar Konec torej — je, kakor smo že povédali, dobrega pol leta opravljal zdravniški svoj pôsel v Kolibji vasi. Po končanih studijah in dovršenih preskušnjah se je trudil s takozvano prakso v ljubljanski bólnici — morda kakih pet ali šest mesecev — potem pa naveličavši se nehvaležnih bolnikov pod seboj in še nehvaležnejših zdravnikov nad seboj, lepega pomladnega dné zapustil po karbolu in po jodoformu dišeče prostore ter pogumno prevzel stoprav razpisano mesto občinskega zdravnika v Kolibji vasi, za katero so ga bili imenovali občinski očetje z vsemi proti jednemu glásu. Jeden odbornik, jedini nasprotnik njegov, utemeljil je protest svoj s tem, da vender ne gre imenovati zdravnikom možá s takó groznim imenom. »Pomislite«, dejal je, »dohtar Konec, dohtar Konec! Že ime samó bode grozno bolnikom! Dohtar Konec prihaja — na konci si —!« A župan je z blestečo dijalektiko zavrnil te opazke in opozarjal na to, da ravno ime samó ob sebi priporoča gospoda — saj bode vsakdo lehko rekel: »— dohtar Konec prihaja — konec bode tvojim — bolečinam, bolezni tvoji;« in potem je gospod župan še omenil, da je dohtar Konec jedini prošnjík za razpisano mesto, in stvar je bila gotova; novi zdravnik je bil vzprejet z vsemi glasovi proti jednemu; kajti jedini nasprotnik se ni dal prepričati po dijalektiki, niti ga ni premagala okolnost, da ni izbóra.

Novi dohtar je bil srečen. Županovemu sínu je prvemu zašil široko rano na glavi, katero je bil izteknil pri pretepu na prvi se-

manji dan, odkar je bil zdravnik v vasi; ženi prvega svetovalca je srečno pomagal pri porodu, in ko je celó gospoda župnika, ki je že več mesecev tičal v sobi, bojèč se zraka in burje, lepega solnčnega dné izvabil in izvlekel na solnčni vrt, bilo je vse polno hvale njegove.

Da se mu je ob teh izvrstnih uspehih godilo dobro, ni nam treba zatrjevati. Imel je vsega dovolj: plačila v denarjih, še več pa raznih daríl »in natura«: jajec, píščet, zajcev – ustreljenih ob prepovédanem lovskem času, masla — surovega in kuhanega, svinjine, moke in pšena, drv in trsák — vsega dovolj! Le to ga je žalilo, da teh zadnjih daríl, ki so mu prihajala »in natura«, ni mogel uporábljati, kakor si je želel, kajti samec je bil, stanovanje in hrano svojo pa je imel v krčmi, ki je bila sevéda — županova; tam je puščal tudi vse te darove, a védel je, da komaj za polovico vrednosti. Pa to ga ni trlo in žalílo; krčmar je bil sicer uljuden in postrežen mož, storil je, kar je mogel, le v jedni stvári je bil čuden in -- drag. In to svojstvo je bilo vzrok ónemu usodepolnemu razpóru, o katerem hočemo pisati.

Krčmar-župan je imel lep kolêselj in čilega konjíča, s katerim se je zdravnik, sevéda pod nadzorstvom starega hlapca, vozil k oddaljenim bolnikom. To uporabo, takó se je zdelo dohtarju Koncu, računjal je krčmar vselej predrago. Vsota, ki jo je v ta namen plačeval ob gotovih obrókih, bila je po zdravnikovem mnenji previsoka, in nekoč je prišel po dolgem računjanji do prepričanja, da bi bilo ceneje, ko bi si sam kupil konja in s svojim vozom vozil se po opravkih svojih.

Gospod dohtar je bil pa v nazorih, tičočih se ljudij in njih ravnanja in značajev, jako mlad in neizkušen, bodisi pa tudi nekoliko razvajen po svojih uspehih in po češčenji, ki se je po vsi občini kar usipalo nánj. Komaj je bil s prej omenjenim računom gotov, razodel je že svoj namen županu-krčmarju.

»Saj bi se dobil dober konjìč na kakem sejmu?« vprašal je zaupno. Opazil pa ni zgubančenega čela, niti ne stisnenih očij hišnega svojega gospodarja.

»Oh — dobil, dobil!« dejal je óni počasi, kakor bi premišljeval, kje bi se dobil tak kònj, ki bo ugajal zdravniku.

»Morda bi Vi . . .?« omenil je dohtar Konec.

»Jaz? Ej, jaz ne umejem tóliko o konjskih stvaréh, pa — gospod dohtar — meščtarja Vam preskrbim; dobrega, zanesljivega možá, če hočete?«

»Dobro! Kaj pa s krmo — in s hlevom —? To je lehko pri Vas! Plačam, kar bo prav!«

»I, bo že, bo že!«

»Ne, ne takó! Bolje, da se dogovoriva! Koliko bom štel za hlev, za hlapca in krmo?« sili dohtar, ki je imel vender nekoliko pomislekov, akoprem ga je bila prevzela radostna misel, da bo imel svojega konjíča.

»I, bodemo že naredili! Saj Vas ne dêrem, gospod dohtar — i, Vas ne!« deje krčmar takó dobrovoljno, da so zdravniku pali vsi pomisleki.

»Torej — mešétarja! Kdo pa je?«

»Boljšega ne vém od Hvaléta z Rétjega sela!«

»To je tisti, ki so ga óni dan tu pri Vas pretêpli?«

»I — kaj pa, tisti je!« pritrdi župan. »Pa — kar se tiče kónj — zanesljiv mož!«

»Dobro, dobro!« reče veselo zdravnik in si pomane roki. »Pa lep konjìč mora biti — lep in isker! To bo veselje! Za Hvaléta pa ste odgovorni Vi!«

»I — sevéda!«

Dva dni potem se je oglasil Hvalè pri dohtarji. Tega ni bilo domá, zato je mešétar čakal in v tem imel dolg tajen dogovor s krčmarjem. Ko se je proti večeru pripeljal zdravnik, bila sta s konjárjem o nakupu konja kmalu gotova.

Dohtar Konec je bil silno vesel; tistega dné je bil pri kolárji naročil nov vozič, pri sedlárji pa vso konjsko opravo, in sedaj je v krčmi obrtnikoma in mešétarju dajal za vino. Govor se je sukal jedino o kónjih in vozéh in mešétar Hvalè je v jednomer le trdil, da ga ni boljšega in večjega konjskega sejma nego pri sv. Heleni ob Čakavci, kjer bode poiskal zaželênega šarca gospodu dohtarju — če bliže ali prej ne dobí boljšega.

Teden pozneje so dohtarja Konca vzbudili iz prijetnega popoludanskega spanja, kateremu se je bil udal, ker ni imel opravka. Mešétar Hvalè je prišel s svojim konjem, kupljenim za zdravnika. Dohtar je stal v nekoliko trenutkih na dvorišči in jel ogledovati sírasto kobilo, katero je mešétar ob kratkem povodci prevájal gôri in dôli. Žival je bila lepa, plahkega, potegnenega života, tankonoga in iz kratke suhe glave je zrlo dvoje iskrih očij.

»Koliko ima let?« vpraša zdravnik ter pogleda kobili na čeljusti.

»Pet let!« trdi Hvalè.

»Če bo res!« meni zdravnik, ki ni imel pojma, kakó se sodi konjska starost po zobéh.

»Ka-aj? Pet let — pravim — poglejte krájnike — vsi robovi so še celí!«

Krčmar in dva hlapca, ki so pristopili, pritrdili so mešétarjevim besedam.

Dohtar je bil zadovoljen.

»Kakó pa vozi?« vpraša na videz skeptično, v istini pa prepričan, da mora biti ta kònj njegov. Zadovoljnost svojo je le težko skrival, in prekanjeni konjár je to dobro opazil.

»Bomo poskusili!« dejal je in zmajal z ramami.

Napregli so kobilo v krčmarjev voz, kateri je bil Hvalè potegnil na cesto pred hišo ter ga tam malo zavrl, ker je šla cesta polagoma nizdolu. Dohtar je sédel na voz, mešétar pa z vajeti v roki skočil na sedež poleg njega in naglo odvil zaverílo. Voz je stekel in kobila je potegnila, da je bilo veselje. Drdrali so nizdolu po vasi in potem po ravnem dalje do Rétjega sela; tam je mešétar na primernem prostoru in v velikem kolobarji obrnil ter izpustil kobilo v divjem tiru nazaj proti Kolibji vasí.

»Nikar takó hitro! Škoda kobile!« velel je dohtar.

»Ej, kaj! Saj še ni Vaša! Pa ji tudi ne škodi; videti morate, kakó gre!«

V tem je držal Hvalè vajeti na lehko, da se brzde niso mogle tikati tesneje kobilinih čeljustij. Zavozil je naglo na županovo dvorišče ter ne da bi zinil, izpregel kobilo.

Dohtar je šel še nekolikokrat okoli nje, velel privzdvigniti sedaj to, sedaj óno nogo, in potem pred vežó stojé zažgal si smodko.

Hvalè pa je odvedel konja v hlev.

Pol ure pozneje so bili jedini: zdravnik Konec je kupil kobilo-lípičanko, kakor jo je nazival Hvalè, za tristo goldinarjev.

»Za napake pa ste pôrok!« dejal je dohtar Konec, ko je štel denar.

»Za vse! Samó — lepó ravnati z živalco, lepó ravnati!« pristavil je slovesno.

»Tega se ni treba bati!«

»Ne, gospod, tega je treba omenjati! Lepó ravnati, to je glavna stvar — če ne bode odpovédala — kobila!«

Dohtar se je dva dni veselil svoje živalce, in krčmarjev hlapec jo je moral drgniti in ji streči, da je že na tihem klel navzlic obétanemu dobremu plačilu.

Tretji dan popóludne pa je ukazal dohtar Konec kobilo upreči in krčmar je posodil kolêselj, ker zdravnikov novo naročeni voz še ni bil gôtov. Upregli so na dvorišči in pot z njega na cesto je bila malo v strmec.

Ko se zdravnik spravi v kolêselj in polagoma nategne vajeti, stopi kobila korak naprej, toda takoj čuti, da voz ne gre sam ob sebi za njo; obstala je, in kadar Konec še jedenpot in sedaj malo trje pritegne z vajeti, jela je sprva cepetáti z vsemi štirimi, in potem se vzpenjati kvišku, da je dohtarju kar mrzlo lezlo po hrbtu.

»Le lepó, le lepó!« velel je krčmar, »ne smete preveč vleči nazaj, ne takó trdó držati«. Zajedno pa je namignil hlapcu, in ta je takoj umel, česa treba. Stopil je tiho za kolêselj in ga krepko, dasi polagoma, tiščal naprej; komaj čuti kobila, da se voz za njo pomiče, in ker je v tistem trenutku tudi dohtar z vajeti odjenjal — skočila je iskro dalje, in v tem so bili na cesti, tam nizdolu viseči; žival je stekla, da je bilo veselje. Dohtar je pozabil prvi strah in le časih pogledaval po stráni, če ga nihče ne opazuje, oziroma občuduje.

Vozil se je dobre pol ure daleč, potem polóžno obrnil, kakor Hvalè pri poskušnji, in zopet drdral nazaj. Takó privozi do klanca pred Kolibjo vasjó, v kateri je bil mešétar spustil kobilo v divjem diru; a Konec se je bal za žival ter hotel polagoma korakati navzgor. Pritegne torej vajeti, da bi dal kobilo v korak, ali posledica je bila, da je žival popolnoma obstala.

»Si trudna — kàj ne? Sevéda, prehitro sva šla!« deje Konec; »no pa le potrpi saj sva kmalu domá. Hi! Hi!« Cmaknil je po vrhu še nekolikokrat z jezikom.

Toda kobila je ravnala takó, kakor prej na županovem dvorišči. Dohtar ni poznal ónega pomočka, kateri je bil takó uspešno uporabil županov hlapec, in da ga je tudi poznal, zvršiti bi ga itak ne bil mogel.

Ker žival ni stopila nì naprej ni nazaj, stopil je Konec z vozá in hotel kobilo ob uzdi izpeljati. Toda tudi to je bilo zastonj; stala je kakor ukopána. Zdravnik je zlezel zopet v kolêselj in znóva poskušal zlépa; ali itak brezuspešno. Napósled ga mine potrpežljivost, jezen zavihtí bič in udari jedenkrat, čeravno ne hudó, kobilo čez hrbet; a ôna mu je vrnila; vzpela se je kvišku, da je mislil dohtar, zdaj zdaj se prekopícne vznak, potem pa stopivša zopet na prednji nogi udarila z zadnjima nazaj in zadela ob svetílko na vozu, da je v kóscih spršela na vse straní. Konec jo še jedenkrat ustríže z bičem pod trebuh; sedaj je bilo kobili dovolj: kakor bi trenil se je zasukala nazaj nizdolu in voz, ki se k sreči ni prevéznil, jel se je premikati za njo. To čutiti in v divji dir skočiti je bilo kobili samó jedno; in sedaj je tudi vajeti niso držali; divjala je po bliskovo dalje in voz za njo je poskákoval kakor riba na trniku. Pri prvem ovinku pa se je usoda

zvršila. Kolêselj je priletel ob cestni odriváč, dohtar Konec pa z glavo naprej čez prvi sedež v velik mehak kùp cestnega blata, ki je bil nakopičen tam ob stráni. Kobila se je odtrgala in z nekaterimi ostanki oprave svoje dirjala dalje.

Ne pripovedujem, kakó se je vračal dohtar Konec domóv, niti ne zapišem trdega razgovora njegovega s krčmarjem zarad polomljenega vozá. Le to morem omeniti, da je druzega dné moral mešétar Hvalè pred razjarjenega dohtarja.

»Vzemite mrcíno nazaj, meni pa vrnite denar!« vpil je Konec.

»Gospod, kúp je kúp! I — pa, žival je dobra. Vi ne ravnate prav ž njo!«

»Béži, béži — osel!«

»Upréziva jo še jedenkrat, gospod!« sili mešétar.

»Nikoli več! Dovolj imam!« kričí zdravnik in milo pogleda na blatno obleko, ki se je sušila na steni.

»Denar nazaj, pa kobilo vzemite!«

A to terjanje je bilo zaman. Mešétar se je izmuznil iz sobe in iz vasí, in dohtar Konec se je še tisti dan moral voziti s krčmarjevim konjem. Njegov sirec pa je stal v hlevu.

Povédati moramo, da so ga potem še parkrat poskušali — ali konj je bil upóren in pokvarjen za vožnjo — dohtar pa jahati ni znal. —

Prodál ga je v veliko izgubo ter bil vesel, ko ni bilo treba več plačevati krme. Novi svoj voz in konjsko opravo je dal krčmarju v namestílo za razbiti — kolêselj.

A nič ni takó prikrito, da bi ne bilo kdàj očito!

Ta prislovica je obveljala tudi tu.

Dober mesec dnij pozneje so klicali dohtarja k mešétarju Hvalétu, kateréga je bil na sejmu kònj takó udaril, da mu je zdrobil kost na nogi. Hvalè je ječal v groznih mukah in rotil zdravnika pri vseh svetníkih, naj mu pomaga.

Ta je bil početkoma še malo nejevoljen, a mešétar je jel stokati: »Gospod, pomagajte — plačal bom, pa še nekaj — nekaj Vam bom povêdal!«

»Kaj?»

»Potem, potem! Prej pomagajte!«

»Ne, prej boš povédal!« dejal Konec trdovratno.

In Hvalè je res začel pripovedovati, da on ni kriv, ker so Konea takó oslepárili s konjem. Pregovoril ga je le župan, ki se je bal iz-

gubiti dober zaslužek, da je pripeljal upornega konja in takisto vzel Koncu vse veselje do konjske posesti.

Dohtar je besnèl; pomagal je sicer Hvalétu, kolikor je mogel, in potem drl domóv. Odpovédal je še tisti dan krčmarju vse, kar je imel pri njem, ter se preselil h konkurentu in hudemu nasprotniku županovemu, in sicer k tistemu odborniku, ki je jedini glasoval proti Končevemu imenovanju.

Vender tudi to je bilo nepremišljeno! Zameril se je odločujočim osebam v Kolibji vasi in ko je še po nesreči nekoč stari babi izdrl zdrav zob namesto bolnega, bilo je konec njegove prakse. Žalostno je gledal časih z okna, kadar je videl kakega mestnega zdravnika drdrati po cesti mimo; pónj pa ni prišel nihče.

Par let je še potrpel, a potem se preselil drugam, kjer se mu godí zopet dobro: kónj pa ne kupuje nič več.

LISTEK.

Jakop Volčič †. Dné 9. novembra je umrl v Zarečji v Istri gospod *Jakop Volčič*, umirovljen kapelan, uzoren duhovnik in domoljub, značaj čist kakor zlato, mož po volji božji ter je bil v ponedeljek svečano pokopan. Pogreba se je udeležila ogromna množica hvaležnega mu národa, frančiškani in župnik Matejčić iz Pazina, župna upravitelja Gabrielić in Dekleva, odvetnik dr. Ante Dukić, tajnik Marijanović, buzetski dekan A. Kalac in drugi. Pokojni Jakop Volčič je bil porojen dné 14. julija l. 1815. pri sv. Andreji nad Škofjo Loko. Leta 1842. bil je dné 14. oktobra v mašnika posvečen in od te dôbe je neprenehoma duše pasel v tožni Istri, kjer je v vinógradu Gospodovem neumorno deloval dolgih 46 let in z mnogimi drugimi, večinoma že umrlimi duhovniki s Kranjskega gojil národno zavest in gladil pot sedanjemu preporodu. Njegova prva služba je bila v Gročani, kjer je ostal do l. 1844., potem je pastiroval v Pazinu, na Veprinci, v Zarečji, v Borštu pri Trstu in Kastvu. Leta 1871. je bil imenovan upraviteljem župnije v Cerovljah, potem je bil zopet kapelan v Zarečji in zopet upravitelj župnije v Cerovlji do 1886. leta, ko je na prošnje svoje bil umirovljen ter se je znova naselil v priljubljenem mu Zarečji pri Pazinu. Ves čas je živel v Istri ob več nego skromnih dohodkih, potrate in zabave ni poznal in najvišja stopinja, ki jo je dosegel, bilo je upraviteljstvo župnije, oziroma kapelanovanje. Slabo gmotno stanje pa mu ni uklonilo duhá, niti ga storilo apatičnega. Pridno, kakor čebelica, nabiral je národno blagó, s katerim je neprestano zalagal posebno »Novice« in »Slovenski Glasnik«, pozneje pa »Našo Slogo«. V teh časopisih so bile njegove istrske prislovice, zagonetke, pripovedke in pesmi dolgo časa stalna rubrika. Isto takó je priobčeval národno blagó v hrvaških listih in národne pesmi, ki jih je Volčič nabral, izdalo je uredništvo vrle »Naše Sloge«. Volčič je bil med Slovenci Istre najboljši poznavatelj in le njemu se imamo zahvaljevati, da se je otelo tóliko zanimivega in važnega blagá. Njegove zasluge pa so tem sijajneje, ker za vse svoje

delovanje ni imel niti nagrade, niti pravega priznanja, ker je deloval osamljen in zadnji čas skoro pozabljen.

Sploh národ naš, ali recimo bolje razumništvo naše ne uméje prav ocenjevati národnega blagá in uredniki, ki bi radi tiskali národne pripovedke, pesmi in prislovice, smo vedno v nekaki zadregi, kadar kakšno táko stvar denemo v list, ker vémo, da večini bralcev ne bode ugajala. Sicer se je tudi to zadnja leta obrnilo že na bolje, zlasti odkar je profesorja drja. Kreka izborna knjiga o tradicijonalnem slovstvu slovanskem mnogim odprla oči. Ko je pred tridesetimi leti prof. Valjavec izdal svoje národne pripovedke, kdo se je zmenil pri nas zánje? Šele učenjaki so morali opozoriti omikane Slovence, kakšne neizmerne zaklade je ž njimi podal Valjavec národu svojemu. Tákó upamo tudi, da bodo naši ljudje in Hrvatje védeli mnogostranske zasluge Volčičeve vedno bolje ocenjevati in da prihodnjost povrne blagemu pokojniku hvalo in čast, katere mu sedajnjost ni dajala tóliko, kolikor je je zaslužil, kajti Volčič je bil resnično uzor neumorno delavnega in nesebičnega rodoljuba. Pri vseh skromnih svojih dohodkih je pa pokojnik prihranil še znatno vsotico, od katere je 3000 gld. volil dijaškemu konviktu v Trstu. Knjige svoje je ostavil cerkvi v Zarečji, da jih cerkvena uprava razdelí med národ ali da mu jih daje na pósodo. Blag mu bodi spomin!

Biblijografija slovenska. Pod tem naslovom hočemo odslej naznanjati vse nove knjige slovenske, ki se pošiljajo uredništvu našemu; o važnejših izmed njih bodemo o priliki obširneje poročali:

— Jos. Stritarja zbrani spisi, VI zvezek Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, Ljubljana 1888, m. 8. 442 str. Cena nevezanemu zvezku 3 gld., v platno vezanemu 3 gld. 60 kr., v polusnje vezanemu 3 gld. 95 kr. Po pošti vsakemu zvezku po 15 kr. več. Ta zvezek, kateremu je pridejana tudi pisateljeva podoba, je posledniji zvezek Stritarjevih zbranih spisov. Prinaša pa te spise: Triglavan iz Posavja, Deveta dežela, Vino, Želodec, Sol, Sreča, Ko bi človek vse videl in vedel, Hudi stric, Oče za sina, Popotna pisma, V Ljubljano, Nekaj posebnega, Znanstvena terminologija, Nova knjiga, Preširnu v spomin, Glasba, Župnik Wakefieldski, Slovenska imena, Šestomer slovenski, Zona, Spomini, Zgodnji Danici, Dunajska pisma, Srcé.

Ponosni in veseli gledamo na lepih šest zvezkov Stritarjevih zbranih spisov, ki leže pred nami na mizi. Prvi pesnik in pisatelj slovenski sedanje dôbe polaga v njih sad svojega tridesetletnega pesniškega stvarjenja domovini na oltar in g. založnik je temu lepemu dáru oskrbel krasno torilo. Res, v vsakem oziru velekrasna knjiga!

— Dr. Valentina Zarnika zbrani spisi I. zvezek: Pripovedni spisi. Uredil *Ivan Železnikar.* Založila in na svetlo dala »Narodna Tiskarna« v Ljubljani. 1888, 8, 154 str. Cena lepó vezani knjigi 1 gld. Vsebina: Životopis dr Valentina Zarnika. — Ura bije, človeka pa ni! — Maščevanje usode. — Iz državnega zbora. — Pisma slovenskega turista. — Zarnikovi spisi, ki so pred petindvajsetimi leti vzbujali splošno zanimanje, da so se ljudje kar trgali za časopise, kjer so bili natisneni, izgubili so zdaj v izpremenjenih političnih razmerah veliko svoje aktualne vrednosti. Zatorej jih ni smeti meriti s kritičnim merilom sedanjega časa, ampak ocenjevati se morajo z zgodovinskega stališča, pri čemer je še uvaževati, da je bila Zarniku lepa oblika vedno le postranska stvar. Kdor bere knjigo takó, kakor smo omenili, bral jo bode rad in vesel. Pridejani životopis je sicer kratek, toda v markantnih potezah in prav vestno nam stavi pred oči karakteristično podobo pokojnikovo. Platnice — delo knjigoveza Bonača — imajo spredaj vtisneno podobo Zarnikovo in podpis njegov ter so res lepé.

— Zlati orehi slovenskej mladini v spomin. Spisal Ivan Tomšič. Drugi popravljeni natisek s podobami. Natisnil in založil J. R. Milic 1888, m. 8, 126 str. Cena

broširanemu izvodu 35 kr., po pošti 40 kr., trdo in lepó vezano darilce 50 kr., po pošti 55 kr. To knjižico, ki obseza okoli štirideset po nekoliko ilustrovanih pesmij in povestec za nežno mladino, dal je g. Tomšič že leta 1865. prvič na svetlo. V drugi izdavi je knjižico predelal in ji tudi besedo popravil, takó da je v vsakem oziru lična in vsega priporočila vredna. Na naslovnem listu beremo: »I. zvezek 1888«. Vivat sequens!

— Iskrice. Zbirka pesmij in povestij. Spisal in slovenski mladini poklonil Janko Leban, učitelj v Avberu pri Sežani. I. zvezek Cena 20 kr., po pošti 25 kr. Založil pisatelj, tiskala »Kat. Tiskarna« v Ljubljani 1888, m. 8, 40 str. »Iskricam« — pravi pisatelj — »je blag smoter: obujati v mladih prsih iskre prave ljubezni do Boga, do cesarja, do milega jezika in naroda našega!« — Lična knjižica popolnoma ustreza blagemu svojemu namenu.

— Koroške bukvice slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas. Izdaja in zaklada Filip Haderlap Jurjev v Celovci. 9., 10. in 11. snopič. Tiska J. Krajec v Rudolfovem. Vsebina je prav mnogovrstna in ustreza nam v mnogem oziru bolje, nego v prejšnjih zvezkih, dasi se g. Haderlap prav po nepotrebnem zadira v »Ljubljanski Zvon.«

Vodnikov spomenik v Ljubljani. Odbor za Vodníkov spomeník je imel dné 18. novembra t. l. v mestni dvorani ljubljanski drugo svojo sejo. Udeležili so se je zastopniki »Pisateljskega društva« dr. Vošnjak (predsednik), prof. Levec, nadzornik Žumer; zastopnika »Matice Slovenske« notar dr. Zupanec (podpredsednik) in direktor Praprotnik, dalje zastopnik ljubljanskega mesta dr. Moše (blagajnik). — G. dr. Moše je najprej poročal, da je za omenjeni spomeník nabranih darov 5646 gld. 71 kr., takó da s prištetim deželnim prispevkom v znesku 1000 gld. znašajo vsi novci, ki so odboru na razpolaganje, 6646 gld. 71 kr. Ker bode spomeník stal okoli 8000 gld., sklene odbor, tudi mestno občino ljubljansko prositi za primerno podporo.

Predsednik g. dr. Vošnjak omenja, da je umetnik g. *Gangl* (Metličan) na Dunaji zvršil Vodníkovega kipa modél, kateri hvalijo strokovnjaki dunajski in profesorji ondotne umetnostne akademije kot izborno delo, ki je v čast domačemu mlademu umetniku. Manjši modél je poslal g. *Gangl* v Ljubljano, kjer si ga zdaj v deželnem muzeji lehko ogleda vsakdo.

Kip bode pod Ganglovim nadzorstvom vlila znana livárna na Dunaji. Delo bode zvršeno do junija meseca 1889. leta. Kip bode 2·45 *m* visok in ves spomeník z 3·30 *m* visokim stojalom vred bode imel 5·75 *m* visokosti. Nato oddá odbor kamenárska dela pri spomeníku g. *Feliksu Tomanu* v Ljubljani, kateremu se naročí, naj postavi stojalo od št.štefanskega kamena. Sklene se tudi prositi mestno občino ljubljansko, naj brezplačno prepustí prostor za Vodníkov spomeník na Valvasorjem trgu pred gimnazijo. — Nadejamo se, da se vse, kar je še treba, odslej srečno zvrši in da bode bela Ljubljana čez dobrega pol leta olepšana s krasnim spomeníkom prvega našega pesnika.

Nagrobni spomenik Bož. Raiču in Fr. Levstiku. Nagrobni spomeník, kateri je s pomočjo slovenskih rodoljubov postavilo »Pisateljsko društvo« pokojnikoma Božidaru Raiču in Fr. Levstiku, spada gotovo med najlepše spomeníke, ki jih vidiš na ljubljanskem pokopališči Sv. Krištofa. Naredil ga je po načrtu deželnega inženirja g. Hraskega v renesančnem zlogu ljubljanski kamenár g. Alojzij Vodník od peterih raznih vrst repentaborskega, beljaškega, št.anskega, kararskega in solnograškega marmorja. Posebni kras spomeníka je na napisni plošči pritrjena palmova veja z lipovim in lavorjevim vencem. Zdelal jo je od kovanega železa v delarnici g. A. C. Ahčina pomočnik Spreitzer, bivši učenec obrtne šole na Dunaji. Ograjo od kovanega železa je naredil tudi v renesančnem zlogu g. Belec v Št. Vidu nad Ljubljano.

Na plošči bereš na levi strani ta napis:

BOŽIDAR RAIČ,
župnik pri Sv. Barbari v Halozah, deželni in državni poslanec, pisatelj slovenski, z besedo in peresom ognjevit branitelj narodnih svetinj.
Porojen dné 9. februvarija 1827. pri Sv. Tomaži na Slovenskem Štajerskem.
Umrl v Ljubljani dne 6. junija 1886.
»Rodu pravico!«

Na desni stráni:

FRAN LEVSTIK,
c. kr. skriptor v licejski knjižnici, pesnik, kritik in jezikoslovec slovenski.
Porojen dné 28. septembra 1831. v Spodnjih Retijah pri Vélikih Laščah.
Umrl v Ljubljani dné 16. novembra 1887

Ljubezen tvojo vso — prepolno mero —
Življenja sad dobil je v dar tvoj rod;
Ljubezen njemu hranil si in vero,
Ko si potil krvav pod križem pot;
Učitelj svojemu narodu, peti
In govoriti si nas ti učil;
Kako se služi domovini sveti,
Sijajen vzgled si ti Slovencem bil!
Kaj bil si, zlata duša, bratje tvoji
Zdaj znajo, ko v preranem spiš pokoji.

Te lepe besede je zložil Stritar pokojnemu prijatelju svojemu. Rêklo »Rodu pravico!« imel je pokojni Raič vrezane na svojem pečatnem prstanu. Troški za spomenik in rako znašajo nad 1400 gld.

Janko Gruden †. Dné 28. oktobra t. l. je na rojstvenem svojem dômu Podsmreko pri Vélikih Laščah umrl v mladih letih notarski kandidat g. Ivan Gruden, ki je prejšnje čase tudi v »Ljubljanskem Zvonu« zapel kako pesem pod imenom »Bogomil«. G. Gruden je bil jako nadarjen mladenič, ki je imel zlasti dobro satirično žilo. Bil je zategadelj priden sotrudnik našim šaljivim listom in spominjamo se, da je pred dvema letoma v »Rogači« objavil epopejo, v kateri je klasično opisal vse znamenite osebe od župnikovega psa do najvišjega cesarskega uradnika — v Rovtah. Čujemo, da je ostavil lepo zbirko pesmij. Prosimo gospode v Vélikih Laščah, naj skrbé, da se ne poizgubé.

Spomenik slavnemu pisatelju in pesniku hrvaškemu Avgustu Šenoi, kateri je postavila »Matica hrvatska«, blagoslovil je dné 1. novembra preč. g. kanonik dr. Fr. Rački. Hrv. tip. pevsko društvo »Sloga« zapelo je po blagoslovu pesem »Molitva« od Hudkovskega in potem je bil slavnostni govor g. prof. H. Badalića. — Po končanem govoru je zapelo še društvo »Sloga« »Na grobu« od Eisenhuta. — Na spomeniku, katerega je zdelal hrvaški umetnik Iv. Rendić, vidi se poprsje Šenovo in ta napis:

AVGUST ŠENOA
** 1838 † 1881.*

Prerano nam popucaše žice
Glasne tvoje bogo-duhe lire,
Al s njih vazda pjesme budilice
Ljubav k rodu po Hrvatstvu šire,
Uvjek živu pripovjesti tvoje,
Gdje nam slike prošlih dana stoje!

C.

O nabiranji krajepisnih imen. Odbor, ki se je sestavil za nabiranje krajepisnih imen, naložil je sam sebi in nabirateljem težko nalogo. Ni namreč majhna naloga to, nabrati na tisoče in tisoče, dà, na milijone imen, namreč imen mest, trgov, vasij, selišč, posamnih hiš; imen polj, njiv, travnikov, gozdov; imen gor, hribov, gričev, klancev, sotésk, dolin; imen rek, potokov, studencev, izvirkov itd. itd. Vsem tem imenom naj bi se dodalo še nemško (laško) poimenovanje, uredila naj bi se še po katastralnih občinah, povédalo še, kakó se glasé na vprašanje kam, odkod itd. itd.

To je ogromno delo že za jedno samó veliko župnijo. Ali je pa ta imena morebiti že kje dobiti? Sevéda, dobiš jih v krstnih knjigah, v šolskih zapisnikih, v zemljiških knjigah, pri občinah in c. kr. okrajnih glavárstvih (ljudski popis); največ imen pa dobiš v natančnih zemljevidih, v generalštabnih kartah, posebno pa v katastralnih mapah. Na temelji ljudskega popisa l. 1880. izdala je c. kr. statistična centralna komisija za vsako deželo obširen imenik krajev. V teh imenikih so urejena mesta, vasí, trgi, posamne hiše po političkih občinah, po sodnih in političkih okrajih; napósled pa je že imenik urejen po abecednem redu ter je povédano pri vsakem kraji, kaj je (mesto, trg, vas, zaselje (Weiler), soteska (Rotte), posamezni dvor, hiša). Za slovenske dežele so izdani taki imeniki v nemškem in slovenskem jeziku. Pisava pa v teh imenikih ni dosledna, marveč so pridržane običné, na raznih krajih razne oblike, n. pr. kranjski imenik ima krajev z imenom in pisavo »Sela« 53, »Selca« 4, »Selce« 5, »Selišče« 1, »Selische« 2, »Seliše« 2, »Selo« 31, »Selza« 1, »Selzach« 2, »Selze« 3 itd.

Takih nedoslednostij v pisavi je vse polno. Vsako drugo ime ima svoj pravopis, zdaj nemški, zdaj slovenski, zdaj zopet oboj; to se vidi, da je knjiga sestavljena na podlogi uradniških aktov, ki so jih spisale razne osebe, a ne uredilo nobeno véšče pero po gotovih stalnih načelih, t. j. na podlogi jednega pravopisa; ali barem tako, da bi se slovenska imena pisala po slovenskem, nemška pa po nemškem pravopisu.

Imena, katera bode odbor nabral, odlikovala se bodo gotovo s kolikor tôliko pravílnim pravopisom. Slovnik krajepisnih imen se utegne s tem nabiranjem lepo obogateti. Ali pa bode mogoče dotičnemu odboru tak velikanski imenik priobčiti, to je težavno vprašanje. V obče bode tudi težko najti založnika za táko suhoparno tvarino. Zavoljo tega bi utegnil dotični odbor hvalevredne svoje namene doseči na drug način. Imena slovenskih krajev pišejo po uradnih priobčilih navadno le tujci, ki niso véšči pravilni slovenščini. N. pr. največ imen se piše pri katastrih ; pišejo se, kar je hvalevredno, vsa v slovenskem jeziku, vsaj na Kranjskem; ravnajo se geometri takó pri svojem pôslu, da pišejo le takó, kakor ljudstvo govorí; nekateri morebiti se že bolje potrudi in piše nekoliko književno slovenščino.

Ali da bi se skozi in skozi pravilno zapisala taka imena, treba bi bilo, da jih pregleda znanstveno izobražen slovenski jezikoslovec. Saj se katastralne mape tudi pomnožujejo in so napródajo.

Ali recimo: generalštabne karte so zdelane sicer z veliko natančnostjo, a imajo nemška in slovenska imena; ali kakó so naša imena popačena, kar se tiče pravopisa! Kakó bi se popravilo? Ravno ta odbor naj bi tu pomagal Ta odbor ali odsek »Slovenske Matice« naj bi pomoč svojo ponudil pri sestavljenji in pisanji slovenskih krajepisnih imen vsem uradom, ki spravljajo na svètlo mape in karte slovenskih krajev ter zapisnike naših selišč. Ti uradi ne pišejo ravno nalašč nepravilno naših imen, ampak zaradi neznanja našega jezika. Nadzorstvo katastralnih map bode gotovo rado dalo v pregled obširne svoje imenike, če bi se le našel človek, ki bi utegnil in imel dovolj potrpežljivosti, da bi jih pregledal in popravil. Vojniški-zemljepisni zavod bode težko odbil prošnjo, ako bi n.

pr. »Slovenska Matica« zaprosila, da se zone slovenskih pokrajin dajó v pregled slovenskemu zemljepiscu in jezikoslovcu. Ko bode ljudski popis l. 1890. završen, utegnemo nekaj let potem zopet dobiti v roko nove imenike krajev. C. kr. statistična centralna komisija naj bi se n. pr. naprosila, da pošlje imenike za slovenske dežele v pregled slovenskemu strokovnjaku.

Sicer pa bodimo slovenski pisatelji samí oprezni, kar se dostaje rabe krajepisnih imen, in ravnajmo se po ljudski govorici, takó n. pr. govori národ okrog in okrog krškega mesta: grem *v* Krško, bil sem *v* Krškem, kajti mesto ima v istini táko léžo, da se vidi nekako vánje (tudi je bilo, kakor vsa stara mesta, opasano z zidom); in vender pišejo poslednji čas nekateri *na* Krško, *na* Krškem. (To utegne pomeniti le krško pólje, ali krško okolico.) Vsaj mi (razven Dunaja, *na* Dunaji) ni znano mesto, ki bi se rabilo v lokalu ali akusativu s predlogom *na*, vedno govorimo: *v* Ljubljani, *v* Kranji, *v* Škofji Loki, *v* Radovljici, *v* Zagrebu, *v* Mariboru, *v* Gradci, *v* Pragi itd. itd. Ne kvarimo si torej jezika!

J. L.

Rojaki! Že mnogokrat poudarjalo se je v naši družbi, kako potrebno in važno bi bilo, da se osnuje podporno društvo za slovenske velikošolce na Dunaju in storili so se tudi potrebni koraki, da se obistíni ta namen.

Slovenski klub na Dunaji je po našega vladarja prevzvišenih mislih skusil uresničiti ta namen o priliki štiridesetletnice njegovega vladanja; slovenski klub zdelal je pravila, katera so tudi že potrjena.

Ni treba natančneje opisovati nujnosti in važnosti takega društva, saj je znano vsakômu, kakó hudó se često godi našim velikošolcem, ki nimajo od doma nì podpore nì uspešnih priporočil.

Ne samó, da si izpodkopavajo zdravje, da morajo duševno delati na vse pretege, da s tem izgubljajo moč in čas za učenje, odrivajo se tudi na pota, ki jih vodijo od poklica, določenega jim po dovršenih naukih ter odtezajo na tak način národnemu delu.

Temu naj opomore naše društvo, varuje naj velikošolca prvi čas bivanja na Dunaji reve in gladú, daje naj mu prilike, pridobiti si kako postransko opravilo, ki mu ne jemlje vse delavnosti in časa.

Zavest, da smo s tem ustvarili preblago, národnosti naši jako ugodno in nujno potrebno ustanovo, ta zavest osrčuje nas, da stopimo pred Vas.

Prosimo Vas tedaj, da pristopite skoro in obilo temu društvu kot ustanovniki ali kot redni udje ali podporniki in da pošljete, — uvažujé, da društvo počne deliti podporo o štiridesetletnici Njegovega Veličanstva, — kar najhitreje doneske svoje pod nadpisom: društvenemu blagajniku gospodu Radoslavu Puklu, odvetniškemu koncipijentu VII, Zieglergasse 65 na Dunaji.

Ustanovniki plačajo vsaj po 50 gld. jedenkrat za vselej, pravne osebe (občine, društva itd.) po 100 gld., redni udje, to so oni, kateri prebivajo na Dunaji in v okolici njegovi, vsaj po 3 gld. na leto, podporniki, in to je lehko vsakdo, vsaj po 5 gld.

Za odbor:

Ivan Navratil. *Jos. Ciperle.*

„Ljubljanski Zvon"
Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrt leta 1 gld. 15 kr.
Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.
Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: **Fr. Levec** i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: **Fr. Levec.**
Uredništvo in upravništvo v *Ljubljani,* v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.